

GVLIELMI BVDAEI Parisiensis, Consiliarii Regii, supplicum'q; libellorum in Regia magistri, de Asse & partibus eius libri quinque, ab ipso authore nouissimè & recogniti & locupletati.

πολλὰ μωμήσασθαι ῥᾷόν ἐστιν, ἢ μιμήσασθαι.
Multa cauillari promptius est, quàm æmulari.

PARISIIS
Imprimebat Michael Vascosanus sibi, Roberto Stephano, ac Iohanni Roigny, affinibus suis.

AN. M. D. XLI.

Cum priuilegio Regio.

GVLIELMVS BVDAEVS PARISIENSIS, REGIVS SECRE*tarius, ad optimum quenque & candidiſſimum uirum literarum & philoſophiæ ſtudioſum, præfatio in libros de aſſe & partibus eius.*

NATVRA *comparatum eſſe uidemus, ut qui aliquid efficere ſe poſſe confidant, ij ad id aggrediendum, auſpicandum, abſoluendum, toto (ut dicitur) pectore, totáque cogitatione incumbant: ídque nihilo ſecius etſi abſque rei familiaris detrimento, aut ualetudinis incommodo facere non poſſe intelligant, nedum ſi nullum inde dignum operæprecium expectent. tanta uis eſt naturæ ad ea impellentis, ad quæ nos aptos fecit. Quũ autẽ humanis animis nihil magis intelligentia ingenitũ ſit, quæ parens eſt ipſa omnis inuẽtionis: fit eiuſdẽ naturæ inſtinctu, ut quàm quiſque ingenio maximè præſtat, tã is ad cõminiſcendũ ſemper aliquid maximè intentus ſit & pronus. Quod uidens (ut arbitror) Homerus ingeniorum uertex, homines alpheſtas interdũ appellauit, quaſi indagatores, & inueniẽdi ui præditos. Interdũ id uocabulum pro hominibus uſurpauit, quaſi ſcilicet hoc hominis maximè propriũ eſſe exiſtimaret, indagare & inuenire. Inde artiũ omnium conſummatio, quas Varro intra mille annos repertas & abſolutas fuiſſe tradit, cũ uarias ſcilicet uſus meditãdo excuderet artes: ut inquit Homerus alter. Verumenimuero res multæ præclaræ ab antiquis uel inuẽtæ, uel uſurpatæ, & in eorũ uſu poſitæ, ita uel æui ſitu ſqualidæ, uel incuria temporũ neglectæ, uel rerũ inclinationibus diu deſitæ fuerunt, ut iterum inueniẽdas in uſum ſuum eaſdẽ poſteritas habuerit. Quare uirorũ acrium doctorúmque diligẽtia tantum una & altera ætate effectum eſt cõmentando, ut antiquitas propemodũ interpolata in uſum linguæ Latinæ ad nos perueniſſe uideatur. Quũ igitur ad ea quæ reſtabant inueſtigãda, ita animatos æquales ætatis noſtræ ſtudioſos animaduerterem, ut certatim unuſquiſque in cõmune negocium nauare operã contenderet, quaſi è medio deſumere ſibi gloriæ argumentum: auſus ſum & ipſe, cum ad hæc ſtudia nec parum nec leuiter incubuiſſem, quæ cõminiſci potuerã, in medium afferre: ſi forte ipſa quoque placere, & adiuuare laborem inquirentium poſſent. Itaque Annotationes primũ in Pandectas edidi: in quibus non pauca contra receptã in uulgus hominũ opinionem, & multarũ ætatũ ſententia præiudicatam, in iudicium deduxi, nonnulla etiã fortaſſe ne inter doctos quidem ſatis animaduerſa. Qua in re utinã mihi non obfuerit quòd tumultuoſius quàm decebat, in mediũ attuli quæ tumultuariè collegeram. ita enim inconſulto feruore me intuli in publicum, ut facilius culpam deprecari, quàm nunc inficiari aut èxcuſare poſſim: auſus ipſe Mineruam (ut aiunt) Athenis uiolare, id eſt Accurſij auctoritatem inter iuriſperitiſſimos obtrectare, quæ ſumma & optima pars eſt noſtrorum magiſtratuum. Nunc alterã lucubrationem grãdioris incepti operoſioriſque profero: nõ in unum genus illam quidem editam aut diſciplinarum, aut artium: ſed in uniuerſum pertinentem ad antiquitatis interpretationem, & per omne propè genus auctorum probiorum utraque lingua patentem. Quin & illud intereſt, quòd in illa cõmentatione cum iguorantiæ alumnis res mihi tantũ fuit, quibus ferè ueritas retrorſum longius repetita perſuaderi uix poteſt. Docti autem uiri nullum mihi negocium faceſſere uidebãtur, qui uel ipſi ueritatem ſuapte intelligentia deprehendere ſolent, uel dociles ad optimã quanque doctrinam ſe præbere non grauantur. At uerò huius ea ratio eſt & conditio, minimè quidem ipſa popularis, ut quas res in iudicium affero, ijs de rebus cenſuiſſe rectè non niſi ſolus & unus poſſim. Quo fit, ut ſi in ſumma forte operis (ô præcipitem ſcribẽdi ſortem, nõ modò ancipitẽ) hallucinatus eſſe uidear, omnium ſcriptorum recentiorũ præiudicijs, & præcipuè doctiſſimi cuiuſque, damnatũ me iri neceſſe ſit. Huius anxietatis unũ id demũ ſolatium habeo, quòd ſi ſecundum me (ut ſpero) doctorum qui nunc ſunt ſuperſtites, conſenſus pronunciarit, in huius certaminis palma nullam ſibi partem fortuna uẽdicabit, nullam inde frondem hominum quiſquam præcerpturus eſt. Nam cum res attuli non forte fortuna repertas, ut legẽdo fit interdũ, ſed omnibus ueſtigijs indagatas, iiſque partim exo-*

letis, partim perplexè inuolutis: tum uerò ita res nata tulit, ut enarratorum lites nullas uertere in meā rem potuerim, quum eodē errore (nisi fallor) concordes ad unum offenderim. sic fit ut nec repositū cibum nec frigidum attulerim, nec qui fastidium mouere stomachis à copia lectionum redundantibus possit. Primus enim (ut reor) instaurandā hanc partē uetustatis suscepi, nō ab alijs illam quidē neglectā, sed uel hactenus cōclamatam, uel præuaricatione transmissam. Addidi etiam uocabula non è promptuaria penu sumpta, quum ipsum per se operis argumentum suopte gustu posset ad stomachos acriores facere nulla etiam sermonis iucunditate cōditum. Titulum operis eum elegi, qui rem tractandam implere rectè intelligentibus posset, nec tamen profiteri Archimedeum quoddam inuentum uideretur, aut auidam spem legentium inmani pollicitatione frustrari. Nam neque eiusmodi librum condidisse glorior, qui in arce Mineruæ statim consecrandus sit: nec rursus cuiuslibet industriæ esse censeo, pondera & mensuras priscorum, nomismatis Græci Latinique rationē æstimationémque, simul numerandi colligendique modum hoc tempore explicasse, ac priscam mundi opulentiam ad nummum perpendisse. Id quod nisi effecisse uidebor, propositi compos non ero. Mercimonij uerò expositi explicatio docebit (ut est in sermone hominum) quid institor rerum nouarum uisendum attulerit. Neque uerò uitio mihi uertetur (ut arbitror) ꝙ adhuc unus inuentus sim qui res densissimo situ uetustatis obductas refricare nunc auderē, reíque comploratæ & ab alijs abiectæ explicationem ab longioribus seculis repetere, ꝗ ut eorum nunc redire sciētia postliminio posset, præsertim accedentibus tot memoriæ nostræ superiorísque præiudicijs. Non sum enim nescius quosdā de opere tantū fama cognito, nec adhuc absoluto, sententiā eam tulisse, propè ut bidental mouisse à quibusdā existimarer, qui tanto interuallo hunc lapidem molirer ab omnibus intactum, aut certè incōcussum. Hoc autē ea de causa libētius suscepi, ut æqualiū posterorúmque studia, nostrorū præcipuè, ad parem aut maiorē cōtentionem excitarē, & in eandem causam mecū quāplurimi incumberent. simul ociosæ huius uitæ rationē, quā libens amplexatus sum, occasionē præbente temporis conditione, cōstare mihi apud patriā meā uolebam. Cuius rei indicium hoc esse uolo, ꝙ nemini uni hunc librum, sed genio Franciæ patriæ'que dicare constitui. Nullum enim amplius præmium laboris propè sesquiannui exoptaui, ꝗ ut gratiā uniuersim à Francis, & subinde à Parisiēsibus municipibus meis inirem. Dolebam etiam uehementer eam opinionem temere inualuisse, quasi ingenia Gallica à Quinquatribus Mineruæ interdicto naturæ summouerētur. Qua de re in opere ipso quid sentirē explicui, nescio quàm apposité. Itaque sub nomine iam dicto librum auspicatè proditurum censui, ut uel Genio uel Mineruæ Franciæ, quasique in æde Honoris publici dicatus esse uideatur. Nunc uiros doctos huius certaminis iudices, qui de captu nostro scriptis alijs cognito, coniecturam facturi sunt in huius operis summam, exorandos habeo, ut Areopagitarum more rem magis iudicandam quàm reum animaduertant. librum prius perlegant, relegántque, argumenta probationésque expendant: ita quod uisum fuerit, ad extremum pronuncient. Et quandò ita necesse est, ut ex oratione nostra æstimatio nostri fiat, quum libris in publicum editis calculum ipse iudicibus iam porrexerim, monitos eos uelim, ut specimen iudicij non à musteo adhuc stylo nostro, tyrociniique feruore exultanti, sed ab austeriore sumant, aut qui iam intepuisse & consedisse uideatur: non aliter atque si de uino iudicium faciendum habeant, de amphora potius aut certè de dolio quàm de lacu sumi par sit. Postremò autem hoc libens ab omnibus lectoribus arbitris & ipsis operis postularim, ut cum mihi leuiores culpas condonarint, cui Aristarcho nullo uti licuit: sicubi obscuriores fuimus, quàm ut abs quolibet lectore planè aut facilè intelligamur (ut certè interdum de industria fuimus, quoniam ita referre aut nostra aut decori arbitrabamur) ibi ut diem ipsi partim iudicij sui diffundant, quoad alios acriores consuluerint: partim quasi sibi hæc inquirere non uacet, aut pigeat, de figuratis locis non liquere fateantur potius, quàm ut præproperè aut iniquè quicquam de nobis pronuncient. Vale optime lector, & eandē in causam mecum primo quoque tempore incumbe. Parisius Idibus Martij, Anno domini M. D. XIIII.

A Gulielmi Budæi Pariſienſis, Con-
SILIARII REGII, SVPPLICVMQVE LIBEL-
lorum in Regia magiſtri, de aſſe & partibus eius, Liber primus.

SSIS partes ſunt quadrans, triens, ſemis, *Aſſis partes.*
bes, & dodrãs, & aliæ enumeratæ in lege Ser-
B uum, ſub titulo de hæredibus inſtituendis: li
bro duodetriceſimo Pandectarum: quo in
loco malè ſexcuns legitur per x in priore *Sexcuns.*
ſyllaba, & per s in poſteriore, inuerſa ortho-
graphia: quum viceuerſa ſeſcūx & ſeſcuncia *Seſcunx.*
vnciam ſignificet, & vnciæ dimidiū: qui er-
ror etiam in ſeſcuplo inualuit, pro quo vo-
cabulo ſexcuplum per x plerūque legitur in
exemplaribus: errore haud contemnẽdo. Eſt enim ſexcuplum, quod ſexies *Sexcuplū.*
C id capit ad quod relationem habet: græcè hexaplum appellatur: vt ſenarius
ſexcuplus eſt ſingularis numeri. at ſeſcuplum per ſ, ſcriptū, quod & ſeſqui- *Seſcuplū.*
plum dicitur, numerum hemiolium ſignificat, qui latinè etiam ſeſquialter *Seſquialter.*
appellatur, vt quum dicimus ſenarium ſeſquiplum eſſe quaternarii. conti-
net enim cum totum, & inſuper dimidiam eius partem. Eadem ratione ſeſ-
cunx & ſeſcuncia hemioliam rationem ad vnciam habet: & ſeſquipes ad
pedem. Hæc autem omnia vocabula ab vncia declinata, per x in fine ſcri-
benda ſunt, vt quincunx, ſeptunx, deunx: licet hoc perrarò à librariis obſer
uatum ſit. Hoc autem ex eo intelligimus, quòd x recti caſus, in genitiuum
D per c exire ſolet: vt phœnix phœnicis, felix felicis. Sic igitur deuncis & ſe-
ptuncis genitiui, deunx & ſeptunx rectos ſuos expoſcunt. Porrò ſeſqui vo- *Seſqui.*
cabulum in appoſitione inuctum, pro hemiolio accipiendū eſt, quod per-
inde eſt ac ſi dicas, tantundem & ſemis. Cicero in libro de Oratore perfe-
cto, Pes (inquit) qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, vt neceſſe ſit
partem pedis aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto aut ſeſqui ma-
iorem. ita fit æqualis dactylus, duplus iambus, ſeſqui pæan. Seſqui appella-
uit pæana: quia pes omnis pæan longa vna ſyllaba & breuibus tribus con
ſtat. at longa ſyllaba in temporum metricorū ratione duas breues æquare
E dicitur. ita fit, vt tres breues longam vnam dimidio ſuperẽt. nam ternarius
ad binarium relatus, ſeſquialteram proportionem habet. Quomodo igitur
dactylus æqualibus partibus conſtat, quia prima longa duabus breuibus
æqualis eſt: ſic pæan alteram partem dimidio maiorem habet. Iambus etiã
altero tanto maiorem, hoc eſt duplam. breuis enim ſyllaba, longa eſt dimi-
diata. Fortaſſe autem illa verba Ciceronis ſic legerentur rectius: aut altero
tanto maiorem, aut ſeſqui: hoc ſenſu, vt pes altero tanto maior, in ſecunda
ſui parte ſit duplus: qui autem non altero tanto, ſed dimidio maior eſt, ſic
ſeſqui, ad priorem partem poſteriore parte relata: nō autem ſeſqui maior:

quia sesquiplum minus est duplo. Locus autem Ciceronis præposterè le- F
ctus, viros doctos haud ita pridem in errorem pertraxit. In compositione
Sesqui. autem sesqui itidem dimidio maius significat: quod græco vocabulo he-
mioliū à nostris etiam appellatur, vt sesquipes, sesquicubitus, sesquidigitus,
sesquiiugerum. vnde sesquipedalia tigna apud Cæsaré, hoc est pedis vnius
& dimidiati, quod ad crassitudinem referendum est: & apud Horatiū ses-
quipedalia verba: & sesquimensis, mensis & semis. Hoc autem sesqui signi-
ficat siue cum vocabulo componatur mensuram aut numeri aut temporis
aut modi significante, siue etiam cum alio quocūque vocabulo, vt sesqui- G
Sesculyxes opera apud Columellam, & sesquiplaga apud Plautum & Tacitum, & ses-
culyxes in præfatione Plinii: quo verbo, si rectè emendatum est (nam eius
verbi Plinii vestigium nullū in antiquis exemplaribus Plinii extat) ego ho-
minem summè astutum & veteratorem planè expolitum intelligo. fit eius
vocabuli mentio apud Nonium. Tacitus lib. xv. Et ille multum tremens,
quum vix duobus ictibus caput amputauisset, sæuitiam apud Neronem ia-
ctauit, sesquiplaga interfectum à se dicendo. Plautus in captiuis: Inde porrò
ibis in latomias lapidarias: ibi quum alii octonos lapides effodiūt, nisi quo-
tidianus sesquiopus effeceris, sexcentoplago nomé indetur tibi. hoc est, nisi H
tu duodenos effoderis. Sesqui Græci non habent quomodo vno vocabu-
lo significent, nec ideo minus eleganter id exprimunt, hoc modo loquétes,
vt Demosthenes καὶ Θεοκρίνη, ἐν τῇ τοῦ Ἀριστομάχου οἰκίᾳ ἐδόθη τρία ἡμιμναῖα τούτῳ τῷ ἀνδρο-
φονίτῃ. Cum sesquiminā dicere vellet, τρία ἡμιμναῖα dixit, hoc est, tres semi-
minas. Sic Xenophon τρία ἡμιδαρεικὰ pro sesquidarico dixit. τοῖς στρατιώταις
ἐποίησεν ἡμιολίους τοὺς μισθούς, ἀντὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικά. Militibus sesquistipendiū
dedit, vel sesquiplum stipendium, & pro darico sesquidaricum pepédit. Et
in Oeconomico τριημιποδίους sesquipes, vt πενθημιποδίους, duo pedes & semis,
hoc est quinque semisses. Cæterùm sesquitertium, sesquiquartum, sesqui- I
octauum, & alia quæ in proportionibus significandis vsurpantur, & ante-
hac non modò à mathematicis, sed etiā à doctissimis viris frequentata sunt
& prolata, rectè néc ne & latinè dicta sint, an secus, alterius esse instituti
nunc duximus. Scio enim esse qui improbent: quibus ego non assentior,
cum Cicero ex Platone Timæi locum repetens vti non dubitarit. Verùm
(vt diximus) vt sesquunx, sic etiam sesquuncia dicitur: & deunx, & deuncis
in recto, & as & assis, & semis & semissis, bes & bessis. Varro lib. primo de
As. Libra. lingua latina assem ab ære dictum esse putat. as enim & libra & pondo idé
Pondo. significant. vnde assipondium & dupondius, ab asse fiunt: tressis, quadres- K
sis, nonussis, & decussis, pro tribus, quatuor, nouem, & decem assibus: & rur
sus pro binis decussibus vicessis: & tricessis pro tribus, hoc est tricenis assi-
Centussis. bus: & centussis pro denis decussibus: quo maius æris apud antiquos voca-
Persius. bulum nullum fuit. Persius,

Et centum Græcos curto centusse licetur, id est centum assibus.

Decussem Vitruuius pro decade accipit lib. iii. his verbis, Platoni placuit
denarium numerum ea re perfectū, quòd ex singularibus rebus, quæ mo-
nades apud Græcos dicūtur, perficitur decussis, quæ simul ac vndecim aut

duodecim

A duodecim sunt factæ, quot superauerint, non possunt esse perfectæ donec ad alterum decussim peruenerint. Alibi pro decussatione accipit libro.x. quo in loco de cochlea, id est organo loqués sic inquit, Ita quò loci descri buntur lineæ quæ sunt in longitudine spectantes, faciendæ decussationes, & in decussationibus finita puncta. his ita emendatè descriptis, sumitur saligna tenuis, aut de vitice secta regula, quæ vncta liquida pice, figitur in primo decussis puncto, deinde traiicitur obliquè ad incedétes longitudines & circuitiones decussium. Decusses & decussationes Vitruuius vocat rectas
B & exactas diuisiones complanatorum capitum tigni & exasceatorum: quæ decussatio fit ductis lineis quatuor ad centrum complanati tigni sese intersecantibus, ita vt lineæ areolas octo faciant trigonas, quas vulgò facies appellamus. ob id octantes ab eodem auctore dicuntur. Hoc autem facile est Octantes. intelligere, si quis per ambitum teretis materiæ, & in duobus summis capitibus læuigatæ complanatæque, iisdé spatiis octo puncta adnotet, & à puncto ad punctum obuersarium perpetuam lineam ducat. sic enim fit vt omnes lineæ per centrum planitiei transeant, & similitudinem stellæ reddát. Plinius lib.xviii. de ventorum obseruatione loquens: Obseruato solis ortu Cap. 33.
C quocunque libeat die, stantibus hora diei sexta, sic vt ortum eum à sinistro humero habeant, cótra mediam faciem meridies, à vertice septentrio erit: qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius Cardo. est, vt vmbram suam quisque cernat: alioquin post hominem erit. ergo permutatis lateribus, vt ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus à sinistro: tunc erit hora sexta, quum minima vmbra contra medium fiat hominem. per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum, vel cinere lineam verbi gratia pedum.xx. conueniet: mediámque mensuram, hoc est in decimo pede, circunscribi circulo paruo, qui vocetur vmbilicus. per húc
D medium tráfuersa currat alia linea: hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem: & limes qui ita secabit agrum, decumanus vocabitur. ducantur deinde aliæ duæ lineę in decusseis obliquę, ita vt a septétrionis dextera læuaq; ad austri dexteram læuáque descendant, omnes per eundem currant vmbilicú, omnes inter se pares sint, omnium paria interualla. Qui hunc locum Plinii intelligit, quid sit decussare, optimè nouit. Quòd si Decussare. quis Plinium eo in loco non facilè intelligit, videat Vitruuium libro primo, & octogonum schema apud eum decussatum: quo in loco de colligendis ventorum flatibus loquitur. Verùm quandoquidem eum in locum
E Plinii incidimus, obiter duo eius verba emendanda duximus, id quod in hoc opere sæpenumero faciemus. sic enim fert instituti operis ratio, vt nó contemnendum operæprecium facturi videamur, si in huiusmodi diuerticula castigationum modicè euagemur: nec si id facere aut nolimus aut nequeamus, cursum inoffensum tenere tractatus hic noster possit. Quandoquidem igitur in eam necessitatem incurrimus nonnunquam librorú castigandi, & eodem legentium vtilitas nó parua nec sine quadá oblectatione competitura videtur, age videamus an ab hoc loco haud absurdè auspicaturi videamur, qui vt silentio fortasse præteriri potuit sine præuarica-

tionis nota,sic ita obtulisse se videtur, vt vitio verti nobis non possit quasi F occasionem eius quæsierimus.sequitur enim verba Plinii supradicta cōtinuò hic versus·Quæ ratio semel in quoque agro ineunda erit, vel sæpius si libeat,ita vitæ ligno facienda regulis paribus in tympanum exiguum , sed circinatum adactis.Sic in omnibus impressis libris legitur,conniuente etiā Hermolao Barbaro Plinii castigatore.ego ex antiquis sic restituendum puto, Vel sæpius,si libeat vti,è ligno faciēda regulis paribus.quorum verborum apertus est sensus. Decussis significationem Columella quoque clarè significat libro.v.de iugata vinea loquens·Ferè autem prędicta ætas lęto solo G truncóque tres materias,rarò quatuor desiderat,quę per totidem par.eis ab alligatore diuidi debet:nihil enim refert iugum in stellam decussari atq; diduci,nisi & palmites adiungantur. Decussare propriè per medium secare significat,id quod ostendit Cicero in lib.de vniuersitate quū inquit: Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in longitudinem,diffidit,medięque accommodans,mediam quasi decussauit.Plena enim decussatio fit cū litera X in seipsam transuersa incidit,vt ex eo loco Platonis intelligendum datur,quem Cicero latinū fecit. Martianus de coluris loquens in.viii. Alii à cardine meridiano incohamenta circuli perhibentes, eundem per arcticū H verticem vnde ortus est,denuo retulerunt: qui quidem alium ab ortu circulum decussantes,in quatuor quadras mundi ambitum discreuerunt. Et decussatim apud eundem in primo,Hinc rosis decussatim vinculatis serrata contextio. Post vnciam sequuntur partes vnciæ,vt semuncia,id est dimidium vnciæ:& sextula,sexta pars vnciæ:verbū etiam in testamētis vsurpatum.Cicer.pro Cecinna: Testamento facto mulier moritur : facit hæc hæredem ex deunce & semuncia Cecinnam,ex duabus sextulis M. Fulcinium libertum superioris viri, Ebutio sextulam aspergit. Hæreditatem,id est assem,his verbis Cicero in deuncem,semunciam, & tres sextulas diuisit. I Ex quo liquet sextulam tertiam esse partem semūciæ, & vnciæ sextā Duas sextulas dixit pro tertia parte vnciæ,quum tamē aliud vocabulum latinum haberet,duellam scilicet.nam duæ sextulæ duellā faciunt:quæ tertia pars est vncię, hoc est sexta & tricesima totius assis. Post hæc sequitur drachma, octaua pars vnciæ:quæ ipsa geminata siciliquū efficit, assis duodequinquagesimam. Drachma in terna scrupula distribuitur, quæ à græcis grammata id est literæ ideo dicuntur,quòd quatuor & viginti literas Græci in alphabeto suo habent,quot vncia scrupulos capit, & dies ciuilis horas. Scrupulum rursus in binos obolos diuiditur, vt obolus in binos semiobolos. Vl- K tra has minutias nullum est vocabulum facilè Latinis vsurpatum. Itaque mensores post mensuras maiores (de quibus ipsis satis latè in Annotationibus nostris diximus)ad pedem descendentes & palmū,nec habētes quomodo palmum commodè diuiderent(vt author est Boethius) id quod inter palmum & digitum medium erat,vnciam vocare instituerunt, secundo loco digitum,tertio staterem,id est semunciam,quarto quadrantem,quinto drachmam,sexto scrupulum, septimo obolū, octauo semiobolum, quē Græci ceratium vocant,nono siliquam,decimo loco punctum, vndecimo minutum,

Plinij locus.

Decussare

Semuncia.
Sextula.

Duella.
Drachma
Siciliquū
Scrupulū.
Gramma.

Semiobolus.

Vocabula mensorū.

Stater.

A minutum,duodecimo momentum posuerunt. Alii siliquam latine putant esse id quod Græci ceratium dicũt,hoc est siliquæ fructus granum. Siliqua in Italia nascitur hodie quoque longitudine digitali,latitudine pollicari,vt auctor est Plin.intus habet grana, quæ sena singula scrupula pendent, hoc est diobolum. Pes igitur in duodenas vncias partitur, dicimusq; semissem pro sex pollicibus,vt nostrates loquuntur,id est octo digitis.Spithame græco vocabulo dicitur mensura digitorum duodecim.hanc nostri dodrantẽ appellare solent. Palmus quaternos digitos significat, & alio nomine qua-

Ceratium Siliqua.

Pedis diuisio.

B drans vocatur.eademq; ratio in reliquis seruatur,vt in triente & besse,quorum ratio facilius pollicum vsu quàm digitorum iniri potest, vt triẽs quaternos pollices significet,& bes octonos.& itidem in minutiis.est enim pollex medius inter palmum & digitũ, quam vnciam Boethius à mensoribus vocitatam esse dicit. Varro libro primo rerũ rusticarũ, Iugeri(inquit)pars minima dicitur scrupulum,id est decem pedes,& longitudine & latitudine quadratum.ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt in subsiciuum esse vnciam agri aut sextantem.Hoc pugnare videbitur cum antedictis,nisi intelligamus vnciam agri duodecimam partem iugeri intelligi,vn-

Pollex.

Iugerum.

C ciæ autem quartam & vicesimam scrupulum esse, hoc est drachmæ tertiã: qua ratione fit,vt ducenta octogintaocto scrupula sint in iugero:quæ si cẽtenario multiplicentur(hoc est denis quoquouersus pedibus, ex sententia Varronis supradicta)duodetriginta pedum quadratorum millia, & octingenti pedes fient,quæ est mensura iugeri. Varronis igitur verba ita intelligenda sunt,vt ab vncia agri ad vltimam minutiam descendatur,quam vult esse scrupulum,hoc est ducentesimam & octogesimamoctauam partem iugeri, & iugerum ducentesimam partem centuriæ. Rursusque à scrupulo quasi metiendi initio ad vnciam perueniri,& sextantem,& alia mensurarũ

D maiorum vocabula.Subsiciuum autem verbum est mensorum,vt alia permulta,quorum Boethius in geometria meminit. Columella verò libro.vi. iugeri partitionem faciens,minutias à dimidiato scrupulo incohandas esse censet.sic enim inquit. Vt à minima autem parte iugeri,id est ab dimidio scrupulo incipiam,pars ducẽtesima octogesimaoctaua pedes efficit quinquaginta,id est iugeri dimidium scrupulum. Verùm numerus eo in loco corruptus est. non enim pars ducẽtesima octogesimaoctaua, sed pars quingentesima septuagesimasexta legendum est.sic enim recta calculi ratio exposcit,& facile est ex Varrone intelligere,& ex iis quæ apud eundem Co-

Subsiciuũ.

Columellæ locus restitutus.

E lumellam sequuntur:quanquam & ipsa corruptissima sunt.sed hoc modo emendanda,totúsque locus ille sic legendus,Vt à minima parte,id est à dimidio scrupulo incipiamus,pars quingentesima septuagesimasexta, pedes efficit quinquaginta,id est iugeri dimidium scrupulum. pars ducentesima octogesimaoctaua, pedes centum,hoc est scrupulum. pars centesima quadragesimaquarta, pedes ducentos,hoc est scrupula duo. pars septuagesima secunda,pedes quadringentos,hoc est sextulam,in qua sunt scrupula quatuor.pars quadragesimaoctaua,pedes sexcentos, hoc est siciliquum,in quo sunt scrupula sex.Reliqua quæ sequuntur eo in loco, emendata ferè sunt.

Columella igitur minutias à ſemiſcrupulo incohandas eſſe cenſet.nam vl- F
teriores(inquit)perſequi ſuperuacuũ eſt,pro quibus nihil dependitur mercedis,ſed ſuperiores tantum partes cadunt in æſtimationem facti operis.de mercede foſſorum & agricultorum intelligẽs.Ordo igitur huiuſmodi eſt, vt à dimidio ſcrupuli ad ſcrupulum tranſeat,à ſcrupulo ad ſextulã, in qua ſunt ſcrupula quatuor.idem eſt enim ſcrupulum quod gramma,quarta & viceſima pars vnciæ,& ſextula ſexta pars.Porro à ſextula trãſitum facit ad ſiciliquum,id eſt ſcrupula ſena.nam drachma geminata ſiciliquum efficit. quare ſiciliquus quarta pars eſt vnciæ:à ſiciliquo ad ſemunciam progreditur,in qua ſcrupula duodecim.ita ad vnciam, & ab ea ad ſextantem, deinceps ad quadrantem trientẽmque & quincuncem vſque dum ad aſſem,id eſt iugerum perueniat.hic eſt eorum verborum ordo ſurſumverſus , & viceuerſa deorſum,id eſt ab aſſe ad ſemiſcrupulum.Vncia autem à Boethio non pro duodecima iugeri parte,ſed pro digito ac triente digiti accipitur, quem pollicem noſtri vocant.huiuſmodi autem vncia pedem habet pro aſſe:& eam non agricolę,ſed menſores & geodętæ ſecuti ſunt,quorũ olim apud Romanos ars fuit celebrata,& vocabula artis propria, quanquam ea ſit alioqui ratio horum vocabulorum,vt omne corpus & res omnis denique in aſſem eiúſque partes diuidi poſſit.ſiquidem Vitruuius lib.iii.architecturæ,ſenarium numerũ in has partes diuiſit,his verbis; Mathematici verò contrà diſputantes,ea re perfectum eſſe dixerunt numerum qui ſex dicitur,quòd is numerus habet partitiones eorũ rationibus ſex numero conuenientes:ſic ſextantem vnum,trientem duo, ſemiſſem tria, beſſem(quem dimœron dicunt)quatuor,quintarium(quem pentamœron dicunt) quinque,perfectum ſex. Ne autem ſcrupuloſa hæc magis quàm neceſſaria horũ verborum enarratio videatur, veniamus ad exempla, vt ex iis intelligatur citra huius rei explanationem auctores linguæ latinę perfectè intelligi non poſſe:magnũq; lumẽ rei literariæ accedere hinc poſſe,&(vt ſpero)acceſſurum.Columella libro.xiii.Ad prædictum autem modum muſti adiici debent hi odores,myrrhæ quincunx,calami pondo libra,caſſiæ ſelibra,amomi pondo quadrans,croci quincunx.Plinius libr.xiii.de citrinis menſis loquens,Qua in re non omittendum videtur Tyberio principi mẽſam quatuor pedes ſextante & ſiciliquo excedentem,tota verò craſſitudine ſeſcunciali,operimento cõchylii & laminæ per medium veſtitam fuiſſe. Quibus verbis Plinius mẽſam eam quatuor pedes longitudinis habuiſſe ſignificauit,& duos præterea pollices, & pollicis quadrãtem: craſſitudine verò ſeſquipollicem æquauiſſe. Idem ibidem, Magnitudo ampliſſima adhuc fuit vnius commiſſæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo,quatuor pedũ & ſemipedis per medium ambitum,craſſitudine quadrantali:maiúſque miraculum in ea eſt artis,latente iunctura, quàm potuiſſet eſſe natura ſolidæ. item à Nomio Tyberii Cæſaris liberto cognomen trahentis,tribus ſiciliquis infra quatuor pedes, totidẽmque infra ſemipedẽ craſſitudinis.Plinius craſſitudinem quadrantalem dixit, quæ quatuor eſſet digitorũm.longitudini autem quaternũ pedum tres pollicis partes,id eſt

(margin notes: De ſcrupulo & reliquis vocabulis. — Siciliquus — Geodęſia. — Res oïs in aſſem eiuſque partes diuiditur. — Cap.15. ; margin letters G, H, I, K)

A dodrantem pollicis defuisse significat, qui vnus est digitus: & tantúdem semipedali crassitudini. Idem libro. xxvii. Asplenum sunt qui Hermionium vocant, foliis triétalibus multis, radice limosa. & rursus eodem libro, Inter omnes hærbas lithospermo nihil est mirabilius, alii ægonychon vocāt, alii diospyron. hærba quincuncialis ferè, foliis duplo maioribus quàm rutæ. Quincuncialem hærbam appellauit minorem semipede, & septenûm ferme digitorum. sequitur enim pòst paulò: Iacere eam atq; humi serpere auctores tradunt. Idem lib. xxxiii. de lapide lydio loquens, Sunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, binásque latitudinis non excedentes. Vitruuius lib. iii. Crassitudines autem graduum ita finiendas censeo, vt neque crassiores dextante, neque tenuiores dodrāte sint collocatæ. sic enim durus non erit ascensus. Dodrantē appellauit duodecim digitos, dextantem decē pollices. Idem libro. v. Supérque laterculis bessalibus pilę struantur, ita dispositæ, vti bipedales tegulæ possint supra esse collocatæ. Bessales dixit laterculos, qui octo pollicum longitudinem habent. Liuius lib. v. ab vrbe cōdita, Terna iugera & septunces viritim diuiserunt. Septunces dixit pro dimidiato iugero, & duodecima parte iugeri. Tertii Regum septimo, Crassitudo autem luteris, trium vnciarum erat. Pro quo secundi Paralip. quarto legitur, Porrò vastitas eius habebat mensuram palmi. Palmus autem, vt alibi diximus, quatuor digitorum est, & quadrans appellatur: licet palmus pro dodrante interdum vsurpetur. Hoc glossularii illorum librorum diuinasse magis quàm intellexisse videntur: quippe cum diuus Hieronymus in præfatione libri Iob ita scripsisset: Habeant qui volunt veteres libros vel in membranis auro argentóque descriptos, vel vncialibus (vt vulgò aiunt) literis onera magis exarata quàm codices. Hæc inquam cum enarraret interpres, vnciales literas esse dixit auri vnciam appendentes, vel auri vncia constantes, ignarus videlicet horum vocabulorū significationis. vnciales enim literas Hieronymus intelligi voluit pollicis crassitudine exaratas. Pari ignorantia & illa eiusdem præfationis verba imperiti transmittunt: Obliquus enim (inquit ille) etiam apud Hebræos liber hic fertur, & lubricus, & (quod Græci rhetores vocant) eschematismenos, dum qui aliud loquitur, aliud agit. Quod verbum primæ literæ aphæresi acephalum factum est. vulgò enim e præcisa, schematismenos in exemplaribus lectitatur. Nicolaus Liranus Huguitionis auctoritate fretus, mirificè hoc verbum enarrauit: veritas tamen hoc habet, vt eschematismenos liber Iob ab eo auctore eleganter dictus sit, qui figuris verborum sententiarúmque variatus & quodammodo velatus atque adeò vestitus sit. Schemata enim, id est figuræ, duorum sunt generum, id est dictionis, & sententiæ: sed quæ sententiarum dicuntur, maximè in oratorio sunt instrumento. Schemata enim à Græcis dicūtur quasi gestus quidam & configurationes habitúsque orationis: quæ omnia propemodum Cicero in. iii. de Oratore enumerauit, sed simplici contētus nomenclatura, vt qui oratoris magis personam, quàm rhetoris & sophistæ, in iis libris suscepisset, quomodo & in libro de Oratore perfecto. quapropter Fabius quasi Ciceronis enarrator, luculenter & copiose ex Ciceronis præ-

Cap. 5. Cap. 11. Quincuncialis hærba. Cap. 8. Vnciales literæ. Eschematismenos. Schemata.

Cap.1. ſcripto de figuris diſſeruit. Ex cuius verbis lib.ix. quid ſit ſchema, diſcere fa cilè poterimus: Sed ſi habitus quidam (inquit ille) & quaſi geſtus ſic appellandi ſunt, id demum hoc loco ſchema dici oportebit, quod ſit à ſimplici ac in promptu poſito dicendi modo poeticè vel oratoriè immutatum. ſic enim verum erit aliam eſſe orationem aſchematiſton, id eſt carentem figuris (quod vitium non inter minima eſt) aliam eſchematiſmenen, id eſt figuratam. hactenus Fabius. Ex cuius verbis intelligimus diuum Hieronymum vt literarum bonarum non ignarum, ſic plerunque non diſſimulatorem, librum illum eſchematiſmenon, id eſt figuratum ideo appellaſſe, quòd non ſimplici ac vulgari ſenſu res diuinas, & in vera germanaq; philoſophia reconditas poſteritati tradiderit: ſed figurato ſtylo, atq; à ſenſu cõmuni alieno & abhorrente: vt mirari non debeamus ſi arcanæ abditæque doctrinæ ſenſum quilibet non capiat, quem Hieronymus obliquum ac lubricum appellat ob dialogorum ambagẽ. Cum autem ſint poematis genera tria (vt ferè auctores tradunt) dramaticum, id eſt actiuum vel actuoſum: exegematicum, id eſt enunciatiuum: & quod eſt inter vtrũque anceps mictum, id eſt ex vtroque mixtum: dramaticum eſt in quo perſonæ agunt ſolæ abſque vlla poetæ ipſius & auctoris interlocutione: cuiuſmodi tragœdiæ ſunt, & comœdiæ, & quædam Vergilii bucolica. Exegematicum autem genus eſt in quo poeta omnia narrat ſine vlla perſonarum interlocutione. In hoc omnia didaſcalico more & ſimplici traduntur, vt georgica eiuſdem Maronis. Is igitur liber qui Iob inſcribitur, vel id poema potius (vt auctor eſt Hieronymus) dramatico & mimetico, id eſt imitatiuo, charactere conſcriptus eſt. ſiquidem in eo perſonarum actus videmus velut in ſcenam quandam prodeuntium, non popularibus oculis, ſed philoſophicis inſeruientẽ. Porrò cum ſchemata exornandis poematis & orationibus inuenta ſint, eũ etiam præbent vſum, quòd magis iis multo afficimur & permouemur, quæ figuratè nobis, quàm quæ ſimpliciter & communi ſenſu tradũtur: propter quod Fabius de vi figuratæ orationis loquens, Nam ſi frons (inquit) oculi, manus, multum ad motum animorum valent: quanto plus orationis ipſius vultus, ad id quod intendimus conficere, compoſitus? Eſt enim figura, ſicut nomine ipſo apparet, conformatio quædam orationis remota à communi & primùm ſe offerente ratione. Tranquil. in Veſpaſ. Amicorum libertatẽ, cauſidicorum figuras, ac philoſophorum contumaciam leuiſſimè tulit. Figuras Tranquillus appellat obliqua dicta, quæ non recta & ſimplici ſententia, ſed obliqua prætextáque imperatorem ipſum taxabant. Idem in Domiti. Hermogenem Tarſenſem occidit propter quaſdam in hiſtoria figuras, librariis etiam qui eam deſcripſerant, crucifixis. Ruffinus cõtra Hiero. ſcribens, Nam & ſanctũ (inquit) Ambroſiũ epiſcopũ qualibus figuris laceret, qualibus obtrectationibus ſecet, in iis ipſis in quibus laudet Origenẽ, ex præfationibus eius edocebo. & Hieronymus ad Ruffinũ, Iá tuæ moderationis erit, & tuorũ, nullá occaſionẽ impatiẽtibus dare, ne nõ omnes ſimiles mei inuenias, qui poſſint figuratis laudibus delectari. Et apud eũdẽ figuratæ controuerſiæ in eundẽ ſenſum intelligẽdæ. Martialis lib. iii. Epigram.

Schemate

Marginal notes: Aſchematiſtos. — Eſchematiſmenos. — Poematis genera tria — Dramaticum opus. — Exegematicum. — Figura. — Figuratæ laudes.

Margin letters: F G H I K

A Schemate nec dubio,sed apertè nominat illam, Schema.
Quam recipit sexto mense superba Venus.

Vt ad rem longiuscule digressi redeamus,res omnis in assis partes facilè diuiditur.Plinius libro secundo·Lunam haud dubium est lucere dodrantes semuncias horarum,ab secunda adiicientem ad plenum orbem, detrahentémque in diminutionem.Cuius dicti subobscuri huiuscemodi sensus est, lunam cum à coitu(quod interlunium dicitur)emergit,id quod fit secunda statim die:lucere primùm tres partes vnius horæ nocturnæ, & insuper B quartam & vicesimam horæ partem,seu mauis,vndeuiginti vicesimasquartas horæ:à secunda deinceps ad plenilunium die quolibet tantundem incrementi lucendo adiicere: & rursus à plenilunio eadem ratione eodemq; modo decrementi lucere minus minúsq; quotidie vsq; ad intermestrem lunam,quo tempore cum sole coit.Idem libro.xviii.de eadem luna loquẽs, Supra terras autẽ erit quãdiu & sol, interlunio,& prima tota die: secunda, horæ noctis vnius dextante siciliquo: ac deinde tertia vsque ad quintamdecimam,multiplicatis horarum iisdem portionibus: quintadecima, tota supra terras noctu erit,eadémque sub terris tota die:decimasexta,ad primę C horæ nocturnæ dextantem siciliquum sub terra aget: easdémque portiones horarum per singulos dies adiiciet vsque ad interlunium: & quantum primis partibus noctis detraxerit, quòd sub terris agat, tantũdem nouissimis ex die adiiciet super terram. Dextantem & siciliquum decem esse vncias cum quarta parte vnciæ, nemo est qui ignoret.ita quod Plinius lib.ii. vndeuiginti quartas & vicesimas horæ dixerat crescenti lunæ quotidie accrescere, amplius deinceps ampliúsque lucendo, & viceuersa decrescenti ratione eadem modulóque eodem decedere: ipse libro.xviii.quasi eorum immemor quæ secundo volumine dixerat,viginti quartas & vicesimas & D semis præterea dixit, id est vnam quadragesimamoctauam. dextans enim viginti vicesimasquartas valet, & siciliquus vnam duodequinquagesimã: vt suspicari subeat Plinium vtrobique non eundem auctorem eandémque obseruationem secutum: quanquam in nõnullis aliis quoq; locis,vel amanuensium culpa,vel propria hallucinatione (vt fit in varia ac multiplici lectione)lapsus est: tametsi id fidem excedere videtur, virum vsqueadeo & ingenio acrem,& industria accuratum, apertis interdum in rebus lapsum esse:ac ne id quidem modò, sed eidem etiam obliuionem antedictorum obrepsisse,præsertim cum ad principem scriberet, & obseruari præterea se E acribus obtrectatorum oculis, captaríque non nesciret: id quod facilè intelligimus ex librorum præfationibus interdum amarulentis. Proinde apologiam Plinii licet quis meditetur,qui hæc & huiuscemodi diluere se posse speret:ego(quod ad me attinet)non vsqueadeo sacrosanctam Plinii auctoritatem, ac ne cuiusquam quidem antiquorum, debere esse censeo, vt non præsentissimum Veritatis numen fuisse semper foréque apud æquos bonósque iudices meminerimus: cuius vt sacerdotes multi olim fuerunt, sic Plinius ipse antistes mihi fuisse videtur. nõ enim tantum maioribus ipse tribuisse comperietur,siquis animaduerterit,vt eorum quaque in parte cul-

Cap.14. Locus Plinij afadversione dignus. Cap.32. Plinius interdũ memoria defectus est. Plinij laus

pam vllam obruendam silentio censuerit posteritati dispendioso: nedum F
vt cuiusquam errata quo iure quáque iniuria tueri institerit. In quo mihi nostræ memoriæ homines doctissimi absurdula quadam religione obstrinxisse æqualium suorum & posterorum iudicia videntur, qui quidem ipsi eorum exemplo antiquitatis nomen nudum, venerãdum esse numinis instar duxissent. Ego verò antiquos quoque illos, homines vt nos fuisse puto, & aliqua etiam scripsisse quæ parum intelligerent. nec ita annosi æui prærogatiuam sequor, vt non in opus hoc Plinianum, eximium omnino & rerum propè omnium vt digestione consertum, sic varietate distinctum, G
errores quosdam irrepsisse, affirmare præfidenter ausim: quos nemo quantumuis acer, modò non impudens quoq; sit, defendẽdos recipere sustineat. siquidem vt nunc mittam ea quæ in stirpibus, quæ in herbis, quę in medicinis ex Dioscoride & Theophrasto docti quidam & diligẽtes harum rerum obseruatores adnotauerunt, in quibus sæpe Plinius nunc exemplariũ vitio, nunc æquiuocatione falsus est, dum vel opus immensum lectionisq; multiplicis vrgeret, vel iudicium ipse certum iis rebus describendis adhibere nequiret, quas aut oculis non subiecerat, aut non satis meminerat: Vt igitur illa mittam, quæ culpæ magis quàm crimini dari possunt, neminem H
Plinij erratum. Cap. 13. esse arbitror eorum qui Plinii studiosi sunt, qui Plinio patrocinari in eo velit quod lib. iiii. de Hyperboreis dixit. Pone eos (inquit) montes vltra Aquilonem gens felix (si credimus) quos Hyperbóreos appellauere, annoso degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremiq; siderum ambitus, semestri luce & vna die solis auersi: non (vt imperiti dixere) ab æquinoctio verno in autumnum. Semel in anno solsti-
Cap. 75. tio oriuntur iis soles, brumaq; semel occidũt. & lib. ii. In Britannia lucidę noctes haud dubiè repromittunt, id quod cogit ratio credi, solstitialibus diebus accedente sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subiectæ terræ continuos dies haberi senis mensibus, noctésq; è diuerso ad bru I
mã remoto: quod fieri in insula Thyle Pytheas Massiliẽsis prodidit. Quæro quonam modo hoc dictum tueri possemus, etiam si ab Eudoxo dictum esset: cum ratio sphærica haud dubiè deprehendat eos qui polum Arcticum pro vertice habent, etiam æquinoctialem habere pro circulo finitore? At qui æquinoctialem pro finitore habent, eos necesse est nullam noctem habere, sed diem perpetuum quoad sol fertur per signa septẽtrionalia: id quod fit ab ariete ad libram, id est ab æquinoctio verno ad alterũ æquinoctium. & viceuersa perpetuam noctem, quoad sol per signa australia K
viam facit, id est à libra ad arietem: ita vt illis annus vertens semestri luce & æquali nocte transigatur, vnico per annum ortu atque occasu solis. At hoc Plinius non ab æquinoctio verno ad autumnum, sed à solstitio ad bru
Cap. 16. mam fieri locis illis contendit: qui rursus lib. iiii. quasi parum sibi in ea re constans, ita inquit, Vltima omnium quæ memorantur, Thyle: in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus, cancri signum sole transeunte: nullósque contrà per brumam dies. Hæc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Ex quibus verbis coniicio, quod Pytheas Massiliensis de

A ſolſtitio & bruma dixerat, id eſt de duobus tantum diebus, id Plinium de ſenis menſibus dixiſſe: propterea quòd ſphærici auctores rationibus id demonſtrant. quare in hoc hallucinatus eſſe videtur, qui quod ab æquinoctio in æquinoctium fit, à ſolſtitio ad ſolſtitium fieri ſcripſit. Strabo libro ſeptimo de Sauromatis loquens, qui & Sarmatæ dicuntur, διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων οἵ τε τὰ ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς ὑπερβορέους μυθοποιοῦντες, λόγου ἠξίωνται, καὶ πυθέας ὁ μασσιλιώτης κατεψεύσατο ταῦτα τὰ τῆς παρωκεανιτίδος, προσχήματι χρώμενος τῇ περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μαθηματικὰ ἱστορίᾳ. Propter horum autem (inquit) locorum igno-
B rantiam, ii qui Riphæos montes & populos Hyperboreos fabulati ſunt, in hominum exiſtimationem venerunt, & ipſe Pytheas Maſſilienſis mendaciter hæc ſcripſit, quæ ad Oceani littus pertinent, illo vſus prætextu, quòd cæleſtium & mathematicarum rerum hiſtoriam ſcriberet. Martianus (quod miror) Plinium in hoc ſequutus eſt, his verbis in ſexto: In Britānia (inquit) noctes decem & ſeptem horarum: ſolſtitiali verò tempore cum cæli verticem ſol inuectus, ſubiectas læuorſum terras perpetui diei continuatione colluſtrat, itémque brumali deſcenſu ſemiannuam facit horrere noctem: quod in inſula Thyle compertum Pytheas Maſſilienſis aſſeruit. Pompo-
C nius Mela de his loquēs libro tertio ita inquit, In Aſiatico littore primi Hyperborei ſuper Aquilonem Riphęoſque montes ſub ipſo ſiderum cardine iacent: vbi ſol non quotidie vt nobis, ſed primùm verno æquinoctio exortus, autumnali demum óccidit: & ideo ſex menſibus dies, & totidem aliis nox vſque continua eſt. Si verum eſt Plinii dictum, neceſſe eſt vt Mela auctor probatiſſimus ignarus ſphericæ rationis fuerit, & vnus eorum quos Plinius imperitos appellauit. Enimuero in ſupradictis lapſum eſſe Plinium per rerum mathematicarum ignorantiam, vt perſuadere mihi nolim, ſic nequeam ſi velim. non enim rudimenta tantùm mathematicarum artium
D perdidiciſſe Plinius videtur, id eſt ſphericæ diſciplinæ rationem, quam neceſſariam eſſe de ſitu orbis ſcribentibus Strabo nobilis geographus libro primo docuit: ſed etiam aſtronomiam ipſam non leuiter attigiſſe: eiuſq; aſſeclam diopticam. nam abſque harum rerum peritia quonam modo ſtellarum erraticarum circulos, curſus, ſtationes, retrogreſſus, acceſſus terræ citimos, receſſúſque vltimos, res omnino perplexas, explicare inaudita breuitate quiret? Adde triplicem vmbrarum rationem luculenter ab eo ſcitéque expeditam. nam ſolis lunæque magnitudinem, & eorum deliquia, ecquis
E enarrare expeditius aut docere potuit? Ambages certè lunares, & deſultorii ſideris mirificas viciſſitudines, nec elegantius quiſquam priſcorum, nec explanatius totidem verbis complecti potuiſſet: tametſi rurſus in magnitudine Lunæ etiam ſuo ſibi teſtimonio reprehenditur: quum mucrone vmbræ terræ luna in deliquio obſcuretur eodem ipſo auctore, & ipſe tamen lunam maiorem eſſe terra dixerit: quæ duo dicta colliduntur inuicem. ſed ſic ſunt res mathematicæ. Neque verò legitimam ipſam harum rerum ſcientiam nouiſſe tantùm Plinius videtur, ſed etiam genethliologorum commenta non ignoraſſe: id quod ex libro eius ſeptimo intelligere poſſumus, quo in loco de ſpatiis vitæ longiſſimis loquens, Poſcere (inquit) videtur locus ipſe

sideralis scientiæ seutentiam. Epigenes centum vigintiduos annos impleri F
negauit posse, Berosus excedi centum & septendecim. Durat & ea ratio
quam Petosiris & Necepsos tradiderunt, & trimorion appellaut, à trium
signorum portione: qua posse in Italiæ tractu centum vigintisex aunos vi-
tæ contingere apparet. Negauere illi quenquam nonaginta partium exor-
tiuam mensuram (quod anaphoras vocaut) transgredi, & eas ipsas incidi
Plinij loc°. occursu maleficorum siderum. Quo in loco non trimorion, vt male emen
datum est, sed tetartemorion lego, ex antiquis exemplaribus in quibus ar-
Tetartemorion. temorion legitur. Est autem tetartemoriou græcè, qui latiuè quadrans di- G
citur, id est quarta pars signiferi circuli, hoc est tria signa. Ad cuius rei intel-
ligentiam sciendum quòd uumerus duodenarius & astronomicis & Ge-
nethliacis familiaris & accommodatus est: vnde & aspectus quadrautales
obseruant, & trientales, sextantésque: hos duos exttemos triuos & sextiles
Aspectus quadrantalis. vulgò vocant. Quadrantalis aspectus, qui quadratus etiam appellatur, fit
per trium signorum intetstitium, & gradus nonaginta: ob id nonagenarius
Nonagenari° aspectus. appellatus. Plinius libro secundo, Martis (inquit) stella, vt propior, etiam
ex quadrato sentit radios ab nonaginta partibus, vude & nomen accepit.
Is motus primus & secuudus nouagenarius dictus ab vtroque exortu. H
Trientalis aspectus, q & Triquetrus. Trietalis est aspectus, qui iu quatuor fit signis, hoc est in tertia parte signife-
ri, quæ constat centum & viginti gradibus. Hunc triquetrum Plinius vo-
cat. Sextaus autem fit in sexta parte signiferi, hoc est sexaginta gradibus, &
Sext° aspectus. signis duobus: ob id sexagenarius dictus. Semissis aspectus est qui fit per
Sexagenarius. diametrum, id est per lineam circuli dimetientem. Hanc radiationem ma-
Semissis aspectus. thematici, id est Chaldæi, minacem malignámque esse dicunt. hæc fit à si-
gno vno ad aliud siguum quod ab eo ordine fit septimum: vt ab ariete ad li
bram. Triquetrus aspectus, id est trigonus, qui trientem signiferi capit,
quinto siguo fit: vt (verbi gratia) in duobus signis quæ tãtum inter se distẽt, I
quantum aries & leo. huiusmodi radiatio læta felixque esse dictitatur. Te-
Quadratus & Tetragonus aspectus. tragonus, id est quadratus, fit iu quarto ab eo à quo iucohatur siguo, id
est ab horoscopo, vt ab leone in scorpium. Hanc radiationem tristem
putant. Hexagona est quam sextantem diximus, quæ fit in tertio signo,
Hexagon° & Sexagenarius. eadem benignitate cum trigona prædita. Propterea Plinius de sexagena-
rio aspectu loquens, Hic uumerus (inquit) sexangulas mundi efficit for-
Cardines mathematici. mas. Antedictis quatuor, Genethliaci etiam cardines quatuor addunt, or-
tum scilicet & occasum, & mesuranium, quod & mesuranema dici-
Mesuranium. tur (vocabulum vbique in Firmico deprauatum) hoc est locus medii cæ- K
Hypogeõ. li, & huic oppositum locum quod hypogeon dicitur, hoc est punctum
subterraneum inter ortum occasúmque medium. Vt autem as ipse mathe-
maticus impleatur, & omueis suas partes habeat, addunt & alia quatuor
loca, quæ pigra deiectáque esse dicuut: quòd uullo ferme radiationis fœde-
re cum ortu, id est cum horoscopo coniungantur. Hæc sunt in secundo,
Horoscopus. sexto, octauo, & duodecimo ab horoscopo signo. Horoscopus est ea pars
cæli quę geuituræ tempore ab orientali parte cæli emergit in hemisphæriũ
nostrum,

A nostrum,& ortus appellatur: quam ex Cicerone natalem horam & natalitiam appellare possumus: ex cuius obseruatione natalitia prædicta fiunt, vt ipse loquitur. Possumus etiam ex Plinio exortiuã horam vocare. Græci horoscopum ab horæ natalis notatione appellauerunt. Huic pars per diametrum opposita in septimo (vt diximus) signo in occidua cæli parte, occasus appellatur. Ea autem pars cæli quæ triginta partibus ab horoscopo distat, in secundo signo existens ab eo in quo horoscopus incohatur, anaphora appellatur, & interdum epanaphora, quasi pars iamiam emersura. B Quæ autem pars signiferi totidem partibus in demersu occiduum punctum signiferi præcesserit, quot partibus in emersu anaphora ab horoscopo relinquitur, ea pars cæli à mathematicis epicataphora dicitur: quod significat præcipitem locũ cæli in octauo ab horoscopo signo. reliqua duo loca nomina habẽt malæ fortunæ & cacodęmonis. Hęc tametsi vanissimè à mathematicis diuinis disputãtur, ideo tamen vtilia sunt cognitu, quòd & aspectuũ radiationumq; adnotatio, astronomiæ etiam cum genethliologia communis est. Vt autem ex antedictis apparet, non trimorion, quod nihil (vt arbitror) apud Græcos significat (trimœron enim græcum est, non tri- C morion) sed tetartemorium legendum esse: ita verba illa Plinii supradicta intelligere me non potuisse fateor: Negauere illi quenquã nonaginta partium exortiuam mensuram, quod anaphoras vocãt, transgredi. Hermolaus Barbarus neutrũ hulcus attigit. Proinde cum Plinius huiuscemodi multa & scitè & concinnè de rebus mathematicis scripserit, nec candidi profectò est, nec recti iudicii, ob vnum & alterum incommodius dictum, dicam ipsi imperitiæ velut ad tribunal Rhadamanti scribere, aut quauis aliam formulam intendere quæ tantæ auctoritati ignominiosa esse possit. Petita tamen venia cum eo agere præscriptis (vt ita dicam) verbis honorem præfan- D tibus licet: ne iure nostro cedamus asserendæ veritatis, cui nec temporis spatio, nec auctoritate cuiusquam nominis præscribitur. Nec enim ætati huic nostræ literarum interpolatrici hanc legem promulgandam censuerim: Quod Plinius, quod prisci, quod primi meriti scriptores dixerint, scripserint, quã rem cunq; inter monumenta sua reliquerint, eiusce rei æterna ac sacrosancta auctoritas esto. qui huic velut consecratæ sententiæ derogauerit, abrogauerit, obrogauerit, is ob eam rem intestabilis, & sacer esto: eũ literati omnes ex cõuentu certatim exigunto. Illam enim potius legẽ ipse suaserim: Qui discendi cupidi sint, iuratissimi cuiusq; scriptoris maiestatẽ E comiter cõseruanto. quod secus (vt sunt humana) dictũ in eorũ cuiusq; libros irrepserit, obrepserit, fefellerit: qui de eo dicto indagãdæ veritatis ergò addubitet, addubitauerit, quæstionem referat, retulerit: quod eorũ ab vnoquoque absq; dolo malo aut liuore animi factũ sit, eius rei mulcta ne sit, nec bonorũ offensio, quod instar est extremi supplicii. Proinde adnotatis tãtũ locis hærendũ esse cẽseo, vt eorũ more philosophorũ qui Ephectici dicũtur (nos cũctatores appellare possumus) iudicium sustineamus potius, q̃ vt quicq̃ arrogantia critica statuamus de classicis authoribus, citraq; controuersiam receptæ authoritatis. Sunt qui Plinium multa in mathemati-

Hora exortiua.

Anaphora & Epanaphora.

Epicataphora.

Præscriptis verbis agere, verbum est iuris.

Legis forma, quam non fert.

Ephectici.

cis non intellexiſſe affirmant,quæ quidē ex Græcis tranſcripſerit, quale eſt F illud quod de ſignifero dicit cap.xvi.ſecūdi lib.quod omnino explanatius dici debuit,etiā ſi verè dictū eſſe videtur & acutē.id quod vix mihi perſuaſerim.Eiuſdē notæ cū ſuperioribus,ſi dicere fas eſt, illa entelechia Ciceronis eſt,cuius hæc ſunt verba in pri. Tuſcul.Ariſtoteles lōgē omnibus (Platonē ſemper excipio)præſtans & ingenio & diligētia, cum quatuor illa genera principiorū eſſet complexus,è quibus omnia orirentur: quintā quandam naturā cēſet eſſe,è qua ſit mens.cogitare enim & prouidere, & diſcere & docere,& inuenire aliquid,& tam multa meminiſſe,amare odiſſe, cupere timere,angi lætari,hæc & ſimilia eorū in horū quatuor generū nullo ineſſe putat.Quintū genus adhibet vacans nomine:& ſic ipſum animū entelechiā appellat nouo nomine,quaſi quandam continuatam motionem & perennem.Entelechiā Cicero continuū motū intellexit, quaſi Ariſtoteles endelechiā per d literā ſcripſerit, id eſt continuationem, & non entelechiā potius,quam actū & perfectionē doctiſſimi Grecorū interpretantur.ob id Ciceronē à Græcis accuſatū non magnopere miror: vtpote quos & orationibus ſuis exagitare non deſinit, q̄q̄ ab ipſis præclara illa ingenii ornamenta philoſophiā & oratoriā facultatē accepiſſe ſe nō diſſimulat. Quare H ſi verum fateri volumus,eloquentiæ latinæ princeps parenſq; à Plinio iure ac meritò dictus, diſerti nonnunquā magis viri q̄ oratoris officio functus eſſe iudicādus eſt, ſi quidē eius ipſius auctoritati credimus, oratorem eum eſſe non poſſe,qui non idem vir bonus ſit.Viri autem boni eſſe perſuadere mihi nequeo,non modò Græcos viros, ſed etiam græcam ipſam linguā latinæ eloquentiæ auctorem, vt inopem & ieiunam conuitioſe vocitare, & latinæ linguæ veluti exuberantem copiam præ illius inopia admirari. Niſi verò credimus Ciceronem recta fretum conſcientia, & ex animi ſui ſententia id dixiſſe,& non planè auræ populari Romanorum ſuorum in- I ſeruiiſſe:cuius populi gratia nullum vnquam numē præſentius eſſe credidit.Calumniæ igitur Cicero excuſari non poteſt, quaſi ita exiſtimauerit. nam præterquam quòd græcam omnem facundiam pernouerat,vt vel eo nomine græcis ipſis æqualibus admirandus eſſet: ſi cui etiam eloquentiæ græcę elogia ex eius ſcriptis colligere vacet & libeat, eum aliter cenſuiſſe haud dubiè iudicabit. Fabius lib.x.de comparatione Demoſthenis & Ciceronis loquens,Cedendum verò in hoc(inquit)quòd & ille prior fuit, & ex magna parte Ciceronem quantus eſt fecit. Nam mihi videtur M. Tullius cum ſe totum ad imitationem Græcorum contuliſſet, effinxiſſe vim K Demoſthenis,copiam Platonis, iucunditatem Iſocratis. Idem lib.xii. Latina mihi facundia, vt inuentione, diſpoſitione,conſilio, cæteriſque huius generis artibus ſimilis græcę,ac prorſus diſcipula eius videtur: ita circa rationem eloquendi vix habere imitationis locum.Si igitur teſte Fabio, penè altero Cicerone,lingua latina diſcipula & imitatrix linguę græcæ,cum ſe totam ad præſcriptum parentis ſuæ componere effingereque inſtituiſſet, in ea parte artis oratoriæ à qua eloquentia nomen accepit, imitationem implere non potuit, id eſt in eloquendi magnificentia & ſublimitate:

Entelechia.

Cicero meritò à Grecis accuſatus.

Latina lingua diſcipula linguæ Grææ.

A te: quonam modo præferendam hanc illi M. Tullius vtriusque peritissimus existimare potuit? Ceu verò siquam Protogenes tabulam ex nobili illa Apellis Anadyomene effingere statuisset, omniáque lineamenta ad præscriptum ducere, túque id apographum præstantius esse exemplari suo contenderes: non aut improbus esse aut ridiculus viderere? At enim Venere nos Græci, & verborũ suauitate, non etiã copia superauerunt. Hoc rursus iudicandum ad Fabium reiiciamus: apud quẽ libro eodem sic legitur: Itaque tanto est sermo græcus latino iucundior, vt nostri poetæ quoties dulce carmen esse voluerunt, illorum id nominibus exornent. His illa
B potentiora, quòd res plurimæ carent appellationibus, vt eas necesse sit trãsferre, aut circuĩre. etiam in iis quæ denominata sunt, summa paupertas, in eadem nos frequentissimè reuoluit. at illis non verborum modò, sed linguarum etiã inter se differentiũ copia. Quare qui à latinis exigit illam gratiam sermonis Attici, det mihi in loquendo eandẽ iucunditatẽ, & parẽ copiam. quod si negatũ est, sententias aptabimus iis vocibus quas habemus. Quàm pugnantia sint hæc verba Fabii cum verbis Ciceronis, nemo non videt: qui etiã (si diis placet) alibi vociferatur omnia per se melius Roma-
C nos & sapientius q̃ Græcos inuenisse, aut ab eis accepta, meliora fecisse. Et rursus, Vt omnia (inquit) Græcorum perquiras, quid sit ineptus, non inuenies: & innocentiæ verbũ græcè dici non potest. Equidem præter ἀνάρμοστον, etiam ἀπειρόκαλος apud illos tam significans esse puto, q̃ apud nos ineptũ. nec minus fortasse ἀπίθανον καὶ σκαιὸν καὶ μάταιον, καὶ ἀφυὲς, καὶ ἀποικός: & innocẽtem non meliorẽ acaco esse iudico, quo verbo Areopagita & literæ sacræ vtuntur, atq; etiã Demosthenes in oratione κατὰ νεαίρας, his verbis, καὶ προσαπωλόμενος ἄκακος ὢν διηπάτησε τοὺς δικαστάς. Et rursus, ἅτε ἀγνοοῦσα τούτους, ἀλλ' ἄκακος ἐγένετο καὶ ἀπράγμονας ὢν. & κατὰ νεαίρας, ἐλεήσασα αὐτὸν ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἀκακίαν τοῦ Θεογ. Nisi si scru-
D pulosè ita discernentes dicamus, ἄκακον simplicem & fraudis nescium significare: innocentem autem, eum qui cum secus agere possit, intra fines tamen æquitatis se continuerit. Nam ἄκακος apud Demosthenem circunscribendi ignarũ significat, & cui impostura non ægrè fieri possit. Verùm esto vt acacos ad verbum magis innocenti quàm ad significationem respondeat: εὐγνώμων, εὐηθικὸς, ὅσιος, καθαρείως, καλοκἀγαθὸς, χρηστὸς, εὐήθης, innocẽtis significationem non implebunt? Atqui ego hæc plenius aliquid & exuperantius innocentia significare puto. Meliora etiam fortasse his alia Cicero apud Græcos inuenisset, si Græcorum partes tuendas suscepisset. Has ob causas
E & alias huiuscemodi viuus adhuc (vt auctor est Fabius) obtrectatorum sermonibus sæpe exagitatus fuit. Ingrati profectò est animi, cum Græcia Latinos non modò disciplinis, sed etiam suis verbis locupletauerit, eáque adhuc teneant: nec beneficium nos, nec debitum agnoscere, præsertim cum Græcia id nunquam repetitura sit mutuum, quod vsu nostrum fecimus. Mihi autem videtur (ingenuè enim proloquar) lingua græca ad latinam relata, poetæ, id est tragici auctoris aut comici rationem habere: latina autem actoris tantum scenici, qui fabulam à poeta inuẽtam, & emodulatè scriptam, artifici ac numerosa pronunciatione in theatralem con-

Lib. 1. de orat. ad Q. fr.

Inept' græce & innocens.

Acacus.

Græca qd latinę præstat.

ſeſſum profert. Quid enim aliud & poetę & oratores noſtri q̃ poeſi & orationi ciuitatẽ(vt ita dicam)Romanam dederunt,latinæq́ linguæ ſuffragio ornauerunt? A Græcis igitur neotericis entelechiæ interpretatio Ciceroni criminoſe obiecta eſt,idque meritiſſimo: cuius defenſionem Politianus ad ſui magis oſtentationem ſuſcepiſſe mihi videtur, quàm diluendi criminis fiduciam habuiſſe. Nam vt in omnia ſeſe verſet Politianus, cauſam haud dicere poterit,quin ſi Cicero ita verba ſcripta reliquit,vt nunc in exemplaribus leguntur,lõgè ipſe ab Ariſtotelis ſentẽtia aberrauerit: id quod vt intelligatur,age Ariſtotelem ipſum auctorem entelechiæ teſtem dicti noſtri laudemus. hic autem in principio ſtatim ſecundi voluminis de anima ita inquit, λέγομεν δὴ ἕν τι γένος τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν, ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην. ὃ καθ' αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι. ἕτερον δὲ, μορφὴν καὶ εἶδος, καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι. καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. id eſt· Dicimus igitur vnum genus entium eſſe ſubſtantiam: hæc autem partim materia eſt,quæ per ſe quidem ipſa non eſt hoc aliquid. altera pars,eius forma & ſpecies,ſecundum quam iam dicitur hoc aliquid. ab his tertium eſt quod ex ambobus conſit. porrò materia potentia eſt,forma autem entelechia. Idem libro eodem oſtendere clarius volens quid ſit anima: διὸ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν. ideo anima eſt entelechia prima corporis naturalis vitam habentis poteſtate. tale autem eſt quodcunque organicum eſt. Poteſtate vitam habens appellat,quod actu vitam nõ habet, qualis eſt dormiens,qui habitum tantum habet. plus eſt enim actu habere, qualis eſt vigilans. & paulo inferius, εἰ δέ τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. Quòd ſi commune aliquid in omni anima dicere oportet,erit quidem prima corporis entelechia corporis naturalis organici. Entelechiam vbique pro perfectione & actu ponit. Duo enim ſunt in rebus,actus,id eſt entelechia,quæ etiam interdum ab eo energia appellatur: & dynamis,id eſt potentia. Organicum appellat corpus, quod ad aliquid conditum eſt, vt oculus ad viſum, & auris ad auditum. Naturale autem dixit ad differentiam opificialis, & manu facti. Summa igitur antedictorum hæc eſt,vt ex Themiſtio Ariſtotelis clariſſimo paraphraſte intelligi facilè poteſt, animam, primam eſſe perfectionem corporis,id eſt entelechiam: quod quidem corpus poteſtate in actum prodeunte vitam habeat. atque id quod ex duobus conditum eſt & concretum, iam integrum factum,animal eſt. Forma enim,id eſt entelechia, licet in materia edatur, non tamen materiæ forma eſt: ſed eius forma eſt quod græce σύνολον dicitur,id eſt ex ambobus concretum. omne enim tale ſimul atque in aliquam ſpeciem formatum eſt, hoc aliquid eſſe cœpit. Id vt facilius intelligeretur,hoc(inquit Ariſtoteles)ſpeculari partium exemplo conuenit. Eſto igitur vt oculus ſit animal. animam eius eſſe,id eſt entelechiam, aſpectum oportebit: cum ſit viſus,ſua oculis ſubſtantiæ ratio,id eſt forma & perfectio. ſic enim appellare ſolet rationem ſubſtantiæ. εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῶον, ψυχὴ ἂν αὐτοῦ ἦν ἡ ὄψις. αὕτη δ' οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ τὸν λόγον. At verò oculus,materia eſt viſus. quo defectus oculus, iam non eſt oculus, niſi æquiuocè, quomodo

Politiani conatus.

Entelechia. Dynamis. Organicũ corpus.

F G H I K

oculus

A oculus lapideus aut pictus. ὁ δ' ὀφθαλμὸς ὕλη ὄψεως. ἧς ἀπολιπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμός, πλὴν ὁμωνύμως. Proinde Aristotelis entelechia perfectio est & forma, cum corpus naturale à potestate, id est à materia nuda in actum prodiit, & animal esse cœpit, vel viuum esse. quare entelechia etiam brutorum est, & stirpium etiam, eorumq; corporum quæ vegetabilia sunt. estq; entelechia non continua motio, sed perfecti corporis comprehensio, id est τοῦ ἐντελῶς συνοχή. hoc enim etymum eius verbi significat. Quare liquidò (vt arbitror) constat verba illa Ciceronis de animo humano nō esse consentanea cū entelechia Entelechia.

B Aristotelis. Quid illa quæ alio loco eiusdē libri subdidit, diuinitatē animis humanis asserere volens? Sin autem est (inquit) quinta quædā natura ab Aristotele inducta, primùm hæc & deorum est & animorū. Hanc nos sententiā secuti, his verbis in cōsolatione hęc expressimus. Animorū nulla ī terris origo inueniri potest. nihil est enim ī animis mixtū atq; cōcretū, aut quod ex terra natū atq; fictū esse videatur: nihil ne aut humidū quidē, aut flabile, aut igneū. His enim in naturis nihil inest quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & cōplecti possit præsentia, quę sola diuina sunt: nec inuenietur vnquā vnde ad homi-

C nem venire possint, nisi à deo. Sigularis est igitur quædā natura atq; vis animi seiuncta ab his vsitatis notisq; naturis. Ita quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cęleste & diuinū est: ob eamq; rem æternum sit necesse est. Hæc vt pręclarè dicta sunt à Cicerone de immortalitate animæ, ita referri nequeunt ad ea quæ Aristoteles de anima dixit, quam entelechiam appellat: sed ad ea potius quæ de intellectu vel mente Aristoteles mirificè differit in.iii. de anima. quæ mens ab eo non entelechia, sed Νοῦς dicitur. Entelechiam enim suam.i. animam Aristoteles interituram esse Nus. credidit. Quapropter Iustinus philosophus idem & martyr in parænetico

D loquens de placitis philosophorum, ita inquit· καὶ ὁ μὲν Πλάτων, ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος, κέκραγε λέγων. Ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχειαν αὐτὴν ὀνομάζων, οὐκ ἀθάνατον, ἀλλὰ θνητὴν αὐτὴν εἶναι βούλεται. καὶ ὁ μὲν ἀεικίνητον αὐτὴν εἶναι λέγει, Ἀριστοτέλης δὲ ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι φησί, ἁπάσης κινήσεως προηγουμένην. Et Plato quidē animā omnē immortalē esse non tā dicit q̄ clamitat. Aristoteles autē entelechiā ipsam nominans, non immortalē, sed mortalē ipsam esse vult. Rursus ille nunquā non mobilem eam esse tradit, Aristoteles etiam immobilem: licet ad omnem motum præeuntem. Plutarchus in quarto placitorum· Πλάτων ἀεικίνητον τὴν ψυχήν, τὸν δὲ νοῦν ἀκίνητον τῆς μεταβατικῆς κινήσεως. Ἀριστοτέλης ἀκίνητον τὴν ψυχήν, πάσης κινήσεως προηγουμένην·

E τῆς δὲ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχειν, καθάπερ τὰ εἴδη τῶν σωμάτων. Plato (inquit) nunquā non mouentem animam existimauit: intellectum autem immotum duntaxat transgressili motu. Aristoteles immobilem animam esse censuit, & eandem motus omnis auctorē: & motionis tamen accidentariæ non exortem, quomodo & formas corporum. Eum librum cum verteremus, aliter hunc locum traduximus, aliud exemplar secuti. Verùm his auctoribus planum fit, illud Ciceronis dictum non posse ad Aristotelem referri, qui entelechiam pro anima & forma, non pro mente & animo intellexit: nec entelechiam perpetem quandam motionē significare: cum Aristoteles im-

mobilé entelechiá eſſe dixerit motu ſuo & proprio. Idem Plutarchus eo- F
dem in libro hoc verbum interpretans ab Ariſtotele de anima prolatum
ita ſubdit· τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. Entelechiam autem pro actu
exaudire oportet. De quinta autem natura ab Ariſtotele inducta Laertius
ita inquit· εἶναι δὲ παρὰ τὰ τέτταρα στοιχεῖα καὶ ἄλλο πέμπτον, ἐξ οὗ τὰ αἰθέρια συνεστάναι. ἀλ-
λοίαν δ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν εἶναι. κυκλοφορικὴν γάρ. καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἀσώματον, ἐντελέχειαν οὖσαν
τὴν πρώτην σώματος φυσικοῦ καὶ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Eſſe autem præter qua-
tuor elementa & aliud quintum cenſuit, ex quo ætheria omnia conſtituta
ſint. Sed & eius alium eſſe motũ, vtpote circularẽ. Animam etiam incorpo G
ream eſſe voluit, & entelechiam primá corporis naturalis organici poteſta-
te vitam habẽtis. Ex quibus verbis apparet entelechiá non eſſe ab Ariſtote-
le in quinta natura poſitam. Id autem de intellectu & mente cenſuiſſe Ari-
ſtotelem melius dici poſſet. de quo cum multifariam ac ſubtiliter Ariſto-
teles & Themiſtius diſſeruerint, vnum ex vtroq; locum aſſumã, quî id pla-
num fieri poſſit: ne ſi iuſta diſputatione id probare conemur, in tædiũ abeat
longior hæc multo digreſſio, q̃ initio deſtinaueramus. ἐπεὶ δὲ ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ
τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν ὕλη ἑκάστῳ γένει, τοῦτο δὲ, ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα. ἕτερον δὲ, τὸ αἴτιον καὶ
ποιητικὸν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρ- H
χειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνεσθαι. ὁ δὲ, τῷ πάντα ποιεῖν,
ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς. τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα, ἐνεργείᾳ
χρώματα καὶ οὗτος ὁ νοῦς, χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀπαθὴς, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. Locus hic
vnus eſt eorum quos Ariſtoteles offuſa caligine obſcuraſſe dictus eſt, vt à
ſuis tantum intelligi poſſet: nos tamẽ quàm poterimus explanatiſſimè ver-
temus. Quoniam verò (inquit ille) vt in vniuerſitate naturæ eſt aliquid, cu-
ius altera pars vnicuique generi materia ſit, eaq; idcirco ſic eſt, quòd omnia
illa eſt duntaxat potentia: altera pars eſt, quæ cauſa eſt & effectrix: vt quæ
omnia faciat, cuiuſmodi rationem ars ad materiam obtinet: neceſſe eſt in I
anima quoque has differentias eſſe. eſtq; intellectus quidam huiuſmodi, vt
omnia fit: alter verò, vt omnia faciat: qui velut habitus aliquis eſt, perinde
ac lumen. Siquidem modo quodam lumen actu colores efficit, qui poten
tia colores ſunt: & ſic intellectus abſtractus, & nulla cõcretione permixtus
impatibiliſq;, ſubſtantia ſua actus exiſtens. & paulo inferius. ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν
νοεῖ, ὁτὲ δ' οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δὲ ἐστὶ μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστί. καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. Sed
nec interdum intelligit, & interdũ non intelligit. ſeparatus verò id eſt de-
mum quod eſt, & hoc ſolũ immortale eſt & æternũ. Hæc verba paraphra-
ſticè enarrans Themiſtius lib. eodẽ ita inquit, Quum enim ſtatuiſſet Ari- K
ſtoteles in omni natura alterũ pro materia haberi, alterum pro forma mo-
uente perficienteq;: neceſſe (inquit) eſt eaſdẽ differẽtias in anima reperiri, &
talem aliquẽ intellectum adeſſe, qui pars animæ rationalis præſtantiſſima
ſit. Atque hoc quoque ex illis verbis clariſſimè innoteſcit, quorũ pauloan-
te mentionẽ fecimus, De intellectu (inquit) & vi ea quæ cõmentatur cõtẽ-
platurq;, nihil adhuc liquet: ſed videtur diuerſum animæ genus eſſe, ſolũq;
id abiũgi & ſeparari cõtingere, tanquam perpetuũ à morticino caducoq;.
Hactenus Themiſtius. Hoc vltimũ dictũ ideo addidimus, primũ vt planũ
fieret,

A fieret, id quod Cicero entelechiæ tribuit, Aristotelem non animæ, quam formam, id est substantiæ rationem esse vult, sed intellectui tribuisse, duntaxat agenti, qui ab intellectu potentiæ differt, vt ars à materia. & hunc impatibilem esse immortalemq́, animam autem mortalem: siue Aristoteles intellectum & mentem, partem esse animæ diuinam præstantissimámque intellexerit, siue aliud ab anima formalem rationem obtinente, quam entelechiam vocat. Prisci enim differentiam inter animum & animam posuerũt. Animus est (inquit Nonius) quo sapimus, anima qua viuimus. Sine animo B anima est debilis. Varro, In reliquo corpore ab hoc fonte diffusa est anima: huic animus ad intelligentiam tributus. Pli. lib. xxii. de iracundia loquens, Ergo & animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Verumenimuero inde maior illa quæstio existit, vtrum intellectum illum singulorum esse hominum Aristoteles ita existimauerit, vt homo post obitũ suum immortalis futurus sit, quod mihi non videtur: an vnum esse intellectum vniuersorum, quem ποιητικὸν vocat. Ita enim hoc implicuisse disputationum ambage ipse existimatur, vt ingenia studiosorum torserit potius, quàm certũ aliquid fixumq́; reliquerit: de quo Alexander vt de mente ita C inquit, οὗτος δὲ ὁ νοῦς ἢ μόνος αὐτὸς τὰ εἴδη διοικεῖ πρὸς τὴν τῆς ὕλης ἀναφορὰν, αὐτὸς τῇ δυνάμει τοῦ δημιουργοῦ. ἢ μετὰ τῆς οὐρανίου εὐτάκτου κινήσεως. ἐξ ὧν δὲ ταύτης γίνεται τὰ εἴδη τῇ πρεπόντῳ καὶ ἀφόδῳ τῆς ὕλης. Sunt tamen nihilo secius qui existiment entelechiam duplicem esse. vnam illam quam diximus ex sententia Themistii, Laërtii & Plutarchi, quæ nomen est animę non modò rationalis atque irrationalis, sed etiam physicæ. & hæc à corpore naturali organico inseparabilis est. Alteram dixerunt à corpore ita separabilem, vt à naui nautam, animam scilicet rationalem: quę cum aliud sit à corpore, nec sit corporis forma, corpus ipsum, id est subiectum, componit & moderatur, perficitq́;, & D ita regit vt nauĕ nauta. ὅτι ἐντελέχεια ἴσως ἐστὶ σωματική, καὶ διακοσμεῖ καὶ πλανοῖτο ἀποκαλοῦσαν: ὅταν οὖν λέγῃ τις τὴν λογικὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν, ὡς κεχωρισμένας ἰδέας τοῦ σώματος λέγει. Secundum hoc nonnnlla ex parte Ciceronis dictum defendi posset: qui fortasse quod apud aliquem philosophũ legerat de entelechia, hoc Aristoteli tribuit eius nominis auctori, vt surrepere solet scribentibns obliuio. Themistius in secundo de animà cnm dixisset animam esse inseparabilem à corpore, quatenus sic est corporis totius entelechia, vt in securi ferri forma est entelechia, subdit, ἡμῖν ἀλλ' ἴσως, οὐδὲν κωλύει τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, δύνασθαι καὶ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, ὅσα μήτε ὅλου τοῦ σώματος, μήτε μερῶν τινῶν, τοιαύτη E ἐστὶν ἐντελέχεια, ὡς τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή: οὕτω δὲ καὶ ὁ νοῦς ἔχειν δοκεῖ. οὔπω γὰρ δῆλον, εἰ καὶ ὄντος σώματός τινος ἐντελέχεια ἄρα τοιαύτη, ὥστε ἀχώριστος εἶναι, ἢ ὥστε χωρίζεσθαι, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου. οὐδὲ γὰρ ἐντελέχεια μὲν, ἀλλὰ χωριστή. Hac ratione animus huiusmodi est entelechia, vt à corpore separabilis sit. qnod de intellectu actuoso intelligẽdum: cuius multa mentio apud eundem in tertio: & ab Aristotele ποιητικὸς appellatur, & deo similis hic esse ab ipso ostẽditur. Hunc Alexander in secundo de anima τὸν θύραθεν νοῦν, καὶ θύραθεν ἰόντα appellat: qui longa & subobscura disputatione ostendit quonam modo ab Aristotele ἄφθαρτος εἶναι dictus sit. Vtcunque, quiduis potius comminisci par est, quàm vt inter reos

Animus.
Anima.

Entelechia duplex.

inſcitæ ſententiæ, eius nomen auctoris à nobis recipiatur, qui extra omnẽ F ingenii aleam, id eſt extra omne diſcrimẽ iudiciorum, Plinii maioris ſentẽtia poſitus eſt, iudicis ingeniorum ſummi. Addam & alium locum admonendi gratia. Idem Cicero in ſecundo de natura deorũ, fabricam humani corporis non modò felici & perſpicua, ſed etiam accurata & artifici facundia deſcribens, Ex inteſtinis autem (inquit) & aluo ſecretus à reliquo cibo ſuccus is quo alimur, permeat ad iecur per venas quaſdam à medio inteſtino vſque ad portas iecoris. Sic enim appellant ductas & directas vias quæ

Mediũ inteſtinum.

pertinent ad iecur, eiq; adhærent. Medium inteſtinum Cicero dixit, quod G Græci meſenterion appellauerunt, & in primis Ariſtoteles: quod tamen inteſtinum non eſt, vt ex Ariſtotele apparet, qui de ea parte ita inquit, ἐπάνω δὲ τῶν ἐντέρων τὸ μεσεντέριόν ἐστιν. ὑμενῶδες δ' ἐστι τοῦτο καὶ πλατὺ, καὶ πῖον γίνεται. Supra inteſtina autem meſenterium eſt, membranaceum, latumq;, & pingueſcens. Meſenterium ad verbum Cicero medium inteſtinum tranſtuliſſe videtur, cum græcè ex eo (vt puto) dicatur, quòd media inteſtina complectitur. Ab eo autem venæ & fibræ permultæ ſurſum deorſumq; ad inteſtinorum poſituram ferunt, cum ipſum principibus venis maiori & aortę adnexum ſit, vt Ariſtoteles tradidit: id quod Cicero ſignificare haud dubiè voluit. Nam H portarum iecoris appellationem Cicero ab eodem auctore mutuatus eſt, qui pylas hepatos vocat, his verbis: προσπέφυκε δὲ τῇ μεγάλῃ φλεβὶ τὸ ἧπαρ. τῇ δ' ἀορτῇ οὐ κοινωνεῖ. διὰ γὰρ τοῦ ἥπατος διήκει ἡ ἀπὸ τῆς μεγάλης φλεβὸς φλὲψ, ᾗ αἱ καλούμεναι πύλαι εἰσὶ τοῦ ἥπατος. Adhæret enim magnæ venæ iecur, nulla parte cũ aorta cõmunicans. Siquidem vena illa quæ à magna proficiſcitur, per medium iecur pertendit ea parte qua portæ iecoris ſitum habent. Proinde Cicero mediũ inteſtinum pro meſenterio dixit, in ea etiam parte elegantiſſimi libri, in qua Ariſtotelẽ ipſum exquiſita deſcriptione ſuperaſſe videtur. Theodorus Gaza vir Græcus, non modò latinè doctiſſimus, ſed etiam medicus, lactes pro I meſenterio dixit: quo nomine ab Hermolao Barbaro & aliis reprehenſus eſt, quaſi eo in loco hallucinatus ſit, vel in eo potius verbo. At ego conſultò eum id feciſſe cenſeo, vt qui in eo verbo Plinii auctoritatem ſequi nol-

Lactes.

let. Lactes enim non tam inteſtina ſignificãt, quàm pingue illud quod ambit inteſtina. Trãquil. de patina Vitelliana, In hac (inquit) ſcarorum iecinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterorum, murænarum lactes commiſcuit. Quare immeritò Hermolaus hoc verbum vt licenter vſurpatum in Spartiano notauit. Noſtrates piſcium lactes lactentias appellant. Verùm vt notæ & Ciceronem & Plinium eximimus, idq; meri- K

Cicero & Plinius humana ſcripſere minerua.

tiſſimò, ſic humana Minerua nõ diuina ſcripſiſſe eos meminiſſe debemus, aut numine quodã inſtinctos: ne Muſas inſectatus eſſe videatur ſi quis eius notæ auctores ſemel atque iterum ad diſquiſitionem huius iuris conſultorum candido propoſito reuocauerit. Nec mihi ob id videor litem meam facere, quòd controuerſiam tanto auctori intentatam, veritatis indagandæ ſtudio commemoraui: cum mihi Angelus Politianus vir egregiè doctus obtuliſſe ſe huic liti, non tam iuris cauſæq; fiducia, quàm Tullianæ maieſtatis præiudicio viſus ſit. Quid autem mirum, Ciceronẽ eloquentiæ ma-

giſtrum

A gistrum & principé, in sententia philosophica, vel in dictione potius hallucinatũ esse, cũ ipse Aristoteles in quarto Auscultationis philosophicæ in verbo etiã physico atque philosophico lapsus sit, vt qui vniuersum moueri per accidés dixerit, quod per partes moueri constat: tanquã vtroque verbo idem significaretur. qua in re, quod mireris, secũ ipse pugnare cóuincitur. qua de re Themistius, κἂν οὕτω τὸ ὅλον κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖσθαι. ἀριστοτέλης μὲν οὕτω βούλεται, καὶ οἱ ἐξηγηταὶ συγχωροῦσι. φησὶ δὲ, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται, ὡς ἡ ψυχὴ, καὶ ὁ οὐρανός. ἐπεὶ δὲ ἀπορῶ πῶς ἂν μάχοιτο ἂν πρὸς ἑαυτὸν, νῦν μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ταυτὸν ἡγούμενος τῷ κατὰ μόρια. tam-
B etsi Aristotelé nititur excusare postea, varia verbi interpretatione, vtiq; veritus inuidiam reprehensionis tanti viri, præsertim cum eius esser operum enarrator. Cæterum Ciceronem rudem aut imperitum fuisse philosophię, mihi persuaderi nó potest, cum & Philonem Academiæ principé Romę audierit: & Theodorus Stoicus, à quo dialecticã edoctus est, apud ipsum Romæ commoratus & mortuus sit: quibus philosophis diligenter & attenté operam dedit, vt ipse in Bruto suo testatur. Quibus argumentis accedit studium Platonis dialogorũ, cum admiratione summa, singulariq; profectu: vt qui etiam in oratore suo contestetur non se è rhetorum officinis
C ad eloquentiæ studium exercitationemq;, sed ex Academiæ spatiis extitisse. Sed redeamus tandem ad institutum opus. His nominibus antiqui non solùm vsq; ad assem, sed etiam vltrà vsi sunt. Columella lib.iiii. Auarius quidam dipondio & dodrante altum sulcum, latum pedum quinque faciunt. Dipondium & dodranté dixit pro pedibus duobus & digitis duodecim. Et lib.iii. Ab ipso arboris crure pedale spatium intermittito, deinde sulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dipondium semissem latum cum feceris, patiere minimé duobus mensibus eum tempestatibus verberari. Vtuntur etiam historici, vt Liuius lib.viii. ab vrbe condita, Lati-
D nus ager & Phalernus, qui populi Campani fuerat vsque ad Vulturnum flumen, plebi Romanæ diuiduntur. bina in Latio iugera, ita vt dodrantem ex Priuernati complerent, data, terna in Falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis. Columel.lib.ii. Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur. nam commodè proscinditur duabus, vna iteratur, tertiatur dodrante. in liram statim redigitur quadrante operę. Dodranté operæ pro tribus partibus diei artificialis dixit, vt quadrantem pro quarta, hoc est pro nouem horis, & pro tribus. Pli.lib.xviii. Iustum est proscindi sulco dodrãtali iugerum vno die, iterari sesquiiugerum, si sit facultas soli. si minus, pro-
E scindi semissem, iterari assem: quãdò & animalium labori natura leges statuit. Quadrantem Græci τεταρτημόριον dicunt, & τριτημόριον trientem, δίμοιρον bessem, dodrantem τρίμοιρον, sextantem ἑκτημόριον. vnciam δωδεκατημόριον Plato vocat lib.vi. de legibus. ὁ δὲ τοῦ παντὸς ἕκτην δωδεκατημόριον. Sũt & hæc vocabula signatæ pecuniæ nomina, vt docet Varro.. As nummus erat libralis, dupondius nummus bilibris, sestertius nummus duarum & semis librarum, dictus quasi semistertius, Græcorum imitatione, qui τρίτον ἡμίδραχμον dicunt duas drachmas & semis, & ἕβδομον ἡμιτάλαντον pro talétis sex & semis. Herodotus in primo, ἄλλων σταθμὸν ἕβδομον ἡμιτάλαντον. Pollux, τρίτον ἡμίδραχμον αἱ δύο

Τεταρτημόριον. Τριτημόριον. Δίμοιρον. Τρίμοιρον

Τρίτον ἡμίδραχμον.

ἡμισεῖαι δραχμαί,id eſt pendens ſex talenta & ſemiſſem. & apud eundem τέταρτον ἡμιτάλαντον,id eſt quartum ſemitalentum,pro eo quod eſt tria & ſemis talenta. Denarius,decem librarum nummus erat,cuius quarta pars ſeſtertius, eo tempore ſcilicet,quo denarius decuſſi valebat.Erat autem denarius argenteus nummus quatuor & viginti ſiliquas pendens.Apud Priſcianum ita legitur,Siliquæ tres obolum faciunt, duo autem oboli ſcrupulũ, tria ſcrupula drachmam.ita duodeuiginti ſiliquæ in drachma. ſic quatuor drachmæ in tribus denariis,hoc eſt duæ & ſeptuaginta ſiliquæ.Hactenus apud Priſcianum legitur.Quadrans etiam nummus erat, vt apud Iuuenalẽ, G

Denarius. Seſtertius.

Siliqua.

Quadrans nummus.

Cædere Syluano porcum,quadrante lauare.

& centum quadrantes ſæpe apud Martialẽ. Sic etiam ſextãs nummus erat, cum populus Romanus in funere Menenii ſextantes contuliſſe dicatur à Valerio & Plinio. Sunt & vaſorum nomina,vt apud Perſium,

Sextans.

Vaſorum nomina.

- Calidúmque trientem Excutit è manibus. -

Triens & Quadrãs.

Sunt & ponderum.Pli.lib.xxvii.Bibitur ad dolorem vuluæ & vitia. macerari oportet in ſextariis tribus quadrantẽ radicis tuſæ per noctem & diẽ. & lib.xxviii.Ad tuſſim veterem recens decoquitur quadrantis pondere,in vini ſextariis tribus.Idem,Ad hoc vitium immittitur butyrũ heminis quatuor cum rheſinæ terebinthinæ ſextante. Nec mirum eſt tam latè verborũ H iſtorum ſignificationem patere,cum cognata ſit & connexa ponderum ratio cum menſurarum ac numerorum rationibus: & vt aiunt illa carmina quæ Fauini eſſe dicuntur,ſi pondus menſuræ componimus, eadem eſt pars cyathi in ſextario,quæ eſt in libra vnciæ.& vt in ponderũ minutiis ad ſcrupulum peruenimus,ſic in mẽſuris ad cochlear. Quinquuncialis autem ordinum ratio in arbuſtis & vineis,& in quinquuncem arbores diſpoſitæ cur dicantur,comminiſci non potui: quid tamen ſit, ex Fabio facilè intelligimus,apud quem hæc verba lib.viii.legũtur, Nullus ne etiam frugiferis adhibendus decor?Quis negat?nam & in ordinem certaq; interualla redigam eas arbores.Quid illo quinqnunce ſpecioſius,qui, in quãcunq; partem ſpectaueris,rectus eſt?Sed protinus in id quoq; prodeſt,vt terræ ſuccũ æqualiter trahant.Cicero in Catone,Cum autem miraretur Lyſander & proceritatem arborum,& directos in quinquuncem ordines,& humum ſubactam atque puram,& ſuauitatem odorum qui afflarentur è floribus:tum eum dixiſſe,mirari ſe non modò diligentiam, ſed etiam ſolertiam eius. Columella lib.iiii.Hæc in quinquuncem vinearum meratio, expeditiſſima ratione conficitur.Hoc Demoſthenes in ea oratione quæ πρὸς Νικόστρατον inſcribitur,ita expreſſit, καὶ τὰς ἀναδενδράδας ἐξέκοψε, καὶ φυτωτήρια ἐλαιῶν περιστοίχων κατέκλασε. Arbuſtiuas vites excidit,& olíueta in verſus quoquouerſum digeſta confregit.Quod verbũ Suidas aſſequi non potuit. Xenophon ipſe,ex quo Cicero tranſtulit,ita ſcripſit, ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ Λύσανδρος, ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ στίχοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη. Cum autem locum conſitum miraretur Lyſander, quòd decoræ eſſent arbores,& ſtirpium conſitarum æquabilis ſeries ita in verſus directos configurata videretur,vt ad angulos rectos pulchrè exacta eſſent omnia.Ex quibus

Quinquũcialis ordinum ratio.

Arbores quinquũcem digeſtæ.

F I K

A bus verbis cum Ciceronis collatis cõiicere ſtatim poſſumus quid ſit quin-
quuncialis ordo, etiam ſi nondum intelligimus cur ita appellatus ſit. For-
taſſe autem antiqui ſic quinquuncem appellauerunt exactam plantarum
metationem, vt decuſſem exactam ſpatii diuiſionem. Theodorus Gazes Ci
ceronis interpres directos in quinquuncem ordines græcè ita expreſſit, καὶ
τοὺς ὀρθοὺς εἰς πεντάδα δικαίων στίχους. obſeruato ſcilicet Xenophonte, Ciceronis ver
ba vertens. Eo anno quo hæc ſcripſi, vineam habebam ſterilem, & multis
iam annis decoctricem. Huic cum auctionem diu (vt fit) minitatus eſſem,
B niſi in poſterum paria ſaltem cum expenſorum ratione faceret, nec impen
ſiorem ipſa culturam ſentire videretur, proſcripta etiam emptorem nõ in-
ueniret (male enim ob id ipſum audire cœperat, quaſi non damnoſam vi-
neam nunquam emancipaturus eſſem) ad extremũ eouſque damnatæ ſuc-
cenſui, vt in ortum eam tranſformare meditarer arboribus conſitum, non-
dum tamen extirpatam. Hoc cum primùm in mentem mihi veniſſet, arbo-
ribúſque eam ad ſoli naturam accommodatis conſeruiſſem, frugi me ho-
minem exiſtimabam, omniq; religione ac ſuperſtitione ſolutum. nam vlti-
mi anni calamitate perculſus, tot ſuperiorum annorum ſterilitatem exci-
C piente, temperare mihi nõ potueram quin præcipiti iureiurando negarem
vnquam me poſtea teruncium in eius vineæ culturam impenſurum. Quo
iureiurando ſatis me defungi poſſe interpretabar, ſi ortum eam magis fa-
ctam quàm adhuc vineam colerem, prçſertim cum nullus inueniretur tam
aduerſo Mercurio natus, qui ſibi eam indicari peteret. Sic autem rationem
impenſæ ſubduxeram, vix vt viginti francicis eam mihi rem ſtaturam exi-
ſtimarem. at conſitoris ſolertia quæſtuoſa eò me ſenſim perduxit noua in
dies comminiſcendo, viſendumq; operis abſoluti decorem ſpeciemq; pol-
licendo, vt à tenui illo & ſimplici primordio iuſtum tandẽ pomarium in-
D ſtituerim iugerûm paulo minus quatuor. In quo mihi ita euẽnit, vt qui au
ctionem facere prius prædii mei meditabar, & nummo propemodum ad-
dicere paratus eram, idem ſubinde liceri magno cogerer particulas confi-
nium agrorum, ne inſtituti pomarii modulatio, ambulationumq; meta-
tio aliquo loco non quadraret. Intra id villam ædificabam, ſimul & ipſum
muro vndenûm plus minus pedum cingebam craſſitudine in ſummo ſeſ-
quipedali, in medio atque imo pro portione emodulata. Hoc Sammanria- Sammanrianũ Budæi.
num prædium mihi futurum inſtàr amœni cuiuſpiam Tuſculani ſperabã,
quarto ab vrbe lapide ſitum, in quo liberiores ſolutioréſque congreſſus cũ
E dilectiſſima mihi philologia exercens, mecum ipſe ſæpius commodiuſq;
viuerem. Hoc faciẽs, didici duplicem quinquuncialis ordinis rationẽ eſſe.
Alteram noſtrates ſcacariam, quaſi alueolatã appellãt. ſumpſit enim formã
à poſtica parte aluei in qua ſcrupos hodie luſitantes promouẽt & reducũt.
altera ratio reticulata dici poteſt, non in quadras vt prior, ſed in rhombos
cõformata, ea forma qua ſpecularia apud nos plerũq; videntur in feneſtris
lumẽ vitro tranſmittentibus. Ego quadris vſus ſum pedum quoquouerſus
quaternundenûm. Huiuſmodi ordinũ obſeruatio Normannis ſolennis eſt
inſtituendis pomariis: quorũ arboratores è ſeminariis plantulas trãſferen-

tes,ita ſtellatim decuſſare norunt ordines, vt in quácunque partem te ver- F
ſes,rectam ſemper ſeriem videas,nuſquam obliquante proſpectu in longin
quum. Hæc habui de his vocabulis quæ ſtrictim primùm dicerem,quæq;
velut procemium huius operis eſſe vellem. Itaque quandò de integro ſer-
monem inſtauraturi hac eadem de re ſumus, vt eorum vocabulorũ vſum
magna ex parte obſoletum latinitati reddamus(ſic enim futurum ſpero) fa
cturum me operæprecium exiſtimaui, ſi non modò rem hanc totam latis
per ſe ſatis finibus patentem proſequerer & abſoluerem, ſed etiam ſi diſpu
tationem aliam ad hunc locum nonnihil pertinentem,& veluti cognatam G
adiungerem,tametſi iam alto ſitu obſcuritatis erroriſq; ſqualentem, vix vt
nitorem priſtinũ lingua latina hac in parte receptura videretur.Cum enim
de aſſe & libra pondoq; & rei nummariæ vocabulis multa ab enarratori-
bus neotericis dicta ſint,antiquorũq; monumenta iiſdẽ vocabulis ſcateant:
nondum (quod ſcire aut ſuſpicari potuerim) à quoquam ſcriptorũ noſtræ
aut auorum longeq; ſuperioris memoriæ deprehendi potuit quem modũ
pecuniæ his verbis ſtatuere debeamus. Proinde ita tulit animus,vt rem per
ſe ſubobſcuram, & cum multa ambage auctoritatum implicitam,tum ve-
rò gloſſulariorum errore perplexiorem factam, ſimul corruptis exempla- H
ribus propemodum comploratam, explicare nihilo ſecius improbo inſa-
nóque(vt dicitur)labore aggrederemur. ſiquidẽ ſcitum illud comici poetę
memineram,nihil tam difficile eſſe, quin quærẽdo inueſtigari poſſit.& di-
gnam rem prorſus exiſtimabam in quã toto pectore incumberẽ. Atqui cũ
ad hanc ætatem, ex quo poſt tenebricoſa ſecula literis ſenſim lux affulgere
cœpit,eò iam profectus labores eruditorum hominum euaſerint,vt ad lin
guæ latinæ inſtaurationem perpauca deſiderentur: nemo tamen(vt ſpero)
inficiabitur hanc operam prorſus adhuc deſideratam eſſe. Planum enim fa
cturum me confido,neminem intra octingentos annos,ac longè plures for I
taſſe,rectè hæc vocabula intellexiſſe, duntaxat eorum qui commentarios
ediderũt,qui in vulgus emanarint, aut aliâs innotuerint. An autem id aſſe-
cutus ſim quod anxiè perquiſiui,lectorum erit iudicium,non tamen quo-
rũlibet. Verumenimuero eam à me ſuſpicionem longè amoliri velim,qua-
ſi aut ingenii ſingulari quodam acumine fretus,aut reconditæ doctrinæ fi-
ducia eam rem totam ſuſceperim, quam viri tot doctiſſimi ne primoribus
quidem digitis ſine noxa tractauerunt:id quod mox apparebit. Iure autem
meritoq; facturum me arbitror,ſi in ordinem lautiorem literis ſtudentium
admittendum me cenſeam : quibus aliquando ipſis liceat poſt emerita au- K
diendi vel legendi ſtipendia (non enim tam fortunatus fui, vt in hac diſci-
plina vocalem præceptorem haberem)ſtylo ſpecimẽ ſui facere.Proinde cũ
aliorum ſcriptis his in rebus adiutus ſim, quas ipſe per me aſſequi non po-
tuiſſem,& in id videam literatos ferè conſpiraſſe,vt velut ſymbolam quiſ-
que quàm poſſet lautiſſimam in medium conferret,quaſiq; in muſæo do-
narium aliquod poſteritati viſendum conſecraret: commotus & ipſe ſum,
& æmulationis ſtimulis vſqueadeo exagitatus(neque nũc primùm) vt im-
penſiore ſtudio eum locum inter ſcribentes tenere poſſe non diffiderem,
quem

A quem multi aut ingenii præstantia freti, aut ingenti aliquo studiorum adminiculo subnixi, certatim sibi asserere quotidie videbātur. Itaque alteram iam aleam iacimus, quandoquidem prior illa (de Annotationibus nostris loquor quas in Pandectas edidimus) non incommodissimè cecidit, tametsi incursura ipsa in primorum ordinum offensionem videbatur. Quippe rem per se inuidiosam, ferocius quàm par erat, in iudicium quasi in theatrum adduximus scribendi tyrocinio: id quod tum demum sensimus, cum iam opere edito (quod domi simul nostræ, & in officina chalcographaria cude-
B batur) qui inferbuerat animus, paulatim deflagrauit. & hactenus tamen impune ferre nobis cōtigit ab iis etiam ad quos ea res maximè pertinebat, nedum ab illis hominibus quibúscum necessitudo nobis humaniorū literarū nomine intercedit. quanquam impunitatem mihi stolidè fortasse promitterem, nisi etiam gratiam me inisse iisdem ab ipsis iuris peritissimis experimento didicissem. vsqueadeo quod candido atque ingenuo proposito susceperis, etiam si in eo transigendo (vt est humana conditio) secus nonnihil imprudens admiseris, non solet id ferè non bene tandem vertere. nisi si forsan id est veritatis numē, vt rem principio inuisam, aduersoq; rumore ex-
C plosam, ad extremum etiam popularem reddere plausibilemq; potuerit. Quorum enim hominum odium inexpiabile contraxisse musteo adhuc opere videbar, eorum nunc occursum vix fero, de pollicitatione me reliqui voluminis conuitiose appellantium. Quorum auctoritati tantum tribuo, vt rem depositam nescio an abiectam, retractare denuo coactus sim. In qua ipsa cum occupatus essem, animi causa (vt fit) auocamentum quærentis, parergon hoc arripui, initio quidem modulis diuerticuli destinatū: rerum autem serie perpetua aliam atque aliam deinceps commentationem ingerente, eousque progressum me esse sensi, vt ex parergo, id est operis in-
D stituti diuerticulo, plenum opus factum sit, vt Græci dicunt, ὥστε καὶ τὸ πάρεργον ἔργον γίγνεσθαι. Hæc satis ad exteros, Italos, & alios vbicunque gentiū literatos, quibúscum sacris iisdem initiati sumus. Quibus quidem ipsis in musei cella contigit incubare, non etiam qui ex pronao (vt aiunt) Musas salutauere. Eorum enim nullum ex albo reiicimus: quandò id fieri non posse putamus, vt qui literarum humaniorum studio sint expoliti, non iidem quoque sint iudices nobis æqui. Ab nostris autem metuendum nihil erat, nisi quosdam homines primariæ auctoritatis aut dictitare aut mussitare comperissem, cum vnum tantum genus hominum literarum bonarū
E studio aptum, atque etiam natum esse, tum verò nos operā & oleum perdere, qui in eo vitæ instituto ingenia exerceamus: non aliter ac lienosos qui instituantur ad cursum. Hoc quum nostratium quidam rescissent, primū mirari auctores, deinde eo magis succensere, postremò re planè intellecta fremere. Sed reliqua (vt arbitror) silentio nunc premenda, vt omnia in potestate habeamus si forte illi æquiores esse cœperint. Nisi verò obscurum esse potest, cur homines Franci externa ingenia sese exosculari dictitēt, nec stomachi sui doctos in Gallia vidisse. Quos si veritati inseruire potius, q̄ animo suo indulgere existimarem, aut ea esse eruditione, vt latine loquen-

Dicēdi facultas Gallis oli vernacula.

tes intelligere ſine magiſtri opera & præitoris poſſent: facilè (niſi fallor) oſtenderem cur adhuc factum ſit vt dicendi facultas olim vernacula Galliarum, literis iãdiu in Italia illuſtratis, in Galliam non reuerſa ſit, tranſalpinarum ipſam rerum plus quàm & par eſt & vtile cupidam. Qua (malum) opinione fallere ſe in re tam clara hominum iudiciũ credunt, qui ne in iis quidem fefellerunt, quæ integumentis omnibus cõpoſiti vultus ſpecioſiq; ſermonis egerunt? Vſque adeò enim omnes hominum ſenſus iam innotuere in vulgus, vt fidem quidam non faciant vel ſi aram vtraq; manu tenentes auſi ſint ſanctiſſimè deierare. Itá ne verò ſi Franci quidam homines aut malè ôbſequioſi, aut ex ingenio ſuo viuentes, nec per iſtorum genium iurare didicerunt, nec ſolitis hac ætate lenociniis eorum ſe potentię venditare: ſatis digna cauſa fuit quamobrem calcata charitate patrię, odio trãſuerſi aut liuore raperentur? mihi certè non videtur. Atqui ſi ingeniorum ipſi & doctrinæ (quæ nos quoq; in externis mirificè agnoſcimus) admiratores veros credi ſeſe volebant: benignè igitur vel exteris facerẽt, idq; eo nomine, vt intelligeretur cur viros ipſi doctos præmiis adſciſcerẽt. Sic enim eloquentiã & poeticam & literas elegantiores patriæ dicerentur vel dediſſe, vel reddidiſſe. Nunc cum id non faciunt, videant quæſo ne externis verba dare potius, quàm nobis facundiam optare videantur: immò (vt planè loquar) ne ſubdolam mentem prodant, aut certè maleuolam, qui priuato vel ſtudio vel odio inſtincti (nam quam aliam cauſam coniicere quiſquam poſſit?) ſuggillationem patriæ inurere nõ timeant. De qua quàm bene alioqui ſint meriti, publica fama viderit. Sed criticam ſeueritatem cognoſcere in hominibus imperitis precium eſt operę: Galli omnino homines nec ad poeticã artem nec ad oratoriam nati. Quis hoc iudicium facit? homines germana in Francia nati, in ſinu Franciæ aliti & educati, & nunc in gremio eiuſdem hoc dictitantes. Qua igitur tandem fiducia hoc iudicare præſumunt? age quid tum poſtea? qui à patria honeſtiſſimum quodq; decus meriti, immeriti tulerunt. Egregios ciues, & patriæ amantiſſimos! Audiamus porrò, Solis hominum Italis hæc ſtudia capeſſere iure ac moribus licet: ſic enim fert cæli ſoliq; natura, vt infantes etiam illic diſertè numeroſeq; vagiant. O acre iudicium hominũ, quibus tamen ipſis inter claſſica recitanteis Italos exaudire tantum vacauit. Siccine Frãcos homines pituitoſum fel habere ad iracundiam putant, & craſſa quoq; ad ſtudia præcordia, eorum vt ſtomachũ improbitate tanta prouocare gaudeant? quanquam latius patet hæc contumelia, quàm vt in literarum ſtudioſis conſumatur. Ad eos enim etiam pertinet, qui literarum ipſi imperiti, ingenioſos tamen liberos & ſpei magnæ genuiſſe ſe arbitrantur. Porrò etiam patet. ſolis enim Italis doctos eſſe licet ac diſertos per iudices iſtos noſtros, Muſarum (credo) & Apollinis ſanctiſſimos antiſtites: qui ea fiducia vtriuſq; facultatis, atque etiã linguæ vtriuſq; iudicium præſumunt, quòd vt Aſcræus olim poeta ex tempore factus ad fontẽ Pegaſeium creditur, ſic ſe anno vno aut altero cum doctis ſuper menſam loquitando, vberem harum rerum ſcientiã hauſiſſe credi volunt: quippe qui naſci in Italia doctos, non ſtudio annorum triginta & amplius fieri putent.

A putent. En quibus te approbes, si Mineruæ suffragio doctus haberi velis. Heu miseram conditionem nostram, qui intabescimus literis, hasq; indignitates exorbere ac vorare cogimur, quàm concoctu difficiles stomachis æstuantibus & biliosis! idq; eo magis, quòd ius nobis non est ad primores aut principem prouocandi, quorum isti ignorãtiæ imposturam ex animi sui sententia factitant. Illa autem illa singularis est temeritas vel amentia, obtrectationis (vt ita dicam) tragulas in vniuersos intorquere, si quosdam forte priuatim incõmodos atque inuisos obstinarint ferire. Illi ne vt irato B animo tantum indulgẽdum putent esse, vt propter vnum aut alterum expungendos, à caluo (vt dicitur) ad caluũ è numeris eximant? vel, quod quidam eorum huius calumniæ architecti dictitant, se, cum omnia studiosorum diuersoria lustrauerint, adhuc tamen quod quærunt, extra gentem Italam desiderare? Ecquod igitur capitalius verbum vllum hoc verbo esse potest? Quasi verò quisquam ignoret sic eos bonos doctósque cis Alpes inquirere, vt qui diuersissima via congredi cum hostibus festinant. Deus te perdat simultas, quæ oculis clausis in hominum obtrectationem impingis, & velut mente capta propositum maleuolũ tuum prodis. Tu vt tuorũ C ingenia damnes, quorum partim nec periculum feceris, nec alium fecisse quenquam noris? partim ne facere quidem tu animo offirmaris, nec faciendum curare, cum tu id si velis facere fortasse nõ possis? tum deinde exteros (si diis placet) commendatione inani quassaq; prosequare, vt licentiore calumnia possis in quos velis desæuire? Hic hic nigræ succus loliginis, vt lepidè inquit poëta. Horat. ser-mo. lib. 1. Cedo igitur cui vnquam doctrinæ nomine benignè tu-re feceris, aut cui omnino non tua causa bene tantum cupiueris? Heu candor Mecœnatnm eorum qnos & videre nobis & obseruare contigit: qui simul & studiosis sunt & Reip. desiderati, insigni ad posteros inclinatione D rerum. Superi immortales, quantum inter animos hominum interesse dicemus? Illos vt heroicis annis editos, nihil appositius quàm viscera charitatis appelles. ita vniuersas cogitationes suas ad homines nostros iuuandos contulerant. Isti huiusmodi animum rebus nostris exhibent, vt ad delendũ Francici nominis splendorem incubuisse videantur: quos tamen & ipsos non adeò liuidos esse crediderim, vt nisi trãsalpinis rebus oculos cupidius adiecissent, premendi nostrum gratia in cælum laudibus ferrent exteros. Quid enim consilii eos cepisse dicas? an vt eloquentiæ ac literarum gloriã desperare nos cogant? quid id eorum refert? quandoquidem huius ætatis E decreto, nihil cum literis aulico comitatui. an vt gratiam ab Italis ineant? Sed quò inter Gallos ab Italis gratiam? Restat igitur vt aut priuatis studiis indulserint, aut non modò proterui, sed etiam propemodum amentes iudicentur. Equidem libens ab ipsis audierim, vtrùm ne studia literarum bonarum hodie flagrãtissima quamlibet iniquo tempore, restinguere illa sua obtrectatione sperarint, an oblectandi sui gratia potius ingenia prouocarint. Illud certè obtinere nulla auctoritate possunt, vt oratorum vel poetarum & historicorum libros nobis è manibus vt prophanis excutiant, quas bonis iãdudũ auctoribus contrectandis inauguratas habemus. Nam qui fa

mæ dudum per ora hominum iure vel iniuria obstrepêti moderari nequiuerunt quo minus in circulis, in ambulationibus & sobriis & basilicanis, pro castris, pro concione, nusquam non denique actus eorũ obtrectarent non cauillabundè modò, sed etiam tumultuose: eequid se illi iuris habituros putant in eorum Mineruam qui literas didicerunt? Scilicet hoc illud est, hominibus venustis cupido incessit gallicum stylum prouocãdi, à quo sibi metuendum nihil putant, vt quem hebetem esse & plumbeũ dictitent. Nempe hac fiducia illudunt, Francicamq; Mineruam vt infantem & inermem despicantur, nec ægide terribilem. At ego vt Italos Francis ingeniorum acumine præstare nunc inficiari nolim, sic non facilè concesserim vt præstent etiam docilitate. Quippe vt primis omnium Latinorũ Italis post annos centum licuit stylum suum ad eotem priscæ venæ exacutum, scribendo dicẽdoq; explorare: sic nostris obuium est, vt omnibus, & antiquos & recentiores scribendo auctores æmulari. Nam salem eodem nobis precio quo Italis præberi, docere istos potuerunt actores theatrici, qui satyricis eos salibus totos sæpe perfricant, queis acriores non puto vltra Alpem aut Pyrenem inueniri. Atenim innocentia succinctis omnium rerum securis esse licet. Equidem hoc fatebor, si intra vallũ innocentiæ statiua se semper habuisse rebus gerendis administrandisq; contenderint. Dicere igitur hoc audeant, & ego illis ordines omneis iudices feram, ni constantis famæ testimonio reuincuntur, vt ne ad populum quidem prouocare audeant. Quare ego suaserim eis potius (si me auctorẽ non respuant) vt infenso animo vel alioqui malè affecto vsqueadeo ne obsequantur, quin sese suumq; etiam fastigium respiciant, rationem anteactæ vitę habeant, nec in extremo summoq; actu sub persona primarũ partium indecorum aliquid aut proloquantur, aut agant. Etenim quum sint eorum nonnulli prẹteriti temporis continentia & grauitate ita obstricti, vt peccare ne tantulũ quidem sine crimine maximo nequeant: ii meminisse debent vitæ suæ cursum non ad amussim popularem exigi, sed ad eam quam sibi ipsi in mediocri fortuna præstituisse creduntur: vt si à pristinæ probitatis & integritatis orbita ingressum quoquo modo detorquere videantur, quicquid rectè ac præclarè antè fecerũt, protinus non virtutis fuisse, sed ambitionis existimetur. Nam qui aliis moribus viuere proụecta iam ætate, & ad instituta transire videntur vtilitati seruientium: vltimùm vtique salutasse recta consilia & honesta creduntur atque dicuntur: perinde atque ii solent qui ad temporariam modestiam bellissimè cõpositi, simul ac se euasisse ad res secundas sentiũt, tanquam emeritis simulationis stipendiis, ambitum & cupiditatem profiteri perfricta fronte obduratamq; non verentur. Aut igitur sibi posthac imperent studiosos Galliæ non odisse, procul ambitione summotos: aut si male loqui pergant, & vtcunque doctis incommodare, quosdam etiam expectent iusto dolori tandem obsecuturos. Nec sibi eo nomine blandiantur, quasi in sinu Iouis positi malè audire nequeant, aut quasi dolorem animo quantumuis iniustum Gallica ingenia stylo exigere non possint. Qui enim Aristarchos se orationis latinæ aut etiã architectos intulerunt, quum minimè

A minimè ipsi esse didicissent artifices dicendi, Gallicæ fortasse doctrinę, Italicę discipulæ, extremam propediem manum accessisse sentient, quum ex atrio Libertatis, suis ipsi maledictis respondentes audient. Neque enim ex vno aut altero opere debuerunt omne genus structuræ omniumq; æstimare. Sed quid hoc ego crimen persequor, quum iidem ipsi qui literas Gallis adimunt, non iam scientiam nobis elegantiorum artium, sed etiam prudétiam omnino quasi sensum communem abstulerint? Quæ contumelia nó ad vnum tantum eundémque neglectum ordinem, sed ad singulos vniuer-
B sósque pertinet. Notum est enim quòd eius societatis mancipes, quam minimè decebat, nihil pensi habere dicuntur quo minus errata sua luculenta clauo ductitando admissa, ignominia patriæ obliterare nitantur. Pròh supreme seruator! Nonne satius erat nos culpā agnoscere quę negari non potest, quàm clauum (vt dicitur) clauo protrudere, & culpam crimime expungere? Antiqui Romani dixerunt maiestatem in populo, auctoritatem in Senatu esse: inde crimina maiestatis appellata læsæ, aut imminutæ: at nunc inuenti esse dicuntur, qui non contenti Remp. non iuuisse, imminuere etiam maiestatem clarissimæ gentis cupiant: & qui doctos posse
C Gallos fieri cum negauerint, insuper prudentes in Gallia nec reperiri contendant, nec inueniri. Qui quum hæc dicunt, inexpiabili se inuidia flagrare non animaduertunt. Quasi verò cuiquam persuaderi possit quæstionem decretam de viris bonis & prudentibus hoc tempore fuisse, quos velut Optiones sibi in rebus transigendis constituendísque cooptarent. Verùm hos paulisper mittamus, quibúscum ex æquo non licet hanc iniuriam expostulare, ac videamus cuiusmodi Homerus poetarum sapientissimus Achillem suum finxerit, vt ex eo scire possimus an res nostra publica rectè atque ordine hoc tempore constituta sit: & mirari homines de- Achilles Homeric.
D finant, quòd per hosce annos primùm hominibus Francis animus cum re simul concidisse visus est. Ille igitur rerum humanarum perspicacissimus æstimator, quum sub Achillis persona fortem ac strenuum militem eundémque ducem formare statuisset, deam illi Mineruam instantem identidem finxit, quasiq; condocefacientem monitione postica, nonnunquam cæsarie reprehensantem cum præcipitem eum ferri, atque ira excandescere sensit. Achillem autem suum inducit inter iram ratiocinationémque alternantes, Mineruæ tandem monitis obtemperantem, strictum ensem in vaginam ira suppressa edomitáque condentem. Videre est illam quidem
E imperiosè vetantem, hunc autem iram obsequiosè prementem. Illa, ni pareat ipse numini, vindictam interminatur: hic ponit vim animi, ne non paruisse dicatur. Memorabile figmentum, ac memoria etiam atque etiam tenendum: quo quid aliud poetam significasse arbitremur, quàm animæ duas partes, iram, & rationem? Siquidem ille furorem iræ ac ferociam animi ratus circa præcordia grassari, rationis principatum, ac moderamen animi in parte summa capitis sedere censuit & vigere, velut speculatorem à natura præfectum, qui omnia circunspectaret, atque vt auriga quadrigis, sic

feruori ipse animi atque alacritati moderaretur. Proinde quum ille poeta F
fons ingeniorum dictus, talem strenuum militem, eundemq; ducem fortissimum inducat, vt nusquam ita destitutus, ita deprehensus sit, quin præstò consilium & rationem habeat (hoc est enim Mineruam velut præstitem habere vel astitem) planum fit vtique, qui sapientia & prudentia careant, res ab iis maximas nec bello nec pace geri posse. Porrò prudétia ipsa aut summa dote naturæ datur, aut literarum cognitione cum sapiétia comparatur: at vtrunque nobis adimunt, qui nobis nec natura imbui, nec studio institui concedunt. Caput verò erroris est, quòd nobilium natio indecoram esse li G
terarum cognitionem claris penatibus ortis, semper existimauit. Hac enim opinione effectum est, vt rerum nostrarum summa in tenebris plerúq; den-

Procerum ignorãna.

sissimis hallucinetur. Nam quum primores procerum, ignorantiam literarum percupidè sibi vendicent, ac nihil sui muneris esse in pacis artibus credant: euenit, vt plurima aulæ consulta ex paucorum commodo fiát, qui in rem ipsi suam suarumq; necessitudinum concipere edicta principis cõsultaq; didicerunt. Sic fit vt regio nomine paucorum regimen obumbretur: nomen olim inuisum apud eos qui respublicas in populis & ciuitatibus condiderunt. Atenim quosdam regibus subseruire necesse est, qui iis mune H
ribus fungantur, quę per se reges obire iam nequeunt. quis negat? Sed si eo amplius legitimum iam & regium esse cœpit, illis omnia credere ac delegare, quibus ab latere & auribus principibus esse contigit: sint sanè omniũ potentes, quandò eò deliciarum ventum est, & inertiæ immunis & feriatæ: sed sint eiusmodi, qui optimates vocari & cupiant & debeant, quíque latus principis cingentes, maiestatem eius augustiorem faciant. Nec dicatur vnum omnium Regem maximum, solo corporum stipatu quasi adminiculo subnixum, non animi virtute ac scientia niti. Delectum modò hominum principes habere instituant, literisque & ingeniis & industriæ faue- I
re: sic fiet vt nec doctorum Francia nec prudentium inops reperiatur. Sed enim eo tempore doctos & sapientes necesse est latere & secedere, quo tem

Nobilium culpa iacent literę.

pore dissimiles iis homines in lucem prodiere. Huius igitur mali causa est nobilium institutum, qui res consentaneas, & mutua ope nixas, generis claritatem, literarúmque peritiam, collidi inter se & dissidere putant: quo errore factum est, vt disciplinæ olim ingenuæ appellatę, ad plebem iamdiu transierint, non tantum à nobilibus, sed etiam (o mores perditos) à sacricolis repudiatæ, ne non satis generosus esse & lautus antistitum ordo præsulúmque putaretur. Inde autem illa extitit indignitas, non tantum incom- K
moda, sed memoria nostra etiam ferè dira, quòd principes natura boni, sed blandimentis incuriæ capti atque immunitatis, cui à pueris insueuerunt, auctoritatem regiam, rectè, perperam, dignè, indignè factis accommodant, quandò semel omnia amicis permisere. Qui si literas scirent ipsi, gentiles´que sceptrorum: nec sacrosancta vtique nomina inuidiæ opponerétur, nec tam licenter ob oculos principales cercopũ præstigiæ ludificari pergerent, quarum semper impunitas moribus nostris fuit vel à iurisdictione summa.

A ma. Adde quòd Senatus ille ſelectorum prætorianus & caſtrenſis, interpres
principis placitorum, pauciſſimis ſæpe viris, hominibus haud ita multis
conſtat, partim literarum neſciis, partim iuris ſui magis quàm publici con-
ſultis: vnde viſi ſunt aliquàndo turbines ex caligine denſa conſiliorum
oborti, latè ſpes popularium fortunáſque percellere, nequicquam ſuperûm
hominúmque fidem populo implorante. Quid? illud quale eſt, quòd cum
omnia pro poteſtate arbitrentur, cum ita comitiis noſtris præſint, vt ſine
eorum auſpiciis pauci renuncientur: non ſatis eorum quidam habuiſſe di-
B cuntur, meritos & graues permultos, & ſecundo rumore commendatos,
aut aliquo virtutis ſpecimine cognitos, præterire, niſi etiam capitali con-
niuentia tranſmiſſos, aut ignominia afficere conarentur, aut huiuſmodi eſ-
ſe omnino ſcire ſe inficiari? Præteriiſſe dico? Quid ſi etiam obnũciaſſe cõ-
ſtat, quaſi latens aliquod vitium obueniſſet? ſiue id ſimultati datum eſt, ſi-
ue vt ii tantum præficerentur, quos eis commodum fuit. Qui ſi de cœlo
ſeruaſſent, vt exiſtimari volunt, pernicioſas ſæpe renunciationes diſturbare
potuiſſent. Quantam autem indignitatem homines haurire coguntur,
cum certo certius ſit, nihil ſapere principi poſſe, quod his prægustatori-
C bus non antè placitum ſit & probatum? Quin igitur vrgemus vt con-
feſſionem ab inuitis exprimamus? Neceſſe eſt enim vt vel linguam pa-
latúmque ſtupentia ſe habere fateantur, vel certè amori odióque ſeruien-
tia, qui inſulſos à ſapientibus internoſcere vel nolint, vel nequeant. tam-
etſi huiuſmodi hominum conatum non magis improbum eſſe quàm ir-
ritum puto, ſi quidem ſtudii ardorem reſtinguere premendo, aut ſecun-
dæ famæ ſplendorem obſcurare nituntur. Nam vt palma arbor in pon-
dus attolli dictitatur, ſic virtus ſuppreſſa, ſtudio maiore erigitur. Opinio-
nem autem non vanis rumuſculis collectam, ſed claris induſtriæ docu-
D mentis emanantẽ, quis inhibere poteſt? Splendet enim, ſplendet, ſolidæ &
expreſſæ virtutis exiſtimatio, etiam relictæ in vmbraculis, aut procul ab
ambitu remotæ: vt viceuerſa, in quibuſdam fulgor adumbratæ virtutis
aut ſapientiæ, obruitur plena luce, cum illuſtri magiſtratu gerendo, tan-
quam ad radios ipſi ſolis aut ad faſces admouentur. Equidem (vt ad eos
redeam quos interim omiſeram) libens ipſe ſuaſerim, aut etiam poſtu-
larim, ſi qui ſunt ex ea ſecta Philoxeni ſuperſtites, qui rerum Gallicarum
tranſactores ideo in Italiam petendos eſſe duxit, vt noſtrates homines
rerum actu ſummoueret, non quòd eorum ſolertiam præ noſtrorum ad-
E miraretur: commodis ipſi vt immodicis comiter ornamentiſq; perfruan-
tur, quæ noſtrarũ rerũ clade quęſita nullus eſt qui non norit: externoſq; ita
ſuauientur ſi placent, vt Francos nõ deſpuant. ſatius enim id eſſe cenſeo, ꝗ̃
offirmata iniquitate eorũ abrumpere patientiã, qui res tacendas effari ſten-
torea voce poſſint. Neq; verò negauerim ſæpe è re Gallica fuiſſe, in rebus
tranſalpinis externorũ operam experiri. Quoſdam enim adſcititios noui-
mus non modò induſtrios, ſed & exploratæ fidei, qui egregiam & ſingula-
rem operam & in quietis conſiliis & in bellicis rebus nobis nauaſſe dicun-

tur. Sed ſi in rebus domeſticis non modò externo milite, vt iam fieri cœ- F
pit, ſed etiam in omni parte Reipublicæ externorum operam adſciſcen-
dam cenſebimus, magis id adeò vt paucorum commodis ſeruiant, quàm
vt publicè proſint: quæ tandem noſtrorum erit functio, aut quando ſuæ
tutelæ Francia reſtituenda dicetur? O tempora! ô mores! Francia quæ
olim ſibi, aliiſque,& ſummæ rei Chriſtianæ ſupereſſe viſa eſt, nunc dege-
ner & infans, ne ſuis quidem rebus ſatis eſt vel agendis, vel eloquendis.
Rem ſuapte natura indignam, auctores eius etiam fecerunt atrocem, in-
digni omnino ipſi qui vel intra verba peccarent, nedum vt viris ſtudio- G
ſis omni ope incommodarent, quos ſuffragio ſuo (vt ſcimus) prærogatiuo
benignè ſubleuare debebant. Quòd ſi homines innocenter induſtrios te-
ſtimonio ſuo fraudaſſe, viri boni exiſtimatur officio non conuenire: quid
cauſæ eſt quin magnum in ſeſe dedecus admiſiſſe videantur, qui etiam cu-
pidè fecerunt vt odiſſe crederentur? Vtinam autem fieri poſſet, vt cæcæ
noſtræ querelæ in eos tantum impingerent, qui culpæ auctores ipſi, aut
affines eſſe dicuntur: liberius omnino nobis deſtomachari liceret: nunc
autẽ vereri ſubinde mihi ſuccurrit, ne aberrante hominum coniectura, in
eos vis doloris incumbat, in quos minimè vellem. Sunt enim in quibus H
ne guttam quidem criminis huius hærere velim, quanquam eorum culpa
tolerabilior quàm aliorum eſſet. Sed & eiuſmodi nonnulli feruntur, vt ſi
ſtomachum rurſus mouerint, patientiam omnino tibi imperare non poſ-
ſis. Quo fit vt rem ſpinoſam tractare vix innoxiè queas, & tamen tanta
vis eſt numinis ad ſtylum martium vrgentis, vt periclitari malis, quàm
rumpi degeneri patientia. Næ ego ſatis admirari nequeo quorundam ho-
minum amentiam, qui in rebus ipſis ſecundis famæ ſuæ conſulere vel ne-
gligunt vel neſciunt. Nos tres viros vidimus, qui ad magnos honores
aſſumpti, cœlum noſtrum impleuerunt nominum ſuorum celebritate: I
quorum duo tum æquales, tum ſimul in actu ſummo rerum Francica-
rum fuerunt. Hos ita inter ſe iunctos diceres, vt aërem & ætherem. Quic-
quid enim potentiæ alterutri accedebat, alteri id omnino deceſſiſſe vide-
batur: vt inter illa duo elementa ea eſt viciſſitudo, quicquid alteri depe-
rit, in alterum vt infernè ſuperneque tranſeat. Verùm æthereus ille tum
ſumma quæque ſibi vendicans, tum ad cœlum hominum voce obſeruan-
tiáque elatus, tam proximè etiam olympum euaſerat, vt quicquid Iu-
noni Iupiter inter ſuauia diceret, latere eum vulgò non putaretur. Quum
autem ille alter faſtigio fortunæ inferior, librameto tantum ſuo ſtaret, do- K
ctrina ſcilicet & induſtria ac maieſtate, ſummo paribus magiſtratui: hic vi
maiore fati ſupra omnium aſpectũ ſublimè ferebatur. Qui cum votis tan-
tum non ſuis Parcarum fuſos conuolui exiſtimaret ac confideret, arrectiſ-
ſimas quaſq; ceruices ſubmitti ſibi volebat. Cum autem ille alter eruditio-
ne Varro, animo irrequieto & verſatili Porcius, libertate nõ obnoxia Ca-
to, ſuperioris magis illius ſuccumberet impotẽtiæ, quàm animo ſatis æquo
cedere videretur: id ad huius felicitatem fortunæ deeſſe tandem videri cœ-
pit, vt

A pit,vt ille velut obex è medio tolleretur. Id quod decimo magistratus anno obitu eius fortuito quum euenisset, fatis iam haud dubiè nobis malè cogitantibus: ibi ille Seianus, vt videbatur, gaudio immodico perfusus (quod alacritate futili & gestiente prodebat cum suo comitatu) omnia iam infrà suprà nutu verti suo volens, suffecit statim hominem in locum demortui,quem iamdiu designatum habebat siquid illi contigisset, ex cohorte obseruantium.quo facto cum in omneis sese partes liberè versare institisset(nullum enim Catonem esse superstitem sciebat,cuius supercilium
B suprema sors aulæ vereretur)inde iam apertè domus eius, cupiditatis, ambitionis, obseruantiæ clientelaris diuersorium fuit. Cernere erat omnium ordinum non colluuionem (nam id tolerabile esset) sed quicquid penè in quoque ordine decoris esse videbatur, certatim sese addicentes aut spei alicuius certæ, aut repræsentati præmii auctoramento, aut admissæ noxæ metu, si non assiduè ille cultus contemni videretur: quæ vt minima numero, ita potissima pars erat. Nam qui omnia in potestate habebat quæ tunc erant amplissima, is vnus omnibus sufficere posse meritò credebatur. Quem autem plus iure ac legibus homines posse non dubiè intelligebant,
C extra eius præsidia agenti,securo vix esse hominū opinione ius erat. Quin eousque inualuit hominum opinio,huius vt impotentia, atque illius obitu, aculei seueritatis, summæ etiam iurisdictioni excussi esse viderentur. Habuit pro cohorte prætoria non modò candidatos principis, sed etiam miniatos, quorum stipatu se maximè vir clarus mirabatur, fremente ipso Ioue Tarpeio hominum sacrosanctorum miniatore, qui sibi eas operas à Briareo exprimi ægerrimè ferebat.id quod eum ipse vidi audiuiq; in Vrbe dictitantem fremebundè,cum apud eum essem.quę res in exitium tandem penè vertit dominicæ familiæ,euentu primordiis congruo.Quis enim ne-
D scit velamenta illa beata non tam cocco imbuta quàm cruore fuisse?O caram semper Francię mercem,& bellorum preciis comparatam.Et sic quoque(si diis placet)nunc licemur,licebimúrque semper natalitia, vt videtur, sceptrorum nostrorum necessitate? Verùm in eo ipsius in reliquóque comitatu literatum nullum hominem agnouisses, nisi siquis erat forte vnus inter externas clientelas. tam procul enim id genus hominum ab eius vestibulo summouebatur, quàm ipse longè aberat ab eruditione iusta & liberali. Et alioquin nullus ei fermè eorum cordi erat, quos ille vir egregius de medio sublatus fouisse visus erat. Quippe vt ille virtutis & do-
E ctrinæ columen, iis fauerat præcipuè, qui aut ceruicem non obnoxiam, aut indolem ingenii præ se ferre videbantur: ita hic interioris aulæ manceps & dictator in comitatu regio, in deliciis nūquam visus est eos habere quos meritorū prærogatiua magis quàm suffragio aulicæ obseruantiæ fretos esse ac commendatos suspicabatur. Etenim cum prostitutæ frōtis homines in fidem ferè libens recipiebat, sicut amare & scortari à lenone sunt qui iucundius esse putant, tum omnia beneficentiæ suæ accepta ferri volebat, vir cætera egregius(ne meritis eum laudibus fraudem) & in primis cōmendabilis animi sublimitate, sordibus auaritiæ, atq; omni obscœna volu-

ptate maiore,dignusq; qui viam verã intelligeret assequendæ gloriæ,tantiq; F fastigii sustinendi & perferendi,quod regium penè æquauit arbitriũ: cæterùm soliuagus accipiter(vt est in hominũ prouerbio)nec in prædatu sociabilis,vt qui in rerũ actu collegam ferre non posset. nam qui genesim summam habere se arbitrabatur,nullum non fastigium sibi secundum esse censuit. Hic cum fortunam perpetuo sibi fauore aspirantem multum iam fatigasset,tandem grandioribus inceptis obrutus, quàm quibus par esse posset(& neminem solitarius rerum arbiter, vt dictum est, in consortium admittebat)ipse quoque fato cõcessit: vnus(vt arbitror) omnium quos ætas G nostra meminit, æstu perpetuo iactatus inusitatæ ante se felicitatis: quare præter omnium ferme opinionem accidit quòd ei fortuna summã manum negauit,fauorisq; colophonem, destituta tot hominum spe, & præsertim cohortis miniatulę iam ad comitia honorum fastigii verticisq; properantis,quæ longius ipsa expectatione hominum prorogata sunt. Tantæ autem potentiæ non vnum aut alterum, sed complureis successores reliquit,ex sinu tamen suo ante mortem productos.Nullus enim adhuc posthumus successor mortuo agnatus est: tametsi eorũ vnus fortunæ se litasse confidens, cuius alumnus erat, velut solus summi rerum arbitrii creuisset H hæreditatem, tantos repentè spiritus sustulisse visus est, vt præter insolentiam in vultu eminentem,ferociam quoq; territátem loquendo exhalaret. Is in summo magistratu dissimillim' sui factus, vsqueadeo omnia sibi suscipere permisit, & ad extremum tueri quicquid ipse suscepisset fouẽdum, vt dignos indignos,quos sibi morigeros semel expertus esset, in omni parte Reip. præficiendos curarit. moratos verò perinde ac morosos inutiles Reip.existimãs,quàm potuit longissimè in secessus ablegauit. vtrisq; enim iratos superos esse credebat. Videlicet fortunæ indulgentia corruptus, atq; immemor personæ quam gerebat,quod virtuti debebatur, illiberali obse- I quio dandum esse cẽsuit. Ex quo factum est vt quam existimationem primis & secundis vitę actibus collegerat,eam ipse in vltimo eodémque summo actu totam effudisse videatur. Aliquandiu autem auctoritate grassatus asseclis suis promouendis, quum orbis formam nouam mundo stupente cœpisset architectari, subita manus iniectione vim Parcarum expertus est: vir(vt omnes arbitrantur) summo magistratu dignus, si summum semper magistratum expectauisset,ac nunquam adeptus esset. vsqueadeo in secunda ei sorte consenuisse,& vita perfunctum esse præstabat. Sed qui fortunæ omnia tribueret, vt cuius præsentissimũ numen in rebus humanis esse exi- K stimabat,ne extremum quidem fortunæ obsequiũ remittendum esse censuit. Hic est ferè eorum exitus qui modum non nouerunt adhibere felicitati. Verũ ille quoq; mortuus est,cum summi honoris conuulsa maiestate, tum verò summæ curiæ lacessita seueritate,feminibus earũ rerũ iactis, quæ insigni nostrarũ rerum clade postea expiatæ sunt: & ea tamen morte felix existimatus.Horum verò omniũ obitus,vt successorum gaudio,ita secũdi & vltimi,risu & cauillis omniũ exceptus est, veluti ludos sibi fortuna nobisq; factitante. Nam primus ille & summus,vita suo tempore non etiam

A nostro excedens, orbam non dubiè rempublicam nostram reliquit & destitutam, alios vix statuas vtrum ex rebus ipsorum prosperis raptos, an potius dedecori impendenti exemptos esse dicas. Tametsi secundus eo nomine desiderium sui non modicum reliquit, quòd eam rerum inclinationem quę secuta est, morari videbatur: etiã si ipsum eius fundamenta primũ iecisse concusso orbe nostro omnes opinabatur. Sed tamen vtcunq; intererat superstitem eum esse. eo enim veluti tibicine fultas res nostras creditũ est, quanuis inclinatas impulsasq;, tamen nõdum sic collapsuras fuisse. Accedit quòd grãdiora incepta sic reliquisse videbatur, vt Apelles Venerem, quæ manum non inuenit operis incohati præscriptum exceptura. Verùm, ô fluxam rerum humanarũ memoriã: hic cum totum occidentem nominis sui vel gloria, vel strepitu, vel elatis spiritibus impleuisset, sic anima repente cõcidit exhalata, vt nullius propemodum nunc in ore, ac ne in memoria quidẽ versetur. In quo mihi post hoc regnũ conditum homo maximè falsus esse opinione visus est. Nam qui cedrina familiæ suę stemmata quęsiuisse sperabat & confidebat, ne sui quidem memoriã nisi exilem atq; fugacem reliquit posteritati. Sed scilicet cõmuni principum primorumq; C Galliæ errore in quærendæ veræ gloriæ curriculo ipse lapsus est. Nam qui beneficentia & suffragatione ingenia literatorum excitare debebat, atq; ad omnia publicè cõmoda honestaq; toto pectore incumbere, vt rerum præclarè gestarum veluti quibusdam gradibus in cælum (id quod exoptabat) hominũ ore ferretur, monumentisq; ęternis scriptorum post mortem conderetur: is vt Aspendius ille citharistes, qui omnia sibi intus cecinisse dicitur, in libera penus amplissimæ dispensatione, sibi suisq; prolixissimè frãgens, publicæ opulentiæ dispendio se suosq; augendos esse cum cohorte amicorum assectatorumq; ratus est. Atque etiam (ô stultum hominem) libens fecit, vt ornandis assentatoribus, ac supprimendis viris doctis & grauibus, auctoritatem, & extruendis insanis ac portentosis prætoriis opulentiam vanissimè consumeret, illam quidem (si superis placet) ex donatiuis venialibus exuberantem, vacationibusque diuenditis sacrosanctorum munerum. Eorum non absimilis, qui ex materia cariosa & vermiculante statuas sibi erigentes, prorogare iis sese in æuum, suique memoriam arbitrantur. Sic Bagoarum apud Persas immodica potentia, nihil post obitum eorum præter memoriam solam eunuchorum relinquebat. Deus immortalis, quantum interest inter hominum cogitationes, actus, & instituta! Primus ille tot ingenii dotibus instructus, in muneribus obeundis remissus & compositus (nisi si iracunda seueritas vitio ei data est) ita se in magistratu gessit, vt in eius funere summi honoris maiestas, Francicique nominis splendor & claritas, elata fuisse videantur: cuius rei opinionem auxit secuta rerum inclinatio. At contrà secundus incitatus & vibrans, tertius eo amplius præceps, eo maximè nomine memoriam sui rebus Gallicis inussere, quòd felicitati & gloriæ Frãcicæ funus indixisse existimantur. Hæc est enim omnium opinio, hic sermo, quem fama tumultuosè his annis circuntulit. Cui opinioni etsi iudicium meum non interpono, me

Cedrina stemmata.

Aspẽdius citharistes.

Donatiua venialia.

tamen ipſorum miſeret, qui cum eſſent in loco præcelſo conſpicuóque F poſiti, in ſeſe non inquiſiuerunt ipſi, nec obſeruari ſe omnium oculis tunc meminiſſe potuerunt. Viri alioquin commendabiles, ſi ferendo ipſi oneri maioris fati fuiſſent. Certè alter eorum, qua erat animi præſtantia, errore magis quàm propoſito lapſus videri poteſt. Præclarum enim ſibi eſſe vir literarum neſcius exiſtimauit, cohorte millenaria futilium hominum ſtipato vltro per Alpes citroq; commeare, quos partim annuis congiariis à rationario publico principiſq; donare inſtituerat, partim optimo quoque præmio virtutis teſtatiſſimę ſacro profanoq; ornare. Qui ſi memoriam ſui G perpetuam cupiebat, monumentis vtique præclarè rerum geſtarum eam fulcire debebat & ſtabilire. Ad eiuſmodi autem monumenta condenda architectorum manus adhibendas eſſe intellexiſſet, niſi planè neſcius liberalis doctrinę atque elegantis fuiſſet. Heu vana hominum opinio, qui eorum ſortem ſuſpiciunt vt beatam, qui rerum potiuntur in aula ſtrepitu plauſibili, quum nullam aut exilem ipſi ſui relinquāt memoriam poſt vnum aut alterum quàm moriuntur diem. Ego quidē vel miſerabiles eſſe puto, præſertim quum inclinationes temporum & momenta rerum velut Tantali ſaxum capiti principum ac fortunis eorum impendeant. Quin & imperiū H ipſum quid eſt quod tantopere admiremur, vt numeris omnibus felicitatis ac beatæ vitæ coagmentatum, niſi principes ipſi ſibi memoriæ poſteritatis inſeruiendum eſſe cenſeant? quum poſtridie funeris inter regem verum perpetuumq;, & diurnū ludicrumq; nihil intereſſe putem, quales ſunt aut perſonati reges in theatro, aut qui in peruigilio Epiphaniæ quum regalia agimus, regnum ad ſeſquihoram fabæ luſu ſortiuntur. Refert igitur non quantum quiſque potentiæ aſſecutus ſit, aut quàm numeroſis hominum cultus ſit clientelis: ſed quid in vita memorabile geſſiſſe, quos mores, quos homines fouiſſe ac promouiſſe prodatur. Enimuero ſi & principes & re- I rum potientes hoc intelligerent, tantum intereſſe inter vtrunque fungendi vel principatus vel honoris inſtitutum, atque ſi per vitæ agendæ curriculum hos quadrigis albis ſublimes, atq; ingenti plauſu trāſuectos fuiſſe, illos plebeia & humili rheda, nec ſecundo populo, curſum peregiſſe diceremus: credo, vt eſt Gallorum animus gloriæ cupidiſſimus, nihil vtiq; antiquius habituros fuiſſe, quàm vt bonorum & grauium exiſtimationi approbare ſe poſſent, & poſteritati in alia atque alia ſecula oſtentare, quę hominum ipſa iudicium nec per ſordes facere nec per ambitionem ſolet. Ecquem enim eſſe vel principem, vel à principe proximū aut ſecundum pu- K tamus, qui ſi germanæ gloriæ ſpeciem intueri ac perſpicere poſſet, eamq; regni vel potentiæ præmium vnicum in hac vita propoſitum eſſe intelligeret, in flexu vel ætatis vel inclinationum rerum quoquo modo hæreret, ac non ad extremam vſque metam ſibi ſemper inſtaret? Equidem nullum nec regum eſſe arbitror, nec in aula præpotentium, duntaxat eorum qui ſimiles ſunt animo antedictorum. Age verò ſi id quoque ſcirent, rerum geſtarum præmium ſolidum perpetuumq; eſſe non poſſe, niſi ab iis decretū conſtitutumq;, qui dicendi præconio laudes ducum clariſſimorum pro-

nunciare

A nunciare didicerunt: num etiam tum Galliam literatis & facūdis fuisse carituram putamus? Ego certè ita existimo, nostros vt alios quoque nihil nō assequi posse simul vt cœperint assequi velle: & rerū suarū præcones Franciā, nō quoslibet, sed etiā Talthybiadas editurā, si modò hoc principes intellexerint, priscorū regū clarissima gesta ideo in obscuro iacere, quòd rite initiatos eloquentiæ scriptores non inuenerint ipsi, nec æqualeis, nec posteros. Quū autē per literarū ignorantiā incuriamq; hoc principibus scire vel intelligere nō liceat, fit vt quālibet sublimes ipsi & erecti, hoc præstare ne-
B queāt, quin à recto cursu felicitatis gloriæq; exorbitent. Etenim cū habenas ferè ignaris rectoribus cōmittāt, illiq; in temonē peritos admittere rarò in animum inducant: quî fieri tandem potest vt inoffenso cursu plaudendoq; ad metam perueniant? Simul illa res alioquin illustres infuscat deformatq; indignitas, quòd in currum sæpe assumptos huiusmodi videmus, qui si res rectè atq; ordine procederēt, pedites ipsi quidem ad frenos adambulare deberent. Vtinam autem ex eius officina quem superius diximus, vt ex equo quondam Troiano, primores omnes viri heroicis animis visendi prodiissent. Quidam enim eorum arduos eius spiritus, & liuore auaritiaq; maio-
C res, aliaq; eius virtutes non æmulati, vt est natura humana docilis in sinistra, vitium illud eiusdem imitati sunt. Etenim vir ille animi nimius, admiratione summi apicis captus, quum externarum tribuum suffragia immensis pollicitationibus liceri instituisset, hirudines illas bellorum ærario nostro admouisse compertus est, quæ exanguem ipsæ rei Franciæ opulentiā suctu iugi sorptuq; reddiderunt. Olim autem elusus cum peteret vt Cæsaris candidatus, didicit vti foro, vt tempora tum ferebant. Quam cupiditatem nulli non notam, vt tamen prætextu aliquo obtegeret vel perlucēte, quum emissarios emerendis obsequio centuriis ad capita classium dimittere sta-
D tuisset, tum demum externos admirari, & præmiis adscitos præferre nostris omni ope instituit. Ex quibus internuncios, & sponsionum sequestres præproperè delegit, quosdam ita futileis, vt qui strophis maximè inclaruissent, eos ipse appositissimos transigendis negociis arbitraretur. Nec nunc fando audita narramus. Oculis enim hanc indignitatem in Italia & in vrbe haurire nobis cōtigit, cum minimè videre putaremur quod nulli non oculato patebat: & præterea irridenteis videbam Gallicam simplicitatem homines peracutos, qui hominum delectum habere nō possemus tum etiam quum copia ingeniorum domestica non careremus. Et nos miramur iterum nos
E repulsam verticis honorum sacræq; dictaturæ tulisse? Ex eo iam tempore motorios omneis actus atq; etiam turbulentos vidimus in theatro ditionis Franciæ. O beatā futurā te Francia, si intra te tantum felix esse voluisses. Nam ex quo tempore extra fines auitos prosilire tibi visum est, cum charissima pignora longissimè amandasti, ad te nunquam reditura, tum velut abdicatis tuis, alienis sinum pandere destinasti. Quòd si in rem atque existimationem tuam futurū videbatur, vt ad te aut gente aut cognatione potentatus pertinenteis omni ope reposceres, idq; quandò nisi Marte disceptante atque arbitro cōsequi nullo modo posses, virium tuarum specimen

Talthybiadæ, posteritas Talthybij præconis Agamemnonis, quorum meminit Herodotus.

facere extra fines oportebat: oportuerit sanè, quandoquidem arduum est F
rebus temperare prosperis: Sed quis te superûm infensus ita præposteram
egit, vt choragis pastophoris pyrrhicham saltare præclarum esse duceres?
videlicet nondum intelligebas nec rei nec famæ tuæ ita rationem habitu-
ros, quin quo iure quáque iniuria corollarium illud belli assequi connite-
rentur, primùm venerandissimum(vt vocãt)& ad extremum beatissimum:
nullisq; cancellis iudiciorum ambitionem perditam coerceri in iis homi-
nibus posse, quos fretos vertice sacrosancto videmus iudices prouocare
digitis argutulis. Verùm ille primore impetu retroactus, quum vi maiore G
rem aggredi statuisset, omnesq; iam tribus aut laturus aut ablaturus videre-
tur(& erat tum Argyraspidum cohorte succinctus, præter alas obequitan-
teis)ibi tum repẽte(ô lubricum gradum felicitatis)à fortuna destitutus, vel
iis potius plagis indutus (vt est mens cæca mortalium) quas ipse texuerat,
anxietati animi par esse non potuit, vt multi opinãtur. deprehẽsa enim fe-
licitas citò curis grauioribus angentibusq; succubuit, quarum insolens erat.
Hic & alter immatura morte rapti, hoc lucri fecisse dicuntur, ne actuum
suorũ catastrophen viderẽt patriæ luctuosam. Vtinam autem eius sequaces,
quorum ad stomachum Gallica non facit oratio, non magis Italiam quàm H
Italos adamarent, aut certè Italicam doctrinam cum Italia: literæ (vt opi-
nor) bonæ ex Italia non modò ad nos venissent, sed etiam propemodum
in Franciam cõmigrassent, & iam Franci homines essent capaces eloquen-
tiæ. Sed quoto cuique vnquam in Francia stipendium datum est duntaxat
non pudendum? Amicos ipse ex Italia habui, à quibus non sine lachrymis
diuulsus sum, quum prouincia paucorum crimine ingrata facessere se di-
cerent. Neque verò, neque inquam Gallorum ingenia ad literas perdiscen-
das sunt inepta: sed quia literæ lautiores nihil ad rem ampliãdam patrimo-
niaq; factitanda hodie pertinere noscuntur, elegantiæ suæ frugem homini- I
bus quæstuariis atque ambitiosis approbare nequeunt. Rem autem facere,
quàm res gerere, aut gestas res scribere, maioris multo artificii, magisq; ex-
petendi, apud nos esse creditur. Quò igitur tantopere Italos, si non ad eru-
ditionem Gallorum? Artes ipsa clamitare videtur, nõ Italicam doctrinam
ex Italia, sed commoda, sed ornamẽta, sed quod dicere nunc mussito, pau-
cis hominibus quæri, quorum hianti cupiditati fortuna quamuis profusa
satisfacere nequit. Habeant illi sanè sibi omnia, quod absque captione no-
stra fiat: abstineant modò verborum contumelia, & alium prætextum cõ-
siliis suis inueniant. Sed quàm præclarè natura, quæ simulationi sedem in K
fronte, sermoni in ore dedit! conspicuo vt in loco diu fallere ne possent. fit
enim perrarò, frons vt ita sermoni subseruiat, aut verba fronti congruant,
quin malè tandem conscia mens quoquo modo prodatur. Scitum etiam
illud aiunt, diu neminem personam ferre posse. Verumenimuero quandò
ad cardinem huius causæ peruenisse me sentio, atq; ad id aperiẽdum quod
in aliud tempus reseruandum esse duxi, vela iam querelæ mihi contrahẽ-
da sunt. Qua de re enim agitur, explicare amplius nõ statui. Ignosci autem
dolori nostro(cui nonnihil datum esse non nego)ab omnibus æquum est,
qui vel

Choragus chori magister, qui & præsul & chorostates dicitur, & choriphœus.

Pastophori sunt insignia sacerdotalia gestantes.

Digitos argutos & crepitãtes preferre solent ij qui despicari se dictitãt.

Argyraspides, argẽteis scutis insignes sunt milites: q̃ nomine quæstores & præfecti ærarij significari vidẽtur hoc in loco.

Alæ sunt eqtes Frãci quib9 ille tũ erat comitatus.

Catastrophe, exitus est fabulæ, & rerũ cõuersio.

A qui vel patriæ iusta charitate ducuntur, vel quos omnino non pœnitet quantum in literis discendo profecerint, vel certè qui ingeniosos liberos sperant sese genuisse, olimq́; gentem illustraturos. Egóne vt patriç, quæ me genuit, quæ me aluit, quæ me vtcunque docuit, denique cui obsides liberos dedi, ignominia affectæ, non condolescerē? non iis natalibus ortus sum. Calumniam passæ, non patrocinium qualecunque præstarem? haud ita ad hęc studia incubuisse visus sum. Immo verò quum in patria literas didicerim, non actione populari potissimùm experirer an viui patriæ & ciuibus B esse possem? Eequę autem tandem popularior esse potest actio, quàm quæ suum populi ius tuetur? quæ ignominiam popularem singulorumq́; propulsat? Equidē sic contendo: qui ingenuis ipse parentibus natus sit, auumq́; ac proauum ciere non ignobilissimos possit, nec se in seruitutem aliquando abduci à plagiariis hominibus passus sit, vt inter venalitios in catasta illiberalis obseruantiæ seruili precio indicaretur, idemq́; iis ornamentis quæ nec virtute nec ingenio, sed potentibus in aula supparasitando quæruntur, literarum studium antiquius duxerit, si nec aduersa Minerua hoc se facere confidat, dicendíque stipendia non grauetur implere: illustrandi quoquo C modo nominis sui ius ei esse debere, si quid ipse fortasse in medium comminisci & prosequi stylo possit: neque ea spe illum prohiberi citra iniuriā posse. Hoc ius sit sanè Italorum ciuile aut proprium, modò nobis eo velut trāslatitio liceat vti: quanquam reliquæ ferè gentes melius de se meritæ, id ius non magis Italicum esse quàm prouinciale contendunt. At Italorum extant opera quæ priscam literarum elegantiam instaurasse nobis ac retulisse iure creduntur. Quid tum? num per eos qui iam scripserunt, consumptum omne argumentum ostentandi ingenii putamus? aut num Itali quia primi hoc certamen instituerunt, ideo solis eis gloriam hanc sperare D iure occupationis licet? Ego verò quod ad hoc pertinet, sic propemodum censeo, Italos hactenus meruisse vt iure (vt ita dicam) suo, literis lautioribus studere videantur. neque inuitus fecerim vt Italiæ alumnis velut maiorum gentium scriptoribus sedendi in Orchestra huius theatri ius tribuam: sed quis iam omni gradu atque in quintam classem deiectos aut summotos Gallos esse patiatur? aut quisnam est eorum qui edicto quidem ignauioris metus non prohibeantur postulare, quiq́; iniuriarum possint reos vel in tyrocinio quoquo modo insimulare, qui libens hoc committat, vt ad se delatam certis auctoribus contumeliam, transmittens silentio, socordi etiam E animo remisisse videatur? tametsi quod ad me pertinet, absit vt quenquam ea de re reum deferre velim aut postulare, eorum quidem quos aliis nominibus & veneror & probo, si tamen secum agi ciuili animo pati sibi persuaserint. Nec nunc eos mihi videor postulare, sed insignem iniuriā apud eos ipsos expostulare: si quidem audire ipsis vacat, & exaudire nos possunt. Verum esto (quod tamen pace dictum aliarum prouinciarum velim) Itali hominum soli hactenus hoc nomine in cœlo esse dicuntur aliarum gentium opinione, hoc est enim Italos hodie omniū ore celebrari: sed si Herculem & Liberum & Castores in cœlum ingentia merita subuexisse tra-

Experiri actione est rem cōtrouersam in iudicium deducere. Hic autem ancipitē significationē habet. Catasta obseruātię illiberalis, aulica est obseruātia eorum qui se rerū potientibus venditaut. Indicare est venditantis.

duntur,cur non poſſint olim & alii ſcribendi induſtria parem & ſimilem F
Italis laudem mereri,atque adeò ius ipſum ſperare Quiritium? Neq; enim maiorum illi dii gentium,quos etiam ſelectos antiqui vocauere,cōſcriptos illos deos meritorum ſuffragiis in cœlum admiſere: Itali in doctorum ordinem laudemq; adoptare grauabuntur, qui ingenii aut doctrinæ cōmendatione videbuntur inclaruiſſe. Sed etiam mediuſſidius etiamq; vereor ne ineptire videar,qui tanquā ad palum magno ſudore depugnem. Quis enim aut Italus aut alius quenquam vnquā aut Gallum,aut alium ex iure manu conſertum vocauit ob id quòd hanc ſpem laudis vſurpaſſe diceretur,quaſi G
in alienam poſſeſſionem temerarius inuaſiſſet? Noſtrum eſt hoc crimen, qui etiam nullo vindicante,ius omnibus commune, Francis abiudicamus. etenim externis quàm noſtris iuſtioribus vtimur, quos tamen vt iudices iniquos,ita minimè infeſtos aduerſarios in re ipſa diſceptanda experiemur, vt ſpero. Nam quibus ingenia noſtra probare nō poſſumus,ſi in certamen dicendi veniretur, ii ne velitari quidem & laceſſere pugnam Latino more, nedum pugnare iuſto marte poſſent ac certamine: niſi ſi eorum fortaſſe quiſpiam haſtas(vt dicitur)amentatas à comitatu ſuo mutuaretur. quo minus nobis anxiè hæc cauſa agenda fuit. Apud hos enim ſi quid vel ſcitum H
dixeris vel non inſulſum,ſtupida id aure vt fatuum deuorant & tranſmittunt. Enimuero hæc actio etſi ita mihi competit quaſi caput & fortunas meas,vt & omnium Gallorum,in ea agi putem: tamen ita occupaui, non vt cupidè anteuerterim, ſed ita res nata tulit, primæ vt eſſent meæ partes, non etiam vt poſthac ampliſſimæ futuræ. Erat & alioquin ſi cuiuſquam, certè meum,in hanc cauſam quoquo modo deſcendere, qui in his ſtudiis bonam partem ætatis iam contriuiſſem,nullius ſpe aucupii lucriq; prouocatus. Proinde ita exiſtimari ab omnibus velim, tantum non integrā à me cauſam relictam eſſe ſucceſſoribus, vt ne libatu quidem magnopere præ- I
florata videatur. Nam neque mihi ipſi ita præſcribi poteſt, quaſi omnem aquam meam dicendo conſumpſerim,vt ſi reos eoſdem, aut alios repetere olim in mentem ipſi venerit, non multæ iterum horæ indulgeri mihi debeant. Cum enim ſic agendum duxi,ne rei cardinem attingerem,tum verò ſic temperandum,ne iugulum cauſæ quoquo modo peterem. nam quos & merita & faſces alioquin reuerendos faciunt,eorum ſartam(vt aiunt)& tectam eſſe exiſtimationem decebat. Tametſi quî fieri poteſt vt ſtyli modum teneas,qui etiam hominum patientia iritati, nihil ſibi videntur reliqui feciſſe(in hac re quidem)quo nocentiores fiant? Quotus autem quiſque fa- K
ceret,vt à quibus alioquin læſus,publico etiā nomine iniuria affectus eſſet, nec ſe hilum profeciſſe modeſtia ac ſilētio intellexiſſet, ab iis gratiam inire turpi patientia cuperet? atque iniuriam propulſare quum poſſet, cōmodis ipſe ſuis potius quàm exiſtimationi patriæ conſulendū eſſe duceret? Equidem ipſe eouſque Ariſtippeus eſſe non poſſim. Proinde vt ſit penes eos arbitrium quo quiſque in numero in Francia eſſe debeat: malim tamen non neſcios literarum oderint quàm deſpiciant. Quid enim agas vbi tute aquam fluere tibi noris,& aut crimen agnoſcere, aut reſpondere cogaris?

Atque

A Atque equidem propè est vt dicam tanti esse in Gyarum ablegari, aut in Seryphum, dum aculeo dimisso libertas intereat. Qui si indignatione iusta orationis meæ vela implere voluissem: rerum dicẽdarum copia facundum me fortasse vt quemlibet, indignitas etiam reddere vehementem potuisset. Quin & libertatis fines bono & populari principe tam latè patêre quàm veritatis puto: intra quos tanquam intra liberius præscriptum expatiari licebat, nisi reorum magis quàm rei rationem mihi habendam esse meminissem. Nec verò fortuna quamlibet improba tanta se flagrare inuidia diu-
B tius sustinebit, tantá vt in magnis viris iniquitatem fauore immodico prosequi non desinat, si illi in posterum incommodi ac molesti esse pergant. Aderit enim aderit votis euocata Nemesis: cui animaduersionem eorum antiqui consecrantes, qui rebus secundis insolescunt, Adrastian cognomento quasi ineuitabilem vocauerunt. Interim nos æquitate animi fretos, suaui secundarum rerum aduersarumq́; condimento deuoratas omneis indignitates concoquere oportebit, nec à laudabili vitæ instituto hominum iniquitate aut temporũ absistere. Huiusmodi enim stomacho eos esse conuenit, qui ad literarum studia amore sapientiæ, non quæstus gratia incu-
C buisse se dicunt. Quippe huius vitę in seipso versatur institutum: nec aliud extra se inuiramentum maius habere potest, quod quidem ab hominibus pendeat, aut à fortuna. Is quidẽ certè studiosi nomine indignus est, qui sese frui in studio non arbitratur optabilius esse, quàm se in ius ditionemq́; fortunæ atque istorum per ambitum permittere. Proinde hæc & huiuscemodi non Catonis animo (vt aiunt) sed Ciceronis stomacho ferenda sunt. Ita autem mihi superos omneis propitios esse velim (nulla enim religione maiore adstringere fidem meam possum) vt rerum indignitate, non cuiusquã odio incensus, hactenus stylo indulsi. Quare in primis eam mentem poten
D tibus atque auctoritate prẹditis dari opto, vt in vniuersum prodesse velint, ac singulis non obesse. Nihil enim nec generosius velle nec innocẽtius possunt. Sin (quod absit) id fieri nequit, id nobis diuinitus dari, vt aut ne possint studiis nostris incommodare, aut certè incommodando ne possint nos ab æquanimitatis gradu quoquo modo deturbare, in quo hactenus securitate felices acquieuimus. Erit tamen aliquando (interim enim ariolari iuuat) principum prouidentiæ, cauere, ne eorum nomina factiosè supprimãtur, qui publicè aut honorifici aut vtiles esse possunt: & prudentiæ, videre, siquę familiæ ciuile fastigium præpetes excesserint, vt in classes, circuncisis
E (vt dicunt) alis, in ordinesq́; redigantur. Nunc perorationis loco ingenia Gallorum qualia sint, antiquitatis auctoritate docebimus, solertis æstimatricis ingeniorum gentium: ne Gallomastiges Franci nimium posthac sibi placeant, quasi soli inter nescios iudicio præditi. Quo citius autem hoc documento perfungar, vnum tantum eius rei auctorem laudabo, nec Italum ipsum, nec Gallum, & classicum alioqui testem, ne à quoquam refelli tantum elogium possit. is erit potissimũ Strabo, genere Cappadox, eruditione Grecus, iudicio priscus, cõuersatione incolatuq́; Romanus, terrarũ multarũ peragrator, vt ex geographia eius patet: in cuius lib. iiii. de Gallis loquẽs

Nemesis Adrastia.

Strabo.

Gallorum elogium.

ita inquit, τὸ δὲ σύμπαν φῦλον ὃ νῦν γαλλικόν τε καὶ γαλατικὸν καλοῦσιν, ἀρειμάνιόν ἐστι καὶ θυμικόν, καὶ ταχὺ πρὸς μάχην, ἄλλως δ' ἁπλοῦν καὶ οὐ κακόηθες. διὰ δὲ τοῦτο ἐρεθισθέντες μὲν, ἀθρόοι συνίασι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ φανερῶς, καὶ οὐ μετὰ σκέψεως. Vniuerſa autem (inquit) natio eorũ hominũ qui Galli nunc & Galatæ appellantur, Martis ſtudio flagrãs, animo eſt ſtrenuo & celeri ad cõferenda prelia: alioqui mẽte cãdida & ſimplici, & ab improbis moribus abhorrente. Itaque iniuria laceſſiti, conferti coëunt in certamina, apertè, nulloq́ periculi adeundi reſpectu. eam ob rem tractabiles ſe præbent primo cuiq́ ſtratagemate vincere eos volenti. Idem inferius, πλὴν βίας καὶ τόλμης οὐδὲν ἔχοντες τὸ συναγωνιζόμενον. παραπεισθέντες δὲ εὐμαρῶς ἐνδιδόασι πρὸς τὸ χρήσιμον. ὥστε καὶ παιδείας ἅπτεσθαι καὶ λόγων. Præter vim & præſentiã animi nihil ad certamina adhibentes. Quòd ſi quid temere ſuſceperint, facilè vtilitati cedunt. ob quod & doctrinæ inſtitutionem, & literarum ſtudia capeſſunt. Et rurſus de gymnaſio Maſſilienſi, οἱ δὲ ἐν τῷ παρόντι καὶ τοὺς γνωριμωτάτους ῥωμαίων ἀντὶ τῆς εἰς ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. ὁρῶντες δὲ τούτους οἱ γαλάται, καὶ ἅμα εἰρήνην ἄγοντες, τὴν σχολὴν ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους διατίθενται βίους, οὐ κατ' ἄνδρα μόνον, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ. σοφιστὰς γοῦν ὑποδέχονται, τοὺς μὲν ἰδίᾳ, τοὺς δὲ πόλεις κοινῇ μισθούμενοι, καθάπερ καὶ ἰατρούς. Hæc autem Maſſilienſium inſtitutio, Romanorum hodie nobiliſſimum quéq́ pellexit adeò, vt pro peregrinatione quam ſtudiorum cauſa Athenas pridem ſuſcipiebant diſciplinarum cupidi, nunc illuc ſe conferant. quorum æmulatio Gallos quoque excitauit, vt pace per Galliam compoſita, ipſi ocium à rebus bellicis amplectẽtes, ad diſcendi inſtitutum animum appellerent, non viritim modo, ſed etiam vniuerſim per vrbes: quippe qui dicendi magiſtros (quos Sophiſtas appellant) priuato publicóque impendio oppidatim ſuſcipiant, ſalarium illis ſtatuentes perinde ac medicis. Nec literas Gallis Strabo, nec animum ſtudiis liberalibus aptum promptumq́ negat, etiam ſi eis ad prælia animos geſtientes tribuat. Quanto igitur noſtri maligniores, qui Francos præcipuam Gallorum partem in orbem barbariæ redigentes, ſtudioſorum induſtriæ ſummiſſim obtrectant? fidẽ apud vulgus comitatus regii facientes, quod ne nomina quidem diſciplinarum vnquã ſuſpicari potuit. Quòd ſi olim Galli literis apti fuerunt, quæ tandem inuidia eſt, nũc quoque in Gallia literarum bonarum ſtudium cum ſucceſſu excitari, ſi quidem publicè nunc honos facundię vt quondam habeatur? Niſi verò Strabonis ætate, quo tempore hominẽ deus induit, fieri id potuit, Gallis adhuc ſemiferis: id nunc non poterit, quo tempore gens nulla moribus aut manſuetioribus aut elegãtioribus viuit. Quibus ſi ipſis diſciplinarum expolitio, & naturæ præſtantis cõdimentum adderetur, vndiq́ certè & lauti Franci & perpoliti fuiſſent. Ex illo autem priſco Galliarum inſtituto emanauit illud Satyrici poetæ,

Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos.

Galli olim facundiæ ſtudioſi.

Notum eſt etiam certamen græcæ latinæq́ facundiæ Lugduni olim inſtitutum ad aram diuo Auguſto conſecratam: ad quam idem Satyricus alludens in prima Satyra inquit,

Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram.

Proinde nunc quum totus Graias Latiaſq́ habet orbis Athenas, digna tantum

A tum merces artibus statuatur,& spondebo non modò oratoriam & poeticam in Galliam, sed etiam Gallogræciam postliminio redituram, & istos futuros ridiculos,qui nullum exemplum esse contendunt hominis Franci in literis latinis priscisq; eruditi. Qui siquando quis existat vtraque lingua se scire profitens, Anacharsin (vt opinor)in Scythia esse dicent, aut etiam prodigiosum, indictisque supplicationibus procurandum & expiandum. Hos vix statuas vtrum ignorantiæ damnes,an potius temeritatis,qui se nobis Aristarchos tam fidenter ingerãt. Quis enim præter eos ignorat linguæ B olim Græcæ studium tam solenne in Gallia fuisse, quàm nunc est linguæ latinæ? Cuius rei iterum eundem auctorem citabimus,his verbis de Massilia scribẽtem, καὶ φιλέλληνας κατεσκεύαζε τοὺς γαλάτας, ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν. Eadem vrbs Massilia Gallos linguæ græcæ studiosos fecit, & eousque amantes,vt contractus & conuenta apud eos Græco sermone concipiantur. Hæc Strabo auctor grauissimus de maioribus nostris scripsit. Quòd igitur nec eloquentia nec studia elegantiora atque humaniora in Gallia hactenus celebrata magnopere fuerunt: nec cœlo imputari clementissimo, nec naturæ omnino Gallicæ eidemq; humanissimæ debet, sed quorundam ho C minum rusticitati,aut potius iniquitati,qui primos ordines in rerum nostrarum administratione duxerunt: eorumq; qui hoc dicunt, ignorantiæ, vel(vt Græci appellant) apirocaliæ, quod vitium est eorum qui nec bona sua nouerunt,nec eorum vsu acquiescunt qui seriis in rebus operam bonã ac strenuam nauare didicerunt. Neque verò quo nomine appellem, nunc habeo,quibus nihil non accersitum placet: nisi si mirari non debemus iis omnia vernacula sordere,quos Transalpina commercia nimium iuuare fama est,nec iuuare tantum, sed etiam adiuuare. Habet nimirum quippiam externorum admiratio,quod nec frõte promi videtur,nec ore ab istis lau- D dando fascinantibus: quod vtinam in rem tandem nostram atq; existimationem exeat. Cæterùm illi mihi vehementer falli videntur opinione, qui cordatos viros in Gallia ideo desiderari putãt, quòd innata in arma alacritas,parum prudentiæ in consiliis agitandis habeat. Hoc quum vulgò nostrates homines dicunt,euenta rerum considerantes, tum dogma iam esse cœpit ab eadem secta cum superiore constitutum. vtrũq; enim adstruere maximè refert eorum. Quasi verò natura dissidium inter cor & manus ingenerarit. Ego verò in vtranque partem vires animorum valere puto, quũ rectè animi ipsi formantur doctrina & institutis, & præsertim in iis genti- E bus,quæ naturæ plena dote præditæ,& corpora & mentes ad omnia versatiles habent; cuius rei qũum Gallis Strabo testimonium præbet, tum vsus ipse docet. Argumentum huius rei validissimum afferre possem ex Græcorum Romanorùmque imperio. nam & Macedones inter Græcos adnumero. Vtrunque autem imperiũ non minus animis excolendis,quàm corporibus exercendis quæsitum est,& retentum. quippe idem numen Palladis & Mineruæ,& Martios animos loricatis pectoribus,& togatis præcordiis aut palliatis vim iudicandi censendiq; inspirare creditum est: neque id quidem modò, sed etiam studiosis vim illam numerosa solutáque oratio-

Philhellenes Galli, id est linguæ græcæ cupidi.

Apirocalia.

Enthusiasmos. ne dicendi. Quare antiqui Enthusiasmum appellauerunt vim dicendi scri- F
bendiq; diuinitus inseruefactam. Eodé id pertinet quod à Catullo & Vir-
Arces ciuitatum Palladi sacræ. gilio dictum est, ciuitatū arces Palladi esse sacratas. Vrbes enim prisci tam
prudentia & literarum scientia, quàm robore & fortitudine capi retineriq;,
hoc figmento significare voluerūt. Aegyptii verò in iis quæ Hieroglyphi-
Hieroglyphica. ca apud eos dicebantur (id est sacra quædam monumenta, non literis vo-
cabula, sed scalptis rerum animaliumq; figuris significātia) Mineruam he-
misphærio cœli superiore, Iunonem inferiore intellexisse dicūtur. Macro-
bius etiam auctor est priscos summam ætheris partem, quam ætherem di- G
Minerua Pallas cur fingatur cerebro Iouis nata. cimus, Mineruā appellasse, ex qua mundi parte solari virtute homini pru-
dentia ingenerari putatur: propter quod Palladé Iouis capite editam poëtę
fabulati sunt: Ex quo intelligimus prudentiā & sapientiam veluti iure suo
cæteris vel rebus vel hominibus eminere. Quî igitur fieri potest, vt am-
pla imperia, quæ supra modum vlnarum inimicis nos complecti vide-
mur, manibúsque non consertis, quæri & retineri sine prudentia possint?
Prudentia porrò (vt Græci dicunt) est ἀκρίβεια νοῦ, mentis consummatio, seu
mentis exacta constitutio. Aristoteles, ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως, καὶ
Sapientia. ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. Sapiētia, in- H
quit, versatur in iis quæ demonstratione constant, & semper eodem statu
Prudentiā. manent: prudentia non item, sed in iis quæ vicissitudinem admittunt. Et
rursus, ἔστι δὲ χεῖρον φρόνησις τῆς σοφίας. περὶ χείρω γάρ ἐστιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ
θεῖον, ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμφέρον ἀνθρώπῳ. Sapientia autem (inquit) præstātior est
prudentia, vtpote quæ circa æterna diuinaq; versetur: quum prudentia cir-
ca deteriora occupata sit, scilicet circa ea contemplanda quæ homini com
moda sunt. Et rursus, αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν, ἡ δὲ φρόνησις ὥσπερ ἀρχιτέκτων
αὐτῶν ἐστιν. ὅπως γὰρ ἂν αὕτη προστάσσῃ, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς πράττουσι. Cum au-
tem virtutes omnes sint administratiuæ, prudentia illis architecti vicē præ- I
bet. nam quo modo illa agendum iussit, sic ipsæ administrant, & qui secun
dum eas agunt. Ex dictis satis liquet sapientiam & prudentiā cognatas esse
virtutes, prudentiámque aliarum virtutum moderamen tenere. Quo fit vt
omnia nobis tollant, qui ciuilium disciplinarum scientiam nobis cum iu-
dicio vtilitatis negant. Hoc est enim tollere sapiētiam & prudentiam, quas
ciuitatum conditores vno nomine complexi sunt eloquētiæ. Nisi verò no
biscum eos agere benignè ob id putemus, quòd velut vecordi Galliæ stre-
nuam manum gestientémque cum gladio relinquant. Quid enim est aliud
Gallos ad prælia promptos dictitare, bellis autem gerendis aut opportunè K
suscipiendis consilium ipsis non suppetere? Quod ipsum quid est aliud q̄
hominem (vt dicitur) ex homine tollere? Nonne si animæ principem partē
à corpore humano sustuleris: quæ remanebunt, communia cum simiis no
Memorabilis locus. bis erunt? Equidem vt heroum olim gesta memorabilia non sine Theseo
facta fuisse dicuntur, id etiam apud Græcos prouerbio attestāte: ita sine sa-
pientia & literarum peritia contendere & asserere non dubitauerim nullos
vnquam populos rerum potitos esse. Siquidem nec Assyrii Chaldæis, nec
Alexāder Persæ Magis, nec Macedones literis Græcis, nec Alexander Aristotele

præceptore

A præceptore, caruisse memorantur: qui etiã ipse Homero quasi puluino indormire gaudebat, capiteq́ incumbere eius poesi: eiusdémque Iliadem gloriæ armis assequendæ instrumentum esse dictitabat, & viaticum. Eant igitur illi quouis gentium, nec patriæ sese posthac imputent, qui humanarum rerum intelligentiam, earumq́ dicendo explicationem, regno Franciæ explodunt, vltra Alpes & Pyrenen proteruè summouentes, tanquã ferre cœlum nostrum eximiæ illæ dotes humanæ mentis nequeant, sacrarum literarum tantum studio iurisq́ accommodatum. vtrunque enim studium nobis homines benigni religiosiq́ largiuntur. Atqui si verum fateri licet, huiusmodi elogia Gallorum, paucorum hominũ crimine inualuerunt, quorum maximè interfuit pauca consultò ac ciuiliter agi, quibus vt quidq́ visum est ipsis, ita pro disceptato, consulto, decreto atq́ etiam transacto habitum est plerunq́. Est autem artis aulicæ inuentum, in iis quæ paucis placita sunt, imperiosa placita principũ adumbrare. Ita fit vt quæ priuatim paucis conducunt, ea regni totius ceruicibus capitali licentia iniungantur, vt ne gemere quidẽ populo oneri succumbenti liceat. Hoc cum nunc omnes & sciant, & obscurè non ferant (mos enim iam noster & nostris & exteris innotescit) ridiculum est quòd acuti quidã homines fucum se facere perinde ordinibus vt plebi arbitrantur. Ego autẽ sic contendo, si acreis rerum consultos decretis aulicis faciendis adhiberi moris fuisset, & quidem bona fide adhiberi, nõ vt arbitri tantum oculati & spectatores essent rerum præiudicio sanctiore transactarum (id enim iamdiu translatitium esse constat) haud dubiè nõ magnopere cõsilio peregrino accersitoq́ egeremus. Quod genus nonnulli homines graues festiuè amplecti feruntur, rei magis suæ (vt dicitur) quàm publicæ prouidentes. quod tamen ipsa viderit prouidentia. nunc enim earum rerum iudicium libens sustinuerim. Quanto verò deteriores priscis Gallis nunc sumus, quorum tantum fuisse studium audiendi attentè quicquid in medium cõsuleretur, auctor est idem Strabo, vt si quis censente alio committeret vt interfari vel aliter obturbare videretur, viator illico magistratus, minitabundus ense stricto in eum insurgeret? ἴδιον δὲ ἐν τοῖς συνεδρίοις συμβαῖνον. ἂν γάρ τις θορυβῇ τὸν λέγοντα καὶ ὑποκρούσῃ, προσιὼν ὁ ὑπηρέτης ἐσπασμένος τὸ ξίφος κελεύει σιγᾶν μετ' ἀπειλῆς. Sed tunc apud Gallos in medium cõsilia agitabantur, sicut & non ita pridem homines consulti censere in consessu liberè iubebantur: nunc mos inoleuisse fertur ita publica scita faciendi, vt in potentiorum sententiam omnes pedibus eant. Consilii (vt fertur) est vna mens, & eadem sententia: tanta est inter homines concordia & charitas, quandò in collegium nemo assumitur nisi à collegis adoptatus, in verbaq́ collegarũ adactus, vel salutator ferentarius (vt vtar nunc verbo comico) vel vi fati cuiusdam mirifici admissus. Hoc siue verum fortasse, siue (quod malim videri) mendacio permixtum est, indignum certè est, quòd famam id circunferentem vltra Alpes & Pyrenen, compescere negligimus. id enim referre rerum nostrarum puto. Sed enim illud (vt aiunt) miro præconio dignum, omniq́ memoria prædicandum, quòd paludatos duces vidimus rerum bellicarum callentissimos imperia à togatis accipere coactos,

Magnus Homeri studiosus.

Memorabilia Gallorum priscorum cõsilia.

d

qui nunquam castra antè vidissent. Togatis dico? quid si etiam ab infulatis? adeo Martios omnes spiritus homines Franci gerimus. Euge memorabile exemplum, & insignem in omne æuum memoriam huius seculi factu rum. sed infensum Martis numé (vt exitu tandem patuit) præposterum ordinem rerum auersatum est, & tantam indignitatem secutæ eue stigio clades expiauerunt. Ecquonã vnquam tempore post viuorum memoriã congruentius rerum euenta cœptis respondere visa sunt? Vt enim nil non præpostere gestum est, ita nihil non exitum dirum habuit: vnde æterna nota (quod refero mœrens) patriæ est inusta: fatis certè, non nostris moribus imputanda: vt intemperiis actos tum fuisse nos putẽ, qui nec ius nec fas respiceremus, dirasq; imprecanteis oppressos obaudiremus. Eorum fortasse vicem dolere nos debemus, si qui sunt qui in communi crimine insontes, aliena inuidia vel flagrarint, vel afflati sint. Sunt enim & mortui & superstites quos variè fama premit eodem in reatu, ad posteros etiam non dubiè trãsitura. Quo magis mirum esse potest, quòd omnes nunc vultus nostri velut sordibus excussis ferocem etiam præferunt securitatem: nec de ore famæ componendo laborare quoquo modo videmur. Verùm hoc tempus mittamus, quod Tragicos penè euentus omneis habuit, & humana fortasse maiores prouidentia: quod vtinam ipsum eximi hominum memoriæ posset, ne tragœdias excitare libẽs rebus iam lætioribus videar. Quod enim bene cœptum est agi, spero deum approbaturum. Quo fit vt hilarius etiam nunc velut in portu naufragium commemorem, vt naufragi rasi ac pileati solent, præterito facti periculo loquaciores. Vtinam igitur fatalibus minis semel defuncti simus, nec versurã fecerimus (quod ominari nolim) mutato creditore. Qua in re si spes non fefellerit, & bene omnia eueniant, nullas mortalium partes consiliique nostri omnino fuisse credam, sed omnia prouidentiæ supernæ accepta referenda censebo, quæ priuata (vt arbitror) pietate, non publica exorata, luxatam rerum nostrarum summam, molli (vt aiunt) & facili articulo nec opinantibus nostris reposuit in sedem. quippe admoto tempestiui laxamenti fomento, tantisper vtrisque partibus respirare, quietisque consiliis animum intendere appellereque licuit: tametsi nonnulli sunt qui obnixè & refractariè contendunt res Francicas non posse in eodem cardine versari gloriæ atque felicitatis, si iisdem manibus vsura sit resurgens, quibus è gradu deiecta esse dictitatur. Quod si omnibus itidem persuasum esset, adiurandos per charissima pignora quosdam esse dixissem, vt paulisper istinc facessentes, validiores manus, ne dicam tersiores, habenas rerum tenere paterentur: præsertim quum quorundam aut ætas aut ratio vitæ receptui canere iamdiu videatur. Sed si eodem capite (vt speramus) iisdémque manibus dominus in gradum nos reponat: erit omnino cur diuinum beneficium grandius existimare possimus. Quare in eam spem sigillatim concipere vota debemus, quandoquidẽ ea publicè nuncupare non solemus: & fortasse præstat (quod aiebat Augustus) contentos esse hoc Catone, quandoquidem spes iam hilarior affulsit diuina benignitate. tanta est enim contagio in illo cercopum conuenticulo,

Sordes reorũ hic intelligi puto.

Contenti simus hoc Catone.i.

F G H I K

A uenticulo, vix vt inuenias qui fidem bonam illuc adoptatus agnoſcat. alios confeſtim eoſdem eſſe credas: ita ſui diſſimiles fiunt homines triduo verſipelles: & quaſi ad fluuium Lethen biberint, priſtinæ ſuæ ſortis omnino obliuiſcuntur, immò verò humanitatis ipſius atque mortalitatis: hominum verò veneficorum atque faſcinatorum conciliabulum dirum auerſandûmque: vſqueadeo ſenſus omneis humanos afficere aulica illa delenimenta cernuntur, quaſi venena Circeia atque magica, partim vt honeſtatis & officii, partim vt actus omnis liberalis obliti eſſe videantur. Quotus B enim quiſque eorum qui in adytum ſemel illud beatum aſcenderit, ad familiaris poſtea & ciuilis amicitiæ officia, aut omnino ad æqui boniq́ intelligentiam deſcendit, priuſquam præceps ruit, aut inde depulſus eſt? Tum demum autem placidos eos videas & manſuetos, vitam execranteis aulicã, ſeq́ ipſos deuouenteis inferis, ſi vnquam impoſtrici pellaciq́ remoræ crediderint, perditeq́ tenaci, cuius olim viſendæ cupido ignaris inceſſerat. videlicet quaſi ab aula ſibi exilium conſciſcere præoptarint, quàm in ea conſeneſcere morum atq́ animorum certiſſima internecione, quum ſciamus neminem adhuc eorũ quibus in eam naſſam ambitionis penitus inſinuaſ- C ſe contigit, ad quietem municipalem ciuiliáque inſtituta niſi retrogradum atque itidem reſtitantem reuertiſſe. Vnde ioci baſilicani, vnde circulares conuiuialeſq́ in oppidis excitantur fabulæ: quum ii quos excuriatos vocant, velut ciuitate donati inter municipes cœpere profiteri. hos cernere eſt aulæ relictę deſiderio vultuoſos, animoſq́ conſpicuè deſpondenteis, vt qui tabifico dolore ægreſcentes, ad extremam maciem lenta tabe deſiderii perareſcant.

hac forma Reipublicę adminiſtrandæ, & hoc rerum ſtatu, ne in deteriorẽ incidamº, ſi noui homines ſuccedant.

Adytũ, primã in aula auctoritatem intelligit, ad quã paucis accedere cõtingit.

Aula impoſtrix pellaciſſima, morũ animorumq́ internecio.

Vtinam igitur ii magiſtratus qui rebus iam acciſis in id tempus pertracti ſunt, quo pacificatoriæ legationis & pronubæ mentio auſpice (vt ſpero) prouidentia excitata eſt: (cordi enim id ſuperis quoque fœdus eſſe D credendum eſt, qui omnia in vnum congruentia tempus appoſitè temperarunt) vtinam inquam iis magiſtratibus inſtinctu quoq́ diuino veniat in mentem, nunc nobis omnia eſſe prona, ſi ad priſtinam concupimus & contendimus reuolui felicitatẽ. hoc modo meminerint futuris benefactis prę terita errata eſſe obliteranda, vt velut in Telephio vulnere fabulantur, ſic in noſtrarum rerum clade eadem manus vulnifica medicaq́ commemoretur fuiſſe. Sic enim per me licebit eis coronam quoque gramineã ſperare: quo nullum honorificentius præmium eſſe poteſt. Eſt in antiquorum prouerbio, ſerò Phryges ſapere. nos igitur ab iis (vt fertur) oriundi, ſerò ſaltem re- E ſipiſcamus. Sed per deum ſuperoſq́ omneis inter cæſa (vt ſolemus) & porrecta, alias res agere aut nugari deſinamus. Quiſnam autem noſtrum nouit an diuinæ ſatis miſericordiæ iis cladibus litatum ſit? At nos rei voti tanti pariter & damnati exiſtimatione noſtra ſumus, nec exoluere animos religione in præteritum magnopere laboramus. Tum hoc Gallicum ſemper fuit eritque, accinctos ſtatim vt diſcinctos gloriari, vt eſt in prouerbio conſecrato. Hic me interdũ meticulus ſecurũ eſſe nõ ſinit, vt qui ſciã ex propugnatoribus prima quaq́ occaſione oppugnatores futuros. Verũenimuero ne odioſus eſſe videar religione nimia & ominoſa, præſertim quum

Pronuba legatio in Britãniam miſſa eſt ob connubium Ludouici Regis cum ſorore Regis Angliæ.

Suſpicari aliquid incommodũ videtur ex aulæ innouatione.

Alias res agere, eſt curã omnẽ deponere eius rei q̃ inſtat, nec animũ aduertere.

Augura- tur tertiam in Italiam expeditio- nem.

maioribus auſpiciis(vt fama eſt) & luſtratiore exercitu res geſturi poſthac F ſimus,tandem ad inſtitutum cum ſpe noua reuertar. Iuuenalis Satyra.iiii.

- Mullum ſex milibus emit

Aequantem ſanè paribus ſeſtertia libris.

id eſt(inquit Merula)pendentem libras ſex pro numero ſeſtertiorum. nam mille nummos ſeſtertius valebat. Scribit enim Plinius Aſiniū Celerem ſeſtertiis octo mullum emiſſe,quod precium fuiſſe octo millium nummûm Macrobius tradit.Comprobari etiam hoc ab Horatio poteſt, illo in loco,

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt, Plebs eris. - G

Equeſtris cenſus.

Erat enim legitimus cenſus equeſtris, quadringentorum millium. Merula in hoc lapſus, ſingulos ſeſtertios mille nummos eſſe dixit. Tranquillus in Cæſare: Annuam etiam habitationē Romæ vſq; ad bina millia nummûm, in Italia non vltra quingenos ſeſtertios remiſit. Seſtertios quingenos pro quingentis nummis poſuit. Quo in loco Philippus Beroaldus, Interdum (inquit)hæc obſeruatio apud eruditos cuſtoditur, vt ſeſtertios genere maſculino vſurpent, ſignificantes minutulam ſummam: ſeſtertii verò neutro genere pro maioribus ſummis,vt quadringenta ſeſtertia pro quadringentis millibus capiantur, quæ ſumma eſt cenſus equeſtris. Sed hæc non ſemper ad regulam(inquit)ſunt exigenda. Antonius verò Sabellicus quantum H eo in loco addubitauerit, facilè intelliget qui eius commentarios legerit. Idem Tranquillus in Auguſto,Senatorum cenſum ampliauit,ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit, ſuppleuítque non habentibus.Quo loco idem Sabellicus, Sic omnes(inquit) Tranquilliani codices,quos vidimus,habent:ſed minuere id fuiſſet cenſum,non augere, ſi ex octingentis millibus nummûm ad duodecies ſeſtertium contraxiſſet. Quare aut hæc noſtra,aut nulla (quod videam) alia quadrare poterit lectio.Erit igitur vera lectio, non duodecies ſeſtertium,ſed duodecies I centies ſeſtertium:vt ex parte tertia auctus ſit cenſus. quod idem valet ac ſi dicas, Voluit Auguſtus vt ſinguli Senatores qui octingenta poſſederant ſeſtertia,mille & ducenta poſſiderent.Habuit enim ſeſtertium mille nummos. Hactenus ille: cuius verba Beroaldus diſſimulans, duodecies centies legit,& itidem vt Sabellicus interpretatur,vt ſit ſeſtertium pro mille nummis. Hæc eius emendatio cuiuſmodi ſit, poſtea viderimus. nunc ad reliquas anctoritates pergamus. Idem Tranquil.in Cæſ. Ludis Decius Laberius eques Romanus mimum ſuum egit, donatúſque quingentis ſeſtertiis & annulo aureo ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per Orcheſtram K tranſiit. Quingenta ſeſtertia haud dubiè pro equeſtri cenſu poſuit, ſed qui iam auctus eſſet. Salluſtius in Catil. Ad hoc ſiquis indicauiſſet de coniuratione quæ contra Rempublicam facta erat, præmia decreuerunt ſeruo centum ſeſtertia & libertatem, libero impunitatem eius rei, & ducenta millia ſeſtertiûm. Vbi interpres, Laurentius (vt arbitror) Valla, ſeſtertium duas libras & ſemis ſignificare dixit, & nihil præterea addidit. Plinius libro nono: Duo fuere maximi vniones per omne æuum. vtrunq; poſſedit Cleopatra Aegypti reginarum nouiſſima, per manus orientis Regum ſibi

traditos

A traditos. Hæc, cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatúmque obtrectans, quærēte eo quid adstrui magnificentiæ posset, respódit vna se cœna centies sestertium absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri non posse arbitrabatur. Et paulo inferius, At illa absumpturam se ea in cœna taxationem confirmans, solámque se centies sestertium cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto, ministri vnum tantum vas posuere ante eam, aceti, cuius asperitas visq; in tabem margari-
B tas resoluit. Gerebat auribus tum maximè singulare illud & verè vnicum naturæ opus. Itaque spectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum absorbuit. Sic in omnibus exemplaribus legitur. Iamprimum Plinius his verbis significat centies sestertium immensam esse summam, vt quam Imperator prodigétissimus Antonius vna cœna absumi posse non crederet, quanti vnio æstimatus sit toto orbe nobilissimus. Quomodo igitur credibile illud Tranquilli in Vitel. Indicebat autem aliud alii prandium eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadringentis millibus nummûm constiterunt? Sic enim ibi legitur, non
C quadragenis: vt in Nerone, Quadringentis in punctum sestertiis aleam lusit. Plin. eodem lib. Lolliam Paulinam, quę fuit Caii principis matrona, nec serio quidem aut solenni cæremoniarum aliquo apparatu, sed mediocriũ etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritisque opertam, alterno textu, fulgentibus toto capite crinibus spiris, collo monilibus, digitisque: quæ summa quadringenties sestertium colligebat, ipsam confestim paratam nuncupationem tabulis probare: nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus Regum muneribus in toto orien- Plinij loc.
D te, interdicta amicitia à C. Cæsare Augusti filio, venenum biberet, vt neptis eius quadringenties sestertio operta spectaretur ad lucernas. Ego ex antiquis exemplaribus non nuncupationem, sed aucupationem lego, hoc sensu, Lolliam paratam ex tabulis domesticæ rationis aui sui probare quo titulo Lollius vnumquéque lapillorum vnionúmque comparasset. Aucupatio enim lucrum significat. In antiquis etiam libris nó spiris sed spira legitur, id est crinium conuolutorum orbe. Cicero in Prætura vrbana, Dixi in prima actione me planum esse facturum, C. Verrem sestertium quadringenties contra legem abstulisse. Atrocia autem furta Verris fuisse in Sici- Aucupatio. Furta Verris.
E lia, quam rapinis propemodum exhausit, ex actionibus ipsis Verrinis licet planè conijcere: quotum tamen summam Cicero non vltra quadringenties taxauit cum omnia oratoriè augeret: quanti scilicet Plinius rapinas orientis in M. Lollio æstimatas dixit: quod omnino dissonũ est ab eo quod Tranquillus de cœnis Vitellianis dixit, & alea Neronis, si sestertium quadringenties & sestertia quadringenta idem esse intelligamus, vt Tranquilli enarratores voluerunt. Tranquil. de Claudio loquens antequam ad principatum assumeretur, Postremò etiam sestertium octogies pro introitu noui sacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, vt

cum obligatam ærario fidem liberare non poſſet, in vacuum lege prædiatoria venalis pependerit. Vix hoc conuenire poteſt cum eo quod Salluſtius dicit de centum ſeſtertiis quæ ex præmio indicii ſeruo decreta ſunt publicè, vt ducenta libeto. Quid illud eiuſdem Plin. lib. xxix. vbi de medicorum ſtipendiis loquitur? Quintus verò Stertinius imputauit principibus quòd ſeſtertiis quingenis annuis contentus eſſet. ſexcena enim ſibi quæſtu vrbis fuiſſe numeratis domibus oſtendebat. par & fratri eius merces à Claudio Cæſare infuſa eſt. Quingena ſeſtertia annuam mercedem fuiſſe dicit medicis ſub Romanis principibus: & quadringenties ſeſtertium vt immenſas rapinas in Lollium criminoſè extulit. Quid illud Tranquilli de teſtamento Auguſti, quonam modo explicari poterit? aut quid animi tandem eo in loco interpretes habuerunt? Legauit (inquit) populo Ro. quadringenties, tribubus tricies quinquies ſeſtertium, prætorianis militibus ſingula millia nummûm, cohortibus vrbanis quingenos, legionariis trecenos nummos. Ex hoc certè loco admoneri illi debuerunt. Quomodo enim populo Romano ſatiſfacere quadringenta ſeſtertia potuiſſent (id eſt tertia pars cenſus Senatorii) præſertim cum in ſingulos legionarios trecenos ſeſtertios legaret? Magnum autem militum numerum tunc fuiſſe, ex eiuſdem auctoris lectione nouimus, qui in eodem Auguſto quodam loco ſic inquit, Ex militaribus copiis legiones & auxilia prouinciatim diſtribuit, claſſem Miſeni, & alteram Rauennæ ad tutelam ſuperi & inferi maris collocauit. Hunc principem Oroſius libro ſexto ſcribit quatuor & quadraginta legiones habuiſſe ad tutamẽ orbis, id eſt imperii, Romani. Euſebius autem auctor eſt, cenſu ſub Auguſto acto, Romanorum capitum quadragies ſemel centena millia cenſa fuiſſe. Age tranſeamus ad reliqua quæ ſequuntur in eodem loco Tranquilli: Reliqua (inquit) legata variè dedit, produxítque quædam ad vicena ſeſtertia, quibus ſoluendis annuam diem finiit excuſata rei familiaris mediocritate: nec plus peruenturum ad hæredes ſuos, quàm millies & quingenties profeſſus: quãuis viginti proximis annis quaterdecies millies ex teſtamentis amicorum percepiſſet, quod penè omne cum duobus paternis patrimoniis, cæteríſque hæreditatibus in Rempublicam abſumpſiſſet. O dignum etiam atque etiam locum qui planè enarretur: quod hactenus factum non eſt. Idem de Nerone, Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quàm profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe, quibus ratio impenſarum conſtaret. Laudabat mirabatúrque auunculum Caium nullo magis nomine, quàm quòd ingentes à Tyberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet: quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod vix credibile videatur, octingenta nummûm millia diurna erogauit, abeuntíque ſuper ſeſtertium millies contulit. Quæro quonam modo conſentaneum fuit, Neronem principem profuſiſſimum Tiridati Armeniorũ regi in patriam abeunti non plus quàm mille ſeſtertia dono dediſſe, cum manenti diu in vrbe octingenta diurna penſitaret? Idem de Caligula loquens, Nepotinis ſumptibus omnium prodigorũ ingenia ſuperauit: in extructionibus

Medicorũ ſtipendia.

Copiæ Romanæ

F G H I K

A structionibus prætoriorum atque villarum omni ratione posthabita nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod effici posse negaretur. Et paulò infrà, Ac ne singula enumerē, immensas opes, totúmque illud Tyberii Cæsaris vicies ac septies millies sestertium, non toto vertente anno absumpsit. Quò autem intelligere possimus immensam quandam pecuniæ congeriē his verbis significari, addemus id quod idem de Tyberio in vita eius scripsit, Procedente (inquit) demum tempore ad rapinas conuertit animū. Galliarum & Hispaniarum Syriæq; & Græciæ principes confiscatos constat B ob tam impudens calumniarum genus, vt quibusdam non aliud sit obiectum, quàm quòd partem rei familiaris in pecunia haberent. Quantæ verò pecuniæ ex iis confiscationibus exaggerari potuerint, vno patebit exemplo apud eundem in Caligula, qui Tyberii successor fuit: de quo in initio principatus cum optimum principem simularet, ita inquit, Si quibus regna restituit, adiecit & fructum omnium vectigaliorum & redditųum medii temporis, vt Antiocho Comageno sestertium millies confiscatum. quę quanta sit summa, mox fortasse constabit. Age verò porrò etiam etiamq; pergamus, & auctores alios linguæ latinæ percenseamus, vt & rei difficul- C tas appareat, & huius suscepti laboris necessitas, ac precium operæ, si diuina tandem benignitate propositi compos euaserim, & huius ærumnæ (vt ita dicam) vmbratilis Hercules. Imprimū Tacitus lib. xii. Fixū est ære publico Senatuscōsultū, quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumulabatur. de Pallante liberto Claudii principis loquēs, cuius immodicas opes intelligimus ex illo satyrici loco Sat. prima,

- Ego possideo plus Pallante & Licinis. -

Et ex Tranquil. verbis in Claud. Libertorum ante omnes suspexit Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus, quos decreto quoq; Senatus nō D præmiis modò ingentibus, sed & quæstoriis prætoriisq; ornamentis ornari libenter passus est. tantum præterea acquirere & rapere, vt querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurdè sit dictum, abundaturū si à duobus libertis in consortium reciperetur. Eius autem Senatusconsulti in Pallantis gratiam à Senatu expressi meminit Plinius iunior ad Montanū scribens, his verbis indignabūdus, Videbis, deinde indignaberis si legeris: quod nisi legeris, non potes credere. Est via Tyburtina intra primum lapidē, proximè adnotaui, monumentum Pallantis ita scriptum, Huic Senatus ob fidem pietatémque erga patronos, ornamenta prætoria decreuit, & sestertiū E centies quinquagies, cuius honore contentus fuit. Equidem nunquam sum miratus quæ sæpius à fortuna quàm à iudicio proficiscerentur: maximè tamen hic me titulus admonuit quàm essent mimica & inepta quæ interdū in cœnum, in has sordes abiicerētur, quæ deniq; ille furcifer & recipere ausus est, & recusare. Tranq. rursus in Othone, Nec quicquam prius pro potestate subscripsit, quàm quingenties sestertium ad peragendam auream domum. de aurea domo Neronis loquens, qui iam sese interemerat. Et in Galba, Ad Neronis medium principatum in secessu plurimum vixit: ne ad gestandum quidem vnquam aliter iter ingressus, quàm vt secum vehiculo

proximo decies sestertium in auro efferret. Idem Tacitus libro itidem supradicto, Eodem Nerone oratore Bononiensi coloniæ igni haustæ subuentum centies sestertii largitione. Cicero in Philippica illa nobili, Vbi est septies millies sestertium quod in tabulis quæ sunt ad Opis, patebat? funestæ quidem illius pecuniæ: sed tamē si iis quorum erat, non redderetur, quę nos à tributis posset vindicare. Tu autem sestertium quadringenties quod Idibus Martiis debuisti, quo modo ante Calend. Aprilis debere desisti? Et rursus, Syngrapha sestertii centies per legatos viros bonos, sed timidos & imperitos, sine sua, sine reliquorum hospitum Regis sententia, facta in gynæceo. Ex syngrapha quid sis acturus, meditere censeo. Et pro Flacco, Vel quod ait Luceius L. Flaccum sibi dare cupisse, vt fide se abduceret, sestertiū vicies: & cum tu accusas auaritiæ, quem dicis vicies voluisse perdere? Tacitus lib. xiii. de Nerone loquens, Sed nobili familię honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messala paupertatem innoxiam sustentaret. Aureo quoque Cottæ & Aetherio Antonio annuam pecuniam statuit princeps, quanquam per luxum habitas opes dissipassent. Quo in loco ne quinquagenis legendum putetur, Tranquillus de eodem, Senatorum (inquit) nobilissimo cuiq;, & à re familiari destituto, annua salaria, & quibusdam quingena constituit. Et de Vesp. Expleuit censum Senatorum, consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentauit. Et rursus in Nerone, Pompeium Paulinum vectigalibus publicis pręposuit cum insectatione priorum principum, qui grauitate sumptuum iustos redditus anteissent, se annuum sexcenties sestertium Reip. largiri. Et rursus, Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, vt amissa vrbi reponerent. Et iterum, Bis & vicies mille sestertium donationibus Nero effuderat. vbi nō mille, sed millies contra fidē exemplarium lego. Verumenimuero quandoquidem immensa ac caliginosa auctoritatū sylua rēstat apud iuratissimum quemque auctorum linguæ latinæ sparsarum, tempus iam versandi cardinem ipsum obscuritatis esse duco, & illud fortasse præfandi per parodiam,

Suetonij lo.

Pandite nunc Helicona deæ - nę si in densiores sensim tenebras insinuemus, nulla (vt sic dicam) face explicationis prælucente, interim lectores magis in hallucinationem inducere, quàm lucem aliquam afferre tenebricosis locis videar. proinde vt rem obscuram illustrare quoquo modo possim, lucem ab ipso capite rei accersendam habeo.

As nummulus.

As igitur, qui & assis dicitur, vt antea dictū est, libralis nummulus erat, quod nomē inditum est nummo iam inde ab eo tempore quo Romanus populus ære graui pro nummo vtebatur. Pli. lib. xxi. de Scipione cognomento Suarione loquens, Nec ei fuit in bonis funeris impensa. asses ergo contulit populus, ac funus elocauit: quaq; parte ferebatur, flores è prospectu omni sparsit. Tranq. in Augusto, Ex nocturno visu stipem quotannis die certo emendicabat à populo, cauam manum asses porrigentibus præbens. Idem nummus libella dicitur, per diminutionem à libra: quanquam libella argentea esset, vt auctor est Varro. Cicero in Verrem act. iiii. Ecquis

Libella.

A Volcatio,si sua sponte venisset,vnam libellam dedisset. Libellam pro asse posuit,ex eo dictam,quòd libra æris valebat,id est asse. Cum autem minimam pecuniolam significare volebant, assem & libellam dicebant. Idem pro Roscio comœdo de pœna plus petentium loqués,Si petierit sester.liii. hic nisi planum facit sester.liii.ad libellam sibi deberi,causam perdit.id est, si minimo quidem nummo minus debitum fuit,ex formula plus petitionis causa cadit. Plautus in Pseud. Si quidem hercle etiam supremi promptas thesauros Iouis,tibi libellam argenti nunquam credam. Libella autem ar-
B genti ideo dicitur,quòd nummulus erat argéteus,vt prædiximus. Quin & signata statim argentea pecunia, constitutum vt denarius nummus libris decem æris valerer, & sestertius dipondio & semisse: qua ratione quaterni sestertii denarium vnum æquabant, vt auctor est Festus. Diu autem populus Ro.æreo nũmo vsus est,cuius rei testis Pli.lib.xxxiii.his verbis,Argentum signatum est anno Vrbis quingentesimo octogesimoquinto,Q.Fabio Consule,quinq; annis ante primum Punicum bellum: & placuit denarius pro.x.libris,quinarius pro quinq;,sestertius pro dipondio ac semisse.Idem, Populus Ro.ne argento quidem signato ante Pyrrhum Regem deuictum
C vsus est.Libralis, vnde etiam nunc libella dicitur,& dipondius appendebatur assis.Quare æris grauis pœna dicta, & adhuc expensa in rationibus dicuntur:item impendia,& pondera.Quin & militum stipendiorum,hoc est stipis ponderandæ pensatores,libripendes dicuntur: qua cõsuetudine in iis emptionibus quæ mancupi sunt,etiam nunc libra interponitur. hactenus Pli.Ego in verbis supradictis ex antiquis exemplaribus duo verba emendáda censeo, vt pro pondera dependere legatur, & pro mancupi mancipii. Quid autem sit dare & vendere mácipio, nos primi,vt arbitror, docuimus in Annotationibus in Pandectas editis. Fuit auté hic ordo rei nummariæ,
D vt primùm Romani ære graui,id est nũmo rudi & informi vsi sint: postea ære signato,quod fuit sub sexto demum Rege:deinde argento signato anno Vrbis cccccl xxxv.auctore Pli.his verbis, Seruius Rex primus signauit æs:antea rudi vsos Romæ Remeus tradit. signatum est nota pecudũ: vnde & pecunia appellata.Maximus census CX.millia assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis.Nummum autem & sestertium idem fuisse notius propè erat,quàm vt probari deberet,nisi in hoc Merula vir doctus falsus esset,vt suprà admonuimus:& Calderinus vir ingeniosus nũmũ apud Iuuenalé Satyra.vi.denariũ esse dixisset.Cic.in Ver.act.iiii. Facta est spon-
E sio sestertiis quinque. coëgit Scandilius recuperatores aut iudicem postulare.Et paulo post,Coëgit enim(inquit) Scandilium quinq; illa millia nũmûm dare ac numerare Apronio. Et rursus inferius, Cogit Scandilium Apronio ob singularem improbitatem, atque audaciam,prædationemq; nefariæ societatis, sestertiûm quinque millia mercedis nomine ac præmii dare.Quinque sestertia,quinque millia sestertiûm,& quinque millia nummûm pro eodem dixit.Vitruuius lib.i.Ab Senatu populoq; Ro.petiit, vt liceret transferre oppidum: constituitq; mœnia, & areas diuisit, nummoq; sestertio singulis municipibus mácipio dedit.id est, sestertiis singulis areas

Denarius. Sestertius. Argentum signatum. Expensa. Impendia. Libripendes. Plinij loc. Aes graue Pecunia. Idem nũmus & sestertius.

ædificaturis ciuibus vendidit, quæ res instar donationis, imaginem venditionis habet: quo modo & nũmo addicere Suetonio in Cæsare. Valerius lib. v. M. (inquit) Cornuto prætore funus Hircii & Pansæ iussu Senatus locante, qui tunc libitinam exercebant, tum rerum suarum vsum, tum ministerium suum gratuitum polliciti sunt, perseuerãtiq; postulatione extuderunt, vt exequiarum apparatus sestertio nummo ipsis præbentibus addiceretur. Ab huiusmodi consuetudine emanauit illud Vlpiani in. l. si quis, de acquirenda possess. Si quis conduxerit, & rogauerit precariò vti possideret, si quidem nummo vno conduxit, nulla dubitatio est quin & precarium solum teneat. Columella lib. iiii. Vinitor licet sit emptus sex vel potius sestertiis octo millibus, cum ipsum solum septem iugerũm totidem millibus nummorum partum, vineasq; cum sua dote, id est cum pedamentis & viminibus binis millibus in singula iugera positas duco, fit tum in assem consummatum precium sestertiorum. xxix. millium. Huc accedunt semisses vsurarũ sestertia tria millia & quadringenti octoginta nummi biennii temporis, quo velut infantia vinearum cessat à fructu. fit in assem summa sortis. xxxii. millium quadringentorum octoginta nummorum: quod quasi nomen si vt fœnerator cum debitore, ita rusticus cum vineis fecerit, eius summæ vt in perpetuum prædictam vsuram semissium dominus cõstituat, percipere debet in annos singulos mille nongẽtos quinquaginta sestertios. Mirum videri non debebat pro septem iugerũm, octo iugerũm apud Columellam lectitari, nisi & apud Hermolaum in altera editione itidem legeretur, ea parte in qua castigationes condidit in librum decimumquartum Plinii, vbi hic locus citatur ad comprobationem eorum quæ de vsuris semissibus trientibúsque & centesimis ipse doctissimè scripsit: ita vt primus errorem non modò iurisperitorum, sed & omnium neotericorum ostenderit. quem locum si ad calculum exigere voluit, facile fuit animaduertere errorem exemplarium. Quonam modo enim ex octo millibus (quod precium serui vinitoris Columella statuit) & altero tanto, id est octo iugerũm precio, & octies binis millibus (quæ summa pro pedanda vinciendaq; vite iugerũm octo taxatur) cõfieri summa vndetriginta millium possit? Quòd si solum septem iugerũm legatur, conueniet ratio. Id enim in promptu est vel in digitos calculum deducenti. Porrò cum in semissibus vsuris millenarius quilibet sexagenarium pariat, & quingenarius tricenariũ: ex viginti millibus summa fit vsurę mille ducenti nummi, & ex decẽ millibus sexcẽti: ex quibus sexaginta ideo deducuntur, quòd sors non triginta, sed vndetriginta sit millium. quare semissis vsuræ summa erit annua mille septingenti quadraginta nummi: quæ in biennio duplicata, tria millia quadringentos octoginta nummos sestertios efficit. Sic fit as sortis & vsurarum triginta duo millia quadringenti octoginta nummi. Rursus si hanc summam sub semissibus vsuris occupatã esse statuas: cum triginta millia ratione antedicta mille octingentos pariant: & duo millia centũ & viginti, id est mille & nongentos viginti: & si quadringentos octoginta pro quingentis intelligas, vt ex iis triceni nummi annui pariantur: fiet summa vsurarũ mille nongenti

Marginalia: Addicere nummo. — Loc⁹ Hermolai de vsuris. — F, G, H, I, K

A nongenti quinquaginta nummi. alioquin si scrupulosè exigas (quod Columella neglexit) tot nummi huic summæ deerunt, quot viginti in anno pariunt, id est vnus & circiter quadrans vnius. id quod ideo explicare voluimus, quia Hermolaus inexplicitum reliquit, contẽtus admonuisse loci: nec aliquid præterea addidit, quàm id quod sequitur: Ex his verbis (inquit ille) euidentissimè colligitur, ex vsuris semissibus non quinquagenos de centenis, sed senos duntaxat in annum redire creditoribus: sicuti quaternos ex trientibus. Hoc quoque, vt arbitror, addere debuit, si in mẽtem ei venit, cur
B centesima vsura diceretur: quandò id plurimum valet ad fidem faciendam erroris deprehensi, qui perdiu fefellerat. Atqui cũ hæc ratio cẽtesimæ duodenos nummos annuos in singulos centenarios pariat, & menstruos singulos: facilè patet ideo centesimam dictam, quòd centesimo mense sortem æquet. Vsurarum enim dies olim in singulos menses cedere existimabantur, vt hodie moribus huius vrbis tertio quoque mense cedunt earum pensitationum dies, quæ precio legitimo accepto prædiis imponuntur, & mancipio dantur, & citra vitium fœnoris instar habent. Dicitur etiam centesima vsura ideo (nisi fallor) quia centesimus nummus pro fœnore statuitur. Cen- Cẽtesima vsura.
C tum enim nummi sortis, pariunt singulos nummos menstruos. hæc à Græcis ἑκατοστὴ dicitur. Plutar. in Lucul. πρῶτον μὲν ἑκατοστὴν ἐκέλευσε, καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους λογίζεσθαι. Vbi τὴν μερίδα subintelligo. Quòd autem menstruæ esse censerentur vsuræ, calendarium vocabulum docet, quo iurisconsulti vtuntur. Calendarium.
Proinde cum centesima vsura pro asse intelligatur, dimidiata centesima semissis dicitur: & semis rursus dimidiatus, quadrans. Similisq; ratio in trientario fœnore statuitur: quod Antoninus Pius Ro. princeps tãquam minimum exercuisse dicitur, vt patrimonio suo plurimos adiuuaret. Vidi homines iurisperitissimos qui adhuc centesimam vsuram cum Accursio intel
D ligerent, nec Hermolao assentirentur, nec iis Iurisconsultis qui cum eo sentiunt, calculo (vt arbitror) offensi, quem non facilè expediunt homines eius artis ignari: quæ causa fuit vt eum locum explanandum ducerem. Verùm ne de hoc posthac dubitetur, locus est apud Plinium in epistolis ad Traianum his verbis rem manifestam reddens, Pecuniæ publicæ, domine, prouidentia tua & ministerio nostro & iam exactæ sunt, & exiguntur: quæ vereor ne ociosæ iaceant: nam & prædiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui velint debere Reipub. præsertim duodenis assibus, quanti à priuatis inueniantur. Dispice ergo domine nun-
E quid minuendam vsuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes: & si nec sic reperiuntur, distribuendam inter Decuriones pecuniam ita vt rectè Reip. caueant. quod quanquam inuitis & recusantibus, minus acerbum erit, leuiore vsura constituta. Duodenos asses appellat plenam centesimam, eo modo loquendi quo nunc in ea re vtimur duodecimum denariũ vel decimumquintum dicentes. Cicero in Prætura vrbana obiicit Verri quòd pecuniam sibi attributam ad coëmptionem frumenti publici, apud publicanos relictã vnde erat attributa, duabus cẽtesimis fœneratus sit. Duas centesimas Cicero quatuor & viginti asses in centenarios singulos dixit.

Demoſthenes orator in ea oratione quam contra Aphobum vnum ex tutoribus ſuis habuit, hoc apertiſſimè docet. ait enim patrẽ ſuum Demoſthenem Aphobo quem tutorem ſibi dederat, in teſtamento octoginta minas reliquiſſe dotis nomine, vt vxorem ſuam Demoſthenis matrem, vxorem duceret: quas cum ille accepiſſet, matrẽ tamen vxorem non habuit. Sic igitur inquit, τὴν μὲν τοίνυν προῖκα τοῦτον τὸν τρόπον ἔχει λαβών. μὴ γήμαντος δὲ αὐτοῦ τὴν μητέρα τὴν ἐμήν, ὁ μὲν νόμος κελεύει τὴν προῖκα ὀφείλειν ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς, ἐγὼ δ' ἐπὶ δραχμῇ μόνον τίθημι, γίγνεται δὲ ἄν τις συνθῇ τό, τε ἀρχαῖον καὶ τοὺς τόκους δέκα ἐτῶν, μάλιστα τρία τάλαντα. Verùm iſte dotem huiuſcemodi pacto habuit: quare cum matrẽ meam vxorem non duxerit, lege quidem iubente debet dotem cum vſuris nouenûm obolûm reſtituere: ſed fac drachmales tantum vſuras eum debere. has ſi cũ ſorte aliquis ſupputauerit, duodecim annorum ſpatio tria largè talenta inueniet. Ego cum hanc rationem inirem, ſic colligebã, octoginta minæ centenariæ, octo millia drachmarum valent, ſiue octogies centenas. Cum autem in centeſimis vſuris quilibet centenarius ſiue quælibet mina in anno duodenarium pariat: ſi octogies duodenas drachmas ducerem, futuras in ſumma drachmas nongentas ſexaginta: quæ ſumma ſi duodecies ducatur, fient vndecim millia drachmarũ, & quingentæ præterea & viginti, ex quibus centum & quindecim minæ fiũt, & viginti drachmæ ſuperãt: quibus ſi octoginta minas, id eſt ſortem addas, fiunt centum nonagintaquinq; minę. ita tria talenta fiunt, & quindecim minæ, cum. lx. minæ talentum faciant, vt infrà videbimus. Propter quod Demoſthenes exactè ſummam colligere nolens, largè vel prolixè tria talenta dixit pro tribus talentis & quadrante. nouem autem obolos pro ſeſquidrachma poſuit, qua ratione ſeſquicenteſima vſura procederet, quam ipſe, vt omnino aduerſario defenſionis anſam præcideret, ad centeſimam retraxit. Vſuræ ſeſquicenteſimæ taxatæ erant ex lege decem tabularum in rei vxoriæ actione, eodem auctore in oratione κατὰ Νεαίρας. ita enim inquit, νόμος κελεύει ἐὰν ἀποπέμπῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα. ἐὰν δὲ μή, ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς τοκοφορεῖν. Lex iubet eum qui vxorem repudiarit, dotem reſtituere, alioqui moræ tempore interuſurium pẽdere ſeſquidrachmale. Ea autem actio σίτου δίκη vocata eſt à Solone, vt ex eodem oratorẽ nouimus. Itidem alio loco, ταύτας τοίνυν ἔχει τὰς τριάκοντα μνᾶς ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ὀκτὼ ἐτῶν, ὃ ἐὰν ἐπὶ δραχμῇ τις τιθῇ μόνον, ἄλλας ἂν τριάκοντα μνᾶς εὑρήσει. Has igitur (inquit) triginta minas habet ab officina, & partum eorum octo annorum: quem ſi quis drachmali vſura occupatum eſſe ponat, alteras pariter triginta minas inueniet. Triginta minæ quotannis tricies duodenas drachmas pariunt, id eſt trecentas & ſexaginta, quæ octies ductę duo millia & octingentas octoginta drachmas valent. Hoc in loco orator numerum auxit mina vna, & quinta parte minę: ſuperiore autem exemplo numerum diminuit, vel quia exacti calculi tædium vitare volebat, vel vt ſummas potius rotundas faceret: vtrobique tamen clarum eſt eum drachmalem vſurã dixiſſe, quam Latini centeſimam dicunt. Eſt enim drachma, centeſima pars minę. Sic fit vt centeſima vſura æquare ſortẽ dicatur, quia centeſimo menſe drachma in minam euadit. vt enim Romani ab aſſibus, ſic Græci à drachmis

Margin notes (right margin, section letters): F; G (beside "Verùm iſte dotem"); H (beside "ex quibus centum"); I (beside "lege decem tabularum"); K (beside "riter triginta minas").

Vſura ſeſquicenteſima.

σίτου δίκη.

Drachmalis vſura, eadem & centeſima.

A chmis vsuras denominarunt, vt nos hodie à denariis. Quòd autē menstruę essent vsuræ, apertius etiam ex oratione Aeschinis contra Ctesiphontem ostendetur. Criminosè enim obiiciens Demostheni quòd pro quodam Atheniensium plebiscito (quod Græci psephisma appellāt) cuius ipse auctor fuerat, à tribus ciuitatibus, in quarum gratiam id promulgatum erat, talenta tria dari sibi stipulatus esset, cum Oritæ (inquit) bello exhausti id dissoluere non possent, fœnus ei talenti spoponderunt quoad talentum soluissent. ἀναγκαζόμενοι δ' οἱ ὠρεῖται, καὶ οὐκ εὐποροῦντες ὑπέθεσαν αὐτῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας
B προσόδους, καὶ τόκον ἤνεγκαν δημοσθένει τοῦ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς μνᾶς, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν. id est, Coacti autem Oritæ, cum pecuniæ inopia premerentur, vectigalia publica in talenti summam ipsi oppignerauere, & fœnus Demostheni sceleratæ mercedis interim pependerunt, drachmas mēstruas in singulas minas, quoad sortem reddiderūt. Hoc vnum exemplum maius est quàm vt altero adminiculo egeat: quanquam & aliis exemplis non caremus. Cicero ad Atticū lib. vi. Ei tamen sic nunc soluitur, tricesimo quoq; die talēta Attica. xxxiii. & hoc ex tributis, nec id satis efficitur in vsurā menstruam. Simile est illud apud Athenæum circa finem lib. xiii. ex oratione
C Lysiæ, οὗτος ὦ ἄνδρες δικασταὶ ὀφείλων ἀργύριον ἐπὶ τρισὶ δραχμαῖς σωσινόμῳ τῷ τραπεζίτῃ, προσελθὼν πρὸς ἐμέ, ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν αὐτὸν διὰ τοὺς τόκους ἐκ τῶν ὄντων ἐκπεσόντα. κατασκευάζεσθαι δὲ ἔφη τέχνην μυρεψικήν, ἀφορμῆς δὲ δέομαι, καὶ οἴσω δέ σοι ἐννέα ὀβολοὺς τῆς μνᾶς τόκους. Hic est iudices qui cum versuram fecisset à Sosinio trapezita ternis drachmis, ad me venit orans vt se fœnore obrutum & facultatibus lapsum ne despicerem. Est mihi (inquit) in animo vnguentariam factitare, sed facultas non suppetit. Si mihi mutuam pecuniam dederis, nouenos tibi obolos in singulas minas pensitabo. Hæc verba ita intelligenda esse dico, vt ternas drachmas prius pro tribus centesimis, & nouenos obolos pro sesquicente-
D sima accipiamus. Qui enim querebatur se graui fœnore ad inopiam redactum, & ad pignorum distractionem, ab amico postulat, vt dimidio leuiore vsura pecuniam sibi mutuet, vt cum officinam vnguentariam instituerit, liberare se eo quæstu ære alieno possit. Siquidem singulæ drachmæ in singulas minas ac singulos menses pensitatę, centesimam vnam faciunt, quę centesimo mense sortem æquat. Ita ternæ drachmæ ternas centesimas faciunt. Noueni autem oboli sesquidrachmam tantum valēt, cum drachma sex obolos penderet. Fœnoris autem nautici exemplum est apud Demosthenem in oratione quæ πρὸς λακρίτου παραγραφὴν dicitur, his verbis, ἐδάνεισαν Drachma. Obolus.
E ἀνδροκλῆς καὶ ναυκράτης ἀρτέμωνι καὶ ἀπολλοδώρῳ φασηλίταις ἀργυρίου τρισχιλίας δραχμάς, ἀθήνηθεν εἰς μένδην, καὶ ἐντεῦθεν εἰς βόσπορον, ἐὰν δὲ βούλωνται τῆς ἐπ' ἀριστερὰ μέχρι βορυσθένους, καὶ πάλιν ἀθήναζε, ἐπὶ διακοσίαις εἰκοσιπέντε τὰς χιλίας, ἐὰν καὶ μετ' ἀρκτοῦρον ἐκπλέωσιν ἐκ τοῦ πόντου ἐφ' ἱερόν, ἐπὶ τριακοσίαις τὰς χιλίας. Id est, Androcles & Naucrates pecuniā fœnerati sunt Artemoni & Apollodoro Phaselitis ad tria millia drachmarum, hoc est triginta minas: conuenitq; vt Athenis pecuniam Mendan exportarent, indeq; in Bosporon, aut etiam si placeret sinistrorsum nauigarent ad Borysthenen vsq;, & rursus Athenas cum mercibus redire. Statutus autem modus fœnoris in millenas drachmas ducentæuicenæquinæ

drachmæ. Quòd ſi poſt arcturum portum exeant è Ponto ad ſacrum promontorium nauigaturi, trecenæ in millenas. Hoc perinde eſt ac ſi diceret, in denas minas ternæ minæ, vel binæ cum quadrante minæ: quæ ratio longè abeſt ab illa centeſima Accurſianorum. Hoc enim conuento fœnus nõ in menſem ſtatutum intelligo, ſed ſemel in maris commeatum remeatũq́; & in eius negociationis exitum. Hæc autem quæ retuli, verba ſunt ſyngraphæ nauticæ. Ipſe Demoſthenes in oratione quæ παραγραφὴ πρὸς πανταίνετον inſcripta eſt, centum & quinque minarum totidem drachmas menſtruas τὸν γιγνόμενον τόκον eſſe dicit, hoc eſt iuſtam & legitimam vſuram. μισθοῦται δὲ παρ' ἡμῶν τοῦ γιγνομένου τόκου τοῦ ἀργυρίου, ὥστε καὶ ἑκατὸν δραχμῶν τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Quibus verbis circa principium eius orationis poſitis, ſignificat, contractum illum nomine quidem cõductionem fuiſſe, ſed reuera mutuum vſurarium. Quẽ contractum ne quis improbandum cenſeret, addidit vſurę loco penſitationem menſtruam ſe ſtipulatum, quantam ſcilicet vſuram ſtipulari per leges liceret. Eam autem eſſe in ſingulas minas drachmas ſingulas. Idem ἐν τῷ πρὸς νικόστρατον, τίθημι οὖν τὴν συνοικίαν ἑκκαίδεκα μνῶν παμβωτάδῃ, ὃς αὐτὸς οὗτος προὐξένησεν, ὥστε ὀκτὼ ὀβολοῖς τὴν μνᾶν δανείσαντι τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Oppigneraui igitur diuerſorium meum in ſedecim minas Pambotàdæ qui eam pecuniam repręſentauit, in H
ſingulas minas octonis obolis quolibet mẽſe creditori fœnoris nomine cõſtitutis. atque hæc & hoc ipſo interprete & proxeneta facta eſt conſtitutio.

Vſuræ ſpecies. Hæc vſura centeſimam triente excedit. Vſura autem apud antiquos duplex fuit, terreſtris, & nautica. Terreſtris, id eſt ἔγγειος, menſtrua erat: nautica iterũ duplex fuit: vna quæ in alteram tantum nauigationem ſtatuebatur (hæc à

Heteropl⁹ Græcis heteroplus dicitur) altera ita cõtrahebatur, vt non aliter deberetur nec ipſa, nec ſors eius, quàm ſi nauis cum mercibus ſoſpes domum rediiſ-

Amphoteroplus. ſet. Hanc amphoteroplum dicunt, quaſi in commeatum remeatumq́; taxatam. de quo locutus eſt Modeſtinus in. l. prima de nautico fœnore. Demoſthenes πρὸς φορμίωνα, καὶ οὗτος μὲν ἐδάνεισεν αὐτῷ δισχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλουν, ὥς ἀπολαβεῖν ἀθήνησι δισχιλίας ἑξακοσίας δραχμάς. Et hic quidem (inquit) mutuò dedit duo millia drachmarũ pecuniæ vtrobiq; traiectitiæ, vt Athenis duo millia drachmarum & eo amplius ſexcentas reciperet. His verbis liquet id quod ſuprà diximus, vſuram nauticam non mẽſtruam fuiſſe, ſed vna in omne tempus nauigationis & negociationis conſtitutione taxatam. Fuit enim pecunia à Lampide nauclero Phormioni fœneratò mutuata Athenis in Pontum, & Ponto Athenas. Et hæc ratio maior eſt ſeſquiquarta, & iure Pandectarum non admiſſa. Nam legitima vſura traiectitiæ pecuniæ non poteſt K
duplam centeſimam excedere, vt auctor eſt Papinianus in. l. Nihil intereſt. A Græcis ephectos tocos vocatur, ſuperſexta vſura: cuius exemplum luculentum eſt in ſupradicta πρὸς φορμίωνα Demoſthenis oratione. Nouiſſimũ exemplum addemus ex Iſæo in oratione περὶ τοῦ ἁγνίου κλήρου, in qua bona cuiuſdam defuncti recenſens, & nomina, ita inquit, χρέα δὲ ἐπὶ τόκοις ὀφειλόμενα περὶ τετρακισχιλίας, ὧν ὁ ἔργον ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς ἑπτακόσιαι καὶ εἴκοσι δραχμαὶ γίνονται τοῦ ἐνιαυτοῦ. Nomina autem vſuraria ad quatuor millia drachmarũ, cuius quæſtus ſingulis annis ſeptingentæ viginti drachmę fiunt fœnore nouenûm obolorũ.

Poſt

A Post hæc verba quis cõtrouersiam referre audeat eorum quæ diximus? Cũ enim centesima in singulos millenarios centum & viginti annuas pariat, sequitur vt sesquicentesima centum & octoginta pariat, qui numerus quadruplicatus septingẽtas & viginti efficit. Nostra autem ratio hodie in pensitationibus & vectigalibus quæ prædiis imponuntur, bessales vsuras referre quodãmodo videtur: sed qui innocentius stipulari volunt religione obstricti, aut ciuili fœnori detrahere aliquid, aut precio addere solent. Vnciaria vsura est cum centenarius singulos parit, vt in.l. Titium, de administra-
B tione tutorum. Qui autem religione soluti sunt, & hodie Epidecatũ probant, nos vectigal decimariũ appellare possumus, quod nec boni viri probant, & inciuile iam existimatur: ex quo scilicet tempore idem Hermolaus rem vsurariam male esse intellectam à iuris enarratoribus docuit. Quandoquidem autem Pauli responsum in capite, Si hæres, ad legem Falcidiam, video à iuris enarratoribus absurdè esse intellectum: de eoq; ipse à viris non mediocriter in eo studio eruditis interrogatus, Pauli sententiam penè ænigmaticam, Hermolai verò interpretationem sensi planè videri ieiunam, ipsoq; Pauli dicto illis obscuriorem, licet ipse aliter existimẽ: ideirco mei
C muneris esse duxi, institutoq; operi & proposito conuenire, eius responsi verba enarratius explanare. Item si Reip. (inquit Paulus) in annos singulos legatum sit, cum de lege Falcidia quæratur, Marcellus putat tantum videri legatum, quantum sufficiat sorti ad vsuras trientes eius summæ quæ legata est, colligendas. Hic primùm hoc præfandum habeo, quòd cum ad Falcidiam exercendam legatorum ratio initur, vt constare inde possit an vltra dodrantem à testatore legata producta fuerint: ea legata quæ certam summam non habent, legitimo precio æstimantur. Esto igitur exempli gratia vt seni aurei Reip. relicti sint annui in perpetuum. notum est eius summæ
D redditum ab hærede alicunde comparandũ, reiq; publicæ ab eo mancipandum, vnde stabilem obuentionẽ eius summę habere quotannis possit: aut pro eo precium dandum. Nunc igitur si ratione legatorum ineunda quæratur quantum hæres eo nomine imputare in rationem debeat, respondere possis ex Marcelli opinione, & Pauli sententia, non tantum imputandum quanti sex aurei annui emi possunt trãslatitio & plerunque vsitato precio, vel quanta est pecuniæ summa quæ si fœneratò collocetur, senos aureos quotannis parere potest ciuili & legitimo fœnore: sed vberius ac plenius huius legati æstimationem ideo esse faciendam, quòd Reip. relictum est.
E Nam cum per legem, Eos, in tractatu de vsuris, Iustinianus Augustus sanxerit legitimam & ciuilem vsurã esse semissem, si priuato ipse homini ponas aureos senos quotannis esse relictos à testatore: hæres tum nõ vltra centum aureos pro eo legato deducere in eam rationem poterit. Siquidẽ centenarius sortis (vt ex prædictis apparet) duodenarium quotannis parit fœnoris, tum quidem, cum vsura procedit centesima: quare in vsura semisse, quæ dimidia est centesimæ, senarius anniuersarius è centenario conficitur. Sic fit vt legatum senûm aureorum priuato homini relictũ, non vltra centum aureos æstimari debeat, cum ea summa fœnori data, vulgo senos au-

Epidecatũ fœnus.

Loc. Pauli iurisconsulti.

reos pariat iuris concessione. At nunc cum Reip. huiusmodi legatum esse F
relictum positum sit, opinione Marcelli æstimatio erit superioris sesquipla:
quippe cum vsura trientalis subsesquipla sit, id est ὑφημιόλιος, semissis, hoc est
tertia parte minor, vt quaternarius subsesquiplus est senarii. senarius enim
tertia sui parte superat quaternarium, hoc est binario: quod perinde est ac
si dicas senarium continere quaternarium, & quaternarii semissem, propter
quod hemiolius eius dicitur, & sesquiplus. In hac igitur specie aureos se-
nos legatos, centum & quinquaginta aureis æstimabit hæres, tantumq; le-
gatariis eo nomine expensum feret. Quanto enim vsuræ modus à testato- G
re taxatus minor est vnde legatum annuum percipiendum, tanto est sum-
ma maior quæ precium est aut æstimatio legati. Hic autẽ licet testator non
constituerit summam, tamen iuris interpretatione taxasse existimatur, Mar
celli & Pauli opinione. ita enim constitui legatum annuum, fundariq; te-
statorem voluisse ipsi interpretantur, non vt plerunque percipi posset, sed
vt quouis tempore, id quod tum euenit cũ pecunia leuissimo fœnore col-
locatur, verbi gratia trientali. Siquidem ex ea promptum est quouis tem-
pore nomen facere, mutuamq; eam accepturum hominem inuenire, ita vt
inde conditionem suam longè meliorem efficiat, si frugi est debitor: idq; o- H
mnino est quod responsum Marcelli Paulique significat. Capitolinus in
Antonino pio, Ipse fœnus (inquit) triẽtarium, hoc est minimis vsuris exer-
cuit, vt patrimonio suo plurimos adiuuaret. Hodie autem cum aut edicto
aut lege municipali in hac vrbe maximus pecuniæ fructus partusq; in em-
ptitiis pensitationibus quas rentas quasi reditus aut reddẽtes aut reuenutas
lingua vernacula vocat, rationem bessalis vsuræ habeat, aut plusculo ple-
niorem, (octoni enim cum triente è centenario conficiuntur) tantiq; mu-
nicipali priuilegio redimi quandocunq; possunt pensiones in vrbis ædifi-
cia venditæ, quãticunq; emptæ sint. Verùm, vt dixi, hodie vbi legatũ Reip. I
factum esset, ipse ex sententia Pauli censerem, si sententiam rogarer, octo-
norum aureorum legatum paulo minus centum & quinquaginta aureis
æstimandum in ratione falcidiæ, aut alia consimili: quippe hæc summa ses-
quiplex est sortis, ex qua municipali lege octoni aurei ferè annui percipiũ-
tur, in iis contractibus quibus pensiones in prædia vrbana aut rustica ven-
ditantur, ita vt redhiberi possint, duntaxat cum ita commodum est & li-
bitum vẽditori, nõ etiam emptori. Sestertius igitur & nũmus idem apud
Denarius quaternis sestertiis valuit. auctores significant, quoniam quaterni denarium valent. Itaque Cicero in
Ver. Act. iiii. cum ita dixisset, Nam cum ex Sicilia legibus frumentum in K
cellam sumere liceret, idq; frumẽtum Senatus ita æstimasset, quaternis ses-
tertiis tritici modium, binis ordei: iste numero ad summam tritici adiecto,
tritici modios singulos cum aratoribus denariis trinis æstimauit. Hæc autẽ
verba ipse veluti declarans paulò pòst ita subdidit, Verumenimuero cum
esset frumentum sestertiis binis aut etiam trinis quibusuis in locis prouin-
ciæ, duodenos sestertios exegisti. & itidem hoc declarat multis aliis in lo-
Denarius drachmalis erat. cis eiusdem Actionis. At verò denarius drachmæ pondus habebat dunta-
xat Atticæ. Plin. lib. xxi. Drachma Attica (ferè enim Attica obseruatione
medici

A medici vtuntur)denarii argentei habet pondus. Plutarch.in Sylla, Potitus rerũ Sylla,cũ multos occideret, & libertini generis homo quendã ex proscriptis occultare videretur, ideóq; è saxo præcipitãdus esset, obiecit Syllæ quòd vna simul in domo vitam egissent:cum interim ipse quidem pro superiore habitaculo duo millia nummûm,ille autem pro inferiore tria millia mercedẽ penderet: itaq; inter vtriusq; fortunã mille nummos interfuisse,qui drachmas Atticas ducentas & quinquaginta valebant, ὥστε τῆ τύχης αὐτῶν τὸ μεταξὺ χιλίους νόμμους εἶν, οἱ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμὰς ἀττικὰς δυνάνται.

B Idem in Bruto, Testamento cum legasset Cæsar ciui cuilibet septuagintaquinque drachmas,præterea reliquisset hortos qui trans Tyberim erãt,ingens beneuolentia & admirabile desiderium omnes tenuit. De hoc apud Tranquil.in Cæs.ita legimus, Populo hortos circa Tyberim publicè,& viritim trecenos sestertios legauit. Si septuagintaquinque quater multiplices, trecentos efficies :qua ratione quinque & viginti drachmæ centenos sestertios valent.Idem Plutarchus in Antonio, C. Cæsar adolescens hæres à Cæsare scriptus,ex Apollonia rediit. debebat Romanorum cuique drachmas quinque & septuaginaa ex testamento patris.Apud Appianum tamen in secundo bellorum ciuilium ita legitur, Populo horti trans Tyberim præbiti,singulis Romanorum ciuibus qui in vrbe aderant, quinque & octoginta drachmæ Atticæ collatæ. Sed errorem esse numeri non dubiè affirmauerim:quippe idem Appianus septuagintaquinque drachmas pro trecenis nummis dixit,vbi de Cæsaris liberalitate loquens,Singulis(inquit) ex populo minam vnam Atticam dedit.De quo Tranquillus, Trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim diuisit. Quo ex loco probari videtur minam Atticam quinq; & septuaginta drachmarum fuisse:id quod apud Priscianum legitur,quod tamẽ postea explicabimus.Sed

C [margin letter beside "men in secundo bellorum…"]

D interim cẽtenariam minam intelligere oportet. Nunc igitur causam tenemus cur sestertia singula,mille nummos sestertios significent. nam duæ libræ,& selibra, seu(quod idem est) mnæ duæ & hemimnæon ducentas & quinquaginta drachmas valent:quæ si quaternario multiplicentur, mille nummos efficiũt.Quomodo igitur sestertii dicti sunt nummi, quòd duos asses & semissem singuli valerent, id est dipondiũ & semissem æris:ita sestertia ex eo dicta sunt,quòd duas libras singula & selibram argenti valerẽt. Ita factum vt quadringenta sestertia,& quadringenta millia sestertiûm nũmorum antiqui pro eodem ac sine discrimine significatus dicerẽt. Verùm

E id adnotandum,quòd libram nunc & minam centenarias intelligimus,indifferenter vtentes: quod pondo etiam identidem appellatur. Plin.lib.xxi. Mna,quam nostri minam vocant,pendet drachmas Atticas centum. Quo in loco Hermolaus,mnam(inquit)libram,minam,pondo, pro eodem nostri dicunt,vt Græci μνᾶν,λίτραν,ὀλκήν.quod dictum vt nõ vsquequaque verum est,ita in re nummaria libram & minam pro eodem ferè vsurpari deprehendimus, vix vt differentiam animaduertere possis,quãlibet obserues accuratè & Latinos & Græcos. idq; cum ex eo videtur quod de sestertiis diximus, tum verò ex sequentibus magis comprobabitur. ὀλκὴ autem in-

Sestertia singula, millia singula nummorum significant.

Hemimnæõ idẽ quod selibra.

Quadringenta sestertia & quadringẽta millia sestertiûm nũmorũ.

Libra mina pondo pro eodẽ ponuntur.

ὀλκή.

e

terdum pondus significat, vt cum Dioscorides dicit, ὁλκὴ τριώβολον, pondus F
trium obolorum. aliquando drachmam, vt apud eundem Dioscoridem
Drachma. idẽtidem. Drachma igitur non modò pondus denarii Romani, sed etiam nummum significat eodem pondere percussum ab Atheniensibus, quod præter auctorum exempla etiam versus illi significant,

In scrupulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis signatur pondus Athenis.

Ventum iam esse ad locum præcipitem, horrore quodam animi sentio, instantis & proximi periculi magnitudinem reputantis. hoc est enim caput G
eius rei quam agimus, hic cardo totius operis, hæc denique alea ancipitis

Quid inter sestertia centum & centies sestertiũ intersit.

incepti, vt ostendere aggrediamur vel demonstrare potius, quid inter sestertia centum, & sestertium centies intersit. transitus omnino & lubricus & abruptus, vt aut in barathrum quoddam errorum præcipitaturus sim, si in eo quicquam titubauerim: aut tenorem inoffensum seruare commentatio hæc nequeat, si inibi vel tantulum à veritate deflexerim. Cum alioquin ita sit hoc opus coagmentatũ, ita ex sese tractatus hic aptus, nulla vt ferè pars conuelli citra compaginis ipsius dissolutionem possit. Ac mihi quidem audendum omnino erat, & eorum exemplo periclitandum, qui res magni H
discriminis antea susceperunt, si non etiam ea esset huius libri ratio, vt genium nullum (vt dicitur) habiturus sit, nisi multarum ætatum & auitarum præcipuè placita deleuerit, vt si (quod abominor) propositi compos non euaserim, designatoris ridiculi atque temerarii opinionem subiturus sim. Sed quid agas vbi eò iam peruicaciæ ventum est, vt & moderari tibi nequeas, & consulere integrũ non sit? Quum eorũ occursum vitare non possis, quibus hoc facturũ te receperis, nisi si tibi publico interdixeris, id est nisi domesticum tibi consciueris exilium, aut abstrusum secessum & lucifugum? Agedum ab stupore animi rursus inferuescamus, & stylum iam lan- I
guentem ad reliqua suscitemus. Audeamus deniq; primi (quando eò ventũ est) affirmare, homines doctissimos, quibus alioquin omnia propemodum debemus, toto (vt aiunt) cælo, id est centuplicatò errasse. Iamprimũ Cicero in Prætura vrbana, Dio quidam fuit Halesinus, qui cum eius filio Prætore Sacerdote hæreditas à propinquo permagna venisset, nihil habuit tum neque negocii, neq; cõtrouersię. Verres simul ac tetigit prouinciã, statim Messanã literas dedit, Dionem euocauit, calũniatores ex sinu suo apposuit qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ cõmissam esse diceret. Hac de re ostendit seipsum cogniturum. Possum deinceps totam rem expedire, deinde ad K
extremum id quod accidit dicere, Dionem sestertiûm decies centena millia numerasse vt causam certissimam obtineret. Hoc cum dicat Cicero in Prætura vrbana, quæ secunda est in Verrem actio, idem in tertia actione hoc crimen repetens ita inquit, Simul atque è naui egressus est, dedit operam vt Halesinus ad se Dio continuò veniret. Hic est Dio, Iudices, nunc beneficio Quinti Metelli ciuis Romanus factus, de quo multis viris primariis testibus, multorúmque tabulis vobis priore actione satisfactum est sestertium vndecies numeratum esse, vt eam causam in qua ne tenuissi-

ma

A ma quidem dubitatio esset, isto cognoscente obtineret: ita sester. vndecies Q. Dionem, quòd hæreditas ei obuenisset, nullámque aliam ob causam, perdidisse. Ex horum locorum collatione intelligimus, quod decies centena millia sestertiûm dixerat in secunda actione, hoc in tertia vndecies sestertium dixisse: quanquam in illa non decies centena, sed vndecies legendum est, vel vtrobique decies. Quare decies sestertium, nõ decem sestertia significat, sed mille potius, hoc est decies centena millia: summa scilicet centuplicata. Quòd autem vndecies sestertiũ amplior sit summa quàm quadrin Ciceronis locus.
B genta sestertià, ex eadem oratione liquet. Sequitur enim statim post illud Dionis crimẽ, & aliud, quod his verbis prosequitur, Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus & Epicrates fratres sunt Agrigẽtenses. horũ pater abhinc duo & viginti annos mortuus est: in cuius testamento quodam loco si commissum quid esset, mulcta erat Veneri. ipsos. xx. annos, cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hæreditas ab iis Veneris nomine petita non est: causam Verres cognoscit per Volcatium: pecunias accepit ferè ad sester. quadringenta millia ab duobus fratribus. Quadringenta sestertia
C Cicero minorem pecuniam decies vel vndecies sestertio appellauit. Quare iam ferè planum factum est decies sestertium, quadraginta partibus plus esse decem millibus sestertiûm. Et rursus statim infrá, Quæ vis erat Volcatio tanta, vt sester. quadringenta millia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, vnam libellam dedisset? at ego amplius dico: sestertium quadringenties accepisse te arguo contra leges. Ex his verbis liquidò apparere potest quadringenties sestertium longè ampliorem summam esse quàm sestertia quadringenta, cum omnia Verris furta quadringenties sestertium æstimauerit, quæ innumera & incredibilia ab eo Quadringenties sestertium.
D recensentur. ab vno enim homine, vno nomine, vno furto decies centena sestertia accepisse dicit: à tota autem Sicilia triennio & variis furtorum, expilationum, rapinarúmque nominibus quadringẽties sestertium (tanquam rem fidem excedentem) abstulisse oratorie vociferatur. tanti enim æstimari voluit litem repetundarum Verri ob iurisdictionis furta, ob negocia facessita, ob improbas dinundinationes, ob interuersas pecunias in frumento imperando, in locandis decimis frumenti, & ob expilationes publicas priuatásque signorum æreorum, & vasorum argẽteorum: quę crimina inusitata esse videntur, & fidem excedentia iis qui accusationes illas perlegunt.
E Quare ipse Cicero primam accusationem ita claudit, Dicimus C. Verrem, cum multa libidinosè, multa crudeliter in ciues Romanos atque in socios, multa in deos hominesque nefariè fecerit, tum præterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. sic enim legit Asconius Pedianus, quanquam in exemplaribus cccc. sestertia legitur etiam manu scriptis. Quapropter admirari hic subiit id quod Plutarchus de hoc scripsit his verbis, οὕτω δὲ τοῦ βέῤῥου καταδικασθέντος, ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων τιμησάμενος τὴν δίκην ὁ κικέρων, διαβολὴν ἔσχεν ὡς ἐπ' ἀργυρίῳ τὸ τίμημα καθυφειμένος. Hac ratione Verre damnato, crimini datum est Ciceroni quòd in litis æstimatione Cicero ob accusatio-

nem Verris male audiuit.

Orationes domi emēdabant.

præuaricatus esset pecunia corruptus, vt qui quinque & septuaginta my- F
riadibus litem eam æstimasset. id perinde est ac si tricies sestertium dixisset.
& hic myriades drachmarum intelligendum, quæ tricies centena mill. ses-
tert. valent. Quare coniicio diu post exilium Verris Ciceronem orationes
emendauisse, vt interdum moris erat domi orationes limare & conficere,
vt ex Cicerone eodem intelligimus in Catone, apud quem Cato ipse ita
inquit, Septimus mihi liber Originum est in manibus. omnia antiquitatis
monumenta colligo. causarum illustrium quascunque defendi, nūc quàm
maximè conficio orationes. & ex Plinio Iuniore in Epistolis. Existimo G
tamen potius apud Plutarchum ita legendum, τριακοσίων ἑβδομήκοντα πέντε
μυριάδων. vt sit centies quinquagies sestertium. fortasse etiam maior summa
errore librariorum deest. Quod autem in Diuinatione legitur, Sicilia tota
si vna voce loqueretur, hoc diceret, Quod argenti, quod auri, quod orna-
mentorum, in meis vrbibus, sedibus, delubris fuit, quod in vnaquaque re
beneficio Senatus populique Romani iuris habui, id mihi tu C. Verres
eripuisti atque abstulisti: quo nomine abs te sestertium millies ex lege re-
peto. Hoc (inquit Asconius) per auxesim dictum est. Cicero enim postea
hanc summam ad quadringenties contraxit, vt in multis locis repetit. H
Idem Cicero in eundem Act. iii. Heraclius est Hieronis filius, Syracusa-
nus, homo in primis domi suę nobilis, & ante hunc prætorem vel pecu-
niosissimus Syracusanorum, nunc nulla alia calamitate nisi istius auaritia
atque iniuria pauperrimus. huic hæreditas facilè ad sestertium tricies ve-
nit testamento propinqui sui Heraclii. plena domus celati argenti opti-
mi, multæque stragulæ vestis, preciosissimorūmque mancipiorum. erat
in sermone, magnam Heraclio pecuniam venisse: non solùm Heraclium
diuitem, sed etiam ornatum supellectile, argento, veste, mancipiis, futu-
rum. Et inferius, Posteaquam (inquit) damnatus est absens Heraclius, non I
solū illius hæreditatis de qua ambigebatur, quæ erat tricies sestertium, sed
omniū bonorū paternorum ipsius Heraclii (quæ non minor erat pecunia)
palæstræ Syracusanorum, hoc est Syracusanis, possessio traditur. Et rursus
inferius: Verùm est illud præclarum, Syracusani qui præfuerant his Hera-
clii bonis verbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eorum negocio-
rum rationem in Senatu: dicebant scyphorum paria complura, hydrias
argenteas, preciosam vestem stragulam, multa mancipia preciosa Ver-
ri data esse: dicebant quantum cuique eius iussu nummorum esset da-
tum. gemebant Syracusani: sed tamen patiebantur. Repentè recitatur vno K
nomine sestertiûm ducenta quinquaginta millia iussu Prætoris data. fit ma
ximus clamor omnium. Et paulò pôst de pecunia illa reddita à Verre lo-
quens, Numerantur illà ducenta quinquaginta sestertia Syracusanis. Non-
ne ex hoc loco patet clarissimè, ducenta quinquaginta sestertia, hoc est du
centa quinquaginta millia sestertiûm nummorum particulam vnam esse
tricies sestertii? Quippe tricies sestertium significat tricies centena millia
sestertiûm nummorum: quomodo & illud Suetonii Tranquilli in Augu-
sto, Senatorū censum ampliauit, ac pro octingentorū milliū summa duo-
decies

A decies sestertiûm taxauit, id est duodecies centena millia sestertiûm. quod cum in omnibus exemplaribus legeretur, Antonius Sabellicus vir alioquin diligens & doctus emendasse se gloriatur, vt suprà dictum est, & pro duodecies sestertiûm, duodecies centies legẽdum esse cõtendit: cui etiam adstipulatus est Philippus Beroaldus, itidẽ ipse doctus, ac multæ lectionis: ambo nihil in ea re videntes. Hoc & ex eodem auctore alio loco ostendi potest in Othone, Sperauerat (inquit) fore vt adoptaretur à Galba: idq; in dies expectabat. sed postquam Pisone prælato spe decidit, ad vim cõuersus est, **Duodecies sestertiûm, census Senatorius.**

B instigante super eum dolorem etiam magnitudine æris alieni. neque enim dissimulabat, nisi principem se stare non posse: nihilque referre, ab hoste in acie, an in foro sub creditoribus caderet. ante paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispensatione decies sestertiûm expresserat. hoc subsidium tanti cœpti fuit: ac primò quinque spiculatoribus commissa est res, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant. omnibus dena sestertia repræsentata, & quinquagena promissa. per hos sollicitati reliqui. Insignis erat ille locus ad animaduertendam differentiam inter dena sestertia, & decies sestertiûm, & tamen ibi quoque Sabellicus decies sestertiûm dena sestertia **Decies sestertiûm, & dena sestertia.**

C interpretatus est, conniuente Beroaldo. Si enim quindecim spiculatoribus dena sestertia repræsentata, hoc est singulis decem, iam cẽtum quinquaginta sestertia fiunt: & si quinquagena promissa, hoc est singulis quinquaginta: septingenta quinquaginta in summa fiunt, quæ simul iuncta nongenta millia sestertiûm faciunt. At Tranquillus dicit decies sestertiûm subsidium tanti cœpti fuisse, id est inuasionis imperii Romani. Iam igitur effectum habemus, decies sestertiûm non minus esse nongentis sestertiis. Martialis in primo Epigrammatum.

Millia pro puero centum me mango poposcit,
D Risi ego, sed Phœbus protinus illa dedit.
Hoc dolet & queritur, dolet hoc mea mentula mecum,
Laudatúrque meam Phœbus in inuidiam.
Sed sestertiolum donauit mentula Phœbo
Bis decies: hoc da tu mihi, pluris emam.

Calderinus vir ingeniosus bis decies sestertiûm, xx. sestertia interpretatur, corrupto sensu epigrammatis: cuius dubio procul huiusmodi sensus est, non mirum esse si Phœbus puerum centum sestertiis licitatus esset, quanti Martialis emere nõ potuerat: quippe qui vicies cẽtena millia sestertiûm ex

E quæstu collegisset, hoc est vicies tantũ quàti puerũ mercatus erat. alioquin sensus erit absurdissimus. Cicero. xiii. Epist. ad filiũ scribens, Titi Pinnii filio mirè erudito, studioso, & modesto, pecuniã Nicæenses grandẽ debent, ad sestertiûm octogies: &, vt audio, in primis volũt ei soluere. Ibi interpres epistolarum, sestertiũ (inquit) pro sestertiorũ ponitur, & subauditur millia, id est ad octoginta millia sestertiûm. Eleganter autẽ in his sermonibus ponunt oratores & poëtæ aduerbia pro nominibus: vt, debes decies sestertiũ, quadragies sestertiũ, & sic in cæteris, & vtuntur genitiuo syncopato in nominibus nummorũ. Dicimus etiam hoc sestertium, & hic sestertius. Hacte-

nus ille. Ego autem octogies sestertium, octogies centena millia sestertiũm F
significare affirmo: & grandẽ ob id pecuniã à Cicerone dictam. Hoc etsi ex
prædictis satis confirmatum videtur, non tamen scrupulo carebit, vt video.
si enim hoc verum est (dicet aliquis circunspectus obseruator) quonã modo
intelligi illud potest quod apud Tranquillum in Vespas. legitur, Sed &
in funere Fauo archimimus personam eius ferens, imitansq; (vt est mos) facta
ac dicta viri, interrogatis palàm procuratoribus quãti funus & pompa
constaret, vt audiuit sestertium centies, exclamauit, centum sibi sestertia da-
Tranq. locus. rent, ac se vel in Tyberim proiicerent? Hic locus (vt arbitror) Trãquilli in- G
terpretes fefellit, vt idem esse putarent sestertium centies, & sestertia centum:
quem tamen corruptum esse necesse est intelligere ex iis quæ antè demonstrauimus.
Vtrobique autem sestertium centies legendum esse argumentis probari non leuissimis potest. Nam præterquam quòd veritati non
congruit vt funus imperatorum cẽtum sestertiis æstimaretur, quum Nero
imperatorum omnium flagitiosissimus, qui destitutione conterritus, pugione
sese interemerat, furtim raptimque à libertis sepultus, bis tantidem
funeratus sit, de quo idem Tranquillus, Funeratus est (inquit) impensa ducentorum
millium, stragulis albis auro intextis quibus vsus calẽdis Ianua- H
riis fuerat. reliquias Ecloge & Alexandria nutrices cum Acte concubina,
gentili Domitiorum monumento condiderunt. Cum igitur id simile veri
non est, vt poeta mimographus Vespasiani funus, vt deparci principis,
ita optimi, centum millibus nummorum æstimarit, cum princeps nequissimus
ante eum Nero ducentis funeratus fuisset: tum verò sapientis poetę
non fuisset, tam licenter illudere fastigio principali, vt ob paruam pecuniã
eousq; commotum fingeret, vt vel in Tyberim se abiici præoptaret, quàm
tantula pecunia funerari. Eodem igitur errore apud Tranquillum centum
pro centies scriptum est librariorum temporumq; vitio, quomodo apud I
Ciceronẽ in Actione prima in Verrẽ quadringenta pro quadringenties, vt
suprà diximus: & apud Pliniũ nõ semel idem error deprehenditur, vt infrà
ostendetur. Maioris est illud anxietatis, quod apud Plutarchum in An-
Plutarchi locus. tonio legitur his verbis, Antonii munificentiæ vnum exemplum narrabo.
Cuidam ex amicis dari iusserat millia vigintiquinque. hoc Romani decies
appellant. procuratore autem admirante, & vt magnitudinem donationis
ostenderet, in conspectu eius pecuniã depromente, rogauit Antonius quid
hoc esset: illo autem respondente eam esse pecuniam quam dono dari iussisset,
conspicatus hominis improbitatẽ, Equidem (inquit) arbitrabar am- K
pliorem pecuniã decies sestertium continere. hoc verò parum est. itaq; tantundem
superadde. Sic in Plutarcho latino facto legitur, & ille locus vno
in loco ab Antonio Sabellico citatur, & ab Roberto Vulturio in libro de
re militari, & ab aliis itidem, qui de re nummaria scribẽtes, locum eum verè
traductum existimauerunt: cuius tamen sensus pugnat cum eo quod omnes
de sestertiis censuerunt. nam cum illi omnes concordi errore decies
sestertium decem sestertia significare dixerint, Plutarchus, si locus ille non
mendosus est, vigintiquinq; significare dixit. Ego cum in eo quod tuendũ
suscepi

A suscepi, pertinaciter hæream: possim fortasse, si alium exitum rei non inueniam, vel in hanc præcipitem defensionem erumpere, vt dicam Plutarchū hominem Græcum in Romanorum consuetudine falli nonnihil potuisse. Sed cum veritatem tueri alia via possim, temerarium omnino esset, & inscitiæ plenum, futili vti vmbone, & è medio sumpto, auctoris tanti eleuata auctoritate, præsertim cum eius testimonio vt graui & irrefutabili vsurus sim in sequentibus. Proinde cum Plutarchi locum accuratè mihi anxieq; versanti, hoc etiam in mentem venit, posse me & hoc quoque eius dicto vti ad confirmandum id quod dixeram, & id quod mihi obiici potest, in meam rem vertere. Primum igitur hoc dico, cōsentaneum veritati non esse, vigintiquinque millia nummûm magnificam donationē à Plutarcho dictam esse, præsertim eius imperatoris qui bonam partem imperii Ro. teneret, & in suos vsus verteret, vt infrà ostendemus. Paruam autem esse eam summam interim saltem ex eo liquebit, quòd Martialis puerum amasium centum millibus emptum esse in eo epigrammate scribit, quod suprà retulimus. Deinde hoc dico, hunc errorem ex eo inualuisse, quòd hæc verba quanuis mendosa, veritati tamen magnopere alludunt. Quomodo enim

C sestertius duos & semis asses valet, & sestertia singulas duas libras & selibram, vt antea docuimus: sic illud genus tertiū sestertii duo millia & quingentos nummos valere posse videbatur. Quare pulchrè ratio quadrare videbatur, vt decies sestertium vicenaquina millia valeret. Ego autem cum dixerim eius generis sestertium cētum millia valere, quod alii singula millia valere dixerunt, sed apud Plutarchum tamē pro binis millibus & quingentis legi, (sic enim inquit Sabellicus) inueniēda ratio est, & quidem huic loco consentanea, quę hunc scrupulum lectori eximere planè possit. vt autem hoc fiat, necesse est accedere in singulas sestertii huius vnitates nonagintaseptem

D millia & quingentos nūmos. hoc vero pulchrè fiet si ita apud Plutarchum legamus, Cuidam ex amicis dari iusserat vigintiquinque myriadas drachmarum. Singulæ myriades, dena millia drachmarum, id est denariorum valent: quæ quinquies & vicies multiplicata, ducenta quinquaginta millia denariorum faciūt. quæ summa rursus quater ducta, cum quilibet denarius quaternos sestertios valeat, mille sestertia efficit, id est decies centena millia sestertiûm. sic à Plutarcho græcè scriptum esse aliquádo ne dubitarem, antequam scilicet Plutarchi historiæ æreis formis editæ essent, fecit mos aliorum Græcorum, ipsiusq; Plutarchi, atque ipsa rei veritas, quá Loc⁹ Plut.

E consertis manibus retentanti mihi, nec mendæ librariorum eripere, nec errores interpretationum possunt. argumento erit ille locus eiusdem Plutarchi in Galba, δοκεῖ δὲ μηδ' ἂν ἰδιώτης τοῖς ἰδίοις μόνον ἑλέσθαι τὸν ὄθωνα κληρονόμον, ἀκόλαστον ὄντα καὶ πολυτελῆ, πεντακισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον. Videtur autem Galba Othonem ne in priuato quidem patrimonio successorem sibi destinasse, vt quem sciret & vitæ incontinentia luxuq; præditum, & insuper ære alieno mersum ad quinque millia myriadum. Hoc vt rectè interpres quinquagies decies centena millia colligit, quod quidem ad numerum reddendum attinet: sic ego latinè & vsitatè quingenties sestertium verterem, ita Quingenties sestertium.

tamen,vt myriadas nummorum intelligamus: quod genus loquendi aſſe- F
qui nemo recẽtiorum potuit.quæ cauſa eſt vt in libris è Græco verſis alias
prorſus ſummas legamus quàm in libris antiquis Latinorum, vt apud Ap
pianum idẽtidem,& apud Oroſium vno in loco mox videbimus:qui cum
ſupra mille annos fuerit, priſcum tamen morem non tenuit. Eum autem
morem Græcorum fuiſſe,vt non per numerum nummorum, nec per ſeſ-
tertia, ſed per myriadas drachmarum, omnes ſummas pecuniæ memoriæ
traderent,duntaxat de Romanis ſcribentes,ex dicendis conſtabit, cum eo-
rum auctoritatibus vtemur. Sed & de hoc more loquendi libro.iii.videbi- G
mus ex Demoſthene. Cum autem poſt primam huius libri editionem le-
gere mihi hiſtoriam græcam eiuſdem Plutarchi contigit, recèns ex offici-
nis Tranſalpinis publicatam,certam iam fidem habere cœpi eius quod cõ
iectura exacta antea collegeram.ſic enim eo in loco hiſtoriæ legitur, τῶν φί-
λων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε πέντε καὶ εἴκοσι δοθῆναι, τοῦτο ῥωμαῖοι δεκιὲς καλοῦσι. Amicorum
cuidam myriadas quinque & viginti dari iuſſerat: hoc Romani decies ap-
pellant. Quanquam autem per ea quæ hactenus dicta ſunt,ſatis demonſtraſ
ſe videri poſſim,quid ſeſtertium decies à ſeſtertiis decem differat,& ea quæ
occurrere poterãt dubia diſſoluiſſe:iamq́(vt arbitror)lectores cum ad hũc H
locum accurata intentione legendo peruenerint,fidem dictis noſtris accõ-
modare nõ dubitaturi ſint,vlterioremq́ nobis probationẽ remiſſuri, quod
ad hoc quidem attinet:hanc tamen in me legem vltro ferre planeq́ ſancire
hoc in opere ſtatui, vt nũquam perfunctus pollicitatione videar,niſi ita o-
mnia perſpicua fecero,vt negare omnino quiſquã ea quæ demonſtrauero,
citra improbitatem nequeat. Vt hoc autem efficere poſſim, vtar rurſus Ci-
ceronis auctoritate,qui in Actione.iii.in Verrem, cum multa Verri furta
obieciſſet per totam eam orationem, ad extremum velut ſummam crimi-
num exaggerans,vnius tantum oppidi furta ac paucorum menſium colli- I
gere ſtatuit,vt de vniuerſis pecuniis per iniuriam ablatis documentum cõ-
iecturamq́ daret. Ait igitur ſe publicanorũ tabulas conquiſitas obſignaſſe,
& ad iudicium illud Verris attuliſſe, vt ex perſcriptis ſub nomine Præto-
ris nauium commeatibus,conſtare iudicibus ratio poſſet earum mercium
quas Verres tunc Siciliæ Prætor in Italiam deportandas curaſſet. Eius igi-
Loc. Verrinæ tertię Ciceronis. tur hæc verba ſunt circa finem orationis, Cum hæc paucorum menſiũ ra-
tio in his libellis ſit,facite vt vobis triennii totius veniat in mentem.ſic cõ-
tendo,ex his paruis libellis apud vnum magiſtrum ſocietatis repertis, vos
iam coniectura aſſequi poſſe cuiuſmodi prædo iſte in illa prouincia fuit:q̃ K
multas cupiditates,quàm varias, quàm infinitas habuerit: quantam pecu-
niam non ſolùm numeratam, verùm etiam in huiuſcemodi rebus poſitam
confecerit,quę vobis alio loco planius explicabuntur.nunc hoc attendite:
His exportationibus quæ recitatæ ſunt,ſcribit ſeſtertia.lx.ſocios perdidiſſe
ex viceſima portorii Syracuſis. Pauculis igitur menſibus,vt hi puſilli & cõ-
tempti libelli indicant,furta Prætoris quæ eſſent ſeſtertium duodecies, ex
vno oppido ſolo exportata ſunt. Nego quẽquam eſſe acutũ ac perſpica-
cem lectorem,qui poſt hæc verba Ciceronis dubitare potuerit de eo quod
adſtruimus

A adstruimus. quod vt omnibus etiam crassioris Mineruæ lectoribus planũ fiat, paucis verbis rem explicabo. Cum enim affirmet Cicero societatẽ publicanorum ex vicesima portorii sexaginta sestertia, id est sexaginta nummorum millia, ideo perdidisse, quòd Verres immunes merces tanquã prætorias nec tamen improfessas transportabat, & ex eo colligat furtiuas merces ad sestertium duodecies ex vno oppido abstulisse: certo iam certius habeo sestertium duodecies, mille ac ducenta sestertia significare. si enim sexagenarium vicenario multiplicaueris, mille & ducẽta fient in summa. at-
B qui Cicero furtorum summam à portorio vicesimæ probare facilè potuit. Si ergo vicesima pars sestertii duodecies, sexaginta sestertia esse ab eo dicitur, necessariò sestertium duodecies, mille ac ducenta sestertia eodem auctore erit. Hoc etiam post Ciceronem Martialis libro primo Epigrammatum docere his verbis potuit,

Si dederint superi decies mihi millia centum,
Dicebas nondum Scæuola factus eques:
Qualiter o viuam, quàm largè, quâmque beate!
Riserunt faciles & tribuere dei.
C In ius o fallax atque inficiator eamus,
Aut viue, aut decies Scæuola redde deis.

Sic enim & ipse & alii poetæ loqui solent sine adiectione sestertii: vt idem ad Calenum,

Non plenum modò vicies habebas,
Sed tam prodigus atque liberalis,
Et tam lautus eras Calene, vt omnes
Optarent tibi centies amici.

Vbique enim sestertium subintelligendum. Et in tertio,

D Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis,
Abstulit hanc nimium casus in vrbe frequens.
Collatum est decies: rogo, non potes ipse videri
Incendisse tuam Tongiliane domum?

Nec poetas modò decies absolutè, sed etiam prosa oratione loquentes solitos esse dicere Plutarchus in loco supradicto docet, εἰς πλέον ὀφείλω, ἔφη, ἢ δεκάκις μυρι. Docebunt & auctoritates priscæ quæ à nobis sparsim in sequẽtibus citandæ sunt. Verùm Martialis apertè docet decies sestertium maiorẽ multo pecuniam esse sestertiis ducentis: quo in loco Calderinus non ducenta
E sestertia, sed ducentos nummos ridiculo errore intellexit. sic enim ducenta absolutè dicuntur à Martiale, vt à Iuuenale quadringenta in 1. Satyra,

- Sed quinque tabernæ Quadringenta patant-

id est censum Equestrem. Et in quartadecima,

Sume duos equites, fac tertia quadringenta.

Oratores plerunque adiiciunt sestertium. Rursus Martialis,

Dederas Apiti bis trecenties ventri,
Sed adhuc supererat centies tibi laxum.

Quo in loco Calderinus, Apitius (inquit) habebat septingenta millia: sex

conſumpſerat luxu:& cum adhuc centum ſupereſſent, veritus ne non poſ F ſet explere gulam ea pecunia,venenum bibit.Centies ille pro centum millibus intellexit, centuplicatò ſcilicet(vt alii omnes) falſus. Martialis enim centies centena millia intellexit,id eſt centies ſeſtertiũ.Ortus eſt enim apud antiquos ille loquendi modus ex compendio ſermonis. Nam cum primũ dicerent centies centena millia ſeſtertiûm nummûm, poſtea vſus obtinuit, vt compendioſe centies ſeſtertium dicerent: quem loquendi modum nõnulli recentioris memoriæ ſcriptores non percipiẽtes, centies talentũ protulerunt,quaſi ſeſtertium rectus aut accuſandi caſus ſit,& non potius genitiuus. Poetæ autẽ & alii interdum ſcriptores compendiũ illud iterum con trahentes,non centies ſeſtertium,ſed centies tantum dicunt, vt in exemplis ſupraſcriptis, ſubintelligi volẽtes centena millia ſeſtertiûm:vt in illo Martialis Epigrammate in ſecundo libro, G

Cẽties ſeſtertium,cõpendioſa locutio.

Illa diues mortua eſt Secundilla,
Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Decies enim centena millia intelligendum: vt apud Iuuenalem,

- Et ritu decies centena dabuntur Antiquo -

Quam magnam eſſe pecuniã ex Horatio in primo Sermonũ intelligimus, H

- Decies centena dediſſes
Huic parco,paucis contento,quinque diebus
Nil erat in loculis -

Aſconius quodam in loco,Luſcius notus Centurio Syllanus, diues è victoria factus, nam amplius centies poſſederat. Cæterùm ex obſeruatione antiquorum didici,nunquam infra denarium numerum ſic eſſe eos locutos,vt dicerent ſepties vel octies vel nouies ſeſtertium: ſed intra denarium per millia vel ſeſtertia loqui ſolitos.Cicero libro primo Epiſt.ad Atticum, Lucio Cincio ſeſtertia nongenta pro ſignis Megaricis,vt tu ad me ſcripſeras,curaui. I Et pro Cluentio, Initio permagnam pecuniam popoſcit, pòſt ad id peruenit quod confici potuit, & ſeſtertia ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domum iuſſit. Idem,Sedecim dico Iudices, vt Oppianicus abſolueretur,corrumpendos fuiſſe: ad Staleuum ſexcenta & quadraginta millia nummûm eſſe delata.Et ad Ruffum ſcribens in quinto Epiſt.Nam de ſeſtertiis nongentis millibus certè ita relatum eſt, vt tu ſiue frater tuus referri voluit. Supta decem per aduerbium & genitiuũ antiqui ferè locuti ſunt,vt in exemplis omnibus ſuperius adnotatis.Non me latet apud Plinium lib.xxxvi.ad ſeſtertia mille legi,& ſeſtertiis mille ducẽtis: ſed vetuſta K lectio nõ adſtipulatur impreſſis libris. Tranq.in Cæſ.Seruiliam Bruti matrem ante alias dilexit, cui & proximo ſuo Cõſulatu ſexagies ſeſtertiũ margaritam mercatus eſt. Sic Pli.lib.ix.de Lollio, Vt neptis eius quadringẽties ſeſtertium operta ſpectaretur ad lucernas. In quibuſdam tamen exemplaribus ſeſtertio legitur. Tranq.in Caligula: Nota res eſt,Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante,monitum præconem ne prætorium virum crebro capitis motu nutantem ſibi,prçteriret:nec dicendi finem factum,quoad.xiii. gladiatores ſeſtertium nonagies ignoranti addicerentur. Quo tamen

Mos loquendi priſcorum.

Suetonij locus.

A men in loco non dicendi sed liceendi lego cōtra fidem exemplarium, id est licitandi in auctione. Verùm sestertium in superioribus exemplis gignendi casu dicitur, vt apud Cic. In Verrem act. prima: Cognosceret ex me populus Ro. quid sit quod iudiciis ad Senatorium ordinem translatis, sublatáque populi Romani in vnumquéque nostrum potestate, Quintus Calidius damnatus dixerit, minoris sestertium tricies prętorium hominem honestè non posse damnari. Quæ verba licet notis scripta sint in libris impressis, Asconius tamen ita legit. In quo more loquendi (vt suprà dixi) aliquid
B subaudiendum facilè intelligimus, vt sit integrum, hominem prætorium damnari minoris tricies centenis millibus sestertiûm. & quoad. xiii. gladiatores nonagies centenis millibus sestertiûm addiceretur Saturnino dormitanti. Sestertiûm enim per syncopam pro sestertiorū dicitur, vt auctor est Cicer. in Oratore perfecto. Frequẽtius tamen per ablatiuum legitur, vt Tacitus lib. xvi. Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, vt amissa vrbi reponerent. Plinius ad Caluisium lib. iii. Epist. Vt scias quanti videantur posse emi, sestertio tricies: non quia non aliquādo quinquagies fuerint: verùm ex hac pœnuria colonorum, & temporis iniqui- Sestertio.
C tate, vt redditus agrorum, sic etiam precium retro abiit. Tricies sestertio pro tricies centenis millibus dixit Plinius: tametsi vir alioquin & doctus & diligens, opinione inueterata omnium enarratorum ductus, triginta millibus id verbū interpretatus est. Valerius lib. ix. de Cneo Domitio & L. Crasso loquens, Quem cum continuò Crassus quanti ipse domum suam æstimaret, interrogaret, atq; vt respondit sexagies sestertio: Quo ergo eam (inquit) minoris fore æstimas, si decem arbusculas inde succidero? Ipse tricies sestertio, inquit Domitius. Apud Ciceronem in Philip. ii. sestertii in genitiuo legitur, Syngrapha sestertii centies per legatos viros bonos, sed timidos Sestertij.
D & imperitos facta in gynæceo. Sic apud Tacitum lib. xii. Fixum est ære publico Senatusconsultum quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumulabatur. Idem, Eodem oratore Bononiensi Coloniæ igni haustæ subuentum est centies sestertij largitione. In Tranquil. semel omnino legi, vbi in Tyberio sic inquit, Publicè munificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies sestertio gratuito in triēnii tempus. Illud apud Tacitum aut mendosum est, aut insolēs, Bis & vicies mille sestertium donationibus Nero effuderat. Millies enim lego, non mille. Liuius poetarum more absolutè dixit libro octauo de bello Maced. In L. (inquit) Tacit. lo. Liuij lo.
E Scipione malim equidem mendum quàm mendacium scriptoris esse in summa auri atque argenti, & potius quadragies quàm ducenties quadragies litem æstimatam, eò magis, quòd tātæ summæ rationem etiam ab ipso requisitam P. Scipione in Senatu tradunt, librumq; rationis eius cum L. fratrem afferre iussisset, inspectante Senatu suis ipsum manibus compressisse, indignatum quòd cum bis millies in ærarium retulisset, quadragies ratio ab se posceretur. vbi tamen non compressisse, sed conscerpsisse lego. Sic Cicero in frumentaria, Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem centies & tricies erogatum est. Illud Plinii ad Caluisium in quinto Epist. An Plinij loc.

cui de meo sedecies contuli, ita lego. An cui de meo sestertiûm decies contuli, huic. cccc. millia paulo amplius tertiam partem ex aduentitio deneges? Quadringenta enim sestertia, tertia pars est duodecies sestertiûm, & paulo amplior tertia parte decies sestertiûm, id est mille sestertiorum. Fuit autem cum existimarem omnino ita loquendum esse, vt post aduerbium semper genitiuum pluralem subiungeremus, hoc modo qui suprà relatus est, Hominem prætorium minoris sestertiûm tricies damnari non posse. &, Sexagies sestertiûm margaritam mercatus est. & apud Cornelium Nepo. in vita Pompo. Tantaq; fuit moderatione, vt neq; in sestertiûm vicies quod à patre acceperat, parum se splendidè gesserit: neq; in sestertiûm centies affluentius vixerit. Aliquádiu igitur ita loquendum arbitratus sum, quoniam sermo integer hoc poscere videtur, in quem cótracta oratio sic resoluitur, sexagies centenis millibus sestertiûm nummorum margaritam mercatus est. Quare illum loquédi modum, Quadragies sestertio solatus est: &, Libertinus sestertii ter millies possessor, iudicabam errore legétium, librariorumq; ignorantia in exemplaribus inualuisse. Aliter tamé nunc censeo, quum huiusmodi locutione, etsi contra rationem recepta, tamen libri magnorũ auctorum scateant, quale illud Ciceronis in Sallustium simile supradictis, Ne causam diceret, sestertio duodecies cum Censore pacisscitur. vel cum Cæsare potius, vt in antiquo legimus. Vnum in prætura vrbana locum notaui pluraliter enunciatum, hoc modo, Hine sestertiûm quaterdecies P. Tadio numerata Athenis, testibus planum faciá. Quod sic resoluitur, Quaterdecies centena millia sestertiûm numerata. quæ auctoritas omni refutatione maior mihi visa est. Contra tot tantorumq; scriptorum auctoritatem mouere nos non potest Lampridii dictum in Heliogabalo, Nunquam minus sestertiis centum cœnauit, hoc est argenti libris triginta. aliquando auté tribus millibus sestertiis cœnauit, omnibus supputatis quæ impendit. Antiqui enim scriptores non tria millia sestertia, sed tricies sestertiûm dicebant. Inter classicos autem scriptores nec Lampridius, nec Spartianus, nec Capitolinus numerari meruerut. Ausim enim affirmare raró antiquos vltra mille sestertia scripsisse: ac nescio etiam an rarissimè mille dixerint: quomodo nunquam aduerbiis vsi sunt infra denarium numerum. alioquin ambiget sermo inter singulos millenosq; nummos. Quî enim minus intelligas his Lampridii verbis Heliogabalum tribus millibus nummûm cœnauisse, q̃ ter millies millibus, id est tricies centenis millibus? & tamen Lãpridius plus omnino centenis millibus dicere voluit, id est centenis sestertiis. alioquin etiam parum latinè dicitur tria millia sestertia, & tribus millibus sestertiis, etiam si apud Ciceronem ita legatur pro Cluentio vel in libris membranaceis. Stalenus sestertia sexcenta quadraginta millia deferri ad se domum iussit. & sæpe alibi apud Columellam, Plinium, & alios: quæ mendosa esse facilè conîicimus. nam & apud Ciceronem post alteram ab eo loco chartam sequitur, sexcenta & quadraginta nummûm millia ad Stalenũ esse delata. Sic pro Rabirio, Quid vociferabere, decem millia talenta Gabinio esse promissa? vbi talentûm gignendi casu lego, quomodo legendum esse apud Curtium

Sestertio quadragies.

Ciceronis pro Cluentio locus.

Ciceronis pro Rabirio locus.

A Curtium ex membranaceo codice admonitus sum. hic enim error volumina passim iam olim occupauit, errore librariorum, qui ea verba numerorum quæ notis scripta erant, vel vna aut altera syllaba dimidiata, integra transcripserunt, nec numerandi rationem antiquam, nec latinè loquendi tenētes. & alioquin sestertius nummus & sestertium genere neutro caliginem multam legētibus offuderunt. Nam vt pro nummo sestertium in recto dictum sit, mihi persuadere non possum, etiā si apud Festum Pliniūmque semel legatur. sed ex collatione antiquorum voluminum suspectum Sestertium
B locum Plinii animaduerti. Vt autem vsquequaque priscam elegantiā, multa iam rubigine ignorantiæ exesam, ita reddamus interpolem, vt ex pristino nitore desiderari nihil possit, vnum tantum locum Ciceronis ex Prætura vrbana citabimus, qui ad hoc ostendendum cum præcedentibus satis erit: in qua oratione de rationibus Quæsturæ prouincialis relatis à Verre loquens sic inquit verba ipsa rationū referēs, Accepi vicies ducentā. xxxv. millia, quadringentos. xvii. nummos. dedi stipendio, fruméto, legatis, Proquæstori, cohorti Prætoriæ, sester. mille sexcenta. xxxv. mil. quadringentos decem & septem nummos. reliqui Arimini sestertiūm sexcēta millia. Hoc Cicero.
C est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu Hortensi, aut quisquam hominum retulit? Quæ verba ex collatione Asconii contra fidem exemplarium emendauimus, & nisi hoc modo legantur, ratio expensi acceptiq; nō quadrabit, quam necesse est quadrare si sensum Ciceronis percipere volumus. Siquidem ille Verrem Carbonis Quæstorem pecuniam publicam auertisse criminatur, falsis ac cōmentitiis rationibus ad ærarium relatis. Eas autem commentitias hoc argumento probat, quòd acceptorum expensorumq; paginæ ad nummū quadrarint, ita vt nihil superfuerit reliquamenti: quod fieri vix potuit nisi in confictis rationibus. Cum igitur pagina ac-
D cepti vicies centena millia & ducenta trigintaquinque millia & quadringentos decem & septem nummos habuisset, Verres sestertia (vt ita dicam) mille & sexcenta. xxxv. quadringentos. xvii. nummos, variis nominibus expensa reip. tulit, & sexcenta sestertia Arimini deposuisse sese adscripsit, ne de residuis pecuniis teneri videretur. Notandus est ergo loquendi modus antiquorum, Accepi vicies & ducēta, hoc est bis & vicies sestertium, quod Cicero vel Verres potius dixisset, nisi minores illas summas addendas habuisset, id est. xxxv. millia quadringentos nummos. Notandū tamen quòd sestertia mille sexcenta dixit pro sedecies sester. Veteris verba referens, quod
E rarum est, vt vicies ducenta, pro bis & vicies. Cæterùm illum Lampridii locum alioquin mendosum esse ex sequentibus apparebit, vt pro. xxx. libris ccl. legi debeat: nisi fateri malim Lampridii tempore priscum illum morē loquendi iam obsoletum fuisse, vt & ipsam linguam propè Latinam. Interim tamen hoc velim lectores sibi persuadeant, ita me omnia percepta, probata, comprehensa, perspicua, indubitata, demonstrata denique ac planè non controuersa relicturum, vt posthac referri earum rerum quæstio ex iis scriptoribus nō possit, qui secula sua stylo nobilitauerūt. Verùm eò iā progressa est commentatio, vt primus hic liber finem accipere commodè

poſſit. Aſſis enim partiumq́ eius ſignificatus, atq́ eorum verborum vſum F
quàm latiſſimè patentem apud antiquos, expoſuimus, ita vt nihil addi ad prædicta (vt exiſtimo) poſſit, quin à nobis in ſequentibus expectandum ſit. Diximus quid ſit ſeſtertius, quid ſeſtertia, quid ſeſtertium cum aduerbiis numeralibus iunctum: vſumq́ eorum verborum oratoribus & poëtis multipliciter vſurpatum addidimus, omniaq́ (vt opinor) eodem pertinentia, citatis, enarratis, interdumq́ emẽdatis ſcriptorum auctoritatibus, quæ in ordinem dicendorum incurrere videbantur. Hac igitur fine librum primum claudemus, vt hoc velut interſpiratu recolligere impetum ad ſecundum G
actum non minus argumentoſum poſſimus.

Gulielmi Budæi Pariſiẽſis, à ſecretis Regis Franciæ, de Aſſe & partibus eius, Liber II.

ESTAT pars immenſi laboris in hoc libro explicãda. etenim prima illa opera quaſiq́ ærumna exanclata, demum quod actum H
erat, parum videri cœpit, niſi & altera lucubratio ei haud dubiè connexa & velut è veſtigio ſequens, inſtauraretur. Et quidem exiſtimaui (vt eſt animus humanus nullo inuẽcto niſi ſuis numeris omnibus cumulato explebilis) qui à nobis hactenus dicta probaſſent, haud tamen ipſos in iiſdem acquieturos, niſi vt antiqui pecuniæ calculi deprehenſa vocabula ego me tenere cõ- I
fiderem: ſic etiam eorum æſtimationem colligerem. Etenim quonam tandem pacto commercium iuſtum plenumq́ cum ætatis priſcæ monumentis habebimus, ſi eorum numiſmatis indicatio exactáque æſtimatio nos fugerit? Perinde atque ſi huius ætatis negociatores in gentem exteram & incognitam merces petant, quæ quanti ab ea gente indicentur, non percipiãt, ſed pro ſuo quiſque captu precium iis ſtatuant. Quare omnino faciẽdum nobis eſt in hoc opere, vt nihil poſthac memorabile aut apud quẽquam Latinorum, aut apud Græcos hiſtoricos de rerum preciis, aut de publicis priuatiſq́ opibus legatur, quin id à nobis ad nummum ære nobis æquali æſti- K
metur. ac ne id quidem modò, ſed etiam vt Atticum argentum Romano permutemus, ac porrò etiam commentantes euſq́ pergamus, vt vel corollarium pronunciatę dicendarum rerum ſummæ addidiſſe iudicemur. Quod cum effecerimus (facturum enim omnino me recipio) quid iam cauſæ erit, quin omnes libri Græci in Latinam linguam, aut Latini in vernaculam verſi, hac omnino parte illuſtrati videantur & explanati? Hoc autem vt aſſequamur, ab integro rurſus ordiẽdam rem habemus. Itaque, vt antea dictum eſt, Seruius rex primus æs ſignauit. ſignatum eſt autem nota pecudum,

A dum, vnde & pecunia appellata. Maximus autem census (inquit Plinius) centum & decem millia assium illo rege fuit. & ideo hæc prima classis. Cũ igitur apud antiquos millia æris legimus, millia assiũ intelligere debemus. Liuius lib. v. ab Vrbe condita de Camilli exilio loquens, Absens (inquit) quindecim millibus grauis æris damnatur. De hoc loquens Plutarchus in eodem Camillo ita inquit, Ἐκεῖνος μὲν οὖν μεταστὰς ὦφλε τὴν δίκην ἐρήμην, τίμημα μυρίων καὶ πεντακισχιλίων ἀσσαρίων ἔχουσαν, ὃ γίνεται πρὸς ἀργύριον λόγον, χίλιαι δραχμαὶ καὶ πεντακόσιαι, ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον. καὶ τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκαλεῖτο δηνάριον. Ille igi- *Millia æris.*
B tur cum solum iam vertisset, indicta causa desertóq; iudicio damnatus est, cuius mulcta quindecim millium assium fuit: qua summa ad argenti supputationem relata, fiunt mille & quingentæ drachmæ. As enim tunc erat pecunia, & ita decussis denarius vocabatur. Ex quo intelligimus denarium fuisse argenteum, & denis assibus valuisse. Assis autem à Plutarcho pro æreo nummo ponitur. nam Latini assem nunquam argenteum nomisma appellauerunt. Iam igitur habemus ex Plutarchi auctoritate centum & decẽ millia æris, quæ olim prima classis, id est summus census fuit, vndecim millia drachmarũ valuisse: & suprà probatum est auctoritate Plinii drachmã *Denarius.*
C & denarium eodem pondere fuisse. ita iam constat, centũ millia æris, quadraginta sestertiûm millia valere, cum quaterni sestertii denos æris asses valeant. Sic Camillus quum quindecim æris millia dissoluere nequiret, id est sex millia nummûm, exilii causa solum vertit. Appellatione autem æris assem intelligi constat ex Tranquillo in Augusto, Caium (inquit) & Luciũ adoptauit domi per assem & libram emptos à patre Agrippa. Quod Tranquillus per assem & libram dixit, lex. xii. tabularum per æs & libram dicebat: quæ verba in secundo libro Institutionum Iustiniani leguntur sub titulo de testamentis. Gellius lib. xiiii. Tertium (inquit) testamentorum ge- *Centũ æris millia.*
D nus fiebat per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhibebatur. Sed de hoc nos copiosè disseruimus in Annotationibus in Pãdectas editis. As igitur æreus erat, & paruæ æstimationis, vt suprà demonstrauimus, & ex Catullo patet illis versibus,

Viuamus mea Lesbia, atque amemus,
Rumorésque senum seueriorum
Omnes vnius æstimemus assis.

Denarius autem argenteus decem libris æris, id est assibus decem valebat. Et quinarius quinq;, hoc est denarii dimidio, vt sestertius quinarium dimi- *Quinarius*
E diatum valebat, hoc est duos asses & semissem. Erat & quadrans (auctore Plinio) nummulus, qui & triuncis vel triunx vocatus est à tribus vnciis. Vt enim sestertius quarta pars est denarii, ita quadrans quarta pars assis, hoc est libræ æreæ, quæ cum erat argẽtea, non assis argenteus, sed libella dicebatur, vt suprà docuimus. Fuit etiam triens nummus tertia pars assis. Cæterùm quem quadrantem Plinius & triuncem appellat, Cicero teruncium appellauit lib. iii. de Finibus, his verbis: Interit enim magnitudine maris Aegæi, stilla muriæ, & in diuitiis Crœsi terũcii accessio. Et ad Atticum lib. v. Spero toto anno imperii nostri teruncium sumptus in prouincia nullum fo- *Sestertius. Quadrans Triuncis. Triens. Teruncius*

re. Varro, Teruncius(inquit)à tribus vnciis dictus,quòd ſit libellæ quarta F
pars,quomodo & quadrans aſſis. Iam antea oſtendimus libram & minam
centum drachmarum ac totidem denariorũ fuiſſe. qua ratione patet qua-

Seſtertiis cẽtenis aureus æſtimatus.

dringentos ſeſtertios in libra fuiſſe. Nunc centum ſeſtertios vno aureo va-
luiſſe docebo. Tranquillus in Othone, Nullo igitur officii aut ambitionis
in quẽquam genere omiſſo,quoties cœna principem acciperet, aureos ex-
cubanti cohorti viritim diuidebat. Plutarch.in eodem χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων
dixit,id eſt aureum ſingulis diſtribuens. Tacitus de eodem lib.xvii. Flagran
tibus iam militum animis velut faces addiderat Meuius Pudens è proximis G
Tigillini.is nobiliſſimum quẽque ingenio,aut pecuniæ indigum, & in no-
uas cupiditates præcipitem,alliciendo, eò paulatim progreſſus eſt , vt per
ſpeciem conuiuii,quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti ex-
cubias agenti viritim centenos nummos diuideret: quam velut publicam
largitionem Otho ſecretioribus apud ſingulos præmiis intendebat. Aureũ
Tranquillus & Plutarchus dixerunt,quod Tacitus centenos nummos di-
xit. Ita tamen,vt intelligamus Othonem non manu ſua(ne in ſuſpicionem
affectati imperii veniret apud Galbam)ſed per Meuium Pudentem militi-
bus dediſſe. Sed quòd aureus centum nummis valuerit,facilè ex ſequenti- H
bus conſtabit. Cum hoc dicto pugnat id quod à Iuſtiniano principe dici-
tur in Inſtitut.iuris ſub titulo De ſucceſſione libertorum, his verbis, Sed
noſtra conſtitutio ita cauſam definiuit,vt ſi quidem libertus vel liberta mi-
nores centenariis ſint,id eſt minus centum aureis habeant ſubſtantiam(ſic
enim legis Papię ſummam interpretati ſumus,ac ſi pro mille ſeſtertiis vnus
aureus computetur)nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſſio-
ne. Nos vnum aureũ centum ſeſtertiis æſtimamus, Iuſtinianus mille. Sed
huic obiectioni ita reſpondeo,æſtimationem hoc in loco nõ iuſtam, & vt
Græci appellant argyrognomonicam eſſe,hoc eſt à collybo vel nummula- I
riorum taberna petitam,ſed pro arbitrio legem condentis factam, cui hoc
placitum eſt de centenariis libertis ſancire, quod pridem lex Papia de mil-
lenariis ſtatuerat. Id quod mihi ſatis indicare videtur hæc particula,ac ſi. Si
quis enim totum illum locum diligenter animaduertat, facilè (vt opinor)
iudicabit Iuſtinianum legi Papiæ non in eo tãtum derogaſſe, quòd patro-
nus olim liberto etiam liberis intra numerum ternarium extãtibus in qua-

Cẽtenarii liberti.

drantem ſuccedebat,ſed etiam in eo quòd qui liberti olim centenarii dice-
bantur à centum ſeſtertiis, nunc centenarii dicuntur à centum aureis, quæ
multo minor eſt ſumma. Potuit & numerus corrumpi, vt mille pro centũ K
legatur,errore ex notulis orto,vt infrà videbimus. Potuit & mille ſeſtertiis

Papiæ leges multæ.

pro mille æris obrepere librariis ab eadem cauſa. Leges Papiæ multæ fue-
runt,vel vna fuit multiplex. Meminit Cic.pro Archia legis Papię, Tran-
quil.in Claud. Tertul.& Lactantius lib.pri. Mouere igitur dictum illud Iu
ſtiniani neminem debet contra tot tantorũq; ſcriptorum auctoritates. Se-

Seſtertius.

ſtertius enim nunquã æreus fuit,ſed ab initio ſtatim duos aſſes & ſemiſſem
valuit. Aſſis verò æreus erat. Plin.de Ladano lib.xii. Precia ſunt laudatiſſi-
mo in libras aſſes.xl. De Hammoniaco, Precium optimi in libras aſſes.xl.

A In antiquissimis tamen vtrobique asses xxx legitur. Quando autem non addit nomen nummi, quisnam intelligendus sit hæsito, vt de Casia ibidem, Precia nulli diuersiora. optimæ in libras xl, cæteris xv. Sic enim in antiquis omnibus legitur. Vtrum ne igitur asses, an sestertios, an denarios intelligamus? Et rursus ibidem de Myrobalano, Precium in libras x. Sic enim in antiquis legitur, licet in impressis libras binas legatur. Sed obiter locus ille de Casia emendandus est, qui sic in impressis libris legitur, Frutex & Casia est, iuxtáque cinnami campos nascitur: sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute, quem conteri, atque in cinnamomo leuari & exinaniri

B precium est. Ego ex antiquorum obseruatione lego, Quem cótrà atque in cinnamomo, labare & exinaniri precium est. Suprà enim de cinnamomo loquens Plin. Vilissimum virgulti, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratia. Illud leuius erratum de Ladano supradicto, Sunt qui hærbam in Cypro ex qua id fiat, Ladam appellent. etenim illi Ladanũ vocant. In eo loco sæpe hæsi, antequã ex antiquis Ledam & Ledanum legendum esse deprehendi. Eodem in libro de Bdellio, Precium sincero in libras decem tantũ. In antiquis non tantum sed ter- Plinij loc⁹.

C ni legitur, fortasse pro sestertii. Notum est enim sestertium duabus virgulis erectis & semisse scribi solitũ, vt hodie in Verrinis Ciceronis legitur: quod notam ternarii numeri librarij esse putauerunt, quantum coniicere possum. Verum asses xl Plinius pro quatuor denariis dixit. Asses enim Plinius æreos nummos intelligit æris grauis libra valentes. Cornelius Nepos de frugalitate Pomponii Attici loquens, Nec id (inquit) prætereibo, quanquam nonnullis leue visum iri putem: Cum in primis lautus esset Eques Ro. & non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines inuitaret, scimus non amplius quàm terna millia æris peræquè in singulos

D menses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Millia æris dixit ad differentiam milliûm nummûm vel sestertiûm. Liuius libro vltimo de secundo bello Punico, de Scipione loquens, Argenti tulit in ærarium pondo centum millia. militibus ex præda quadragenos æris diuisit. Et lib. ii. de bello Macedonico de triumpho Quintii, Duceni quinquageni æris in pedites diuisi. Et rursus lib. supradicto belli Punici, Legatis in singulos dona ne minus quinûm millium, comitibus eorum mille æris. Mille æris dixit pro centum drachmis, id est argenti libra: sed genus nummi dati exprimere vo- Mille æris.

E luit. Et libro nono de bello Macedonico Senatusconsultum factum est vt singulis centena millia æris Quæstores vrbani ex ærario darent. Hoc in loco quadragena millia sestertiûm intelligendum dico: quod nisi æris addidisset, ego centum sestertia intelligerem: quanquam si exempla in medium afferam, vix controuersias expediam. Plin. lib. xv. de copia olei loquens, Vrbis quidem anno quingentesimoquinto, Appio Claudio Cæci Nepote, L. Iunio Coss. olei libræ duodenæ assibus veniere: & mox anno sexcentesimo octogesimo M. Seruius ædilis Curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Rom. per totum annum. Idem lib. xviii. de arborum

Mira precia pomorum Romæ. frugiferarum preciis loquens, Nec minus miraculum in pomo est, multarũ F circa suburbana fructu annuo addicto binis millibus nummûm, maiore singularum redditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Fidem hoc dictum excedet, si vera sunt quæ diximus, vt nummi appellatione sestertium intelligere oporteat, & sic arboris vnius vsumfructum credamus in annos singulos duobus millibus sestertiûm conductum à propola, vt in eo quæstum faceret: & in eadem vrbe denas olei libras aut etiam duodenas singulis assibus aliquando venundatas, cum singuli sestertii dipondium & semissem valuerint. Primum hoc respondeo, vilitatem illam olei semel aut iterum contigisse, quanquam non tam negociationem aut venditionẽ fuisse puto, quàm largitionem ædilitiam ad plebeium fauorem emerendum, vt alibi dicetur. Potest etiam numerus deesse in superiore loco Plinii, cum assibus tantum legatur, non singulis assibus, vt in sequenti. Potest etiam vilitas tanta fuisse aliquo anno eo liquore exuberante, qui vltra annum non seruabatur: id quod Plinius ipse his verbis significat, Vetustas oleo tædium affert, non item vt vino: plurimúmque ætatis annuo est: prouida, si libeat intelligere, natura. Quippe temulentiæ nascentibus vinis vti necesse nõ est, quinimmo inuitat ad seruandum blanda inueterati caries. oleo noluit parci, fecítque ea necessitate promiscuum & vulgo. Memoria nostra Parisiis vno anno tanta fuit vilitas vini, vt inopia vasorum quidã donare vel effundere cogerentur: quidam qui grandioribus cuppis condiderant, anno sequenti magno vendiderunt. Quod autem ad mercedem annuam singularum arborum attinet, non tam mirari id cõuenit, quàm id quod ab eodem

Duracina persica. lib. xv. de persicis duracinis dicitur, quod genus ætate Plinii insitione repertum est. Aestate (inquit ille) præcocia intra X X X annos reperta, & primò denariis singulis venundata. Et paulò inferius, Precium (inquit) singulis iam triceni nummi fuere, nullius maiore. quod miremur, quia non aliud I fugacius. longissima nanque decerpto bidui mora est, cogítque se venundari. His verbis planè significat singula persica sestertiis primùm quaternis venundata, postea augescente gratia (vt fit) aliquando precium ad tricenos nummos euasisse. quare non mirum est singulas arbores bina millia nummûm annuo redditu meruisse, cum septem & sexaginta poma hanc summam conficere potuerint, tricenis nummis singula venundata. Causam autem assignans tanti precii subdit Plin. Vndique pomum innocuum expetitur ægris, vel agris, vt in antiquis legitur. Huiusmodi hodie duracina (vt opinor) nomen retinent in Britannia Aremorica. Transeamus ad reliqua. K

Memorabilis asin°. Idem Pli. lib. viii. Asinum quadringentis nummis emptum Q. Asio Senatori auctor est M. Varro, haud scio an omnium precio animalium victo, opera sine dubio geruli mirifica arando quoque, sed mularum maximè progeneratione. patria etiam spectatur in iis, Arcadibus in Achaia, in Italia Reatinis. Sic omnia habent exemplaria etiam antiquissima. Plinius ad-

Asina Reatina. miratur asinam Reatinam quadringentis nummis emptam, tametsi gerulam, & aratricem, & prolificam: existimatq; hoc preciũ maius esse omniũ animalium precio, nedum veterinorum, & pluris tamen Romæ persica

A XIIII venisse eodem auctore affirmauimus. Vereor ne hæc Plinii salebra huius inuenti nostri cursum hactenus(vt arbitror)inoffensum, aut moretur, aut planè interpellet: etsi quod sequitur,addam, ne commentarii nostri processus hæreat. Quæstus(inquit)ex iis opima prædia exuperat. Notum est in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorum emi, ad mularum maximè partus. Si nummi semper sestertii intelliguntur, quonã modo hæc loca duo conuenire possunt? Hic si dixero locum mendosum esse,transultare vtique confragosa loca, non æquabili gressu pertransire di-
B car. Quod tamen quia & alibi necessariò mihi faciendum est, hic à lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, vt si hoc institutum meum hoc in loco,haud dubiè insigni,approbauero,valeat in futura quoque siqua forte auctorum interitu destituentur testimonio. Audiamus igitur Varronem ipsum lib.iii.rerum rust.quem Plinius dicti sui auctorem locupletissimum esse censuit: in cuius dialogis Appius Claudius Augur ad Axium Senatorem ita inquit, Quòd si ea ædificia villæ non sunt, quæ asinum tuum,quem mihi quadraginta millibus emptum ostendebas apud te,nunc habent, metuo ne pro villa emam Ostiæ in littore Seianas ædes.
C Apud Plinium quadringentis nummis legitur, apud Varronem ipsum quadraginta millibus,vtrobique corruptè. Vt enim nummis pro millibus illic legitur,sic quadraginta hic pro quadringentis: tametsi vix intra fidem id stabit cum ad æstimationem millium nummorum venerimus. Hoc tamen cum ex Plinio videtur,qui prius hoc precium Romę admiratus,mox translatitium in Celtiberia esse tradidit:tum verò ex eodem Varrone libro secundo eiusdem operis his verbis, Qui non habẽt eum asinum quem supposuerunt equæ,& asinum admissarium habere volunt, de asinis quenque amplissimum & formosissimum quàm possunt eligunt, quíque seminio
D natus sit bono, Arcadico, vt antiqui dicebant: vt nos experti sumus, Reatino, vbi tricenis ac quadringentis millibus admissarii aliquot venierunt. Quo in loco trecenis & quadringenis millibus lego. quanquam hic rursus æstuare necesse est. Idem enim Varro alibi de eligendo pecore loquens, Primùm(inquit)vt bonum pares pecus, scire oportet qua ætate quanque pecudem parare habereq́; expediat.altera pars,cognitio formæ: tertia pars est,quo seminio quærendum. Hoc enim nomine asini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia Reatini, vsque eò,vt mea memoria asinus venierit sestertiis millibus sexaginta,& vnæ quadrigæ Romę constiterint quadringen-
E tis millibus. Semel iam testati sumus,vbicunque apud antiquos sestertiis & millibus coniunctim dicitur, non sestertiis sed sestertiûm legendum. Quare hic sestertiûm, non sestertiis lego. Sed loca sic citare necesse est, vt apud auctores leguntur:quod in vniuersum dictum esse velim. Sed quod ad rem pertinet, Varro in persona Scrophæ miratur asinum memoria sua emptum sexaginta millibus,& asinos quatuor iugales quadringentis. Quare dubius maneat hic locus Plinii necesse est, ita tamen, vt lotos quidem pedes ex maculoso loco conflictatione non multa expedierim. Quanquam quis dubitet quadraginta millibus apud Plinium asserere, & trice-

nis ac quadragenis millibus apud Varronem, ne fidem alioquin abnega- F
re antiquis monumentis cogamur? Atque eadem opera locum Plinii ini-

Plinij locus.

bi reſtituemus. quod enim in omnibus impreſſis libris legitur, Nec niſi ſpa
tio ſe incubant, alias atteruntur. Varia nanque ſomnio viſa concipiunt, ictu
pedum crebro: qui niſi per inane emicuerit, repulſu durioris materiæ clau-
ditatem illico affert. vbi ego ex antiquis exemplaribus lego, Nec niſi ſpa-
tioſa incubitant laxitate. varia nanque, & cætera. illa enim duo verba, alias
atteruntur, temere ab emendatoribus ſunt addita: quæ ſuperuacanea eſſe
ſatis ex eo apparet quod ſequitur, claudos illico fieri. Et hic Hermolaus G
Barbarus vir ingenioſiſſimus gloriabitur ſe Plinium emendaſſe, altera
etiam caſtigatione repetitum? Sed pergamus porró. Idem Plinius libro de-
cimo: Maximè tamen inſignis eſt in hac memoria Clodii Aeſopi Tragici

Patina Æſopi.

hiſtrionis patina, ſexcentis ſeſtertiis taxata, in qua poſuit aues cantu aliquo
aut ſermone vocales, nummis ſex ſingulas coëmptas, nulla alia inductus
ſuauitate, niſi vt in iis imitationem hominis manderet, ne quæſtus quidem
ſuos reueritus illos opimos, & voce meritos. Dignus prorſus filio, à quo
diximus deuoratas margaritas. Ego antiquiſſimum exemplar habeo, in
quo hoc verbum nummis, deletitio loco ſcriptum erat, vt coniiciam non H
nummis ſed millibus prius ſcriptum fuiſſe. omnino enim ſic legendum
eſt. Centenariam enim patinam Aeſopi fuiſſe intelligimus, id eſt centenis
auibus ſtructam, millibus ſenis coëmptis, vt in ſumma ſexcenta fierent ſeſ-
tertia: de qua idem Pli. lib. xxxv. Nam nos (inquit) cum vnam patinam Ae-
ſopi Tragœdiarum hiſtrionis in natura auium diceremus ſeſtertiis ſexcen
tis ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. Hæc & huiuſcemodi alia incre-
dibilia omnino primore ſenſu videbuntur, ſed cum omnia in diſcuſſio-
nem venerint, inuicem ſibi fidem vt faciant peruincemus. Opulentia enim

Huius libri lectio vicē præbet hiſtoriæ.

Romana ſimul & luxuria intelligentur, quæ inſtar (vt arbitror) habebunt I
hiſtoriæ cuiuſdam variæ & admirandæ. Sic enim rem temperatam opor-
tuit, vt non magis in abaculo manus occuparetur, quàm animus rerum in-
telligentia interim oblectaretur. Sed iam videamus de columbis apud eun-

Colūbarū precia.

dem Plin. lib. x. Harum (inquit) amore inſaniunt multi, ac ſuper tecta exæ-
dificant turres iis, nobilitatémque ſingularum & origines narrant, vetere
iam exemplo. Laxius Eques Ro. ante bellum ciuile Pompeianum denariis
quadringentis ſingula paria vendicauit, vt M. Varro tradit. Licet in omni-

Plinij loc.

bus exemplaribus & Laxius & vendicauit legatur, tamē & L. Axius & ven
ditauit lego, cum Varro de pullis earum loquens ita dicat, Romæ, ſi ſunt K
formoſi, bono colore, integri, boni ſeminis, paria ſingula vulgò veneūt du-
cenis nummis: necnō eximia ſingulis millibus nummûm: quas nuper cum
mercator tanti emere vellet à L. Axio Equite Rom. minoris quadringen-
tis denariis daturum negauit. Hactenus Varro. Si ergo paria ſingula co-
lumbarum non ſemel ſed ſæpe mille ſeſtertiis nummis vendita ſunt, ali-
quando etiā mille & ſexcentis, id eſt quadringentis denariis, cur nō & aues
humano ſermone vocales, ſex millibus eadē in vrbe vendi potuerunt? quas
tamen apud Pliniū ſex nummis emptas legimus, errore eorum ſeculorum,
quæ

A quæ in rei nummatiæ verbis prorsus nihil viderunt. Huius rei irrefutabile argumentum ex eodem ipso auctore referemus, qui libro eodem de Lusciniis loquens ita inquit, Certant inter se, palamq; animosa contentio est. Victa, morte finit sæpe vitam, spiritu prius deficiente, quàm cantu. Meditatur aliæ iuniores, versúsque quos imitentur, accipiunt. Audit discipula intentione magna, ac reddit: vicibúsque reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehensio. Ergo seruorum illis precia sunt, & quidem ampliora quàm quibus olim armigeri parabantur. Ex his verbis B significatur lusciniarum magna precia fuisse, cum apud Columellam vinitor seruus octo millibus æstimatus sit, & pluris armiger venire vinitore solitus sit, vt qui præsidium vitæ domino afferre posset. Quòd si id quod sequitur statim apud Plinium, emendari à nobis potuisset, memorabile aliquod precium in medium attulissemus eius lusciniæ albæ quæ Agrippinæ dono data est. Id quoniam fieri non potuit, in vicẽ eius, locum alium eiusdem capitis in principio statim restituemus. Noctuarũ genus in Creta insula non est, & etiam siqua inuecta sit, emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia, alia aliis locis negat, tanquam genera frugum fruticúmve, C sic & animalium non nasci, translatitiorúmque inuecta mori. Mirum quidem est illud vnius generis aliti aduersum. quænam est iis naturæ inuidia? Sic in omnibus impressis legitur, conniuente Hermolao, & hoc totum caput intactum transmittente. Quæ verba cum mihi corrupta inter legendũ viderentur, tandem aditis antiquis exemplaribus ita restituenda duxi, vt post verbum animalium, distinctio fiat velut sensu finito: deinde ita inferamus, Non nasci, translatitium: inuecta mori, mirum. Quid est enim vnius generis saluti aduersum? Translatitium hic pro solito, & in multis vsitato & communi inter multos, ponitur: quod verbum maximè Plinianum est. D Ita patet in vno versu Plinii quatuor errata à castigatoribus relicta. De auiculis vocalibus Plinius alibi, Agrippina coniunx Claudii Cæsaris turdum habuit (quod nunquam antè) imitantem sermones hominum. Cum hæc proderem, habebant & Cæsares iuuenes sturnum, item luscinias Græco atque Latino sermone dociles, præterea meditantes in diem, & assiduè noua loquentes longiore etiam contextu. In diem autem, non in dies in omnibus libris legitur. ex quo intelligimus doceri solitas vt diebus diuersis non eadem, sed subinde nouum aliquid loquerẽtur. Summa igitur supradictorum est, mille sestertiûm, & mille nummûm, duo millia ac quingentos æ- E ris valere, & mille drachmas decem millia assium, & quatuor M. sestertiûm. Porrò centum drachmas vnam minam argenti efficere, quæ & libra & pondo dicitur. At verò libras duas argenti & semissem, seu vt veteres dixerunt, duapondo & semissem mille nummûm valuisse. Hoc etsi satis antea confirmatum est, tamen & auctarium hoc addemus, ne cuiquam non satisfaciamus in ea re in qua ab omnibus dissentimus. Liuius lib. ii. de bel. Punico, In permutandis captiuis conuenerat inter duces Ro. Pœnúmque, vt quæ pars plus reciperet quàm daret, argẽti pondo bina & selibras in militem præstaret. De quo conuento Plutarchus in Fabio loquens, Cõuene-

Lusciniarũ precia.

Plin. locus restitutus.

Translatitium.

Turdus vocalis.

rat(inquit)inter Ro. Pœnumq́; ducem, ex captiuis virum pro viro commutare,& qui pluréis reciperet quàm redderet,pro quolibet drachmas ducentas & quinquaginta ſolueret. Plutarchus quinquaginta drachmas pro ſemipondio dixit.Hic libens omiſerim,ſi poſſim,errorem Nicolai Perotti hominis de lingua latina,vt illa ætate,bene meriti,qui in commentariis ſuis de hac re loquens ita inquit, Pondo licet aliquando pro libra inueniatur, propriè tamen ſignificat pondus duodecim librarum. huiúſque dicti auctorem citat Liuium in loco ſuprà dicto, quaſi Liuius pondo bina & ſex libras non ſelibras vocabulo compoſito dixerit, quaſiq́; in capita ſtatuerint Imperatores illi tricenas libras argenti : quod longè abeſt à vero: quanquam Perottus homo elegantiarum obſeruantiſſimus, videre illud debuit,Liuium non pondo bina & ſex libras dicturum vnquam fuiſſe, ſed ſenas potius libras. Hic nominare eos neceſſe non habui, qui eius errorem totidem verbis in ſuos ipſi commentarios retulerunt. Idem Liuius lib.ix. de bello Maced.de cenſura Catoniana loquens, In cenſibus quoque accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit.ornamenta, & veſtem muliebrem,& vehicula quæ pluris quàm quindecim millium æris eſſent,in cenſum referre viatores iuſſit. Item mancipia minora annis viginti, quæ poſt proximum luſtrum decem millibus æris aut eo pluris veniſſent, vt ea quoque decies pluris quàm quanti eſſent æſtimarentur. De hac item cenſura Plutarchus in eodē Catone, Vt igitur(inquit)in omnes animaduerteret: coēgit veſtis,carpenti,mundi muliebris,& domeſticæ ſupellectilis decuplum amplius in cenſum referri, quàm earum rerum precium fineret, ſi mille & quingētas drachmas exceſſiſſet. His auctoritatibus fidem omnino facio,centum drachmas mille æris valere: & pondo,id eſt libram, centum drachmis,& mille æris par fuiſſe. At denarium & drachmam eundem fuiſſe nummum,aut eiuſdem certè ponderis & æſtimationis, auctore Plinio demonſtratum eſt,& denarium quaternos valuiſſe ſeſtertios. Quare in ſingula pondo & in ſingulas libras minâſque quadringentos ſeſtertios intelligere neceſſe eſt. Proinde operis inſtituti partem profligatam habemus, vel materiem potius.(vt Plautino verbo loquar)exaſceatam: quam ſi coagmentare in inſtar operis abſoluti volumus, omnia ſcriptorum dicta accommodare rebus iam explicatis neceſſe eſt : ita vt in opere tot auctoritatibus compactili, nullus locus hiulcus, nulla commiſſura ſit conſpicua. Quod quanta vigilantia, quàm acri intentione, quanto labore ſit effectum, quanto denique literarum amore ſuſceptum (nihil enim maius dicere de me poſſum) ex operis ipſius compage apparebit. Ego cum hæc proderem,quò magis exactè omnia perpenderem, libellam & pondusculа in conſpectu habui,nomiſmatáque antiqua aurea argenteáque ſatis multa, iampridem vt minimè in hunc vſum parata, ſic admiratione viſendæ antiquitatis in deliciis habita. Eorum lectiſſimum quodque expenſare inſtiti, diligentia, vt arbitror, nummulariorum æmula. Quippe adulterata quædam viſuntur, & ad exemplar archetyporum fuſim cuſimq́; ita efficta, vt pro archetypis fallant,cuiuſdam (vt aiunt) pigmenti affrictu vetuſtatem

ementientia.

Nicolai Perotti erratum.

Libra nūmaria centum drachmas valet.

Nomiſmata priſca Budæus obſeruare inſtitit & expēdere.

F G H I K

A ementientia. Vt igitur vnumquodque certissimam prisci æui notam habere videbatur, charactere vel collybo detrito, vel vetustate fugienti, & æui situ obscuro, ita in libella à me statuebatur. Inter argẽtea (vt auspicatò exordiar) vnum erat Ciceronis, vna parte integrum: in qua caput galeatum, decora facie plenáque, promissa cæsarie, & erecta è ceruice pendula. pone caput vnicum hoc verbum Roma, scriptum erat, nihil in ambitu. ex altera parte, quæ semesa erat, currus triumphalis quadrigis trahebatur, subter quẽ inscripta hæc duo verba, M. Tulli. supra hæc verba X litera maiuscula, quã B denarium significare arbitrabar ex Valerio Probo: vnde decussare verbum videtur esse deductum, de quo suprà dictum est. Nam in X litera, linea lineam in centro intersecat. Alterum fuit Cæsaris Dictatoris, in quo caput collecto ac redimito capillo, facie longiore, naso decorè prominenti, oblongáque ceruice: à tergo sub charactere quodam obscuro Cæsaris nomẽ scriptum erat, prænomine nullo: sed Dictatoris faciẽ ex scalptura antiqua noscitare didici, quam Romæ vidi, cuius etiam exemplum scitè effictum habebam in gemma. Erat etiam Augusti, ea facie quæ à Suetonio describitur, crispo capillo solutoq́; inscriptione, Cæsaris Augusti: à tergo simula- C crum vestibuli ædis sacrę ternis altrinsecus his literis, M A R. V L T. videlicet ob Martis vltoris ædem ab eo extructam. Fuit & aliud eiusdem, eadem inscriptione, iisdémque lineamẽtis formæ, similiq́; capillo: in quo adnotaui faciem læua parte prominentem cõtra aliorum nomismatum morem etiam eiusdem principis. ab altera parte erat stella radiis ad marginem vsque nomismatis expassis, crinito vno radio, trãsuersaria inscriptione, Diui Iulii. quod intelligimus percussum ab eo fuisse post ludos funebres Cęsari consecratos in honorem stellæ crinitæ quæ septem diebus apparuit. Tertii generis fuit etiam eiusdem, iisdem lineamentis, habituq́; eodem ca- D pitis, nisi quòd oculus dexter eminebat contrà quàm in secundo: à tergo animal erat hircinis cornibus, ac villoso mento, duobus tãtum cruribus, iisdémque bisulcis, quibus quasi brachiis orbem amplexabatur, omnino armorum tenus hircus, cætera piscis, cuidam rei incumbens quam agnóscere nõ potui: inscriptione vnius nominis Augusti. Id fuit genus nummi quod Augustus syderis Capricorni nota percutere instituit ob geniture suæ honorem, quam ei olim Theogenes mathematicus Apolloniæ existenti viuo adhuc Iulio Cæsare prædixerat imperatoriam esse. Quare cum thema suũ natalitium, id est horoscopi configurationem inuulgari vellet, huiusmodi E nummum percussit, vt auctor est Suetonius. Habebam vnum à M. Agrippa ob Consulatum percussum, facie nec Iulii nec Augusti, hac inscriptione, Cæsar diui Iulii F. altera pars pura erat, in qua media hæc erant verba scripta, M. Agrippa Cos. desig. Vnum insigne notaui Augusti & Antonii in Triumuiratu Reip. cõstituendę. ex altera parte Augusti facies malè expressa, hoc lemmate, Cæsar Imp. I I I V I R. R. P. C. in auersa parte facies M. Antonii ea plenitudine oris quæ à Plutarcho describitur, & ex Cicerone intelligitur in secunda Antoniana, crispo solutoq́; capillo, ea ceruicis crassitudine, ex qua illam firmitatem corporis cõiicere posses quam ei

Recensio nomismatum prisco rum.

Nomisma Ciceronis.

Decussare.

Genitura Augusti.

Cicero in ea oratione obiicit, hoc epigrammate, M. Antonius IIIVIR. F
R.P.C. reliqua legere non potui, nec coniectura aſſequi, quæ notis ſigni-
ficabantur. cæterùm ſcitè expreſſa facies, & pulchrioribus literis circun-
ſcripta, quàm ea pars quæ Auguſto dicata erat. Verùm (vt quod nunc agi-
tur, agamus) cum horum aliorumq; nummorum pondus ad libellam exi-
gerem, id eſſe verũ deprehendi quod auctore Plinio diximus, & ex Plutar-
cho & Appiano comprobatur, drachmam ſcilicet Atticã denarii Roma-
ni pondus habere. Quod vt docere poſſim, rem ad pondera noſtra exami-

Libra Parisina. Libra Zygoſtatica. Libra nũmularia. Marca.

nabo: ſed ita, vt à nemine non intelligar. Libram noſtrates duplicem habẽt. G
Zygoſtatica libra eſt quę regia dicitur, qua negociatores & pigmẽtarii aro-
matariiq; vtuntur, omneſq; omnino qui appenſas merces venditant. Hæc
ſenundenûm vnciarum eſt. Eius ſemiſſem monetarii & aurifices & vaſcu-
larii libram ſibi fecerunt, marcam eam vocantes. Hac nos libra nunc vte-
mur ad id docendum quod ſuſcepimus. Libram igitur Romani in.xii. vn-
cias diſtribuebant, & vnciam in octo drachmas. Huius libræ beſſem, ſelibrã
noſtram regiam eſſe dico, cuius modus à zygoſtate publico ſtatuitur Pari-
ſiis. Huius muneris fit mentio in.l. altera de ponderatoribus lib.x. Codicis.
Hoc beſſe nunc vtemur pro libra quam marcam vocitamus, eamq; in vn- H
cias octonas diſtribuemus, vnciamq; rurſus in totidem drachmas, & dra-
chmas ſingulas in terna ſcrupula: ita vt hemidrachmium ſeſquiſcrupulum
valeat. Primum hoc dico, drachmam Romanam & Atticam à noſtris vo-

Groſſus pro drachma Attica. Sterlinus. Scrupulus pro denario Gallico.

citari groſſum, & ſcrupulum denarium, & ſemigroſſum eſſe nobis ſemi-
drachmam Atticam: quam drachmam noſtri ſterlinos duos & dimidiatũ
eſſe dictitant: qua ratione pondus noſtrum facilè congruet cum antiquo:
hoc modò teneamus, libram noſtram cum Latina libra comparatam, ſub-
ſeſquiplam proportionem habere, quam habet bes ad aſſem. quippe cum
libra noſtra (de octonaria ſemper loquor, quam marcam vocitari diximus) I
quatuor & ſexaginta groſſos capiat, id eſt octies octo: ſi trientem addideris
beſſi, id eſt duos & triginta groſſos, ſeu quaternas vncias: libram vtiq; effi-
cies plenam antiquam, ſex & nonaginta drachmis conſtantem, vt antea di-
ctum eſt: qui numerus exit ex vnciarum numero per drachmarum nume-
rum multiplicato, hoc eſt ex duodenario in octonarium ducto. Hæc eſt

Libra Romana eadẽ cum mina Græca.

exacta libræ ratio: cui tamen ſemunciam addere nos oportet, cum libra in
ratione nummaria cum mina Græca exæquata ſit, & planè ſit centenaria.
Erit ergo libra Latina non modò ſeſquialtera noſtræ libræ, id eſt ſeſquili-
bra noſtra, ſed etiam præterea quatuor drachmas habuiſſe intelligetur. Sed K
nihil hoc conturbare nos debet. Satis eſt enim ad facilem huius rei explica-
tionem, quòd groſſus noſter cum drachma Attica conuenit, & denarius cũ
ſcrupulo. Groſſo autem vocabulo vtar non verecũdè, cum Latinum ver-
bum ſit, licet alio ſignificatu antiquis vſurpatum. Non me latet apud Pli-
nium aliud de numero denariorum in libra lectitari: ſed illud mox viderì-
mus. nullam enim omnino aut præuaricationis ſuſpicionem, aut conniuẽ-
tiæ lectori relinquemus. omnia in diſquiſitionem vocabuntur, cum omnia
diſſoluere poſſimus vel Herculis nodo perplexa: ſuſtineant tantum lecto-

res

A res iudicia quoad omnia perlegerint. Interim tamen hoc affirmamus, in singulas libras, cétenas drachmas statuendas esse: alioqui singula sestertia cõtra omnium scriptorum auctoritatem denariis denis deficerentur, & singula millia quadragenis sestertiis nummis: cum luce clarius ostensum sit quaternos sestertios in singulis denariis drachmisq; Atticis fuisse. Verumenimuero cum nomismata iam dicta cum aliis permultis exquisita libra pensitatem, deprehendi Tullianum illud, & illud Augusti Capricorno signatum, aliaq; nonnulla, ita pendere drachmam, id est grossum nostrum, vt B lanx ex æquilibrio facilè cum nomismate vergeret: contrà autem duo illa quorum alterum Cæsaris Dictatoris, & alterum Augusti stellatũ erat, tam malignè grossum péndere, quàm illa priora prolixè: vt tantũdem istis percussorum auaritia decessisse diceres, quantum illis accessisse benignitate seculorum, & bona fide. Triumuirale, æquilibrium faciebat, quasi seueris magis quàm benignis auctoribus. In Marci Agrippæ nummo bilanx raptim sidebat à pondusculo, quæ in iusto nomismate etiam surrigi debet. In eo quarta & vicesima pars (vt minimum) nòn detrita, sed detracta videbatur: in aliis itidem permultis par ferè decessio, vt in eo Augusti, qui à po- C stica facie hanc inscriptionem habet, Ob ciues seruatos: quam ambit corona graminea. sed tamen vt quiuis facilè iudicaret drachmæ pondere institutas eorum formas fuisse, eaq; ipsa tantidem oblocabilia. Habebam & recentiorum temporũ, vt Maximini Imperatoris, & aliorum principum, in queis & matris Alexandri, hoc lemmate, Iulia Mamea Aug. literis iam à Romanis degenerantibus, ac semibarbaris: cæterùm argento & pondere suprà dictis deteriora. Hæc sufficere arbitratus sum ad examinationem ponderis: quod nõ in meis tantum, sed etiam in alienis nummis exegi, quæ plurima & omnium propè Consulum atque principum vidi. Confectum igi- D tur iam habemus, libram Romanam centũ grossos nostros habuisse. Quare si huius temporis æstimationem sequi volumus, in singula pondo Romana, decem & septem Frãcicos, tres solidos turoneos, & nouem denariolos statuere necesse est. Aestimationem nunc legitimam sequor, & edictalé, non negociatoriam & vulgarem. Edicto enim principali libra argenti vndecim Frãcicis æstimata est, licet passim duodecim iam veneat. Cum enim (vt diximus) libra antiqua sesquiplex fuerit nostræ, & præterea semunciam habeat: pro duodecim vnciis, sedecim francicos & decem solidos numerabimus: pro semuncia tredecim solidos, & nouem denarios. Ita fit, vt mille E nummi, id est singula sestertia, æstimari à nobis duobus & quadraginta frãcicis, vndeuiginti solidis & quatuor denariis debeant, vel (vt summa rotundetur, & minutiarum tædio liberemur) tribus & quadraginta francicis. hi porrò ducatos duos & viginti, & trigintaquinq; solidos turoneos faciunt: quibus si duos solidos & semissem addas, fiét ducati tres & viginti. Ducatos legitima æstimatione accipio, vt triginta solidis Parisinis valeant, id est solidis turoneis trigintaseptem & semisse. Hactenus igitur legitimam iustamq; æstimationẽ in singula millia nummũm habemus: nisi quòd octo denariolos addidimus, id est bessem solidi. Huic summæ ad vulgaré æsti-

Aestimatio prædictorũ nomismatũ.

Sestertiorũ æstimatio.

Ducati.

mationem argenti paulo minus quatuor francici desunt. nam cum argen- F
ti libra octonaria vulgo duodenis francicis permutetur propter argenti inopiam,& nomismatis ieiunitatem,in singulas vncias ad legitimum preciũ bini solidi & semis accedunt: quas vncias in sestertiis singulis tricenas singulas esse liquet ex iis quæ suprà diximus: atque eo amplius quadrantem vnciæ,id est binos grossos.hi autem solidi paulo plus duobus ducatis valẽt æstimatione antedicta:qua ratione fit,vt in singula sestertia,si extẽdere precium velis vulgari iudicio,quinq; & viginti ducatos statuere, aut certè totidem nostros solatos aureos possis. Ego tamen ad legitimam æstimatio- G
nem nihil adderem,si commodum aliquem numerum in eo nactus essem, quo veluti radice vti ad maiorum summarum cumulationem possem. id quoniam fieri nequit, quíndecim tantum solidos adiiciam, vt mille nummûm,quinque & viginti aureis coronatis æstimetur, id est quadragintatribus francicis & dodrante: cum eo vt coronatum quinque & triginta solidis esse intelligamus,quanti scilicet locabatur vbere re nummaria. Solidos autem semper appello qui duodenarii nunc dicuntur,in Italia non ignoti.

Quanti mille nũmûm æstimari debeat. Coronat. Solidus.

Proinde tandem accedamus ad exempla,quasiq; pedem cum rerum explicatione conferamus: & primum illud videamus Tranquilli in Augusto, H
quod corruptum esse,non emendatum ab enarratoribus diximus, Senatorum censum ampliauit,ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxauit.Sic enim legit Blondus in Roma triumphante, tametsi hoc tempore ea verba intelligi nõ posse existimauit. Nos duodecies sestertium docuimus significare duodecies cẽtena millia sestertiûm nummûm, & in singula millia,quinq; & viginti coronatos taxandos constituimus. Si igitur mille ac ducẽtos quinquies & vicies numeraueris,triginta millia coronatorum censum Senatoriũ fuisse comperies:& ex Tranquillo hoc noueris, Augustum censum Senatorium ex viginti millibus aureorũ huiusmodi ad triginta millia auxisse. Quò autem expeditius lector rationem eorum quæ dicenda sunt,ineat,hoc tenere oportet,centum sestertia,duo millia & quingentos aureos coronatos valere, hoc est centies vicenosquinos. I

Sestertium duodecies

Cẽsus Senatorius.

Centũ sestertia.

Vt autem ad hũc locum ægrè & suspiriosè atque anhelabundè euasimus, ita ab hoc loco iam per prona eademq; amœna aliquãdiu euagari licebit. Idem Tranquillus in Cæsare,Ludis Decius Laberius Eques Ro. mimum suum egit,donatusq; quingentis sestertiis & annulo, sessum in quatuordecim ex scena per Orchestram transiit. Laberius poëta donatus ẽst censu Equestri,id est coronatorum nostrorum.xii.millibus & quingẽtis.sic enim K
loqui mihi per anticipationem permittam,quasi iam tunc aurei nostri fuerint: quò expeditius hoc munere defungar. Macrobius lib.ii.Satur. Laberium asperæ libertatis Equitem Ro. Cæsar quingentis millibus inuitauit vt prodiret in scenam,& ipse ageret mimos quos scriptitabat: sed potestas nõ solum si inuitet,sed etiam si supplicet,cogit: vnde se Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his verbis,

Census equester.

Necessitas,cuius cursus transuersi impetum
Voluerunt multi effugere,pauci potuerunt, & reliqua.

Idem

A Idem Publius mimographus Romæ productus per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas locauerant, prouocauit, vt singuli secum posita inuicem materia pro tempore contéderent: nec vllo recusante superauit omnes, in queis & Laberium: vnde Cæsar arridens hoc modo pronunciauit, Fauente tibi me victus es Laberi à Syro. statimq; Publio palmam, & Laberio annulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. Simile est apud eundem Tranquillum in Tyberio, Munus gladiatorium in memoriam patris, & alterum in aui Drusi dedit, diuersis temporibus ac locis: primnm in B foro, secundum in amphitheatro, rudiariis quoque quibusdam reuocatis auctorameto centum millium. Non mirum Cæsarem mimographo poetæ duodecim millia & quingentos aureos nostros dedisse, si Tyberius gladiatoribus qui iam immunitatem & missionem gladiaturæ vel meruerant vel impetrarant, duo millia & quingentos dedit in singulos, vt iterum depugnarent spectante populo. De censu Equestri Plinius libro.xxxiii. Tyberii demum principatus nóno anno in vnitatem venit equester ordo, annulorumq; auctoritati forma constituta est. Et paulo inferius, Hac de causa constitutum, ne cui ius annuli esset, nisi cui ingenuo ipsi patri auoq; pa- Census equester.
C terno sestertia quadringenta census fuissent, & lege Iulia theatrali in.xiiii. ordinibus sedendi. Ex hoc dicto Tranquilli patet censum equestré à quingentis sestertiis ad quadringenta contractū, id est ad pristinam formam reductum. Plinins lib.1.epist.P. Romano scribens· Esse autem tibi centum mil. censum satis indicat quòd apud nos decurio es. Igitur vt te non decurione solum, verùm etiam eqnite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis facultates trecenta M.nummûm. te memorem huius muneris, amicitiæ nostræ diuturnitas spondet. Recenseamus exempla, Cladé Lugdunensem (inquit Tacitus) quadragies sestertio solatus est princeps, vt
D amissa vrbi reponerent. Ego quadragies sestertium ære nostro centum millia aureorum fuisse dico, quam pecuniam Nero ad reparandum Lugdunū oppidum contulit. Et apud Pliniū Aesopi tragici histrionis patina sexcentis sestertiis taxata est, id est quindecim millibus coronatorum. Quo in loco ne incredibile sit quod suprà diximus, aues centum canoras, aut hominis sermone vocales, senis millibus singulas emptas, fidem faciet Macrobius, qui lib.1.Satur. de liberalitate Augusti loquens, Sublimis (inquit) Actiaca victoria reuertebatur. occurrit ei inter gratulátes coruum tenés, qué instituerat hoc dicere, Aue Cæsar victor Imperator. miratus Cęsar officio- Quadragies sestertium.
E sam auem, xx. millibus nummûm emit. socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate prouenerat, affirmauit Cæsari habere illum & alium coruū, quem vt afferre cogeret rogauit. allatus, verba quæ didicerat expressit, Aue victor Imperator Antoni. nihil exasperatus, satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum contubernali. Coruum ergo loquacem Augustus viginti sestertiis emit, id est quingentis aureis nostris. & Cleopatra Aegypti reginarum nouissima, lautitiam epularum Antonii, omnemq; eius apparatum obtrectans, quærente eo quid adstrui magnificentiæ posset, respondit vna se cœna centies sestertium absumpturam. Cupiebat discere Antonius,

Cẽties ſeſtertium. ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Centies ſeſtertium æſtimatione ſupradicta F ducenta quinquaginta millia aureorum coronatorum valet: & quadringenties ſeſtertium, decies centena millia aureorum, quāti idem Pli. æſtimauit ornatum Lolliæ Paulinæ, de qua ſuprà diximus, & Cicero furta Verris in prouincia. Quoniam verò multa dicturi ſumus fidem propemodū excedentia, lectores præmonitos velim ne Romanas priſcáſque diuitias, huius

De opulẽtia publica priuatáque Romanorũ. temporis opulentia publica priuataq́ metiantur. Vrbem enim Romam totius propè orbis ſpoliis locupletem fuiſſe, hiſtorica fide planum fieri poteſt, iis quidem certè qui Latinos Græcoſq́ ſcriptores rerum geſtarum lectitarint. non modò enim duces Imperatoreſq́ Romani vi aperta & bellica in hoſtico, ſed etiam Proconſules prouinciarumq́ præſides in pacato furtis rapiniſq́ & expilationibus graſſabantur, quà ſacrum quà prophanū domum ſuam quiſque auertentes. Inde illud Satyrographi poetæ, G

Inde Dolobella eſt, atque inde Antonius, inde
Sacrilegus Verres: referebant nauibus altis
Occulta ſpolia, & plures de pace triumphos.

Equidem (quod ad me attinet) cum hæc quæ in hoc opuſculum congeſſi, animo reputarem, ea mihi ſpecies vrbis Romæ animo obuerſabatur, quaſi H arcem quandam expilatorum orbis terrarum viderem, & veluti commune

Cimeliarchium. gentium omnium cimeliarchium (vt verbo Iuſtiniani principis vtar) id eſt ſanctius conditoriū rerū toto orbe eximiarū. Vidimus iam de Lollio verba hæc Plinii, Nec dona prodigi principis fuerāt, ſed auitæ opes, prouinciarū

Lolli⁹ Paulinus. ſcilicet ſpoliis partę. Hic eſt rapinarū exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus Regū muneribus in toto oriēte, interdicta amicitia à C. Cæſare Augusti filio, venenū biberet, vt neptis eius quadringenties ſeſtertiū operta ſpectaretur ad lucernas. Hactenus ille. Quantā igitur ſummā rapinarū Lollii fuiſſe exiſtimamus, cum decies centenis millibus aureorum æſtimarentur I gemmæ quæ ad neptem eius peruenerunt? Vidimus & de Caio Verre, cui Cicero quadringenties ſeſtertium litem æſtimandam eſſe contendit. Ingentia autem commoda Romanorum magiſtratuum etiam vrbana fuiſſe, ex hoc coniicere licet, quòd moris fuit, vt finito magiſtratu ludos ederēt ma-

De muneribus ædilitiis & venationib⁹. gnificos, & venationes ac munera darēt, id eſt gladiatorum multa paria ad vulgi oculos oblectandos depugnatura: quam veluti mercedem populus & precium accipiebat collatorum ſuffragio ſuo magiſtratuum. quem morem commemorans Cicero in .ii. Officiorum ita inquit, Quanquam intelligo in noſtra ciuitate inueteraſſe iam bonis temporibus vt ſplendor ædilitatum ab optimis viris poſtuletur. Itaque & Publius Craſſus cum cognomine diues, tum copiis, functus eſt ædilitio maximo munere. Et paulū infrà, Hunc eſt Scaurus imitatus. magnificentiſſima verò noſtri Pompeii munera ſecundo Cōſulatu. in quibus omnibus quid mihi placeat, vides. vitanda tamen eſt ſuſpicio auaritiæ. nam Mamerco homini ditiſſimo prętermiſſio ædilitatis, Conſulatus repulſam attulit. Quare etſi poſtulatur à populo, bonis viris ſi non deſiderantibus, attamen approbantibus, faciendum eſt, modò pro facultatibus, vt nos ipſi fecimus. Etſi aliquando res aliqua K

maior

A maior atque vtilior populari largitione acquiritur, vt Horesti nuper prandia in semitis nomine decimæ, magno decori fuerunt. Ne M. quidem Seio id vitio datũ est, quòd in caritate annonæ asse modium populo dedit. Magna enim se & inueterata inuidia, nec turpi iactura (quandò erat ædilis) nec maxima liberauit. Pli. lib. viii. de hoc loquens, Leonum simul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli ædilitate: centũ autem iubatorum primus omniũ L. Sylla, qui postea Dictator fuit, in prætura. post eum Pompeius magnus in circo D C, ac in iis iubatorũ C C C-
B X V, Cæsar Dictator quadringentorum. Quanquam in antiquis libris verbum D C non legitur: ex quorum obseruatione locus ille mendosus esse videtur. Idem de variis, id est pantheris loquẽs, Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Aphricanas in Italiam aduehere. contra hoc tulit ad populũ Cn. Aufidius Tribunus pl. permisitq; Circẽsium gratia importare. Primus autem Scaurus ædilitate sua varias C L vniuersas misit: deinde Pompeius Magnus quadringentas decem: diuus Augustus quadringentas viginti. Ibidem emendandum vnum verbum censeo, quanquam refragante antiquorum exemplarium fide: Ferunt (inquit Pli.) colore earum mirè sollicitari Plinij loc.
C quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri, quamobrẽ occultato eo reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Hoc Plinii dictum cum ex Aristotele translatitium esse liqueat, nimirum ex eo emendari debet. Is enim lib. nono de historia animalium, λέγεται δὲ καὶ κατανενοηκέναι τὴν πάρδαλιν ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία, ἀποκρύπτουσαν ἑαυτὴν, θηρεύειν: πλησιάζοντα δ' ἐγγύς, καὶ λαμβάνειν. οὕτω καὶ τὰς ἐλάφους. Aiunt autem (inquit) pantheram intelligentem quòd odore sui animantes gaudeãt, occultare sese, & ita eas captare: quippe accedẽtes propius rapere, in quibus & ceruam. Odore igitur non colore apud Plinium legendum: quod ne à quoquam refelli possit, vel Plinio ipso iudice vincã,
D qui lib. xxi. de odoramentis loquens, Animalium (inquit) nullum odoratũ, nisi de pantheris quicquam dictum est, si credimus. Idem Pli. Annalibus notatum est, M. Pisone M. Messala Consulibus, Domitium Aenobarbum ædilem curulem vrsos Numidicos centum, & totidem venatores Aethiopas in circo dedisse. Idem libro. xxxiiii. In M. Scauri ædilitate tria millia signorum in scena tantùm fuere temporario theatro. Et rursus lib. xxxvi. C C C L X columnas M. Scauri ædilitate ad scenam temporarii theatri, & vix vno mense futuri in vsu, viderunt portari silentio lignm. Et rursus alibi, Scaurus fecit in ædilitate sua opus maximum omnium quæ vnquam
E fuere humana manu facta, non temporaria mora, verùm etiam æternitatis destinatione. Quibus verbis significat Scaurum in ædilitate sua ad populi oblectationem scenam temporariam, & statim ludis factis diruendam, fecisse: sed quæ vinceret magnificentia clarissimnm opus omnium quæ vnquam facta sunt etiam eo animo vt perpetua essent. Vitruuius in præfatione decimi libri, ludorum & munerum huiuscemodi meminit qui priuato sumptu fiebant: qui etiam eorum summa industria & machinatione apparandorum, prætoribus ædilibúsque necessitatem iniungit. Quanti autem stetisse Marco Seio liberalitatem putamus, qui in caritate annonæ modiũ

frumēti asse populo vēditauit? quod Cicero dixit in loco supradicto. Asses deni in denario fuerunt, & sestertii quaterni. Hic æstimatione à nobis instituta, tribus duodenariis & semisse valuisse deprehenditur, cū libra decem aureis æstimetur: qua ratione sestertius nummus decem denariolis & semisse, id est obolo nostro valet. sic asses singuli quaternis denariolis æstimabuntur. Quanti autem frumentum esset Romæ, ex Cicerone coniicere possumus, qui in Frumentaria actione ita inquit, Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex Senatusconsulto, & ex lege Terentia & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt, vnum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributum. illius decumani tantum, quantū ex primis decumis fuisset: tritici modiûm dccc millia. precium autem constitutum decumano, in modios singulos sestertiis ternis: imperato, sestertiis quaternis. Ita in frumentum imperatum, sestertiū duodetricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret: in alteras decumas ferme ad nonagies. Sic per trienniū ad hanc frumenti emptionem Siciliensem propè centies & tricies erogatum est. Hanc pecuniam tantam tibi ex ærario inopi atque exhausto datam ad frumētum, datam vt Siculis aratoribus, quibus tanta onera Resp. imponeret, solueretur: abs te laceratam sic esse dico, vt possim illud probare si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam auertisse. Hunc locum Ciceronis, qui lōgè aliter in exemplaribus legitur, sic emendandum esse censui, quoad emēdatiora reperiātur exemplaria: & eius hunc sensum esse, vt intelligamus triplicem frumentationem Siciliensem fuisse. Primam vectigalem, quæ Decumana erat. alteram itidem Decumanam, nō etiam gratuitam, sed vt aratores Siculi alteram decumam darent, ternis sestertiis in modios taxatam. has duas certas statique numeri frumenti fuisse, id est octingenûm millium modiûm in singulas. tertiam non decumanā, sed incertam, & pro necessitate Reip. indici solitam æqualiter ciuitatibus. propterea igitur decumani nomine Cicero quotannis duodetricies sestertium imputauit Verri. quippe cum frumenti modius trinis sestertiis æstimatus esset, si ter octingenta millia numeres, fient viciesquater centena millia nummûm quotannis. quare potius dcccc millia legendū videtur, vt fiant septies & vicies centena millia nummûm: quæ si ter rursus numeres, fiēt semel & octogies centena millia nummûm in triēnio, vt sit quod Cicero dixit ferme ad nonagies, omnia augens oratorie. Malim tamen locum mendosum relinquere, quàm hanc sententiam asserere: præsertim cum duodetricies non quadret in annos singulos. Nonnihil tamen adminiculatur hic locus ad id quod de sestertiis diximus, quum centies & tricies sestertium pro tāta pecunia dixerit. Verùm cum publica & æterna frumenti æstimatio quaternûm esset sestertiûm in Sicilia frumenti feracissima, quanti putamus fuisse Romæ in caritate annonæ? Et quantum lucrum contempsisse eum qui assibus vendiderit, si domi repositum habuit: aut iacturam fecisse, si in Siciliam aut Carthaginem petiit? Nam vt in capita ciuium singulis modiis defunctus sit (quod credibile non est, vt postea intelligetur) non minus q̄ trecenta millia hominum plebeiorum

Aestimatio denarii & sestertii.

F

G

H

I

K

A plebeiorum fuerũt. Legimus apud Eusebium, quo tempore Cicero Quintium reum patrocinio suo defendit, censu Romæ acto inuenta esse hominum millia quadringenta sexagintatria. Vt ergo trecenta millia hominum fuerint tantum, & Seius tot modiis defunctus sit, nec pluris Romæ frumentum in annonæ inopia quàm apud Siculos in solita vbertate fuerit: Seius in populum mille ac ducenta millia nummûm, id est duodecies sestertium dilargitus est, nisi quòd in singulos modios assem seruauit. Quòd si ad verisimile exigere hoc velis, minimum hæc summa duplicabitur. Itaque merito Lactantius lib. vi. ita scribit, Quid enim dicendum est de iis qui populari leuitate ducti, vel magnis vrbibus suffecturas opes, exhibendis muneribus impendunt: nisi eos dementes ac furiosos, qui præstẽt id populo, quod & ipsi perdant, & nemo eorum quibus præstatur, accipiat? Et rursus alibi, Quid prodest perditæ nequitiæ bestiarios facere locupletes, & instruere ad flagitia? Plinius lib. xxxiii. Non erat apud antiquos numerus vltra centum millia: itaq; & hodie multiplicantur hæc, vt decies cẽtena millia, aut sæpius dicantur. fœnus hoc fecit, nummusq; percussus, & sic quoque æs alienum etiamnum appellatur: postea diuites cognominati: dummodo notum sit, eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadẽ gente M. Crassus negabat diuitem esse nisi qui redditu annuo legionẽ tueri posset. In agris suis sestertiûm viginti millia possedit, Quiritium post Syllam ditissimus. nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum. atque vt nomen quidem optimum occupauerit (iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem) multos postea cognouimus seruitute liberatos opulentiores, paritérq; tres Claudii principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Atque vt hi omittantur tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Martio Cẽsorino Coss. ad vi. Calend. Februarias Cęcilius Claudius Isidorus testamento suo dixit, quanuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor millia cẽtum sedecim, iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducẽta quinquagintaseptem millia, in numerato pondo sexcenta millia: qui funerari se iussit sestertiis vndecim millibus. Hæc verba Plinii non modò sic in impressis exemplaribus, sed etiam in antiquis quibusdam leguntur: quæ si verè leguntur, nugatoria sunt quæ diximus, tametsi testatissima. In antiquissimo exemplari legimus, in agris sestertium. M. M. possedit: ita vt duæ. M. M. similitudinem haberent literæ postremæ in Græcorum alphabeto, sed inuersæ, cuiusmodi & alibi in antiquis libris legimus. Lego igitur, in agris sestertium bis millies possedit. hoc est ære nostro quinquagies centena millia aureorum coronatorum. Huius si vicesimam partem pro redditu annuo statuamus (siue in agris eum redditum, siue in mancipiis artificibus, siue in fœnore fuisse intelligimus) fient ducenta quinquaginta millia: quæ si ita dispensemus, vt gregarius miles quaternos in mẽsem aureos accipiat, duodequinquagenos in annum: decem cohortium quingenariarum legio ali potuit. Restabunt decem millia, quorum quinque millia in quinquaginta Centuriones statuimus pro duplicando stipendio: & quinque altera pro iis qui à Græcis

Marginal notes: B (at "rito Lactantius"); C (at "eum qui primus"); D (at "lius Claudius"), Claudius Isidorus.; E (at "di & alibi"), Diuitiæ Crassi.

ἔκτακτοι,id eſt ſuperordinati dicuntur,vt cornicines,ſigniferi, caduceatores, F
& fabri qui machinas faciunt. Hunc Craſſum Cicero compellans in vltimo Paradoxo,ita ſcribit,Multi enim audierunt ex te cum diceres, neminẽ eſſe diuitem,niſi qui exercitum alere poſſet ſuis fructibus : quod populo Ro.ex tantis vectigalibus iampridem vix poteſt contingere.ergo hoc propoſito nunquã eris diues antequã tibi ex tuis poſſeſſionibus tantũ reficiatur,vt ex eo tueri ſex legiones & magna equitum ac peditũ auxilia poſſis. Iam fateris igitur te non eſſe diuitem. Quod autem ſequitur in eodem Paradoxo,corruptum eſſe cenſeo,Capit ille ex ſuis prædiis ſexcena ſeſtertia, G
ego centena ex meis. Quòd ſi apud Plinium viginti millia ſeſtertiûm legamus,ſignificabũtur quingenti aurei:ſi vicies ſeſtertium, quinquaginta millia:ſi vicies millies,immẽſa ſumma. Errore igitur librariorum,lubrico quidem ipſo in notis numerorum vel ſummarum, vt poſtea videbimus, factũ eſt vt pro ſeſtertium bis millies,ſeſtertium viginti mil.legeretur, adſtipulante ſcilicet tot ætatum ignorantia, præſertim quod ad hæc verba pertinet. Cum hoc dicto pugnare videtur id quod Seneca lib.de Vita beata his verbis inquit,M.Cato cum laudaret Curium & Coruncanum,& ſeculum illud,in quo crimen erat paucę argenti armillæ, poſſidebat ipſe quadragies H
ſeſtertium, minus ſine dubio quàm Craſſus, plus quàm Cenſorius Cato. maiore ſpatio proauum vicerat, quàm à Craſſo vinceretur. Si igitur quadragies hic rectè legitur,oportet M.Porciũ minus octoginta ſeſtertiis, hoc eſt duobus millibus aureûm noſtrorum in cenſu habuiſſe:quum quinquaginta partibus Craſſus maiorem cenſum quadragies ſeſtertio habuiſſe legatur,& tamẽ pluribus partibus quadragies ſeſtertium maius fuiſſe cẽſu Porciano dicatur à Seneca. Verùm hoc eſſe falſum facilè ex Plutarcho intelligimus, qui quæſtu & parſimonia patrimoniũ auxiſſe Catonem ſeniorem teſtatur , ideoq́ iuniorem Catonẽ hæreditatibus locupletatum eſſe narrat. I
Hoc ideo diximus,ne quid præteriiſſe conſultò aut oſcitanter videremur. Sed & in ſequentibus nonnihil de Craſſi diuitiis dicetur. Quod autem ſequitur de Cæcilio,In numerato pondo ſexcẽta millia, in antiquiſſimo lib. ſeſtertium dc legitur. Obſeruaui autem in antiquis H & S cum apice ſignificare ſeſtertium:apicem autem porrectum ſuper quencunque numerum,millia ſignificare:vt D C cum apice ſexcenta millia. Sexcenta autem millia pondo argenti æſtimantur à nobis ſexagies centena millia aureorũ: quæ cum immenſa ſit pecunia, & maior cenſu Craſſi,qui Quiritium poſt Syllam ditiſſimus ab eodem Plinio fuiſſe dicitur: legendum puto ſeſtertiũ K
ſexcenties,quod ſignificat quindecies centena millia coronatorum. Non enim memini me legiſſe vt Latini pondo aut libras de numerata pecunia dicerent, etiam ſi minis Græci in hac ſignificatione vtuntur. Nam quod Liuius,argenti pondo bina & ſelibras in militem præſtaret dixit,ad argentum infectum retuliſſe mihi videtur: quo etiam loquendi modo nunc vtimur cum argenti marcam vel auri dicimus, tantam pecuniam ſignificantes,quanti edicto principis æſtimantur. Nec tamen me latet quod Plinius in mentione citrinarum dixit,qui locus in ordinem tãdem incurret,& explicabitur

A plicabitur à nobis. Illud quod sequitur, Qui funerari se iussit sestertiis.xi. lego sestertium vndecies. Ne autem fide careat quod de Crasso diximus, citetur locus Plinii lib.xviii.apud quem de positione villæ & modo agri colendi loquentem, sic in omnibus libris impressis legitur, Modum agri in primis seruandum antiqui putauere. quippe ita censebant, satius esse minus serere, & melius arare. Qua in sententia & Virgilium fuisse video, verumq; confitentibus latifundia prodidere Italiam. Iam verò & prouincias sex & semissem domini Africæ possidebant cum interfecit eos Nero princeps.

B Non fraudabo magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeium, qui nunquam agrum mercatus est conterminum. Miror quid his verbis significari Plinii emendatores intellexerint. Ego ita restituendum locum affirmo, Verumq; confitentibus, latifundia perdidere Italiam: iam verò & prouincias. deinde post distinctionem inferendum, Sex domini semissem Africæ possidebant, cum interfecit eos Nero princeps, non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, & reliqua. Iam verò, pro iam etiam & quinetiã, locutio est Pliniana: vt, illa verò, pro immo etiam, vel quinimmo illa, lib.xvi. ca.xxxiiii. & lib.xiiii.ca.xxii. illi vero & venientem, pro immo etiam. Sic

Plinij locus restitutus.

Iam verò.

Illa verò.

C apud Ciceronem, aut verò, pro aut etiam: & nec verò, pro nec etiam: apud Græcos, ἤδη δὲ, & οὐ μὴν δὲ, sic dicitur: hoc est iam verò, & neque verò. Sensus est igitur latifundia perdidisse non modò Italiam, sed etiam prouincias, hoc est steriles reddidisse, cum solum frugiferum malè cultum, malignè quoque fruges redderet, & Africæ propè dimidium ab hominibus sex opulentis obtinebatur, quo nominè à Nerone principe rapacissimo confiscati, insuper etiam capite pœnas luerunt. Hoc autem tum contigisse existimo, cum Nero spe destitutus quam de gaza antiqua Didonis conceperat, in Africa eruenda ad rapinas improbissimas & delationes exci-

D tandas animum consceleratum intendit, vt auctor est Tranquillus. Vt autem sciamus quàm sint numeri apud Plinium mendosi, age conferamus Plinium cum reliquis auctoribus, atque etiam ipsum secum. Iamprimum lib. supradicto vbi de ærario populi Romani vt copioso loquitur & opulento, Auri (inquit) in ærario populi Romani fuere Sex. Iulio, Lucio Aurelio Coss. septem annis ante bellum Punicum tertium, pondo dcc.xxvi. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum ccc.&.lxxv. Si priuatus homo Cæcilius Isidorus sexcenta millia pondo argenti habuit, quonam modo ærarium locuples existimabitur, quod centum millia non habuit?

Mendosi numeri apud Plinium.

E Idem paulò pòst, Intulit & Aemilius Paulus Perseo Rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributum pendere desiit. Plutarchus de triumpho Pauli loquens, Post armorum currus tria virorum millia sequebantur, qui numismata ferebant argentea vasis trecentis quinquaginta. vas erat quodlibet trium talentorum. quatuor viri singula vasa portabant: alii crateras argenteas, & phialas, calicesq; ornatissimos & ingentes certo ordine deferebant. Et paulo inferius, Postea sequebantur qui aurea numismata gerebant in vasis trium talentorum, vt suprà de argenteis dictum est. numerus vasorum fuit tria &

octoginta. His verbis Plutarchus auctor eſt mille & quinquaginta talenta F argenti,& ducenta vndequinquaginta auri in ærarium illata eſſe, præter va ſa aurea argenteaq́;,Plinius tria millia pondo non addito auri argẽtive. At ego dico vicies maiorem numerum apud Plutarchum eſſe quàm apud Plinium: id quod ex dicendis apparebit. Alioqui quonam pacto populus Romanus tributa pẽdere propter ærarii opulentiam deſiiſſet? Sequitur rurſus eodẽ Plinii loco, Sexto Iulio, L. Martio Coss. hoc eſt belli Socialis initio, octingenta quadragintaſex auri pondo fuere in ærario. Cæſar primo introitu vrbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorũ.xxvi. G millia,& numero pondo trecenta: nec fuit aliis temporibus Reſp. locupletior. Hactenus ille. Quomodo memorabile Plinius exiſtimauit in ærario Romano octingenta tunc auri pondo fuiſſe, cum Cæſar poſtea ſex & viginti aureorum laterum millia ex ærario abſtulerit? de quo loquens Oroſius libro ſexto ita inquit, Cæſar Romam venit, negatámque ſibi ex ærario pecuniam fractis foribus inuaſit, protulítque ex eo auri pondera I I I I M C X X X V, argenti pondera propè D C C C C. Oroſii numerus multo minor eſt Pliniano, vt vtrobique corruptum eſſe appareat. Ego in antiquiſſimo exemplari ita primum illum locum legi, Auri in ærario po- H puli Romani fuere Sex. Iulio, L. Aurelio Coss. ſeptem annis ante Punicum bellum tertium, pondo X V I. D C C C X, argenti X X I I. L X X. & in numerato L X I I. L X X X V. C C C C. Sexto Iulio Martio Coss. hoc eſt belli Socialis initio, auri X V I. X X. D C C C. X X I X. C. Cæſar primo introitu vrbis ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum X V, argenteorum X X X V, & in numero ſeſtertium C C C C. nec fuit aliis temporibus Reſpub. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus Perſeo Rege victo è Macedonica præda ſeſtertium.ii. iii. à quo tempore pop. Roma. tributum pẽdere deſiit. Hæc verba inſerenda huic ope- I ri duxi, vt legentibus iudicium integrum ſeruaretur. ſi quid tamen comminiſci licet, huc locum ſic reſtituere poſſumus ex vetuſti exemplaris & aliorum obſeruatione, Auri in ærario populi Romani fuere ſeptem annis ante bellum Punicum tertium, pondo ſeptingenta millia viginti ſex, argenti nonagintaduo millia, & in numerato trecenties & ſeptuagies quinquies. Item Sexto Iulio, L. Martio Coss. hoc eſt belli Socialis initio, auri pondo octingenta millia. xlvi. Et inferius, Intulit & Aemilius Paulus Perſeo Rege victo è Macedonica præda ſeſtertium ter millies. In Cæſaris autem mentione locus mutilatus ſic reſtituendus, Protulit laterum aureorum K quindecim, argenteorum. xxxv. mil. & in numerato ſeſtertium quadringenties. In harum ſummarum æſtimatione ineunda, in ſingula pondo centenos aureos ſolatos ſtatuendos eſſe arbitror, quia in tanta copia auri neceſſe eſt partem fuiſſe mediocris notæ, vtpote quod eſſet conflatum è vaſis & ſupellectili. ſic fit vt ſingula centena millia, centies centena millia aureorum valuerint. ita ſeptingenta millia, ſeptingenties centena millia valuerunt. Argẽti autẽ nonagintaduo millia denario multiplicata, nongẽtis viginti millibus coronatorũ æſtimantur, & trecẽties & ſeptuagies quinquies

Copiæ ærarii Romani.

ſeſtertium

A sestertium nongentis quadraginta circitèr millibus. Sed vix verisimile est septies plus auri quàm argenti fuisse. Quòd si vetustum exemplar verum esse aliquis existimauerit, sic legendum erit fortasse, Pondo sedecies septingenta, argenti nonagies bis octogintaquinque millia (quanquam in vetusto, vicies bis.lxx.cccc.legatur) & in numerato sexagies bis octogintaquinque. Hæc summa immensa est omnino, quippe sedecies centena millia & septingenta pondo intelligo, quæ centies multiplicata, millies & sexcenties centena millia aureorum valent: argenti autem summa nonagies bis, decies

B multiplicata, noningenties vicies centena, præter numeratam pecuniam. Quæ verum ad sestertia, an ad aureos referenda sit, mihi non liquet: quare nihil statuo. si tamen vetusti numeros sequi placeat, non video quomodo xxii.lxx.cccc. aliter legere possimus, q̃ vicies bis septuaginta millia quadringenta: quæ summa argenti ad nummum relata, ducenties viciessepties centena & quatuor millia coronatorum efficit. Idẽq; cẽseo de eo quod sequitur, Belli Socialis initio auri pondo XVI. XX. DCCCC. XXIX. quod si non mendose legitur, vtique sic interpretandũ est, Sedecies viginti millia octingenta vndetriginta, hoc est sedecies centena viginti millia. Cen

C tena enim antiqui subintelligenda relinquere solebãt: eo modo quo in his verbis, quadringenties sestertium, pro quadringenties centena millia sestertiûm, vt docuimus, & debere ducenties, hoc more sæpe locutum Plinium docebimus lib.iiii. cum locus occurrerit. Cicero in Prætura vrbana, Accepi (inquit Verres) vicies ducẽta trigintaquinque millia quadringẽtos quindecim nũmos. hoc perinde est ac si dixisset Cicero, vicies bis centena xxxv millia: vt manifestè ex sequentibus patet, & ex Asconio Pediano. Vt autem legamus.xvi.millia põdo, vt in eo vetusto legitur, ridiculum est: cum apud Suetonium legamus Augustum vna donatione in cellam Capitolini Io-

D uis sedecim millia pondo auri, & quingenties sestertium contulisse. Quare lectionis fides sit penes vetusta exemplaria, si vsquam esse potest hodie: verborum autem interpretatio sit penes antiquitatis studiosos. Admirari nũc Plinium subit, sæpéque in hoc opere subibit, qui res tot memorabiles omnis æui memoriæ prodere concupiuit, si per tot seculorum cariem, incuriam, ignorantiam, & compendiariæ scriptionis discrimina, pertinax exemplarium fides ad nos euadere potuisset: vt siquando multis adnitentibus, & inuẽtis vetustioribus libris restitui potuerit, vnum eum auctorem studiosi harum literarum habeãt, cui totius propè vetustatis cognitionem Pli.historia.

E explicatam acceptam referre possint: vtique quod ad eas res pertinet, queis inter scribendam rerum gestarum historiam locus esse non solet. Cuius rei reputatio magnum mihi negocium in hac commentatione exhibuit: cum res partim conclamatas, partim etiam elatas tot doctorum hominum preiudicio, semianimes à rogo referri posse atque etiam à tumulo non diffiderem. Ne quid autem comminisci videar, penes me futura antiqua exemplaria profiteor, vt nulli non adire liceat, quem quidem initiatum his sacris esse sensero. Credibiles fortasse has summas, atque etiam omnino credibiles facit locus Suetonii in Vespasiano his verbis, *Sunt contrà qui opi-*

nentur ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum ſumma ærarii fiſciq́ue inopia, de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringenties millies opus eſſe vt Reſp.ſtare poſſet. Si enim Veſpaſianus ſperauit ſe quadringenties millies ſeſtertium cogere poſſe ad inſtaurandam dignitatem Imperii Romani, quæ à Nerone & ſucceſſoribus per luxus inuſitatos exhauſto ærario conciderat: & ſi tantum auri argentiq́; eſſe ſub imperio Romano potuit, ſimillimum veri eſſe poteſt, eo tempore quo imperium Romanū in Senatus auctoritate & populi poteſtate ſitum erat, potuiſſe ex Orientis Africæq́; ſpoliis, & vectigalium reſiduis, quartá eius ſummæ partem in ærario coactam eſſe. Maxima enim ſuperiorum ſumma non excedit centies millies ſeſtertium, id eſt bis millies & quingenties centena millia aureorum noſtrorum. Hæc adnotauiſſe nō ab re fuit, vt arbitror, etſi nihil habui quod hoc loco ſtatueré. Exiſtet enim fortaſſe aliquis qui vetuſtis exemplaribus diligenter euolutis, vel veriſimiliora inueniet, vel commentationi noſtræ faſtigium imponet, admonitione hac noſtra extimulatus. Magnam autem eſſe ſummam pecuniæ quam Cæſar ex ærario protulit, ex calculo intelligere licet. Si enim xv. millia laterum aureorum fuerunt, non dubito centum & quinquaginta millia pondo auri fuiſſe, cum quilibet laterculus decem pondo minimum fuerit: qua ratione fiunt aureorum ſolatorum centies quinquagies centena millia. Si autem huic ſummæ, argenti æſtimatio addatur, cum eo quod in numerato fuit, immenſa fiet ſumma. quod verò in vulgatis exemplaribus & quibuſdam antiquis legitur, & numero pondo treceta, omnino corruptum eſt. numeratam enim pecuniam non libris ſed ſeſtertiis ſignificabant antiqui. Appianus in ſecundo bellorum Ciuilium, Theſauros (inquit) à nemine contactos vſque in illum diem, militibus rapere conceſſit, quos olim execratione propoſita conditos fuiſſe memorant, vt niſi in tumultu belli Celtici non promerentur. Ex quibus verbis intelligimus Cæſarem vſque ad fecem ærarium exhauſiſſe. quanquam Plinius dicat tunc ærarium locupletiſſimum fuiſſe, ſed intelligimus prælibatum à Pompeio & Senatu. Tranquillus & Plutarchus de hoc ſiluerunt, vt & ipſe Cæſar in Commentariis ſuis. Lucanus in .iii. Pharſaliæ de hoc loquens ita inquit,

Sanctius ærarium à Cęſare expilatum.

F G H I

– Tunc conditus imo
Eruitur templo multis intactus ab annis
Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, quem victi præda Philippi: K
Quicquid parcorum mores ſeruaſtis auorum,
Quod dites Aſiæ populi miſere tributum,
Victorique dedit Minoia Creta Metello:
Quod Cato longinqua vexit ſuper æquora Cypro:
Tunc Orientis opes, captorúmque vltima Regum,
Quæ Pompeianis prælata eſt gaza triumphis,
Egeritur: triſti ſpoliantur templa rapina:
Pauperiórque fuit tunc primum Cæſare Roma.

A Quibus verbis magna vis auri argentique significatur. Sic autem vt diximus, hic Plinium locutum esse credo, coniecturam ex aliis auctoribus faciens, & ex aliis ipsius locis. argumento erunt etiam ea quæ postea dicentur à nobis, si quis diligenter animaduertat. Hanc autem deprauationem exemplarium induxit antiquorũ librariorum institutum, qui numeros & summas sua quamque notula scribebant. aliter enim sestertios nummos, aliter sestertia, aliter sestertiûm gignendi casu notabãt, aliter libram & talentum, aliter & denarium: & mille & millies non eodem modo. Quare per tot se-

Numerorũ deprauatorũ ratio.

B cula veri rerum numeri aliis atque aliis subinde traducibus exemplarium inserti, ad nostram auorumq́ memoriam peruenire non potuerunt, præsertim accedente librariorum culpa, qui pleraque oculis solis, pauca etiam mente transigunt. Age quis illud libri octaui tueri possit? Metellus Scipioni triclinaria Babylonica octingentis millibus venisse iam tunc posuit in capitalibus criminibus, quæ Neroni principi quadringentis millibus sestertiûm nuper stetere. Si stragula Babylonica octingentis millibus ab homine priuato comparata sunt, quonam modo memorabile est Neroni principi profusissimo quadringentis millibus stetisse? In antiquis duobus exempla-

Insigne pretium triclinarium Babyloniorum.

C ribus quadringenties sestertium legimus: in vno antiquissimo quadringentis, sed ita, vt conspicuè deletilem membranæ locum cerneres, & quadringenties principio fuisse intelligeres. Est alioqnin locus non vno aut altero verbo corruptus. in antiquorum enim nullo capitalibus criminibus legitur, sed vel in Catonis, vel in Capitonis: nec posuit sed ponit, nec Scipioni sed Scipio in recto. locus igitur sic restituendus, Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertiûm octingentis millibus venisse iam tunc, ponit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadringenties sestertium nuper stetere. hoc sensu, vt Metellus Scipio Capitonem accusauerit, & ei

D obiecerit quòd triclinares tapetas quibus triclinia vel sternebantur, vel obtendebantur, viginti millibus aureorum nostrorum parare ausus esset, quæ tamen postea Nero decies centenis millibus parauisset ad ornatum aureæ domus. Capitonis Cossutiani meminit Tacitus libro decimosexto. Crimina (inquit) obliterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animam ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quòd auctoritate eius concidisset, iuuantis Cilicum legatos dum Capitonem repetundarum interrogant. cuius accusationis meminit etiam Iuuenalis Satyra octaua, Capitonem Cilicum piratam vocans: sed de hoc Capitone intelligi dictum

Capito.

E Plinianum non potest, quia & is Thraseam Petum reum peregit sub Nerone, quo nomine quinquagies sestertium præmii loco tulit. Accusatoribus (inquit Tacitus) Eprio & Cossutiano, quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies, & quæstoria insignia tribuuntur. Quo ex loco intelligere possumus quàm ille sceleratissimus princeps, etiam perditus luxu & prodigentia fuerit, qui duobus calumniatoribus ad accusandum virum egregium subornatis, ducenta quinquaginta millia coronatorum dederit, id est centies sestertium. Semel in vniuersum testatus sum, me ita in hoc tempore locuturum, quasi iam olim coronati nostri percussi fuerint,

vt expeditius transigere hoc negocium possim. Capitonis Fonteii memi- F
nit Horatius in primo sermonum, æqualis Mecœnatis. Hunc igitur vel pa
trem eius Metellus hoc nomine accusasse videtur. Capitalem autem lu-
xum Romæ fuisse non comperimus, ne exilio quidem mulctatum, tamet-
si probrosè obiici solitum, vt de L. Crasso videbimus. Quare Tranquil-
lus de Cæsare adhuc priuato loquens, Tabulas operis antiqui semper ani-
mosissimè comparasse eum multi prodiderunt: seruitia recentiora politio-
ráque immenso precio, & cuius etiam ipsum puderet sic, vt rationibus ve-
taret inferri. Quo modo igitur capitalibus verbum apud Plinium con- G
gruere potest? Vtinam autem eo in loco Plinius per omnia emendari pos-
Plinij loc. set, vt in eo quod sequitur in eodem capite, Vidimus iam & bidentium
vellera purpura cocco conchylio sesquipedalibus libris infecta, velut il-
la sic nasci cogente luxuria. Ego vt viuentium non bidentium lego, sic sen
su exposcente: ita sesquipedales libras non intelligo. Quòd si labris le-
gamus, tamen sesquipedalibus non congruit. Potius igitur sesquipondia-
libus legendum censuerim, eo sensu fortasse, vt libræ purpuræ & conchy-
lii centenis & quinquagenis drachmis constarent. Nam de precio purpu-
Purpuræ precium. ræ loquens libro nono ita inquit, Nepos Cornelius qui diui Augusti prin H
cipatu obiit, Me (inquit) iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra de-
nariis centum venibat, nec multò pòst rubra Tarentina. Huic successit di-
bapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac Lentulus
Spinter ædilis curulis primus in prætexta vsus improbabatur, qua pur-
pura quis non iam (inquit) triclinaria facit? Spinter ædilis fuit Cicerone
Dibapha. Consule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico
impendio: qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur.
Quod sequitur, corruptum est, In conchyliata veste cætera eadem sine
buccino, prætérque ius temperaturæ æquè pro indiuiso humani potus I
excremento dimidia, & medicamina adduntur. Vbi sic legendum cen-
seo, Vis temperatur aqua. Sed ex verbis Plinii, purpuræ & conchylii pre-
Cocci precium. cia magna apparet fuisse. Coccus autem quo hodie vtimur in laneis ve-
stibus, nō excedit in libras singulas nostras binos aureos: quòd verò in se-
Cramesinum. rica veste cramesinum appellant, non absimile est cocco, radicibus adhæ-
rens cuiusdam hærbæ in Germania: nec excedit quaternos ducatos in li-
bras, vt negociatores nostri aiunt. Ex quo apparet multo preciosiores, &
maioris luxus vestes antiquorum fuisse. Purpura hodie negociatoribus
ignota est, etiamsi Damasci in vsu esse quidam affirmāt: sed precium an- K
tiquis preciis non respondet. Athenæus libro duodecimo Dipnosophi-
ston de luxu Ionum loquens, Theopompus autem (inquit) libro decimo
quinto auctor est mille viros Colophoniorum per vrbem errantes vide-
ri solitos in veste purpurea, quòd Regibus tum rarum erat, & magno stu-
dio affectatum. purpura enim argento rependebatur. ὅπερ καὶ βασιλεῦσι σπά-
νιον τότ' ἦν καὶ περισπούδαστον. ἰσοστάσιος γὰρ ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἀργύριον ἐξεταζομένη. Ci-
cero in Philippica secunda, Conchyliatis Cnei Pompeii peristromatis
seruorum in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari
hæc

A hæc tam celeriter esse consumpta. non modò vnius patrimonium quanuis amplum, vt illud fuit: sed & vrbes & regna tanta nequitia deuorare potuisset. Tranquillus in Nerone, Et cum interdixisset vsum amethystini ac tyrii coloris, summisissetque qui nundinarum die pauculas vncias venderet, præclusit cunctos negociatores. Quo in loco perculit lego, id est fortunis euertit. De hac Plinius ita inquit libro supradicto, Non est satis abstulisse gemmæ nomen Amethystum: rursum absolutus inebriatur Tyrio, vt fit ex vtroque nomen improbum Tyriamethystus. Olim etiã

B purpura, id est sanguis pisciculi, cum cocco quo nunc vtimur, miscebatur. id quod idem auctor testatur his verbis, Quin & terrena miscere, coccoq; tinctum Tyrio tingere, vt fieret his bissinũ. Vbi prisca exemplaria his schymum habent: quare hysginum lego, ex eodem Plinio libro.xxxv. in mentione purpurissi. Et ex Vitruuio libro octauo his verbis, Fiunt etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice, & hysgino. Purpura, insigne Romanorum Imperatorum fuit. Plutarchus in Crasso, Fertur eo die Crassum non purpureum (vt Romanorum Imperatorum mos erat) sed atrum paludamentum indutum ad milites processisse. Quapropter purpura pro sum- Plinij loc. Purpura, insigne Imperatorum Romanorum.

C mo magistratu ponitur à Plinio libro decimo, cap.xxi. de Gallis loquente, Vt planè dignæ aliti tantum honoris tribuat Romana purpura. Et ideo imperio Romano ad monarchiã deducto, principes ipsi, qui etiã (vt olim) Imperatores dicebantur, quoniam regium nomen Romæ infaustum inuisumq; erat: purpurã pro insigni imperatorio seruauerunt, vt auctor est Capitolinus in Maximinis, & in Gordiano. Plinius lib. vigesimosecundo paludamentum imperatorium cocco tinctum fuisse dicit, his verbis, Iam verò infici vestes scimus admirabili succo: atque vt sileamus Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis coccum Imperatoris dicatum paludamentis, transalpina Purpura pro magistratu summo.

D Gallia hærbis tyriũ ac conchylium tingit, omnesq; alios colores, nec quærit in profundis murices, sese obiiciendo, dum præripit, escam beluis marinis. In titulo de vestibus holobryzis, vel holosericis, nunc murex, nunc conchylium, nunc purpura vocatur, qua solus princeps vtitur. Hæc obiter dicta sint propter verbum sesquipedalibus, quod in Plinio corruptũ esse apparet. Sesquipondium autem sic latinum est, vt dipondium, & centipondium: seu centumpondium apud M. Catonẽ & Plautum. Est & aliud ibidem vlcus, quod quia persanare non poteram, ne attingere quidem potius esse duxi. Cæterùm quod de censu Senatorio & equestri diximus, non mi- Sesquipõdium. Census equestris Senatoriusq;.

E rum videri debet, vt Romæ Senator esse non potuerit, qui minorẽ censum triginta millibus coronatorum in censu habuerit. Hoc enim statutum eo demum tempore fuisse videtur, quo imperium Romanũ in Asiam trãsiit, aut certè extra Italiam promotum est. Quare Plinius lib. xiiii. luxuriam posteriorum temporum, & rerum honestarum incuriam insectans, Reges (inquit) innumeri honore artium colebantur, & in ostentatione has præferebant, opem & immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. quare abundabant & præmia & opera vitæ. posteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, postquam Senator censu legi cœptus, iudex fieri cen- Luxus Romanorũ. Plinij loc.

su,magistratum ducemq; nil magis exornare quàm census,postquam cœpere orbitas in auctoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iere vitæ precia, omnesq; à maximo bono liberales dictæ artes,in contrarium cecidere, ac seruitute so la profici cœptum,eodem tamen habendi quò eat spes,omnium tendente voto.Sic enim legendum censeo ex vetustæ lectionis obseruatione,licet in exemplaribus quę circunferuntur,aliter extremum membrum legatur. Iudicem autem fieri censu Plinius ideo dixit,quòd Equites etiam iudices vo cabantur, propter Equitum decurias quæ ex Equestri ordine erant. Idem lib.xxxiii.Laquearia,quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur,post Carthaginem euersam primò inaurata sunt in Capitolio, cẽsura L.Mummii,inde transiere in cameras,in parietes quoque,qui iam & ipsi tanquã va sa iuaurantur,cum sua ætas varia de Catulo existimauerit,quòd tegulas æreas Capitolii inaurasset primus.Idem paulo superius, Et nos fecimus quę posteri fabulosa arbitrentur.Cæsar qui postea Dictator fuit,primus in ædi litate munere patris funebri, omni apparatu arenæ argenteo vsus est, ferásque argenteis vasis incessere tum primum visum, mox(quod etiam in municipiis æmulantur)Caius Antonius ludos scena argentea fecit. idem Lucius Muręna.Item paulo inferius,Claudii successor Nero Pompeii Theatrum operuit auro in vnũ diem quo Tiridati Armeniæ regi ostẽderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis vrbem? Idem Plinius lib.xxix.de medicis loquens,Multos prætereo medicos, celeberrimósq; ex iis Cassios,Carpetanos,Arũcios, Albutios,Rubrios. C C L sestertia annua mercede iis fuere apud principes.Quintus verò Stertinius imputauit principibus,quòd sestertiis quingenis annuis contentus esset. sexcena enim sibi quæstu vrbis numeratis domibus ostendebat. Ducẽta & quinquaginta sestertia,id est sex millia ducentos quinquaginta aureos annua mercede celebres multos medicos Romæ à principibus habuisse dicit, Stertinium verò etiam summam altero tanto maiorem, hoc est duodena millia quingentenos,cum priuato quæstu & vrbico denaquina millia cogere posset. Quapropter hoc etiam imputabat principibus, quòd centum sestertia quæstus eorum gratia contemneret.Sequitur apud Plinium, Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est:censusq; quanquam exhaustis opibus Neapoli exornata ita auctus,vt hæredi sestertia C C C relinqueret, quadringena Aruncius solus.Sic locum legit Hermolaus Barbarus, quibusdam verbis contra fidem exemplarium additis : quod diuinare est, non emendare. Ego ex vetustæ lectionis obseruatione sic legendum censeo,Censusq; quãquam exhausti operibus Neapoli exornata,hæredi sestertium trecẽties reliquere,quantum Athena,id est Aruncius solus. Vt intelligamus Aruncium cognomento Athenam dictum. Sensus est autem non qualis ab Hermolao ponitur,vt trecenta duo fratres reliquerint hæredi, quod Plinius pro re prædicanda posuit,sed trecenties,quæ centuplicato maior est pecunia,hoc est septingenta quinquaginta millia.Iu quo insignis fuit & concors nostra auorumq; memoria omnium hallucinatio, vt antea dictum est: qui nescio quo

Stipendiũ medicorũ Romæ.

Plin.locus

Omnes recẽtiores in harum re-

F G H I K

A quo fato velut iure quodam sic errore recepto, omnes vniuersiq; pedibus rum ignorantia concordes fuerunt.
ierunt in eius sententiam,quem primum horum verborum intelligẽtia fefellit.Quanquam partim eorum rem egregiè latinã multis in partibus gesserint,partim Græcorum penetralia atque etiam adyta reserarint,vt acriore vi animi atque ingenii quàm ego,sic maiore operę precio. Quo nomine simul eorum memoriam & colo & veneror, simul eorum monumẽtis propemodum acceptum fero quicquid literarum studio doctrinæ (quantula in me est cunque)assecutus sum. id quod eo magis ex animi sententia di-
B co,quòd nullius docti viri quicquam eo nomine voci debeo, quod quidẽ à prælegente acceperim,vt Phemius ille Homericus,qui sese autodidactõ vocat: alioquin & doctorum obseruantissimus,& omnia eorum causa cupiens.Sed sic fuit fatum meum,vt mihi tantũ & libris operam satis multam,præceptoribus longè rariorem quàm tonsoribus dederim. Cuius sortis etsi magnopere me pœnitet,interdum ètiam suppudet, quod tamen celare plerosq; non possum,palam omnibus fateri non erubesco,vtique cum ea re commemoranda argumentum mihi veniæ præstruere videar. Iuuat igitur doctissimorum hominum luculentam culpam in rebus arduis me- Dolet Budæo q̃ nullũ p̃lectorẽ aut pręceptorem nactus sit.
C minisse,non quòd vendibilius inuentum meum ea re fieri sperem,sed quò mihi,iure etiam optimo,veniam erratorum haud dubiam spondeam,præsertim si nec inauspicato conatu nec irrito in communem studiosorũ causam incubuisse inueniar. Sequitur eodẽ loco Plinii, Tum Crinas Massiliensis arte geminata,vt cautior religiosiorq;, ad siderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasq; obseruando, auctoritate eum præcessit,nuperq; sestertia C reliquit, muris patriæ, mœnibus quoq; aliis penè non minori summa extructis.Lego sestertium centies, non sine vetustæ lectionis adstipulatu:alioquin quonam modo centũ sestertia sufficere mœ- Plinij loc.
D nibus Massiliæ possent?aut cur Plinius magnam hanc summam esse diceret?Sequitur ex eodem cap.Per quæ effectũ est, vt nihil magis prodesse videretur,quàm multitudo grassantium. neque enim pudoris æmuli precia summittunt.notum est ab eodem Charmide vnum ægrum ex prouincialibus sestertiis ducentis conductum, Archontio vulnerum medico sestertiis centum condemnato ademisse Claudium principem,eidemq; in Gallia exulanti & deinde restituto acquisitum nõ minus intra paucos annos. Lego,Neque enim pudor, sed æmuli precia summittunt, & Archontio vulnerum medico sestertium centies Claudium ademisse,bonis eius confisca-
E tis.Sententia enim Plinii hæc est,quanquam medici Romæ multa nefariè admitterent artis suæ licentia, potius tamen esse cœpisse vt plures essent,q̃ pauci:quia olim cum pauci essent, precia immodica aut stipulabantur ab ægris, aut quouis modo exprimebant. nullo enim pudore deterrebantur vt immensis mercedibus abstinerent: sed mutua(vt fit)æmulatione, minoris operas suas addicere tunc cœperunt, cum multi extitere medici. Cum autem vellet Plinius impudẽtiam flagitantium docere, Charmidis facinus tanquam exemplum improbitatis medicæ cõmemorauit, qui ægrum vnũ Medicorũ iprobitas.
prouincialem sanandum quinque(vt ita dicam)millibus coronatorũ con-

duxit. Vt autem doceret quàm quæstuosa tunc medicina esset, vulnerariũ Archontium dixit ducentis quinquaginta millibus aureorum cõfiscatione amissis, intra paucos annos totidem in exilio quæsiuisse. Huius dicti firmamentum erit id quod ab eodem auctore libro xxvi. dicitur, vbi de lichenibus loquitur. Siquidem (inquit) certum est Manilium Cornutum ex Prætoriis, legatum Aquitanicæ prouinciæ, sester. ducentis elocasse in eo morbo curandum sese. Sic enim legi debet ille locus, etiamsi aliter in chartaceis libris legatur. Præter loca supradicta etiam alium eodem cap. in transitu emendabimus. vbi enim legitur, Itaq; hercule in hac artium sola euenit, vt cuicunq; medicum se profitenti, statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur. adeò blanda est spirandi per se cuique dulcedo. Lego, sperandi pro se, non spirandi per se. Hæc quæ de medicorum mercede ex hoc Plinii loco dicta sunt à me, fide fortasse maiora nonnullis videbuntur, vtpote ab hodierno non modò censu, sed etiam sensu abhorrentia. Itaque cum hæc scribere cœpissem, in mentem mihi venit, eam me rationem in his commentariis sequi esse necesse, quam geometræ & mathematici in demonstrandis speculamẽtis suis instituerunt. Quomodo enim illi ex primis probant ordine sequentia, & simul atque theorema quoddam compererunt, illi statim vt confecto adnectunt assuúntque aliud, & illi rursus aliud atque aliud serie perpetua, cũ sequentia consistere fine antegressis nequeant. Nam absq; hoc foret, res ipsi in communem sensum haud incurrentes, rudibus adhuc animis approbare demonstrareq; non possent, minutisq; eos assensionibus vsqueadeo obstringere, vt cum prægressa pro compertis habere se fateantur, subeuntia quoq; inficiari nequeant, cum hæc ex illis necessariò confiant. Vt igitur Mathematicis necesse est primum quodq; deinceps theorema ita ei quicũ disputant, approbare, vt omnem fatendi tergiuersationem, atque etiam dubitationem eximant: sic nos præcedẽtia (vt arbitror) veluti propositiones quasdam planè demonstratas tenemus, ex quibus hæc quæ nunc agimus, ratione non solùm probabili, sed etiam propemodum necessaria adstruere possumus. Verumenimuero quandò in lectorum animis quálibet persuasis (de meo enim coniecturam facio) idẽtidẽ (vt ita loquar) rebellaturam hæsitationem video: non committam, vt hactenus contestatis acquiescens, non omnino compos propositi euadam. Spe enim decidisse videbor, si re in iudicium hominum deducta, non protinus secundum nos ab omnibus pronuncietur. Equidem vt Castor & Pollux iudiciorum præsides obstare mihi omni ope numineq; contendant, plures tamen ego tribus ingeniorum feram. Proinde libens facio, vt re quanquam probata, rursus auctoribus amplissimis denunciem testimonium, atque interim argumentis validissimis causam meam ita affirmem, vt omnem ambigentibus animis dubitationẽ abstergeam. Interea exempla ad id quod agebamus citabũtur. Tacitus lib. xiii. de Nerone nondum deterrimo principe loquens, Sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messala paupertatem innoxiam sustentaret. Aureo quoque Cottæ & Atherio Antonino

Quæ dicẽda restant, fide maiora videbũtur.

Mos mathematicorũ i demõstrationibus.

F G H I K

A Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quanquam per luxum habitas opes dissipassent. De eodem Tranquillus, Nobilissimo (inquit) cuique, sed à re familiari destituto, annua salaria & quibusdam quingena constituit. Et de Vespasiano, Expleuit censum Senatorium, Consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentauit. Si ergo Senatores quidam Romani iam Consulares facti duodecim millia & quingentos aureos annuo stipendio à principibus habuerũt, cur incredibile sit id quod de medicis dictum est? Artes autem hoc tempore penè dixerim damnosas, olim non modò B Romæ, sed etiam in Asia quæstuosas vel locupletatrices potius fuisse, auctoritatibus docebo. Iamprimum idem Tranquillus de Vespasiano principe auaritia infami, etsi cætera penè optimo, Ingenia (inquit) & artes vel maximè fouit. Primus è fisco Latinis Græcisque rhetoribus annua centena constituit: præstantes poëtas necnon artifices coëmit. Annua centena non minus duobus millibus & quingentis aureis fuerunt: quæ si nunc in breuiario principis anniuersario legerentur, non dico vni nomini expensa, sed in vniuersum literatorum genus: prodigii instar esse crederetur, portentiq; prima quaque occasione procurandi, ab iis quidem magnis viris qui æ-C rarium nostrum libero penè arbitrio expẽsant. Ex quo intelligere licet vnde Fabius Quintilianus saltus illos coëmerit qui à Satyrico celebrantur. Primus enim Romæ ex Hispania veniens stipendium è fisco accepisse dicitur ab Eusebio sub Domitiano: quod tamen non esse verum, ex dicto loco Tranquilli deprehenditur. Huius ætatis aliud est iudicium, pręsertim in Gallia, suo sibi suffragio à ludo poëtico oratorioq; explosa, vt antea dictũ est. Viginti talentis vnam orationem Isocrates vendidit, vt auctor est Plinius in sexto, id est aureorũ nostrorũ duodecim millibus. Idem lib. xxxiii. Hominum primus & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus Del-D phis in templo sibi posuit, septuagesima circitèr Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. O tempora, o mores. Isocrates Athenis, id est in vrbe eruditissima, orationem vnam tanti vendere olim potuit, quanti nunc Gallia prouinciarum locupletissima, eadem & doctorum hominũ egentissima, nec Latias nec Græcas Athenas æstimandas esse putat. Et nos mirabimur ab omnibus nobis verba dari quibuscum negocium habemus, cum nec literas ipsi sciamus, nec imperio eas obtinendo tuendoq; conferre quicquam aut conducere putemus? Thucydidem imperatorem Atheniensem (inquit idem Plinius) in exilium egere: rerum cõditorẽ reuocauere: elo-E quentiam mirati, cuius virtutem damnauerant. Thucydides ab exilio publico decreto reuocatus est, vt historiã scriberet quæ nũc extat. Nunc verò

Quis dabit historico quantum daret acta legenti?

vt inquit ille Satyrographus. Vnde fit vt res à maioribus nostris gestas tam commemorare possimus, quàm terra editi homines auos citare suos. Quãquam non magnopere fortasse refert nostri temporis res gestas obliuione transmitti, qui nihil aut pauca literis celebranda gessimus: certè multa silentio potius mandanda sunt. Quo minus mirum est summos rerum nostrarum arbitros nullo in numero beneficiariorum habere instituisse literatos

Adnotanda Senatoribus salaria constituta.

Artes olim in precio habebantur, q̃ nũc euiluerũt.

Poetarum & Rhetorũ annua salaria.

Quintiliani opes.

Literarum precia.

Thucydides ab exilio reuocat' ob historiã quã condidit.

homines, vt qui res geſtas prodere æternæ memoriæ gaudeant. Alexander F
Magnus inter ſpolia Darii Perſarum regis vnguentorum ſcrinio capto,
quod erat auro gemmiſq; ac margaritis precioſum, varios eius vſus amicis
demonſtrantibus, quandò tædebat vnguenti bellatorem & militia ſordidũ,
Alexander Homeri Pindariq; cultor. Immò Hercule (inquit) librorum Homeri cuſtodiæ detur. vt precioſiſſimũ
humani animi opus quàm maximè diuiti opere ſeruaretur. Idem Pindari
vatis familię penatibuſque iuſſit parci cum Thebas caperet. Ariſtotelis phi
loſophi patriam condidit, tantæq; rerum claritati tam benignum teſtimo-
nium miſcuit. Auctor idem Plinius. Diu addubitaui an id quod ſequitur, G
adderem. Veritus ſum enim ne temporum noſtrorum iniquitas fidem hi-
ſtoriæ derogaret, in cachinnóſque tandem res memorabiles abirẽt. Ad ex-
tremum tamen literarum amor, & veri admiratio peruicit vt adſcriberẽ.
Apud Athenæum lib. ix. Dipnoſophiſtarũ Laurentius vir Romanus vnus
eorum ita inquit, de Tetrace aue loquens, νομίζων δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀριστοτέλη μνήμης
ἠξιῶσθαι τὸ ζῶον ἐν τῇ πολυταλάντῳ πραγματείᾳ (ὀκτακόσια δὲ εἰληφέναι τάλαντα παρ' ἀλεξάν-
δρου τὸν σταγειρίτην λόγος ἔχει εἰς τὴν περὶ τῶν ζώων ἱστορίαν) οὐδὲν εὗρον περὶ αὐτοῦ λεγόμενον.
Ego autem exiſtimans virum doctiſſimũ Ariſtotelem dignam hanc auem
putaſſe de qua mentionem faceret, cum tractatum illum eius tot talentis H
æſtimatum adiiſſem (nam Stagiriten ipſum octingenta talenta ab Alexan-
dro accepiſſe fama eſt ob hiſtoriam animalium) nihil quicquam in eo de
ea aue inueni. His Athenæi verbis elogium habemus ſummi regis Alexan-
dri ad doctrinæ literarum indicaturam, qui vnum tractatũ Ariſtotelis prę-
Prҫmiũ qđ Ariſtoteles ab Alexandro accepit pro hiſtoria animalium. ceptoris ſui quadringentis & octoginta millibus aureorum noſtri tempo-
ris æſtimauit ac redemit. De hoc loquens Plinius libro octauo ita inquit,
Ariſtotelem in his magna ſecuturus in parte, præfandum reor: Alexandro
Magno Rege inflammato cupidine animalium naturas noſcendi, delega-
taq; commentatione Ariſtoteli ſummo in omni ſcientia viro, aliquot mil- I
lia hominum in totius Aſiæ Græciæq; tractu parere iuſſa, omnium quos
venatus, aucupia, piſcatuſq; alebant, quibuſq; viuaria, armenta, aluearia in
cura erant, nequid vſquam genitum ignoraretur ab eo: quos percũctando,
quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit. Si
quinquaginta volumina rectè legitur apud Plinium, nõ omnia ad nos per-
uenerunt. noſtræ tamen ætati gratulandum, quòd libri de anima, eorũ prę-
ſtantiſſimi, non interciderunt. Nam innumera propemodum volumina eũ
ſcripſiſſe ex Laërtio nouimus. Quàm malè autem cum promis condis æ-
rarii noſtri ageretur, ſi eius regis æmulos principes haberemus? quàm lon- K
Sorices Prætorij appellare videt̃ Quęſtorum aſſeclas l inferioribus actibus argentariam factitãtes, & ærariũ arrodẽtes. gè autem abigerentur ab aula ſorices illi Prætoriani diuiſorum aſſeclæ, qui
nobis ſericati ob oculos incurrunt arroſo argento principali tumidi? O
mirificam officinam, quæ quanuis ſordidos homines, ſeſquimenſe politos
ad vnguem nobis reddat. O inania, o ingrata, o pudenda denique literarũ
ſtudia, quibus aduerſis fatis nequicquã intabeſcimus: quos iſti non ſapien-
tiæ amore captos, ſed mente potius putant. Verùm vt quod inſtat agamus,
idem Pli. lib. ſeptimo, Medicinæ ſcientiam (inquit) in Theombroto Ptole-
mæus rex Megalenſibus ſacris donauit centum talentis, ſeruato Antiocho
rege.

A rege. Et lib. xxix. Erasistratus Chrysippi discipulus, Aristotelis filia genitus, Antiocho rege sanato, centum talentis donatus est à rege Ptolemęo filio eius, vt incipiamus & præmia artis ostendere. Erasistratum & Theombrotum vel eundem fuisse intelligimus, vel Plinium non eundem auctorem vtrobique secutum. Centum talenta, sexaginta millia aureorum valuisse pòst paulò docebimus. Idem libro. vii. Aristidis Thebani pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est, octoginta emit duas Cæsar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Vene-

Præmia medicorũ memorabilia.

Precia pictarum tabularum.

B ris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris, pari rependit auro. In antiquis legitur, medio crispanti. quare sic legendum censeo, Mediocris spatii, rependit auro. Nam rependere pari auro nunquam à Plinio dictum est. & alioqui Plinius mediocri magnitudine tabulæ, precii magnitudinem significare voluit. Rependere auro, plena est locutio. Cicero de Orat. Cui pro Gracchi capite aurum erat repensum. quod Plinius ipse lib. xxxiii. imitatus est, his verbis, Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: vtpote cum Septimuleius, C. Gracchi familiaris, auro repensum caput eius excisum ad

Rependere auro.

Cap. 3.

C Opimium tulerit. id est, πρὸς χρυσὸν ἀντισταθμιζομένην τὴν κεφαλὴν, vel πρὸς χρυσὸν ἰσο-στάσιον. Quanta autem auctoritas artibus olim fuerit, etiam ex eo coniicere possumus, quod idem lib. xxxv. inquit de Pamphilo pictore loquens, Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem Apelles & Melanthius ei dedere: & huius auctoritate effectum est Sicyone primùm, deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam, in buxo docerentur: recipereturque ars ea in primum gradum liberalium. In vetustis tamen penè omnibus legitur, vt pueri ingenui omnia antigraphicen. licet hoc Hermolaus ex vetustis restituisse se dicat. Quare

Artium authoritas. Cap. 10.

De honore picturæ.

D suspicor sic Plinium scriptum reliquisse. Ingenui omnia ante graphicen: quasi hæc fastigium doctrinæ puerili imponeret. quod tamen admonendi animo dictum à me existimari velim. non enim facilè mutandam esse structuram veterem censeo. Nonnihil hanc opinionem meam intẽdit id quod sequitur, Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerentur. Cæterùm quod hic dicitur nemiñe docuisse minoris talento annis decẽ, non consentaneũ mihi visum est, vt cum tanta precia tabularũ legeremus apud Pliniũ, idem tamẽ docendi precium tam paruum poneret, atque ita poneret, vt admirari nos

E vellet. Quare cũ exemplaria antiqua adirem, reperi nõ annis sed annuis legendum, nec decem, sed X L. vt sit, Docuit nemiñe minoris talentis annuis quadraginta. quanquam in antiquissimo scriptum erat quingenta, in pagella quidem, sed in margine quadraginta. Vt minimum autem annuis decem legendum, hoc est aureorum sex millibus. quod longissimè abest ab eo sensu qui ex impressis percipitur, absurdissimo illo quidem, cum etiam pluris hodie pictores instituantur. Atqui ne decoxisse doctrinam eam Apelli putemus, qui tanti picturam didicit: idem auctor de eo loquens aliquanto pòst ita inquit, Pinxit & Alexandrum Magnum fulmen tenentem in tem-

li. 35. c. 10.

plo Epheſiæ Dianæ viginti talentis auri.digiti eminere videntur,& fulmen extra tabulam eſſe.Immane tabulæ precium accepit aureos menſura, non numero. Vel vt ex vetuſtiſſimo lego,tabulæ preciū in nummo accepit aureo,menſura, non numero. Viginti auri talenta, vt minimum centum ac viginti millia aureorum coronatorū valent. quod tamen exquiſitius poſtea viderimus.Strabo libro.xiiii.de Co inſula loquens,& vrbe eius cognomini,In ſuburbano eſt Aeſculapii templum valde nobile, ſimulacris multis refertum: in queis eſt Apellis Antigonus. Fuit etiam pridem Venus è mari emergens,quæ nunc diuo Iulio Cæſari dicata eſt Romæ, quam Au- G
guſtus honori patris conſecrauit, vt generis auctorem. Fama eſt Cois pro tabula centum talenta ex imperato tributo remiſſa eſſe,φασὶ δὲ τοῖς κῴοις ἀντὶ τῆς γραφῆς ἑκατὸν ταλάντων ἄφεσιν γενέσθαι τοῦ προσταχθέντος φόρου. Interpres eo in loco lapſus, anadyomenen,id eſt emergentem Venerem, nudam tranſtulit, quaſi apodyomenen. Eſt enim ἀνάδυσις emerſus, cui opponitur κατάδυσις, quanquam & aliud ſignificat.Homerus,

καρπαλίμως δ' ἀνέδυ πολιῆς ἁλὸς ἠΰτ' ὀμίχλη.

Plinius libro ſupradicto,Venerem exeuntem è mari diuus Auguſtus dica-
Anadyomene Apellis.
uit in delubro patris Cæſaris, quæ Anadyomene vocatur, verſibus Græcis H
tali opere dum laudatur victo, ſed illuſtrato. huius enim inferiorem partē qui reficeret,non poterat inueniri. Ego tamen ex vetuſtis melius poſſe legi puto,Verſibus Gręcis tali opere dum laudatur victo: ſed per tot luſtra huius inferiorem partem corruptam qui reficeret,non potuit inueniri.Per luſtra autem Cenſores olim ſarta tecta ædium ſacrarum tuenda locare ſolitos eſſe notum eſt. Romanorum igitur res nummaria ita propemodum

Talentum.
conſtituta fuit. Græci drachmis,minis,& talentis vſi ſunt.Talentum multiplex fuit auctore Feſto. Atticum autem ſex millium denariorum fuiſſe dicit.τάλαντον(inquit Suidas) μνῶν ἐστὶν ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ, δραχμῶν ἑκατόν. Talentum, I
inquit, minarum eſt ſexaginta, mina autem drachmarum centum. Hoc etiam legimus in verſibus illis qui apud Priſcianum leguntur, & Fauini eſſe dictitantur,

Cecropium ſupereſt poſt hæc docniſſe talentum,
Sexaginta minas ſeu vis ſex millia drachmas,
Quod ſummum doctis perhibetur pondus Athenis.

Priſcianus de ponderibus,Scrupulus,inquit,ſex ſiliquæ.drachma,ſcrupuli tres.vncia,drachmæ octo, ſcrupuli X X I I I I.vnciæ X I I,libra. Libra vel mina Attica,drachmæ L X X V.Libra vel mina Graia,drachmę X C V I. K
talentum Athenienſe paruū,minæ ſexaginta.magnū, minæ L X X X I I I, & vnciæ quatuor. Ad hoc probandum citat Liuium, ſed quoniam verba Liuii apud Priſcianum corrupta leguntur,ab auctore ipſo repetenda ſunt, qui lib.iiii.de bel.Maced.de Tito Quintio loquens Græciæ liberatore, Ingens(inquit)numerus erat bello Punico captorum, quos Annibal, cum à ſuis non redimerentur, venundederat. Multitudinis eorum argumentum eſt quod Polybius ſcribit,centum talentis eam rem Achæis ſtetiſſe, cum quingentos denarios precium in capita,quod redderetur dominis,ſtatuiſſent.

A ſent. Mille enim ducentos Achaia ea regione habuit. Hactenus Liuius. Ex cuius verbis intelligimus in centum talentis millies ac ducenties quingentos denarios eſſe, hoc eſt ſexcenties mille. quod perinde eſt ac ſi dicas centies ſex millia denariorum. Ita planum fit in quolibet talento ſex millia denariorum fuiſſe, cum centeſima pars eius ſummæ ſint ſex millia. Rem per ſe odioſam, quàm potui facillimè explicui, ſicq; vbique facturum me comparaui: ne qui hunc librum in manus ſumpſerint, identidem neceſſe habeant eo tantiſper depoſito palimpſeſtum ſumere. ſic appellant tabellam delectilem qua calculatores vtuntur, quanquam Cicero pro charta vtitur deletitia. Addit hoc Priſcianus, Denarios eo tempore nummos argenteos fuiſſe ſiliquarum pondere vicenarumquaternarum: id quod Liuius in eo libro oſtendit de triumpho eiuſdem Quintii loquens, his verbis, Signati argenti octogintaquatuor millia fuere Atticorum, tetrarchiam vocant. trium ferè denariorum in ſingulis argenti eſt pondus. Quo in loco Liuii non tetrarchiam, ſed tetradrachma lego: non ex Priſciano, apud quem inanis articula pro hoc verbo relicta eſt, ſed ex Cicerone, & Polluce libro nono de vocabulis rerum ad Commodum Cæſarem: qui auctor didrachmum, tridrachmum & tetradrachmum nomiſmata olim fuiſſe tradit, cumq; nummũ ab Athenienſibus bouem appellatum eſſe ab eius pecudis nota, indeq; ficta ab Homero arma hecatombœa & enneabœa. Id etiam ex Priſciano ſatis intelligi poteſt, qui nummos illos Atticos fuiſſe ſcribit duarum & ſeptuaginta ſiliquarũ. Idem Liuius (inquit ille) oſtendit lib. xxxvii. ab Vrbe cond. magnum talentum Atticum octoginta habere libras & paulo plus, cum ſupradictorum cõputatio manifeſtet octogintatres libras & quatuor vncias habere talentum, quod eſt denariorum ſex millium. Liuii verba hæc eitat, Talentum ne minus pondo L X X X Romanis põderibus pendat, vel D ſic decreuit Senatus, vt non plus quàm ternæ libræ & quaternæ vnciæ ſingulis talentis deſint. Hactenus Priſcianus. Cuius computationem ſic accipio (nihil enim aliud addidit) cum vnumquodque talentum ſex millia denariorum pénderet, octo quoque millia drachmarum pependiſſe ratione prædicta. Hæc octo millia ſi in centenarios partiaris, octoginta vtique libras cẽtenarias habebis. Atqui cum libra antiqua quam Liuius ſecutus eſt, drachmarũ fuerit ſex & nonaginta, ſupererunt quater octoginta drachmæ, id eſt trecentæ & viginti: ex quibus ratione dicta tres libræ conficiuntur, & inſuper tertia pars libræ, id eſt duæ & triginta drachmæ. Ita in talenta ſin-E gula ternæ libræ cum triente tribuuntur vltra octoginta libras. Sciendum autem (inquit ille) quòd ſecundum Liuii computationem centum minæ Atticæ, quarum ſingulæ L X X V drachmas habent, faciunt talentum magnum. minus autem talentum ſexaginta minæ ſecundum Dardanum faciunt. Maius autem & minus fuiſſe docet Terẽtius in Phormione cum inquit, Si quis daret talentum magnum. Italica autem mina drachmas habet (vt ſupra dictum eſt) nonaginta ſex, quæ libra eſt X I I vnciarum, hoc eſt denarii L X X I I. Qua computatione L X X X I I I libræ Romanæ, & quatuor vnciæ, quod magnum talentum eſſe diximus, centum minas At-

Palimpſeſtos.

Didrachmum. Tetradrachmum. Arma Hecatõbœa.

ticas faciunt. Seneca in.x. Epiſtolarum ad Nouatū. X X I I I I ſeſtertia (inquit) id eſt talentum Atticum paruum. X X I I I I enim ſeſtertia, ſexaginta libras habent. Hactenus apud Priſcianū legitur. Quo dicto Priſcianus ipſe ſibi contrarius eſt. Hac enim ratione talentum magnum ſeptem millia & quingentas tantum drachmas habuiſſe probatur, quod Liuii ſupradicta ratione octo millia habebat. Quippe cum ſingula tetradrachma, id eſt quaternarum drachmarum nummos, ternis denariis æſtimauerit, ſena quoque millia denariorum octonis millibus drachmarum æſtimauit. At hoc quàm ſit conſentaneū cum poſtremo dicto, videamus. In promptu eſt enim vnicuique videre, cum centum libræ centenariæ decē millia drachmarum valeant, ſi inde quartam partem eximamus, vt libræ iam ſint ſeptuagintaquinque drachmarum, non plus quàm ſeptem millia & quingentas drachmas talentum uliturum, quod tamen Liuiana computatione octo millia valuit. Iam verò octogintatres libras per numerum drachmarum, id eſt nonagiesſexies multiplicemus, fient in ſumma ſeptem millia nongentæ ſexagintaocto drachmæ. his ſi trientem ſupradictum, id eſt duas & triginta drachmas addiderimus, quæ ex quaternis illis exuberantibus vnciis fiunt, numerum omnino octo millium habebimus. Quare manifeſta eſt hallucinatio in calculo ſupradicto: quem Priſciani eſſe ideo non credo, quòd in tribus libris antiquis quos vidi, tractatus ille non viſitur, vno etiam antiquiſſimo. Centum igitur minæ Atticæ talentum magnum vt fecerint, non id talentum erit cuius Liuius loco ſupradicto meminit: ſed Euboicum fortaſſe, de quo idem Liuius lib. eodem ſic inquit, de pace loquens cum Antiocho facta, Europa abſtinete, Aſiaq; omni quæ cis Taurum montem eſt, decedite. Pro impēſis deinde in bellum factis, X V millia talentûm Euboicûm dabitis: quingenta præſentia: duo millia & quingenta cum Senatus populúſque Romanus pacem comprobauerit: mille deinde talenta per duodecim annos. Quid ſit autem Euboicum talentum, docet Feſtus his verbis, Euboicum talentum nummo Græco ſeptem millium & quingentorum ciſtophorûm eſt: noſtro, quatuor millium denariorum. Ciſtophororum autem crebra eſt mentio apud Liuium, vt libro eodē in triumpho L. Scipionis, Tulit in triumpho argenti pondo C X X X V I I millia. Et paulo ſuperius de nauali triumpho L. Aemilii, Pecunia tranſlata nequaquam tanta pro ſpecie regii triumphi. Tetracina Attica C C X X X I I I millia. Ciſtophori C C C X X X I I mil. In ſuperiore exemplo non tetracinum & ciſtophori lego, ſed tetradrachmûm & ciſtophorûm genitiuo caſu. In hoc autem tetradrachma & ciſtophori: & vbique apud Liuium ſic emendandum cenſeo. Tetracinum enim quid ſit, nemo, vt arbitror, nouit. Nec tamen dictum Feſti conuenit cum ratione Liuiana, quæ talentum ſex millium denariûm facit. Niſi etiam corruptum numerum apud Feſtum aliquis ſuſpicari malit. quanquam alioquin Feſtus ipſe ſibi non conſtat, qui alibi talentum Atticum ſex millium denariûm facit, Rhodium ciſtophorûm quatuor millium: alia etiam genera ponens nihil ad rem pertinentia. Quare potius adducor, vt talentum apud Liuium ſit octogenarium, & proportionem

Euboicū talentum.

Ciſtophori.

Liuij loc°.

F G H I K

A proportionem epitriton habeat,id eſt ſeſquitertiam, vel vt alii loquuntur, tertiariam,ad talentum Atticum minus, quod ſexagenarium eſt. Sic enim ratio quadrabit, vt quam proportionem denarius ad drachmam habuiſſe dicitur,eandem Liuianum talentum ad vulgare,id eſt ad Atticum habeat. Libras nunc centenarias intelligi volo. Nam quod apud Priſcianum legitur,vt talentum minus ſexagenarium ſit, & libræ eius ſeptuagintaquinque drachmarum,nullo auctore confirmari poteſt.Cum enim Suidas,Pollux, Feſtus, Græci & Latini talentum Atticum ſex millium drachmarum eſſe B dicant,& ſexaginta minarum,neceſſe eſt vt L X minas nō Atticas ſed Græcas intelligamus, & centenarias, quæ Atticas octoginta faciunt. Talenti magni meminit Plautus in Moſtellaria his verbis, Si hercle nunc ferat ſex talenta magna argenti pro iſtis præſentaria, nunquam accipiet. Locus autē ille Liuii qui apud Priſcianum citatur, non lib.xxxvii.legitur,ſed xxxviii, his verbis, Argenti probi X I I millia Attica talenta data intra X I I annos penſionibus æquis. Talentum ne minus pondo L X X X Romanis ponderibus pendeat.Vbi tamen ordinem verborū peruerſum eſſe credo. Non enim latinè X I I millia talenta,ſed talentûm dicitur, quomodo & alibi & C in loco ſupra dicto locutus eſt Liuius. Quare hic Liuium ſcripſiſſe puto, argenti probi Attica talenta X I I millia, vel Atticûm talentûm. Quod ſi de talento dicere vlterius pergam , exitum res non inueniet: vſqueadeo de talento diuerſa produntur & varia ab auctoribus. Suidas & Heſychius talentum apud quoſdam centum & vigintiquinque librarum fuiſſe tradunt, apud nonnullos genus fuiſſe nomiſmatis.Non omittendum id quod Pollux inquit,talentum Atticum apud Athenienſes Atticas drachmas capere numero ſex millia:apud alios eundem numerum,ſed ſuarum cuiuſque loci drachmarum.Id quod eò pertinere poteſt,quod de talento Liuiano di- D ctum eſt,ſiue Euboicum ſiue aliud fuerit,vt quomodo Athenis & alibi talentum ſex millia drachmarum habuit vernacularum cuiuſque loci, ſic Romæ ſex millia denariorum habuerit, quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarum. Vitruuius lib.x.de teſtudine Agetoris Byzantii loquens, Erigebatur autem machina in altitudinem ad diſiiciendum murum circiter pedes centum.Item à latere dextra ac ſiniſtra procurrēdo perſtringebat non minus pedes centum. Gubernabant eam homines centum, habentem pondus talentûm quatuor millium,quod fit quadringēta octoginta millia pondo.His verbis,ſi emendatè leguntur, auctor eſt Vitruuius E talentum centum & viginti pondo Romana continere: quod genus proximè accedit ad illud talentum quod Suidas & Heſychius poſuerunt. In aliis libris quadringenta nonaginta mil.legitur.Qua ratione talentum centum & viginti pondo & ſemiſſis fuit. quod ipſum ego non argenti talentum fuiſſe,ſed negociatorium & mercimoniale puto, quod duplicem fortaſſe ad talentum argenti proportionem habebat , vt hodie libra argentaria & aurificum ſubdupla eſt zygoſtaticæ. Et ſic ſinguli homines quina paulo minus millia pondo Romana mouebant machinali libramento,noſtra circiter tria millia & ſexcenta. vſqueadeo diuerſa auctores de talento

Talentum magnum.

Talentum ſecundum Vitruuiū.

scripserunt. Nihilo tamen secius constituere omnino habeo quid sit talentum, quantúmque sit ad Romanum nummum relatum. siquidem ad vlteriora progredi ordine instituto contendo. Obseruaui igitur Romanos non antè talenti vocabulo vti cœpisse, quàm imperii fines ad eas vsque gẽtes prorogauerunt, quæ hoc vocabulo signati argenti vtebantur. Tunc autem eos verisimile est eodem genere talenti vti solitos, quo genere vtebantur ii quibúscum commercia aut belli aut pacis habuerunt, nisi siquando certis verbis concepta fœdera aliud genus induxerunt, vt in Antiochi fœdere iam dicto factum est, quo cautum est de talenti quantitate. Ferè autem talentorum vocabulo vsi sunt in rebus Græciæ & Asiæ. Quare cum Græci & Asiatici populi sena millia drachmarum & sexagenas minas talento tribuant, ego in colligendis summis hanc rationem vt potissimam sequar. Malo enim extenuasse res videri, quàm in maius auxisse. Atqui nemo talentum apud scriptores rerum in Græcia aut Asia à Romanis gestarum, minus fuisse libris sexaginta contenderit, vt arbitror. Denarii autem & drachmæ promiscuam appellationem habebo, auctoritate fretus Plutarchi & Plinii, & scribentium concordia. Nec me deterrebit locus ille Liuianus in quo pro trium fortasse quatuor legendum est: quanquam & inter antiquum denarium & drachmam Atheniensem potuit aliqua esse differentia. quod tamen non probo. Habeo enim antiquissimum in honorem Romuli & Remi percussum, quibus infantibus lupa sub ficu vbera præbet. Literæ exesæ vetustatem præferunt. Pondus idem quod reliquis qui drachmales sunt. ab altera parte X litera denarium significare videtur, sed potuit tetradrachmus nummus malignè percussus esse in difficultate reipublicæ Atheniensium, vt aliquando Romæ factum esse docebimus: ita vt quatuor drachmarum nummus non multo plus tridrachmo valeret, id est denariis tribus. τάλαντον (inquit Suidas) μνῶν ἐστὶν ξ. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ρ. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολῶν ς. Talentum (inquit ille) minarum est sexaginta, mina autem drachmarum centum, drachma obolorum sex. Sed de minutis postea viderimus, ne quid addubitatum relinquatur. Nunc talentum æstimabimus sexcentis coronatis nostris, hoc est sexagies denis. Denos enim aureos in libras constituimus. Hac ratione centum talenta centies sexcentos aureos valent, hoc est sexaginta millia: quod promptum est colligere in digitos tantum calculum deducenti. Centies enim quingenti, quinquaginta millia efficiunt: & centies centum, decem millia. Eadem ratione decem talenta, sex millia coronatorum valent: & viginti, duodecim: triginta, decem & octo: quadraginta, quatuor & viginti: quinquaginta autem, triginta: & mille, sexcenta millia. Quod semel dicendum duxi, ne lectores posthac æstimandis summis hæreant. Ita fit vt quod Græci quinquaginta talẽta argenti dicunt, Romani duodecies sestertium dicãt, quæ summa census est Senatorii: quod ita postea probabimus, vt nemo in posterum ambigat. Veniamus ad historicorũ loca. Plutarchus in Cęsare, Circa Pharmacusam insulam à piratis capitur, qui per idẽ tempus nauibus magnis & immensis classibus mare occupauerant. à quibus cũ pro eo redimẽdo viginti poscerentur

[Margin notes: F, G, H, I, K (section letters, right margin). Left margin: "Talẽti mẽtio apud Romaños" (beside "tes prorogauerunt"); "Aestimatio talenti ære nostro" (beside "mus sexcentis coronatis").]

A rentur talenta, derisit, quòd qualem cepissent virum, ignorarent: proinde quinquaginta se daturum pollicitus est. Tranquillus in eodem Cæsare, Numeratis deinde quinquaginta talentis, expositus in littore, non distulit quin è vestigio classe deducta persequeretur abeuntes. Quinquaginta talenta, triginta millibus coronatorum æstimo. Idem Plutarchus, Cæsar ex Prætura prouinciam sortitus Hispaniam, cum proficiscenti creditores magnis clamoribus impedimento essent, confugit ad Crassum, qui Romanorum ditissimus, aduersus Pompeii in Republica potentiam, acri Cæ-

B saris ingenio ac feruore simul egebat. Crasso igitur contra inexorabiles maximè ac importunos creditores octingentorum & triginta talentorum sponsione interueniente, Cæsar in prouinciam abiit. Hoc perinde est ac si dicam, quadringenta & nonagintaocto millia aureorum quæ Cæsar debebat, Crassum fide sua esse iussisse: de quo idem Tranquillus: Ex Prætura vlteriorem sortitus Hispaniam, retinentes creditores interuentu sponsorum remouit. Appianus in secũdo bellorũ Ciuilium: Cæsar deinde in Iberiam delectus Prætor, cum magnam facultatum partem ob ambitum ære alieno deuinxisset, huiusmodi verbis vsus esse dicitur, Bis millies & Aes alienum Cæsaris Dictatoris.

C quingenties centena millia sibi adesse oportere, vt nihil haberet. Quæ summa ære nostro maior est bis & sexagies centenis millibus aureorum. Huius dicti fides ab exemplari Græco petenda mihi visa est: quod mihi videre longo interuallo contigit beneficio Lazari Baysii vtraque lingua doctissimi, vt scripta eius testantur: qui legatione Venetiis functus est, vnde illud volumen profectum. In eo auté sic locus hic legitur, ὁ δὲ καῖσαρ στράτηγος εἰς ἰβηρίαν αἱρεθεὶς ὑπὸ μὲν τι πρὸς τῶν χρηστῶν διακρατοῖτο ἐν ῥώμῃ, πολὺ πλείονα τῆς ὑπαρχούσης ὀφλὼν διὰ τὰς φιλοτιμίας, ὅτι φασὶν αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι δισχιλίων καὶ πεντακοσίων μυριάδων, ἵνα ἔχῃ μηδέν. Quæ verba sic vertenda esse duxi: Cæsar autem præturã in Hispaniã

D sortitus, aliquantisper à creditoribus manu iniecta retentus est ob contractum æs alienum in ambitu, maius suis facultatibus: tuncq; fertur dixisse, duobus millibus & quingentis myriadibus sibi opus esse vt nihil haberet. Quod latinè ex more antiquo loquendi sic vertendum fuit, ducenties & quinquagies sestertium sibi opus esse. quæ summa ære nostro instar est sexcentorum vigintiquinq; milium aureorum. & ita interpretamur quasi Appianus myriadas nummûm non drachmarum intellexerit. Quod si rectè fecimus, ex iis quæ infrà dicentur, constabit & Curionem & Milonem longè maius alienum æs eodem tempore contraxisse. Verùm Latinis li-

E bris de Græcis traductis fidem posthac non habere constitui, luculentis exemplis commonefactus. sed nos hoc viderimus. Græci hunc numerum sexcentas & viginti myriadas appellant. Lingua nostra millionem vocat decies centena millia. Hoc si imitari volumus, chiliada chiliadum vt Græci dicere poterimus, hoc est mille millenarios, vel millies mille. Græci rursus myriadem vocant decem millia. ergo decies centena millia centum myriadas dicunt, & mille myriadas centies centena millia. Quod ideo præfandum duximus, ne legentes conturbentur si vel iis vocabulis aliquando vtamur, vel eos auctores citemus qui ea vsurparunt. Plutarchus in Crasso, Numerorum vocabula. Millio. Chiliades & Myriades.

Apud Romanos omnes conſtat virtutes quas plurimas Craſſus habuit, F
vnius auaritiæ ſordibus obſcuratas fuiſſe: cuius vitiis clariſſimum teſtimonium præbet magnitudo diuitiarum quas breui admodum tempore ſibi comparauit. Nam cum trecenta ſolum talenta ex paterna hæreditate accepiſſet: priuſquam aduerſus Parthos exercitum duceret, ſeptem millium & centum talentorum ſummam coegiſſe traditur, cum etiam decimam facultatum ſuarum partem Herculi conſecraſſet, & publicum epulum dediſſet populo, ac tres minas in ſingula ciuium capita contuliſſet. Harum diuitiarum maximam partem (ſi verum proferre licet) ex ciuilibus bellis atque in- G
cendiis comparauit, calamitatibus publicis ad priuatas vtilitates abutens. Et paulò pòſt enumeratis prædiis quæ & in Vrbe & ruri ſectionibus quæſiuerat, Seruos præterea (inquit) circiter quingentos emit fabrilis artis & architecturæ peritos: nec iis tantum ad propriç domus extructionem vſus eſt, ſed ciuibus ædificare volentibus eorum operas mercede locabat, ac ſimul areæ ſpatium cuicunque pro arbitrio ſuo ad ædificandum vendebat. Cumq́ ſignati argenti maximam copiam, & agros mirificè cultos, in iiſque cultorum ingentem numerum poſſideret, minimi tamen hæc omnia facienda videbantur prę maxima turba ſeruorum quos variis artibus inſtru- H
ctos habebat, lectores, ſcribas, pictores, argentarios, procuratores, mēſarios, quos ipſemet ſumma diligentia curare, diſcētibus aſſiſtere, pleroſque etiam docere conſueuerat. Aiebat enim præcipuam domini curam circa ſeruos eſſe oportere, cum ſint rei familiaris tanquam animata inſtrumenta. Septē millia & centū talenta, bis & quadragies cētena millia aureorū noſtrorum valent, & ſexaginta præterea. Quā ſummā ſi Craſſus poſt decimatas facultates ſuas, & largitionem popularē habuit, quid exiſtimamus eum integris facultatibus habuiſſe? Quod ſi verum eſt eum in ſingula capita ciuiū Romanorum ternas minas dediſſe: vt centum millia ciuium fuerint ad dona- I
tiuum nomina ſua dantium, minoris trecentis myriadibus, id eſt tricies centenis millibus defungi largitione non potuit. Quare hunc locum ſuſpectū habebam quod ad minas pertinet, antequam Græcum exemplar vidiſſem, præſertim cum circa hæc tempora cēſu Romæ acto inuenta ſint quadringenta ſexaginta millia paulo ante proſcriptionem Syllanam. Poſtea verò q̄ Græcum librum legi, interpretis errorem intellexi. Plutarchus autē ita græcè ſcribit, τριακοσίων τὶ οὐ πλείω κεκτημένος ἐν ἀρχῇ ταλάντων, εἶτα παρὰ τὴν πολιτείαν ἀποθύσας μὲν τῷ ἡρακλεῖ τὴν δεκάτην, καὶ τὸν δῆμον ἑστιάσας, τρεῖς δὲ μῆνας ἑκάστῳ ῥωμαίων σιτηρέσιον ἐκ τῶν αὐτοῦ παρασχὼν, ὅμως πρὸ τῆς ἐπὶ πάρθους στρατείας, αὐτὸς αὐτῷ θέμενος ἐκλογισμὸν K
τῆς οὐσίας, εὗρεν ἑκατὸν ταλάντων τίμημα πρὸς ἑπτάκις χιλίοις. Cum enim ab initio non plus trecenta talenta poſſediſſet: poſtea cum ad Rempublicam adminiſtrandam ſe contuliſſet, interim decimam facultatum ſuarum Herculi polluxit. epulum priuatim fecit ſingulis ciuibus Rom. teſſeram annonariam trium menſiū dedit. quibus peractis, tamen antequā in Parthos expeditionem ſuſcepit, cum rationem cenſus ſui iniſſet, ſeptem millium centúmque talentorū æſtimationē comperit. Interpres exemplari deceptus, minas pro menſibus tranſtulit. Diximus ſuprà apud Plinium legēdum eſſe de eodem

Craſſi diuitiæ male partæ.

Seruorum cura maxima habenda.

A Crasso, In agris sestertium bis millies possedit, Quiritium post Syllam ditissimus. Siquidem bis millies, quinquagies centena millia aureorum valet. Quare Claudii libertus Pallas, qui à Cornelio Tacito sestertii ter millies possessor dicitur, vicies & quinquies centenis millibus Crasso fuisse ditior perhibetur: quod etiam Plinius satis significauit his verbis, Multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, paritérq; tres Claudii principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Diuitię autem Narcissi in prouerbium venisse videntur, cum Iuuenalis dicat, Pallas ter mille sestertium possedit, Crasso ditior. Diuitiæ Narcissi.

B Nec Crœsi fortuna vnquam nec Persica regna
Sufficient animo, nec diuitiæ Narcissi,
Indulsit Cæsar cui Claudius omnia.-

Magis id mirum forsitan videri possit, quonam modo Demetrius Pompeii libertus vnius ciuis Ro. qui priuatum fastigium, aut certè ciuile non excessit, tantas opes parare potuerit: de quo Plutarchus in Pompeio ita inquit, Demetrii coniugem, qui Pompeii libertus plurimum apud ipsum potuerat, quíque censum trium millium talentorum reliquerat, Pompeius præter naturæ suæ mores, nec humanè nec liberaliter habuit. De eius liberti insolentia & fastu & opibus multa ab eodem auctore alio loco dicuntur. Sed quod de Cæsare ex Appiano dixeram, id verò videndum est. fidem enim excedere videretur, vt ciuis Romanus, id est ante Dictaturam, bis millies & quingenties æris alieni habuerit: quod quanti sit ære nostro, paulo superius dictum est. Iam primum Plutarchus de eo ita inquit, Ad impensas autem profusior, breuem ac momentaneam sibi gloriam tam magnis opibus permutare videbatur, cum tamen re vera paruis amplissima compararet. antea verò quàm vllum iniisset magistratum, mille ac trecentorum talentûm conflasse æs alienum dicitur. mandata deinde illi Appiæ viæ cura, ingentes prodegit pecunias. Aedilis C C C & X X paria gladiatorum exhibuit. Circa spectacula pompas atque epulas profusissimis sumptibus vsus, vniuersas superiorum munificentias obliterauit. Quas ob res affectam sibi plebem reddidit, vt certatim honores excogitarent quibus paria cum illo facerent. Tranquillus de eo loquens, Deposita prouinciæ spe, Pontificatum maximum petiit, non sine profusissima largitione. In qua reputás magnitudinem æris alieni, cum mane ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti fertur, domum se nisi Pontificem nõ reuersurum. Plutarchus autem auctor est dixisse eum matri, Aut Pontificem hodie videbis filium, aut exulem. Quanta autẽ summi Pontificatus esset dignatio, & quàm opimus eius redditus, ex eo coniici potest, quod Tranquillus in Claudio inquit, Postremò etiam sestertium octogies pro introitu noui sacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, vt quum obligatam ærario fidem liberare non posset, in vacuum lege prædiatoria venalis penderit. Si enim pro sacerdotio vno Claudius tantum cõferre non dubitauit, quid existimamus de Põtificatu maximo, qui caput erat omnium, vt est hodie, & quem principes ipsi assumere solebant, vt ex nomismatis apparet? Idem Tranquillus in Cæsare, Crassum Pompeiúmque in vrbem

Aes alienũ Cæsaris Dictatoris.

C, D, E

Põtificat^o Maximus.

prouinciæ ſuæ extractos compulit vt detrudendi Domitij cauſa Conſulatum alterum peterent: perfecitque per vtrunque, vt in quinquennium ſibi imperium prorogaretur. Qua fiducia ad legiones quas à Rep. acceperat, alias priuato, alias publico ſumptu addidit. Idem alibi, Egit cum Tribunis plebis collegam ſe Pompeio deſtinantibus, id potius ad populum ferrent, vt abſenti ſibi, & quandocunque imperii tempus expleri cœpiſſet, petitio ſecundi Conſulatus daretur, ne ea cauſa maturius & imperfecto adhuc bello decederet. Quod vt adeptus eſt, altiora iam meditans, & ſpei plenus, nullum largitionis aut officiorum in quẽquam genus publicè priuatimq́ omiſit: forum de manubiis incohauit, cuius area ſuper ſeſtertium millies conſtitit: munus populo epulúmque pronunciauit in filiæ memoriam, quod ante eum nemo fecit. Quorum vt quàm maxima expectatio eſſet, ea quæ ad epulum pertinerent, quanuis macellariis oblocata, etiam domeſticatim apparabat. Et paulo inferius, Legionibus ſtipendium in perpetuum duplicauit: frumentum, quotiens copia eſſet, etiam ſine modo copiaq́ præbuit, ac ſingula interdum mancipia & prædia viritim dedit. Et rurſus inferius, Tum reorum obæratorum aut prodigæ iuuentutis ſubſidium vnicũ ac potentiſſimum erat. Hæc & huiuſcemodi alia etiam ſi poſt præturam Hiſpanienſem contigerunt, tamen eò pertinent, vt intelligamus Cæſarem ingenio admodũ profuſo ac magnifico fuiſſe, & quod non niſi ſumma ap peteret. Eiuſdem generis ſunt quæ ſequuntur apud eundem auctorem, Munditiarum lautitiarumq́ ſtudioſiſſimum multi prodiderunt: villam in Nemorenſi à fundamentis incohatam, quòd non tota ad animũ ei reſpon deret, totam diruiſſe, quanquam tenuem adhuc & obæratum. Et iterum ali bi, Ante alias dilexit Marci Bruti matrem Seruiliam, cui & primo ſuo Cõſulatu ſexagies ſeſtertium margaritam mercatus eſt. Quod hic dicitur de margarita ſexagies ſeſtertium empta, fidem facit dicto Pliniano de margarita Cleopatræ centies ſeſtertium æſtimata, id eſt aureis ducentis quinquaginta millibus. Ego cum inquirerem an id verum eſſe potuerit, ſic rationem ducebam, Dotem omnem margaritarum, vt Plinius inquit, & gemmarii noſtri confirmant, in candore, in magnitudine, in orbiculari forma, in læuore & pondere eſſe ſcimus. candorem noſtri nitorem Indicum intelligunt. Quare in vnionum indicatione omnia hæc obſeruant. Cum hæc proderem, percunctatus ſum à gemmario quodam primi nominis mihi familiari, quem vidiſſet vnquam precioſiſſimum vnionem, quantum péndere meminiſſet. Cum de hoc verba faceremus, & ille tricenarios ſe vidiſſe reſpondiſſet, idq́ vt memorabile in præcipua bonitate commemoraret, inter ſermonem aduenit gemmarius alter qui dixit pridie ſe vnum tenuiſſe quadraginta ceratia pendentem. Hoc enim verbo in gemmis appendendis vtuntur, quod infrà à nobis exponetur. Is igitur cũ rei pernoſcendæ cupidum me videret, ait ſe poſtridie mihi eum oſtenſurũ in manibus incluſoris aut vaſcularii qui illigandũ eum monili códuxerat. Ea die ad conſtitutam horã non affui. tertio die cũ veniſſem ad eum, cõperi ab incluſore redditũ, cæterùm eum eſſe in dactylotheca principali, tribus aureorum millibus emptum,

Margarita Cleopatræ, & altera Seruiliæ.

De vnionibus.

F G H I K

A emptum, auellanæ magnitudine, orbiculatum, eximiæ pulchritudinis, pondere (vt dixi) quadragenarium. Ab alio gemmario audiui, quo etiam familiariter vtebar, vnam se margaritam tenuisse, exquisita bonitate, pondere tricenariam, quatuor millibus aureorum emptam à duce Borboniana Ludouici Regis vndecimi filia, viragine cordatissima eadem & magnificentissima, socru ducis Borboniani: qui hodie in eo genere principum multorum opinione censetur, quos sapientissimè Homerus Amymonas appellabat, significare volẽs ita omni reprehensione maiores, vt ne nasuti quidem homines rhoncos liuoris improbi plenos exhalare soliti, & ipse denique Momus aliquid in eis improbarent. Sed Plinius de vnionibus loquens, Pondus (inquit) ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. Hoc pondus sex & octoginta ceratia, & bessem ceratii æquat, cum in vncia centum & sexaginta sint ceratia, & viginti in drachma. Non mirum est igitur si vnio omnis æui maximus, & omni dote bonitatis præstantissimus, tanti ea ætate æstimatus est, qua mundus auro & argento exuberabat, vt ex sequentibus liquidò docebitur. Plinius lib. xxxvii. de Adamante loquens, ita inquit, Proximum apud nos Indicis Arabicisq́ margaritis precium est, tertia auctoritas smaragdis perhibetur, pluribus de causis. Hactenus Plinius. Ex cuius verbis intelligimus margaritam in ordine gemmarũ adamanti tantum cedere, licet hoc tempore vix quartæ sit auctoritatis. Idẽ tamen lib. ix. Principium ergo (inquit) culmenq́ omniũ rerum precii margaritæ tenent, Indicus has mittit oceanus. Ergo cum eo tempore vnionum inter gemmas prima aut certè secunda esset indicatura, tuncq́ rerum precia ad summum licitationis excreuissent, & ille Cleopatræ vnio pondere altero tanto præstaret, quem preciosissimum memoriæ nostræ vnionem gemmarum institores meminerunt, atque eo amplius scrupulo: non abhorrere à fide puto tanti æstimatum esse: simul quòd omnibus numeris commendationis absolutus erat, simul quòd ad culmen probationis & primatum peruenerat, & ita inclaruerat fama, vt natura specimẽ sui fecisse in duabus margaritis existimaretur, vt ex Plinio apparet. Huius precii ratio sic arbitror iniri potest. Quum ex illo gemmario quærerem quanti ex formula æstimaretur plurimo margarita quæ pondere quaternaria, & bonitate prima esset: triginta (inquit) aureis eiusmodi emptam vidimus. Quid octonariam (inquam) eiusdem notæ quanti æstimares? Ait, minimum ducentis. Cum vlterius rogitando per accessiones pergerem, ita respondit, vt intelligerem accessionem precii deinceps ex pondere, non numero, sed proportione fieri: vt quomodo duplicando pondere supradicto octonaria margarita paulo minus septuplex quaternariæ æstimatione facta esset: sic in duodenaria & vicenaria & vlterioribus maiore deinceps maioreq́ sursum versus incremento precium augesceret. Qua ratione si precium Plinianæ illi illi statuamus, in immensum quoddam precium abibit taxatio. Maius fortasse miraculum sit Cæsarem centũ quinquaginta millibus vnionem vnũ emisse, vt adulteræ donaret: de quo Trãquillus ita scribit (vt ad rem redeamus) In primo Cõsulatu tria millia põdo auri furatus è Capitolio, tantũ-

[Margin notes: B (at "dem homines"); C (at "cium est"); D (at "rere à fide"); E (at "gerem accessionem"); Amymones. Ceratia. Ordo gemmarum au ctoritatis. Animaduertenda ratiocinatio. Vnio Seruiliæ dat. Rursus ad Cæsarem redit.]

dem inaurati æris repoſuit: ſocietates ac regna precio dedit, vt qui vni Ptolemæo propè ſex millia talẽtorum ſuo Pompeiiq́ nomine abſtulerit. Hæc Tranquilli auctoritas fidem facere poteſt iis quæ à nobis paulò antè dicta ſunt. Plutarchus de eodem loquens, Inter hæc (inquit) res Gallica maximè Cæſarem extulit, qui in remotiſſimis locis cum eſſet, bellaq́ aduerſus Belgas Britannóſque confereret, aurum argentumq́ ſpolia, cæteraſq́ diuitias ex hoſtibus partas (tanta horum aderat copia) magno numero Romam miſit. horum deinde largitionibus animos ciuium tentans, Aedilibúſque ad ſpectacula tribuens, Prætoribuſq́ atque Conſulibus eorumq́ vxoribus donans, multos ſibi allexit. Quare in reditu ſuperatis Alpibus, cum ad ciuitatem Lucanam hybernaret, virorum & matronarum magnum numerũ eò acceſſiſſe memoranr, cum plauſu lætitiaq́ ingenti ſeſe offerentium. Conſulares viri eò profecti ſunt ducenti, inter quos Pompeius & Craſſus fuere. Proconſulum quoque ac Prætorum centum & viginti faſces ante Cæſaris fores inſpecti. alios autem omnes ſpe doniſq́ repletos Cæſar dimiſit, cum Craſſo autẽ & Pompeio fœdus iniit. Idem in Pompeio de initiis Ciuilis belli loquens, Cæſar (inquit) validius tum rebus imminebat: qui cum nondum longè Italiam attigiſſet, ſedulò ad vrbem deſtinabat milites vt commitiis adeſſent, multos illic tum ciues pecuniis alliciens, multos etiam primorum muneribus demulcens: inter quos Paulus Cõſul ob mille & quingenta talenta mutatus eſt, & Curio Tribunuſplebis ingenti ære alieno liberatus eſt. Hactenus ille. Ecquis eſt igitur qui animo concipere poſſit tantam corruptoris munificentiam, qui alterius tantum Conſulis fauorẽ nongentis millibus aureorum redimere non dubitarit? quanquã maior illa fuit Curionis merces, qui ſexcenties ſeſtertium æris alieni habuit, vt auctor eſt Valerius lib. ix. Ob illas rapinas Gallicas emanauit illud trimetrum iambicum Catulli,

Animoſiſſimus corruptor. *Curionis æs alienũ.*

Quis hoc poteſt videre, quis poteſt pati,
Mamurram habere quod comata Gallia
Habebat, & cuncta vltima Britannia?
Eóne nomine Imperator vnice
Fuiſti in vltima occidentis inſula,
Vt iſta veſtra diffututa mentula
Ducenties comeſſet aut trecenties?

Mamurra. Quo ex loco ſatis coniicere eſt ingentem eſſe ſummam trecenties ſeſtertiũ, quo Catullus Mamurram præfectum fabrûm Cæſaris locupletatum eſſe à Cæſare ſpoliata Gallia & Britãnia cõqueritur: de quo Plinius lib. xxxvi. ſic inquit, Primum Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradit Mamurram Formiis natum, præfectum fabrûm Caii Cæſaris in Gallia. Neque indignatio ſit tali auctore inuenta re. Hic nanque eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus: quem, vt res eſt, domus ipſius clarius quàm Catullus dixit habere quicquid habuiſſet Comata Gallia. Quibus verbis Plinius ingentẽ luxum ædificii ſignificauit, quòd Cæſaris & Mamurræ rapinas non modò

præ

A præ se ferre, sed etiam clamitare videbatur voce latè exaudibili. Age quid de Luculli diuitiis existimare possumus, qui cum Reip. infensus, priuatæ vitæ se dedisset, ædibus & prætoriis extruendis, hortis & cœnationibus amœnissimis incredibili sumptu paratis, & bibliotheca insigni vtriusq; linguæ libris referta, atque omnibus obuia & patenti, opes bello quæsitas cōterere non potuit, cum interim quotidiano epularum apparatu in prouerbium propè venerit? Vnum de eo dictum Plutarchi referemus, quod est in hanc ferme sententiam. Quodam die (inquit) cum Cicero & Pompeius Lu- Lucullus. Bibliotheca Luculli
B cullum in foro sedentem ociosumq; offendissent, eo salutato dixerunt sese apud eum eo die cœnaturos ea demum cōditione, vt nihil ad solitam cœnam eorum causa adderet. Quo primùm recusante, cœnamq; in diem posterum reiiciente, illi sese dicere neque diem alium constituturos, ac ne potestatem quidem illi facturos vt seruis aliquid in aurem imperaret. Hic Lucullus deprensum se videns, id tādem orare eos instititit, vt vel eorum venia sibi liceret palàm vni ex seruis dicere ad Apollinis eo die se cœnaturū. erat autem Apollo triclinii aut cœnationis nomen. & ordinatas ille ita cœnationes habebat, vt taxata cœnarum summa vnicuique loco esset. Eo igitur
C audito famuli quid agi ille vellet gnari, cœnam continuò appararunt impendio quinquaginta millium, & tanta celeritate & lautitia epularum, vt Pompeius & Cicero constupescerent. Quinquaginta millia nummûm, mille ac ducentos quinquaginta aureos valent. In Plutarcho tamen Græco hæc verba leguntur, εἴθιστο δὲ δειπνεῖν ἐν τῷ ἀπόλλωνι πέντε μυριάδων. Solebat autem cœnare in Apolline quinque myriadibus, hoc est quinquaginta millibus drachmarum, quæ quinque millibus aureorum à nobis æstimantur, & ducentis sestertiis: quare malim myriades nummûm quàm drachmarum intelligere. Huiusmodi multa à Plutarcho referuntur, fidem omnino excedentia Memorabilis luxus Luculli.
D si ex præsenti seculo æstimentur. Athenæus lib. xii. de iis loquens qui luxu & deliciis olim celebres fuerunt: Νικόλαος δ' ὁ περιπατητικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν, λεύκολλόν φησιν ἀφικόμενον εἰς ῥώμην καὶ θριαμβεύσαντα, λόγον τε ἀποδόντα τοῦ πρὸς μιθριδάτην πολέμου, ἐξοκεῖλαι εἰς πολυτελῆ δίαιταν ἐκ τῆς παλαιᾶς σωφροσύνης. τρυφῆς τε πρῶτον εἰς ἅπαν ῥωμαίοις ἡγεμόνα γενέσθαι, καρπωσάμενον δυοῖν βασιλέοιν πλοῦτον μιθριδάτου καὶ τιγράνου. Nicolaus (inquit) peripateticus in decimo & vicesimo historiarum tradit, Lucullum cum Romam post expeditionem Ponticam rediisset, & ex eo bello triumphasset, rationes ad ærarium retulisse ob eius pecuniæ administrationem: quo facto se abrupta licentia ad vitam sumptuosam & ele-
E gantem ex ciuili & prisca frugalitate Romanorum contulisse, idq; exemplum Romanis prodidisse, vtpote qui duorum regum opulentiam in censum suum vertisset, publica victoria ex Mithridate ac Tigrane parta ad priuata commoda vsus. Ex quibus verbis intelligimus, vt & ex locis pluribus Ciceronis orationum, Imperatores Romanos rationes quidē speciosas ad ærariū referre solitos, sed ita tamen, vt reliquorū luculenta fragmenta apud se retinerēt. Ne nimium igitur Gallicarum rerum dispensatoribus tanquam viris ingeniosis & solertibus publica fama plaudat. semper enim huiuscemodi fuerūt, qui ex publicis actibus immodicè crescerēt, vt Athe-

Piſcinæ. Aurata. Muræna. Piſcinarij.

nis Pericles & Phalereus. Varro lib.iii.de Re ruſt.de piſcinis Luculli loquens, Contrà ad Neapolim L. Lucullus poſtquam perfodiſſet montem, ac maritimum flumen immiſiſſet in piſcinas quæ reciprocæ fuere, ipſe Neptuno non cederet de piſcatu. In Baiano aut Ardeæ tanta ardebat cura, vt architecto permiſerit vt ſuam pecuniam conſumeret, dummodo produceret ſpecus è piſcinis in mare, obiectaculo quo æſtus quotidie ab ortu lunæ ad nouam proximam introire, ac redire rurſus in mare poſſet, ac refrigerare piſcinas. Columella lib.ix. Attamē iiſdem temporibus quibus hanc memorabat Varro luxuriem, maximè laudatur ſeueritas Catonis, qui nihilo minus & ipſe tutor Luculli; grandi ære ſeſtertiûm millium quadringentorum piſcinas pupilli ſui venditabat. Tum enim celebres erant deliciæ popinales, cum ad mare deferebantur viuaria: quorum ſtudioſiſſimi velut antè deuictarum gentium Numantinus & Iſauricus: ita Sergius Aurata & Licinius Muræna captorum piſcium lætabantur vocabulis. Macrobius lib.iii. Satur. Piſcinas autem quàm refertas habuerint precioſiſſimis piſcibus Romani illi nobiliſſimi principes L.Philippus & Hortenſius, quos Cicero piſcinarios appellat, etiam illud indicium eſt, quòd M.Varro in lib.de Agricultura refert, M. Catonem qui pòſt Vticæ periit, cum hæres teſtamento Luculli eſſet relictus, piſces de piſcina eius quadraginta millibus vendidiſſe. Locus autem Ciceronis à Macrobio ſignificatus legitur lib.primo ad Atticum his verbis, Sed poſteaquam primum Clodii abſolutione, leuitatē infirmitatemq́; iudiciorum perſpexi, tum autem beatos homines (hos piſcinarios dico tuos) non obſcurè nobis inuidere, putaui mihi maiores quaſdā opes & firmiora præſidia eſſe quærenda. Plinius lib.ix. Eadem ætate prior L.Muræna reliquorum piſcium viuaria inuenit, cuius deinde exemplum nobilitas ſecuta eſt, Philippus, Hortenſius, Lucullus: qui exciſo etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio quàm villam ædificauerat, Euripum & maria admiſit: qua de cauſa magnus Pompeius Xerxem togatum eum appellabat. quadraginta ipſius piſcinæ à defuncto illo veniere piſces. Ex antiquo tamen melius legitur, X L ſeſtertiis è piſcina defuncto illo veniere piſces. Quare apud Columellā non millium quadringentorum, ſed quadraginta legendum videtur: quod tamen idem auctor grande æs appellauit. Nos mille aureis eam ſummam taxamus. Idem Plinius lib.eodem, Murænarum viuarium priuatim excogitauit C.Hirius ante alios, qui cœnis triūphalibus Cæſaris Dictatoris ſex millia numero murænarum mutua appendit. nam permutare quidem precio noluit, aliâve merce. Huius villam inter quàm modicum X L millibus piſcinæ vendiderunt. Hoc dictum Plinii eò pertinet, quod ſuprà diximus de magnificētia Cæſaris. Quantum enim æſtimamus reliquarum epularum apparatum fuiſſe, cum murænæ ſex millia numero fuerint, quanuis venales tot reperiri non poſſent? Verùm ille locus Plinii emendandus eſt partim ex vetuſtis in quibus ita legitur, Huius villam intra quàm modicum X L piſcinæ vendiderunt (mille autem adiectitium verbum eſt) partim ex Varrone & Macrobio. Varro libro ſupradicto, Illæ autem maritimę piſcinæ nobilium potius exinaniunt marſupium quàm

A quàm replent. Primùm enim ædificantur magno, secundò implentur magno, tertiò aluntur magno. Hirius circum piscinas suas ex ædificiis duodena millia sestertiûm capiebat: eam omnem mercedem, escis quas dabat piscibus, consumebat. nec mirum. vno tempore enim memini hunc Cæsari sex millia murænarum mutua dedisse in pondus, & propter pisciũ multitudinẽ quadragies sestertio villã venisse. Duodena sestertia Varro magnũ sumptũ vocauit, nos trecentis aureis æstimamus. sic igitur locũ Plinii lego, Huius villam intra quàm modicam quadragies piscinæ vendiderunt, id Plinij loc.
B est centum aureorum millibus. Villam intra quàm modicam intelligo minorem etiam mediocri. hoc enim modica significat: quod notius est quàm vt exempla requirantur. Verùm huius emendationis Macrobium auctorem habeo, cuius hæc verba transcribenda duxi ex libro supradicto, Auctor est Plinius C. Cæsarem Dictatorem cum triumphales cœnas populo daret, sex millia murænarum à C. Hirio ad pondus accepisse: huius Hirii villam, quanuis non amplam aut latam, cõstat propter viuaria quæ habuit, quadragies sestertium venundatam. Sic autem intra quàm à Plinio dictum est, vt supra quàm & extra quàm dicuntur ab auctoribus, & infra quàm. Intra q̃. Infra q̃. Supra q̃.
C Cicero, Stomachi autem partes quę sunt infra quàm cibus deuoratur, dilatantur: & arteria aspera ostium habet adiunctum linguæ radicibus paulo supra quàm ad linguam stomachus adnectitur. Hic locus admonere nos debet quàm Plinius corruptus sit in huiusmodi rerum descriptione, vt antea diximus. Subiungam nunc aliqua eodem pertinentia quò illa præcedentia. Plinius lib. x. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortensius adiiciali cœna sacerdotii. saginare primus instituit circa nouissimum Piraticum bellum M. Aufidius Lurcho, exq; eo quæstu redditus is sexagena millia sestertiûm habuit. Varro libro supradicto, Ex pauonibus Plinij loc. Pauonum precia.
D M. Aufidius Lurcho supra sexagena millia nummûm in anno dicitur capere. Quod Varro nummum, Plinius sestertium dixit: ne de hoc postea dubitetur, quod antea diximus, nummum & sestertium idem fuisse Romanis. Quonam modo autem villatica pastio sexagena millia quotannis reddere vno nomine, id est pauonum sagina, potuerit, docet Varro his verbis, Primus hos Q. Hortensius augurali adiiciali cœna posuisse dicitur: quem multi secuti, citò precia eorum extulerunt, ita vt oua eorum denariis quinis veneant, ipsi facilè quinquagenis, grex centenarius facilè quadragena millia sestertiûm reddat: vt quidem Albutius aiebat, Si in singulos ternos Nummus & sestertiũ idem Romanis.
E exigeret pullos, perfici sexagena posse. Idem paulo superius, Hi ad constituendos greges parantur bona ætate, & bona forma: pascũtur omne genus obiecto frumento, maxime hordeo. Itaque senis his dant in menses singulos, hordei modios singulos. Ita vt fœtura det vberius & antequam salire incipiant. hic à procuratore ternos pullos exigit, eosq; cum creuerint, quinquagenis denariis vendit, vt nulla ouis hunc assequatur fructum. Sexagena sestertia, quindena millia denariorum valent, vt diximus. si ergo in singula capita centenarii gregis ternos pauones redditus annui statuas, trecentos pullos habebis: quos si grandiores factos & saginatos quinquagenis dena-

riis venundatos intelligas, quinadena millia denariorum in summa erunt, F
id est quinquagies trecentena. Rursus sexagena millia sestertiûm, æstimatione nostra mille ac quingentos aureos valent, & quinquaginta denarios. id est, selibram argenti, quinque coronatis æstimare solemus. Si igitur trecenties quinos vel quinquies trecenos aureos multiplices, mille ac quingentos in summa inuenies. ita ad nummum conuenit quod de nummo ac denario sestertiisq; diximus. Apud Varronem mendosè legitur; Itaque senis his dant: pro, Seius his dat. Seianæ enim villæ apud eum fit mentio, & alioquin modius sex pauonibus in mensem non sufficeret, qui vix vni suf- G
ficit, vt postea docebimus. Idem alibi de villatica pastione Seii loquens, Certè, inquit Merula, ibi vidi greges magnos anserum, gallinarum, columbarum, gruum, pauonum, necnon glirium, piscium, aprorum, cæteræq; venationis: ex quibus rebus scriba librarius eius in annos singulos plus quinquaginta millia è villa capere dicebat. Axio admirante, Certè nosti (inquit) materteræ meæ fundum in Sabinis, qui est ad vigesimumquartum lapidẽ via Salaria à Roma. Quid ni, inquit? Atqui in hac villa qui est ornithõ, ex eo vno quinque millia scio venisse turdorum denariis ternis, vt sexaginta millia ea pars reddiderit eo anno villæ: bis tantum quàm tuus fundus du- H
centorum iugerûm Reate reddit. Quid? sexaginta, inquit Axius? sexaginta. sexaginta? derides? sexaginta inquam. Sed vt ad hũc bolum peruenias, opus erit tibi aut epulum aut triumphus alicuius, vt tunc fuit Scipionis Metelli: aut collegiorum cœnæ, quæ nunc innumerabiles excandefaciunt annonã macelli: reliquis annis omnibus & hanc expectabis summã. Quotus enim quisque est annus quo non videas epulum aut triumphum, aut collegia coëpulari? qui nunc innumerabiles intendunt annonam. Nonne item L. Albutius homo (vt scitis) apprimè doctus, dicebat in Albano fundum suũ pastionibus semper vinci à villa? agrum enim minus dena millia reddere, I
villam plus vicena. Idem secũdum mare quo loco vellet si parasset villam, se supra centum millia villa recepturum. Age non Marcus Cato nuper cũ Luculli accepisset tutelam, è piscinis eius X L millibus sestertiûm vendidit pisces? Ternis denariis, id est duodenis nummis turdos venisse ad epulum adiiciale dicit, id est ære nostro denis solidis turonicis & semisse. Si igitur quinquies duodena millia vel duodecies quina numeres, cum quinque turdorum millia fuerint, sexaginta millia nummorũ efficies. Turdi apud nos hyeme non altiles, sed aucupio capti, & cõtinuò occisi, veneunt summùm senis denariolis, id est solidi semisse. Florentiæ altiles auiculas comedi adi- K
pe omnino obesas, magnitudine alaudæ, sapore admodum suaui, quæ tribus solidis nostris emptitari dicebantur: sæpe etiam pluris. Verùm hoc adnotandum, quòd ager ducentorum iugerûm, triginta millia reddere non poterat, cum villatica pastio sexaginta millia vno nomine redderet. Triginta millia ære nostro septingentos quinquaginta aureos valent. Romanæ luxuriæ rationem inire in vniuersum ex Plinii verbis possumus, qui lib. viii. de suibus loquens ita inquit, Et adhibetur ars iecori fœminarum sicut anserum: inuentum M. Apicii, fico arida saginatis, vel (vt in recẽtioribus libris)

Luxuriæ Romanæ.

caryca,

A caryca, à satietate necatis repente mulsi potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè sapores, quum cæteris singuli. Hinc Cẽsoriarum legum paginæ, interdictaq; cœnis abdomina, glandia, testiculi, vulvæ, sincipita verrina. Placuere autem & feri vesicæ. Catonis Censoris orationes aprinum exprobrant callum. In tres tamen partes diuiso apro, media ponebant, lumbos aprinos appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli qui Ciceronis in Consulatu legem agrariam promulgauit. tam propin-

B qua origo nunc quotidianæ rei est: & hoc annales notarunt. Ex his verbis intelligimus Plinii tempore solitum fuisse solidos apros inter fercula epularum apponere etiam in quotidianis luxuriosorum epulis: quod etiam Seneca attestatur. Sed nihil maius est quàm ficis aridis sues saginare, & mulsum iis obiicere. Huiusmodi sues ex viuariis petebantur, quæ theriotrophia dicuntur: quale fuisse in Laurẽtina villa Hortensii oratoris apud Varronem legimus. Eodẽ pertinet porcus Troianus, cuius in lege Fannia sumptuaria mentio facta est, qui mensis inferebatur aliis animalibus fartus, vt olim equus ille Troianus armatis inclusis grauidus in vrbem Troianam il- *Theriotrophium.* *Porc' Troianus.*

C latus esse dicitur. Sed in verbis Plinii suprascriptis ego duo verba emẽdanda sic censeo, vt legamus, Placuere autem & feri sues. Iam Catonis &c. ex vetusti obseruatione, in quo legitur, & feris vesicam. Nusquam enim, vt arbitror, vesicæ aprinæ fit mentio inter fercula antiquæ luxuriæ. Videamus de mancipiis Romanis. Plinius lib. vii. Precium hominis in seruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit grãmaticæ artis Daphnidis, Cn. Pisaurense vendente, & M. Scauro principe ciuitatis. iii. M. dcc. sestertiis licente. Excessere hoc in nostro æuo, nec modicè, histriones, sed libertatem suam mercati; quippe cum iam apud maiores Roscius *Plinij loc'* *Precia mancipiorum.*

D histrio. iii. M. D. Anniã mercasse prodatur. Sic in omnibus impressis exemplaribus legitur, in iis etiam quæ Hermolaus castigando Plinio obseruasse se dicit. Quo magis mirum est Hermolaum conniuentibus oculis hæc verba prætermisisse, cum tamen eodem capite vnum verbum mutauerit contra fidem vetustæ lectionis, in quo ego ei non assentior. Quomodo autem summum precium hominis serui esse potest tria millia & septingenti sestertii, cum Columella lib. iiii. dicat de vinitore seruo loquens, Sed ego plurimorum opinioni dissentiens, preciosum vinitorem in primis esse censeo: isq; licet sit emptus sex vel potius sestertiûm octo millibus: cum ipsum so- *Plinij loc'*

E lum septem iugerûm totidem millibus nummorum partum sit. Quod si apud Plinium sestertia genere neutro intelligas, immane erit precium, etiã præterquam quòd latinè loquentium consuetudo refragatur, vt alibi diximus. Plutarchus in Catone Maiore, Cum Babylonia supellex hæreditate ei obuenisset, vt quamprimum venundaretur curauit. Nullam eius villam tectorium habuisse, nec vllum mancipium vltra mille & quingentas drachmas emisse dicit: quasi non delicatis & formosis, sed colonis ac robustis stabulariis & bubulcis sibi opus esset. Mille & quingentæ drachmæ sex millia nummorum valent. Quod conuenit cum dicto Columellæ, qui sex vel

potius octo millibus vult emi vinitorem,quem preciosum vocat,id est cẽtum quinquaginta vel ducẽtis aureis nostris emptum. Liuius lib.ix.de bel. Macedonico,de censura eiusdem Catonis loquẽs, In censibus quoque accipiendis tristis & aspera in omnes ordines censura fuit. Ornamenta & vestem muliebrem,& vehicula quæ pluris quàm quindecim millium æris essent,in censum referre viatores iussit.Item mancipia minora annis.xx.quæ post proximum lustrum decem millibus æris aut eo pluris venissent:vti ea quoque decies pluris quàm quanti essent,æstimarentur:& his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur.Hæc æstimatio maior est tribus millibus septingentis sestertiis: verùm ex Liuii loco intelligimus non impune olim,id est censuræ tempore, fuisse iis qui precia rerum vltra modum intendissent: propter quod emanauit dictum illud Plinii in loco supradicto eodem capite statim post verba antedicta, Nisi siquis in hoc loco desiderat Armeniaci belli paulò antè propter Tyridatem gesti dispensatorem,quem Nero.I I I.C. X X X.manumisit:sed hoc precium belli,non hominis fuit, tam Hercules , quàm libidinis non formæ Paronetemi spadonis Seiano I I I.M. D.mercante à Sutorio Prisco , quam quidem iniuriam lucrifecit ille,mercatus in luctu ciuitatis,quoniam arguere nulli vacabat.Quo in loco Peronetomi libentius legerim quàm Paronetemi:quod quid significare possit,non video. πηρονέτμος fortasse nomen spadoni accommodatum, quasi exectis genitalibus etiam infibulatus. Legimus apud Senecã in epist. ad Lucillium lib.quarto,seruos anagnostas,id est lectores literarũ peritos, centum millibus nummorum emptos : quod tum maximum habebatur precium.Caluisius(inquit)Sabinus memoria nostra fuit diues.hic eruditus videri volebat. Hanc itaque compendiariam doctrinam excogitauit: magna summa emit seruos,vnum qui Homerum teneret,alterum qui Hesiodum. Nouem præterea Lyricis singulos assignauit. Postquam hæc familia illi comparata est, suasit illi Satellius stultorum diuitum arrosor, &(quod sequitur)arrisor,vt gramm aticos haberet analectos. cum dixisset Sabinus centenis millibus sibi constare singulos seruos, Minoris(inquit) totidem scrinia emisses.Quin & apud Plinium ipsum eodẽ in libro de exemplis similitudinum loquentem ita legitur,Toranius M.Antonio iam Triumuiro eximios forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, vt geminos vendidit:tanta vnitas erat. Postquam deinde sermone puerorum detecta fraude,à furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem precii requirente(nam ducentis mercatus erat sestertiis)respondit versutus ingenii mango, Ob id ipsum se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in vllis eodem vtero editis. Tranquillus de Cæsare, Seruitia recentiora politioraq; immenso precio comparauit, & cuius etiã ipsum puderet,sic vt rationibus vetaret inferri.Proinde vel refragante exemplariũ fide hũc locũ Plinii ita lego,M. Scauro principe ciuitatis C C C millibus D C C sestertiis licente.Excessere hoc in nostro æuo nec modicè histriones,sed libertatem suam mercati: quippe cum iam apud maiores Roscius histrio C C C L annua meritasse prodatur, vel potius, sestertia quingenta

Anagnostæ.

annua

A annua meritasse. Nota enim sestertii potuit immutari in aliam notam, vt alibi sæpe,sicut tria iii,in locum trium ccc irrepserãt. Meritasse autem verbum nõ sine admonitione vetusti vnius exemplaris lego. Quod autem sequitur,Nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli paulò antè propter Tyridatem gesti dispensatorem,quem Nero.I I I.C.X X X.manumisit:suspectum mendi habeo,vt fortasse centies vicies legendum sit,hoc modo,quem Nero sester.cẽties vicies manumisit.nam in vetusto.I I I.C.X X. legitur. Sestertiũ enim antiqui longuriolis binis & semisse notabant,quam B notam facile fuit in tria iota decidere. Omnino statuendum est nonnulla etiam contra fidem quantũuis vetustæ lectionis emendare, cum argumentis ad hoc validis impellemur: vt alibi in eodem lib. vbi Plinius exempla numerosæ sobolis ponit.Extat(inquit)in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari curæ fuit, vno abortu duo puerperia egesta. In omnibus libris sic legi, pręterquã in vno vetustissimo, vbi, duo dicit puerperia,legitur, cum anxiè obseruarem propter Aristotelem qui duodecim dicit lib.vii.de hist.animalium, ἤδη γὰρ γενομένης διαφθορᾶς καὶ δέκα συνέβη καὶ δώδεκα ἐκπεσεῖν τὰ ἐπικυηθέντα. Iam contigit corruptione in locis muliebribus C facta,& decem & duodecim superfœtatos partus egeri. Quare hic duodecim puerperia lego.Illud eodẽ in loco magis suspectum habeo, q̃ vt emẽdare ausim, Quarto partu Dacorum nota in brachio redditur. Aristoteles,ἤδη δὲ ἀπέδωκε τῶν τοιούτων τι καὶ διὰ τριῶν, οἷον ἐστιγμένος τινὸς στίγμα ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν υἱὸς οὐκ ἔσχεν, ὁ δὲ υἱιδοῦς ἔσχεν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συγκεχυμένον μέλαν. Iam tale quid aliquando & in tertiam prolem rediit. siquidem habentis inusti puncti notam in brachio,filius sine ea nota natus est: ex eo verò nepos, eodem in loco brachii nigritiem quandam confusam retulit. Plininm autem eo in loco Aristotelem esse secutum, facile est vtriusque auctoris collatione iudicare, vt D fortasse non Dacorum,sed vel decorum vel dedecorum legendum sit pro eo quod Aristoteles stigma dixit.Aliquãdo ita censui, quoad , vt interim nihil minus cogitãtibus accidit,in locũ Artemidori incidi in pri. τῶν ὀνειροκριτικῶν, ex quo facilè & Aristotelis verba & Plinii intelligentur. sic enim inquit, κατὰ μὲν οὖν ἔθη πάντων τῶν ἐθνῶν ἐστὶ ταῦτα, θεοὺς σέβεσθαι καὶ τιμᾶν, τέκνα τρέφειν, καθεύδειν νύκτωρ. ἴδια δὲ τὰ ἐθνικὰ καλοῦμεν, οἷον στίζονται παρὰ Θρᾳξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες, καὶ παρὰ Γέταις δοῦλοι. Stigmate & nota inuruntur nobiles pueri. Aristoteles de huiusmodi nota in vniuersum locutus est,tanquã suo tẽpore nulli ignota. Plinius de Dacis dixit quod Artemidorus de Thracibus scripsit. Plin.ipse E lib.iiii.Ab Histro,inquit,in plenũ omnes Scytharũ sunt gentes, variè tamẽ littori apposita tenuere,aliàs Getę,Daci à Romanis dicti. Veruntamẽ emẽdationẽ illa superiorẽ insigni aliqua auctoritate cõfirmare oportet, ne dubitãdi argumentũ cuiquã relinquamus. Audiamus igitur Macrobiũ lib.iii. Satur.de saltatione histrionica & histrionibus ita loquẽtem,Cæterùm histriones nõ inter turpes habitos Cicero testimonio est: quẽ nullus ignorat Roscio & Aesopo histrionibus tam familiariter vsum, vt res rationésque eorum sua solertia tueretur. Et certè satis constat contendere eum cum ipso histrione solitum, vtrum ille sæpius eandem sententiam variis gesti-

Plinij loc.

Sestertij nota.

Roscius & Aesopus.

bus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diuerſo pronunciaret. Is eſt Roſcius qui etiam Lucio Syllæ chariſſimus fuit, & annulo aureo ab eodem Dictatore donatus eſt. Tanta autē fuit gratia & gloria, vt mercedem diurnam de publico mille denarios ſine gregalibus ſolus acceperit. Aeſopum verò ex pari arte ducenties ſeſtertium reliquiſſe filio conſtat. Hactenus ille. Mille denarii, quatuor millia nummûm valent, id eſt centum aureos noſtros: quam mercedem ſi per ſingulos dies anni accepiſſe Roſciū intelligeremus, fieret ſumma annuæ mercedis trigintaſex millia & quingenti, quæ computatione Romana ſeſtertium quaterdecies & ſexaginta millia dicitur. At ea ſumma tribus partibus maior eſt ea quam Plinius poſuit, id eſt trecentis & quinquagenis millibus ſeſtertiûm. Quare mille denarios diurnos ſuſpicari poſſumus Macrobium intellexiſſe ludorum tantum diebus accepiſſe Roſcium. Cicero in ea oratione quam pro Roſcio habuit, mercedem publicā Roſcium reſpuiſſe dicit, his verbis, Roſcio cur tanti fuerit vt ſocium fraudaret, cauſam requiro. Egebat? immò locuples erat. debebat? immò in ſuis ſummis verſabatur. auarus erat? immò etiam antequam locuples, ſemper liberaliſſimus munificentiſſimuſq; fuit. Proh deûm hominūq; fidē, qui HS. C C C L I I I. C C C L I I I. C C C L I I I. quæſtus facere noluit (nā certe HS. C C C L I I I. C C C L I I I. C C C L I I I. merere & potuit & debuit) is per ſummam fraudem & malitiam & perfidiā HS. L I I I. appetiit? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula: illa honeſta, hæc ſordida: illa iucunda, hæc acerba. Cur hi numeri ter legantur, non intelligo: ſed C C C L M legendum puto, vt ex tribus I I I fiat M. Eſt autem alioquin oratio illa, vel orationis fragmentum potius, & mutilatum, & in numeris ſuſpectum: magnam tamen fuiſſe mercedem Roſcii ex eo intelligimus, quod eodem in loco orationis ſequitur, Decem his annis proximis (inquit) ſeſtertium ſexagies honeſtiſſimè conſequi potuit, noluit: laborem quæſtus recepit, quæſtum laboris reiecit: populo Romano adhuc ſeruire non deſtitit, ſibi ſeruire iampridem deſtitit. hoc tu vnquam Fanni faceres? ſed ſi hos quæſtus recipere poſſes, non eodem tempore & geſtum & animam ageres? dic nunc te ab Roſcio HS. L I I I. circunſcriptum eſſe, qui tantas & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, ſed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Infinitas pecunias Cicero ſexagies ſeſtertium appellat: nec mirum, cum centum & quinquaginta aureorum noſtrorum millia eſſe iam docuerimus. Ergo ſingulis annis ſexcenta ſeſtertia, hoc eſt quindecim aureorum millia Roſcius merere recuſauit. Quod tum intelligimus factum fuiſſe, cum diues eſſe cœpit, cum etiam ad extremum annulo aureo, id eſt Equeſtri ordine donarus ſit à Sylla. Re autem acrius penſitata, Plinii dictum de annuis trecentis & quinquaginta ſeſtertiis, vel de quingentis potius, intelligo de Roſcii mercede in ſeruitute exiſtente. ſiquidem in eadem oratione Ciceronis legimus Panurgum ſeruum comœdum tanti operas ſuas locaſſe, qui Panurgus Roſcii fuerat ſeruus. Sunt hæc verba ex oratione trāſcripta, Panurgum tu Saturi proprium Fannii dicis fuiſſe: at ego totum Roſcii fuiſſe contendo.

Quod

Salarium Roſcianū Romæ.

Aure° annul°, equeſtris ordinis indiciū

F G H I K

A Quod erat enim Fannii,corpus est: quod erat Roscii,disciplina. Facies nõ erat,ars erat preciosa. nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstimabat.Illa membra merere per se non amplius poterant.xii.æris:disciplina quæ erat ab hoc tradita,locabat se nõ minus HS. CCCLIII.Nihil autem certi constitui potest ex illa oratione,quam nõ nisi impressam vidimus.In volumine autem antiquo Orationum Ciceronis quod legere nobis contigit,illa oratio cum duabus aliis deerat. Quantum tamen ex illo fragmento colligi potest, Panurgus ille comœdus qui B communis inter Roscium & Fannium erat,à Flauio quodam interfectus fuit,qui iudicio damni iniuriæ cõuentus,lite transactione decisa,CCCL. sestertia Roscio dedit pro parte sua. quare cum Fannius partem à Roscio auferre vellet tanquam in rem communem Roscius transegisset, Cicero primùm actionem Fannii depellere volens, Roscium ait pro media tantum parte decidisse, quippe qui amplius neminem eo nomine petiturum non spopondisset:deinde etiam contendit Fannium alterum tantum à Flauio abstulisse eodem nomine.propter quod Plinius non frustra dixit, Excessere hoc in nostro æuo nec modicè histriones, sed libertatẽ suam mer- C cati.aucto enim in immensum peculio histrionicis mercedibus, facilè libertatem quantũuis magno emebant.Quòd si quis apud Macrobium non mille denarios,sed mille nummos legat:erit summa annuæ mercedis paulo id est quindecim tantum millibus sestertiûm maior quàm apud Pliniũ. Vt autem denarios mille etiam quotidianos per annum totum meruisse Roscium credam,& nihil in Macrobio mutandum censeam:facit id quod sequitur,Aesopum ex pari arte ducẽties sestertium reliquisse filio.Vt enim triginta tãtum annua aureorum nostrorum millia mereret, oportuit eum duodeuiginti annis vt minimum artem exercuisse vt ducenties sestertium D hæredi relinqueret. Plus autem quotannis meruisse ex eo coniecturam facio,quòd vix annis duodeuiginti vox perdurare potuit ad actus fabularũ: deinde(quod maius est argumentum) inusitato luxu vitam transegisse dicitur. Quare vt tantum luxuriæ restaret,oportuit eum maiora multo stipendia ac magis opima fecisse, de quo elogium illud extat Plinii lib.x.his verbis,Maximè tamen insignis est in hac memoria Clodii Aesopi Tragici histrionis patina,sexcentis sestertiis taxata, in qua posuit aues cantu aliquo aut humano sermone vocales, nummûm sex millibus singulas coẽmptas: dignus prorsus filio, à quo diximus deuoratas margaritas. De filio autem E lib.ix.locutus est his verbis,cum Antonii & Cleopatræ mentionem faceret,Non ferent tamen(inquit)hanc palmam, spoliabunturq; etiam luxuriæ gloria.prior id fecerat Romę in vnionibus magnę taxationis Clodius Aesopi tragœdi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres(ne triumphatu suo nimis superbiat Antonius penè histrioni comparatus)& quidem nulla sponsione ad hoc productus,quo id magis regium erat: sed vt experiretur in gloria palati quid saperent margaritæ.Atque vt mirè placuere, ne solus hoc sciret, singulos vniones conuiuis ad sorbendum dedit. Quo in loco nõ triumphatu sed Triumuiratu lego ex vetusto libro. Docuimus su- Plinij loc*

prà hanc patinam Aeſopi patris quindecim millibus coronatorũ noſtrorum ſtetiſſe. Plinius dicit vniones magnæ taxationis filium conuiuis ſingulis ſorbendos dediſſe. Quòd ſi ducenties ſeſtertium ad id ſufficere potuit, coniectura aſſequi poſſumus immanem eſſe ſummam ducenties ſeſtertiũ: præſertim cum Cicero ſexagies ſeſtertium infinitam pecuniam appellauerit. Athenæus lib.xiiii.de quodam Amœbeo citharœdo loquẽs, ita inquit, Mihi verò nihilo inferior eſſe videtur antiquo illo Amœbeo quem Ariſteas in lib.de Citharœdis ſcribit Athenis habitaſſe, domumq́ prope theatrum habuiſſe: cũq́ in theatrum cantaturus prodiret, talẽtum vnum Atticum in dies ſingulos merere ſolitum eſſe, ὃν φησιν ἀριστέας ἐν τῷ περὶ κιθαρῳδῶν, ἐν ἀθήναις κατοικοῦντα, καὶ πλησίον τοῦ θεάτρου οἰκοῦντα, ὅτι ἐξέλθοι ᾀσόμενος τάλαντον ἀττικὸν τῆς ἡμέρας λαμβάνειν. Qui hoc de citharœdo Athenis merẽte credere ſibi perſuaſerit, quid de Aeſopo & Roſcio Romæ credere hæſitabit, cum talentum Atticum ſexcentis aureis noſtris valuerit? Reſtat igitur vt credamus Roſcium non minus ſex & triginta millibus aureorum noſtrorum meruiſſe annua mercede, duntaxat publica, vt in ludis Romanis, & Megalenſibus, Compitalitiis, Secularibus, & aliis qui publico ſumptu fiebãt. Nam & priuatis ludis, vt funebribus, & aliis qui à magiſtratibus priuato apparatu fiebant, multas etiam pecunias meruiſſe eos intelligimus. De publicis meminit Iuuenalis Satyra ſexta,

Si gaudet cantu, nullius fibula durat Vocem vendentis prætoribus.

Exemplum priuatorum eſt apud Tranquillũ in Cæſare: Edidit ſpectacula varii generis: munus gladiatorium, & ludos etiam regionatim vrbe tota, & quidem per omnes linguarum hiſtriones. Ludis Decius Laberius Eques Ro. mimum ſuum egit, donatuſq́ eſt quingentis ſeſtertiis, & annulo aureo. Inde illud Iuuenalis octaua Satyra,

Conſumptis opibus vocem Damaſippe locaſti
Sippario, clamoſum ageres vt phaſma Catulli.

Idem Tranquillus in Auguſto, Feciſſe ludos ſe ait ſuo nomine quater: pro aliis magiſtratibus qui aut abeſſent, aut non ſufficerent, ter & vicies: fecitq́ nonnunquam vicatim ac pluribus ſcenis per omnium linguarum hiſtriones. Et poſt paulum, Ad ſcenicas quoque & gladiatorias operas & equitibus Romanis aliquando vſus eſt. ſpectandi voluptate teneri ſe neque diſſimulauit vnquam, & ſæpe ingenuè profeſſus eſt. Itaque corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis & crebra & grandia de ſuo offerebat. Idem in Veſpaſiano, Ludis per quos ſcena Marcelliani theatri reſtituta dedicabatur, vetera quoque acroamata reuocauerat: Apollinari tragœdo quadringenta, Tarpeio Diodoróque citharœdis ducenta, nonnullis centena: quibus minimum, quadragena ſeſtertia ſuper plurimas coronas aureas dedit. Ex dictis liquidò apparet vnde Aeſopus tantæ luxuriæ ſufficere potuerit, quanquam ante hæc tempora fuerit: ſed quibus erat non minus ſtudium artis hiſtrionicæ: & maius fortaſſe, quo magis primores vrbis Romę populum huiuſmodi ſpectaculis conciliare ſibi conabantur, eo tempore quo omnia in populi erant poteſtate. Quantam enim eſſe eam munificentiam

A tiam putamus, quæ vnico histrioni vna donatione decem millia aureorum dederit? quanquam Cæsar Laberio quarta parte plus dedit. Hanc tamen Aesopi prodigentiam Apicius nepotinis helluationibus exuperasse dicitur, ob quod in prouerbium Apicianæ cœnæ venerunt: de quo Martialis in quinto Epigrammatum: *Apicij luxus perditissimi.*

Dederas Apici bis treecenties ventri:
Sed adhuc supererat centies tibi laxum.
Hoc tu grauatus, ne famem & sitim ferres,
B Summa venenum potione duxisti.

Quod perinde est ac si diceret, Apici sexcenties sestertium, id est quindecies centena aureorum millia (de nostris semper loquor, iisq; coronatis) inexplebili illa ingluuie helluatus, cum posses adhuc ducentis quinquaginta millibus (quod centies laxum appellat) vitam lauto & eleganti victu producere: tamen venenum miser hausisti, ne patrimonio tanto superesses, quod iamiam te deserturum videbatur. Longè autem falsus est in hoc Calderinus, qui bis trecenties pro sex millibus vel sexcentis millibus intellexit: cum septingenties centena millia Martialis significauerit: quomodo & alibi in secundo Epigrammatum,
C

Illa illa diues mortua est Secundilla,
Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Millia enim subaudiendum, vt apud Iuuenalem,

- Et ritu decies centena dabuntur Antiquo. -

Quomodo idem alibi,

Optima sed quare Cæsonia teste marito?
Bis quingenta dedit: tanti vocat ille pudicam.

id est decies centena millia, quod decies sestertium dicitur. Plinius propterea Apicium nepotum omnium altissimum gurgitem appellat lib.x. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Et in.ix. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus. Suidas, ἀπίκιος μάρκος, οὗ διαρκεῖ μνεῖον ὄνομα ἐπὶ ἀσωτίᾳ καὶ πολυτελείᾳ, ἱκανὰς μυριάδας ἀργυρίου καταναλώσας εἰς τὴν γαστέρα. Apicius Marcus, cuius adhuc nomen perdurat in luxum & inusitatos sumptus insigne, multas argenti myriadas in ventrem absumpsit. Martialis ex Seneca sumpsisse id videtur, qui libro de Consolatione ad matrem Albinam ita inquit, Apicius nostra memoria vixit, qui in ea vrbe ex qua aliquando philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua seculum infecit: cuius exitum nosse operæprecium est: Cum sestertium millies in culinam cõgessisset, cum tot congiaria principum, & ingens Capitolii vectigal singulis comessationibus hausisset, ære alieno oppressus, rationes suas tunc primùm coactus inspexit: superfuturum sibi sestertium centies computauit: & velut in vltima fame victurus, in sestertio centies si vixisset, veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium centies egestas fuit? in imo putat pecuniæ modum ad rem pertinere. (Sic enim lego) Sestertium centies aliquis extimuit: & quod alii voto petunt, veneno fugit. Hactenus Se- *Decies centena.* D *Apici' popinæ professor.* E

neca: quem ſi ſecutus eſt Martialis, vt mihi videtur, apud Martialem non bis trecenties, ſed ter trecenties legi debet. Is Apicius Tyberii tempore fuit, vt ex nonageſima epiſtola eiuſdem Senecæ ad Lucillium patet, his verbis, Mullum ingentis formæ Tyberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellum deferri, & venire iuſſiſſet: Amici (inquit) omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut Publius Octauius. Vltra ſpem illi coniectura proceſſit. licitati ſunt, vicit Octauius: & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinque ſeſtertiis emiſſet piſcem quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Idem Martialis in eodem quinto, F G

Infuſum ſibi nuper à patrono
Plenum Maxime centies Syriſcus,
In ſellariolis vagus popinis
Circa balnea quatuor peregit.
O quanta eſt gula centies comeſſe?

Admiratur gulam quæ ducenta & quinquaginta millia aureorum vorare potuerit. Non omittendum videtur id quod à Plinio eodem loco dicitur: ſed quia locus ille vulgò corruptè legitur, ideo eum ex animi mei ſententia obſeruatis veteribus libris referam. Aſinius (inquit) Celer è Conſularibus hoc piſce prodigus Claudio principe, vnum mercatus ſeſter. octo millibus: quæ reputatio aufert tranſuerſum animum ad contemplationem eorum qui in conqueſtione luxus coquos emi ſingulos pluris quàm equos quiritabant. At nunc coci triumphorum preciis parantur, & cocorum piſces: nullúſque propè iam mortalis æſtimatur pluris, quàm qui peritiſſimè cenſum domini mergit. Meminit Liuius libro nono de bello Maced. de triumpho Manlii loquens, Epulæ quoque ipſæ & cura & ſumptu maiori apparari cœptæ. Tum cocus, viliſſimum antiquis mancipium & æſtimatione & vſu, in precio eſſe: & quod miniſterium fuerat, ars haberi cœpta: vix tamen illa quæ tum conſpiciebantur, ſemina erant futuræ luxuriæ. Hæc verba congruunt cum Pliniano dicto, qui triumphorum preciis cocos emptitatos principum Romanorũ temporibus admiratur, cum olim Cato & alii ſeueriores vrbis magiſtratus conciones queribundas ad populum haberent (quod quiritare à crebra Quiritium appellatione vocatur) ob id quòd ineunte luxuria, coci iam equorum preciis pararentur. Octo millia nummûm ducentos aureos æſtimare ſolemus: verùm apud Macrobium non octo millia legitur, ſed ſeptem. Aſinius (inquit) Celer vir Conſularis, vt Samonicus refert, mullum vnum ſeptem millibus nummûm mercatus eſt. In qua re luxuriam illius ſeculi licet æſtimare, quòd Plinius ſecundus temporibus ſuis negat facilè mullum repertum qui duas pondo libras excederet: at nunc & maioris ponderis paſſim videmus, & precia hæc inſana neſcimus. Hactenus Macrobius. Iuuenalis de hoc dubitans Satyra quarta ita inquit, H I K

Plinii loc. Precium mulli piſcis.

Quirito.

Mullum ſex millibus emit
Aequantem ſanè paribus ſeſtertia libris,
Vt perhibent qui de magnis maiora loquuntur.

Ita

A Ita in controuersia apud auctores duo millia manent. Cocum igitur Plinius antiqua æstimatione non pluris æstimauit, quàm ducentis aureis, quâti Columella vinitorem vult emi. non igitur precium hominis maximum tria millia & septingenti sunt sestertii, vt supra docuimus: sed trecenta millia. Multa huiusce generis restabât, nisi hic liber iusta iá magnitudine excreuisset. Quare hactenus de nummo æreo argenteóque dictum sit, quorum explicationem aurea (vt ita dicam) commentatio excipiet, ampliore ipsa orsu ac teretiore filo supradictis attexenda.

B

Gulielmi Budæi Parisiensis, à secretis Regis Franciæ, de Asse & partibus eius Liber III.

ONGVM iam iter emensis partim remigio, partim velificatu, cum scopulos omneis præteruecti videremur, Plinius nobis manus improuisus iniecit, ac consistere coactos, etiá
C propemodum retro conuersis velis inhibuit: apud qué lib. xxxiii. sic legitur, Aureus nummus post annos L X I I percussus est quàm argenteus: ita vt scrupulum valeret sestertios vicenos, quod efficit in libras ratione sestertii qui tunc erat, sestertios nongentos. Post hæc placuit X L millia signari ex auri libris: paulatimq; principes imminuêre pondus: minutissimé vero ad X L V millia. Si enim hæc verba emendata sunt, causam haud dico quin stylum vertere cogar, omniaq; retexere quæ
D magno cum labore adhuc comprobasse videor. Etenim cum duodenę sint vnciæ in libra Romana, & in vncia, quaterna & vicena scrupula: fiunt in asse scrupula ducenta octoginta octo. est enim scrupulũ, ducentesima octogesima octaua pars assis, vt inquit Columella. Si ergo scrupulum auri vicenos sestertios valet, & vicenario numerũ illum multiplicemus, fiet summa quinque millia septingenti sexaginta sestertii: quibus si semunciam addamus, vt sit libra centenaria quam antè instituimus, fient sex millia sestertiûm. siquidem quatuor drachmæ, id est semuncia, X I I scrupula valent: quæ vicies multiplicata, ducentos quadraginta efficiunt. ita fiunt sestertii
E sex millia, vel denarii mille & quingenti in auri libra. quæ ratio prorsus cũ Pliniano dicto discrepat. Deinde quod sequitur, Post hæc placuit X L millia signari ex auri libris, quonam modo explicari potest? Nam si nongenti sestertii in libra, quonam modo X L millia? Quod si millia æris intelligere libeat, non ideo magis negocium procedet: cum X L millia æris, sedecim millia nummûm valeant. Et ea ratio quam sequimur, X V millia æris, auri libram valere deprehendit. siquidem auri scrupulum vicenis sestertiis valet. In hoc nodo dissoluendo cum diu æstuarim, nihil comminisci potui quo locum hunc certò restituerem. Morem auté antiquis fuisse nouimus

Aureus nummus.

Scrupulũ.

vt non modò numeros notulis ſignificarent exarandi compendia ſectantes, vt nos quoque facimus: ſed etiam vt denarios & ſeſtertios & ſeſtertia propriis quoque notis ſcriberent. Priſcianus etiam illas in Verrinis Ciceronis ad tempora ſua extitiſſe teſtatur: quanquam Priſciani opuſculum illud de numeris & ponderibus eſſe non puto, vt antea dixi. Lubricam autem ſcribendi rationem illam notulariam fuiſſe, ex eo coniicere poſſumus, quòd mille per M puram ſcribebant: & per eandem literam ſingulis apoſtrophis hinc & inde circunſcriptam, decem millia: eaq; rurſus ſic multiplicabant per apoſtrophos, vt centum millia ſignificare volētes, I literam vnitatis notam, ternis vtrinque apoſtrophis cingerent. Apoſtrophus autem dextera, ſimilis eſt omnino literæ c, quæ tertia eſt in alphabeto, qua numerus centenarius, vt nunc, ſic olim notabatur. Ita facile fuit vel duas vel tres apoſtrophos pro duobus aut tribus c fallere, id eſt pro ducentis & trecentis: apud eos quidem qui rationem numerorum antiquariam ignorarent. Quanquam & is auctor, ſiue Priſcianus ſiue alius fuit, parum ſibi conſtare videatur in iis notulis declarandis. Iam apud Valerium Probum X litera quæ tertia eſt à fine alphabeti noſtri, nota eſt denarii numeri: addita tamen à dextro latere virgula tranſuerſa, eademque litera pura, id eſt ſine virgula, nota eſt decem millium, apud Priſcianū autem vtrinque apoſtropho circunſcripta. Idem Probus addit, quālibet numerorum figuram, ſi ei præponatur linea ex tranſuerſo directa, tot ſignificare millenarios, quot per ſe ac pura vnitatum nota eſt, vt verbi gratia, I mille, & V quinque millia, & X decem millia, & itidem alias literas. Id quod mihi tractum à Græcorum more videtur. Quare ſimile veri eſt numeros antiquorum auctorum ad noſtram ætatem magna ex parte corruptos perueniſſe, qui quidem notis ſcripti fuerunt. Librariorū enim ignorantiæ, & ſæpius incuriæ, acceſſit emendatorum vel temeritas, vel hallucinatio: qualis eſt illa apud Tranquillum de cenſu Senatorio, quam antea adnotauimus. Multos apud Pliniū locos huiuſmodi deprehendimus, quorum partim expliciti ſunt, partim pòſt explicabuntur. De aſino vidimus quadringētis ſeſtertiis empto apud Varronem, apud Plinium nummis totidem: & itidem de auiculis vocalibus. Notabo nunc etiam alios duos, interea dum & alii in ordinē ſuum reiiciūtur. Apud Pliniū igitur lib.xiii.de citrinis menſis ita legitur: Extant hodie M. Ciceronis, in illa paupertate, &, quod magis mirum eſt, illo æuo, emptæ libris xi. cum his memorantur & Galli Aſinii, quæ libris xi. venūdatæ ſunt, & duæ à Iuba Rege vendente: quarum alteri precium fuit libris xv, alteri paulo minus. Interiit nuper incēdio quam Cethegus decedens libris xiiii. permutauerat, lati fundi taxatione ſi quis prædia tanti mercari malit. Sic quidem legitur in codicibus Venetæ impreſſionis etiam antiquæ, quam Hermolaus ſecutum ſe eſſe teſtatus eſt, qui tantum ipſe admonito latifundii pro lati fundi legendum eſſe, nihil præterea dixit. Ego impreſſos codices cum antiquis conferens, ita in duobus legi: Et quod magis mirum eſt, illo æuo emptæ his memoratur, & Galli Aſinii X I. venundatæ. Et rurſus, incendio, ac tegus deſcendens his permutati lati fundi taxatione.

His

Margin notes: Notæ numerorum antiquæ. · M · — ᴐᴐᴐIᴄᴄᴄ — X— — —I — —V — —X — F G H I K

A His autem pro sestertiis legi, facile est coniicere, quod verbum antiqui interdum per aspirationem & S literam sic scribebant, HS. quod duas libras & semis significabat. aspiratio autem ex duplici l l cōstat. Hunc locum igitur sic restituendum puto ex vetustæ lectionis obseruatione, Extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirum est, illo æuo, emptæ sestertiis X I. Memorantur & Galli Asinii sestertiis X I venundatæ. sunt & duæ à Iuba Rege pendentes, quarum alteri precium fuit sester. X I I. alteri paulo minus. interiit nuper incēdio attegiis descēdēs sestertiis X I I I I, Plinij loc°.

B permutata latifundii taxatione. In mentione autem Ciceronis antiqui codices sestertiis tantum habent sine numeri adiectione. Cæterùm videre est pauculis in versibus quot errata fuerint. Attegiis autem legendum puto pro Maurorum casulis: quod non sine stomacho à Plinio dictum est, vt ex supellectili rusticæ domunculæ mensa sestertiis X I I I I parata sit, id est trecentis quinquaginta aureis, quod Plinius precium appellat latifundii, id est agri latè patentis. Iuuenalis Satyra decimaquarta, Attegiæ.

Dirue Maurorum attegias.

Apud eundem Plin. lib. xix. in prædictis exemplaribus ita legitur, vbi hor-

C torum meminit, Etiámne in hærbis discrimen inuentum est? olúsque differentiam facere, in cibo etiam vno asse venali? & in his aliqua quoque sibi nasci tribus negant: caule in tantum signato, vt pauperis mensa non capiat. syluestres fecerat natura horridos, vt quisque demeteret passim: ecce altiles spectantur asparagi, & Rauenna ternis libris rependit. Hæc verba Hermolaus, & qui ante eum Plinium emendauere, pari conniuentia transmiserunt: cum tamen quædam ex antiquis exemplaribus emendari potuerint, quibus obseruatis sic legere locum hunc institui, Etiámne in hærbis discrimen inuentum est? opésque differentiam fecere in cibo etiam vno asse ve- Plin. locus

D nali? & in his aliqua quoque sibi nasci tribus negant: caule in tantum saginato, vt pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret passim: ecce altiles spectantur asparagi. Saginatum caulem dixit Plinius, non signatum, vt altiles verbum satis significat. antiqua autem exemplaria horridas non horridos habent, & opus non olus, & fecere non facere in vetustissimo legimus. Plinius ipse alio loco eodem in libro, Hortorum iudicauimus corrudam: hunc intelligimus syluestrem asparagum. Ex his verbis satis apparet Plinium loco superiore corrudas non horridos scripsisse. Idem, Omnium hortensiorum laudatissima cu-

E ra asparagis. de origine eorum in syluestribus curis abunde dictum. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam in montibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, non inscito Tyberii Cæsaris dicto, hærbam ibi quandam nasci simillimam asparago, vel (vt in antiquis codicibus) non inficeto Tyberii Cæsaris dicto. Cæterùm quod sequitur in superiore loco, Et Rauenna ternis libris rependit: haud scio an ternis sestertiis rependit, legi debeat, vel ternis nummis. Plinius alibi, Nullum gratius iis solum quàm Rauentinum. Quòd si ternis libris legamus, ad pondus referendum est: propterea quòd saginatos & altiles

appellauit:ſed illud non conuenit,propter verba quæ ſequuntur· Heu prodigia ventris : mirum eſſet non licere carduis pecori veſci, non licet plebi. Vt autem libris pro aſſibus intelligam , adduci non poſſum , cum legiſſe me non meminerim, nec id precium eſſet quod plebem à macello arceret. Eiuſdem autem annonæ fuit duracina perſica tricenis nummis aut vicenis venire,& aſparagos ſingulos ternis nummis. In eodem capite obiter & alia emendabimus, Aues vltra Phaſidem amnem peti, nec fabuloſo quidem terrore tutas, immo ſic precioſiores : alias in Numidia atque Aethiopia in ſepulcris aucupari: aut pugnare cum feris:mandi ab eo cupientem,quod mãdat alius.Lego ex antiquis,Alias in Numidiæ atque Aethiopiæ ſepulcra, aut depugnare cum feris, mandiq́, capientem quod mandat alius.Sic enim ſenſus argutior,& magis Plinianus.Ibidem, Hortorum Cato prædicat caules.hinc primùm agricolæ exiſtimabantur priſci.Et ſic ſtatim faciebant iudicium numquæ eſſet in domo materfamilias(etenim hæc cura fœminæ dicebatur)vbi indiligens eſſet hortus. Lego ex antiquis,Et ſic ſtatim faciebant iudicium,nequam eſſe in domo matremfamilias, id eſt parum frugi,nec ad rem augendã acrem.hoc enim nequam ſignificat,vt ſeruos nequam dicebant qui bonæ frugi non eſſent. Et paulo inferius , Nam carnis deſideria etiam erant in exprobratione. Legendum,gari,id eſt liquaminis. Reſpondet enim præcedẽti membro, Damnantes pulmentaria quæ alio egerent pulmentario. Et rurſus inferius, Hortos villæ iungendos non eſt dubium,riuoſq́ maximè habẽdos,ſi contingat,profluo amne. ſi minus, è puteo, pertica organiſve pneumaticis tollendo non hauſto rigando. Lego,Si contingat,præfluo amne: ſi minus,è puteo pertica organiſve pneumaticis vel tollenonum hauſtu rigando. Liuius lib.viii.de bello Maced.circa principium,Collectis rurſus animis, in arietes tollenonibus libramenta plumbi aut ſaxorum ſtipites robuſtos incutiebant. Huiuſmodi tollenonũ meminit Vegetius libro quarto. Dicuntur & tollones à quibuſdam,à tollendis rebus vel hominibus.hic autem à Plinio pro eo hauſtorio accipitur quod à Græcis celoneum dicitur.In vetuſto codice tollon nouum legitur, in aliis vel tollendo non:ex quibus facile erat coniicere tollenonum eſſe legendum.Sunt & alia in eodẽ capite mendoſa,quæ intacta ideo relinquenda duxi,quia comminiſci nihil potui:aliqua etiam vix digna quæ attingantur,vt illud in quo Hermolaus conflictatus eſt,In remedio ſaturnica ſigna: vbi Saturica ex vetuſtiſſimo lego pro Satyrica,more antiquo. Quod autẽ ſequitur,Tot generibus vſque ad infimam plebem deſcendente anima:legendum mihi videtur annona,etiam ſi nulla auctoritate exemplaris ducar. Hæc autem ideo commemoranda duxi,vt labefactatam eſſe exemplarium Plinianorũ fidem lectores meritò iudicare poſſint,qui hæc & huiuſcemodi alia toto hoc opere ſparſa accuratè perpenderint: nec vnius aut alterius loci auctoritate rebus conteſtatiſſimis fidem derogandam eſſe : quanquam dictum Plinii ſupradictum huiuſmodi eſt, vt res ipſa & mutilatum & corruptum eſſe locum clamitet,cum eius loci membra mutuò collidantur. Si enim auri ſcrupulum vicenis ſeſtertiis valuit,quonam tandem modo in libra

Margin notes: Plin. locus — Nequam. — Tollenones.

Margin letters: F, G, H, I, K

A bta sestertii tantum nongenti? sed sint sanè nongenti in libra sestertii, quî igitur fieri potest vt à noningentis ad X L millia peruentum sit? Quare relinquetur vt Plinius hoc in loco suo sibi testimonio refellatur & cõcidat. In vno venerandæ vetustatis libro ita legebatur, Quod efficit in libras ratione sestertii qui tunc erant. D. nongenti: post hæc placuit. X. X L signari ex auri libris. ex quo coniicio non millia X L, sed nummos Plinium reliquisse scriptum, & locũ mutilatũ post verbum sestertii. In omnibus enim libris antiquis, erant pluraliter legitur, & X L signari, nõ X L millia. Quàm
B autem ancipites notæ fuerint inter nummos & millia, patuit ex supradictis. Nec eò tamen pertinet longa hæc disputatio, vt veritatis assertionem in hoc loco positam putem, aleamq; huius operis in hoc vno cardine verti. Nec enim vsqueadeo exilibus argumentis nixus sum, vt si Plinius ipse reuiuiscat, & hunc locum agnoscere velit ita vt legitur, aut si dies olim forte autographum Plinii, aut eius ætatis volumen æquale protulerit (vt id fieri posse credamus) non ipsi etiam Plinio iudicem ferre ausim vniuersam antiquitatem, ni hoc perperam ac falsò scriptum sit, vt & alia quædam quę postea dicentur. Dixi suprà argẽtea me nomismata Romanorum diligen
C ter expendisse, vt id quod ratiocinatione & auctoritate vetusta colligebam, reapse quoque comprobarem. In auro itidem faciẽdum quum statuissem, quatuor & viginti nomismata (tot enim aurea eoq; plura habebam) in altera lance posui, & ex aduerso sex vncias nostras statui. Quo facto, cum leuius aurum esse inuenirem, grossulorum duorum additamento cum pauculis minutiis, rem ad æquilibrium perduxi. has minutias nostrates grana vocant: nos momenta latinè appellare possumus. hæc quatuor & viginti sunt in denario nostro, quod scrupulum latinè vocitatur. Quomodo enim in vncia latina quatuor & viginti sunt scrupula, sic in nostra quatuor & vi-
D ginti denarii: & vt drachma tria scrupula pendet, sic grossus tres denarios. Verùm hæc nomismata cum singillatim pensitarem, in iis fuerunt Tyberii Augusti duo, in quibus effigies patrum iconicæ videbantur: vnum hac inscriptione: Tyb. Cæs. diui Aug. Augustus. & in auersa facie, Pontif. Max. vbi simulacrum sedens. Alterum vtrinque effigiem habebat, vt eodem habitu, sic sibi dissimilem, cum hoc elogio notis scripto, Tyberius Cæsar Augustus Tribunitiæ potestatis quindecies. & in altera parte, Tyberius Cæsar diui filius. Singulorum pondus erat didrachmum, id est denarii bini argentei quadrigati, de quibus antè diximus. Alterum fuit male imitatũ,
E sed quod Augusti fuisse ex indice cognouimus, qui fuit eiusmodi, quatenus legi per vetustatem potuit, Cæsar Augustus Pater patriæ. & in postica facie, Cæsari Augusto. Hoc quanquam attritum, grauissimum tamen inuenimus, vt bina argẽtea traheret. Aliud eiusdem principis erat iconica effigie, qualis vulgò agnoscitur, à postica parte quadrigatum, dicterio tetragrammato in infimo margine, S.P.Q.R. significante Senatum populumq; Romanum. & in auersa parte nomẽ principis ipsius erat. hoc iusto pondere leuius erat circiter granulis duobus, sed ita, vt detritum diceres quod ponderi deerat. Erat vnum eiusdem Augusti & Antonii in Trium-

Aurea nomismata expensa.

Grana.

Momenta.

Denarius.

Grossus.

uiratu percussum, vtrinque effigie insigne:iisdem elogiis quibus & argenteum illud cuius inter argentea meminimus, nec decoris characteribus, & cætera inscitè assimulatum,pondere non detrito,sed iniquo,imminuto sex mométis.Incidit in manus meas & aliud in quo erat Augusti effigies pulchrè expressa,hoc titulo,S.P.Q.R.Cæsari Augusto Cos.xi.trib.Pot.vi. & in tergo, Ciuib.& sign.Milit. à Part.Recup. percussum in memoriam signorum quæ cum Crasso amissa erant, & postea Augusto à Parthis remissa sunt cum captiuis. Appendi & aliorum principum, in queis & Tyberii Claudii Augusti,elegáter percussum, hoc epigrammate, Ty. Claud. Cæs.Ger.IM.TR.P. iconicum,cuius imaginem ex Tranquillo agnosceres:à tergo hoc elogio, Constantiæ Augusti. quod quanquam detritũ, pondus tamen iustum asseruauerat. Appẽdi & Neronis Cæsaris & iconica & scitè percussa hoc indice, Nero Cæsar Aug. Imp. In postica facie spicea erat corona,intus quatuor habens literas ex senatusconsulto significantes decretam ei coronam,ambiẽte extrorsus hoc elogio, Pontif. Max. TR.PO.VI. Cos. IIII. iusto pondere aliquanto leuiora. Vnum præterea Galbæ Neronis successoris iconicè effictum,cum corona spicea ambiente marginem, in auersa facie octo literarum elogio hoc significante, Senatus po.q; Romanus ob ciues seruatos. leuius etiam aliquanto Neronianis. Habui tum & Vespasiani superciliosa fronte,& nitẽtis vultu. Habui & Neruæ & Traiani Hadrianiq; principum, eleganter quidem expressa,sed pondere leuiuscula,octonis circiter detractis minutiis. suus vnicuiq; index erat,supradictis titulosior,vt in Neruæ, Imp.Cæsar, Nerua Traian. Aug.Ger.P.M. TR.PO. Cos. II.P.P. Imperator Cæsar Nerua Traianus,Augustus Germanicus,Pontifex Max. Tribunitiæ potestatis, Consul iterum,Pater patriæ. Et in Traiani itidem,nisi quòd Dacici titulus accesserat.In cuius postica facie statua equestris erat hastam intorquens, accuratè expressa, equo vehens incitato,cum honorifico hoc elogio,S.P.Q.R. optimo principi. Hoc nomisma,omnium quæ vidi, pulcherrimum erat, & facie augustissima,secundum quod Hadriani successoris eius nomisma principalem dignationem atque auctoritatem augustam præferre maximè videbatur:quod etiam ipsum equestrem statuam habebat,equo nõ pugnaci sed viatorio insidentẽ. Cernere erat asturconẽ tollutim gradientẽ, & velut à lõgis itineribus strigosum, credo,vt princeps terrarũ peragrator intelligeretur.sic enim appellatus est. Appendi etiã Antonini pii,M.Antonini cognomẽto Philosophi:Aurelii & Seueri,imminutiore sensim põdere.In quibusdam à tergo est pro elogio liberalitas Augusti, in Aureliano hilaritas,in Seueriano æternitas imperii, & in Lucii Veri Victoria Augusti alata. M.Antonini philosophi huiusmodi titulũ habebat, M. Aurelius Cæsar Aug.Pii filius,tribunitiæ potestatis tertiũ, Cõsul iterum. & in auersa facie Concordiæ simulacrum,brachiis leniter expassis,cuius latera altrinsecus cingebant chamæteræ pusillæ singulæ , inuicem auersantes, quibus vtraq; manu lacinias stolæ porrigere Concotdia visebatur.Hic M. Philosophus,qui Verus ab Eusebio appellatur & ab Eutropio, Aurelius etiam di-

ctus

Margin notes: Nomisma ta prisca. — Cõcordiæ simulacrũ.

F G H I K (margin letters)

A ctus est Antonini Pii adoptione, vt auctor est Capitolinus, qui etiam Faustinæ vxoris nomine nummum percussit hoc indice, Faustina Augusta, Pii Augusti filia. Hæc ideo enarraui verbosè fortasse, quòd hodie huiusmodi multa circunferuntur nomismata, ex quibus iudicium fieri volo si quid aut falsò aut temere censuisse visus sim. neque enim de meis tantummodo iudicio facto acquieui. Aureum autem Romanum Attici nummi instar percussum fuisse existimare debemus, coniectura ab argenteo nummo sumpta, de quo antè dictum est. At aureus Atticus, qui stater ab eis ap- Aure° Atticus stater
B pellatur, pondere didrachmus erat, vt auctor est Pollux lib. iiii. de Vocabulis rerum, ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ δύο εἶχε δραχμὰς ἀττικάς. Aureus (inquit) nummus duas drachmas Atticas habebat. de quo etiam infrà nonnihil dicetur. Existimo staterem esse quod in iure libra auri vocatur, vt in lege Omnes, in Cod. Iu- Libra auri in iure.
stiniani in tractatu de Appell. & in. l. Illustres, de modo mulctarũ. Plus est enim auri vncia, quàm auri libra, vt ibidem liquet, & inferius dicetur, si locus occurrerit. Quare cum denarium Romanum drachmali pondere fuisse constet, aureum quoque Romanum didrachmum, id est duorum denariorum pondere percussum fuisse meritò iudicare debemus. quanquã quid
C opus est argumentis, cum nummi ipsi extent vetustatis symbola asseruantes, ne imponere nobis nouitii pro veteranis possint? Proinde cũ libra Romana sex & nonaginta drachmarum fuerit, duodequinquaginta nummi didrachmi ex ea factitati sunt à principio: quibus si semunciam addideris, id est quatuor drachmas, vt ex libra fiat plena mina (cum libram & minam in re numaria idem fuisse docuerimus) erunt in libra quinquaginta omnino nomismata: vt apud Plinium quinquaginta potius quàm quadraginta Plinij loc.
legendum sit. Siquidem (vt dixi) cum illa nomismata vniuersa quatuor & viginti expensarem, & vnius nummi loco pondusculũ didrachmum (grossum nunc appellamus) adderem, minimo minus sex vncias in æquilibrio
D tenebam, hoc est libræ nostræ argentariæ dodrantem. Ex quo intelligimus quinquagenos olim aureos in singulis libris fuisse, duntaxat iusti ac legitimi nomismatis. Vetustos autem nummos extare, præter ea quæ dicta sunt, etiam Pomponius Iurisconsultus admonere nos potest, qui lib. vii. Digestorum sub titulo de vsufructu sic inquit, Nomismatum aureorum vel argenteorum veterum quibus pro gemmis vti solent, vsusfructus legari potest. Auaritia autem principum, vel temporum iniquitate imminutio ponderis postea inualuit. Id quod hodie apud nos, quanquam admurmurante
E hominum sermone, nihilo minus factitatur. In aureis enim nostris binûm ternumq́; momentorum intertrimentum lege quoque admittitur. remediũ DE RE NVMMARIA.
viri monetales appellant. id quod primùm clemẽtia edictali nummulariorum mancipibus indultum, ne cui fraudi esset si quis nummus ex multis leuiusculus fefellisset, auaritia pro iure suo sumpsit, ita vt nulli iam iusto priscoq́; pondere signentur: & qui priscorum extant, aut ostentationis gratia in deliciis habeãtur, aut prius accisi demum in commercia & ad collybum prodeant. Hinc fit vt coronati qui Cruciati cognominãtur, iam commerciales non sint, vtpote superpondiales. Quòd si tam animosè principes im-

minutæ monetæ crimina exercerent, quàm imminutæ maieſtatis exercent, F melius cum rebus humanis ageretur, & minus falleret adulteratores nummi, quorum iam ipſorum crimen multitudine reorum, & interdum potentia atrox eſſe deſiit. Sed ſic eſt ferè in omni parte ſui Reſp. noſtra, vt primorum arbitrio (ne dicam libidine) non legum præſcripto gubernetur: quarũ legum nulla tot, tantis, tamq; terrificis vinculis adſtricta vnquam memoria noſtra fuit ſanctio, vt nõ quilibet in aula ordines ductantium, aut reſoluere aut reſcindere aut abrumpere non toto anno vertente potuerit. Romani autem nummi imminutioné ſic colligo. In vncia (vt dixi) noſtrates groſſulos octo ponunt, vt Romani octo drachmas, & ternos in groſſulo denarios, qui latinè ſcrupuli dicũtur: in ſingulis autem denariis vicenaquaterna G grana momentáve, pro quibus & vlterioribus minutiis verbum Latinum aſſignare non poſſumus. In vncia igitur quatuor & viginti denarios ponimus, & granula ſeu momenta quingéta ſeptuagintaſex, id eſt quater & vicies quatuor & viginti. At Romani quaternos aureos in vncias ſignabant, & argenteos octonos. ſiquidem argentei bini ſingulos aureos æquant pondere. Ita quater duodenos in libras ſignaſſe deprehenduntur, id eſt in duodecim vncias, & binos ex ſemuncia, quæ minæ, id eſt libræ argentariæ accedit. Sic numerus quinquagenarius in libram impleri deprehenditur. H Agedum igitur fac ex quolibet nummo in argyrocopio, id eſt in officina argentaria detracta eſſe octo granula (quandoquidem hanc deceſſionem in recentioribus ferè deprehendimus) detrimenti ſcrupulũ vnum in ternis nũmis inuenies, & in denis octonis ſcrupula ſex, id eſt aureum vnum, & duos aureos in triceniſſenis, & in quadrageniſquinis duos aureos & ſemiſſem, & in quinquagenis eo amplius aurei quadrantem. Quòd ſi ſeſquiplam huius detractionem poſueris, vt in ſingulos nummos duodena granula deceſſerint, in libras quinquageniquaterni nummi ſignari potuerunt, ita vt eo I amplius ſextantes lucrifierent. huiuſmodi autem ætate Plinii ſignatos fuiſſe affirmare non dubitem. quippe cum Tyberianis & Clandianis vt grauiſſimis aliorum principum nummos opponerem, non antè, quàm decimum granum addidi, prægrauare illi Veſpaſiani nummũ deſtiterũt, cum interim collybo detritus non videretur. Quod ne comminiſci videar, à tergo in eo nummo annonam eſſe dico. quáquam in nummo Domitiani nihil didrachmo, id eſt ponderi iuſto deerat: ſcitè quidem ipſo aſſimulato, & in quo vultuoſam faciem agnoſceres, Veſpaſianum genitorem lineamentis omnibus referétem. Illud Auguſtale ob Parthica ſigna percuſſum, duo amplius K grana auctarii habebat. In Neruæ & Aurelii leuiter quidem detritis vndecimi demum ponduſculi additamento examen neutrò propenſum ſtabat. Hadrianici autem octo circiter granorum detractionem habebant. Sunt enim huiuſcemodi qui in poſteriore parte non equeſtrem ſtatuam, ſed ſalutem Auguſti habent, in ſecundo Conſulatu eius ſignati. in antica parte imago eſt lineamenta prioris illius male referens. Fortaſſe igitur apud Plinium legi poſſet, Poſt hæc placuit L nummos ſignari ex auri libris, paulatímque principes imminuere pondus, minutiſſimè verò ad L V nummos. Plinij loc.

Nam

A Nam vt millia legatur, ratio omnino refragatur, vt antea diximus, sed eò maximè, quòd millia argenti signari ex auro non potuerunt, nec auri pondere imminuto ex XI millibus XLV millia fieri, nisi argẽtei nummi pondus imminutum intelligamus: quod consentaneum huic loco nõ videtur. Vtcunque, locus ille corruptissimè legitur: nec nos in eo fallimur quod dictum est. re enim comprobatur. Romanis nomismatibus pares omnino pondere sunt Anglici nummi qui Nobiles appellantur, duntaxat Eduardei & Rosati, pondere senûm scrupulorum. Hoc cum ex actis virorum monetalium & ex nummulariorum monumẽtis comperimus, tum verò examinali experimento probare voluimus. hoc tantum interest, quòd Rosati pondere pares, auri bonitate cedunt, Eduardei instat omnifariam habent illorum. in prima enim nota auri bonitatis censentur, quæ tamen ipsa à puritate exacta & obryza, quadrante scrupuli distat. Aiunt enim nullũ nũmum ad plenam puritatem exactum esse. Sed iam illud videndum, quonã modo auri scrupulus vicenos sestertios valere potuerit. quod antequã explico, hoc præfandum habeo, me Plinii locum ita legere instituisse, quoad aliud inuenero, Ita vt scrupulum valeret sestertios duodenos, vel bissenos potius, quod efficit in libras ratione sestertiorum qui tunc erant, denarios nongentos. Et inferius, Paulatimque principes imminuêre pondus, minutissimè Nero, ad quinquagintaquinque nummos. vt intelligamus Neronẽ nomisma maximè omnium extenuasse, eo vtique tempore, quo donationibus immodicis & prodigis impendiis exhaustus, à Senatu centies sestertium annuum exigere cœpit. Verùm esto rectè apud Plinium sestertiis vicenis legatur: auri nunc vncia ad puritatem excocti, æstimatione principali sedecim francicis & quadrante & eo amplius denariis quinque valet. Hanc æstimationem finitimarum gentium commercia intenderunt. pluris enim aurei nostri permutantur quàm per edictum liceat, conniuentia tamen principali approbante: quod temporum difficultate cõstitui vix potest: id quod experimento vno & altero cognitum est, fremente nequicquã homine viro primario qui id se effecturum per omnia numina deierarat, præconialibus interdictis aliis super alia personantibus: quæ quãlibet minacia, & ab homine iræ impotentissimę manantia (cuius tunc ferociæ recta & vtilia consilia cedebant) publicum tamen consensum peruincere nõ potuerunt. Nos autem ratione in argento instituta, neutram harum æstimationum sequemur, sed mediocrem, & eam quam Mercuriali (vt ita dicam) arbitratu approbare, id est negociatorum opinione possimus. id enim genus hominum auri argentiq; rationem callere maximè mihi videtur, videlicet commerciis id assequentes. Etenim quanti vnumquodque sit nomisma, externarum gentium iudicio condiscunt, quippe quæ aurum argentumq; nostrum nullo respectu characteris, exploratum tantum appensumq; æstimant. Et vt auri argentiq; grauis rationem euariare cum ratione nummularia & consistere necesse est; sic æquandæ rei arbitramentũ in conciliabulis & emporiis rectè, atque ordine fieri existimatur. Auri igitur vnciæ, sedecim francicos & octo solidos cum semisse precium statuemus, &

Nobiles, Anglici nummi.

Plin. locus

Auri precium.

Margin letters: A, B, C, D, E.

pro ea summa nouem nostros solatos taxabimus, ratione ducta quasi singuli solati sex & triginta solidis & semisse valeant: etsi cum hæc proderem, duodequadraginta solidis oblocabantur. Qua ratione libra Romana centum & duodecim aureos solatos & semissem valebit. tantidem enim nec pluris singula pondo æstimabimus Romanis & Asiaticis opibus æstimandis, vt extenuasse magis rerum miracula quàm auxisse videamur. Tametsi poteramus citra reprehensionem aurum argentúmque ex temporis huius conditione æstimare, præsertim cum Italia & omnes penè prouinciæ prolixius ista æstimare quàm Gallia solitæ sint. Cuius rei luculenta testimonia proferre possem, si quorundam nostrorum hominum è ministerio Quæstorio quæstus immodicos commemorare vellem ex collybo factitatos dum in Italia res gessimus, aureis tunc nostris vice mercis exportatis. Tanti igitur nomismata Romana æstimare poteram, quanti aurum argentúmque infectum nunc permutatur, modò ne nota vetustatis in precium cederet. Sit igitur auri vncia primæ indicaturæ sedecim francicis, & octo duodenariis & semisse, quali nota percussi sunt aurei supradicti, & Galliç quódam vernaculi, qui pecude villosa signati sunt, nunc inuentu rari, vt pleriq; antiqui. Aiunt autem eos nummularii nulli nummo aureo bonitate secundos esse. Quod vt intelligatur, scire hoc oportet, auri bonitatē in quatuor & viginti caractis indicaturæ consummari, vltrà id nihil exquiri posse. Indicatura est quā lingua nostra legem vocat, id est notam graduumq; bonitatis. Eadem lingua caractas à ceratio verbo Græco vulgari inscitia deflexit. Est enim ceratium minuti ponderis vocabulum, à granò siliquç ductum, qui fructus est arboris Italicæ prædulcis, digitorum hominis longitudine, & pollicis latitudine. nos in hac vrbe importatum vidimus. intus sunt grana quæ ceratia dicuntur, nomine cum fructu cómmunicato. Theophrastus tamen aliter appellat: propterea Columella lib. iii. Siliquam (inquit) Græcá quidam ceratiū vocāt. Vtitur eo vocabulo Dioscorides. Aiunt Genuæ Carubam vocitari. Ex quo factum esse arbitror, vt nostri pondusculi certam minutiam eo nomine appellent. Tradunt enim nummulariorum placita, quatuor & viginti ceratia in auri libra esse, & in singulis ceratiis vicenaquaterna grana, & in his rursus singulis vicenasquaternas carubas, & postremò in carubis totidem minutulā. Sed hic ceratium non ad pondus, sed ad indicaturam referendum est. Ceratió enim ponderali gemmarii tantum vtuntur, non aurifices, nec nummularii. Antiqui, scrupuli appellatione in ea re vtebantur. Plinius lib. xxxiii. de lapide Lydio loquens, His coticulis periti cum è lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in eâ, quantum argenti vel æris, scrupulari differentiā mirabili ratione non fallente. Scrupulum dixit quod caractam nostri dicunt. Aurum itaque nummarium iam dictum licet non sit exacta probitate, in primam tamen notam cedet, quod quadrante tantum ceratii à primario absit, quanquam rarissimum sit primatium inuenire. Huius semuncia octonis erit francicis, & quaternis solidis, & quadrante solidi, æstimatione nostra. & quadrās vnciæ, id est binæ drachmæ, quaternis francicis, & binis solidis, id est duodenariis.

Qua

Quanti auri libra Romana æstimatur.

Vncia auri.

Auri indicaturæ. Caractæ. Ceratium.

F G H I K

A Qua ratione scrupulum, id est tertia pars drachmæ, quod denarium à nostris dicitur, ternisdenis solidis & besse valet. Est autem ea ratio argenti, vt quo purius inueniri non possit, id cineraceum & Parisinum vocetur, Parisiis ad summam bonitatem excoctū. Apud nos enim non pridem vir quidam obscuræ sortis chrysoplysium instituit, id est lauandi auri officinam, rem omnino quæstuosam, sed paucissimis hominibus cognitam. Huius est id artificium, vt vi aquæ medicatæ, quam Chrysulcam appellant, quantulamcunque auri partem argento aut cuiuis metallo illitam aut confusam, B nullo propemodum dispendio adimat, ita vt inauraturis nihil iam ferme depereat mundo, nisi quod vsu interteritur. Res omnino stupenda, auri argentiq́ue quotácunque portionem ex ære eximere, etiam (quod magis mireris) manente vasculi forma quassa interdum & inani, veluti quadam idea à materia abstracta. Is moriens filio artem cum patrimonio non mediocri reliquit, qui nunc vnus Chrysoplytæ appellatione dignus esse existimatur. vsqueadeo ea in arte præstat, alioquin à paucis tentata, cæterùm valetudini noxia. fumus enim bullientis eius aquæ haustus vitalia tabefacere dicitatur: & eum artificem magna vigilãtia satagere circa aquam necesse est, oc- C casionesq́ue horarum idẽtidem obseruare, & temperaturæ modū nosse. quapropter in ea functione alieno sæpe ministerio vtitur, eminus ipse respectãs, in primis iam locuples eo artificio factus, ac secunda etiam fama celeber. Cointius appellatur. Quæ autem aqua vim habet chrysulcam (id est auri ab argento abstrahendi) in ea aurum sidit cum aqua deferbuit, argẽtum autem aquæ cõfusum visitur, & demum auro exempto, alio artificio ab aqua elicitur & eluitur. Argentum igitur cineraceum & Parisinum in prima indicatione censetur: tametsi à summa puritate sex granis abest, id est quadrante denarii. Hoc argentum vulgo granallium dictum in frusta forma- D tur similia ramentis ligni à terebra conuolutis: quam formam accipere dicitur cum excoctum & feruens in aquam demittitur. sensim enim casitando, & pessum eundo, in lemniscos plerunque vel in clauiculas configuratur, quanquam & alias temerarias accipit formas. Est etiam cineraceum è Germania aduentitium, quod in pastillos grãdiores vel in quadras formatur leuiter pustulosas: & nostro bonitate secundum est. Huiusmodi ab antiquis pustulatum, vt arbitror, dictum est. Est autem ea ratio indicaturæ in auro argentoq́ue communis, vt quod excoctissimum sit vel aurum, vel argẽtum, in eo alieni metalli pars omnino decoqui non possit: vt verbi gratia in E auro sexta & nonagesima pars cuiuscunque massæ, in argento octaua & quadragesima. Siquidem non eadem est formula in auri argentiq́ue exploratione. Nam omne corpus aureum in quatuor & viginti ceratia partiuntur, & pro modo temperaturæ varias notas auri faciunt. Summa autem nota auri in quarto & vicesimo est ceratio ad quadrantẽ absoluto, id est vt quadrans tantum ceratii in tota massa æreus sit aut argenteus. Argenteam autẽ massam in duodena denaria partiuntur, quæ latinè duodena sunt scrupula. Culmẽ igitur bonitatis in vndecim scrupulis & duodeuiginti granulis esse aiunt. Hæ igitur notæ non reapse primæ sunt, sed pro prima nota cedunt:

Argentum Parisinum & cineraceum.
Chrysoplysium.
Chrysoplytes Parisiensis.
Vis aquæ chrysulcæ.
Granalliū argentum.
Pustulatū.
Sūma auri nota.

quandoquidem experimento cognitum esse fertur Chrysurgicam diligentiam progredi porrò non posse,etiam si vulgò aurum & argentū omnibus numeris absolutum appellatur. Præfecti tamen nummulariorū, quos pro viris monetalibus habemus,affirmant aurum non ad vltimum modò quadrantem excoqui posse,sed etiam eo amplius ad vltimi quadrãtis quadrantem,ita vt ad bonitaté numeris omnibus absolutam nihil præter quadrantis quadrantem desit,quem ipsi appellãt sextãdecimam caractæ. eum enim quadrãtem qui deest exquisitæ auri vel argenti probitati, quartã ceratii appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauã rursus vnã in binas sextasdecimas. Decoqui igitur aiunt octauã & alteram sextãdecimã summa industria posse,alterã sextãdecimam non posse. Argentum verò ita decoqui posse,vt nihil præter merum argentum supersit:& huiuscemodi in hac vrbe fuisse dicebant cum hæc scriberem : verùm lege cautum olim fuisse,ne cui argyrocopii mãcipi fraudi esset qui nummum percuteret, si auri quod primæ notæ adscriberetur,vltimi ceratii dodrãs tantum aureus esset. videlicet id prouidente legislatore, ne auri excoquendi difficultate nummulariorum mancipes in mulctam inciderent, & nummi ipsi sæpe in publicum committerentur: eam tamen mentem fuisse,vt pleriq; nummi exacta indicatura signarētur:sed auaritia hominū factum, vt omnibus omnino nummis quadrans ille decederet:dum passim remissione summi iuris mancipes quasi iure suo vti cœperunt, & id quod intra spem veniæ relictnm erat, ab omnibus & semper pro iure vsurpatum est. Huius rei argumentum esse, quòd quadrantale illud subsidium non lucro redemptorū cedere, sed principum solitum sit,quibus hoc lucrum refundere Monetarii redemptores, hoc est argyrocopiorum mancipes,publico nomine sæpissime coacti sunt virorum Monetalium seueritate: hodieq; ita factitari aiebant, licet in alio genere, vt si argyrocopiorum conductores(quos magistros nummulariorum vocant)relatis pyxidibus deteriora aliquanto fecisse nomismata iudicentur,quod notæ præstitutæ deest,id resarcire principi populi nomine cogantur. Pyxidas appellant vascula in quibus nomismatis cuiusq; officinæ specimina conduntur. Reliquum est vt colligamus qualis fuerit argēti ad aurum analogia. Diximus in vncia octonas esse drachmas, & in drachma terna scrupula. hac ratione scrupulus sestertium vnum & triētem capit,cū drachma & denarius quaternis sestertiis valeant. Si igitur scrupulum auri vicenos sestertios valuit, vt ex Plinio didicimus: auri ad argentum ea fuit proportio,quæ est qnindecim ad vnum, cum viginti sestertios quindecim argenti scrupula valuerint,quot scilicet vnum auri scrupulnm valuit. Hoc autem tempore ea ferè est auri ad argētum analogia, quæ est duodecim ad vnum,paululo tantum minor. siquidem cum vncia auri edicto regio sedecim francicis & quadrante taxata sit:& argenti, vigintiseptem solidis & semisse:si vndecies hanc summam solidorū numeres, fient quindecim francici,& duo solidi & semis,& minor erit summa. quòd si duodecies multiplices,fient sedecim francici & semis,& paulo summa exuperabit. Quòd si æstimationem à me institutam spectes, eadem erit ratio. hoc est si analogiã duodetriginta

Marginal notes: Monetales viri. — Monetarij redemptores. — Nummulariorum magistri. — Pyxides argyrocopiorum. — Auri ad argentū analogia ex Plinio.

Margin letters: F, G, H, I, K

A duodetriginta solidorum (tanti enim vnciam argenti æstimaui) & sedecim francicorum & octo solidorũ spectaueris, quãti aurum primariũ æstimandum censui. Sex enim solidis tantũ exuperabit summa, vt prior illa quinq. Vt autem quindecuplex esset auri ad argentum olim analogia, fieri potuit propter auri pœnuriã, quam Romæ tunc fuisse Plinio auctori credendum est, qui lib. xxxiii. sic inquit, Romæ quidem non fuit aurum nisi admodũ exiguum longo tempore. certè cum à Gallis capta vrbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere: nec ignoro M. Crassum duo millia B pondo auri rapuisse suo & Pompeii tertio Consulatu è Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita: & ideo à plerisq; existimari duo millia pondo collata: sed quod accessit, ex Gallorum præda fuit. Et paulo inferius, Ergo (vt maxime) duo tantum M pondo cum capta est Roma anno C C C L X I I I I fuere, cum iam capitum liberorum censa essent C L I I millia. Et rursus infrà, Frequentior autem vsus annulorum non ante Cn. Flauium Annii filium deprehenditur. hic nanque publicatis diebus fastis, ran tam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, vt Aedilis Curulis crearetur, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres Consu C les fuerant. quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, vt annulos ab eo abiectos fuisse, in antiquissimis reperiatur annalibus. Hoc primnm annulorum vestigium extat, promiscui autem vsus alterum secũdo Punico bello. neque enim aliter potuissent trimodia illa annulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Idem inferius, Nullósque omnino annulos maior pars gẽtium hominúmque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodie habet, nec signat oriens aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, vt cætera omnia, luxuria variauit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censúque opimo digitos onerando, mox etiam effigies varias cæ D lando, vt alibi ars, alibi materia esset in precio. Alias deinde gemmas violari nefas putauit. Ac ne quis signandi causam annulis esse intelligeret, solidas induit. Contra verò multi nullas admittunt gemmas, auróque ipso signant, vt Claudii Cæsaris principatu repertũ. Ex his verbis Plinii intelligimus annulos aureos non ornamenti causa, sed signãdi institutos, siue aurea pala, siue gemmea: id quod satis ex libris iuris ciuilis intelligitur in mentione obsignandorum testamentorum. De iure autem annulorum aureorum nos alibi diximus. Tyberio autem principe (inquit idem auctor) anno ab Vrbe condita D C C L X X V, annulorum auctoritati forma consti- E tuta est. Quo tempore statutum ne cui ius esset annuli aurei gestandi, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auóque paterno sestertia C C C C census fuissent, & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus sedendi. Romæ autem argentum magis quàm aurum olim abundasse ex eo coniicere possumus, quòd idem auctor alibi eodem libro inquit his verbis, Sed præter alia quidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperasse, non aurum, sicut Carthagini cum Annibale victæ, argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri pœnuria mundi id euenisse. nam Midas & Crœsus in infinitum possede-

Aestimatio vnciæ argenti.

Annulorũ primũ vestigium.

Aurei annuli gestãdi ius.

Rarũ olim aurũ Romæ.

Plinij loc⁹

rant. Quo in loco numerus pondo deest in omnibus libris, ex Liuio restituendus, qui pacem factam ea conditione inquit, vt decem millia talentûm descripta pensionibus æquis in annos quinquaginta soluerent. Aut igitur Plinium numerum omisisse calculi exigendi tædio dicendum est, aut locum sic restituendum, Argenti pondo annua sedecim millia in quinquaginta annos. Hoc autem sic colligo, Si decem millia talentûm in quinquaginta annos pensionibus æquis distributa sunt, oportuit ducenta singulis annis pensitari. At talentum octogenarium accipio, id est vel Euboicum, vel Aegyptium. quare ex ducenario numero per octogenarium G ducto, summam sedecim millium pondo colligo. Non me latet Hermolaum Barbarum in loco Plinii supradicto, pro illis verbis, sed præter alia, legere, sed Spartaci, ita vt ad præcedentia referatur. Cui lectioni antiqua exemplaria adstipulantur. quod si quis sequi malit, sententia à verbo equidem incipienda erit: & illa duo verba, sed Spartaci, in superiore sententia includenda. Plinius, Talentum autem Aegyptium pondo octoginta patere Varro tradit. vbi fortasse capere Plinius scripsit, quod postea literis

Li.locus. transpositis corruptum est. De Euboico testimonium est apud Liuium libro septimo de bello Macedonico, de pace cum Antiocho facta loquentem, Pro impensis in bellum factis, X V millia talentûm Euboicorum dabitis, quingenta præsentia, duo millia & quingenta cum Senatus populúsque Romanus pacem comprobauerit: mille deinde talenta in.xii.annos. vbi non mille, sed millena lego. Et libro sequenti vbi de confirmatione eius pacis loquitur, Argenti probi X I I millia Attica talenta dato intra X I I annos pensionibus æquis. Talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat. Quo in loco non Attica talenta, sed Euboicorum talentûm lego. nisi intelligamus Atticum magnum & Euboicum idem fuisse, vt vtrunque Liuius pro eodem vsurpauerit. Pœnuria I igitur auri fieri potuit, vt auri ad argentum quindecuplex proportio priscis temporibus fuerit: ideo scilicet, quòd Romani studiosiores argenti quàm auri tunc fuerunt. Pollux libro nono de vocabulis ad Commodum

Auri ad argentū proportio. Cæsarem, aurum ad argentum decuplam proportionem habuisse his verbis affirmat, τὸ δὲ χρυσίον ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τοῦ Μενάνδρου παρακαταθήκης μάθοι. Quòd autem aurum decuplum argenti esset, non obscurè ex Menádri comœdia quæ sponsio vel pignus dicitur, vel depositum apud argentarium potius, intelligere quiuis possit. Cum enim quodam in loco talenti aurei pondus dixisset, alio loco de eodem loquens, K decatalantum dixit, id est talentis decem æstimabile. Herodotus aurum τρισκαιδεκαστάσιον dixit, id est terdecies argēto æstimabile, vel terdecies argento rependendum, vt infrà dicetur. Ecce autem rursus aliud aliúdque occursaculum. Si enim ea fuit auri analogia ad argentum quam diximus, quonam modo stare illud Tranquilli dictum poterit in Cæsare, In Gallia fana templáque deûm donis referta expilauit: vrbes diruit sæpius ob prædam, quàm ob delictum: vnde factum vt auro abundaret, ternísque millibus nummûm in libras promercale in Italia prouinciísque diuenderet?

A ret. Multis iam testimoniis docuimus absoluta nummi appellatione sestertium nummum intelligi, sestertiumq; quartam rãtum partem denarii fuisse: quare etiã drachmæ, cum denarius drachmali pondere fuerit. Porrò etiã ratione & experimento, id est libra docente, didicimus binos denarios aureis singulis rependi, & cẽtenos in libram (quæ duodenarum vnciarum est & semunciæ) signari solitos. Cui consequens est vt in libras singulas quadringentos nummos adnumerare debeamus: qua ratione tria nummũm millia, septem libras & selibram conficiunt. Ita apud Tranquillum auri ad B argentum analogia dimidio minor est, quàm esse ex Plinii lectione collegerim, & quarta parte minor quàm Pollux esse dixerit. Ita quicquid hactenus adstruximus, corruat in sese necesse est. Age, nonne Plinius quodam loco libri tricesimitertii ita inquit, Miscuit denario Triumuir Antonius ferrum, miscuit æri falsæ monetæ. Alii è pondere subtrahunt, cum sit iustum LXXXIIII è libris signari. Quo in loco notandum quod idem auctor inquit legem latam à Mario Gratidiano, vt ludus, id est schola Romæ institueretur probandi nomismatis, vt ægrè fallere possent adulteratores nummi. Igitur (inquit Plinius) ars facta denarios probare, tam iucunda è lege C plebe, vti Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicauerit. mirúmque, in hac artium sola, vitia discuntur, & falsum denarii spectatur exemplar, pluribúsque veris denariis adulterinus emitur. Vbi tamen non iucunda è lege plebe, sed iucunda lege plebi lego, admonitus ab antiquis exemplaribus: alioquin absurda erit locutio. Sic suprà, non, miscuit æri falsæ monetæ: sed, miscentur æra. Verùm si hoc verum est quod Plinius dixit, nos luculento errore lapsi sumus, vel Plutarchus potius & Appianus, cæterique qui centenos denarios in libra statuunt, cum Plinius eo minus sedecim statuerit, qui etiam libro sexto de publicano rubri maris loquens, qui ad Ta- D probanem tempestate delatus, percontanti Regi enarrauit Romanos & Cæsarem, Rex autem (inquit) mirum in modum inter audita iustitiam Romanam suspexit, quòd pares pondere denarii essent in captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. & hoc maximè solicitatus ad amicitiam, Legatos misit. Hoc dictum Plinii pugnare videtur cum eo quod idem ipse lib. xxxiii. dixit de imminutione põderis. Sed hoc Claudii tempore contigisse à Plinio dicitur. Et de denario dictum est, non de nummo aureo. Quare prius ad illud Tranquilli respondeo, & olim id potuisse, & hodie fieri posse, vt libra auri non pluris quàm septem libris & E semisse argenti veneat. Fac vt aurum obryzum decuplex quàm argentum fuerit purum, id quod Pollux inquit: potuit Cæsar aurum ex donariis templorum & priuatis expilationibus congestum, ita conflandum temperandúmque curasse: immo vt non hoc affectauerit Cæsar, potuit aurum ex omnibus notis cõflatum simul & colliquefactum, ad eam indicaturam rediisse, quæ vno quadrante à primaria distat. Id hodie nostri duodeuicenarium vocant. Vasa enim rarò ex auro tenuissimo & mollissimo fiunt, ideo, quòd illud aurum vsuram non fert atque attrectationem sine magno intertrimento. Quare aurum vascularium & vsuale, ferè vicenarium aurifi-

Ludus probandi nomismatis.

Plinij loc.

Aurum duodeuicenarium. Aurũ vicenarium.

ces eſſe dicunt:quanquam & deterius multo reperitur,conſultò etiam tem- F
Aurū duoetuicenarium. peratum, non modò fortuitum. Plerunque tamen Pariſiis celatores & incluſores in ſigillis & catellis ſpiriſque & mundo muliebri, duoetuicenario
Aurū vndeuicenarium. vtuntur,quod duodecima parte à puriſſimo diſtat. Eſt etiam in vſu vndeuicenarium, quod coticularium vulgò vocant. Qui autem ſplendidiora geſtamina habere volunt,auro nomiſmatico vtuntur,quo aurei noſtri percuſſi ſunt:quorum legitima & iuſta nota vno tantum ceratio indicaturæ deficitur. Non pridem aurifices in aureolis geſtaminibus ſolo vndeuice-
Coticulariū aurum. nario vtebantur,quod coticularium ideo vocatur, quòd infra eam notam G
aurum celare lege municipali vetitum eſt. Superiores autem notæ nunc paſſim in officinarum vſu ſunt vſque ad nomiſmaticam.Extant hodie nūmi in Germania ſignati ex auro dodrantali,id eſt duodeuicenario, in quo
Philippei Gulielmei quarta pars æris vel argenti mixta eſt. Viſuntur etiam hodie Philippei & Gulielmei ſiue Hilermei Hollandini ex auro ferè ſeptunciali, id eſt cui ſeſquiquadrans æris mixtus eſt , quos quindecim ceratiis temperatos appellant. Aurum primarium æſtimatione quam nunc ſequimur, valet in vncias(vt iam dictum eſt)ſenisdenis libris , & octonis ſolidis & ſemiſſe. Qua ratione ceratium XIII ſolidis & octo denariolis valet. Eſto igitur(ver- H
bi gratia) proportio auri ad argentum,quæ eſt duodecim ad vnum : hac ratione libra auri Romana duntaxat ſummæ notæ quaternis millibus & octingenis nummis venalis eſſe debuit , & auri vicenarii quaternis millibus , & duodeuicenarii ternis millibus & ſexcenis. Eadêmque ratio eſt in cæteris temperaturis, accedente decedentéque ſemper auri portione pro eo quantum eſt æris quod in auro remanſit. Fieri igitur potuit vt Cæſar aurum promercale tribus nummûm millibus in libras habuerit , tum ob auri abundantiam , tum ob craſſitudinem , etiam vt maiorem decupla proportionem auri ad argentum ſtatuas. Chryſurgorum tamen placi- I
ta auri appellatione non dignantur quod infra dodrantem deſcendit.Fortaſſe etiam ternis millibus pro quaternis apud Suetonium legitur. Mihi enim antiquum videre non contigit , ſed eò ſuſpectos numeros habeo , quòd in Tyberio ita legitur, Corinthiorum autem vaſorum precia in immenſum excreuiſſe,tréſque mullos XXX millibus nummûm veniſſe grauiter conqueſtus eſt.Si enim hoc verum eſſet,quonam modo aut Plinius hoc tacuiſſet,qui prodigū appellat Aſinium Celerem quòd mullum vnum Claudio principe octo millibus nummûm emerit : aut Iuuenalis, qui ſex millibus emptum mullum ſatyricè exclamauit? Præterea quis cre- K
dat tres piſces,decem auri libris emptos?(tanti enim empti ſunt , ſi aurum tribus millibus veniit) & piſces eos qui Plinio auctore binas libras ponderis rarò admodum exuperant? Reſtat nūc ille ſcrupulus vel ſcopulus potius de denariorum numero in libra teſtimonio Plinii,contrà quàm toto hoc opere cenſuimus : quem ſi eximere vel amoliri quoquo modo poſſim, rurſus ille alter exiſtet de millenis ſeſtertiis quæ libro tertio de Inſtitutione iuris à Iuſtiniano principe pro vno aureo accipiuntur,vt antea diximus. Equidem tot difficultatibus offenſus, hanc noſtram commenta-

tionem

A tionem subinde interpellantibus, marinum illum deum Protei nomine à poetis decantatum, retentare mihi visus sum. Protei autem nomine vetustatem esse à priscis adumbratam in præsentia interpretabor. Etenim senex ille fingitur, ad id etiam nomine accómodato. Is cum omnia nouerit quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur: siquando è specu emergens, & in littore apricans, de rerum veritate consulitur, omnia transformat sese in miracula rerum: nec prius in sese redire dicitur, quàm omni ope omnibusq; (vt aiunt) vngulis correptus, manibus vinclisq; teneatur. Nam sine vi B non vlla præcepta dabit, neque illum orando flectes: vim duram ac vincula capto iniicias necesse est, si veritatis documentū ab eo elicere velis. Hunc Proteum non modò ego nunc captare, sed etiam vincire iam videor, necdum tamen satis arctis nexibus retinere. Siquidem veritatem rerum nunc in vasto quodam sinu vetustatis abstrusam, nunc in mendis exemplarium velut in alto quodam gurgite obscuritatis obrutam, in lucem ac solem elicere conor, haud intépestiuè, vt arbitror: quippe eo demum tempore, quo lingua Romana maiorum æqualiumq; nostrorum diligentia propemodū reddita sibi creditur: vt si hæc ætas paucarum adhuc rerū caliginem discu- C lerit, prisca omnino lux oborta nobis existimari possit. Veritatem igitur adhuc attigisse magis, atque etiam nunc palpare, quàm in potestate habere ipse mihi videor. Idque adeò eò magis, quòd numerosa quædam cohors antiquorum scriptorum enarratrix ex aduerso stare mihi videtur, & Proteum ipsum altrinsecus retentare. Proinde instaurato commentandi impetu, rursus eodem incūbendum: quādoquidem forte, vt spero, fortunata, ex alterius operis diuerticulo quod in manibus erat, in parergon huiuscemodi transuersum me rapuit impetus animi fortasse inconsultus. Verùm multitudine rerum obuiam sese ingerente longissimè digressus, institutum cur- D sum quem magnopere vrgebam, nō modò differre (vt sperauerā) sed etiā destituere atq; obliuisci coactus sum. Excreuit enim opus quadruplo iam amplius quàm pro destinatis modulis. In quo iam ipse in altū iterum iterúmque raptus sum, haud sine quadam vtique culpa, vt qui expansis velis peruicaciæ, in altum magis ac magis quo res cunq; tulisset, quàm in littus quoddam certum meditatus vela facerem. Quare vltro citróque iactatus emansisse tandem me sensi, cum cœlum vndique & vndique pontus esset. videlicet in eo culpa fuit, quòd inexplorata improuisaq; rei absoluédæ difficultate, strenuè magis quàm consideratè has mihi vices depoposci. Cum E enim hoc opus (vt ita loquar) menses abhinc circiter decem locaretur, digito præcupidè sublato me obstrinxi. Itaque cum renunciare eam redéptionem nequeam, & prædes annotationes meas, & omnem industriam meam atque etiam existimationem dederim, & idétidem appeller ab iis ad quos res emanauit, quasi iam dies & cesserit & venerit: omnino vetustati ipsi vt venerandæ quidem, sic malignè veritatem promenti, nec mihi vnquam veritatis dispendio sacrosanctæ, manus iniicienda nobis est. Quam enim interdum veritatem ipsa ad manum etiam aspiciédam porrexit, rursus in tenebras ac caliginem condit: & cum rem profligatam speramus, & ad lucē

nos peruenisse, tum variæ illudunt species: adeò nunc in summa manu imponenda operisq; ardui colophone labor propè omnis effusus. Atqui certum est nobis nihil eorum quæ dicta sunt antea, interlinere, cum satis animaduersa sint, & comprobata. Quid igitur? Proteo vim adhibere tum quidem cum flecti oratione nõ poterit, & planè affirmare corrupta esse exemplaria, aut siquid eo facinorosius erit atque confidentius: cuius tamen inuidiam laudatis auctoribus summis amoliri à me possim, litisq; oppositis. Neque enim cum hoc commiserimus, nostrum id exemplum erit, & magnos in hoc viros crimineq; maiores imitabimur. Iamprimum ad Iustiniani dictum satis iam responsum est. Centenarii etiã olim dicti sunt non qui centum sestertia possidebant, sed qui centũ millibus æris censi erant, vt ex Liuio apparet in classium descriptione, & ex Plin. lib. xxxiii. his verbis, Maximus cẽsus C X millia assiũ fuit illo Rege, & ideo hæc prima classis. Quòd si lex Papia post nummum argenteum signatum lata sit, centenarii etiam dici potuerunt qui sestertia centum in censu habebant, quomodo ducenarii iudices dicti sunt Equites Romani, qui dimidiatum censum Equestrem habebant: de quibus Tranquillus in Augusto, Ad tres, inquit, iudicũ decurias quartam addidit, quæ ducenariorum vocaretur, iudicarentq; de leuioribus summis. Ii autem ius annulorum non habebant. Auctore Plinio his verbis, Diuo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo annulo fuit, iique non Equites, sed Iudices vocabantur. Vt autem pro mille sestertiis vnus aureus haberetur, nulla auctoritate antiqua defendi potest. Etenim docuimus suprà aureum vnum pro centum sestertiis cessisse Galbę tempore: qua ratione quinque millia sestertiûm in auri libra fuerũt. Et auri ad argentum proportio ea fuit, quæ est duodecim & semissis ad vnum. Restat locus ille Plinii de quatuor & octoginta denariis, & alter lib. xxxv. longè nos retroagens, quo in loco sic legitur, Timomachus Byzantinus Cæsaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris genitricis æde positas, octoginta talentis venundatas. Talentum autem Atticum, vt ait Varro, sedecim sestertiis taxatur. Nos talentum Atticum sexcentis coronatis taxauimus, & singula sestertia quinis & vicenis. Qua ratione fit vt talentum quatuor & viginti sestertia valeat, quod Plinius sedecim valuisse dicit. Ita fit vt aut in his vadis hærere necesse sit atque consenescere, aut aliquid non vulgare nec mediocre comminisci: quãdoquidem certum est retroactu non defungi. Quod ad prius igitur illud pertinet, Alii è pondere subtrahunt, cum sit iustum lxxxiiii è libris signari: hoc affirmare non dubitauerim, quod Hermolaus in glossematis suis suspicatus est, eo loco vbi talenti meminit, Plinium non lxxxiiii, sed lxxxxvi scriptum reliquisse. Ita enim fateri scriptorum auctoritas cogit: cui vt adstipulatur id quod apud Priscianum legitur, libram duodenarum vnciarum sex & nonaginta drachmas habere, ita Plinianæ lectioni refragatur in libra eadem Romana denarios duos & septuaginta fuisse. id enim ibidem legitur. Alioquin piaculi instar esse non putem Plinio in hoc non assentiri, qui de re nummaria, & auri argentique temperatura parum accuratè

Cẽtenarij.

Ducenarij iudices.

F G H I K

A accuratè scripsit, nec pro eo quanta eius esse solet cæteris in rebus tradendis diligentia. Quod non magnopere mirandum est. Quotus enim quisq; hodie eorum qui literas didicerunt, disertus in ea re inuenitur, vt vel numerum nummorum in libram nostram statuere certò possit, nedum rationem indicaturæ tenere? Nihil tamen de Plinio, id est de ingenio rerum omniũ capaci, temere affirmare velim, nisi aut eum non semper idem de eodem dixisse, aut (quod verius est) corruptũ eius permultis in locis librum esse. Iam primum libro xxi. Drachma (inquit) Attica (ferè enim Attica obseruatione medici vtuntur) denarii argentei habet pondus, eademq; sex obolos pon- **Rei nummariæ difficultas.**

B dere efficit. Nos autem suprà docuimus in scrupulo binos esse obolos, & in drachma terna scrupula: quod cum Plinii dicto congruit. Docuimus ex Plutarcho idem esse denarium & drachmam. Si Plutarchi testimonium non satis est, audiamus Strabonem, qui libro quinto Geographiæ circa finem sic inquit: Casilinum oppidum situm est ad flumen Vulturnum. In eo Prænestini viri quingẽti & X L cum Annibale tunc florẽte vsqueadeo restitere, vt vrgente fame medimnus frumenti ducentis drachmis veniret, eo euentu, vt vẽditor fame mortuus sit, emptor incolumis euaserit. ὥσθ' ὑπὸ

C λιμοῦ διακοσίων δραχμῶν πραθῆναι μέδιμνον, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν, ἐσώθη δ' ὁ πριάμενος. Valerius de hoc loquens lib. vii. non medimnum sed murem fuisse dicit, his verbis, In illà obsidione & fide cum trecenti Prænestini permanerent, euênit vt quidam murem captum ducentis potius denariis vendere, quàm ipse leniendæ famis gratia consumere mallet. Sed credo deorum prouidentia effectum, vt & venditori & emptori quem vterque merebatur exitum attribuerint. Valerius denarios latinè dixit, quod Strabo græcè drachmas. Plin. lib. viii. nummos ducentos dixit, non denarios. Venisse murem ducentis nummis Casilinum obsidente Annibale, eumq; qui vendiderat, fa-

D me interiisse, emptorem vixisse, annales tradunt. Vsqueadeo vel varia antiqui de re eadem tradiderunt, vel nummis apud Plinium pro denariis legitur. Rursus Plinius eodem in loco libri vicesimiprimi, Mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum. Idem lib. xii. de thure loquens, Micas concussu elisas mannam vocamus. etiam tamen inueniuntur guttæ quæ tertiam partem minæ, hoc est X X X I X denariorum pondus æquent. In vetusto exemplari non X X X I X, sed X X I X, id est vndetriginta legitur. In duobus aliis manu scriptis X X V I I I legitur. Si X X X I X probamus, vt omnia impressa habent exemplaria, mina centum & de-

E cem & septẽ denarios habet. si X X I X, septẽ & octoginta. si X X V I I I, quatuor & octoginta, & conuenit cum dicto Plinii lib. xxxiii. nisi quòd illic de libra dicitur, hic de mina: id quod si admittamus, Plinius secum ipse pugnabit. Ad illud alterum de talento Attico quod ex Varronis auctoritate à Plinio sedecim sestertiis taxatur, id est quadraginta libris, dico in antiquis omnibus codicibus non X V I sestertiis legi, sed, sedecim aliis: quod quo modo restituendum sit, nescio. Sed quàm dubia sit fides numerorum summarumq; in Plinio, & pecuniæ vocabulorum, multis iam exemplis docuimus: quibus tamen & vnum aut alterum addemus ex eodem. xxxv. li- **Pliniani numeri corruptissimi.**

Loc⁹ Plin.

bro. Quo enim in loco de Parethonio loquitur, sic habent impressi codi- F
ces: Precium optimo in pondo sex librarum. vbi manu scripti habent, Precium optimo in pondo C X I denarii. vnus vetustissimus sic, in pondo C X I. & denarii verbum additum erat lectoris manu, & C loco deletili scriptum. Et paulo inferius de Vsta in impressis libris, Optima nunc Asiatica habetur, precium eius in libras æris quini. In manu autem scriptis, precium eius in libras X V I denarii. Et paulo superius de L. Mummio, Nam cum in præda vendenda Rex Attalus sex millibus sestertiûm emisset Aristidis tabulam Liberum patrem continentem, precium miratus, suspicatus ali- G
quid in ea virtutis quod ipse nesciret, reuocauit tabulam, Attalo multum querente. In reliquis non sex millibus sester. sed sedecim libris legitur, pro sedecim talentis, vt arbitror. Græci enim sestertii vocabulum non nouerunt, & alioquin sex millia sestertiûm non erat precium quod Mummius Corintho expugnata miraretur, & ob id addictam tabulã reuocaret. Strabo lib. viii. de Corinthi euersione loquens, hanc tabulam Romæ se vidisse affirmat in æde Cereris consecratã, opus omnino speciosum, propter quod etiam emanauit prouerbium apud Græcos, οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον. id est, nihil ad Liberum patrem. hoc est, nihil hoc præ Aristidis Libero patre. quod pro- H
uerbium vsurpari solet quoties res impares componuntur. Talentum autẽ Atticum nemo minus dixit esse L X minis centenarum drachmarum, vt suprà docuimus. Suidas omnino L X minarum esse affirmat, & minas centenarias esse. Quare apud Plinium sic fortasse legendum est, Talentum autẽm Atticũ, vt ait Varro, denariorum V I millibus taxatur. Antiqui enim denarium X nota significabant, vt suprà dictũ est à nobis. Quod cum V I iunctum, pro X V I exauditum est, & millibus pro sestertiis, quorum verborũ eadẽ sæpe significatio est, vt ex præcedentibus apparet: vt cum centũ sestertia pro centum millibus sestertiûm dicũt. Hæc etsi abunde sufficiunt I
cum iis quæ antea tot auctoritatibus auctorum comprobata sunt, hæsitatiunculam tamen manere scrupulosis mentibus nolo, Protogenisq́ pictoris exemplo tabulas idẽtidem respectans, tollere manũ nequeo: vrgeo memet ipse, scriptorũmque meorum calumniator fio, nec mihi satisfacio nisi omnia tam clara quàm lucem reddo. Itaque vt semel hanc disputationem finiam, recitanda sunt ea testimonia quæ controuersiam quãlibet ambiguã decernere ita possint, vt vltrà referri quęstio nequeat. Iam primum (vt mittam quod apud Priscianum legitur, Senecam ad Nouatum scribentẽ, Talentum paruum Atticum dixisse quatuor & viginti sestertiorũ fuisse, quæ K
sexaginta libras valent) Plutarchus in Fabio, Progressus, inquit, Dictator ad plebem vouit, diis omnia eius anni caprarum, ouium, suum, atque boũ fœta, quæ Italiæ montes planiciesq́ ac flumina prataq́ ea in regione educarent, se mactaturum fore, & trecenta trigintatria sestertia, totidemq́ denarios pro Megalesiacis spectaculis faciẽdis, in impensam se collaturum, tertiamq́ partem additurum. Hoc caput est octo myriades, & tria millia quingentæ octogintatres drachmæ, & oboli duo. Hæc verba Plutarchi prius q̃ exemplar Græcum legissem, quũ calculo prosequerer, nec numerus respõderet

οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον.

Tollere manum de tabula nescire, verbũ est Plinianum lib. xxxv. & Ciceronianũ in libro de Perfecto Oratore.

A deret ad rationem quam hactenus tenendam affirmaui, errore id factum interpretis intellexi, qui quod transtulit, non percepit. id quod facilè calculo explanabitur. trecenta sestertia septingentas ac quinquaginta libras valent: & trigintatria sestertia, octogintaduas libras & selibram, quum in singula sestertia dipondium & semissem intelligamus. fiunt hæc in summa octingenta trigintaduo pondo & selibra. Si igitur in singula pondo cètenas drachmas numeres, ideoq; eum numerum centenario multiplices, facilè drachmas octoginta millia & ducentas in summa inuenies, & præterea pro selibra quinquaginta. huic summæ si pro trecentis trigintatribus denariis totidem drachmas adieceris, fient in assem octogintatria millia quingentæ octogintatres drachmæ. Huic iterum summæ si tertiam partem addideris, nescio quid summæ habiturus sis. Non enim id conuenit vt tertiā partem addas huius ingētis summæ, cum duo oboli tantū restent ex summa à Plutarcho posita. Si autem triētem adieceris, id est duos obolos (denarius enim senis obolis cōstat) summa adamussim quadrabit. Interpres Plutarchi tritemorion, id est trientē, pro trito morio, id est tertia parte, errore ductus accepit. Trientē enim Plutarchus pro triente denarii intelligi voluit, non pro tertia parte summæ, θέας δὲ μουσικὰς καὶ θυμελικὰς ἄξειν ἀπὸ σηστερτίων τριάκοντα τριῶν, καὶ δηναρίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, ἔτι τριτημορίου προσόντος. Hoc ex Liuio probari potest libro secundo de bello Punico, qui de Fabiano voto loquēs (in quo omnia ternario numero nuncupata sunt) ita post alia verba subdit, Eiusdē rei causa ludi Magni voti, æris cccxxxiii millibus, triente, præterea bubus trecentis. nisi tamen error est apud Liuium. Plutarchus alium auctorem secutus est. Liuius enim pro C C C millibus nummûm, id est totidem sestertiis, millia æris dicit, & de denariis tacuit. Trientem autem tertiam partem Assis intellexit, qui genus nummi fuit, vt postea videbitur. Satis tamen patet ex verbis Plutarchi denarium & drachmam pro eodem accipi, & cètenos fuisse in libris. Suspicari quis posset apud Liuium locum esse mutilatum post verbum millibus, itâque restituendum, C C C X X X I I I. mil. trecentis trigintatribus assibus, triente. Idem Liuius lib. viii. de bello Macedonico de L. Scipione loquens, qui post triumphum Asiaticum accusantibus Tribunis peculatus damnatus esse dicitur ob suppressam manubiarū partem, De Scipione (inquit ille) iudicium factum, quò commodior pax Antiocho daretur, Scipionem sex millia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse quàm in ærarium retulerat. Et paulo inferius de summa damnationis loquens, In L. Scipione malim equidem librarii mendum quàm mendacium scriptoris esse in summa auri atque argenti. Similius enim veri est argenti q̃ auri maius pondus fuisse, & potius quadragies quàm ducenties quadragiès litem æstimatam, eo magis, quòd tantæ summæ rationem etiam ab ipso requisitā Publio Scipione in Senatu tradunt: librumq; rationis eius cum L. fratrem afferre iussisset, inspectante Senatu suis ipsum manibus concerpsisse, indignatum quòd cum bis millies in ærarium retulisset, quadragies ab se ratio posceretur. Hactenus Liuius. Valerius lib. 5. cap. 7. ita scripsit: Cum à L. Scipione ex Antiochensi pe-

Plutarchi locus.

Locus Liuij.

cunia ſeſter. quadragies ratio in curia repoſceretur. Sex millia pondo auri F æſtimatione à nobis inſtituta ſexcenta ſeptuagintaquinq; millia ſolatorum valent, cum in ſingula pondo, centum & duodecim aureos & ſemiſſem nũmeremus, id eſt nouenos in vncias: & quadringenta octoginta argenti pondo, quatuor millia octingentos coronatos. Porrò ſi aureos ſolatos ad coronatos redigere volumus, in ſingulos ſolatos deducere ſolidum & ſemiſſem oportebit. Sic enim ſingulas auri libras, centum & duodecim ſolatis & ſemiſſe taxauimus, vt ſolati ſinguli trigintaſex ſolidis & ſemiſſe valerẽt. quare ex ſexcentis ſeptuagintaquinq; millibus, decies centena & XII millia quingenti ſolidi decedant neceſſe eſt: quæ ſumma ad quinquaginta millia & ſexcentos vigintiquinque francicos contracta, circiter vndetriginta millia aureorum coronatorum valet. Nihil enim refert exactè hoc colligere. fit ſumma ſeptingenta & octo millia octingẽti aurei. Tanti æſtimamus peculatum L. Scipioni obiectum, & tamen lis æſtimata fuit ducẽties quadragies ſeſtertium: quod nos æſtimare ſolemus ſexcenta millia coronatorum. Ita centum & octo millia octingẽti exuberant in priore ſumma, ſi tanti damnatus eſt, quanta fuit petitio. Sed ſi decuplex tantum fuit auri ad argentũ proportio, vt Polluci credere nunc velimus, ſexta ferè pars hinc decedere debet. Ego enim hoc aurum ita æſtimaui, vt auri libra paulo minus duodecim libris argenti valuerit. Hæc ſexta pars centũ decem & octo millia & paulo aliquid amplius efficit. Ad amuſſim autem quadrare numerus non poteſt propter auri ad argentum analogiam hodiernã, quæ paulo minor eſt duodenaria, vt antea docuimus, & ego ita nunc deduxi quaſi planè duodecuplex eſſet. Non dubito autem tanti Scipioni litem æſtimatam eſſe, quantum iudicatum fuit eum auri atque argenti interuertiſſe, id eſt in lite æſtimãda nihil ei remiſſum eſſe, ſed iudices decuplicem æſtimationem ſecutos, quæ communis erat, præſertim in auro non planè obryzo. Hæc ratio etſi odioſa eſt propter ſupputandi tædium: eò tamen pertinet, vt intelligatur ducenties & quadragies ſeſtertium ingentem pecuniam fuiſſe, nec abſurdam me rationem iniuiſſe in auri atque argenti æſtimatione facienda. Nunc verò compendiariam rationẽ ineamus. Cẽties ſeſtertium ſignificat centies centena millia nummûm, id eſt centies ducenas & quinquagenas libras, quæ ſunt quinque & viginti millia pondo argenti. Sic ducenties & quadragies ſeſtertium, ſexaginta millia argenti pondo valet. Huius decima pars eſt ſex millia, & illa eſt proportio auri ad argentum, ex Polluce. Quare ad nummum ratio quadrabit, vt ducenties & quadragies ſeſtertium, id eſt ſexaginta millia pondo argenti, vel auri ſex millia, ſexcentis millibus aureorum noſtrorum æſtimari debeant, cum ſingulas libras denis aureis æſtimare ſtatuerim. id tantum excurret, quod pro quadringentis octoginta libris argenti taxauimus, id eſt quatuor millia & octingenti aurei. Intelligere autem debemus, vel argenti in lite æſtimanda nullam habitam eſſe rationem præ ut erat auri ſumma, vel annalium ſcriptores eam ſummã prętermiſiſſe, quæ extra rotundum numerum excurrebat. Parum enim expeditum erat ſic loqui, vt dicerent ducenties & quadragies ſemel & aliquot

Animaduertendus locus.

K

prętcrea

A præterea sestertiis litem ei æstimatam. Hoc autẽ ex eodem libro Liuii confirmari potest: qui de conditionibus pacis Aetolis datæ ita inquit, De pecuniæ summa quam penderent, pensionibusq; eius, nihil de eo quod cum COS. conuenerat, mutatum. Pro argento si aurum dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decem aureus vnus valeret. Et intellige de nummis Asiaticis, non Romanis, quia aurei Romani duplici pondere quàm argentei erant, vt antea dictum est, vtpote didrachmi. Hæc ratio etsi pulchrè quadrare mihi visa est, sola tamen nequit ita hominum arbitrium adstrin-
B gere, vt non liberè negare possint nos ad veritatis ipsius (vt ita dicam) cubile peruenisse, etiam si multa eius vestigia luculenta atque expressa deprehendimus. Vlteriore igitur indagine lectorem eò perducemus, vbi vel ab inuito confessio exprimatur, se iam veritatem non modò videre, sed etiam palpare. Primus locus est apud Demosthenem in oratione quæ κατ' ἀφόβου inscribitur: in qua orator enumerans fraudes tutorum suorum, & ostendere volens tribus propemodum talentis vno nomine se ab eis circunscriptum, ita inquit, σκέψασθε τοίνυν ὅσον ἀργύριον ὅτι περὶ τὸ κλινοποιεῖον κεκλέφασι. τετταράκοντα μὲν μνᾶς αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον. δέκα δὲ ἐτῶν τὰ ἔργα αὐτῶν, δύο τάλαντα. δώδεκα γὰρ μνᾶς ἑκάστου τοῦ
C ἐνιαυτοῦ τὴν πρόσοδον αὐτῶν ἐλάμβανον. Considerate igitur quantam isti pecuniam ex lecticariis fabris interuertunt. primûm pro sorte quadraginta minas pono, deinde pro questu decennii eorum opificii duo talenta. siquidem duodenas minas quotannis accipiebant eius mercedis nomine quam serui meruerunt. His verbis apparet decies duodenas minas duo talenta valere: qua ratione sexaginta minæ centenariæ talentum Atticum faciũt. Eodem pertinet locus à nobis in primo libro citatus cum de vsuris centesimis loqueremur. His enim exemplis & aliis permultis eiusdem orationis, quæ citare nunc longum esset, planum fit, quicquid aliqui scripserint de mina Attica,
D minam tamen Atticam semper centenariam intelligi, & huiusmodi minas sexaginta talentum efficere. Demosthenes enim non modò Athenis & ad Athenienses orationem illam habuit, sed etiam atticissimè locutus est, vt alibi in eadem, ὅστις γὰρ ἐκ τεττάρων ταλάντων καὶ τρισχιλίων, τοῖς μὲν τρία τάλαντα καὶ δισχιλίας προῖκα δέδωκε, τῷ δ' ἑβδομήκοντα μνᾶς καρποῦσθαι, φανερὸν δή τῳ πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀπὸ μικρᾶς οὐσίας, ἀλλὰ πλέον ἢ διπλασίας ἧς ἐμοὶ κατέλιπε, ταῦτα ἀφῄρει. Verba sunt Demosthenis argumẽtantis ex verbis testamẽti patris sui: quę verba sic verti latinè possunt, Qui enim ex quatuor talentis & tribus millibus, his quidem tria talenta & bis millena doti dedit, illi verò septuaginta minarum vsum-
E fructum reliquit: nimirum hunc clarum est apud omnes non à tenuibus fortunis ea legata decerpsisse, sed à summa altero tãto maiore, atque eo etiã pleniore quàm mihi reliquerat. Quam autem summam his verbis orator intellexerit, ex narratione eius orationis apparet, his verbis, Θηριππίδῃ μὲν ἔδωκεν ἐκ τῶν ἐμῶν ἑβδομήκοντα μνᾶς καρπώσασθαι τοσοῦτον χρόνον ἕως ἂν ἐγὼ ἀνὴρ εἶναι δοκιμασθείην. Δημοφῶντι δὲ τὴν ἐμὴν ἀδελφήν, καὶ δύο τάλαντα εὐθὺς ἔδωκεν ἔχειν. αὐτῷ δὲ τούτῳ τὴν μητέρα καὶ προῖκα ὀγδοήκοντα μνᾶς. Therippidæ quidem vsumfructum ex bonis meis septuaginta minarum dedit, quoad ego inter viros cẽserer, id est quoad tutelæ meæ factus essem. Demophontem autem voluit apud se sororem meã

habere cum duobus talentis. Huic autem ipſi quicum ago, matrem meam F
vxorem ducendam cum dote octoginta minarum reliquit. Hactenus Demoſthenes. Ex cuius verbis intelligimus duo taleta & octoginta minas & ſeptuaginta, id eſt centum & quinquaginta minas, tantum valere, quantum quatuor talenta & ter millenas. vbi ſubintelligendū drachmas, vt ex Græco apparet, propter quod millenas pro mille tranſtuli. Sic fit vt talentum ſexaginta ſit minarum, & mina centum drachmarum. Minam enim Atticā ad centum drachmas auxiſſe Solonem Plutarchus in eius vita tradidit, vt quæ Græci millia dicunt ex ſua perſona, drachmarum ſemper intelligere debeamus. quod eò pertinet, quod legitur apud Plutarchū in Pompeio de vectigalibus Romani imperii, & in Antonio de decies ſeſtertio, vbi interpretes male ſeſtertios intellexerunt, vt ſuprà adnotauimus. Quàm multus autem Demoſthenes in eo loquendi modo fuerit, licet ex eadem oratione perlecta intelligere, cuius loca vertere neceſſe nunc non habui. Alter G
Loc. Cice. eſt locus Ciceronis, vbi velut cubile eſſe ipſius veritatis quam quærimus, exiſtimaui. Is eſt autem in oratione pro Rabyrio, in qua oratione de Gabinio loquens, qui ob Ptolemæi reductionem in Aegyptum, & peculatum inſignem in ea re admiſſum, decem millibus talentûm damnatus eſt, ita inquit, Redeo igitur ad crimē & accuſationem tuam. quid vociferabare decem millia talenta Gabinio eſſe promiſſa? huic videlicet perblandus reperiundus fuit qui hominem vt tu vis auariſſimum exoraret. Seſtertium bis millies, ſed quadringenties magnopere contemneret. Ad intelligentiam horum verborum hoc præfari habemus, Gabinium decem millibus talentûm damnatum, nec prædes tantæ ſummæ dare, nec ex bonis eius auctione addictis eam ſummā ſeruari potuiſſe. Quare cum Rabyrius Poſthumus eius criminis affinis videretur, accuſatus & ipſe fuit, quaſi impulſu eius Gabinius Ptolemæū in regnum reduxiſſet, & quaſi pars peculatus ad eum perueniſſet: vt quod eius pecuniæ à Gabinio ſeruari non potuerat, à Rabyrio damnato exigeretur. Hunc igitur Cicero patrocinio ſuo defendit, cuius oratio & corrupta & mutilata lectitatur, nec eam in vetuſto libro orationū Ciceronis reperi. Ea autem verba ſic legēda cenſeo, Quid vociferabare decem millia talentûm Gabinio eſſe promiſſa? huic videlicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, vt tu vis, auariſſimum exoraret. Seſtertiûm bis millies ſcilicet & quadringenties magnopere contemneret. Hoc ſenſu, Pugnat ſecum accuſatio tua. tu Gabinium auariſſimum hominem fuiſſe criminabaris, & vt regem reduceret, talentis decem millibus conductum eſſe: nunc Rabyrii impulſu feciſſe dicis vt regem deduceret, & ob id Rabyrium in crimen vocas. quonam modo conuenit hominem auariſſimū (vt tu vis) Gabinium pollicitatione bis millies & quadringēties ſeſtertium adduci ad facinus nō potuiſſe, niſi & ſuaſore Rabyrio impelleretur? Cæterûm nos ſingula talenta ſexcentis coronatis aureis, & ſexaginta libris centenariis æſtimare inſtituimus: ſingulas autem libras denis aureis. ſexagies enim deni aurei, ſexcenti in ſumma fiunt. Hac ratione cētum talenta, ſexaginta millia aureorum valent, id eſt centies ſexcentos. Hæc ſumma decies

Gabinius x.M.talentorum damnatus. H I K

multiplicata

A multiplicata,sexcenta millia aureorum efficit.tot enim coronatorum millia,mille talentûm valet.Sic fit vt decem millia talentûm, sexagies centena millia aureorum valeant,hoc est decies sexcenta millia. Rursus æstimatione nostra quadringenties sestertium,millies mille aureos nostros valet,hoc est decies centena millia. Qua ratione bis millies & quadringéties,sexagies centena millia valet.Et ita ad nummum summa latina cum summa græca conuenit,& est ea quam Græci Apartilogiã vocant. lingua nostra vernacula latinę linguæ imitatione rotundam rationem vocat. Horatius libro Apartilogia.

B primo Epistolarum,

Mille talenta rotundentur,totidem altera,porrò Tertia succedant.-

De Gabinio & Ptolemæo Plutarchus in Antonio sic inquit circa principium,μεθ' ταῦτα γαβίνιον ἐπὶ μυρίοις ταλάντοις πτολεμαίου πείθοντος εἰς αἴγυπτον ἅμα συνεμβάλλειν αὐτῷ,id est, Deinde cum Ptolemæus suadere cœpisset Gabinio, vt in Aegyptum secum expeditionem susciperet,pacta mercede talentorum decem millium.Qui locus latinè non est conuersus in exemplaribus quæ vidi. ex qnibus verbis liquet id qnod dictnm est de decem millibus talentorum.Nego igitur quéquam esse tam hæsitatorem,qui modò hæc verba &

C supputationem intellexerit (quotns antem quisq; etiam citra calculum nõ intelliget?)vt de hoc quod hactenns egimus, vltrà addubitare possit,id est de sestertiûm & talẽtorum & reliquorum verborum intellectu,& summarum auri argentiq; æstimatione.Nam de auri proportione ad argentũ,nondnm planè statuo.Ita Protens ille Logodædalus,id est verborum varietate fallax,& diu exemplarium mendis veluti formarum desultoria vicissitudine ludificatus,in sese tandem rediit,peruicaci nostro proposito victus veritatis inuestigandæ.Exoratum autem vnumquéque lectorem velim,aut certè candidissimum quéque,mihi vt vitio ne vertatur quòd monumenta an- Logodædalus Proteus.

D tiquitatis hactenus sancta atque intacta,ipse temerare ausus sim, homo,vt inter literatos homines,nouus, nullisq; maiorum imaginibus fretus atque subnixns. A qno enim tandem literarum stemma ingeniiq; commẽdationem Francus homo duceret?tametsi in hodierna literarum claritate, nihil obstat quo minus in posterum nonnnlli vbiqne gentium imagines sibi gẽtilitatesq; comparent, à qnibus posteritas fiduciam auctoritatéq; vendicet. Quos etsi ipsos ingenio & doctrina longè me superaturos non dubito, magni tamen meriti instar erit,vnum me ex iis esse qui rei cõmendabilis exemplum patriæ prodiderunt. Cedere autem mihi in compensationem id po-

E stulo,quòd immutata haud ita pridem quædam loca nunc sibi restituerim, vt paria fecisse iudicari possim cum eo,quod magnorum anctorum laudatione fretus atque testimonio, commouere quædam non dubitaui trabali (vt aiunt)clauo fixa.Hæc & alia cõtra ius receptum non sine exemplo admissa,per Philologiæ numen multis hodie mortalibus venerandum,ignosci ita mihi postulo,si etiam sponsione perfunctus,corollarium non vnum aut alterum,sed multiplex addidero.Gellius lib.v.noctiũ Atticarũ, Equns Gel.locus.
Alexandri Regis,& capite & nomine Bucephalas fuit. Emptum Chares Bucephali
scripsit talentis X I I I, & Regi Philippo donatum. æris nostri summa est precium.

ſeſtertia trecenta & XII. Hactenus Gellius. Talenta decem, ſex millia aureorũ valent: & tria talenta, mille & octingentos: fiunt ſeptem millia octingenti aurei. Centum ſeſtertia duobus millibus & quingẽtis valent ea ratione qua in ſingula pondo denos aureos taxamus: ſic trecẽta ſeſtertia, ſeptem millia & quingentos coronatos valent, & XII trecentos, hoc eſt triginta libras argenti. Quare ad nummum conuenit inter vtranque ſummam. De hoc Plinius, Eidem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalum eum vocauerunt, ſiue ab aſpectu toruo, ſiue ab inſigni taurini capitis armo impreſſi: ſedecim talentis ferunt ex Philonici Pharſalii grege emptũ etiam tum puero capto eius decore. Rectè tamen apud Gellium. xiii. legi ex Plutarcho patet in Alexandro, qui tredecim talentis à Philonico Theſſalo emptum dicit, vt forte apud Plinium xvi. pro. xiii. legatur. Idem Gellius lib. iii. Ariſtotelem quoq; traditum eſt libros pauculos Speuſippi philoſophi poſt mortem eius emiſſe talentis Atticis tribus. ea ſumma fit nummi noſtri duo & ſeptuaginta millia. Hactenus Gellius. Nos diximus talentum LX librarum eſſe: qua ratione tria talenta, centum ac nonaginta libras valent: qui numerus ex duobus & ſeptuaginta millibus confit, ſi in ſingula millia, bina pondo & ſelibram numeremus. Rurſus tria talenta, mille & octingentis aureis æſtimatione noſtra valuerunt, & eadem ſumma conficitur ex ſeptuaginta duobus ſeſtertiis, ſi ſeſtertia ſingula, quinque & viginti aureis æſtimentur. Quare planum facimus & talenta nos & ſeſtertia iuſta æſtimatione perpendiſſe. Apud eundem Gellium lib. i. emendandum vnũ verbum huic dicto contrarium, vbi de Laide ſcorto Corinthio loquitur. Ad hanc, inquit, Demoſthenes clanculum adit, & vt ſui copiam faceret petit: at Lais myrias drachmas, id eſt decem drachmarum millia poſcit. hoc facit nummi noſtratis denariûm decem millia. Tali petulantia mulieris, atque pecuniæ magnitudine ictus expauiduſq; Demoſthenes, auertit iter: & diſcedens, Ego (inquit) pœnitere tanti non emo. Sed græca ipſa quæ ferrur dixiſſe, lepidiora ſunt, οὐκ ὠνοῦμαι (inquit) μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν, id eſt, non emo centum ſeſtertiis pœnitentiam. Ex his verbis teſtimonium locupletiſſimũ habemus auctoris antiqui, qui Hadriani principis temporibus ſcripſit, drachmam & denarium eodem pondere fuiſſe. ſed quòd decem millia denariorum centum ſeſtertiis valuerint, falſum eſt. tantum enim quadraginta valent. minis ergo non ſeſtertiis legendum eſt. Athenæus lib. iiii. Dipnoſophiſtarum, ὁ δὲ μέγας ἀλέξανδρος δειπνῶν ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων, ὥς φησιν ἔφιππος ὁ ὀλύνθιος ἐν τῷ περὶ τῆς ἀλεξάνδρου καὶ ἡφαιστίωνος μεταλλαγῆς, ἀνήλισκε τῆς ἡμέρας μνᾶς ἑκατὸν, δειπνούντων ἴσως ἑξήκοντα ἢ ἑβδομήκοντα φίλων. ὁ δὲ περσῶν βασιλεὺς, ὥς φησι κτησίας καὶ δίνων ἐν τοῖς περσικοῖς, ἐδείπνει μετὰ ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων, καὶ ἀνηλίσκετο εἰς τὸ δεῖπνον τάλαντα τετρακόσια. γίνεται δὲ ταῦτα ἰταλικοῦ νομίσματος ἐν μυριάσι διακοσίαις τεσσαράκοντα. ταῦτα δὲ εἰς μυρίους πεντακισχιλίους μεριζόμενα, ἑκάστῳ ἀνδρὶ γίνονται ἀνὰ ἑκατὸν ἑξήκοντα ἰταλικοῦ νομίσματος, ὡς εἰς ἴσον καθίστασθαι τῷ τοῦ ἀλεξάνδρου ἀναλώματι, ἑκατὸν γὰρ μνᾶς ἀνήλισκεν, ὡς ἔφιππος ἱστόρησεν. Magnus autem (inquit) Alexander cœnans ſemper & vbiq; cum amicis, vt Ephippus Olynthius in eo volumine prodidit quod de Alexandri obitu & Ephæſtionis ſcripſit, cẽtenas minas in dies expẽſas cœnæ ferebat,

Plinij loc°

Gel. locus.

Laidis meretricis petulantia.

Hic locus colophonem & coronidẽ diſputationi imponit.

A ferebat, cum ad sexagenos, aut summum septuagenos ad cœnam adhiberet. At verò Persarum Rex, vt auctores sunt Ctesias & Dinon in historiis Persicis, ad cœnam suam quindecim hominum millia accipiebat, in casq; cœnas quadringena talenta expensabat. Fiunt hæc Italico nomismate myriades ducentæ & quadraginta. Porrò hæ in quindecim millia hominum distributæ, fiunt in singulos centum & sexaginta Italici nomismatis. Quare hic sumptus superiorem illum Alexandrinum æquat, quippe cum Alexander centenas minas in dies expenderet. Hæc verba Athenęi cum ad calculum reuocarem, sic rationem inibam: ducentæ & quadraginta myriades, id est ducenties & quadragies dena millia, more Romano viciesquater centena millia dicuntur. Cum igitur compẽdio sermonis quater & vicies sestertium dici soleat ab antiquis, vt nos in superioribus docuimus: si nummos hic sestertios intelligamus, & ad aureos nostros redigamus, fient sexaginta millia coronatorum, id est duplex census Senatorius. At quadringenta talenta more à nobis instituto æstimata, fiunt ducenta & quadraginta millia coronatorum, cum centum talenta sexagenis millibus semper antea æstimauerim. Quare talentorum æstimatio quadruplex erit nomismatis

Conuiuæ Alexandri & Persarũ Regum.

B

C Italici cõtra sententiã Athenæi, qui ignorare hoc nõ potuit, cũ Romæ sub Hadriano scripserit, vt ex lectione eius intelligimus. Quòd si vt antea apud Plutarchum fecimus, non sestertios nummos, sed denarios, id est drachmas intelligamus, vt mos Græcorum postulat, summa ad nummum quadrabit. Sexaginta enim aureorum millia quater multiplicata, ducenta & quadraginta millia fient: & quater & vicies sestertium, nonagiessexies sestertium fiet: cum singuli denarii quaternos nummos valeant. Græci enim videntes denarios Romanos æquales esse suis drachmis, cum myriadas dicerent, denariorum intelligi volebant, quandoquidem sic Attici numerabant, quos

D alii omnes secuti sunt scriptores. Hic locus colophonem (vt aiunt) disputationi nostræ demonstrationibúsque imponit. Age exigamus rem ad calculum. ducentæ & quadraginta myriades drachmarum vel denariorum, id est viciesquater centena millia, ad minas contracta centenarias, quatuor & viginti millia fiunt, id est quadringenties sexagenæ minæ: at candem summam quadringenta talenta sexagenaria efficiunt. ita ratio conuenit. Alioquin si nummos sestertios aliquis improbior Athenæum intellexisse dixerit, talẽtum Atticum quindecim necessariò minarum erit: quod nemo vnquam scripsit. Nunc pergamus porrò, & quatuor & viginti millia minarũ

E in quindecim millia conuiuarum diuidamus, fient in capita sesquimina & denæ drachmæ: vtpote cum quindecies millies sesquimina, vicenabina millia & quingenas efficiat. Ita restant mille & quingentæ minæ ex numero supradicto, quæ centena quinquagena millia denariorum valent, in quindecim partes diuidenda propter quindecim cœnantium millia. Atqui numerus hic partiens denarius est numerus, cum in centum & quinquaginta millibus, decies quindecim millia inueniantur, & deciesquinquies decem millia. ita fit vt in singula millia conuiuarum, dena millia denariorum accedant, & in singula capita denarii deni. sic fiunt centeni & sexageni denarii

in capita, id quod Athenæus dixit. Et totidem denarios nos ſedecim aureis F
noſtris æſtimare inſtituimus: qui numerus ſi per numerum conuiuarũ mul tiplicetur, vt quindecies ſenadena millia, vel ſedecies quinadena millia mul tiplicemus: fient ducena quadragena aureorum millia, quanti quadringena talenta æſtimanda contendimus. Porrò cum Alexander in ſexaginta conuiuas centenas minas impenderet, id eſt dena denariorum millia, hac ratione in capita ſeſquiminam & ſextantem minæ conſumebat, hoc eſt centum & ſexagintaſex denarios & beſſem, quæ ſumma ſex denariis in capita excedit. Quòd ſi in ſeptuaginta conuiuas rationẽ ineamus, in capita ſingula mi- G
nus erit ſeſquimina. Ita obiter locum Athenæi explicuimus, & extremam manum operi addidimus, quod ad hoc quidẽ pertinet. Plutarchus in Antonio de Curione & Antonio loquens ſic inquit, Ex quibus ſumptibus grande æs alienum ei, maiuſq; quàm pro ætate conflatum eſt, ducentorum quinquaginta talentorum. Hæc ſumma ad nomiſma noſtrum reducta æſtimatione à me inſtituta, centum & quinquaginta millia aureorum noſtrorum efficit, cum talentũ aureos ſexcentos, & centum talenta centies ſexcentos valeant, hoc eſt ſexaginta millia. Audiamus igitur nunc Ciceronẽ Philipp. ii. qui Antonium increpans contumelioſa oratione, ita inquit, Tenẽs H
ne memoria, prætextatum te decoxiſſe? Et paulò pòſt, Recordare tempus illud cum pater Curio mœrẽs iacebat in lecto, filius ſe ad pedes meos proſternens, lachrymans te mihi commendabat: orabat vt te contra ſuum patrem ſi ſexagies ſeſtertium peteret, defenderem. Tantum enim pro te interceſſiſſe dicebat. Hactenus Cicero. De hac interceſſione Plutarchus ibidem meminit his verbis, Pro quibus C C L talentis cum interceſſiſſet Curio, pater id ægrè ferens, domo ſua expulit Antoniũ. Cum decies ſeſtertium à me quinque & viginti millibus aureorum ſæpe ſit æſtimatum, in promptu eſt ſexagies ſeſtertium centum & quinquaginta millia valere, & ita vtranque I
ſummam ad nummum congruere apud Ciceronem & Plutarchum. Idem Plutarchus in Antonio, Calphurniam Cæſaris vxorem tradit apud Antonium bonam partem pecuniarum depoſuiſſe, quarum ſumma fuit ad quatuor millia talẽtorum. At in vita Ciceronis idem auctor ſcribit inimicitias inter Antonium & Octauium ortas ob pecuniam Cæſaris auunculi eius ab Antonio interuerſam. Ab eo enim repetebat (inquit) Cæſar iunior ducentas quinquaginta myriadas. Hoc latinè dici debet ducenties quinquagies centena millia drachmarum, hoc eſt millies centena millia nummûm, vel loquendi compendio, millies ſeſtertium: quod nos æſtimare ſolemus K
viciesquinquies centenis millibus aureorum coronatorum. At mille talenta, ſexcentis millibus aureorum à nobis æſtimata ſunt. Quo fit vt quatuor millia, quater & vicies centenis millibus aureorum valeant. Quare ſummæ ambæ quadrabunt, ſi tantum hoc animaduertamus, Plutarchum excurrentem numerum talentorum (qui ſunt ferè centum & quinquagintaſex) addere quatuor millibus neglexiſſe. Sed ne mirum aut incredibile potius videatur tanti cœnas Perſicas conſtare Regibus potuiſſe, hic mihi in mentẽ venit vt adderem id quod memoriæ proditum eſt de vaſis & ſupellectile &

A instrumento(vt ita dicam)luxuriæ Persicæ. Post victum igitur Dariũ apud Issum in Cilicia, cum Alexander Darium fugiẽtem secuturus, Parmenionem Damascum misisset, vbi veluti sedem eius belli Darius esse statuerat, comportatis illuc pecuniis, omniq́; splendore instrumenti viatorii tam regii quàm procerum: Damasco iam in potestatẽ redacta, Parmenio ad Regem Alexandrum scribens de thesauris repertis, & impedimẽtorum copias enumerans, inter alia luxus castrensis ministerium hoc catalogo recensuit, παλλακίδας εὗρον μουσουργοὺς τοῦ βασιλέως τριακοσίας εἰκοσιεννέα, ἄνδρας στεφανοπλόκους ἓξ καὶ τεσσαράκοντα, ὀψοποιοὺς διακοσίους ἑβδομήκοντα ἑπτά, χυτρέψους εἰκοσιεννέα, γαλακτουργοὺς τρεῖς καὶ δέκα, ποτηματοποιοὺς ἑπτὰ καὶ δέκα, οἰνοηθητὰς ἑβδομήκοντα, μυροποιοὺς τεσσαράκοντα. Pallacas (inquit)inueni canendi peritas, & musicæ variæ artifices, ad Regis oblectationem intentas, numero trecentas vndetriginta. viros coronamentorũ artifices sex & quadraginta. coquos ducentos & septuagintaseptem. figulos ad culinarium instrumentum in castris fingendum vndetriginta. lactarios pistores tredecim. potionum temperatores concinnatoresq́; liquorum decem & septem: & præter hos, homines septuaginta qui à sacellandis vinis erant Regi, & colo condiendis. vnguentarios insuper quadraginta. Si tantus igitur splendor fuit, tamq́; copiosus in statiuis & castris apparatus, quantum concipere animo possumus eum fuisse apparatum qui Babylone aut Susis aut Persepoli fuit? Hoc igitur tandem cõfecto, quod vix absolui posse sperabamus, videamus quonã modo intelligi possit id quod apud Plutarchum legitur de tertio Pompeii triumpho loquentẽ, quem de Asia subacta egisse dicitur. Ex prænotatis(inquit)literis clarè cognoscebatur ex quo genere gentium triumpharet. Erant quippe regiones hæ, Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Mesopotamia. Præterea ii qui circa Phœniciam & Palæstinen incolunt, Iudæi, Arabes. Piratarũ etiam quotquot genera terra mariq́; debellata erãt. Inter hæc notabantur castella haud pauciora quàm mille capta, ciuitates ferme noningentæ, Piraticæ naues octingentæ: vrbes coloniis Romanis habitatas esse vndequadraginta. His quoque addebatur vniuersa Romanæ vrbis tributa ante id bellum quinquagies decies centena millia fuisse: cum iis verò quæ Populo Romano ipse quæsiuit, octuagiesquinquies decies centena millia. In ærarium præterea vasa aurum argentúmque signatum ad viginti millia talentorum, præter ea quæ militibus diuisa sunt, quorum qui minimum accepit, mille & quingentos æris tulit. Hæc verba significant tributa Populi Romani ante Mithridatem victum, quingenties sestertium fuisse: & ex tertia expeditione Pompeii trecenties quinquagies accessionis factum esse. Hæc summa ære nostro vicies semel centena & vigintiquinque millia aureorum valet. Intra quam summam si coarctare velimus imperii Romani redditum, ridebimur ab iis qui nouerunt regni nostri tributa. Quo anno hæc prodidi, princeps noster tantam ferme pecuniam ex ditione Gallica percepit. Quod ne comminisci videar, scire licet apud nos tria esse pensitationum genera ex quibus ærarium nostrum constat, Canonem, Oblationem, & Indictionem. In Canone censentur ea

Luxus darii Persarũ Regis.

B

C

D

Sũma tributorum Po. Romani ex Plutarcho.

E

Redditus regni Franciæ.

Canon.

quæ ſceptris ita hærent, vt cum ſceptris nata,nec ſine iis interitura videantur,qualia ſunt portoria,& iſagogica vel exagogica quæ in introitu vel exitu vrbium vel locorum aliorum penſitantur. Et in vniuerſum vectigalia quæ multis nominibus accepta referuntur in ratiociniis principalibus, & poſſeſſiones prædiaq́; quorum etiam mancipium proprium eſt diadematis Francici,nec in commercio hominum eſſe putatur, duntaxat vt perpetuò emancipari ipſæ poſſeſſiones poſſint. Huc accedunt regaliorum clientelarúmque iura,id eſt iura quædam certarum perceptionum in eas poſſeſſiones adſcripta,quę in fidę ſunt diadematis. Accedut & commiſſa omnia, & aduentitia quę aſſertorem non habent, Albana vulgo dicuntur,adeſpota à Græcis appellantur, quæ aſſertorem nullum atque vindicem habent, ob ídque in fiſcum cedunt. Strabo libro decimoſeptimo de Aegypto loquens, ἄλλος δέ ἐστιν ὁ προσαγγελλόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστιν. Eodem pertinent vno verbo omnia in fiſcum cedentia, vt caducorum iura in externorum hominum hæreditates, qui quidem ius ciuilitatis aut prouinciæ à principe non impetrarint. In ſecundo genere ſunt quæ Oblationes dicuntur,viceſima, & octaua,& quarta in quibuſdam locis, in res promercales ſtatutæ, & ſalarium vectigal, & exoticum, omnia à popularibus olim principibus delata: vnde nomen Oblatio apud priſcos accepit. Horum duorum generum vt æſtimationem certam facere nequeo,ſic ad ſexcenta aureorum millia, hoc nomine accepta referri haud incerta ratiocinatione colligo. Tertium genus Indictio appellatur.hoc caput ſtatam plernnque habet ſummam paulo plus octingena & quinquagena aureorum millia, ita vt vrbes inſignes ſtipendiariæ non ſint. Indictio ob id appellata, quòd anniuerſariis diplomatis indicitur. Ex quo tamen trans Alpes res geſſimus, acceſſionibus quas ſuperindictiones appellant, identidem aucta eſt. Sic enim ſunt Galli homines, vt prout quidque principi aut collibuit, aut collibuiſſe dictitetnr,id perinde ius faſque eſſe credatur: omnium haud dubiè mortalium,qui quidem Barbari non ſint, maximè (vt græce dicitur) Pitharchici, id eſt principalibus edictis æquo animo obſequentes, nec ideo tamen minus libertatem loquendi viuendíque vſurpantes, principibus etiam haud inuitis. Sic enim fert huius regni genius, nobis à Deo omnipotente Chriſtianiſſimi nominis (vt arbitror) commendatione conceſſus, vt & obſequioſa alacritate ſeruiamus, & qui nobis imperant, liberos nos eſſe non nolint. Verùm quo anno hæc prodidi, vno edicto princeps ter & tricies centena millia Francicorum imperauit. Quibus accedit haud contemnenda ſumma quam cuiuſuis non eſt intelligere. Neoterico enim inuento hominum in æraria officina perpolitorum factum eſt, vt dies penſitationum ita cedant, vt inſequentis anni quadrans primus in vltimum præcedentis incurrat, ſicque quinque quadrantes in vno aſſe reperiantur. Nouo etiam aucupio trientes ex qnadrantibus facti, quò perplexioribus inuolucris res argentaria intricaretur. Hoc nomine dicere poſſem quantũ acceſſionis hoc biennio factũ ſit, populo ita deuorãte ſtrophas argẽtarias, vt nihil nõ concoxerit:

Margin notes: Regalia. — Albana, adeſpota. — Oblationes. — Indictio. — Superindictiones. — Pitharchici Franci.

Margin letters: F, G, H, I, K

A coxerit:id quod eò pertinet,quod dixi de æquanimitate populi in accipiẽdis obeundiſque imperiis. In quo vtinam etiam felicitatem ſuam ac benignitatem diuinam principes agnoſcerent:nec fallere nos ii homines exiſtimarent, qui huiuſcemodi commentis deum & ſuperos omneis aut accommodare conniuentiam, aut arridere credunt. Verùm vt ad rem redeamus, hoc affirmare auſim,Indictionum capiti principem quo anno hæc prodidi,non minus acceptum retuliſſe,ſupputata cum ſorte ſupradicta repræſen ratione,quàm quãta ſit æſtimatio illa ſupradicta octingẽties ſeſtertii. Quare apud Plutarchum legendum antea putabam,quinquagies decies centena millia drachmarum.Græci enim nunquam per ſeſtertiũm millia numeros colligere ſolent,ſed per myriadas chiliadáſque drachmarum, vt non ſemel antè diximus. Nunc autem quod antea coniiciebam, certò ac nõ dubiè opinor,vt paulò pòſt oſtendam. hac verò ratione ſumma illa redditus Romani quadruplicato augetur, & fit ter millies & quadringenties ſeſtertium,id eſt octogiesquinquies centena millia aureorum noſtrorum. Summa autem pecuniæ in ærarium relatæ ab eodem Pompeio,fit centies & vicies centena millia aureorum,quod nos duodecies millies mille aureos lingua vernacula dicimus: Græci mille ac ducentas myriadas appellant. Myrias enim numerum decies millenarium ſignificat. Quòd ſi præter hoc æſtimemus in capita ſingula militum ſeſquilibrã argẽti,id eſt mille & quingentos æris,æſtimatio in immẽſum abibit: & tamen corruptũ id eſſe apud Plutarchum interpretis culpa facilè oſtendemus ex Appiano, qui in eo libro qui Mithridaticus dicitur, de hoc loquens ita inquit, Finiente hyeme Pompeius præmia militibus exhibuit,viritim mille & quingẽtas drachmas Atticas,ducibus eorum condigna pariter impẽdit, quorum ſumma decies ſexagies mille talenta attigiſſe creditur. Vbi legendum, Quarum ſummam aiunt fuiſſe talenta ſedecim millia, vel decem & ſex millia. καὶ ἕκαστον ἄνδρα χιλίας πεντακοσίας ἀττικάς, καὶ τοῖς ἡγεμόνοις αὐτῶν ἀνάλογον. & ducibus eorũ pro portione, καὶ φασὶ γενέσθαι τάλαντα μύρια ἑξακισχίλια. Huiuſmodi corruptos numeros non ſemel apud eum auctorẽ latinũ factum offendi: ſed ex his verbis intelligimus non mille & quingentos æris,vt interpres exiſtimauit, ſed mille & quingentas drachmas, id eſt denasquinas libras argenti, hoc eſt centenos quinquagenos aureos ſingulis militibus datos.Ex Plutarcho autẽ ipſo Græco,qui poſt alteram etiam libri huius editionem ad nos peruenit, error interpretis ipſius Plutarchi manifeſtus eſt.ſic enim in eo loco hiſtoriæ legitur, πρὸς δὲ τούτοις ἔφραζε διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι πεντακισχίλιαι μὲν μυριάδες ἐκ τῶν τελῶν ὑπῆρχον, ἐκ δὲ ὧν αὐτὸς προσεκτήσατο τῇ πόλει, μυριάδας ὀκτακισχιλίας πεντακοσίας λαμβάνουσι. Et paulò pòſt, τῶν δὲ στρατιωτῶν ὁ τοὐλάχιστον αἴρων κατὰ λόγον, δραχμὰς εἰλήφει χιλίας πεντακοσίας. Ex quibus apparet interpretẽ nummos ſeſtertios vel aſſes pro drachmis intellexiſſe, errore luculento, qui etiã tributa pro vectigalibus trãſtulit. Plutarchus enim iis ſummis vectigalia,id eſt τέλη, non tributa,id eſt φόρους ſignificaſſe mihi videtur. Quod autem Plutarchus quinq; millia myriadum ſcripſit,quingenties centena millia latinè verti debuit, vel quingenties ſeſtertium,ſi quidem ſeſtertios nummos intelligi volebat. Et ſecundo

Plutarchi locus.

Sũma pecuniæ à Põpeio in ærariũ illatæ triumpho Mithridatico.

Vectigalia Tributa.

(Section letters in left margin: B, C, D, E)

loco octingenties quinquagies. Verùm quoniam Plutarchus more Græcorũ ſcripſit,ſumma quadruplicato excreſcit, & fit ter millies & quadringenties centena millia nummûm,vel ter millies quadringenties ſeſtertium. Plutarchi autem verba ſic verti ad verbum poſſunt:Ex iis verò quę ipſe ciuitati Romanæ iam quæſitis addidit,Romanos capere quotánis octo millia & quingentas myriadas drachmarum.Sic ſuperior ſumma quaternario multiplicata,efficit ter millies & quadringenties centena millia.Plinius lib. xxxvii.hunc triumphum magnificè deſcripſit, ſed adeò corruptus ad nos peruenit,vt ſatis habuerim locum notare,quem tranſcribere non poteram. Qui tamē locum illum legerit,Plutarchum mirabitur viginti tantum millibus talentûm æſtimaſſe prædam in ærarium illatā. Apud Plinium in eius triumphi deſcriptione ad vltimum ita legitur in codicibus omnibus impreſſis,Cætera triumphi eiuſdem quàm veriſſime ſubiiciam, Reip.datum mille talentûm, Legatis & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, ſeſtertia bina millia:commilitibus ſingulis quinquaginta. Hoc prorſus non conuenit nec cum Appiano,nec cum Plutarcho.bina enim millia ſeſtertiûm quinas libras argenti valēt,& quinquaginta ſeſtertii viginti drachmas.Præterea quis credat Pliniũ poſt bina millia dixiſſe quinquaginta? ſaltem quinquagena emendatores ſcriberent. In antiquis quos vidi,ſic legitur, Cætera triumphi eiuſdem quàm virilia.Reip.& Quęſtoribus qui oras maris defendiſſent,datum mille talentûm:militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiûm. Et hactenus legitur.Fortaſſe autem ſic legi debet,Cętera triumphi eiuſdem quàm virilia(vt hoc referatur ad ſuperiora, in quibus Plinius mollitiem & delicias reprehendit)præfectis & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, datum mille talentûm,militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiûm, comitibus ſingulis quinquagena. Vt intelligamus comites, eos qui ſponte Pompeium ſecuti ſunt. Sena millia ſeſtertiũ,millenas & quinquagenas drachmas ſignificant, quod conuenit cum ſupradictis. Quapropter admirari ſubit vel emendatorum licentiam, vel librariorum incuriam, qui hunc locum ita corruperunt: ex quo coniecturam in vniuerſam Plinii emendationem facere licet. Appianus auctor eſt, in exercitu Pompeii ab initio ſtatim peditum viginti millia,& equitum quatuor fuiſſe: & legatos ei quinque & viginti à Senatu decretos. Vt ergo in ſingulos pedites mille & quingentas drachmas dederit, & tria millia in equites (ſic enim fieri ſolitum, vt equites vel duplex vel triplex donatiuum acciperent, & duplex Centuriones) Pompeius vltra mille talenta legatis & Præfectis data, non potuit minoris quadringentis & viginti millibus argenti libris defungi. Fiunt in ſumma cum mille talentis quadringenta octoginta millia pondo,quæ ære noſtro duodequinquagies centenis millibus aureorum æſtimantur.In ſingula enim pondo,denos aureos numeramus. Atque in hoc rationem nullam habeo centurionatus, nec auxiliaris militis,& euocati,& prouinciatim collecti.Appianus Latinus(vt diximus)ſummas argenti non modò incredibiles,ſed etiam abſurdas refert : apud quem legitur, in eam largitionem Pompeium decies ſexagies mille talenta impendiſſe. Ego autem

Marginalia: F (beside line 1); Cap.2. (beside "xxxvii."); G (beside "peruenit"); H (beside "terea quis credat"); Plinij loc°. (beside "Et hactenus legitur"); I (beside "ium ſecuti ſunt"); K (beside "riones) Pompeius"); App. loc°. (beside "ti,& prouinciatim").

A autem interpretem non sexagies decies, sed decies & sexies scripsisse puto, pro sedecim talentorum millibus, quæ ære nostro sexies & nonagies centena millia aureorum dici possunt. Hoc donatiuum Pompeianum nō modò credibile, sed etiam contemnendum nec memorabile fecerunt illa quæ postea secuta sunt donatiua, ad bella ciuilia legiones auctorantia, vt posthac ostendemus. Nunc verò si Romani imperii magnitudinem non dico ostendere, sed argumentis tantum coniiciendam relinquere velim, longus de integro instaurandus erit sermo. Plinius libro septimo de trophæis triū-

Magnitudo Romani imperij.

B phisque Pompeianis loquens ita inquit, Triumphi verò quem deduxit Pompeius ad tertium Calend. Octobris, præfatio hæc fuit, Cum oram maritimam à prædonibus liberasset, & imperium maris Populo Romano restituisset, ex Asia, Pōto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia insula, Creta, Basternis. & super hæc de Regibus Mithridate atque Tigrane triumphauit. Summa summarum in illo gloria fuit, vt ipse in concione dixit cum de rebus suis dissereret, Asiam vltimam prouinciarum accepisse, eandémque mediam patriæ reddidisse. Si quis econtrario simili modo velit percensere Cæsaris res, qui maior illo

C apparuit: totum profectò terrarum orbem enumeret, quod infinitum esse conueniet. Asiam hoc in loco Plinius pro peninsula Asiæ accipit, quod regnum olim Lydiorum dictum est. Tranquillus in Cæsare, Gessit autem nouem annis, quibus cum imperio fuit, hæc ferè. Omnem Galliam quæ à saltu Pyrenæo Alpibúsque & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patétque circuitu ad bis & tricies centum millia passuum, præter socias ac bene meritas ciuitates, in prouinciæ formam redegit, eíque in singulos annos stipendii nomen imposuit. Ab his duobus ducibus Romana res magnopere creuit. Quanta autem peninsulæ Asiæ

D fuerit accessio, quæ Asia proprio ac priuato nomine dicta est, vt auctor est Plinius, ex eo coniicere datur, quòd Plutarchus in Lucullo scribit, Syllam quum fœdere icto cum Mithridate Asiam recepisset, viginti millia talentûm mulctæ nomine Asiæ imperasse, eíque pecuniæ colligendæ Lucullum qui secum militauerat, præfecisse, vt inde pecuniam signaret. quanta autem sit pecunia, nos suprà docuimus. σύλλας δὲ τὴν ἀσίαν δισμυρίοις ταλάντοις ἐζημίωσε. Appianus in secundo de bellis ciuilibus, de Cæsare Dictatore loquens, Statim post triumphum quęcunque exercitui pollicitus fuerat, omnia cum additamento exoluit, militi drachmas Atticas quinque

Asia proprie.

Vigiti millia talentū Asię imperata à Sylla.

E millia, manipuli ductori bis totidem, Tribunis militum, equitúmque præfectis duplo maius. Sic enim legi debet, στρατιώτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἀττικάς, λοχαγῷ δὲ αὐτοῦ τὸ διπλάσιον, καὶ χιλιάρχῳ καὶ ἱππάρχῳ τὸ ἔτι διπλάσιον, καὶ τοῖς δημόταις ἑκάστῳ μνᾶν ἀττικήν. Ad hæc singulis ex populo minam vnam Atticam. Apud Tranquillum locus mutilatus est. Veteranis (inquit) legionibus prędæ nomine in pedites singulos super bina sestertia quæ initio ciuilis tumultus numerauerat, in equites vicenaquaterna millia nummûm dedit: populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos quos pollicitus olim erat, viritim diuisit: & hoc amplius cente-

Donatiuū Cæsaris & congiariū memorabile.

nos pro mora: annuam etiam habitationem Romæ vſque ad bina millia F
nummûm, in Italia non vltra quingenos ſeſtertios. Quadringentos ſeſtertios dediſſe viritim populo Tranquillus dicit, & Appianus minam Atticam, quod idē eſt: ex quo loco cōprobatur id quod ſemper diximus, librā fuiſſe centenûm denariorum: & ſoluitur obiectum ſuperius factum ex Priſciano. Sed hic quina millia drachmarum data dicit in ſingulos milites, & in equitum pręfectos ſingulos multo maiorem ſummam: ille in equites vicenaquaterna millia nummûm, id eſt ſena millia dracbmarum. quare locū mutilatum eſſe oportet apud Tranquillum. Sed & apud Appianum nulla G
equitum fit mentio. ἴλαρχοι enim turmarum ductores ſunt, non λοχαγοί, vt interpres intellexit: quo verbo Appianus vti ſolet pro Centurione, quemadmodum & in quarto de pronunciatione eius donatiui loquens in concione ab Antonio facta, καὶ τὸ τοιοῦτον δ' ὅμως ζημίας ἕνεκα ἀποδώσομεν ὑμῖν νικητήρια δραχμὰς ἑκάστῳ στρατιώτῃ πεντακισχιλίας, λοχαγῷ δὲ πεντάκις τοσαύτας, χιλιάρχῳ δὲ τὸ διπλάσιον τοῦ λοχαγοῦ. Equitum nullam facit mentionem. Euſebius auctor eſt, eo tempore quo Sylla Dictaturam inuaſit, cenſu Romæ acto inuenta eſſe hominum quadringenta ſexagintatria millia. Appianus autem tradit cenſu poſt triumphum Cæſaris acto, inuentum eſſe dimidio penè minorem numerū H
cinium quàm quantus ante bellum ciuile fuiſſet. Eſto igitur vt Romæ ducenta & viginti millia hominum fuerint eo tempore quo Cæſar centenas drachmas in populum diuiſit: id congiarium bis & vicies centenis millibus aureorum noſtrorum æſtimabitur. Age eſto vt viginti millia veteranorum fuerint (tot enim minimum eſſe oportuit, vt ex Hircio nouimus in Commentario de bello Aphrico) ſi quina millia drachmarum, id eſt quinquaginta argenti pondo in ſingulos diuiſit, decies millies mille aureis noſtris id donatiuū conſtitit, id eſt centies centenis millibus. Adde nunc augmentum pro Centurione & Equite & Tribuno, & habitationes illas gratuitas I
Romæ & in Italia datas: certè in immenſum res abibit, ſi omnia æſtimentur. Appianus ipſe de triumphis eius loquēs, quos diebus quatuor inſtaurauit poſt omnia bella confecta, Pecuniarum (inquit) in triumphis illatarū ſummam ad ſexagintaquinque talentûm millia fuiſſe ferunt, & coronas ex auro fuiſſe addit duo millia & octingenta & duas & viginti, quæ pondo amplius viginti millia penderent: ex quibus exercitui promiſſa præmia cū fœnore propemodum exoluit. χρήματα δ' ἐν τοῖς θριάμβοις φασὶ παρενεχθῆναι μυριάδας ἓξ καὶ ἥμισυ ταλάντων, καὶ στεφάνους δύο καὶ εἴκοσι, καὶ δισχιλίους ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις ἀπὸ χρυσοῦ, ἕλκοντας ἐς δισμυρίας καὶ δέκα καὶ τέσσαρας καὶ τετρακοσίας λίτρας, ἀφ' ὧν εὐθὺς ἐπὶ τῷ K
θριάμβῳ διένειμε τὰ ὑπεσχημένα πάντ' ὑπερβάλλων. Summa talentorum æſtimatione noſtra vndequadragies millies mille aureos noſtros valet. Viginti millia pondo auri, vt minimum vicies centena millia ſuperiori addidit ſummæ, vt ſint ſemel & quadragies millies mille aureorum coronatorum, hoc eſt quadringenties decies centena millia: cuius ſummæ bonam partem Cæſar ex Gallorum ſpoliis coegit: præter ea quæ impendit in emerendo fauore plebis & potentium Romæ, vt Pauli & Curionis, & aliorum, vt ſuprà dictum eſt. Omnia enim illa ante bellū ciuile cōtigerant: ſed triumphi ducti

ſunt

A sunt post bella ciuilia confecta. Antonius autem Triumuir post mortem Cæsaris bellum Philippense pariter cum Cæsare qui postea Augustus dictus est, gessit in Cæsaris interfectores: quo confecto morte Cassii & Bruti, cum Cæsar Octauius Romam rediisset, ipse Antonius in Græciam se contulit, vt illic de donatiuo statueret quod militi antea polliciti fuerãt: quódque (vt Plutarchus inquit) quinûm millium drachmarum in singula capita fuerat, vt antè Cæsaris, id est vicenûm millium nummûm ὑπεσχημένοι γὰρ ἑκάστῳ στρατιώτῃ δραχμὰς πεντακισχιλίας, ἐδέοντο συντονωτέρου χρηματισμοῦ καὶ δασμολογίας. Donatiuũ Antonij.

B Quãtus autem fuerit exercitus eius, ex eodem auctore alio loco nouimus: qui de altero dissidio Cæsaris & Antonii loquens, & de bello Mutinensi, quo tempore Antonius Lepidi castra ingressus esse dicitur, Munatiumque sibi adiunxisse, οὕτω δὲ μέγας ἀρθεὶς, αὖθις ὑπερέβαλε τὰς Ἄλπεις, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἄγων ἑπτακαίδεκα τέλη πεζῶν σὺν αὑτῷ, καὶ μυρίους ἱππεῖς. His rebus (inquit ille) elatus Antonius, castra Lepidi ingressus, quodã ex compotoribus suis cum sex legionibus in præsidio Galliæ relicto, ipse in Italiam rediit, decem millia equitũ & decem & septem legiones peditum secum agens: quo tempore Cicero à Cæsare destitutus est ob id quòd libertati nimium tribuere videretur, Cæsarque cum Antonio iterum in gratiam rediit. Vt autem omnia extenuare

C potius quàm augere videamur: ponamus equitũ peditumque octoginta millia capitum fuisse (plenæ enim rarò legiones erant) equites etiam & Centuriones in ordinem redigamus, vt in singula militum capita simplex donatiuum procedat, id est quingenti aurei: ad eam largitionẽ quadringenties centena millia aureorum nostrorum constituenda sunt æstimatione iam dicta, vt promptum est colligere. Quod an credibile sit, ex iis quæ infrà dicentur, apparebit. Fuerat etiam memorabile donatiuum Cassii & Bruti, quod Cassius in concione pronunciauit. nam cum octoginta millia legionariorũ essent in eius exercitu sine equitibus, ipse in singulos milites millenas &

D quingenas drachmas italicas se confestim repræsentaturum dixit iis qui ad prçliũ quod instabat, alacri animo ituri essent, & cẽturioni quincuplex donatiuũ, & tribuno pro portione. καὶ νῦν ἵνα ἴδητε ὅτι ἔργων ἤδη, σιωπῶ τὰ δὲ καὶ λόγου ἕνεκα, ἐπιδίδωμι ὑμῖν αὐτὸς ἀπὸ τοῦ δὲ τοῦ βήματος, στρατιώτῃ μὲν χιλίας καὶ πεντακοσίας δραχμὰς ἰταλικάς, χιλιάρχῳ δὲ τὸ ἀνάλογον. & paulopost, Collaudantes autem milites Brutũ & Cassium, cum se omnia eorũ causa, vt par erat, facturos polliciti essent, illi confestim quod pronunciarant, præsenti pecunia persoluerunt, & alia insuper aliis atque aliis nominibus erogauerunt. Hac ratione in octoginta

E millia hominum, qui vndeuiginti legiones non planè integras, vt ipse inquit, conficiebant, centies & vicies centena millia aureorum Frãciæ elargiti sunt, absque eo quod Centurionibus, quod Tribunis, quod equitibus datum est, qui amplius decem millia fuerunt, Celtæ, Lusitani, Parthi, & aliarũ gentium. Eodẽ autẽ tempore Antonius cum Ephesum in Asiam ex Græcia venisset, & eò reges reginæque orientis ad eum salutandum confluerent, sese suaque vltro illi offerentes (vt auctor est Plutarchus) diu illic per luxum inusitatũ debacchatus, cum de primoribus viris pro arbitrio suo statuisset, prædictarum rerum impendiis exhaustus, altera tandem vectigalia Asiati-

Hybreas orator.

cis populis imperare inſtitit. Ibi Hybreas quidam orator nobilis, qui cau- F
ſam gentium Aſiaticarũ agendam receperat, huiuſmodi oratione vſus eſſe
dicitur, memorabili certè, ac noſtris quibuſdam hominibus etiam atque
etiam animaduertenda, ſi ipſis ab aulicis apparituris feriari pauliſper vaca-
ret, & animũ aduertere huiuſcemodi acroamatis. Sed quãdò id fieri nõ po
teſt, proximum eſt vt optemus per ora id hominum ferri tãdiu quoaduſq;
ad principes permanarit. Verùm ille orator, Si potes (inquit) o Antoni alte-

Memorabile dictũ.

rum vectigal eodem anno exigere: illud etiam poſſe te æquum eſt, binas vt
eodem anno æſtates, binoſq; etiam autumnos habeamus. Ducenta tibi ta- G
lentûm millia Aſia iam pependit: hæc ſi tu nõ accepiſti, exige ab iis qui ac-
ceperunt. ſin cum acceperis, iam non habes, quid nunc cauſæ eſt quin ipſi
perierimus? ταῦτα ἄπει, εἰ μὴ οὐκ εἴληφας, ἀπαίτει παρὰ τῶν λαβόντων. εἰ δὲ λαβὼν οὐκ ἔχεις,
ἀπολώλαμεν. Hoc ſermone magnopere flexit Antonium Hybreas, vt quem
plurima latuiſſent eorũ quæ fiebant: & erat non tam remiſſo animo q̃ ſim-
plici, ideoq; omnia credens iis quos circa ſe eſſe voluerat. Inerat enim mo-
ribus hominis ſimplicitas, nec cito ad ſecus admiſſa animum aduertebat:
verùm vbi res perperam actas ſenſerat, illico pœnitentia ſubibat eius ani-
mum, culpamq; ingenuè etiam ad eoſipſos agnoſcebat, ad quos res acta in-
iuriaq; pertinebat. Hic locus, vt alia pleraq; eius auctoris, mendoſe latinus H
factus eſt. Digna verò omnino hiſtoria quæ in regiæ conſpicuo loco ſeſ-
quipedalibus literis proſcriberetur, vel in æs incideretur potius, vt & prin-
cipes noſtri meminiſſent quid ſui ſit officii, & qui rei argentariæ apud nos
ſummam tenent, innocentius & cautius obirent ſua munera in poſterum.
Hic eſt ille M. Antonius qui Cleopatræ vltimæ Aegypti reginæ, Phœni-
ciam, Syriam, Cyprum, & Ciliciæ bonam partem, Iudæam balſamiferam
& Nabathæorum Arabiam in ſtupri mercedem dedit: qui Antigonũ Re-
gem ſecuri percuſſit: qui expeditionem in Parthos cum centum millibus I
peditum equitumq; ſuſcepit: cui denique nobilis illa cœna portentoſi lu-
xus condicta eſt à Cleopatra, in qua centies ſeſtertiũ, id eſt ducenta & quin

Mirabilis cœna.

quaginta millia aureorum vno ferculo ſecundæ menſæ conſumpta ſunt.
De hac re Athenæus in quarto Dipnoſophiſtarum ita propemodum in-
quit, verbis ex Rhodio Socrate tranſcriptis, qui bellũ ciuile Cæſaris & An-
tonii ſcripſit: Quum autem Cleopatra obuiam proceſſiſſet Antonio in Ci-

Cleopatræ luxus in cõuiuio

liciam, ibi conuiuium regium opiparumq; inſtruxit, in quo aulicum omne
inſtrumentum aureum erat, gemmis etiam cõſertum ſingulari vaſculario-
rum opificio. Erant etiam parietes purpureis aureiſq; peripetaſmatis obten K
ti. Duodecim igitur ad hunc modum tricliniis conſtratis & inſtructis, An-
tonium ad conuiuium illud Cleopatra, quoſdámque primorum vocauit,
quos ei viſum fuit. Ibi Antonio apparatus magnificentiã cum ſtupore ad-
mirante, renidens Cleopatra, omnia ſe illi dono dare reſpondit: & ſubinde
in diem poſterum cœnam ei condixit: ad quam ille poſtridie cum veniſſet
comitatus amicis & proceribus, eo ſplendore Cleopatra atque ea opulen-
tia conuiuium inſtruxit, vt heſternus apparatus deſpicabilis præ eo videre-
tur. ac nihilo ſecius peracto conuiuio omnia idétidem donauit: viſenda ſa-
nè

A nè munificentia, cum vnicuique conuiuarum permitteretur toralia, & lectum in quo accubuisset, & vasa aurea præterea auferre, ita vt cuique lectisternio cesserant. His peractis sub digressum Antonii comites prout dignitate aliqua præcellebant, ita partim lecticas gestatorias cum seruis lecticariis, partim equos instratos argenteis ephippiis referebant. queis omnibus regina eo amplius face prælucentes asseclas digredientibus repræsentauit, καὶ εἰς ἄνεσιν παρακαλέσασα συνδειπνῆσαι, πάλιν ἥκοντα μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων, ὅτι καὶ πολλῷ κρεῖττον διεκοσμήσατο τὸ συμπόσιον, ἐποίησε φανῆναι τὰ πρῶτα μικρά, καὶ πάλιν καὶ ταῦτα
B ἐδωρήσατο. τῶν δ' ἡγεμόνων ἐφ' ᾗ ἕκαστος κατέκειτο κλίνῃ, καὶ τὰ κυλίκια καθὼς ταῖς στρωμναῖς ἐμεμέριστο, ἑκάστῳ φέρειν ἐπέτρεψε, καὶ κατὰ τὴν ἄφοδον, τοῖς μὲν ἐν ἀξιώμασι φορεῖα σὺν τοῖς κομίζουσι, τοῖς πλείοσι δὲ καταργύροις σκευαῖς κεκοσμημένους ἵππους. πᾶσι δὲ λαμπτηροφόρους παῖδας αἰθίοπας παρέστησε. Mirabitur forsan quispiam quonam modo ducenta millia talentûm vno anno Antonius ex Asia auferre potuerit. Asiam hic intelligere oportet orientale Populi Ro. imperiũ: quod quantum fuerit, ex partitione illa Triumuirali intelligere licet, quæ mihi instar fuisse videtur Homericæ regnorum diuisionis inter Iouem Neptunum & Plutonem. In ea partitione omnis ad orientem tractus Antonio, ad Hesperiam Cæsari, hoc Triumuiralis partitio.
C est Octauio concessus. Vtriusque autem imperii confinium, Ionium mare factum. Lepido Africa cessit. Ita ditio nostra omnium citra mare longè hodie clarissima, portiuncula propè dixerim fuit non dico Romani imperii, sed tertiæ partis eius. Postea autem sublato Lepido, cum Triumuiratus ad Duumuiratum rediisset, quantæ fuerint Romani imperii vires, æstimare datur ex vtriusque copiis. siquidem in Actiaco bello Antonius peditum centum millia, equitum duo & viginti, & naues bellicas non pauciores quingentis habuit, & sex Reges in comitatu suo: Cæsar autẽ naues bello aptas ducentas & quinquaginta, peditum octoginta millia, & equitum Actiacus exercitus.
D parem Antonio numerum. quo tempore, vt diximus, Lepido de medio sublato, Antonius ab Euphrate & Armenia ad Ionium mare & Illyricum: Cæsar ab Illyrico ad Hesperium oceanũ, & ab oceano ad Tyrrhenum Siculumq́; mare: Libyæ verò quantum Italiæ Galliæq́; & Hispaniæ obiectũ est ad Herculeas columnas, obtinebat: Antonius verò à Cyrene ad Aethiopiam. Appianus autem lib. v. bel. ciuilium Marcum Antonium inducit Ephesi ad Græcas Asiaticasq́; gentes orationem habentem, dicentemq́; sibi duodetriginta legiones esse, quæ cum auxiliaribus centum & septuaginta peditum millia implerent, equitibus non adnumeratis: quas legiones reli-
E quias esse dictitabat trium & quadraginta legionum quas Mutinæ habuisset cum Cæsare & Lepido communes. τέλη δὲ εἶναι ἡμῖν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι ὁπλιτῶν, ἃ μετὰ τῶν συνταττομένων εἰσὶ μυριάδες ἀνδρῶν ὑπὲρ ἑπτακαίδεκα, καὶ τούτων ἄνευθεν ἱππέας, καὶ ἕτερος ὅμιλος ἑτέρου στρατοῦ. Itaque cum præmia iis reddere opus esset, & orientales populi ita de eo & Cæsare meriti essent, vt digni maxima mulcta viderentur ob pecunias Cassio & Bruto Cæsaris interfectoribus collatas, se mulctæ eis nomine decem annorum tributa imperare continuò persoluẽda, quandoquidem tot annorum ipsi tributa Bruto & Cassio biẽnio proximo pensitassent. ad extremumq́; Græcos & Asiaticos multis lachrymis

impetraſſe, vt nouem annorum tributum biennio perſoluerent, καὶ τέλος παρακαλοῦντες ἔτυχον ἐννέα ἐτῶν φόρους ἀπενεγκεῖν ἔτεσι δύο. βασιλεῦσι δὲ καὶ δυνάσταις καὶ πόλεσιν ἐλευθέραις ἄλλα ἐς τὴν ἑκάστων δύναμιν ἐπετάχθη. Cum interim & regibus & potentatibus & liberis ciuitatibus aliæ inſuper collationes imperarentur. Sic enim verti debuit. Quod autem tributa decem annorum Aſiatici populi Caſſio pependiſſent, ipſe Appianus his verbis refert lib. 4. bellorũ ciuiliũ de expugnatione Rhodi loquens, ὁ δὲ κάσσιος ἑλόμενος τῇ ταχυεργίᾳ τὴν ῥόδον ἁλώσεως καὶ τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων ἐπιτάττειν ὅμως καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τῆς ἀσίας ἅπασι φόρους ἐτῶν δέκα συμφέρειν. καὶ οἱ μὲν ἐπράσσοντο συντόνως. Ducenta igitur millia talentûm quæ Plutarchus exacta eſſe ab Antonio dixit, ex ea collatione fuerunt quæ vno & altero anno in nouẽ annos indicta eſt. Hæc ſumma nomiſmate noſtro centies & vicies millies mille aureos valet. Græce duodecies millenas myriadas dicerem: vel centies & vicies cẽtenas myriadas aureorum. Hac ſumma maiorem nullam (vt arbitror) dicturi ſumus vno tempore congeſtá, niſi maiores ſummę in ærario fuiſſe videtur, vt apparet ex iis quę lib. ſuperiore adnotata ſunt. Plin. lib. xxxiii. Meſſala orator prodidit Antoninm Triũuirum aureis vſum vaſis in omnibus obſcœnis deſideriis, pudendo etiã crimine Cleopatræ. Et paulo inferius, Antonius in contumeliam naturæ, vilitatem auro fecit, opus proſcriptione dignum. Idem auctor eſt luxum tum primùm Romanum popnlũ inuaſiſſe, quum Aſia deuicta eſt. Aſia (inquit) primùm deuicta luxuriam miſit in Italiam. Siquidem L. Scipio tranſtulit in triumpho argenti pondo millia quadringenta quinquaginta, & vaſorũ aureorum pondo centum millia. Anno vrbis conditæ quingenteſimo ſexageſimoquinto eadem Aſia domita multo etiam grauius afflixit mores, inutiliorq́; victoria illa hæreditas Attalo Rege mortuo fuit. Tũ enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta eſt, vrbis anno D C X X V I, mediis L V I I annis erudita ciuitate amare etiam & non ſolum admirari opulentiam externam. Immenſo & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipſa hoc interuallo anno vrbis D C V I I I Parthica ſigna & tabulas pictas inuexit, nequid deeſſet: pariterq́; luxuria nata eſt, & Carthago ſublata, ita congruentibus fatis, vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare ex dignatione. In quibuſdam impreſſis libris legitur, & vaſorum aureorum pondo ducenta millia, duplicato auri numero. In antiquis omnibus, pondo mille quingenta. adeò fluxa fides eſt exemplarium in numeris tradendis. Apud Liuium non millia ſed mille vtrobique legitur: quod luculentam facit diſcrepantiam. In quibuſdam antiquis mille legitur, in aliis per notas ſcriptum eſt, vt ad mille & millia ambiguũ ſit. Sic autem inquit Liuius lib. vii. de bel. Maced. Tulit in triumpho vaſorum argenteorum (omnia cęlata erant) mille pondo, & C C C C X X I I I I aureorum mille pondo, & X X I I I I. Præter hæc etiam duo verba in ſupradicto loco corrupta eſſe intelligo ex obſeruatione vetuſtæ lectionis. Neq; enim Aſia domita lego, ſed donata. Scimus enim Attalum Regem Aſiæ, populum Romanum hæredem inſtituiſſe, auctore Trogo lib. xxxvi. Deuictam igitur Aſiam Plinius prius dixit luxuriam miſiſſe in Italiam, quod fuit

Aſia demũ victa, luxuria Romã inuaſit, magis etiam donata.

Loc. Plinij emendatus.

F G H I K

A fuit Antiochi tempore: postea etiam donatam, quod fuit Attalo Rege hæreditatem populo Romano relinquente. Parthica autem signa corruptum esse satis scio: sed quomodo restituendum sit, affirmare non ausim. Dicere Corinthiaca, nisi in vetusto parta legissem, vt victoriam partam intelligamus, id est vt parta victoria signa & statuas & tabulas inuexerit Romam ex Achaia. Neque verò ex Asiaticis tantum tributis Antonius infinitam vim auri argentiq; collegit & prodegit, sed etiam ex hæreditate Cæsaris pecuniam auertisse traditur. Plutarchus enim auctor est, interfecto statim Cæsa-

B re Calpurniam Cæsaris vxorem quatuor millia talentûm ad Antonium transportanda curasse. Maximam tamen pecuniam Cæsarem reliquisse, ex secunda Antoniana intelligimus: quo in loco Cicero ita inquit, Vbi est septies millies sestertium, quod in tabulis quæ sunt ad Opis, petebatur? funestæ quidem illius pecuniæ: sed tamen, si iis quorum erat, nō redderetur, quę nos à tributis posset vindicare. Tu autem sestertium quadringenties quod Idibus Martiis debuisti, quonam modo ante Calendas Aprilis debere desiisti? Et rursus Philip. v. Illa verò dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis donationibus perscriptionibúsque Cæsaris mortui pecunia.

C vertit: vt portēto simile videatur, tantam pecuniā populi Romani tam breui tempore perire potuisse. Perscribere Cicero vocat quod lingua nostra registrare appellat. Vertit autem pro auertit, pnto esse mendosum. Appianus de hoc loquens, Octauium ita ad Antonium loquentem inducit, cum primùm Apollonia Romam rediit audita morte Cæsaris. ὅσα δὲ τῶν καίσαρος εὐθὺς ἐπὶ τῷ φόνῳ πρὸς σε μετήνεκται, ὡς ἐπ' ἀσφαλὲς δὴ ἐκ ἐπικινδύνου τότε οἰκίας: τὰ μὲν κειμήλια αὐτῶν καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα κόσμον ἔχειν ἀξιῶ σε, καὶ ὅσα ἂν ἑτέρας ἄλλα, παρ' ἡμῶν ἐκλαβεῖν. ἐς δὲ τὴν διανομὴν ἀποδοῦναί μοι τὸ χρυσίον τὸ ἐπίσημον ὃ συνήθροιζε μὲν ἐς τοὺς πολέμους ἐκεῖνος οὓς ἐπενόει. ἀρκέσει δὲ νῦν μοι ἐς τριάκοντα μυριάδας ἀνδρῶν μεριζόμενον. Proinde quę Perscribere.

D à cæde statim Cæsaris transportata sunt tanquam in locum tutum è domo tunc periculo exposita, ex iis tute ea habeto tibi, quæ in sanctiore thesauro censebantur, cum omni alio mundo, ornamentoq;. hæc enim ego tibi auctor sum vt retineas, & si quid iis amplius à nobis tibi opus esse existimaris. cæterùm ad congiarium erogandum & persoluendum velim vt aurum illud signatum reddas, quod Cæsar ad bellorum vsum comparauerat, quæ gerenda sibi constituerat. satis autem mihi nunc erit is pecunię modus, quę ad trecenta millia viritim diuisa suffectura sit. Tranquillus autē auctor est Cæsarē ipsum dictatorē populo viritim trecenos sestertios legasse: pro qui-

E bus Plutarch. in Anto. & Appianus ipse quinas & septuagenas drachmas dicunt: quod idem est, & par ad nummum summa. Plinius lib. xxxiii. Cæsar primo introitu vrbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterum aureorum X X V I millia, & numero pondo trecenta: nec fuit aliis temporibus Resp. locupletior. Sic & in impressis codicibus & in duobus antiquis legi, vt antea dictum est. In vno autem venerandæ antiquitatis qui in rebus meis erat, ita legitur, Laterum aureorum X V, argenteorum X X X V, & in numero HS C C C C, quod ego interpretor sestertium quadringenties. Locum autem mutilatum esse in vulgatis exemplaribus, ex illo vetusto

coniicio,& ex Orosio hiſtorico,qui lib.vi.ſic inquit,Cæſar Romam venit, F
negatamq́; ſibi ex ærario pecuniam fractis foribus inuaſit, protulitq́; ex eo auri pondo I I I I.M C X X X V,argenti pondo propę D C C C C.Numeros tamen Oroſii corruptos eſſe facilè ex Plinio cóiicimus: & alioquin quis credat Cęſarem ad bellum ciuile contra Senatum euntem,locupletiſſimum ærariũ primoribus (vt inquit Plautus)digitis delibaſſe? Vſqueadeo numeri per omnia in omnibus auctoribus mendoſi ſunt, antiquitatis culpa,quæ notarum compendiis nimium gauiſa eſt. Verùm opulentiſſimum illud ſeculum,Auguſti principatus excepit,ſub quo principe latiſſimè patuiſſe Romanum imperium demonſtrabimus,& priuatim publiceq́; locupletiſſimum fuiſſe, licet poſtea Germaniæ populi multi aliiqne ad Arcton vergentes acceſſerint,à quibus principes Romani cognomina ſumpſerũt. G

Imperium Auguſti.

Strabo enim Græcus auctor, qui Romæ diu verſatus eſt Auguſti Tyberiiq́ue temporibus,libro.xvii.circa finem ita inquit:ἐπεὶ δ' οἱ ῥωμαῖοι τὴν ἀρίστην τῆς οἰκουμένης καὶ γνωριμωτάτην κατέχουσιν, ἅπαντας ὑπερβεβλημένοι τοὺς πρότερον ἡγεμόνας ὧν μνήμην ἴσμεν, ἄξιον καὶ διὰ βραχέων τὰ τούτων εἰπεῖν. Quoniam verò Romani terræ habitabilis optimam quáq; regionem ac celeberrimam obtinent, omnes ante ſe populis imperitantes ſupergreſſi, duntaxat quorum memoriam norimus, dignum eſſe duxi vt de eorum ſtatu breuibus diſſeramus. Et poſt paulum,τὴν μὲν οὖν εὐρώπην σχεδόν τι πᾶσαν ἔχουσι, πλὴν τῆς ἔξω τοῦ ἴστρου, καὶ τῆς μεταξὺ τοῦ ῥήνου καὶ τοῦ τανάϊδος παρωκεανιτῶν. τῆς δὲ λιβύης ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχειρία ἐστί. ἡ δὲ ἄλλη ἀοίκητός ἐστιν, ἢ λυπρῶς καὶ νομαδικῶς οἰκεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀσίας ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχείριός ἐστι. Europam igitur ferme omnem tenent, præter eam eius partem quæ vltra Danubium protenditur,& eas gentes littorales quæ inter Rhenum & Tanaim ad oceanum vergunt. Africę autem ora quæ nobis obuerſa eſt,omnino eis paret. reliqua autem Africæ vel ægrè habitantur,vel Nomadum more incoluntur. Similiter & Aſiæ omnis ora quæ in nos vergit,ab eis imperia accipit:niſi ſiquis Achæorum & Zygorum & Eniochorum rationem habendam putat, aut eorum regiones in numero aliquo habendas cenſet, qui & latrocinia exercent, & Nomadum vitam degunt. At vero mediterranea & interiora partim Romani obtinent,partim Parthi,& qui ſupra eos ſunt Barbari ſeptentrionem & orientem verſus,vt Indi,Bactrii & Scythæ, inde Arabes & Aethiopes,à quibus Romani ſemper ſenſim aliquid adimunt, ditioni ſuæ adiungentes, προστίθενται δὲ ἀεί τι παρ' ἐκείνων αὐτοῖς. His verbis apparet quàm latè patuerit imperium Romanum ſub Auguſto. Ex ſequentibus autem qualis fuerit ſtatus eius, & cuiuſmodi imperitandi ratio,ταύτης δὲ τῆς συμπάσης χώρας τῆς ὑπὸ ῥωμαίοις, ἡ μὲν βασιλεύεται. ἣν δὲ ἔχουσιν αὐτοὶ καλέσαντες ἐπαρχίαν, καὶ πέμπουσιν ἡγεμόνας καὶ φορολόγους. εἰσὶ δέ τινες καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δ' ἠλευθέρωσαν αὐτοὶ κατὰ τιμήν. εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσται τινὲς καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς ὑπ' αὐτοῖς, οὗτοι μὲν δὴ ζῶσι κατά τινας πατρίους νόμους. Vniuerſæ autem(inquit)huius regionis quæ Romanis paret, partim à Regibus tenetur, partim Romani ipſi tenent, & prouincias appellant, in quas & Præſides & Quæſtores mittunt qui tributa exigant: in queis tamen liberæ quædam ſunt ciuitates,quarum nonnullæ in Romanorum amicitiā H I K

ea

A ea lege venerunt: nonnullis & ipsi postea honorem habentes, libertate eas donauere. Sunt & Dynastæ quidam sub eis, id est potentatus nomine dominantes, & Phylarchi, id est gentium principes, & sacerdotia obtinentes, hi quidem ipsi legibus quibusdam suis viuentes. αἱ δ' ἐπαρχίαι διῄρηνται μὲν ἄλλοτε ἄλλως, οἱ δὲ τῷ παρόντι ὡς Καῖσαρ ὁ σεβαστὸς διέταξεν. ἐπειδὴ δὲ ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, δίχα διεῖλε πᾶσαν τὴν χώραν. καὶ τὴν μὲν ἀπέδειξεν ἑαυτῷ, τὴν δὲ τῷ δήμῳ. Prouinciæ verò aliàs aliter, nec semper iisdem finibus diuisę sunt. Nunc autem eam diuisionis rationem tenēt, quam Cæsar Augustus arbitratus est. *Potestas à populo in Augustum trãslata, imperiumq; perpetuũ delatum.*

B Siquidem postquam ei à patria imperii summa, & pacis belliq; arbitrium perpetuum delata sunt, in duas parteis vniuersam ditionem partitus est, quarum vnam sibi, alteram populo attribuit. Et sibi quidem quæcunque militari præsidio egent, retinuit, vt regiones barbaras, & gentibus nondum subactis finitimas: populo autem eam partem concessit, quæ paci acquiescens, facilè sine præsidio in officio continetur. *Prouinciæ Cæsaris & populi.* Rursus vtráque partem in prouincias compluréis distribuit, quarũ alteræ populi dicuntur. Et paulo inferius enumeratis populi prouinciis, in quas populus Consules vel Prætores mittebat, ita subdit, τὰς δ' ἄλλας ἐπαρχίας

C ἔχει Καῖσαρ, ὧν εἰς ἃς μὲν πέμπει τοὺς ἐπιμελησομένους ὑπατικοὺς ἄνδρας, εἰς ἃς δὲ στρατηγικούς, εἰς ἃς δὲ καὶ ἱππικούς, καὶ βασιλεῖς δὲ καὶ δυνάσται, καὶ δεκαρχίαι τῆς ἐκείνου μερίδος καὶ εἰσὶ καὶ ὑπῆρξαν ἀεί. Alias autē prouincias Cæsar obtinet, ad quas regendas partim Consulares, partim Prętorios mittit, in quasdã etiã Equestris ordinis viros. Huius portionis Reges & potētatus & decarchię, id est decēprimatus seu decemuiratus & sunt nũc, & semper aliàs fuerũt. Ex iamdictis forma imperii Romani, & velnti incunabula principatus monarchiæ ineuntis habentur, quæ mihi magnopere pertinere visa sunt ad intelligendam rationem Romani principatus. Nullus enim auctor (quod meminerim) tam apertè hæc

D tradidit: meliúsque ex iis Tranquilli locus in eodem Augusto intelligetur: *De ratione Romani imperij. Augusti gesta.* Prouincias validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat, ipse suscepit: cæteras Proconsulibus sortitò permisit, & tamen nonnullas commutauit interdum, atque ex vtroque genere plerasque sæpius adiit. Vrbium quasdam fœderatas, sed ad exitũ licentia præcipites, libertate priuauit: alias aut ære alieno laborãtes leuauit, aut terræ motu subuersas denuo condidit, aut merita erga Remp. allegantes, latinitate vel ciuitate donauit. Et paulò pòst, Regna quibus belli iure potitus est, præter pauca, aut iisdem quibus ademerat reddidit, aut alienigenis contri-

E buit. Reges socios etiam inter semetipsos necessitudinibus iunxit mutuis: promptissimus affinitatis cuiusque atque amicitiæ conciliator & fautor: nec aliter vniuersos quàm membra partésque imperii curæ habuit. Rectorem quoque solitus apponere ætate paruis, aut mente lapsis, donec adolescerent, aut resipiscerent: ac plurimorũ liberos & educauit simul cum suis, & instituit. Hactenus Tranquillus. Hic idem Augustus Aegyptũ post Antonium victum, & Cleopatram captam, in prouinciæ formam redegit, vt auctor est Strabo: cuius etiam arma Petronio duce in Aethiopiam penetrauerunt. Plinius lib. vii. de Aethiopia loquens, Intrauere autē & eò arma

Arma Ro. in Aethiopiã penetrauerunt. Romana diui Augusti temporibus duce P. Petronio, & ipso Equestris ordinis præfecto Aegyptiis, oppida eorũ expugnauit quæ sola inuenerat, quo dicemus ordine. Sic enim legendum est, quanquam in omnibus exemplaribus legatur non Aegyptiis sed Aegyptus Aethiopiam expugnauit, non Petronius Aegyptiis præfectus. nota est historia ex Strabone. Aelius etiam Gallus in Arabiam felicem Augusto iubente expeditionẽ sumpsit, & multa ibi oppida expugnauit, quam tamen non subegit, deceptus à Syleo duce quodam Nabatæorum primario viro, qui diuturna ludificatione Gallũ per deserta frustratus est, exercitu interim penè consumpto: ob quam causam postea Syleus ab Augusto securi percussus est, vt auctor est Strabo lib. xvi. Nabatæi tamen & Sabæi felicis Arabiæ incolæ Romanis tum parebant, vt idem auctor est, his verbis, πρῶτοι δὲ ὑπὸ τῆς συρίας ναβαταῖοι καὶ σαβαῖοι τὴν εὐδαίμονα ἀραβίαν νέμοντες, καὶ πολλάκις κατέτρεχον αὐτοὺς πρὶν ἢ ῥωμαίων γενέσθαι. νῦν δὲ κἀκεῖνοι ῥωμαίοις εἰσὶν ὑπήκοοι. Metropolis autem Nabatæorum vrbs est Petra, à situ loci dicta. Domuit idem Augustus partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiã cum Illyrico omni. Item Rhetiam & Vindelicos ac Salassos gentes Alpinas coërcuit, & Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copia cæsis: Germanósque vltra Albin fluuium summouit: ex quibus Sueuos Sicambrosq́ dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocauit: nec vlli genti sine iustis & necessariis causis bellum intulit. Virtutis autem moderationisq́ fama Indos etiam ac Scythas auditu modò cognitos pellexit ad amicitiam eius populiq́ Ro. vltro per Legatos petendam. Parthi quoque Armeniam vendicãti facilè cesserũt, & signa militaria quæ M. Crasso ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesq́ insuper obtulerunt: in cuius rei memoriam signatus est ille nummus cuius suprà mentio facta est. Deniq́ pluribus quondam de regno concertãtibus, non nisi ab ipso electum comprobauerunt. Auctor Tranquillus. Strabo autem de Syria loquens in. xvi.

Parthi. Parthi (inquit) primùm quidem amicitiam Romanorum exoptantes, Crassum eos vltro lacessentem bello, vlti sunt. Nec minorem & ipsi cladem retulerunt, cum idem ausi essent Pacoro in Asiam cum exercitu misso. Antonius autem hortatore Armenio vsus, proditus, infeliciter rem gessit. Pacori autem successor Phraates vsqueadeo Cæsaris Augusti amicitiæ cupidus fuit, vt trophæa ei remitteret quæ de Crasso Parthi pridem statuerant, & euocato ad colloquium Titio tunc Syriæ præfecto, quatuor ei legitimos liberos obsides daret, ὁ δ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος φραάτης, τοσοῦτον ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς καίσαρα τὸν σεβαστὸν, ὥστε καὶ τὰ τρόπαια ἔπεμψεν ἃ κατὰ τῶν ῥωμαίων ἀνέστησαν παρθυαῖοι, καὶ καλέσας εἰς σύλλογον τίτιον τὸν ἐπιστατοῦντα τῆς συρίας, δ' παῖδας γνησίους ἐνεχείρισεν ὁμήρους αὐτῷ. Post Actiacam autẽ victoriam quantum opes Romanæ creuerint, ex Trãquilli verbis intelligere licet. Inuecta (inquit ille) Vrbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam rei nummariæ effecit, vt fœnore diminuto plurimum agrorum preciis accesserit. Senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxauit, suppleuitq́ non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit,

A dedit,sed diuersæ ferè summæ, modò quadragenos, modò tricenos, nonnunquam ducenos quinquagenosq; nummos:ac ne minores quidem pueros præteriit,quáuis non nisi ab vndecimo ætatis anno accipere consueuissent.Frumentum quoque in annonę difficultatibus sæpe leuissimo,interdum nullo precio viritim admensus est. Hic si reputare velim quanti congiarium vnum ducenorum nummorum constiterit illi principi, vereor ne fidem detraham historiæ. Legitur autem apud Eusebiū in Chronicis,post triumphum Actiacum Romę censu acto inuenta esse Romanorum ciuiū

Congiaria Augusti.

B quadragies semel centena & sexaginta millia. Domino autem nostro iam nato & adolescente,Augustum cum Tyberio quem sibi in filium adoptauerat,censum Romæ egisse,& inuenisse capitum Romanorum ter & nonagies centena & septuaginta millia. Fac igitur(vt omnia intra fidem statuam)vicies centena millia ciuium fuisse ad congiarium nomina dantium, quod ipsum ducenûm tantum nummûm fuerit,id est quinquaginta denariorum,seu selibræ Romanæ:oportuit decies centena millia pondo argenti congiarium constitisse,quod nos centies centenis millibus æstimare solemus. quòd si ducenûm quinquagenûm nummûm congiarium statua-

Christo nato, census Romanorum capitum.

C mus, viciesquinquies centena millia aureorum ad summam illam accedent.Perge porrò,& fac quadragies centena millia ciuium fuisse,& ducenties quinquagies centenis millibus id cōgiarium necessariò æstimabis. Dubium tamen esse potest vtrum congiarium Romæ tantum commorantes acceperint,an omnes ciues Romani qui ad censum nomina dabant. Orosius lib.vi.Augustum post legiones in Sicilia à Pompeio receptas, X X X millia seruorum dominis restituisse tradit, & quatuor & quadraginta legiones ad tutelam imperii per prouincias instituisse. Trāquillus de hoc ita scribit, Ex militaribus copiis legiones & auxilia prouinciatim distribuit,

XLIIII. legiones sub Augusto.

D classem Miseni,& alteram Rauennæ ad tutelam superi & inferi maris collocauit. Et post aliquot versus, Quicquid autem(inquit)vbique militum esset,ad certam stipendiorum præmiorumq; formulam adstrinxit,definitis pro gradn cuiusq; & temporibus militiæ,& commodis missionum, ne aut ætate aut inopia post missionem solicitari ad res nouas possent : vtq; perpetuò ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos prosequēdosq; suppeteret,ærarium militare cum vectigalibus nouis constituit. Strabo lib.xvi.de Beryto loquens quæ est in Syria,αὕτη κατεσπάσθη μὲν ὑπὸ Τρύφωνος, ἀνελήφθη δὲ νῦν ὑπὸ ῥωμαίων, δεξαμένη δύο τάγματα,ἃ ἵδρυσεν ἀγρίππας ἐνταῦθα. Hæc euersa à Try-

E phone,nunc à Romanis restituta est, duas legiones admittens, quas in ea Agrippa collocauit. Illa est Berytus colonia, cuius meminit Vlpianus in Pandectis titulo De censibus,in principio.Apud Strabonem latinum Barutus vbiq; legitur:credo,quia sic hodie vocitatur. Idem lib.xvii.de Aegypto loquens in prouinciam redacta, ἔστι δὲ καὶ στρατιωτικοῦ γ τάγματα, ὧν τὸ ἓν κατὰ τὴν πόλιν ἵδρυται.τὰ δ᾽ ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μὲν ἀεὶ σπεῖραι ῥωμαίων, τρεῖς ἐν τῇ πόλει,τρεῖς ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς αἰθιοπίας ἐν συήνῃ,φρουρὰ τοῖς τόποις, τρεῖς δὲ κατὰ τὴν ἄλλην χώραν,εἰσὶ δὲ καὶ ἱππαρχίαι τρεῖς.Copiarum autem militarium tres sunt legiones, quarum vna in vrbe collocata,reliquæ duæ per regioné dispositæ, & præ-

ter has nouem cohortes Romanæ, ternæ in vrbe, ternæ in finibus Aethio- F
piæ ad Syenem pro locorum præſidio: & tres per regionem ſparſæ : & inſuper tres equitum turmæ opportunis locis diſpoſitæ. Libro autem quarto in mentione Britanniæ, pacatam illam prouinciã vna tantum legione contineri in officio dicit, & paruo equitatu, τὸ λάχιστον μὲν ἂν ἑνὸς τάγματος χρῄζοι ἂν καὶ ἱππικοῦ τινός. Lib. iii. de Hiſpania loquens, Betica (inquit) plebi attributa eſt, ad quam Prætor mittitur, qui Legatum habet & Quæſtorem, ἔχων πρεσβευτήν τε καὶ ταμίαν. Et pòſt aliquanto, ἡ λοιπὴ δὲ, ὅπερ ἐστὶν ἡ πλείστη, τῆς ἰβηρίας ὑπὸ τῷ ὑπατικῷ ἡγεμόνι, στρατιὰν ἔχοντι ἀξιόλογον τριῶν που ταγμάτων. Reliqua autem Iberiæ pars G
(hæc autem eſt plurima) à Conſulari viro regitur, memorabilem exercitũ habẽte ad tres circiter legiones. Verùm hæc & alia è Græcis auctoribus citata & græce plerunque & latine in hos veluti commentarios reconditioris antiquitatis referenda eſſe duxi & perſcribẽda. Nam cum id nõ eſſe diſcrepans generi ſcriptionis arbitrabar, tum verò ſi latina à me facta tantummodo proferrem, veritus ſum ne rerum penè incredibilium fidem lectoribus parum certam facerem, vt mihi interpretes plurimi nunc faciũt, poſtquam pœnitere me cœpit multorũ, puderetq́; quòd eorum teſtimoniis inconſulta ſecuritate & penè inerti vſus eſſem : qua etiam & ipſi vſi ſunt quælibet H
exemplaria inexploratò ſequẽdo. Sin græca tantum verba pro teſtimonio protuliſſem, non contemnenda parte rerum enarratarum maximam partẽ lectorum fraudauiſſem. Verùm Romanarum legionum in Germania nõ mediocres fuiſſe copias oportuit, cum Trãquillus dicat Varium cum tribus legionibus & auxiliis in Germania cæſum : vnde Variana clades dicta: de qua Pli. in vii. Iuxta hæc & Variana clades, & maieſtatis eius fœda suggillatio. Strabo in Cheruſcis hoc contigiſſe tradit. Ex ſupradictis autem cõiectura facienda in vniuerſam Romani imperii amplitudinem. Huic principi Reges amici & ſocii populi Ro. ſinguli in ſuo quiſque regno Cæſa- I
reas vrbes condiderunt, vt auctor eſt Tranquillus: & cuncti ſimul ædẽ Iouis Olympici Athenis antiquitus incohatam perficere communi ſumptu deſtinauerunt, genioq́; eius dedicare: ac ſæpe regnis relictis, non Romæ modo, ſed prouincias peragranti quotidiana officia togati, ac ſine regio inſigni more clientum præſtiterunt. Quo quid poſſet honorificentius homini cõtingere, non video, à rebus quidem humanis. Ad extremum ipſe moriens legauit populo Ro. quadringenties, tribubus tricies quinquies, id eſt vnicuique tribui centena ſeſtertia (quinque enim & triginta tribus erant Romanæ, vt ex Cicerone nouimus de lege Agraria contra Rullum) Prætoria- K
nis militibus ſingula millia nummûm, cohortibus vrbanis quingenos, legionariis trecenos nummos. quam ſummã repræſentari iuſſit. nam & con fiſcatam ſemper repoſitamq́; habuerat. Reliqua legata variè dedit, produxitq́; quædam ad vicies ſeſtertium ; quibus ſoluendis annuum diem finiit, nec plus peruenturum ad hæredes ſuos quàm millies & quingenties profeſſus, quãuis. xx. proximis annis quaterdecies millies ex teſtamentis amicorum percepiſſet, quod penè omne cum duobus paternis patrimoniis, cæteriſq́; hæreditatibus in Rempub. abſumpſiſſet. quorum verborum auctor

Cur Budæus citata è Græcis auctorib⁹ loca latina fecerit.

Variana clades ſub Auguſto.

Teſtamentum Auguſti.

A Tranquillus. Diximus suprà auctoritate Orosii quatuor & quadraginta legionibus Augustum rem Romanã tueri instituisse, idq; argumentis haud leuibus credendum esse collegimus. Si plenæ igitur legiones fuerunt, id est denis cohortibus constantes, quarum prima millenaria, reliquæ quingenariæ esse solebant, præter equitum alas: quantũ numerũ hominum in tot legionibus fuisse dicemus? Nam eas non plenas fuisse sub mortem Augusti Christo domino nostro recens è virgine nato, credibile nõ est, cum omnia penè pacata essent, & in locũ demortuorũ succenturiari facile posset: præ- Legiones Romanæ.
B sertim sub eo principe, qui rem militarem seuerissime rexit, & copiarũ militarium breuiarium, quod & pyctaciũ dicitur, apud sese habuisse dicitur. Sed fuerint sanè legiones quatuor & quadraginta, non iustæ plenæq;, sed quaternûm tantum millium singulæ, vt legionariorũ peditum centum & septuagintasex millia fuerint: vt trecenos nummos singuli acceperint, hæredibus hoc legatũ centum & trigintaduobus millibus pondo argenti stetit, hoc est tredecies centenis ac viginti millibus aureorum. Quibus si nunc addamus prætorianas & vrbanas cohortes & equitatum, nescio q̃ magna summa accessura sit. Legatum autem populo & tribubus factũ paulo mi-
C nus vndecies centenis millibus valet. quod ad hæredes peruenit, triciesseptiesc entenis & quinquaginta millibus æstimari debet. In varia legata non dubito ingentem summam absumptam. Præter congiaria autem quæ suprà retulimus in vita sæpe dedisse (nam frumẽtationes ternas in anno quaternorum mensium, ne plebs frumẽtandi causa ab vrbe & negociis auocaretur, ex ærario publico institutas esse existimo) præter largitiones inquam iam dictas etiam opera publica plurima & magnifica extruxit, in quibus priuatas propriásque opes absumpsisse se elogio vltimo testatus est. Ex his præcipua sunt forum cum æde Martis vltoris in honorem confecti Phar- Opera publica ab Augusto extructa.
D salici belli ob vltionem cædis Cæsarianæ susceptũ, quo nomine etiã nummus percussus visitur. Aedes tonantis Iouis in Capitolio. templum Apollinis ea parte Palatinæ domus excitatum, quam fulmine ictam desiderari à deo Aruspices pronunciarant. addita porticus cũ bibliotheca Latina Grecáque, quo loco iam senior sæpe etiam Senatum habuit, decuriásque iudicum recognouit. Quædam etiam opera sub nomine alieno, nepotum scilicet & vxoris sororisq; fecit, vt porticum basilicámque Lucii & Caii. Item Porticus Liuiæ & Octauiæ, theatrúmque Marcelli. Sed & cæteros principes viros, vt pro facultate quisque monumentis vel nouis vel refectis &
E excultis Vrbem adornarent, adhortatus est: multáque à multis extructa sunt, sicut à Martio Philippo ædes Herculis & Musarũ, à L. Cornificio ædes Dianæ, ab Asinio Pollione atrium Libertatis, à Munatio Planco ædes Saturni, à Cornelio Balbo theatrum, à Statilio Tauro Amphitheatrum, à Marco verò Agrippa complura & egregia. Idem princeps aduersus incendia excubias nocturnas vigiliásque commentus est. ad coercendas inundationes, alueum Tyberis laxauit, ac repurgauit, completum olim tuderibus & ædificiorum prolapsionibus coarctatum. Quò autem facilius vndiq; Vrbs aditetur, desumpta sibi Flaminia via Ariminó tenus munien-

da, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. F
Aedes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas refecit, easq; & cæteras opulentissimis donis adornauit, vtpote qui in cellam Capitolini Iouis sexdecim millia pondo auri, gemmásque & margaritas quingenties sestertium vna donatione contulerit: quæ omnia auctore Tranquillo nouimus. Sexdecim millia pondo auri æstimatione nostra (quæ est centum duodecim aureorum & semissis in singula pondo, si eius indicaturæ aurum fuit, cuius extant Romana nomismata) duodeuicies centena aureorum millia valent: & quingenties sestertium, duodecies cẽtena & quinqua- G
ginta millia. fit summa huius donationis tricies centena & quinquaginta millia aureorum. Cum hæc & multo plura fecisset, paulo minus (vt diximus) quadragies centena millia hæredibus reliquit: cum tanta etiam legata reliquerit: cum interim (quod mireris) ærarium publicum non attigerit, quod non suum (vt plerique sequentium principum) sed populi esse voluit. Tria enim volumina cum testamento suo reliquit: vnum, in quo mandata de funere suo complexus est: alterum, indicem rerum à se gestarum: tertium, breuiarium totius imperii, quantum militum sub signis vbique esset, quãtum pecuniæ in ærario, & fiscis, & vectigaliorum residuis, & eorum H
seruorum libertorúmque nomina à quibus ratio exigi posset: vt auctor est Tranquillus. Hic nescias vtrum magis mirere, potentiámne & opulentiam Romani imperii hac ætate inauditam & incredibilem, an principis frugalitatem & diligẽtiam: qui tanta opera efficere, tot sumptus tolerare, tantisq;
Hadrian[us]. summis testari potuerit. Spartianus auctor est, Hadrianum, antequam Antoninum Pium adoptasset, Ceioniũ Commodũ adoptasse: ob cuius adoptionem Circenses ludos dedit, & donatiuum populo ac militibus. Quem Consulem designatum cum minus sanum videret, sæpissime dictitabat, In caducum parietem nos inclinauimus, & perdidimus quater millies sester- I
Donatiuũ Hadriani. tium, quod populo & militibus pro adoptione Commodi dedimus. Hæc summa à nobis centies centena millia aureûm nostrorũ æstimatur. Is princeps cum magnificentissimus videri vellet, & à nullo magnificentia superari, cum Phrasmeni Iberorum Regi ingentia dona dedisset, & ipse vicissim ab eo visenda accepisset, & inter alia auratas chlamydes, ipse irridendis eius Regis donis, trecentos noxios cum auratis itidem chlamydibus in arenam misit cum feris depugnaturos, aut à feris laniandos. Idem Spartianus alio libro de supradicto Commodo loquens, qui Aelius Verus post adoptionem dictus est, Pro eius (inquit) adoptione infinitam pecuniam K
populo & militibus Hadrianus dedit: sed cum eum videret homo argutior ægerrimæ valetudinis, ita vt scutum solidius iactare non posset, dixisse fertur, Ter millies perdidimus, quod exercitui populóque pro eo dependimus. Sed quater (vt arbitror) hic vt suprà legendum est. Quin & illud mirari magnopere quis possit, quòd Augustus testamento suo inseruit, Se viginti annis proximis quaterdecies millies testamentis amicorum percepisse: quam summam non minorem quinquies & tricies centenis myriadibus aureorum coronatorum esse existimo, hoc est trecen-
ties

A ties & quinquagies centenis millibus. Hæc enim & huiuscemodi credi nõ possunt ab iis qui Romanorum opes publicas priuatásque animo non cõceperunt. Quotus autem quisque intra annos octingentos concepisse dici potest? Multa iam diximus de Crasso, de Pompeio, de Cæsare, & aliis permultis qui ciuile fastigium non excesserunt. Vidimus etiam quibus Romanorum victoriis luxuria Asiatica admissa sit in Vrbem & Italiam. Plinius igitur lib. xxxiii. de copia argenti loquens ita inquit, Scimus lectos mulierum iampridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus ar-
B gentum addidisse primus traditur Pollio Eques Romanus, non vt operiret, aut deliaca specie faceret, sed punica. Idem & aureos fecit. Nec multo pòst argentei deliacos imitati sunt. quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. paulò enim antè hæc facta sunt. Lancésque centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multósque ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant annales qui bellnm talibus vitiis imputauere. Nostra ætas fortior fuit Claudii principatu. Seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris, quinquagenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius ex- Lances argēteæ memorabili pondere.
C ædificata fuerat, & comites eius octingentas quinquagintaocto librarum. Quare quæso? nisi vt quammulti eas conserui inferret. Quinquagenariam in omnibus libris legitur, sed tamen quingenariam lego. sensus enim omnino ita poscit. Idem, Delphinos quinis millibus sestertiûm in libras emptos C. Gracchus habuit, L. verò Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis centum. Confessus tamen est nunquam se iis vti propter verecundiam ausum: sicut eundem sex millibus sestertiûm in libras vasa empta habuisse: vel vt in quibusdam legitur, constat eundem. locus tamen mendæ suspectus est in dictione vasa, ex antiquo. Sestertia cen- Plin. locus Vasa argētea.
D tum, duobus millibus & quingentis aureis à nobis æstimantur. Magnificam autem æstimatricem cælaturæ eam ætatem esse oportet, quæ vasa cælata in singulas libras senis sestertiis emeret, id est centenis & quinquagenis aureis nostris. Idem lib. xxxvi. de luxuria Romanarum ædium loquitur, quam repentè inuasisse Vrbem significare volens, Parua sunt (inquit) cuncta quæ diximns, & omnia vni comparanda miraculo antequam noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo Coss. vt constat inter diligentissimos auctores, domus pulchrior non fuit Romæ, quàm Lepidi ipsius: at hercule intra annos trigintaquinque eadem centesimum locum non obtinuit. Magnificę ædes Ro. Precia domorum.
E Computet nunc in hac æstimatione qui volet marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimáque certantes centum domos, posteáque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Idem libro decimoseptimo, Nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius Censuram post Consulatum simul gessere, anno conditæ Vrbis sexcentesimo sexagesimosecundo, frequentem iurgiis propter dissimilitudinẽ morum. Tunc C. Domitius vt erat vehemens natura, præterea accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti Censorem habitare, pro domo eius millia nummorum idẽtidem L. Crassus orator.

promittens. At Craſſus vt præſens ingenio ſemper, & faceto lepore ſolers, concedere ſe reſpondit exceptis ſex arboribus. At ne vno quidem denario ſi adimerentur, emptam volente Domitio, Craſſus, Vtrùm ne igitur ego ſum (inquit) quæſo Domiti exemplo graui, & ab ipſa Cenſura mea notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu qui ſex arbores æſtimes? Eæ fuere Loti, patula ramorum opacitate laſciuæ. Valerius libro nono, Cn. Domitius L. Craſſo Collegæ ſuo altercatione orta obiecit quòd columnas Hymetias in porticu domus haberet: quem quum continuò Craſſus quanti ipſe domum ſuam æſtimaret, interrogaret, atque vt reſpondit ſexagies ſeſtertio, Quo ergo (inquit) minoris fore æſtimas ſi decem arbuſculas inde ſuccidero? Ipſe tricies ſeſtertio, inquit Domitius. Tunc ait Craſſus, Vter igitur luxurioſior eſt? egó ne qui decem columnas centum millibus nummûm emi, an tu qui decem arbuſcularum vmbram tricies ſeſtertiûm ſumma compenſas? Tricies ſeſtertium Omnibonus pro X X X ſeſtertiis intellexit, cum apertè ſenſus refragetur. Ex his verbis Valerii intelligimus numerum in Plinio deeſſe. Valerius enim ante Plinium fuit. In antiquiſſimo codice ſic ſcriptum inueni, Pro domo eius HS promittens. quod ſignificat ſeſtertium, ſed numerus deeſt, quem numerum cum librarii vel emendatores non perciperent, millia nummorum ſubdiderunt. In eodem codice non concedere ſed addicere legitur, quod mihi placuit. Verùm eas columnas Hymetias Plinius libro trigeſimoſexto duobus in locis non decem ſed ſex fuiſſe dicit. Quòd ſi domus Craſſi ſexagies ſeſtertiûm æſtimata fuit ab inimico, ita vt ne tanti quidem Craſſus addicere voluerit quin arbores inde tolleret, quid exiſtimabimus de aliis quæ poſtea factæ fuerunt? Siquidem L. Craſſus æqualis Q. Catuli fuit, cuius paulò antè mentio facta eſt ex Plinio. Hoc autem ex verbis Plinii intelligimus in eodem xvii. Craſſus (inquit) orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica, ſed aliquanto præſtantior in eodem Palatio Q. Catuli qui Cimbros cum Mario fudit: multo verò pulcherrima conſenſu omniũ ætate ea in colle Viminali C. Aquilii Equitis Romani, clarioris etiam tum iuris ciuilis ſcientia, cum tamen obiecta Craſſo ſua eſt. Hactenus Plinius. Si ergo Craſſus Cenſor ipſe centum & quinquaginta millibus aureorum noſtrorum habitauit (tanti enim ſexagies ſeſtertium eſſe dico) nec tamen pulcherrimam tum habuit, & quæ tunc pulcherrima domus fuit Romæ, poſt trigintaquinque annos centeſimam pulchritudinis notam non obtinuit: quantam magnificentiam ædium Romanarum luxurię tempore cõcipiemus, cum nulla iam Cenſura timeretur? Is enim eſt Craſſus Dialogis Ciceronis de Oratore nobilitatus, quem Cicero meminiſſe potuit, non etiam vidiſſe, & qui vaſa argentea ſenis ſeſtertiis in libras empta habuit, ſi exempla non mendoſa ſunt in eo loco: quod minime ipſe arbitror. Plutarchus in Mario, de domo vel prætorio Marii loquens, circa Miſenum ad voluptatem etiam effœminatam condito, Hanc, inquit, domum Cornelia fertur quinque & ſeptuaginta drachmarum millibus emiſſe. ταύτην λέγεται μυριάδων ἑπτὰ ἡμίσους κορνηλία πρίασθαι. Poſtea tempore non admodum

Plin. locus reſtituendus.

F G H I K

A admodum multo interlapso Lncius Lucullus hanc eandem qningentis drachmarum millibus emit, & ducentis præterea. χρόνου δὲ οὐ πάνυ πολλοῦ γενομένου Λεύκιος Λεύκολλος ὠνεῖται μυριάδων πεντήκοντα καὶ διακοσίων. οὕτω ταχέως ἀνέδραμεν ἡ πολυτέλεια. vsqueadeo celeriter luxuria excurrit. Posterior summa quinquaginta millibus aureorum coronatorum valuit, & paulo plus, cum prior non maior fuerit septem millibus & quingentis. Cicero autem non minoris quin- Cic.dom°.
quaginta millibus anreorum coronatornm habitauit. Gellius lib. xi. Cicero cum emere vellet in Palatio domum, & pecuniam in præsens non ha-
B beret, à Publio Sylla qui tum reus erat, mutuò sestertium vicies tacitè accepit. Ea res tamen priusquam emeret, prodita in vulgus exiuit, obiectúmque ei est quòd pecuniam domus emendæ causa à reo accepisset. Tum Cicero inopinata opprobratione permotus, accepisse se, ac domum quoque se empturum negauit. Atque adeò (inquit) verum sit accepisse me pecnniam, si domum emero. Sed cum postea emisset, & hoc mendacium in Senatu ei ab inimicis obiiceretnr, risit satis, atque inter ridendum, Ignoratis (inquit) Cicero facetè mendacij crimē diluit.
prudentis & cauti patrissa. esse, quod emere velit, empturum sese negare propter competitores emptionis? Hactenus Gellius Tanti autem æstima-
C tam fuisse Senatus etiam decreto Cicero ipse testis est scribens ad Atticum libro quarto, & de euentu actionis eius loquens quam pro domo sua habuit, quæ hodie inter alias orationes extat. Secuta est (inquit) contentio de domo. diximus apud Pontifices. acta res est accnratè à nobis: & si vnquam in dicendo fuimus aliquid, tum profectò doloris magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. Senatusconsultū factum est id quod ad te misi. nobis superficiem ædium Consules de consilii sententia æstimarunt sestertium vicies, cætera in re valde liberaliter, Tusculanam villam quingentis millibus, Formianum sestertiûm ducentis quinquaginta millibus. quæ æ-
D stimatio non modò vehementer ab optimo quoque, sed etiam à plebe reprehenditur. Dices, qnid causæ fuit? Dicunt illi quidem pndorem meum, quòd neque negarim, neqne vehementius postularim. Sed non est id. Nam hoc quidem etiam profuisset: verùm iidem mi Tite Pomponi, iidem inquam illi quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant, nolunt easdem renasci. His verbis apparet domus superficiem vicies sestertium Ciceroni æstimatam, etiam ab iis hominibus qui Ciceronem crescere nolebant. Ea autē æstimatio facta est propter P. Clodium, qui plebiscito obtinuerat cum Tribunus plebis esset, vt Cicero in exilium pelleretur, & bona
E eius publicarentur: qno facto disturbanda ædificia & ad solum diruenda curauit. Cicero autem reuersus obtinuit vt publicè damnum illud sarciretur. Huic æstimationi fidem facit Sallustius in Inuectiua oratione quam in Ciceronem habuit, his verbis, Domum ipsam tuam vi & rapinis funestam tibi ac tuis comparasti, videlicet vt nos commonefacias quàm conuersa respublica sit, cum in ea domo habitaris homo flagitiosissime, quę P. Crassi viri clarissimi fuit. Et post paulum ita subdit, Sed, vt opinor, illa te magis extollunt, quæ post Consulatum cum vxore de Republica consuluisti, cum legis Plauciæ iudicia domi faciebatis, ex coniuratis alios pecunię con

demnabas,cum tibi alius Tuſculanam, alius Pompeianam villam ædifica- F
bat,alius domum emebat. qui verò nihil poterat, hic erat calumniæ proximus.hic oppugnatum domum tuam venerat, aut inſidias Senatui fecerat.denique de eo tibi compertum erat. Quæ ſi tibi falſa obiicio, redde rationem quantum patrimonii acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domum parauers, Tuſculanum & Pompeianum infinito ſumptu exædificaueris : aut ſi retices, cui dubium poteſt eſſe quin opulentiam iſtam ex ſanguine & miſeriis ciuium parauers ? Ex his verbis ſatis apparet vicies ſeſtertium magnam pecuniam fuiſſe, nec immeritò Ciceronem G
conqueſtum apud Atticum, quòd Tuſculanum ſuum ædificium quingentis ſeſtertiis æſtimatum eſſet, quæ nos duodecim millia & quingentos aureos eſſe dicimus.Salluſtius enim infinito ſumptu ædificatum eſſe obiecit.Blondus libro nono Romæ triumphantis, in quo libro vrbis Romæ Romanorúmque magnificentiam diligenter magis quàm doctè oſtendiſſe videtur,ait obſeruaſſe in Epiſtolis Ciceronis,Ciceronem villas duodeuiginti numero habuiſſe, in queis præcipuas Tuſculanam, Formianam, Arpinatem,Ancanam, & Pompeianam. quas tamen eum ſimul poſſediſſe non credo, nec ipſe Blondus affirmat. Cicero in Oratione pro M. Cælio, H
Sumptus vnius generis obiectus eſt,habitationis.X X X millibus dixiſtis eum habitare. Ex hoc loco coniici poteſt magnam eſſe pecuniam X X X ſeſtertia:& præterea exemplum habemus quanti domus locarentur anni-
Seſtertia x x x. uerſaria mercede.X X X ſeſtertia ego ſeptingentos quinquaginta aureos noſtros eſſe dico. Ipſe in Oratione pro domo ſua quodam in loco ita inquit,Nihil erat latum de me:non adeſſe eram iuſſus, non citatus affueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis, cuius domus in palatio, villa in Tuſculano, altera ad alterum Conſulem transferebatur: Senatus Conſules vocabat,columnæ marmoreæ ex ædibus meis inſpectante populo Ro- I
mano ad ſocerum Conſulis portabantur.Sed emendandus locus in quin-
Cic.locus. to Epiſtolarum,vbi ad P.Seſtium ſcribens,ita inquit,Ego tua gratulatione cõmotus,quòd ad me pridẽ ſcripſeras,velle te bene euenire quòd de Craſſo domum emiſſem, emi eam ipſam domũ millibus nummûm X X X V aliquanto poſt tuam gratulationem. Itaque nunc me ſcito tantum habere æris alieni,vt cupiam coniurare,ſi quiſquam recipiat.Huiuſcemodi menda eſt in X I,in epiſtola Decimi Bruti ad Ciceronẽ,Cum ad Remp.liberandã acceſſi,mihi fuit ſeſtertiûm quatuor millibus amplius.ſeptẽ legionum numerum alo,qua difficultate, tu arbitrare. Verum illic triciesquinquies ſeſ- K
tertium legendum puto.Si enim ſuperficies vicies æſtimata eſt,potuit area quindecies addere ad precium. Huiuſmodi ædificia damnoſa ambitione exædificata compellãs Salluſtius in Catilinario,ita inquit, Operæprecium eſt cum domos atque villas cognoueris in vrbium modum ædificatas, viſere templa deorum quæ noſtri maiores religioſiſſimi mortales fecere. Ciceronem autẽ tanti domum emere potuiſſe,argumentũ eſt id quod ipſe in ſecunda Antoniana dicit, Hæreditatẽ mihi negaſti obueniſſe. vtinam hoc tuum verũ crimẽ eſſet.Ego enim amplius ſeſtertiũ ducẽties acceptũ hæreditatibus

A ditatibus retuli. quanquam in hoc genere fateor feliciorem esse te. me nemo nisi amicus fecit hæredem, vt cum illo cōmodo quod erat, animi quidam dolor iungeretur: te is quem nunquam vidisti L. Rubrius Cassinas fecit hæredem. Quibus verbis Antonium vt testamentarium ridiculè mordet. Quanta autem sit pecunia ducéties sestertium, ex eo coniiciendū relinquitur, quòd Cornelius Nepos in vita Pomponii Attici scribit his verbis, Habebat auunculum Cæcilium Equitem Ro. familiarem L. Luculli, diuitem, difficillima natura: cuius sic asperitatem veritus est, vt quem nemo ferre

B re posset, huius sine offensione retinuerit beneuolentiam· quo facto tulit pietatis fructum. Cęcilius enim moriens testamento adoptauit eum, fecitq; hæredem ex dodrante. Ex qua hæreditate accepit circiter centies sestertiū. Et infra, Cū tanta, inquit, pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano victu mutauit, nihil de vitę cōsuetudine: tátaq; vsus est moderatione, vt neque in sestertium vicies quod à patre acceperat, parum se splēdidè gesserit, neque in sestertium centies affluentius vixerit quàm instituerat, patiq; fastigio steterit in vtraq; fortuna: nullos habuerit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam villam: neque in Italia pręter Ardeatinum &

C Nomentanum rusticum prædium: omnisq; eius pecuniæ redditus constabat in Epiroticis & vrbanis possessionibus: ex quo cognosci potest eum vsum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum. Hic est Pomponius Atticus Ciceronis familiarissimus, ita vt Quintus frater ei charior non fuerit: cui rei (vt eiusdem Cornelii verbis loquar) indicio sunt volumina multa epistolarum à Consulatu eius vsque ad extremū tempus ad Atticum missarum. Quæ qui legerit, non multum desiderabit historiam contextam eorum temporum. Qui Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem præbuit. Cui ex patria fugienti sestertia ducenta & quinqua-

Pōponius Atticus Ciceronis familiarissimus.

D ginta donauit, quæ nos sex millibus & ducentis quinquaginta aureis nostris æstimamus. Ex prædictis luculentum mihi documentum sumi posse visum est ad ea quæ agimus intelligenda. Si enim Eques Ro. splendidè vixit in vicies sestertium, ita vt in prędiorum tantum fructu non etiam fœnore redditum pecunię constitueret, oportet omnino magnam fuisse pecuniam vicies sestertium, præsertim cum is vna donatione in Ciceronem tantam pecuniam contulerit. Eodem pertinet id quod ab eodem auctore dicitur: Nec id (inquit) pręteribo, quanquam leue visum iri putem· Cum in primis lautus esset Eques Romanus, & non parū liberaliter domum suam

E omnium ordinū homines inuitaret: scimus non amplius quàm terna millia æris peræquè in singulos menses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. sæpe enim propter familiaritatē domesticis rebus interfuimus. Terna millia æris, millenos ac ducenos sestertios nummos valent, id est ære nostro triginta aureos. Sic in dies singulos Pomponius aureum vnum nostrum in sumptu domestico impendebat. quod intelligo de pulmentario sumptu: quippe elegans ille fuisse dicitur, etsi non magnificus: splendidus, etsi non sumptuosus. Vsus est enim (vt inquit idem Cornelius) familia, si vtilitate

iudicandum eſt, optima:ſi forma,vix mediocri. Nanque in ea erant pueri F
literatiſſimi anagnoſtæ:optimi & plurimi librarii: vt ne pediſſequus quidẽ quiſquam eſſet qui non vtrũque horum pulchrè facere poſſet. Pari modo artifices cæteri quos cultus domeſticus deſiderat,apprimè boni.

Anagnoſtæ ſerui.

Anagnoſtas Cornelius appellat pueros legendi peritos, quibus Pomponius ſuper conuiuium vtebatur,vt plerique Romanorum. Nemo(inquit)in eius conuiuio aliud acroama quàm anagnoſten audiuit. Verùm ex ſupra dictis apparet fructuoſam Ciceroni atq; etiam auriferam eloquentiam fuiſſe.omnes enim artes olim magno cum ſplendore exercebantur. Non omittendum G
illud,quòd caput amputatum parenti eloquentiæ Romanæ, decies ſeſtertium ab Antonio Triumuiro æſtimatum eſt,id eſt quinq; & viginti millibus auteorum noſtrorum. Auctorem enim Appianum habemus in IIII. Ciuilium bel. qui ducenta & quinquaginta millia drachmarum Popilio Lænę pro capite Ciceronis Antoniũ dediſſe ſcripſit. Tanti caput eloquentiæ ab immico æſtimatũ eſt.

Caput Ciceronis quanti æſtimatum ſit.

ὁ δὲ ἀντώνιος ἥσθη τε μάλιστα, καὶ τὸν λοχαγὸν ἐστεφάνωσε καὶ πλέον τῶν ἄλλων ἐδωρήσατο πέντε καὶ εἴκοσι μυριάσιν ἀττικῶν δραχμῶν, ὡς μέγιστον δὴ τόνδε πάντων ἐχθρῶν καὶ πολεμιώτατόν οἱ γενόμενον ἀνελόντα. tametſi merces in ſingula capita proſcriptorum erat conſtituta in edicto proſcriptionis, vt idem auctor H
prodidit,his verbis, ἀναφερόντων δὲ τὰς κεφαλὰς οἱ κτείναντες ἐφ' ἡμᾶς, ὁ μὲν ἐλεύθερος ἐπὶ δισμυρίαις δραχμαῖς ἀττικαῖς καὶ πεντακισχιλίαις ὑπὲρ ἑκάστης. ὁ δὲ δοῦλος ἐπὶ ἐλευθερίᾳ τοῦ σώματος, καὶ μυρίαις ἀττικαῖς, καὶ τῇ τοῦ δεσπότου πολιτείᾳ. qua ratione caput Ciceronis decuplo æſtimatum fuit, quàm aliorum proſcriptorum. Diximus ſuprà Iſocratem dicendi præceptorem orationem vnam talentis viginti vendidiſſe. Theombrotum medicum, Antiochum regem talentis centum ſanaſſe. Apellem pictorem,ſed literarum peritum, Alexandrũ regem viginti auri talentis pinxiſſe,quanti hodie ducatus non mediocris emi poſſit. Singula enim talenta auri non minus ſenis millibus ſeptingenis & quinquagenis I
ſolatis noſtris valuerunt. Ariſtoteles Speuſippi pauculos libros tribus talentis emit,vt auctor eſt Gel. Quanti igitur emptos exiſtimamus libros Ariſtotelis & Theophraſti,quos Strabo lib.xiii.ab Appellicone Teio, magno argento redemptos eſſe tradidit, tineis iam & ſitu corruptos,vt qui iamdiu in terram obruti fuerant? Plinius auunculus Collectanea ſua quadringentis ſeſtertiis vẽdere noluit, vt auctor eſt Plin.iunior lib.iii. Epiſtolarum,his verbis,Perire enim omne tempus arbitrabatur quod ſtudiis non impartiretur. Hac intentione tot iſta volumina peregit, electorumq; commentarios C X mihi reliquit, opiſthographos quidem, & minutiſſimè ſcriptos, qua K
ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipſe potuiſſe ſe cum procurarer in Hiſpania, vendere hos commentarios Largio Licinio CCCC millibus nummûm. & tunc aliquanto pauciores erant. quo in loco non electorũ quę latina dictio eſt,ſed eclectorũ lego. Sũt enim eclecta grecè adnotata, & ἐκλογαὶ adnotationes,& ἐκλελεγμένα ea quæ legẽdo adnotamus. Cęterùm quis nunc regũ emere bibliothecã confertiſſimã decẽ aureorũ millibus velit,quanti à Plinio ciuis vnus priuatus regeſta quędã extemporanea licitari auſus eſt? Et Plinius tamen tãti addicere noluit. Pliniũ autẽ iuniorẽ

Quãti Pli. cõmẽtarios ſuos vẽdere potuit.

diuitem

A diuitem fuisse, multa eius epistolarũ loca declarát. Iam primum in.vii. Epi Diuitię Plinij Iunioris.
stolarum ad Coreliá scribens, ita inquit, Tu quidé honestissimé, quòd tam
impensè & rogas & exigis vt accipi à te iubeam precium agrorum non ex
septingentis millibus, quanti illos à liberto meo: sed ex nongentis, quanti à
publicanis partem vigesimam emisti. Inuicem ego & rogo & exigo vt nõ
solum quid te, verum etiam quid me deceat, aspicias. Et ex his verbis & ex
epistola paulò superiore quam ad Fabatum scribit, apparet eum ducenta
millia nummûm pro accessione precii contempsisse, emptrice etiam hoc
B petente, ne ratum non habere videretur quod à liberto suo gestum erat. Idé
ad Caninium, Equidem commodius nihil inuenio, quàm quod ipse feci.
Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in aliméta ingenuorum in-
genuarumq́ promiserá, agrum ex meis longè pluris actori publico publicè
mancipaui, eundé vectigali imposito recepi, tricena annua millia daturus.
Per hoc enim & Reip. sors in tuto, nec redditus incertus, & ipse ager pro-
pter id quod vectigali longè supercurrit, semper dominum à quo exercea-
tur, inueniet. Ex his verbis apparet Plinium patrię suæ donasse annua sester
tia tricena, quæ à nobis septingétis & quinquaginta aureis æstimantur, pro
C quingentis sestertiis in numerato, quæ pollicitatione patriæ facta debebat,
id est duodecim millibus & quingentis aureis. Qua ratione paulo plus se-
decim millibus sestertiûm & quingentis, singula millia sestertiûm annua æ-
stimauit. Idem libro.v. ad Caluisium scribens: Saturninus qui nos reliquit
hæredes, quadranté Reip. nostræ, deinde pro quadráte præceptionem qua-
dringentorum millium dedit. Hoc, si ius aspicias, irritum: si defuncti volun
tatem, ratum & firmum est. mihi autem defuncti voluntas antiquior iure
est, vtique in eo quod ad communem patriam voluit peruenire. An cui de
meo sedecies contuli, huic quadringentorum millium paulo amplius ter-
D tiam partem ex aduentitio denegé? Sic enim in omnibus exemplaribus le-
gitur, sed corruptissimé: quare sic locus restituendus: An cui de meo sester-
tium decies contuli, huic quadringenta millia. & reliqua. sicq́ sensus liqui-
dus erit. siquidem Plinius his verbis significat decies centena millia num-
mûm Reip. suæ antea se dedisse, & tum quadringéta millia condonare per
præceptionem à se hærede relicta, quæ ipsa paulo plus tertiam partem de-
cies sestertium efficiunt. quadringenta enim millia, tertia pars est duodecies
sestertiûm: & ideo vltra decies sester. olim in remp. collatũ, ait se C C C C
mil. donare tunc, vt quæ cogi non posset soluere, si iure summo vti voluis-
E set. ita enim erat ius constitutum, vt nec hæres institui respublica, nec pre-
cipuum accipere ex testamento posset: vt ex eadé epistola significatur. duæ
autem illæ summæ, X X X V millia aureorum nostrorum valent. Apud
eundem epistola quarta ad Traianum, liberalitatem sestertii quadringentis
pro quadragies legitur. Magnam enim esse pecuniá ex eo ostenditur, quod
epistola alia ad eundé legitur, Theatrum domine Niceæ maxima iam par-
te constructum, imperfectum tamen, sestertium (vt audio) amplius centies
hausit. Seruius grammaticus auctor est Virgilium poetam tres libros Ae-
neidis suæ Augusto recitasse, secundum, quartum, & sextum: sed sextum

maximè ob Octauiam Auguſti ſororem, Marcelli matrem, quem Marcel- F
lum Auguſtus ſibi adoptauerat, qui periit anno decimooctauo valetudine correptus. Hæc igitur Octauia cum recitationi intereſſet, & Virgilius ad carmina illa veniſſet circa finem ſexti libri quæ Marcelli luctū deſcribunt, defeciſſe animo illa dicitur cum ad illud ventum eſt,

Heu miſerande puer ſiquà fata aſpera rumpas, Tu Marcellus eris. –

Aurei Virgiliani verſus.

Aegrè autem refocillata Octauia ſilentium Virgilio imperaſſe dicitur, & dena ſeſtertia pro ſingulis verſibus dari iuſſiſſe, qui numero ſunt vnus & viginti. quod ſi eſt verum, Virgilius paucis verſibus ſupra quinque millia G
aureorum meruit. De hoc poeta ita inquit Seruius, aut quicunque fuit qui eius vitam ſcripſit, Bona autem cuiuſdam exulantis nō ſuſtinuit accipere.

Cēſus Maronis.

poſſedit propè centies ſeſtertium ex liberalitatibus amicorum: habuitq́ domum Romæ in Aeſquiliis, quanquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæq́ plurimum vteretur. Quæcunque ab Auguſto petiit, repulſam nunquam tulit. parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis amiſit. Hæredem autem fecit ex quadrante Auguſtum. Centies ſeſtertium ducenta quinquaginta aureorum millia valet: quare nō fruſtra Iuuenalis eius meminit vt copioſi in Satyra ſeptima. Qui autem diligēter re- H
putauerit commoda magiſtratuum non modò in prouinciis, ſed etiam in Vrbe, is non mirabitur tam diuites quoſdā fuiſſe. Argumentum eius rei ingens mihi videtur ambitus Romæ flagrantiſſimus, cuius vnum exemplum

Ambitus Romæ ingens fuit ob cōmoda magiſtratuum.

ſat erit ex Ciceronis ſumere libro ſecundo Epiſtolarum ad Quintum Fratrem. ſic enim ſcribit, Ambitus rediit immanis. nunquam fuit par. non dico hyperbolas, vel ſeſtertium centies conſtituunt in prærogatiuam pronūciare. Res ardet inuidia. Tribunitii candidati compromiſerunt ſeſtertiis C.C C C in ſingulos apud M. Catonem depoſitis, petere eius arbitratu: vt qui contrà feciſſet, ab eo condemnaretur. Hic locus in impreſſis pridem li- I
bris corruptiſſimè legebatur, in quibus etiam numerus ſeſtertiorum deerat: in recēns impreſſis ne reſtitutus quidem ſatis eſt: quare à me citari integer non potuit. Male tamen ſeſter. C C C C legi ex eo apparet, quòd idem Cicero libro quarto ad Atticum ita ſcribit de his comitiis loquens, Sequere nunc me in campum. ardet ambitus. fœnus ex triente Idibus Quintil. factum erat beſſibus. Et poſt aliquot verſus, Pompeius fremit. queritur. Scauro ſtudet. ſed vtrum fronte an mente, dubitatur. exoche in nullo eſt. pecunia omnium dignitatem exæquat. Meſſala languet: non quò animus deſit, aut amicis careat: ſed coitio COS. & Pompeius obſunt. Candidati iurarūt K
ſe arbitrio Catonis petituros. Apud eum ſeſtertia quingena depoſuerunt, vt qui à Catone damnatus eſſet, id perderet, & competitoribus tribueretur. Si locus hic non mendoſus eſt, ſuprà quingentis vel quingenis potius legi debet: cui parti auctoritas Plutarchi nō Latini facti ſed Græci ſuffragatur, his verbis, ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν μετιοῦσιν εἰς ταυτὸ συνελθοῦσι, παραβαλέσθαι δραχμὰς ἕκαστον ἀργυρίου δέκα δύο ἥμισυ μυριάδας, ὅτε μετίοιεν τὴν ἀρχὴν πάντας ὀρθῶς καὶ δικαίως. Duodecim myriades & ſemis drachmarum Atticarum, hoc eſt centum & vigintiquinque millia denariorum, quingēta millia nummûm valent, ſicq́

summa

A summa quadrat ad nummum. Hanc historiam tetigit Plinius in præfatione, Cum apud Catonem(inquit)ambitus hostem,& repulsis tanquam honoribus ineptis gaudentem,pecunias flagrantibus comitiis deponerét candidati,hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset)profitebãtur. Verumenimuero ex verbis Ciceronis apparet animosum illum fuisse ambitum,cum in tribum vel centuriam potius prærogatiuam centies sestertium pronunciare candidati non dubitarent. Oportuit enim proportione & aliis aliquid diuidi,quę numero quinque & triginta erant,
B aut certè tot tribubus aut centuriis quot ad renunciationem magistratus sufficerent. Hoc ne falsum putetur,tametsi creditu difficile, Cicero præfatiuncula fidem sibi præstruit:Non dico(inquit)hyperbolas,vel hyperbolos aduerbialiter,hoc est hyperbolice.vtroque enim modo legitur. Argumentũ etiã ingẽtis summæ est quod Cicero ambitũ fœnus intẽdisse dicit,& altero tanto maius fecisse, hoc est ex triente bessale. Eiusdẽ rei magnũ argumentũ apud Appianũ lib.2.bell.ciuil. De triũuiratu enim loquens Cæsaris Crassi & Pompeii,& ambitu ingenti,ita inquit·ὅ,τε δῆμος αὐτοῖς ἔμμισθος ἐσθ' τὰς χειροτονίας ἦν. ὤφθη δέ ποτε καὶ μισθώματα ταλάντων ὀκτακοσίων, ὑπὲρ τῆς ἐπωνύμου γινόμενον ἀρ-
C χῆς. Deprehensa est quodã in loco summa octingentorũ talentorum apud sequestres deposita pro cõsulatu adipiscendo. hæc summa non multo minor ducenties sestertio. Diximus in præcedentibus,moris fuisse apud Romanos,vt Aediles & alii magistratus ludos vel munera magnifica facerent & ederent in Theatro vel Circo vel Amphitheatro, quasi populo vniuersam quandam mercedẽ soluentes ob lata suffragia. Dedimus & magnificentiæ exempla,indicia omnino valida ad eam rem quam nunc ago conficiendam. Oportet enim magna fuisse commoda eius honoris qui tãti æstimetur. Nunc quanta fuerit potestas Imperatorũ in bello, & Proconsulũ Potestas
D Prætorúmque in prouinciis suis,demonstrandum est. Iamprimum Strabo Cõsulum
lib.xii.de Cappadocia & Paphlagonia loquens à Pompeio certis finibus & Prætorum Romanorum
terminatis,ita inquit, ὕστερον δὲ οἱ τῶν ῥωμαίων ἡγεμόνες ἄλλως καὶ ἄλλως ἐποίουντο μερισμοὺς, qui ducto
βασιλέας τε καὶ δυνάστας καθιστάντες. καὶ πόλεις τὰς μὲν ἐλευθεροῦντες, τὰς δὲ ἐγχειρίζοντες τοῖς res erant
δυνάσταις, τὰς δ' ὑπὸ τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων ἐῶντες. Postea autem Romanorum du- exercituũ.
ces alias atque alias contributiones fecerunt,Reges & Dynastas constituentes:ciuitatúmque partim immunitate donarũt, partim potentatibus attribuerunt,partim etiam sub ditione populi Romanorúmque reliquerunt. Ex his verbis intelligimus non modò Pompeium post Ponticam victoriã
E hoc iuris vsurpasse,sed etiã alios Imperatores pro arbitrio suo statuere solitos de iis prouinciis quas armis domuerant. Exemplum eius rei luculentum est eodem libro. De quadam enim regione loquens campestri & feraci,& pecore copiosa,ita inquit, Huius regionis partem Amasini obtinent, partem Põpeius Deiotaro dedit, vt Pharnaciæ & Trapezuntiæ adiacentia Deiotarus
vsque in Colchidem & minorem Armeniam : horúmque locorũ Regem eum creauit, cum aliàs haberet hæreditariam à patre tetrarchiam Galatarũ qui Tolistobogi dicuntur,καὶ τούτων ἀπέδειξεν αὐτὸν βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρῴαν τετραρχίαν. Regem(inquit)horum eum creauit. Hic idem Pompeius Tigra-

nem Armeniæ Regem potentiſſimum, ſed victoria Pompeii fractum, ad F
ſe venientem,& diadema ſuum ad pedes eius demittentem,genibúſque aduolutum,diadema vel tiaram regiam reſumere iuſſit,& in ſella regia ſedere, mulcta ſex millium talentûm ob culpam atque iniquitatem irrogata, vt Plutarchus auctor eſt:vt Appianus, ſex millibus talentûm ab eo dono acceptis.Sic enim inquit in Mithridatico, καὶ ἰδίᾳ πέμπειν μὲν τάλαντα ἑξακισχίλια, εἰς τὴν στρατιὰν δὲ δραχμὰς πεντήκοντα ἑκάστῳ, καὶ λοχαγῷ χιλίας, καὶ χιλιάρχῳ μυρίας. Strabo rurſus poſt aliquot chartas de Commanis Ponticis loquens,quod ſacertium Dianæ dicatum erat, παραλαβὼν δὲ Πομπήιος τὴν ἐξουσίαν ἀρχέλαον ἐπέστησεν ἱερέα, G
καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώραν δίσχοινον κύκλῳ. τοῦτο δ' ἐστὶν ἑξήκοντα στάδιοι πρὸς τῇ ἱερᾷ, προστάξας τοῖς οἰκοῦσι πειθαρχεῖν αὐτῷ.Accepto autem imperio Pompeius Archelaum ſacerdotio præfecit,& regionem ei attribuit duorum ſchœnorum in circuitu,quæ ſexaginta ſunt ſtadia ſacram vrbem ambientia:iuſſitq́; eius ambitus incolas imperio eius parere. Quale autem fuerit aut quàm locuples ſacerdotium,ex eo intelligitur quod idem auctor ait his verbis, Regum Ponticorum tempore diebus feſtis qui Dianæ ſacri erant, ſacerdos Commanorum diadema regium geſtabat, & ſecundum Regem honori habebatur. Commana autem imperio eius ſuberat cum ſacris ſeruis qui Hieroduli di H
cebantur,numero non pauciores ſex millibus,in quos omnifariam poteſtatem habebat, præterquam eos vendendi. Cicero autem hoc docet in lege Agraria contra Rullum,cum dicit non licere Decemuiris à populo creatis ſtatuere de agro Pontico & Mithridatico à Pompeio capto. Itá ne vero (inquit)hos agros regios Mithridatis,qui in Paphlagonia,qui in Ponto,qui in Cappadocia fuerunt,cum adhuc imperator in bello verſetur,in locis au tem illis etiam nunc belli nomẽ reliquum ſit,eos agros quorum adhuc penes Cn.Pompeium omne iudicium & poteſtas more maiorum debet eſſe, Decemuiri vendent? Eodem pertinent ea quæ apud Lucanum Pompeius I
ipſe gloriatur in ſecundo Pharſaliæ,cum auxilia vndique euocanda diſſerit,filio ob id allegato.Hoc tamen verum eſt, quòd ea quæ ab his imperatoribus ſtatuebantur,neceſſe erat Senatuſconſulto confirmari:id quod eodem in loco Strabo docet his verbis, διαφιλονεικοῦσι δὲ καὶ ἐπελθὼν ὅμως, ἠξίωσεν ὥστε τὰς τιμὰς ἃς ἐποιήσατο ὁ Λεύκολλος τῶν Ποντικῶν τισί, μὴ κυρῶσαι τὴν σύγκλητον. Confecto autem bello Romam reuerſus Pompeius, peruicit ne ea præmia quæ Lucullus quibuſdam Ponticis primoribus pollicitus fuerat,à Senatu confirmarentur. ἄδικον γὰρ εἶναι κατορθώσαντος ἄλλου τὸν πόλεμον, τὰ βραβεῖα ἐπ' ἄλλῳ γενέσθαι, καὶ τὴν τῶν ἀριστείων διανομήν.Iniquum enim eſſe,bello eo ab alio confecto, in alte- K
rius arbitrio belli pręmia,& decorum militarium collationẽ manere. Nemo autem ignorat Ponticum bellum Lucullum bona ex parte geſſiſſe, ſed cum ei Pompeius ante diem ſucceſſiſſet, conficere non potuiſſe: & Pompeium ex rebus geſtis Luculli triumphaſſe fortunæ iniquitate,quæ Lucullum ſummo fauore euectum,repente deſtituit,vt videre eſt Plutarchum in Lucullo legentibus. Cauſam tamen præbuit Cicero, qui orationem pro Pompeio habuit ad populum cum Præturam ipſe gereret,quę Oratio pro lege Manilia inſcribitur.Ob hoc Lucullus Reip.infenſus,in ocium ſe contulit,

Sacerdotium opimum in Ponto.

Hieroduli

Lucullus.

A tulit, singulariq; lautitia & splendore sumptuum vitam per omnem viuendi amœnitatem traduxit, ex ea ipse prouincia summis opibus auctus, cum tamen triumphi sui die aureum simulacrum Mithridatis sex pedum longitudinis, clypeúmque gemmis consertum, cum immani summa auri & argenti facti signatiq; in ærarium intulisset. Cicero in Pisonem præclari facinoris loco ponit quòd prouinciam contempserit. Ego Antonium (inquit) Collegam cupidum prouinciæ, multa in Remp. molientem, patientia atque obsequio meo mitigaui: ego prouinciam Galliam Senatus auctoritate

Cicero ꝓuinciã deposuit.

B exercitu & pecunia instructam & ornatam, quam cum Antonio communicaui, quòd ita existimabam tempora Reip. ferre, in concione deposui, reclamante populo Ro. Idem cum prouinciam Ciliciam obtineret, ad Atticum scribens de vitæ suæ integritate, Ipse, inquit, in Asiam profectus sum Tharso Nonis Ianuariis: non me hercule dici potest qua admiratione Ciliciæ ciuitatum, maximéque Tharsensium. Postea verò quàm Taurũ transgressus sum, mirifica expectatio Asiæ nostrarum diœcesum, quæ sex mensibus imperii mei nullas meas acceperat literas, nunquam hospitem viderat: illud autem tempus ante me fuerat in hoc quæstu. Ciuitates locupletes

C ne in hybernis milites reciperent, magnas pecunias dabant, Cyprii talenta Attica C C. qua ex insula (non hyperbolicôs loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. Ob hæc beneficia quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi nisi verborum decerni sino. Si hic numerus C C talenta verè apud Ciceronem legitur (vt verè legi puto) centum & viginti millia aureorum nostrorum eo nomine lucrifacere potuit si famam contempsisset. Opulentam autem Cyprum olim fuisse ex eo coniicimus, quòd Ptolemęo Cypri Rege confiscato, Cato qui Clodii factione ad colligendam eius gazam ablegatus est, paulo minus septem millia talentûm Romam depor-

Commoda magistratuũ Romanorum in prouinciis.

D tauit ex auctione gazæ, vt auctor est Plutarchus, ὡς ᾧ κάτωνι συνήχθη μὲν ἀργυρείου τάλαντα μικρὸν ἑπτακισχιλίων ἀποδέοντα. quanquam maior ob id pecunia fuisse videtur, quòd Cato aliquando in altercatione Pompeio obiecit se ex Cypro plus auri atque argenti nullo exercitu detulisse, quàm Pompeius ex omnibus triumphis concusso terrarum orbe ipse instructus ingentibus copiis intulisset in ærarium: quo tempore Cyprus in prouinciam prætoriam redacta est factione eiusdem Publii Clodii Pulchri Ptolemæo infensi ob negatam ei pecuniã ad redemptionis precium cum à piratis interceptus esset. quæ historia à Strabone narratur in fine libri decimiquarti.

Cypria gaza publicata.

E Idẽ Cicero pro lege Manilia, Difficile est dictu Quirites quanto in odio simus apud exteras nationes propter eorum quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris vestris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domũ satis clausam ac munitam fuisse? Vrbes iam locupletes & copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Idem Pisoni obiecit quòd perfidiã C C C talentis vendidisset, his verbis, Idemq; tu Rabocentum Bessicæ gentis principem, quum trecentis talentis Regi Cotto vendidisses, securi percussisti, cum ille ad te Legatus in castra venis-

set,& tibi magna præsidia & auxilia à Bessis equitum peditumq; pollicere- F
tur. Et paulo inferius, Nonne sestertium centies & octogies, quod quasi vasarii nomine in venditione mei capitis adscripseras, ex ærario tibi attributū Romæ in quæstu reliquisti? Nonne cum ducenta talenta tibi Apolloniatæ Romæ dedissent ne pecunias creditas soluerent, vltro Suffidium Equitem Romanum hominem ornatissimum, creditorem debitoribus suis addixisti? Vasarium Cicero appellat id quod publicè dabatur magistratibus, vt muli, equi, vasa, & reliqua quæ magistratus instrumentum implerent: id quod patet ex eo quod idem dicit in lege Agraria contra Rullum, de G
Decemuiris loquens, quos Rullus creandos esse censuerat ad agros diuidendos, diuidendosq; per prouincias, Dat(inquit) potestatem verbo Prætoriam, re vera regiam: definit in quinquennium, facit sempiternam. tantis enim confirmat opibus & copiis, vt inuitis eripi nullo modo possit. Deinde ornat apparitoribus, scribis, librariis, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centuriis, supellectili. Sumptum haurit ex ærario, suppeditat à sociis. Intelligimus ergo vasarii nomine pecuniam publicè dari solitā magistratibus euntibus in prouincias, ex qua sibi necessaria compararent: id quod postea Augusti tempore Senatusconsulto constitutum est. Tranquil H
lus in Augusto, Auctor & aliarum rerum fuit: in queis, ne acta Senatus publicarentur: ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur: vt pro Consulibus ad mulos & tabernacula quæ publicè locari solebant, certa pecunia constitueretur. Meminit eius moris Cicero in quinta in Verrem Actione, & Lampridius in Alexandro, his verbis, Iudices cū promoueret exemplo veterum, vt & Cicero docet, & argento & necessariis instruebat, ita vt Præsides prouinciarum acciperent argenti pōdo vicena, mulos & equos binos, vestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, coquos singulos: & si vxores non haberent, singu- I
las concubinas, quòd sine iis esse non possint. Reddituri deposita administratione mulas, mulos, equos, muliones, & coquos: cætera sibi habituri, si bene gessissent. Sed illa fuit priscæ seueritatis imitatio, qualis in legibus sumptuariis intelligitur, de quibus infrà dicturi sumus. Cicero igitur Pisoni obiicit quòd eo tempore quo Cicero exilio mulctatus fuit, Piso & Gabinius prouinciarum pactione cum Clodio Pulchro Trib. pl. Ciceronis inimico conspirarint: sicq; factum vt per Trib. pl. prouincias obtinuerint, Gabinius Syriam, Piso Macedoniam: & Pisoni centies & octogies sestertium vasarii nomine decretum sit, si verus est numerus: quam totam pecu- K
niam fœnore Romæ occupauit, quę nō minor fuit quadringentis & quinquaginta millibus aureorum nostrorum. Sunt & alia nomina pecuniæ imperandæ ciuitatibus, quam magistratus in rem suam vertebant: quæ Cicero eadem in oratione in Pisonem persequitur. Qui modus (inquit) tibi fuit frumenti æstimandi? qui honorarii? si quidem potest vi & metu extortum, honorarium nominari: quod cum perequè omnes, tum acerbissimè Bœotii & Byzantii, Cheronenses, Thessalonica sensit. Frumentum æstimandū intelligo id frumentum quod in cellam Prætoris vel Consulis imperatur,

Vasarium.

pro

A pro quo pecuniam imperabant quantam collibuerat. Honorarium appel-
lo, quod Græci εἰσόδιον καὶ ἔισοδον, id eſt xenium aduenticium quod datur in- Honorariū isodiō & isodon.
gredienti quáque vrbem Magiſtratui, vt hodie principibus noſtris cum
primùm vrbes pompaticè ingrediuntur. Sequitur in eadem oratione, Mit-
to aurum coronarium quod te diutiſſime torſit, cum modò velles, modò
nolles. Lex enim generi tui & decerni, & te accipere vetabat, niſi decreto
triumpho. His accedit, quòd Romani Imperatores ciuitatem Romanam
dare poterant, vt auctor eſt idem Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo,
B his verbis, Audebo etiam hoc contendere, nunquam eſſe condemnatum
quem conſtaret ab Imperatore noſtro ciuitate donatum. His igitur & hu-
iuſcemodi cauſis Romani Senatores diteſcere in immẽſum poterant. Au- Auguſti tempora.
guſti autem tempore mirum in modum auctum eſt faſtigium Romanũ,
non modò publicum, ſed etiam priuatum, licet luxus vitę diminutus eſſet:
exemplum prodente principe. mittebat enim in prouincias Conſulares &
Prætorios & Equeſtris ordinis viros, quoſcuuque honore dignos iudica-
bat: qui etiam quò plures (vt Tranquilli verbis loquar) partem adminiſtrã- Auguſtus amicorum locupletator.
dæ Reip. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum,
C viarum & aquarum, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, præfectu-
ram Vrbis, Triumuiratum legendi Senatus, & alterum recognoſcendi tur-
mas equitum quotienſcũque opus eſſet. Cenſores creari deſitos longo in-
teruallo, creauit. numerum Prætorum auxit. exegit etiam vt quotienſcunq;
Conſulatus ſibi daretur, binos pro ſingulis Collegas haberet. Ab iis igitur
quos locupletes nouerat ipſe, exigebat vt Vrbem monumento aliquo inſi-
gni ornarent. Hunc morem tenuerunt & alii principes, vt videre eſt apud
hiſtoricos, & Plinium in Epiſt. lib. ii. Firminus (inquit) inductus in Senatũ,
reſpondit crimini noto. Secutæ ſunt diuerſæ ſententię Conſulum deſigna-
D torum. Cornutus Tertullus cenſuit ordine mouendum: Acutius Nerua in
ſortitione prouinciæ rationem eius non habẽdam: quæ ſententia tanquam
mitior vicit, cum ſit alioqui durior, triſtiórque. Quid enim miſerius, quàm
exectum & exemptum honoribus Senatoriis, laboribus & moleſtia non
carere? & reliqua quæ longius proſequitur. Cæterùm pręterquam quod ſu
prà ex Trãquillo diximus Auguſtum inuecta Vrbi Aegyptia gaza, tantam
rei nummariæ copiam effeciſſe, vt multum precii prædiis accreuerit, ex eo
coniicere licet homines Romanos inuſitatis opibus affluentes fuiſſe, quòd
intra X X annos ſeſtertium quaterdecies millies ex amicorum teſtamentis
E accepiſſe ſeſe teſtatus eſt. Huic dicto fidem arrogat id quod apud Senecam
lib. ii. de beneficiis ſcriptum eſt, his verbis, Lentulus Augur diuitiarum ma- Memorabiles Lentuli Auguris opes.
ximum exemplum, antequam illum libertini pauperẽ facerent, quater mil-
lies ſeſtertium ſuum vidit. Hic cum omnia incrementa ſua diuo Auguſto
deberet, ad quem attulerat paupertatem ſub onere nobilitatis laborantem,
princeps iam ciuitatis & pecunia & gratia, ſubinde Auguſto ſolebat queri
dicens à ſtudiis ſe abductum. Quater millies ſeſtertium dico non minorem
eſſe pecuniam centies centenis millibus aureorum coronatorum, ne fru-
ſtra putemus eum diuitiarum maximum exemplum appellatum à Seneca,

homine ipſo prædiuite, vt à Iuuenale appellatus eſt, & ipſe fatetur apud Tacitum lib.xiiii.in oratione ad Neronẽ habita: quem Tigillinus & alii eius inimici variis criminationibus apud Neronem adorti ſunt, tanquam ingentes & priuatum ſupra modum euectas opes in dies adhuc augeret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quaſi principem ſupergrederetur. Tranquillus Lentuli his verbis meminit in Tyberio: Satis conſtat Cn.Lentulum Augurem, cui maximus cenſus fuit, metu & angore ad faſtidium vitę ab eo actum, & vt nequo niſi ipſo hærede moreretur. Verumenimuero hoc animaduerſione dignum, raram auri mentionem apud antiquos reperiri, non modò pro eo quantæ priſcæ ætatis opes celebrantur ab auctoribus, ſed rariorem etiam quàm pro noſtri temporis opulentia, & contrà quàm hodie loquendi mos inoleuerit. Quotus enim quiſque in cõmemorandis opibus hodie pręſertim ingentibus argenti mentionem facit? Nam in votis temerariis, quibus ſurdum numen Fortunam idẽtidem fatigamus, primo quoque verbo aurum nuncupari ſolet: tametſi apud nos in rationibus publicis ac priuatis, argenteis ſummis omnia tranſiguntur: alioquin & ſponſionibus factitandis, & pignoribus deponẽdis, & circularibus fabulamentis aurum plerũque per ora hominum fertur. At verò apud antiquos argentum hominum ſermone celebratius fuit. Sed præter alia (inquit Plinius) equidem mirer populum Ro. victis gentibus in tributo ſemper argentum imperaſſe, non aurum: ſicut Carthagini cum Annibale victę argẽti pondo annua in quinquaginta annos. nec poteſt videri penuria mũdi id eueniſſe: nam Midas & Crœſus in infinitum poſſederant. Eodem pertinere videtur & illud eiuſdem Plinii dictũ eodem libro, Mirum in auro cælando inclaruiſſe neminem, argento multos. maximè tamen laudatus eſt Mentor, de quo ſuprà diximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta ſunt, ac iam nullũ extare dicitur. proximi Acragas & Boethus & Mys fuere. Magna fama poſt hos celebratus eſt Antipater, qui ꝗ Satyrũ in phiala grauatũ ſomno collocauiſſe verius quàm cælaſſe dictus eſt Stratonicus. Laudatur & Zopyrus, qui Areopagitas & iudicium Oreſtis in duobus ſcyphis pondo.xii.æſtimatis. In vetuſtiſſimo non pondo, ſed HS, id eſt ſeſtertium legitur: quod ego interpretor ſeſtertium duodecies, id eſt cẽſu Senatorio. Nam paulò ſuprà dixerat, Nec copia tantum argenti fuerat vitæ, ſed validius pœnæ metu precium, idꝗ iampridem, vt ignoſcamus nobis. Delphinos quinis millibus ſeſtertiûm in libras emptos C. Gracchus habuit. L. verò Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos ſeſtertiis centum: confeſſus eſt tamen nunquam ſe iis vti propter verecundiã auſum: ſicut eundem ſex millibus ſeſtertiûm in ſingulas libras vaſa empta habuiſſe. In quibuſdam antiquis vtrobique pondo pro ſeſtertiis legitur, ſed male. ſeſtertiis enim in vetuſtiſſimo legitur, quomodo & in impreſſis libris. Sed de hoc loco ſuperius ſatis dictum eſt. Sequitur apud Plinium loco ſuperiore, Fuit dein Pytheas cuius duę vnciæ X X venierunt. Vlyſſes & Diomedes erant in phialæ emblemate Palladium ſurripientes. Fecit idem & cocos Mageireſia appellatos paruulis potoriis, è quibus ne exemplaria quidem

Rara auri mentio apud priſcos.

Argentum hominum, Romanorũ ſermone auro celebratius fuit.

Auri cælaturæ rara mentio.

A quidem licet exprimere. tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer Crustarius famam, subitoq; hæc ars ita exoleuit, vt sola iam vetustate censeatur. In vetusto exemplari non viginti, sed decem legitur. vtrobique tamen deesse summa videtur. Oportet autem opus preciosum fuisse in quo tale fuit emblema. Magiresia etiam corruptum est pro magiriscia, cum magiriscus diminutiuè cocū significet apud Græcos. In antiquis etiā libris crustarius non legitur, sed sic, Habuit & Teucer famam. Verùm hoc dictum Plinii credibile facit id quod suprà de Graccho & Crasso dictum B est, qui Censuræ tempore pœnę metu deterreri non potuerunt, quin precium argenti fabrefacti & cælati eousq; intenderēt, vt operis æstimatio decuplo materiam argenti excederet. Hoc enim illa verba Plinii significant, Validiúsque fuit pœnæ metu precium. Preciosa autem vasa esse omnino oportuit, quæ ea arte fabrefacta essent, quę iam interiisset propter subtilitatem. De emblematis in Annotationibus in libros iuris editis dicere me memini, cuiusmodi artis exempla hodie non visuntur. nam & ante Plinii ætatem ars iamdiu exoleuerat. Officinæ Parisienses maximè auro & argento fabrefacto hodie nobiles sunt, priuatim etiam vno vico aurificibus di-C cato. Et tamen vasa hodie pondere & inauratura censentur, & interdum pictura. In iis enim rebus & in fabrica vascularii artem consumunt. Cælatores, sigillis, & aureolis gestaminibus, & mūdo muliebri occupati sunt, quibus omnibus rebus ars nequit inclarescere. Quare hodie aurificium accessionis ferè vicem habet, olim autem precia huiusmodi rerum ex arte non ex materia statuebantur. Inde illud Plinii dictum lib. xxxiiii. Quondam æs confusè auro argentóque miscebatur, & tamen ars preciosior erat. Nunc incertum est, peior hæc sit, an materia: mirumq;, cum ad infinitum operum precia hæc creuerint, auctoritas artis extincta est. Quæstus enim causa, vt o-D mnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat: adeoq; exoleuit fundendi æris preciosi ratio, vt iā diu ne fortuna quidē in ære ius artis habeat. Quoniam verò iam multa de opibus Romanis, de primoribus viris, & eorum magnificentia, & immani etiam quorundā luxu diximus, & eousque summas consumptarum opum auximus, vt fidem omnino facturi non videamur, vtemur nunc & alio testimonio Plinii, vt verisimilia saltem dixisse videamur, iis quidem lectoribus qui res priscas modulis nostræ auorúmque memoriæ mētientes, hactenus fidem historiæ accommodare possunt, quatenus pusilla animi sensa æstimare eos sinunt. Is igitur auctor rerum o-E mnium memorabilium, & æstimator acutus, & admirator disertus, lib. xxxvi. post enumerata opera externa, de rebus tandem Romanis dicere ita orsus est: Verùm & ad vrbis nostræ miracula transire conuenit, nongentorúmque annorum dociles scrutari viros, & sic quoque terrarum orbem victum ostendere, quod accidisse totiens penè, quot referētur miracula, apparebit: vniuersitate verò aceruata, & in quendam vnum cumulum coniecta, non alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in vno loco narretur. Nam vt Circum maximum à Cæsare Dictatore extructum longitudine stadiorum trium, latitudine vnius, sed cum ædificiis iugerûm

Emblemata. Officinæ Parisiēses. Cęlatores. Antiqua artificia. Plinius auctor memorabiliū rerum omnium. Circus maximus à Cęsare extructus.

quaternûm ad ſedem ducentorum.lx.milliũ,inter magna opera dicamus: F
nonne inter magnifica,baſilicam Pauli,forumq́ diui Auguſti,templum Pacis diui Veſpaſiani Imperatoris Auguſti pulcherrima operum quę vnquã.
Plinij loc⁹ Lego ex vetuſto exemplari,vires dociles, non viros. Baſilicæ Pauli meminit Plutarchus his verbis in Cæſare,vt quidem latinè leguntur Cæſar vberrimas Gallorum diuitias per omnes paſſim magiſtratus hauriendas permittens,Curionem Tribunumplebis grandi fœnore obſtrictum liberauit.Paulo quoque Conſuli mille & quingenta ſeſtertia prębuit,ex quibus nobiliſſimam ille in foro baſilicam Fuluiæ dicatam extruxit.Quo in loco non ſeſ G
tertia,ſed talenta lego ex græco exemplari, & ex Appiano lib.ii.bel.Ciuilium:Paulum autem(inquit)mille & quingentis talentis eo pacto redemit, vt neque pro illo quicquam ageret, neque contra eum quicquam moliretur.Curionem autem,vt pro eo in pleriſque ageret, quem plurimo ære alieno ſciebat obrutum,facilè adegit. Paulus baſilicam admodum ſplẽdidam ſuo nomine ex ea pecunia extruxit. παῦλον μὲν χιλίων καὶ πεντακοσίων ταλάντων ἐπρίατο, μηδὲν αὐτῷ μήτε συμπράττειν, μήτε ἐνοχλεῖν: κουρίωνα δὲ συμπράττειν ὑπὲρ πλειόνων ἄλλως ἐνοχλούμενον ὑπὸ χρεῶν πολλῶν. Plutarchus etiam ipſe in Pompeio talenta non ſeſtertia dixit his verbis,vt latine legimus:Cæſar multos ciues pecuniis ſibi H
allexit,multos etiam primorũ muneribus placauit,inter quos Paulus Conſul ob mille & quingẽta talenta mutatus eſt, & Curio Trib.pl.ingenti ære alieno liberatus. Diximus alibi hanc ſummã nongenta millia aureorũ noſtrorũ valere,ne miremur eam baſilicã à Plinio inter opera magnificentiſſima cenſeri.Idem Plinius,Pyramidas, regũ miramur opera, cum ſolũ tantũ foro extruẽdo ſeſtertiis mille ducentis Cæſar Dictator emerit, &(ſi quidẽ
Domus P. Clodij. impenſę mouẽt captos auaritia animos)P. Clodius quẽ Milo occidit, ſeſtertiis cxlviii.millibus domo empta habitauerit, quod equidẽ non ſecus ac
Aes alienũ Milonis. regum inſaniã miror.Itaq; & ipſum Milonẽ ſeſtertia ſeptingenta millia æ- I
ris alieni debuiſſe,inter prodigia humani animi duco. Hæc verba tot tantiſq́ mendis ſcatent,vix vt reſtitui poſſe confidam. Primùm ſeſtertiis mille & ducentis pro duodecies ſeſtertio,rarus fuit antiquis ſermo , vt alibi dixi: deinde in antiquis quibuſdam numerus corruptus eſt,vt omnino nihil elici poſſit.In vetuſtiſſimo HS.li.legitur. Poſtremò Trãquillus in Iulio ipſo de hoc ita ſcribit, Nullum largitionis aut officiorum in quenquam genus publicè priuatimq́ omiſit.forum de manubiis incohauit, cuius area ſuper ſeſtertium millies conſtitit. De Clodiana autem domo vt nunc legitur, ridiculum eſt precium,quum Lucii Craſſi domus,cuius Plinius meminit vt K
Plin.locus mediocris,tricies pluris vendi potuerit.Milonem autem hominem egregiè profuſum ſeptingenta millia æris alieni debuiſſe,non erat admiratione dignum,quæ ſumma multo minor eſt decies ſeſtertio. Macrobius in.ii. Satur. Auguſtus delata ad ſe magnitudine æris alieni quam quidam Eques Romanus dum vixit,excedentem ducenties celauerat, culcitrã emi cubicularem in eius auctione ſibi iuſſit:& præceptum mirantibus,hanc rationẽ reddidit,Habenda eſt ad ſomnum culcitra,in qua ille cum tantum deberet, dormire potuit.Planũ fit igitur locũ mendoſum eſſe. In duobus antiquis libris,

A libris, quos vidi, talenta D C C legitur, quod non probo, cum propterea quòd Romani talentorum vocabulo non vtebātur, tum quia hæc summa minor est ducenties sestertio. at Curionē sexcenties sestertium debuisse, auctor est Valerius lib. ix. his verbis, Consimilis mutatio in domo Curionū extitit. Siquidem forum nostrū, & patris grauissimum supercilium, & filii sexcenties sestertium æris alieni aspexit, contractum famosa iniuria nobiliū iuuenum. de quo nonnihil suprà diximus ex secunda Ciceronis Antoniana. Publium autem Clodium perdita ac vecordi luxuria fuisse, ex eodem B Valerio nouimus, his verbis de eo eodē in loco dicente, Publii autē Clodii iudicium quanta luxuria & libidine abundauit? in quo vt euidēter incesti crimine nocens reus absolueretur, noctes matronarum & adolescentium nobilium magna summa emptæ, mercedis loco iudicibus erogatæ sunt. Cicero ad Atticum libro primo de eo iudicio loquens ita inquit, Caluus per vnum seruum, & quidem ex gladiatorio ludo, confecit totum negocium, accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam verò (o dii boni) rem perditam, etiam noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerūt. Ita sum- C mo dissensu bonorum, pleno foro seruorū, X X V iudices ita fortes tum fuerunt, vt summo proposito periculo vel perire maluerint, quàm perdere omnia. X X X I fuerunt, quos fames magis quàm fama cōmouit. De eo iudicio iterum loquens eodem lib. Afflicta (inquit) Resp. empto cōstuprato q; iudicio. Omnino igitur oportet magnas has esse summas quas Plinius ob insignē nequitiam insaniæ Regum Aegypti comparandas duxerit, qui pyramidas ipsi mundi miracula construxerunt. Vidi tria exemplaria, vt suprà dixi, manu scripta, in quibus ita de Clodio legitur, talētis ducentis X L V I I emit locum quo habitauit. sensu etiam immutato, quasi aream do- D mus tanti emerit. Sæpe suprà testati sumus exemplaria Pliniana fluxam fidem habere, quod ad numeros quidem & summas pecuniæ pertinet. quid enim simile habet talentum cum sestertio? quāquam & in omnibus auctoribus id genus errati inualuit, vt multis exemplis docuimus. Rursus vt sestertium millies legam apud Tranquillū, adduci non possum, cum ea summa fidem omnino excessura sit, si superficiē operis proportione areæ æstimandam relinquamus: potiúsque sestertia mille, & apud Plinium sestertiis mille & ducentis probarim, si alterum eligere cogar, etsi omnino minor summa est, quàm vt Plinius inter miranda poneret. Quare nihil consti- E tuo, nisi hoc tantum, quòd hic locus corruptus est. Reliqua verò ex vetustissimæ lectionis obseruatione sic legenda contenderim: Et si quidem impensæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius quem Milo occidit, sestertium centies & quadragiesocties domo empta habitauerit: quod equidē non secus ac Regum insaniā miror. Itaq; & ipsum Milonē sestertiū septingenties æris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Vidimus suprà Curionem grandi ære alieno liberatum esse à Cæsare, & hac mercede Remp. prodidisse. Hoc æs alienū Valerius sexcenties sestertiū taxauit, ego mille & quingentis millibus aureorū nostrorum æstimo, id est quindecies

Curionis æs alienū.

Loc° Tranquilli emēdatus.

Aes alienū Milonis.

centenis millibus. Milo vltra hanc summam ducenta & quinquaginta millia aureorum debuit. Ne miremur Plinium id inter prodigia humanarum mentium posuisse, tanti hominem obstringere se creditoribus in animum induxisse ea lege, vt pecuniis non dissolutis solum vertendum esset, aut nexum ineundum. Nondum enim scripta erat lex ob alienum, quæ est in codice Iustiniani in titulo de Actionibus & obligationibus. Domum autem illam Clodius ante paucos menses quàm à Milone occideretur, de Marco Scauro emerat in Palatio, vt auctor est Asconius in Ciceronis Milonianá. F

Ne autem miremur Miloné tantum æs alienum conflasse, idem Asconius refert Milonem eo tempore Consulatus candidatum cum P. Plaucio & Q. Metello Scipione fuisse, cum ipsi candidati non solum largitione profusa certatim popnlare studium emereri contenderent, sed etiam armatis factionibus succincti palam viderentur. Mense autem intercalari interfecto iam Clodio, Milonem aduersariorum inuidia recreatum, qui curiam incenderant, integrato impetu Consulatum solito etiam enixius & audacius petere cœpisse, ita vt apertè tributim in singulos millia assium dederit ad fauorem conciliandum. Ex quibus verbis coniicere licet, immensam quandam summam in eum ambitum effudisse, cum præter magistratum summum, quem viuo etiam Clodio petebat, accusationem etiam instantem de cæde Clodiana ea renunciatione redimere populi fauore conaretur. A qua spe cum decidisset, in exilium abiit. Mille asses, decem aureis nostris valebant, quam mercedem suffragii viritim repræsentare Milo non dubitauit. Nunc si quis parcus æstimator in singulas tribus (quæ trigintaquinque fuerunt) millenos redemptos suffragatores colligat, ad trecenta quinquaginta millia hoc nomine sumptus euadet. Ob cuius rei infamiam lex statim de ambitu à Pompeio noua & seuerior lata est. De eo Asconius ita inquit, Milo damnatus, in exilium Massiliam intra paucissimos dies profectus est. Bona eius propter alieni æris magnitudinem semuncia venierunt. Semuncia venire bona sic dictum est, vt addicere nummo, de quo antè diximus: quod perinde est ac si gratuitò addicerentur. Semuncia enim hoc in loco quartam & vicesimam partem assis nummi significat, quæ stipe nostrate sextantem Turonici denarioli valet. Mirari hic rursus subit animosum corruptorem (vt suprà diximus) Cæsarem Dictatorem, de cuius ære alieno libro secundo dictum est, qui Paulum Consulem aureorum nongentorum millium æstimatione redimere non dubitarit, atque ea demum lege, ne quid commodaret ei, modò ne quid incommodaret. Curioné Tribunum etiam quindecies centenûm milliû, sed eo pacto, vt penè in omnia se addiceret, ne sexcétis millibus aureorum pluris sese indicasse Tribunum quàm Consulé miremur. Profectò nõ video ad hanc seu magnificentiá seu vecordiá aliquid addi posse. Cæsar enim tum ciuis tantum Romanus erat, necdum Dictatura assumpta, & sublato Pompeio animos maiores priuato fastigio sustulerat. Nam quæ post Dictaturam & triumphos destinauerat (vt auctor est Tranquillus) si mors eum non occupasset, æquare potuissent Alexandri magni incepta. Idé Plinius loco supradicto de Romanis domibus

(Margin: G; H; Mille asses valuisse aureos decé.; Lex de ambitu.; I; Semuncia venire bona.; Semuncia nummi.; Cæsar corruptor animosissim⁹.; K)

A bus loquens, Computet (inquit) in hac æstimatione qui volet, marmorum
molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissi-
maq; certantes cētum domos, posteaq; eas ab innumerabilibus aliis in hūc
diem victas. Profectò incendia puniunt luxum, nec tamen effici potest vt
mores aliquid ipso homine mortalius esse intelligāt, vel moralius vt in an-
tiquis. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus vrbem totam cin- Dom⁹ Caligulæ & Neronis.
gi domibus principum Caii & Neronis, & huius quidem, ne quid deesset,
aurea. Et paulo inferius, Non patiemur duos Caios, vel duos Nerones, ne
B hac quidem gloria famæ frui, docebimúsque etiam insaniam eorum vi-
ctam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an Aedilitas maxime pro- M. Scauri magnificētia portentufica.
strauerit mores ciuiles, maiusq; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia, q̃
proscriptio tot milliū. Hic fecit in Aedilitate sua opus maximum omniū
quæ vnq̃ fuere humana manu facta, non temporaria mora, verùm etiam
æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit, scena ei triplex altitudine, tre-
centarum L X columnarum, in ea ciuitate quæ sex hymetias non tulerat
sine probro ciuis amplissimi. Iam pars scenę è marmore fuit, media è vitro,
inaudito etiam postea genere luxuriæ, summæ tabulis inauratis columnæ,
C vt diximus, imæ duodequadragenûm pedum: signa ærea inter columnas,
vt indicauimus, fuerunt tria millia numero: cauea ipsa cepit hominum
L X X X millia, cum Pompeii amphitheatri, totiens multiplicata vrbe, tā-
toq; maiore populo, sufficiat largè X L millia sedere. Reliquus apparatus
tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteraq; cura fuit, vt in Tusculanam vil
lam reportatis quæ superfluebant quotidiani vsus deliciis, incensa villa ab
iratis seruis concremarentur ad sestertia M. In antiquis nonnullis bina mil-
lia sestertia legitur, & Hermolaus, concremarentur bina millia sestertia, le- Locus Plinij īsignis.
git ex antiquis: quod miror, cum sestertiûm in genitiuo legi debeat, vel di-
D ctio sestertia præcedere hæc duo verba bina millia, si in recto legatur. Etsi
non est is sermo è more antiquo, vt diximus: deinde non bina sed duo di-
xisset Plinius. In antiquissimo est, concremaretur ad HS. M. quod ego in-
terpretor sestertium millies, vel bis millies potius. concremaretur enim sin-
gulari numero legitur. Admiratio autem Plinii in eo consistit incendio, vt
ex verbis sequentibus apparet: Quando hoc (inquit) certè incēdii illius prę-
mium habuit, cōuectis ex orbe terrarum rebus, vt nemo postea par esset in-
saniç illi, sed ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset. Ex his enim in-
telligimus, incēsa villa, colliquefacta signa ærea, & arsisse tabulas pictas im-
E mensi precii, & Attalicas vestes, id est tapetas preciosissimos, quales ali-
quando Neroni quadringenties sestertium constiterunt ad triclinium or-
nandum, vt suprà docuimus ex eodem Plinio. sensus est igitur, eo incen-
dio factum vt res eximiæ ex omni parte imperii Romani conuectæ, igne
haurirentur, ita vt nemo postea imitari exemplum tanti spectaculi posset,
ac ne ipse quidem Scaurus iterum edere tale posset, si maxime cuperet. hoc
enim significant verba illa Plinii. omnino igitur sestertium millies legen-
dum est, id est vicies & quinquies centena millia aureorum nostrorum, vel
bis millies potius ex plerisque libris, id est quinquagies centena. alioquin

n iii

Plinij loc⁹ ridiculus eſſet Plinius, qui Scaurum ſuperaſſe Caium & Neronem ingenia luxu & prodigentia monſtrifica dixit: de quibus poſtea dicemus nonnihil, ſi locus dicendi incurrerit. Verùm vbi legitur, reliquus apparatus tantus Attalica veſte, tabulis pictis cæteraq; cura fuit, legendum cenſeo, cæteróque choragio fuit: admonitus ab antiquis exemplaribus, in quibus tum vorago legitur, tum corago: & à Valerio lib. ii. cuius hæc verba ſunt, Claudius Pulcher ſcenam varietate colorum adumbrauit, vacuis antè pictura tabulis extentam, quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Quintus Catulus prætexuit, vel prætexit. Verſatilem fecerunt Lucius & Cinna locum, quem argentatis choragiis Publius Lentulus Spinter adornauit. tranſlatum antea Phœniceis indutum tunicis M. Scaurus exquiſito genere veſtis cultum induxit. Cæterùm vbi legitur, Iam pars ſcenæ è marmore fuit: lego, ima pars, licet exemplaria refragētur. Ipſe Plinius alibi eodem lib. M. Scauri Aedilitate ad ſcenam theatri temporarii, & vix vno mēſe futuri in vſu, viderunt portari ſilentio legum. Et poſt duos verſus, Verū eſto indulſerint publicis voluptatibus, etiam ne tacuerūt maximas earum atque adeo duodequadragenûm pedum Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? nec clam illud occulteq; factum eſt. ſatiſdari ſibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in Palatium extraherentur. Ex his verbis intelligimus, diſſoluto theatro, quod ad vnius circiter menſis tempus factum erat, id eſt quoad ludi finirentur, columnas grandiſſimas in atrium domus Scauri, quæ erat in Palatio, tranſlatas. Atria enim periſtyliis conſtant, vt videre eſt apud Vitruuium libro ſexto, ſicut & caua ædium. Addit hæc Plinius, Nec poteſt videri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepſiſſe quodam vitæ rudimento. Iam enim Lucium Craſſum oratorem illum, qui peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, hymetias tamen, nec plures ſex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Palatinam Venerem appellauerat. Idem alibi rurſus de iis loquens qui marmora in domibus habuerunt, Inter hos (inquit) primum (vt arbitror) marmoreos parietes habuit ſcena Marci Scauri, non facilè dixerim, ſectos, an ſolidis glebis politos, ſicut eſt hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Idem libro trigeſimoſeptimo, Gemmas plures (quod

Dactylotheca. peregrino appellant nomine dactylothecam) primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus: diúque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis Regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, vt M. Varro aliique einſdem ætatis auctores confirmant, multum prælatam Scauri. hoc exemplo Cæſar Dictator ſex dactylothecas in æde Veneris genitricis conſecrauit. Et rurſus libro trigeſimoquarto, In M. Scauri Aedilitate tria millia ſignorum in ſcena tantum fuere temporario theatro. Ex ſupradictis coniicere licet, non mirabilē ſed ſtupendā, non magnificentiā, ſed luxuriā, & portētoſa impēdia in apparatu ludorū Scauri fuiſſe, quorū vix iniri ratio poteſt præ magnitudine. Fuit autem Scauro (vt eiuſdē Plinii verbis loquar) vitricus Sylla, & Metella mater, proſcriptionum ſectrix, & M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, & Marianis ſodalitiis

rapinarum

A rapinarum prouincialium sinus, vel (vt in antiquo legitur) Mariani sodalitii rapinarumq́; prouincialium sinus. Metella vxor fuit Syllę, vt auctor est Plutarchus: quam sectricem proscriptionum Plinius vocat, quasi impetratricem redemptricemq́; proscriptionum quæ sub Sylla factæ sunt. Cui tamen morbo languenti Sylla repudiũ misit, ne felicitas sua luctu vxoris contaminaretur, cum interim ipse epulum magnificẽtissimum populo instauraret decima rapinarum & proscriptionum Herculi pollucenda. Plutarch. in Publicola de templo Iouis Capitolini loquẽs, quod ter incensum, quartùm à Domitiano extructum est, tanti deauratum fuisse suo tempore prodidit, vt nullius ciuis Romani priuati hominis census æquare eam impensam potuerit: quippe quod duodecim millibus talentorum deauratum sit. sic enim inquit, τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς τὸν μέγιστον ἐν ῥώμῃ τῶν ἰδιωτικῶν πλούτων ἐκλογισθέντα, ἐς τὴν χρύσωσιν μὴ πλείονα ἀνάλωμα λέγεται, πλέον ἢ δισχιλίων καὶ μυρίων ταλάντων γενόμενον. quod tamen opus longè minus mirandum esse domo principis ipsius ait, quę vndique auro splendebat. id quod mirum est Pliniũ & Trãquillum silentio prætermisisse. Quoniam autem hic liber iustam iam magnitudinem accepit, & multa nos transmittere necesse est, hac veluti coronide ex Strabone sumpta lib. v. finem ei imponemus. Is enim auctor de vrbe Roma loquens, & de Cæsaris Augusti prouidentia circa eam constituendam: Tanta autem (inquit) aquæ copia per aquæductus in vrbem inuehitur, vt amnes per mediã vrbem & per cuniculos influant: omnesq́; ferme vrbis ædes, cisternas, sipunculos & salientes habeant redundantes: quibus in rebus conficiendis Marcus Agrippa operam bona ex parte nauauit, qui etiam multis aliis operibus Vrbem Romam adornauit. Ad summam, prisci illi Romani vrbis decorem neglexerunt, videlicet in aliis rebus maioribus & necessariis magis occupati: recẽtiores autem, & maximè qui memoria nostra fuerunt, ne illis quidem ea in cura cesserũt, sed & vrbem monumentis permultis & speciosis impleuerũt. siquidem Pompeius, & diuus Cæsar, & Augustus, & eius liberi, amici, & vxor sororq́;, omne studium in vrbe extructis operibus ornanda, sumptumq́; supergressi sunt: quorũ operum pleraq́; habet campus Martius, ὡς δ' αὐτῶν, οἱ παλαιοὶ μὲν τοῦ κάλλους τῆς ῥώμης ὠλιγώρουν, πρὸς ἄλλοις μείζοσι καὶ ἀναγκαιοτέροις ὄντες, οἱ δ' ὕστερον καὶ μάλιστα οἱ καθ' ἡμᾶς, οὐδὲ τούτου καθυστέρησαν, ἀλλ' ἀναθημάτων πολλῶν καὶ καλῶν ἐπλήρωσαν τὴν πόλιν. καὶ γὰρ πομπήιος, καὶ ὁ θεῖος καῖσαρ, καὶ ὁ σεβαστός, καὶ οἱ τούτου παῖδες, καὶ οἱ φίλοι, καὶ γυνὴ καὶ ἀδελφή, πᾶσαν ὑπερβάλλοντο σπουδὴν καὶ δαπάνην εἰς τὰς κατασκευάς, τούτων δὲ τὰ πλεῖστα ὁ μάρτιος ἔχει κάμπος. De hoc Plinius ita inquit, Agrippa verò in Aedilitate sua aduecta Virginea aqua, cæterisq́; corriuatis atque emẽdatis, lacus D C C fecit, præterea fontes C V, castella centum X X X, complura etiam cultu magnifica & operibus: Iis signa C C C ærea aut marmorea imposuit, & columnas ex marmore quadringẽtas, eaq́; omnia annuo spatio. Adiecitq́; ipse in Aedilitatis suæ cõmemorationẽ & ludos vndesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balnea C L X X, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarũ ductus nouissimum impendium operis incohati à Caio Cæsare, & peracti à Claudio. quippe à lapide X L ad eã

Metella vxor Syllæ.

Vrbs Roma aquæductib' & extructis operibus mirificẽ exornata.

excelſitatem,vt in omnes vrbis montes leuarentur,influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogata in id opus ſeſtertia quingenta quinquaginta quinq; millia. quod ſi quis diligentius æſtimauerit aquarum abundantiam in publico,balneis,piſcinis,domibus, euripis, hortis ſuburbanis, villis,ſpatiaq; aduenientis,extructos arcus, montes perfoſſos, valles æquatas, fatebitur nihil magis mirandū fuiſſe in toto orbe terrarum.Idem paulo ſuperius, Mirabantur cloacas operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis montibus, atque vt paulo antè retulimus, vrbe penſili, ſubtérque nauigata. Id Marcus Agrippa fecit in Aedilitate poſt conſulatum, per meatus corriuatis ſeptem amnibus, curſu præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coactis. Inſuper mole hymbrium concitati vada ac littora quatiunt:aliquando Tyberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnántque diuerſi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas reſiſtit:trahuntur moles internæ tantæ non ſuccumbentibus cauſis operis. Verùm in loco ſuperiore vbi legitur in impreſſis, Præterea fontes C V,in vetuſto ſapientes legitur: quare ſalientes lego. ſenſus enim id expoſcit. Vbi autem impreſſi habent,erogata in id opus ſeſtertia quingenta L V millia:antiqui nonnulli talenta,vetuſtiſſimus H S.L V.D.ordine notarum inuerſo. quare ſeſtertium quingenties quinquagiesquinquies lego.

F G H

Plin.locus reſtitutus.

Gulielmi Budæi Pariſienſis,à ſecretis Regis Franciæ, De Aſſe & partibus eius Liber IIII.

VENTUM iamdiu eſſet ad finem huius operis, niſi aliarum aliarumq; rerum recordatio ſubiens identidem mihi negocium faceſſeret. Alter nunc de integro propè inſtaurandus mihi labor,Perſarum opes expendendæ:qui ſoli, Romanorū fortunam ad terminos vſque Alexandri euadere geſtientem,retro in occiduam mundi partem inhibuere : à Romanis etiam ipſi longè ad orientem ſummoti. Herodotus Alicarnaſſeus libro.iii.qui Thalia inſcribitur, Darium Hiſtaſpis filium, qui poſt Magorum cædem hinnitu equi ad regnum Perſicum aſſumptus eſt,in viginti ſatrapias Perſarum regnum diſtribuiſſe dicit,& præfectos vnicuique dediſſe,& tributa ſtata fixaq; indidiſſe,ea lege dicta,vt qui argentum tributi nomine penderent, talenti Babylonii pondere: qui aurum,Euboici afferrent. Valet autem(inquit)Babylonicum talētum L X X minas Euboicas. Quare Darium apud Perſas ob hanc tributi formulam conſtitutam capelum verbo græco,id eſt inſtitorem vel negociatorem vocitatum ait. eo autem verbo hominem vt quæſtuarium notabant. Cambyſen verò deſpoten, id eſt dominū dictum. Nec Cyrus enim nec Cambyſes tributa ad certam formulam, & præciſam redegerant neceſſitatem, ſed dona tantum anniuerſaria à Satrapiis accipiebant.

I K

Darius Hiſtaſpis. Perſarum regnum.

Babyloniū talentū.

Cambyſes

A bát. Has Satrapias, quas Nomos Herodotus appellat verbo Græco, Plinius præfecturas vertit, Laurentius portiones ſubabſurdè vocitauit. Herodotus igitur has ſeu prouincias ſeu præfecturas ab Helleſponto ad Indiam vſque ſigillatim percenſens, & quicqnid vnaquæque quotánis penſitaret, tandem ſummã colligens, Quòd ſi(inquit) Babylonica pecunia ad pondus Euboicum redigatur, fient nouem millia quingenta quadraginta argenti talenta, τὸ μὲν δὴ ἀργύριον τὸ βαβυλώνιον, πρὸς τὸ εὐβοϊκὸν συμβαλλόμενον τάλαντον, γίν τεσσεράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ ἐννακισχίλια τάλαντα. Aurum verò rameutitium ſi terdecies **Nomi.i. præfectu-ræ.**

B expendatur ad argentum, in ſumma reperietur ad rationem Euboicam eſſe quatuor millia talentorum, ſexcentaq; & octoginta, τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα, καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. In Laurentii iuterpretatione mẽdoſe hic locus legitur. Ramentum auri, pſegma ab Herodoto dicitur, quaſi auream ſcobem dixeris. Quibus(inquit) iu vnum coactis, fit ſumma eorum quæ quotannis colligebantur, quaterdecies millena quingena & ſexagena taleuta Euboica. Suprà autem dixit, τὸ δὲ βαβυλώνιον τάλαντον δύναται εὐβοΐδας ἑβδομήκοντα μνέας. Valet autem talentum Babylonium ſeptuaginta Euboicas minas. Ex verbis Herodoti vt **Herodoti locus. Pſegma.**

C ſcire non poſſumus quantum Euboicum talentum fuerit, ita intelligimus minus fuiſſe Babylonio. Nos in ſuperioribus nounihil de hoc diximus cũ loca Liuii citaremus ex libris ſeptimo & octauo de bello Maced. Feſtus Euboicum talentum quatuor millium denariorum fuiſſe dicit Romano nummo æſtimatum. quod ſi eſt verum, apud Pliniũ lib. xxxv. vbi legitur, Taleutum autem Atticum(vt ait Varro) ſedecim ſeſtertiis taxatur, legeudũ eſſet Euboicum. Sedecim enim ſeſtertia, quadraginta minas valent, & quatuor millia drachmarum. Sed apud Plinium legẽdum potius exiſtimo denariûm ſex millia, quod olim ſic ſcribebatur. X. V I. M. ex quo ſedecim ſeſ- **Plinij loc⁹**

D tertia facta. Millia enim & ſeſtertia vt idem ſignificant, ſic eadem nota ſcribebantur. Hermolaus Barbarus in gloſſematis in Plininm editis, dum auctorum magis nomenculaturæ quàm rei explicandæ ſtudet, explanandæ huius rei difficultatem propè conclamatam reddidit, auctoritatumq; inter ſe pugnantium congerie veritatem obruit. Interdũ enim ea culpa ſummis in ingeniis deprehenditur, vt ambitione inſtincti, omnia magis conſectari, quàm veri ſimillimum quodque amplexari cupiant: quaſi diligentiores ſe doctioreſq; quàm conſideratiores exiſtimari maluerint. Ego cum rei obſcuræ, & caligine quadam variantium auctoritatum obductæ, lucem aliquam **Hermola⁹ Barbarus.**

E afferre magnopere laboraſſem, nihil appoſitius ad illuſtrandam eam obſcuritatem inueni, quàm quod Pollux in nono de vocabulis rerum inquit: quod equidem miror ab Hermolao non eſſe animaduerſum, aut certè nõ explicatum: vt iudicare poſſis, ſorulos quidem eum omnes diligenter excuſſiſſe, ſed voluminaa(quod aiunt) ad luceruam Ariſtophanis non ſemper recognouiſſe, ac ne Plinium quidem ipſum, in quo tam ſeſe admiratus eſt, quàm Peleus in machæra gloriabatur, vt eſt in prouerbio. Vir alioquin & diſertus & elegans, & memoriæ ſuæ columen: nec modò doctrina multiplici, ſed etiam ſtylo graui, licet exultãtiore ac licẽtiore: certè quidem ſcri-

ptor in quo candidum ingenium,& bonam mẽtẽ agnoſcas: id quod opinione noſtra multis doctis viris defuit. Cui vtinam ipſi longior vita contigiſſet, præclaraq́; nunc opera morte eius ſuppreſſa non deſiderarentur, quę exitura annos abhinc.xiiii. audieram cum domi eius pranderem cum homine bene docto & eleganti Accurſio Menerio, qui tũc legatus regius Venetiis agebat. Sed verba Pollucis hæc ſunt loco ſupradicto, τὸ γε μὴν οὐκ ἀγνοητέον, ὅτι τὸ μὲν ἀττικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἀττικάς, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑπτακισχιλίας, τὸ δὲ αἰγιναῖον μυρίας, τὸ δὲ σύριον πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸν ἀττικῶν δραχμῶν λογισμόν, ὥσπερ οὖν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀττικάς. τὸ μὲν ἀττικὸν ἑξήκοντα εἶχε, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα, τὸ δὲ αἰγιναῖον ἑκατὸν κατὰ ἀνάλογον, ἡ μνᾶ δὲ ὡς παρ' ἀθηναίοις ἑκατὸν εἶχε δραχμὰς ἀττικάς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἐπιχωρίους, δυναμένας πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἕκαστον ταλάντου κατά τε προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν. Hoc autem non abſurdum erit dicere, quòd talentum Atticum Atticas drachmas valebat numero ſex millia, Babylonium ſeptem millia, Aeginæum decem millia, Syrium mille & quingentas, duntaxat ineunda ratione ſecundum drachmæ Atticæ modum: quippe ea ratione qua Atticum talentum ſexagenas minas, Babylonium ſeptuagenas, Aeginenſe centenas proportione capiebat. Porrò mina ipſa vt apud Athenienſes centenas habebat drachmas, ſic apud alios quoq; totidem ſuas cuiuſque gentis, quæ pro ratione cuiuſque talenti plus minúſve valerent augmento vel decremento. Ex his Pollucis verbis ad formulam vnam omnia propemodum genera talentorum minarúmque redigere poſſumus. Quomodo enim Atticum talẽtum ſexagenas minas Atticas capit, & mina Attica centenas ſuas drachmas: ſic Babylonium ſexagenas minas Babylonias, quæ centenas ipſæ drachmas vernaculas capiunt: & Aeginenſe talentum totidem minas Aeginenſes: & Aegineticæ rurſus minæ, centenas drachmas Aegineticas. Sic libra noſtra nummaria duplex eſt: Pariſina, & Turonenſis. Pariſina quinque & viginti ſolidorum eſt: Turonenſis, viginti. Quod ideo fit, quia viginti ſolidi Pariſienſes æquales ſunt æſtimatione quinque & viginti Turonenſibus. quare vtraque libra vicenaria eſt, ſed ſolidus tãtum refert, vt drachma apud priſcos. Verumenimuero vt Babylonium talentum proportionem ephectam, id eſt ſeſquiſextã, vel (vt alii loqui malunt) ſuperſextam ad talentum habet Atticum (ſexta enim parte hoc ab illo ſuperatur) ſic drachma Babylonia Atticam drachmam ſeſquiſexta proportione ſuperat. Et vt Aeginẽſe talentum proportionem ſuperpartientem ad Atticũ talẽtum habet, vtpote quod ſemel id capiat, & duas inſuper eius partes (ita enim ſeſe habet centenarium talentum ad ſexagenarium) ſic eandem quoque proportionem Aeginæa drachma ad Atticam drachmam habet. Hoc autem ex alio eiuſdẽ auctoris loco probari poteſt, qui cum quodã in loco ita dicat, ἡ μὲν δραχμὴ εἶχεν ὀβολοὺς ϛ, id eſt, & drachma quidem obolos ſenos habebat: aliquanto pòſt ita ſubdit, ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν αἰγιναίαν δραχμὴν μείζω τῆς ἀττικῆς εἶναι, δέκα γὰρ ἀττικοὺς ὀβολοὺς ἴσχυεν, ἣν οἱ ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν ἐκάλουν, μίσει τῶν αἰγινητῶν, αἰγιναίαν καλεῖν μὴ θέλοντες. Atqui Aegineticam drachmam maiorem Attica fuiſſe adnotandum eſt: vt quæ dénos obolos Atticos capiat, quos Attica tantum ſenos: quare Athenienſes craſſam eam drachmam

De talẽto dictũ Pollucis memorabile.

Talẽta omnia ad formulam vnam redacta. Atticũ talentum.

Libra Pariſina, & libra Turonenſis.

F G H I K

A drachmam vocabant,odio Aeginetarum Aeginæam vocare grauati. Ex dictis apparet tantam habere proportionem decem obolos ad sex, quantam centum minæ habent ad sexaginta: & ea est analogia talenti Aeginæi ad Atticum talentum. Hoc Hermolaus cum non ignorauerit, tamen non explicuit vbi de talento loquitur,citandis(vt diximus)au&oribus magis q̃ rei enarrandæ intentus. Verùm Herodotus primæ præfecturæ quadringenta talenta argenti attribuit,secundæ quingenta,tertiæ treceta sexaginta, quartæ quingenta,quintæ trecenta quinquaginta, sextæ septingenta, septimæ B centum & septuaginta,octauæ trecenta,nonæ mille,decimæ quadringenta quinquaginta,vndecimæ ducenta, duodecimæ trecenta sexaginta, tertiædecimæ quadringenta, quartædecimæ sexcenta, decimæquintæ ducenta quinquaginta,decimæsextæ trecenta,decimæseptimæ quadringenta, duodeuicesimæ ducenta,vndeuicesimæ trecenta:quorum summam non colligit, sed supputata ratione inuenio septem millia septingenta quadraginta talenta in summa esse. Atqui si talentum Babylonium proportionem habet epheƈtam ad Atticum talentum:septem millia septingenta quadraginta talenta Babylonia,Attica valent talenta noue millia & triginta. Si enim C hanc summam,id est nouem millia & triginta partiaris septenario, numerus partiens erit mille ducenta & nonaginta,quot taletis crescit summa ad Atticum modum relata. At Herodotus Euboica fieri talenta tradit nouem millia quingenta & quadraginta,quæ summa maior est Atticorum talentorum summa quingentis & decem. Ita fit planum,talentum Euboicum minus esse talento Attico tribus ferè minis & triete. Hoc autem promptũ est sic colligere: fac vt singulis illis talentis sexagenariis,id est Atticis (quæ nouem millia & triginta esse diximus)ternæ minæ cum triente,id est tribus & triginta drachmis & tertia parte drachmæ decedant:fient vtique in sum- D ma ter nouies millia minarum,id est septem & viginti millia & nonaginta,& pro triete minæ,ter millia minarum & decem præterea. Hunc numerum triginta millium minarum & centum, si sexagenario partiaris, quingenta talenta & vnum confient,hoc est quingenties semel sexagenæ minæ, & sexagies quingenæ singulæ,quod perinde valet, & insuper quadraginta minæ. Sic fiunt Euboica noue millia & quingenta talenta & præterea vnũ & triginta cum quadraginta minis. Rursus ex talentis illis quingetis & vno ternæ minæ cum triente in singula decedant necesse est, quia Attica id est • sexagenaria pro Euboicis fecimus. fiunt decessionis mille & sexcentæ. At E verò ex Herodoti summa decem talenta Euboica restabant, quæ quingentas & septuaginta circiter minas valent. Quòd si talentum Euboicum minus Attico fuisse tribus minis & quadrante ponamus, trecentæ tantum minæ & quadraginta excurrent,id est circiter sex talenta. Et hac vna ratione, quantum quidem obseruarim,iudicare possumus quantum talentum Euboicum fuerit. Omnino autem taletum Euboicum proximè ad Atticum accedit: quod quia quantum esset, satis superq; deprehensum, comprehensum,perceptúmque habemus,& omnino compertum: cætera quanta fuerint, parũ huius operis referre puto: etsi id inquisiuisse iuuat propter ope-

Talentum Euboicũ.

ris diuerticula, quæ velut πάρεργα deſtinato argumento appingentur oble- F
ctamenti cauſa. Age videamus quid vltrà dicat Herodotus de tributis Per-
ſicis, Indi(inquit)vt ſunt multitudine multo numeroſiſſima omnium quos
nouimus hominum, ita tributum conferebant aliorum comparatione ma
ximum: trecenta ſcilicet & ſexaginta pſegmatis talenta, id eſt aurei ramenti.
Rament[ũ]. Chryſitis. Chryſammos. Ramentum auri arena eſt aurea, ob id alio nomine ab eodẽ auctore Chry-
ſitis dicta. Chryſammos etiam ad verbum aurea arena dicitur lib. xi. codicis
Iuſtiniani. Aurum autem ramentitium(inquit ille)inuenitur eſſe talentûm
Euboicorum quatuor millium ſexcentorum & octoginta, ſi ita ratio in- G
eatur, vt pſegma terdecies tanto argenti repẽdatur. hoc enim ſignificat ver-
bum τεισκαιδεκαστάσιον, quod vnius literæ immutatione in libris impreſſis
Herodoti locus. aliud ſignificat. Laurentius eius loci intelligentiam parum aſſecutus vide-
tur, niſi ſit error impreſſorum: & alioqnin numerus in eius interpretatione
corruptus eſt: quod & ex Græco contextu & ex calculo deprehenditur, τὸ
δὲ χρυσίον(inquit Herodotus) τεισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐ-
βοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. Si enim terdecies trecen-
ta ſexaginta multiplices, quatuor millia ſexcenta & octoginta in ſumma
inuenies. Meminiſſe autem oportet id quod Herodotus antè dixerat, edi- H
cto Darii cautum eſſe vt aurum Euboico pondere penſitaretur: alioquin
non conueniret ſumma, ſi Babylonia talenta pſegmatis intelligerentur, &
pſegma tredecies argento repenſile. Congruit autem quod ſequitur, nume-
ro à nobis poſito, τούτων ὦν πάντων συντιθεμένων τὸ πλῆθος εὐβοϊκὰ τάλαντα συνελέγετο
ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον Δαρείῳ, μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. His igitur
omnibus in vnum coagmentatis, Enboica talenta numero quatuordecim
millia quingenta ſexaginta annuo tributo colligebantur. Quòd ſi Reges
Perſarum quaternadena millia & quingena talenta vel Attica vel Euboica
ex Aſia tantum, & paucis locis Libyæ tributorum nomine percepiſſe di- I
cuntur, quæ nos ad octogiesquinquies centena millia aureorum noſtrorũ
vt minimum æſtimamus, quantum Romani imperii dicemus eſſe reddi-
rum? Præſertim cùm extra eas præfecturas Perſis ipſa dominatrix immunis
relicta eſſet. ſic enim inquit Herodotus, ἡ περσὶς δὲ χώρη μούνη μοι οὐκ εἴρηται δασμο-
φόρος, ἀτελέα γὰρ πέρσαι νέμονται. Perſidis autem regio vna à me inter ſtipendia-
rias dicta non eſt. Perſæ enim immunes agros colunt. Aethiopes autem &
Colchi & alii quidã populi munera in Perſidẽ quotãnis afferebant: inter
quos inſignis eſt penſitatio Arabũ, qui millena quotannis talẽta thuris affe
rebãt. Sed & recentioribus ſeculis aucta erãt tributa prorogatione imperii K
Perſici facta, vt auctor eſt Herodotus. Quare quod apud Plutarchũ in Põ-
peio latino facto antehac legebatur de vectigalibus & tributis imperii Ro-
mani poſt triumphum Ponticum, merito à nobis reprehenſum eſt vt men
Imperium Po. Ro. doſum libro ſuperiore. Iam primùm Antiochus ex fœdere cum L. Scipio-
ne icto, omnibus vrbibus agriſq́; exceſſerat cis Taurum montem vſque ad
Tanaim amnem, & à valle Tauri vſque ad iuga quà in Lycaoniam vergit,
vt tradidit Liuius lib. viii. de bello Macedonico: quanquam apud Liuium
Tanaim mendoſe legi puto, & pro eo reſtituẽdum eſſe Halym. Notum eſt
enim

A enim ex Herodoto in primo, Halym fluuium cõfinium olim fuisse Lydorum & Medorum imperii. Meminit etiã Plinius Halyos fluminis in sexto, à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamq; decurrentis. Ab his autem finibus ad Hellespontũ Asia est propriè dicta, à mari Aegæo & Pontico ambientibus in peninsulam conformata, intra quam Lydii regni fines circunscribuntur, vnde Crœsi circunfluentes diuitiæ in prouerbium cesserunt. In ea Asiæ parte Herodotus tres præfecturas ponit, millena ducena sexagena Babylonia talenta annuo tributo pensitantes, quæ ratione Attica B millena & quadringena & septuagena valent, ære autem nostro octingena & octuagena bina aureorum millia. Romano more sestertium trecenties quinquagies bis paulo plus dicitur. Atqui apud Plutarchum legitur ante triumphum Pompeianum vniuersa populi Romani tributa quinquagies decies centena millia fuisse: cum iis verò quæ Pompeius Populo Ro. in ea expeditione quæsiuit, octuagiesquinquies decies cẽtena millia fuisse. Prior summa quingẽties sestertium dici latine potuit, id est mille & ducẽta quinquaginta millia aureorum. Altera trecẽties & quinquagies sestertium priori summę addidit, vt fuerint vniuersa populi Ro. vectigalia & tributa cum C augmento triumphi Pompeiani, vicies semel centena vicenaquina millia aureorum nostrorum, cum Pompeius imperio populi Romani adiecisset Ciliciam, Syriam, Phœniciam, Palæstinen, Iudæam, Mesopotamiam, Cappadociam, Armeniam, Colchidem, Iberiam, Albaniam, Scythas, & Arabiæ partem. A Cilicia autem Phœnicia & Syria Palæstinæ vsque ad fines Syrię & Aegypti octingenta quinquaginta talenta Darium tulisse quotãnis Herodotus tradit: à reliqua Syria & Mesopotamia, non minus quingẽtis, quæ ad Atticam rationem relata, octingenta decem millia aureorum nostrorũ valent. Ita paucæ prouinciæ summam illam quæ apud Plutarchum legi- D tur, pendere populo Romano potuerunt, absque Cappadocia, Armenia, Colchide, Iberia, Albania, & Scythis, & Arabia, quas inter stipendiarias nõ numero. Quapropter Pompeius pro concione gloriatus est (vt auctor est Plinius lib. vii.) Asiam se vltimam prouinciarum accepisse, eandemq; mediam patriæ reddidisse: de Asia Cherroneso, id est peninsula loquens (quã propriè Asiam esse vocitatam diximus) Lydiorum olim regno, nunc Turcarum imperio. Hæc ab Antiocho, bello Asiatico ablata fuerat: & ei postea Pompeius illas prouincias adiecit. Nunc si iam dictis Peloponnesum, Helladem, insulas Cycladas, Sporadásque, atque vno nomine Græciam, E Thessaliam, Epirum, Macedoniam, Illyricum, Italiam omnem, Siciliam, Sardiniam & Corcyram, & superi inferiq; maris insulas, populos Alpinos & Narbonensem Galliam, cum citeriore vlterioreq; Hispania, & Africam adiecerit (hæc enim omnia iam tum sub ditione Romana regebantur) quã summam tributorum colligere debeamus, æstimandum lectoribus relinquimus. Meritò ergo illam Plutarchi summam ad drachmas Atticas non ad nummos sestertios referendam censuimus: qua ratione quadruplicata redit summa: quanquam eo tempore nec Aegyptus, nec reliqua Gallia, nec Britãnia, nec Germania Pannoniaq; imperio Romano parerent. Diximus

Asia propriè dicta.

Cherronesus.

ſuprà de ſtatu imperii ſub Auguſto. Appianus autem, quem latinè tantum F
verſum videre nobis contigerat eo tempore quo hæc primùm edidimus,
Termini Imperij Ro. Appian⁹ æqualis Hadriani principis fuit. in præfatione hiſtoriæ, terminos Romani imperii ſub Hadriano principe,
quo tempore ipſe hiſtoriam ſcripſit, latè deſcribés, ponit terminos ab Her-
culeis columnis ad Aethiopas orientales, quod ad Libyam pertinet: Aſia-
næ autem ditionis terminos facit Euphratem fluuium, & Caucaſum mon-
tem, maiorisq́; Armeniæ principium, & Colchos ad Euxinum pontum ha
bitantes. In Europa autem Rhenum & Hiſtrũ fines Romani imperii fuiſ-
ſe dicit. Omnes autem inſulas quæcunq; intra mare interius ſunt ſitæ, Cy- G
cladas, Sporadas, Hyadas, Echinadas, & quæcunq; magnæ dicuntur à Græ-
cis circa Libyam, Ioniam, Aegyptum, Myrtoum vel Siculũ, & aliud quo-
cunque nomine mare dictũ: Romano imperio paruiſſe tum affirmat. Ro-
manos autem Regibus exactis vſque ad ſeptingenteſimum annum ſub ſta-
tu populari & ciuili, qui politia græce dicitur, imperium ſuum propagaſſe,
Imperium Romanũ ad monarchiam deuenit. quoad Caius Cæſar qui Dictaturam perpetuam ſuſcepit, Republica op-
preſſa, & in poteſtatem ſuam redacta, reuera principem egit, licet nomen
Reip. antiquari noluerit: à quo tempore ad Appiani hiſtoriam ducéti pau-
lo minus anni interceſſerunt, quibus Romanum imperium vnius ſemper H
arbitrio rectum eſt, perinde atque in regno fieri ſolitũ eſt: hoc tantum in-
Principes Romani regio nomine abſtinuerunt. tereſt, quòd regio nomine principes abſtinuerunt, Imperatores ſe dici con-
tenti, quo nomine temporarii duces Romani populi cenſebantur, nempe
annua poteſtate creati. Eo autem ſpatio ducentorum annorum rem Ro-
manam mirum in modum creuiſſe dicit, ſuoq́; tempore eam hominũ ex-
pectationem fuiſſe, vt porrò progreſſura videretur, blandiente magis ma-
gisq́; in dies rerum ſucceſſu. καὶ ἔστιν ἐπὶ ἡ ἀρχὴ μέχρι νῦν ἐφ' ἑνὶ ἄρχοντι, οὓς βασιλέας
μὲν οὐ λέγουσιν, ὡς ἐγὼ γε νομίζω, τὸν ὅρκον αἰδούμενοι τὸν πάλαι: αὐτοκράτορας δὲ ὀνομάζουσιν, ὃ καὶ
τῶν προσκαιρῶν στρατηγῶν ὄνομα ἦν, εἰσὶ δὲ ἔργα τὰ πάντα βασιλεῖς. καὶ ἔστι καὶ τοῖς δὲ τοῖς αὐ- I
τοκράτορσιν ἐς τὸν παρόντα χρόνον ἐγγυτάτω διακοσίων ἐτῶν ἄλλων. ἐν οἷς ἥ τε πόλις μάλιστα κα-
τεκοσμήθη, καὶ ἡ πρόσοδος ἐπὶ πλεῖστον ηὐξήθη, καὶ πάντα ἐν εἰρήνῃ μακρᾷ καὶ εὐσταθεῖ προῆλθεν
ἐς εὐδαιμονίαν ἀσφαλῆ. Eam tamen Romanis mentem fuiſſe, vt nominis ſui fa-
mam propagare inter Barbaros, magis quàm terminos prorogare imperii
ſui cuperent, vidiſſeq́; ſe nonnullarum gétium legatos ad Imperatorem cũ
poteſtate miſſos, vt gentem ſuam quiſque Romano imperio dederent, nec
tamen admiſſos, quòd Romanus Imperator ſua intereſſe non arbitraretur
feris & inopibus imperare populis. Nam & eorum qui imperio parerent,
aliquos plus incommodi quàm commodi afferre: ſed quos derelinquere K
atque abiicere pudet, in eos etiam de ſuo erogant. καὶ τῶν ὑπηκόων ἐνίοις προσανα-
λίσκουσιν, αἰδούμενοι καὶ τὸ ἀφιέναι ὄντας. Plurimi etiam eorum qui dicto Roma-
nis audientes non eſſent, Reges tamen & principes à Romanis petere ſoli-
tos & accipere. Magnitudinem verò Perſarum imperii percenſens, quod
ex Aſſyriorum, Medorum, Perſarumq́; regnis coaluit, nequaquam cum di-
midio imperii Ro. comparari iure poſſe contendit. Nam imperium Ale-
xandri (quod celerius aleæ iactu vel fulgetræ potius emicantis, in modum
inuſitatum, & in gradum nulli alii imitabilé euaſit) in membra diſtractũ eſt
mortuo

A mortuo statim Alexandro. Suis verò regibus solis, id est Aegypti, scribit peditum equitumq; & apparatus terrestris ac maritimi ingentes copias fuisse; & Aegyptiorum talentûm quatuor & septuaginta millia in thesauris condita. Sic enim in exemplari latino scriptũ est, quod circunfertur: quare verba ipsius Appiani adscribenda censui. ὧδε δὲ ἀλεξάνδρου μεγέθει καὶ πλήθει καὶ εὐτυχίᾳ καὶ ταχυεργίᾳ διαλάμψασα ἡ ἀρχὴ, καὶ ὀλίγου δεῖν εἰς ἄπειρον καὶ ἀμίμητον ἐλθοῦσα, διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ χρόνου προσεοικέναι ἀστραπῇ λαμπρᾷ, ἔτι καὶ διαλυθεῖσα εἰς πολλὰς σατραπείας ἐπιπλεῖστον διέλαμπε τὰ μέρη. Deinde enumeratis copiis ad vsum belli terrestris,

B quas ducenta millia peditum fuisse dicit, & quadraginta equitum, elephantos bellatores trecẽtos, currus præliares ad duo millia, armorum ad supplementũ trecenta millia, ad bella autem naualia, nauigia actuaria aliáque minora duo millia, triremes ab hemioliis ad quinqueremes mille & quingentas, & alia ad nauigationes amœnas, & voluptatis gratia comparatas, & ad ostentationem octingenta, ad extremum ita subdit: χρήματα δὲ ἐν τοῖς θησαυροῖς τέσσαρες καὶ ἑβδομήκοντα μυριάδες ταλάντων αἰγυπτίων. ἐς γὰρ δὴ τοσοῦτο παρασκευῆς τε καὶ στρατιᾶς, ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀναγραφῶν φαίνεται προαγαγὼν καὶ καταλιπὼν ὁ δεύτερος αἰγύπτου βασιλεὺς μετ᾽ ἀλέξανδρον, ὃς καὶ πορίσαι δυνατώτατος ἦν βασιλέων καὶ δαπανῆσαι λαμπρότα-

C τος, καὶ κατασκευάσαι μεγαλουργότατος. In numerato verò in thesauris erant quatuor & septuaginta myriades talentorum ægyptiorum. tantum enim apparatum, ac tam amplas opes fuisse, ex actis & commentariis apparet secundi ab Alexandro regis, qui & ad annuos redditus potentissimus, & ad sumptus splendidissimus, & ad opera facienda magnificentissimus omnium regum fuit. Hactenus Appianus. Quatuor & septuaginta myriades Romano sermone septingenta & quadraginta millia dicuntur. Quod si emendatè legitur, talentum Aegyptium minimum fuisse intelligere debemus ex iis quæ infrà commemorabimus. Redditus verò imperii Ro. nec dicere quis-

D quam (vt opinor) nec animi certa coniectura assequi potest, nec aliquis scriptorum aliquid de ea re tradidit quod magnopere memorandum sit. Sed nec semper eadem ratio fuit, sed alia atque alia pro conditione temporum. Si tamen de hac re commentari quenquam iuuat, primum hoc scire oportet, ærarium Romanum ex vectigalibus & tributis cõstitutum fuisse, quomodo & hodie nostrum. Vectigalia trium generum fuerunt, ex agrorum cultu, ex mercium traiectu, & ex pascuis. Primum decimæ, alterum portorium, tertium scriptura appellabatur: & præter hæc salariũ. Cicero de imperio Cn. Pompeii, Nam in cæteris rebus cum venit calamitas, tum detri- *Aerarium Romanũ ex trib' genetib' redditus constitutum.*

E mentum accipitur: at in vectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copię nõ longè absunt, etiam si irruptio nulla facta sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio cõquiescit. Ita neque ex portu, neque ex decimis, neque ex scriptura, vectigal conseruari potest. Quo tandẽ animo esse existimatis aut eos qui vectigalia vobis pensitant, aut eos qui exercent atq; exigunt, cum duo Reges cum maximis copiis propè adsint? cum vna excursio equitatus perbreui tempore totius anni vectigal auferre possit? cum publicani familias quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus at-

quę cuſtodiis magno periculo ſe habere arbitrentur? Salinas Ancus Mar- F
Salinator vnde dict^9 tius Romanorum Rex tertius inſtituit, vt auctores ſunt Liuius & Plinius. Sed ſalarium vectigal Liuius in Cenſura commentus eſt, ob id Salinator
Tributũ Romæ ꝓ modo cẽſus conferebatur. poſtea dictus, vt auctor eſt Liuius lib. vndetrigeſimo. Tributa autem pro modo cenſus cuiuſque conferebantur: cuius rei tenuia documenta apud ſcriptores reperiuntur, quantum equidem meminerim. Liuius lib. ix. de bello Maced. de Cenſura Catoniana loquens, In cenſibus quoq; accipiẽdis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit. Ornamenta, & veſtem muliebrem, & vehicula quæ pluris quàm quindecim millium æris eſſent, in cen- G
ſum referre viatores iuſſit. Item mancipia minora annis X X, quę poſt proximum luſtrum X millibus æris aut eo pluris veniſſent, vti ea quoque decies pluris quàm quanti eſſent æſtimarentur, & his rebus omnibus terni in
Attribui. millia æris attribuerentur. Attribuerentur hoc loco ſignificat tributi nomine ſtatuerentur. Ergo Cato deterrere volens homines à luxu, pluris decies delicatã veſtem & venuſta mancipia, q̃ quãti vẽdi poſſent, æſtimauit, & in æris ſingula millia ternos aſſes tributi cõſtituit. Tacitus lib. xiiii. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodeſtiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta vectigalia omitti iuberet, idq; pulcherri- H
mum donum generi mortalium daret: ſed impetum eius multum prius laudata magnitudine animi attinuere Senatores, diſſolutionem imperii docendo, ſi fructus quibus Reſp. ſuſtineretur, diminuerẽtur. quippe ſublatis portoriis, ſequens vt tributorum abolitio expoſtularetur. temperandas planè publicanorũ cupidines: ne per tot annos ſine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam verterent. Ergo edixit princeps, vt leges cuiuſque publici occultæ ad id tempus, proſcriberentur: omiſſas petitiones non vltra annũ reſumerent: Romæ Prætor, per prouincias qui pro Prætore aut Conſule eſſent, iura aduerſus publicanos extra ordinem redderẽt: militibus im- I
munitas ſeruaretur, niſi in iis quæ veno exercerent: aliaq; admodum æqua: quæ breui ſeruata, dein fruſtra habita ſunt: manet tamen abolitio quadrageſimæ quinquageſimæq;, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud tranſmarinas prouincias fru͂mẽti ſubuectio: & ne cenſibus negociatorum naues adſcriberentur, tributumq; pro illis penderent, conſtitutum. Nonnihil etiam de hoc dicitur in. l. Forma, in titulo de cenſibus, in Pandectis. Strabo de Britannia loquens lib. iiii. quam vectigalem ſub Auguſto factam fuiſſe dicit, τέλη τε οὕτως ὑπομένουσι βαρέα τῶν τε εἰσαγομένων ἐπὶ τὴν κελτικὴν καὶ τῶν ἐξαγομένων. Vectigalia etiam ſic tolerãt gra- K
uia earum rerum quæ in Galliam importantur, aut quæ inde exportantur. Et rurſus, Ita nullo iam præſidio ad inſulæ cuſtodiam opus eſt. non enim vna plus legione opus eſt ad exigenda ab eis tributa. Conſtituta autem erat omnis impenſæ ratio exercitui pro modo tributorum: alioquin minui neceſſe erat vectigalia, ſi tributa inſuper imperarẽtur. Quod ſi vis inferretur, periculum eſſet ne ad defectionem ſolicitarentur. Sic enim illa Strabonis vertenda mihi verba viſa ſunt, εἰς ἴσον δὲ καθίσταιτο ἂν τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατιᾷ τοῖς προσφερομένοις χρήμασιν, ἀνάγκη γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων. ἅμα δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾶν

A ἀπαιτῶν τινὰς βίας ἐπιπολαίως. Age citanda vna auctoritas insignis ad coniecturam faciendam in vniuersas opes Romani imperii. ea erit ex eodem auctore lib. xvii. quo in loco Strabo ostendere volens magnitudinem reddituum eius prouinciæ, ita inquit, τὰ αἰγύπτου δὲ τὰς προσόδους ἔν τινι λόγῳ κικέρων φράζει, φήσας κατ' ἐνιαυτὸν τῷ τῆς κλεοπάτρας πατρὶ τῷ αὐλητῇ προσφέρεσθαι φόρον ταλάντων μυρίων δισχιλίων πεντακοσίων. ὅπου δὴ ὁ κάκιστα καὶ ῥᾳθυμότατα τὴν βασιλείαν διοικῶν τοσαῦτα προσωδεύετο, τί χρὴ νομίσαι τὰ νῦν διὰ τοσαύτης ἐπιμελείας οἰκονομούμενα, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἐμποριῶν καὶ τῶν τρωγλοδυτικῶν ἐπηυξημένων ἐπὶ τοσοῦτον; Aegypti autẽ (inquit Strabo) red- Aegypti redditus.
B ditus, Cicero quadam in oratione eleganter explicans, Auletæ patri Cleopatræ dicit talenta duodecies millena & quingena quotannis ex Aegypto obuenisse. Quare si is Rex, qui & dissolutissimè & nequissimè regnum administrauit, tantũ annuæ obuentionis habuit ex Aegypto, quid nunc existimare conuenit, quantúque æstimare redditum eiusdem prouinciæ tanta prouidentia administratę, præsertim Indicis negociationibus & Troglodyticis vsqueadeo adauctis? deinde hæc addit, Siquidem superiore tempore ne viginti quidem nauigia Arabicũ sinum penetrare ausa sunt, vt proras quidem nauium extra angustias illas exererent: at nunc & classes ingentes ad
C Indiam vsque vela faciũt, & ad extrema Aethiopiæ, ex quibus merces preciosissimę importantur, & inde rursus in alia loca transmittuntur. Ita duplex inde vectigal cogitur, mercibus scilicet importandis, & exportandis. Atqui eorum quæ magno veneunt, magnum quoque vectigal est, ὅτι καὶ τὰ τέλη διπλᾶ συνάγεται, τὰ μὲν εἰσαγωγικά, τὰ δ' ἐξαγωγικά. τῶν δὲ βαρυτίμων, βαρέα καὶ τὰ τέλη. Adde etiam (inquit) quòd Alexandria supradictarum mercium vnũ est receptaculum, ita vt sola plerũque eiusmodi merces venditet, & exteris suppeditet. καὶ γὰρ δὴ καὶ μονοπωλίας ἔχει. μόνη γὰρ ἡ ἀλεξάνδρεια τῶν τοιούτων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποδοχεῖόν ἐστι, καὶ χορηγεῖ τοῖς ἐκτός. Quæ sint einsmodi merces, ignorare ne-
D mo potest qui legem vltimam legerit tituli de publicanis in Pãdectis: propter quas institutum est vectigal Rubri maris, vt apud Plinium legimus. Ptolemæus, pater Cleopatræ fuit vltimæ Aegypti reginæ, qui omnibus flagitiis inquinatus, etiam tibicinum artem exercuit, ob quam cognomẽtum auletæ id est tibicinis meruit. Hic ob nequitiam & facinorosam vitam ab Alexandrinis exactus, à Gabinio duce Romano, qui tum Syriam obtinebat, reductus est: quo nomine Gabinio lis decem millibus talentũm æstimata est accusante Memmio, vt ex oratione Ciceronis pro Rabyrio Posthumo in præcedentibus diximus. Pœnę tamẽ capitali ereptum eum signi- Auletes.
E ficat Valerius lib. viii. in principio. Cæterùm in qua oratione Cicero hoc dixerit, quòd Ptolemæus duodecies millena & quingena talenta ex Aegypto quotannis percipiebat, nescio, nisi in hac eadem pro Rabyrio loco aliquo mutilato, vel in ea oratione quę non extat, quam pro Gabinio habuit, cui olim infensissimus, postea reconciliatum se dicit, his verbis, Mihi hæc Cai Memmi causa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratiæ. Neque verò me pœnitet mortales inimicitias habere. Verùm duodecim millia & quingenta talenta Attica (Attica enim hic intelligo, vt ex superius de hoc à me dictis apparet, non Aegyptia, quæ quadrante Atticis maiora sunt) se-

ptuagiesquinquies centena millia aureorum nostrorum valent: quibus si F
augmentum addas ex Strabonis sententia, fortasse centies centenis millibus redditum annuum Aegypti iure æstimare poteris. Sed operæpretium facturus mihi visus sum, si rationem administrãdæ eius prouinciæ sub Augusto & Tyberio prosequerer ex eodem auctore. De Actiaco enim bello loquens ab Augusto confecto, & Antonio & Cleopatra captis, Aegyptum ab eo dicit in prouinciæ formam redactam, his verbis, ἐπαρχία δὲ νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη, τῶν πεμπομένων ὑπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς, τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. ὑπ' αὐτῷ δ' ἐστὶν ὁ δικαιοδότης, ὁ τῶν G
πολλῶν κρίσεων κύριος. ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μείζω καὶ ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. Nunc autem prouincia est tributa pendens memorabilia, à viris eiusmodi administrata, qui sibi temperare nouerunt, quíque semper rectores ad eam cum potestate mittuntur. Qui verò recturus mittitur, is vicem Regis obtinet, sub eóque est is qui Dicæodotes dicitur, id est iura reddens, in cuius potestate ferè sunt iudicia. Est & alius magistratus qui idios logos, id est priuata ratio dicitur, earum rerum indagator, quæ adespotæ græcè dicuntur, id est assertorem non habentes, vel nullius dominio mancipatæ, & omnino earum rerum quæ in H
Cæsarem recidunt. Horum velut asseclæ sunt liberti Cæsaris & dispensatores, quibus maiora minoráque negocia permittuntur. His verbis procurator priuatæ rationis dicitur, qui ea persequitur quæ fisco obueniunt, non quæ ærario & populo, vel priuato principis patrimonio. Ex quo patet propriè esse hoc verbum vsurpatum in lege Procurator, in titulo De edendo, in Codice Iustiniani: licet aliter Accursius opinatus sit. Adespota autem appellat quæ etiam Hermæa dici possent, vulgo Albana Spauáque dicuntur. Deinde idem auctor enumeratis copiis militaribus quæ ad I
eam prouinciam tuendam statutæ sunt, τῶν δ' ἐπιχωρίων ἀρχόντων, ὅ τε ἐξηγητὴς ἐστὶ κατὰ τὴν πόλιν, πορφύραν ἀμπεχόμενος, καὶ ἔχων πατρίους τιμὰς, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν τῇ πόλει χρησίμων. καὶ ὁ ὑπομνηματογράφος, καὶ ὁ ἀρχιδικαστής. τέταρτος δὲ ὁ νυκτερινὸς στρατηγός. Inter municipales autem magistratus est qui exegetes dicitur, quasi sacrorum interpres, vel augur in vrbe, purpuram gestans, & aliis honoribus prouincialibus insignis, earum rerum procurationem habens, quæ ciuitati conducunt. Est etiam qui hypomnematographus, id est à commentariis dicitur, & qui iudicibus præest, ob id archidicastes appellatus; & quartus Prætor nocturnus. Cicero pro imperio Cn. Pompeii de ve- K
ctigalibus Romanis ita inquit, Nam cæterarum prouinciarum vectigalia Quirites tanta sunt, vt his ad ipsas prouincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia verò tam opima est & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum quæ exportãtur, facilè omnibus terris antecellat. Plinius auctor libro tricesimotertio post Persen Regem Macedoniæ deuictũ, & gazam eius in ærarium illatam, populum Romanũ tributa pendere desiisse. Quæ tamen postea restituta esse ex eo coniicio, quod Cicero in secunda Philippica dixit,

Quomodo administrarentur prouinciæ sub Augusto.

Dicæodotes.

Idios logos, priuata ratio.

Adespota & res adespotæ.

Priuata ratio.

Adespota.

Exegetes.

Hypomnematographus.

Archidicastes.

A xit, Vbi est septies millies sestertium quod in tabulis quæ sunt ad Opis, petebatur? funestæ quidem illius pecuniæ, sed tamen si iis quorum erat, non redderetur, quæ nos à tributis possit vindicare. Vbi patebat legendum puto. Non omittendum & id quod idem Strabo libro sexto tradidit, Romanos initio plurimam Africæ & Asiæ partem Regibus sibi subditis commisisse, quos propter amicitiam & societatem regnare permiserunt. Postmodum autem vel defectione Regum, & violatis fœderibus, vel stirpium regiarum interitu omnia ferme in prouinciarum formam redacta esse. Sic Quonam modo regna in prouincias redacta sint.
B Attalicum regnum, sic Syrium, sic Paphlagonum & Cappadocum & Aegyptiorum & Mithridatis Eupatoris ad Romanos peruenisse: adeò vt Tyberii tempore cuncta intra Phasin & Euphratem, præter quosdam Arabas, Romano tenerentur imperio, vel à Regibus à Romanis impositis. Armenii verò, & Albani Colchis superiores, & Iberi, sola ducum præsentia in officio continebantur. Sed cum Romanos viderent variis negociis aut bellis implicitos, statim ad res nouas sollicitari gentes efferatæ solebant, sicut & eæ gentes quæ trans Istrum flumen & Euxinum pontum habitabant. Iosepus autem in secundo de bello Iudaico, Agrippam ad Hierosolymitanos
C orationem luculentam habuisse commemorat, & de potentia & opibus Ro. imperii magnificè disseruisse ad deterrendos Iudæos ne ad rebellionem spectarent. In ea autem oratione circa medium ferè ita eum loquentem inducit: Nam tertiam partem orbis terrarum, cuius ne nationes quidem numerare promptum est, ab Atlantico mari & columnis Herculis vsque ad mare Rubrum sitas, totam armis Romani subegerunt. Et præter annuas frumentationes quibus Romanam plebem octonis mensibus alunt, alia quoque tributa pendunt. Et quidem apud illos vna tantum legio comparatur: quanquam quid opus est exemplis longè petitis potentiam
D Romanam enarrare, cum eam possitis de vicina vobis Aegypto optimè æstimare? Hæc enim cum ad Aethiopas vsque porrigatur, opulentámque Arabiam, conterminaq; sit Indiæ, ac septingenties & quinquagies centena millia incolarũ habeat extra Alexandrinum populum, tributa tamen obsequentissimè pensitans (quorum magnitudinem æstimare de censu singulorum capitum licet) Romano parere imperio non grauatur, tametsi quantum stimulum defectionis habens Alexandriam vrbem, cum multitudine hominum & opibus abundantem, tum amplitudine & ambitu non imparem? vt quæ longitudine stadia triginta, latitudine decem habeat, tri- Alexãdria.
E butorum verò multo amplius in singulos mẽses pensitet, quàm vos in annos singulos conferatis, & eo amplius Ro. populo quaternũm mensium frumentum suppeditet: duæ autem legiones ciuitati insidẽtes, profundam Aegyptum cum illa Macedonum nobilitate frenãt. De magnitudine Alexandriæ Strabo idem cum Iosepo dixit, latitudinem paulo minorem ponens. Octo autem legionibus eo tempore Germania obtinebatur, vt inibi Iosepus in persona Agrippæ disserit. Quod eò pertinet, quod superiore libro de legionibus ab Augusto delectis, & per orbem collocatis diximus. Opimos autem fuisse redditus Hispaniæ, ex eo coniicere datur, quod de

Hiſpania opib' abūdans. Turdetania eadem & Bætica. opulentia eius prouinciæ ſcribitur,præſertim Turdetaniæ, quæ & Bætica F dicitur.Strabo lib.tertio miranda de fertilitate eius narrans, quodam loco ita inquit,Quum verò ſupradicta regio tot bona ſuppeditet,maximè tamē admiratione digna eſt ob metallorum copiam, quibus vniuerſa Hiſpaniæ regio ſcatet:non vbique ipſa frugibus exuberans, & præſertim vbi metallis copioſa eſt.Rarum eſt regionem inuenire vtraque re vberem: rarius etiam illud,eandem regionem in paruo quodam agro metallis omne genus abundare.At verò Turdetania & finitima ei regio rationem nullam commendandi ſui eo nomine remittit ſcribere de ea re volentibus: vſqueadeo nu- G meros omnes laudis in metallis impleuit, nihil vt ei abſit quod quidē memoratu dignum ſit.Neque enim aurum,neque argentum, neque æs,neque ferrum alibi terrarum aut tantum, aut tam eximium naſci adhuc compertum eſt,quàm in Turdetania naſcitur,ἡ δὲ τουρδητανία καὶ ἡ πλησιόχωρος αὐτῇ, λόγον οὐδένα ἄξιον καταλείπει περὶ τὴν ἀρετὴν τοῖς ἐπαινεῖν βουλομένοις. οὔτε γὰρ χρυσὸς οὔτ' ἄργυρος οὐδὲ χαλκὸς οὐδὲ σίδηρος οὐδαμοῦ τῆς γῆς οὔτε τοσοῦτος οὔθ' οὕτως ἀγαθὸς ἐξήτασται γεννώμενος μέχρι νῦν. Ac ne aurum quidem ſolum effoditur,ſed etiā trahitur. deferunt enim aurum amnes,& torrentes auream arenam:quę etiam multis in locis aquarum indigentibus reperitur, ſed in his non apparet. In iis autem locis quæ H fluminibus alluuntur, auri pſegma,id eſt ſcobs aurea reſplendeſcit. Idem, Inter auri ramenta repertas aliquando fuiſſe aiunt ſelibrales glebulas, quas

Palæ. palas appellant, quæ perquā modicæ purgationis indigerent, ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυσοῦ φασὶν εὑρίσκεσθαί ποτε καὶ ἡμιλιτριαίας βώλους,ἃς καλεῖσθαι πάλας, μικρᾶς καθάρσεως δεομένας.

Memorabiles argētifodinæ. Idem paulo inferius, Polybius autem argentifodinas commemorans quæ ſunt circa Carthaginem nouam, ab vrbe X X ferme ſtadiis diſtantes, quatuor decurias operantium hominum fuiſſe ait, qui tunc in dies ſingulos vicenaquina drachmarum millia populo Romano referrent. Nos vigintiquinque millia drachmarum aureis noſtris æſtimare inſtitui- I mus duobus millibus & quingentis. Qua ratione ex Carthaginēſibus metallis argenti Romanus populus noningena duodena millia, & quingenos aureos noſtros quotannis percipiebat. Sed huius ſummæ, vt arbitror, partem impendia auferebant,etiam ſi vincti foderent. Verba Strabonis hæc ſunt, ὅπου τέτταρας μυριάδας ἀνθρώπων μένειν τῶν ἐργαζομένων, ἀναφέροντας τότε τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων καθ' ἑκάστην ἡμέραν δισμυρίας καὶ πεντακισχιλίας δραχμάς. Plinius libro tertio, Bætica à flumine mediam eam ſecante cognominata,cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit. Idem alibi,Metallis plumbi,ferri,æris,argēti,auri,tota ferme Hiſpania ſcatet, Bę- K tica etiam minio. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus Imperator Auguſtus iactatus procellis Reipublicæ,Latii ius tribuit: vel iactatum potius, vt referatur ad Latii ius.Idem lib.xxxiii. Aurum arrugia quæſitū non coquitur, ſed ſtatim ſuū eſt.Inueniuntur ita maſſæ, necnon in puteis denas excedentes

Palacæ. tes libras.Palacas Hiſpani,alii palacranas:idem quod minutū eſt,Ballucem vocant. Strabo palas dixit appellari maſſulas auri ſelibrales. Plinius palacas, ſed denarum librarum.Ballucæ.xiiii.vnciæ pro auri libra inferebantur à metallariis ſanctione Principum, vt legimus in titulo de metallariis libro

A bro.xi. Codicis. Græcè Chrysammos dicitur. lingua nostra vernacula paleolas appellat auri ramenta quæ alluuione riuorum deferuntur, cuiusmodi hodie circa Pyrenen inueniuntur. Nos enim inde vidimus nonnullas ciceris magnitudine, quibus nulla excoctione opus esset. Pleraque tamen minutæ sunt & tenues, vnde nomen sortitæ sunt. Quapropter apud Plinium libro tricesimoquarto ita lego ex antiquis exemplaribus, In æratiis officinis & smegma fit. Iam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, paulatimque accensis, ac repente vehementiori flatu expuitur æris pa- Chrysammos. Plinij loc.

B lea quædam. Nec me latet Hermolaum pala legere ex Strabone. Nam Strabo palas appellauit massulas auri semissales. Plinius paleas appellat non glebulas, sed ramentulas palearum formam habentes: quod non magnopere mirum est Hermolaum in transcursu non animaduertisse. Idem Plinius libro tricesimotertio de argenti metallis loqués, Mirum (inquit) adhuc per Hispanias ab Annibale incohatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habétes, ex quibus Bebelo appellatur hodie qui C C C pondo Annibali suminiistrauit in dies, ad mille quingentos passus cauato iam monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusque egerunt aquas lu- Paleæ. Putei ab Annibale incohati.

C cernarum mensura. Trecena pondo Romana, tricena millia drachmarum efficiebant, quæ terna millia coronatorum valent. Quare hoc dictum Plinii conuenit cum superiore Strabonis loco, vt suspicer Plinium de Carthaginensibus argentifodinis locutum, quæ in citeriore Hispania erant, finitima Aqnitanis. Polybius enim æqualis Annibalis ætatis fuit, quo auctore Strabo vsus est. Rursus Strabo, φησὶ δὲ ποσειδώνιος μάρκον μάρκελλον πράξασθαι φόρον ἐκ τῆς κελτιβηρίας τάλαντα ἑξακόσια, ἐξ οὗ τεκμαίρεσθαι πάρεστιν ὅτι καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ κελτίβηρες καὶ χρημάτων εὐποροῦντες. Ait autem Posidonius Marcum Marcellum exegisse tributum ex Celtiberia ad talenta sexcenta. Ex quo coniecturam facere est Trecena pōdo Romana. Mira auaritia.

D Celtiberorum gentem nnmerosissimá fuisse, & pecunia abundátem, tametsi regionem ieiunam incolerét. Plinius libro xxxiii. de metallis Hispaniæ loquens, Vicena (inquit) millia pondo auri ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Galleciam & Lusitaniam præstare quidam tradiderunt, ita vt plurimum Asturia gignat: neque in alia parte terrarū tot seculis hæc fertilitas. Vicena millia pondo Romana, tricena minimùm nostra valent. Ingentia sunt hæc testimonia de opulentia Hispaniæ, quibus accedit & tertium Trogi Pompeii, vt ex breuiario qnarto & quadragesimo Iustini nouimus. Strabo auté de tempore suo loquens ita inquit in mentione metal- Memorabilis redditus metallorum.

E lorum argenti quæ sunt ad Carthaginem nouam: ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα, οὐ μέντοι δημόσια, οὐδὲ ἐνταῦθα, οὐδ' ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις, τὰ δὲ χρυσεῖα δημοσιεύεται τὰ πλείω. Sunt autem & nunc argentifodinæ, non tamen publicæ, nec illic, nec alibi, sed priuatorum: auri autem metalla pleraque sunt publica. Hactenus de Hispania: cuius etiam Galliam æmulam aurifera vi fuisse, eodem auctore comprobabimus, quippe libro.iii. de Turdetaniæ id est Bæticę metallis loqués, ita subdit, ἀμείνω δὲ γαλάται τὰ παρ' ἑαυτοῖς εἶναι κράτιστα μέταλλα ἐν τῷ κεμμένῳ ὄρει, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῇ κείμενα τῇ πυρήνῃ. τὰ μέντοι πλεῖον τ' ἐντεῦθεν εὐδοκιμεῖ. Galli verò meliora esse sua censent, quæ in Cimerio monte sita sunt, & quæ Pyrenæ ipsi subiacent. Metalla auri quondā in Gallia. Strabonis locus.

illinc tamen aurum magis probatur quàm Gallicũ. Vbi puto nõ Cimerio F
Cemmeni ſed Cemmeno legendũ. Cẽmeni enim mõtes (κέμμενον ὄρος apud Strabonẽ lib.iiii.) Aquitaniam à Celtis diſcludũt, quo loco Cæſar Gebennã vel Cebennam potius montem ponit.
Tarara. Huius pars hodie Tarara vocitatur. Rurſus idem Strabo lib.iiii. de Narbonenſi littore loquens, & ſinu qui Gallicus illic dicitur, ἔχουσι δὲ ταρβέλλοι τὸν κόλπον, παρ' οἷς ἐστὶ χρυσεῖα σπουδαιότατα πάντων. ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν εὑρίσκονται καὶ χειροπληθεῖς χρυσίου πλάκες, ἔσθ' ὅτε μικρᾶς καθάρσεως δεόμεναι. τὸ δὲ λοιπὸν, ψῆγμά ἐστι καὶ βῶλοι, καὶ αὗται κατεργασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαι. Tarbelli, inquit, eum ſinum obtinent, apud quos aurifodinæ ſunt G
omnium præſtantiſſimæ. In ſpecubus enim leniter effoſſis inueniuntur auri cruſtæ quæ manum implere poſſint, interdum modico purgamento indigentes. reliquum autem aurum ramẽta ſunt & glebulæ, modicam & ipſę operam poſcentes. Interior autem regio & montana melius ſolum habet. nam ad Pyrenen conuenarum eſt ciuitas, qui cò ad incolendum conuenerunt, vbi oppidum Lugdunus.
Lugdunus Hallucinatus eo loco interpres, qui locum ita vertit: nam ad Pyrenen Conuenarum Synclydo eſt, vbi oppidum Lugdunum. quaſi συγκλύδων, id eſt Synclido, nomen eſſet oppidi, cum genitiuus
Conuenæ Synclydes. ſit pluralis, conuenarum ſignificans. Synclydes enim collectitii alicuius lo- H
ci habitatores dicuntur, vt latinè conuenę. πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ ἡ τῶν κωνουένων ἐστὶ συγκλύδων, ἐν ᾗ πόλις λούγδουνος. Plinius de Aquitania loquens, Mox in oppidum (inquit) contributi conuenæ. Lugduni autẽ oppidi in ea regione non meminit. Strabo, Tectoſages Pyrenæis propinqui ſunt montibus. paulum etiã aquilonare latus Cemmenorum montium attingunt, terram colentes auro multo præditam. ἐφάπτονται γὰρ μικρὰ καὶ τῆς προσαρκτίου πλευρᾶς τῶν κεμμένων. πολύχρυσόν τε νέμονται γῆν. Apud ipſos autem theſauros ab Imperatore Romano
Aurũ Toloſſanum. Scipione repertos in vrbe Toloſſa & ablatos ait: à quibus aurum Toloſſanum apud ſcriptores decantatiſſimum, in prouerbium ceſſit, vt auctor eſt I
Gellius. τὰ μὲν γὰρ εὑρεθέντα ἐν τῇ τολώσσῃ χρήματα μυρίων που καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γενέσθαι φασί. τὰ μὲν ἐν σηκοῖς ἀποκείμενα, τὰ δ' ἐν λίμναις ἱεραῖς, οὐδεμίαν κατασκευὴν ἔχοντα, ἀλλ' ἀργὸν χρυσίον καὶ ἄργυρον. Poſidonius (inquit Strabo) veriſimiliter tradit pecunias Toloſſæ repertas ad quindecim talentûm millia, quarum partem in fanis, partem in lacubus conſecratis reconditam fuiſſe, argentum aurúmque infectum atque rude. Et rurſus paulo inferius, Vt autem inquit Poſidonius, & alii complures, regio ipſa auro alioquin abundans, & homines habẽs ſuperſtitioni addictos, & ad parſimoniam in victu aſſuetos, multis in locis Celticæ Gallię theſauros habuit, maximę verò lacus eis ſacro- K
ſanctos à prædonum direptionibus theſauros pręſtabant, in quos ideo auri argentiq; pondera demiſerãt. Romani verò quũ vi & armis loca ea obtinuiſſent, auctioni lacus eos publicè ſubiecerunt: emptorum autem plurimi molas argenteas ductiles inuenerũt. μάλιστα δ' αὐτοῖς αἱ λίμναι τὴν ἀσυλίαν παρεῖχον, εἰς ἃς καθίεσαν ἀργύρου ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη. οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατήσαντες τῶν τόπων ἀπέδοντο τὰς λίμνας δημοσίᾳ. καὶ τῶν ὠνησαμένων πολλοὶ μύλους εὗρον σφυρηλάτους ἀργυροῦς. Idem auctor
Luerius Aruernus. eſt Luerium Aruernum patrem Bititi (qui Bititus cum Maximo Aemiliano & Domitio Aenobarbo ducentorum millium hominũ exercitu cõflixit)

A xit)tantis deliciis diuitiísque circunfluxisse, vt aliquando ostendendarum opum gratia curru vectus per campum ingrederetur nummos aureos argenteósque huc atque illuc spargens: quibus colligendis amici & comites occupati sequerentur. ὅτι δὴ πλούτῳ λέγεται καὶ τρυφῇ διενεγκεῖν, ὥστε ποτὲ ἐπίδειξιν ποιούμενος τοῖς φίλοις τῆς εὐπορίας, ἐφ' ἀπήνης φέρεσθαι διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύρου διδό-ρα χάλκια διασπείρων, ὥστε συλλέγειν ἐκείνους ἀκολουθοῦντας. Auri Tolossani meminit Gellius libro tertio, & Cicero de natura Deorum libro tertio, ob cuius raptũ quæstionem habitam esse dicit. Trogus libro tricesimosecundo Cepionẽ appellat eum Imperatorem qui aurum Tolossanum abstulit, quod sacrilegium ei & exercitui eius excidii causam fuisse tradit. Auri autem (inquit) fuere centum & decẽ millia pondo, argenti quinquiesdecies centena millia. Hæc summa vix dicere ausim quanti æstimanda sit. Auri singula pondo minoris æstimari centum aureis solatis non possunt, etiam vt vndecima pars æris in eo mixta fuerit. Qua ratione aurum illud Tolossanum centies & decies centenis millibus aureorum valuit. quod si obryzum fuerit, id est centenis & duodenis solatis in libras æstimabile, centies vicies ter centenis & viginti millibus valuit. Quod autem ad argentum pertinet, Trogum existimarim non quinquiesdecies cẽtena millia pondo scripsisse, quę summa quinquagies millies mille aureos valet, sed quindecies centena millia, quæ quindecies millies mille aureis coronatis æstimantur à nobis, id est centies & quinquagies cẽtenis millibus. Quod si quis Trogum quinquies decies scripsisse malit, tamen pro quindecies intelligam, quomodo apud Suetonium in Augusto quaterdecies millies pro bis septies, id est quatuordecies. Cicero etiam sic vsus est. Strabo ex Posidonio quindecim millibus talentûm argenti æstimasse aurum argentumq; simul videtur: quæ summa minor est minima prædictarum, id est nonagies centena millia aureorum.

Cepio.

B

C

Quinquiesdecies, & quaterdecies.

D Apud Iosepum libro supradicto Agrippa magnificẽ de Galliarum situ, & felicitate Gallorũ domestica disserit, quos omne genus bonis apud se scatentibus totum penè orbem irrigare, mirifico præconio vociferatur, & nihilo secius sub mille & ducẽtis militibus Romano imperio parere, quibus plures propemodum ciuitates habeant, nõ animi mollitia, vt qui octoginta annis pro libertate dimicassent, sed animi destinatione in obsequiũ eius gentis fixa, cuius & virtutem experti fuissent, & fortunam admirarentur. Multa adhuc adnotauimus, quæ fide caritura sunt, vt opinor, præsertim apud eos (vt dixi) qui omnia & præterita & futura præsentis temporis modulis metiuntur. vnum etiam addam ex eodem Strabone, qui de Bætica loquens, πολὺ δὲ καὶ ἐσθὴς, inquit, πρότερον, νῦν δὲ ἔρια μᾶλλον τῶν κοραξῶν, καὶ ὑπερβολή τις ἐστὶ τοῦ κάλλους. ταλαντιαίους γοῦν ὠνοῦνται τοὺς κριοὺς εἰς τὰς ὀχείας. Multa autem vestis antea inde veniebat: nunc autem lanæ magis quàm à Coraxis, pulchritudine eximia. siquidem propter hoc arietes talentari precio emuntur ad admissuram. Coraxi autem populi sunt Colchorum Stephano de vrbibus. Talentum sexcentis aureis æstimamus. tanti autem venditari arietes potuerunt apud eos qui asinos admissarios, vel etiam asinas ad fœturam, id est ad mularum partus, X L sestertiis emerent, vt suprà ex Varrone & Plinio didici-

Felicitas Galliarũ.

E

Arietes talentares in Bætica.

Auri metalla exhauſta hoc tempore.

mus. Verumenimuero cum tot olim auri metalla fuerint & in Hiſpania, & F
in Gallia, hodie neutrobi eſſe dictitatur, quæ quidem commemorari digna ſint. Nam & Strabo ſuo iam tempore in Tmolo & circa Pactolum & aliis in locis conſumpta fuiſſe auri metalla auctor eſt lib. xiii. Vidimus hoc anno ex Lingonenſi agro effoſſos lapides auro argẽtoq; interſtinctos, ex quibus aurum argentúmque elicitur. hos metallarii pro experimento dederãt. qualis autem ſubeſſet vena, nondum compertum erat. Is ager in ditione eſt

Michael Bodetus.

Michaëlis Bodeti antiſtitis Lingonenſis, viri cũ ſingulari ac multiplici eruditione præditi, tum verò ad priſcam normam continentiæ Pontificiæ exacti, cuius auſpiciis metallarii opifices ſpecimina ſupradicta auri argentiq; metallorum ediderunt. Poſtremò idem Strabo lib. xiiii. circa finem, Polybius, inquit, auctor eſt, tempore ſuo circa Aquileiam, & præſertim in Tauriſcis Noricis inuentam eſſe aurifodinam ſic natura commodam, vt cum quis in duos pedes terræ ſuperficiem detraxiſſet, ſtatim aurum foſſititium inueniretur. Effoſſionem autem non infra quindecimum pedem proceſſiſſe. Fuiſſe autem aurum illud partim purum magnitudine fabæ aut lupini octaua tantum parte decocta, partim pluſcula indiguiſſe excoctione, alioquin valde vtile. Verùm cum Itali Barbaris in ea re operam nauare cœpiſſent, continuò intra duos mẽſes aurum per totam Italiam tertia parte precii vilius eſſe cœpit. Quod cum Tauriſci animaduertiſſent, eiectis adiutoribus operis, ſoli aurum promercale expoſuerũt. Nunc autẽ (inquit) omnia auri metalla in Romanorum poteſtate ſunt. συνεργαζομένων δὲ τοῖς βαρβάροις τῶν ἰταλιωτῶν, ἐν διμήνῳ παραχρῆμα τὸ χρυσίον εὐωνότερον γενέσθαι τῷ τρίτῳ μέρει καθ' ὅλην τὴν ἰταλίαν. αἰσθομένους δὲ τοὺς ταυρίσκους μονοπωλεῖν ἐκβαλόντας τοὺς συνεργαζομένους. νῦν δὲ ἅπαντα χρυσεῖα ὑπὸ ῥωμαίοις ἐστί. Hoc dictum Strabonis eò pertinet quod ſuprà de auri ad argentum analogia dictum eſt, quæ varia olim fuiſſe deprehenditur.

Auri ad argentum analogia.

Pollux decuplicem poſuit. Ex Plinio Romæ primùm dimidio etiam maiorem fuiſſe docuimus. Rurſus Tranquillo auctore Cæſar Dictator aurũ in libras ternis millibus nummũm venũdedit: quæ ratio ſubduplex eſt eius quam Plinius poſuit, quæ eſt eiuſmodi, vt aurum quindecies argento repenſile fuerit. ſi tamen locus emendatè nũc legitur, quod vix mihi perſuadeo, vt alibi dictum eſt. Herodotus nõ modò aurum, ſed etiam pſegma aureum tredecies tanto argenti æſtimabile poſuit, cum tamen denæ quaternæ vnciæ pſegmatis vel chryſammi ſanctione principali pro ſingulis auri libris cedant, vt diximus. Qua ratione ſeptima ferè parte pſegma auro obryzo vilius fuiſſe conuincitur. Sic Herodoti æſtimatio proximè ad Plinianam accedit. Porrò ex Tacito docuimus aureos ſingulos Romanos nummis valuiſſe centenis, id eſt quinque & viginti drachmis. Qua ratione auri drachma duodenis argenteis & hemidrachmio valuit. didrachmi enim erãt aurei, vt alibi dictum eſt. Noſtri autem temporis æſtimatione aurum paulo minus duodecies argento rependitur. Intelligimus igitur ex verbis Strabonis, interdum propter auri copiam ex metallis exiſtentem, auri precium diminutum etiam tertia parte. ſic fit vt Pliniana æſtimatio ad Pollucis æſtimationem redeat, hoc eſt quindecuplex ad decuplicem. Noſtri autem plerique

A rique opinantur iustam auri ad argentum proportionem, decuplicem censeri,sed auri penuria esse auctam:id quod ex iam dictis non videtur esse verum.In vniuersum autem ostendimus varias auri indicaturas,quæ auri etiã precia euariare faciunt.nec aliud statui (vt arbitror)ex antiquorum lectione de auri ad argentum proportione potest.Ad ea autem quæ de Gallia diximus,illud etiam addemus, Lugduni Argyrocopium fuisse Romani imperii,id quod Strabo lib.iiii.his verbis perhibuit, Lugdunum in colle conditum,vbi Arar amnis Rhodano immiscetur, Romano tenetur imperio, Argyrocopium Lugdunense.
B ampliori quoque dignitate virorum secundum Narbonem florens,quibus vsui magno est emporium. Ibi quoque Romani duces aureum nomisma argenteumq́ signant.καὶ τὸ νόμισμα χαράττουσιν ἐνταῦθα τό τε ἀργυροῦν καὶ τὸ χρυσοῦν. Fuit etiam signandæ pecuniæ officina Apolloniæ in Epiro.Cicero ad Cn. Plan.lib.xiii.Epist.Cum signaretur argentum Apolloniæ,non possum dicere eum præfuisse,neque possum negare eum affuisse.Lugduni autem templum communi vniuersæ Galliæ impensa extructum est, & Cæsari Augusto consecratum ea parte ante vrbem vbi amnes confluunt, inibiq́ ara di- Ara memorabilis Lugduni.
gnitatis eximiæ,gentium sexaginta titulo insignis,dicatis ibi totidem gen-
C tium simulacris. Non omittendum etiam prouinciales olim stipendiarios tria genera pensitationum agnouisse,canonem, oblationem,& indictionẽ: quæ etiam hodie populares in Gallia agnoscunt. Hæc tria genera Cicero his verbis complexus est in tertia in Verrem Actione,auctore Asconio.Sic enim inquit de Sicilia loquens, Quando illa frumentum quod deberet, non ad diem dedit? quando id quod opus esse putaret, non vltro pollicita est? quando id quod imperaretur,recusauit? Age iam percenseamus immensas pecuniarum summas, & impendia inusitata quibus confirmari possit id quod antè diximus de redditibus opimis Romani imperii. Tranquil- Pẽsitationum tria genera.
D lus in Caligula:Nepotinis sumptibus omnium prodigorum ingenia superauit,commentus nouum balnearum vsum, portentosissima genera ciborum atque cœnarum,vt calidis frigidisq́ vnguẽtis lauaretur, preciosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet,côuiuis ex auro panes & obsonia apponeret:aut frugi hominem esse oportere dictitans,aut Cæsarem. quin etiã nummos non mediocris summæ è fastigio basilicę Iuliæ per aliquot dies sparsit in plebem.In extructionibus prætoriorum atque villarum omni ratione posthabita nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod posse effici negaretur.Et iactæ itaque moles infesto ac profundo mari, & excisæ rupes Caius princeps inaudita prodigẽtia infamis.
E durissimæ silicis,& campi montibus aggere æquati,& complanata fossuris montium iuga,incredibili quidem celeritate,quum morę culpa capite lueretur.Ac ne singula enumerẽ,immensas opes,totumq́ illud Tyberii Cæsaris vicies ac septies millies sestertium non toto vertente anno absumpsit. Idem alibi,Nouissimè contrectandæ pecuniæ cupidine incensus, sæpe super immensos aureorum aceruos patentissimo diffusos loco , & nudis pedibus spatiatus,& toto corpore aliquãdiu volutatus est. Viciessepties millies sestertium , nomismate nostro sexagiessepties millies mille aureos & quingenta præterea millia valuit:vel(vt prisco more loquamur) sexcenties Memorabilis opum immensarum profligator. Vicies & septies millies sestertium.

ſeptuagiesquinquies centena millia aureorum. Græci ſex millia ſeptingen- F
tas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent. Priſcum autem eum mo
rem numerandi fuiſſe ex Plinio apparet libro xii. vbi de Arabia felici lo-
quens, Minima (inquit) computatione millies cētena millia ſeſtertiûm an-
nis omnibus India & Seres, Peninſulaq́ illa imperio noſtro adimunt. non
dicit centies millies, mille ſeſtertium, vt nunc vulgo loquimur, ſed millies
centena, quod idem eſt. Sic alibi in ſecundo: Pars noſtra terrarum de qua
memoro, ambiente (vt dictum eſt) oceano velut innatans, lōgiſſimè ab ortu
& ab occaſu patet, hoc eſt ab India ad Herculis columnas Gadibus ſacra- G
tas octuagiesquinquies centena ſeptuagintaocto millia paſſuum, ſicut Ar-
temidoro placet auctori. Hoc apud Martianum Capellam totidem verbis
legitur, Longitudo ab ortu ad occaſum, hoc eſt ab ipſius Indiæ extremita-
te, vſque ad Herculi columnas ſacratas, octuagiesquinquies cētena ſeptua-
ginta octo millia ſunt, ſicut etiam Artemidorus auctor aſſeruit. Rurſus idē
Plinius lib. eodem, Vniuerſum autem hunc circuitum Eratoſthenes in o-
mnium quidem literarum ſubtilitate, & in hac vtiq́ præter cæteros ſolers,
quem à cunctis probari video, ducentorum quinquagintaduorum milliū
prodidit, quæ menſura Romana computatione efficit trecenties quinde- H
cies centena millia paſſuum. Hæc verba cum ſic legerentur apud Vitruuiū
lib. primo, nuper Iocundus architectus vir religioni initiatus, omnis anti-
quitatis peritiſſimus, tamen more hodierno referenda cenſuit, in iis exem-
plaribus Vitruuii, quæ egregiè alioquin & ſolerter emendata imprimenda
curauit. Sic enim in his legitur, Quæ ducenta quinquagintaduo millia ſta-
diorum fiunt paſſus ſemel & tricies millies mille & quingenties mille. Hu-
jus autem octaua pars, quam ventus tenere videtur, eſt ter millies mille &
noningenties triciesſepties mille, & paſſus quingenti. qui modus loquendi
antiquitatem non reſipit: quare ſic locum potius lego (ex librorum prius I
impreſſorum obſeruatione, licet corruptus ille locus atque etiam mutila-
tus in ejs ſit) quæ fiunt paſſus trecenties & quindecies centena millia. Huius
autem octaua pars quam ventus tenere videtur, eſt triciesnouies cētena tri-
gintaſeptem millia, & quingenti paſſus. Hac lectione & vetuſta formula
reſtituitur, & numerus ad paſſum conuenit. Apocalypſeos cap. ix. Et ſoluti
ſunt quatuor angeli qui parati erant in horam & diem & menſem & annū,
vt occiderēt tertiam partem hominum: & numerus equeſtris exercitus vi-
cies millies dena millia. *δύο μυριάδες μυριάδων*, ſic latine & priſco more verti
debuit, Bis millies centena millia. Hæc enim verba, millies centena millia, K
myriadum myriada ſignificant: vltra quem numerum Græci vocabulum
non habent. Noſtrates id centum milliones appellant, cum millionem di-
camus millenarium numerum in ſeſe multiplicatum. Ergo bis millies cen-
tena millia, duas myriadas myriadum ſignificāt: & ter millies, tres myriadas,
& deinceps vſque ad decies millies centena millia, hoc eſt denas myriadum
myriadas, quod vno verbo noſtrates abaci ſtudioſi Milliartum appellant,
quaſi millionū millionem. Romani igitur per centenarios millenariorum
numerant, non per millenarios millenariorum, vt Græci per chiliadas chi-
liadum

Priſc⁹ mos numerādi.

Iocundus architect⁹.

Loc⁹ Vitruuij reſtitutus.

Apocalyp. locus.

Millies cētena millia.

Numerandi ratio apud Latinos Græcóſque.

A liadum aut myriadum, quia apud priscos Romanos nullus erat numerus maior centies millenario. Verum apud Plinium libro eodem, vbi legitur in codicibus post Hermolai emendationes impressis, triciesquater quinquaginta millia, & quinquagies bis quindecim millia passuum, cétena verbum subaudiédum est, vt rectè admonuit Hermolaus: quomodo & paulò pòst, Quæ mensura vniuersa ab eo mari efficit octuagiesquinquies septuaginta octo millia. Superius enim centena additum est à Plinio, quod hic non legitur, sed subintelligédum relinquitur. Hoc autem liquere potest ex Mar- Centena verbum in numeris antiquis sæpe supplendum.

B tiano, apud quem omnia iisdem verbis vt apud Plinium leguntur. Nam cum apud Pliniũ ita legatur in manu scriptis & in impressis ante Hermolaum, A Gange amne, ostioq; eius quo se in eorum oceanum effundit per Indiam Parthienenq; ad Myriandrum vrbem Syriæ in Issico sinu positam L I I.M.X V. passuum decem & nouem: apud Martianum eadé verba leguntur, nisi quòd numerus ita effertur, quinquagies bis quindecim millia. Ex quo autore Hermolaus Plinium eo capite emédauit. Quapropter cõiectura ex hoc loco fieri potest ad ea quæ nos ipsi in Plinio mutauimus, vt millies sestertium, & quingenties, & huiusmodi alia aduerbialiter prolata,

C quæ confusa sunt in exemplaribus propter notarum compédia. Simile est illud quod statim sequitur apud Plinium, Latitudo autem terræ à meridiano situ ad septentrioné dimidio ferè minor colligitur L I I I I.mil.L X I I. Sic enim in manu scriptis & olim impressis legitur, cum Martianus dicat quinquagiesquater centena sexagintaduo millia, quem à Plinio hæc & alia superiora transcripsisse non dubito. Centena autem verbum in his numeris subintelligendum relinqui, planum fit ex eodem Martiano, qui de Europæ longitudine loquens, ita inquit, Europæ solius mensura octogies bis X C I I I I. Plinius lib. iiii. Longitudinem Europæ Artemidorus atque Isi

D dorus à Tanai ad Gades L X X X I I.X I I I I. prodiderũt. Sic enim in antiquis legitur, licet in impressis L X X X I I I I millia legatur. Apud Martianum octogies bis centena nonagintaquatuor millia intelligo. Apud Plinium sic, Octogies bis centena. X I I I I.mil. passuum. & sic plerũq; & Plinius & Martianus locuti sunt, & ante eos Cicero. quod eò valet quod suprà diximus de compendio loquendi per aduerbia antiquis vsitato, vt centies sestertium pro centies centena millia sestertiũm omnino intelligi debeat: vt fortasse illi numeri lib. xxxiii. Plinii de ærario Romano rectè restituti videantur à nobis suprà libro secũdo. Macrobius in primo de Somnio

E Scipionis numerandi compendium refugiens, ita inquit, Duplicatis igitur illis quadragiesocties centenis millibus, erit integra diametros cœlestis circuli nonagiessexies centena millia stadiorum, & inuenta diametros facilè mensuram nobis ipsius quoque ambitus prodit. Hanc enim summam quę diametrum fecit, debes ter multiplicare adiecta parte septima: & ita inuenies totius circuli per quem sol currit, ambitum, stadiorum habere trecenties centena millia, & insuper centum septuaginta millia. Sed vt ad rem redeam, supradictas opes Tyberius Augustus princeps non modò deparcus & sordidus, sed etiam rapax, annis tribus & viginti confiscauit, Caius auté

ſucceſſor intra annum primum imperii exhauſit cum annuis vectigalibus F & tributis imperii. Quapropter idem auctor de Nerone ita inquit, Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quàm profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe, quibus ratio impenſarum conſtaret: prælautos, vereq; magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturq; auunculum Caium nullo magis nomine, quàm quòd ingentes à Tyberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tiridaté (quod vix credibile videatur) octingéta nummûm millia diurna erogauit, abeuntiq; ſuper ſeſtertium millies contulit. nullam G veſtem bis induit. Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam luſit. nunquã carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis. Hactenus Tranquillus. Tiridates Rex erat Armeniæ, Vologeſis Parthorum Regis frater, in qua regione quũ Corbulo pręfectus res proſperè Neronis auſpiciis geſſiſſet, Tiridates rebus aduerſis perterritus, ad colloquium cum Corbulone venit. In quo colloquio Tiridates (vt inquit Tacitus lib. xv.) de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit, Iturũ quippe Romam, laturumq; nouum Cęſari decus non aduerſis Parthorum rebus ſupplicem Arſacidem. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiẽ H Cæſaris inſigne regium, nec niſi manu Neronis reſumere. & colloquium oſculo finitum. Dein paucis interiectis diebus magna vtrinq; ſpecie inde Eques compoſitus per turmas, & inſignibus patriis, hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis. in medio tribunal ſedem curulem, & ſedis effigiem Neronis ſuſtinebat. Ad quam progreſſus Tiridates, cæſis ex more victimis, ſublatum capiti diadema, imagini ſubiecit. Poſtero die ſpatium orauit quo tantum itineris aditurus, fratres antê matremq; viſeret. obſidem interea filiam tradit, literaſq; ſupplices ad Neronem. Hæc cauſa fuit cur Tiridates Romam veniret: cuius aduentum vt honorificétiſſimum ſibi Nero I omnibus votis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeii theatrum operuit auro: de quo Plinius lib. xxxiii. Nero Pompeii theatrum operuit auro in vnum diem quo Tiridati Regi Armenię oſtenderet. Idem lib. xxx. de magia loquens, quam ob id inané artem eſſe contẽdit, quòd eam Nero ſcire maximè concupiuit, nec potuit, cum nec ingenium nec facultates deeſſent: Magus (inquit) ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de ſeſe triũphum afferens, & ideo prouinciis grauis. nauigare noluerat, quoniã expuere in maria, aliiſq; mortalium neceſſitatibus violare naturam eam fas nõ putant. Magos ſecum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiauerat: nõ ta- K men cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Tranquillus alibi de eodem ita inquit, Non immeritò inter ſpectacula ab eo edita & Tiridatis in Vrbem introitũ retulerim: quem Armeniæ Regem magnis pollicitationibus ſollicitatum, cum deſtinato per edictum die oſtenſurus populo propter nubilum diſtuliſſet, produxit quo opportuniſſimè potuit, diſpoſitis circa fori templa armatis cohortibus, curuli reſidens apud roſtra triumphantis habitu, inter ſigna militaria atque vexilla: & primo per deuexum pulpitum ſubeuntem admiſit ad genua, alleuatumq; dextra exoſculatus

Nero æmul⁹ Caij auũculi ſui

Tiridates.

Tiridatis aduentus Romam.

Nero magię ſtudioſus.

A tus eſt: dein precāti, tiara deducta, diadema impoſuit, verba ſupplicis interpretata prætorio viro multitudini pronunciante. Perductū inde in theatrū, ac rurſus ſupplicātem, iuxta ſe latere dextro collocauit. Ergo Tiridati Nero octingenta ſeſtertia diurna erogauit, quæ perinde æſtimo ac ſi vicena millia aureorum noſtrorum diceres. Diurna autem neſcio an quādiu Romæ fuit intelligā, an ex quo intra fines Romani imperii eſſe cœpit. Diſcedenti autem amplius viciesquinquies centenis millibus dono dedit. Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam luſit, id eſt denis aureorum noſtrorū
B millibus in ſingula puncta, non in ſingulos caſus aleæ. Huiuſmodi ludus ab eodem Tranquillo in Auguſto deſcribitur, Inter cœnam luſimus geronticôs & heri & hodie. Talis enim iactatis, vt quiſque Canem aut Senionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium cōferebat, quos tollebat vniuerſos qui Venerem iecerat. Hac ratione fit vt immenſus ille ludus Neronianus fuerit. De domo autem aurea ſi quis locum apud Tranquillum legerit, quicquid noſtro æuo exædificatum eſt, deſpicabile exiſtimabit, adeo vt Gallonienſe prætorium Cardinalis Ambaſiani, quod iam in prouerbium venit ob ſumptum ſuperuacaneum, gurguſtium præ illa do-
C mo Neronis videri poſſit: quam tamen ipſam Plinius à Marci Scauri theatro operis magnificentia victam fuiſſe cōtendit: ne miremur millies ſeſtertium abſumptum in Marci Scauri villæ incendio, vel bis millies fortaſſe, quod antea explicuimus. Quanti autē domus aurea conſtiterit, ex eo coniiciendum relinquitur, quod idem Tranquillus de Othone ſcripſit, Diplomatibus primiſque epiſtolis ſuis Neronis cognomen adiecit. Certè & imagines ſtatuáſq; eius reponi paſſus eſt: nec quicquā prius pro poteſtate ſubſcripſit, ꝗ quingenties ſeſtertium ad peragendam auream domum. Si igitur Otho quingenties ſeſtertium, id eſt duodecies centena & quinquaginta
D millia aureorum noſtrorum attribuit ad peragendam domum aureā, quanti opus ipſum antea factum æſtimamus? Nam nihil deſuiſſe operi ex eo apparet, quod idem in Nerone inquit, Einſmodi domum cum abſolutam dedicaret, hactenus comprobauit, vt diceret quaſi hominem tandem habitare cœpiſſe. Quingenties igitur ſeſtertium ſubſcripſiſſe Othonem intelligimus ad appendicem quandam domus faciēdam, vel operis expolitionem. Plinius lib. xxxiii. Nero Pompeii theatrū operuit auro in vnum diem quo Tiridati Regi Armeniæ oſtenderet, & quota pars ea appāratus fuit aureæ domus ambientis vrbem? Tacitus lib. xvii. de Galba loquens, Bis & vicies
E millies ſeſtertium donationibus Nero effuderat, appellari ſingulos iuſſit, decuma parte liberalitatis apud quēq; eorum relicta. At illis vix decumę ſuper portiones erant. Exactioni triginta Equites Ro. præpoſiti. Igitur ſi Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit, bis & vicies millies ſeſtertium donationibus effudit, id eſt quingenties & quinquagies centena millia aureorum noſtrorum, & auream domū extruxit, cum interim in omni parte vitæ prodigos omneis ſuperaſſet: quid exiſtimabimus de opulentia imperii? De eo Plinius lib. xii. ita inquit, Periti rerum aſtruxerunt non ferre thuris tantum annuō fœtu Arabiam, quantum Nero princeps nouiſſimo

Quadringenis in punctū ſeſtertiis aleā luſit.

Dom' aurea Neronis.

Quāti cōſtiterit.

Bis & vicies ſeſtertium Neronis prodiga liberalitate effuſum.

pompæ ſuæ die concremauit. vbi Poppeæ legendum puto: de cuius morte Tacitus lib.xvi. Poſt finem ludicri Poppea mortem obiit fortuita mariti iracundia. à quo grauida ictu calcis afflicta eſt. Corpus non igni abolitum, vt Romanus mos, ſed regum externorum conſuetudine differtum odoribus conditur, tumuloq; Iuliorum infertur. ductæ tamen publicæ exequiæ. De hac Poppea Plinius lib.xxxiii. ita inquit, Vaſa coquinaria ex argento Caluus orator fieri queritur, at nos carrucas ex argento cęlare inuenimus. Noſtra quoque ætate Poppea cōiunx Neronis principis delicatioribus iumentis ſuis ſoleas ex auro quoq; induere ſolebat. Idem lib.xi. Poppea certè Domitii Neronis coniunx aſinas quingentas fœtas per omnia ſecum trahens, balneatū etiam ſolio totum corpus illo lacte macerabat, extēdi quoq; cutem credēs. Euſebius in chronicis & Oroſius ſeptimo hiſt. auctores ſunt Neronem Senatum Romanum coēgiſſe ad conferendum ſibi annuum centies ſeſtertium ad tolerandas expenſas imperatorias, hoc eſt ære noſtro ducena quinquagena millia aureorum, id quod poſt mortem Senecæ factum fuit, cum iam deterior fieri non poſſet Nero, & ad ſummū nequitiæ & improbitatis perueniſſet. Poſt Neronem Vitellius princeps ſucceſſit: de quo ita ſcribit Trāquillus: Sed vel præcipuè luxuriæ ſæuitiæq; deditus, epulas trifariam ſemper, interdum quadrifariam diſpertiebat, in ientacula, & prandia, & cœnas, comeſſationeſq;, facilè omnibus ſufficiens vomitandi cōſuetudine. Indicebat autem aliud alii eadem die: nec cuiquam minus ſinguli apparatus quadringenis millibus conſtiterūt. Famoſiſſima ſuper cæteras fuit cœna ei data aduētitia à fratre, in qua duo millia lectiſſimorum piſciū, ſeptem auium appoſita traduntur. Hanc quoque exuperauit ipſe dedicatione patinę, quam ob immēſam magnitudinem clypeum Mineruæ, id eſt ægida poliuchi dictitabat. In hac Scarorum iocinora, Phaſianorum & Pauonum cerebella, linguas Phœnicopterûm, Murænarū lactes à Carpathia vſq;, fretoq; Hiſpanię petitarum commiſcuit. Hactenus Tranquillus. Equidem nihil maius dici aut excogitari in luxuria poſſe video, niſi margaritarum liquefactarum hauſtus. Iamprimum Pauones vidimus Varronis tempore quinquagenis denariis venales, id eſt quinis aureis noſtris, quorum cerebellis patina illa conſtabat, vt iocinoribus Scarorum, de quibus Plinius lib.ix. ita inquit: Nunc Scaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſq; veſci, nō aliis piſcibus, mari Carpathio maximè frequēs. proxima eſt his menſa generis duntaxat muſtelarum. & paulò pòſt, Ex reliqua nobilitate & gratia maxima eſt & copia Mullis, ſicut magnitudo modica. Ex his verbis apparet Scarum primæ auctoritatis fuiſſe apud ganeoſos homines: qui quanti vendi potuerit, coniicere licet ex precio Mulli qui Claudio principe ſeptem vel octo millibus nummûm emptus fuit ab Aſinio, vt alibi dictum eſt. de Phœnicoptero idem Plinius libro decimo, Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe Apitius docuit, nepotum omniū altiſſimus gurges. Idem libro triceſimoquinto: Atque vt luxu quoque auctoritas contingat figlinis, tripatinum (inquit Feneſtella) appellabatur ſumma cœnarum lautitia. vna erat murænarū, altera luporum, tertia myxonis piſcis,

Margin notes: Poppeæ cædes. — Poppeę iumenta. — Collatio Senat' exacta à Nerone. — Vitellius. — Cœna Viselliana. — Scar' piſcis — Tripatinū

Margin letters: F, G, H, I, K

A piscis, inclinatis iam scilicet moribus. Nam nos cum vnam Aesopi tragoediarum histrionis in natura auium diceremus sestertiis sexcentis stetisse, nõ dubito indignatos legentes. At Hercules Vitellius in principatu suo C C sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis ædificata erat, quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris constent quàm Murrina. Propter hanc Mutianus altero consulatu suo in conquestione exprobrauit pontinarum paludes Vitellio, memoria non illa fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius seuerus accusator obiiciebat interiisse centum B triginta conuiuas. Si hæc verba verè leguntur, patina illa fictilis ducentis sestertiis, id est non minoris quàm quinque millibus aureorum nostrorum constitit, propter quod Plinius dixit pluris fictilia constare quàm Murrina, quorum precia Plinius magna ponit lib. xxxvii. Sed quonam modo fieri potuerit vt patina fictilis tanti constiterit, inire rationem nequeo, nec ipse Plinius hoc significare mihi videtur, cum prius dixerit Aesopi patinam sexcentis sestertiis stetisse. Patinam enim pro ferculo posuisse notum est ex loco libri decimi, qui à nobis diligenter (vt spero) explicatus est de centum auiculis humano sermone canoris, senis millibus emptis. Sed rursus si Pli- C nius de ferculo intellexit, quonam pacto Plinius non ineptus erit, qui post sexcenta sestertia, ducenta sestertia dixit? cum maius aliquid omnino & mirabilius dicere vellet, vt planè quis ex verbis eius intelligere potest. Cum hic me scrupulus anxiũ olim habuisset, libros antiquos adii, in quibus decem talentis pro ducentis sestertiis legitur, quod nec ipsum placuit, vtpote quod sextam tantum partem ad ducenta sestertia adderet: & alioqui nunquam Plinius & antiqui de rebus Romanis per talenta locuti sunt, licet in antiquis quibusdam codicibus Plinii mẽdosè sæpe legatur hoc verbum in mentione rerum latinarum. Quare ex vetustissimo exemplari decies sester- D tium lego, quod addit quadringẽta sestertia ad patinã Aesopi, id est aureorum decem millia. Condidit autem pro commentus est & auctor fuit, intelligo. Quod autem sequitur, sic lego: Propter hanc Mutianus altero consulatu suo in concione exprobrauit patinarum paludes Vitellii memoriæ, non illa fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus &c. hoc sensu, vt non sit fœdior illa patina in qua venenum datum est tòt cõuiuis. Patinarum autem paludes figuratè dictũ est allusione Pontinæ paludis, cum patina ipsa etiam fictilis esset & lutea: de qua Plinius lib. iii. A Circeis palus Pontina est, quẽ locum X X I I I vrbium fuisse Mutianus tert. cõsul pro- E didit. Is est autem Mutianus cuius mentio crebra est apud Tacitum, qui Vespasianum ad capessendum imperium hortatus est: quem intelligimus ex verbis Plinii Vitellio supplicio affecto, pro concione aliquando conuitiis incessisse tempora Vitellii ob luxum perditissimum: vel aliàs conquerendo exprobrasse patinæ fœditatem, si conquestione legatur. Tacitus de luxu Vitellii loquens lib. xvii. Ipse abunde ratus si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, nouies millies sestertium paucissimis mensibus interuertisse creditur. Hanc ego summam non minorem ducenties vicies quinquies centenis millibus esse dico. Octauo autẽ mense imperii sui exer-

Patina æsopi. Plini' lib. 35. ca. 12.

Patina Vitelliq.

Plin. locus memorabilib' mẽdis expurgatus.

Vitellian' luxus.

Nouies millies sestertium.

citus ab eo deſciſcere cœperunt. Paucos igitur menſes Tacitus octo menſes appellauit. Hic facere non potui quin maioris etiam luxuriæ exempli Vitelliana patina reminiſcerer, tametſi non quærerem. id erit ex Tranquillo in Nerone deterrimorum omnium principum facinoroſiſſimo. quo loco enim de luxu eius epulari loquitur, Indicebat (inquit) & familiaribus cœnas, quarum vni mellita quadragies ſeſtertium conſtiterunt. Ego mellitorum appellatione mellita dulciora fercula intelligo, quæ vltimis menſis apponuntur, vt hodie ſaccharati miſſus epularum à piſtore dulciario, & omnia quæ bellariorum nomine continentur, & Sacch arei operis ſtrues in adiicialibus cœnis atque nuptialibus, quę in lancibus argenteis ad oſtentationem traducuntur, magis vt delibētur interdum, quàm vt eſitentur. Hæc ſi centenis millibus aureorum noſtrorum æſtimantur, quanti cœna ipſa æſtimari poterit? Huic dicto fidem arroget an deroget id quod ſequitur, neſcio. Seneca libro de conſolatione ad Albinam matrem ſuam ita inquit de Caligula loquens, C. Cæſar Auguſtus, quē mihi videtur rerum natura ediſdiſſe vt oſtenderet quid ſumma vitia in ſumma fortuna poſſent, cēties ſeſtertio cœnauit vno die, & in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen inuenit quo modo trium prouinciarū tributum vna cœna fieret. quibus verbis apparet centies ſeſtertium immenſam eſſe pecuniam, & quæ de Cleopatræ vnione diximus ex Plinio, non vanitate commentitia à nobis aucta, ſed modicè æſtimatum eius precium. id quod in omnia penè in his libris prodita valet. Maiora ſunt iſta omnino noſtræ ætatis captu. Sed de Vitellii helluatione ita inquit Ioſepus libro quinto de bello Iudaico: Octo menſes ac dies quinque potitus imperio, iugulatur in media vrbe: quem ſi viuere diutius contigiſſet, eius luxuriæ ſatis eſſe imperium non potuiſſet. Vitellio ſucceſſit Veſpaſianus Auguſtus, qui omiſſa ſub Galba vectigalia reuocauit: noua & grauia addidit: tributa etiam auxit, & prouinciis nonnullis duplicauit: quare eum nonnulli auariſſimum eſſe tradiderūt. ſunt contrà qui opinentur (inquit Tranquillus) ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum, ſumma ærarii fiſcique inopia, de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringēties millies opus eſſe vt Reſpub. ſtare poſſet. quod & veriſimilius videtur, quandò male partis optimè vſus eſt, in omnē genus hominum liberaliſſimus: quippe qui expleuerit cenſum ſenatorium, & Cōſulares inopes quingenis ſeſtertiūm millibus annuis ſuſtentauerit, ingenia & artes vel maximè fouerit, primúſque è fiſco latinis græciſq; rhetoribus annua centena conſtituerit. Cæterùm quadringenties millies maiorem ſummam eſſe video quàm vt Veſpaſianus ſperauerit quantauis parſimonia aut tributorum exactione colligi poſſe, ne inueniri quidem fortaſſe, ſi & publicę & priuatorum pecuniæ in vnum locum conferantur. quare pro quadringenties, quadragies legendum eſſe videtur, & ſic quidem maxima erit ſumma earum quas adhuc diximus, id eſt millies centena millia aureorū coronatorū. Vltra enim hanc ſummā ne ludicra quidē vota hominum procedere ſolent, etiam ſi immenſum quid, maiuſq; omni auri conceptaculo exoptare cōtendant. Sed fortaſſe credibile hoc faciunt ea quę in ſecundo

Margin notes: Inauditus lux⁹, & fidem excedens. Mellita. — Caligulæ cœna. — Veſpaſianus tributis & vectigalib⁹ grauis. — Notandæ liberalitates Veſpaſiani. — Quadragies millies ſeſtertium.

Margin letters: F, G, H, I, K

A secundo scripsimus. Hæc ferè sunt ex quibus Romanorum opes conijcere magis q̃ cognoscere possimus. Reliqua enim monumenta per auctores sparsa, huiusmodi sunt, vt ex iis certum nullum argumentum ad constitutionem huius rei colligere possimus: vt quod Plinius lib. vno & vicesimo de gente quadā Pontica dicit. Gens (inquit) ea cum cerā in tributa Romanis præstet, mel, quoniā exitiale est, non vendit. His dictū vnum Plinii addemus, quod suprà in trāscursu citauimus, ne id præteriisse vitio mihi vertatur. Is enim auctor lib. xii. de felicitate Arabię loquens, ita inquit: Verùm Memorabilis locus Plinij.
B Arabiæ etiam nunc felicius mare est. Ex illo nāq; margaritas mittit: minimaq; computatione millies centena millia sestertiûm annis omnibus India & Seres peninsulaq; illa imperio nostro adimunt. tanti nobis deliciæ & fœminæ constant. Lib. autem sexto de cursu annuo & nauigatione in Indiā loquens, ita inquit: Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere, nūc primū certa notitia patescente: digna res, nullo anno minus hic quingentesimis imperii nostri exhauriente India, & merces remittente quæ apud nos centuplicato veneāt. Ex horū locorum collatione dicere possemus millies sestertium Plinium quingentesimā imperii Romani taxauisse, nō redditus
C publici, sed vniuersarū opum publicarū priuatarūq;, quasi in Indiā quotannis quingentesima pars pecuniæ transportaretur ex iis prouinciis quæ Romanę ditioni subsunt. Ego autē hunc locū corruptū esse puto. nam in vetustissimo exemplari, non quingētesimis sed D L legimus. & alioquin particula hic, omnino hoc loco absurde sita est. quare sic Pliniū scripsisse puto: nullo anno minus HS quingenties imperii nostri exhauriente India. licet libro duodecimo Plinius millies sestertium dixerit, geminata summa. Alioquin quonam modo Plinius inire rationem potuisset quingentesimæ imperii Ro. non video, ne si breuiarium quidē censuale omniū prouincia- Plinij loc⁹.
D rum vidisset. Hactenus de Romanis opibus. Redeamus ad Persicas. Diximus suprà quanta essent tributa Persarum auri argentiq;, Darii Histaspis tempore, præter cæteras obuentiones thuris & aromatum. Præfecturas autem Parthorū (sic enim postea Persæ appellati sunt) Plinius decem & octo esse dixit, his verbis lib. vi. Regna Parthorū duodeuiginti sunt omnia. ita enim diuidūt prouincias circa duo (vt diximus) maria, Rubrum à meridie, Hyrcanum à septētrione. Ex iis vndecim quæ superiora dicuntur, incipiūt à confinio Armeniæ Caspiisq; littoribus, pertinent ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt. Reliqua septem regna inferiora appellantur. Sed Plinius Persarum opes.
E de tempore suo loquitur. Herodotus autem lib. ii. præfecturas viginti posuit in regno Persarum, vt diximus: in quibus regnum Lydium vt præcipuum ponit. Ab eo tempore ad Darium vltimū Persarum Regē multi reges fuerunt. Qua temporis intercapedine Persarum regnū magnis opibus auctum est. Primus ille Darius qui à septem Persis primoribus, obtruncatis Magis, creatus est, omniū hominū pulcherrimus fuit, excepta brachiorum & cubitorum longitudine, qua dehonestabatur, vsq; ad genua protentorū, ob quæ Macrochir, id est Longimanus appellatus est, vt auctor est Strabo lib. xv. & is fuit qui tributorum formulas instituit. τὰ δὲ διατάγματα (inquit Macrochir Darius Lōgimanus.

ille) τοῦ φόρου Δαρεῖον ἐπὶ τὸν μακρόχειρα. καὶ κάλλιστον ἀνθρώπων, πλὴν τοῦ μήκους τῶν βραχιόνων καὶ τῶν πηχέων. ἀπέτεινε γὰρ καὶ τῶν γονάτων. Huius ergo Darii tempore viginti erant præfecturæ ſtipendiariæ præter immunes & munerarias, ab Helleſponto ad orientem tendentes inter duo maria. Ab Helleſponto autem & Aegæo mari manſiones, qui ſtathmi græce dicuntur, certis ſpatiis ad Suſa regiam Perſidis miro ordine diſpoſitas fuiſſe dicit. ἔχει γὰρ ἀμφὶ τῇ ὁδῷ ταύτῃ ὧδε. σταθμοί τε πανταχῆ εἰσι βασιλήιοι, καὶ καταλύσιες κάλλισται. διὰ οἰκεομένης τε ἡ ὁδὸς ἅπασα καὶ ἀσφαλέος. Sic autem (inquit) res ſe habet. circa viam illam manſiones vbique ſunt regiæ, & diuerſoria elegantiſſima. Omnis autem via per habi- G
tatam regionem tutãque ducit. Deinde Herodotus rem ſingillatim perſequens, manſiones per Lydiam & Phrygiam viginti numero ponit. Excipit autem à Phrygia (inquit) Halys fluuius, in quo portæ ſunt quas omnino tranſire neceſſe eſt. tandem manſionibus omnibus enarratis vſque ad Suſa vbi erat regia, οὕτω (inquit) οἱ πάντες σταθμοί εἰσι ἕνδεκα καὶ ἑκατόν. καταγωγαὶ μέν νυν σταθμῶν τοσαῦταί εἰσι ἐκ Σαρδίων ἐς Σοῦσα ἀναβαίνοντι. Omnes autem hæ manſiones numero ſunt centum vndecim, tot ſunt manſionum diuerſoria à Sardibus

Via regia Perſarum. Paraſanga

Suſa tendenti. Quòd ſi rectè dimenſa via eſt regia paraſangis, & paraſanga tricena ſtadia valet, vt certè valet: à Sardibus ad regiam quæ Memnonia di- H
citur, ſtadia ſunt tredecim millia & quingenta, & paraſangæ quadringentæ quinquaginta. Centena igitur & quinquagena ſtadia quotidie peragranti viatori, conſumuntur dies ſolidi nonaginta. πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν στάδια ἐφ᾽ ἡμέρῃ ἑκάστῃ διεξιοῦσι, ἀναισιμοῦνται ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐνενήκοντα. Hic fuit ſtatus Perſici regni ſub Dario Macrochire: quibus ſi addantur quæ ab Ariſtotele aut alio auctore in libro de mundo dicta ſunt, hæc erunt credibilia. Hoc regnum ab

Euerſum regnũ Perſarum.

Alexandro euerſum eſt deuicto Dario, & in plures Alexandri ſucceſſores diuiſum: quoad Parthi denuo inſtaurauerunt eum Romanis ſæpe belligerantes. Maximas autem opes ſub Dario vltimo fuiſſe ex Quinto Curtio I

Darí⁹ vltimus.

& Strabone docebimus. Iamprimum Curtius libro tertio de gaza Damaſci loquens Alexandro prodita à præfecto qui eam eduxerat fugæ colore quæſito, Iacebant (inquit) totis campis opes regię, illa pecunia ſtipendio ingenti militum præparata. Ille cultus tot nobilium virorum, tot illuſtrium fœminarum, aurea vaſa, aurei freni, tabernacula regali magnificentia ornata. vehicula quoque à ſuis deſtituta, ingẽtis opulentiæ plena. facies etiam prædantibus triſtis, ſiqua res auaritiam moraretur, quippe tot annorum incredibili & fidem excedente fortuna cumulata. & paulo inferius, Summa pecuniæ ſignatæ fuit talentûm duo millia & ſexcenta. facilè argenti K
pondus quingenta æquabat. Sic enim in membranaceo legimus. Idem libro quinto de Suſis loquẽs Alexandro citra oppugnationem traditis: Hic

Theſauri Suſiani.

Abulites eum donis regalis opulentiæ occurrit. Dromades cameli inter dona erant velocitatis eximię, X I I elephanti à Dario ex India acciti, non iam terror (vt ſperauerant) Macedonum, ſed auxilium, opes victi ad victorem transferente fortuna. Vt verò vrbem intrauit, incredibilẽ ex theſauris ſummã pecuniæ egeſſit. quinquaginta millia talentũ argenti nõ ſignati forma, ſed rudi pondere. multi reges tantas opes longa ætate cumulauerãt liberis

poſteriſq́;,

A posterísque, quas vna hora in externi regis manus intulit. In codicibus impressis millia verbum deest, errore librariorum. Hæc talenta aut babylonia fuerunt, aut attica. quare hæc summa minima computatione trecenties cẽtena millia aureorum nostrorum valuit. Antea autem idem auctor dixerat eodem libro: Alexandro traditur Arbela, regia supellectili Dariíque gaza repleta. quatuor millia talentûm fuere. præterea preciosæ vestes, totius (vt suprà dictum est) exercitus opibus in illam sedem congestis. hac summa fit accessio quater & vicies centenûm millium aureorum, præter gazam Da-

B masci. Susa (vt auctor est Stephanus) regia est Persarum, quam Memnon condidisse dicitur: quare Strabo regiam Memnoniam appellauit. ab hac, Susiana dicta est regio Persidis citerior. Ab ea vrbe Alexander Darium cedentem sequens, Persepolin veluti ad regni penetralia raptim contendit: cui præstò fuerunt quatuor Græcorũ milia mutilis corporibus, quos Persæ quondam bello captos variis suppliciorum generibus affecerant. Quare Alexander impetum cepit vrbis eius excidendæ, quæ antiqua regia erat Persarum, olim à Cyro condita, qui & Persarum ipse regnum condiderat. ab ea enim sede profectos aliquando Persarum reges Græciæ bellum im- Susa, Regia Memnonia.

C pium & Europæ intulisse. Quare Persepoleos excidio parentãdum maioribus esse censuit, quos Persæ variis cladibus traiecto Hellesponto & pontibus etiam iuncto lacessiuerant. In ea igitur vrbe quantas opes Alexander ceperit, verbis ipsius Curtii, auctoris tersi atque elegantis, referemus. Multas vrbes (inquit) refertas opulentia regia, partim expugnauerat, partim in fidem acceperat: sed vrbis huius diuitiæ vicere præterita. In hác totius Persidis opes congesserant Barbari. aurum argentúmque cumulatum erat. vestis ingens modus. supellex non ad vsum modò, sed ad ostentationem luxus comparata. & paulò infrà: Ingens pecuniæ captiuæ modus traditur, Persepolis

D propè vt fidem excedat. Cæterùm aut de aliis quoque dubitamus, aut credimus in huius vrbis gaza fuisse centum & XX millia talenta. ad quæ vehenda (nanque ad vsus belli secum portare decreuerat) iumenta & camelos à Susis & Babylone contrahi iussit. sic in vulgatis libris legitur. verùm obseruata vetusta lectione, non centum & viginti millia talenta lego, refragante loquendi consuetudine doctorum, sed centum millia & viginti talenta. Hæc summa quanti æstimari nomismate nostro possit, ex præcedenti apparet. Quanta autem fuerit gaza Babylonica, Curtius non addidit, licet Alexandrum recognouisse dicat. Strabo autem libro deci-

E moquinto Alexandrum ait angustias Persidis & Vxiorum, qui Persis conterminisunt, & Persicas denique ipsas portas superasse vi bellica, penetrare festinantem ad caput ipsum regni & gazophylacia Persarum, quæ tot seculis congesta ac recondita fuerant. ἃ καὶ αὐτὰ βίᾳ διῆλθεν ἀλέξανδρος ἐπὶ τὰς περσικὰς πύλας καὶ κατ' ἄλλους τόπους διεξιὼν τὴν χώραν, καὶ κατοπτεῦσαι σπεύδων τὰ κυριώτατα μέρη καὶ γαζοφυλάκια ἃ τοσούτοις χρόνοις ἐπεπλήρωτο. Et paulo inferius de Cyro loquens, Omnes autem Persidis pecunias Susa exportandas curauit, quæ thesauris ipsa & supellectili plena erant. nec ideo tamen illic regiam animo destinabat, sed apud Babylonem, quam constituerat etiam

ſupellectili & inſtrumento regio adornare. etenim illic quoque theſauri F
conditi erant. πάντα δὲ τὰ ἐν περσίδι χρήματα ἀνεσκευάσατο εἰς τὰ σοῦσα, καὶ ταῦτα θησαυρῶν καὶ κατασκευῆς μεστά. οὐδὲ ταῦθ' ἡγεῖτο βασίλειον, ἀλλὰ τὴν βαβυλῶνα. καὶ διενοεῖτο ταύτην προσκατασκευάζειν. κἀνταῦθα δ' ἔκειντο θησαυροί. Fama eſt (inquit) præter eas pecunias quæ Babylone, & eas quæ in caſtris erant, quæ inde ſumptæ non fuerant, ipſa per ſe quæ Suſis & in Perſide erant, quadraginta millia talentûm numerata & recognita fuiſſe. φασὶ δὲ χωρὶς τῶν ἐν βαβυλῶνι, καὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν παρὰ ταῦτα μὴ ληφθέντων, αὐτὰ τὰ ἐν σούσοις καὶ τὰ ἐν περσίδι τέσσαρας μυριάδας ταλάντων ἐξετασθῆναι. τινὲς δὲ καὶ πέντε λέγουσι. Hoc non conuenit cum eo G
quod Curtius ſcripſit, quia Suſis & Perſepoli centum & quinquaginta millia Curtius inuenta dixit. Plutarchus L X millia talentûm argenti inuenta dixit in regia gaza Suſis, & quinquaginta millia talentûm purpuræ hermionicæ. Sed videamus quid vltrà dicat. ἄλλοι δὲ πανταχόθεν συνενεχθῆναι παραδεδώκασιν εἰς ἐκβάτανα ὀκτωκαίδεκα μυριάδας ταλάντων. Alii autem vniuerſas vndique coactas pecunias centum & octoginta talentûm millia dicunt Ecbatana comportata fuiſſe. hoc confirmari non poteſt ex Curtio, quia locus ille libro quinto mutilatus eſt, licet eodem libro in mentione Philotæ ſignificet Parmenionem maximæ pecuniæ cuſtodem in Media fuiſſe. H
Verum ex Arriani libro tertio nouimus Alexandrum mandaſſe Parmenioni, vt pecuniam quæ ex Perſide exportata fuerat, Ecbatanis in arcem conderet, ibique ad cuſtodiam ſex millia Macedonum cum amicis relinqueret. Tantum hoc refert, quòd Arrianus tradit Alexandrum Cyri theſauros Paſagardis, oppreſſis celeritate cuſtodibus, reperiſſe: Strabo autem dicit Cyrum Paſagardis regiam quidem ſuam ſtatuiſſe, ſed tamen pecunias Suſis condi voluiſſe. Curtius igitur gazam Perſarum multis in theſauris conditam, ad centum & quinquagintaſeptem millia talentûm ſubduxit. abſque Babylonica pecunia. Strabo omnia complexus, centum & octoginta poſuit. Hæc ſumma centies & octies millies mille aureos noſtros valet, I
hoc eſt millies & octogies centena millia. ſumma haud dubiè multo maior maxima omnium ſummarum quas vno tempore coactas in rebus Romanis legerimus: niſi ſi fidem habuerimus iis quæ dicta ſunt in ſecundo de ærario Romano ex vetuſto exemplari, in quo iudicium meum vix interponere auſim propter dubiam fidem exemplarium. Præter hanc ſummã poſt Perſepolim direptã dirutamq́, cum Alexãder iam in Hyrcaniam veniſſet, viginti (inquit Curtius) & ſex millia talentûm proxima præda redacta erãt, è queis xii. millia in congiarium militum abſumpta ſunt. par huic pecuniæ K
ſumma cuſtodum fraude ſubtracta eſt. Tantis opibus Alexãdri magnificãtia eius facta reſpondere videtur. Cũ enim in Perſidẽ ex India regreſſus intellexiſſet milites ſuos iam veteranos conſumptis per luxũ oriẽtis ſpoliis, inſuper etiã ære alieno obſtrictos eſſe, edixit vt omnes milites æs alienum profiterentur. quod cum illi facere cunctarentur, tentari ſeſe rati, quò facilius Alexander ſumptuoſos notaret, rex ſatis narus profeſſioni æris alieni pudorem non contumaciã obſtare, menſas totis caſtris poni iuſſit, & decem millia talentûm proferri. Tum demum fide facta profeſſio eſt, nec amplius

Sũma Perſicarũ opũ ab Alexandro captarum.

Alexandri magnificẽtia.

ex

A ex tanta pecunia quàm centum & X X X taléta superfuere. adeò ille exercitus tot ditissimarum gentium victor, plus tamen victoriæ quàm prædæ deportauit ex Asia. Auctores Curtius lib.ix.& Plutarchus in Alexandro. Arrianus in sexto iisdem penè verbis, nisi quòd ait regem gratiam eis fecisse nominum suorum deferendorum, sed tantum voluit fidem æris alieni fieri prolatis syngraphis. καταθεὶς δὲ τραπέζας ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ ἐπὶ τούτων χρυσίον, καὶ τοὺς ἐπιμελησομένους τῆς δόσεως ἑκάστοις ὅστις συμβόλαιον ἐπεδείκνυε, ἐπιλύεσθαι τὰ χρέα ἐκέλευεν, οὐκ ἀπογραφομένους ἔτι τὰ ὀνόματα, καὶ οὕτω δὴ ἐπίστευσαν ἀληθεύειν ἀλέξανδρον. Ab eadem
B munificentia est congiarium militare de quo paulò antè diximus, xii. millium talentûm. sed inusitata est illa sublimitas animi, Hephæstioné charissimum sibi, morbo defunctū, decem millibus talétûm, id est sexagies centenis millibus nostris funerasse, vt auctores sunt Plutarchus in Alexádro, & Arrianus in sexto his verbis, ἐκεῖνα δὲ πρὸς πάντων ξυμφωνούμενα, ἐς τρίτην ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἡφαιστίωνος ἡμέραν, μήτε σῖτον γεύσασθαι ἀλέξανδρον, μήτε τινὰ θεραπείαν ἄλλην θεραπεῦσαι τὸ σῶμα, καὶ πυρὰν κελεῦσαι αὐτῷ ἑτοιμάζεσθαι ἐν βαβυλῶνι ἀπὸ ταλάντων μυρίων. Diodorus lib. xvii. de hoc loquens, ita inquit, τοσαύτην δὲ σπουδὴν ἐποιήσατο περὶ τὴν ἐκφορᾶς ἐπιμέλειαν, ὥστε μὴ μόνον τὰς προγεγενημένας παρ' ἀνθρώποις ταφὰς ὑπερβάλλεσθαι,
C ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐσομένοις μηδεμίαν ὑπερθῆκαι καταλιπεῖν. Tanto autem studio cótendit in accurando eius funere, vt non solum superiorum ætatum omniumq; hominum funebres apparatus superauerit: sed ne posteris quidem quicquã reliquū fecerit quod ipsi possent superaddere. Deinde apparatu descripto ad extremum ita narrationem claudit, φασὶ δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀναλωθέντων χρημάτων γεγονέναι πλεῖον τῶν μυρίων καὶ δισχιλίων ταλάντων. Aiunt numerum consumptæ pecuniæ maiorem duodecim millibus talentorum fuisse. Plutarc. in Pelopida, ἀλέξανδρος δὲ ὁ μέγας ἡφαιστίωνος ἀποθανόντος, οὐ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμιόνους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάλξεις ἀφεῖλε τῶν τειχῶν ὡς ἂν δοκοῖεν αἱ πόλεις πενθεῖν, ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κούριμον
D σχῆμα, καὶ ἄτιμον ἀναλαμβάνουσαι. Alexander magnus, inquit, Hephæstione mortuo, non equis modò suis & mulis iubas totondit, sed & murorum pinnas propugnaculaq; exemit, vt vrbes lugere ipsę viderentur, & pro pristina specie lugubré habitū, honoreq; vacuum induisse. idem Diodorus. Alexáder in nuptiis Statyræ Darii filiæ, quam Susis matrimonio sibi iunxit, epulum nouem millibus conuiuarum fecisse traditur, & vnicuiq; ad libamina peragenda auream phialam donasse, auctore ipso Plutarcho. Arrianus lib. 6. vel 7. vt alii numerát, ait Alexandrum Susis sibi nuptias amicisq; celebrasse. ipsum enim sibi maximam natu filiarum Darii accepisse, nomine Barsinė.
E vt auté Aristobulus ait, cum hac Parysatin quoque minimam natu regis Ochi duxit, cum etiam antè Roxanen vxorem duxisset Oxyartæ Bactriani filiam: Barsinesq; sororem Drypetin Hephęstioni dedit, vt filios Hephęstionis, sororis filios appellaret. Tum Cratero & Perdiccæ & Eumeni aliisq; primoribus Macedonum cōnubio iunxit filias principum Persidis & Medię ad octoginta numero: omnibusq; dotes dedit: deinde omneis alios qui vxores Persides & Asianas duxissent, nomina dare iussit: qui supra decem millia inuenti sunt: omnibusq; ab ipso donationes propter nuptias factæ. προῖκας δὲ ξυμπάσαις ἐπέδωκεν ἀλέξανδρος, καὶ ὅσοι δὲ ἄλλοι ἠγμένοι ἦσαν μα-

Hephæstionis funus memorabile.

κελεύσας τῶν ἀσιανῶν τινὰς γυναικῶν, ἀπογραφῆναι ἐκέλευσε καὶ τούτων τὰ ὀνόματα: καὶ ἐγένοντο ὑπὲρ τοὺς μυρίους. καὶ τούτοις δωρεαὶ ἀλεξάνδρου ἐδόθησαν ἐπὶ τοῖς γάμοις. In hanc autem liberalitatem largitionemq; æris alieni cuius suprà meminimus, viginti millia talentûm collata esse, aliquantò post subdit, his verbis, λέγεται δὲ γενέσθαι ἡ δόσις αὕτη τῇ στρατιᾷ ἐς τάλαντα δισμύρια. Huius auctoris dicto ac superioris fidē facere potest Chares historicus qui Alexandri gesta scripsit, vt ex Athenæo nouimus. Ait enim post Darii mortem Alexandrum nuptias sibi amicisq; celebrasse splendidissimo apparatu. Siquidem in eodem conclaui duos & nonaginta thalamos sternendos iussisse. Erat autem conclaue prægrande, centenarii lectisternii facilè capax: in quo singuli lecti toralibus strati genialibus erant impensa vicenûm minarum argēti. Inter quos visendus erat lectus regius pedibus aureis fultus. Epulum autem nuptiale in aula temporaria factum fuit excitatis tentoriis singulari splendore & opulentia. Huius aulæ ambitus quatuor stadiorum erat, id est duûm millium & quadringentorum pedum, vel passuum quadringentorum & octoginta. Firmamentū autem præstabant columnæ vicenûm cubitorum, partim aureis laminis, partim argenteis contectæ, & insuper lapillis preciosis distinctæ. rum ambitum ipsum cingebant Babylonica stragula aurea textura & beluata distincta. Nuptiarum celebritas diebus quinque instaurata, cum interim & musici artifices & scenici, & omne genus acroamatum in medium prodirent, sui quisque specimen artificii præbentes. Indeq; primùm assentatores regis Alexandrocolaces dici cœperunt, qui antea à tyranno Siciliæ Dionysiocolaces dicebantur: omnia summa hilaritate Alexandro approbante. Arrianus libro sexto id conuiuiū factum fuisse ait non ob nuptias, sed ob seditionem militarem pacatam, quæ postea ad vrbem Opim sitam ad Tigrim flumen, in quo & Macedonum & Persarum & omniū gentium principes viri fuerunt: ibiq; libamina & obsecrationes ob concordiam Macedonum cum Persis facta, vt in idem imperium conspirarent. Fuisse autem conuiuarum circitèr nouem millia: & ex eodem cratere ipse libando cum suis hausit. καὶ ἀπὸ τοῦ κρατῆρος αὐτός τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἀρυόμενοι ἔσπενδον τὰς αὐτὰς σπονδὰς, καταρχομένων τῶν τε ἑλλήνων μάντεων, καὶ τῶν μάγων. primitias libaminum facientibus fatidicis græcis ac magis. εὔχετο δὲ τά τε ἄλλα ἀγαθὰ, καὶ ὁμόνοιάν τε καὶ κοινωνίαν τῆς ἀρχῆς τοῖς τε μακεδόσι καὶ πέρσαις, εἶναι δὲ κατέχει λόγος τοὺς μετασχόντας τῆς θοίνης ἐνακισχιλίους, καὶ τούτους πάντας μίαν τε σπονδὴν σπεῖσαι, καὶ ἐπ' αὐτῇ παιανίσαι. eosq; omneis, id est nouem millia, vno eodem libamine libasse, & pæana cecinisse. à quo statim conuinio veteranos & causarios voluntarios Cratero duce in patriam id est in Macedoniam remisit: qui ad decem millia inuenti sunt: quibus singulis stipendiū non modò in præteritum, sed etiam in id tempus persolutū est, quod ad reditū consumpturi erant, & pro corollario talentnm vnicuique. Ex quo coniici potest quanta largitio illa fuerit. ἔνθα δὴ ἐθελονταὶ ἤδη αὐτῷ ἀπῄεσαν τῶν μακεδόνων ὅσοι διὰ γῆρας ἤ τινα ἄλλην συμφορὰν ἀπόλεμοι ἦσαν. καὶ οὗτοι αὐτῷ ἐγένοντο ἐς τοὺς μυρίους. τούτοις δὲ τήν τε μισθοφορὰν οὐ τοῦ ἐξήκοντος ἤδη χρόνου ἔδωκεν ἀλέξανδρος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐς τὴν ἀπονόστησιν τὴν οἴκαδε ξυμβαίνοντος. ἐπιδίδωσι δὲ καὶ τάλαντον ἑκάστῳ ὑπὲρ τὴν μισθοφοράν. Tuni subdit Athenæus, οἱ δὲ τιμηθέντες φησὶ στέφανοι, ἀπὸ

τῶν

Chares. Nuptiarū Alexandri magni luxus.

Alexādrocolaces. Dionysiocolaces. Munera nuptiarum Alexandri.

F G H I K

A τῶν πρεσβευτῶν καὶ τῶν λοιπῶν, ταλάντων ἦσαν μυρίων πεντακισχιλίων. Coronę autem à legatis & aliis in ea celebritate missæ, quindecim millibus talentûm æstimabantur. Quapropter paulo superius ita dixerat: καὶ ἔκτοτε οἱ πρότερον καλούμενοι διονυσοκόλακες, ἀλεξανδροκόλακες ἐκλήθησαν διὰ τὰς τῶν δώρων ὑπερβολάς, ἐφ' οἷς καὶ ἥσθη ὁ ἀλέξανδρος. Proinde qui prius Dionysiocolaces vocabantur, iam inde Alexandrocolaces dicti sunt propter munerum magnificentiam, exhilarato ob id etiam Alexandro. Quindecim millia talentûm non minus no nagies centenis millibus coronatorum valuerunt. Hæc autem munera in-
B telligimus Alexandro ab Asia gentibus subactis & regibus & dynastis ob honorem nuptiarum missa, vt hodie factitari videmus: cum fortasse Alexander literas ad præfectos prouinciarum ob id misisset: & præterea ab ipsis Macedonum primoribus, quos victoriæ aliæ super alias in immensum locupletarant. Magnificentiam autem & nitorem inusitatum Augustalis Alexandri Phylarchus his verbis animo concipiendam dedit, vt idem auctor refert: τὰς δὲ χρυσᾶς πλατάνους καὶ τὴν χρυσῆν ἄμπελον, ὑφ' ἣν οἱ περσῶν βασιλεῖς ἐχρημάτιζον πολλάκις καθήμενοι, σμαραγδίνους βότρυς ἔχουσας, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀνθράκων ἄλλων τε παντοδαπῶν λίθων ὑπερβαλλόντων ταῖς πολυτελείαις, ἐλάττω φησὶν ὁ φύλαρχος φαίνεσθαι τῆς
C καθημέραν ἑκάστοτε γινομένης παρ' ἀλεξάνδρῳ δαπάνης. Nam aureas (inquit) platanos aureámque vitem sub qua Persarum reges sedentes iura sæpe reddebant, audiendisq; gentium postulatis vacabãt, inferiores videri quotidiano sumptu Alexandrinæ regię Phylarchus perhibuit, etiamsi vitem illam auream spectabilem opulentia facerent vuæ in ea dependentes, ex smaragdis illæ quidem & carbunculis indicis, atque gemmis aliis summę taxationis aptę. Pergit Phylarchus in hæc ferme verba: Iam ptimum erat eius prætorium castrense centum lectorum capax, ídque aureæ columnæ octo numero continebant. Supra autem columnas assurgentia laquearia opere vermicu- *Prętorium castrense Alexandri magni.*
D lato, auro aliáque eximia materia coagmentato, summam prætorii partem decorè fastigiabant. Ipsi primùm quingenti Persæ, quos illi melophoros vocabant, id est hastilia ferentes aureis malis præpilata, intrinsecus prætorium cingebant, luteis ac purpureis vestimentis exculti. Post hos mille sagittarii, partim flammeis induti vestibus, partim hysgino tincti. non pauci etiam cæruleos amictus habebant. His quingenti Macedones præerant argenteis parmis insignes, ob id argyraspides dicti. In augustali medio aurea sella solio similis statuebatur: in qua residens Alexander de iis rebus statuebat, quæ regiam sententiam poscebant, aut præfectos ad imperia acci- *Argyraspides.*
E pienda vocabat, cum interim stipatores vndique regi apparerent. Extrorsus verò elephantorum agmen suis stratis contectum prætorio circundabatur, & simul Macedones mille Macedonico cultu conspicui. Ab his rursus Persæ numero decem millia excubias agebant. Quibus autem purpuram ferre mos erat, quingenti tantum erant. iis enim tantum ex supradictis Alexander purpuream vestem dabat. Cúmque tot essent prefecti comitésque Alexandro & ministri, nulli ad eum accedere non accersito ius erat. Huiuscemodi (inquit ille) fuit dignitas & augusta species Alexandri in expeditione agentis post Darium victum. Sed quod Phylarchus de platanis

Augustale Alexandri.

Platan⁹ vitiſq; aurea.

& aurea vite dixit, videndum id quale ſit. Idem igitur Athenæus circa prin- F
cipium lib. xii. de luxu & deliciis loquens ita inquit: χάρης δὲ ὁ μιτυληναῖος ἐν
τῇ πέμπτῃ τῶν περὶ ἀλέξανδρον ἱστοριῶν, εἰς τοσοῦτόν φησιν ἥκειν τρυφῆς οἱ τῶν περσῶν βασιλεῖς,
ὥστε ἔχεσθαι τῆς βασιλικῆς κλίνης ὑπὲρ κεφαλῆς οἴκημα πεντάκλινον. ἐν ᾧ χρυσίου πεντακισχί-
λια διὰ παντὸς ἔκειτο τάλαντα. καὶ πρὸς ποδῶν ἕτερον οἴκημα τρίκλινον. οὗ τάλαντα τρισχίλια
ἔκειτο ἀργυρίου, καὶ προσαγορεύεσθαι βασιλικὸν ὑποπόδιον. ἦν δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ λιθοκόλλητος ἄμ-
πελος χρυσῆ ὑπὲρ τῆς κλίνης, καὶ τὴν ἄμπελον ταύτην ἀμύντας φησὶν ἐν τοῖς σταθμοῖς, καὶ βό-
τρυας ἔχειν ἐκ τῶν πολυτελεστάτων ψήφων συντεθειμένους. Chares autem Mitylenæus li-
bro. v. hiſtoriarum Alexandri, Darii regis tempore in eas iam delicias Per- G
ſarum reges prolapſos eſſe ſcribit, vt ad caput cubilis regii conclaue vnum
eſſet pariete vno intermedio obſtructum, ea magnitudine, quę quinque le-

Perſarũ regis ceruical.

ctos caperet, in quo ſemper eſſent condita talenta auri quinq; millia. hóc-
que conclaue ceruical regium appellabatur. E regione verò huius aliud eſ-
ſe conclaue triclinum ad parietem eum excitatum, ad quem cubilis pedes
vergebant, in quo argenti talenta numero tria millia condebãtur. nam etiã

Scamnum ſuppedaneum. Vitis aurea.

ipſum trium tantum lectorum capax erat, & ſcamnum ſuppedaneum re-
gis eſſe dicebatur. Verùm in ipſo cubiculo regio vitis erat aurea gemmis
inſuper incluſis locupletata, eaq; velut pergula regio cubili obtendebatur. H
Hanc vitem Amyntas in libro de manſionibus regiis, prodidit racemos
etiam penſiles habuiſſe ex lapillis æſtimatiſſimis aptos. Nec procul ab ea
craterem aureum collocari ſolitum Theodori Samii opificio nobilem.
Quinque millia auri talentûm non minus millibus quinquaginta argenti
valuerunt, quæ nos trecenties centenis millibus coronatorum æſtimanda
eſſe contendimus. Tanti Perſarum reges ceruicem ſuam inclinandam eſſe

Darius aureis compedib⁹ vinctus, trucidatuſq;, ſuperbię abiiciendę regibus exẽplum reliquit.

cenſuerunt, & præcipuè Darius ille, quem tertio iam prælio atque etiam
bello victum, amicorum iuratiſſimi aureis compedibus vinctum, cum ali-
quãdiu traxiſſent, ad extremum equum conſcendere negantem, nefario ſce- I
lere contrucidarunt. Hoc ſibi fortuna ludibrium extremum ex tãta ſuper-
bia comparante, vt qui tanti caput ſuum recumbere, & pedes ſubniti vo-
luerat, tanti etiã manibus pedibuſq; vinciretur. Sic fert humana conditio,
vt cum faſtigium ſuum longè ſupergreſſa ſit, cõtinuò concidat. Quod vti-
nam reges ſatis animaduerterent, animaduerſumq; meminiſſent. Sed vnde
id in mentem illis veniat? Darius enim ille Perſarum regum vltimus, lite-
ras etiam græcas ſciuit, vt auctor eſt Curtius, nec id meminiſſe potuit, tum
maximè florente philoſophia. Idem Curtius auctor eſt lib. iiii. cum Alexã-
der ad Arbela caſtrametatus eſſet, qui vicus eſt Aſſyriæ Perſarum clade & K
Alexandri victoria nobilis, legatos Darii iterum ad Alexandrum ad pacẽ
petendam veniſſe, & redimendam matrem Darii cum duabus virginibus:
mandata autem Darii & conditiones huiuſcemodi attulerunt, quæ condi
tiones, Darii incredibilem opulẽtiam, latæ, & Alexandri inauditam animi
fiduciam atq; celſitudinem, non acceptę, oſtendere potuerunt. Verba lega-
torum hæc apud Curtium leguntur: Quid opus eſt armis, inter quos odia

Darius Alexandro filiã cũ do-

ſublata ſunt? Antea Darius imperio tuo finẽ deſtinabat Halym amnẽ, qui
Lydiã terminat: nunc quicquid inter Helleſpontum & Euphratẽ eſt, in do-
tem

A tem filiæ offert quam tibi tradit. Ochum filium, quem habes pacis & fidei obsidem, retine: matrẽ & duas virgines filias redde. pro tribus corporibus triginta millia talẽtûm auri precatur accipias. sic enim in antiquo libro legimus, licet in impressis trigesimum talentum auri legatur. & inferius Alexander legatis excedere tabernaculo iussis, quid placeret, ad consilium refert. diu nemo quid sentiret ausus est dicere, incerta Regis voluntate. tandẽ Parmenio, antea suasisse se ait vt captiuos apud Damascum redimentibus redderet. ingentem pecuniam potuisse redigi ex iis qui multi vincti virorum fortium occupauerant manus: & nunc magnopere censere, vt vnam B anum & duas puellas itinerum agminũq; impedimenta, X X X millibus talentûm auri permutet. Ingrata oratio regi fuit: itaq; vt finẽ dicendi fecit, Et ego (inquit) pecuniã quàm gloriã mallem, si Parmenio essem: nunc Alexander, de paupertate securus sum, & me nõ mercatorem memini esse, sed regem. Hactenus Curtius lib. iiii. cuius illa verba corruptè vulgò leguntur, cum aliàs, tum etiam quòd X X X talentis auri codices impressi habent, quod non magnũ est precium, hoc est minus quadringentis talentis argenti. Plutarchus decem millia talentûm oblata fuisse dicit, non adiecto C auri vel argẽti. puto igitur corruptum esse numerum etiam in antiquo codice (nullæ enim opes eam summã æquare possunt) aut certè argenti legendum esse, non auri: tametsi talentum auri fortasse non sexagenarium erat, vt infra videbimus. Apud Iustinum epitome. xiii. vbi legitur de opibus Alexandri. Erant enim in thesauris C. mil. talentûm, & in annuo vectigali & tributo C C C. mil. Ego non C C C sed X X X legendũ censeo. non enim conuenit vt C C C mil. annua essent, & centum millia tantum in conditis pecuniis. & alioquin X X X millia annui redditus fuisse coniicere possumus ex supradictis. Hæc ferè sunt quę de opibus Persarum comperimus, D atque etiam dici possunt, quibus hoc institutum fuit (vt diximus ex Herodoto) vt aurum atque argentum graue in thesauris haberent. Strabo autem ita inquit de hoc loquens: τὸν δὲ πλεῖστον χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἶναι, νομίσματι δ' οὐ πολλῷ. πρός τε τὰς δωρεὰς ἐκεῖνα κεχαρισμένα νομίζειν μᾶλλον, καὶ πρὸς κειμηλίων ἀπόθεσιν. τὸ δὲ νόμισμα τὸ πρὸς τὰς χρείας ἀρκοῦν. ἱκανὸν εἶναι, κόπτειν δὲ πάλιν τὸ τοῖς ἀναλώμασι σύμμετρον. Maximam autem auri atque argenti partem in instrumento & supellectili esse, in nummo non multam. siquidem illa elegantiora & ad munificentiam, & ad thesauros condendos apud eos existimari. Nummi autẽ signati tantum sufficere quantum satis sit ad vsum, ideoq; signari pro mo- E do impendiorum. Hoc institutũ Persarũ ignorasse homines ii mihi videntur, qui censent interesse Reip. vt vasa aurea & argẽtea q̃ paucissima in priuatis sint censibus, & plurimũ aurum argentũq; conflетur in officinis monetalibus, vt nomisma in commerciis exuberet. Nec me latet censura olim dignũ apud Romanos visum, argentũ factum domi vltra paucula pondo habuisse. sed ob aliã causam id institutũ, & in pœnuria argenti. Veruenimuero quum imperii nostri redditus componerẽ cum Persicis, subquadruplam ferme proportionẽ habere deprehendi. Sic enim ratiocinabar, quasi largè annua quinadena talentûm millia Persarum reges referre in accepta

te opima obtulit.

Curtij loc.

Curtij locus.

Iustini locus.

Institutum Persarũ animaduertendum.

potuerint. Huius ſummæ quartam partẽ quadragies centenis millibus francicorum (hoc enim vocabulo noſtri in ratiociniis principalibus vtuntur) vbere ratione æſtimabam. Quam ſummã acceptam & expenſam memoria noſtra aliquot annis nouimus. Sic igitur ſtatuebam, ſi tributa quæ quotannis ex occaſione gerẽdarum rerũ variè & libero principum arbitratu indicuntur, ad ſtatam fixamq́; ſummã & formulam redigerẽtur, poſſe hilari populi conditione ad quinquies & vicies centena millia francicorum peruenire, vectigalia autem (de quibus antè diximus) & patrimonium regium ac diadematicum duodecies minimùm conficere. Reliqua omnia quæ vices ſtatas non habent (qualia ſunt fortuita, & aduẽtitia, & omnia in fiſcum cedentia) in paginam liberalitatum ſeponebam, cum muneribus & magiſtratibus & omnibus diſpenſationibus quæ codicillis conferuntur à rege. his enim rebus prolixè munifici principes eſſe poſſent, ſi certo quodã modo munificentiam temperare meditarentur, nec primo cuique petẽdi aditum occupanti largiri. Hanc breuiarii principalis conſtitutionem ſpondere auſim & fortunis omnibus meis cauere, populum Gallicum non modò ferre poſſe ſi ei iniungatur, ſed etiam beneficii loco depoſciturum, duntaxat ea lege, vt ab iniuria militari incolumem ſe fore & ſartum tectum (vt dicitur) reſtipulari liceat, & ſemel quotannis ea conditione imperatis regiis defuncturum. Adde, ſi placet, & ſibi bona fide ſponderi id intelligat: neque id quidem modò, ſed etiam corollarii nomine hoc additurum, vt ſi de aris & focis dimicandum ſit, repetitum ſe iri vbere aliqua indictione caueat. Semper enim ad incerta bellorum reges noſtri velut ſanctius ærarium in populi benignitate obſequioſa recõditum habuerunt. Quòd ſi quis huius anni collationem reputet anni ſuperioris collationem excipientẽ, atque in id tempus vtráque incurrentem, quo & vis maior ſeu cœli intemperies calamitatem, & vis improbior (quæ militaris eſt petulantia) pauperiem longè lateq́; per rura fecere, nullus iam modus æſtimationis erit. Nam cum aliàs ferè ea populi imperia accipientis obſequentia, & tributa præſtationéſque alias imperantium duritia apud nos eſſe ſoleat, quæ eſt vinitoris aut inſciti, aut minimè indulgentis, qui pluribus palmitibus vitem quàm pro ſtirpium viribus onerare non veretur, quum nihilo ſecius imperatas vuas vitis frugifera reddat: tum ſic actum eſt hoc biennio (quod miremur plebicola principe) quaſi poſtremùm tributa atque ſimul omnia iniungerentur, perinde vt conductores agere iam ferè exactis luſtrorum annis aſſolent, qui prædio non ſuo mox futuro, multorum annorum fructum exprimunt improbius. Sed ſcilicet fatali diráque (vt ego quidem arbitror) omnium propè ordinum ignauia, incuriáque pari, inſignes anni fuerunt, eo vtique tempore, quo nemo ferè Gallus indole Gallica inuẽtus eſt. Etenim per deum pérque publicam conſcientiam, quoto cuique gloriari licet ſua in rempublicam officia conſtitiſſe? Certè nulli, vt videtur, eorũ quidem certè qui à memoria aut conſiliis principi, & ſuper ſanctiora officia fuiſſe dictitantur. Ecquando autem poſt hominũ memoriam ſtrenuis magis nauíſque ducibus & loricatis & togatis reſpublica indigere viſa eſt?

A At vtrosque eam nunquam tantum desiderasse constat, quum populo id vociferante, omnes etiam ordines tumultuose admurmurarent. Heu dissoluta inertia, plebei gementis voce non commoueri? Nutrici regiæ ac publicæ, iam exuctæ atque aridæ, primores eius alumnos neutiquam condolescere? Quòd si parum de comprimendo ore famæ laboramus, dum famem longe à nostris priuatim penatibus arceamus, ne deum quidem res humanas credimus despectare? Ecquo igitur vnquam tempore maior (vt ita dicam) seges emerendæ gratiæ tum diuinæ tum humanæ fuit, si iis qui ad li-
B mina obseruabant, publicæ charitatis guttulam paracletus ille spiritus subinstillasset, qui totum se iam profundere creditur simul ac creare pontifices eisdem libitum est? Atenim rex aures ferendæ veritati nō habet, nec oppidani homines scire possumus quid eum principe in aula interiore agatur. Quot igitur eorum tandem, aut quoties ipsos vidimus (vt ita loquar) excuriatos ob id, quòd ingenuè homines dicerent eos esse prolocutos, aut vicem publicam egregiè conquestos? Hæc in pullata forsitan turba admitti excusatio potest, quæ trans tectoria vultuū introspicere pr̨ hebeti acie nō potest: inter eos non potest, qui aliam opinionem habēt, cum ex vsu ipsam
C aulico, tū ex ingenio principis plebicolæ & indulgentis, ex eorumq́ ipsorū moribus confirmatam. Ego vt credam causam populi eos agere, qui nihil non sibi suisq́ impetrare auferreq́ non verentur? aut regiæ charitatis igniculos excitare eos posse, qui beneficentiæ fines gentilitate aut cognatione circūscribentes, ad suffragationes aut pias aut honestas, frigidiores esse Salamandra videntur? Quonam autem modo existimabo diuinæ legis eos rationem vllam habere, quos in actu vniuersitatis stipulationes priuatim idētidem concipere notum est? Quid eos deniq́ pensi habere credam, quos populo ad extremam inopiam redacto, Crassianis censibus penates suos au-
D gere nec piguit nec puduit? Atqui eò iam ventum esse video, vt velut in lusu talario populus damnoso semper iactu miser, omnia sua in medium conferre teneatur, cum aulæ pauci alumni tanquam iactu Venereo fortunati, vniuersa raptim, aut certè pignora vniuersorum auferant: nos autem ludi fortunæ spectatores, proculq́ ab actu summoti, vt immunes, ita exortes, risum interdum rebus, interdū lachrymas suspiriaq́ accommodemus. Hæc enim non tam Democrito spectatore quàm Heraclito indigent. Hac alea dudum Gallia omnis æui decus gloriamq́ perdidit, vt parcissimè loquar. Verumenimuero est in Græcorum prouerbio, superni Iouis tesseras nun-
E quam non aut cadere commodè, aut tandem euenire: quo intelligi volunt, deum quum rebus humanis lentam quidem manū, sed ineluctabilem admouit, eum euentum cuiq́ rei dare solere, quem aut hominum promerita, aut secus admissa postulauerint. Quare qui lusu antedicto immodicè creuerunt, cauere (vt opinor) etiam atque etiam debent, ne sibi propterea nimiopere gratulentur. Si enim deus vicissim aleam suam iecerit, isti qui nūc Venerem sibi cecidisse lætātur atque triumphant, versa vice ludi sero quidem casu, sed caniculari cōncident. Siquidem nec impostura fieri iudicio diuino potest, nec diuin̨ iustitiæ pr̨scribi vllo tempore aut titulo. Sui au-

Ad limen obseruātes qui aditū aulæ interioris claudunt pro potestate, & aperiūt.

Adagium græcum.

tem amor nimius,& charitas publica, tam inter ſe diſſident, vt ne glutino F
quidem gerendi magiſtratus vel honoris ſociabilia eſſe poſſint. Tum de-
mum igitur aula Franciæ rectè conſtituta eſſe dicetur,quum ii qui ſummā
rerum tenebunt,ſui & larium ſuorum obliuiſci tantiſper videbūtur.Nunc
autem ita ad actum rerum homines partim irrepere, partim irrumpere vi-
demus & proſilire, vt quos tenues & ieiunos viderimus pridie, diſtentio-
res ricinis cernamus poſtridie.En queiſcū in tenebris micemus, vt in vtrāq;
aurem reges ſecuri,ſomno ſopiri poſſint,qui huiuſcemodi vicariis atq; ad-
miniſtratoribus habenas rerum concrediderunt. At etiam homines eximiū
ſe decus meritos eſſe adeptóſque cenſebunt, ſi res dudum acciſæ, benigni- G
tate diuina vberiores fieri iam cœpere citra pulueris tactum, vt eſt in pro-
uerbio. Quaſi verò obſcurum ſit ductores ipſos ordinum impares grauio-
ribus curis,conſertis(vt aiunt)manibus optabundos, fatis omnia regenda
permiſiſſe, caſuumq; temeritati: quum interim populus alienæ culpæ pœ-
nas pendens(vt aſſolet)infulas ac fercula propitiatoria circunferens, veniā
& pacem ſuperûm, ſupinis ad aras manibus expoſceret atq; exoraret. Num
etiam (ſi diis placet) prouidentiam ſuam populo imputabunt ii qui auras
omnes laxamenti ſecuritatiſq; priuatæ captantes, in pacem tandem genia- H
lem fato auſpice deciderunt? Equidem ſacrilegii inſtar eſſe putarem, ſi id
quod præter hominum opinionem diuinitus fatis ita competentibus eue-
nit,humana prudentia acceptum ſibi ferri vellet,aut etiam ſineret.Quis au
tem neſcit quàm malè parati ad occaſiones eramus, quàm vndique depre-
henſi & ſtupétes,niſi deus nullo noſtro merito impetū iræ ſuæ repreſſiſſet?
Gratias igitur ob id habere & agere clementiæ diuinæ, nō noſtræ gratulari
prudentiæ debemus. Neque verò ex illa iactatione fœderum anniuerſario-
rum ſatis ipſi videmur in portum quendam fixi certiq; conſilii reſpexiſſe,
nec pignus certū habemus pacis ſuperûm veniæq; impetratę. Quid ni enim I
has ego ſuperûm inducias potius q̃ pacem vocandas eſſe putem, cum aſpe
ctum in cælum nos referre nō videam? Simul ab iſtis galeripetis metuo(vt
aperte loquamur)qui nos ſemper è tranquillo in æſtum atque in ſcopulum
auferunt,fatali Franciæ calamitate.Hic facere non poſſum,quin ad aliquā-
tum ſpatii amœnioris excedam à propoſito,animoq; obſequar meo,opere
multo iam fatigato. Nam quum in mentem mihi earum rerum venit,quas
poſt decimum abhinc annum vidimus: mihi videtur animaduerſio diuina
velut laniſta quidam prępotens totius propè occidentis imperia inter ſe cō
miſiſſe, nempe vt viciſſim bella populi propulſantes & inferentes, iuſtitiæ K
ſupernæ pœnas penderent inſolentiæ, & tanquam ſanguinem mitterent
opulentiæ exuberantis. Atque vt reliquos omittam, nos in Italia rebus ge-
ſtis feroces, Venetis bellum vtcunque indiximus,indictumq; ſtrenuè geſſi-
mus cum contemptu hoſtium,atque ingenti virium noſtrarum fiducia.id
etiam mira felicitate vno prælio, ductu & auſpiciis principis penè profliga
uimus. Huius clariſſimę victoriæ quum lauream non ſceptris noſtris alli-
gare,ſed in gremio ſummi Iouis (vt aiunt) deponere deberemus (ancipiti
enim alea prælium commiſſum fuiſſe notū eſt, nec incruento Marte con-
fectum)

Pax genialis dicitur, quæ cōnubio inito inter Francos & Anglos facta eſt, pronuba diuina ꝓuidētia.

Fœdera anniuerſaria dicuntur, quæ quotannis alia & alia fetiuntur.

Galeripetæ, purpuræ candidati.

Laniſta eſt quo moderante di gladiantes ſeſe mutuis ictib⁹ impetunt.

A fectum)pro eo vt benignitatem diuinam summamq; potestatem agnosceremus, victoria ipsi feroces, subinde gigantea propè immanitate theomachiam meditari instituimus, in superosq; velitari: quum interim & à nobis & ab hostibus sacrosancti liticines bellicu occinerent. Heu fatalis furor vtrarũque partium. Quid, malum? nos maiorum nostrorum pietas non mouebat? illos heroicorum temporum sanctitatis non pudebat? An eius temporis fortasse in mentem non veniebat, quum diuus Petrus Paulusq; & eorũ sequaces ecclesiæ architecti, non armorum splendentium fiducia infesti ad B prælia grassabantur, sed cruce, sed innocentia freti, cætera inermes, ad castra CHRISTI tuenda in tumultu flagrantissimæ charitatis classico ciebantur? Nunc inania tantùm ipsi nomina tanto interuallo facti, etsi eorum demum maiestate apud populos sacrosancta, sacerdotum ordines primarii fastus suos obumbrant. O diram portentosamq; vecordiam sacrosanctæ potestatis. Quis enim vnquam tantum animo concepit nefas, vt sacerdotũ culmẽ, vt cleri magister, vt sacrorum summus opifex, manus inauguratrices, ab altaris operatu adhuc calentes, in familiam domini armare sustineret? vt animo plus quàm gladiatorio grassaretur ad Christiani nominis co C lumen mundo stupente delendum? & nunc mysticum illum ensem cæsim punctimq;, irrito (vt credimus) proposito vibraret, nunc à Marte sanguinariam frameam mutuaretur, & consternatos diris execrationibus (quæ fortasse in eum ipsæ verterunt) ad internecionem quoque persequi cõniteretur? En quos pedes, quas manus libens exoscularere, inde vt os cruentum ac pollurum referres. Miserum verò te tum Iuli, atque intemperiis actum, qui vsqueadeo iræ cæcæ indulgendum putaris. Tûte vt transuersus & præceps vesana animi cæcitate raperere? & nec te, nec decorum maiestatis beatissimæ præ odio respiceres, sed ordinem amplissimum, sed senatum illum D purpuratum, præcipua veneratione insignem, sed Libani gloriam splendorémque tecum rapiens, inuitum bona ex parte & mussitantem, arcis ecclesiæ ruina nos obruere têque adeò ipsum cuperes? orbem etiam penè totum concuteres, fulminibus ciendis intorquendisq; collabefactum? vt nos odio & inuidia flagranteis, igneq; deinde ardenteis, toruis istis oculis inspiceres? nec iam recusares, quin in rogum nostrum flammantem voti compos insilires? Proh superi immortales! tantùm ne de summo sanctuarii vertice licuit malesuadę noxæ, vt œstro vindictę plusquam Atreię percitum per fas ageret nefasq; præcipitem, vt vel corpus animumq; in busto inimicorum E properaret ire perditum? Non fuit iræ efferatissimæ satis, retro nos in fines fulmine perterrefactos egisse, Italiæ perditè nobis adamatæ possessione cedentes cum fremitu gemituq;, nisi de aris insuper ac focis dimicare, extremâque deinde exempla timere coëgisset: quum interim sub ipso lanista sanguinario totus propemodum hic orbis nobiscum pariter digladiaretur animo infestissimo. Vbinam erat igitur ille zelus domini, quæ est ira iusta læsæ aut imminutæ vindex diuinæ maiestatis? Hoc enim demum signifero in aciem prodire sacris cohortibus fas est, siquando prodire fas est. Num tandem igitur ille ex æde Charitatis aut Fidei sacello ancilia prompserat, &

Sacrosancti liticines, ecclesiastici prĩcipes partiũ vtrarũque ductores, discordiã alẽtes. Alludere videtur ad concilium Pisas indictum.

In Iulium secundum

ſigna cruciata? Ecquid igitur eum pudebat ſeruum dei ſe vocare, cum Fráciam Chriſtianorum decus ſemper, & pontificum olim religioniſq; aſylũ, buſtis ipſe Gallicis inſignire geſtiret? quum ſacerdos ſeptuagenarius, Chriſti pacis conditoris & parentis legatus, Bellonæ ſacris operaretur: cui cum generis humani luculento diſpendio litare contendebat, idq; tum, quũ profanum vulgus ad delubra pacis & concordiæ miſerabili ſpecie ſupplicationes inibat? Enimuero viſendum ſpectaculum, patrem non modò ſanctiſſimum, ſed etiam ſenio & canitie ſpectabilé, quaſi ad tumultum Gallicum è Bellonę fano ſuos euocatos cientem, non trabea, non auguſtis inſignibus venerandum, non pontificiis geſtaminibus ſacroſanctum, ſed paludamento & cultu barbarico conſpicuum: ſed furiali (vt ita dicam) confidétia ſuccinctum, fulminibus illis brutis & inanibus luridum, eminente in truci vultu cultuq; ſpirituum atrocitate. Profectò nos vidimus paucis annis multa quæ prorſus maiora fide poſteris videbuntur. Hoc turbine, hac procella luxata eccleſiaſticę anctoritatis ac diſciplinæ compage, quónam modo fides recta, niſi clauis trabalibus & æternis fixa, ſacriſque monumentis ſemel affirmata conſtabilitaq;, ſtetiſſet? Verùm o ſuperi boni, quàm præſtò manus ipſa dei affuit, quondam ipſa eccleſiæ architectatrix! Quàm antem eadem ipſa veluti numen tragicum (vt dicitur) è machina necopinatò viſa eſt pręſentiſſima opitulatrix! Nam illo põtifice de medio mox ſublato, [a] hũc mirificis comitiis eadem manus ſuffecit, inteſtini protinus externíque belli pacificatorem, qui caliginem ſanctuario domini incubãtem diſcuſſurus haud dubiè exiſtimatur, cæliq; liberum aſpectum omnino redditurus: quum etiã eadem manus diuina Iulium ipſum ante mortem Titanici ſceleris cordolio tetigiſſe crederetur, vt vtar verbo comico in re prorſus tragica. Nos tamen eas pœnas (vt ingenuè fatear quod negare non poſſum) meritò pependimus, ob victorias (vt iam dixi) luculentas ſemper inſoleſcentes, ne nõ planè Galli, priſcorũq; ſimiles Franci, nunc eſſe videamur. Siquidem ſupradictarum rerum religione obſtrictis Gallicarũ copiarum animis (ferre enim diu piaculi religionem viri Chriſtianiſſimi nequeunt) idem qui à noſtris deus in rebus ſecundis non agnitus fuerat, ex fauore mox in iram verſus (ſi tamen iraſci deus poteſt) lymphatico primùm pauore conſternatos retro egit in Franciam: deinde etiam claſſicis circũſonantibus pauitanteis, de aris ac laribus dimicare delicias ſuas Francos, aut certè tergiuerſari coëgit. Quo tumultu ac dedecore quum iam multum pœnarum videremur ſuperis pependiſſe, nec ideo vecordiam noſtram expiatam eſſe putaremus: hoſtes autem rurſus bellum & tumultũ inferre, nos propulſare pigeret (neque enim ſatis iam animorum nobis, præſertim quum alibi manus noſtræ diſtinerentur: neque illis ſatis copiarum ant apparatus fuiſſe dictitatur) factum eſt omnia moderante prouidentia, vtriſque vt commoda pax eſſe crederetur, fremente tum Sinone aquilifero, qui libens incendia miſcere magno tumultu ſolebat, & rurſus extinguere, in vtráque partem alternans, ſæpe leues ob cauſas atque indigniſſimas. Ita animaduerſio diuina vt laniſta placidus ac clemens, duos populos ad internecionem iamiam digladiaturos, medio in certamine

Alludit ad eum locũ qui olim Romæ buſta Gallica dictus eſt ob Gallos quondam Camilli tẽpore aceruatim illic ſepultos.

Bruta olĩ fulmina dicebãtur q̃ nihil portendere videbantur, quaſi inania, & nulla ratione naturę venientia, vt Plin. loquit. Hic autem metaphorice accipiuntur, & ad interdicta pontificia referuntur, quę contra ius faſq; decreta eſſe cenſebantur, ideoq; cõtemnenda.

[a] Leonis x. pręconiũ

Hic ſignificat Imperatorẽ Maximilianũ.

F G H I K

A certamine diremit, contentá (vt spero) ad sanitatem & modestiam vtrosq; redegisse. Inuidia enim apud superos vtrinq; flagrabamus ob redundanteis opes. Iamque eò ventum putabatur, vt illi hausturi propediem de fece, nos etiam resecturi de viuo videremur. Tametsi in ea sum opinione, vt nobis improuisa tempestate iactatis, vna & altera (vt dicitur) anchora sicca restaret, si gubernandi satis nari in tumultu atque in trepidatione fuissemus. Quando enim Francia omnibus rebus instructa, deo quidem non aduerso, vndique deprehensa est, atque ad incitos redacta? vt est in prouerbio. Ecce B autem rursus hic mihi vereri subit, ne in geniali fœdere præteritorum nobis obliuio surrepat, & veluti rude donatos nos esse diuinitus existimemus, quasi iterum nobis bellum non timendum sit, duntaxat pro portis propulsandum, pro laribus, pro pignoribus. Nam ne nusquam belligeremus, inquies noster animus ferre nullo modo potest. Sic opes iam nimias conteri bello continenti necesse est, & referre dicunt nostrorum quorundam ærarii dispensatorum, principes à rebus bellicis nũquam esse feriatos, ne tranquillo rerum statu rationes ipsis recognoscere vacet. O beatam futuram Galliam, si tam ei contigisset heros habere frugi, quàm bonos habere C solet. Nam mancipia, vt quæ maximè vnquam prouincia, dicto habet audientia, etiam si suum ius seruientibus constat, æquitate dominantiũ. Imprimum in ea summum Liberi patris cum Cerere certamen, vt vini nobilitates non possis sine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cæli & clemẽtiam, & quòd vtriusque maris cinctu & commercio commodè comiterq; habitatur. soli vbertas tanta est in vniuersum etiam inter inopes frugum sterilesq; prouincias, vt quasi annonæ præfecturam sub cardine nostro gerere existimemur, prorsus (absit inuidia verbo) vt ieiunia indicere finitimis, victumq; abstemium cum libuit possimus, quum sumẽ (vt ita dicã) D occidẽtis arare videamur, si in vniuersum fiat æstimatio. Adde animorum alacritatem ad res omneis inceptandas, tum dexteritatem corporum impigram atque eximiam ad vices obeundas: quibus si militaris disciplina constantiam addidisset, nihil esset vtique quod in nobis ab exteris requireretur. nam nostris quidem satisfacere nullo modo possumus, vt antea dictum est, qui nos in ordinem nuper Barbarorum coëgisse dicuntur, nec disciplinas nobis politicas, nec prudentiam concedentes. Equidem proborum hominum esse non puto, ingenitam simplicitatem in Francis improbare, quæ in latebris mentis insidias condere nõ didicit. Atqui nisi Genius Francici diadematis iam inde ab incremento sceptrorum ita ferme semper tulisset, vt E oculis & auribus alienis vti, decus esse regium crederetur, sicq; sæpe fierent imperii magni potentes, semisses, quincunces atque trientes, vt fortuna tulit, homines, qui imperandi vetandiq; impotentes esse in actu rerum deprehendũtur: qua sumus rerum omnium instructi commoditate, Persici quodammodo regni nunc instar obtineremus. Cui enim tandem prouinciæ itidem datum est, omnia vt pacis belliq; subsidia, & sua, & (quod dicitur) in numerato haberet? Ita nobis copiæ nostræ equestres stato perpetuoq; stipendio descriptæ, in turmasq; centenarias quinquagenariasq; centuriatæ,

Rude donati gladiatores non vltrà pugnare cogebantur.

Fräciç bona.

non dico præſtò ſunt ſi ad delectum edictumq́ citentur, ſed etiam in procinctu,& arrectæ ad bellicum exaudiendum:ex quibus centurias habemus cum ad præſidia regni omni in parte collocatas,tum verò ad incerta caſuũ ſtationes agenteis,in quaſcũque partes incubuerit tumultus, protinus coituras. Quòd ſi & alias quoq; ſuccenturiari oporteat, abunde eſt iuuentutis ad ſacramentum paratæ,imperiaq́; manentis. Propter has aliáſque prouinciæ præſtantias,Francia ab externis inter primas prouinciarum libentiſſimè & viſitur & habitatur:quippe viſendam eam ſingularis pręterea hoſpitalitas facit:incolendam autem, omniũ rerum expetẽdarum exteris cõmoditas. Sed & ſi milite externo accerſitoq́; vti libeat, pecunia largè ſupereſt & annona,vnde alere copias,& auctorare perenni ſtipẽdio poſſimus. quãquam per hoſce annos infeliciter id experiri ſtatuimus, vt ferè omnia agi præpoſterè cœpta ſunt fatali dementia. Siquidẽ eo errore quem græci Xenomaniam appellant, id eſt nimium & incõſultum externorum ſtudium, luculenta clades illata ruſticam plebem afflixit. Cernere erat & noſtrum & externum militem plebeculę penu ſaginatum, vltro etiam temulentum illudere quaſi victis: quum interim miſelli,& egentes & ſicci,aliis ſuper alias collationibus in deſidis ſtipẽdia militis omnia corradere atque eo amplius corrogare cogerentur,&(quod ſine gemitu meminiſſe nemo poteſt)interdum nexum inire, vt eſt formula exigendi tributi ſi pignora capi nequeãt. Sed ſic eſt viſum diri temporis interregibus, quibus ipſis placere patrium nihil poteſt,quiq́; ante pedes poſitos tranſiliẽtes,in Colchos nobis aut Baſternas petendos viros putãt. ob quod eos non dubiè biennii epinicia manent,ab iis(vt opinor)decantanda,qui eorũ olim actui ſupererũt. Sed enim (o miram vim numinis)ſic libitum eſt. prouidentiæ (quæ res & vires mortalium temperat,omniaq́; à ſe facta pro poteſtate moderatur : cuius rei rationem inire mortales non niſi confuſam aut ambiguam poſſunt)vt tantę rerum noſtrarum competentiæ conſilium perindè publicum non ſuppeteret:ne ſi bonis in rebus Franciæ & copioſis, bonam quoque mẽtem reip. circunſpectáq́; dediſſet, finitimos fortaſſe Gallia longiſſimè ſummoueret. Priuatim autem noſtros conſilio & ſolertia defici ego certè non cenſeo, ac ne eos quidem ipſos qui in medium conſulere nobis exiſtimari volunt, vt quos in augenda re priuata & ſtrenuè & ſolerter operam nauare videamus. Hinc illi ſubiti penates imaginum nouarum,luminibus nunc officiẽtes antiquiſſimæ cuiuſq; domus & generoſiſſimę. Scilicet hic eſt ille orbis fatorum ſcitorumq́; prouidentiæ,quo genus humanum & digito & nutu dei vertitur:in quo emergenteis alias in ſolem familias,alias ſidenteis in tenebras videmus,inuicem inter ſe ſurſum deorſumq́; impellẽtes & ſummouentes:quæ viciſſitudo facit vt alternis floreant exoleſcantq́; interituræ tandem ſtirpes tum priuatæ, tum principes. Verùm hoc ridiculum, quòd qui ad centeſimum ſe nepotem animi deſtinatione propagant,illuſtrem ſibi famam in omne æuum pollicentes,ſæpe intra primos nepotes ſtirpitus exoleſcunt:& tam friuola ſpe homines,certam & diuinitus oblatam atque expoſitam mutabunt æternitatem? Cæterùm quidnam in cauſa eſſe dicemus quamobrem

Xenomania.

Nexũ iire, eſt corpus ipſum capi cum pignora nulla ſunt q̃ capiantur.

A quamobrem qui suis commodis suorúmque cõsulere bene ac feliciter norunt, iidem rebus ipsi publicis prospicere non perinde videantur? Nempe quòd aulicis institutis cauetur, ne quid è republica esse videatur aut principis, quod non idem cessurum in rem priuatam paucorúmque manifestò intelligatur: nec rursus aliquid publicè turpe, quod priuatim aut honorificum esse possit, aut luculenter compendiosum. Non item vice versa, quicquid publicè aut honestum aut vtile sit, id vt ad singulos quoque eorum pertinere videatur. Nihil enim moribus huius ætatis publicum præter aërem & pluuiam censetur, cætera non tam publica esse, quàm exposita B existimantur, in eorum vtique prædam cessura, qui anteuertere verecundis & probis, ac præripere possint. Sic aulica vigilantibus strenuísque opitulari iura ferunt, virtutísque præmia concedere improbè sæpenumero procacitérque occupanti. Proinde nulli iam in Gallia publica commoda domum suam auertisse fraudi fuisse foréque existimatur, aut noxam publicè, quanta sit illa cunque, nocuisse, qui quidem ipse, eiúsve amici in libras damni dati, vnciolis decidere singulis non grauetur, & ea sit solertia, vt vti foro norit. Quo fit vt tam maximè ferè actui summo præpositorum diuitiæ circũC fluant, quàm maximè vires opésque publicæ & priuatorum facultates exhauriuntur: sicut in ægris corporibus lien & venter pellacia duo membra, tum maximè redundare dicuntur, quum cætera exucta defectáque videntur. Quòd siquando nonnulli, vt irudines distentę, caput in sorptu popularis sanguinis visi sunt reliquisse, longo iam interuallo rediturum id exemplum non timetur, præsertim quandò quod olim capitale censebatur, nũc impulsis legibus atque afflictis, non tam criminosum ipsum quàm contumeliosum esse cœpit. Contumeliosum? immò verò ingeniosum inter istos beatos & fortunatos, atque etiam palmarium, vtpote inter quos nihil igno D miniosius egenti innocentia aut ridiculosius esse credatur. Simul enim hominum fidem atque existimationem cum re & censu concidere arbitrantur. Iam verò quum hoc semper habuit Gallia, vt bona sua interdum ipsa nesciret, interdum scire nollet, tum verò illa prægrauat indignitas, & optimum quęque enecat (si id effari fas est, quod nequit non expectorari, vt eo verbo vtar) quòd amplissima familia domini beati & copiosi, atriensium paucorum regitur arbitratu: qui accepti expensiq; paginas luculentas habentes in potestate, in rem priuatam iuxtà atque publicam versa, publicæ rei expensare licenter impunéque videntur, necessitudini & obsequio graE tiosè ea tribuentes, quæ virtuti officiosæ & industriæ debebantur. vnde factum est vt ad summum dedecus res nostræ paucis annis non semel deuenerint. Quid enim per deum rerum nostrarum olim fortunatorem, quid inquam non modò iniquius, sed etiam ad speciem maiestatis huius regni indignius ac fœdius esse potest, quàm quòd inertes quidam homines, atque ab omni actu memorabili feriati, in Prytaneo (vt ita dicam) exuberanter saginantur cum suis clientelis, tanquam de republica aut principe meriti præclarissimé? Quid perniciosius, quàm quòd ii nunc demensum vnicuique pro potestate statuunt, qui meritos ab immeritis, dignos ab indi-

Alludit ad verbũ iurisperitorum.

Irudo est sanguisuga.

Atrienses serui sunt qui familiæ & vicariis pſunt.

Expẽsare, expensum ferre.

Prytaneũ loc' Athenis in quo bene meriti de repu. publicè a-

lebantur: quaſi horreum publicum dictum.

gnis,lectores ſeruos à mediaſtinis, non magis internoſcere didicerũt, quàm F
literarum neſcii doctos ab imperitis? Qui etiam ſi id facere quoquo modo nouerint,tamen frugi bonæ homines, aut aliquo artificio commendabiles,nunquam aut nequitia præditis aut verberonibus ſeruis cenſeant præferendos, quorum quidem opera non in rebus dominicis, ſed peculiaribus,arbitratu ſuo vti poſſint. Ita dominicum ipſum nomen tantarum indignitatum inuidiæ obiiciunt. Omnia enim imperaſſe dominus dictitatur,quæ paucis diſpenſatorum commoda ſunt, vel vtcunque complacita. Horum præcipuè intereſt (id quod quidam nuper aſtruxiſſe dicuntur) ſo- G
lertes & cordatos in Francia non eſſe, vt qui hac via graſſantibus ad peculium augendum vltra modum ſeruilem, faſtigiúmque priuatum, perinde conniuentiam non poſſent patientiámque accommodare. Verùm enim ex hoc iam inſtituto eò ventum eſt, vt quàm optimè quiſque de republica meritus eſt,tam peſſimè plerunque de eo principes mereantur. Quippe aliter fieri non poteſt, quum huiuſmodi adminiſtri non modò diſpenſationibus,ſed etiam admiſſionibus in prætorio præſint. Quòd ſi pauci interdum ad aulæ penetralia non exoratis iſtis admiſſionalibus euaſere, viri vel doctrina præditi & ſolertia,vel grauitate & probitate laudabiles & exi- H
mii,dicere auſim,vel maioribus eos fatis eouſque euaſiſſe, vel(quod æquè rarum eſt)benigno aliquo ſidere inſinuatos,vi maioris ingenii fortunam ſibi finxiſſe. Ex ea ferè nota vidimus Petrum Cothardum ſummæ curiæ Lutetianæ principem,& Guidonem à Rupeforti Cancellarium Franciæ. Legum tutorem,morum ordinúmque cenſorem,ac togatorum verticem,hoc nomine ſignificamus, quem & pleniore & feliciore nomine Nomophylacem appellare poſſemus, ſi aures hodie hanc vocem non reſpuerent. Horum autem duorum potiſſimùm ideo meminiſſe me iuuat, quòd eorum nominibus appellandis quum in memoria feliciorum temporum ac- I
quieſcere mihi videor, inaníque præteritorum meditatione recreari, tum verò aſſentationi & gratiæ nihil dediſſe dicar: vtpote qui nec ab ipſis iam mortuis, nec ab eorum ſequacibus, qui ferme iam nulli ſunt, gratiam inire ſperem. Quos autem viuos colebamus, omníque obſeruantia dignos eſſe cenſebamus, vtinam memoriæ perpetuæ vel nunc vel in poſterum conſecrare poſſemus, viros quidem illos diuerſiſſimis ingeniis æquè de literis ferme literatíſque meritos. Ille miro lepore ſtudioſos exoſculans, noſtros & externos benignè adiuuabat, feſtiuus, facetus, beneficus, comitate,iucunditate,& morum facilitate nulli hominum ſecundus: vt vno ver- K
bo abſoluam,præſidium ſubſidiúmque omnium qui Mineruæ ſacramento dixiſſe profiterentur. nam & ipſe miro lepore inter ingenioſos literatóſque præditus erat. Hunc illi aduerſam per diametrum genituram habuiſſe diceres, vt Democrito Heraclitum ex aduerſo ſtetiſſe produnt, ſed ſub vultuoſa illa facie, & propè dixerim truculẽta, ſumma omnia latebant etiã ad humanitatem pertinentia. Nihil autem amplius in eo cognouimus(quũ omnia eſſent ampliſſima)quàm quòd æquabilem animi præſtantiam in aula imperioſa,verſabili atque moroſa ſeruauit ad extremum, nõ vt in eo trucẽ animum,

Admiſſionales, ſine quorũ beneficio nemo innoteſcere prĩcipi poteſt

Cãcellari⁹ Guido à Rupeforti.

Nomophylax.

A animum,aut vitę infensum esse diceres,sed citra ignauiam circunspectum, & generosè cautum,tempori ita cedentem,vt consertis(quod aiunt)manibus integritatem retentaret. Quo temperamento in loco sanè lubrico,non sine optimatium plausu stetit, qui mirè increbuit eo de medio sublato: posteritatis enim dissimilitudine,desiderium eius in dies magis ac magis sensimus. Hic adhuc vnus nnueros omneis implesse gerendi iam summi magistratus existimatur. Fuit ingenio summo, doctrina (vt inter prudentes)præstantissima,memoria longè æqualium tenacissima,animo sibi sem-
B per instanti,voluptatum vel nescius, vel contemptor. In illa celebritate ac strepitu aulico hominem apud sese dixisses semper esse. Reprehensus fuit à multis (ne ab omni eum culpa videar vindicasse) quòd dicerent eum ad rem paulo anidiorem (vt seculo adhuc verecundiore)fuisse, tum iræ præcipiti non satis temperasse:& nihilo secius omnes probum fuisse eum virnm non negant,ii quidem certè qui à vero nō aberrant priuata simultate perciti. Equidem vt iram in eo pręcipitem expertus sum,qui cum eo sæpe negocium habui in munere publico,ita contendere ausim,omnium iracundorum maleficam ipsum minimè habuisse iracundiam. Fuit enim huiuſ-
C modi, vt mira animi æquitate verba propemodum iurgiosa redirascentiū ferret,duntaxat liberaliora,etiam si in re præsenti ægrè ferre admodum videretur. Videlicet vir ingenui & Catoniani spiritus, nemini fraudi esse voluit generosè libertatem in quēqnam vsurpasse,eorum quidem certè, quos malè sibi conscios non esse intelligebat. alioquin verò quis negat nemini vnquam homini mores vndique absolutos fuisse? Atque haud scio an laudi id verti debeat,virum natura biliosum,& iræ intemperantem,nunquam tamen iræ ad vindictam vsque obsecutum fuisse. Eidem quum comitas in seueritate tristioris naturæ culpa defuit,omniū tamen quos quisquam ho-
D die meminit,gratiosus & suffragator veracissimè fuit. Neque enim, vt hodierni homines,aut [a] fumos vēditare solebat, aut sæpius appellari de pollicitatione aut promisso ferebat. Nec vt veteratores aulici & flexiloqui solent, ancipites postulatores & suspensos ambitu lustrali tenebat & enecabat. Semel suffragium suum aut spondebat aut negabat, fronte vt tristi, ita minimè aulica & fallaci. Opitulator non modò benignus tempore imperiosissimo,sed etiam strenuus & peruicax : tanta animi acrimonia & solertia,vt nullum ferè moribus commendatum,tuendum susceperit,quem nō & pertulerit ad finem destinatum. Hic(vt ita dicam) [b] Corculus in summa
E talis fuit,vt quum omneis flexus aulicos occasionésq; memoria teneret,minimè tamen aulicus esse voluerit & versipellis : [c] eorū dissimillimus, quos hodie hoc nomine versari decimo quoque verbo atque obsolescere in ore vulgi non pudet,homines perfrictæ frontis, immò planos improbissimos, quos imposturam factitare ore iuuat renidenti, eosq; petitores frustrari & ludere,quos aulicæ versutiæ rudimentum non posuisse sentiunt. Alios ex [d] Chrestologorū natione nouimus mellito & medicato sermone afficientes animos flagitantium , vt gaudio perfusos ab eis discedere sæpe videas, & spe bona lactatos & gestienteis,sed post intellectam tandem ludificatio-

[a] Vēditare fumos est falsò gratiā ire: vt quidā iniqui homines faciunt qui se suffragatos esse mentiūtur, cū verbum nō fecerit.

[b] Corculus dictus est olim Scipio Nasica ob summam solidamq; prudentiam.

[c] Aulicos pstringit.

[d] Chrestologi verbo rū comitate frustrantes postulatores.

nem, diras iisdem imprecanteis, quibus quidam obaudientes (o improbum F
sermonem) fortunari sese dictitant. En artes & disciplinas quas aulica philosophia profiteur: quibus præditi iam nonnulli domesticis pridem institutis clarissimi, nunc aduerso rumore inter aulicos agunt, etiam si se suósque secundis numinibus aulicis euasisse gratulantur. Qui autem eius academiæ decretis iam perimbuti fuerunt, eos ad frugem aliquam bonam ciuilis & æquabilis vitę redire perquam rarum est. Huiuscemodi auté apud nos [a] aulicastri degentes in oppidis vocitantur à populo, quo verbo tam Aristippeos quàm [b] Ephecticos veluti philosophos Scepticósque significant: illos salutigeros, & verborum comitate morigeros, hos cunctatores G
& hæsitatores appellitantes, nulli vel amicitiæ ipsos vel causæ ita vnquam addictos, quin statim cum fortuna transire parati sint. Sic enim homines [c] Aeolidæ, versatiles ad omnem aulicam auram animos aiunt sapientum esse debere. Quo fit vt municipes inuicem admonentes, vulgò eos in cornu fœnum ferre dictitent, vt inquit Poëta lepidissimus. At [d] Guido ne in Ironum quidem conuentu dissimulator fuisse dictus est (quod quidem ipsi verti à quoquam vitio possit) alioquin ingenii & doctrinæ & seueritatis maiestate maiores æqualeisq́ lógissimè summouens, vt tum opinio fuit H
constans. Cuius vtinam sublimitas non etiam luminibus posteritatis obstruxisse videatur. Eam enim formam summi honoris incohauerat, cuius præscriptis qui succederet, propiúsve accederet, nemo adhuc repertus est, vt Veneris quondam Coæ tabulá iisdem lineamentis qui absolueret, Apellis successor nusquam potuit inueniri. Etenim qui ei proximus fuit, sextus aut septimus magis quàm secundus ei fuit. Mortuus autem est virtutis cómendatione sera cognitus, quum tristitia & seueritate popularis esse cœpisset. Quare illi ex aduerso ac successori contigit. neque enim ipse vt Phidiæ signum (quod aiunt) statim aspectus & probatus est, sed primore aduentu I
nec plausibilis nec gratiosus, decedens tandem omnibus non iniquis desiderium sui non modicum reliquit: maiusq́ olim fortasse in dies id futurū est. Alter contrà magna hominum expectatione exceptus, præsumptáque ex præterito opinione gratus, ineundo etiam magistratu vibrans ac coruscans extitit, sed illico à sese desciscens, euanido splendore etiam cessit in prioris gloriam. Quippe vt inclusa in funda annuli bratteola fulgenté suapte vi carbunculum flagrantiorem reddit: sic successore prouinciæ longè inferiore atque obscuriore subiecto, decessoris illustris gloria iutensius resplendescit: quo maiore cótentione animi adnitendū erit iis qui in posterū K
eū honoré gesturi sunt. Heroicæ enim virtutis exuuias gestare, nó cuiusuis est capitis, etiam primæ notæ. Sed sunt qui à fortuna quouis modo sublati, cum in digitos assurrexerūt, suá ipsi stupidè mirātur magnitudiné. Vtinam autem illi Herculi Theseus aliquis me viuo suboriatur, qui monstra Reip. ab eius obitu enata, præstantissimæ virtutis eius æmulatione tollat. Eius mors publicè haud dubiè acerba, mihi priuatim quoq́ luctuosa, omnibus iis incómodissima fuit, qui honestarū rerū studio fortuná sibi facturi videbātur. Quod genus hominū quū maximè placiturū in aula speraretur, frigere

[a] Aulicastri sunt q̃s vulgo homines vocāt curialibus moribꝰ ꝓditos.
[b] Ephectici philosophi sunt q nihil vnq̃ constituūt, sed semper consultare se dicunt, ob id sceptici dicti.
[c] Aeolidę ab Aeolo ventorum Rege dicti, qui ad omnē temporis mutationem vertunt & mutantur.
[d] Guido à Rupe forti.

A gere statim vbique eo mortuo cœpit. Siquidem tantum momentum supremis in fascibus esse iam notum est, vt quam in partem mores eius vergant qui eum honorem gerit, eiuscemodi bona ex parte primarios ordines sortiamur. Nam quum in eius sodalitio & comitatu velut seminarium antistitum & magistratuum habere Francia iam cœperit, fit vt ea in officina politos vel viros vel homines venerari quo iure quaq; iniuria cogamur. Quare si diutius illi viro ex sinu (vt ita dicam) probę beneficentiæ edito, inter viuos esse superstitésque licuisset, & literatos vtique viros, & de meliore no-

B ta in scenam productos aulicam ciuilémque vidissemus. Hoc enim nemo vnquam à bonorum causa, quos quidem comperisset & explorasset, aut firmius aut animosius stetit. quanquam sibi quidem ipse certè & gloriæ satis, studiosis & pudentibus qui productore & commendatore ad tyrocinium indigent, parum, per, inquam, parum vixit, ipse verò reipublicæ paululum. tam salubris enim sideris occasu, sæua mox orta tempestas, turbinibus rapidis res Gallicas in omneis cœli plagas diuentilare cœpit: qui duorum hominum spiritibus immodicis excitati, quum eorum quoque obitu consopiti esse viderentur, ingenti stupore hominum extiterunt inauditę ca-

Animaduertendus locus.

C lamitates: quibus quum par nemo iam in aula superesset, Gallia tum primū animos despondere visa est, retuso etiam illo mucrone incūdi strenuè certaminis, genti peculiari, id est primore Martis impetu, quo maximè valere nostri existimantur. Simul rei summæ gubernacula, laurea partim excussa, partim emarcescente, omnium ordinum ore rediisse ad triarios dictitabantur. Verùm ille à Rupe forti faustum cognomen sortitus, eum semper animum circa honestatis studiosos, modestiæq; tenaces præstitit (etiam si remittere frontem atque supercilium ne iis quidem ipsis videretur) vt eius obitus diem atrum & funestum semper habere debeant. Qui autem eius

D institutis insistere noluerunt, iam inde eo viuo virtuti eius infensi, huiusmodi fuerunt, partim vt priuatis studiis summi rerum actus fastigium inclinasse, magistratuumq; censuram (vt ita dicam) [a] delumbasse videantur, partim vt ex suo cōtubernio literatos & doctos exegisse iudicari debeant, eorúmque affines, ambitionis assentationísque nescios. & sic quoque viri improbi delectu eiuscemodi hominum delectari sese dicere consueuerunt, vt omnia ferme viri aulici diuersissima actionibus suis animíque sententię proloquuntur, impudentia quorundam tam putida, vt aures defecatę, harúmque rerum insolentes, haurire hæc mendacia siue nausea quadam stoma-

E chosæ indignationis nequeant. Nihil autem est indignius, quàm quòd sic quoque fallere sperant ipsi nos, [b] intra pomœria & natos & institutos. O stultam & ridiculam opinionem, si quidem ita putant: impudentem & capitalem sermonem, si nō putant. Sed illudere proterue atque improbè eorum gaudent conniuentiæ, quibúscum colloquuntur, quū interim ne tantulum quidem ipsi cōmouere se in illo regni theatro [c] extra numeros possint aut probitatis aut honestatis, quin aut risu statim aerium spectatorum, aut aduerso murmure excipiantur omnium [d] cuneorum. vsqueadeo qui suspici se supra alios volūt, vel agentes ipsi vel loquētes latere nos nequeut.

[a] Delumbare est robur ac virtutem fortitudinis infringere.

[b] Intra pomœria nati, sunt homines rerū intelligentes, non rustici & ignari imposturarū.

[c] Alludit ad motus histrionū i theatro, q numeris exactis adstricti erāt.

[d] Cunei enim loca erāt i quib' plebeij nullo ordine sedebant.

Nonne quæ in adytis aulæ,quaſiq́; intra ſcenam ac poſt velum agūtur,quæ F
illic numina,quibúſque ſacris victimiſq́; colantur, ſoléne eſt nobis anniuer
ſariis ludis velut ex [a] proſcenio audire?ſatyriciſq́; actibus ita in rem præſen
tem perduci , ac ſi reducto velo opertanea ſacra introſpicere permittere-
mur? Quî igitur fieri id poſſe dicamus? Nempe quòd [b] Aius ille (vt ita di-
cam) Locutius arcanum nihil eſſe ſinit eorum quæ in aula geruntur,agun-
tur,aut ſummuſſim dicuntur. Quod enim ad vniuerſos pertinet, id palàm
quoque vult & facit omnibus ordinibus eſſe. Sed beatū illud diuerſoriū, il
li tantum qui intus ſunt, rimis perlucere neſciunt. Proh ſuperi immorta- G
les! num quiſquā ſodali & contubernali vel etiam familiæ notior eſſe po-
teſt,quàm omnes eorum mores & habitus,omnes ſtatus,flexus,affectiones,
motus corporis animiq́;,omnes vultuum ſpecies & aſpectuū,omnibus no-
bis notæ ſunt iſtorū,qui ſeſe & nos & omneis pulchrè latere putant? Quan
ta igitur cautione,q̄ circūſpectè,q̄ religioſè in ſuo ſe actu gerere,vel alieno
inferre debent,qui acribus oculis [c] theatri ampliſſimi ſeſe circunſpici ſen-
tiunt? Sed quis eos hoc ſentire credat,quibus in re ſibi gerenda ſatagētibus,
omnibuſq́; ſenſibus occupatis,conſulere famæ non vacat? Atqui ſi oculis
cuneorum inſeruire non vacabat, aut ſi nō magnopere id referre exiſtima- H
bant,vel [d] ordinū ipſi oculis vel orcheſtræ certè inſeruire debebant. Hoc
enim meminiſſe oportebat,qui exiſtimationi olim ſuæ conſulere neglexe-
runt,de iis aliquando publicè grauiter eſſe conſultū. Verùm hæc iam terri-
cula infantiū aut nouitiorū eſſe creduntur. Periti autem rerum, & quos ve
teratores vocant aulicos,arcē ſibi impunitatis nuper præſtruxiſſe exiſtiman
tur,cum immaniū opum propugnaculis tutam, tum verò validis præſidiis
contractarum affinitatū neceſſitudinūq́; firmatā, quam expugnare nulla vis
iudiciorum, nulla conſtituendæ reipublicæ formula valeat. Peſſimè verò
de ſe mereri iam putātur,qui vel famæ detrimento cōmodis ſuis non con- I
ſulunt interim dū diſpēſant. Inane enim & ieiunū nunc aucupiū famę eſſe
creditur,fortunis ſuis augendis quoquo modo parcere, vt integritatis opi-
nionē honeſtatiſq́; tueantur. Proinde non ita pridem qui rerum potieban-
tur, [e] ſcenicorū figuras verecundis auribus tranſmittere aut deuorare vide-
bantur: hanc loquendi libertatē moribus atq́; vſu confirmatā tolli nō poſ-
ſe Francis iure non violato intelligentes. Nunc verò aures iſtorū ſenſim ca
uillis ita occalluiſſe atq́; íſueuiſſe videmus,vt inter theatricas perſonas pro-
dire optabile iam eſſe cœperit quorundā opinione, qui non niſi beatorum
& copioſorum nomina in argumentis Satyricis frequētari dictitant: quan- K
dò illi actores auriti capitii licentia atque impunitate,ſummum ferè quod-
que caput ſalibus ſuis perfricant. Vnde eò rem tādem videmus euaſiſſe, vt
quæ olim vitia figuratè maximoq́; cum lepore allegoriarū carpebantur in
ſummis magiſtratibus, quum vel Satyri cauillabundi inducerentur, vel vi-
tia ipſa perſonata per proſopopœias in ſcenam prodirent,in iis quas vulgò
moralitates,nos antiquò vocabulo ethologias appellamus: ea nunc Saty-
rico felle inſulſè & ſimpliciter, ac ſine venuſtate ſchematum enuncientur,
videlicet quòd licentia peccandi periiſſe frontem (vt inquit ille) de rebus
arbitrantur.

[a] Proſcenium locus eſt ſcenę prominens in orcheſtram, vnde Scenici proloquebantur.

[b] Aius Locutius hic famam ſignificat nullo auctore certo emanātem, & vera tamen prodentē.

[c] Theatrū hic totum regnū Francię ſignificat: vnde conſpicui ſunt q̄ i aula ſummę rerum præfecti ſunt.

[d] Ordines hic nobilium multitudinē & eorum qui in magiſtratibus ſunt, ſignificant: Orcheſtra, ſummā curiam. in ea enim Senatus ſpectabat.

[e] Figuræ ſcenicorū ſunt dicta faceta & allegorica quib⁹ ſummos magiſtratus gerentes à theatricis taxantur, quaſi cauillamenta velata.

Moralitates, ethologiæ.

A arbitrantur. En quibus seruire, quos colere & obseruare, quorum voluntati lenocinari, denique quibus grauitatis & doctrinæ, atque omnium ingenii ornamentorum fasceis summittere necesse est: eos quidem, qui aliquo in numero haberi in Francia concupinerint: vt mirari iam homines desinant, quòd rari sapiẽtes & eruditi in rerum nostrarum administratione visantur. Nam ii quorum maximè interest res probè administrari, quum in speculis esse deberent, Vcalegontes ferè sub tecto securi rerum euetuumq́ dormitant, ne discrimine quidem ipsi nuper fumigante veternum excutiẽ-
B tes. Hic est statns ferè Franciæ, qui si aliqnando ipse rectè atque ordine constitutus fuerit, vt ii vltrà in puppi ne imperitent, qui vel in transtris sedere, vel inter vectores quouis loco esse deberent, tam opulenta, vt opinor, erit Gallia, quàm priscis temporibus Hispania & Persis fuisse perhibentnr. Rex quidam Franciæ, Ludouicus vt opinor vndecimus, quum sermo aliquando inter eum & Legatos magni cuinsdam principis incidisset de prouinciarum opulentia, illiq́ magnificè de suis sentire rebus opibusq́ videretur, respondisse ita fertur, vt diceret pratum se & graminosum & latè patẽs habere, quodq́ toties fieret restibile, quoties visum esset fœnisecio opus esse.

Vcalegon dicitur qui instãte periculo remissus est, quasi curã nullam gerẽs: qualis apud Virgiliũ Vcalegon intelligi debet. ὀυ ἀλέγων.

C Quo dicto significare volebat, nunquam nõ imperata tributa populos sibi subditos obedienter confestimq́ pependisse. Nos autem sic actum esse per hosce annos cum populis Frãciæ scimns, vt eodem anno vna & altera accessione tributa, modò dimidio, modò altero tanto, nonnunquam etiam sesquiplo excreuerint, tanta animorum æquitate, vt vicem principis plebẽ etiam dolentẽ videres, audiresq́, qui tot in curas ipse rebus gerendis distringeretur: non aliter ac si ab eadem semẽti altera & tertia seges demeteretur in Frãcia, aut si ex nouali bus spicilegiũ instar iustæ messis existeret, vindemiamq́ racematio excipiens, noua atque integra fœtura denuo exube-
D raret. Verùm Rex ille Ludouicus prato suo amplissimo florentiq́ idẽtidẽ gloriabatur, ex quo eodem anno fœnisecium iterũ & sæpius cogeret, quãtumq́ placuisset. Erit olim fortasse Rex alter breui, qui chrysomallas oues aureo vellere opimas visendasq́ habere se dictitabit, non illas quidem apud Colchos aut Iberos, vt in fabulis leguntur quondã fuisse, sed clemente cœli tractu luculentis inerrãtes latifundiis, toties attonsiles, quot res extiterint gerendæ, vellere succrescente perenniter, ac mira fœcunditate. Illud verò singulare, ac nulli æquè prouinciæ datum, vt bellis continuis intestinis vel externis exhausta Francia, & viris viribúsque ad summam inopiam vsque
E defecta, vnins statim aut alterius anni pace & commercio recreetur. Et vt Antæum illum gigantem ab Hercule sublatum poëtę fabulantur, quantũuis lucta fatigatum, ac certamine confectum, simul atque terram matrem contigisset, integras illico vires solitum recuperare: ita Franciæ vires opesq́ quantùlibet accisæ; cum primùm per pacem aut inducias tellurem aratro mouere licet, quasi terræ tactu instaurari videntur ac restitui incredibili celeritate: absit modò calamitas, nec vitium obuenisse supernè experiamur. O raram prouinciæ felicitatem, O reges vndique beatos, si tantum personã suam ipsi satis nosse potuissent, & in actu summo rerũ grauissimũ quodq́

Oues chrysomallæ.

Antæus.

negocium ductu ſuo tranſigi, non auſpiciis tantum ſuis ipſi cõcupiuiſſent, F
aut certè non ſine ſua conſcientia. hoc deus ad cætera Galliæ addidiſſet, nu
meris omnibus cumulata felicitatis eſſet. Nam quum clementiam in regi-
bus, tum libertatem in ciuibus rariſſimè deſiderauit, quantum vtique ferre
monarchia poteſt liberaliter imperioſa. Illud enimuero, illud inquã acreis
homines, rerũmque non neſcios vrit, angit, enecat, quòd puſillis homuncu-
lis neceſſe eſt perſæpe ſubſeruire, quos vt actores & vicarios principis auli-
ca comitia ceruicibus iniungunt ſuccollantis populi, ac ſuccidụæ plebis: il-
los quidẽ aut fortunæ ſuffragio, aut fauoris inconſulti redemptíve, aut aliàs G
perperam renunciatos. Huiuſmodi autem homines quum fata Gallica pro
poteſtate regant, quum liberalitates principis munificentiamq́; arbitrentur,
quum cuiuſcunque noſtratium externorumq́; merita ancipiti trutina arbi-
trii ſui perpendant, & voluntatis ſuę modulis viros magnos puſilloſq́; me-
tiantur, ſurſum deorſumq́; (vt aiunt) permiſcẽt omnia in Francia, facilè qui-
dem illa principe alioquin omnium prouinciarum. Quid enim per deum
immortalem rectè atque ordine adminiſtrare ſemiſſes actores poſſunt, qui
nullum ius ciuilitatis atque iſonomiæ nouerunt, quæ eſt æquabilis hono-
rum bonorumq́; diſtributio, pro dignitate ac merito ciuium temperanda, H
qualis eſſe in monarchia poteſt? Nam quod ius à peritis appellatur diſtribu
tiuum, id ab Ariſtotele iuris ciuilis eximio conditore κατ' ἀξίαν dictum eſt,
quod eſt ſecundum dignationem & promerita cuiuſque ciuium ſtatuen-
dum. At huiuſcemodi velut interreges iamdiu pertulimus, frementibus ne-
quicquã frendentibuſq́; omnibus ordinibus, ſuppreſſa quodammodo pro-
cerum auctoritate. Hic mihi manum iniicit reputatio fortunæ temeritatis,
reſiſtereq́; pauliſper me cogit, ac ſui meminiſſe. Siquidem quum in omni
mundi parte fortuna plurimum pollere, & rerũ eſſe domina diſpenſatrixq́;,
oculis ipſa capta, exiſtimatur, tum verò ſuper omnia ipſam eſſe in Fran- I
cia cæcam atque hallucinatricem iudico. Haud ita pridem homines duos
vidimus tanta ſubnixos potentia, vt ad reip. officia vix decimus quiſq́; non
ex eorum cliẽtelis quaſi è ſeminario quodam magiſtratuum prodire vide-
retur, quum etiam ipſi incrementa ſua fortunæ ac temeritati bona ex parte
deberẽt. Horum cum alter tempore paulùm prior, & faſtigio multùm am-
plior, eo prorſus eſſet ingenio, vt qui ſe ſubmittere maximè eius potentiæ
vellet, hôſce ille maximè cæteris præficere vellet, prolixeq́; augere: alter eos
præcipuè promoueri cõcupiebat, ornamentiſq́; immodicis creſcere & emi
nere, quos ſibi vſui fore ſperabat ad potentiam vel augendam vel tuendã: K
aut iis moribus præditos, vt ſibi morigeri eſſe omni genere obſequii mini-
ſteriiq́; ſuſtinerent. Nam & ipſe impigrè morigerando probatus, in ſecun-
das gerendarum rerum à maiore adoptatus fuerat: quin & aſſeclam comi-
temq́; illius potentiæ, non ſocium poſtea ſemper egit, haud grauatè primos
ſummoſq́; faſceis ſubmittens atque etiam ſubiiciens illius fortunæ, cuius
tum nutu omnia vertebantur: & meminerat quas in leges quum ſummum
magiſtratum iniret, ſurdo ſacramẽto ipſe adactus eſſet: Quoad illo de me-
dio ſublato, quum nutanti iam fortunæ videretur imminere, alius ex eodẽ
prodiit

Renũciati magiſtratus dicebãtur ĩ comitiis, dũ voce pconis deſignati pronũciabãtur. creari igitur & renunciari idẽ ſignificant.

Iſonomia.

Ius diſtributiuum.

A prodiit comitatu vir eximius, apud ordines aulicos egregiè gratiosus, cuius matura iam & adulta auctoritate solertiaq; effectum est ne ille primariæ auctoritatis aut hæres aut prædo, impotentiæ animi omnino indulgeret. Cui si spiritus omneis suos profundere liberè licuisset, ne curia quidem summa quantũuis obnixa substitisset. Quum hoc rerum statu fors fortunaq; speciemẽ facere potentiæ suæ videretur, contigit (id quod necesse erat) vt quos casus temerarius in aulam insinuauisset (aula autem tum erat ferè comitatus ipsorum) quum vnum aut alterum stipendium iis supparasitãdo fecissent,
B statim vel magistratu vel antistitio locuplete donati, quasi militiæ præmio, macti esse virtute obsequii atque obseruantiæ iuberentur. Quod quum mirificis exemplis apud omneis innotuisset, eoq; mores incubuisse vulgò dictitarentur, vt nulla iam via certius ad magistratus, ad honores, ad virtutis decora & diuitias ferret, quàm ambitio & assentatio, & (vt planè loquar) corporis animiq; fœda venditatio: contraq; quum honestarum artium studiosi, aut veritatis tenaces, omnesq; qui sese eximere fortis fortunæ ditione cupiebant, vel quos extra præscriptum decori & honesti pudebat prosilire, seseq; venditare, male de se suisq; mereri viderẽtur, qui vel studio literarum
C miseri intabescerent, vel inania & obsoleta iam nomina honestatis & virtutis tantopere amplecterentur, vel denique in iis rebus fouendis consenescerent, quæ nihil ad id tempus pertinere cernerentur: Quum ea inquam ferè esset conditio temporis, certatim eò aduolanteis, atque etiam migrãteis videbamus, vbi contuberniũ esse fortunæ videbatur, largitionisque eius promptuarium: quum interim paucis illis qui constantia & pudore ducebantur, domi agere feriatos ab omni actu publico necesse esset, qui quidem adiunctum compendium cum honore haberet. Sic paucis annis factum, vt inuersis ordinibus patricii ad plebẽ, & plebeii ad patricios plausibiliter traduce-
D rentur, quum velut somno beatos redeunteis videremus, quarto vel quinto, atque etam decimo iam equite nonnullos comitatiores factos, imaginibus nouis insignes, quæ gentilitiis & Troiugenarum stemmatibus nũc claritate præstant. Ita duorum hominum potentatu, repagulis pudoris & reuerentiæ legum, atque existimationis bonorum & grauium, refractis, retusaq; acie iudiciorum seueritatis, eò iam insolentiæ & licentiæ ventum erat, vt accepta expensaq; omnia non fortunæ (quod æquo animo ferres) sed fortunatoribus hominum referrentur, quos princeps eius indignitatis nescius præfecerat (vt assolet) hominum delectui. Qua potentia ipsi freti, quum di-
E uinos iam sibi honores poposcissent, nec defuissent homines primarii qui se eorum cultus ingessissent antistites, oraculorumq; interpretes, ab altaribus interim Domini non pauci emansitantes, iam mortalium sensu inauditæ rei miraculo stupente, Prouidentia vtique rerum humanarum curam abiecisse, aut certè interim posuisse à multis putabatur. Et alioquin vsque eò publica mens successu rerũ elata aberrauerat, vt Martis & Bellonæ numina instar propemodum haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Francia Christianarum partium signifera (me miserum qui hæc meminisse cogor) quum cognomẽ illud ipsa suum & æternum contaminasset: ibi tum

Hic episcopi taxãtur aulica munera obeũtes, & sacerdotalis functionis immunes.

ibi verum & vnicum numē rapida noſtri orbis vertigine terribile, diuini- F
tatis ſuæ maieſtatem aſſerere inſtitit mirificè, editis in ſuperbos quoſdam
inſolenteſq́ exemplis omnis memoriæ clariſſimis, omniúmque gentium,
ſi rerum diuinarum intelligentiæ dociles ipſi animos haberemus. Sed nos
(o cæcæ mentes humanæ) monita diuina perinde ac fulmina terrifica, cele-
ri tranſmittere obliuione gaudemus, tantiſper modò in cælum ſuſpectan-
tes, quoad orbis concuſſu fragoreq́ contremiſcimus: ſerenitate autem red-
dita, vel ſubſtillo adhuc cælo, ne turbinum quidem recētium veſtigiis ad-
monemur alias quoque procellas ſæuiores impendēre fortaſſe. Quæro ec- G
quo vnquam ſeculo dominus in noſtros, vel in ſuos potius atque peculia-
res, rapidiorem iræ ſuæ terrorem, micantioremq́ diſtrinxiſſe viſus eſt? Di-
ſtrinxiſſe dico? immo etiam vibraſſe, & contorſiſſe: tametſi contremefactas
delicias ſuas Francos perſequi pepercerit. Hoc quum heri & nudiuſtertius
factum ſit, quis iam ſatis meminiſſe dicetur, ſi quidem mens publica ex ha-
bitu & fiducia ſingulorū æſtimetur? Siccine fomento vno (præcalido for-
taſſe) è re nata appoſito, doloris ſtatim & diſcriminis Franci obliuiſcuntur,
vt vulnere percurato? Proh ſuprema & æterna dei prouidentia, vſqueadeó
ne denſa ſeculo noſtro erroris impii offuſa eſt caligo, vt ne fulminăte qui- H
dem deo ſurſum aſpicere poſſimus? Qui ſi cælum ſuſpicere obliuiſcimur,
quin igitur omnia intentè circunſpectamus, vt ſenſu ſaltē humano Gallia
niteretur? Nunc verò nec dextrorſum ipſi nec ſiniſtrorſum intuemur, nec
retrorſum reſpectamus, ac ne id quidem quod porrò eſt, videre contendi-
mus. Id demum quod oculis admorum eſt, aut etiam ad quod idētidem of
fenſamus, animaduerſione dignum eſſe cenſemus. Vt mirari nunc ſubeat
eorum vel inertiam, vel amentiam, quorum oculis princeps pro conſpici-
liis ſolet vti: qui quum coëmundis poſſeſſionibus, exædificādis penatibus,
gentilitiis nominibus ſuis prodendis longiſſimè proſpectare, & ad prone- I
potum vſque atnepotes porroq́ etiam videantur, exiſtimationi tamen po-
pulari non ſeruiant ad poſteros manaturæ, etiam ſi perpetuo ipſi tenore fe
licitatis (quod rariſſimè euenit) vitam tranſegerint longiorem. Quanquam
quid felicitatem iſtorum voco, quorum nulli ſecurum ſui poſſeſſorem eſ-
ſe licet, ex quo ciuilis & municipalis vitę trăquillitatem aulicę potētiæ ſe-
mel emanciparunt? Nam qui acquieſcere intra natalium modum, exigui
eſſe animi aut degeneris arbitrantur, ii quàm altiſſimè volentes emicare, eò
abripiuntur ſæpe, & efferuntur, vnde ſine præcipitio in vitam deſcendere
tranquilliorem nequeant. Atqui huiuſmodi eſt ferè eorum conditio, qui K
ius in caput hominum, atque in fortunas habere, aut decus opimum eſſe
putant, aut culmē felicitatis. Quos equidem (vt nunc ſunt humana) credi-
derim potius gradum ad æternum præcipitium factitare, quàm ad veram
beatitudinem vel tantulum proficere. Qui enim ſenſus omneis ſuos diui-
no deſponſos amori, cultuiq́ religionis aſſcriptos, humano obſequio & fa
ſtui ſeculari ita mancipauerit, vt ne animam quidem receperit cœleſti ſo-
dalitio natam atq́ creatam, [a] quæ in manum ipſa dei mancipiúmque tum
conuenit, quum in militiæ Chriſtianæ tyrocinio quiſque noſtrū [b] ſacra-
mento

Fomētum hic ſignificare videt cōiugium Ludouici & Mariæ, quod luculento vulneri Galliç ſanādo appoſitū eſſe dictitabat. Præcalidū dicit quod vulnerarū vrit dū præproperè & inexploratè adhibetur. Fomētum autē non ſanandi cauſa vulneris, ſed mulcēdi admouetur.

[a] Anima humana in baptiſma-

A mento primùm dominico dixit, nomeq́; dedit lustrali rore respersus: quonam modo is non perfidus & transfuga est, qui à deo, in cuius verba sanctissimè adactus est, ad eum mundi fastum desciscit, cuius ipse obsequium rogatus eiurauit? Etenim anima vsqueadeo aulicæ potentiæ amore capta, quid aliud quàm à sponso suo eodemq́; domino diuertês, [c] res suas sibi habere eum iubet, ac cum dote sua licet profectitia, dominica, atque paterna transit ad amorem impietatis? Sed deus ipse ista viderit, cuius est prouidentiæ quicquid rectè atque ordine in commune consulitur, vt eius est conni-
B uentiæ destinatæ quicquid nunc populus perpetitur. Cæterùm (vt ad rem redeam) si per hosce aliquot annos isti hominum merita in dispensandis honoribus, & officiis publicis expensa & ponderata quoquo modo fuisse contenderint, sunt qui ausint affirmare, raro libripendibus ipsis eorum lancem competitorum iisse pessum, qui meritis quamlibet amplis vel aurum, vel necessitudinem, vel aliud quippiam commendatitium non addiderint, quod virtutem doctrinamq́; prægrauaret, & famam quàuis illustrem. Ita viros eximios, qui aut ingenii ornamentis, aut prærogatiua natalium, aut innocentiæ & doctrinæ suffragio renunciari sperêt, & sua orescere industria,
C obstrictos iis esse graui quopiam auctoramento necesse est, qui officinæ illius beatricis atque fortunatricis videri mancipes gaudent atque magistri: quorum vt quisque maximè vel obscuris vel exiguis natalibus ortus est, ita plerùque esse solet plenissimus tumoris ac fastidii. Vnum tamen eorum genus semper exitiabile fuit, qui diuturno grassati obsequio, in omniúmque potentium obseruantiam compositi: oris tandem probitate obrepserût iis qui super admissiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerû inclinationem, aut fortunæ celerem euariationem, Chamæleontea quoque ipsum mutatione aliud atque aliud esse solet. Visi sunt sæpe [d] Onocephali
D qui numerum augerent, vt in omni ordine ferè hominum sunt quos fortunæ tantum esse ludibria iudices, qui nec ingenio præditi, nec arte vlla ciuili intincti sunt, nec natura aut sciti aut lepidi, sed fruges tantum consumere [e] prytanei nostri nati. Illi enimuero nos vrunt aulici veterani, vel verius veteratores, qui manubiis popularibus beati, proceresq́; obæratos [f] versuris auctorantes, eos [g] processibus suis ipsorum inimicos putant esse & aduersos, qui iis studiis incumbunt, quę quæstum non factitant. Hos stipatos manipulis assectarum videre est, quos velut tyrocinio deducunt in [h] officinam Ditis, vt illic argentariam factitent. Ii autem illorum pedissequi, vt li-
E terarum irrisores improbuli, sic ærarii arrosores minutuli, à vulgò dictitantur: ad id tamen succenturiati ab illis, vt vberrimum quodque munus per manus traditum suscipiant, quod quidem esse possit in aulæ commercio. Ex manubiis enim popularibus suppeditantur iuuenes beatuli, quæ literatis & doctis [i] sacrosanctæ solent esse. Huiuscemodi autem stationariis ordinum ductores in sua verba adactis, firmissimum quodque tenent Reip. præsidium: nequando summa potestas & arbitrium ærariæ rei inclinatione aliqua rerum ex sinu suo excidat. Et nos côsilium publicû tantis hactenus copiis Galliæ non suppetiisse miramur? Quis enim iam referre vel ho-

te in dei manum & potestatê mancipatur, quo têpore eiurat obsequium dæmonis, id est dæmoni renunciat obsequium.

[b] Dicere sacramêto est militem fieri iureiurando adactum.

[c] Res tuas tibi habe, erant verba diuortium faciêtium.

[d] Onocephali homines sunt asinino capite deformes.

[e] Prytaneum domus erat Athenis publica, in q̃ bene de Repu. meriti alebantur sumptu publico. Alludit autem hic ad dictum Horatij, Nos numerus sum⁹, & fruges consumere nati.

[f] Versuris auctorare obæratos, est mutua pecunia fœnori data obstrictos sibi debitores efficere.

[g] Processibus suis inimic⁹ homo dicitur, qui eas

neſtatis vel vtilitatis publicę putat, qui quibus anteponãtur? Nec verò Gallia quãlibet latis finibus patens, multis magiſtratibus atque honoribus inſtructa, multipliciterq́ deſcriptis, propinquis & neceſſariis iſtorum cum numero permultis, tum verò cupiditate deuorantibus vberrimũ quodq́ munus, iam eſſe ſatis poteſt. Quare quum magnæ ipſorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuiſſe viſæ ſint, quæ nulla vi vel legitima, vel aduerſarum factionum frangi poſſint aut diſſui, quid illis tandem ſperandum eſt, qui ſuffragatores vel [k] ſequeſtres intra ſepta non habent? nam meritorum quidem ſurdas preces inaneſq́ nihil prodeſſe ſcimus, quũ alioqui omnia in poteſtate ii teneãt, qui dies & horas ſoli [l] comitialeis nouerunt. Quidni enim comitia vel differre poſſint vel auferre, qui etiam iuſtitium edicunt quum libuit, & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominum potius eos eſſe dicamus, quorum haud ita pridem ſilentium plus regno noſtro nouimus incommodaſſe, q̃ omniũ potuere concionantiũ vociferationes prodeſſe? Sirach ille philoſophus Iudæorum ſecundum Solomonem ſapientiſſimus, triceſimo capite ſui libri ita inquit: Effuſa bona in ore compreſſo, fercula epularum appoſita ſepulcro. O fœdiſſimam culpã, quum is animus in rerum nõ exhibetur actu, quem vel mores vel anteacta vita ſpondere, vel frons denique impoſtricula videbatur præferre. Silentiũ dico? Vtinam hactenus argui poſſent. Heu mores huius ætatis! Quónam tandem gentium germana virtus abiit? Cedo nũc Ariſtidem vnum, vnum Fabritium, aut Naſicam, quicum in tenebris micem, & ego halcyonem vidiſſe me gloriabor. Cedo Catonem, aut alium quemuis liberi ſpiritus virũ, qui & reipublicæ charitate ducatur, & [m] precarium ſe honorem habere nõ meminiſſe velit. Cedo qui in actu publico pleraque in priuatas rationes nõ referat, nec velut fortunæ largienti publica, pandendum eſſe priuatum ſinũ putet, exemplo Luculliano, atque etiã Gabiniano. Cedo denique qui ſimplici innocẽtia & integritate, quàm multiplici lorica opum & propinquitatum aliarumq́ neceſſitudinum tectus eſſe malit, nõ modò aduerſus vim aulicam & improbam, ſed etiam aduerſus legitimam & ciuilem. Poſtremò oſtende vnum ex iſtis vultuoſis & perſonatis, qui aliquando omnibus integumentis ſimulationum euolutum ſe, vel amico & propinquo cognoſcendum dederit. Itá ne verò iſti à cõſpectu noſtro rapti, quum eos exceperint munia grandiora, iubeant non modò nos, ſed etiam honeſtatem, ac veritatem valere, quaſi vt in alienos mores (o maleficã vim Vertumni) ſic in aulicos immigrarint, & primos vitæ actus, quaſi obſides hominum exiſtimationi datos, ætate iam vergente perfidè deſtituant? Videant quæſo etiam atque etiam, ne id perinde eſſe credatur, atque ſi maturam ſegetem laudum ſuarum, tædio ipſi vitæ compoſitæ tandem capti, repentè (vt ſic loquar) inarare, vertereq́ dicerentur. Atqui tales aliquando inuentos eſſe conſtat, qui dignitate vultus populo imponerent, & oris probitate: vt nuces intus marcidæ ſpecioſo ſæpe fallunt legẽtes putamine. Rurſus idem Sirach cap. tertio & triceſimo, Pabulum (inquit) & virga & ſarcinæ aſello, panis & inſtitutio & opus mancipio. Quorſum (inquis) hæc philoſophi dicta? Nempe vt intelligatur

F G H I K

artes negligit, quibus homines locupletantur & creſcũt. [h] Officinã ditis intelligẽdã arbitror eorum hominum ordinẽ qui iis muneribus funguntur quæ ad rẽ ærariã pertinẽt quorũ illa eſt functio, vt ærariũ diſpenſent. ex ea enim officina repẽte diuites ꝓdeũt. q̃q̃ etiã alludere videt̃ ad orcũ, videlicet taxãs id inſtitutum vitæ, quod plęrũq́ ad orcũ deducere credit̃. [i] Sacroſanctas ærarii pecunias (quas manubias quaſi pullatę plebis ſpolia vocat) ideo literatis eſſe dicit, q̃a illas tangere literatis non licet, cum ſint 1 manu imperitorũ, & in poteſtate quęſturas facientium. [k] Sequeſtres intra ſepta, ſunt proxenetæ & lternũcii emendorũ officiorũ, qui

A intelligatur virum sapientem priore loco eorum socordiam figuratè compellasse, qui sibi ac propinquis impigri & diserti (vt claris innotuit exemplis)in causa tamen populari inuenti sunt infantes ac remissi, idq; eo tempore, quum eos nauos esse & facundos, rerum summæ interesset. Quibus aliquando ipsis, eorumq; collegis aut successoribus eam mentem dari velim, vt vel pulpito facessant(vt dicitur)vel dicenda inculcandaq; in tempore proloquantur. Alterum illud symbolum ad regum eruditionem proditum esse censeo, vt crassis ac pigris ingeniis sordida ipsi munera reipub.& B velut clitellas publicas iniungerent, exigua quoq; salaria geometrica proportione statuētes, vt Aristoteles docuit ratione pulcherrima de iure distributiuo loquens. eximios autem viros, quorum industria solertiaq; rebus in arduis vti possent, primario vt pane alitos, ad ingenua munia transcriberēt, ingenuis ipsos artibus institutos: nec eos vitam agere sinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reipub.& vsui esse possent. Ecquod est enim per superos immortales aut vtilius regni administrandi aut splendidius instrumentum ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgēs, quàm doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per va-C ria reip. munia distributa? Huiuscemodi enim scrinia(vt dicitur)pectoralia, optimos & potentissimos principes circunferre necesse est, quibus in ipsis ius, fas, & æquitatem, omneq; genus ciuilis humaniorisq; doctrinæ, condita ad vsum quotidianum habeant. At nunc is est reip. nostræ status, vt clitellæ generosis equis, instrataq; speciosa imponātur asinis. Proinde quum nec oculi nec aures Regis officium suum nunc agnoscant, & homines quidam in rebus suis acres, in republica & principis aut lāguidi aut hebetes, nec deligere ipsi idoneos viros, nec hominum famam secundam aut incommodam satis explorare nouerint: quid causæ est tādem quin omnium in Rep. D perperam factorum crimina ad eos pertineant? & quòd Francia male nūc audit atque ignominiose ob doctorum sapientumq; penuriam, id iis in crimen verti debeat, per quos hîc tales multos esse nō licet? Quid si etiam eorum nōnulli prorsus doctos & bonos, eorumq; dissimiles nouere, sed procul eos gubernaculis summouēt, ne vel eorum acta ad manus ipsi aspiciāt, aut in puppim fortasse admitti tandem velint? Manauit enim hæc opinio in omneis iam ordines, cordatiores ideo homines istis suspectos esse, quòd prælucentem ipsi facem propius admoueri rebus gerēdis nolint. Certè vidimus huiusmodi non admissos in consortiū, quum vox id publica [n] vo-E ciferatu summo, sed confuso flagitaret. Aut igitur hoc fateātur necesse est, amussim se albam in lapide albo esse, qui inter naros ignarosq; discerniculum nesciant: aut nosse se quidē notę melioris homines, sed non tam [o] scenæ & populo, aut etiam veritati sese probare, quàm potentiæ suæ & commodis inseruire constituisse, principisque senectuti aut infirmæ valetudini hactenus illusisse atque imposuisse. Vtrumuis autē fateantur, paris erit impudentiæ. Etenim qui satis secundas partes implere nequeunt, qua(malùm) fronte primas tenere contendunt? præsertim quū tot egregios actores [p] inter cuneos inerteis exactósque sedere videamus, & [q] decus scenæ proceres

intra aulæ cancellos ingredientes quasi lecta comitia, pecunias pro amicis promittunt suffragatoribus, & numerant nundinantib⁹. [l] Dies comitiales sunt ea tēporis momēta quibus magistratus cōferuntur à principe. [m] Precarius honor est qui ad arbitrium eius admittitur qui donauit. [n] Confusum vociferatum dicit, quia cū oēs hoc dicerent, nemo tamen palā autorem se libertatis ferre visus est. [o] Scenę & populo seruire est rationem publicæ famę habere, & captare gratiā populi. [p] Inter cuneos sedere, est inter priuatos esse, & honorib⁹ nō fungi. In cuneis enim plebs promiscue sedebat & spectabat. [q] Dec⁹ scenæ proceres vocat, quia cum

gentiles regis res gerunt in aula, cohoneſtant aulæ faciem.

longiſſimè ſubmotos? eorum ſi ſagacitatem requirere nunc vacaret, aut id F interesse rerum magnopere arbitraremur, quàm facilè eſſet docere Franciã non modò oculis & auribus noſtro caruiſſe tempore, ſed (quod inſtar eſt monſtri) ne olfactus quidem ſenſorium habuiſſe? Quam enim tandem cladem odorari antè potuimus aduentantem, quàm ab ea oppreſſi? quid antè prouidere, quàm in oculos incurrit? Quem rumorem belli prius auſcultatu captare, quàm omnia claſſicis perſonare viſa ſunt? Hunc ſtatum rerum in Gallia vidimus, quo ſtatu res geſtas ſi quis olim memoriæ mandare ſtatuerit, eorum quidem queis lotis manibus ſtylum capeſſere ducereque licebit, luculentum ſanè argumentum ſcribendi copioſumq́ habebit, & ex eo G poſteritas intelliget quàm magnificè ſeſe nonnulli in rerum adminiſtratione geſſerint. Quis enim amans patriæ, quum paulo acriorem animum ad hæc ſcribenda applicauerit, non hoc præcipuè docere contendat, & perſuadere, quòd Francorum natio inuidia prius rerum in Italia proſperrimè geſtarum, deinde etiam odio & contemptu laborauit ob immutatum rerum ſtatum euentu propè interneciuo: non id vitium gentis fuiſſe, quæ tot ſeculis documentum ſtrenuitatis ſuæ dedit, comis & innoxiæ, vt quidem ſunt iura belli, ſed temporis fatalis, ſed ambitionis paucorum, præcipitis atque H inertis, quam vniuerſę gentis ignominia expiari oportuit, vt exemplum ſeculis in poſterum proderetur: ſed quidlibet potius, quàm vniuerſæ gentis vel ſcelus vel erratum? Hæ (vt arbitror) ſunt cauſæ quamobrem Francia latius atque auguſtius imperium non habet, ne mirum ſit reputantibus, cum amplum ei & magnificum latè imperitandi inſtrumentum ſemper fuerit, rerum tamen geſtarum rationem & gloriam haudquaquam pro portione conſtare. Quare ſi moribus iam noſtris qui rerum ſummam tenent, tenebuntq́ in poſterum, in diſquiſitionem [a] conuentuum aliquando principe præſide vocarentur, nonnulli ſæpe qui naſutos ſeſe videri volunt, haud dubiè (quod aiunt) apprimè ſimi, atque ea parte deformes ab omnibus cernerentur. Proinde qui illorum ſunt adhuc ſuperſtites, ii maximopere laborare debent, vt præteriti temporis damna ſarcientes, publici etiam dedecoris diſcutiant ſuggillata, vt quidẽ diſcuti poſſunt. Sic enim fiet vt vulgatæ opinionis & per omneis ordines peruagatæ [b] ſententia inducenda, à qua vix prouocare quiſquam poteſt, [c] publicæ etiã ipſi famæ tympana ſonitu hilariore ac feſtiuiore pulſent. Ad hoc autem ideo alacriore animo, ac ſpe meliore comparare ſe poſſunt, quòd rebus geſtis [d] genialis huius anni anſam ipſis deus retinendi gubernacula dedit, etiam cum laude non vulgari. K qua occaſione vtinam & probè & ſolerter ipſi tantiſper dum licet & vacat vtantur, vt nobis aliquando argumentũ palinodiæ detur. Multa alia reſtabant eodem pertinentia: ſed me medios hæc actus intercinere memini. Et hactenus Hercules & Liber pater, vt eſt in prouerbio: vlterius etiã fortaſſe libertati Franciæ aqua fluere non videretur. Proinde velut animo iam recreato & inſtaurato regeſta indignitate, ipſe reuertar ad viam inſtitutam, quæ adhuc magna reſtat.

[a] Cõuentꝰ Galliæ ſiit quos vulgò tres ſtatus vocãt.
[b] Inducere ſententiã eſt delere, & irritã facere.
[c] Tympana publicę famę pulſare, eſt ita ſe in rerum actu gerere, vt laudẽ & famam cõmodam mereãtur.
[d] Significat coniugium regium.

De Iudęorum opulentia.

Romanarum Perſicarumq́ opum commentationem excipiet Iudæorũ mentio,

A mentio,quorum Reges Dauid & Solomon immanes diuitias possedisse le guntur:quas eo magis leuiter excutiendas esse duxi, ne præuaricationis arguerer,quàm quòd explicandi de iis aliquid & statuendi fiduciam conceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere,quæ(vt vulgi est opinio)sola sacrorum scriptorum auctoritate subnixę esse creduntur. Iamprimum igitur prioris Paralip.cap.secundo & vicesimo Dauid ita loquens ad Solomonem inducitur:Confortare,& viriliter age:ne timeas, neq; paueas:ecce ego in paupertatula mea præparaui impensas domus domini,auri talen-
B ta centum millia,& argenti mille millia talentûm. Et secundi Regum.viii. Et percussit Dauid Adadezer Regem Soba,quando profectus est vt dominaretur super flumen Euphratem. Venit quoq; Syria Damasci vt præsidiũ ferret Adadezer. Et percussit Dauid de Syria XXII millia Syrorum. facta est Syria Dauid seruiens sub tributo,& tulit Dauid arma aurea quæ habebant serui Adadezer,& detulit ea in Hierusalem. Libro autem tertio Regum cap.x. Non erat argentum,nec alicuius precii putabatur in diebus Solomonis,quia classis Regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharseis, deferens inde aurum & argentum. Et paulo inferius,
C Fecitq; vt tanta esset abundantia auri & argenti in Hierusalem, quanta & lapidum. Hac hyperbole immensa auri argentiq; vis fuisse significatur in thesauris Solomonis. Vidimus suprà summas Persarum opes centum & octoginta millia talentûm fuisse post Darium victum, quibus oportet septem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiẽs secum in tumultu rapuit, vt auctor est Arrianus, & iis rursus coniectura addere sumptum eius belli. Historia autem Regum dicit Dauid habuisse argenti mille millia talentûm,id est decies centena millia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia talentûm argenti valent. Ita fit, vt decies maiores
D fuerint Dauid opes quàm Darii. Existimo autem & Persicum talentum & Hebraicum idem cum Babylonio fuisse talento:qua ratione, summa,sexta parte augetur. Quare fidem res illa habitura non videtur hominum quidẽ sensu,etiam si auctoritati sacrosanctæ id creditur. Quanquam etiam magis illud hyperbolicum videtur quod Ctesias de Sardanapalo scripsit, qui ducentis circiter annis Solomonis ætatem secutus, morte sua regnum Assyriorum finiuit. Ait enim eum Regem ab Arbace Medo obsessum, fractis iam aduersa pugna viribus,& victoriæ spe abscissa, pyram in regia struxisse altitudine pedum quadringentorum, in qua cubilia centum & quinqua- Sardanapali pyra & opes.
E ginta posuit aurea,totidemq; ex auro mensas. In medio autem pyræ contabulationem extruxit pedum quoquouersus centenûm:in quo lecticas con sternendas cum curauisset,superiorem contabulationis partem trabali materia contexit,& latera crebris validisq; tignis cinxit,ita vt exitus non pateret. Quo facto ipse & vxor & pallacæ variis in lecticis iacuerunt in eo ædificio conclusi. In quod etiam ipsum auri centies centena millia, argenti verò decies tantundem congessit,id est millies centena millia talentûm,quod ipse myriadem myriadum appellat,id est decies millena in sese multiplicata,vt antea dictum est:cum præter eam summam liberis,quos ad Nini Re-

gem belli initio miſerat, auri talenta numero tria millia dediſſet. Super his F

Sardanapali exit᷑. operibus cum inſtrumento regio multiplici, ac copioſa varietate diſtincto, quum ipſe ita cum vxore & pellicibus eius recubuiſſet, pyram illi ædificio circundatam accendi per eunuchos, id eſt amicorum iuratiſſimos iuſſit. Eos enim ſolos conſcios conſiliorum extremorum fecerat. Quo facto ipſe cum illis opibus diebus quindecim cõflagrauit, ſtupentibus aliis præter conſcios. Fumus enim in ſublime conuolutus, ingentis cuiuſdam ſacrificii opinionem faciebat, apud eos quidem qui extra regiam erant. ἐπεσῆχαν δὲ ὃ οἴκημα δοκοὺς μεγάλας τε καὶ παχείας, ἔπειτα δὲ κύκλῳ περιέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχέα, ὥστε μὴ εἶν ἔξοδον. ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας ταλάντων, καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ στολὰς παντοδαπάς. ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευσε τὴν πυράν. καὶ ἐκαίετο πεντεκαίδεκα ἡμέραις. οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνόν, καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίας ἐπιτελεῖν, ταῦτα δὲ μόνοι ᾔδεσαν οἱ εὐνοῦχοι. G Redeamus ad Dauidem. Ioſepus libro ſeptimo Antiquitatum de eo loquẽs ita inquit, Reliquit autem Dauid diuitias tantas quantas nemo alius Regum nec Hebræorum, nec aliarum gentium, κατέλιπε δὲ πλοῦτον ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεὺς οὔτε ἑβραίων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν.

Dauid ditiſſim᷑ Regũ omniũ fuiſſe videtur.

Ingentes autem pecunias in ſepulcro eius conditas fuiſſe dicit, & in Regũ loculis, qui magna arte cõditi ita erant, vt non facilè inueniri poſſent. Eu- H ſebius libro nono de præparatione euangelica auctor eſt Eupolemum ita ſcriptum reliquiſſe, Dauid Regem Syros & Phœnices vſque ad Euphratẽ domuiſſe: Idumæos etiam & Ammonitas, Ituræos, Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronemq́ Tyri ac Phœniciæ Regem, bello ſubactos tributa Iudæis pependiſſe: Dauidq́ petenti diuinitus locum fuiſſe demonſtratum quo loco ædificaturus eſſet templum. Sed cum ſanguine hoſtium & multis cædibus per bella varia impiatus, hoc facere non potuiſſet, quàm maximum potuit apparatum feciſſe. Itaque comparaſſe eum æris, argenti, auri talenta non pauca, lapides etiam & ligna cupreſſi & cedri: naueſq́ eum coẽ I giſſe Melanis Arabiæ ciuitate, miſiſſeq́ in inſulam Vrphen in Rubro mari ſitam metallis auri ſcatentem: vnde in Iudæam innumerabilia penè auri pondo delata fuiſſe. Dauid autem moriẽtem regnum Solomoni filio tradidiſſe. Qui cum templum ædificaturus eſſet, deo ita volẽte, literas ad Vaphren Aegypti Regem ſcripſiſſe hoc exemplo: Rex Solomõ Vaphri Aegypti Regi amico paterno ſalutem. Scito me à deo magno Dauid patris mei regnum accepiſſe. Cumq́ mihi pater mandauerit templum deo condere, cœli & terræ conditori: vt etiam ad te ſcriberem, addidit. Peto igitur abs te, vt artifices atque fabros ad ædificandum templum dei mittere velis. K

Epiſtola Solomonis ad Vaphren Aegypti Regem.

Vaphris reſponſio.

Vaphren autem inter alia hoc reſcripſiſſe: Ad ædificandum templum dei fabros atq́ miniſtros octoginta millia hominum ad te deſtinaui. Dabis igitur operam, vt rectè atque ordine viuant, & rebus neceſſariis non careant, temploq́ dei condito incolumes ad nos redeant. Itidem cum Solomon ad Suronem Tyri Regem ſcripſiſſet, ſimile tulit reſponſum, & eundem numerum operariorum impetrauit. Et præterea architectum Tyrium matre Iudæa natum, virum in architectura ſummũ. Congruit hoc cum eo quod dicitur iii. Regum capite. v. vbi Rex Tyrius non Suron ſed Hiram appellatur.

A latur. Iosepus libro octauo Antiquitatum epistolam Regis Hiram (quem Iromum à Tyriis vocitatum esse dicit) & epistolam Solomonis ad eum, ad suam ætatem asseruatas esse affirmat, non modò apud Iudæos, sed etiam apud Tyrios. Libro autem primo contra Apionem grammaticū, Sunt, inquit, apud Tyrios annorum multorum acta, quæ publica cura diligenter asseruantur, in quibus inter cętera hoc quoque perscriptum est, quòd Hierosolymis templum à Solomone exædificatum est annis centum & quadraginta prius quàm Tyrii Carthaginem coloniam ædificarunt. Apparatus etiam construendi templi in ea acta relatus est. Iromus enim Tyriorum Rex amicus erat Regis nostri Solomonis, ἀπεγράφη δὲ παρ' ἐκείνοις ἡ τοῦ ναοῦ κατασκευὴ τοῦ παρ' ἡμῖν. εἴρωμος γὰρ ὁ τῆς τύρου βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ βασιλέως ἡμῶν Σολομῶνος. Iromus Rex Tyri.

B (marginal letter) Pergit Eupolemus, & rursum ita inquit, Totum autem aurum quod in templo, columnis & vasis templi fuit consumptum, quadragiessexies centena millia fuisse: argenti verò ad clauos & alia instrumenta, mille ducenta trigintaduo talenta: æris verò in columnis, fornicibus ac cæteris, taléta decem & octo millia: remisisseq; omnes in regiones suas Phœnices simul & Aegyptios. decem auri talenta singulis data. Talentum autem dico (inquit) Talentum pro siclo.

C quod siclum appellăt. Et Aegyptiorum quidem Regi oleum & mel magna quantitate misisse: Suroni autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Hæc interpretatio potest rem facere credibilem. Sed Siclus. quod dicitur quadragiessexies centena millia non adiecto siclorum vel talentûm, nescio an librariorū sit vitium. Græcum enim exemplar non vidi. Siclus (inquit Hieronymus Ezechielis. iii.) stater est, hoc est drachmæ quatuor. Exod. xxx. cap. ita legitur, Siclus viginti obolos habet, media pars sicli offeretur domino. Quod declarans Iosepus lib. iii. Antiquitatum, Siclus (inquit) Hebræorum nomisina quatuor drachmas Atticas habet. Hac ra-

D tione si singulis operariis, qui centum & sexaginta millia erant, deni sicli dati sunt, hoc est quadragenæ drachmæ, fiunt quater & sexagies centena millia drachmarum. Ex quibus quatuor & sexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiso. Fiunt hæc mille sexagintasex talenta, & quadraginta auri pondo, quæ æstimatione nostra (in singulas enim libras centenos & duodenos aureos solatos & semissem numeramus) bis & septuagies centena millia solatorum valĕt: cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretum. Quæ summa si in opificū mercedē impensa est præter sumptus cibariorum, quò euasuram æstimationem operis cum instru- Templum Solomonis incredibili sumptu extructū instrumentoq.

E mento sacrificali & ornamētis templi putamus? Nempe ad infinitū visum iri necesse est, si quis apud Iosepum vasa templi legerit. Quòd si ita ponamus summam superiorem, vt quadragiessexies centena millia siclorū fuerint in templo cōsumpta, hæc summa iam paulo minus quadruplicato cresceret. Sedecies enim centena millia siclorū operariis data sunt, quæ sexagintaquatuor millia pondo efficiūt. Quæ si ternario multiplicĕtur, fiunt duodequinquagies centena millia siclorū, quæ in ornatū & supellectilē cedūt: cum Eupolemus scripserit sex & quadraginta millia siclorum auri in templi instrumentū ornamentumq; absumpta fuisse, quibus nos ducenta mil-

lia addidimus, vt ſumma quadruplicato creſceret. Quod ſi vniuerſam F
ſummã exactè collegeris, bis & ſexagies centena millia ſiclorum in duobus
iis capitibus inuenies: quæ ducenties quadragiesocties centena millia drachmarum valent. Hæc ſi centenario partiamur, ducenta quadragintaocto millia pondo auri in ſumma efficiuntur. Quæ, vt in ſingula pondo aureos centenos ſtatuamus, ducenties quadragiesocties centena millia aureorum valent. Sed quoniam aurum fuit obryzum, vt diximus, ſi in ſingula pondo rurſus duodenos aureos & ſemiſſem addamus, fient in ſumma ducenties
ſeptuagiesnouies centena ſolatorum millia. Quibus addere oportet mille G
ac ducentorum talentũm argẽti æſtimationem. Foraſſe expeditior erit calculus hoc modo: Ducenta quadragintaocto millia pondo auri, quatuor millia centum & trigintatria talenta efficiunt, & viginti auri pondo, quæ duodecies totidem argenti talenta valent, id eſt vndequinquaginta millia & ſexcenta talenta. Hæc ducenties nonagieſſepties centenis & L X millibus aureorum coronatorum valent. Et hæc ſumma ſuperiori conueniet, ſi ad ſolatorum millia reducatur. Addit Eupolemus mille aurea ſcuta à Solomone fuiſſe facta. In.iii.autem Regum cap.x.ita legitur: Fecit quoq; Rex
Solomon ducenta ſcuta de auro puriſſimo. ſexcentos auri ſiclos dedit in H
laminã ſcuti vnius, & trecentas peltas ex auro probato, trecentasq; minæ auri vnam peltam veſtiebãt: poſuitq; eas Rex in domo ſaltus Libani. Per hoc intelligimus in ornatũ templi ſcuta aurea non ceſſiſſe, & accedere ad quantitatem auri ab Eupolemo poſitam. Peltam autem ſcutum eſſe breue nemo eſt qui ignoret, Virgilio dicente,

Pelta.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Aut hic locus igitur mendoſè legitur, aut Ioſepus & Hieronymus non rectè ſiclũ interpretati ſunt. Deinde trecentæ minæ Atticæ paulo plus ducen
tis vigintiquinq; libris noſtris zygoſtaticis valẽt. tantum autem pondus vix I
gigas ſiniſtra manu verſaret. Plinius inter miracula roboris refert Fuſium Saluium duo pondera centenaria pedibus, totidem manibus, & ducenaria duobus humeris contra ſcalas tuliſſe. At libra noſtra qnadrante maior eſt Romana. Hodie iuſtum pondus baiularium centum & ſexaginta pondo eſſe dicunt. Poſtremò nec ſcuta nec peltæ ſolido auro conſtabant, ſed intus ligno, quod laminæ aureæ conueſtiebant. apud Ioſepum lib. octauo, nõ trecentæ minæ ſed tres leguntur. Editio etiam græca ſic habet, τρεῖς μναῖ χρυσίου ἐπῆσαν ὥσθ᾽ ἕκαστον ἐν. tres minę auri inerant ſingulis ſcutis. Capite autem
modò dicto tertii Regum ita legitur, Egrediebatur autẽ quadriga ex Aegy K
pto ſexcentis ſiclis argenti, & equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti Reges Syriæ eqnos venundabant. centenos quinquagenos ſiclos in ſingulos equos preciũ ſtatuit, ſeu ſexcenas drachmas, id eſt nũmo noſtro ſexagenos aureos coronatos. qno fit vt quadrigæ, id eſt quaterni equi iugales, quatuor & viginti libris conſtiterint, qnæ ducentis & quadraginta coronatis æſtimari poſſunt. Ex precio hodierno intelligimus probabile id precium fuiſſe, vt negociatores Solomonis equos in Aegypto & in Syria ſexagenis coronatis emerint. Sæpe enim (vt teſtatus ſum) per anticipationem

A ticipationem loquor,quasi iam tunc aurei nostri fuerint, vt expeditius defungar eo quod institui. Græca lectio non conuenit, in qua legitur, ἅρμα ἀντ' ἑκατὸν ἀργυρίων, καὶ ἵππος ἀντὶ πεντήκοντα ἀργυρίων. Currus centũ argenti,& equus quinquaginta argenti.qui modus loquendi antiquus fuisse videtur. Liuius libro primo, Ita pedestri exercitu ornato, distributoq́,equitũ ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit centurias, ad equos emẽdos dena millia æris ex publico data,& quibus equos alerent viduę attributæ,quæ bina millia æris in annos singulos penderent. Hoc dictũ ita accipio,ac si cẽtenos il-
B lic coronatos dixisset,& hic vicenos. Existimo autem vnũquenq; equitem binos equos habuisse. Dixit enim Liuius ad equos emendos dena millia, quibus verbis significat vnũquenque equitẽ equos habuisse,non equũ tantummodo.Ita precium equi quinquaginta aurei coronati fuerũt prisco illo seculo,& sumptus annuus decẽ aureis æstimatus.Syriã autẽ equis abundasse ex Strabone intelligimus libro decimosexto.Tradit enim Pellam vrbem Syriæ fuisse à successoribus Alexãdri appellatã de nomine Pellæ,quæ patria fuit Alexandri. postea autẽ Apamia dicta est. Iuxta eam locum esse campestrẽ quem Orontes fluuius cum lacu quodã cherronesum efficit. Ibi
C locũ fuisse recensendo exercitui,& Hippotrophium pulcherrimũ, hoc est locum equitio alendo destinatum. In eo fuisse equas regias numero supra XXX millia,admissarios autẽ equos trecẽtos, ibidem & equisones fuisse, seu domitores equorum,& lanistas,& bellici ludi magistros,& quicunque ad arma tyrones instituunt,stipendia merentes. quod mihi memorabile visum est.ἐνταῦθα δὲ (inquit Strabo) καὶ τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικόν, καὶ τὸ ἱπποτρόφιον, θήλειαι μὲν ἵπποι βασιλικαὶ πλείους τῶν τρισμυρίων. ὀχεῖα δὲ τούτων.τ. ἐνταῦθα δὲ καὶ πωλοδάμναι καὶ ὁπλομάχοι, καὶ ὅσοι παιδευταὶ ἐμισθοδοτοῦντο.Enimuero talenti significationem non vnã fuisse apud Hebræos puto,quomodo & apud alias gẽtes nõ-
D nullas.Pollux lib.ix.Siculum talentũ duplex fuisse tradidit,vetus,& nouũ: vetus quatuor & viginti nummos significasse, nouũ duodecim. apud Suidam non nummos vigintiquatuor valuisse dicitur, sed mnas, quod corruptum esse puto ex Polluce qui ait, δύναται δὲ ὁ νοῦμμος τρία ἡμιωβόλια. Valet autem nummus sesquiobolũ.Licet apud Pollucẽ ἡμιόλια pro ἡμιωβόλια legatur. Quod sic cõiectura assequor:nummus sestertius quartã partẽ drachmę valet,drachma autẽ sex obolos.quare tria hemiobolia,id est sesquiobolũ nũmus sestertius valuit. Talentum igitur apud Siculos vetus quidẽ senas drachmas valuit,nouum autẽ ternas.Propterea Pollux, τὸ μὲν δὴ σικελικὸν τάλαντον
E ἐλάχιστον ἴσχυε.Siculũ(inquit)talentum minimũ quid valebat.Eodem pertinet quod idem alibi eodem libro dicit,ἐδύνατο δὲ τὸ χρυσίον τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀττικούς.τὸ δὲ τὸ ἀργυρίον,ἑξήκοντα μνᾶς ἀττικάς.Valebat autem auri talentum tres aureos Atticos, argenti verò, sexaginta minas Atticas.Homerus Iliados lib.xxiii. describens agona funebrem quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit,talentum pro summa nõ magna posuit.Primum enim præmium curuli certamini proposuit fœminam captiuam cum tripode,secũdum, equam prægnantem mula:tertio autem loco vincenti,lebetem: quarto,duo auri talenta:vltimo,phialam æream lebetis vicem præbentem:

Hippotrophium memorabile.

Talentum vnum tantum apud Hebræos.

Auri & argenti non æqualia fuerunt talenta.

τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα. F

Bina talenta dein quarto pronunciat auri.

Ex his præmiis,cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentũ paruum quippiam fuisse. Eo in loco enarratores talentum antiquum non simile recentiori fuisse tradunt. Aiunt enim vetus talentum secundum Polemarchum auctorem quatuor librarum fuisse,secundum Theophrastum quatuordecim, secundum Timæum quatuor & viginti. Aristotelem autem indefinitum talenti pondus posuisse,cæterùm paruam fuisse summam apud Homerum oportuisse, cum quarto loco assignauerit, & minus equa G & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuisse,auctore Diphilo,quod conuenit cum eo quod ex Polluce diximus. Huiusmodi autem talenta intelligi prioris Paralipomenon xxii.existimo,Auri talenta centum millia,argenti mille millia talentorum: æris verò & ferri non est pondus. vincitur enim numerus magnitudine. Dauid autem circa finem regni Assyriorum regnauit: cui tempori proximum fuisse Homerum nonnulli tradiderunt,vt auctor est Eusebius. Ex quo coniectura capi potest de talento Homerico & Dauidico.huic opinioni auctoritatem præbere potest Iosepus libro septimo Antiquitatum, apud quem Dauid ita H loquẽs inducitur ad primores tribuum, Fratres,nosse vos volo,quòd cum templum domini ædificare statuissem,auri argentíque magnam vim præparaui ad talenta centum millia.Centum millia dixit, non mille millia, vt prioris Paralipomenon capite secundo & vicesimo. nec centum millia talentum auri,sed auri & argenti centum millia talentûm. Rursus cum dicitur tertii Regum.x.de regina Saba, Dedit ergo Regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas preciosas. Et rursus,Erat autem pondus auri quod offerebatur Solomoni per annos singulos,sexcentorum sexagintasex talentorum auri, excepto eo quod offerebant viri qui I super vectigalia erant, & negociatores, vniuersique scuta vendentes, & omnes Reges Arabiæ,ducésque terræ. Et capite superiore, Misitq; Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos & naros maris cum seruis Solomonis, qui cum venissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum detulerunt ad Regem Solomonem.In omnibus his locis ego talentum magnum intelligo, quomodo etiam cum de ære & ferro loquitur historia. Primi autem Paralipomenon vicesimonono ita inducitur Dauid pro concione loquens inter primores tribuum, De peculio meo & aurum & argentum do in templum dei mei, ex ceptis K iis quæ præparaui in ædem sanctam,tria millia talenta auri de auro Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi ad deaurandos parietes templi:& vbicunque opus est aurum,de auro:& vbicũque opus est argentum, de argento. Et inferius, Polliciti sunt itaque principes familiarum & proceres tribuũ Israhel,Tribuni quoq; & Centuriones, dederuntq; in opera domus domini auri talenta quinq; millia,& solidos decem millia,argenti talenta decem millia,& æris talenta decem & octo millia,ferri quoq; centum millia talentorum. De hoc loquẽs Iosepus ita inquit, Sed & tunc oblationis

Homeri ætas.

A lationis primitias faciens,alia tria millia talentûm auri puriſſimi ſe præbiturum eſſe pronunciauit ad adytum & currum dei faciendum. Cumque tacuiſſet Dauid,à principibus & ſacerdotibus atque leuitis certatim offerentibus collata ſunt auri quidem talenta quinque millia , & ſtateres decem,argenti verò talenta decem millia,ferri taléta millia multa. Hic etiam magna talenta intelligo. Sed adnotandum quòd quos hiſtoria ſacra ſolidos,Ioſepus ſtateres dixit.Stater apud Græcos aureum nummum ſignificat,quo nomine & Perſæ & Macedones vtebantur: vnde Philippei ſtateres & Darici & Alexandrei dicti. Stater etiam pondus eſt drachmarum quatuor,vt antè diximus,quod Hebræi ſiclum dicebant. ſtateres igitur hic pro aureis nummis,id eſt ſiclis intelligo. Sed de ſtatere & ſolido inferius loquemur,ſi memoria non exciderit.Summa diſputationis noſtræ hæc eſt, æſtimationem opulentiæ Hebraicæ fieri non poſſe ob talenti varietatem, cum nec ipſe Ioſepus extricare hanc ambiguitatem potuerit. Nunc enim pro pondere,nunc pro numero, nunc pro nummo ponitur : vt apud Eupolemum in loco ſupradicto : quanquam & Græci eadem penè de varietate ſignificatuum talenti tradiderunt. Quantum tamen coniectura haud

Solidus. Stater. (B) Talenti ſignificatio.

C ariolatrice conſequi poſſumus , quod Eupolemus dixit quadragiesſexies centena millia in templum & eius inſtrumentum abſumpta fuiſſe , de ſiclis, id eſt ſtateribus intelligendum. Cuius ſummæ æſtimatio à nobis poſita eſt exactè , vt arbitror , niſi error calculi inciderit. Itidémque cenſendum dixerim de talentis illis Sardanapali, vt fidem hiſtoriæ obiter arrogemus.In qua hoc mihi animaduertendum ſummopere viſum eſt, ad eorum quæ diximus confirmationem , quod Cteſias ita ſcripſit,vt diceret, ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας, Illic circundedit auri myriadas mille: non adiecto talentûm, vt in argento fecit, itidem ſcilicet vt Eupolemus in loco ſuperius citato. Quæ duo exempla indicant antiquum loquendi morem, qualis eſt etiam hodie apud nos, cum dicimus mille millia auri. Vt enim hac locutione mille millia aureûm intelligimus , ſic illi mille millia ſiclorum auri ſignificabant,videlicet quòd ſicli pondere apud eos nummus aureus percuteretur,vt apud Athenienſes & Macedones ſtateris,id eſt quaternarum drachmarum. Quo factum eſt vt ſtater pro aureo acciperetur,vt etiam apud Perſas.Huius opinionis argumētum ducitur ex verbis quæ ſequuntur, Argenti(inquit)ad clauos & alia inſtrumenta mille ducenta trigintaduo talenta, æris vero decē & octo millia. ſic ſingulis opificibus dena talenta data,id eſt deni ſicli,vt ipſe inquit. Talentum ergo nūmarium Hebræorum,tetradrachmum erat: Athenienſium verò duodenarium erat,id eſt ternorum ſtaterum. Sic apud nos interdum libra nummaria eſt viginti ſolidorum. Sic in voluminibus iuris non vbique auri argentiq́; libra eodem modo exaudienda. Circa Iuſtiniani Auguſti tempora libram auri ſtaterem aureum fuiſſe exiſtimo,non magni ponderis.in.l. Quoniam iudices, ſub titulo de appellat. Siquis(inquit idem Auguſtus) magiſtratus appellationem ſuſcipere recuſauerit,triginta pōdo auri cogatur largitionibus noſtris inferre,triginta alia eius officio itidem ſoluturo. Et ſub

(D) Millemillia auri. (E) Talentum nūmariū. Libra auri argentique in libris iuris.

titulo de fundis patrimonialibus libro vndecimo eiuſdem Codicis Theo- F
doſii lex ita inquit, Huius legis temeratores, quinquaginta librarum auri
pœna coërcentes:tam videlicet petitorem, quàm officium quod petitio-
nem concedit admitti. Officium eius magiſtratus τὴν τάξιν vocat, hoc eſt
Stater. apparitores, ſcribas, & quoſcunque miniſtros publicos. Hic ſtater autem
nunc pondo,nunc libra dicitur,vt in lege Ordinem,ſub titulo de conſuli-
bus libro duodecimo:& in lege Omnes,de metatis, centum librarum auri
mulcta. At libro primo de modo mulctarum ita legitur,Illuſtres viros præ-
fectos prætorio, cum peccatum grauiſſimum erit, vſque ad quinquagin- G
ta librarum auri mulctam peruenire finimus. At eodem ſub titulo Arca-
dius & Honorius ita ſanciunt, Eos qui ordinario iure prouincias mode-
rantur, vltra duarum vnciarum auri mulctam condemnare non patimur:
Proconſularem verò poteſtatem,ſi mulctandi neceſſitas imminebit, ſena-
rum vnciarum auri ſumma cohibebit. Hic dubites fortaſſe vtro modo li-
bras auri quinquaginta intelligere debeamus. Similiter libra argenti vel
nomiſma fuit,vel paucarum drachmarum æſtimatio,in.l.Ab executione,
quorum appell.non recipiuntur.Sciant autem,inquit, prouocatores,ſi eos
perperam intentionem cognitoris ſuſpendiſſe claruerit, quinquaginta li- H
brarum argenti animaduerſione mulctandos. Et itidem in.l.ſequenti,rur-
ſus in lege vnica de grege dominico, libro decimo, libra auri pro duode-
cim vnciis accipitur,& in capite Præuaricationis, ſub titulo de præuarica-
toribus in Pandectis.Ponderale verò & librale Hebræorum talentum, Ba-
bylonium fuiſſe puto,vel potius Aegyptium,qualia erant auri talenta quę
ex Ophir inſula afferebantur, quam Vrphen Eupolemus Græcus auctor
Tharſeis inſula. appellat. Tharſeis ſunt apud Græcos qui Indicam gentem fuiſſe putent.
Alii Carthaginem ſic appellatam ab Eſaia putant: quod de vrbe ipſa à Di-
done ædificata intelligi non poteſt: cum Ioſepus dicat poſt Solomonem I
centum & quadraginta annis conditam eſſe à Tyriis Carthaginem. Saba
Regina Saba. autem regio fuit Aethiopiæ. Regina autem quæ ad Solomonem venit, &
Aegypto & Aethiopiæ imperauit,vt Ioſepus tradidit.Sabæi populi ſunt
Arabiæ felicis. Sunt & oppidani Sabæi, à Sabis oppido magno dicti, vt
auctores ſunt Strabo, & Stephanus de vrbibus. Eſt præterea Saba portus
in Aethiopia.Strabo libro decimoſexto, εἶτα λιμὴν σαβά. καὶ κυνήγιον ἐλεφάν-
των ὁμώνυμον αὐτῷ. εἶτ' ἐν βάθει τούτων χώρα τηνεσὶς λέγεται. ἔχουσι δ' αὐτὴν οἱ παρὰ ψαμ-
μιτίχου φυγάδες αἰγυπτίων, βασιλεύονται δὲ ὑπὸ γυναικός, ὑφ' ἣν ἐστι καὶ ἡ μερόη πλησίον τῶν
τόπων τούτων ἐν τῷ νείλῳ οὖσα νῆσος. Poſtea portus Saba, & venatio elephanto- K
rum,locus à re ipſa appellatus. Poſt hæc regio interior quæ Teneſis dici-
tur, quam obtinent exules qui quondam à Pſammiticho Rege Aegypti
aufugerunt, imperio parent fœminæ, quæ regina eſt Meroës inſulæ non
longe abhinc ſitæ in Nilo flumine,in cuius ditione alia eſt inſula non lon-
gè ab iis locis ſita in eodem flumine , & ab exulibus habitata. Ex his ver-
bis planum fit vnde fuerit regina quæ Solomonis fama excitata in Pa-
Meroë. læſtinen venit. Meroë inſula eſt quam Nilus efficit, vt inquit Plinius, &
vrbs eodem nomine quam Aethiopicā eſſe Stephanus dicit, & Strabo li-
bro

A bro decimoseptimo regiam esse Aethiopiæ, ἔστι δὲ τὸ μέγιστον τῆς αἰθιοπίας βασίλειον ἡ μερόη πόλις ὁμώνυμος τῇ νήσῳ, Est autem maxima Aethiopiæ regia Meroë vrbs eodem nomine quo insula. Locorum autem vocabula quæ in literis sacris leguntur, apud historicos non agnosci in causa est, quòd scriptores Græci ab idiomate Hebraico verba deflexerunt, vt sermoni suo accommodarent. Deinde Plinius libro sexto de nauigatione ab Alexandria in Indiam loquens, ita inquit, Quæ omnia gentium portuúmve aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur, quo apparet mutari locorum sta

Vocabula locorum i literis sacris ex aliis scriptorib' non agnoscuntur.

B tus. Ingentes verò tunc opes in orbe fuisse argumento esse mihi videtur aurei seculi appellatio sub Saturno. Saturnus autem in Italia ante Troianum bellum centum ferme annis regnauit, & Dauid in Iudæa post Troiam captam totidem propè annorum spatio, vt colligimus ex Chronicis Eusebii. Lactantius tamen libro primo, Belum qui ab Assyriis colebatur, trecentis annis bellum Troianum præcessisse contendit, & ei æqualem fuisse Saturnum. Cui congruit illud quod libro quinto dicit, post Saturni tempora cultum simulacrorum institutum, ideoq; tunc iustitiam veram fuisse, cum Deus verus & vnus coleretur. Porrò regnum Assyriorum antiquissimum

Aureũ seculum.

Belus.

Regnũ Assyriorum.

C omnium regnorum fuisse constat: cuius quadringentesimo & secũdo anno Belucho Rege octauo regnante Moses populum dominicum eduxit ex Aegypto. Auctor Eusebius libro decimo de præparatione euangelica. Libro autem nono, Alexandrum Polyhistora cognomine, id est multisciũ dictum, in libro quem de Iudaica historia conscripsit, auctorem esse affirmat, temporibus Ioachim Regis Hieremiã vaticinio functum esse, & propter cultum Baal Iudæis cladem prædixisse, & quòd ad Tigrin & Euphrarem ab Assyriis capti, opera essent facturi: Quod cum Nabuchodonosor Rex Babyloniorum audiuisset, Stibare Medorum Rege in auxilium accer

Alexãder polyhistor.

D sito, centum & octoginta peditum, equitum centum & viginti millia, & decem millia curruũ duxisse in Iudæam. Samaritanas primùm omnes vrbes, Galilæam Scythopolim & Galatidem euertisse, deinde Hierosolyma, Ioachimq; Iudæorum Regem viuum cepisse, aurumq; argentum & æs, ceteraq; omnia quæ in templo erant ornamenta, arca excepta & tabulis, Babylonem abstulisse. Postea cum Nabuchodonosor mœnia Babyloniæ ædificare cœpisset, morbo correptus diem obiit: cui filius successit qui propter morum nequitiam à sororis suæ viro insidiis exceptus, altero anno regni sui sublatus est. Cui rursus cum filius successisset, nono mense iisdem

Nabochodonosor.

E insidiis petitus Nabonidam successorem habuit, qui Babyloniæ muros secundum amnem latere ac bitumine extruxit: quem Cyrus aliquanto pòst Babylone capta cepit. Alpheum autem de Assyriis & Nabuchodonosore hoc modo scripsisse dicit, Nabuchodonosorem Hercule robustiorem fuisse, vniuersamq; Libyam Asiamq; vsq; ad Armenios subegisse. Quem Chaldæi dicunt cum in regnnm rediisset, furore diuinitus captum magna voce exclamasse, O Babylonii, futuram vobis calamitatem prænuncio, quam nec Belus ipse nec vis vlla deorum auertet. Veniet Perses semiasinus, id est mulus, qui vobis afferet seruitutem. quibus dictis repentè è medio excessit.

Hæc eſt ſumma hiſtoriæ Alexandreæ de Nabuchodonoſore, quam Euſebius pluribus verbis refert. Quarti Regum.xxiiii.legimus Nabuchodonoſorem Babyloniotum Regem direptis Hieroſolymis Regem ipſum Ioachim & familiam regiam cum theſauris & apparatu inſtrumentoq; templi aureo à Solomone comparato & fabrefacto, ſecum in Babylonem abſtuliſſe. Aſtipulatur & Ioſepus in libro decimo Antiquitatum. Videamus nũc de Cyro,& audiamus præconium Talthybii ſummi Regis,id eſt Eſaiæ vatis,quo nullum poteſt eſſe maius teſtimonium. Hæc dicit dominus Chriſto meo Cyro,cuius apprehendi dexteram, vt ſubiiciã ante faciem eius gentes,& dorſa Regum vertam,& aperiã coram eo ianuas,& portæ non claudentur. Ego ante te ibo,& glorioſos terræ humiliabo: & dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorum, vt ſcias quia ego dominus accinxi te,& non cognouiſti me, & reliqua. Hoc Eſaias cap.xlv. Quòd autem de Babylone intellexerit,cap.xlvii.planum facit. Sed tace, & intra in tenebras filia Chaldæorum,quia non vocaberis vltrà filia regnorum. Iratus ſum ſuper populum meum,contaminaui hæreditatem meam, & dedi eos in manu tua. Non poſuiſti eis miſericordias: dixiſti, In ſempiternum ero domina.& reliqua ad eundem ſenſum effata à fatidico illo viro & entheo,id eſt ſpiritu diuino perfuſo. Herodotus libro primo expeditiones Cyri ſcribẽs, Nitocrin reginam aggerem circa Euphratem duxiſſe dicit, & crepidinem ſuperſtruxiſſe,timentem ne aliquando vrbs à Medis caperetur, quos imperio Aſiæ imminere intelligebat. Cyrus autem(inquit)contra filium eius nomine Labynitum expeditionem ſuſcepit, qui matri in regnum Aſſyriorũ ſucceſſerat, ὁ δὲ δὴ κῦρος ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς τὸν παῖδα ἐστρατεύετο, ἔχοντά τε τοῦ πατρὸς τοῦ ἑωυτοῦ τ᾽οὔνομα λαβυνήτου, καὶ τὴν ἀσσυρίων ἀρχήν. Huuc autem Cyrum Herodotus Regem magnum appellat,à quo Reges Perſarum Megalos baſileas,id eſt Reges magnos appellari ſe voluerunt, vt mirum non ſit magnum eum Regem eſſe factum,cuius dominus dexteram recturum ſe prædixerat. Verùm & Aſſyriæ & Mediæ regna in Perſas eſſe victoria Cyri trãſlata,nemo ignorare poteſt qui Herodotum aut Iuſtini breuiarium legerit. Hæc teſtimonium perhibent dicto Pliniano lib.xxxiii. Equidem(inquit) miror populum Romanum victis gentibus in tributo ſemper argentum imperaſſe, non aurum,ſicut Carthagini cum Annibale victæ. Nec poteſt videri penuria mundi id eueniſſe. nam Midas & Crœſus infinitum poſſederant. Iam Cyrus deuicta Aſia pondo XXXIIII millia inuenerat, præter vaſa aurea,aurumq; factum,& in eo folia,ac platanum,vitemq;. Qua victoria argẽti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius pondus XV talẽta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo octoginta capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Galauces & Eſubopes,qui terram virginem nactus,plurimum argenti auriq; eruiſſe dicitur in Suauorum gente, & alioquin velleribus aureis inclyto regno, ſed & illius aureæ cameræ & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atq; paraſtaticæ, victo Seſoſtri Rege tam ſuperbo, vt prodatur annis quibuſque ſorte Reges ſingulos è ſubiectis iungere ad currũ ſolitus, ſicq; triumphare. His verbis

Margin notes: Talthybi⁹ domini. — Talthybi⁹ Agamemnonis caduceator, à quo Talthybiadæ apud Herodotum, eius posteri. — Magni Reges Perſarum. — Seſoſtris rex ſupb⁹.

Section letters in right margin: F, G, H, I, K

A bis apparet Cyrum maiores multo opes reliquiſſe,quàm quæ legantur inuentæ ab Alexandro. Nec mirum, cum & Lydiorum opes & Iudæorum habuerit,quas Chaldæi è templo abſtulerant. Quod de Nabuchodonoſore diximus,ex Alexandro Polyhiſtore confirmat Ioſepus libro primo contra Apionem his verbis, περὶ τούτων γοῦν συμφωνεῖ φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱστορίαις, μεμνημένος τῆς τύρου πολιορκίας, καὶ μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἰνδικῶν. δι' ἧς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλέα τὸν βαβυλώνιον ἡρακλέους ἀνδρείᾳ καὶ μεγέθει διενηνοχέναι. καταστρέψασθαι γὰρ αὐτόν φησι καὶ λιβύης τὴν πολλὴν καὶ ἰβηρίαν. His igitur aſtipulatur Philoſtratus
B in hiſtoriis,quo in loco Tyri obſidionis meminit,& Megaſthenes in quarto volumine Indicarum rerum,vbi oſtendere contendit prædictum Babylonium Regem & fortitudine Herculem & magnitudine præſtitiſſe:quippe qui Libyę bonam partem ſubegerit, & Iberiam. Reliqua autem omnia penè eadem iiſdemq́; nominibus relata,quæ apud Alexandrum. Strabo libro decimoquinto circa principium Nabocodroſorum vocat eum Regē. Nabocodroſorus. Huic dicto(inquit)Megaſthenes conſentit,dicens antiquis Indorum hiſtoriis fidem nullam habendam. Nec enim ab Indis vnquam emiſſam expeditionem,nec in Indiam quenquā aliūde cum exercitu penetraſſe victorem,
C præter Herculem,Liberum patrem, & nuper Macedonas. Nam Seſoſtrim Aegyptium & Thearchonem Aethiopem vſque in Europam progreſſos ait. Nabocodroſorum autem qui à Chaldæis ſupra Herculem commendatur,vſque ad columnas exercitum admouiſſe. Ναβοκοδρόσορον δὲ τὸν παρὰ χαλδαίοις εὐδοκιμήσαντα ἡρακλέους μᾶλλον, καὶ ἕως στηλῶν ἐλάσαι. Tantas igitur opes Dauid & Solomon cumulaſſe dicuntur, quantas alius nullus Regum. Legimus autē cap.viii.&.x.ſecundi libri Regum, Dauid Syros omnes ſubegiſſe vſque ad fluuium Euphratē, & arma aurea ſpoliaq́; opima eis ablata, Hieroſolyma comportaſſe, tributaq́; Syris iniunxiſſe. Magnitudini autem Iu- Opes Dauid & Solomonis, & eorum imperium.
D daici imperii conſentanea eſt rei militaris conſtitutio in duodecim phalangas vel cohortes menſtruas diſtributa,quæ ſingulæ cohortes vicenaquaterna millia militum habebant: quarum deſcriptio legitur libro altero Paralipo.cap.xxvii. Quanta autem fuerit Syria, Plinius his verbis docet libro quinto de Arabia loquens, Iuxtà Syria littus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus diſtincta nominibus. nanque Palæſtina vocatur quà contingit Arabas, & Iudæa,& Cœle,dein Phœnice: & quà recedit intus, Damaſcena:ac magis etiamnum meridiana, Babylonia:& eadem Meſopotamia inter Euphratem & Tigrin:quaq́; trāſit Taurum, Sophene:citrà ve- Syria terrarum maxima.
E rò etiam Comagene:& vltra Armeniam Adiabene, Aſſyria antè dicta: & vbi Ciliciam attingit, Antiochia. Qui ſubtilius diuidunt,circū Euphratem Syriam Phœnicen volūt:& eſſe oram maritimam Syrię,cuius pars ſit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicen:deinde Syriam: id quod præiacet, mare totum Phœnicium appellatur. Ipſa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & ſiderum,naualiumq́; ac bellicarū artium. Sic in exemplaribus legitur,luculēto vno errore,cuius à vetuſto libro admonitus ſum. Qui enim fieri poteſt,vt circa Euphratē Syria Phœnice vocitetur? Sic igitur hunc locum lego, Qui ſubtilius diuidunt,circunfundi Syria Phœnicen Plinij loc.

volunt,vel circunfundi Syriam Phœnice volunt. hoc ſenſu, vt Phœnicia F
vndique circunſcribatur Syria.eſſe enim primùm oram maritimam Syriæ ab Arabia,cuius pars ſit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicen: deinde rurſus Syriam,quà ſcilicet vergit ad Antiochiam: introrſus autem Syria Damaſci claudi Phœnicen.Strabo lib.xvi. Syrorum,inquit,nomẽ tendere videtur à Babylonia vſq; ad Iſſicum ſinum,& ab hoc olim vſque ad Euxinũ. Et paulo inferius, Qui de Syrorum imperio ſcribunt, cum Medos à Perſis euerſos dicunt,Syros autem à Medis, nullos alios Syros intelligunt,quàm

Solum terræ Iudææ.

qui Babylonem ac Ninum regni caput effecerunt. De bonitate autem ſoli G
terræ Iudææ Ioſepus libro primo cõtra Apionem ita inquit, Hecatæus vir Abderites philoſophus ſimul, & circa vitæ actiones induſtrius, Alexandri Magni æqualis,cum quo etiam floruit,& poſtea cum Ptolemæo Lagi cõuerſatus eſt : hic librum de Iudæis accuratè conſcripſit,cuius ſummam colligens Ioſepus,Hic idem(inquit)magnitudinem regionis quam incolimus, & pulchritudinem prodidit. Siquidem ad tricies centena millia arurarum optimi & feraciſſimi ſoli incolunt illi,inquit.his enim finibus Iudæa patet. ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ τὸ μέγεθος τῆς χώρας ἣν κατοικοῦμεν, καὶ τὸ κάλλος ἱστόρηκεν. τριακοσίας δὲ μυριάδας ἀρουρῶν σχεδὸν τῆς ἀρίστης καὶ παμφορωτάτης χώρας νέμονται φησί. ἡ γὰρ ἰουδαία τοσοῦ- H

Arura.

τον πλάτος ἐστίν. Arura menſura eſt apud Græcos quinquaginta pedes capiẽs, vt inquit Suidas,id eſt octo vlnas & trientem, vel paſſus decem, ita vt vlnã pro ſenis pedibus,& paſſum pro quinis accipiamus. De vrbe autem ipſa ita inquit, Sunt autem Iudæorum caſtella multa, & vici per regionem ſparſi: vna autem vrbs munita, ambitu ferme quinquaginta ſtadiorum,quam in-

Hieroſolyma.

colunt hominum circiter centum & viginti millia, Hieroſolyma vocant. ἔστι γὰρ ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώματα ἐπὶ τὴν χώραν καὶ κῶμαι, μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον, ἣν οἰκοῦσι ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδες, καλοῦσι δ' αὐτὴν ἱεροσόλυμα. Verba ſunt non Ioſepi,ſed Hecatæi, vt neſcias an idem Ioſe- I
pus ſenſerit.Strabo libro decimoſexto Moſen refert ex Aegypto multitudinem ſecum hominum numeroſam eduxiſſe, cum eis perſuaſiſſet Aegyptios ſacerdotes non rectè de diuinitate ſentire, & colendum eſſe Deum vnum ſub nulla effigie , & reliqua eodem pertinentia. Deinde ita infert, τοιαῦτα λέγων ἔπεισεν εὐγνώμονας ἄνδρας οὐκ ὀλίγους, καὶ ἀπήγαγεν ἐνθάδε ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον ὅπου νῦν ἐστι τὸ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις κτίσμα κατέσχε δὲ ῥᾳδίως οὐκ ἐπίφθονον τὸ χωρίον, οὐδ' ὑπὲρ οὗ ἂν ἐσπουδασμένως μαχέσαιτο. ἔστι δὲ πετρῶδες, ἔνυδρον, τὴν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχον λυπρὰν καὶ ἄνυδρον, τὴν δ' ἐντὸς ἑξήκοντα σταδίων καὶ ὑπόπετρον. Hæc autem(iuquit)cum diceret,homines bona mente non ſanè paucos facilè in ſuam ſententiam adduxit,vt ſe in eũ K
locum ſequerentur , vbi nunc condita ſunt Hieroſolyma. Quippe locum facilè obtinuit,quem inuidere ei nemo iure deberet, nec cuius gratia certamen magnopere excitari poſſet:vtpote qui petroſus ſit,& aquis ſcatens,cũ omnis in circuitu regio ieiuna ſit,& ſiticuloſa:intus ad ſexaginta ferme ſtadia lapidoſa. Et rurſus inferius, Primus pro ſacerdote Regem ſe fecit Alexander:cuius filios Hyrcanum & Ariſtobulum Pompeius ſuſtulit, atque eorum munitiones ſubuertit, ipſaq; in primis Hieroſolyma vi capta ſunt. Ea munitio petroſa erat,ac bene ſepta,interius aquis abũdás, exterius prorſus

ſus

A sus arida, fossam habebat in saxo excisam sexagenûm pedum altitudine, latitudine ducenûm & quinquagenûm. Pompeius vrbem cepit obseruato ieiunii die, cum Iudæi omni opere feriati essent. Completa enim fossa scalas muris admouit, κατελάβετο δ' ὥς φασι τηρήσας τὴν τῆς νηστείας ἡμέραν, ἡνίκα ἀπείχοντο οἱ ἰουδαῖοι παντὸς ἔργου, πληρώσας τὴν τάφρον, καὶ ἐπιβαλὼν τὰς διαβάθρας. Hæc verba Strabonis consentanea non sunt iis quæ ex Hecatæo Iosepus dixit. Neque verò magnopere mirãdum res gestas Hebræorum, eorum mirificas opes, nec Græcis nec Latinis scriptoribus testatas esse. In causa enim multa esse po- *Iudæi & eorũ opes Græcis & Latinis incogniti fuerunt.*

B tuerunt. Primum, quòd Iudæorum res gestæ, & Græcorum historiæ in idẽ tempus non incurrunt. A tempore enim Mosis ad Troianũ bellum octingentos amplius annos interesse Eusebius auctor est, laudato etiam auctore Porphyrio. Homerum verò & Hesiodum multo recentiores Troiano bello fuisse constat. Linus autem & Orpheus, Musæus, Phemius, & Aristeas Proconnesius, vt ante Homerum scripserunt, sic eorum antiquissimus vna aut summûm altera generatione Troianum bellum præcessit, pleriq; Troiani belli æquales fuerunt, omnes hi poëtæ. Iosepus tamen nullum scriptũ opus apud Græcos extare dicit, quod quidem in confesso sit vetustius Ho- *Poetæ Græcorũ antiquissimi.*

C meri poësi esse. Cyri autem temporibus, cuius auspiciis templum restitutũ est euerso Chaldæorum regno, septem Græcorum sapientes fuerunt, vt auctor est Eusebius libro decimo de præparatione, quo tempore velut incunabula orientis philosophiæ fuerunt. Herodotus autem trecentesimo anno vrbis Romæ conditæ historiam cõdidit Thuriis in Italia, vt auctor est Plinius libro duodecimo: cuius scripta Strabo non historiam, sed myihistoriam, hoc est historiam fabularem existimari voluit, de eo sic loquens libro vltimo, πολλὰ δ' ἡρόδοτός τε καὶ ἄλλοι φλυαροῦσιν, ὥσπερ μέλος ἢ ῥυθμὸν ἢ ἥδυσμά τι τῷ λόγῳ τὴν τερατείαν προσφέροντες. Multa verò Herodotus, & alii quidam nugarũ *Mythistoria.*

D plena scripserunt, veluti cantus illecebras & modulamenta, vel condimentum quoddam historiæ monstrificam fabulationem adhibentes. Et libro secundo, Sed nec Persarum (inquit) res gestæ, nec Medorum, nec Syrorum propter fabularum studium multum fidei sunt assecutæ. cum enim earum rerum scriptores viderẽt magnopere poëtas probari qui apertè fabulas cõscriberent, arbitrati sunt sua quoque scripta suauiora fore si historię forma ea dicerent, quæ nec vidissent ipsi, nec audiuissent ab iis quidem qui scirẽt: quo fit vt facilius Homero & Hesiodo de heroicis rebus credatur, quàm Ctesię & Herodoto & Hellanico, & cęteris eius generis scriptoribus, quo- *Herodot⁹ & alij antiquissimi scriptores.*

E niam res huiuscemodi libenter audiuntur. Iosepus Herodotum non consulto mendacio, sed ignorantia falsa scripsisse videtur existimasse. Manethõ (inquit) historicus genere Aegyptius fuit, sed qui Græcam eruditionem assecutus sit, vt facile est iudicare, vtpote qui Aegyptiacam historiam Græca voce scripserit ex sacerdotum annalibus interpretatus, vt ipse inquit. Hic Herodotum in multis conuincit de rebus Aegyptiacis per ignorantiã mentitum. γέγραφε γὰρ ἑλλάδι φωνῇ τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἐκ τῶν ἱερῶν, ὥς φησιν αὐτὸς, μεταφράσας. καὶ πολλὰ τὸν ἡρόδοτον ἐλέγχει τῶν αἰγυπτιακῶν ὑπ' ἀγνοίας ἐψευσμένον. Assignari etiam alia causa potest cur res gestę Hebræorum nobis ab historia non in- *Manethon historicus.*

notuerint,quam ex eodem Ioſepo ſumemus,qui iis reſpondẽs qui Iudæorum hiſtoriæ auctoritatem eò præcipuè eleuabant, quòd teſtimonia Græcorum nulla extarẽt:Nos(inquit)neque regionem maritimam habitamus, nec negociationibus libentes vtimur,nec omnino earum cauſa,aliarũ gentium commerciis aſſueſcimus:ſed ſunt vrbes noſtræ longè à mari reductæ: regionem autem bonam incolentes, eius cultu acquieſcimus. ἡμεῖς τοίνυν οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον,οὔτ᾽ ἐμπορίαις χαίρομεν,οὐδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις. ἀλλ᾽ εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀπῳκισμέναι.χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐκπονοῦμεν. Phœnices autem & Aegyptios propterea cognitos à Græcis ait,quòd ab Aegyptiis multa exportarentur ad alias gentes. Phœnicum autem ii qui maritimam oram accolunt, quæſtui ſtudentes, negociationes exercebant.à quo vitæ genere cum Iudæi abhorrerent,peculiaribus inſtitutis,ac cultu diuinitatis gaudentes, factum eſt vt ſerò fama eorum ad Græcos peruenerit. προσούσης τοίνυν τοῖς εἰρημένοις καὶ τῆς περὶ τὸν βίον ἡμῶν ἰδιότητος, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τοὺς ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, ὥσπερ αἰγυπτίοις μὲν, τὰ παρ᾽ αὐτῶν ἐξαγόμενα, τοῖς δὲ τὴν παράλιον τῆς φοινίκης καθοικοῦσιν ἡ περὶ τὰς καπηλείας σπουδὴ διὰ τὸ φιλοχρηματεῖν. Hoc idem(inquit)& iis contigit qui in Europa habitãt. de Romanis enim,qui in tantam potentiam iam inde olim creſcere ſenſim cœperunt, nec Herodotus nec Thucydides quoquo modo meminerunt, nec omnino alius eorum æqualis ſcriptor,ſed ſerò eorum nomen in Græcia auditum.Gallorũ autem & Hiſpanorum res vſqueadeo ignotæ iis fuerunt,qui exactiſſimi & accuratiſſimi ſcriptores fuiſſe videntur, vt vnus eorum Ephorus Hiſpanos,qui Iberi ab eo dicuntur,vnam eſſe ciuitatem exiſtimauerit,cum tam latè fines eorum pateãt. In vniuerſum autem ritus eorum qui nec fuerunt,nec fuiſſe vnquam dicti ſunt, ſcribere tanquam ita illis vterentur, non dubitarunt. περὶ μὲν γὰρ γαλατῶν τε καὶ ἰβήρων οὕτως ἠγνόησαν οἱ δοκοῦντες ἀκριβέστατοι συγγραφεῖς,ὧν ἐστὶν ἔφορος,ὥστε πόλιν οἴεται μίαν εἶναι τοὺς ἴβηρας, τοὺς τοσοῦτο μέρος τῆς ἑσπερίου γῆς κατοικοῦντας, καὶ τὰ μὴ γινόμενα παρ᾽ αὐτοῖς ἔθη μήτε λεγόμενα, γράφειν ὡς ἐκείνων αὐτοῖς χρωμένων ἐτόλμησαν. Cauſa verò(inquit)earum quidẽ rerum ignorantię fuit,quòd illi ſecum ipſi viuerent,commercia aliarum gentium auerſantes:ſcriptorum verò mendacii, quòd volebant illi quippiam vltra alios memoriæ mandaſſe videri. αἴτιον δὲ τοῦ μὲν μὴ γινώσκειν τ᾽ ἀληθὲς, τὸ λίαν ἀνεπίμικτον: τοῦ δὲ γράφειν ψευδῆ, τὸ βούλεσθαί τι δοκεῖν πλέον τῶν ἄλλων ἱστορεῖν..Illud etiam non inter poſtrema aſſignari cauſæ poteſt, quod Euſebius libro decimo de præparatione inquit,oſtendere volens literas primùm ab Hebræis inuẽtas eſſe,quarum inuẽtum Phœnicibus gloriæ ducitur.Primus(inquit)qui literas Græcis dedit,Cadmus ex Phœnicia erat.Multi Syros literas primùm comperiſſe aſſerunt. Syrii autem etiam Hebræi ſunt.nam Iudæa in Syria ſemper à ſcriptoribus habita eſt,& Phœniciam etiam apud priſcos appellatam eſſe conſtat,quæ nunc Palæſtine Syrię dicitur. Ex hoc Euſebii loco coniiciendum relinquitur,multa Hebræorum geſta,aliarum gẽtium nomine poſteritati eſſe tradita. Super omnia eſt autem quod Ioſepus his verbis dixit, τῶν δὲ εἰς ἡμᾶς βλασφημιῶν ἤρξαντο μὲν αἰγύπτιοι. βουλόμενοι δ᾽ ἐκείνοις τινὲς χαρίζεσθαι, παρατρέπειν ἐπεχείρησαν τὴν ἀλήθειαν,οὔτε τὴν εἰς αἴγυπτον ἄφιξιν ὡς ἐγένετο τῶν ἡμετέρων προγόνων ὁμολογοῦντες,

Iudæi cõmerciorũ ignari,atq; ideo ignoti.

Galli & Hiſpani priſcis hiſtoricis ignotiſſimi.

Hebræorũ inuenta gẽtibus aliis aſſignata ſunt.

F

G

H

I

K

A ὁμολογοῦντες, ὅντε τὴν ἔξοδον ἀληθεύοντες. αἰτίας δὲ πολλὰς ἔλαβον τοῦ μισεῖν καὶ φθονεῖν. ἡ μὲν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδυνάστευσαν ἡμῶν οἱ πρόγονοι, κἀκεῖθεν ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τὴν οἰκείαν, πάλιν εὐδαιμόνησαν. Quæ verò probra & maledicta in nostrates iactata sunt, iis causam & originem Aegyptii præbuerunt: quorum gratiæ nonnulli scriptores inseruire cupientes, veritatem rerum gestarum peruertere aggressi sunt, nec maiorum nostrorum aduentum in Aegyptum, vt re vera fuit, ingenuè fatentes, nec inde egressum bona fide commemorantes. Causas autem multas Aegyptii odii & inuidiæ habuerunt, queis in nostrã

Aegyptij Iudęos exosi, veritatem historię peruerterunt.

B gentem extimulati sunt. Iamprimum, quòd nostri olim rerũ in patria eorũ potiti sunt: deinde quòd illinc digressi, in propria patria secunda omnia nacti sunt: postremò rituum dissensio, ingens eis odium in nos accendit, tantum religione nostra, & recto diuinorum cultu, ab ea quam ipsi veram pietatem putant, differente, quantum diuina natura brutis animalibus præstat. ἔθ' ἡ τούτων ὑπεναντιότης πολλὴν αὐτοῖς ἐνεποίησεν ἔχθραν, τοσοῦτον τῆς ἡμετέρας διαφερούσης εὐσεβείας πρὸς τὴν ὑπ' ἐκείνων νενομισμένην, ὅσον θεοῦ φύσις ζῴων ἀλόγων διέστηκεν. Item in principio statim operis docere volẽs non à Græcis antiquarum rerum historiam requirendam esse, sed ab Aegyptiis & Chaldæis, quorum fuit insti-

Veritas historiæ ab Aegyptijs & Chaldęis requirenda.

C tutum vt eorum sacerdotes & philosophi circa scribendam historiam versarentur, mirari sese inquit eos qui tantum Græcis tribuunt in historia, cũ ipse docere paratus sit, Græcos nõ modò adulto iam mundo (vt ita dicam) sed etiam propemodum senescente, natos, eorumq́; inuenta omnia esse recentia. εἰ δὲ δεῖ μὴ ταῖς ματαίαις δόξαις ἐπακολουθεῖν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὸ δίκαιον λαμβάνειν τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἅπαντα νέα καὶ χθὲς καὶ πρώην, ὡς ἂν εἴποι τις, εὕροι γεγονότα, λέγω δὲ τὰς κτίσεις τῶν πόλεων, καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ περὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς. Quod si non vanis (inquit) opinionibus accommodare assensum volumus, sed ab ipsis rebus veritatem sumere, vniuersa quidem

Recentia Gręcorum scripta.

D apud Græcos recẽtia inuenimus, heri (vt dicitur) acta, aut nudiustertius, vrbes (inquam) conditas, artium commentationes, & leges populis scriptas. Proinde qui vetustæ historiæ veritatem nosse cupiat, hunc oportere dicit ab Aegyptiis, Tyriis, Chaldæis exquirere. ex quibus auctoribus Iosepus mira diligentia sacræ historiæ auctoritatem confirmauit in duobus illis libris qui περὶ ἀρχαιότητος Ἰουδαίων ἀντιῤῥητικὰ κατὰ Ἀπίωνος γραμματικοῦ, inscripti sunt, id est de antiquitate Iudæorum refutatorii contra Apionem grammaticũ, quos latinè ita versos legimus, vt præstabilius fuerit nũquam fuisse editos. adeò & corrupti sunt librariorũ vitio, & interpretis ignorantia. Inter Chaldæos

Antiquissimæ historię à Græcis non repetendæ.

Libri duo refutatorij de antiquitate Iudęorum.

E magnum honorem habuit Berossus, qui Græco sermone historiam conscripsit: cuius loca quædam in eo opere citat sacræ historiæ consentanea. Ex Tyriorum autem annalibus citat testimonia de centum & viginti talentis auri ab Iromo Solomoni datis ad ornatum templi, redonatumq́; eum à Solomone terra Zabulon in Galilæa docet. Amicitiæ autem inter eos causam fuisse commune sapientiæ studium. Inuicem enim problemata dissoluenda missitare solitos, in quibus ferè Solomon præualebat. Huius rei (inquit) testem Dionem citabo auctorem in Phœnicum historia probatissimum, cuius hæc sunt verba, Ababylo moriente filius eius Iromus regna-

Berossus.

Iromus Solomoni amicitia iũctus.

uit. Hic partes vrbis orientales aggere cinxit, & pomœria protulit, aſcen- F
denſq; in Libanum materiē incidit ad fanorum extructionem. Regem autem Hieroſolymorum Solomonem ad eum aiunt ænigmata miſiſſe, & ab eo alia repopoſciſſe, ea lege, vt qui diſſoluere non poſſet, diſſoluenti, mulctæ nomine pecunias pénderet. Quam conditionem cum Iromus accepiſſet, nec reſoluere ambages potuiſſet, mulctam ingentem pecuniariam pependiſſe. Pòſt Tyrium quendam hominem nomine Abdemonum extitiſſe, qui problemata ambigua ſolueret, aliaq; inuicem proponeret: quæ cum Solomon non reſoluiſſet, pecunias multas inſuper rependiſſe. ἅτε δὴ ἀβδή- G
μονόν τινα τύριον ἄνδρα τὰ προτεθέντα λῦσαι, καὶ αὐτὸν ἄλλα προβαλεῖν, ἃ μὴ λύσαντα τὸν σολομῶνα, πολλὰ τῷ εἱρώμῳ προσαποτῖσαι χρήματα. Idem Ioſepus Menandrum Epheſium hiſtoricum fuiſſe dicit, qui ex vernaculis cuiuſq; prouinciæ vel gentis actis, regum ſingulorum tempore res geſtas apud Græcos Barbaróſque memoriæ mandabat. γέγραφε δὲ οὗτος τὰς ἐφ' ἑκάστου τῶν βασιλέων πράξεις παρὰ τοῖς ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ἐκ τῶν παρ' ἑκάστοις ἐπιχωρίων γραμμάτων σπουδάσας τὴν ἱστορίαν μαθεῖν. Is igitur de Iromo Rege Tyri loquens, qui Iram in libris Regum dici-
13 tur, ita inquit, ὑπὸ τούτου δέ τις ἦν ἀβδήμονος παῖς νεώτερος, ὃς ἐνίκα τὰ προβλήματα ἃ ἐπιτάσσε σολομῶν ἱεροσολύμων βασιλεύς. Huius regis tempore extitit Abdemonus H
puer iunior, qui vincebat omnia problemata à Solomone Hieroſolymorum Rege iniuncta. Hoc congruit cum eo quod dicitur in tertio Regum de Regina Saba, quæ fama Salomonis excitata, venit Hieroſolyma vt eius ſapientiam quæſtionibus ambagioſis excuteret, Salomonemq; nunquam non ex ſententia animi Reginæ ſatisfeciſſe. Hic ridere ſubit Plinii ſecundi vanitatem, qui libro.xxx. de auctoribus Magicæ artis loquens, Eſt & alia (inquit) magicæ factio à Moſe etiamnum & Lotope ac Iudæis pendés, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem, tanto recentior eſt Cypria. Sic enim in antiquis legitur, niſi quòd muſæ & in aliis muſa non Moſe ſcri- I
ptum eſt. Diximus ſuprà Euſebio auctore, regnum Aſſyriorum vetuſtiſſimum omnium regnorum fuiſſe, & anno eius quadringenteſimoſecundo Belucho octauo Rege Moſen populum Iudaicum ex Aegypto abduxiſſe. De Zoroaſtre ita legitur apud Suidam, Zoroaſtres aſtronomus fuit Nini Regis Aſſyriæ tempore, ζωροάστρης ἀστρονόμος ἐπὶ νίνου βασιλέως ἀσσυρίων. Euſebius in Bactris regnaſſe dicit Nini æqualem & Abrahami. Apion autem grammaticus genere Aegyptius, qui etiam Polyhiſtor dictus eſt à Gellio ob hiſtoriæ ſcribendæ diligentiam, in quarto hiſtoriarum libro aduerſus Iudæos, Inacho (inquit) regnante apud Argiuos, & Amaſide apud Aegy- K
ptios, Iudæi duce Moſe ab Aegyptiis defecerunt. auctor Euſebius. Ioſepus tamen Techmoſin Regem appellat Pharaonem, non Amaſin, ex Manethone hiſtoriographo Aegyptio qui græcè ſcripſit. Porphyrii autem computatione Moſes etiam Semiramidis æqualis recipitur. Iuſtinus martyr in Parænetico, ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις ὠγύγου τε καὶ ἰνάχου, οὓς καὶ γηγενεῖς τινὲς τῶν παρ' ὑμῖν ὑπειλήφασι γεγενῆσθαι, μωυσέως αἱ τῶν ἑλλήνων μέμνηνται ἱστορίαι, ὡς ἡγεμόνος τε καὶ ἄρχοντος τοῦ τῶν ἰουδαίων γένους. οὕτω γὰρ πολέμων τε ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνικῶν μέμνηται, καὶ ἀπίων ὁ ποσειδωνίου. Temporibus (inquit) Ogygis & Inachi, quos terra natos quidam ex
veſtris

Antiquiſſima ſecula ænigmatis vtebantur.

Abdemonus Tyri°.

Abdemonus puer.

Plinij vanitas.

Zoroaſtres.

Apion Polyhiſtor

Pharao à Moſe vexatur.

A vestris existimauere, Moysis historiæ meminerunt vt ductoris & principis Iudæorum gentis. Sic enim Polemon in primo Hellenicon meminit, & Apion Posidonii in libro quē contra Iudæos scripsit, & Ptolemæus Mendesius qui Aegyptiaca scripsit, cum iis cōuenit. Et multi item alii quos nominatim citat. Hic est Iustinus, qui orationem contra Gentiles pro Christianis scriptam Antonino Pio porrexit: in qua, cum Alexandriæ esset, in Pharo se vidisse vestigia septuaginta domuncúlarum affirmat ad id tempus incolumia, ἀλλ' αὐτοὶ ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ γενόμενοι, καὶ τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ φά-
B ρῳ ἑωρακότες ἔτι σωζόμενα, καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ ὡς τὰ πάτρια παρειληφότων ἀκηκοότες, ταῦτα ἀπαγγέλλομεν, ἃ καὶ παρ' ἑτέρων ἔξεστιν ὑμῖν μανθάνειν. Nos verò cum Alexandriæ essemus, vestigia cubiculorum adhuc asseruata in Phari arce conspicati, & ab incolis qui hoc à maioribus per manus traditum sese habere dicunt, percunctati, hæc vobis commemoramus, quæ etiam ab aliis discere facilè poteritis si id cordi vobis est. Quod dictum Hieronymus ignorasse videtur, qui Eusebio & Augustino in eo inficiando aduersatur in præfatione Geneseos. Quonam modo igitur Moses multis millibus annorum post Zoroastrem fuit, qui tot testimoniis proximus seculo æqualium Zoroastris fuit?
C Sed videlicet illa est ignorantia priscorum, qui mūdum æternum esse crediderunt: à qua opinione profecta est illa vanitas Genethliacorū, qui quadringenta & septuaginta annorum millia monumentis comprehensa continere sese ingēti fiducia mētiebantur, vt auctor est Cicero in primo de Diuinatione. Strabo Mosen non magnum fuisse dixit, sed oraculis deditum, quales fuisse Amphiaraus & Orpheus & Musæus leguntur. Iustinus historicus, Ioseph in Aegypto magicas artes edoctum, citò insinuatū apud Regem fuisse dicit: cuius auctoris epitomen tricesimamsextam qui legerit, & Cornelii Taciti librum vnum & vicesimū, facillimè intelliget semina quæ-
D dam veritatis per totum orbem disseminata fuisse, sed præimbuta mendaciis Aegyptiorum: quo factum est vt historici Græci & Latini vanissimi interdum à nobis fuisse deprehendantur, qui sacram historiam & incorruptam habemus. In quo profectò eorum vicem dolere deberemus, nisi in plerisq; eorum improbam mentem cerneremus, blandiente semper ipsis in Iudæos maledicentia ob vnius dei cultū. Sed inuidia vecors aduersus Christianum nomen Tacito, Suetonio & Plinio iuniori fuit. quanquam cum fuerint illi æquales, maledicta eorum sacrilega ac nefaria etiam inuicē colliduntur. Tranquillus in Nerone, Afflicti suppliciis Christiani, genus ho-
E minum superstitionis nouę ac maleficæ. Tacitus xv. de incendio vrbis loquens per Neronem excitato, Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & exquisitissimis pœnis affecit, quos propter flagitia inuisos vulgus Christianos appellat. auctor nominis eius Christus, qui Tyberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaq; in præsens exitiabilis superstitio, rursus erumpebat, non modò per Iudæā originem eius mali, sed per vrbem etiā. Et post aliquot versus enumeratis cruciatuum generibus, Vnde, quanquam aduersus sontes (inquit) & nouissima exempla meritos, miseratio oriebatur. Hominem nefarium Tacitum, ad-

Iustinus martyr.

Septuaginta cellulę in Aegypto.

Prisci Græci & Latini in magna ignorantia versati.

Maleuolētia quorūdam historicorum in Iudæos & Christianos.

Tranq. de Christianis

Tacit. scri-

ptorũ vecordissimus.

uersisq; placitis prouidentiæ genitum,qui æqualiũ suorum sensui seruiens, F
non suo iudicio,prodere hoc exemplũ nefariæ mentis non veritus sit.Au-

Plinius Iunior de Christianis.

diamus Plinium ad Traianum scribentem, cum Asiæ præesset prouinciæ,
quum veluti elogium Christianorum mitteret, de pœna reorum(vt asso-
lebat)ad principem referens. Affirmabant autem (inquit)hanc fuisse sum-
mam vel culpæ suæ,vel erroris,quòd essent soliti stato die ante lucem con
uenire,carmenq; Christo quasi deo dicere secum inuicem, seq; sacramento
non in scelus aliquod obstringere,sed ne furta , ne latrocinia, ne adulteria
committerent,ne fidem fallerent,ne depositum appellati abnegarent: qui- G
bus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusq; coëundi ad capiendum
cibum,promiscuum tamen,& innoxium. Quod ipsum facere desiisse post
edictum meum,quo secundũ mandata tua hetęrias esse vetueram.sic enim
legi debet,pro sodalitatibus.Quid simile habent hæc obiecta Pliniana cum
criminibus Taciti extrema exempla suppliciorum meritis? Eodem enim
tempore hæc à Plinio & Tacito prodita sunt. Verùm Plinius ad principẽ
scribens,quod ad res humanas attinet,optimum,sed imbutum errore Do-
mitiani,cui sublato statim Nerua successerat, mentiri aut noluit, aut non
ausus est.Tacitus Domitiani beneficio ad dignitates prouectus, vt ipse fa- H
tetur in principio statim libri decimiseptimi,quod nomen ille princeps sce

Sceleratissimus scriptor Tacitus.

leratissimus sæuitiæ pugione conficere nixus erat irrito proposito, id iste
sceleratiore historię stylo,toxico mendacii óblito, repetere instituit, vęcor-
dium omnium scriptorum perditissimus,si rectè verba eius æstimẽtur. Nã

Trãquill°.

Tranquillo quum idem esset obsequendi tempori propositum,quàm po-
tuit tamen ipse breuissimè defunctus est,Christianumq; nomen vno verbo

Plinius iunior.

respuit,ne amplecti videretur. Plinius in fine epistolæ ex animi sui senten-
tia locutus,cum principem cõsuleret,& mendacio locus non esset, in prin
cipio ita vera falsis temperauit,vt acta sua principi seuero & perspicaci ap- I

Veritatis vis.

probauerit.In quo precium est operæ vim veritatis animaduertere , quæ
nonnunquam inuitis erumpit,ita fallens inter mendacia,vt ab audientibus
demum agnoscatur, cum interim loquentes adhuc habere se in potestate
eam putent.Suppliciũ(inquit)minatus,perseuerãtes duci iussi: neque enim
dubitabam,qualecunq; id esset quod faterentur, pertinaciam certè & infle
xibilem obstinationẽ debere puniri.O miserum te Plini, & improbè prin-
cipali gratiæ inseruientem,qui veritate oppugnãda diligentiam tuam prin-

Traianus.

cipi approbare voluisti. Hoc acri vir ingenio Traianus intelligens, ne da-
mnare imprudentiæ præsidem videretur alioquin sibi gratum , & nomini K
tunc inuiso patrocinium præbere edicto suo non ausus, Conquirendi(in-

Improbũ silentiũ de reb° Christianis apud auctores.

quit)non sunt Christiani:si deferantur & arguantur, puniendi sunt. Alio-
quin autem in omnibus scriptoribus mirum silentium vel improbum po-
tius de rebus Christianis agnoscas , veluti coniuratis, atque ex compa-
cto scribentibus, iis etiam temporibus, cum res insignes ac memorabiles

Loc° Macrobij animaduertendus.

auspiciis Christi gestæ sunt.Id adeò ex re vnica quam in medium afferam,
iudicare quiuis poterit.Macrobius libro secundo Saturn.de iocis Augusti
Cæsaris loquens, Cum audisset(inquit)inter pueros quos in Syria Hero-
des

A des Rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici, filium quoq; eius occisum, ait, Melius est Herodis porcum esse q̃ filium. Ecquis vnquã hoc memoriæ tradidit duntaxat Ethnicorum, quod Macrobius in transitu tanquã rem notam perstrinxit? Mirari igitur desinamus cur nulla apud Plinium & alios rerum miracula relata, scriptorum sacrorum temporibus competant, & cum orthodoxa rerum conscriptione congruant: ac malignitati scribentium, aut metui potius tribuamus opinioni principum & populi blandientium. Tertullianus in Apologetico ad Romanos loquens de morte Christi,
B Nam spiritum (inquit) cum verbo sponte dimisit, præuento carnificis officio. eodem momento dies medium orbem signante sole subducta est. Deliquium vtique putauerunt qui id quoque super Christo prædictũ non scierunt, & tamen eum mundi casum relatum in archiuis vestris habetis. Et paulo inferius, Ea omnia super Christo Pilatus & ipse iam pro sua conscientia Christianus, Cęsari tunc Tyberio nunciauit. Eusebius in Chronicis de anno decimooctauo principatus Tyberii loquens, Solis facta defectio, & tenebræ super vniuersam terram. Bithynia terræ motu concussa, & in vrbe Nicena ædes plurimæ corruerunt. Quæ omnia iis congruunt quæ
C in passione domini acciderunt. tum ad hoc probandum Phlegonta citat auctorem exactum Olympiadum adnotatorẽ, cuius vt historici & Olympiadum scriptoris meminit Suidas, Trallianúmque fuisse dicit, Adriani libertum, vel Augusti, vt alii putauerunt. Is igitur huius rei locupletissimus esse testis potest in Asia genitus, vbi is terræ motus accidit. De eo motu Plinium locutum esse non dubito, cum inquit libro secundo, Maximus terræ memoria mortalium extitit motus Tyberii Cæsaris principatu, XII vrbibus Asiæ vna nocte prostratis. Solis autem deliquium Plinius ignorare non potuit si in archiuis Romanis perscriptum fuit, vt qui acta Romana
D diligenter percensuisse intelligatur: sed Plinius id dicere noluit, quod occultum principes esse volebãt. Parum enim plausibile dogma Christi apud homines superbos & voluptarios esse oportuit, quod elatos animos, & corpora sibi indulgentia maximè execratur. Tametsi charitas illa iustitiæ parens, & diuitiarum contemptus & abdicatio, magis ab humanis placitis abhorrebant, vtpote quæ ne hodie quidem satis festa fronte excipiantur ab iis etiam quos sequaces Christi maximè esse conueniebat. Eodem pertinet quod idem Plinius libro tricesimo dicit de arte Magica loquens, Hæc (inquit) vmbrarum inferorúmque colloquia promittit, quæ omnia ætate
E nostra princeps Nero vana falsaq; comperit: quippe non citharæ tragicique cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis: primúmque imperare diis concupiuit, nec quicquam generosius voluit. Nemo vnquam vlli artium validius fauit. Hoc dictum Plinii fidem facit iis quæ à Tertulliano, Eusebio & Suida scripta sunt de Simone Mago Samaritano, qui apud Neronem gratia valuisse dicitur, & cum diuo Petro coràm commissus esse. Satis autem nobis esse debet quòd compertum habemus locupletissimis testimoniis, veritatem in vtroque religionis nostræ instrumento plenissimè comprehensam, in

Memorabilis locus Tertulliani.

Christi dogma.

Simõ magus.

Veritas apud Iudæos ſedē habuit ante aduentū domini.

Philoſophi obambulatores ſunt Peripatetici.

poteſtate ſemper cultorum veri dei fuiſſe: manaſſe tamen ad alios inter- F
dum veritatem, non germanam illam quidem & incorruptam, ſed in Ae-
gypti primùm officinis adulteratam, Athenis autem poſtea in porticu, A-
cademia & Lyceo, nunc ſedentaria nunc obambulatrice philoſophia va-
riè interpolatam: nec antè ſibi redditam, quàm dominus noſter in Iudæa,
id eſt in veritatis ipſius incunabulis, ad manum etiam viſendam homini-
bus porrexit: deinde & Græcis hominibus & Latinis barbariſque intelli-
gendam, miſſis quoquo gentium interpretibus, dedit. Cæterùm admirari
ſubit temporum noſtrorum felicitatem, qui mundo iam vergente nati, ta- G
men longiſſimè prorſum retrorſumq́; cernimus (vt Maronianus ille Pro-

Veritas antiquis ignota.

teus) quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur, cum priſci illi
Græci Latiníque auctores ſeſe in eo admirarentur, quaſi in hiſtoriæ cam-
po expatiantes omnia oculis ſubiicerent quæ à condito æuo geſta ſunt,
quos ne admota quidem & proxima vidiſſe deprehendimus. Sed vtinam

Comperta veritas à nobis retineri nequit.

tam conſertis manibus compertam comprehenſamque veritatem ſemel
retinere poſſemus, quàm protinus agnitam feſtiuis oculis hilares exoſcu-
lamur. Hæc enim veluti faſtidioſa eſt vel hoſpita, vel amica: cui cum ſe-
cularium rerum amorem quaſi æmulum quendam ſuperinduximus, ſen- H
ſim ipſa à fluxis abhorrens, ex mente noſtra quaſi ex contubernio faceſſit,
animúmque noſtrum ſuas res habere ſibi iubet, clàm remiſſo nuncio, cum

Alias res agere eſt animū rei quæ geritur & inſtat, nō aduertere.

interim æternitatis ſecuri alias res agamus. Verùm vt ad rem redeamus,
nos hoc tenere conuenit quod capite nono libri ſecundi Paralipomenon
dicitur, Solomonem Regem imperitaſſe ab Euphrate ad Palæſtinen & vſ-
que ad limites Aegypti, gloriáque & diuitiis circunfluentibus omnes Re-
ges non modò æquales, ſed cuiuſcunque etiam ætatis haud dubiè ſuperaſ-
ſe. Quod Græcos Latinóſque hiſtoricos tacuiſſe non magis mirum eſt,

Solomonis philoſophia.

quàm ſophiam eius, id eſt germanam ſapientiam apud philoſophos viros I
id eſt ſophiæ indagatores inauditam fuiſſe, cum eam tamdiu tantáque in-
dagine, ſed irrita inueſtigarint. Id quod in dubium venire vtique non po-
teſt, cum eius hodie monumenta in manibus verſemus. Quæ ſi ſatis animo
comprehenſa haberemus, omnem antiquam philoſophiam (quod ad mo-
res attinet, & inſtitutionem animi) nugas meras eſſe iudicaremus. Hacte-
nus de rebus Hebræorum dictum ſit: in quibus talenti & ſicli appellatio
promiſcuè poſita, impedimento fuit ne inire rationem craſſa ſaltem æſti-

Talentum Hebraicū.

matione tantarum opum poſſemus: vbi tamen talentum auri propriè ac-
cipi probabile eſt, qualia erant ſexcenta & ſexagintaſex quæ ei quotan- K
nis à prouinciis finitimis offerebantur, vt decimo capite tertii Regum di-
citur, & octauo libro Ioſepi, & ea talenta quæ Regina Sabarum obtulit, &
Rex Hiram. Ibi ego talentum (vt minimum) ſeptuagenarium intelligi de-
bere cenſeo. Qua ratione vt aurum ad argentum vndecuplex tantum fue-
rit, talentum ſeptem millibus & ſeptingentis aureis noſtris coronatis va-
luit. Ex quo ſupputari ſumma quotannis poterit, ſi quis animi cauſa id
facere, & redditum eius colligere voluerit. Eorum autem quæ ſuprà dixi-
mus, eundem ipſum Solomonem poſtremo loco auctorem citabimus. Sic
enim

A enim inquit capite altero sui Ecclesiastæ, συνήγαγον μοι καί γε ἀργύριον καί γε χρυσίον, καὶ περιουσιασμοὺς βασιλέων καὶ τῶν χωρῶν. Congessi mihi tum argentum tum aurum & facultates regum ac prouinciarum. Sed iis quæ de siclo diximus, refragari videtur id quod apud Plinium legitur lib.xviii. vbi de pondere tritici loquens, ita inquit, Nunc ex iis generibus quæ Romam inuehuntur, leuissimum est Gallicum, atque è Cherroneso aduectum. Quippe non excedunt in modium vicenas libras si quis granum ipsum ponderet. Adiicit Sardium sex libras vel selibras, Alexandrinum & trientes, hoc est & sicli *Sicl' apud Plinium.*

B pondus. Triens non quatuor drachmas hic significat, sed quatuor vncias. *Triens.* Sed antiqua exemplaria & pridem impressa non sicli sed Siculi habent, hoc est frumenti ex Sicilia: hoc enim verbum Hebraicum est, vt auctor est Suidas & Iosepus, vt diximus, quo nec Græci nec Latini vsi sunt, etiam si apud Plinium errore emendatorum sæpe legatur, vt libro.xvii. in principio, Fuit & arborum cura legibus priscis, cautúmque est XII tabulis, vt qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas siclos æris XXV. vbi antiqua omnia habent, Lueret in singulas æris XXV. Et libro duodecimo, Itaque optimi thuris libra siclorum XVI precium habet, secunda XII. In antiquis,

C optimi thuris libra XVI precium habet, secunda XV. Quo magis miror Hermolaum Barbarum libro decimooctauo capite sexto hoc verbum agnouisse, quod nunquam Romani agnouerunt. eo enim in loco antiqua exemplaria mil.sester.habēt, non mille siclûm. Præter ea autem quæ diximus, & Aegyptiorum opes famigeratas scimus, cum Plinius libro.xxxvi. de pyramidibus Aegypti loquens ita dixerit: Dicantur obiter & pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniæ ociosa ac stulta ostentatio. Et libro quinto, Aegyptus super cæteram antiquitatis gloriam, XX millia vrbium ibi Amase regnante habitata præfert. Strabo libro vltimo, ad The- *Aegyptiorum opes.*

D bas supra Memnonium Regum Aegypti sepulcra esse tradidit, eaq; se vidisse cum in comitatu Aelii Galli esset in Thebaide, conditoria autem esse circiter XL, mirifica specie structuræ visenda, in specubus saxo exciso. Intra autem conditoria obeliscos quosdam esse literis inscriptos, opulentiam regum qui tunc erant, declarantibus, & eorum ditionem velut vsque in Scythas & Bactrios & Indos, & quæ nunc Ionia dicitur, imperitantium, ad hæc tributorum magnitudinem, & copiarum militarium ad decies centena millia hominum, οἱ δὲ ταῖς θήκαις ἐπὶ τινῶν ὀβελίσκοι ἀναγραφαὶ δηλοῦσι τὸν πλοῦτον τῶν τότε βασιλέων, καὶ τὴν ἐπικράτειαν ὡς μέχρι σκυθῶν καὶ βακτρίων καὶ ἰν-

E δῶν, καὶ τῆς νῦν ἰωνίας διατείνασαν, καὶ φόρων πλῆθος, καὶ στρατιᾶς περὶ ρ. μυριάδας. Conuenit hoc cum dicto Pliniano quod suprà retulimus de Sesostri Aegypti Rege superbissimo, qui iunctis ad currum regibus triumphare solitus erat. Huius regis meminit Herodotus in secūdo, eum dicens primum omnium regum longis nauibus Arabicum sinum præteruectum, & populos rubri maris accolas in potestatem suam redegisse, indéque retro iisdem vestigiis reuersum, & coactis ingentibus copiis transgressum in continentem infesto exercitu obuias vbique gentes subegisse: ex Asiáque in Europam transgressum, Thraces & Scythas vi domuisse, vnde digressus ad Phasim amnē *Sesostris.*

iter contendisse dicitur. Huius autem regis memorabile institutum prodidit Herodotus. ὁτέοισι μὲν ὦν αὐτέων ἀλκίμοισι ἐντύγχανε, καὶ δεινῶς γλιχομένοισι περὶ τὴν ἐλευθερίην, τούτοισι μὲν στήλας ἀνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λεγούσας τό τε ἑωυτοῦ ὄνομα, καὶ τῆς πάτρης, καὶ ὡς δυνάμει τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέψατό σφεας. ὁτέων δὲ ἀμαχητὶ, καὶ ἀπονητέως παρέλαβε τὰς πόλεις, τούτοισι δὲ ἐνέγραφε ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ ταῦτα καὶ τοῖσι ἀνδρηίοισι τῶν ἐθνέων γενομένοισι, καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσενέγραφε, δῆλα βουλόμενος ποιέειν ὡς εἴησαν ἀνάλκιδες. Quascunque autem nactus erat gentes strenuas, & pro libertate tuenda acriter & percupidè dimicantes, per horum ille regiones stelas, id est cippos lapideos statuebat, literis significantes ipsius regis nomen & patriam, & vt copiis eos propriis ac viribus subegerat. Quorum verò vrbes nullo negocio aut incruento certamine cepisset, apud hos itidem vt apud illos qui strenuitatis specimen ediderant, cippos quoque statuebat, atque eo amplius muliebria genitalia adsculpebat, significare volés eos ignauos esse. Idem Herodotus auctor, sub Amaside Rege (cuius tempore Mosen ex Aegypto egressum esse diximus) Aegyptum beatissimam & à flumine Nilo, & à regionis solo fuisse, vrbésque habitatas tunc numero viginti millia fuisse. καὶ πόλις ἐν αὐτῇ γενέσθαι τὰς ἁπάσας τότε δισμυρίας τὰς οἰκεομένας. Huius est autem memorabilis sanctio, vt singuli quotannis apud Nomarchen, id est cuiusque præfecturæ Præsidem, profiterentur vnde viuerent: qui autem hoc non faceret, aut genus vitæ approbare Præsidi non posset, huic pœna extremum supplicium esset. Qua lege postea Athenienses tralatitia vsi sunt, prorsus inculpabili. Sed verba ipsa Herodoti ponenda sunt ad verbum, νόμον τε αἰγυπτίοισι τόνδε ἄμασις ἐστὶ ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τῷ νομάρχῃ πάντα τινὰ αἰγυπτίων ὅθεν βιοῦται. μὴ δὲ ποιεῦντα ταῦτα, μὴ δὲ ἀποφαίνοντα δικαίην ζόην, ἰθύνεσθαι θανάτῳ. σόλων δὲ ὁ ἀθηναῖος λαβὼν ἐξ αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον, ἀθηναίοισι ἔθετο, τῷ ἐκεῖνοι ἐς ἀεὶ χρέωνται, ἐόντι ἀμώμῳ νόμῳ. Hic est autem Amasis qui legem hanc tulit, demonstrare vnumquenque apud Præsidem cuiusque loci, vnde viuat. quod qui non fecerit, aut demonstrare vitæ suæ rationem iustam non potuerit, hunc morte mulctandum. Solon autem Atheniensis sumptam hanc legem ex Aegypto, Atheniensibus promulgauit, qua illi semper vsi sunt, lege sanè inculpata. Hac lege iurisdictionem exercuisse Areopagitas testis est Athenæus libro quarto his verbis, ὅτι δὲ τοὺς ἀσώτους, καὶ τοὺς μὴ ἔκ τινος περιουσίας ζῶντας, τὸ παλαιὸν ἐκάλουν τε οἱ ἀρεοπαγῖται καὶ ἐκόλαζον, ἱστόρησαν φανόδημος καὶ φιλόχορος, ἄλλοι τε πλείονες. Quòd autem patrimoniorum profligatores, eósque qui nullis facultatibus victitarent, Areopagitæ in iudicium vocarent, pœnísque & suppliciis afficerent, memoriæ mandarunt Phænodemus & Philochorus, plurésque alii. Deinde idem auctor Athenæus huiusmodi exemplum eius rei subdidit ad dictum confirmandum. Siquidem Menedemus (inquit) & Asclepiades erant iuuenes, ambo philosophiæ, quidem studiosi, sed egestate prædití. Hos Areopagus pro potestate accitos interrogare instituit, quonam pacto fieret, vt cum dies ipsi totos philosophis operam darent, nihil in censu habentes, bona nihilominus habitudine corporis viderétur. Ad hæc illi respondentes, cum pistorem quendam accersiri postulassent, & ille accersitus

Memorabile institutum.

Amasis q Pharao dicitur.

Memorabilis constitutio.

Mirũ philosophiæ studium.

F G H I K

A cersitus venisset, cum interrogandū dixerunt: qui cum rogitantibus Areopagitis dixisset vnaquaque nocte illos in pistrinum descendere solitos, ibique frumentum molentes, pro nocturnis operis drachmas vtrūque singulas ferre, admiratus Senatus, ducentas eis drachmas ob virtutem decreuit. sed ipsa verba subiiciam, ne comminisci videar. Μενέδημον γοῦν καὶ ἀσκληπιάδην τοὺς φιλοσόφους, νέους ὄντας καὶ πενομένους, μεταπεμψάμενοι ἠρώτησαν, πῶς ὅλας ἡμέρας τοῖς φιλοσόφοις συσχολάζοντες, κεκτημένοι δὲ μηδὲν, εὐεκτοῦσιν οὕτω τοῖς σώμασι. οἱ δὲ ἐκέλευσαν μεταπέμψασθαί τινα τῶν μυλωθρῶν. ἐλθόντος δὲ ἐκείνου, καὶ εἰπόντος ὅτι νυκτὸς ἑκάστης κατιόντες εἰς τὸν μύλωνα καὶ ἀλοῦντες, δύο δραχμὰς ἀμφότεροι λαμβάνουσι, θαυμάσαντες οἱ ἀρεοπαγῖται, διακοσίαις δραχμαῖς ἐτίμησαν αὐτούς. Memorabilis historia.

B Verùm quandoquidem verbosa iam esse cœpit hæc disputatio, nec tamen omnia attigimus eodem pertinētia, & liber pro portione huius operis longior iam esse videtur, abrumpendus est sermo qui finem non inuenit, ad alterámque partem commentationis festinandum, quam sic quoque iam fatiscente stylo aggredi me sentio.

Gulielmi Budæi Parisiēsis, à secretis Regis Franciæ, De Asse & partibus eius liber quintus & vltimus.

C

RESTAT mensurarum tractatus, cum causam connexam cum antedictis habens, tum velut appendix huius operis. Mēsura autem multiplex ab Aristotele in nono libro Metaphysices ponitur. Sed nunc mensuras appello, quibus fruges & liquores metimur.

D Angelus Politianus, vir memoria nostra vtraq; lingua apprime doctus, in decimo Epistolarum de mensuris ex professo scribens, Incipiendum (inquit) ab amphora consecrata Romanis in Capitolio, ne cui violaretur. Capit hæc omnino quantum tessera quoquouersus in area pedum quatuor. Duplex amphora, modius est, aut si mauis græcè, medimnus: eadémque triplex, efficit sextariū. Sextarii dimidium, cotula vocatur, & hemina. quatuor verò sextarii chœnica complent. ita sex congium, qui latinè chus dicitur (vbi nō latinè chus, sed græcè Politianum scripsisse puto) Inde forsan, inquit, sextarii nomē, quòd Angelus Polítian⁹.

E eum sexies congius capit. Scribit tamen Pollux cotulam chœnicis esse tertiam partem, chœnicas octo & quadraginta medimno contineri. Hæc Politianus, suppresso auctore (vt ferè assolet) ex vulgatis carminibus illis sumpsit quæ apud Priscianum incerto auctore leguntur. Nam non esse Prisciani argumentum est, quòd in antiquis voluminibus Prisciani non inueniuntur. In his autem carminibus intelligendis quoties quàque luculentis erroribus Politianus lapsus sit, ex sequentibus apparebit, vt nisi Politiani stylum agnoscerem, Politiani epistolam esse omnino negaturus fuerim. Eiusdem flagitii est quòd talentum Atticum maius tribus & octoginta

minis eſſe dixit,nec vllum pondus Attico talento maius eſſe. Carmina autem illa ſic ferè leguntur, F

Pes longo ſpatio latóque notetur in anglo,
Angulus vt par ſit,quem claudit linea triplex,
Quattuor ex quadris medium cingatur inane.
Amphora ſit cubus,quam ne violare liceret,
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.
Huius dimidium fert vrna,vt & ipſa medimni
Amphora,térque capit modium.ſextarius iſtum G
Sexdecies haurit, quot ſoluitur in digitos pes.

Dico his verſibus ſignificari Amphoram ex area excitari quoquoverſus pedali, quaternis quadris pedalibus inanitatem amphoræ cingentibus, ita vt quaterni vndiq; anguli teſſerales,tribus lineis concludantur ſinguli, qui-
Cubus & Teſſera. bus ipſis tres dimenſiones teſſeræ ſignificantur, qui cubus Græcè dicitur, id eſt ſchema ſex in ſitus ſeſſile. Hoc enim verba illa ſignificant,

Angulus vt par ſit quem claudit linea triplex.

Tres enim dimenſiones notantur,longitudo,latitudo,altitudo.Huius dicti teſtem interim citabimus Iſidorum Hiſpalenſem, in hac re interdum non H
refellendum,licet in multis aliis lapſus ſit. Amphora(inquit ille) recipit vini vel aquæ pedem quadratum.Quòd ſi hunc teſtem refutare placet, pro-
Quadrantal. deat Feſtus teſtis locupletior, qui his verbis teſtabitur:.Quadrantal antiqui vocabant Amphoram,quod vas pedis quadrati,octo & quadraginta ſextarios capit.Politianus duplicem amphoram modium eſſe tradidit, & (quod vix intelligere poſſum)triplicem amphoram ſextarium efficere.Ego autem amphoram vnam ternos modios capere dico, & duodequinquaginta ſextarios:nec medimnum & modium eūdem eſſe modum, ſed medimnum modios ſenos capere.Suidas,μέδιμνος μέτρον ἐστὶ ξηρῶν, οἷ πυρῶν ἢ κριθῶν. μέδιμνον οὖν I
Medimn⁹. μοδίων ϛ.Medimnus(inquit)menſura eſt aridorum , vt tritici vel ordei. medimnum igitur menſura eſt ſex modiûm. Hactenus ille. Sed audiamus teſtem vnum qui vice ſit omnium. Is erit Cicero, qui in Frumentaria ita inquit ad Verrem,Accipis ſeſtertios quindecim pro medimno,tanti enim eſt illo tempore medimnum. retines ſeſtertios duodecim, tanti enim eſt frumentum Sicilienſe ex lege æſtimatum. Eſt eiuſmodi æſtimatio legis,vt cæteris temporibus tolerabilis Siculis, te Prætore etiam grata eſſe debuerit.Eſt enim modius lege ſeſtertiis tribus, vt æſtimatus fuit ante te Prætorem: vt tu in epiſtolis ad amicos tuos gloriaris, ſeſtertiis duobus. ſed fuerit tribus ſeſtertiis, quoniam tu tantum à ciuitatibus in modios ſingulos K
exegiſti,tu non modò omnes accipere(quod oportebat)noluiſti,ſed etiam dare quod non debebant coēgiſti.Idem alibi,Precium autem Senatuſconſulto conſtitutum decumano in modios ſingulos ſeſtertii terni.Et iterum, Duobus preciis vnum & idem frumentum vendidiſti: ſemel ciuitatibus ſeſtertiis quindecim in medimnū: iterum pop. Romano,à quo ſeſter. X X in medimna pro eodem illo fruméto abſtuliſti. Et alibi, Hoc reprehendo, quòd cum in Sicilia ſeſtertiis binis tritici modius eſſet, vt iſtius epiſtola ad

te

A te declarat, summum sestertiis trinis, cum iste pro tritici modiis singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. His locis & aliis eiusdem orationis liquet medimnum quinquies modium capere: quod de Sicula mensura intelligendum. nam Romanum medimnum vt Atticum senos modios cepisse, eodem auctore eademq; oratione probabimus postea. Nũc quod instat de amphora videamus, quonã modo intelligi possit quod Politianus dixit. Sit igitur area quoquouersus pedũ quatuor. si ex ea corpus quadrantale & tesserarium facere velis, necesse est addenda dimensione tertia, id est B altitudine, tertiam quoq; multiplicationem arealis numeri excitari. Quomodo enim bis bina bis, primam tesseram numeralem faciunt octo angulis constantem, & ter trina ter secundam, qui numerus est vicenariusseptenarius: eodem modo quater quaterna quater, tertiam tesseram faciunt, vnitatibus quatuor & sexaginta concretam. Sit igitur planities vel interuallum quadratum, quaternûm quoquouersus pedum. huic si altitudinem bipedalem imponam, fient quatuor pedes quadrati, qui duos & triginta pedes valent, hoc est bis quater quaternos. hos pedes si ex quadratis cubicos, id est tesserarios reddere velim, eum numerum vt duplicem necesse est, hoc mo-C do, quater quatuor quaternos. sic fiunt bis duo & triginta, id est quatuor & sexaginta. Vt enim quadrata forma ex numero quocunque fit in sese ducto, sic ex quadrata iterum exurgit cubica. Quaternio enim radix est numeri quem nunc quærimus. Is in sese multiplicatus, sedecim efficit, & iam formam quadratam capit. At is numerus quadratus iterum quater multiplicatus, in tesseram assurgit, & fiunt sexagintaquatuor. Quare aut Politianus existimauit amphoram tot pedes habere in conceptaculi inanitate, aut tesseræ naturam ignorauit. Vtrumlibet autem dixeris, luculenter hallucinatus comperietur. At alterutrum vix de eo homine credere fas est, D qui Panepistemona librum condidit, quo omnium rerum artiúmq; scientiam profiteri videtur, summatímque tradere. Vitruuius de tessera libro quinto ita inquit, Cubus est corpus ex sex lateribus, æquali latitudine planitierum per quadratum. Is cum est iactus, quam in partem incubuit, dum est intactus, immotam habet stabilitatem, vt sunt etiam tesseræ quas in alueum ludentes iaciunt. Amphoræ autem capacitatem cum ego nosse cuperem, quadrantal, id est vas cubicum ex tabellis quatuor compingendum locaui, ita vt intus pedale quoquouersus esset, factúmq; ad rudiculam exegi, quæ intus quidem erecta, æquilibris esset ad summa vasis labra: iacens E verò & porrecta in imo atque summo, latera bina stringeret. Semipedem accipimus id spatium quod digiti vtriusque manus suppressis pollicibus occupant. Etenim palmus (vt inquit Vitruuius) à quaternis manuum digitis inuentus est, & à palmo pes factus sedecim digitorum. Nostri pedem duodecim pollicibus partiuntur, quas vncias antiqui vocauerunt, vt auctor est Boethius, id quod ostendit Plinius libro decimoquinto de Siliquis loquens, quum ita inquit, Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Pollicarem dixit pro vnciali, vt differẽtiam adnotare facile sit inter digitale & pollicare. Frontinus, Aquarum (inquit)

Medimnũ. Amphora. Panepistemon Politiani. Cubus. Amphoræ forma & capacitas. Semipes. Palmus. Pes. Pollicare.

moduli aut ad digitorum aut ad vnciarum mensuram instituti sunt. Digiti in Campania & in plerisque Italiæ locis, vnciæ in Apulia obseruantur. F
Digitus. Vncia. Est autem digitus (vt conuenit) sextadecima pars pedis, vncia duodecima. Idem alibi, Vnciæ ergo modulus habet diametri digitum vnum, & trientem digiti. Hactenus ille. Vulgò pedem metiuntur opifices manibus in pugnos contractis, & porrectis pollicibus, altrinsecúsque obuersis. Nos huiusmodi pedem habuimus, sed ab iis petitum, qui modum pedis publicè statuere solent. Hoc vas autem tritico cum impleuissem, cum mensuris nostris composui implendo deplendóque subinde. Hoc faciens, deprebendi G
vas illud tesserariū, id est amphoram meam cumulatam, huius vrbis quadrantem radio æquatum capere: nec aliam esse inter vtráque mensuram differentiam, quàm quæ esse soleat inter mensuram rasam & fastigatam, vt amphora antiqua cum eo auctario quod liberaliores venditores condonare solent, quadrantem nostrum hostimento admensum, quo modo venire moris est, omnino æquare possit. Quadrantem appello eius mensuræ quartam partem, quam sextarium triticarium diximus. Secundum hoc medi-
Medimn°. mnus erit quam minam dicimus. Lingua enim vernacula primum mimnū per syncopen, postea minam pro medimno dixit. Ita sextarius ille noster H
triticarius in bina medimna vel quaternas amphoras diuiditur, & inde in
Bosselli. duodenos modios, quos Bossellos appellamus, vel Bœotios potius. Sed hæc quæ coniectura assequimur, argumentis adiuuanda sunt. Tranquillus in Cæsare, Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos quos pollicitus olim erat, diuisit. Si Cæsar totidem modios tritici viritim quot olei libras diuisit, intelligimus modiū non magnam mensuram fuisse, quæ Ciceronis testimonio plerunque binis, rarò ternis sestertiis valebat. Qua ratione medimnus quinisdenis sestertiis, & sæpe denis tantum valebat. quod tamen intelligo in vilitate annonæ. nam I
Cicero in Frumentaria duas æstimationes ex Senatusconsulto factas ponit, vnam alterarum decimarum quas aratores non gratuitas pendere cogebantur populo Romano, sed ita, vt in singulos modios, ternos sestertios acciperent. alteram æstimationem ponit frumenti quod interdum ciuitatibus imperabatur, vt Romano populo præbere certum numerum frumenti cogerentur, & pro eo in modios denarios singulos acciperent, id est quaternos sestertios. Qua ratione medimnus quinis denariis æstimabatur,
Aestimatio frumēti in Sicilia. quod fiebat cum annonæ pœnuria metuebatur, vt opinor. Legitima ergo æstimatio erat trinis sestertiis in modios Siculos, qui maiores erant Atticis & Romanis, licet idem esset medimnus. Videamus an hoc temporibus nostris congruat. Apud nos commodam tritici primarii annonam K
esse aiunt, cum medimni bini, id est sextarius, quinis & vicenis solidis turonicis veneunt. ab eo precio ad tricenos iustam æstimationem esse: deorsum autem ad vicenos, iam ad vilitatem spectare: quod supra hæc aut infra est, caritatis & vilitatis appellatione censeri. Cum hæc literis mandarem, precium diuersis anni partibus à vicenis solidis ad vicenosbinos & semissem plerunque euariauit, tametsi minime vbere biennii prouentu.

Sed

A Sed ferè ita euenit cum exportare ad externos non licet, vix iam vt annona agriculturæ impendia ferat, cum paucis annis equis aratoriis quibus nostri vtuntur, magnopere precium accesserit. Verùm si medimnus in Sicilia mediocri fertilitate quinisdenis sestertiis valebat, planum fit non memorabili nos errore aut in nummi coniectura aut in mensura falli: quippe quindecim sestertii æstimatione nostra solidis tredecim & sesquidenariolo valent. Sestertium enim denis denariolis & obolo taxauimus. Quare non mirum est si Cicero sæpe in Sicilia modium frumenti binis sester- Sestertij valor.
B tiis esse dixit in magna vbertate. qua ratione duo medimna, decem & septem solidis & semisse veneunt. nam apud nos sæpe minoris valere memini. Cicero in Frumentaria, Frumentum (inquit) emere in Sicilia debuit Verres ex Senatusconsulto, & ex lege Terentia & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt. vnum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributum. Illius decumani tantum quantum ex primis decumis fuisset, tritici modia D C C C millia. Precium autem constitutum decumano, in modios singulos sestertii terni duodetricies, imperato sestertii quaterni: ita vt frumentum imperatum,
C sestertium duodetricies in annos singulos Verri decernebatur quod aratoribus solueret. In alteras decumas ferme ad nonagies. sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem propè centies & tricies erogatum est. Decumanum frumentum appellat Cicero alterius Decumæ frumentum, quam aratores dare non vectigalem, sed venalem cogebantur. Puto autem non vtrobique duodetricies legendum, sed secundo loco duodeuicies: nihil tamen certi haberi potest, quoniam locus ille corruptissimè legitur. Sed nec duodetricies priore loco satis congruit, cum octingenta millia modiûm quater & vicies tantummodo valuerint æstimatione ternorum
D sestertiorum. Igitur D C C C C. M. Ciceronem scripsisse dicendum est, non D C C C. vt fit viciesseptіes. Quòd si addatur X X X mil. congruet duodetricies. Ter autem duodetricies ferme nonagies centena millia sestertiûm valet. Quibus si ter duodecies addas, ferme centies & tricies sestertium erit: quod à Cicerone oratoriè auctum est. Sic in alteras decumas quotannis ex Sicilia nongenta millia modiûm Romam exportabantur: qui modii primùm ad mẽsuram Romanam, deinde ad nostram reduci debent, propterea quòd quini Siculi modii senos Romanos valebant. Qua ratione septingenta & quinquaginta millia Siculorum, nongenta millia Decuma frumẽti in Sicilia.
E Romanorum & Atticorum valent: quæ ad medimnos Atticos relata, centum & quinquaginta millia fiunt. His adde centum & quinquaginta millia modiûm Siculorum, quæ centum & octoginta millia Romanorum valent: fiunt decies centena & octoginta millia. Hæc enim summa sesquiquinta est nongentorum millium, quæ ad sextarios Parisinos reducta, nonaginta millia fiũt: & duodenario diuisa, septem millia & quingenta modia Parisina. Sic ex duabus decimis Romani quindecim millia modiûm nostrorum transportabant ex Sicilia, præter id quod ciuitatibus quaternis sestertiis imperabatur. Sed septem millia & quingenti modii nostri ea

ratione quam Cicero ſtatuit,id eſt tribus ſeſtertiis in modium Siculum, æ- F
re noſtro ſexagintaſeptem millia & quingentos aureos noſtros valent, quæ
Romano more viciesſepties ſeſtertium dicuntur. Quare ſumma omnino
non congruit: propter quod locum Ciceronis corruptum eſſe dixi. nec
modò corruptum eſſe puto, ſed etiam mutilatum, inter verbum fuiſſet, &
verbum tritici. D C C C enim millia non eſt alterarum decumarum nu-
merus,ſed frumenti imperati, vt ex aliis locis orationis colligitur. Nume-
rus autem alterarum decumarum deeſſe mihi videtur. Sed & maior ſum-
ma eſſe debet in triennio quàm centies & tricies, cum quotannis nonagies G
in alteras decumas daretur:id quod ex alio loco orationis oſtenditur. nam
Cicero eius ſummæ quinquageſimasbinas ad ſeſtertium tredecies taxauit:
qua ratione trecenties & vicieſquinquies eſſe oportuit. Cæterùm nō duo-
detricies imperato frumento Ciceronem ſtatuiſſe puto, ſed bis & tricies,
cum quaternis ſeſtertiis in modium æſtimaretur. ſumma enim ad num-
mum quadrat.Sextarius noſter triticarius ferè eſt quantum iumétum via-
torium ferre poteſt.hos in modio duodenos,Pariſienſes habent.Idem Cic.
in eadem oratione,Iugera profeſſi ſunt aratores imperio atq; inſtituto tuo:
non opinor quéquam eſſe minus profeſſum, quàm quantum araſſet, cum H
tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In
iugere Leontini agri medimnum ferè tritici ſeritur perpetua atque æqua-
bili ſatione. Ager efficit cum octauo bene vt agatur: verùm vt omnes dii
adiuuent, cum decimo. quod ſiquando accidit, tum fit vt tantum decu-
mæ ſit, quantum ſeueris. hoc eſt,vt quot iugera ſunt ſata, totidem medi-
mna decumæ debeantur. Hoc cum ita eſſet, primum illud dico, pluribus
medimnûm millibus veniſſe decumas agri Leontini, quàm quot millia
iugerûm ſata erant in agro Leontino. Et rurſus, Agri Leontini decumæ
anno tertio venierunt medimnis X X X V I millibus,hoc eſt tritici mo- I
diis ducentis ſedecim millibus. His verbis planum fit medimnum ſenos
modios capere,cum prior numerus ſenario multiplicatus poſteriorem ef-
ficiat. Idem, Oſtendam neminem aratorem minus tribus decumis dediſ-
ſe: atque hoc in beneficii loco petitum ab Apronio, vt in iugera ſingula
ternis medimnis decidere liceret. Deinde inferius ita ſubdit, Profeſſio eſt
agri Leontini ad iugera X X X millia. Hæc ſunt ad tritici medimna no-
naginta, id eſt tritici modia quingenta quadraginta millia, tres quinqua-
geſimas, id eſt tritici modiûm X X X I I millia quadringentos. Ab o-
mnibus enim ternæ præterea quinquageſimæ exhibebantur. Hæc exem- K
pla Ciceronis corruptiſſimè hodie leguntur, ſed partim ex locorum col-
latione, partim calculo emendantur. quæ ideo citanda duxi, vt proba-
Medimn°. rem medimnum ſenos modios Romano more capere. Si enim quingen-
ta quadraginta millia ſenario partiaris, fient ſexies nonaginta millia.
Cum tot tantíſque auctoritatibus pugnat auctoritas Polybii in ſecundo
hiſtoriarum, his verbis ſcribentis de Italiæ fertilitate, frumentíque vilita-
te, σίτου τε γὰρ τοσαύτην ἀφθονίαν ὑπάρχειν συμβαίνει κατὰ τοὺς τόπους, ὥστ᾽ ἐν τοῖς καθ᾽
ἡμᾶς καιροῖς, πολλάκις τεττάρων ὀβολῶν εἶναι τῶν πυρῶν τὸν σικελικὸν μέδιμνον, τῶν δὲ κριθῶν
δυεῖν.

A δοῖς. Si enim Polybii ætate, qui Scipionis Africani præceptor fuit, medimnus frumenti Siculus quaternis obolis fuit, id est besse denarii: quo modo sestertiis binis ternisq; Ciceronis tempore modius fuit, qui aut quinta aut sexta pars medimni erat? Ex quo fit vt censeam μέδιμνον à Polybio pro eo dictum quòd Latini modium dicunt. Inire auté rationem non possum quonam modo credibile fieri possit, quod idem auctor eodem loco prodidit, testificari volens Italiæ vbertatem. Admiratur autem quòd in Italia hospites mercenarii peregrinos admitterent in diuersoria, nihil prius paci-
B scentes de singulis rebus ab ipsis cauponibus præbendis: sed tantum diuertentes percunctarentur quanti reciperent hospites. Itaque, inquit, plerũque eos admittunt semisse, ita vt nihil ipsi admissi desiderent eorũ quæ vsui necessaria sunt. ὡς μὲν οὖν ἐπίπαν παρίενται τοὺς καταλύτας οἱ πανδοχεῖς, ὡς ἱκανὰ πάντ᾽ ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ἡμιασσαρίου. τοῦ δ᾽ ἐστι τέταρτον μέρος ὀβολοῦ. σπανίως δὲ τοῦθ᾽ ὑπερβαίνουσι. Hoc dictum Polybii hyperbolicum mihi visum est, vt quidẽ in exemplaribus peruagatis legitur: nec de eo habeo quod statuere possim. Verùm superioribus exemplis Ciceronis auctoritatem habemus, agri Leontini, qui fertilitate commendabilis erat, iugera singula singulis medimnis, id est se-
C nis modiis seri: & plerunque cum octauo, rarò cum decimo fœnore satum frumentũ redire. Primùm igitur statuamus quanta sit iugeri mensura. Columel. lib. vi. Duo (inquit) actus iugerum efficiunt longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine pedum centũuiginti. quæ vtrẹque summæ in sese ductæ, quadratorum pedum faciunt millia vigintiocto & octingentos. Iam auctore Columella, & calculo cõfirmatore, nouimus ducentos & quadraginta pedes (quæ longitudo est iugeri) centies & vicies multiplicatos (qui numerus est latitudinis) octo & viginti millia quadratorũ pedum & octingentos efficere. Hic numerus octingentas vt ita loquar hexa-
D pedas efficit, qua mensura nostri mensores & fabri sic vtuntur, vt antiqui Romani decempeda. Est enim hexapus siue hexapeda, mensura sex pedũ: quæ quadrata, sex & triginta pedes habet. Porro centum hexapedæ quadratæ, tria millia & sexcentos pedes efficiunt. Quadringentæ hac ratione quatuordecim millia & quadringentos explent, quæ mensura est semiiugeri Romani ex Columella. Ita iugerum octingentas hexapodas nostras habebat. Quare quod apud Varronem & ipsum Columellam legitur, actum quadratum vndiq; finiri pedibus centum viginti, eúmque duplicatum iugerum facere, id de iugero quadrato intelligendum est, non absolutè de iu-
E gero, quod parum apud vtruque declaratum est. sed cum vterq; dicat scrupulum denûm esse pedum quadratorum, & in iugero esse scrupula ducẽta & octogintaocto, planum fit calculo, de iugero quadrato non intelligi cum dicitur iugerum pedum esse vigintiocto millium & octingentorum. Si enim in singula scrupula centenos pedes numeres, quot ex denis pedibus quadratis exurgunt, patet vel in digitos deducenti, ducenties octogies octies centenos pedes fieri, id est vigintiocto millia octingẽtos: at iugerum quadratum altero tanto maius est. In agro Parisino non vna est mensura, propterea iustissimam eligam, & quæ latius in eodem agro patet. Perticam

Hexapedæ, Hexapodésque. Iugerum.

Iugerum seu Arpẽnum Parisinum.

nostram vicenumqninûm pedum esse aiunt longitudinis. hæc quadrata F
sexcenos vicenosquinos pedes continet, qui numerus centies multiplicatus, sexagintaduo millia & quingentos pedes quadratos efficit. tot enim tãtisq; perticis iugerum nostrum, quod arpennum appellamus, constare dicitur. huiusmodi autem iugero licet aliqui vtantur, alii tamen affirmant grãdissimam illam esse mensuram, sed iustam agri nostri perticam vicenumbinûm pedum esse lõgitudinis, quæ quadrata quadringenos octogenosquaternos pedes habet. Et hæc iam apud plerosq; plena existimatur. Qua ratione centenarium iugerum, quadragintaocto millia quadringentos pedes G
habet quadratos. Est & minima mensura, quæ perticis duodeuicenariis vtitur, quæ pedes trecenos vicenosquaternos habent, & centenæ in iugero, pedes quadratos conficiunt numero trigintaduo millia quadringentos. Sunt etiam qui perticis quidem plenis, sed iugero sexagenario vtantur. Quo fit vt illis iugerum trigintaseptem millia quingẽtos pedes habeat. Nos autem mediam mensuram obseruabimus, quam dicunt germanam nostram esse, quæ duos & viginti pedes perticæ statuit, & quadragintaocto millia qnadringentos pedes habet. Hæc ad iugerum Romanum composita, eandem habet proportionem, quam quadringenti octogintaquatuor ad ducentos H
octogintaocto, quæ vt maior est multo sesquipla, sic paulo minor est dupla. at verò eiusmodi arpennum pingui solo alternis propemodum messibus medimnum duodecimũ reddit. Huiusmodi ferè est fertilitas in eo tractu qui peculiari nomine Francia appellatur, ex eo (vt arbitror) quòd fit fumen (vt dicitur) Franciæ, in quo agro triticum mutilis spicis nascitur, non vt ferè in Italia, aristatis. In eo nos prædium Marlianum habemus. Neque nunc de summa vbertate aut soli aut temporis loquimur, sed de ea quæ plerunque visitur. Notum est in eo agro arpenna duodeuicena in annos singulos singulis modiis nostris oblocari tritici lectissimi. Quanquam ea ferè I
locationum formula est, vt colonus eo rectè præbendo tritico defungi possit, quod summæ bonitati vno solido cedat, & interdum eo quod semisse tantum solidi. Modium autem nostrum (vt iam dixi) duodenos sextarios continet, & sextarius binos medimnos. Hac ratione singula iugera quotãnis bessem sextarii nostri, id est octonos modios pensitare inueniũtur, cum tamen in eo tractu nullum agrum restibilem esse sciam. Sic enim fert agricolatio, vt triticarius ager à messe triticea altero anno semestre aliquod genus frugis capiat, vt ordeum vel auenam, vel quid aliud leuioris fœtus: tertio autem anno nouali agitato cesset, qnod & arnnm & veruactum appel- K
latur ab antiquis. Itaque plannm fit agrum nostrum bonitate Siculo non cedere, quem Cicero cum octauo & cum decimo acceptum reddere semẽ dixit. quanquam id postea viderimus. nunc id tantum argumenta nostra adiuuet, quibus asserere cõtẽdimus medimni Romani & minæ nostræ paritatem. Nostri aiunt agricolę arpennum quale diximus, sesquimedimnum ferè poscere, vt bene seratur aruum. Columella de satione loqnens lib. xii. pinguis agri ingerum, si solutus & siccus sit, quaternos tantum modios tritici poscere tradidit: si cretosus, aut vliginosus, quinos. Hoc cum à nostratibus

Frãcianus ager.
Francię fumen.
Marlianũ prędium.
Aruum.
Veruactũ.

A tibus anxiè inquirerem, vix constare opiniones deprehendi: id quod ex varietate soli & mensurarum cõtingit: quantum tamen colligere potui, plena, id est mediocris pinguis agri mẽsura, solo denso dodrantem minimùm poscit, interdum etiam dextantem, id est decem modios Romanos: soluto & minimè vliginoso solo, nunc septenos, nunc octonos. minimus modus agri reliquis etiam competẽtibus, senos modios, id est medimnum poscit. His conuenit dictum Columellæ libro secundo. Iugerum (inquit) agri pinguis plerunque modios tritici quatuor, mediocris quinque postulat, adorei modios nouem, si est lætum solum: si mediocre, decem desiderat. nam B quanuis de mensura minus auctoribus conuenit, hanc tamen videri commodissimam docuit noster vsus. Et paulo inferius, Nobis ne istam quidem quam prædiximus mensuram semper placet seruari, quòd eam variat aut loci aut temporis aut cœli cõditio. Proinde quam proportionem iugerum Romanum, id est duodetriginta millia & octingenti pedes, ad Parisinum arpennum habet, id est ad duodequinquaginta & quadringentos, eandem ferè habent quaterni quinique modii ad septenos & nouenos. Leontinum iugerum nõ admodum disparile nostro minimo fuisse oportet, quod tantundem frumenti posceret, id est medimnum in singula iugera, si tamen Ci C cero veritati inseruiuit potius quàm exaggerationi criminis. Arpenni autem vocabulo non licenter vti videor, cum id apud Columellam legatur. Aristoteles in secundo Politicôn auctor est Solonem Atheniensem quatuor census Athenis instituisse: quorum primus fuit eorum qui Pentacosiomedimni dicti sunt, id est quingentis medimnis censi. Secundus eorum fuit qui Zeugitæ dicebantur ab equis bobus iugalibus. Tertius Hippas ab equis. Quartus Theticus dicitur, qui eorum erat qui Thetes, id est opifices erant, hoc est operas suas locantes. Primum, secundum & tertium ad magi D stratus & honores admitti voluit: eósque diuitum nobiliumq́; appellatione censeri. τὰς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ ζευγιτῶν καὶ τρίτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος. Plutarchus in Solone, Cum magistratus (inquit) omnes locupletibus relinquere vellet, reliquam autem Reipub. gubernandæ partem promiscuam facere, ad quam antea plebs adspirare nõ poterat, ad census ciuium se contulit: & qui in siccis atque humidis censi erant, in primo ordine locauit, & pentacosiomedimnos vocitauit. In secundo autem eos qui equos alere possent, aut trecentis censi forent: & hos hippada soluentes ab equis nuncupauit. Zeugitæ verò tertii E census homines vocati sunt, qui ducentorum medimnûm censum explerent. Quò hæc melius intelligantur, Pollux libro octauo de hoc loquens ita inquit, τιμήματα δ' ἦν τέτταρα, πεντακοσιομεδίμνων, ἱππέων, ζευγιτῶν, θητικῶν. οἱ μὲν ἐκ τοῦ πεντακοσιομέδιμνα μέτρα ὑγρὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖν κληθέντες, ἀνήλισκον δ' εἰς τὸ δημόσιον, τάλαντον. οἱ δὲ τὴν ἱππάδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τοῦ δύνασθαι τρέφειν ἵππους, κεκλῆσθαι δοκοῦσιν, ἐποίουν δὲ μέτρα τριακόσια, ἀνήλισκον δὲ ἡμιτάλαντον. οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες, ἀπὸ διακοσίων μέτρων κατελέγοντο, ἀνήλισκον δὲ μνᾶς δέκα. οἱ δὲ τὸ θητικὸν, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἦρχον, οὐδὲ ἀνήλισκον οὐδέν. Quorum verborum huiusmodi est sententia; Quatuor census Athenis fuisse, Pẽtacosiomedimnos, Hippeis, Zeugitas, Theticos. Pẽtacosiomedimnos

Ratio sementis.

Arpennũ.

Census Atheniensiũ.

autem, id eſt quingenimedimnos, ideo appellatos, quòd quingenûm medimnûm numerum vel menſuram ſiccis & humidis facere poſſent, hóſque in publicum ſumptus facere ad talentum. Hippeis autem, id eſt equites ex eo dictos videri, quòd equos alere poſſent: eoſq; menſuras trecentas facere, & publicè ſemitalentum impendere. At verò qui iugationem penderent, à ducentis menſuris conſcribi ſolitos eſſe, & publicè decem minas conſumere. Poſtremæ notæ eos eſſe qui theticum penderent, id eſt opificiarium vel mercenarium: eoſq; nec magiſtratum gerere, nec publicè quicquam ſumptus facere. Licebatq; ex vno ordine ad alium tranſire, vt idem Pollux auctor eſt. Ex hoc autem inſtituto prodierunt (vt arbitror) munera perſonalia, quorum mentio fit in lege vlt. de muneribus & honoribus, in Pandectis. Seruius etiam Tullius hoc exemplo claſſes quinque ciuium Romanorum deſcripſiſſe videtur. Prima claſſis in octoginta centurias diſtributa, ex his qui centum millium æris aut maiorem cenſum haberent, quæ ſumma à nobis mille aureis noſtris æſtimata eſt. Octoginta autem centuriæ in quadragenas ſeniorum ac iuniorum diuiſæ: ita vt ſeniores ad vrbis cuſtodiam præſtò eſſent, iuniores vt foris bella gererent, quibus arma imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hoſtem, haſtaq; & gladius. Secunda claſſis intra centum vſque ad quinque & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta. Tertiæ claſſis quinquaginta millia cenſus fuit. Quartæ quinq; & viginti millia. Quinta & vltima vndecim millibus cenſebatur, id eſt centum ac decem aureis noſtris. Reliqua autem multitudo, cuius eſſet inferior cẽſus, immunis militia facta. Equitum etiam ex primoribus ciuitatis duodecim centurias ſcripſit, quibus ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Dena millia æris ego centenos aureos intelligo ad binos equos emendos, & vicenos ad alendos, id eſt bina millia. Hæc omnia (inquit Liuius) in dites à pauperibus inclinata onera. Ex his intelligimus in infantia Vrbis Romæ primarias opes fuiſſe mille aureos. Propterea Plinius lib. xxxiii. Non erat (inquit) apud antiquos numerus vlta centum millia. itaque hic & hodie multiplicatur, vt decies cẽtena millia, aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummúſque percuſſus. Quem locum ex vetuſto ſic lego. Itáque eſt hodie, multiplicantur hæc, vt decies centena millia aut ſæpius dicantur. hoc ſenſu, Vt olim non erat numerus vltra centum millia, ſic nec hodie, quia cum ad centum millia peruẽtum eſt, per multiplicationem fit progreſſus, dicendo decies centena millia, aut vicies, aut cẽties, quæ ſummæ antiquis ignotæ, fœnore excreuerunt. Idem, Seruius Rex primus ſignauit æs. antea rudi vſos Romæ Rhemeus tradit. Signatum eſt nota pecudum, vnde & pecunia appellata. Maximus cenſus centum millia aſſium illo Rege fuit, & ideo hæc prima claſſis. Vt igitur Romæ prima claſſis centenariorum fuit, ſic Athenis quingenariorum, qui quotannis pendere poſſent medimna vini & olei & frumenti quingena. ſic enim ex Polluce intelligendum puto. Quingenta autem medimna in Attica, quæ plurimo importato frumento vtebatur, ducentis quinquaginta aureis æſtimare poſſumus:

Margin notes: Cẽſus Romani, & claſſes. — Plinij loc⁹. — Romani nullum numerũ habent vltra centũ millia.

Margin letters: F, G, H, I, K

A mus:& quingeota vini medimoa,id eſt mille amphoras totidem penè Francicis,pro quibus quiogeotos aureos ponemus: quibus ſi addamus totidem olei amphoras, oeſcio quid æſtimare debeam. Apud Demoſthenem πρὸς φορμίωνα Chryſippus quidam oegociator ita ad iudices loquitur, ὅτε δὲ ὁ σῖτος ἐπετιμήθη πρότερον, καὶ ἐγένετο ἑκκαίδεκα δραχμῶν, εἰσαγαγόντες πλείους ἢ μυρίους μεδίμνους πυρῶν, διεμετρήσαμεν ὑμῖν τῆς καθεστηκυίας τιμῆς, πέντε δραχμῶν τὸν μέδιμνον. Cum autem frumenti auctum eſſet precium,& ad ſedecim drachmas excreuiſſet,importato frumento vltra decem millia medimoûm, iuſto & legitimo precio vo-
B bis admeoſi ſumus quiois drachmis io medimoum. Hac Demoſthenica ratione ſextarius Pariſinus circitèr aureo voo fuiſſet, hoc eſt drachmis decē. Igitur qui Athenis eum proueotum quingeotûm medimoûm habebaot, talentum impeodere publicè tenebantur, hoc eſt ſexcentos aureos. Verùm intelligimus illam æſtimationem cenſus oō ſtrictam fuiſſe, vt Peotacoſiomedimoi dicerētur qui quotānis eam ſummam corradere poſſeot, ſed qui tantum pendere poſſent,talento eſſe taxatos. Parum tamē hoc explicatum eſt ab auctoribus. Interpres Ariſtophaois Peotacoſiomedimoos dictos dicit eos qui tot menſuras arare poſſent, πεντακοσιομεδίμνους διὰ τὸ χωρίων τοσαῦτα
C μέτρα ὄντως ὠνόμαζον. Equites autem eos dictos,qui treceotas menſuras ararent,oomen ex eo ſortitos, quòd equos alere poſſent ſiquaodo opus eſſet. qui cum primùm ſexcenti fuiſſent, poſtea vrbe aucta mille & ducenti eſſe cœperunt.his licebat comatos eſſe, licet ditiores eſſent quingenarii, id eſt Pentacoſiomedimoi. Oportebat ergo ciues eos diuites eſſe,qui taotum telluris ararent,aliunde etiam diteſceotes, vt oegociatiooibus maritimis propter ſitum vrbis, & fœnore traiectitio. Opificum autem ordioi licebat & iudicare,& concioοem habere,vt idem auctor ioquit, δικάζειν καὶ ἐκκλησιάζειν. Hactenus illi Rempublicam attiogere poterant. Copioſos autē Atheoien- Atheniēſes diuites.
D ſes fuiſſe ex Thucydide oouimus,qui libro ſecuodo Periclem eorum ducem ita ioducit de opibus eorum differentem,vt dicat confidere eos debere,nec iocurſu hoſtium perterrefieri. Bello enim gerendo,conſilio & vi pecuniæ plurima obtineri: Atheniēſibus autem ſexcentorum talentorum obueotionem aonuam eſſe,quę quotannis ferè tributi oomine à ſociis eorum penſitarentur,præter alios prouentus. Eſſe præterea ſignati argeoti in arce ſex talentorum millia: fuiſſe autem aliquando plurimum nouem millia ſeptiugenta, ex quibus io arcem & publicas alias extructiones erogatū fuiſſe quod ouoc illi ſummæ deſit. τὰ δὲ πολλὰ τοῦ πολέμου, γνώμῃ καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρα-
E τεῖσθαι. θαρσεῖν τε ἐκέλευε προσιόντων μὲν ἑξακοσίων ταλάντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φόρου κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῶν ξυμμάχων τῇ πόλει, ἄνευ τῆς ἄλλης προσόδου. ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίου ἐπισήμου ἑξακισχιλίων ταλάντων. τὰ γὰρ πλεῖστα τριακοσίων ἀποδέοντα μύρια ἐγένετο. Sex millia talentûm triciesſexies ceotenis millibus aureorum noſtrorum æſtimare ſolemus. Suidas auctor eſt redditus publicos Athenis Prytanea appellari,& eo nomioe metallorum vectigalia,& fori,id eſt rerum venditarū, & portoriorū intelligi,& quicquid à ſociis vel ſubditis pēſitaretur, & quicquid ex maoubiis vel rebus publicatis redigeretur. Quorum(ioquit)oominum cumulus bina millia talentûm propemodum conficit. Athenæus au- Prytanea.

tem libro duodecimo ſcribit Duridem in hiſtoriis prodidiſſe, Demetrium F
Demetrij profuſio. Phalereum, cuius multa eſt mentio apud Ciceronem, Quintilianum, Plinium, & alios, cum Athenis Reip. adminiſtrandæ præeſſet, mille ac ducenta talenta in poteſtate habuiſſe quotannis. Ex quibus cum minimam partem in ſtipendia militum, & reliquas Reip. partes tuendas conſumeret, reliqua per ingenitam morum incontinentiam luxurioſè dilapidabat, epulis quotidianis lautis & opiparis quãplurimos conuiuas accipiens, & ea parte magnificentiæ Macedonicas cœnas ſuperans. Alioquin nitore & lautitia vitæ Cyprios & Phœnicas prouocans, cum cœnationum pauimenta ſin- G
gulari artificio vermiculata, etiam vnguentis perfunderentur, Δημήτριος δὲ ὁ φαληρεὺς χιλίων καὶ διακοσίων κατ᾽ ἐνιαυτὸν κύριος γενόμενος, καὶ ἀπὸ τούτων βραχέα δαπανῶν εἰς τοὺς στρατιώτας, καὶ τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν, τὰ λοιπὰ πάντα διὰ τὴν ἔμφυτον ἀκρασίαν ἠφάνιζε.
Atheniēſiū redditus. Hæc verba ſatis ſignificant publicos redditus Athenarum, mille & ducentorum talentûm fuiſſe. Aeſchines περὶ παραπρεσβ. καὶ πάλιν ἐν δὲ χρόνῳ τούτῳ ἑπτακισχίλια τάλαντα ἀνηνέγκαμεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν διὰ τὴν εἰρήνην ταύτην. τριήρεις δ᾽ ἐκτησάμεθα πλοΐμους καὶ ἐντελεῖς οὐκ ἐλάττους ἢ τριακοσίας. φόρος δ᾽ ἡμῖν κατ᾽ ἐνιαυτὸν προσῄει πλεῖον ἢ χίλια τάλαντα. Diximus alibi Athenis Iſocratem rhetorem viginti talentis orationem vnam vẽdidiſſe. Plutarchus autem auctor eſt De- H
moſthenem in eadem vrbe totidem talentis vnius diei reticentiam vendidiſſe Harpalo, qui Alexandrum Magnum fugiens, Athenas ſe contulerat. licet hiſtoria ab Aulo Gellio in decimo aliter referatur. Hoc tamen penè
Demoſthenes magno ſilentium vendidit. conuenit, quòd Demoſthenes nocte aureo calice accepto cum viginti talentis argenti, in concionem poſtridie veniens collo lana & faſciis obligato, cum cenſere iuberetur, & pro concione dicere quid de Harpali poſtulatis ſtatuendum eſſet, nutu oſtendit ſe irraucuiſſe, nec proloqui poſſe. Quo tempore ii qui munere Harpali corruptum eſſe ſciebant, ridẽtes dicere cœperunt, concionatorem hominem & popularem noctu argyranche corru- I
ptum, id eſt angina argentaria, καὶ γενομένης τάχιστα τῆς νυκτὸς ὁ ἅρπαλος ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν κύλικα μετὰ τῶν εἴκοσι ταλάντων. Et paulò pòſt, καὶ μεθημέραν δὲ καὶ καλῶς ἐρίοις καὶ ταινίαις ἐπὶ τὸν τράχηλον κατειλιξάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν προῆλθε. καὶ κελευόντων ἀνίστασθαι καὶ λέγειν, διένευεν ὡς ἀποκεκλεισμένης αὐτῷ τῆς φωνῆς. οἱ δὲ εὐφυεῖς χλευάζοντες, οὐχ ὑπὸ συνάγχης ἔφραζον, ἀλλ᾽ ὑπὸ ἀργυράγχης εἰλῆφθαι νύκτωρ τὸν δημαγωγόν, id eſt: Interdiu autẽ Demoſthenes pulchrè & concinnè lana & faſciis obuoluto collo in concionem prodiens, cum quidam eorum qui aderant, ſcandere in pulpitum & dicere eum iuberent, nutu ſignificauit quaſi obtuſa vox ſibi eſſet. Quo facto homines quidam ingenioſi cauillantes, non angina noctu oratorem, ſed ar- K
gentangina correptum eſſe dixerunt. Idem Thucydides libro tertio auctor eſt Athenienſes Mitylenen obſidentes, cum iam magna ex parte pecunias ſupradictas conſumpſiſſent in eo bello quod cum Lacedæmoniis eorumq́; ſociis ſuſceperant, & pecuniis egerent ad obſidionem peragẽdam, tum primum tributum in ciuitate inſtituiſſe, & ducenta talenta ad bellum contuliſſe, emiſſis etiam nauibus X I I ad pecunias à ſociis cogendas, προσδεόμενοι δὲ οἱ ἀθηναῖοι χρημάτων εἰς τὴν πολιορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσενεγκόντες τότε πρῶτον ἐσφορὰν διακόσια τάλαντα, ἐξέπεμψαν καὶ ἐπὶ τοὺς ξυμμάχους ἀργυρολόγους ναῦς δώδεκα. Quod verò diximus

de

A de quingenariis Atheniensibus qui impéndere talentum publicè tenebantur, ita intelligo, non vt quotannis tributi nomine impénderent (tributum enim Athenienses non pendebant, vt supradictum est ex Thucydide) sed vt cum opus esset: id quod ex oratione Demosthenis intelligi potest quæ περὶ συμμοριῶν inscribitur, id est de Symmoriis, quasi dicas de decuriis munera obeuntium: id quod intelligi non potest nisi summam & veluti argumentum orationis eius colligamus. Est autem eiusmodi, Cum Rex Persarum expeditionem in Græcos & præcipuè in Athenienses facturus diceretur, populus Atheniensis tumultuari cœpit, quasiq; ducem quærere, qui Atheniésium exercitu instructus obuiam vltro Persis in Lydiam procederet. Quod cum Demosthenes temerarium esse videret, nec tamen apertè damnare & dissuadere auderet, censere cœpit prius de apparatu belli cogitandum, & quonam modo suppetere copiæ bellicę propulsando tanto bello possent. Itaque ex ditioribus vrbis centum decurias duodenûm hominum describendas censuit, quas Symmorias appellat. Hic ordo Trierarchæ appellantur, id est triremium præfecti, quasi nauarchi. Quanquam symmorias tantum viginti facit sexagenûm hominum, quas rursus in quinas partes duodenûm hominum distribuit. Sic enim inquit, ἐκ πάντων τούτων φημὶ δεῖν ποιῆσαι συμμορίας εἴκοσιν ὥσπερ νῦν εἰσὶν, ἑξήκοντα σώματα ἔχουσαν ἑκάστην. τούτων δὲ τῶν συμμοριῶν ἑκάστην διελεῖν κελεύω πέντε μέρη κατὰ δώδεκα ἄνδρας, ἀνταναπληροῦντας ἀεὶ πρὸς τὸν εὐπορώτατον τοὺς ἀπορωτάτους. Ex his mille & ducentis existimo classes viginti faciendas eo modo quo nunc factæ sunt, sexagena corpora vnamquanque habentem: earúmque singulas diuidendas in quinas decurias censeo duodenûm hominum, ita vt ditissimo cuique egentissimi in decuriis ordinandis coniungantur. Ita autem constitutis classibus, id est symmoriis, & diuisis decuriis, trecentas naues triremes faciendas esse censet, & rursus eas in viginti partes tribuit singulas denumquinûm nauium: ita vt ex primo secundo & tertio centenario, cuilibet classi hominum quinæ distribuantur triremes, & sic vnaquæq; classis singulis decuriis ternas rursus tribuat. Hac constitutione classium triremium trierarchorumq; facta, Quoniam verò (inquit) census eorum sex millium est talentorum, oportet & facultates quoque certo ordine ac formula constitui, & in singulas decurias sexagena talenta tribui, quæ sunt sexagies centena, vt singulæ classes quinquies sexagena talenta sortiantur. Id quod his verbis ab eo dicitur, ὥστε πέντε ἑξηκοντατάλαντα εἰς ἑκάστην τῶν μεγάλων τῶν εἴκοσι συμμοριῶν ἐπικληρῶσαι. τὴν δὲ συμμορίαν ἑκάστῳ τῶν μερῶν μίαν ἑξηκοντα ταλαντίαν ἐπιδοῦναι. Hoc autem ideo statuit, vt si leuius bellum instet, centum nauibus tantum res geratur, & sexagenis in singulas decurias talentis impensa suppeditetur, & duodeni trierarchi sint. sin grauiore bello ducentis nauibus opus sit, tricena in singulas decurias talenta impensam conferant, & sena sint corpora trierarchiæ munus obeuntia. quòd si grauissimo bello premantur, singulæ decuriæ ad vicena talenta & quaterna corpora contrahantur. ὅπως ἐὰν μὲν ὑμῖν ἑκατὸν δέῃ τριήρων, τὴν μὲν δαπάνην ἑξήκοντα τάλαντα συντελῇ, τριήραρχοι δ' ὦσι δώδεκα. ἐὰν δὲ δέῃ διακοσίων, τριάκοντα μὲν ἡ τάλαντα τὰ τὴν δαπάνην συντελοῦντα, ἓξ δὲ σώματα τριηραρχοῦντα. Hoc facto

Oratio Demosthenis de munetibus trierarchiæ.

Symmoriæ

armamenta nauium æſtimanda primùm cenſet, quæ qualiáque nauibus commoda aut neceſſaria ſint, eadem ratione in claſſes ac decurias tribuenda, omniáque ſortitò expediri, vt cum rei gerendæ tempus venerit, quam quiſque nauem ſortitus ſit, eam inſtructam in tempore rectè præſtet. Verùm Demoſthenes vniuerſam huius conſtitutionis (quam ipſe ſyntaxin vocat) rationem, in tres ſummarias partes diuidit. In trierarchos enim & eorum facultates, & in triremes primam partem ſtatuit. Secundam in facultates omnium diuitum & pauperum ciuitatem habitãtium, à quibus ſumptus ſuppeditari oportet. Tertiam partem delegat claſſiario militi, & loco, id eſt armamentario & nauali. Prima pars explicata eſt, tertiam hoc modo proſequitur: Decem tribus erant Athenis. vnicuique igitur tribui tricenas naues aſſignat. decies enim tricenæ fiunt in ſumma trecentæ. Has rurſus tricenas trifariã diuidit, id eſt in terdenas. Tribus enim apud Athenienſes in treis partes diuiduntur, quæ Trittyes ab ipſis appellantur, quaſi tertiæ tribuum partes. nos quia verbum latinum non habemus, trientes nunc dicemus. Vnicuique igitur trienti denas naues implendas tribuit, cum belli gerendi tempus fuerit. Tum vnicuique tribui tricenas ſtationes nauium conſtruendas aſſignat in Piræo portu Athenienſi, vt ſingulæ ſtationes ſingulas triremes capiant. & diſtributionem parem in trientes, vt ſuprà facit, ſortitóque etiam omnia vult tranſigi, vt decem tribus decem loca ſortiantur tricenis ſtationibus faciendis, & trierarchi ſortitò in loca & ſtationes

Tele. diſtribuantur. Hæc munera, Tele & Liturgiæ & Iſphoræ à Græcis appellantur: quæ verba nullo diſcrimine ab oratore vſurpantur in oratione quæ πρὸς λεπτίνην quaſi apud Leptinem vel cùm Leptine, non contra Leptinem, inſcribitur. Ab his minoribus præſtationibus immunes erant trierarchi claſſici ciues, hoc eſt primæ claſſis munifices. Sic enim inquit ille in proximè dicta oratione, οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι τριηραρχοῦντες ἀεὶ, τῶν χορηγιῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι. οἱ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν κεκτημένοι, τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχοντες, ἔξω τοῦ τέλους εἰσὶ τούτου. Atqui. ditiſſimi cum ſemper in munere trierarchiæ occupati ſint, à theatralibus præſtationibus immunes ſunt. Quorum autem facultates infra cenſus ſunt, ii quum neceſſariam immunitatem habeant, ne hoc

Liturgiæ. quidem munus obibunt. Munera autem publica vuo nomine Liturgiæ dicuntur: quorum genera ſunt

Choregia. Choregia, id eſt præſtatio ſuppeditando choro, inuenta Liberalium ludorum tempore, & Panathenæorum.

Heſtiaſis. Heſtiaſis, id eſt conuiuatio, ſeu epulum tributim exhiberi ſolitum.

Gymnaſiarchia. Gymnaſiarchia oleum palæſtræ ſuppeditabat priuato ſumptu.

Iſphora. Iſphora dicebatur collatio ad ſtipendia militum. Reſtat pars ſecunda apparatus, id eſt collatio vniuerſæ ciuitatis ad ſtipendia militum. Hanc partem Demoſthenes perſtrinxit oratoriè. Videbat enim gratioſam eſſe orationem ad populum non poſſe, quæ populi facultates exhauriret. Cum ergo videret immani collatione opus eſſe, maioréque facultatum parte, quàm vt tunc populus nondum aduentu hoſtis perterritus, ferre poſſet ſi à ſe ſtatueretur, nec minorem dicere vellet, id eſt eam quæ populo tolerabilis eſſe tunc potuiſſet, tandem ſeipſum oratoriè interrogans, & viciſſim reſpondens, ita inquit,

A quit, τίς οὖν ἐσθ' οὗτος ὁ πόρος; ὃ νῦν μὲν οὐκ ἔστιν, ὑπάρξει δὲ τότε. αἰνίγματι γὰρ ὅμοιον τοῦτό τι ἴσως φράσω. ὁρᾶτε τὴν πόλιν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι πᾶσαν ταυτηνί; ἐν ταύτῃ χρήματα ἔστιν ὀλίγου δέω πρὸς ἁπάσας τὰς ἄλλας εἰπεῖν πόλεις. ταῦτα δ' οἱ κεκτημένοι τοιοῦτον ἔχουσι τὸν νοῦν, ὥστ' εἰ πάντες οἱ ἐνταυθοῖ λέγοντες φοβοῖεν, ὡς ἥξει βασιλεύς, ὡς πάρεστιν, ὡς οὐχ οἷόν τε ταῦτ' ἄλλως ἔχειν. καὶ μετὰ τῶν λεγόντων ἴσοι τὸ πλῆθος τούτοις χρησμῳδοῖεν, οὐ μόνον οὐκ ἂν εἰσενέγκαιεν, ἀλλ' οὐδ' ἂν δείξαιεν, οὐδ' ἂν ὁμολογήσαιεν κεκτῆσθαι. εἰ μέντοι τὰ νῦν διὰ τῶν λόγων φοβερά, ἔργῳ πραττόμενα αἴσθοιντο, οὐδεὶς οὕτως εὐήθης ἐστίν, ὅς τις οὐχ ἱκανὸν δοίη καὶ πρῶτος εἰσενέγκαι. Quodnam igitur est hoc vectigal? id quod nunc quidem non est, tunc autem fu-

B turum est. Equidem simile quid ænigmati dicere hic non dubitem. Ecquid hanc ciuitatem omnem ô viri Athenienses cernitis? In hac ego ipsa parum abest quin dicam tantum pecuniarum esse, quantum in aliis omnibus ciuitatibus. At qui eas possident, huiusmodi mentem habent, vt si oratores omnes terrere eos volentes, Regem venturum dicant, atque etiam iam aduentantem, quódque hæc aliter habere se nequeant, ad hæc si cum ipsis orationem habentibus futurum ita prædicant totidem fatidici, ne sic quidem pecunias ostensuros esse putem, aut professuros eas, nedum ad collationem daturos. Quòd si ea quæ nunc verbótenus terrifica iactantur,

C reapse geri senserint, nullus vtique vsqueadeo stultus est, quin & prolixè dare, & in primis conferre velit. Ecquem enim esse credimus, qui bona sua cuncta perdere tandem malit, quàm fortunarum suarum partem pro capite ac reliquis suis fortunis in medium afferre? Deinde sensim progrediens, quasiq; obrepens tenaci auaritiæ, Neque enim nunc (inquit) inquirendum modum collationis puto, qui melius in re præsenti statuetur. Quippe si inire nunc rationem eius velimus, & ex præsenti sensu animorum constituere, in risum res abibit. Sed ineamus sané. Sit aliquis qui dicat centesimam se collaturum, nempe sexaginta talenta is dixerit. Age quinquage-

D simam quispiam dicet: hic duplum dictæ summæ dixerit. & quid hoc est ad mille & ducentos camelos qui vehere pecunias Regi ab istis dictitantur? Sed videamus porró. Vultis igitur vt duodecimam conferamus, quingenta scilicet talenta? at neque id ferre possitis: neque si statim deponatis, idonea sit pecunia quæ tanto bello satis esse possit. φέρε γάρ, τὴν ἑκατοστὴν τις εἰσφέρειν ἐρεῖ νῦν; οὐκοῦν ἑξήκοντα τάλαντα ἐρεῖ. ἀλλὰ πεντηκοστὴν τις ἐρεῖ τὸ διπλοῦν; οὐκοῦν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι. καὶ τί τοῦτ' ἐστὶ πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματ' ἄγειν φασὶν οὗτοι; ἀλλὰ θῶ βούλεσθε δωδεκάτην ὑμᾶς εἰσοίσειν, πεντακόσια τάλαντα; ἀλλ' οὔτ' ἂν ἀνάσχοισθε, οὔτ' ἂν εἰ καταθεῖτε, ἄξια τῷ πολέμῳ τὰ χρήματα. Hæc est ferè summa eius oratio-

E nis quantum ad id quod quærimus pertinet: cuius sensus non facilè cuilibet explicabilis, memorabilis tamen mihi visus est, propter collationis rationem singulari inuento expeditam. Ex his autem apparet totius ciuitatis censum sex millibus talentûm æstimatū à Demosthene. Sexaginta enim talenta, centesima pars est sex millium: & quingenta, duodecima. Quare quod suprà diximus de talentis sex millibus in classes & centurias diuisis, non de censu tantum mille ac ducentorum trierarchorum intelligendum Demosthenes his verbis siguificare videtur, de diuisione supradicta loquens, ἐπειδὰν δὲ ταῦτα οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, καλῶ ἐπειδὴ τίμημά ἐστι τὸ τῆς χώρας ἑξα-

κισχιλίων ταλάντων, ἵν' ὑμῖν καὶ τὰ χρήματα ᾖ συντεταγμένα, διελεῖν τοῦτο, καὶ ποιῆσαι καθ' ἑξήκοντα τάλαντα ἑκατὸν μέρη. Cum verò hæc ita constituta fuerint, auctor ero vobis vt censum regionis qui sex millium est talentûm, diuidentes, centum partes faciatis sexagenûm talentûm, vt vobis quoque pecuniæ certa formula constitutæ sint. Regionem agrum Atticum significans, qui in censu Atheniensium erat. In enarrationibus tamen Demosthenis, quæ incerto auctore circunferuntur, ita legimus, *τὴν δ' οὐσίαν τὴν τῶν χιλίων καὶ διακοσίων τριηράρχων τιμᾶσθαί φησι ταλάντων ἑξακισχιλίων.* Bona autem mille & ducentorum trierarchorum censa esse dicit talētis sex millibus. Hac ratione singuli quinis talentis censi erant, id est ternis millibus aureorum nostrorum, quæ millies ac ducenties multiplicata, triciessexies centena millia aureorum coronatorum fiunt. Harpocration autem in lexico decem oratorum, *οὐχ ἅπαν φησὶ τὸ πλῆθος διῄρητο εἰς τὰς συμμορίας Ἀθήνησιν, ἀλλὰ μόνοι οἱ πλούσιοι, καὶ εἰσφέρειν τῇ πόλει δυνάμενοι.* Non omnis (inquit) multitudo Athenis in symmorias distribuebatur, sed diuites solùm, & qui conferre ciuitati pecunias poterant. Quare Demosthenes (inquit ille) cum mille & ducentos dixit in oratione de Symmoriis habita, ditissimos significauit. Symmoritæ autem dicebantur qui eiusdem classis erant: vt tribules, qui eiusdem tribus. Huiusmodi autem diuisio populi facta fuit post tempora Solonis, sublata illa formula triplicis census, quingenariorum, equitum, & iugariorum. Suidas, Trierarchia (inquit) munus est sumptuosum. oportebat enim naues habere paratas, & omni parte ad bellum instructas, eorum sumptu qui hoc munus gerebant. Idem autem Demosthenes cum ante tempus actionum Philippicarum videret populum Atheniensem omni ordine solutum, theatris tantum & spectaculis intentum, pecunias publicas partiri, nec pacis nec belli temporа instituta q; dignoscentem, orationem habuit quæ *περὶ συντάξεως* dicitur, id est de ordinatione ac constitutione ciuitatis: cuius orationis scopus is fuit, vt populus Atheniensis in certos ordines redigeretur, id est in milites qui hoplitæ id est armati vel grauis armaturæ dicebantur, & in equites, & in alios qui extra hos ordines erant. Ex iis autem quæ ab auctoribus tradita in manibus versantur, vix (vt arbitror) plena cognitio haberi potest supradictorum: quale est quod de pentacosiomedimnis diximus, & de Trierarchis, & sex talentorum millibus: nisi illum censum ad annuum prouentum referamus: vt diuites eos fuisse intelligamus, qui quinûm talētûm reddditu censi, munera trierarchiæ obire cogebantur: quod conuenire videtur cum eo quod de quingenariis & trecenariis dictum est. Cum id accuratè inquirerem, incidi in dictū eiusdem Demosthenis in prima contra Aphobum oratione, in qua orator circunuentum se esse à tribus tutoribus dicens, & bona sua fraude eorum suppressa & interuersa, quę illi pauca à patre relicta esse dicebant, ipse verò ad quatuordecim talenta fuisse contenderat, post narrationem statim ita inquit, *τὸ δὲ πλῆθος τῆς οὐσίας ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ καταλειφθέν, μέγιστοι μὲν αὐτοὶ μάρτυρές μοι γεγόνασιν. εἰς γὰρ τὴν συμμορίαν ὑπὲρ ἐμοῦ συνετάξαντο κατὰ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς πεντακοσίας δραχμὰς εἰσφέρειν, ὅσονπερ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος, καὶ οἱ τὰ μέγιστα κεκτημένοι τιμήματα εἰσέφερον.* Quòd verò tantæ essent facultates à pa-

tre

Symmoritæ. **Tribules.** **Hoplitæ.** **Demosthenis facultates.**

F G H I K

A tre meo relictæ, maximi mihi testes iidem ipsi facti sunt. siquidem in classibus ordinandis ipsi pro me professi sunt, vt in vicenasquinas minas, quingenas ipsi drachmas conferrent, quantum scilicet conferebat Timotheus Cononis, & ii qui maximos tunc census possidebant. His verbis orator huiusmodi facere enthymema videtur, Cum nomine meo tutores ipsi mei in classes diuitum relati sint, & tantum conferre professi sint quantũ qui plurimum, planum fit me quoque diuitem ab eis æstimatum. Deinde recitatis testimoniis, ita subdit, ἄλλον μὲν τοίνυν καὶ ἐκ τούτων ἔστι τὸ πλῆθος τῆς οὐσίας. πεντεκαίδεκα
B κα ταλάντων γὰρ, τρία τάλαντα τίμημα, ταύτην ἠξίουν εἰσφέρειν τὴν εἰσφοράν. Manifesta est igitur per ea quæ audistis, relictarum mihi fortunarum copia. siquidem quindecim talentorum censum tria talenta, collationem pro me profitendam cẽsuerunt. Ex duobus his locis collatis intelligendũ relinquitur, quod Demosthenes de sex millibus talentûm dixit, de mille ac ducentis dixisse: & quod illi quinis talentis censi in capita dicuntur, exæquatis tenuiorum cum copiosiorum fortunis, ita intelligendum, vt quinta tantum parte bonorum censi essent, vt Demosthenes facultates suas quindecim talentûm fuisse ex eo argumentatur, quòd tutorum professione pupillari nomine
C facta, tribus talentis census sit: qua ratione & ditissimi cuiusque substantia censebatur, ea lege, vt hactenus conferre teneretur, si ratio ita posceret belli administrandi. Hoc est enim quod dixit in vicenasquinas minas, quingenas drachmas conferre. hoc est quintum quenque denarium, vt more nostro loquar. Vigintiquinque enim minæ, duo millia & quingentas drachmas valent. sic fit vt sex millia talentûm ad triginta millia crescant: ne temerarium sit quod Demosthenes dixit de pecuniarum copia quæ Athenis erant, & intelligimus immunem plebem esse inopem. Hoc confirmari & certius constitui ex oratione eius pro Ctesiphonte potest,
D in qua se rem trierarchicam lege lata præclarè constituisse gloriatur: cuius legis hæc verba sunt, τοὺς τριηράρχους αἱρεῖσθαι ἐπὶ τὴν τριήρη ἀπὸ τῆς οὐσίας κατὰ τίμησιν, ἀπὸ ταλάντων δέκα. ἐὰν δὲ πλείονος ἡ οὐσία ἀποτετιμημένη ᾖ χρημάτων, κατὰ τὸν ἀναλογισμόν, ἕως τριῶν πλοίων καὶ ὑπηρετικοῦ ἡ λειτουργία ἔστω. κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλογίαν ἔστω καὶ οἷς ἐλάττων οὐσία ἐστὶ τῶν δέκα ταλάντων, εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ δέκα τάλαντα. Trierarchos eligi in singulas triremes pro modo census, qui scilicet denis talentis censi essent. Quòd si pluris in censu factitando æstimatæ eorum essent facultates, pro portione quoque collationis, & muneris obeundi necessitatem esse, vsque ad nauigia terna in singulos, & eorum remi- Lex trierarchica.
E gium: eadem etiam ratione obseruanda in iis quorum census minor esset classico, id est denûm talentûm, ita vt plures in idem munus contributi legitimum & classicum censum æquarent, & singulas triremes expedirent. Ea autem lege promulgata factum esse Demosthenes gloriatur, vt qui prius senideni trierarchiæ munus obibant, ii singuli binas trierarchias obirent: quod mirum est. καὶ δυοῖν ἐφάνη τριήραρχος, ὁ τῆς μιᾶς ἕκτος καὶ δέκατος ἂν πρότερον συντελής. Et ea lege ita sublenatos inopes esse ait, vt diuites ad iustum collationis modum adacti sint. quod ipse οὐ γιγνόμενον appellat: idque reipsa & euentu patuisse, vtpote cum imperatis triremibus nemo eorum

qui ad munera redacti erant, aut munus detrectarit oblato ſupplice libello magiſtratibus, aut in vincula ductus ſit: aut nauis vlla inſtrumento defecta in portu relicta ſit. Ante hanc trierarchiæ conſtitutionem ſæpe variata eſt ratio eius muneris: vt auctor eſt interpres Demoſthenis in orationem κατὰ μειδίου his verbis, πολλαὶ περὶ τὰς τριηραρχίας ἐγένοντο μεταβολαὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἀναλωμάτων, καὶ ὅτε μὲν σύνδυο ἦσαν, ὅτε δὲ σύντρεις, καὶ ὅτε δὲ ἑκκαίδεκα τριήραρχοι, ὅτε δὲ χίλιοι, καὶ ὅτε μὲν ἡ πόλις τὴν κατασκευὴν καὶ τοὺς ναύτας παρεῖχεν, καὶ μόνον διὰ τὴν ναῦν ἐτριηράρχουν. ὅτε δὲ σύμπαντα οἴκοθεν οἱ τριήραρχοι παρεῖχον. Multæ autem circa trierarchias mutationes extiterunt, propter magnitudinem ſumptus eius muneris: & nunc bini trierarchi, nunc terni in ſingulas naues fierent: interdum ſenideni: fuit etiam cum mille eſſent trierarchi: & rurſus fuit tempus cum ciuitas publicè trierarchis nautas & armamenta præbebat, & trierarchi nauem tantum præbebant: fuit etiam aliàs cum & nauem & armamenta & nautas trierarchi prębe𝑟ent. Demoſthenes verò nouiſſimè binas etiam naues vni trierarcho attribuit, ὁ γοῦν δημοσθένης ὕστερον δυοῖν τριήρων ἕνα τριήραρχον ἐποίησε. Hoc idem ex ipſo Demoſthene confirmari poteſt in ea oratione, κἀγὼ μὲν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐτριηράρχουν εὐθὺς ἐκ παίδων ἐξελθών, ὅτε σύνδυο ἦμεν οἱ τριήραρχοι. καὶ τὰ ἀναλώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰς ναῦς ἐπληροῦμεν αὐτοί, id eſt, Atque ego quidem (inquit) illo tempore trierarchus eſſe cœpi ſtatim atque è pueris exceſſi, tumq; bini eramus trierarchi. omnem ſumptum ex priuatis familiis ſuppeditabamus, ita vt & nauium apparatum ſupplementúmque ipſi præberemus. Et paulo inferius, τηνικαῦτα δὲ τοῦ πράγματος ἅπτεται ὅτε πρῶτον μὲν διακοσίους πεποιήκατε συντελεῖς ὑμᾶς. παρ' ὧν εἰσπραττόμενοι τάλαντον, ταλάντου μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας. Tum demum autem Midias trierarchiam attigit, cum primùm mille ac ducentos collatores conſtituiſtis. à quibus iſti talentum exigentes, talento trierarchias obeundas locant. ὧν τὰ πληρώματα ἡ πόλις παρέχει, καὶ σκεύη δίδωσι. Tum ſupplementa & armamenta reſpublica præbet. Verba ſunt oratoris eleuare contendentis munus trierarchiæ, quod Midias & diuites nonnulli graue eſſe ſibi iactabant tanquam vniuerſi muneris redemptoribus præbitoribúſque, eo ſe nomine populo Athenienſi imputantes. Ex quibus verbis intelligimus, illos mille ac ducentos talenta ſingula penſitare ſolitos, id quod ſuprà dictum eſt. Hic obiter vnum locum apponam eiuſdem auctoris quem à pauciſſimis noſtræ memoriæ ſatis intellectum eſſe puto. In eius enim orationis epilogo iudicum miſericordiam captans ita inquit, καὶ νῦν κομίσασθαι τἀμαυτοῦ ζητῶν, εἰς κίνδυνον καθέστηκα, τὸν μέγιστον, ἐὰν γὰρ ἀποφύγῃ με οὗτος, ὃ μὴ γένοιτο, τὴν ἐπωβελίαν ὀφλήσω μνᾶς ἑκατόν. Núncque cum res meas recuperare contenderem, in maximum diſcrimen adductus ſum: vtpote qui centum minis continuò mulctandus ſim, ſi (quod abominor) iſte ab intentione mea abſolutus euadat. Quibus verbis hoc ſignificat orator, actionem tutelæ quæ infamiam tutori ob dolum, id eſt κακουργίαν damnato irrogabat, vt apud Romanos, ſic apud Athenienſes non temere aduerſus tutores intendi ſolitam. Maior enim factus, id eſt δοκιμασθείς, hac actione agens, niſi reum perageret, & ſecundum ſe iudicium obtineret, ſexta parte cenſus ſui mulctabatur, quæ in reum abſolutũ cedebat.

Loc⁹ Demoſthenis explicatus.

Locus animaduertẽdus.

F G H I K

A cedebat. Demosthenes centum minas epobeliæ nomine sibi taxauit, si in eo iudicio aduersos calculos ferret. Ex quo intelligimus sexcentis eum minis censum fuisse, hoc est decem talẽtis. In ea autem oratione Aphobus tutor ei obiecit quòd decem talenta in censu haberet, cum ipse spoliatum se à tutoribus & ad inopiam redactum conquereretur. Epobelia verbum est satis frequens apud oratores, ex hoc dictum, quòd in quamlibet drachmam calumniæ reus obolo mulctaretur, cum seni essent oboli in drachma. Sed Suidas intellexit sextam partem æstimationis litis. Harpocration sextam B partem census intellexisse videtur: id quod Demosthenis locus significare mihi primore sensu visus est: sed cum tertiam orationem in eundem legerem, intellexi Aphobum vnum ex tutoribus decem talẽtis damnatum tutelæ iudicio, quanti scilicet orator litem illam in intentione libellari æstimarat. Sic enim inquit, οἱ δικασταὶ δ᾽ ἀκούσαντες ὡς ὄντ᾽ ἐφῆκα, ταυτὰ καὶ τοῖς τότε φίλοις καὶ τῷ διαιτητῇ περὶ αὐτῶν ἔγνωσαν, καὶ δέκα ταλάντων ἐτίμησαν. Iudices autẽ ad quos ipse ab arbitris prouocarat, cum hæc audissent, eadem ipsi quoque cum arbitro atque eius amicis vt compromissariis censuerunt: eiq; litem decem talentis æstimauerunt. Hæc verba Demosthenis circa finem eius orationis C quæ πρὸς ἄφοβον ψευδομαρτυριῶν inscribitur, leguntur corruptissimè in libris quidem impressis: sed ea nos sic emendanda affirmamus. Quoniam igitur litem talentis decem, id est minis sexcentis æstimarat: ἐν τῷ ἐγκλήματι τῷ αὐτοῦ, id est in libello intentæ actionis, ideo cẽtum se minis, id est mille aureis nostris periclitari cum infamiæ nota dixit, quæ sexta pars est æstimationis litis. Cæterùm Plutarchus diuitem patrem Demosthenis fuisse dicit, & in copia bonorum septem annos natum filium Demosthenem reliquisse. ἐγκαταλειφθεὶς δ᾽ ὁ Δημοσθένης ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἑπταέτης ἐν εὐπορίᾳ, μικρὸν γὰρ ἀπέλιπεν ἡ σύμπασα τίμησις αὐτοῦ τῆς οὐσίας πεντεκαίδεκα ταλάντων, ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων ἠδικήθη. Relictus autem D à patre Demosthenes septennis in abundanti patrimonio (vt quod omnibus supputatis paulo minus quindecim talentis æstimaretur) à tutoribus per iniutiam fortunis euersus est, cum partem bonorum eius in rem suam verterent, partem per incuriam perderent, ita vt ne præceptoribus quidem eius mercedem docendi soluerent. Quindecim talenta, nouem millia aureorum nostrorum valent. Ita quæ summa Romæ post spoliatum orbem à Romanis, Aesopi patinam æquare non potuisset, Athenis diuitiarum nomine censebatur. Idem Demosthenes circa finem orationis eius, καί τοι πῶς οὐ δεινὸν εἰ ἕτεροι μὲν οἶκοι ταλαντιαῖοι καὶ διταλαντιαῖοι καταλειφθέντες, ἐκ τοῦ μισθοῦσθαι διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι γεγόνασιν, ὥστε ἀξιοῦσθαι λειτουργεῖν, ὁ δ᾽ ἐμὸς τριηραρχεῖν εἰθισμένος καὶ E μεγάλας εἰσφορὰς εἰσφέρειν, μηδὲ μικρὰς δυνήσεται διὰ τὰς τούτων ἀναισχυντίας. Atqui non acerbum mihi esse non potest, quòd cum reliquorum ciuium domus talentares & ditalentares tutoribus oblocantibus duplo triploq; copiosiores factæ sunt, ita vt dignæ tandem viderentur quæ muneribus publicis obeundis adscriberẽtur: mea autem domus, quæ olim trierarchiæ muneri assueuerat, & collationibus pensitandis, nunc ne tantulam quidem collationẽ ferre poterit istorum impudentia. Oecum, id est domum, oratores Græci pro vniuersis facultatibus & censu accipere solent, quem loquendi morem lin-

Epobelia.

Loc. Demosthenis emaculat.

οἶκος.

gua Francorum refert. Verùm ex his verbis intelligimus & trierarchiam & F
collationem iiſdem capitibus incubuiſſe, ac ignominioſum fuiſſe munera
iſta diſpendioſa non obire. Sunt & alia ad eandem rem pertinentia, quæ ex
hac & altera in eũdem tutorem oratione colligere potuiſſem: vt quædam
Atele. ἀτελῆ. eſſe bona quæ in cenſum non venirent, quæ Atele, id eſt immunia à Græcis
appellãtur: ſed hæc ſufficere viſa ſunt, & nonnihil etiam iis qui Demoſthe-
nem ſunt lecturi, profutura. Quod autem de locatione domuum Demo-
ſthenes dixit, de domibus inſtructis intelligendum eſt, vt diximus: vt de of
ficinis cum ſeruis opificibus. Nunc à medimno ad inferiora deſcendamus: G
& id quod quærimus, certiſſimo quoque veſtigio legendo proſequamur.
Sextarius. Cotulæ. Heminæ. Sextarius (vt inter omnes conuenit) cotulas binas capit, quæ latinè Heminę
dicuntur. Quanquam hac voce Italica etiam antiqui Græci vſi ſunt, vt A-
thenæus lib. xvii. τὴν δὲ κοτύλην καλοῦσι καὶ ἡμίναν. Sextarius inde dictus, quòd
ſexta pars ſit congii. A ſextario enim vt à principio ordiri oportet. huius
enim menſuram ſi tenuerimus, omnia prona deinceps erũt. Cato. cap. lvii.
Vinum familiæ, vbi vindemia facta erit, loram bibat menſes tres: menſe. iiii.
heminas ſingulas. In menſe congios ternos. mẽſe. v. vi. vii. viii. in dies ſexta-
rios ſingulos: in menſe congios quinos. nono, decimo, vndecimo in dies H
heminas ternas. in menſe vnam amphoram. Cato menſe quarto heminas
ſingulas in dies ſingulos epotas congios ternos facere dicit, id eſt ſextarios
denosoctonos, & ſextarios ſingulis diebus epotos ſequentibus menſibus
quatuor, in menſe quinos dicit eſſe cõgios, hoc eſt tricenos ſextarios. & rur
ſus aliis menſibus in dies heminas ternas, in menſes ſingulas amphoras eſſe
docet, id eſt quadragenosoctonos ſextarios, vel nonagenasſenas heminas:
qua ratione tamen quaternæ vel ſenę heminæ deeſſe vidẽtur ſi tricenos dies
in menſem ſtatuamus. Sed aliter Cato rationem colligere tam commodè
Amphora. non potuit, niſi amphoram pro nonagenis heminis diceret, etiam ſi ampho I
ra eo amplius ſex heminas capit, cum aliud verbum mẽſuræ non haberet.
& alioquin habuiſſe videtur rationẽ intertrimenti liquoris, id eſt eius quan
titatis quæ deperit & intercidit cum vinum vel lora heminatim bibitur. Si-
mile eſt quod heminas ſingulis diebus potas, in menſes congios ternos fa-
cere dicit. hac enim ratione menſis ſex & triginta dies habet: qui ſi exa-
ctè taxare voluiſſet, duos congios & ſemiſſem dixiſſet. Sed noluit tam an-
guſtè rationem præſcribere. ſatis tamen apparet ex eo loco in congio duo-
decim eſſe heminas, quæ ſex ſextarios continent. Sed & illud iam tenemus,
quod maximè ad rem pertinet, ſextarium ſextamdecimã partem eſſe mo- K
dii, quæ tertia pars eſt amphoræ. quippe cum in amphora Cato ſex & no-
naginta heminas ponat, & ſextarius citra controuerſiam binas heminas ca-
piat, ſi amphora ter modium capit (vt prædictum eſt ex carminibus ſupra-
Modius. dictis) modius ſextarios ſedecim continebit, id eſt duas & triginta heminas,
quæ tertia pars eſt amphoræ. Sed de modio citãda ſunt exempla. Cato. Vbi
ſementem paraueris, glandem parari legiq; conuenit, & in aquam coniici.
Inde ſemodios ſingulis bubus dare oportet, ſi laborabunt. Columel. de bu-
bus aratoriis loquens lib. vii. Bubus pro temporibus anni pabula diſpen-
ſantur.

A ſantur. Ianuario menſe freſi & aqua macerati erui quaternos ſextarios mixtos paleis dare conuenit, vel lupini macerati modios, vel cicerculæ maceratæ ſemodios. Idem ſi grano abſtinemus, & regionis copia permittat, cum fronde laurea & ilignea glans adiicitur, quæ niſi ad ſatietatem detur, ſcabiē parit. Poteſt etiam ſi prouentus vilitatem facit, ſemodius fabæ freſæ præberi Nouembri menſe ac Decembri. per ſementem quantum appetit bos, tantum præbendum eſt: plerunq; tamen ſufficiunt ſingulis modii glandis, & paleæ ad ſatietatem datæ, vel lupini macerati modii, vel erui aqua conſper-
B ſi ſextarii ſepteni permixti paleis, vel cicerculæ ſimiliter maceratæ ſextarii duodeni, vel ſinguli modii vinaceorum. His exemplis coniicere poſſumus modium Romanum non diſparem fuiſſe ei menſuræ quam Bœotium noſtrates vocant, cum ſit diurnus cibus bouis aratoris modius aut ſemodius pro varietate pabuli. Apud nos equis viatoriis per diuerſoria cibus ſtatus eſt in dies ciſtellæ ternæ auenæ, vt in Italia ordei. Sic enim ſemper tulit ſtabulariorum formula. Sed ſtrigoſis equis, cum longis itineribus fatiſcunt, auctariū noctu dari ſolet, id eſt quarta ciſtella. Hæ quaternæ mēſuræ Bœotium noſtrum triticarium implet, qui modus pabuli eſt omnibus iam ſar- Equorum viatoriorū demēſum.
C cinariis equis per ſtabula viatoria ſtatutus. Diximus amphoram binas vrnas capere, quæ ſingulæ vicenosquaternos ſextarios continent. Hoc ex eodem auctore lib. xiii. comprobabitur his verbis, Ex hac compoſitione quantum in ſextarios muſti quadragenosoctonos adiiciēdum ſit, incertum eſt: quoniam pro natura vini æſtimare oportet quid ſatis ſit: cauendúmque ne conditus ſapor intelligatur. ego tamen, ſi humida fuerit vindemia, trientem: ſi ſicca, quadrantem medicaminis in binas amphoras miſcere ſolitus ſum, ita vt quatuor vrnarum eſſet muſti modus. Vrna autem quatuor & viginti ſextariorum. Plin. lib. xiiii. de nimio potu vini loquens, Famam apud Græ Equi ſarcinarij. Plin. locus
D cos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Nouellus Tricongius Mediolanenſis ad Proconſulatum vſque è Prætura honoribus functus, tribus congiis (vnde & nomen illi fuit) epotis vno impetu, ſpectante miraculi gratia Tyberio principe in ſenecta iam ſeuero, atque etiam aliàs ſæuo: ſed ipſa iuuenta ad merum pronior fuerat. In antiquis tamen non Nouellus Tricongius, ſed Nouellus Torquatus legitur, & rectè: alioquin fruſtra Plinius adieciſſet, vnde & nomen illi. Quis enim non intellexiſſet etiam Plinio tacente? Neque ipſa iuuenta lego, ſed ipſi, id eſt Tyberio, vt iuuenta ſit rectus caſus. Et paulò poſt, Tricongii rara gloria. In omnibus antiquis legi-
E tur, Torquato rara gloria. Idem paulo inferius, Tergilla Ciceronem Marci filium binos congios ſimul haurire ſolitum ipſi obiicit, Marcoq; Agrippæ à marcido ac temulento ſcyphum impactum. Plinium auctorem habemus decem & octo ſextarios vini, id eſt tres congios, vno hauſtu epotos à Torquato, & duodecim à Ciceronis filio. Quare non video quonam modo intelligi poſſit quod apud Politianum legitur, quòd amphora triplex efficit ſextarium. Tranquillus in Tyberio, Ignotiſſimum Quæſturæ candidatum nobiliſſimis antepoſuit ob epotam in conuiuio propinãte ſe vini amphoram. Tranquillus vini amphoram, id eſt octo congios ſeu duode- Ciceronis filius temulentia inclytus.

quinquaginta ſextarios vno conuiuio ab homine vno hauſtos dixit. quòd F
ſi amphora ex area conſtaret quoquouerſus quaternûm pedum, vt Politianus voluit, ne de duodecim quidem bibaciſſimis hominibus id credi poſſet. Poſt hæc antiquitatis monumenta cum menſurarum modos deprehendere magnopere cuperem, ad pōdus examinare rem inſtiti. quo facto, cum nec ex carminibus illis nec ex Plinio reſponderent, nihil potius tandem inueni, quàm id quod apud Iſidorum, non optimum ipſum auctorem, ne harum quidē rerum, legitur. vſqueadeo (quod Plinius aiebat) nullus liber tam malus eſt, vt non aliqua ex parte proſit. Hemina (inquit ille) appendit librā G
vnam, quæ geminata ſextarium facit. Sextarius enim duarum librarum eſt. Hoc cum legiſſem, illico tres libras nummularias, id eſt ſeſquilibram negociatoriam in lance grandiuſcula ſtatui, cuiuſmodi ſunt lances quibus ad argentum expendendum vtuntur. in oppoſita lance aquam fundere famulū qui mihi adſtabat iuſſi, quoad rem deducerem ad exactum æquilibrium, id quod aſſecutus ſum adiiciendo viciſſim adimendoq́; aquulam argentea ligula. tum vaſcula ſtannea implendo, non vſualia illa quidem & ex ſupellectili ſumpta, ſed iuſtæ omnino menſuræ, quibus venditando vino cauponantes vti ſolēt, tandem comperi duas libras Romanas, id eſt duodenarias, H
quæ tribus octonariis, id eſt nummulariis reſpondēt, eam omnino eſſe menſuram quam ternos ſemiſextariolos lingua vernacula huius vrbis appellat, qui dodrans eſt eius menſuræ quam pintam eadem lingua vocat. Hoc cōperto, cum vaſculum illud dodrantale tritico primæ bonitatis implerem, idētidemq́; in modium id eſt Bœotium trāſfunderem, non antè æquatum ad ſumma labra reddidi, quàm ſedecies impletum itidem vaſculum in modium tranſfudi. Id cum ad pintam exigerem, duodecies exhauſi exacta obſeruatione trāſuaſando. Hac ratione cum cotula geminata ſextariū faciat, qui bilibris eſt, oportet eam libralem eſſe, id eſt ſex & nonaginta drachmas I
pendere. ita Oxybaphus qui cotulæ quarta pars eſt, quatuor & viginti drachmarum erit, hoc eſt quadrātale. & Cyathus qui ſextarii duodecima pars eſt, ſedecim drachmas pendebit, id eſt ſextātem Romanæ libræ. Noſtra verò pinta, duodecima pars eſt modii: id eſt amphoræ ſexta & triceſima. Illud teſtandum habeo, quòd quicquid de menſuris liquidorum dixi, vel dicturus ſum, id de iis intelligi volo, quas regias hac in vrbe appellamus, de quibus ius dicere decurionum eſt Pariſiēſium: alioquin nulla dari certa doctrina poſſet, cum multifarii mēſurarum ſint moduli, & ferè euariantes per regiones vrbis, prout cuiuſque regionis ſolum huius & illius ditionis imperio mero paret. Aridorum autem menſuras triticarias intelligi volo, quoniam minores ſunt iis quibus auenam admetiuntur. Hac ratione vſus, cōperiſſe me arbitror (nec temere, vt ſpero) amphoram eſſe octauam partem eius vaſis quod modium vini dicimus. Modium vini Pariſinum tricenos ſenos ſextarios noſtros capit. Sextarius autem octonas eas quas pintas dicimus. In aridis autem pro amphora quadrantem ſextarii habemus, id eſt ternos boſſellos, pro quibus vas trimodium habemus dimidiatū medimnum. Sic fit credibile quod à Tranquillo dicitur epotam vno conuiuio ab vno homine

Pulchrū dictum Plinii.

Oxybaph.

Pinta Pariſina.

Amphora. Modius. Mēſuræ Pariſienſes.

A homine vini amphoram. Ex hoc æstimare licet tres modios annulorum Carthaginem missorum ab Hannibale post Cannensem cladem, vel vnum modium secundum alios annales. Ecce autem rursus de integro controuersia ab eodem auctore, qui cum toto penè hoc opere certandum nobis fuit, & disceptatrice tamen plerunque exemplarium vetustate secundum nos (vt spero) iudicatũ est, id quod hic sperare non datur. Quippe in omnibus exemplaribus ita legitur apud Plinium, vnum nobis ipsum vitiligatorem (vt eius ipsius verbo vtar) in hoc opere oppositum. Sic igitur apud Plinium lib. xxi. legitur: Drachma Attica (ferè enim Attica obseruatione medici vtuntur) denarii argentei habet pondus, eadémque sex obolos pondere efficit, obolus decem calchos. Cyathus pendet per se drachmas decem. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est drachmas quindecim. Mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum. Huius loci auctoritate carmen illud emanasse puto apud Priscianum de Cyatho, Loca Plinij corrupta rem cõtrouersam faciunt.

B

Bis quinque hunc faciunt drachmæ, si appendere tentes:
Oxybaphus fiet, si quinque addantur ad illas.

C Primum igitur ad hoc respondere possum, non magis hoc dictum contra me pugnare, quàm contra Plinium ipsum, si ei litem retorquere tabulis (vt dicitur) ab eo obsignatis velimus. Si enim denarius Atticæ drachmæ pondus habet, quonam modo iustum fuit ex libris argenti octogenos quaternos signari, id quod ipse lib. xxxiii. dixit? Id etiam contrarium est ei dicto quod apud Priscianum legitur, tres denarios Romanos, quatuor drachmarum instar esse. Præterea quonam modo conuenit id quod lib. xii. de thure loquens inquit, inueniri guttas thuris quæ tertiam partem minæ, id est vndequadraginta denariorum pondus æquent: vel vt in antiquis, duodetriginta, & in quibusdam vndetriginta? Quid quòd libro xiiii. de Nectarite loquens, quadraginta denariorum pondus pro quinque vnciis posuit? vt ex Dioscoride ad verbum probabimus. Hæc vt vniuersa colliduntur, sic singillatim alterum alteri adstipulatur. Vt enim illud duodecimi cum dicto tricesimitertii cõuenit (siquidẽ ter duodetriginta, octogintaquatuor fiunt) sic cum vicesimiprimi loco pugnat, vbi denarius & drachma æquãtur. Rursus quòd quadraginta denariorum pondus pro quinq; vnciis ponitur, hoc argumentum est quòd Plinius in libra sex & nonaginta denarios esse voluit, & totidem drachmis æquauit. Quid igitur hic faciam? hæream? suscepto id operi omnino non congruit. Opus enim perfectum rectè præbiturum me approbaturumq; spopondi, vel eorum arbitratu quos indices elegi. hanc legem locando opere memini dictam esse. Pericliter? Vereor ne audaciæ id plenum sit: sed quandò flectere non datur, potius adeundum periculum esse censeo, quàm tot dierum dispendio cœptum iter abrumpendũ. Tanto igitur piaculo me obstringam, vt Plinii auctoritatem vel argumentis validissimis superiorem esse aut negem aut dubitem? Quidni id faciam? cum multis in rebus non modò cum iuratissimis auctoribus vetustatis pugnantem eum ostenderim, sed etiam ipsum secum: quod plerisque in locis Plinius vnde secum

D

E

nonnunquam pugnet. emendatorum culpa contigit, ex quo fit vt lectio Plinii obſeruantiſſimum F quenque lectorem maximè nunc torqueat. Qua in re adnotanda Hermolaus Barbarus, cuius nunquā ſine laudis præfatione meminiſſe debeo, paulo religioſior fuiſſe mihi videtur, pręſertim aſſumpto caſtigatoris titulo ſeueriſſimo. debuit certè altera pręſertim cenſura denuo ſtylo exacuto vel ad viuum expungere, ne rebellarent, tot vlcera, quorum multa ſanaſſe ſe non immeritò gloriatus eſt. Ego vt ingenio puſillo, tantum nomen ſuſtinere nequeam, vt ſubcaſtigatorem Plinii profiteri me niſi verecūdè audeam: ſic ea quæ occurrunt vitia, & commentantem me morantur, ſi ſanare ingenii G vi non poſſim, commonefaciendis ſtudioſis veluti ſcalpro circunſcribam, ne latius error ſerpat. Atqui ſic exiſtimo, præuaricationis notam effugere eum medicum non poſſe, qui quæ reſtituere ſanitati nequit, velut non animaduerſa, ſilentio tranſmittit. Quanquam vir ille magnus, ac non modò ſtylo graui doctrinamq; eximiam redolenti commendabilis, ſed etiam ſententiis ſeuerus, in quibus mores probi elucеſcere videntur (quæ duo pariter in paucis æqualibus memorię eius agnoſco) in altera editione ita gloriatur, quaſi monſtra quædam errorum velut latitantia mancipia reprehenderit, quæ in prioris editionis tumultu oculos eius effugerant, à quibus ipſe pœ- H nas ſumpſerit flagitii prioris & fugę, vt ipſius verbis vtar. In quo mihi profectò longè falſus fuiſſe acer homo viſus eſt. neque enim aliter eum dixiſſe atque exiſtimaſſe puto. Quippe vt plurima errata emendauerit, plura tamen eum fugiſſe aut certè flagitioſiora non dubito, quæ vt acriorem ſagacioremq; fugitiuarium non maneant (quandoquidem vndecunque doctiſſimus fuiſſe vt ætate illa videtur) certè ocioſiorem poſcunt, huicq; vni rei aliquādiu feriatum. Hermolao autem venia fortaſſe danda eſt, qui Ariſtoteli & Themiſtio vertendis intentus, tumultuarias nimirū caſtigationes Plinii velut animi cauſa aggreſſus eſt. At ego ſecundi meriti id eſſe exiſtimo, I errorum vel librariorum, vel emendatorum, vel auctoris denique ipſius, ſi res ita ferat, lectores admonere, etiam ſi meliora inuenire nequeas. Exiſtet enim olim, immo propediem, qui vlteriora inueſtiget. Quòd ſi ſemper in auctorum quantūuis receptę auctoritatis verba adacti, ne vnguem quidem latum ab eorum dictis receſſerimus, nihil habebit vtique poſteritas quod inuentis maiorum ſuorum addat. Atqui maiores noſtri ſi poſt centum annos ignaua etiam ipſi antiquitatis veneratione ducti, nihil nouarum rerum aggredi auſi fuiſſent, literarum nunc illuſtrationem bona ex parte deſideraremus. In queis ego Laurentium Vallenſem Herculis Alexicaci nomine K dignum cenſeo, qui nullius vnquam hominis offenſione, aut ſcriptoris auctoritate deterritus eſt quo minus veritatem à mōſtris vindicare niteretur. Equidem etſi leonino me tergore clauáque munitum eſſe cum eius notæ commentatoribus non ſentio, vt cuiuſuis ærumnæ Herculem futurum me profiteri confidam, in vmbraculis mecum ipſe domeſticis, non in campo ſub magiſtris antiquitatis exercitatus: nunc tamen ſemiermem ſaltem fiduciam ad veritatem tuendam afferre mihi videor: itáque omnes eſſe animatos, pręſertim Francos cupio, quádoquidem externi quoque iam cum antiquis

Hermolaus Barbarus.

Inquirendum etiā in antiquorū ſcripta.

Laurentij Vall. laus.

A tiquis literarum gloria certant. Hic igitur vt comminisci multa possim, sic nihil potius facturus sim fortasse, quàm vt dicam Plinium quæ de ponderibus hic constituere voluit in sequentibus libris de medicinis dicturus, ea ex commentariis medicorum transcripsisse, qui Græcè ipsi bona ex parte scripserant. Id quod idem ipse Plinius contestari videtur cum inquit, Et quoniam in mensuris quoq; ac ponderibus crebrò Græcis nominibus vtẽdum, interpretationem eorum semel hoc in loco ponemus. Non eadem autem pondera medicinalia & negociatoria fuisse ex eo coniicio, quòd hodie
B pharmacopolæ alia drachma in componendis pharmacis vtuntur, & alia in rebus quas venditantes appendunt. Medicinales drachmas nouem in vncia esse dicunt: qua ratione in singulas libras nostras sedecim drachmarum pondus decedit. Quin & Celsus libro.v. de simplicium facultatũ mixtura loquens, Sed & antea (inquit) sciri volo in vncia pondus septem denariorum esse: vnius deinde denarii pondus diuidi à me in sex partes, id est sex vncias, vt idem in vncia denarii habeam, quod Græci habent in eo quem obolum appellant. Id ad nostra pondera relatum, paulo plus dimidio scrupulo facit. His verbis Celsi medicinę auctoris, duodecim drachmę Celsi loc°.
C ex libra Romana decedunt, quod ratam proportionem habet ad decessionem libræ nostræ qua nostri medicamentarii in temperandis medicamentis vtuntur. Vt enim libra nostra sesquitertia est ad antiquam libram relata, sic sedecim tertia parte duodecim superant. Verùm id immutauit Celsus, quòd denarium in sex suas vnciolas diuidere maluit, quàm in sex obolos, seu in sex semiscrupulos. hoc ideo fortasse, quòd obolum Gręcum grauiorem esse paulo semiscrupulo Romano scribit. quod nisi de medicinali semiscrupulo intelligas, pugnabit cum Pliniano dicto. Huic rursus opinioni refragatur quod Plinius centum drachmas Atticas in mina ponit, quod iu
D stum est pondus minæ. Quare nihil vlterius causari nunc in animum induxi, vt quisque pro captu secum ipse hoc faciat. Satis autem habui hoc dicere, experimento me cognouisse, sextarium Romanum dipondium pendere, id quod rursus mihi credi nolo nisi argumẽtis optimis probauero. Iamprimum ipse Plinius lib.xviii. de tritico loquens, sic inquit, Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè decernitur. Et paulum infrà, Nunc ex iis generibus quæ Romam inuehuntur, leuissimum est Gallicum, atque è Cherroneso aduectum. quippe non excedunt in modium vicenas libras si quis gra Sextarius Roman°. Pōdus sesquitertij.
E num ipsum ponderet. adiicit Sardium sex libras, Alexandrinum & trientes. hoc & Siculi pondus, Bœoticum totam libram addit, Aphricũ & dodrantes. His verbis Plinius docet quod deterrimum sit triticum, id pendere in modios vicenas libras. quod autem longè optimum, vt Aphricum, septẽ & viginti libras & dodrantem. Hoc cum ego probare vellem, tritici sex semisextariolos nostros, id est sesquipintam pro captu bilancis admensus, in altera lance depleui, & ponderibus identidem examinatis ad parem tandem libram perueni. Hoc cum in lectissimo tritico fecissem, ponderaq; adnotassem, ad aliud triticum transii. Erant enim mihi puluini duo Franciani triti- Pond° tritici.

ci ſulcatim(vt aſſolet)in horreo diſpoſiti, vt eodem ex agro,ſic non eadem F
ſegete.cum igitur ex eo ſimiliter eandem menſuram penſitarem, hoc diſcri minis adnotaui, vt quod in eis puluinis eximium eſſet,& exactè excuſſum ventilatumq́, eius menſura iam dicta leuiter agitata, & radiolo ſtricta,dipondium noſtrum & quadranté penderet,lance etiam peſſum eunte.quod autem negligentius ventilatum, & nonnulla ex parte lolio & melanthio mixtum,aut alia ſeminum inanitate, id duas libras & quadrãtem ſiciliquo minus in æquilibrio teneret. Hæc menſura,id eſt ſex ſemiſextarioli (quos ſextarios duos Romanos iudicatum iri,omnibus fortunis meis cauere nõ G
dubitarim)ſi quis diligenter animaduertere velit, & veritatem modulis ac ponderibus explorare,ſeni inquam ſemiſextarioli octauam partem modii efficiunt,quorum pondus triticeũ ſi octonario multiplicetur,fient in ſumma duodeuiginti libræ noſtræ,lectiſſimi quidem tritici : deterioris autem, id eſt quiſquiliis ſeminum mixti,duabus vnciis minus,id eſt ſiciliquis octo. Porrò cum libra noſtra(vt ſæpe dixi) zygoſtatica qua merces appẽſiles negociatores admetiuntur,quadrãte maior ſit libra Romana, fit vt duodeuiginti libræ noſtræ,quatuor & viginti Romanas libras æquent.Ita fit vt triticum noſtrum in agro qui Francia dicitur natum,duabus libris Siculo le- H
uius ſit:cuius tamen ſupremam notam exiſtimo ſemiſſem aut quadrantem vigintiquatuor libris addere poſſe. Hoc genus experiméti cum cuiuis obuium ſit & expoſitum,non eſt cur alia Plinii auctoritate vel vera vel mendoſa impugnare veritatem quiſpiam citra pertinaciæ reprehenſionem poſſit.Hic ſiquis ſelibras legat, vt quædam habent exemplaria antiqua, vt ſit, adiicit Sardium ſelibras: hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit: cum Plinius dicat grauiſſimum frumentum libras vnam & viginti & dodrantem pendere, & nos experimento didicerimus, quod optimum apud nos ſit frumẽtum,id in modios Romanos quaternas & vicenas libras pẽn- I
dere.Quare niſi Plinius in pondere deceptus eſt, aut niſi negligentius rem explorauit,vel noſtrum triticum etiam Africæ præſtantius eſt,vel libra Romana maior aliquanto fuit quàm nos eam eſſe ſtatuerimus. tamen periculum nullum eſt(vt arbitror) ne minorem fecerimus libram, cum menſuras auxiſſe videamur quæ pondere deprehendũtur.In hanc enim tantùm partem errare potuimus, vtpote cum Plinius ſextarium cẽtum & viginti drachmarum faciat,quem nos bilibrem fuiſſe cõtendimus,id eſt drachmarum centum & nonagintaduarum. qua ratione hemina libralis fuit,quam Plinius ſexaginta drachmarum fuiſſe dicit,id eſt tertia parte minorem, atque K
eo amplius.Carmina autem quæ apud Priſcianum leguntur,ſextarium viginti vnciarum eſſe ſtatuunt:quo fit vt noſter,id eſt is qui à nobis poſitus eſt, ſuperquintus ſit eius,id eſt quinta parte ſuperans. De hoc quid ſtatuã, non habeo,niſi Plinium omnino puto ſelibras,id eſt dimidiatas libras ſcripſiſſe,ſed non ſatis pondus compertum habuiſſe.Quod rurſus ne credas,facit id quod ipſe alibi dicit eodem libro , Siligineæ farinæ modius Gallicæ xxii.libras,Italicę duabus tribúſve amplius.Hæc verba ſignificant Plinium
Plin.locus diligenter hæc inquiſiuiſſe. & præterea duas & tres libras addit Italicæ ſiligini,

A gini,non tantum selibras. Itaque si verum est Plinium hæc exactè inquisiuisse,& liber eo in loco non corruptus est,necessariò dicemus triticum nõ Gallicum tantum, sed & Francicũ, ponderosius esse illis quæ à Plinio enumerata sunt. Fortasse etiam Plinius libras illas vicenas,centenarias libras intellexit,hoc est minales,quales libras argentarias fuisse ostendimus, hoc est plenas libras.qua existimatione paulo plus dextante ad supradictum pondus accedit, hoc est octoginta drachmæ,& aliquid amplius. Hoc quoqúe si admiserimus,nõ ideo tolletur scrupulus,quia adhuc nostrum paulo amplius libra vna superabit. Vt tamen cum iis libris sentiam qui selibras habent,facit contextus verborum sensim ad libram & dodrantem perducentium rationem. Et præterea Plinius non sex libras sed senas dixisset, quia vicenas dixerat. quod validius argumentum est. In hoc obice aqua hæreat necesse est. Sed si Plinius alteri cuipiam vel libero vel seruo põderis examinationem tædiosam credidit,vel calculo deceptus est,non magnopere mirum est, cum Cicero in Catone Laërtem stercorantem agrum apud Homerum faciat,alicuius fide deceptus. Nec enim in primo lib. nec in.xvi. nec in vltimo id legitur Odysseæ, in quibus tantum Laërtis meminit Homerus:nisi in obseruatione aliquid me latuit. Verùm ne vanitatis arguar temere à primo quoque hoc probare volente, monitos hoc ad pondus examinaturos velim, in expendendo tritico multum id referre, quonam modo mensura impleatur. Si enim non modò leuiter agitetur implendo, sed diu quatiatur,aut manu prematur antequam radio exæquetur,pondus non leui momento crescet. Interesse etiam arbitrantur, triticum recens tritum sit & ventilatum,an diu in horreo asseruatũ,cuiusmodi (vt dixi) nostrum erat in puluinis sulcatis digestum. Illud enim recens ab arista, & pulchrius esse aiunt,& grauius:hoc vt tempore exuctũ,sic leuius esse.certè apud nos vendibilius est ex eadem segete quod eodem mense batuitur, & in forum aduehitur,videlicet quod plus farinæ & panificii reddat. Verùm qui hoc quod diximus,tritico expendendo fecerit, tum demum aquæ pondus exploret. futurum enim recipio, vt quæ mensura tritici duas libras nostras & quadrantem pependerit,id est sex & triginta vncias, eadem treis libras nostras, id est quatuor Romanas pondere aquæ efficiat,vt sit inter triticeũ aqueũq; pondus proportio sesquitertia:qua ratione bilibrem fuisse sextarium antiquum necesse est::id quod Isidorus ex quopiam auctore antiquo scripsit: etiam si Plinius heminam sexaginta drachmarum esse dicit : quod perinde valet,atque si sextarium libræ vnius & quadrãtis esse dixisset. Hoc idem in hordeo expertus,comperi sextariũ pẽdere quindecim vncias, & tres drachmas.qua ratione quaterni sextarii quinas libras Romanas & sescuncem efficiunt,& modius vicenas libras & selibram,quod non conuenit cum dicto Plinii,qui de frumentis loquens, Leuissimum (inquit) ex his hordeum rarò excedit xv. libras.quare nostrum dissimile esse Italico dicendum est. Quanquam Columella lib.ii.de hordeo loquens ita dicit, Alterum quoq; genus hordei est,quod illi distichum, Galaticum nonnulli vocant, ponderis & candoris eximii,adeò vt tritico mixtum,egregia cibaria familiæ præ-

Ciceronis erratum in Catone.

beat. Seritur circa Martium menſem. Diſtichum hordeum vocat, & Galaticum, hoc eſt Gallicum, quod culmum habet binis verſibus ariſtatum, cuiuſmodi eſt noſtrum. Hoc Columella reliquo ponderoſius eſſe dicit. Quare conturbari nos Pliniano hoc verbo non oportet, quaſi iis quæ diximus ex eodem ipſo Plinio, refragante. Extat in actis Decurionum huius vrbis, medimnum lectiſſimi tritici appenſum iuſſu Decurionũ fuiſſe, inuẽtũmq́ eſſe pondus centum & ſedecim librarum. quæ ratio efficit in modium vndeuicenas libras noſtras & trientes. Proxima nota in modios vndeuicenas libras & ſextantes non exceſſit. Sed propterea ego minus pondus inueni, quòd modium Romanum ſecutus ſum, non Pariſinum. At inter amphoram Romanam & noſtrum quadrantẽ tantum intereſſe teſtatus ſum, quantum inter menſuram raſam & cumulatam. Quòd autem libræ Romanæ modum deprehenſum habeamus, ex iis quæ de re nummaria diximus, ſatis intelligitur. Poteſt tamen id & aliis adminiculis probationum confirmari. Columella lib. vii. de cibariis aratorum boum loquẽs, Martio & Aprili debet ad fœni pondus adiici, quia terra proſcinditur. ſat erit autẽ pondo quadragena ſingulis dari. Quadraginta pondo Romana, noſtra ſunt triginta. Fœni autem faſces apud nos, ſi iuſti ſint ponderis, duodenas libras pendẽt, & interdum ternasdenas. At huiuſcemodi binos in dies cum auenæ ciſtellis tribus equi ſinguli ſarcinarii aut iugales poſcũt, qui quidem ſint mediocri magnitudine. Hi duas & triginta libras Romanas pendẽt. Trecenas autem libras bubus ſingulis ſufficere Ianuario & Februario Columella affirmat: Martio autem & Aprili quum labor intenditur, quadragenas, aut quũ grani eſt penuria. Ita hac parte libræ Romanæ ad noſtram relatæ analogia congruit. Sextarius igitur Romanus eam menſuram capit, vt diximus, quam ternos ſextariolos lingua noſtra appellat. Sed abſurda eadem lingua appellatione vtitur cum ſextarium vocat ſextam ac triceſimã partem modii noſtri vinarii, qui octies amphorã capit, præſertim cum ſemiſextarium appellemus paruulam menſuram, & omnium quæ veneant minimam, id eſt ſecundam & triceſimam ſextarii noſtri, quam ego ſextariolum voco. Id tamen vocabulum, id eſt ſemiſextarium, in vſum linguæ noſtræ vernaculæ ex eo veniſſe puto, quòd Græci cotulam, id eſt heminam, hemixeſtũ appellant, vt auctor eſt enarrator Ariſtophanis, & Suidas. ad quam vocẽ Græcam alludere videbitur hic vernaculus ſermo, nõ ad dimidium ſextarium, ſiquis attentè conſiderarit. Verumenimuero ſextarius Romanus in duodecim cyathos diſtribuitur. Ad cuius rei pleniorem intelligẽtiam præfari illud habeo, quod penè omnibus notum eſt, antiquos cum hilariori cõuiuio ſeſe ad potus ſolutiores inuitabãt, tot cyathos hauſtibus ſingulis ebibere ſolitos, quot erant literæ nominum amicarum: à quo more illud epigramma Martialis emanauit in primo libro,

Pond' tritici. | Equorum ſarcinariorum & iugalium paſtus. | Sextarius Romanus | Semiſextariolus. | Hemixeſtos. | Mos Sympoſiacus antiquorũ.

F G H I K

Næuia ſex cyathis, ſeptem Iuſtina bibatur,
Quinque Lycas, Lyde quatuor, Ida tribus.
Omnis ab infuſo numeretur amica falerno.

Inde autem inuenta ſunt vocabula triens, quadrans, quincunx, ſeptunx, & reliqua,

A reliqua, quæ non magis pocula quàm mensuras significant: id quod apertè ex eodem poëta libro octauo Epigrammatũ nobis datur intelligendum,

Det numerum cyathis, Instantis littera Ruffi:
Autor enim tanti muneris ille mihi.
Si Telethusa venit, promissaque gaudia portat,
Seruabor dominæ Ruffe triente tuo.
Si dubia est, septunce trahar: si fallit amantem,
Vt iugulem curas, nomen vtrunque bibam.

B Septuncem pro haustu septem cyathorum dixit, tot enim sunt elemẽta in recto Instantis: & trientem pro phiala & haustu quatuor cyathorũ. Et rursus in vndecimo quincuncem pro quinque cyathis, & bessem pro octo.

Quincunces & sex cyathos bessemque bibamus,
Caius & fiat Iulius & Proculus. Et libro duodecimo,
Poto ego sextantes, tu potas Cinna deunces:
Et quereris quòd non Cinna bibamus idem.

Deunces, vndenos cyathos intelligit, vt sextantes binos. Hinc factum est vt nomina illa poculorum apud autores celebrentur, vt libro primo dixi-
C mus. Nunc autem sic colligo: cum sextarius Romanus in duodecim cyathos diuideretur: ea verò eius vasis quam pintam dicimus, sit mensura, vt qui tantum vini etiam primarii quotidiano prandio bibat, vinosior dici iure non possit: qui autem dodrantem eius nõ excedat, id est ternos sextariolos, parcus vini fortasse, aut certè sobrius dici mereatur: non potuisse sextarium Romanum in tot cyathos commodè diuidi, si minor is ea mensura fuisset, quam dodrantem appellaui. Cum enim trientem quadrantémque poculorum vocabula apud Iuuenalem & Persium & Celsum legimus, ego legitimam mensuram intelligo, quæ vno haustu biberetur. Reliqua
D nomina infra supráque, mensuras magis quàm potoria vasa fuisse puto. Nam & apud Celsum quadrans pro modico potu ponitur, Si quarto (inquit) die cum horrore febris reuertitur, vomere oportet: deinde modicum cibum sumere, vinię quadrantem. Et libro primo, Post vomitum si stomachus infirmus est, paulum cibi, sed huius idonei, gustandum: & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi sunt. Cyathos hic dixerat quod quadrantem in superiore exemplo dixit. Et alibi, At qui tardè concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quíve propter ardorem aliquem noctu sitire consuerunt, antequam conquiescant, duos trésve cyathos per tenuem fistulam bi- Cyathus.
E bant. Dioscorides de absinthio, καὶ ἀνορεξίας καὶ ἰκτερικὰς θεραπεύει τὸ ἀφέψημα αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαμβανόμενον ἐς πλῆθος κυάθων τριῶν. Decoctum eius, cibi fastidia, & arquatum morbum sanat, si quotidie terni cyathi ebibantur. Ternos cyathos pro mediocri potu dixit, qui vno haustu sumatur. Et libro tertio Celsus de curatione lentarum febrium loquens, At si diu frigus est, & torpor, & iactatio corporis, non alienum est in ipsa febre dare mulsi tres aut quatuor cyathos, vel cum cibo vinum benedilutum. Idem de insanientibus loquens, totum sextarium impleuit, Opus est autem cibo infirmo, maximéque sorbitione: potione aquæ mulsæ: cuius ternos cyathos bis hye-

me, quater æstate dedisse satis est. His verbis in singulos potus ternos cyathos febricitanti constitutos intelligimus, & per dies singulos sextarium. Alibi de cardiacis loquens, Si verendum est ne deficiat, tum & intrita ex vino, & hoc ipsum austerum quidem, sed tamen tenue, meracum, egelidum, subinde & liberaliter dandum est adiecta polenta, si modò is æger parum cibi assumit: idq; vinum esse debet neque nullarum virium, neque ingentium. rectéque tota die ac nocte vel tres heminas æger bibet: si vastius corpus est, plus etiam. Tres heminas diurnas Celsus cardiacis statuit, nisi vastioris sint corporis, & vini meraci. De quibus Plinius loquens libro xxiii. Cardiacorum (inquit) morbo vnicam spem in vino esse certum est. Dari vtique non nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedente alio potu, id est non nisi sitienti, nec nisi in desperatione summa. Hoc Iuuenalis significat cum inquit, F G

Iuuenalis.

Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.

Tres heminæ sesquisextarium explent. Ex quo apparet iustam propemodũ potus mensurã homini cardiaco statutam esse. Nam cum homini sano iusta mensura sit sextarius in singulos epulatus, cardiaco nouenos cyathos statuit, vel senos, id est binos quadrantes si ter epulantes cardiacos intelligamus. Et de cœliacis, Obseruandum (inquit) nequis aut cibus aut humor vniuersus detur, sed paulatim. Ergo per interualla temporis sat est cyathos binos ternósve sumere, & cibum proportione huius. Et inferius, Potui verò aqua pluuialis decocta, sed quę per binos ternósve cyathos bibatur. Cyathis autem antiquos potus sui mensurã metiri solitos etiam inter epulas, ex eo coniicio, quòd serui quidã ad cyathos stare vel esse dicebãtur, vt serui ad limina, & ad pedes. Trãquillus in Cæsare, Sed C. Memmius etiam ad cyathum & vinum Nicomedi stetisse obiecit. Iuuenalis Satyra decimatertia, H

Ad cyathũ stare.

Nec puer Iliacus, formosa nec Herculis vxor Ad cyathos. I

Hoc Græci κυαθίζειν dicunt, quo verbo Plautus in Menech. vsus est, Non scis quis ego sim? qui tibi sæpissime cyathisso, apud nos quando potas. Cyathus à Græcis ob id etiam ἀρυτήρ, & ἀρυστήρ, & ἀρύστιχος, & ἀρύταινα dicitur, & à quibusdam οἰνοχόη: quæ omnia vocabula ab hauriendo vel fundendo vino dicta sunt. Stare igitur à cyathis à Latinis dicti sunt, quos Græci οἰνοχόους appellant. Apuleius pocillatores vocauit. Pincerna non ausim affirmare probum esse vocabulum, etiam si Asconius in prætura vrbana vsus est, si vera sunt eo in loco exemplaria. Pincerna à Græco deducitur, cui conuiuæ dicunt identidem, πίνειν κίρνα, pinin cirna, id est misce vinum, vel tempera vinum, vt bibam. Honestum id olim munus fuisse docet Athenæus lib. x. qui apud Græcos morem fuisse tradit, vt nobilissimi iuuenes in conuiuiis sacris publicis id munus obirent: nec minus apud Romanos: καὶ παρὰ Ῥωμαίοις δὲ οἱ εὐγενέστατοι τῶν παίδων τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐκπληροῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν. Est autem cyathissare, vt ex eodem Athenæo nouimus, κυάθῳ οἰνοχοεῖν, id est cyatho vinum bibendum admetiri. Quare Athenienses in conuiuiis solutioribus inuicem propinantes, cyathos amicitię, & cyathos amoris, & cyathum Demetrii nominatim poscebant, singulis potionibus, K

Cyathi gręcè nomina.
Oenochoę
Pocillatores.
Pincerna.
Cyathissare quid sit.
Cyathi amicitiæ & amoris.

A tionibus, vt quaternos amicitiæ, & ternos amoris propinantes, & cyathum præterea Demetrii vel Antigoni, qui duo extremi ab assentatione inoleuerunt, exolescente prisca Atheniensium libertate & generositate, vt idem auctor prodidit libro sexto de adulatoribus loquens. Persius, Cyathus Demetrii, Antigoni.

Sed tremor inter vina subit, calidumq; trientem Excutit è manibus: Plinius pro mensura posuit, Siluestrium quidem prunorum baccæ vel è radice cortex in vino austero si decoquantur, ita vt triens ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt, id est vt quatuor cyathi ex sex supersint. Tra-

B quillus in Augusto, Vini quoq; natura parcissimus erat. nō amplius ter bibere eum solitum super cœnam in castris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. Postea quotiens largissimè se inuitaret, senos sextantes non excessit: aut si excessisset, reiiciebat. Senos sextantes pro sextario dixit, sed significare voluit, senis haustibus sextarium tantum bibere eum solitū. Philippus Beroaldus diligēs enarrator, ac multæ lectionis, sextantes senos sex pocula intellexit binas vini vncias continentia: sicut & apud Martialē trientes & quincunces deinceps. Antonius Sabellicus eo in loco, senos sextantes (inquit) ad mensuram, an ad pondus referas, in dubium venire potest. sed Beroald°.

C melius ad mensuram, vt sit sextans mensuræ genus, vt quincunx apud Martialem. Beroaldi opinio nec Pliniano dicto nec nostro conuenit, si tamen ita Plinius scriptum reliquit, vt cyathus pendeat per se drachmas decem, & hemina sexaginta. quippe Pliniana ratione sextarius centum & viginti drachmas trahit: at Beroaldus duodecim vnciarum senos sextantes esse dixit, id est sex & nonaginta drachmarum, quos planum fecimus ex Martiale duodenos cyathos significare. Quare insignis hæc fuit hallucinatio, & penè par illi de sestertio. Calderinus vir ingeniosus, & grauis enarrator, nouo genere hallucinatus est apud Iuuenalem Satyra.vi. illo in loco, Calderin°.

D De quo sextarius alter Ducitur ante cibum.

Sextarius alter (inquit) id est duo sextantes, videlicet arbitratus sextarium à sextante dictum, non à sexta congii parte, cum sextarius sexies sextantem capiat, sextans non magis duas vncias, quàm sextam cuiusque rei partem significat. Sed horum verborum significatio à nullo, quod sciam, rectè ac planè adhuc enarrata est. Romani autem sextarium quasi legitimam ac quotidianam virilis potus mensuram statuentes, ab eo quasi ab asse incipientes, reliqua vocabula partes eius fecerunt, quomodo & nos pintam virilem mensuram ponentes, semissem eius parcis vini destinamus, dodran- Potus nostri ratio.

E tem autem continentibus, quadrantem ægrotis, sesquipintam bibacibus, in quotidiano quidem conuiuio. Augustus igitur vini parcissimus dictus est à Tranquillo, qui super cœnam plerunque ita sibi temperabat, vt ternos sextantes, id est dimidiatam aliorum mensuram biberet, & cum licentius bibere statuerat, sextarium non excederet, ac ne excedere quidem posset citra reiectionem: quippe vir infirma valetudine, ac graues & periculosas valetudines per omnem vitam expertus, vt auctor est idem Tranquillus. ob id etiam cibi minimi, adeò vt ante initum vel post dimissum conuiuium solus cœnitaret, cum pleno conuiuio nihil tangeret, quò certiorem ratio-

nem cibi potúsque teneret. Hoc mihi conuenire videtur cum eo quod diximus, vt qui vini modicè sit appetens, dodrantem nostrum, id est ternos sextariolos quotidiano conuiuio bibat: qui si etiam quadrantem huic addat, vt plenam mensuram nostram bibat, quam pintam dicimus, ne sic quidem vinosus dici debeat, & tamen hæc mensura sedecim cyathos implet. F
Hoc cum exactè considerarem, dodrantem iam dictum, quem sextarium Romanum esse dico, in treis trientes diuisi totidem calicibus sumptis, & rursus in quatuor calices quadrantales æquis distributionibus: quo facto eum esse captum mensuræ cognoui, vt qui firmo stomacho sit, & interdicto medicorum non prohibeatur quo minus ducere possit ex œnophoro quantum sitis appetat, is haustu primo cœnæ quadrantem siccare debeat, addita etiam aquæ tertia aut quarta parte, si tamen sitim expectauerit. qui autem bibacior paulo fuerit, etiam trientem. de sobriis loquor, sed de iis sobriis, qui iustum haustum diluendis cibis ducere soliti sunt, quales plerique sunt nostratium hominum, quibus quidem vini potus vitio non vertitur, id est qui inter vinosos non censentur. nullus enim modus temulentiæ assuetis & perpotatoribus constitui potest. nec rursus de iis loquor qui semper siticulosi pytissantium more gustatorum linctu magis quàm potu villum transmittere solent. Omnino quadrãtem stomachi firmę constitutionis, trientem etiam sitibundi modum cum aquæ rata portione esse dico, idq; intra temperantiam. De vinis loquor nostratibus, id est agri Francici. Quare ab antiquis indita hæc esse nomina ternis quaternísque cyathis affirmauerim, tametsi Augustus sextantibus vtebatur, cui Antonius Musa sextantarios modulos, id est dimidio minores legitimis indixerat. quare quantum sobrii homines bibere soliti sunt quotidiano potu, tantum Augustus bibebat cum largissimè sese inuitauerat. Quòd si verum esset id quod apud Plinium legitur de hemina & acetabulo, id est sesquicyatho, sextarius centum & viginti drachmarum esset, id est minor tertia amplius parte, quàm noster dodrans, nec pintæ dimidium caperet. Hoc enim pondere probare vnicuique nostrum licet. quod quàm sit absurdum, nemo non intelligit, vt tantula mensura in duodenos cyathos diuideretur, & in solutis perpotationibus, & conuiuiorum hilaritate, cum sine lege ac sine modo bibitur, quadrantes, trientésque, & (cum plurimum) septunces pro numero elementorum nominum biberenr, quantum scilicet quisque hodie sobriorum vno impetu familiari cœna bibit. septunces enim ea ratione sextariolum nostrum non excederent, qui modulus est (propè dixerim) potionis medicamentariæ. Antiquos autem parciore vino vsos esse, non eorum est dicere, qui bicongium Ciceronem M. filium, Tricongium Torquatum apud Plinium, & apud Tranquillum potorem amphorarium legerint: quibus hodie si pares in Gallia inueniretur, monstri instar haberetur, apud quos Germanorum militum bibacitas hoc biennio inter miracula celebrata est. quotidianis enim conuiuiis singuli quaternos quartarios absumere dicebantur. qua ratione nouem conuiuę binas amphoras exorbebant. Hanc bibendi palmã æquare

Augustus Cęsar quã tum biberit.

Bicongius Cicero M. filius.

Tricongi⁹ Torquat⁹.

Germanorum militum bibacitas.

G H I K

A æquare nostrorum hominum profligatissimi vini potores numero triginta non possent, dũtaxat vt alternis diebus id facerent quod illi singulis factitabant. Quid quòd ipsa carmina quæ apud Priscianum leguntur, & secum & cum Plinio pugnant? Cum enim de cyatho dicant,

Bis quinque hunc faciunt drachmæ, si appendere tentes,
Oxybaphus fiet, si quinque addantur ad istas: alio loco ita legitur,
Nam libræ, vt memorant, bessem sextarius addet,
Seu puros pendas latices, seu dona lyęi.
B Addunt semissem libræ labentis oliui:
Selibrámque ferunt mellis superesse bilibri.
Hæc tamen assensu facili sunt credita nobis,
Nanque nec errantes vndis labentibus amnes,
Nec mersi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes, par pondus habent.

Quonam igitur tandem modo conuenit vt hemina quæ dimidiatũ sextarium efficit, sexagenas drachmas pendeat, & sextarius libram & bessem, hoc est centum & sexaginta? Si enim de cẽtum & nonagintaduabus drachmis, C seu duabus libris Romanis trientem, id est duas & triginta abstuleris, reliquæ erunt centum & sexaginta. Nos cum hoc probaremus, aqua puteali vtebamur, nec scrupulosè differentiam aquarum exquisiuimus, nec in alio liquore rem experiundam duximus, cum iam tenere veritatem videremur. Ex Græcis autem auctoribus vix rem cõstituere possumus. Pollux lib. iiii. cotulam tertiam partem chœnicis esse tradit, & medimnũ chœnicas octo & quadraginta capere, & sextarium octo chœnicas. κοτύλη δὲ τρίτον τῆς χοίνικος. ὁ δὲ μέδιμνος, χοίνικας ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα. ὁ δὲ ἑκτεὺς ὀκτώ. Hoc dictum discrepát cum versibus illis in quibus ita legitur, Cotula.

D At cotylas, quas, si placeat, dixisse licebit
Heminas, recipit geminas sextarius vnus:
Qui quater assumptus fit Graio nomine chœnix. Chœnix.
Adde duas, chus fit vulgo qui est congius idem.

Pollux heminam tertiam partem chœnicis facit, hæc carmina octauam. Chus (inquit Suidas) mensura est Attica capiens cotulas octo. Festus heminam quasi hemis, id est dimidium sextarii dictam esse autumat. Rursus Suidas, μέδιμνον μοδίων ἕξ, ὅς ἐστι μέτρον ξεστῶν οβ'. ἤτοι λιτρῶν. ρή, id est medimnum modiorum senûm est, vt sit mensura xestas duos & septuaginta capiens, id est E libras centum & octo. quo dicto significatur xestẽ sesquilibram pendere, id est cẽtum & xii. drachmas & semidrachmam. libra enim Attica septuagenasquinas drachmas pendet. Sic modius qui sexta pars est medimni, decem & octo librarum erit. ita sextarius quæ sextadecima pars est eius, erit quatuor & octoginta drachmarum & semissis, quod cum Plinii dicto non conuenit. quòd si litram, id est libram Atticam pro mina intelligamus, vt Hermolaus voluit, & Plinius interdum fecit, sextarius centum ac duodecim drachmarum & semis erit. quod nihilo magis conuenit. Quòd autem Plinius libram pro mina acceperit, patet ex Dioscoride vbi de

Oxymelle loquitur libro quinto, λαβὼν ὄξους κοτύλας πέντε, καὶ ἁλὸς θαλασσίου μνᾶν μίαν, μέλιτος μνᾶς δέκα, ὕδατος κοτύλας. ι. μίξας ἕψησον, ἄχρις ἂν καλῶς ἀναβράσῃ; καὶ ψύξας κατάγγισον. Hoc Plinius ad verbum lib. xiiii. sic vertit, Oxymel vocarunt mellis decem libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextariis quinque suffetuefactis decies; mox elutriatis. Quod ille minam, Plinius libram dixit: quod ille heminas decem, Plinius sextarios quinque. Rursus Plinius de eo genere vini factitii loquens, quod cenchrites dicitur, quòd ex milii semine fiat, libram & quadrantem pro mina transtulit. eum enim de adynamo factitiorum primò dixisset, ita subdidit, Proxi- G
mum fit è milii semine maturo cum ipsa stipula (libram & quadrantem in congios duos musti macerant) & post septimum mensem transfuso. Dioscorides, δεῖ δὲ λαμβάνειν τὴν πόαν σπέρματος πλήρη, πέπειρον σὺν τοῖς κλάδοις, καὶ μνᾶν μίαν βάλλειν εἰς οἴνου. β. ἐᾶν δὲ ἑπτὰ μῆνας, καὶ οὕτω μεταγγίζειν. Accipere autem oportet hærbam semine plenam maturo cum ramulis, & eius vnam minam in vini congios binos mittere, & sic septem mensibus relinquere, ita à septimo mense diffundere. Sed corruptè apud Dioscoridem Cestrites & Cestros pro Cenchrites & Cenchros in libris impressis legitur: sic enim legi debet, τὸν κεγχρίτην, quum Plinius milium dicat. verius est tamen Plinium H
errore exemplaris deceptum, Cenchritem pro Cestrite intellexisse. Est autem cestrum Latinè betonica hærba dicta, vt in Dioscoridis libro quarto apparet in principio, qui psychotrophum alio nomine vocat vtrobique, quasi hærbam frigidis locis gaudentem, quæ hodie sic agnoscitur, ex qua fit vinum betonicatum. Hoc autem Plinii dictum vel ex Dioscoride, vt multa alia, versum est, vel ex alio auctore, qui iisdem verbis cum Dioscoride scripsit. Hoc enim non satis constitui potest, vtrum Plinius

Dioscoridis locus.

Dioscoridem legerit, quem vt identidem iisdem verbis sequitur, sic nusquam nominatim citat, ita vt nonnunquam à Dioscoride accepta dissimu- I
landi furti gratia transformare videatur, vt in hoc loco: interdum alium secutus videatur, sed vel à quo Dioscorides transcripserit, vel ille à Dioscoride. Plinius Latinum hominem Sestium Nigrum medicinæ diligentissimum appellat, de Castoreo loquens libro tricesimosecundo: qui Niger Græcè scripsit, cum Plinii verba cum Dioscoride collata, ex ipsius Dioscoridis libro traducta esse videantur. Nam Dioscorides Nigrum in hoc secutus non videtur, cum eum inter Asclepiadas recensens improbet: & is tamen à Plinio etiam citatur vbi Salamandræ meminit libro vicesimo nono, his verbis, Sestius venerem accendi cibo earum, si decoctis inte- K
raneis & pedibus & capite in melle seruentur, tradit: negátque extingui ignem ab iis. Dioscorides libro secundo, σαλαμάνδρα ζῶόν ἐστι σαύρας. ἔστι δὲ νωχελὴς, ποικίλον, μάτην πιστεύον μὴ καίεσθαι. Et inferius, φυλάσσεται δὲ ἐν μέλιτι ἐξεντερισθεῖσα, τῶν ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεθέντων εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν. Hæc verba ita cum Plinii verbis congruunt, vt ab eodem auctore vterque sumpsisse videatur, quo modo & à Crateua vterque sumpsisse aliqua non dissimulat. Alibi Plinius de Opobalsamo loquens, Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo vnam concham impleri iustum erat. Omni vero fœcunditate

An Plinius Dioscoridem legerit.

Sestius Niger.

Salamandra

A eunditate è maiore horto congios senos, è minore singulos, & cum duplò
rependebatur argento: vel potius eum & duplo, vt in emendatioribus. Hoc
Dioscorides non ad tempus Alexandri refert, sed ad suum, his verbis, ῥεῖ δὲ
ὀλίγον, ὡς καθ' ἕκαστον χρόνον μὴ πλεῖον ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ χόας συναθροίζεσθαι, πωλεῖται δὲ ἐν τῷ τό-
πῳ σταθμὸς αὐτοῦ πρὸς διπλοῦν ἀργύριον. Fluit tenui gutta & pauca, ita vt vnoquo-
que anno non amplius quàm seni aut septeni congii colligantur. cum ven-
ditur ibi, duplici argẽti pondere rependitur. Cum Plinius idem eum Dios-
coride dicat, apparet tamen eum alium auctorem secutum: sed ex eo resti-
B tuendus Plinius hoc modò, Omni verò fœcunditate è maiore horto con-
gios senos singulis annis. Quonam modo enim ex singulis conchis congii
seni fierent? Et præterea absurdum esset Plinium de singulis diebus id dixis-
se, cum duplo argento rependeretur. Quòd si nihil addere volumus, existi-
mo sic legendum, Anni verò fœcunditate, hoc est totius anni etiam fertilis
fœtu. Verùm hæc de Plinio & Dioscoride obiter dicta sunt. Credo tamen
Plinium Latinos etiam auctores aliquos obseruasse, & ob id miscellaneas
interdum descriptiones tradidisse, quæ nec planè cum Dioscoride conue-
niant. Hoc igitur in loco Plinius libram Atticam & quadrantem pro cen-
C tum drachmis, id est pro mina dixisse videtur, siue hoc innouare ei visum
sit, siue ex Græco alio acceperit, qui litram scripsisset, id est libram, & dra-
chmas vigintiquinq;, qui est quadrans non libræ sed minæ. Nam alioquin
Plinius parum religiosè Græca hæc vertisse videtur, aut certè parum con-
státer, siquis diligẽter animaduertat. Theodorus Gaza vir doctissimus vtra-
que lingua, chum siue choa, sextarium transtulit, & hemichoum semisexta-
rium, diuum Hieronymum in hoc imitatus, qui Ezechielis quarto, choeis
Atticos duos, Italicos duos sextarios esse dixit. Interpres Aristophanis in
Equitibus, χοῦς μέτρον ἀττικὸν χωροῦν κοτύλας. ιβ. Chus (inquit) mensura est Attica ca- Chus.
D piens heminas octo. quod cum versibus illis non congruit, qui choa duo-
denas cotulas capere tradunt: vt idem sit congius & chus, quod Plinius iti-
dem in superiori exemplo voluit. Athenæus libro decimo de temulẽtia lo
quens, inter maximè vinosos homines Alexandrum enumerat. auctorem
autem citat Ephippium in libro de Alexãdri & Hephæstionis funere. Erat Alexand. Magnus
(inquit ille) inter Macedones Proteas bibẽdi certamine clarus. hunc in cõ- vinosus,
uiuio Alexander poculo bicongio prouocauit (bicongium nunc appello Proteasq;.
quem ille dichum Græce dixit) Quum igitur Alexander bibisset, Proteas
Rege multum laudato, qui egregiè tantum calicẽ exorbuerat, & ipse quoq;
E ea fide atque integritate bibit, vt ab omnibus plausu exciperetur, Ἀλέξανδρος
γοῦν αἰτήσας ποτὲ ποτήριον δίχουν, καὶ πιὼν προὔπιε τῷ Πρωτέᾳ, καὶ ὃς λαβών, καὶ πολλὰ ὑμνήσας
τὸν βασιλέα, ἔπιεν, ὡς ὑπὸ πάντων κροταλισθῆναι. Mox Proteas eodem poculo cum
Regem prouocasset, bibissetq;: Alexander generosè conatus iterum calicẽ
eundem ducere, cum partem iam traxisset, resupinata in lecti puluinar cer-
uice, poculum manibus emisit. quo ex certamine in valetudinem incidit,
à qua tandem iugulatus est, vt Ephippius tradidit, qui ab aliis historicis in
hoc dissensit. eum enim veneno sublatum dicunt. Fabularem autem eam
historiam esse ex eo cõiicere licet, quòd subdidit id regi cõtigisse ob The-

bas oppugnatas, videlicet infenſo Liberi patris numine, qui Thebis natus F
eſſe dicitur, καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανε, τοῦ Διονύσου φασὶ μηνίσαντος αὐτῷ, διότι τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὰς Θήβας ἐξεπολιόρκησε. Idem Athenæus alibi eodem libro, Μίλων ὁ Κροτωνιάτης ὥς φησιν ὁ Ἱεραπολίτης Θεόδωρος ἐν τοῖς περὶ ἀγώνων, ἤσθιε μνᾶς κρεῶν εἴκοσι, καὶ τοσούτους ἄρτους, οἴνου τε τρεῖς χόας ἔπινε. Milo Crotoniata, vt auctor eſt Theodorus Hieropolitanus in libris de certaminibus Græciæ, minas viginti carnium, & totidem panis eſitabat: & tres congios vini bibebat. Congius, id eſt chus, in hoc & ſuperiore exemplo idem non fuiſſe videtur, cum Milo vna cœna tres congios abſumeret, & Alexander vno hauſtu duos biberet. Oportet enim eam G
menſuram liquidi congruere cum pondere aridi pulmentarii & panificii. Varietatem igitur eam efficit auctorum diuerſitas, qui menſuras quiſque patriæ ſuæ ſecuti ſunt, aut eorum certè de quibus locuti ſunt. Xeſtes autem quid ſit apud Græcos, non facilè dixerim. Dioſcorides de Chriſto lacte loquens, λύει δὲ πρὸς τὸ μὴ ὑπερζεῖν τὸ γάλα ἐν τῇ ἑψήσει, συνεχὲς ἐκ ψυχροῦ ἀποβαφῆς ὁ χάλιξ τῆς χύτρας, καὶ ξέστου ἀργυροῦ πλήρης ὕδατος ψυχροῦ καθιέμενος. Hoc Plinius lib. xxviii. ſic tráſtulit, Quum feruet, ne circunfundatur, præſtat cyathus argenteus cum frigida aqua demiſſus, ita, ne quid infundatur. Cyathum Plinius pro Xeſte dixit. Alibi ferè ſextarium vertere ſolet, vt lib. xiiii. Fit abſinthites in. xl. ſextariis muſti abſinthii Pontici libra decocta ad tertias partes, vel ſcopis abſinthii in vinum additis. Vbi refragantibus omnibus exemplaribus, ex Dioſcoride ſic lego, Fit abſinthites. xlviii. ſextariis muſti abſinthii Pontici libra decoctis ad tertias partes. οἱ μὲν γὰρ τοῖς. μ. καὶ. η. ξέσταις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων, μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν, ἕψουσι μέχρι τὸ τρίτον ἀπολειφθῇ. Quidam autem (inquit) duodequinquaginta ſextariis Italicarum amphorarum miſcentes libram vnam abſinthii Pontici, decoquunt quoad tertia pars reſidua ſit. Et de Nectarite, ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τοῦ ἑλενίου, ὃ ἔνιοι μεδικὴν, οἱ δὲ σύμφυτον, οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμον, οἱ δὲ ὀρέστιον. ῥίζης ξηρᾶς οὐγγιῶν. ε. ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον καθὲς εἰς χοῦς. ς. γλεύκους. Plinius totidem pe I
nè verbis, Inuenitur & Nectarites ex hærba quam alii helenium, alii medicam, alii ſymphyton, alii idæon & oreſtion, alii nectareum vocant, radice ponderis X L denariorum in ſextarios ſex muſti addita. Hoc tãtum refert, quòd ille quinque vncias dixit, Plinius autem quadraginta denarios, ea ratione, qua centum denarii minam efficiunt, vt ſæpe diximus. Sed illud aduertendum, quòd chum pro ſextario Plinius intellexit, quum alibi (vt diximus) pro congio acceperit, de miliato vino loquens, quo modo & vbi de myrtite loquitur. nam quum Dioſcorides dicat, δεῖ λαβόντα τῆς μελαίνης μυρσίνης τοὺς ἀκρέμονας, βάλλειν εἰς τοὺς τρεῖς τοῦ γλεύκους χοᾶς: Plinius, Græci (inquit) myrtitẽ K
hoc modo faciunt: ramis teneris cum ſuis foliis in albo muſto decoctis tuſis, libram in tribus muſti congiis deferuere faciunt. Congios nunc tranſtulit choas, quum prius ſextarios vertiſſet. Rurſus Dioſcorides de Rhodite, ῥόδων ξηρῶν κεκομμένων μνᾶν μίαν ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον, καθὲς εἰς γλεύκους ξέστας. η. μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας διυλίσας μετάγγιζε. id eſt, roſæ aridæ contuſa folia ad minam vnam in linteolum alligata demittito in muſti ſextarios octonos, & poſt tres menſes percolatos in aliud vas transferto. Plinius autem ſic, Roſæ foliis tuſis, in linteoloq; in muſtum collatis cum ponduſculo vt ſidat, X L pondere denariorum

Milonis voracitas.

Congii diuerſa acceptio.

Plin. locus

A nariorum in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Huc
locum immutauit Plinius, vt nec Dioscoridem, nec eundem cum Diosco
ride auctoré secutus primore sensu videatur. Dioscorides præcipit in octo-
nos sextarios musti minam vnam rosæ tusę coniici, Plinius in sextarios vi-
cenos quinque vncias. Quare fieri potuit, vt Plinius vel librarii vel à manu
serui vitio notam minæ pro nota vnciæ intellexerit, & xestas pro cotulis
acceperit. sic fit vt quum singulas vncias rosę tusæ octonis heminis vini suf
ficere existimarit, quadraginta denariorum pondus, id est quinque vncias
B quadragenis heminis statuerit, quum ad verbum referre Dioscoridis locũ
nollet, aut eius quem Dioscorides secutus est. Idem, E napis fit X denario-
rum pondere in sextarios binos musti addito. Dioscorides, βουνίου οὐγκίας δύο κό-
ψας, κάθες εἰς κοτύλας γλεύκους τέσσαρας, id est, napi vncias duas cõtusas in quatuor
musti cotylas demittito. Secundum hoc non decem denariorum, sed sede-
cim legendum est apud Pliniũ. In antiquis exemplaribus numerus ille cor-
ruptus est, vt in quibusdã desit, in nõnullis duûm nõ decẽ legatur. Verùm
Plinius libẽs facit vt octo denarios pro vncia dicat. Quòd autẽ Plinius mo
dulos & numeros ex Dioscoride mutet interdũ, seruata tamen proportio-
C ne, exemplũ est in mẽtione hyssopitæ. Similiter (inquit) fit hyssopites è cili-
cio hyssopo vnciis tribus in duos congios musti cõiectis, aut tusis in vinũ.
Dioscorides, ὑσσωπίτης ὁ ἐκ τοῦ κιλικίου ὑσσώπου κάλλιστός ἐστι. δεῖ δὲ εἰς τὸ κεράμιον τοῦ γλεύκους
λίτραν μίαν τοῦ ὑσσώπου κεκομμένων τῶν φύλλων περιδιδόναι. Hyssopites (inquit) qui ex
hyssopo cilicio fit, optimus est. addere oportet amphorę musti libram vnã
hyssopi foliorũ cõtusorum. Hoc Plinins mutatis (vt diximus) modulis ver-
bisq; retulit. Idem est enim in amphoram, id est in octo & quadraginta se-
xtarios libram vnam hyssopi cõniicere, & in duodenos sextarios, hoc est bi
nos congios, quadrantem, id est vncias treis. Hic obiter adnotandum, cera- Ceramiũ.
D mium Græcum idem esse quod amphoram : quod & eodem auctore pla-
num fit in mẽtione absinthiati vini, quam suprà posuimus. Dioscorides de
Elelisphacite, οὐγκίας η. ἐλελισφάκου εἰς γλεύκους ἀμφορέα ὅ ἐστι κεράμιον, κάθες. id est, sal-
uiatum ita conficitur, si vncias octonas saluiæ in musti amphoram, quod
ceramium dicitur, demiseris. Idem Plinius de aromatite, Fit apud alios nar-
di & malobathri selibris in musti congios duos additis. Dioscorides, ὁ δὲ διὰ
συριακῆς νάρδου καὶ κελτικῆς καὶ μαλαβάθρου σκευάζεται οὕτως. ἑκάστου ἡμίμναιον λαβὼν εἰς δί-
χουν γλεύκους κάθες. Dichum, id est choas duos, Plinius haud dubiè congios bi-
nos transtulit. Dioscorides, ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω. λαβὼν τὸ ἀγρίας ἀμπέλου τὸ
E ἄνθος βρυώσης ξηρὸν, μνᾶς δύο εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας. λ. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Hoc
Plinius sic vertit, Fit è labrusca, hoc est vite syluestri, quod vocatur œnan-
thinum. flores eius libris duabus in musti cado macerati post X X X dies
mutantur. quod Dioscorides metretã dixit, Plinius cadum transtulit: quod
& ipsum Græcum est, sed vtroque nostri vtuntur. Metreta enim Cato & Metreta & cadus.
Columella vtuntur. est autem congiorum decem, vt auctor est Dioscori-
des libro quinto his verbis, ἔστι δὲ ὁ μετρητὴς χόες δέκα. Decem autem congii sexa
ginta sextarios valent, id est amphoram & quadrantem. Pollux tamen in
decimo de vocabulis ait Cratinum comicum metretam amphoram appel-

laſſe. Idem etiam Philochorum tradit in libro quem de lingua Attica compoſuit, ſcripſiſſe, cadum & amphoram apud antiquos idem fuiſſe, ideóque hemiamphorium, id eſt ſemiamphoram, etiam hemicadum dictum: verùm Epicharmum, cadum & amphoram vt diſtincta poſuiſſe. In carminibus quæ apud Priſcianum leguntur, cadus & amphora Attica pro eodem ponuntur his verbis, F

Attica præterea dicenda eſt amphora nobis
Seu cadus: hanc facies, noſtræ ſi adieceris vrnam.

Quibus verbis ſignificatur Atticam amphoram & cadum ſextariorũ duorum & ſeptuaginta fuiſſe, id eſt duodecim cõgiorum: quo fit vt Attica amphora hemiolia Romanæ fuerit amphoræ. Ego Dioſcoridis opinioni accedere malim. De Græcis igitur quibuſdam vocabulis nihil fixum ſtatuere poſſumus, quandoquidem Plinius id præſtare nõ potuit, quippe quum nec ipſis Græcis de ea re conueniat, quæ pro locorum vrbiumq; varietate, ac temporum fortaſſe, idẽtidem euariarunt. nam & in hac vrbe (vt diximus) tot menſurarum ratio à vicorum aut certè regionum magiſtris repoſcenda eſt, quam nemo vnus tenet. Sed nec libram Græcam Plinius à Latina diſtinxiſſe manifeſtè videtur, quod meminerim me adnotaſſe. Hoc tamen tenebimus, amphoram & ceramiũ eandẽ eſſe menſurã, vt metretam & cadum, quod verbum apud Plinium & alios noſtros ſæpe legitur. Si quis tamen animaduertat orationem Demoſthenis quæ πρὸς τὴν λακρίτου παραγραφὴν inſcribitur, mirabitur precium vini importati in Pontum ex vrbe quadam Thraciæ, talentum argenti ſtatui, etiam cum naulo & apparatu neceſſario, & tot ceramia icoſoro naui importata eſſe, id eſt, εἰκοσόρῳ, licet Athenæus in quinto ἀντὶ τοῦ εἰκοσήρους vſus ſit, de Hieronica naue loquens, τὰ δὲ τρισχίλια ταῦτα κεράμια ἄγεσθαι εἰς τὸν πόντον εἰκοσόρῳ. Quibus verbis coniicere licet ceramium Atticum Demoſthenis tempore minus fuiſſe amphora Romana. nisi potius intelligamus ceramia Thracia non Attica ex vrbe Menda in Pontum importata. In qua oratione ſtamnum & ceramiũ pro eodem ponit. Medimnũ etiam tenebimus ſex modios capere, id eſt duodequinquaginta chœnicas, ſeu duodequinquagies binos ſextarios. Porrò ſextariũ medimni, id eſt modium, octo chœnicas efficere, id eſt ſedecim ſextarios. nam hemimedimnus quatuor & viginti chœnicum eſt, cuius bes triteus à Græcis diſſyllabo nomine nuncupatur, id eſt tertiarius, ſedecim chœnicas continens, & duos & trigiuta ſextarios. Triens antem hecteus itidem diſſyllabo nomine dicitur, octo ſcilicet chœuicas capiens, ſic ab eis dictus, quòd medimni ſit ſextarius. Quatuor chœnices hemihectum dicitur, id eſt ſemiſextarius medimni, quod & hemihecteum dicitur, vt apud Ariſtophanem Nubibus, περίδου νυν ἐμοὶ εἰ μὴ τετράμετρόν ἐστιν ἡμιεκτέον, id eſt, fac nunc mecum ſponſionem ni tetrametrum ſit ſemiſextarius. ſemiſextarium tetrametrum appellat, id eſt quatuor menſuras continentem, quatuor chœnicas ſcilicet. Eſt autem comica alluſio ad carmen tetrametrum. Nam quod Socrates de pedibus dixerat poeticis, id Strepſiades poëticæ ignarus ad chœnicas retulit, quaſi alia metra menſuraſq; non noſſet, quàm vaſcularia. ex cuius poëtæ G H I K

Ceramiũ Thracicũ idẽ quod ſtamnum.

Chœnix, τριτεύς.

ἑκτεύς.

ἡμιεκτέον.

enarratore

A enarratore & ex Pollnce illam medimni diuisionem collegimus. Quanquam hoc cõfirmat Harpocration in Lexico oratorio in verbo ἡμίεκτον. qui etiam medimnum chœnicas duodequinquaginta capere dixit: & modium qui ἑκτεὺς appellatur, octo chœnicas. Quòd si medimnus sex modios Italicos capit, vt locupletissimis testibus comprobatũ est: quum sextarius medimni sint octo chœnices, chœnicem binos sextarios, & quaternas cotulas capere necesse est. modius enim sedecim sextarios capit. Nec cõsentaneum est id quod à Polluce dictum est, cotulam tertiam partẽ chœnicis esse, quasi scilicet chœnix sesquisextarius Italicus fuerit. Quo minus probanda est

B Theodori Gazę viri medici opinio, qui sextarium quodam in loco vertit. Nihil autem certius inueni quàm quod apud Hesychium legitur, qui Anastasii Imperatoris tempore scripsit, cum res Romanæ iam Græcis hominibus planè innotuissent. Cyathus (inquit ille) capit liquoris vncias duas, λίτρα ἢ κύαθος ὑγροῦ πρὸς οὐγκίας δύο. Si cyathus vncias duas capit, & sextarius igitur vncias capit quatuor & viginti, id est cẽtum nonagintaduas drachmas: & sic ad momentum extremum conuenit nobiscũ Hesychius: nec cyathus decem drachmas, sed sedecim capere comprobatur: qui numerus duode-

Theodori lapsus. Hesychius

Sextarius bilibris.

C nario multiplicatus, duas libras conficit. Hesychium autem de Romano cyatho locutum ex eo patet, quòd vncias duas Romano vocabulo dixit. Quarè confectam (vt arbitror) probationẽ habemus. Comperto enim cyathi modulo, reliqua dubia esse nequeunt. Herodotus in Polymnia, id est libro septimo, de copiis Xerxis loquens Græciam inuadentis, οὕτω πεντηκοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, καὶ χιλιάδας τρεῖς, καὶ ἑκατοντάδας δύο, καὶ δεκάδας δύο ἀνδρῶν ἤγαγε ξέρξης ὁ Δαρείου μέχρι Σηπιάδος καὶ Θερμοπυλέων. Ita bis (inquit) & qninquagies centena & octogintatria millia, & ducentos viginti homines Xerxes ad Thermopylas vsque duxit. Et paulò pòst, ὥστε οὐδέν μοι θῶυμα παρίσταται προδοῦναι

Cyathus secundum Hesychiũ.

Herodoti loc' de copijs Xerxis

D τὰ ῥέεθρα τῶν ποταμῶν ἐόντων, ἀλλὰ μᾶλλον ὅκως τὰ σιτία ἀντέχρησε θῶυμά μοι μυριάσι τοσαύταις. εὑρίσκω γὰρ συμβαλλόμενος, εἰ χοίνικα πυρῶν ἕκαστος τῆς ἡμέρης ἐλάμβανε καὶ μηδὲν πλέον, ἕνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελεομένας ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ, καὶ πρὸς τριηκοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσεράκοντα. id est, Itaque mirum mihi non videtur quorundam amninm fluenta defecisse tot hominum millia: sed quonam modo frumentum suppetierit tot hominum millibus, id verò mirum videri potest. Siquidem vt chœnicem frumenti quisq; in singulos dies acciperet, ac nihil amplius, subducta ratione inuenio centena dena millia medimnũ quotidie absumi potuisse, & trecenta præterea quadraginta medimna. Hoc loco vertendo Lau-

E rentius Vallensis vir de literis meritissimus, errore lapsus est tanto ingenio indigno. Sic enim vertit, Quo minus miror proditum esse fluenta quædam non suppeditasse: magis miror vnde tot myriadibus cibaria suppetierint. Nam subducta ratione sic comperio, si singuli qnotidie singulas frumenti chœnicas, id est semodia non amplius accepissent, absumpta fuisse singulis diebus centum millia medimnorũ, & trecentos ac quadraginta medimnos: qui singuli constant è senis modiis. Sic legitur in libris impressis: sed centũ & decem millia Laurentium scripsisse non dubito. Mitto igitur quòd illa verba, proditum esse fluenta non suppeditanisse, male versa sunt: quia He-

Vallen. erratum.

rodotus id affirmare videtur, amnium fluenta prodidisse, hoc est destitnisse F
exercitum tantum. Hoc igitur vt mittamus tanquam ab interprete alind agente versum, ne hoc quidem dixit Herodotus, quid chœnix, quid medimnus caperet. At Laurentius vtrunque ex persona sua interpretatus, in altero lõgè falsus est. Videamus igitur quonam modo rationem inierit, vt hæc verba ad Herodotum adderet. In vndecim myriadibus, vt locutus est Herodotus, id est in centum ac decem millibus & trecentis medimnis, mille ac centum hecatontadas, id est centenarios millium esse planum est. hanc summã sexies ducere debemus, vt ex medimnis ad modios veniamns: quo G
fit vt iam sex millia sexcenti, decem & octo centenarii millium fiant. tum eam summam rursus duplicabimus, vt ex modiis semodii fiant, id est chœnices, vt Laurentins voluit. sic fiet summa centenariorum, tredecim millia ducenti ac trigintasex. Hanc centenariorum summam si ita partiamur, vt ex centenariis millenarii fiant, quas chiliadas Herodotus appellat, fient omnino mille trecenti vigintitres millenarii, & sex centenarii, id est tredecies centena ac vigintitria millia sexcenti, homines totidem & chœnices. Restant quadraginta medimni in ducentos & quadraginta modios diuidendi, & hi rursus in quadringentos octoginta semodios & chœnicas, qui H
numerus iam dictæ summæ accedit, vt sint tredecies centena vigintiquatuor millia & octoginta. qui numerus longè abest à quinquagies bis centenis millibus, & reliquis numeris excurrentibus. Quare planum fit Laurentium Vallensem, nusquam non ferè acrem hominem & vigilantem, tamen oscitanter hunc locum traduxisse, penè nihil vt pensi habuerit, tum lectoribus Herodoti, qui Græcum non obseruant exemplar, insigniter impo suisse. sed auctorem eum cum Herodoto habemus, medimnum nõ latinè modium, sed sex modia significare, quod Politianus ignorasse videtur, & ante eum nonnulli librorum Græcorum interpretes. Quare apud Plutar- I
chum latinè versum in Lucullo quod legitur, Lucullũ penuria commeatuum pressum, quum in Mithridatem infestis copiis contenderet, triginta secum millia Galatarum duxisse, qui totidem modia tritici portarent: medimna legendum est, vt singuli senos modios gestauerint, homines præualentes corpore. Sic enim apud Plutarchnm legitur, ὅτι γαλάτας ἠγάγετο τρισμυρίους, ἕκαστον ἐπὶ τῶν ὤμων κομίζοντας σίτου μεδίμνους. Nam apud nos geruli frumentarii vulgò duodenos modios ex portu in horrea portant. quare Galatæ homines præualidi senos onere viatorio modios gestare potuerũt, qui minores erant nostris, vt suprà docuimus, quanto mẽsura rasa à cumulata distat. K
& præterea medimni illi fortasse minores erant Atticis. Vt igitur mentem Herodoti assequamur de chœnice, age fac modium nõ binas tantum chœnicas, vt Laurentius voluit, sed octonas cepisse, id quod suprà diximus: hoc posito, summa sex millium sexcentorum decem & octo centenariorum, non duplicatò tantum, sed octuplicatò crescet, fientq́; duo & quinquaginta millia nongenti quatuor & quadraginta centenarii, qui bis & quinquagies centena nonagintaquatuor millia quadringentos faciũt. Par est enim dicere, bis & quinquagies centena nonaginta millia, & bis & quinquagies millies

Plutarchi locus.

A millies centena, milliesq; nonaginta. sic in superiore numero tredecim millia ducenti centenarii efficiunt centies tredecim millia & centies ducenta, hoc est tredecies centena & viginti millia. ergo. si bis & quinquagies nonagintaquatuor milibus & quadringentis chœnicibus, quadraginta medimnos, id est ducentos & quadraginta modios addideris; & pro his octies multiplicatis, mille nongentas & viginti chœnicas, fient in summa bis & quinquagies nonagintasex millia trecenti & viginti viri, & totidem chœnices, & computatione Græcorum myriades quingentæ & vigintinonem,
B & præterea sex millia trecenti ac viginti viri. Myrias (vt sæpe dixi) decem millium numerum significat. Apud Herodotum autem numerus hominum legitur myriades quingentæ vigintiocto, & tria millia ducenti & viginti. ita fit vt numerus chœnicum superet numerum hominnm tredecim millibus & centum, quod errore calculi factum est, siue Herodoti culpa, siue emendatorum fuit. Intelligimus tamen (id quod quærimus) Herodotū censuisse chœnicem non semodium sed modii octauam partem esse. Esse autem errorem calculi in hoc loco, nō magis mirum est, quàm eo loco vbi tributorum Persidis fit mentio, vt suprà adnotatum est. Quòd autem in su
C periore calculo lapsus non sim, quanquam loco lubrico, facilè sciri potest, si quis numerum medimnûm, id est centum & decem millia trecenta & quadraginta sexies ducendo, ex medimnis ad modios transeat. sic enim iam fient sexcenta sexagintaduo millia quadraginta: quæ rursus octies ducta, vt ex modiis chœnices faciamus, fiunt in summa, quinquagies bis nonaginta sex millia trecentæ & viginti: tametsi siue vno, aut altero loco, siue in pluribus lapsus sim in summis supputandis, indulgēdam mihi veniam facilè ab optimo quoqne viro promitto, modò ne calculi errore ductus, falsò quippiam constituerim: id quod vitasse me omnino existimo. nec tamen (quæ Deprecatio ad lectores & iudices huius operis
D est humana conditio) temere aliquid affirmauerim, vt omnino regressum mihi ad maiorem etiam veniam negem, quam ne ambitiosis quidem precibus, & penè supplicibus (si res ita tulerit) exposcere grauabor: quippe quū ne eximii quidem scriptores extra aleam fuisse hallucinandi quotidie reuincantur. Quo minus ita existimari velim, quasi mihi firmius aliud præsidium actionum etiam mearum omnium esse nedum scriptionum credam, quàm in ara (vt ingenuè fatear) misericordiæ situm. Quòd si Cassiani quidam iudices tam præfracta inuenti fuerint seueritate, vt omnem mihi veniæ spem abscissam esse pronuncient (id enim vnnm vereor) candidissimū
E quéque lectorem (vt spero) licebit appellare, iisq; supremum calculum porrigere, qui ex bono & æquo ius dicunt de mulcta meritoq; scribētium. Nā iure ad eos prouocandi sublato, quotusquisque experiri audeat vel aduocata facundia fretus atque subnixus? At enim in auspicando hoc opere nullum me iudicem reiecturum esse præfatus sum, duntaxat non nescium iudicandi: nempe eo staturus omnino, quod docti censuissent. Vbi nunc igitur illa fiducia operis arbitratu omnium approbandi? Equidem non ideo hæc dicenda duxi, quòd conscientiam non eandem nunc in fine suscepti operis feram, quam iam inde ferebam à primordio, neque ille animus con-

cidit rei compertæ ſecuritate præfidens, ſed altiores ſpiritus in principio F
ſublati vt attentionem mihi facerem, peroraturo me, ſenſim ſubmittere ſe debuerunt hominum beneuolentiæ, vt ſi deducenda re in iudicium & pertractanda aliquid imprudens offenderim (vt eſt humana natura tenoris inoffenſi neſcia) id iuri certo ne obſit. Id verò ita condonari mihi poſtulo, ſi iure communi atque omnibus vſurpato poſtulo. quod ſi mihi non negatur, nihil iam lectores moror quo minus de capite & exiſtimatione mea in conſilium ſtatim eatur. Hanc enim ſortem (vt ſpero) deo bene iuuante in vrnam cõiecimus. Quapropter Mineruam Mercuriumq́ huius generis iu G
diciorum præſides, potenteſq́, vimq́ omnem imaginariam numinum, priſci æui ſuffragiis atque ſuperſtitione literarum ſtudio præfectorum, oro, ſi fas eſt, atque obteſtor, ſi liberalium diſciplinarum antiſtites ſyncera atque aſſidua obſeruantia colui, ex quo primùm, licet ſerò, his ſacris initiatus fui, huius vt iudicii euentum mihi bonum, fauſtum, felicemq́ faciat. Cuius voti compotem ita futurum me cenſeo atque expoſco, ſi omnium maximè ſtudioſiorum hoc ſacramẽtum bona fide ſuſcepi, conſtanterq́ ſeruaui: qua vel vna re maximè diis litari ſolet ipſis. Neque enim tot ſtipendiis Mineruæ faciendis æra vnquam mœrentem me, nec quæſtus ambituſq́ blandi- H
mentis à ſignis Philologiæ quiſquam vidit emanſitantem: ſed nec vxor, nec liberi eiuſdem ſacramenti fortaſſe futuri tyrunculi, procaciſſima duo ſtudiorum auocamenta, dieculam vnquam mihi vnam exemere temporis literis deſtinati, duntaxat quantũ mihi licuit à munere publico feriari. Vtinamq́ diuina benignitate commodior antehac nobis valetudo rebus cæteris competiuiſſet. Alacrem certè ac ſui iuris animum præſtiteram, earúmque rerum curis vacantem, quæ identidem interpellare literarum ſtudia dictitantur. Quin ne ſic quidem etiam miſſionem vnquam ab ſtatiuis iis caſtris poſtulare certum eſt, quorum nunquam emerita ſtipendia ſtrenuiſſi- I
mo cuique fuiſſe cenſeo: tametſi inter cauſarios profiteri multis ipſe nominibus potuiſſem, & ad rem quoquo modo immigrare faciendam: cuius ſiue conſtantiæ ſiue pertinaciæ exemplum à nullo adhuc noſtratium proditum eſſe noui. Etenim praua hominum noſtrorum opinione, temporumq́ iniquitate factum eſt, vt res iis literaria decoxiſſe videatur, qui poſt adoleſcentiam, quum cauſas ipſi poſſent actitare, aut circa patrimonium augendum quoquo modo ſatagitare, literarum ſtudiis vacare maluerunt: quod genus ociari vulgus etiam prudentum, & ceſſare appellat: videlicet cuiuſq́ operæ nauatæ fructum in numerato poſitum eſſe credentes, philoſophiæ K
philologiæq́ (qui eſt amor literatæ ſapientiæ) inania ieiunaq́ nomina cauillantes, atque iis demum decora eſſe dictitãtes, quos res atque fides per ignauiam vmbratilem ſocordiamq́ defecerint. Nuper tamen inſtauratæ vtriuſque linguæ felicitate ſtudia iuuenum noſtrorũ magnopere exarſerunt. pauci enim literarum admiratione ducti, pertinaci ſtudio multorum æmulationem excitauerunt: ſimul Italorum induſtria, qui libros in dies alios atq́ alios ediderunt, literarum bonarum nomẽ non pridem noſtris inauditum, primùm inuiſum, deinde neglectum, poſtremò feſtiuum ac plauſibile eſſe cœpit.

Stipendia facere Mineruæ, & æra nõ merere, eſt q̃ſtum nõ facere ex ſtudio literarũ, vt ij faciũt qui ſtipendia vel publica accipiunt vel priuata.

Emerita ſtipẽdia dicuntur, cũ veterani militię vacationem impetrant.

Cauſarij milites ante tempus immunitatẽ obtinẽt propter aliquam cauſam iuſtã.

Philologia.

A cœpit. Nnnc etiam eousqne honori habitum, præsertim literarum græcarum audoritate (quæ ab initio ipsæ prodigiosæ, ac propemodum diræ putabantur) vt ii qui maximè refractarii per inscitiam futnri videbantur, liberos suos iis literis institnendos iam percupidè tradant, nominatim etiam quasi ex formula cauentes, vt literis bonis probatisq; eruditi reddãtur. Hic iam est animorum habitus: tametsi paucis ad frngem bonam euadere con tingit, non ingeniorum culpa (vt Francomastiges volunt) sed hominum errore, qui paucorum annorum cultu acquiescentes, literarum & studii frn-

Frãcomastix dicitur Frãcorum hnminum obtrectator, vt Homeromastix Homeri.

B ctum in ima vena inquisitionis reconditum esse nesciunt, sicut omnium artificiorum indicaturam expolitio facit. Sed sic quoque iuuat mnltos existere, qui vel præcoci fructu studiorum gaudeant, & ad alia vitæ instituta transeuntes, partim honorem literatis habeant, partim etiam literatorum ipsi videri numerum augere velint. Est enim ea ratio animorum culturæ, vt vel serotina, vel præmatura, vel incohata tantnm, nunquam frugiperda fit. Qui autem vel quæstuariæ ætatis, vel ambitui iam maturæ & accõmodatæ dispendio, disciplinis etiam ciuilibus studere citra compendii spem insti tuant, rari inueniuntur hodie: quandò perire id omne tempus putatur mul

Frugiperdæ arbores dicuntur, qnarũ flnres vanescẽtes ad fructũ non perueniũt.

C torum opinione, quo nec res plenior fit, nec fastigium hominis crescit gerendis magistratibus. In rebus autem humanis nulla (vt quidem reor) maior est indignitas, quàm quum fortuna vndique constans, omniumq; rerũ aut plurimarum secura, literarum amœnitatem floccipendens, inertiam vt blãdam amplectitur (quod rarò non euenit) aut quum studium literarum flagrans in claris ingeniis, improbitate fortunæ, res mediocris deficit. Sed vt ad me redeam, etsi crimen nondum agnosco, eiurare tamen veniæ petitionem nolim, si ita forte commodum sit. etenim (vt est humani ingenii male firma natura) vereor necubi lapsus sim imprudens, qunm tot loca lubrica

Einrare veniæ pettitionem, est iureiurando promittere se veniã nõ petiturũ, id est ei iuri renunciare, vt quidã loquuntur.

D pertrãsierim. Sed & illud subinde recursat, ne piaculare existimetur, aut cer te suapte conditione innidiosum, me hominem nulla audoritate nixum, nullis præceptis magistrorum imbutum, maiestatem sæpe Pliniani nominis attentasse, superioris æui opinione consecrati. Quanquam non meum hoc exemplum, sed tertias iam manus (vt minimum) censorias pertulit, & sic quoque doctorum sententia longè abest vt ex reis falsi auctoribus liber ipse, imposturæq; temerariæ atque animaduertẽdæ, publicè eximatur. Quotus enim quisq; hodie flagitiis eius adnotandis abstinet (libri dico, non auctoris) vt quisque commentantium aliquid potuit comminisci? Nec id mi

E rum videri debet: omnes enim iamdiu inquirimus veritatẽ, quam per exoletissima vtcunque vestigia confusissimaq; inuestigasse, palmarium semper existimatum est. Hac via maiores nostri linguam vtranque bona ex parte restituêre nobis. Quidni igitur eorum vestigiis insistẽtes, longissimè etiam abstrusas repetamus reliquias veritatis? In hac autem indagine maximè nos torserunt fallacia quædam mendosaq; vestigia, quæ primore aspectu certa, in tenebras tandem erraticas ferebant. Ibi deprehensa cura ac vigilantia sæpe hærere coacta est, cœptamq; interdnm inquisitionem abrumpere animi destinatione subita. Reuocabat enim me subinde reprehensabatq; absoluẽ-

Deprehensi dicuntur qui vltrà progredi vel nequeunt vel nõ audent.

dæ rei desperatio, verebarq́ interdum si per confusa perplexáque vestigia F
rem indagare pergerem, cuius exitum certum inuenire non esset, ne in ambagiosum quoddam opus insinuarem incautus. Hic si quis à me quærere institerit, quî fieri tandem potuit vt idem auctor Plinius in diuersis exemplaribus sui prorsus dissimilis factus sit: (hoc enim sæpe affirmauimus) huic ego primùm illud Homericum respondere non dubitem ex libro Iliados vndeuicesimo,

Ἀλλὰ τί κεν ῥέξαιμι; θεὸς διὰ πάντα τελευτᾷ,
πρέσβα Διὸς θυγάτηρ ἄτη, ἣ πάντας ἀᾶται. G

Sed quid agam? dæmon proles Iouis, omnia versans
Euentu vario, nulli non officit Ate.

Quid enim aliud causæ esse dicam, quàm quòd dea quædam potentiáque malefica per omnia humana acta bacchatur, Ata nomine, Stygii Iouis filiarum natu maxima, quæ homines infortunio quodã semper afficere gliscit, humanis ipsa rebus exitum nunc dirum, nunc noxium & incommodum inducens? Hanc ego Atam latinè noxam appellare soleo: Hebræi Satanam appellauerũt. Deinde illud Virgilianum addam ex poëmate Georgico, -Sic omnia fatis H

Ata.

In peius ruere, ac retro sublapsa referri:
Non aliter quàm qui aduerso vix flumine lembum
Remigiis subigit, si brachia forte remisit. & reliqua.

Nam & Plinius ipse si nunc reuiuiscat, & ab eo quæratur cur multis in locis commodè intelligi nequeat: sic forsan respondeat ex eodem poëta,

Ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι, ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα καὶ ἠεροφοῖτις Ἐριννύς.

Haud ego causa fui, Stygius sed Iuppiter, atque
Eumenis in tenebris grassans, ac Parca maligna. id est,

Nolite committere vt id mihi vitio vertatis, cuius ego insontem planè me I
ostendere possem, & cuius culpa debet in Iouem illum Stygium, ac Parcas ipsas reiici, Erinnynq́ illam, diram tenebrarum incolam: quæ maleuola numina, rebus humanis infensa, maleficam noxam interturbandis & corrumpendis operibus actisq́ mortalium omni hora summittunt. Profectò admirari sæpe subit tam latè serpsisse errorum contagia, vt omnia exemplaria quibusdam in locis itidem deprauata fuerint. Sed sic natura comparatum esse scimus, vt situ squaloreq́ omnia obducantur, quæ diu condita in lucẽ non proferuntur, vt terras incultas senticeta occupent, segetesq́ neglectæ loliis & carduis præfocentur. Hac ratione antiqua volumina seculis imperitis vitiata sunt, exemplaribus aliis aliisq́ transcribẽdis. Sed iam à digressu K
in viam redeundum. Ex loco igitur Herodoti supradicto argumentum habemus validissimum, chœnicem frumenti eam esse mensuram, quam vnus homo quotidie absumere possit. Est enim chœnix (vt ait Suidas) cibarium diurnum, *ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερήσιος τροφή*. Declarat hoc & illud vulgatum Pythagoræ symbolum, *ἐπὶ χοίνικος μὴ καθίζειν*, Super chœnicẽ ne sedeas. cuius est hæc sententia, quum vnius diei victum paraueris, ne eo statim acquiescas: id quod facere solent, qui in diem viuere dictitantur, in crastinũ non prospicientes.

Chœnix.

Sup chœnicẽ ne sedeas.

A cientes. Quod ſcitum etſi memorabile, tamẽ à ſenſu humano potius quàm diuinitus emanauit. Nam dominus noſter ſectatoribus ſuis contrarium dogma tradidit, ſed & omnibus Chriſtianis hoc quodam modo genus vitæ præſcripſiſſe videtur, quum in oratione inquit, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et ſic quoque in diem orare nos docuit, vt docet Cyprianus in enarratione eius orationis. Quo fit vt tantum inter quoſdã homines hiantes auaritia, & inter veros Chriſtianos conueniat, quantum inter Ariſtippum & Diogenẽ. Hui (inquiet aliquis) huiuſmodi veritatis priſca reputatio, nunc inter prudentes riſu excipi ſolet. Perinde quaſi euangelica lege tacito conſenſu mortalitatis Chriſtiani homines ſoluti eſſe poſſint, nec eo etiam hodie iure genus humanum teneatur, quod moribus in deſuetudinem abiit. Homerus Odyſſeæ decimonono circa principiũ chœnica pro cibo vel pane potius accepit: apud quem Telemachus Vlyſſis filius ad Eurycliam nutricem ita inquit, Precationis dominicę locus.

B

οὐ γὰρ ἀέργον ἀνέξομαι ὅσκεν ἐμῆς γε
χοίνικος ἅπτηται, καὶ τηλόθεν ἐληλυθώς.

Nam quencunque mea dignabor chœnice, prorſus
C Haud ceſſare ſinam, quanquam procul aduena fertur.

Hunc hominem quanquam ex longinqua regione hoſpitem, domi tamen inertem ſedere non patiar, & panem meum compreſſis manibus eſitare. Athenæus libro tertio auctor eſt Clearchum quendam verborum aucupem ex iis quos ipſe Onomatotheras vocat, quaſi verborum innouatores, nominúmque aucupio gaudentes, chœnicem hemerotrophidem appellare ſolitum, quod vocabulum diurnum alimentum ſignificat. Proinde ſi chœnicem pro duobus ſextariis intelligamus, vt certè intelligere debemus, is erit modus diurni cibarii, vt miles quiſque Darianus octonis diebus fru- Onomatotheres.

D menti modium vnum accipere debuerit, id eſt ſeſquimenſe medimnum. Hæc menſura (vt arbitror) Gomor ab Hebræis dicitur. Statuta enim à domino hæc menſura erat colligendæ viritim mannæ in ſingulos dies, vt ſcriptum eſt Exodi. xvi. cap. Rabanus tamen tres chœnicas cepiſſe dicit. Sed iis quæ diximus de chœnice, conſentaneum eſſe videtur id quod à Marco Catone dicitur, quod in vulgatis exemplaribus mutilatum eſt, Familiæ (inquit) cibaria: qui opus facient, per hyemem tritici modios quaternos, per æſtatem modios quaternos ſemis: villico, villicæ, epiſtatæ, opilioni modios ternos: compeditis per hyemem panis pondo quaterna: vbi vineam Gomor.

E fodere cœperint, panis pondo quina, vſque adeo dum ficos eſſe cœperint: deinde ad panes quaternos redito. Hactenus ille. Hoc autem intelligere debemus, minore modo contentos eſſe poſſe, qui pulmentaria cum cibariis habeant: vel qui opus non faciant, vt villicus & epiſtates, qui operis magis præfecti quàm operarii ſunt. Epiſtates enim curatorem operis ſignificat. docet hoc Columella libro duodecimo de officio villicationis loquẽs. Cæterùm quòd illa verba Catonis ſupradicta de menſtruis cibariis intelligantur, coniicere poſſimus ex vſu antiquorum, quibus mos fuit (vt auctor eſt Donatus in Phormionem Terentianum) quaternos frumenti mo- Epiſtates.

dios quolibet mense singulis seruis admetiri, ídque demensum appellatum esse vel à mense, vel à metiendo: ex quo more (inquit ille) Terentianum illud emanauit, Quod ille vnciatim vix de demenso suo suum defraudans genium comparsit miser, id illa vniuersum abripiet, haud existimans quanto labore sit partum. Frugi enim mancipia minori mensura sese tolerantia, peculium inde augebant. Id demensum Lucæ duodecimo Sitometrium dicitur, quod incommodè tritici mensura versum est ab interprete. Hæc ego quum scriberem, pistorem accersiri iussi, ideo mihi notum, quòd pane ab eo vtebar, & ipse emercandi frumenti causa interdum ad me ventitabat. Cum hæc igitur ab eo sciscitarer, vix tandem extudi vt fateretur. verebatur enim, vt sensi, ne quid in panificum nationem imprudens effaretur. Sed quum fidem fecissem nihil me huiuscemodi cogitare quod ille suspicari posset, eò ægrè hominem perduxi, vt diceret ex sextariis singulis nostris, id est binis medimnis tritici probi, panes primariæ notæ sedecies duodenos minimùm factitari. Primario autem pani iam cocto & tepido duodenas vncias lege municipali taxatas esse, id est libræ nostræ dodrantem. Petenti autem quantum in furfures abiret, respondit hemimedimnum, id est quadrantem sextarii nostri. Porrò secundarios panes pondo quaternûm librarum fieri solere, quantum quini panes primarii penderent, quanquam singuli secundarii pro quaternis tantum primæ notæ cederent venirentque. Id ideo institutum, quoniam nihil furfurum in eo pane esset, qui è massa conficeretur cribro succreta pollinario, ideóque huius candorem in secundario pane compensari pondere. Cum pondera tunc & panes expediri iussissem, ad libram parem propemodum responderunt. Tametsi vncia sæpe decedit in singulas libras, indulgentia eorum qui legis custodes constituuntur. Est autem primarii nostri panis ea omnino magnitudo, vt qui plurimum panis esitet, non vltra binos etiam recentes in singulos dies absumat, id est singulos in singula conuiuia, etiam destrictis (vt fit) summis crustis. qui autem mediocris in panis esu sit, etiam dodrante Romano in singulos conuictus satietur. Hac ratione fit vt è singulis modiis senideni panes redigantur, qui octonis diebus viritim sufficiunt, & quarta pars superfit in furfures secreta. Celsus libro quarto de iis loquens qui fluore alui laborant, Alia via est vbi velis supprimere, cœnare, deinde vomere, postero die in lecto conquiescere, vespere vngi, deinde panis circà selibram ex vino amineo mero sumere, tum assum aliquid, maximéque auem: postea vinum idem bibere, ídque vsque diem quintum facere. Selibram panis tantum esse dico quantus est dimidiatus noster primarius. Hac igitur ratione comperimus quaternorum modiûm excretam farinam affatim in mensem suppetere, ita vt furfures supersint quartam partem implentes. Verùm hoc de iis intelligendum, qui liberaliora vitæ instituta sequuntur. Est enim alia ratio sellulariorum artificũ, eorúmque qui artes operosas factitant, quiq; iis opificiis vitam tolerant, quæ multa corporis fatigatione constant. Hos enim vberioribus cibariis vti ac crassioribus necesse est: præsertim quũ cibarii magna parte pulmentarii

Margin notes: Demẽsum. — Sitometrium. — Panificiũ Parisiense. — Selibra panis.

Margin letters: F, G, H, I, K

tarii

A tarii vice vtantur,acter ferè aut quater in dies epulentur.his ternos dodrantes partim ſecundarii panis, partim poſtremæ notæ ſtatuo. adde etiam heſterni panis,id eſt qui iam conſederit,aut etiam ante triduum coĉti. Sed & inter eos artificiorum varietas,& corporum fatigatio refert. pluſculo enim pane gerulis opus eſt,& malleo tundentibus,& helcyariis,& id genus operis,quàm ſarciuatori aut ſutori, & aliis qui ſedentario tantum opificio incumbunt.Artificiis igitur remiſſioribus, qualia ſunt eorum quos Græci χειροβίους appellant, quaſi manu victum quæritantes, quos quidam ventri- Chirobij.
B manos dixerunt,quaterna(vt ſummum)pondo ſufficient panis ſecundarii, id eſt quaterni dodrantes noſtri. Verùm piſtores panificium in tria genera Panis tria ferè diuidunt:in primarium panem, qui candidus dicitur:in ſecundæ notæ genera. panem, qui ciuilis dicitur.hunc Celſus libro ſecundo Autopyrum verbo græco appellat,cui nihil pollinis tenuiſſimo incerniculo ademptum eſt,& in ſecundo genere firmitudinis alimentariæ ponitur. Nam & Apuleius ſordidum panem & cibarium pro eodem poſuit libro ſexto de deſcenſu Pſyches ad inferos loquens.Tertium genus cibarium appellat Celſus,quaſi plebeium,quem infirmiſſimum eſſe tradit in alimenti ratione. Hunc noſtri po
C ſtremæ notæ aſſignant. Sic igitur ſtatuo, quemadmodum lautiore victu vtentes, binis libris Romanis candidioris panis ſatiantur,quòd nec corporis labore exerceantur,& pane acceſſionis vice vtantur:ſic artificibus remiſſioris operæ quaterna pondo ſuffectura dico panis ſecundarii. Intenſioris autem operæ mercenariis,quales ſunt baiuli, phalangarii,& malleatores,& alii improbo labore laſſeſcentes, quos Cicero quodam in loco fæcem vrbium appellat ex Xenophonte in Oeconomico,qui eos βαναύσους vocat,& ex Ariſtotele:iis vt paulo plus quaterna pődo Romana tribuerim,ſic craſſioris panis, præſertim(vt diximus) quòd pane iurulento pro pulmentario
D bona ex parte veſcantur.Hoc conuenit cum dicto Catoniano, qui compeditis per hyemem panis pondo quaterna taxauit: vbi vineam fodere cœperint,panis pondo quina, vſqueadeo dum ficos eſſe cœperint: deinde ad panes quaternos redit.Pulmẽtarium enim tenue,id eſt ficos,vnius libræ loco cedere voluit. Nullus eſt enim in vrbibus etiam infimæ ſortis mercenarius,qui non pulmentarium aliquod cum pane adhibeat in victum. Panis noſter cibarius quaternûm fit librarum. huius dodrantem,id eſt quaterna pondo Romana,cuius ſufficere exiſtimo, quòd dodrans quaternos panes librales,id eſt Catonianos æquat. Nunc ſi vlterius ratiocinari placeat,
E comperi percontãdo ab illo piſtore, ex medimno tritici probi octies duodenos(vt minimum)dodrantales panes confici,ita vt quadrans furfurũ reliquus ſit. Siquidem conſtat ex ſenis modiis tritici probi, id eſt ex medimno,octonos cumulatos, & interdum octonos & quadrantem farinæ redire.Si igitur furfuribus cum polline confuſis panes dodrantales fiant, ex medimno denos duodenarios panum & octonos habebimus: vt facile eſt colligere ſi quis in ſingulos modios,ſenosdenos panes numeret. Fiũt enim pro octo modiis farinæ, octies ſenideni,id eſt centum & duodetriginta,id eſt decies duodecim & octo præterea. Nunc ſi in dies ſingulos,ternos pa-

nes dodrantales numeremus,hebdomada quælibet paulo minus vnum modium abſumet. ita duodetriginta dies,quaternos modios abſument, hoc eſt panes octogintaquatuor: quibus ſi duas addas hebdomadas, hoc eſt quatuordecim dies,qui duos & quadraginta panes poſcunt, fiunt centum & vigintiſex. Reſtant duo panes ex medimno, ex quo fit vt quaterni modii in vndetriginta dies ſufficiant. Et hactenus ita loquor, quaſi quarta pars tantum in furfures abeat, & octo tantum duodenarii candidi panis ex medimno redeant. Hoc enim à panifice comperi. Nunc ſi addas id quod ille reticuit, abunde quaterni modii in menſes tricenarios ſufficient, id quod Cato ſtatuit. Compertum enim habeo ex iis qui ex iuriſdictione hoc inquirere potuerunt, & ex Commentariis Decurionum, poſſe ex medimno non modò octies duodenos,ſed etiam eo amplius ſenos octonóſve redire, quod ille panifex fateri magis grauabatur, quàm inficiari pergebat. Hæc ſi quis exactè æſtimare velit, omnino conueniunt cum Catoniano dicto, qui villaticis operis per hyemem quaternos modios ſtatuit, & quaternos ſemis per æſtatem, & compeditis,id eſt ergaſtulariis ſeruis, qui vincti fodiebant, aliúdve opus faciebant, per hyemem panis pondo quatuor. Et vbi iam intenditur labor, hoc eſt foſſuræ tempore,panis pondo quina, vſque dum ficos ederét,quo tempore ad quaterna pondo eos redigit. Terna pondo noſtra, quaterna Romana valent, vt ſæpe diximus: quaterna noſtra, quina Romana & quadrantem,qui modus iis ſtatuitur qui pulmentario non veſcerentur, ſed panem tantum eſitarent. Ex hoc planum fit quem modulum Herodotus & antiqui per chœnicem intellexerunt, cui ſeſquipinta noſtra haud dubiè reſpondet. Hæc ideo longius repetenda duxi, quòd menſurarum ponderúmque modus mutua probatione deprehenditur. Age videamus porrò. Ex iis quæ diximus, apparuit,ex ſingulis modiis ſedecim pondo Romana candidi panis & ſemiſſem fieri, & largè quartam partem in furfures abire. nam multo plus in actis municipalibus inueni. Diximus etiam ſuprà, modiū tritici probi vigintiquatuor libras, & eo aliquid amplius pendere. Quare neceſſe eſt, vt quadrans furfuris paulo minus ſemiſſem pollinis pendeat,id eſt vt tres modii quadrantes farinario cribro ſuccreti, ſedecim libras: reliquus autem quadrans,id eſt furfureus,circiter ſeptem libras pendeat. Non idem autem eſſe pondus panificio & tritico,ex eo coniicio, quòd aliquid humoris in pane reſidet. Id incertum eſſe & variū ex Plinio videtur libro decimooctauo, qui Balearici tritici modios tricena pondo panis reddere tradit,ſed circa Cluſium & Senas fieri lege certa naturæ, vt tertia portio pani ad pondus grani accreſcat. Catonis autem verba ſignificare videntur ex ſingulis modiis tricena pondo panis redire. quaternos enim ſextarios tricenis diebus aſſignat,& paulò pòſt quaterna pondo panis in dies ſtatuit: qua ratione fit vt quaterni modii centum & viginti pondo panis reddant. Ex hoc tamen conſtituere nihil poſſumus, niſi id quod ſuprà dictum eſt. Verùm illud attexendum ex eodem Plinio libro ſupradicto duodeuiceſimo,quod ad rem mihi magnopere pertinere viſum eſt. Similago(inquit)ex tritico fit laudatiſſima. ex Africo

Reciproca probatio ponderum & menſurarum.

F G H I K

A co iustum est è modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinque. Ita enim appellant in tritico, quod florem in siligine. Præterea secundarii sextarios quatuor, furfurúmque tantundem. Panes verò è modio similaginis C X X I I, è floris modio C X V I I. Precium huic annonæ media in modios farinæ X L asses, similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplum. Paulo autem superius Plinius dixerat, E siligine lautissimus panis, pistrinarúmque opera laudatissima. Ex Plinii igitur verbis hoc colligo, Africum triticum præstantissimum fuisse: ex cuius farina primùm similago, quæ & simila dicitur, cribro tenuissimo à polline cernebatur, ita vt ex polline restante secundariam veluti similam elicerent, & crassiorem rursus pollinem à furfuribus laxiore incerniculo succernerent. Similagini autem precium asses quadragenos in modios fuisse mediocri annona: qua ratione duo medimni Romani, qui sextarium Parisinum faciunt, duodequinquaginta denariis valuerunt, hoc est duodecies quaternis. Quatuor enim denarii, X L assibus valuerunt. At castratæ similagini eo amplius octoni asses in modios accedunt, & siligini castratæ (quæ fruges erat Italica, hoc est triticum delicatissimum, & candidissimum) eius summæ duplum, hoc est asses senideni, in modios singulos. Quod ita intelligo, vt modii floris tenuissimi huiusmodi siliginis senis & quinquagenis assibus venierint. Quare subducta ratione constat duodecim eius modios, id est sextarium nostrũ, sexcenis septuagenisbinis assibus mediocri annona fuisse, id est sexagenisseptenis denariis, quæ minimo minus à nobis vndenis Francicis & dodrantibus, id est quinisdenis solidis æstimantur. Porrò duodecim modii similaginis ratione à Plinio posita ex quatuor & viginti tritici modiis fiebant, quos sæpe iam diximus duos nostros sextarios æquasse, nisi quatenus rasa mensura à fastigiata distat: quippe cum dicat Plinius D ex modiis semodios redire, & pollinem primarium & secundarium restare: ex siligine autem Campana (vt ipse inquit) quaternos sextarios redire iustum erat, hoc est modii quadrantem: quo fiebat, vt duodeni modii castratæ ex duodequinquaginta siliginis modiis incernerentur. Et ita rationẽ tenemus & intelligentiam Pliniani dicti, quod haud scio an hactenus non intellectum transmissum sit à legentibus. Sed quod apud Plinium ibidem legitur, Iustum est è grano Campanæ quam vocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis: fortasse similaginis legi debet. & itidẽ post duos versus, Duplum etiam precium siliginis castratæ, ita intelligi potest, vt E in modios sex & nonaginta assibus constiterit, id est altero tanto amplius quàm simila, propter rationem supradictam. Quòd si rectè apud Plinium in loco superius citato siliginis legitur, siliginem intelligemus significare non modò granum delicatissimi & primarii tritici, sed etiam medullam siliginei grani. Id quòd fortasse Celsus his verbis significat libro secũdo cap. xvii. Ex tritico firmissima siligo, deinde simila, deinde cui nihil ademptum est, quod autopyrum Græci vocant. Infirmior est ex polline, infirmissimus cibarius panis. Sic enim locus ille legitur in libris emendatis, licet in vulgatis mutilatus sit. Iuuenalis Satyra quinta,

Pollis. Flos. Similago simulave. Locus Plinii explicatus. Siligo qd. Celsi loc. Iuuenalis.

Sed tener & niueus, mollíque ſiligine factus, Seruatur domino. F
Huiuſmodi delicias frumenti hodie non habemus, ex quibus Romani antiqui opera piſtoria faciebant, quæ aliqui dulciaria, Suetonius mellita appellauit, cum inquit de luxu Neroniano loquens, Indicebat & familiaribus cœnas, quorum vni mellita quadragies ſeſtertium conſtiterunt. Quod vt credamus, efficit Lampridius, qui de Heliogabalo loquens, Habuit (inquit) dulciarios tales & lactarios, vt quæcunque coqui de diuerſis edulibus exhibuiſſent, vel ſtructores, vel pomarii illi, modò de dulciariis, modò de lactariis exhiberent. Celſus de his loquens, Scire (inquit) oportet mel & caſeum inter valentiſſima eſſe, quo minus mirum eſt opus piſtorium valentiſſimum eſſe, quod ex frumento, adipe, melle, caſeo, conſtat. G Ego cum Romę eſſem annos abhinc decem, panem quotidie eſitabam quo Pontifex Iulius veſcebatur. Erant panes paruuli, quos quis facilè inuolare manu poſſet, ſi bene memini, ſed candidiſſimi & ſuauiſſimi, quales (vt arbitror) Plinius C X X ex modiis ſingulis ſimilę factitari ſolitos ſcribit. Erat tum annona percara Romæ, & per Italiam. Sed cum interrogarem quanti veniret id triticum ex quo tam lautus panis fieret, tanti eſſe eum panẽ dicebant, vt cum rationem extemporali ſupputatione & in digitos deducta inirem, eius farinæ ſextarins noſter amplius ducatis duodecim Romæ eſſe videretur: H quod an verum eſſet, non comperi, nec inquiſiui. Neque etiam tum meo victu Romæ ſtabam, vt id inquirere ſuccurreret. Similago σεμίδαλις à Græcis dicitur, ſiligo σιλίγνις, pollin autem γύρις. Primo loco apud eos ponitur ſemidalites panis, qui fit ex ſimilagine. Secundo chondrites, qui ex alica. Tertio aleurites, & deinde ſyncomiſtus, qui triticea farina fit non ſuccreta. Secundum hoc aleurites idem eſſe videtur cum autopyro. Sed illud animaduertendum in verbis Catonis, quòd villaticis ſeruis ſolutis qui opus faciunt, quaternos modios in menſes ſtatuit, vinctis autem ſeruis in dies ſingulos quaterna pondo: I quod vt in eandem quantitatem redit, ſic conditionem variam ſolutorum mancipiorum & ergaſtulariorum facit. Illi enim peculium parſimonia augere poterant, vt ex Terẽtio & Donato diximus: hi in pœnam dati, expeculiati quoque erant. Vt autẽ hanc rationem colligamus, in medimno ſeni ſunt modii, & in modio octonę chœnices, & chœnix cibariũ diurnum: ita medimno duodequinquaginta homines quotidie ſatiantur, & Pariſino ſextario ſex & nonaginta: ſic fit vt modius Pariſinus mille centum & quinquagintaduobus ſufficiat. Porro Spartianus auctor eſt, Seuerum Pertinacem Imperatorem Romanum morientem reliquiſſe K canonem frumentarium in ſeptennium ſuffecturũ: ita vt ſeptuagenaquina millia modiûm quotidie abſumi poſſent, id eſt ſena millia duceni quinquageni ſextarii noſtri. quo fit vt ratione prædicta ſexcena millia plebeiorum teſſeras frumentarias acciperent in diem chœnicarias. Hunc enim numerũ efficit modiorum iam dictorum numerus octonario multiplicatus, vel numerus ſextariorum nonagiesſexies ductus. Hactenus de medimno, modio & chœnice, & iis menſuris quarum mentio ſuperius facta eſt: tranſeundum ad reliquas. Quadrantal latinè dicitur ſchema mathematicum, quod græcè

Opera piſtoria.

Panes Iulij Põt. Max.

Panes Grę canici.

Canon frumentarius.

Quadrantal.

A Cubus dicitur, vt auctor est Gellius. Propter quod docti ferè quadrantal amphoram esse opinantur, propter formã tesserariam quam habet, & alioquin auctoritate Festi subnixi: id tamen non habeo quo modo constituã. Iam primùm Cato de vino Græco loquens, Musti.q.X X in ahenum, aut plumbeum infundito: ignem subdito. vbi ebulliet vinum, ignem subducito. vbi iam vinum refrixerit, in dolium quadragenariũ infundito: seorsum autem in vas aquæ dulcis quadrantal vnum infundito, salis modium vnũ. sinito muriã fieri. vbi muria facta erit, eodem in dolio infundito, pòst dies B X X X doliũ oblinito, ad ver in amphoras diffundito .q.X.X. dubium est vtrum quadrantalia an quartarios intelligere debeamus, vt paulò pòst, Aquæ marinæ quartarium vnum ex alto sumito quò aqua dulcis non accedat, sesquilibram salis frangito. In antiquo tamen libro non quartarium, sed.q.legitur. Alibi, Postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium, conterito in mortario per se vtrunque. Idem alibi, Vbi hauseris de mari, in dolium fundito, nolito implere, quadrãtalibus quinque minus sit quàm plenum. Idem, Vinum familiæ quo vtantur, musti quartarios X in dolium indito, aceti acris.q.ii. eodem infundito, sapæ quadrantalia duo, aC quæ dulcis.q.i. hæc rude misceto ter in die, dies quinque continuos. Hoc in loco quadrantalia pro amphoris quis intelliget? cum de vino odorato loquens, quod non familiæ, sed domino concinnabatur, Post dies (inquit) X L diffundito in amphoras, & addito in singulas amphoras sapæ sextariũ vnum. Rursus de vino Coo loquens, In dolium (inquit) quinquagenarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem, tum acina de vuis miscellis decarpito de scapo in idem dolium, vsquedum impleueris: manu comprimito acina, vt combibant aquã marinã: vbi compleueris dolium, operculo operito. Hoc loco quadrãtal amphorã significare videtur, si quinquagenaD rium dolium à quinquaginta amphoris intelligamus. Iucundus Veronensis professione architectus, sed antiquariorum diligentissimus, nuper Catonem imprimendum curauit, in quo cum multa verba emendauit restituitq́; tum capite lvii. locum mutilatum ita restituit, Summa vini in singulos homines intra annum quadrantalia octo. Quæ verba si rectè emendateq́ restituta sunt, fateri nos cogunt quadrantal & amphoram idem olim fuisse. Cum enim octo mensibus Cato vinum familiæ bibendum statuat, id est à quarto ad duodecimũ in eo numero comprehensum, quarto mense ternos congios taxat, & sequentibus vsque ad nonum quinos: nono, deE cimo, vndecimo, & duodecimo, singulis amphoram indulget, & eo amplius Saturnalium & Compitalium nomine singulos vel binos congios in capita: fit summa sex & quinquaginta vel septem & quinquaginta cõgiorum, qui septem amphoras efficiunt. Quare octauam amphoram intelligimus benigno additamento à Catone statutam. Rursus Plinius libro decimoquarto, Publius Licinius Crassus, & Lucius Cæsar Censores anno vrbis conditæ D C L X X V edixerũt nequis vinum Græcum Amineumq́; octonis æris singula quadrantalia vẽderet. hæc enim edicti verba sunt, Tanta vino Græco gratia erat, vt singulæ potiones in vno conuictu darentur.

Iucundus Veronens.

Locus Plinij.

Sic apud Plinium omnium exemplarium fide legitur: quæ verba si non mendosa sunt, hoc significant, singula quadrantalia vini Græci, quod in tanta auctoritate erat, vt semel in conuiuctu vno misceretur, octonis assibus, id est paulo plus ternis sestertiis nummis venisse taxatione edictali. At Columella libro quarto ita inquit, Vtque trecentis nummis quadragenę vrnę væneant, quod minimum precium est annonæ, consumant tamen septem culei sestertiûm duo millia, & centum nummos. Quadragenas vrnas, viginti amphoras valere notum est, præsertim Columellæ æstimatione. Quare Columella maximam vini vilitatem non infra quinosdenos nummos in amphoras descendere affirmauit. Quod dictum omnino Pliniano loco refragatur. Nam & ipse Plinius alibi de Opimiano loquēs, centum nummos statuit Opimiano vino, non inueterato, sed recenti, aut etiam musteo. Hic ne octonis millibus æris legendū esse cōtendamus, facit magnitudo precii, quod octoginta aureis æstimamus, id est tribus millibus & ducentis sestertiis. Nam & Plinius ipse eodem lib. ita inquit de precio vini loquens, Rara quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia nūmûm. Nulla autem testa minor esse potest amphora. Quadrantal (inquit Festus) vocabant antiqui amphoram, quod vas pedis quadrati octo & quadraginta sextarios capit. Plautus, Anus hæc sitit, quantillum sitit? modica est, capit quadrantal. Quid si dicamus quadrantal vas ita dictum à Latinis priscis, vt Cybium à Græcis? idq; ex eodē Festo alibi his verbis, Cybium dictum est, quia eius medium æquè patet in omnes partes, quod genus à geometris Cybos dicitur. Vnde etiam tessellæ quadratæ Cybi dicuntur. Nihil aliud de quadrantali constituere possumus, quod ad mēsuræ quidem modum pertinet (de forma enim constat) nec de loco quidem Plinii supradicto. Hic enim est vnus eorum quos comploratos esse puto. Quod sequitur statim apud Plinium in eodem capite, in omnibus exemplaribus corruptum est. Quibus vinis auctoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his verbis tradit, L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum conuiuium vidit, in quo plus semel Græcum vinum daretur. Ipse quum rediit ex Asia, millia cadorum congiorum diuisit amplius centum. C. Censius, quem Prætorem vidimus, Chium vinum in domum suam illatum dicebat tum primûm, quū sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem cados hæredi reliquit. In vetusto exemplari nō cados, sed cadū legitur: quare nō decē cados (quod ridiculū est) sed decē millia cadûm lego: cuius emēdationis subscriptorē habeo Noniū, qui locū hunc ita citat in mētione cadi ex Varrone de vita patrū, Hortēsius supra decē millia cadûm hæredi reliquit. In superiore autē loco non millia cadorū congiorum, sed millia, cadûm congiariûm, ex vetustorū obseruatione lego. Sunt autē congiarii cadi, qui congium tantū capiunt, id est senos sextarios Italicos. Centum millia huiusmodi cadorū, amphoras valebant duodecim millia & quingentas, & modios Parisinos mille quingentos & circiter sexaginta. Hortensii autem X millia cadorum æstimare non possum propter varietatem opinionum de cado: sed tamen non potest maior esse summa Hortensii quàm Luculli. Culeus mēsura est vicenas

Margin notes: F; G; H; Cybium.; Loca Plinij quædā deplorata.; I; Locus Plinij emendatus.; K; Congiarij cadus.; Culeus.

A vicenas amphoras continens, vel vrnas quadragenas, qua nulla maior mensura liquoris, vt aiunt illa carmina. Plinius libro decimoquarto de vinea Palæmonis grammatici loquens, Digna opera quæ in cecubis setinisq; proficeret, quádo & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac nequis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit. Hæc sunt (vt arbitror) mẽsurarum vocabula Græcis Latinisq; auctoribus celebrata, quæ interdum ipsa ad speciem & formam quandam vasis

B magis quàm ad modum quendam certumq; referuntur. Nam quum Cato in instrumento villici amphoram quinquagenariam enumerauit: eam intelligi voluit, quæ duobus sextariis maior sit insta mensura. Vt nunc quadragenarios modios dicimus, qui modulis quatuor legitimam mensuram excedunt: sic vrnam quinquagenariam dixit Cato, quę amplius duabus vrnis legitimis capiat. Pro huiusmodi amphora Columella de vino dulci loquens, Quum deferbuerit (inquit) in sextarios quinquaginta irim bene pinsitam, nec plus vnciæ pondere addito. quinquaginta sextarios pro amphora quinquagenaria dixit. Et rursus, Ex hac compositione quãtum in sexta- **Quinquagenaria amphora.**

C rios musti quadragenos octonos adiiciendum sit, incertum est, quoniam pro natura vini æstimare oportet quid satis sit. Ego tamen si humida fuerit vindemia, trientem: si sicca, quadrantem medicaminis miscere solitus sum, ita vt quatuor vrnarum esset musti modus, vrna autem quatuor & viginti sextariorum. Pro amphora octo & quadraginta sextarios dixit. At quum alibi ita inquit, Omne vinum quum condieris, nolito statim diffundere, sed finito in doliis liquescere: postea quum de doliis aut de feriis diffundere voles, vere florẽte rosa defecatum quamliquidissimum in vasa bene picata & pura transferto. si in vetustatem seruare voles, in cado duarum vrnarum q̃

D optimi vini sextarium aut fecis generosæ recẽtis sextarios tres addito. Hoc in loco amphoram dicere poterat, nisi ad formam vasis respexisset. Sic Plinius cados congiarios dixit, ac si congios in cadum formatos diceret. Amphoræ formam tesserariam esse docuimus. Cadi formam turbinatam, id est coni & strobyli, hoc est nucis pineæ similem fuisse, ex Plinio intelligimus, qui libro decimoseptimo de aloë loquens, turbines cadorum dixit. Vtebãtur autem antiqui [illegible]am ad salsamenta condẽda. Idem Plinius libro .xxxii. Quin & testis ca[illegible] salsamentarii tusis cũ axungia vetere ad parotidas vtuntur. Amphoram in ceruicem gracilescere solitam, ex Catone intelligimus, **Cadus.**

E cum inquit, Amphoram defracto collo puram impleto aquæ puræ. Columella, Dolia quoque & feriæ cæteraq; vasa ante quadragesimum vindemię diem picanda sunt, atque aliter ea quæ demersa sunt humi, aliter quæ stant supra terram. Idem, Tum in serias singulas, quæ sint amphorarum septenũm, addito medicaminis pondo vnciam, scrupula octo gypsi. Seria formã certam vasis denotat, non certam mensurã. Plinius lib. xiiii. Magna & collecto iam vino differentia in cella. circa Alpes ligneis vasis condunt, infodiuntq; terræ tota, aut ad portionem situs, aut cælum præbent: alii impositis tectis arcẽt. Dolium autem quadragenarium & quinquagenarium Cato **Amphoræ forma.** **Seria.** **Doliũ quadragenarium.**

quum dicit, dubitari poteſt an quadraginta quinquagintáve cógiorum aut F
quadrantalium dixerit, an totidem amphorarum, vt quum de græco vino
loquens ita inquit, Muſti.q.xx.in ahenum aut plumbeum infundito, igné
ſubdito: vbi ebullibit vinum, ignem ſubducito: vbi iam vinum refrixerit, in
dolium quadragenarium infundito. Et paulò pòſt, Poſt dies.xxx. dolium
oblinito, ad ver in amphoras diffundito. Et rurſus alibi, In dolium quadra-
genarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem: tum acina de vuis
miſcellis decarpito de ſcapo in idem dolium vſquedum impleueris. manu
comprimito acina, vt combibant aquam marinam. vbi compleueris doliū, G
operculo operito, relinquito quà interſpiret. vt triduum præterierit, eximi-
to de dolio, & in torculario calcato, & id vinum condito in dolia lauta &
pura & ſicca. Hoc in loco quinquagenarium ab amphoris dictum accipio,
quum ex eo dolia pura impleantur. Octonæ amphoræ modium noſtrum
Menſuræ Pariſinæ. faciunt, id eſt Pariſinum, cuius iuſta menſura ſex & triginta cógios noſtros
capit, quas vulgus ſextarios nulla ratione vocat. Sic ſingulæ amphoræ de-
cem & octo quartarios noſtros capiunt, hoc eſt ſextarios Romanos duo-
dequinquaginta. Quaternæ amphoræ ſemodios noſtros faciunt. Cadus ve-
ro noſter, qué lingua vernacula veſtigia latinitatis retinens Caccū vocat, & H
trienté modii facit, amphoras duas & beſſem capit, hoc eſt duodenos con-
Fidelia. gios Pariſinos. Fidelia, inquit Nonius, vas Samiū ad plurimos vſus. Perſius,

Nec tamen inuideas quòd multa fidelia putet   In locuplete penu.

Plautus in Aulul. Sed ſi repperero ô fides, mulſi congialem plenam faciam
tibi fideliam. Eodem modo dixit congialem fideliam, quo Plinius cadum
congiarium. Fideliam lingua noſtra filietam corrupto vocabulo dicit. Or-
Orca. ca vas erat Hiſpanicum, vt ex Varrone coniicio libro primo de re Ruſtica,
Sæpe vbi conditum nouum muſtum, orcæ vt in Hiſpania feruore muſti
ruptæ: necnon & dolia, vt in Italia. Plin. lib. 15. de ficis: At vbi copia abū- I
dat, implétur orcę: in Aſia cadi paniſq; ſimul & obſonii vicem ſiccatæ im-
plent. Feſtus orcæ formam dat his verbis, Orca genus marinæ belluæ maxi
mum, ad cuius ſimilitudinem vaſa ficaria orcæ dicuntur. Sunt enim tere-
tes, atque vniformi ſpecie: cui congruit dictum Perſii,

Anguſtæ collo non fallier orcæ.

Licet Hermolaus lib. xxxv. amphoræ ſpecie orcam fuiſſe auctore Probo ci
tato dicat. Vas fuit vinarium, oleariumq;, & ſalſamétarium, atque ſalgama-
rium, cuius ratio non menſura ſed ſua forma conſtat. Orcis adhuc hodie
Dolium. ſalſamentarii negociatores vtuntur. Dolia certam menſuram non habebát, K
ſed quædam olim fieri capaciſſima ex Columella intelligimus, qui de picá-
dis doliis loquens, ita inquit, Sunt autem ſeſquiculearibus doliis picis duræ
pondo vicenaquina ſatis. Seſquiculeare dolium Columella triginta am-
phorarum dolium appellat, quam iuſtam menſuram & vſitatam fuiſſe ex
eius verbis cóiicere aliquis poſſit. Dolia (inquit Nonius) vaſa ſunt grandia,
quibus vinum reconditur. Vitruuius lib. vi. ſignificare videtur legitimam
dolii olearii magnitudinem culearem fuiſſe, his verbis, Cellarum autem má
gnitudines ad fructuum rationes & numerum doliorum ſunt faciendæ,

quæ

A quæ quum ſint culearia, per medium occupare debent pedes quaternos. Plaut.in Pſeud.Anum illam doliarem,claudam,craſſam Chryſidem.Ventricoſa autē fuiſſe dolia,ex ſupradicto loco Vitruuii, & ex Columel.lib. xiii.admonemur. Sic enim inquit de vaſis ſalgamariis loquens, Hæc vaſa dedita opera fieri oportet patente ore, & vſque ad imum æqualia, nec in modum doliorum formata, vt exemptis ad vſum ſalgamis, quicquid ſupereſt,æquali pondere vſque ad fundum deprimatur, quum ea res innoxia penora conſeruet,vbi non innatent,ſed ſemper ſint iure ſubmerſa: quod in B vtero dolii vix fieri poſſet propter inæqualitatem figuræ. Rurſus Plinius dolii magnitudinem aliam ponit libro nono de Polypo loquēs,qui in Betica captus eſt. Oſtendêre (inquit) Lucullo caput eius dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax. Sed aliam intelligimus fuiſſe capacitatem dolii,aliam capitis polypi, licet eadem moles vtriuſque fuerit. Vina autem in doliis inueteraſcere non ſinebant antiqui, ſed in amphoras & cados diffundebant.Inde illud ſatyrici poëtæ, Diffundi vina.

Ipſe capillato diffuſum Conſule potat. Et Horatii in Epiſtolis,
Vina bibes iterum Tauro diffuſa. id eſt,

C Tauro iterum Conſule inueterari cœpta.Plinius lib.xiiii. Apothecas fuiſſe,& diffundi ſolita vina anno D.X X X I I I. vrbis apparet indubitato opimiani vini argumento, iam intelligente ſuum bonum Italia. Qui hunc morem ignorat, intelligere hic nequit Senecæ dictum in quinto epiſt. ad Lucil.Ariſton aiebat malle ſe adoleſcentem triſtem,quàm hilarem,& amabilem turbæ. vinum enim bonum fieri,quod recens durum & aſperum viſum eſt:non pati ætatem, quod in dolio placuit,id eſt quod muſteum adhuc,& à lacu recēs,maturum iam potui viſum eſt. Culeus modios noſtros Culeus. duos & ſemis capiebat,id eſt ſexaginta Romanos. Magnum autem vas fuiſ D ſe ex eo apparet,quòd in culeo ſcorteo damnati lege Pompeia cum cane & gallo & vipera inſuebantur, vt apud Tranquillum & Modeſtinum iuriſconſultum legimus. Cæterùm Cato cum dixit, Vinum in doliis hoc modo venire oportet,Vini in culeos ſingulos quadragenæ & ſingulæ vrnæ dabuntur;non ad iuſtam menſuram reſpexit, ſed ad morem negociatorū,qui acceſſionis nomine in ſingulos culeos ſingulas vrnas ſtipulabantur.Culeos nunc ſeſquimodiales habemus,id eſt duodenûm amphorarum:cuius vocabulum vulgare,ad latinum alludit, quo genere Ligeris fluuii accolæ vtuntur. Eſt & aliud genus culei maioris captus,quos Tonellos appellant. Co- E lumella libro decimotertio, Odores autē vino ferè apti ſunt qui cum defruto coquuntur,iris,fœnum græcum,ſchœnum:harum rerum ſingulæ libræ in defrutariū,quod ceperit muſti amphoras nonaginta, quum iam deferbuerit,& expurgatum erit,tum adiici debent. Et rurſus idem,Cum amphoras muſti nonaginta in defrutario decoxeris,ita vt iam exiguum ſuperſit de coctura(quod ſignificat decoctum ad tertias) tum demū medicamina adiicito. Defrutarium appellat ahenum prægrande quo muſtum coquitur,ad ſapam aut defrutum facienda,quo modo hodie quoque fit. Nam & Defrutariū Cato in inſtrumento villici,ahenum vnum X X X culeorum enumerat,

id est sexcentarum amphorarum, & aliud decem culeorum, quod ducen- F
tas amphoras capit. Quare apud Catonem dolium quadragenarium, quadragenûm amphorarum capax intelligo: idq; ex collatione locorum licet cuiuis intelligere. Cato capite centesimo, Schœnum (inquit) & calamum in pila contundito, quod fiet sextarium vnum: quadragenario in dolio cōfundito, vt odoratum fiet. At verò Columella loco supradicto libram vnā dixit satis esse nonaginta amphoris musti, quæ ad tertias decoctæ, triginta fiunt amphoræ defruti. Quare quum Plinius dicit de vinis quæ inueterauerunt, Rara quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia G
nummûm: non de doliis, sed de amphoris & cadis intelligo: quippe etiam alioquin vina diffusa exportabantur, nec in doliis diu esse sinebantur, quæ propter magnitudinem exportari facilè non poterant, præsertim quum essent fictilia. Batus & Corus hebraica sunt vocabula, vt docet Iosepus lib. viii. Antiquitatum. Batus capit sextarios septuagintaduos: Corus autē medimnos Atticos vnum & quadraginta, vt ipse lib. iii. inquit circa finē. Quare corus maior erat modio nostro triticario, qui centum & quadraginta quatuor modios capit Romanos. Proinde falluntur illi qui quadraginta non medimnos sed modios capere corum scripserunt. Errorem eorum se- H
cuti, qui medimnū, modium latinè interpretantur. Strabo de Taurica Cherroneso loquens, quam frumento abundasse scribit, & ob id georgiam appellatam esse, λεύκωνα δέ φασιν ἐκ τῆς θεοδοσίας ἀθηναίοις πέμψαι μυριάδας μεδίμνων διακοσίας καὶ δέκα. Leuconem (inquit) aiunt ex Theodosia vicies semel centena millia medimnûm frumenti Atheniensibus misisse. Quo loco interpres ducentas & decem myriadas modiûm trāstulit, quum totidem myriadas medimnū Strabo scripsisset. Hæc amplius octogintaquinq; millibus modiûm nostrorum valent. Hic licet æstimare quanta fuerit liberalitas Hieronis Syracusanorum Regis, qui vt auctor est Valerius lib. iiii. audita clade qua Ro I
mani apud Trasimenum lacum afflicti erant, trecenta millia modiorum tritici, ducenta hordei, auriq; ducenta & quadraginta pondo Vrbi Romanæ muneri misit: quod ne Romani nollent accipere, in habitū id Victoriæ formauit, vt eos religione motos, munificentia sua vti cogeret. In aliis exemplaribus pondo ducenta quinquaginta legitur: adeò numeri (quod sæpe testamur) in exemplaribus auctorum omnium corrupti sunt. Nam & apud Liuium C C C viginti pondo leguntur, libro secundo de secundo bello Punico, his verbis, Legati Syracusani in Senatū introducti nunciarunt cædem C. Flaminii exercitusq; allatam, adeo affecisse Regem Hierònem, vt K
nulla sui propria regniq; sui clade magis moueri potuerit. Et paulò infrà, Iam omnium primum ominis causa Victoriā auream pondo C C C. X X afferre sese, acciperent eam tenerentq;, & haberēt propriam & perpetuam: aduexisse etiam C C C mil. modiorum tritici, ducēta hordei, ne commeatus deessent, & quantum præterea opus esset, quò iussissent subuecturos: quæ ne accipere grauarentur, magnopere se Patres conscriptos orare. Libra auri non minus centum aureis solatis æstimari potest: quare ducenta quinquaginta pondo vt minimum vigintiquinque millibus valuerunt. Quòd si

Batus. Corus.

Liberalitas Hieronis.

Libra auri.

A si Liuium sequimur, eo amplius septem millibus donum illud fuit. Trecenta autem millia modiorum tritici, duo millia modiûm nostrorum & paulo minus centum valent, etiam vt modios Italicos non Siculos intelligamus, quorum differentiam antea adnotauimus. Hæc, si æstimationem Ciceronianam sequamur, vt minimum decies sestertium valuerunt, & quinque & viginti millibus auri taxabuntur. Ducenta millia hordei quanti valuerint, ex tritico æstimari potest. Hæc igitur liberalitas non tam magnifica q̃ munifica fuit: ex animo donãtis æstimabilis magis quàm ab opibus. Quar-
B tarium apud Catonem sic congii quartam partem significare existimo, vt tertiarium tertiam, & sextarium sextam. Amurcæ (inquit ille) in vas æneũ indito congios duos: postea igne leui coquito, rudicula agitato crebrò, vsqueadeo dum fiat tam crassum quàm mel. Postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium, conterito in mortario per se vtrunque. Columella libro. xiii. In sextarios duodequinquaginta ferm̃eti libram, fici aridæ pondo quadrantem, salis sextariũ, hæc subterito, & subtrita cum quartario mellis aceto diluito. Quartarium in mensura pro quadrante congii intelligo, vt in pondere pro quadrãte libræ. Nos brochum appellamus ses- Quartari⁹. Brochus.
C quisextarium Parisinum, qua m̃esura dimidio maior est vrna, id est, hemiolia est vrna brochi. Nam sedecim vrnæ modium nostrũ faciunt, id est quatuor & viginti brochos. Vrna, vt diximus, etiam hemiamphorium seu semiamphora dicitur. Illud admirari subit, quonã modo modulos antiquos vrbs nostra seruare potuerit etiam Græcos: quod ne magnopere mirer, facit quòd etiã verba ipsa græca lingua ipsa vernacula tot seculis sæpius immutata retinet. Iamprimum medimnum vocabulum lingua vernacula incolume penè seruat, secunda tantum & tertia litera intertritis mimnam vocans, quasiq; per syncopen proferẽs: huius dimidium, id est ternos modios Vrna. Mẽsurę Parisinę antiqua vocabula retinent. Medimn⁹, mimna apud Gallos.
D Romanos, diminutiuè idiomate nostro formans. Modius autem gallicum vocabulum est & aridorum & liquidorum mensuræ: non modum priscũ, sed varium pro locorum varietate obtinens. In aliis vasis nostris & conditoriis & modulariis etiam etyma græca agnosco. Prima mensurarum nostrarum deorsum auspicando, cheopina à nobis dicitur, ex eo (vt arbitror) dicta, quòd in ea tantum funditur vel hauritur vini, quantũ homo sitibundus vno haustu absumere possit. Hæc duplex, pintam efficit, ex eo vocabulo detortam, quod Græci pitynam appellant, vas quoddam vinarium significantes. Ex pityna enim per syncopen pitna, deinde transpositione pinta Cheopina χεῖν πίνειν. Pinta.
E dicta. Pino enim græce bibo significat. Minima mensura hemixestes à nobis dicitur: quod merè & integrè græcum est, hoc est dimidiatus xestes. Est enim xestes hemina, vt superius diximus. His quę demonstraui, hoc corollarium addam, huius vrbis homines non modò Romanas Atticasq; mensuras vsu linguaq; pertinacibus ad hoc æui conseruasse, sed etiã Solonis drachma & m̃esuris ab eo legislatore emodulatis eos vti hodie: id quod ex oratione Andocidis oratoris Attici probare facile est, quæ περὶ μυστηρίων inscribitur. De statu enim Atheniensiũ loquens post euersam triginta tyrannorum oligarchiam, propter quam populus in Pyræũ secesserat, psephismaq; Hemixestes. Xestes. Solonis drachma & mensuris vtuntur Parisieñ.

id eſt plebiſcitum quoddam referens ob componendam populi diſcordiã F
promulgatum,ita inquit,Τισαμενὸς εἶπε,ἔδοξε τῷ δήμῳ πολιτεύεσθαι ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια,νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς σόλωνος,καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς:χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς δράκοντος θεσμοῖς,οἷσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ. id eſt, Tiſamenus tulit, populuſq́ ſciuit,vt Athenienſes regerentur inſtitutis patriis,legibúſq; vterentur Solonis, eiuſq́ ponderibus & menſuris.Simul vt legibus vterentur Draconis, vt anteactis temporibus fecimus.Ex his verbis colligimus,menſuras Atticas ponderaq́ ad auctorem Solonem relatas eſſe:quas cum Romani ab Athenis cum legibus mutuati ſint,& nos à Romanis acceperimus, apparet id planè confe G
Quartari°. ctum quod adſtruendum duximus.Quartarium autem dicimus non quartam partem alicuius maioris menſuræ, vt Latini vocauerunt: ſed vas quod quatuor menſuras caperet,id eſt quaternas cheopinas. ſic tertiarium, quod tres.Porrò quartarios quaternos ſextarium nulla ratione lingua vernacula vocitauit,quę quidem hodie aſſignari poſſit in iis menſuris quas habemus:
Congius eſt ſextari° noſter. quare latinè congium potius quàm ſextarium appellandum duxerim , vt Græci choa dicunt.
Brochus. Brochus à verbo græco βρέχω dicitur , quod fundo ſignificat.Brochus enim vas eſt fundendo vino accommodatum,implendis deplendiſq; culeis & vaſis conditoriis, & vino quocunque modo tranſua- H
Oenophorum. ſando.Hoc Græci œnophorum ex eo appellant,quòd comportando vino aptum ſit. inde illud ſatyricè dictum à Iuuenale,

Tandem illa venit rubicundula,totum
Oenophorum ſitiens, plena quod tenditur vrna Admotum pedibus.

Lagena. Lagena vas eſt ea forma qua hydriæ fictiles hodie à Bellouacis importantur.à tereti enim collo diſtenta ventris laxitas,iterum ſenſim ad imum gracileſcit. Docet hoc Columella lib.xiii.de ſeruandis malis loquens, Nihil tamen certius aut melius(inquit)experti ſumus, quàm vt cydonea maturiſſima in lagena noua quæ ſit patentiſſimi oris,deterſa lanugine quæ malis in- I
eſt,componantur leuiter & laxè, ne collidi poſſint. Deinde quum ad fauces vſque fuerint compoſita,vimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctentur , vt modicè mala comprimant, nec patiantur ea quum acceperint liquorem, ſubleuari:tum quàoptimo melle vas repleatur,& reliqua.Plinius libro vn-
Plinij loc° decimo,Summum gulæ fauces vocantur,poſtremum ſtomachus. hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenę modo fuſa.Idem libro.xxviii.Aurium grauitati prodeſt vrina capri vel tauri,aut fullonia vetus calfacta,vapore per lagenæ collum ſubeunte.In ſuperiore tamen exemplo, antiqua quæ vidi exemplaria, K
non lagenæ modo,ſed lacunæ habent,vel laciniæ potius,hoc eſt flexurę ſinuoſæ.Nec mihi lagenæ formam ſtomachus habere videtur, qui cõſectionibus faciendis aliquando interfui, & ſtomachum cum ventriculo ſpiritu diſtentum vidi: potiuſq́ cucurbitæ formam leniter inflexæ, & ab ſummo imoq́; tubulatę habere exiſtimarim:nolim tamen hoc in loco periclitari vt
Stomach° propriè dictus. aliquid de hoc ſtatuam. De ſtomacho propriè accepto Ariſtoteles libro primo de hiſtoria animalium ita inquit, πλατῆ δὲ διὰ τοῦ διαζώματος εἰς τὴν κοιλίαν, σαρκώδης ὢν τὴν φύσιν,καὶ τάσιν ἔχων καὶ ἐπὶ μῆκος καὶ ἐπὶ πλάτος. Per ſeptum trãſuerſum

A ſum in ventrem pertinens, ibíque deſinens, natura carnoſus, & in longitudinem latitudinemq́; intenſionem admittens. De ventriculo autem, qui abuſiuè ſtomachus dicitur ab auctoribus, ἡ δὲ κοιλία ἡ τοῦ ἀνθρώπου, ὁμοία τῇ κυνὸς ἐστίν. οὐ πολλῷ γὰρ τοῦ ἐντέρου μείζων, ἀλλ' ἐοικυῖα ἐντέρῳ τινὶ εὖρος ἔχοντι. Ventriculus autem hominis canino ſimilis eſt, vt qui non multo inteſtino maior ſit, ſed ſimilis inteſtino latiori. In his verbis nihil ſimile dicto Pliniano videtur. Quare Plinius de ſtomacho & ventriculo ſimul locutus eſſe videtur ſub ſtomachi nomine. Anguſtias enim ſtomachi excipit ventriculus, in quo cibus conco- Vētriculus

B quitur quaſi in inteſtino quodam laxiore, quam Cicero aluum appellat in ſecundo de Natura Deorum, & tortuoſam eſſe dicit: quod non conuenit cum lagenæ forma. Lagenam nomen fuiſſe mēſuræ teſtis eſt Athenæus his verbis libro xi. λάγυνος δὲ μέτρον λέγουσιν εἶναι ὄνομα παρ' τοῖς Ἕλλησιν, ὡς χοὸς καὶ κοτύλης, χωροῦν δὲ αὐτὸ κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. Lagenā menſuræ nomen eſſe aiunt apud Græcos vt chum & cotulam, duodecimq́; cotulas atticas capere. Seria vas erat variæ capacitatis, ad multos vſus accommodatum. Columel. lib. xiii. de vino dulci faciendo loquens, Tum in ſerias ſingulas, quæ ſint amphorarum ſeptenûm, addito medicaminis pondo vnciam ſcrupula octo gypſi. Lagena. Seria.

C Erant enim ſerię grandia vaſa vt dolia, vnde vinum ad vetuſtatem ſeruandum in vaſa minora diffundebatur. Idem, Poſtea quum de doliis aut de ſeriis diffundere voles, vere florente roſa defecatum quàm liquidiſſimum in vaſa bene picata & pura transferto. ſi in vetuſtatem ſeruare voles, in cado duarum vrnarum quàm optimi vini ſextarium, aut fecis generoſæ recentis ſextarios tres addito. Idem de myrtite vino loquens, Poſt nonū diem quàm id factum eſt, vinum purgatur, & ſcrupulis aridæ myrrhæ ſeria ſuffriatur, operculûmque ſuperimponitur, ne quid eò decidat. Hoc facto, poſt decimum diem rurſus vinum purgatur, & in amphoras bene picatas & bene

D olidas diffunditur. Ego tamen non aridæ myrrhę ſcrupulis ſuffriandam ſeriam puto, ſed ſcopulis aridæ myrti ſeriam ſuffricandam. Seriam oblonga forma fuiſſe puto, & in ſummo ceruicatam. Idem Columel. de ſalſura ſuillæ carnis loquens, Sed quum ad fauces ſerię peruentum eſt, ſale reliqua pars repletur, & impoſitis ponderibus in vas comprimitur: eaq́; cato ſemper cōſeruatur, quæ tanquam ſalſamentum in muria ſua permanet. Fideliæ qua forma fuerint, legiſſe me non memini, ſed fictiles & vitreas apud Columellam legimus. Hæc habuimus de mēſuris quæ diceremus. Sed obiter vidēdum quid ſit quod Apocalypſeos ſexto capite in deſcriptione tertii ſigilli Fidelia. Apocal. Io

E legitur, Bilibris tritici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno. hoc quum ego mirarer, græcè ſic reperi ſcriptum, χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς δηναρίου, id eſt, Chœnix frumenti denario, & tres chœnices hordei denario. ac ſi diceret, quantum quis die vno frumenti abſumere poteſt, denario vno venditur. Interpres chœnicem tritici duas libras pendere exiſtimauit, & ideo bilibrem tranſtulit. In quo verbo exponendo Liranus ſomnia narrare mihi videtur. Inter ſcholia autem quæ in eum librum edita ſunt, legimus chœnicem duos ſextarios Romanos ſignificare: quod quum ſit verum, non bilibris tritici, ſed trilibris verti debuit, ſi ſic loqui neceſſe fuiſſet. cus.

tantum enim pendet sextarius tritici Romani, quum modius teste Plinio F quatuor & viginti pondo pendeat. Græcè tamen non tritici, sed frumenti legitur: quod quum sit nomen generis, libralis sextarius esse potuit si leuissimum genus frumenti appenderetur, vt hordeũ. Verumenimuero vt vnde exorsa est hæc cõmentatio, eò tandem cludatur: triens, quadrans, & alia nomina ab asse & vncia deriuata, non modò pondera, sed etiam mensuras infra sextarium, nummorumq; vocabula significarunt. Quare quũ de mensuris dictum sit, restat vt de nummorum significatione exempla citentur. Plin. lib. xxxiii. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis: in triente verò & quadrante rates. Hic quadrans, teruncius aliter dicitur: de quo satis diximus. Erat enim assis & libellæ quartarius: deni autem quadrantes sestertium valebant, & quaterni sestertii denarium. Ita fit vt pro sportula deni sestertii darentur: quos denis caroleis & semisse æstimandos esse dico. Caroleos nostri denarios, quasi dextantes aliquando vocitarunt: ita vt assem, nostrum solidum esse existimemus, duodenos denariolos valentem. tanti est illa sportula à Iuuenale Martialeq; decantata, quæ merces salutationum erat olim, & togatis, id est comitibus & assectis dabatur rectæ cœnæ loco: de qua Iuuenalis, Nunc sportula primo H

(Margin: Nummorum significatio. Quadrans & Triens. Teruncius. Sestertius. Sportula, id est centum quadrantes.)

Limine parua sedet turbæ rapienda togatæ.
Sed quum summus honos finito computet anno
Sportula quid referat, quantum rationibus addat,
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc est?

Martialis idẽtidem centum quadrantes vocat, misellos appellans ob tenuitatem pecuniæ, præsertim Romæ, vbi omnia cara erant, vt ex præcedentibus liquet. Columella hoc strinxit in præfatione rei Rusticæ his verbis, An honestius dixerim mercenarii salutatoris mẽdacissimum aucupium, circũuolitantis limina potentiorum, somniumq; regis sui rumoribus augurantis? Ex hoc tamen coniicere opes diuitum Romanorum licet, qui numerosæ turbæ quotidianam hanc mercedem darent. Tranquillus de initio principatus Neronis loquens, Adhibitus sumptibus modus, publicæ cœnæ ad sportulas redactæ. Augusti autem instituto diuites cœnam rectam dabant, quæ maioris erat & liberalitatis, & impensæ: propter quod Martialis, I

(Margin: Cœna recta.)

Promissa est (inquit) nobis sportula, recta data est.

Sportulam enim prę recta contemnendam arbitrabantur. Idem Tranquillus in Domitiano, Sportulas publicas sustulit, reuocata cœnarum rectarum consuetudine. Hactenus de sportula. Sextans nummulus erat quadrãte minor, duas vncias valens. Plinius libro supradicto, Populus Romanus stipẽ spargere cœpit L. Posthumio, Q. Martio Consulibus: tanta pecunia erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatisq; propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim. Vnciaria stips apud eundẽ lib. xxxiiii. cap. v. dimidio minor est sextantaria, par ferme obolo nostro. Apud Græcos hæc ratio nummulariæ rei fuit, vt obolus Atticus octonos chalcos valeret, licet Plinius denos dicat lib. xxi. Bini autem chalci, id est æreoli K

(Margin: Sextans. Ratio rei nummariæ apud Græcos. Obolus.)

A æreoli,quadrantem efficerent, quod ab eis tetartemorium dicitur, & per syncopen tetartemorum:ob id alio nomine dichalcum vocitatum. Chalci autem quaterni hemiobolium, id est semiobolus dicebatur: seni chalci triens,immutata ratione sermonis.non enim triens dicebatur tertia pars oboli,vt tetartemorium quarta, sed quòd tres essent partes oboli,id est dodrans.ita fit vt triens maior semisse,id est semiobolo fuerit.Semissem nunc non assis nostri,sed oboli intelligi volo.Polybius suo tempore ita rem nũmulariam constitutam fuisse dicit in.ii.histor.vt.xii.asses Romani drachmam

Dichalcũ. Chalcus.

Triens.

B mam efficerent, cum binos asses obolo tribuat. Sic enim scribit,ὡς μὲν οὖν ἐπιτοπολὺ παρίενται οἱ καταλύται εἰς πανδοχεῖς, ὡς ἱκανὰ πάντ᾽ ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἡμιασσαρίου. τοῦτο δ᾽ ἔστι τέταρτον μέρος ὀβολοῦ. Verùm cum de annone vilitate non verisimilia scripserit, vt suprà dictum est, non magnopere hoc eius dicto moueor. Cæterùm apud Græcos tritemorum,id est triens,pro tertia parte cuiusque rei accipi solet,vt quum dicunt, τριτημόριον ταλάντου, καὶ τεταρτημόριον ταλάντου,id est trientem quadrantémque talenti, & quadrantem diei pro sex horis. Theodorus Gaza in tractatu de mensibus,ἡμέραις τριακοσίαις καὶ ἑξήκοντα καὶ πέντε ὁριζόμενος ἡμῖν ὁ ἐνιαυτός ἐστι κατὰ τὴν ἡλίου περίοδον, προστιθεμένου

C τι καὶ μορίου ἡμέρας οὗ ἔλαττον ἢ ὡς τεταρτημόριον, τῷ ἀριθμῷ τῷδε. Diebus igitur (inquit)trecentis & sexagintaquinque finitus nobis erit annus secundum solis ambitum, duntaxat addita huic numero parte quadam diei quæ minuscula sit quàm quadrans. Triobolum alio nomine hemidrachmium dicitur.senos enim obolos drachma efficit, vt auctores sunt Plinius & Pollux,& alii. Trioboli nota ab altera parte effigiem Iouis, ab altera noctuam habebat, quam illi glaucem appellãt:ex quo factum arbitror prouerbium, Noctuam Athenas, γλαῦκα εἰς Ἀθήνας, contra eos negociatores vsurpatum qui eas merces in emporia important,quæ ibidem vernaculæ sunt,& mul-

Triobolũ.

Noctuam Athenas.

D tæ: quanquam ad auem noctuam referri vulgò soleat, quæ in Attica frequens videtur. Tetrobolum quatuor obolos dicebant, hoc est bessem drachmæ. numisma erat habens effigiem Iouis, vt triobolum, & postica parte binas noctuas. Diobolum duos obolos valebat,qui triens erat drachmę. Obolus primam habet breuem,sed in compositione productam,vt in diobolo,triobolo, tetrobolo, τριώβολον, τετρώβολον, διώβολον. Cum ergo drachma Attica quaternis sestertiis Romanis valeret,id est denario vno, sestertius Romanus sesquiobolum Atticum valuit, vt obolus omnino semissem nostrum & denariolum valuerit, ac si septuncialem nummulum habere-

Tetrobolum.

E mus. Hac ratione diobolon septenos sestantes nostros valebat. quare Plautus in Pœnulo quum dixit, Non ego homo trioboli sum,nisi ego illi mastigiæ exturbo oculos atque dentes. sic intellexit, ἄξιος τριωβόλου, vt Græci loquuntur,id est non æstimandus triobolo Attico,seu duobus sestertiis. Sic alibi, Aruspex non homo trioboli. genitiui sunt schemate Græco enunciati.& trioboli igitur hominẽ vocat vocabulo monoptoto, vt nauci hominem antiqui dixerunt, & frugi. Idem in eodem Pœnulo, Seruorum sordidulorum scorta diobolaria. Festus meretrices diobolares appellatas ex eo dicit, quòd duobus obolis ducerentur. Diobolaria ergo scorta dixit

Homo trioboli.

Diobolaris.

tanti prostantia, quanti solidus noster est & sextans. Solidus noster (vt sæ- F
pe dixi) notus etiam est Transalpinis, & externis finitimis. Quum autem
hæc scriberem, ducatus vnus probi characteris quadraginta solidis nostris
permutabatur. Cæterùm nos oboli vocabulum à Græcis mutuati sumus.
Romani enim eo non vtebantur. Quòd autem rectè hos nummulos æ-
stimarim, his exemplis cognoscitur. Prostibula enim scorta, & in lupanari
prostantia, sermone vulgari solidum vnum merere dictitantur, quod con-
uenit cum diobolo. Bos etiam olim numisma erat Atticum, bouis nota
Didrachmum. percussum, didrachmum alio nomine dictum. Quare hecatombœum di- G
Hecatombœum. ctum quicquid duabus minis Atticis æstimabile esset, id est ducentis dra-
chmis. Inde hecatombœa arma apud Homerum Iliados sexto, vt quidam
volunt, vbi Homerus permutationem armorum Diomedis & Glauci scri-
psit, cuius meminit Iustinianus in præfatione Pandectarum, & nos expli-
cuimus in Annotationibus nostris. Ab eo nomismate notum est apud
Prouerbiũ Græcos adagium, βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν. Bos super linguam situs est
vel firmatus: contra eos vsurpatum, qui aut pecuniæ auctoramento lo-
quendi libertatem perdiderunt, aut mulctæ irrogandæ metu quæ dicenda
sunt reticent. Huiusmodi multi in Francia, vt alibi, sæpe fuerunt: quod ge- H
nus hominum cum semper noxium rebus bene gerendis fuit, tum verò il-
li deterrimi atque exitiabiles, qui non bouem modò in ore, sed ouem in
fronte, vulpem in corde gerunt. Sed ad hunc locum pertinere videretur id
Cap. I. quod ab Aulo Gellio dicitur libro vndecimo Noctium Attic. Coniectare
autem (inquit) ob eandem causam possumus quòd Italia olim esset armen-
tosissima, mulctámque quæ appellatur suprema, institutam in singulos dies
duarum ouium, triginta boum, pro copia scilicet boum, próque ouium
penuria. Sed quum eiusmodi mulcta pecoris armentíque à magistratibus
dicta erat, adigebantur oues bouésque aliàs precii parui, aliàs maioris: eá- I
que res faciebat inæqualem mulctæ punitionem. Idcirco postea lege Ate-
rina constituti sunt in oues singulas æris deni, in boues æris centeni. Mini-
ma autem mulcta est ouis vnius. Suprema mulcta est eius numeri quem di-
ximus: vltra quam mulctam dicere in dies singulos ius non est, & propter-
ea suprema appellatur, id est summa & maxima. Quando igitur nunc quo-
que à magistratibus populi Rom. more maiorum mulcta dicitur vel mini-
ma, vel suprema, obseruari solet vt oues genere virili appellentur: atque
ita M. Varro verba hæc legitima, quibus minima mulcta diceretur, conce-
pit, M. Terentio, quandò citatus neque respondit, neque excusatus est, ego K
ei vnum ouem mulctam dico. Ac nisi eo genere diceretur, negauerunt iu-
stam videri mulctam. Festus, Peculatus, id est furtum publicum, dici cœ-
pit à pecore, tunc quum Romani præter pecudes nihil haberent. Plinius li
bro tricesimotertio, Vtinam posset è vita in totum abdicari aurum, sacra fa
mes, vt celeberrimi auctores dixere, proscissum conuitiis ab optimis qui-
busque, & ad perniciem vitæ repertum. quantum fœliciore æuo, quum res
ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatũ Home
ro credi conuenit: quãquam & ipse miratus aurum, existimationes rerum
ita

A ita fecit, vt centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum, ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat etiam Romæ. Plinii verba, Gellii auctoritate, qui sub Adriano Imperatore scripsit, ita interpretanda sunt, vt mulcta Romæ pecore constaret verbó tenus. nam minima mulcta in singulos dies erat ouis vnius æstimatio prisca, id est denarius vnus, seu asses deni: summa autem mulcta, triginta boum & duarum ouium æstimatio, id est tria millia & viginti æris, id est trecentæ & duæ drachmæ. Hoc consentaneum esse

De modo mulctarũ.

B videtur cum eo quod dicitur in lege vltima de modo mulctarum in Codice Iustiniani. Illa enim lege omnes iudices infra Proconsularem potestatem vltra quadrantem auri mulctare quenquam vetantur. Libram auri obryzi diximus centum & duodecim solatis aureis æstimandam esse. Huius quadrans paulo minus triginta aureis coronatis valet, id est argenti drachmis trecentis. Proconsulare autem imperium summam mulctam non vltra auri semissem dicere poterat, id est aureos sexaginta, vbi mulcta à lege non erat æstimata. Hactenus coërcita erat omnis potestas pro contumacia quidem punienda, aut leni admisso, cuius pœna erat arbitra-

Libra auri obryzi.

C ria. Nam delicta priuata, vt concussio, & furtum, vlterius mulctari poterant, cum etiam publicatione partis bonorum & vltrà quædam leges sanctæ sint. Hodie apparitores & viatores, qui vel interdicto vel iussu iudicum aliquid vel iubent fieri, vel vetant, ferè centum librarum argenti mulctam interminari solent si quid contra iussum edictúmve factum aut admissum fuerit. Quod temere, vt opinor, in vsum receptum est. Eodem titulo permissa erat potestas præfecto prætorio vsque ad quinquagenas libras auri pro summo maleficio mulctandi: quod non tam ad dignitatem præfecturæ, quàm ad flagitii atrocitatem refero: si tamen quinquaginta li-

D bras auri ponderalis intelligere debeamus, quum Proconsul qui intra semissem arctatur, omne imperium habuerit, vt ex titulo de officio Proconsulis intelligimus, & præterea ex principum Romanorum consuetudine. Mos enim fuit principibus Romanis & Cæsaribus, vt accepta statim purpura, Tribunitiam potestatem & Proconsulare imperium extra vrbem assumerent inter alia Cæsareę dignitatis vel principatus insignia. Tacitus libro duodecimo, Virilis toga Neroni maturata, quò capessendæ Reipublicę habilis haberetur: & Cęsar adulationibus Senatus liberius cessit, vt vicesimo ætatis anno Consulatum Nero iniret, atque interim desi-

Tribunitia potestas & proconsulare imperium.

E gnatus Proconsulare imperium extra vrbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur. Apud eundem libro decimotertio, Agrippina contra Neronem filium excandescens, & exprobrans quòd matris beneficio, id est suo, Nero ad imperium assumptus esset, Baiarum (inquit) suarum piscinas extollebat, quum meis consiliis adoptio, & Proconsulare ius, & designatio Consulatus, & cætera adipiscendo imperio præpararentur. Lampridius, Interfecto (inquit) Vario Heliogabalo Alexander vrbe Arcena genitus, Varii filius, consobrinus ipsius Heliogabali accepit imperium, quum antè Cæsar à Senatu esset appellatus, interfecto scilicet Macrino: augu-

ſtûmque nomen idem recepit, addito etiam vt & patris patriæ nomen, F
& ius Proconſulare, & Tribunitiam poteſtatem, & ius quintæ relationis,
deferente Senatu, vno die aſſumeret. Capitolinus de Maximo & Balbino, Decretis ergo omnibus imperatoriis honoribus atque inſignibus, percepta Tribunitia poteſtate, iure Proconſulari, pontificatu maximo, patris & patriæ nomine meruerunt imperium. & in M. Philoſopho, Suſcepta filia, Tribunitia poteſtate donatus eſt, atque imperio extra vrbem Proconſulari. Præſides autem prouinciarum, ius tantum prætorium habebant,
quod inferioris erat imperii quàm Proconſulare. Vopiſcus in Probo, Ac- G
cepto igitur hoc Senatuſconſulto, ſecundum orationem permiſit patribus, vt ex magnorum iudicum appellationibus ipſi cognoſcerent, Proconſules crearent, Legatos Conſulibus, ius prætorium Præſidibus darent: quas leges Probus ederet, Senatuſconſultis propriis conſecrarent. Ex quibus verbis intelligere poſſumus Præſidibus prouinciarum dari ſolitam à principibus Prætoriam poteſtatem, & quibuſdam rectoribus Proconſularem, quod ius Probus Imperator ad Senatum detulit: cuius hodie inſtar eſt, quòd curia ſuprema præſides prouinciarum & præfectos ad iuſ-
iurandum adigit, & principum conſtitutiones prius animaduerſas & con- H
ſideratas promulgandi ius habet. Mirum verò mihi viſum eſt in nomiſmatibus antiquis inter titulos imperatorios hoc non legi. Contra id quod diximus de mulcta maxima apud priſcos exemplum apud eundem Gellium libro nono, vbi de Appii Cæci filia loquitur, quæ ob vnum improbum verbum ab Aedilibus mulctata eſt. Ob hæc mulieris (inquit) verba tam improba, ac tam inciuilia, Aediles plebei mulctam dixerunt ei æris grauis xxv. millia. id factum bello Punico primo. Vigintiquinque millia æris, ducentorum & quinquaginta boum mulctam æquarunt, id eſt totidem au-
reorum noſtrorum. Quare (vt dixi) ſuperius dicta, non de mulcta malefi- I
ciorum & criminum, ſed de mulcta contumaciæ intelligenda ſunt. Nam apud Athenienſes, qui iure eo regebantur à quo iura Romana originem primam ducunt, magnas fuiſſe maleficiorum mulctas ex Demoſthene apparet, qui in oratione κατὰ κονδύλου, quam contra Midiam habuit hominem prædiuitem, quodam loco ita inquit, ὑμεῖς δ᾽ ἄνδρες ἀθηναῖοι σμίκρωνι δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε, καὶ σκίτωνι τοσούτων ἑτέρων, δόξαντι παράνομα γράφειν. καὶ οὔτε παιδία, οὔτε φίλους, οὔτε συγγενεῖς, οὐδ᾽ ὁντινοῦν ἠλεήσατε τῶν παρόντων ἐκείνοις. Vos autem iudices Smicroni mulctam talentorum decem irrogaſtis, & totidem
aliorum Scitoni, ob id quòd rogationem quandam iniquam & legibus K
aduerſam promulgaſſet: quam pœnam nec eius liberi, nec amici, nec cognationis aduocationiſque eius interceſſio ſupplex & miſericordiam implorans deprecari potuerunt. Quin & ipſe Demoſthenes acceptorum viginti talentorum conuictus ob ſilentium Harpalo venditum, quinquaginta talentis mulctatus eſt: quam ſummam cum nec conficere poſſet, nec vinculorum tædium ferre vellet, clàm in exilium abiit. Hæc mulcta nõ minor eſt triginta millibus aureûm coronatorum. Hic operæpreciũ eſt æſtimare leges ſumptuarias, non illas priſcas quæ denos æris in dies ſingulos

ſtatuebant

Ius prætoriũ, & poteſtas prætoria.

De modo mulctarũ.

Mulcta Demoſthenis indicta.

Leges ſũptuariæ.

A statuebant impensæ escariæ, sed recentiores,& post victam Asiam latas, de quibus Gellius libro secundo sic inquit, Postea L.Sylla Dictator cum legibus priscis situ atque senio obliteratis, plerique in patrimoniis amplis helluarentur,& familiam pecuniámque suam prandiorum gurgitibus proluissent, legem ad populum tulit, qua cautum est, vt Calendis, Idibus, Nonis, diebus ludorum,& feriis quibusdam solennibus sestertios tricenos in cœnam insumere ius potestasq; esset: cæteris autem diebus omnibus non amplius ternos. Postremò lex Iulia ad populum peruenit Cæsare Augusto B imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur: Calendis, Idibus, Nonis, & aliis quibusdam festiuis trecenti: Nuptiis autem & repotiis sestertii mille. Esse etiam dicit Capito Atteius edictum, diui ne Augusti, an Tyberii, non satis commemini, quo edicto per dierum varias solennitates à trecenis sestertiis vsque ad duo millia sumptus cœnarum propagatus est, vt his saltem finibus luxuriæ efferuescentis æstus coerceretur. In libris impressis sestertii millies pro sestertii mille legitur, qui æstimatione nostra quinque & viginti aureis æstimantur coronatis. quòd si Gellius sestertia mille scripsisset, quinque & viginti millia intelligerem, si sestertium millies C centuplicato summa cresceret. Sed animaduertendum mihi videtur, à denis assibus leges ad septenos & semissem venisse, hoc est ad ternos sestertios etiam Sylla Dictatore, cuius priuignus Scaurus theatrum luxu fidem excedente extruxit. Ridicula igitur lex Syllana mihi fuisse videtur, quæ id sanciret, quod nemo sequeretur. Notanda igitur illa Augusti, quæ ducentos sestertios in singulas cœnas taxauit, hoc est aureos quinque nostros,& diebus festis trecentos, nuptiis autem,& repotiis, id est postridie nuptiarum, sestertios mille. quæ summa longè abest à sumptu quem in nuptiis factitamus. Ex supradictis patet quid centussis apud Lucillium fuerit, id est quadraginta sestertii, qui legem sumptuariam centussem vocitauit ob centum assium taxationem, vt auctor est Macrobius in tertio Satur. Vnde cœnæ centenariæ à Tertulliano dictæ. Priscæ autem Romanorum paupertatis indicia sunt quæ à Valerio libro quarto scribuntur de paupertate, ex quo verba hæc transcribenda duximus. Itaque cum secundo Punico bello Cneus Scipio ex Hispania Senatui scripsisset petens vt sibi successor mitteretur, quia filiam virginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei sine se dos expediri posset: Senatus, ne Resp. bono duce careret, patris sibi partes desumpsit, consilióque vxoris ac propinquo- E rum Scipionis constituta dote, summam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit. Dotis modus X L millia æris fuit: qua non solùm humanitas Patrum conscriptorum, sed etiam habitus veterum patrimoniorum cognosci potest. nanque adeò fuerunt arcta, vt Tatia Cæsonis filia maximam dotem ad virum X millia æris attulisse visa sit: & Megalia quia cum quingentis millibus æris mariti domum intrauit, dotatæ cognomen meruit. Quadraginta millia æris nostro nomismate quadringentos coronatos valent, quingenta millia æris quinque millia aureorum: propter quam summam per Antonomasiam Megalia dotata vocitata est. Dotes

Centussis.

Priscorum Romanorum paupertas.

Dotata Megalia.

autem poſtea creuiſſe ex Iuuenale didicimus, apud quem decies centena F
millia,& bis quingenta legimus,

Bis quingenta dedit:tanti vocat ille pudicam. Alibi,
-Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo,veniet cum ſignatoribus auſpex.

Decies ſeſtertium. Decies ſeſtertium(vt ſæpe diximus) quinque & viginti millibus aureorum noſtrorum æſtimari poſſunt. Hoc addendum. Seneca de Conſolatione ad matrem, Scipionis filiæ ex ærario dotem receperunt,quia nihil eis reliquerat pater. Aequum mehercules erat populum Rom.tributum Scipioni ſemel conferre, cum à Carthagine ſemper exigeret. O felices viros puellarum,quibus populus Ro.loco ſoceri fuit. Beatiorésne iſtos putas,quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt,quàm Scipionem, cuius liberi à Senatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt? His verbis liquet decies ſeſtertium & decies centena idem eſſe. Strabo libro quarto de Maſſilienſibus loquens, τῆς δὲ λιτότητος τοῦ βίου καὶ τῆς σωφροσύνης τῶν μασσαλιωτῶν οὐκ ἐλάχιστον ἄν τις θείη τοῦτο τεκμήριον. ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ ἐστὶν αὐτοῖς ἑκατὸν χρυσοῖ, εἰς ἐσθῆτα πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον. πλέον δ' οὐκ ἔξεστι, Frugalitatis autem vitæ & continentiæ G

Dotes Maſſilienſes. Maſſilienſium maximum hoc indicium exiſtimari poteſt, quòd dos apud H eos maxima centum ſunt aurei, & eo amplius in veſtem quinque, & in mundum muliebrem aureum quinque. amplius autem doti dicere non licet. Centum aureos Romanos Strabonem intellexiſſe puto. tunc enim quum ſcripſit Strabo, omnia Romanis parebant in Gallia. Ex prædictis etiam apparet quanti æſtimari debeant ſportulæ ſolennes in prouincia Pliniana, quarum fit mentio in Epiſtolis ad Traianum, his verbis, Qui virilem togam ſumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magiſtratum, vel opus publicum dedicant, ſolent totam Bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binóſque denarios vel ſingulos dare. Mille enim I denarii centum aureos valent,duo millia denariûm ducétos aureos. Quare illæ ſportulæ tanti aut pluris conſtabant, cum ipſe dicat,Ita vereor ne ii qui mille homines, interdum etiam plures vocant, modum excedere,& in

Dianome, diuiſio. ſpeciem dianomes incidere videantur,id eſt diuiſionis & largitionis. Criminoſum enim verbum diuiſionis erat propter ambitus ſuſpicionem . ſed in omnibus Plinii exemplaribus hoc verbum variè corruptum eſt. Nunc vt fauſta ac felici clauſula diſputationem hanc peragamus, percurramus ea

Loca in euāgelio explicata. quæ in euangelio leguntur. Iam primum Matthæi decimo, Nonne duo

As & Aſſis. paſſeres aſſe veneunt? οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; Aſſis duos ſextantes noſtros valuit, id eſt denariolos quatuor. Et Lucæ duodecimo, οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο; Nonne quinque paſſeres veneunt aſſibus duobus, id K

Dipondi⁹. eſt dipondio? Quare Cicero pro Quintio dupondium pro pecuniola poſuit, Si dupondius(inquit)tuus ageretur Sexte Neui, ſi in paruula re captionis aliquid vererere, non ſtatim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem qui conſuluntur, cucurriſſes? Et Matthæi viceſimo denarius diurnus tres ſolidos & ſemiſſem valet, quanti vinitores ferè conduci ſolent. συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, Pactus cum operariis denario in diem.

Quòd

A Quòd autem denarius fuerit Romanus, ex eo apparet quod cap.xxii.dicitur, Ostendite mihi nomisma census. At illi obtulerũt ei denarium, in quo effigiem Cæsaris fuisse dicit. οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Ex quo apparet in denario fuisse effigiem Cæsaris.Augusti, vel Tyberii: & tales hodie denarii circunferuntur, nequis de eo dubitare possit.Plinius libro sexto, Annii Plocamii qui maris Rubri vectigal à fiscó redemerat, libertus, circa Arabiã nauigans, aquilonibus raptus præter Carmaniam, quintodecimo die Hippuros portum Taprobanes inuectus, hospitali Regis clementia sex mensium
B tempore imbutus alloquio, percontanti postea narrauit Romanos & Cæsarem. Mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit, quòd pares pondere denarii essent in captiua pecunia, quum diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. Hæc Plinii verba improbãt eorum opinionẽ, qui rei nummariæ æstimationem hodie constitui non posse putarũt ea maximè ratione, quòd & Consulum & principum tempore variata pondera nomismatum fuerunt, ita vt pro cuiusque percutientis arbitrio nomismatis pondus & indicatio euariauerit: id quod Blondus Flauius lib.v. Romæ triumphãtis affirmauit, antiquitatis diligẽtissimus inquisitor. Cum enim ad eam par- Blõdi opinio de re nũmaria.
C tem venisset, & eam sibi transmittendam videret, Hæc omnia (inquit) qualia per singulas ætates fuerint, examussim ostẽdere, nõ magis difficile quàm impossibile fuerit, non solùm quia obscuris & nostra ætate ignotis verbis sunt à maioribus tradita, sed quia omnis ferè ætas suam habuit cudendi varietatem & formam. Videmus enim multos ex Consulibus priscis sui vultus cusisse nũmos semper mẽsura & pondere variatos: quod maiore postea studio principes factitarunt. Et paulo inferius de talenti varietate loquens, idem penè pronunciat, & ad extremum ingenuè fatetur se rem difficillimã & situ vetustatis obductam, nec ingenio nec diligentia superare potuisse, cũ
D nulla extarent priscorum volumina in quibus aperta dictorum verborum mentio fieret. Ipse tamen lib.iiii.eiusdem operis cum hanc rem tentare vellet, Hanc nos difficillimam (inquit) numerorum & ponderum vetustissimã consuetudinem ad nostri temporis collationẽ inuiti hoc loco tractamus, quam infrà suo loco tractare constituimus. Et paulum infrà, cum in denariis, quos aureos fuisse volebat, æstimandis magnopere hallucinatus esset, centum millia æris, id est primæ classis cẽsum sub Seruio Rege, decem millibus ducatorum taxauit, quem nos mille tantum aureis coronatis æstimamus. Nunc redeamus ad rem. Iohannis sexto, Ducentorum denariorum Census primæ classis.
E panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat, Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ. Deinde subdit, Discubuerunt ergo viri numero quinque millia. Ineamus nunc rationem, Ducẽti denarii, viginti aureos nostros valent, id est quinque & triginta Francicos. Commoda apud nos annona esse dicitur, quum terni primarii panes quincunce veneunt, qui nummus vulgo albulus appellatur. Si igitur commodam annonam sequamur, & qualis eo anno fuit quum hæc scriberem, in singulos Francicos duodequinquaginta quincunces numerabimus: quẽ numerum si triciesquinquies ducas propter xxxv Francicos, mille sexcen- Iohã.euãgelistæ locus.

ti & octoginta quincunces fient: qui ſinguli, quum ternos panes faciant, F
fiunt in ſumma panes quinq; millia & quadraginta. qua ratione vnuſquiſque panem vnum habere potuit,& ſic pane ſatiari.quod cóuenire cum dicto Euangeliſtæ non videtur.ſed ſcilicet carior erat annona Hieroſolymis, id quod facilè crediderim ex Strabone,qui agrum Hieroſolymitanum ſterilem eſſe dicit.Nam & hic ſæpe panis primarius ſextantibus venit:qua ratione quatuor millia & ducenti panes eſſent.Marci etiam ſexto ita legitur, ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δῶμεν αὐτοῖς φαγεῖν. Eamus emptum panes ducentis denariis,& demus illis vt edanr. quaſi ſcilicet ducenti G
denarii ſatiare turbam tantam poſſent, quod apud Iohannem hyperbolicè refertur.in quo agnoſcimus ſtuporem diſcipulorum,qui mirarentur dominum tantam turbam paſcere velle, quum id non poſſe fieri arbitrarentur. Marci.xii. καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης. Et accedés vna vidua paupercula iecir minuta duo,quod eſt quadrans. Quadrantes autem æreos fuiſſe patet ibidem vbi dicitur iecisse æs in gazophylacium, pro quo Græce χαλκὸς dicitur.In Actibus Apoſtolorũ,ſiue acta appellare malimus, capite vndeuiceſimo ita legitur de exorciſtis Iudæis, Multi autẽ ex eis qui

Librorum pernicioſorum exuſtio.

fuerant curioſa ſectati, contulerunt libros, & combuſſerunt eos coram o- H
mnibus,& computatis preciis illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. (ſic enim ad verbum legitur)& inuenerunt argenti myriadas quinque.quod interpres rectè tranſtulit quinquaginta millia denariûm,non vt Plutarchi interpretes in Antonio & Pompeio,millia nummûm pro denariorum millibus vertentes,qua ratione quadruplo minor fit ſumma, vr ſuprà adnotatum eſt. Hæc ſumma quinque millia aureorum noſtrorum valet, ne temere putemus librorum ſummam à Luca Apoſtolorum ſcriba commemoratam. Id enim omnino admiratione dignum,tanti libros adiurationum comparatos. Triginta au- I

Argenteus quo Chriſtus diuenditus.

tem argenteos, quo precio Iudas ſceleratiſſimus perfidiam indicare ſuſtinuit Iudæis licẽtibus,non triginta denarios fuiſſe propterea arbitror, quòd vbique argenteos legi, nunquam denarios,id eſt græce argyria, non denaria.Scio hodie in æde diui Iohannis Lateranenſis Pariſiis oſtendi argenteũ vnum,qui ex illis triginta eſſe dictitatur,quos Iudas in templũ abiecit, characterem diuerſum à denario Romano habentem.Habet enim effigiem hominis non luſcam eminente altera mala, vt Romana nomiſmata viſuntur, ſed aduerſam & integram,& à tergo floſculum,vtrinq; nullo indice. Pondus,vt coniicere licet (non enim attrectatur, ſed trans vitrum cernitur)di- K
drachmum eſſe poteſt,ſi ſatis commemini.Ex iis autem quæ adnotauimus, alia quoq; omnia intelligi æſtimariq; poterunt, nec aliquid eſſe puto quod non ſit à me deprehenſum in iis quæ apud auctores legi, vnumq; tãtum eſt

Vitruuij locus moleſtiſſimus.

cuius omnino periculum recipere in me nolim,quod apud Vitruuium lib. iii.legitur,vbi de ſenario & denario loquitur his verbis, Ex eo etiam videntur ciuitates Græcorum feciſſe,vti quemadmodum cubitus eſt ſex palmorum,ita in drachma quoque eo numero vterentur. Illæ enim æreos ſignatos, vri aſſes ex æquo ſex,quos obolos appellant, quadranteſq; obolorum,

quæ

A quæ alii dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis vigintiquatuor in drachma constituerunt. Nostri autem primò decem fecerũt antiquum numerum, & in denario denos æreos asses constituerunt, & ea re compositio nummi ad hodiernum diem denarii nomen retinet. etiamq; quartam eius partem quod efficiebatur ex duobus assibus & tertio semisse, sestertium vocitauerunt. Postea quoniam aduerterunt vtrosque numeros esse perfectos & sex & decem, vtrosque in vnum cõiecerunt, & fecerunt perfectissimum decussisexis. Huius autem rei auctorem inuenerunt pedem. E cubito enim B quum dempti sunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum. Palmus autem habet quatuor digitos. Ita efficitur vti habeat pes sedecim digitos, & totidem asses æreus denarius, vel vt in aliis exemplaribus, æratius. neutrũ tamen rectè: denarius enim nunquam æreus fuit apud Romanos, nec drachma apud Græcos: sed ante argentum signatum decussis, vt centussis, æreus fuit. Quare non æreus sed æreos legẽdum est, vt ad asses referatur. Sed ex hoc Vitruuiano loco id habemus quod suprà ex auctoribus Græcis collegi, drachmam in sex obolos diuidi, & obolos singulos in quaternos quadrantes, quos dichalcos, id est binos chalcos valentes appellant. vel trichal- C cos, id est ternos chalcos valentes. sic fit vt numerus quatuor & viginti ex senario quater ducto impleatur. Quare verum esse non potest quod apud Plinium legitur in fine libri vicesimiprimi, quòd obolus decem chalcos habeat. aut enim obolus octo chalcos habuit, id quod nos diximus, & sic in quaterna dichalca diuiditur. aut duodenos, si quadrãtes trichalci, id est ternarii fuerunt, quod non Athenis, sed alibi fuisse puto, sicubi fuit. Quod autem sequitur, videamus an verum sit. Vult enim Vitruuius Romanos sic denarium & eius partem ad pedis rationem retulisse aliquando post argentum signatum, vt Græci drachmam & eius partes ad cubiti retulerunt. quo D fit, vt sic denarius sedecim asses valuerit, vt pes sedecim digitos habet. Citetur nunc Plinius de hoc sententiam dicturus. sic enim inquit libro. xxxiii. Argentum signatum est anno Vrbis quingẽtesimo octogesimoquinto, Q. Fabio Consule, quinque annis ante Punicum bellum: & placuit denarius pro decem libris æris, quinarius pro quinque, sestertius pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis Resp. non sufficeret, constitutúmque vt asses sextantario pondere ferirentur: ita quinq; partes factæ lucri, dissolutumq; æs alienum. Postea Annibale vrgente Q. Fabio Maximo Dictatore asses vnciales facti, placuitq; E denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. ita Resp. dimidiũ lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ, & inde bigati quadrigatiq; dicti, mox lege Papyriana semunciales asses facti. His Plinii verbis significatur propter pecuniæ penuriam factum esse vt denarius sedecim assibus permutaretur: & tamen Vitruuius ratione id dicit non necessitate factum, & suo etiam tempore, id est sub Augusto, denarium sedecim asses valuisse. Sed rursus in dubium venit quod à Plinio dicitur. Si enim Fabio Dictatore asses vnciales facti sunt, quonam modo id

Plinij loc*

Locus Plinij corruptus.

fieri potest vt Resp.dimidium tãtùm lucrata sit, præsertim quum superius F
dixerit Plinius in sextãtariis assibus quinque partes lucrifactas:quum enim asses librales facti fuissent ab initio,si vncia pro libra oblocari potuit,vndecim partes lucri factas oportuit. Deinde si denarius qui decem assibus valebat,sedecim permutari cœptus est, & sestertius qui duos & semis, pro quaternis,dimidium lucri factum non est.Hoc melius ex Festo intelligitur,qui
Asses sextantarij. de hoc loquens,ita inquit,Sextantarii asses in vsu esse cœpere ex eo tempore,quo propter Punicum bellum secundum quod cum Annibale gestum est,decreuerunt Patres,vt ex assibus qui tum erant librarii,fierent sextanta- G
rii,vt populus ære alieno liberaretur, & priuati quibus debitum publicè solui oportebat,non magno detrimento afficerentur. septennióq; vsus eis fuit vt priore nummo,sed id non permansit in vsu. Ex his verbis dico, initio statim belli sextantes pro assibus locari cœptos, vel asses sextantis pondere,quod idem est.postea verò Annibale arctius vrgente,quum Italia passim bello flagraret,ærariumq; iam exhaustum esset, asses ex sextantariis vnciales esse decretos, & sic dimidium lucratam Remp. quæ vnciam pro sextante soluendo defungebatur. Id enim dimidium refertur ad proximum assem sextantarium, non ad pristinum libralem. Id ne in dubium reuoce- H
tur,efficit geminatum eiusdem Festi testimonium, alibi, his verbis, Graue æs dictum à pondere:quia deni asses singuli pondo libræ, efficiebant denarium ab hoc ipso numero dictum : sed bello Punico populus Ro.pressus ære alieno,ex singulis assibus librariis senos fecit, qui tanti valerent. Fuerũt igitur asses illi sextantarii,non dextãtarii, vt in impressis legimus cõtra fidem antiquorum.Fabium & Consulem & Dictatorem fuisse certum est in bello Punico secundo:vt apud Liuium legitur lib.ii.& lib.iiii.de bello Punico secundo.Hoc autem quod dictum est à Plinio,factum esse credo anno tertio belli Punici post Cannensem cladem: quo tempore propter pe- I
nuriam argenti Triumuiri mẽsarii rogatione Minutii Tribunipl.facti sunt (vt auctor est Liuius lib.iii.eiusdem belli) apud quos Triũuiros omne aurum,argentum,æsq; signatum certatim ab omnibus delatum est collatione voluntaria,auctore eodem lib.sexto,quanquam eo anno Liuius Fabiũ Buteonem Dictatorem fuisse prodiderit. Proinde denarium illum qui sedecim assibus permutabatur,non eum fuisse dico qui prius denis assibus valebat,hoc est centenis vicenisq; vnciis : sed alium multo deteriorem , qui senosdenos asses sui generis valebat,vt quinarius octonos, & sestertius qua-
Imminutio monetæ. ternos. Hoc & apud maiores nostros aliquãdo factitatum legimus inuen- K
ro regum in nummaria difficultate, ita vt argenti libra in immensum æstimaretur,& inde nummi eadem ratione cuderentur. quippe nisi & argentũ infectum & nomisma parili ratione congruerent, commercia hominũ expediri non possent. Quare(vt dixi) quonam modo illud dictum Vitruuii intelligi debeat,affirmare non ausim,nisi Vitruuium,qui numeri vtriusque perfectionem, hominum quoque iudicio probare volebat, proposito suo adstruendo inseruiuisse credamus,vt id quod aliquãdo difficili reip.tempore factum erat , pro legitimo atque arbitrario apprehenderit. Sed rursus Varro

A Varro rem in controuersiam reuocat, qui libro primo de lingua Latina sic inquit, Denarii dicebantur quòd denos æris valebant, quinarii quòd quinos, sestertius quòd semis tertius. Dupondium enim & semis antiquus sestertius est. Hæc verba Varronis cum verbis Plinii lib. iii. vbi sestertiorum meminit, iudicare videntur sestertium qui erat ab initio, non eundem fuisse cum eo qui tempore Varronis & Plinii ætate fuit. Eodem pertinent verba Festi in verbo sestertius. Hoc igitur vt constituere non ausim, sic affirmare nõ dubitem, me in iis quæ dixi, non esse hallucinatũ, propterea quòd B Plutarchum & Appianum auctores secutus, & Suetonium Tranquillum & alios, centenas drachmas vel centenos denarios, millenos æris, & quadringenos sestertios pòst tempora belli Punici secundi valuisse semper dixi. Quòd si belli Punici tempore ratio nummaria argenti ærisq; immutata est opibus Romanorum accisis, finito statim bello in pristinum statum rediit, vt Festus de assibus sextantariis dixit. Pondus etiam denarii quum primum signatus est, drachmale fuisse propterea existimo, quòd nullã auctoritatem idoneam memini quæ id falsum esse doceat. nam & præter nomismata à nobis enumerata, habuimus denarium vnum vetustate exesum C eodem cum aliis pondere, in quo ab vna parte caput galeatum erat, sub cuius mento X litera videbatur, denarii (vt coniiciebam) nota: in auersa parte lupa erat staus sub arbore, capite in ventrem demisso vbera infantibus præbens. quantum autem ex charactere fugiẽte percipere potui, infantes ingeniculantes manum vberi cum ore admouebant, quibus lupa diuaricãs corpore exporrecto vbera submittebat. In infimo margine, Roma verbũ erat. in latere, duo hæc verba, Sex. Po. quod nomen Consulis fuisse puto eius seculi quo primum argentum signatum est. Arbor autem ficus erat ruminalis, cuius meminit Festus. Itaque in nummo aureo argenteoq; æstimando D scrupulus nullus esse debet: & vt esse verum ponamus quod à Vitruuio dictum est, in assis tantũ & quadrantis sextantisq; æstimatione deceptus sum: id quod nihil ad magnarum rerum æstimationem deprehendendam obstitit. Cæterùm quod Plinius dixit, argẽtum signatum esse anno Vrbis quingentesimo octogesimoquinto, quinque annis ante primum bellum Punicum, haud scio an perperam legatur, etiam si exemplarium omnium in eo vna fides sit. Iam primum Eutropius historicus primum Punicum bellum contra Pœnos susceptum auctor est anno Vrbis quadringẽtesimo septuagesimoseptimo. Postea anno vndequadragesimo supra quingentesimum E Quintus Fabius Maximus Dictator aduersus Annibalem missus in secundo bello Punico. Porro defunctos Annibalis bello Romanos, Macedonicum bellum excepit, anno quinquagesimo supra quingentesimum, eodem Eutropio auctore. Quare oportuit signatum fuisse nummum argenteum ante annum quingentesimum, si quidem ante bellum Punicum primum signatus est. Deinde Eusebius in Chronicis auctor est argentum primum Romæ signatum anno quinto post Tarẽtum à Romanis captum, qui fuit annus mundi quater millesimus nongentesimus vicesimus. Augustus autem triumphum Actiacum egit, à quo statim solus dominari cœpit, anno

Varronis locus rem controuersiam facit.

Plinij loc.

Quando argentum Romæ primũ signatum.

mundi centeſimo ſeptuageſimo ſupra quinquies milleſimum, qui fuit annus Vrbis circiter ſeptingenteſimus. atqui ab Auguſti triumpho ſi annorũ numerum retro colligas, ducentos ac quinquaginta ad bellum Tarentinũ confectum reperies. tot enim interſunt anni ab anno quater milleſimo nõgenteſimo viceſimo, ad quinquies milleſimum centeſimum & ſeptuageſimum. Licet Euſebius à condita Vrbe vſque ad Cæſaris Dictaturam annos ſeptingẽtos & quatuor effluxiſſe dicat. Sed id parum refert ad id quod agimus, inueſtigandum. Denique L. Florus in prima Epitome, ſecundam Vrbis Romæ ætatem, à Bruto & Collatino Conſulibus primis ad Appium Claudium Quintum Fuluium Conſules, ducentorũ circiter annorum intercapedine terminat, vt primam ætatem quæ ſub regibus acta eſt, ducẽtorum quinquaginta. Appio autẽ Claudio Conſule Romanus populus mare primùm tranſgreſſus eſt belli gerendi cauſa. Ex libro autem Liuii quintodecimo nouimus paulo ante primum bellum Punicum, populum Romanum primùm argento vti cœpiſſe. Quapropter planũ fit numeros corruptos eſſe apud Plinium in loco ſupradicto, & ante annum quadringenteſimum quinquageſimum ſecundùm Lucium Florum, qui ſub Hadriano principe ſcripſit, ſecundum Eutropium qui ſub Iuliano, ante annum quadringenteſimum octogeſimum argenteum nummum extitiſſe. Nunc ſi Plinium emẽdare velimus, id facere poterimus eius ſcriptoris auctoritate quẽ Plinius ipſe ſequi ſolitus eſt, id eſt Titi Liuii, qui in præfatione libri triceſimi annos quadringentos lxxviii ab Vrbe condita vſque ad Appium Conſulem, qui primus bellum Carthaginenſibus intulit, fluxiſſe ſcripſit. Quare apud Plinium anno quadringenteſimo ſeptuageſimooctauo legẽdum eſt, ſi Plinius Liuium ſecutus eſt. Eutropius Liuium ſecutus eſſe videtur: ſed in eo diſcrepat, ſi veri ſunt apud eum numeri, quòd anno quingenteſimo quinquageſimo cœptum eſſe bellum Macedonicum ait, cum apud Liuium libro triceſimo legatur, Anno quingenteſimo quadrageſimo ab Vrbe condita, P. Sulpitio Galba, Cn. Aurelio Conſulibus bellum cum Rege Philippo initum, paucis menſibus poſt pacem Carthaginẽſibus datam. Hic rurſus alius ſuboritur ſcrupulus, vſqueadeo apud auctores numeri extãtes negocium lectitantibus exhibent. Si enim à primo Punico bello cœpto ad ſecundum finitum tres tantum & quadraginta anni interſunt (id enim tradit Liuius in ſupradicta præfatione) quonam modo ſi ſtatim Macedonicum Punicum bellum ſecundum excepit, ab anno quingenteſimo & quadrageſimo factum eſſe credetur, cum inter vtrunque numerum duo & ſexaginta anni interſint? Simile eſt quod in Epitome Liuii libri quadrageſiminoni legitur, Anno ſexcenteſimo & altero ab Vrbe condita ludos Diti Patri ad Tarentum ex præcepto Sibyllæ factos, qui anno primo belli Punici, quingenteſimo & altero Vrbis conditæ facti erant. Et rurſus in Epitome libri triceſimiprimi, Bellum Macedonicum cœptum eſſe anno quingenteſimo quinto. quæ duo dicta planè refragantur iis quæ apud Liuium leguntur: nunc autem tranſmittẽda, cum nihil ad rem præſentem pertineant, admonitione tamẽ digna. Sed ne de hoc loco Plinii emendando aliquis poſthac dubitet,

Plinius Liuiũ ſequitur.

Numeri apud authores deprauati, multũ negocij legẽtibus exhibent.

F G H I K

A dubitet, Plinium ipſum teſtem in ſeſe citabimus: qui eodem libro alio loco ita inquit, Lucius Scipio tranſtulit in triumpho argenti cælati pondo M. quadringenta quinquaginta, & vaſorum aureorum pondo centum millia anno conditæ Vrbis quingẽteſimo ſexageſimoquinto. Hoc quod Plinius dicit anno quingenteſimo ſexageſimo contigiſſe, cõtigit poſt Antiochum victum, quem Romani poſt Philippũ Regem Macedoniæ aggreſſi ſunt, cum tamen bellum illud Macedonicum finito demum ſecundo bello Punico cœperit. Verùm ex ſupradictis apparet vehementer illos falli, qui no-
B miſmata argentea oſtentant quaſi à Bruto exactore regum percuſſa, atque etiam ab ipſis regibus ſignata. Non omittendum videtur in hac adnotãdarum rerum ſylua (quæ vt in memoriam ipſæ ſubeunt, ſic in ordinem rediguntur) id quod à Thucydide lib. iii. belli Pelopõneſiaci dicitur, milites ſingulos pedeſtres & claſſiarios binas drachmas in dies accipere ſolitos. de claſſe enim Athenienſium loquens, quam & inſtructiſſimã & numero & pulchritudine nauium fuiſſe affirmat, ita inquit: Itaque æſtate vna vniuerſæ naues ducentæ & quinquaginta fuerunt, quę res maximè pecunias eorum exhauſit, cum ſumptu Potidææ. Nam qui Potidæę erant milites præſidiarii
C binas drachmas merebant, ita vt miles alteram drachmam miniſtri nomine acciperet, ὥστ αἱ πᾶσαι ἅμα ἐγίγνοντο ἐν τῷ θέρει διακόσιαι καὶ πεντήκοντα νῆες. καὶ τὰ χρήματα τοῦτο μάλιστα ὑπανάλωσε μετὰ ποτιδαίας. τὴν δὲ γὰρ ποτίδαιαν δίδραχμοι ὁπλῖται ἐφρούρουν. αὐτῷ γὰρ καὶ ὑπηρέτῃ δραχμὴν ἐλάμβανε τῆς ἡμέρας. Et paulò pòſt, νῆές τε αἱ πᾶσαι τὸν αὐτὸν μισθὸν ἔφερον. Naueſq; omnes idem ſtipendium accipiebant. Si miles Athenienſis binas drachmas ſuo famulique nomine accipiebat, id ſtipendium erat in menſem ſexagenæ drachmæ, quæ ære noſtro ſenos aureos coronatos valent, id eſt denos Francicos & ſemiſſem. Apud nos autẽ qui minimo merent pedites, in mẽſem centenos ſolidos accipere ſolent, id eſt qui- Stipendiũ militare.
D nos Francicos: qui plurimo, ſeptenos Francicos: quam mercedem menſtruam Germani apud nos acceperunt. Ex quo apparet drachmæ æſtimationem à nobis factam, à veritate non abhorrere. Hoc argumentum adiuuat id quod ſuprà in fine libri quarti diximus de mercede philoſophorum molas truſatiles circũagentium, & quod hoc eodem lib. de denario diurno adnotauimus. Xenophon in primo Hellenicon, οἱ δὲ ταῦτ' ἐπῄνεσαν, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τάξαι ναύτῃ δραχμὴν ἀττικήν. Hi collandato Cyri dicto, hortabantur eum vt drachmam Atticam nautis in dies ſingulos pro ſtipendio ſtatueret. Ipſe tamen paulò pòſt dicit non drachmam eum ſtatuiſſe, ſed tetrobolum, hoc
E eſt beſſem drachmæ, cum antè ſemiſſem tantum acciperent, id eſt triobolum: de ſtipendio loquens auxiliario quod Lacedæmoniis ad tuẽdam rem nauticam & claſſiariam à Rege Perſarum conferebatur. Quantulæ autem fuerint illæ naues præ iis quæ nunc fiunt, ex eo licet intelligere, quod idem libro ſecundo ita inquit, Cum autem ii in terra Attica eſſent, Athenienſes centum naues quas inſtruxerant, & mille in iis armatos quadringentoſq; ſagittarios circum Peloponneſum miſerunt. ὄντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ γῇ, οἱ ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὰς ἑκατὸν ναῦς περὶ πελοπόννησον ἅσπερ παρεσκευάζοντο, καὶ χιλίους ὁπλίτας ἐπ' αὐτῶν, καὶ τοξότας τετρακοσίους. Cicero lib. xii. Epiſt. ad Lentulum ſcribens, Interce-

ptis literis cognoramus, Dolobellam, ſi deſperaſſet de Syria Aegyptóque, quod neceſſe erat fieri, in naues cum omnibus ſuis latronibus atque omni pecunia conſcendere eſſe paratũ, Italiamq́ petere. Idcirco etiam naues onerarias, quarum minor nulla erat duûm millium amphorarum, cõtractas in Lycia à claſſe eius obſideri. Duo millia amphorarum, ducenta & quinquaginta modia Pariſina valent. Quod ideo adnotandũ duxi, vt ex noſtri temporis nauibus coniici antiquarum nauium magnitudo poſſet. In. l. Iubemus, de ſacroſanctis Eccle. in Codice Imperatorio, duabus partibus minor magnitudo, id eſt ſubtripla huius Ciceronianæ taxatur. Herodotus autem libro ſeptimo de copiis naualibus Xerxis loquens, ita inquit, Ad Sepiadem vſque ad Thermopylas exors malorum Xerxis exercitus fuit: multitudo autem adhuc erat, vt ego coniectura aſſequor, ex nauibus quidem ab Aſia profectis numero mille ducentis ac ſeptem, eorum duntaxat qui iam inde ab initio conuenerant, millia ducenta & quadraginta vnũ & quadringenti viri, ducenos ſcilicet viros in ſingulas naues numerantibus. Porrò inter claſſiarios indigenas triceni Perſæ, Medi, & Sacæ in naues eaſdem aſcenderant, quæ multitudo ſex & triginta millia & ducẽtos decem viros prioribus copiis aggregat. καὶ πλῆθος ἦν πληρώματα ἔτι ἐς ἐγὼ συμβαλλόμενος εὑρίσκω, τόσον, τῶν μὲν ἐκ τῶν νεῶν τῶν ἐκ τῆς ἀσίης, ἐουσέων ἑπτὰ καὶ διηκοσίων καὶ χιλίων, τὸν μὲν ἀρχαῖον ἑκάστων τῶν ἐθνέων ἐόντα ὅμιλον, τέσσερας καὶ εἴκοσι μυριάδας, καὶ πρὸς χιλιάδα τε καὶ τετρακοσίους, ὡς ἀνὰ διηκοσίους ἄνδρας λογιζομένοισι ἐν ἑκάστῃ νηΐ. ἐπεβάτευον δὲ ἐπὶ τουτέων τῶν νεῶν χωρὶς ἑκάστων τῶν ἐπιχωρίων, περσέων τε καὶ μήδων καὶ σακέων τριήκοντα ἄνδρες. οὗτος ἄλλος ὅμιλος γίνεται τρισμύριοι καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ πρὸς διηκόσιοί τε καὶ δέκα. His verbis apparet eam fuiſſe magnitudinem olim mediocrium nauium, vt ducentos claſſiarios milites caperent, & eo amplius tricenos capere poſſent. id quod verba ipſa auctoris coniicientis ſignificare videntur. Eas autem naues triremes fuiſſe auctor ipſe Herodotus prodidit his verbis alio in loco, τῶν δὲ τριηρέων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλιαι. Triremium autem numerus fuit mille ducẽtę & ſeptem. Sicui igitur vacet ad calculum exigere id quod ab Herodoto dictum eſt, is inueniet in ſingulis triremibus ducenos & tricenos epibatas fuiſſe. Inter minora autem nauigia Herodotus numerat lembos quinquagenûm & tricenûm remorum, quos ipſe πεντηκοντόρους & τριηκοντόρους appellat. Legimus & apud antiquos fuiſſe non modò trium ordinum naues, quas triremes noſtri, Græci trieres appellant (in quibus per ſingula trãſtra terni remiges ſedent, ſuum quiſque remum ducẽtes, ita vt qui naui intimus eſt, is maximum remum tractet) ſed etiam quadriremes & quinqueremes, & ſex ordinum naues. quin & à Græcis hepteres & enneres & deceres vocabula inuenta ſunt, quæ naues ſeptenûm nouenûm denumq́ ordinum ſignificant. Plinius lib. vii. Biremẽ Damaſthenes primùm Erythræos feciſſe auctor eſt, Triremẽ Thucydides Aminoclẽ Corinthiũ, Quadriremem Ariſtoteles Carthaginenſes. Quinqueremem inſtituit Neſichthon Salaminius, Sex ordinum Xenagoras Syracuſius. ab eo ad decemremẽ Mneſigeton. Alexandrum Magnum ferunt inſtituiſſe ad duodecim ordines: Philoſtephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim, Demetriũ Antigoni ad triginta.

De magnitudine nauium.

Claſſis Xerxis Perſarum regis.

Triremes & quinqueremes & vlteriora vocabula.

F G H I K

A triginta, Ptolemæum Philadelphum ad quadraginta, Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est, ad quinquaginta. Plutarchus de Demetrio Antigoni in vita eius ita inquit: Vnde illud est non minus verè quàm eleganter dictum, Demetrii opera magnitudine sua etiam amicis stuporem, pulchritudine verò etiam hostibus delectationem solita esse afferre. Atqui inter alia memoratu digna & naues duas confectas ab eo aiunt, quarum altera sedecim remorum ordines, altera quindecim habebat: & machinas nonnullas miro ingenio expugnandis vrbibus fabricatas, quæ quidem spectantibus hostibus incredibilem admirationem præbebāt: id quod Lysimacho euenisse tradūt: qui tametsi supra alios reges inimicus esset Demetrio, tamen quum ab eo Solos in Cilicia obsidente petiisset vt sibi liceret machinas eius nauesq; inspicere, atque is benignè id cōcedente Demetrio omnia opera inspexisset, adeò stupefactū aiunt & magnitudine & pulchritudine, vt ei visæ sint non humano, sed diuino ingenio conditæ. Idem alibi, Itaque Demetrius ad regnum paternum recuperandum (quod arduū & difficile factu videbatur) toto animo conuersus, breui tempore paulominus quàm centum millibus peditum, decem equitum coactis, classem deinde quingentarum nauium variis ex locis studio incredibili atque industria comparauit. Et paulò pòst, Omnes autem admirabantur non solum multitudinem, sed etiam magnitudinem eorum operum quæ inusitata mole longè aliorum consuetum modum excedebant. Nemo enim reperiebatur qui nauem sedecim ordinū aut quindecim vidisset. Verùm postea Ptolemæus qui Philopator dictus est, vnam quadraginta ordinum faciendam curauit, quæ proculdubio omnes alias naues quæ antea visæ fuerant, magnitudine ac mole sua magnopere superabat, vt quæ in longitudinem ducentos ac octoginta, ab imo vsque ad transtra duodequinquaginta cubitos pateret. Remiges in ea ad quatuor millia, nautæ ad quadringentos erant, & præter hos paulominus tria millia armatorum, qui foros eius obtinētes eadem vehebantur. Sed hæc (inquit) non tam ad vsum quàm ostentationem fabricata videbatur, earum similis machinarum, quę penè immobiles sunt. Demetrii autem naues non modò magnitudine & arte mirabiles, sed etiam ad certamē bellicum, vsumq; hominum aptæ atque habiles erāt. Atheneus libro quinto de opulentia Aegyptiorum loquens, & præcipuè Philadelphi Ptolemæi, Multis autem (inquit) regibus Philadelphus cum diuitiarū magnitudine præstitit, tum etiam studio ingēti incubuit ad apparatum omne genus, instrumentumq; regium magnificè ambitioseq; comparandū. Quare nauium multitudine reges omnes lōgè supergressus est. Maximas naues habuit triaconteres, id est tricenûm ordinum duas, icoseren vnam quæ vicenûm erat, quatuor quæ ternūdenûm, duas quæ duodenûm, quatuordecim quæ vndenûm, triginta quæ nouenûm, trigintaseptem quæ septenûm, quinq; quæ senûm erant. Quinûm autē ordinum habuit decem & septem: altero tanto plures partim quaternûm ordinum, partim ternûm & semis, quas Trieremiholias appellant. Reliqua multitudo nauigiorum quæ per varias imperii partes distributa erant, quatuor millium numerū excedebat.

Margin notes: Demetrius Poliorcetes. — Memorabile nauigium. — Naues Philadelphi.

Margin letters: B (at "dem spectantibus"), C (at "inde quingentarum"), D (at "pateret"), E (at "genus, instrumentumq;").

τὰ γοῦν μέγιστα ἦν τῶν πλοίων παρ' αὐτῷ, τριακοντήρεις δύο, εἰκοσ μία, τέσσαρες δὲ τρισκαιδεκήρεις, δωδεκήρεις δύο, ἑνδεκήρεις δὲ τεσσαρεσκαίδεκα, ἐννήρεις τριάκοντα, ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτά, ἑξήρεις πέντε, πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δ' ἀπὸ τετρήρους μέχρι τριηρημιολίας, διπλάσια τούτων. De magnitudine autem nauis Philopatoris eadem omnia quæ Plutarchus dixit,& eo amplius addidit,longiſſimos in ea remos duodequadraginta cubitorum fuiſſe,ab ea parte plumbatos,quæ manu remigum continetur, vt eo libramento nixus tollentium brachiorum adiuuaretur,cum pars remi ſcalmo alligata quaſi æquilibrium faceret, & vſum grauioris remi faciliorem redderet. Tum partes eius omnes exequitur, apparatumq́ tantæ moli numero & magnitudine reſpondentem:vt proras duas & totidem puppes habuiſſe,& ſeptem roſtra,& gubernacula quatuor. Idem auctor eodem libro tradit Hieronem Syracuſanorum Regem, Romanorum amicitia pertinaci nobilem,cum circa ſacrorum certaminum gymnaſiorumq́ apparatum ſtudioſus eſſet,tum etiam ad naues fabricandas ambitioſius animum intendiſſe,duntaxat quæ frumentationibus viderentur eſſe commodiſſimæ. Huius igitur generis multas Hiero cum fabricandas mandaſſet, vnam in primis memorabilem perfecit: ad quam ædificandam materiam in Aetna monte cædendam indeq́ deuehendam curauit, quæ ſexaginta triremibus conficiendis ſatis eſſe potuiſſet: quo dicto nauigii magnitudinem cõiiciendam nobis reliquit. Ad nauticum autem inſtrumentum cum æs,ferrum, cannabim,reliquaq́ quibus opus erat, partim ex Italia, partim ex Iberia,partim Rhodano flumine comparaſſet, trecentos operi faciendo fabros artificeſq́ adhibuit,ac materiæ dedolandæ, præter adminiſtros fabricæ ſubſeruientes opificiis,præfecto ſummæ operis architecto Archia Corinthio. Quos ipſe cum magnopere hortatus eſſet ad opus aggrediendum, inſuper etiam dies totos operis ſe curatorem exactorémque præbuit. Hac diligentia, his artificibus,hoc architecto rex ille Siculus dimidiũ tantum nauis intra ſex menſes perfecit. Quo facto,inchoatam eo modo nauem in mare deducendam mandauit,vt illic extremæ manus opificium adipiſceretur. Verùm cum de ea in mare deducenda,excitata quæſtio multis contentionibus eſſet, ad extremum Archimedes ille mechanicus famigeratus,ſolus deducendam ſuſcepit,paucis adhibitis operis: compactáque clauicula machinali quod ſuſcepit perfecit: tanta mole nauigii confeſtim in mare deuoluta eius machinæ momento cuius idem ipſe princeps inuétor fuit. ὡς δὲ περὶ τοῦ καθελκυσμοῦ αὐτοῦ τοῦ εἰς τὴν θάλασσαν πολλὴ ζήτησις ἦν, ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς μόνος αὐτὸς κατήγαγε δι' ὀλίγων σωμάτων, κατασκευάσας γὰρ ἕλικα, τὸ τηλικοῦτον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. His peractis,alteram nauigii partem totidem aliis menſibus Hiero conſummauit: cum interim clauis æreis denarum librarum plurimis materiam compingeret,aliquibus etiam ſeſquiplicibus eius ponderis: qui prę craſſitudine non aliàs adigi poterant,quàm materia præterebrata. His clauis coſtę nauis arrectariæ cum aſſamentis tranſuerſariis coagmentatæ,tegulis inſuper plũbeis adactis validius adſtringebantur,quibus etiam ſub ipſis linteola concerpta cum pice infarcta erant. Erat ea nauis apparatu quidem viginti ordinum remigii,ædificii verò contignatione triplici. Harum infimam contignationem

Margin: F, G, H, I, K

Remorum longitudo immanis in naui Philopatoris.

Reliquus apparatus.

Nauis frumentaria.

Nauis Hieronis memorabilis.

Clauicula Archimedis.

Claui denarum librarum.

A gnationem oneri & mercibus delegauerat, ad quam descensus scalis multiplicibus erat. ad mediam contignationem transitus alter erat arte mechanica factus, in qua ipsa cœnationes erant numero triginta, secūdum vtrunque latus nauigii extructę. In iis lecti quaterni strati viris accommodati. Inter quas nauclericum conclaue quiuque lectorum capax erat. Præterea thalami tres in eadem contignatione erant, culináque supradictis locis subseruiens ad puppim ædificata. Omnes autem supradictæ cœnationes pauimento stratæ erant, tessellis vermiculato lapidis omnis generis. In eo pauimento Troiani belli fabulamentum visendo artificio concinnatum legebatur, cum alioquin ea omnia ædificia tectis laqueatis & postibus exornata spectabili opere essent. Summa pars nauigii gymnasium habebat, ambulationésque laxas pro portione magnitudinis suæ: quas etiā ipsas simul ambientes horti omni genere stirpium complectēbantur, fictilibus in vasis & plūbeis consitorum. simul hederæ vitésque opacabant pampinis ac corymbis inumbrantes, quarum radices alebant dolia terræ plena, pariter quidem illę cum hortis machinamento irriguæ. Ab his erat Aphrodisium, id est conclaue Veneri deæ dicatum, instrumentum etiam ipsum triclinari lectisternio, pauimentóque stratum, Achate lapide aliísque variis & nitentibus distincto, cuiusmodi lapidum copia in Sicilia reperitur. Ac parietes quidem habebat cupressinis tabulis assibúsque contextos, laqueatúmque tectum eadem materia. Fores etiam ex ebore & odorata materia compactas, atque eo amplius pictura sigillísque exornatas. Deinceps erat exhedra quinque lectorum capax, quorum parietes postésque buxo compacti erant, inibique bibliotheca, & in lacunari sphæra, ad imitationem eius solarii efficta quod in Acradina situm erat, quæ insula est Syracusarum. Huic loco balneum iunctum erat: in quo tres lecti cum solio metretarum quinque capaci, quod ex lapide vario scalptum erat, & tribus æneis caldariis. Mitto nunc habitationes militibus destinatas, iísque qui super sentinam erant. Mitto equorum præsepia ab vtroque latere nauigii numero dena sita, cum frenis & stratis, & omni equitum instrumento, eorúmque ministerii atque equorum pabulo. Præterea lignarium & clibanos, focos & pistrina, aliáque ministeria in proiecturis nauis prominentia. Quid dicam Atlantes nouenûm pedum altitudinis certis interstitiis firmatos, vt scalpturas prominentes summæ contignationis mutulorum vice fulcirent? Quid turres octo? binas in prora & puppi, & per vtrunque latus extructas, in murísque propugnacula? Præter hæc machina erat in medio catastromate super tripodes excitata, Archimedis etiam inuentum, saxa tritalentaria, teláque missilia duodeuiginti pedum facilè eiaculans ad quadringentos cubitos, quod spatium est stadii. Hæc & alia machinamenta propugnatoria, vt coruos, lupos, & in summo malo carchesia ænea lapidum conceptacula ad lapidationem faciendam in hostium nauigia, longum esset enarrare. Stabant enim in vno terni, in aliis bini aut singuli homines lapides eiaculantes, quos serui in foris nauis stantes vitilibus quallis tempore pugnæ suggerebant trochleis subuehentes. Idem Archimedes cochleam commentus erat

Contignatio.xxx.cœnationū capax & reliqui nauis apparatus.

B

Aphrodisium.

C

D

E

Cochlea miranda.

Nauismagnitudo ac vastitas.

tantæ nauis sentinæ ab vno homine exhauriendæ. Verùm vt nauigii magnitudo ac vastitas animo concipi possit, nonnulla adiiciam ex iis quæ Athenæus scripsit ad hoc maximè pertinentia, ἦν δὲ καὶ ὑδροθήκη κατὰ τὴν πρῷραν κλειστή, δισχιλίους μετρητὰς δεχομένη, ἐκ σανίδων καὶ πίττης καὶ ὀθονίων κατεσκευασμένη. παρὰ δὲ ταύτην κατεσκεύαστο διὰ μολιβδώματος καὶ σανίδων κλειστὸν ἰχθυοτροφεῖον. τοῦτο δ' ἦν πλῆρες θαλάττης, ἐν ᾧ πολλοὶ ἰχθύες ἐτρέφοντο. Erat (inquit) in eodem nauigio secundum proram aquæ conceptaculum conclusum, capax duorum millium metretarum, assamentis & pice & linteorum farctura compactile: iuxta quod rursus piscina coaxatione & implumbatura constans, plena aquę marinæ, ita vt in ea commodè magna copia piscium facilè aleretur. Idem alibi, σῖτον τε ἐνεβάλλοντο εἰς τὴν ναῦν μυριάδας ἕξ, ταρίχων δὲ σικελικῶν κεράμια μύρια, ἐρίων τάλαντα δισμύρια, καὶ ἕτερα δὲ φορτία δισμύρια. Frumentum autem negociatorium in ea naui exportabant ad millia sexaginta, salsamenta sicula ad cadûm decem millia, lanarum talenta viginti millia, & alterius mercis altera viginti millia, prætereáque commeatus vectorum nautarúmque sexaginta millia. Frumenti dixit non addito modiûm vel medimnûm: ego tamen medimnûm eum intellexisse puto, ex more loquendi Græcorum coniecturam faciens, & præcipuè Siculorum, vt ex superioribus apparet. Hæc, duo millia & quingentos modios Parisinos faciunt. Modius autem Parisinus quatuor & viginti medimnos Atticos capit. Decem millia cadorum vel amphorarum, mille ducentos & quinquaginta modios itidem Parisinos. Lanarum & reliquarum mercium talenta quadraginta millia. Talenta Parisina triginta millia efficiunt, vt nunc crassiore calculo libras Atticas vel minas, sed & nonaginta drachmarum intelligamus, id est duodenûm vnciarum. Sic fiunt pondo nostra duodeuicies centena millia. Libra enim nostra epitritam porportionem ad Romanam libram habet, id est tertia parte maiorem. Hanc summam si ad culeos duplares redigere velimus, qui trimodia nostra efficiunt, hoc est quatuor & viginti amphoras, & in culeos singulos bina millia pondo statuamus, id quod hodie nauicularii faciunt qui anniuersarios commeatus meritoriis nauigiis suscipiunt, vt statim videbimus, fient nongenti culei trimodiales: quibus si mille ducentos & quinquaginta modios illos addideris, erunt in summa mille trecenti sedecim culei. Nunc si exquisitius persequi velis, & semuncias in singulas libras addere, summa librarum quinque & septuaginta millibus excrescet, quæ additamentum septem & triginta culeorum & semissis efficiunt. Et hæc omnia præter aquam dulcem, præter piscinam, præter tot diætarum intestinum instrumentum, præter annonam vectorum, & pabulum equorum. Hanc tamen nauem longè magnificentia & splendore apparatus antecessit nauis fluuialis Thalamegos nomine, quam Philopator supradictus in deliciis habuit Nilo pernauigando, longitudine sexcentorum pedum, latitudine quinque & quadraginta: ab infima parte ad editissimum diætarum fastigium altitudine pedū paulo minus sexaginta: in qua diætas & cubicula & alia ædificia voluptuarię vitæ accommodata, ambulationum porticus duplices

Modi⁹ Parisinus. Talēta Parisina. Libra Parisina. Culei duplares. Thalamegos nauis fluuialis Philopatoris.

F G H I K

A plices ambibant, proram & vtrunque nauis latus complectentes quingentorum pedum ambitu. A puppi autem nauis patens, è regione proræ vestibulum habebat ex ebore & alia primæ notæ materia constans, per quod ingredientes porta quadriforis excipiebat, & ex atrio in œcum, id est in prægrande conclaue ferebat, viginti lectorum capax: cum vtrinque per vestibulum ingredientibus patentes crebræ fenestræ auras perflantes commodè admitterent. Reliqua sunt eiusmodi, vt siquis omnia ad verbum prosequi velit & possit, fidem sint excessura. Illud autem quod de C. Cæ-

B sare memoriæ traditum est, vt reliqua eius acta, non magnificentiæ esse puto, qui fabricatus esse cedrinas liburnicas dicitur, gemmatis puppibus, & versicoloribus velis, magna thermarum & porticuum & tricliniorum laxitate, magnáque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate, in quibus discumbens de die inter choros ac symphonias littora Campaniæ peragrabat. Nostrorum autem temporum opera, quæ maximè magnifica esse creduntur, si cum illis contendantur, propè est vt perinde esse videatur ac si formicam elephanto compares. Sed principes & opulenti hodie priscarum rerum ignari, sese in rebus mediocribus & paruis admirantur, sola Liburnicæ cedrinæ C. Cæsaris.

C ignorantia beati, si argumentari velimus. Quo magis despicari & flocci-pendere eorum sortem licet, iis quidem qui felicitatem nec pondere nec numero metiuntur. Hæc ideo retuli, quòd multi opinantur ideo apud historicos magnum numerum nauium lectitari, quòd antiqui nauigiolis vterentur præ iis nauigiis quæ memoria nostra visa sunt. sed videlicet eorum est id censere, qui prisci æui magnificentiam memoriæ suæ finibus circunscribunt, vetera male æstimantes: quorum si quis hodie nauem Demetrianarum nauium similem videret, id est quindecimremem vel sedecim, vt Græci appellant ἑκκαιδεκήρη, πεντεκαιδεκήρη, rem omni æuo inauditam vide-

D re se existimaret. Leguntur & apud antiquos nauigia triarmena, id est tribus velis insignia. Athenienses autem classiariis opibus & copiis claruisse, cum ex Thucydide, tum ex Plinio nouimus, qui libro septimo de iis loquens qui variarum artium speciminibus editis enituere, Laudatus (inquit) Ctesiphon Gnosius æde Ephesianæ Dianæ admirabiliter fabricata, Philon Athenis armamentario mille nauium. Legimus apud eundem Plutarchum in Antonio, in bello Actiaco Antonium præter copias terrestres circiter quingentas naues pugnaces habuisse, in quibus permultę octonûm ordinum atque etiam denûm fuerunt, alioquin omnibus armamentis egre-

E giè instructæ: ex quibus cum optimas elegisset à triremibus ad decemremes, duo & viginti millia pugnatorum imposuit, cum classe conflicturus esset. τὰς δὲ ἀρίστας καὶ μεγίστας ἀπὸ τριήρους μέχρι δεκήρους ἐπλήρου, δισμυρίους ὁπλίτας ἐμβιβάζων, καὶ δισχιλίους τοξότας. Magnum autem fuisse numerum nauium electarum ex eo apparet, quòd cum Cleopatra cum LX nauibus, & Antonius quinqueremi aufugisset, trecentæ captæ in eo prælio esse narrantur à Plutarcho: quo fit vt pauciores centenis militibus in singulis nauibus fuerint. Hodie maiorem numerum stipant (vt audio) in aciem maritimam prodituri. Verùm onerarias naues primæ magnitudinis duntaxat nego- Onerariæ naues.

ciatorias,ſed tamen quæ tormentis muniuntnr, non vltra centum & octo- F
ginta culeos ferre dicunt,id eſt nonaginta tonellos,vt nauiculariorum ver
bis vtar. Minimæ enim magnitudinis onerarias quadragenarias eſſe aiunt:
mediæ notæ ſeptuagenarias & octogenarias : maximas autem quæ in mari occiduo videantur,ferè centenarias, rarò maiores eſſe. Tonellum ego

Culeus trimodius.

trimodium culeum appellauerim. Tres enim modii noſtri tonellum vnũ efficiunt, id eſt culeum geminatum. Ita fit vt maximæ onerariæ noſtri temporis plerunque non maiores ſint illis quas Cicero in Lycia fuiſſe dixit. De noſtris loquor.nam Germanorum naues duplices & triplices no- G
ſtrarum eſſe dicunt. Octogenariæ enim naues ducenta & quadraginta modia noſtra capiunt: at duo millia amphorarum,ducenta & quinquaginta modia noſtra æquaſſe docuimus. Eſt autem ea formula nauiculariam factitantium,vt in ſingulos culeos duplares bina millia pondo nnmerent. Tanti enim pendere vini tria modia noſtra dictitantur. ſic fit vt ſalis aut alterius grauiſſimæ mercis vectura ad bina millia pondo hac appellatione nuncupetur: vt ſi nauis centum & octoginta millia pondo ferre commodè poſſit cum inſtrumento machinario, ea octogenaria vocitetur. Ex his igitur patet quantæ fuerint antiquorum naues, etiam ſi pauciores olim H
milites pro portione in naues imponebant,quàm pro noſtri temporis more, quantum coniectura aſſequi ex hiſtoricis poſſumus. Etenim ſi quis omnia quæ commemorauimus,diligenter animaduerterit, iudicabit(vt ſpero)non fallaci me coniectura ductum eſſe in menſuris indagandis. Non me latet apud Aeginetam legi, minam Atticam ſedecim vncias habere, & Romanam viginti : ſed nec Pauli auctoris adnotata illa eſſe puto,nec ſi Pauli ſint, ad rem quam agimus, pertinere. Sumptum eſt enim illud dictum ex medicorum vſu, vt ſuprà ex Celſo adnotauimus, non ex antiquitate. Nunc ad id redeundum,quod penè præterũ. Diximus ſuprà duo- I

Libra auri in iure.

dequinquagenos nummos ex auri libra percuſſos.cui dicto pugnare videtur id quod dicitur libro decimo codicis Imperatorii in lege Quotiens, in titulo de ſuſceptoribus, duobus ſcilicet & ſeptuaginta ſolidis perſolutis acceptam ferri libram auri debere. Quapropter adnotandum habuimus, id non de aureis priſcis intelligendum,qui ad formulas primas nummi aurei exacti ſunt, aut paulo ab iis imminuti. Nam imminutum poſt-

Solidus.

ea eſſe pondus formarum ex his verbis Iſidori intelligimus. Solidus (inquit) apud Latinos alio nomine ſextula dictus eſt, ideo quòd his ſex vncia compleatur. Hunc autem vulgus ſolidum aureum vocat: qui ſolidus K
dicitur ideo, quia nihil illi deeſſe videatur. Solidum enim antiqui integrum dicebant, & totum. hoc dictum Iſidori adiuuat Pomponii auctoritas in lege Nomiſmatum, in titulo de vſufructu, in Pandectis, his verbis, Nomiſmatum aureorum vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis vti ſolent,vſufructus legari poteſt.immutata enim forma percutiendi nummi,qui veteres nummi extabant, non nummi vice, ſed gemmarum & rerum in deliciis habitarum cenſebantur: quo modo fit hodie. Antiqui aurei (vt diximus) binas drachmas pendebant, hoc eſt ſenos

ſcrupulos,

A scrupulos, & quaterni in vncias signabantur, sic ex libra Romana duodequinquaginta fiebant, hoc est ex duodecim vnciis: pondere autem imminuto ex binis drachmis terni aurei nummi fieri cœperunt, hoc est seni ex vncia. Ita fit vt auri libra duobus & septuaginta aureis impleretur, licet antiqua libra nummaria centenas drachmas caperet, vt mina Attica, vt sæpe iam dictum est. Nomismatis autem imminutio eo tempore facta est, quo Romani imperii opes tenuiores factæ sunt principum multorum nequitia, qui luxu perditi, priuatorum opes tributis exhauserunt. Quanquam Nomisma extenuatū.

B Romanæ vires sese ipsæ confecerunt, cum Augusti plures eodem tempore ab exercitibus facti, ciuilia bella & intestina pro externis gererent. sic mundus ad inopiam redactus, tenuiore pecunia vti cœpit: id quod necesse fuit, cum multum preciis rerum decessisset. Hoc idem Francia experta est. si quis enim huius temporis nomisma cum antiquo examinet explorétque, dimidio vberius illud hoc inueniet & pondere & indicatione, atque eo etiam amplius. Nos enim Philippeos habuimus geniatos plus sesquisolato pendentes. In his genius est alatus, quales diuini statores pingi solent, liliata insignia tenens. extant & alii Philippei, sceptrati nonnulli, alii etiam Prisca Frãciæ nomismata.

C soliati, Rege intus trabeato iura pro potestate reddente. Ibi maiestatem regiam planè expressam agnosceres, qualem hodie nemo meminir, Rege vtroque vestigio leonibus innitente. Hi triplici forma percussi sunt: sed qui minima signati sunt, binos solatos trahunt: qui maxima & grauissima, ii pondus habent secundum Eduardeos Angliæ maximum, eísque proximum. hoc genus omnium quæ vidi (tametsi nullius generis non habui, quod quidem hodie extet) scitè formatum erat. Hos & Rosatos Eduardeósque pondere superant Carolei Aquitaniæ, qui Fortes appellantur: in quibus dux armatus genu nitens leonem manibus Herculis more elidit:

D sed superiorum indicatura Pecuatorum bonitate par est, quos Iohannes Rex signauit, triplici & ipsos forma & magnitudine, omnes primam auri notam obtinentes. Quanto autem hodie ieiunior sit & exanguior (vt ita loquar) res nummaria, ex eo certè constare potest, quòd qui Francici extant aurei equites peditésque, olim viginti solidis valentes (vnde Francicos hodie quoque appellamus) nunc solidis quadraginta edicto etiam principis æstimantur, pluris etiam in foro permutabiles. Quòd si inquirere in finitimas nobis prouincias institeris, eandem apud eos, vt apud nos olim & hodie rationem reperies, prorsus quasi confinibus prouinciis Francia

E constituendæ rei nummulariæ rationem præscripserit. id quod optima ratione iudicare quis potest. Neque enim consistere commercia potuissent, quæ nobiscum semper finitimi miscuerunt, nisi eandem auri notam afferrent quam acciperent. Itaque quandiu aurum primarium signatum est in Francia, tandiu ipsi quoque finitimi populi eodem genere vsi sunt. Nunc autem & nostratis & externi nulla vncia nisi concreti visitur & ærosi. Verumenimuero qui hodie extant imperatorii & augustales aurei, post priscos illos didrachmos signati, ponderi prædicto non respondent à sanctione imperatoria taxato. Vidimus enim & Constantini Magni & Iulia-

ni & Magnentii, & aliorum recentiorum, ſed in omnibus quos expendimus, ita imminutum pondus erat, vt ſeni & ſemis non planè vnciam æquarent, ſepteni excederent. Vnum etiam Iuſtiniani principis vidimus, quem nobis oſtendit Chriſtophorus Longolius, vir egregiè doctus, & rerum antiquarum ſtudioſus: ſed ne is quidem iam dictis grauior erat. Quare ſupradictam legem de duobus & ſeptuaginta ſolidis ideo latam puto, quòd imminuto pondere nummi, libræ quoque aureæ æſtimatio & pondus ſenſim imminuebatur. quapropter ne tandem imminutio inualeſcens, rem nummariam conturbaret, Imperator certum modum imponere voluit. quanquam ſi quis legem illam diligenter conſideret, non tam in vniuerſum ſtatuere de auro ſignato videtur, quàm de auro tributario: vt fortaſſe indulgentia principis aliquid antiquis penſitationibus remittere lege illa voluerit. Id enim ſæpe fit, vt maneant antiqua vectigalia, aut penſitationum vocabula, & tamen minore ſumma aut æſtimatione ſtipendiarii defungantur. Cur autem aurei ſolidi quoque dicantur, his verbis Lampridii declaratur in Alexandri vita: Vectigalia publica in id contraxit, vt qui decem aureos ſub Heliogabalo præſtiterant, tertiam partem aurei præſtarent, hoc eſt triceſimam partem: túmque primùm ſemiſſes aureorum formati ſunt. Atque etiam cum ad tertiam partem aurei vectigal decidiſſet, tremiſſes, dicente Alexandro etiam quartarios futuros, quandò minus non poſſet: quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans vt ſi vectigal contrahere potuiſſet, & eoſdem ederet: ſed cum non potuiſſet per publicas neceſſitates, conflari eos iuſſit, & tremiſſes tantum ſolidóſque formari. Hactenus Lampridius. Intelligimus igitur aureos integros appellatos eſſe ſolidos eo tempore quo ſemiſſes & tremiſſes fieri cœperunt, vel trientes potius. In iure autem ciuili quod nunc habemus, non vna aurei æſtimatio eſt, vt multi exiſtimãt, nec ſemper ſeptuagenos binos in libras accipiendos cenſeo, ſed pro tempore aliquid ſtatuentium principum æſtimationem faciendam: vt verbi gratia in capite primo de variis & extraordinariis cognitionibus, Vlpianus de honorario aduocatorum loquens ita inquit, Licita autem quantitas intelligitur pro ſingulis cauſis vſque ad centum aureos. Centum aureos hoc in loco pro duobus auri pondo intelligo. Nam Vlpianus Alexandri tempore ſcripſit, nondum imminuta priſci nomiſmatis forma, niſi ſi pauca ſcrupula auaritia temporum legitimo ponderi detraxit, vt ſuprà docuimus. Viſuntur enim hodie Mamææ matris eius nomiſmata, & ego omnium Imperatorum vidi eadem forma ab Auguſto ad Commodum Cæſarem. Sed & hoc quod diximus, non ſolum argumentis, ſed etiam Taciti auctoritate comprobare poſſumus, qui lib. xi. de tempore Claudii principis loquens, Continuus inde (inquit) & ſæuus accuſandis reis Suillius, multíque audaciæ eius æmuli. nam cuncta legum & magiſtratuum munia in ſe trahens princeps, materiam prędandi patefecerat. non quicquam publicę mercis tam venale fuit, quàm aduocatorum perfidia: adeò vt Samius inſignis Eques Romanus quadringentis nummorum millibus Suillio datis, & cognita præuaricatione,

Longoli⁹.

Aurei æſtimatio I iure.

Honorarium aduocatorũ.

F G H I K

A tione,ferro in domo eius incubuerit.Igitur incipiente Caio Silio Consule designato,consurgunt patres, legemq; Cintiam flagitant, qua cauetur antiquitus,ne quis ob causam orandam pecuniam donúmve accipiat. Deinde obstrepentibus iis quibus ea contumelia parabatur,discors Suillio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam in posteros pręmia eloquentię cogitauissent pulcherrima:alioquin & bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari:ne fidem quidem integram manere vbi magnitudo quæstuum spectetur. Quòd si in nullius mercedē negocia ineātur,pauciora fore: nūc inimicitias, accusationes, odia & iniurias foueri,vt quomodo vis morborum precia medentibus,sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat. Et paulò infrà de Suillio & aliis aduocatis loquens, qui causam diuersam tuebantur,Cæsarem(inquit)circūsistunt anteacta deprecantes,& postquam annuit tacens,incipiunt, Quem vllum tanta superbia esse,vt æternitatem famæ,spe præsumat? vsui & rebus subsidium præparari,ne quis inopia aduocatorum potentioribus obnoxius sit.Neque tamē eloquentiam gratuitò contingere:omitti curas familiares, vt quis se alienis negociis intendat:multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitā. Lex Cintia.

B

C Nihil à quoquàm expeti, nisi cuius fructus antè præuidetur : prompta sibi exempla,quantis mercedibus P.Clodius & C.Curio concionari soliti sint: se modicos Senatores, qui à Republica nulla nisi pacis emolumenta peterent.cogitare plebem, quâ toga enitesceret. sublatis studiorum preciis, etiā studia peritura,vt minus decora. Hæc ita haud frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis statuit modum vsque ad dena sestertia,quæ egressi, repetundarum tenerentur.Qui locus tribus verbis corruptus est in exemplaribus quæ circunferuntur.His verbis Taciti apparet Vlpianum licitam quātitatem appellasse eam quæ Claudiano Senatusconsulto præfinita erat,eo

D tempore quo aduocati inuidia maxima flagrabant ob delationes & perfidiam præuaricantium.Dena autem sestertia, dena millia nummûm sestertiûm valent, vt satis ostendimus, hoc est centies centenos sestertios. Atqui nos alibi docuimus & ratione & auctoritate singulos aureos centenos valuisse nummos, hoc est vicenasquinas drachmas, ita vt auri ad argentum proportio maior esset duodenaria.Quare planum fit dena sestertia & centenos aureos eandem fuisse summam,sed Vlpianus aureos dicendo,temporis sui consuetudini seruiuit,iam obsoleto more loquendi per sestertia.In cap.Nonnulli,de accusationibus, Digestis,pauper dicitur,qui minus quàm

E quinquaginta aureos possidet. Quinquaginta aureos auri libram intelligo, propter Hermogenē eius dicti auctorem, qui æqualis Alexandri Imperatoris fuit.In lege Si duobus,communia de legatis, Iustinianus variè precia mancipiorum taxauit: minimum autem precium non infra X X solidos, maximū non supra octoginta intendit.Solidos non dubiè aureos eius temporis intelligere debemus, qui subsesquipli erant priscorum aureorum,ita vt triceni solidi vicenos aureos valerent. Qua ratione fit vt minimum precium serui,triginta nostri aurei fuerint, summum autem centum & viginti: quæ æstimatio longè minor est illis quas in præcedentibus ex Plinio &

aliis collegi,preciis ſcilicet iam rerum omnium deminutis. Sed nec illi au- F
rei recentiores auro obryzo ſignati ſunt, vt antiqui: ex quo apparet recen-
tiores principes nomiſma bifariam minuiſſe,pondere ſcilicet, & auri indi-
catura:quomodo & noſtri fecerũt,& totus deniq; occidẽtis orbis.id quod
inſtitutum aiunt, ne aurum molliſſimum,& argentum purum,quod duo-
denarium appellant,vſu ac collybo detereretur. Plinius auctor eſt Liuium
Druſum in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miſcuiſſe. Et
rurſus alibi, Miſcuit(inquit)denario Triumuir Antonius ferrum. miſcen-
tur æra falſæ monetæ. alii è pondere ſubtrahunt. Inde eſt,vt opinor,qnòd G
[Denarius noſter.] hodie multi denarii antiqui huiuſmodi extant è materia miſcellanea. De-
narium nunc appellamus Caroleum nummum argenteum,qui antiquum
[Aſſis partes hodiernæ.] ſeſtertium nummum valet. Aſſem autem appellare poſſumus,quem duo-
denarium vocamus,& ita in partes diuidere, vt antiqui ſuum aſſem diuide
bant in ſui generis partes,quadrãtes ſextanteſq; dicẽtes. Sic vnciæ loco erit
[χαλκός. Chalcus.] denariolus,quem Græci chalcum dicũt.ſic quinarius & ſenarius,vel quin-
cunx & ſemis,qui quinos & ſenos denariolos valent.Seſtertios dudum ſi-
gnauimus,qui duos ſolidos & ſemiſſem valerent, ſed iam rari viſuntur.fa-
cti enim non placuerũt.Extãt & trepondii pridem ſignati, groſſi Curii vo H
[Centuſſis.] citati ab auctore prædiuite auorum memoria.Centuſſem dicere poſſumus
pro ea ſumma quam alternis propè verbis negociatores centũ ſolidos ap-
pellant,vt decuſſem pro decẽ,vt qui hodie Cæſariati vocantur. Licet enim
verba antiqua in vſum noſtrum interpolare,quę quidẽ æui ſitu non putida
[Nomiſmata antiqua peſſimo inſtituto,noſtro tempore aliquãdiu abrogata.] facta ſint.Vidimus poſt quadriẽnium edictum pręconio promulgatũ,quo
omnibus nomiſmatis priſcis vſus abrogabatur, tam noſtratibus quàm ex-
ternis:perinde quaſi nullus nummus locabilis eſſet,qui non æqualis noſtrę
memoriæ fuiſſet.quod edictum vnius hominis impotentia principi extu-
derat,qui omnia penè omnium magiſtratuum munia ſui iuris ac poteſta- I
tis fecerat,quum muneris ſui vices proprias vix tertio quoque actu obiret.
Sed quanuis minax ac tumultuoſum præconium, conſenſus hominũ iure
optimo neglexit,præſertim auctore ſublato de medio. Quod enim tandẽ
edictum iniquius excogitari potuit,& in maiores noſtros magis iniurium,
quàm monumenta memoriamq; Regum perpetuò delere?Eo enim man-
dato id agebatur,vt optimum quodq; nomiſma conflaretur, & inde pecu-
nia notæ omnino deterioris quaſſaq; ſignaretur. O improbum inuentum,
& ſi fieri poſſet, memoriæ hominum eximendum. Olim magiſtratus Ro-
mani,& poſt eos Repub.ſublata principes, iconicôs ſe fingi in nomiſmate K
volebant,quaſi nomen ſuum latiſſimè longiſſimeq; proditnri: quo nomi-
ne ad noſtram vſque ætatem permanſit eorum memoria, velut ſtatuis per
totum orbem erectis.Quod cum noſtri principes olim imitati eſſent,ſimi-
lem eis gloriam ætas noſtra inuidiſſe olim dictitabitur , vnius hominis vel
paucorum crimine : tametſi vtinam ipſe ſeculum ſuum noſtrũmque hac
vna nota inuſſiſſet. Huiuſmodi hominum vel temeritatẽ vel ruſticitatem
arguit lex prima de veteris nomiſmatis poteſtate,vndecimo libro Iuſtinia-
ni Codicis,his verbis, Solidos veterum principum veneratione formatos,
ita

A ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus iubemus, vt nihil omnino refragationis oriatur, modò vt debiti ponderis sint, & speciei probæ: sciturisiis qui aliter fecerint, haud leuiter in se vindicandum. Verum ea quæ diximus de amphora & mensuris cæteris, rursus in dubium vocabuntur, cum locus ille Plinii succurrerit vbi de vino Opimiano loquitur lib. xiiii. Quare etsi procul à me abesse suspicionem illam volo, quasi more hominis obtrectare gestientis, & delatoria (vt dicitur) curiositate in commentarios inquisiuerim scriptorum nostro seculo clarissimorũ, atque existima-

Locus Plinij de vino Opimiano.

B tissimorum, facere tamen nequeo, quin in operis huius coronide Hermolaum Barbarum virum summa laude dignum, iterum ad disquisitionem doctorum hominum reuocem: non quòd manibus virorum doctorum diem dicere gaudeam, qui vadimonium obire apud superstites nequeunt sed quòd veritatem asserere in lucem volẽs, locupletes eius rei vades, quos nobis viuens reliquit, citandos omnino ad hoc iudicium duxi. Præuaricationis enim insimulari aut certè obliuionis possem, si locum illum Plinii silẽtio pæterirem, qui vt ab Hermolao intellectus est, id quod nos diximus de vncia, euertit: ob quod omnino fuit res in iudicium deducenda. Plinius

Diem manibus dicere, est mortuorũ animas accusare, cum iis qui post sunt apud viuẽtes criminib' obiectis respondere.

C igitur lib. xiiii. de vini generibus loquens quæ in auctoritate fuerunt, Alicui anno (inquit) fuit omnium generum bonitas. L. Opimio Consule, cum C. Gracchus Tribunus Pl. seditionibus agitatis interemptus, ea cæli temperies fulsit (cocturam vocant) solis opere, natali vrbis sexcentesimo trigesimoquarto, durantq; adhuc vina ducẽtis ferè annis, in speciem redacta mellis asperi. Etenim hæc natura vinis in vetustate est: nec potari per se queũt, nisi peruincat aqua, vsque in amaritudinem carie indomita. sed cæteris vinis commendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt: quo fit vt eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statnan-

Vades locopletes sunt fideiussores idonei in causis criminalibus dati. Hic metaphoricè scripta probata intelliguntur.

D tur. ex iis tamen vsura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filii principatu, annis centum sexaginta singulis vncias vini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes vitem Pomponii Secundi vatis, cœnamq; quam principi illi dedit. tantum pecuniarum detinent vini apothecæ. Hunc locum ita legit Hermolaus, & ita se emendasse testatur, quem in altera editione enarrans, post explicatam de vsuris retractationem, vt redeamus (inquit) ad propositum, si amphora, id est (vt Festo placet) octoginta vini libræ, sub Opimio centum nummis valuit, faciunt autem octoginta libræ nongẽtas sexaginta vncias: efficitur vt semisses vsu-

Coctura.

E ræ, hoc est nummi seni annorum centum sexaginta, nongentos sexaginta nummos inferant, atque ita singulæ vini vnciæ singulis nummis vsuræ nomine constiterint. Hactenus ille cum dixisset, quasi penso suo absoluto ad alia transit, cum magna (vt videtur) securitate compertæ rei defunctus. Primùm, siue hoc dixerit Festus, siue nõ: id quod datur, accipio, id est vini amphoram octoginta librarum esse. hac enim ratione efficitur, vt sextarius sit vnciarum viginti. Nam quum duodequinquaginta sextariis amphora impleatur, si libris duodequinquaginta totidem besses addas, vt sint duodequinquagies vicenæ vnciæ, fiunt octoginta libræ. Quin & ipse Hermolaus

in priore editione, Amphora (inquit) vini quadrãtal latinè dicta Feſto Pompeio, congios octo continebat, id eſt ſextarios xlviii. ſextarius vncias viginti Feſto, ſed Africano libras duas aut tres, nunquam tamen plures duabus heminis. ita fit vt ſingulæ amphoræ lxxx Feſto, vel xcvi Africano, aut certe cxliiii vini pondo capiant, quibus in xii vncias reſolutis, efficiũtur aut nongẽtæ ſexaginta vnciæ, ſi octoginta pondo ſunt: aut mille centum quinquagintaduæ, ſi nonagintaſex: aut mille ſeptingentæ vigintiocto, ſi centum quadragintaquatuor. Ex quibus verbis tametſi ambigere magis quàm rationem colligere doceamur, tamen (vt dixi) quod à me ſtat, id cupidè accipio, & in rem meam verto. hac enim auctoritate probo ſextarium vel dipondium fuiſſe id quod adſtruere conor, vel certè vnciarum viginti, cum apud Plinium legatur quindecim vnciarum eſſe, id eſt libræ & quadrantis, quod nullo alio teſtimonio ſubſiſtere poteſt. Verùm illud non cõcedo, vt vncia vini, duodecima libræ pars ſit: nec in ſextario vncias vini viginti eſſe dico, ſed duodecim, & in amphora quingẽtas ſeptuagintaſex, quas Hermolaus nongentas ſexaginta eſſe putauit: id quod antè ex Martiale abũde probatum eſt: alioquin ſextarius qui citra cõtrouerſiam in duodenos cyathos diuiditur, non vnciarum vicenûm, ſed duodenûm tantum eſſet, ſi vncia vini apud Plinium ad pondus non ad menſuram referretur, quod nec Pliniano ſextario, nec Pompeiano congruit, quodq́; Hermolaũ non animaduertiſſe mirum eſt, præſertim cum Plinium in manus accepiſſet. quota eſt enim vncia pars libræ, tota eſt cyathus ſextarii: & vncia tã ad quotã partẽ, quàm ad pondus refertur apud auctores, & (quod maius eſt) interdum ad longitudinem vel craſſitudinẽ, vt in primo libro oſtenſum eſt à nobis. Plinius libro xviii. de medica loquens, Si ſit humidũ ſolum herboſũmve, vincitur, & deſciſcit in pratum, ideo protinus altitudine vnciali hęrbis omnibus liberanda manu potius quàm ſarculo. Vncialem altitudinem pollicarem intelligo, id eſt digiti & trientis, vt Frontinus auctor eſt. Nimirum Hermolaus blandiente calculo deceptus eſt. ſiquidem cum centies ſexagies ſenos nummos cum octogies duodenis vnciis ad vnum quadrare ſubducenda ratione inueniſſet, ilicet nõ excuſſum quod arridebat admiſit. vltrà enim addubitare eum non ſinebat deprehenſæ vſurarum rationis fiducia geſtiẽs: quod tamen affirmare vereor, ne plenum ſit audaciç. Ipſe enim Hermolaus de altera ſua editione ad Antonium Caluum ſcribens Venetum Patriciũ, ita inquit, Peruenit quidem res ad vmbilicum, ſed nullus tamẽ dies eſt quo non fiat aliqua acceſſio: nunc cum impreſſoribus agitare cœpi lentè, de induſtria rem differens, vt diutius in fermento ſit. nihil time, diligentiam adhibituri ſumus, qualem in altera editione prętermiſſam ſæpe mecum queſtus es. Et paulo inferius, Multo autem (inquit) plus operis & laboris adii quàm putabam, quòd omnium rerum quæ in cælo & ſub cælo ſunt, gnarum eſſe oportet qui Plinium profitetur intelligere, tanto magis qui caſtigare. Hæc verba ſignificant Hermolaum magnam animaduerſionem adhibuiſſe ſecundæ caſtigationum editioni. In hoc igitur loco ego numerum nummorum deeſſe dico, ſicut & in aliis quibuſdam locis apud Pliniũ, qualis eſt ille libri

Marginal letters: F, G, H, I, K

Marginal notes: Vncialis altitudo. — Locus Plinij emendatus.

A libri decimiseptimi in principio de Lucii Craſſi domo, & lib.xxxiii.de argento Carthagini imperato,vt in ſuperioribus adnotauimus. Quare ſic legendum puto, Quód vt eius temporis æſtimatione in ſingulas amphoras centeni nummi ſtatuantur,ex iis tamen vſura multiplicata ſemiſſibus, quæ ciuilis ac modica eſt,in C.Cæſaris Germanici filii principatu,anno centeſimo ſexageſimo ſingulas vncias vini conſtitiſſe nobili exemplo docuimus. vt ſenſus ſit apertus hoc modo, & omnino extricatus, ſicq; Plinium locutum intelligamus, Quare ſi eius temporis,vel ſic, Verùm ſi temporis Opi-
B miani æſtimatione in ſingulas amphoras centenos nummos ſtatuas, ex his tamen vſura multiplicata ſemiſſibus in C.Cæſaris principatu, anno centeſimo ſexageſimo,& reliqua. Verba ſunt enim Plinii coniectura aſſequentis id quod dicit.Si(inquit)Conſulatu Opimii vinum illud centenis nummis valuit (id quod veriſimile eſt)& interuſurii ſemiſſium ratio habeatur, neceſſe fuit anno centeſimo ſexageſimo,quo tempore Pōponius cœnā Caligulæ dedit,vncias vini ſingulas tot nūmis cōſtitiſſe.Hermolaus hunc locū caſtigans,duo verba mutauit,illud quo ſit,pro quod vt,& ſingulis pro ſingulas legens. Anno autem centeſimo ſexageſimo lego,ſenſu ita expoſcen-
C te,& alioquin ab antiquo vno exemplari admonitus. Hic etiam periclitari liber,& aliquid comminiſci,vt ineundę huius rationis formam aperiamus, vtq; ſi nobis collimare non contigerit, poſt nos exiſtat aliquis qui à ſcopo non aberret.ſic enim artes conſummatæ ſunt,aliis ſuper alios cōmentantibus: animorumq; contentio ad eam tandem peruenit, quam Græci euſtochiam,id eſt animorum vel oculorum intētionem non aberrantem appellant,noſtri collimationem dixerunt, quaſi tragulam quandam perſpicaciæ ad inuentionis ſcopulum limis oculis intendentium. Quanquam ſunt qui collineationem appellare eam malint, à lineis viſualibus in vnum locum Collimare Euſtochia.
D contentis.Hoc veluti iure gentium vtentes,poſt doctiſſimorum hominum ſententias,& noſtram in mediū ſæpe in hoc opere attulimus. Nec qui poſt nos ſententiam dicturi ſunt, aſſentiendi magis quàm cenſendi exemplum amplectentur, ſi operam prolixè literis impenderint: alioquin chartarum inani diſpendio tot libri noui ſub præla quotidie mitterentur: id modò ne referat,Gallus an Italus ſit qui ad ſcribēdum animum appulerit. Quod nō ideo dico,quaſi hoc nobis inſtituto Italia literarum bonarum magiſtra interdixerit, quæ nulli non laudem ſuam benignitate ſumma, vt bona quoq; ſua impartit: ſed noſtratium hominum improbitas memoriæ ſemper ob- Italici.
E uerſatur,cui nunquam ſatis videbor reſpondiſſe: qui vtinam ipſi tam Italos quàm Italiam amauiſſent:melius enim(vt arbitror) & nobis & honori ſuo conſuluiſſent. Semiſſes igitur vſuræ centum & L X annorum,id eſt centies ſexagies ſeni nummi(vt Hermolaus dixit)nongentos ſexaginta nūmos efficiunt:quibus ſi ſors addatur(quam ipſe omiſit)fiunt mille & ſexaginta. Ita Hermolai ratio procedere non poteſt,cum ſortis & vſurarum ratio habenda ſit. In amphora autem octo & quadraginta ſextarios eſſe conſtat,& duodecim cyathos in ſextario. quos numeros ſi inter ſe ducas, fiunt cyathi, quas vncias Plinius dixit, quingenti ſeptuagintaſex. Si ergo apud

Pliniun ſic legas, ſingulas vncias binis cõſtitiſſe, & ſubintelligas nummis: F quod fieri ex præcedentibus poteſt: duobus & nonaginta nummis maior erit numerus, quàm vt ſumma duplicata mille & ſexaginta nummis ad vnũ congruat. Summa enim cyathorum duplicata, mille centũ & quinquagin taduo erit. Ita Plinius duobus & nonaginta nnmmis vſuras auxerit. Quòd ſi vſuras vſurarum reputemus, octauo quoque anno & quinto menſe anatociſinns renaſcitur, id eſt centeſimo & vno mẽſe. qua ratione centum annis vſura ſubnaſcens, duodecies ſenos nummos peperit, id eſt duos & ſeptuaginta, & ſexaginta annis paulominus duos & quadraginta, qui fiunt ſi- G mul pro fœnore iterato centum & quatuordecim. Ita Plinius exactè videtur rationem ſuppntaſſe. Anatociſmum autem vſitatum fuiſſe antiquis notius eſt quàm vt oſtendere neceſſe ſit: quapropter fortaſſe nõ vini apud Plinium ſed binis legendum eſt. Nam vini verbum omnino eo in loco non congruit, vt ſuperuacaneum. ſic fiet vt ſextarins quatuor & viginti nnmmis conſtiterit, id eſt ſolidis noſtris viginti, quod omnino magnũ fuit precium, cum ea ratione amphora, quæ octaua pars eſt modii noſtratis, duodequinquaginta francicis conſtiterit, qui hodie quatuor & viginti ducatis valent: cum nemo noſtra memoria apud nos binos modios vini pluris vẽdi- H derit quantumuis cara annona. ita vini precium centum & ſexaginta annis duodecies penè multiplicatum erat, cum ſingulæ amphoræ millenis centenis quinquagenisbinis nummis vẽderentur, & tanti cyathus poſt tot annos venditus eſt, quanti ſub Opimio ſextarius vendebatur. Hæc ratio etſi ſpecioſa videtur, tamen admittendam affirmare non auſim. Adhuc enim ita ratio inita eſt, quaſi non modò incolume vinum, ſed etiam non imminutũ fuerit. Nihil igitur ex amphora centenûm nummûm Plinius deperiiſſe centum ſexaginta annis exiſtimauit, præſertim cum ad craſſitudinẽ mellis aſperi redactum eſſe dicat? Ego verò ex vino noſtro coniecturam faciens, id vinum ad ſeptimas minimùm partes exuctum fuiſſe cenſeo: cui diſpendio ſi I nunc addas id quod intercidit, in alia atque alia vaſa, ſemper etiam ipſa aliquid ſorbentia, transfundendo, id quod tot annis neceſſe fuit, totieſq; mutatis dominis & apothecis: vix decimam quanque amphoram poſt temporis tantam intercapedinem reſiduã fuiſſe credo, vt fortaſſe non binis nummis ſed vicenis legendum ſit. id verba ipſa Plinii mihi ſignificare videntur, cum inquit, Tantum pecuniarnm detinẽt vini apothecæ: nec alia res maius incrementum ſentit ad viceſimnm annum, maiuſve ab eo diſpendium non proficiente precio. Vina enim ſignificat ad viceſimum annum ita commo K dè veteraſcere, vt vſuras etiã ſemiſſes penſitare poſſint: ſed ſi vltrà aſſeruentur, vt nullo precii augmento mirum in modum deminuantur. Sic igitur colligo, quaſi ipſa per ſe caries congios octonos quos amphora capit, ad totidem ſextarios contraxerit æuo ipſo abſorbente, deinde vt diffuſionis & tranſuaſationis diſpendium ſextarios ad beſſes aut dodrantes redegerit, teſtis ipſis ſemper combibentibus. His duobus intertrimentis ſi ſpecimina guſtantibus data, iacturamq; cauponationis heminariæ quadrantariæq; addideris, & quod aliàs intercidit, quis iam addubitet ad vicenos nummos precium

Anatociſmus antiquis vſitatus.

Amphora, octaua pars modii Pariſiẽſis.

A cium in vncias extendere, quod semisses vsuræ ad binos nummos & vltrà intenderant? Id quod si admittamus, sextarii singuli nummis ducenis quadragenis constiterunt: id est sexagenis denariis. Qua ratione precium paulominus centum & viginti partibus auctum est cētum & sexaginta annis. quod fortasse non incredibile erit, si quis reputet quòd minima aliqua mixtura (vt Plinius dixit) medicamenta erant cæteris vinis commendandis, vt portione per hoc magna exorptum vinum esse intelligamus: in quo exucto liquore vini vis remansisset incolumis & viuida. Hoc quum admiratione dignum esset, ideo Plinius retulit, ita vt nobile exemplū venditi plurimo vini appellet. Id tamē minus mirum facit piscis mullus Romę ab homine priuato octo millibus nummûm emptus, id est ducentis aureis nostris. Hoc enim creditu difficilius est, quàm amphoram vini præstantissimi & medicamentarii ducentis & octogintaocto aureis nostris venisse. Tanti enim amphora supradicta ratione constitit. Hanc etiam opinionem adiuuare potest id quod Plinius lib. xii. inquit de Opobalsamo loquens his verbis, Nec manifestior alibi fraus, quippe millibus denariûm sextarii empti vendente fisco, trecentis denariis veneunt. Si enim Plinii tempore, cum largior iam fœtura succi eius erat, singuli sextarii synceri liquoris centenis aureis vendebantur (de nostris semper loquor) non magnopere mirum est insuetatæ atque omni æuo inauditæ vetustatis vinum, quod medicamenti loco cederet, senis aureis venum iisse. Verùm illud ipse miror, quòd anno Opimiano, id est natali ipso vini Opimiani, Plinius singulis amphoris centenos nummos taxandos existimauit, qua ratione culeus nostràs, id est sesquimodius Parisinus, tribus argenti libris valuit, hoc est triginta aureis nostris. Quòd si eo anno omnium generum bonitas fuit in Italia, cuius tot vini nobilitates Plinius libro supradicto enumerauit: quonam modo fieri potest vt tanti amphora venierit, præsertim cum feraces vites habuerit, vt idē auctor tradit? Quippe in Gallia vt gelicidiū, vredo, & sideratio sequēs, & has cæli iniurias procella excipiēs, summam caritatem inferant, id quod memoria mea non semel contigit: nemo tamen meminit hac in vrbe modium vini, qui amphoras octo capit, pluris duodecim aureis venire, duntaxat vernaculi. Tametsi hic habeamus omnium propè generum, id est albi, helui, & intensè rubentis, nigriq́, quæ nulli importatorum cedunt duntaxat quotidianæ vsu mēsæ, licet precio aliquantulum cedant nonnullis importatis, quæ strenuiora esse creduntur titillandis palatis. Vinosiorum hoc hominum iudicio factum, qui vina nostratia, id est agri Parisini, mucrone obtusiore esse dictitant, nec satis lancinare linguas gustu feruido & acuto. Alioquin sanorum iudiciorum consensu cōstat vina Francica, id est vineti Parisini, omnibus numeris bonitatis præcellere, tametsi halitu vt illa externa vertiginem non cieant. Sed ne illa quidem aduentitia & caput tentantia quauis inopia vini supradictum precium excedunt: quod de iis intelligi nolo, quorum singulæ potiones vno conuictu dantur, qualia sunt Lusitanica, pseudocretica, & omnino quæ sapæ vice sumuntur, & pro Liberi bellariis cedunt. Verùm de precio vini audiamus Columellam sic dicētem

Mulli piscis ingens precium.

Opobalsami preciū.

Parisini agri vina præstantissima sunt.

Vini preciū apud antiquos. libro tertio. Quippe vt deterrimi generis ſint vineæ, tamen ſi cultę ſint, ſingulos vtique culeos vini ſingula eorum iugera peræquabunt: vtque trecentis nummis quadragenæ vrnę veneant (quod minimum precium eſt annonæ) conſument tamen ſeptem culei ſeſtertiûm duo millia & centum nummos. Ea porrò ſumma excedit vſuram ſemiſſium. Atque hic calculus quē poſuimus, Græcini cōtinet rationem. Sed nos extirpāda vineta cenſemus, quorum ſingula iugera minus quàm ternos culeos præbēt. Minimum precium annonæ Columella eſſe dicit cum trecenis nummis quadragenæ vrnæ veneunt, id eſt viginti amphoræ. quod perinde eſt ac ſi dixiſſet, quum ſingulæ amphoræ quinisdenis nummis veneunt. Si igitur viliſſima annona vinum in amphoras quindecim nummis erat: exiſtimo mediocri annona amphoram tricenis nummis vendi ſolitam, vt ſumma fuerit annona quadrageniquini vel quinquageni nummi, dira & prodigioſa etiam ſexageni, aut ſummùm ſeptuageni. Sed caritatis annonæ ac vilitatis ratio duplex. alteram copia & penuria moderatur: alteram prima vltimàque nota mercis facit. Huius igitur loci explicatio ſit in medio poſita, vt pro captu cuique comminiſci quicquam liceat: ne in immenſum excreſcat hic liber, ſi lites litibus reſoluere pergeremus. Eſſe enim huius incepti eam rationem videbam, vt ſi indulgere ſtylo voluiſſem, cōnexa rerum ſeries in altum ſæpe relatura nos eſſet: ac nihilo ſecius tamen libens feci vt locū quēdam ex eo libro Columellæ trāſcriberem, propter inſitam ac peruulgatam opinionem inter noſtros de vitium cultu, & eius agricolationis alea. Is igitur auctor docere volens vberrimum eſſe vinearum redditum, Atque vt omittam (inquit) veterem illam felicitatem aruorum, quibus & antè iam M. Cato, & mox Varro Terētius prodidit ſingula iugera vinearum ſexcenas vrnas præbuiſſe: his certè temporibus & Nomētana regio celeberrima fama eſt illuſtris, & præcipuè quam poſſidet Seneca vir excellentis ingenii atque doctrinę, cuius in prædiis vinearum iugera ſingula culeos octonos reddidiſſe plerunque compertum eſt. Nam illa vidētur prodigialiter in noſtris Ceretanis accidiſſe, vt aliqua vitis apud te excederet vuarum numerū duûm millium: vt apud me octingentæ ſtirpes inſitę intra biennium ſeptenos culeos peræquarent: vt primæ vineæ cētenas amphoras iugeratim pręberent: cum prata & paſcua & ſyluæ ſi cētenos ſeſtertios ſingula iugera efficiant, optimè domino conſulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto reſponderint, vix meminiſſe poſſumus. ſic enim legitur. His verbis Columella clariſſimus auctor rei ruſticæ teſtatur nullum genus agriculturę aut prædii fructuoſius eſſe vinea. Oſtendimus ſuprà iugerum minus eſſe beſſe arepenni Pariſini, quanquam Columella libro ſexto dicat ſemiiugerum à Gallis arepennam vocitari. Et idem auctor cenſet extirpandum vinetum eſſe quod minus tribus culeis prębeat in iugera, id eſt ſexagenis amphoris. Varro libro primo, In qua terra (inquit) iugerum vnum denos & quinos culeos fert vini, quot quædam in Italia regiones? Sed vt has Varronis vineas raræ felicitatis omittamus, Senecæ vineas Columella octonos culeos ferre ſolitas tradidit, id eſt centenas & ſexagenas

Margin notes: De cultu vitium. Arepennū.

Margin letters: F G H I K

A xagenas amphoras in iugera. Quod quia rarum fuit, rursus iis omissis alias videamus quæ medioceres habebantur, id est quæ cetenariæ erant, quinque culeos reddentes iugeratim. Vt igitur centenas amphoras, id est duodenos modios nostros & semodiũ, vinea mediæ notæ præbuerit, & singulis amphoris minimum annonæ preciuṁ statuamus, id est quinosdenos nummos: mille ac quingentos nummos anniuersario vectigali reddidit. Quod si mediocrem annonã æstimare velimus, hæc summa duplicabitur, vt sint ære nostro quinque & septuaginta aurei coronati. Hodie ex iugero & triẽte Romano, id est iugero Parisino, si quis centenas amphoras annuatim ferret, id est duodecim modios nostros & semissem duntaxat vini non minimæ notæ, quam nostri familiarem appellãt, hic Baccho litasse dictitaretur: rariq; sunt in hoc agro qui tantum percipiant etiam infimę notæ, & tamen apud Columellã hic redditus iugeri Romani mediocris inuenitur. quare planum fit, vinearum cultum apud nos nõ suopte vitio, sed cultorum, damnosum existimari. Quum enim hic ferè rei rusticæ tractationem ignoremus, & qui nobis fodiunt & putant, omnia ex commodo suo faciant, fit plerũque vt nec exactè nec tempestiuè cultus vitium absoluatur, quum in vrbe existentibus dominis, opus in agro fiat. Propterea Plinius libro decimooctauo, Profectò (inquit) opera, non impensa, cultura constat: & ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. Atque ita loquor, quasi vinitores peritos habeamus, cum vix decimus quisque artem suam nouerit. Inde fit vt sumptus vineæ, fructum sæpe deuoret. quod tamẽ ne deterrimo quidem cultu iis cõtingit, qui vitiferum solum eligere nouerunt: sed cum iam omnis collis campúsque vitibus conuestiatur, necesse est insciis cultoribus plurima vineta non respondere, præsertim in hoc tractu in quo carbunculatio à gelicidio alternis propè annis sentitur. Quare cum à prima germinatione vsque ad quintum Nonas Maias (qui dies plerũque vltimus est decretorius vitibus) gelicidiũ timeatur, & huic periculo exemptis iterum vis maior impendeat, quæ nullo non anno alicubi stragem infert, simul vredine ab æstu caniculæ, aut aquæ cælestis inopia vuæ sæpe retorrescant: id quod cum hæc proderem, egregium prouentum vinearum bona ex parte perdidit: nisi aut diligentia aut felicitas adiuuet, est ferè quod expensum vitibus queribundi feramus. Quanta autem priscorum frugalitas, & quàm strenua fuerit diligentia in agricolatione, ex lectione Varronis & Columellæ in vniuersum patet, cuius velut vnum specimen illud annotasse satis erit, quod Varro libro primo de vinearum cultu loquens, ita inquit, Saserna scribit satis esse ad iugera octo hominem vnum. Et Columella lib. xiiii. Nam vt amplissimas impensas vineæ poscant, non tamen excedunt septem iugera vnius operam vinitoris. Hodie autem quotus quisque vinitor tribus iugeribus sufficit? Ita fit, vt vineas non vinitoribus colendas locemus, sed cultorum mancipibus. Propterea in agro Parisino vineta magno excoluntur, cum multis in locis Galliæ paruum sumptum quanuis feraces vites poscant. Quod & incuria dominorum, & ignauia vinitorum ita inueteratum est, vt constitui apud nos res rustica nequeat, rusticis vna-

Amphora, octaua pars modij Parisiẽsis.

nimi conſpiratione tuentibus quod à maioribus acceperunt. Verùm (vt ad Plinium redeam) ſi centenos nummos in amphoram ſtatuamus anno Opimiano, & centenas amphoras in iugerum, qui mediocris eſt prouentus Columellæ, videamus quonam tandem redditus euaſurus ſit. Centies centeni nummi, decem millia nummûm fiunt, quæ nos ducentis quinquaginta aureis æſtimare ſolemus: quo fit vt non immeritò (vt opinor) Pliniana exemplaria eo in loco ſuſpecti poſtularim, quomodo & in aliis nonnullis locis feci, officio (vt mihi quidem videor) ſtudioſi hominis functus, qui in medium conſulit. Nam illud Columellæ in loco à nobis antea citato, Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto reſponderint, vix meminiſſe poſſumus: cum quartodecimo legendum eſſe notius eſt, q̃ dici debuerit, ex Varrone libro primo, cuius hæc verba ſunt, Quare obſeruabis quantũ in ea regione conſuetudo erit ſerendi, vt tantum facias, quantum valet regió, ac genus terræ, vt ex eodem ſemine alíubi cum decem reſpondeat, aliubi cum quindecim, vt in Hetruria locis aliquot. In Sybaritano dicunt etiam cum centeſimo redire ſolitum. Nec mirum id Italiæ tribui, cum Plinius tradiderit agrum Babylonium cum quinquageſimo fœnore meſſes reddere, diligentioribus agricolis etiam cum cẽteſimo: de quo Herodotus in primo ita inquit, τὸν δὲ τῆς Δήμητρος καρπὸν ὧδε ἀγαθὴ ἐκφέρειν ἐστὶ ἡ βαβυλωνίη χώρη, ὥστε ἐπὶ διηκόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδιδοῖ, ἐπεὰν δὲ ἄριστα αὐτὴ ἑωυτῆς, ἐνείκῃ ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει. Id eſt, ad cerealem autem frugem vſqueadeo bona eſt regio Babylonia, vt plerunque ducena reddat: vbi autem bonitate ſeſe ipſa vincit, ibi etiam ad trecena. Plinius libro quinto, Libyphœnices appellantur qui Byzantium incolunt. ita appellatur regio C C L millibus paſſuum per circuitum fertilitatis eximiæ, cum centeſima fruge agricolis fœnus reddente terra. Et libro. xviii. Tritico nihil eſt fertilius. hoc enim natura ei tribuit, quoniam eo maximè alat hominem: vtpote cum è modio, ſi ſit aptum ſolum, quale in Byzantio Africæ campo, centeni quinquageni modii reddãtur: cum centeſimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, aliiq́; & tota Betica, & in primis Aegyptus. Hoc dictum Plinii non conuenit cum verbis Ciceronis ſuperius à nobis citatis de agro Siculo, cum decimo reddente. Non hyperbolicè igitur dominus & deus noſter in euangelio Matthei capite. xiii. fructum ſummum ad centeſimam frugem auxit. Verba Plinii libro xviii. hæc ſunt à Theophraſto ad verbum traducta, Babylone tamen ſegetem bis ſecant, tertiò depaſcunt, alioquin folia tantum fierent. Sic quoque cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli: verùm diligentioribus cum centeſimo. Sic enim Hermolaus rectè emẽdauit. Theophraſtus libro octauo de ſtirpibus, τὸ δὲ τρίτον τὰ πρόβατα ἐπινέμουσι. οὕτω γὰρ φύει τὸν καυλόν. εἰ δὲ μή, φυλλομανεῖ. γίνεται δὲ μὴ καλῶς ἐργαζομένοις πεντηκοντάχοα, τοῖς δὲ ἐπιμελῶς, ἑκατοντάχοα. Et tamen in antiquis exemplaribus & in impreſſis ante Hermolaum ſic legitur, Sic quoq; cum quintodecimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli, verùm diligentioribus cũ centeſimo quinquageſimo. quod mirum eſt, cum ad verbum Plinius locum Theophraſti verterit, niſi quòd duo illa verba, exilitas ſoli, apud Theophraſtum non ſunt, nec videntur conuenire,

Rurſus de vini Opimiani precio.

Fertilitates ſoli memorabiles.

Tritici fertilitas in Africa.

F G H I K

A conuenire, cum Theophrastus pieram terram illam appellet, id est pinguẽ, & Plinius ipse præpinguem & densam, vt potius felicitas vel hilaritas vel quid simile, quàm exilitas legi debeat: & mirum sit Hermolaum hæc verba ex Theophrasto agnouisse, cum exile solum contrarium sit læto & affluenti. Quod autem sequitur, neque est cura difficilis, quàm diutissimè aquari gaudent, vt præpinguis & densa hubertas diluatur, sic emendandum censeo ex antiquo vno libro, quàm diutissimè aqua riganda. Theophrastus, ἡ δ᾽ ἐργασία ὡς πλεῖστον χρόνον ἐμμένειν τὸ ὕδωρ, ὅπως ὕλην ποιῇ πολλήν. πίειραν γὰρ οὖσαν Plinij loc.
B καὶ πυκνὴν τὴν γῆν δεῖ ποιῆσαι μανήν. id est, cultus autem est, vt quamplurimo tempore resideat aqua, & multam hærbę materiam faciat. pingue enim solum & densum oportet rarum fieri. Idem Plinius capite sequenti, Similis ratio sed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atque Tigri restagnantibus, quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. Alioquin etiam aquari verbum hoc loco non conuenit. Cum de agro nostro, qui pinguissimus esse vulgo dictitatur, agricolas multos interrogarim, nunquam exculpere potui vt cum decima fruge reddere semen faterentur, nisi siquando summa anni vbertate id contigit, vel in nouali recẽs proscisso. Agri Parisini fertilitas.
C Quo magis mira illa felicitas agrorum videri debet: sed & in eo culpam aratorum nostrorum esse crediderim. nam Varro cum quintodecimo in Hetruria respondisse dicit, quum Columella vix cum quartodecimo respondisse meminerit: quod non effœto solo, sed negligentia agricolarum factum puto, qui à pristina diligentia iam Claudii Imperatoris vel Neronis tempore desciuerant, sub quo Columella scripsit. Nostri aut tertio aut quarto sulco serunt: antiqui autem etiam quinto serebant. Plin. lib. xviii. Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse. Spissius solum, sicut plerunq; in Italia, quinto sulco seri melius est. At verò Plinius iunior de Tu-
D scis suis loquens in quinto epistol. Tantis glebis tenacissimum solum cum prosecatur assurgit, vt demum nono sulco perdometur. Verùm animaduertenda Columellæ verba supradicta. Cum prata (inquit) & pascua & syluæ, si centenos sestertios singula iugera efficiant, optimè domino consulere videantur. Ex quibus verbis coniici potest quantum sestertius valeret: quippe hodie prata scimus & vidimus quæ annuos quinos Francicos atque eo amplius domino pensitare solita sint, fœnisecii in lustrum oblocata, ita vt commodè secum eo pacto putet actum. Atqui centum nummi æstimatione nostra duobus aureis & semisse valuerunt. Sed quoniam Animaduertendus locus.
E diximus qualis fuerit redditus vinearum, restat vt videamus quãtum fuerit precium. Columella libro quarto, Vinitor licet sit emptus sex vel potius sestertiis octo millibus, cum ipsum solum septem iugerum totidem millibus nummorum partum, vineásque cum sua dote, id est cum pedamentis & viminibus, binis millibus in singula iugera positas duco. His verbis Columella vineam conseri in singula iugera tribus millibus nummûm significat: quibus si operam vinitoris addas, quatuor iam erunt millia, sine vsuris biennii semissibus quo vinea nouella cessat. Hæ ducentos quadraginta nummos valent. ita singula iugera amplius centenis aureis nostris Preciũ vinearum.

A

conſerebantur. Plinius verò in eo loco vbi Opimiani vini meminit, de arte colendæ vineæ loquẽs, In noſtra (inquit) ætate pau ca exempla conſummatæ huius artis fuere: verùm eo minus omittenda, vt noſcantur etiam præmia, quæ in omni re maximè ſpectantur. Summam ergo adeptus eſt gloriam Acilius Stelenus è plebe Libertina, L X iugerum non amplius vineis excultis in Nomentano agro, atque æquè quadringentis nummis venundatis. Magna fama & Vetuleno Egilao, vel potius Aegialo perinde Libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiórque etiam fauore hominum, quoniam ipſum Africani colebat exilium. ſed maxima eiuſdem Steleni opera Rhemmium Palæmonem aliàs grammatica arte celebrem in hiſce X X annis mercatum D C millibus nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab Vrbe diuerticulo. Eſt autem vſquequaque nobilitas vineis per omnia ſuburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia perhauriat. Ac ne in peſſimis quidem elegantioris ſoli hæc aggreſſus excolere, non virtute animi, ſed vanitate. Quæ primo notata mira in illo fuit. Paſtinatas enim de integro vineas cura Stelenum imitatus, ad vix credibile miraculum perduxit intra octauum annum C C C C. M. nummûm emptori addicta pendente vindemia. cucurritque non nemo ad ſpectandas vuarum in iis vineis ſtrues, literis eius altiores, contra id pigra ciuitate ſibi patrocinante. nouiſſimè Annęo Seneca principatu traditionis ac potentiæ, quæ poſtremò nimia fuit ſuper ipſum, Minimè vtique miraturi Annęum tanto prædii eius amore captum, vt non puderet inuiſo aliàs & oſtento futuro tradere palmam eam emptis quadruplicato vineis intra decimum ferè curæ annum. digna opera quæ in Cecubis Setiniſque proficeret, quandò & poſtea ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt amphoras centenas quadragenas muſti dedere. Ac nequis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit. Hunc locum (vt arbitror) ita legebat Hermolaus, in quo ex pridem impreſſis tria aut quatuor verba mutauit, vt videre eſt in eius caſtigationibus: & cum prius C C C C nummûm legeretur, ipſe millibus rectè addendum cenſuit. Ego verò hunc locum mendis adhuc ſcatere puto, & duobus in locis ab Hermolao corruptum: quem quia emendari à me non poſſe videbam, tranſmittendum diu cenſui: ſed quoniam aliud exemplum non ſuccurrebat vnde oſtendere id quod nunc agitur poſſem, conſilium mutaui: ita tamen, vt obſeruatis anxiè antiquis exemplaribus, & addito quod comminiſci potui, locum aliquanto magis perſpicuum minúſque mendoſum referrem. Hermolaus in altera editione hunc locum declarare cupiens, Videtur (inquit) Steleni vinetum primo C C C C millibus veniſſe, tum D C millibus mercante Palæmone, non à Steleno, ſed ab emptore primo: demum quadruplicato precio comparatum à Seneca. Ego aliter cenſeo, quare ſic legendum exiſtimo, Sed maxima eiuſdem Steleni opera Rhemmio Palæmoni aliàs grammatica arte celebri in hiſce X X annis mercato rus ſexcentis millibus nummûm in eodem Nomentano:

Plin. locus

tano:

A tano: ex vetustissimo libro in quo hæc per datiuum leguntur, Palæmoni & celebri, nec mercatum sed mercatoriis, ex quo mercato rus legendum duco. Alioquin frustra Plinius dixisset in eodem Nomentano, si de vineto superiore ipse intellexisset. Maxima igitur fama fuit Palæmoni opera Steleni. Est enim opera septimus casus, non accusandi. nec Palæmon opera, id est agricolationes Steleni mercatus est: sed ad rus emendum opera Steleni vsus est, qui iam documentum industriæ suæ ac solertiæ dederat venundato vineto C C C C millibus nummûm. Sequitur. Est autem no-
B bilitas vinetis (vel mercis, vt in omnibus antiquis legitur) per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam neglecta per indiligentiam prædia perhauriat. malim, vt in antiquis & pridem impressis legitur, parauerat, hoc sensu, quum aliàs vineta magno ibi venirent propter vicinitatem, tum illa maximè Palæmonis in precio erant, quia illa comparauerat negligentia dominorum coli desita, ex quo nonalium vice censebantur, quod Plinius significat dicens eum vineas pastinasse, quod renouasse significat. vix tamen hoc congruit cum Columella libro quarto, quum in ponenda vite restibilis vineti vltimam conditionem esse censeat. Quare fortasse Plinius Pastinare quid sit.
C vaniratem in eo arguit, sed vanitatem in eo intelligo potius quòd vineas de integro pastinauit quasi restibile vinetum & cariosum, quum vineæ tantum neglectæ indiligentia cultorum fuissent, nec repastinatione indigerent. Et inferius, Cura Stelenum agricolam imitatus, lego, cura Steleni dum agricolam imitatur. sic enim antiqua habent exemplaria. Et rursus inferius, Cucurritque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues, literis eius altiores pigra ciuitate sibi patrocinante. In pridem impressis, altioribus pigra in ciuitate, legebatur: sed Hermolaus illud in, expungendum censuit, & altiores legendum, hoc sensu, habuisse causam Palæmonē gram- Plin. loc.
D maticum quamobrem agrorum curam literis anteponeret, cum ad id desidiam ciuitatis sibi patrocinantem videret. Ego autem altioribus reponendum hoc modo censeo, Literis eius altioribus pigra vicinitate sibi patrocinante. hoc sensu, vt vicini quibus confines vineæ Palæmoni multo minus reddebant diligentia pari non excultæ, referrent causam tanti prouentus in doctrinam Palæmonis, qui grammatica arte celebris fuit, Satyrici testimonio, qui inquit, Palæmon grammaticus.

- Cede Palæmon. Et rursus, - Odi

Hanc ego, quæ repetit voluítque Palæmonis artem.

E Meminit & Quintilianus. Huc pertinet illud eiusdem Plinii libro decimooctauo, Caius Furius Cresinus è seruitute liberatus, cum in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis vicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis: quamobrem à Sp. Alpino curuli die dicta metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam, atque (vt ait Piso) bene curatam ac vestitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues saturos: postea dixit, Veneficia mea Quirites hæc sunt, nec possum vobis ostē-

dere aut in forum adducere lucubrationes, vigiliáſque & ſudores. omnium F ſententiis itaque abſolutus eſt. Sic igitur vicinitas non nauatæ in cultu operę, ſed doctrinæ cuidam reconditæ tribuendam cenſebat vberiorem fructuum perceptionem. Sequitur, Vt non puderet inuiſo aliàs & oſtento futuro tradere palmam eam emptis quadruplicato vineis. vbi in vetuſto, alias regiones, & oſtentaturo legimus: in alio, oſtentatur. quare legendum cen-

Pli. locus. ſeo, inuiſuro alias regiones, & oſtentaturo. vt intelligamus Palæmonem tanto precio ea regione exactum, alium locum quæſiturum in quo oſtentare precium induſtriæ ſuæ poſſet. Reliqua ita corrupta cenſeo, vt ſenſus G commodè elici nequeat. Veniamus nunc ad id quod quærebatur, Si ſexaginta iugera quadringentis millibus venierunt, quæ decem millibus aureorum à nobis æſtimantur: ſex iugera mille aureis conſtiterunt, vt in ſingula iugera centenos ſexagenosſenos & ſemiſſem ſtatuere debeamus. Si hoc precium ex Columellæ ratione æſtimetur, non video cur ſummam laudem propter hoc adeptus ſit Acilius, quod Plinius inquit. Propterea ſuſpectum numerum habeo. nam & in quodam antiquo legi, L X iugerûm non amplius vineis excultis in Nomentano agro, atque æquè numero venundatis. vt fortaſſe ſic Plinius ſcripſerit, atque æquè nume- H ro ſeſtertiûm venundatis. Qua ratione ſumma laus fuit in ſingula iugera centenis millibus nummûm vineam vendidiſſe, alioquin non magnopere creuiſſet precium, quod non conuenit cum cultu ruris alterius, quod quadruplicato intra decimum venditum eſt, cuius etiam vindemia pendens quadringentis millibus nummûm addicta eſt. Rus autem illud cuius Plinius modum non poſuit, centuriam intelligo: de qua Columel-

Centuria. la loquens ita inquit, Centuriam nunc dicimus (vt Varro ait) ducentorum iugerum modum, olim autem ab centum iugeribus vocabatur centuria: ſed mox duplicata nomen retinuit. Cato centuriam vitiariam po- I ſuiſſe videtur centum iugerum, cum inquit habere oportere quindecim mancipia vinearum iugeribus centum. In oliueto modica centuria (inquit Varro) erat ducentorum iugerum. Ergo hic ſi centenariam vineam intelligamus ſexcentis ſeſtertiis emptam, ſingula iugera in ſuburbano ſenis millibus nummûm conſtiterunt, id eſt centenis quinquagenis aureis coronatis, & precio quadruplicato intra decimum annum, ſexcenis: in quibus diligenti cultu eouſque profectum eſt à Rhemmio, vt octauo anno vindemiam pendentem in iugera centenis aureis vendiderit: quod Plinius miraculum vix credibile dixit. vt enim octonos culeos in ſingula iugera K ſtatuamus, hoc eſt vicenos modios Pariſinos, quinis aureis vindemia cuiuſque modii conſtitit. Hæc tamen ſumma multo minor eſt ſuperiore ſi ſexagies ſeſtertium legamus, & rus centuriam fuiſſe intelligamus. De his vineis loquens Columella libro quarto, & Senecæ blandiens tunc potentia & auctoritate apud Neronem præualenti, ita inquit, His certè temporibus & Nomentana regio celeberrima fama eſt illuſtris, & præcipuè quam poſſidet Seneca vir excellentis ingenii atque doctrinæ, cuius in prędiis vinearum iugera ſingula culeos octonos reddidiſſe. plerunque cóper-

tum

A tum est. Ego autem compertum habeo, in præfectura Parisiensi vineta esse quæ etiam hunc numerū excesserint in singula iugera nostra, quæ illic sunt maxima. Igitur quadruplicatum precium, quater & vicies sestertium fuit, quod nummo nostro sexaginta millia aureorum valet. ex quo apparet Senecam non frustra prædiuitem appellatum esse à Iuuenale. Nam & ipse apud Tacitum lib. xiiii. ad Neronem inquit, Quartusdecimus annus est ex quo spei tuæ admotus sum, octauus vt imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum cumulasti, vt nihil felicitati meæ desit, B nisi moderatio eius. Et paulum infra, Egó ne equestri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes nouitas mea enituit? Vbi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis tam lato fœnore exuberat? Vna defensio occurrit, quòd muneribus tuis obniti non debui: sed vterque mensuram impleuimus: & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere. Mihi subueniendum est, cum opes meas vltrà sustinere non possim. In hoc vitæ itinere senex, & leuissimis quoque curis impar, præsidium peto. C Iube opes meas per procuratores tuos administrari, & in tuam formam recipi. quod temporis hortorum aut villarum curæ seponitur, in animum reuocabo. Verba sunt Senecæ ab amicis admoniti, quòd ab inimicis apud Neronem insimularetur, quasi ingentes & priuatum supra modum euectas opes quotidie augeret, vt Taciti verbis vtar. Instantem igitur perniciem prouidens, ad principem vltro adiit, immensi census cessionem facturus, vt vitæ consuleret: quod obtinere ei non licuit Nunc si reputare velimus quantæ fuerint illę opes, audiamus Suillium Senecæ inimicum, & inter alia quoque exprobrantem apud eundem auctorem libro decimoter- D tio his verbis, Qua sapientia, quibus philosophorum præceptis intra quadriennium regiæ amicitiæ ter millies sestertium parauisset? Romæ testamenta & orbos velut indagine eius capi. Italiam & prouincias immenso fœnore hauriri. His verbis cum superioribus intelligimus Senecam magnos redditus ex agris & fœnore pecuniæ habuisse. quòd si sestertium ter millies quarto iam anno imperii Neronis quæsiuerat, vt Suillius dixit: quid existimemus eum habuisse octauo eiusdem imperii anno, quando orationem illam ad Neronem habuit? Ter millies (vt alibi diximus) census fuit maior Crassiano, hoc est septuagiesquinquies centena millia aureûm E huius temporis. Olim autem à censu notæ erant opes hominum, non vt nunc occultæ. professio enim necessitatis erat. Cæterùm ex antedictis feracitas vinearum antiquarum declaratur, cum Plinius dicat, Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit. & vt redditus opimus intelligeretur, subdidit Plinius, Efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum littus Indicúmve merces petitas, quàm sedulum ruris larem. Sed tanta copia in Cecubis & Setinis Falernisq; nō fuit, quę primę auctoritatis erant, vt ex Plinio & Columella nouimus. Nomentanus enim ager

Seneca prædiues appellatus.

Seneca ad Neronem accusatus.

feracitate non auctoritate præſtantiæ illuſtris erat. Propterea addidit ea verba Plinius, digna opera quæ in Cecubis Setiníſque agris proficeret. Prodigio autem ſimile eſt, vitem vnam, id eſt vnam ſtirpem, exceſſiſſe vuarum numerum duorum millium, quod Columella dixit: & id dictum de vite pergulari puto. Vnde idem alibi, In Albano generis Aminei vitis notas habuimus, numero quidem perpaucas, verùm ita fertiles, vt in iugo ſingulæ ternas vrnas præberent, in pergulis autem ſingulæ denas amphoras peræquarent. Nunc citetur locus Plinii libro decimooctauo vbi de ſumma fertilitate loquitur. Ciuitas (inquit) Africæ in mediis ſita arenis Syrtis petentibus Leptim, quæ magna vocatur Tacape, felici ſuper omne miraculum riguo ſolo, ternis ferè paſſuum millibus in omnem partem, fons abundat, largus quidem, ſed certis horarum ſpatiis diſpenſatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi ſubditur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis. ſub vite ſeritur frumentum, mox legumen, demum holus, omnia eodem anno, omniáque aliena vmbra aluntur. Quaterna cubita eius ſoli in quadratum, nec vt à porrectis metiantur digitis, ſed in pugnum contractis, quaternis denariis venundantur. Super omnia eſt, biferam vitem bis anno vindemiare. Et niſi multiplici partu exinaniatur vbertas, pereant luxuria ſinguli fructus: nunc verò toto anno metitur aliquid, conſtátque fertilitati non occurrere homines. Hactenus Plinius. Age ineamus rationem. quaterna cubita plena & iuſta in quadratum, hexapoda noſtram faciunt, id eſt tricenosſenos pedes: quæ menſura octingenties multiplicata, dnodetriginta millia & octingentos pedes explet. Nos enim ſuperius docuimus iugerum Romanum octingẽtas hexapodas habuiſſe. Sic fit vt iugerum Romanum eius ſoli Africi duodecim millibus & octingentis ſeſtertiis nummis conſtiterit: quæ ære noſtro trecentis & viginti aureis coronatis valent. & tamen ita rationem ſubduximus, quaſi plena cubita fuerint. Magna eſt hodie opinio agri noſtri ſuburbani, qui vliginem contrahit à colluuie vrbis. holeribus & acetariis & raphanis & leguminibus ſeritur, & interim pergulis circunueſtitur, ne hyeme quidem niſi ſæuiſſima ceſſans: ſed precium eius, vt arbitror, ad tertiam partem illius Africani non accedit. Vnum autem reſtat dicendum, quod conſultò in finem operis dilatum eſt, vt in mentione domini noſtri faſtigiũ operi imponatur. Matthæi decimo legitur, ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; Magiſter veſter nõ ſoluit didrachma? Et rnrſus, Vade ad mare, & mitte hamũ, & eum piſcem qui primus aſcenderit, tolle: & aperto ore eius inuenies ſtaterem: illum ſumens, da eis pro me & te. πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα. ἐκεῖνον λαβὼν δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Sic tamen propriè verti poteſt, Magiſter veſter non penſitat didrachma? per interrogationem. Eſt autem didrachmum nummus binas drachmas valens, quomodo & tetradrachmum quaternas, quod verbum apud Liuium legitur, vt ſuprà adnotauimus. Caſſius ad Cicer. Nam iam ternis tetradrachmis triticum penes Dolobellam eſt. niſi ſiquid nauibus Laodicenorum ſupportarit, citò fame pereat neceſſe

eſt

Marginal letters: F (feracitate), G (de ſumma fertilitate), H (bis anno vindemiare), I (aureis coronatis), K (& eum piſcem).

Marginal notes: Fertilitas ſtupẽda ſoli. — Soli Luteciani fertilitas. — Didrachmum. Tetradrachmum.

A est.famem instantem significat ex caritate fruméti, quum medimnus duodenis drachmis veniret, id est seni modii Romani & semisextarius noster ducato vno. Liranus apud Matthæum drachmam senis denariolis æstimat, & sic quilibet(inquit)capitaneus domus soluebat annuatim duodecim Turonéses.Ego autem tantum didrachmum valuisse, quantum septé solidos nostros Turonicos, dico, hoc est septies tantum quãtum Liranus existimauit.Exodi.xxx.cap.dicitur, Siclus X X obolos habet. media pars Sicli offeretur domino. Qui habetur in numero à viginti annis & supra, B dabit precium. Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet. Iosepus libro septimo belli Iudaici de triumpho Vespasiani loqués, quem egit de Iudæis vi subactis,Stipendium(inquit)vbicunque degerent Iudæis indixit,binas drachmas singulis annis inferre in Capitoliũ iussit, ita vt antea Hierosolymorũ templo pendebant.Intelligimus ergo id quod in Exodo dicitur,typum fuisse tributi quod Iudæis à Romanis iniunctum est.nõ enim primũm à Vespasiano id factum est,sed ab Augusto, qui censum imperauit Iudæis Cyrino præside. Vespasianus autem non in Iudæa tantum hoc tributum indixit,sed Iudæis vbi terrarum cũque agerent. Didrachmũ C igitur denos obolos Hebraicos valebat,sed duodenos Atticos: nec didrachmum in singulos patresfamiliarum, vt Liranus censuit,hoc est in capita familiarum, sed in singulos homines statutum, quomodo olim semisiclus in numerum hominum,id est viritim non domesticatim cõstitutus, in eos quidem qui maiores viginti annis essent. quod perinde est, ac si binas operas in sacra publica conferre iuberentur. nam drachma merces est diurna, vt suprà docuimus de denario diurno loquentes,cuius fit mentio Matthæi vicesimo.Stater igitur tetradrachmus erat,vt & antea dictum est. Nũc igitur in hac mentione stateris,æstimẽtur,si fieri potest, diuitię hominis vnius D priuati,quantum meminerim,maximę.Pythius is est Bithynius,quem Herodotus in.vii.prodidit Dario Persarum Regi vitem auream & platanum donauisse:posteaq; Xerxi Darii filio, quum in Græciam infesto exercitu tendens Celęnis vrbe Phrygię iter faceret,obuiã profectum,Regem ipsum atque omnem eius exercitum hospitio suscepisse, xeniisque magnificis donauisse,pecuniam etiam in id bellum præbiturũ se pollicitum. quam pollicitationem admiratus Xerxes,astantes percunctatus est quisnam hominũ esset Pythius,quamq; pecuniis abundans, qui hoc vltro spopondisset. Cui quum responsum esset,illum esse Pythium,qui patrem eius Darium visen- E do illo munere vitis ac platani aureæ donauisset,ac tum quoque nihilominus hominum ditissimus secundum regem esset:rursus admiratus Xerxes, & ad Pythium conuersus, sciscitari cœpit quàm ingentis pecuniæ fiducia ad pollicitationé illam venisset.Ad ea Pythius,Cum ad mare(inquit)Græciæ descédere te audissem, statim opum mearum rationem inire aggressus sum.Iam tum enim in animum induxerã pecuniam tibi dono dare in bellum id gerendum.Subducta igitur ratione, argenti quidé talenta duo millia,auri verò myriadas quadringentas, staterum Daricorum septem millibus minus habere me comperi:quæ tibi dono dare statui. Mihi auté victus

Tributum Iudaicum.

Stater.

Diuitiæ Pythij memorabiles

Pythius Bithynius.

ex mancipiis & agricultura ſuppetet. His verbis Xerxes delectatus, Vt tecũ E (inquit) paria faciam, pro hac liberalitate hoſpitem te meum facio: quadrin gentas verò myriadas nummûm de meo explebo datis tibi chiliadibus ſeptem, vt quadragies centenis millibus Daricorũ ſtaterum nihil deſit. Proinde quæ hactenus poſſediſti, poſſideto, mementoq́; talem te ſemper præſtare. hæc enim te facientem, nec in pręſens, nec in futurum pœnitebit. Hæc ſunt enim verba Xerxis apud Herodotum, σοὶ δὲ ἐγὼ ἀντὶ αὐτέων γέρεα τοιάδε δίδωμι, ξεῖνόν σε ποιεῦμαι ἐμὸν, καὶ τὰς τετρακοσίας μυριάδας τοι τῶν στατήρων ἀποπλήσω παρ' ἐμεωυτοῦ, δοὺς τὰς ἑπτὰ χιλιάδας, ἵνα μή τοι ἀποδέες ἔωσι αἱ τετρακόσιαι μυριάδες ἑπτὰ G χιλιάδων, ἀλλ' ᾖ τοι ἀπαρτιλογίη ὑπ' ἐμέο πεπληρωμένη, κέκτησό τε αὐτὸς τά περ ἐκτήσαο. ἐπίστασό τε ἐὼν αἰεὶ τοιοῦτος. οὐ γάρ τοι ταῦτα ποιεῦντι, οὔτε ἐς τὸ παρεὸν, οὔτε ἐς τὸ μέλλον μεταμελήσει. Plinius lib. xxxiii. de immenſis opibus hominum ſingulorum loquens, Cõgregatæ (inquit) & excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi, quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum ſua pecunia tolerauiſſe: mille conuiuas totidem potoriis vaſis, mutantem vaſa cum ferculis, ſaginaſſe? quota verò illę ipſæ (neque enim de regibus loquor) portio fuerit Pythii Bythinii, qui platanum auream, vitemq́; nobilem illam Dario Regi donauit: Xerxis copias, hoc eſt ſepties H LXXXVIII millia excepit epulo, ſtipendium quinque menſium frumentumq́; pollicitus, vt è quinque liberis ſenectuti ſuæ in delectu vnus ſaltem concederetur? In antiquis exemplaribus legitur, Mille millia hominũ excepit. Vterque autem numerus mendoſus eſſe videtur ex Herodoto, qui peditatum Xerxis ex Aſia contractum, ter & vicies centena millia hominũ fuiſſe dicit præter ſeruitia & frumentatores, præter claſſem, cuius magnum numerum facit. Hunc igitur numerum hominum Pythiũ hoſpitio ſuſcepiſſe veriſimile eſt, quoniam tantas copias terreſtres habuit Xerxes quum in Phrygiam venit. Nam poſteaquam Helleſpontum tranſiit, numerus exer I citus ſeruitiis & comitatu ſupra quinquagies auctus eſt, vt in ſuperioribus dictum eſt quum de chœnice loqueremur. Sed Plinius fortaſſe Herodotũ auctorem non ſecutus eſt, ſed Trogum, qui Xerxem ex regno ſuo ſeptingenta hominum millia coegiſſe dicit, & treceta ex auxiliaribus. Quare Plinius ſcripſiſſe exiſtimari poteſt ſepties octoginta millia, vt ſubintelligatur centena verbum, vt ſuprà docuimus, vt ſit ſepties centena octogintaocto millia. Quod ſi ex Herodoto reſtituere placet, ſic legendum, Deciesſepties octoginta millia. Nam Herodotus præter peditatum etiam octoginta millia equitum fuiſſe auctor eſt. Cum autem Plinius dicat Pythium quinque K menſium ſtipendium & frumẽtum exercitui Xerxis pollicitum eſſe quinque filiorum ſuorum nomine, vt tantum vni vacationem militiæ impetraret, exiſtimo quadragies centena millia ſtaterum Daricorum tanto exercitui in ſtipendium & frumentum coëmendum ſufficere in quinque menſes potuiſſe. Vt igitur minimum numerum ſequamur, id eſt ſeptingẽta millia, fac vt ſinguli in menſem ternos aureos coronatos acceperint: hac ratione in ſingulos menſes ſtipendiũ vicies ſemel centenis millibus ſtetit, quæ ſumma quinquies ducta ob quinque menſes, centies quinquies centena millia efficit.

A efficit. His equitatus stipendium addendum, quibus trecenta millia auxiliarium addere nunc nolui, quia nondum contracta erant auxilia, quæ post transitum Hellesponti sese Persis adiunxerunt ex Macedonia, Thessalia, Epiro & Græcia. Nunc igitur de stateribus Daricis videamus. Stateres quidam Alexandrei, quidam Darici, quidam erant Philippei. Sed stater aureus minam argenti valebat. Pollux, ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ μνᾶν ἐδύνατο, ἢ γὰρ ἐν τοῖς ἱσταμένοις τὴν μνᾶν τὸ βάρος στατῆρα ὀνομάζουσι. Aureus (inquit) stater minam valebat. nam & in iis quæ appenduntur, pondus minæ staterem nominauerunt. καὶ ὅταν εἴ-
B πωσι πεντεστάτηρον, πεντάμνουν δοκοῦσι λέγειν. & quum dicunt pentastaterum, id est quinque staterum pondere, dicere videntur pentamnon, hoc est quinqueminale. Hoc si est verum, stater vnus aureus quaternos minimũ aureos nũmos Romanos valebat. Quatuor enim aurei Romani quadringentos non amplius sestertios valebãt, vt satis demonstratum est: vt fuerint stateres aurei vnciales, cuiusmodi ferè Lusitanici hodie aurei visuntur denis aureis æstimabiles. Demosthenes πρὸς Φορμίωνα, Φορμίων δέ φησιν ἀποδοῦναι Λάμπιδι ἐν Βοσπόρῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στατῆρας κυζικηνούς, ὁ δὲ κυζικηνὸς ἐδύνατο ἐκεῖ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ δραχμὰς ἀττικάς. Phormio autem dicit reddidisse se Lampidi in Bosporo centum & vigin-
C ti stateres Cyzicenos. at stater Cyzicenus duodetriginta Atticas drachmas valet. Et paulò pòst, τῶν μὲν γὰρ ἑκατὸν εἴκοσι στατήρων γίγνονται τρισχίλιαι τριακόσιαι ἑξήκοντα. ὁ δὲ τόκος ὁ ἔγγαιος ὁ ἐφεκτὸς τῶν τριάκοντα μνῶν καὶ τριῶν ἢ ἑξήκοντα, πεντακόσιαι δραχμαὶ καὶ ἑξήκοντα. Atqui centum & viginti stateres fiunt tria millia trecentæ sexaginta. Fœnus autem terrestre sesquisextum, trigintatrium minarum & sexaginta, quingentę fiunt drachmæ & sexaginta. His verbis apparet staterem Cyzicenum paulominus tribus aureis coronatis valuisse: sed Atticos stateres & Persicos Cyzicenis vberiores multo fuisse & pondere & indicatura coniiciendum est, & præsertim Persicos, cum Babylonium talentum
D ephectam proportionem ad Atticum habuerit. Stateres autem aureos hic intelligimus ex iis quæ sequuntur, etiam si Pollux stateris appellatione nõ magis aureum quàm argenteum intelligendum censuerit. Sed notáda verba Demosthenis, Tria millia trecentæ sexaginta. Et rursus, Trigintatrium minarum & sexaginta. Vbi drachmas subintelligi voluit, communi more loquendi apud Græcos, vt apud Romanos nummi intelliguntur, vt alibi sæpe diximus. Quomodo auté apud Romanos argentea nomismata drachmalia signabantur Atheniensium imitatione, & aurea didrachma erant, sic apud Athenienses & Persas & Macedonas stateres aurei geminato pon-
E dere signabãtur, hoc est octonis drachmis. certè nomisma vnum hoc triennio argenteum vidi, cuius index erat λυσιμάχου βασιλέως, Lysimachi Regis. verùm pondus tunc non examinaui, nec alioqui nummum magnopere cõsiderandum duxi, quòd nihil tum harum rerum cogitarem, quas in hoc opere tractaui: quare nec mihi oblatũ mercatus sum, tametsi nomismatum huiusmodi studiosus propter antiquitatem. Hoc autem anno quum anxiè perquirerẽ, & ter quaterq; argento rependere paratus essem, in tertias, quartásque manus peruenisse comperi, & tandem hinc exportatum. sed quum ab iis percunctarer, qui maximè meminisse videbantur, quantum ponderis

Stater multiplex.

Stater Cyzicenus, Atticus & Persicus.

Stater Lysimachus.

traheret, aiebat vnus ſe exiſtimare ſemunciale nomiſma fuiſſe. Id ille mihi F
facilè perſuaſit, quòd alter maius etiam pondus meminiſſe ſe dicebat: & ea mihi magnitudo nomiſmatis oculis obuerſabatur, quæ (vt minimũ) æquaret denarium Mediolanenſem. Reſciui etiam à tertio, in cuius tunc manu eſſet, id eſt cui ipſe id dono dediſſet (in quartam enim manum venerat) ſed videre mihi poſtea non contigit. Siue autem ſtater is fuerit, ſiue non, Daricus tamen ſtater non minus denis aureis noſtris valuit, id eſt argenti mina. qua ratione fit, vt quadragies centena millia Daricorum, quadringenties centena millia coronatorum valuerint. Nunc igitur apparet Pythium Bi- G
thynium non modò ſeptingẽtis & octoginta millibus, ſed planè decies centenis millibus atque adeò deciesſepties centenis, & equitatui præterea & claſſi ſtipendium & frumentum ſuppeditare in quinque menſes potuiſſe. Hic obiter nonnihil dicendum de militari ſtipendio: cuius modus cum parum antehac ſtatui potuiſſet, hiſtoria Cornelii Taciti Romæ nuper edita reſtitutis aliquot libris, nobis occaſionem dedit & anſam aliquid de eo explicandi. Stipendium militare quo tempore inſtitutum fuerit, Liuius libro quarto ab Vrbe condita docet de Anxuris expugnatione loquens, his verbis, Oppidum vetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere, eaq; H
primùm benignitas imperatorum plebem Patribus conciliauit. Additum deinde omnium maximè tempeſtiuo principum in multitudinem munere, vt ante mentionem vllam plebis Tribunorúmve decerneret Senatus vt ſtipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de ſuo quiſq; functus eo munere eſſet. Nihil vnquam acceptum à plebe tãto gaudio traditur. Idem paulum infra, Poſtremo indicto iam tributo, edixerunt etiam Tribuni auxilio ſe futuros, ſi quis in militare ſtipendium tributum non cõtuliſſet. Patres bene cœptam rem perſeueranter tueri. conferre ipſi primi. & quia nondum argentum ſignatum erat, æs graue plauſtris quidam ad æ- I
rarium conuehentes, ſpecioſam etiam collationem faciebant. His Liuii verbis apparet cur æra merere milites dicãtur, curq; ærarium dictum ſit, ab ære ſcilicet graui, nondum argenteo nummo percuſſo. Inde illa locutio apud Liuiũ in ſexto ab vrbe cõdita, Inde rẽ creditori palã populo ſoluit, libráq; & ære liberatum emittit, de Manlio loquens. Tacitus verò libro primo ab exceſſu Auguſti, de ſeditione Pannonica loquens, quæ circa initium principatus Tyberii contigit, ita inquit, verba ſeditionem agitantium referens: Quando auſuros expoſcere remedia, niſi nouum ac nutantem adhuc principem precibus vel armis adirẽt? Satis per tot annos ignauia peccatũ, quòd K
tricena aut quadragena ſtipendia ſenes, & pleriq; truncato ex vulneribus corpore tolerent. Ne dimiſſis quidem finem eſſe militiæ, ſed apud vexillũ retentos, alio vocabulo eoſdem labores perferre. ac ſi quis tot caſus vita ſuperauerit, trahi adhuc diuerſas in terras, vbi per nomen agrorum, vligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimuero militiam ipſam grauem, infructuoſam, denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari. Hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſæuitiam Centurionum, & vacationes munerũ redimi. at Hercule verbera & vulnera, duram hyemẽ, exercitas æſtates, bellũ

De ſtipendio militari.

Aeris graui temp°.

Libra, & ære liberare.

A atrox aut sterilem pacem sempiterna: nec aliud leuamentum, quàm si certis sub legibus militia iniretur, vt singulos denarios mererent, sextusdecimus stipendii annus finem afferret, ne vltrà sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris pręmium pecunia solueretur. An Prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Et paulò pòst, Responsum est à concione, mandata esse Clementi centurioni quæ perferret. Is orditur de missione à sedecim annis, de præmiis finitæ militiæ, vt denarius diurnum stipendium foret, ne B veterani sub vexillo haberentur. Et rursus de instaurata seditione loquens, Igitur volutatis inter se rationibus placitum, vt epistolæ nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo cæterorum immunes, nisi propulsandi hostis. His verbis apparet veteranos milites aliquando tricena stipendia implere solitos, aliquando quadragena, aliquando vicena: nec vllum tempus perpetuò statutum fuisse. Simul veteranos militia exauctoratos non statim missionem adipisci solitos, sed indulgentiore militia sub vexillis retineri quoad pręmia & colonias acciperent. ex quo planius intelligitur id C quod Tranquillus in Tyberio scribit, Atque etiam missiones veteranorũ rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans. Verùm vt supradictis Taciti verbis intelligimus denos asses diurnum stipendium militare fuisse, ita eadem verba hoc significare vidétur, denarium maius stipendium assibus denis fuisse: vt fortasse hoc adiuuare id possit quod superius hoc eodem libro diximus de denario quem Vitruuius sedecim assibus valuisse tradidit Augusti tempore: quanquam olim signato statim argento denarius decem assibus valuisset. Quam rursus opinionem euertere videtur Plinii dictum lib. xxxiii. his verbis, Postea Annibale vrgente, Q. Fabio D Maximo Dictatore asses vnciales facti: placuitq; denarinm sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertinm quaternis. Ita Resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Hoc igitur lectores viderint, ac statuerint pro suo quisque captn, auc arbitratu, quandò id summam rei à nobis compertæ & explicatæ labefactare non potest, vt alibi diximus. Milites autem Romanos diurno stipendio denarium meruisse, congruit cum eo quod ex Thucydide scripsimus de classiario milite, qui suo ministrique nomine binas drachmas merebat apud Athenienses. Tricenæ drachmæ, id est stipendium menstruum, tribus E aureis coronatis valebant. Centuriones verò duplex stipendium, & equites triplex merebant. Quare Liuius lib. vii. ab vrbe condita, Aequè (inquit) impotens postulatum fuit, vt de stipendio equitum (merebant autem triplex ea tempestate) æra demerentur, quòd aduersati coniurationi fuissent. Hac ratione Liuii equites nouenos nostros coronatos merebant in mensem: nunc nostri octonos & semissem merent. Prætoriani autem milites duplex stipendium merebant, qui castra circa vrbem habebant, quasi stipantes principem. Erant enim & Prætoriani milites, & cohortes vrbanæ, quod Tranquillus his verbis significat de Augusto loquens, Legauit Prætorianis mi-

Veterani.

Sub vexillis retineri.

Asses stipẽdiarij.

Denarius stipendiarius.

Stipẽdium militare.

litibus ſingula millia nummûm,cohortibus vrbanis quingenos,legionariis F trecenos nummos.Licet igitur hinc æſtimare opulentiam imperii Romani ſub Auguſto,qui quatuor & quadraginta legiones ſub ſignis prouinciatim diſpoſitas habuit, cum vnaquæq; legio minima æſtimatione in annuo ſtipendio ducena millia aureûm coronatorum ferret, etiam ſine equitum ſtipendio. Denæ enim cohortes quingentariæ in legionibus erant, & centuriones duplex ſtipendium habebant.Auctum autem poſtea militum ſtipendium fuiſſe ex eo apparet, quod Tranquillus ait in Domitiano, Addidit & quartum ſtipendium militi aureos ternos. Hæc verba ſignificare videntur,ſub Domitiano quartum incremẽtum milites accepiſſe.Sed Tranquillus dubium id nobis reliquit,vtrũ menſtruos aureos,an potius annuos intelligamus.Ego tamen menſtruos intelligo.Milites etiam pręter pecuniã annonas & ſagula & frumentum interdum accepiſſe legimus apud hiſtoricos,& præſertim apud Lampridium in Alexandro.Non me pręterit Flauium Blondum libro ſexto Romæ triumphantis hæc aliter tradidiſſe, ſed ei nõ aſſenſus ſum. Hæc vt libro noſtro tumultuariè adderem, me compulit Franciſcus Deloinus, iudicum vnus centenariæ famigeratęq; curiæ: qui,vt eſt inter iuriſperitiſſimos antiquarum rerum ſtudioſiſſimus, huius loci Taciti Cornelii tempeſtiuè me admonuit, quum altera fortè editione liber noſter ad hũc locum impreſſus eſſet:vt ſi poſtridie admonitus eſſem, locum nullum hæc additiũcula inuẽtura capacem ſui fuerit.Librum apud nos attulerat vir literarum ſacrarum profeſſor facundiſſimus, omniumq; bonorum auctorũ conquiſitor & indagator ſagaciſſimus, Gulielmus Paruus,agẽs in comitatu principis,ſacerq;(vt ita loquar)oricularius eius.Eum librum Deloinus cum ab eo vtendum rogaſſet, aut iure potius amicitiæ pręcupidè ſumpſiſſet(vnus enim tantũ apud nos erat)me quoque ipſi ambo legere eum voluerunt,vt in aliqua libri hiulca parte id quod de ſtipendio militari Tacitus ſcripſerat, adſuerem.

(Margin: Franciſcus Deloinus.) (Margin letters: G, H, I)

HAEC ferè ſunt quæ de re nũmaria mẽſuriſq; dici potuerũt:cuius rei ſemina ſe libaſſe Hermolaus Barbarus lõgè ingenio nobis doctrinaq; multiplici præſtans,in gloſſematis illis gloriatus eſt quæ in Plinium edidit,gloriæ ſuæ ſegetem ac materiam:quem tamen auctorẽ ſic quoque ad nos perueniſſe dico,vt ſeminarium laudum ſtudioſis omnibus in eo quotidie renaſcatur,etiam ſi ille primitias decerpſit.Sed quum ipſe multa de talento, ſeſtertio & libra, colligẽtis quidem more,non deligẽtis,commemoraſſet,Poteram(inquit)plura, ſed quæ carptim curſimq; velut ſemina materiæ difficillimæ libauimus,dilato in aliud tempus pleniore commentario,ſufficiãt. K Mihi verò ille farraginem auctoritatum diuerſiſſima tradentium,immò(vt planè dicam)ſegetũ antipathiam miſcuiſſe videtur, & in vnum ſemina diſſidentia confudiſſe,ex quibus frugem aliquam bonam quõnam modo ſperare potuerit & promittere, non intelligo, aliorum autem erit iudicium. Nos commentationis ab eo promiſſæ,ſed erronea(ni fallor) indagine incohatæ, cæcas & perplexas ambages,à capite rem exorſi, ita exploraſſe videmur,& à limine ſtatim introrſus perſpectas luculentis veſtigiis remeabiles feciſſe,

(Margin: Epilogus huius operis. Hermolaus Barbarus. Antipathiam ſegetũ miſcere, eſt ſemina inter ſe diſſidentia ſimul ſerere: vt triticum)

A fecisse, vt in mæandros potius digressionum insinuasse (sic enim res ferebat) quàm in Labyrinthum quendam disputationis, iudicari debeamus. Deprehensi aliquibus in locis hæsimus, vel verius substitimus, nusquam tamen aut flexu præuaricationis, aut saltu reticentiæ vel obliuionis, aut denique præcipitio temeritatis elapsi, ponderum & mensurarum tractationem ita explicauimus, vt res natura inter se cognatæ, nominum etiam communionem & veluti gentilitatem agnoscerent. Quid tum (dicat aliquis) doctioribus igitur te præferendum censes? Siquidem vni tibi hanc operá vindicas in cõmune nauatá. In hoc vno egò verò: cæteris in rebus iis libés cedo, quibus omnia propemodum debeo. Sic sua hactenus cuiusque fuit in reparatione Latinæ linguæ palma. Hoc ius non modò æqualium nostrorũ, sed etiam posteritatis erit: neque verò prærepta vnius aut alterius rei gloria, commentandi quoque in posterum materia consumpta, quæ adhuc larga superest. Hoc tantum refert, quòd clariorum quidem illi aut plurium palmarum decora tulerunt: ego fortasse inter exigua ingenia qualibet acquiescere palma & debeam & possim. sed alios ita velim animatos esse, nostros præcipuè, quorum maximè gratia hoc opus suscipiendum duxi, vt maximum quodque decus sic in medio positum esse putent, vt ingenium tantum & diligentiam referre, non genus & cœlum putent. sic fiet vt in huius laudis curriculo Italia omnium gentium magistra, lampadem (quod aiũt) Galliæ non tradat, sed commodet: aut tradat quidem, sed fiduciariam vel precariam, vel potius det vtendam vsu nobis & illis promiscuo. Quidni enim speremus quod aliis nõ negatum est qui longius remoti sunt? Rumpantur licet Misopatrides, id est patriam eiusque suos exosi: natura Gallos hac dote non fraudauit, tametsi huius ætatis moribus, vel paucorum hominum vitio qui rerum arbitrium tenent, factum est vt literarum bonarũ studium nihil ad reipublicæ moderamen pertinere videatur. Remp. semper appellare institui, abusiuè fortasse, in qua plurima ad priuatam vtilitatem referri existimantur. Propter quod videmus eò iam maiestatem publicam decidisse, vt censu ciues opibusque multo magis, quàm sensu & probatis moribus censeantur. Hinc illa stulta ac ridenda quorundam reputatio, qui nulla prorsus arte memorabili imbuti, ob vulgares quidé vt apud Romanos facultates, vt apud nos propemodum principales, non se modò copiosos, sed etiam (si diis placet) beatos arbitrantur: quũ si ad Romanos modulos diuitis appellationem metiamur, perpaucos hodie norimus præter primores procerum, quorum census centies & quinquagies sestertium æstimetur. At tantam summá Pallas homo libertinus accepit, idque decreto Romani Senatus, ob id quòd referendum ad curiam cẽsuisset de fœminis quę se seruis concubitu miscuissent: eaque relatione statutum, vt quæ ignaro domino ad id prolapsa probaretur, in seruitutem sui consensisse videretur: cuius rei auctorem Tacitum, Pliniúmque oratorem habemus. Idque Senatusconsultum postea à Iustiniano principe sublatum est septimo libro sui Codicis sub titulo de senatusconsulto Claudiano. Quis autem hodie eorũ qui aurum metiri non numerare dicũtur, vel etiam qui pala versare aureos

B, C, D, E (margin section letters)

cum semestri vel trimestri fruge. Antipathia enim dicitur naturale rerũ dissidium.

Misopatrides.

Cõparatio diuitiarum nostri temporis cum antiqua opulentia.

grummulos dictitantur, ducenties sestertium habere creditur? At Aesopus F tragœdus post cœnas illas luxu stupendo memorabiles, tantundem hæredi filio reliquit, vnde margaritas ipse sorbendas conuiuis apposuit non mediocris precii. Age: Curio Tribunus Pl. nonne sexcenties sestertium æris alieni habuisse memoratur? quod perinde est ac si nunc dicas, quindecies centena millia aureorum. tanti tamen & pluris Cæsar ciuis adhuc Romanus, nondum Dictator, in Gallia res gerens, conciones eius ad populum licitatus est, & redemit. Paulus Consul Romanus mille & quingentis talentis eidem Cæsari eodem tempore authoritatem sui Consulatus addixit ea G demum lege, vt Remp. exagitanti patientiam accommodaret. Iam Senatores Romanos qui defecti facultatibus dicerentur, quingena quotannis sestertia solitos accipere à principibus constat, queis honestam (sic enim aiebant) paupertatem tolerare possent innocenter. Nunc verò quotus quisque tantum habet pensitationis annuę, si paucos gentilium regis excipias? Contrà Nero perditis iam rebus, Senatum Romanum coegit centies sestertium sibi quotãnis pensitare: quam summam sine stupore meminisse iam nemo potest. Mitto quòd Ciceroni oratori, qui semper à Romanis tenuis existimatus est, superficies ædium Senatusconsulto non minoris quinquaginta H millibus aureûm nostrorum æstimata est, & villaticum ædificium pluris quàm duodecim. Seneca etiam vir philosophus, vt ex eius monumentis apparet, sed rerum actui summo præpositus à Nerone, quadriennio ter millies sestertium quæsiuit, quod certè necesse est vt fidem scriptis eius & auctoritatem deroget. Si enim scripta eius æstimētur: nemo vnquam animosius calcasse diuitias, & pauperiem securam adstrictius eo amplexus fuisse videbitur. Tarius Ruffus (quod penè omisi) infima nataliũ humilitate Cõsulatum militari industria meritus, circiter mille sestertium liberalitate Augusti congestum agris coëmũdis exhausit, vt auctor est Plin. lib. xviii. Quo I in loco millies legendum est. Seneca auctor est Lentulum Augurem eodẽ Augusto principe quater millies suum vidisse, quanti hodie decẽ primorum Galliæ patrimonia esse vix possunt, etiam quanti plurimo venire possunt æstimata. Ab hoc numero principem tantum & generum eius eximo, cui alioqui regnum debetur, si regi superstes fuerit. Quónam modo igitur beatos existimare possumus, qui omneis cogitationes suas, omneis animi sensus, omnes vitæ actiones, omnia publica priuataq; officia, & viuendi denique moriendiq; rationem ad cumulandas opes referunt, quæ in priuatis hodie fortunis esse non nisi despicabiles possunt? Vnum tantum genus ho K minum excipi necesse est, quod omnium ipsum generum minimè esse exceptum oportebat. Hi sunt sacerdotes, quos nunc ferme solos secundum reges & principes opulentos esse cernimus, & plurimum opibus tribuere: quod genus vnum reges inter amicos habent, in quo se suamq; admirentur potentiam fortunatricem. Nulla enim æquè parte vitę beatores ipsis mortalium esse licet. Hic mihi quæ memini vidiq; reputanti, exclamare subit, Miseram te simul & fortunatam Franciam! tu vt maiorum placita Senatuscõsultis sacrosanctis confirmata, tot annorum vsu comprobata, ambitione

Cicero tenuis habitus.

Seneca.

Tarius Ruffus.

Plinij loc.

Lentulus ditissimus.

Sacerdotes diuitiarum studiosi.

Exclamatio in ambitionẽ, ac diuũdina-

A tione nunc ſcelerata antiquare contendas?& ſingulare prærogatiuam Pontificatui ſummo non eblanditam,non expreſſam,non emendicatá,ſed maiorum noſtrornm merito poſtulatam, exoratam,repenſam, vt tibi vni iure priſco,à maiorum gentium pontificibns prodito,in rerum ſacrarum conſtitutione vti liceret,nunc indultæ legis abuſu feſtines ire perditum? Vnde igitur tibi frontem pecnliarem illam ſanctionem citandi,qua tu tantopere gloriare velut decore quodam religionis? Vnde autem libertatem aut fiduciam Chriſtianiſſimam te vocandi, ſi non qua religióne eximium nomen,

Honẽ quæ in creldis Pontifici-bus & cœnobiarchis graſſatur.

B legémque pietatis tuæ teſtem comparaſti, eadem religione tu ipſa retinere vis? O plaudendum erratum hoſtibns tuis illis, qui hoc tibi felicitatis,regniq́ fortaſſe palladiũ,velut cœlo delapſum munus inuident,quo vel ablaro vel intercidente tu perinde vtique fortnnata eſſe non potes. Vide quæſo ne te nimium terrigenis illis credas, quos ob id gigantes appellauit antiquitas,qui titulofas amplitndines architectátes,Aloidarum exemplo theomachiam meditari videntur. Nam vt illi immanium ſpiritnum homines Pelion Oſſæ aduoluentes,vt Homerus prodidit, & iis rurſus Pindum & Othrin Lapitharum ſedem ſubuehentes,in cœlum tandem ſcandere, & ſu-

Palladiũ regni Frãciæ, Sanctio pragmatica.

Gigãtes, terrigenæ.

C peris vim afferre cogitabant: ſic iſti pontificatus & antiſtitia aliis alia adaggerantes,ipſa ſtrue incondita rerum malè cohærentium, vim inferre ſuperis ſacriſq́ canonibus quos patres innocentia præditi ſuaſerunt, meritò dictitantur. Horum qnoſdam nec prudentia nec doctrina commendabiles vir quidam acer apud nos qnum videret, dicere haud infacetè ſolebat, abſurdos oportere eſſe choragos illos,aut certè diſſolutos,qui Herculis Titanumq́ perſonas venuſtulis Cupidinibus temere & ſæpe accommodarent. Harum enim rerum cnlpam à capite & vertice Chriſtiani nominis publicus conſenſus arceſſit, qui niſi rectè conſtitutus ſit, inferiora ab eo mem-

D bra morborum cauſas trahunt. Quare in votis eſſe hominũ piorum identidem videmus ſtatim atque illa indignitas oculis obuerſatur,vt aut columẽ eccleſiæ componat Prouidentia, aut certè aliud commodius & congruentius faſtigium reponat. Idque meritò in votis eſt. Columine enim vitioſo vel infirmo,tectũ ædis ſacræ aut corruat neceſſe eſt,aut fœdè collabefacterur:tum ſubinde turbinibus & procellis omnia intus pateant,errorum nebulæ ſubeant,decumbentibuſq́ pruinis interiora frigeant,vt ne ignis quidẽ ille charitatis æternus vltrà manere poſſit. Neqne verò me latet ipſa domus fundamenta in petram firmiſſimam artifici manu iacta, nulla vi poſſe con-

Alludit ad ignem Veſtæ.

E uelli vel ſnbrui,non aëria, nõn terrena. Nam ne operis quidem compages diuina illa quidem manu coagmentata,vllo diſturbari machinamento poreſt:ſed decor operis in aſpectu & expolitio emendata non manent,ex quibus auctoritas vt ædibus ſic ædi comparatur. Nuncantem pietas & religio huius ædis æditua magno vociferatu queruntur eam proportionem aſſeruatam non eſſe, quam architectonicæ manus primùm modulatæ ſunt: id quod caput eſſe conſtat dedecoris luculenti. Huius inconcinnitatis cauſam homines ad Mercurium referunt inſtitorem, qui iam inde ex quo lumen mundi regere,& auriga ſummi currus eſſe cœpit, non vt olim Phaëthon

Mercurius inſtitor eſt quæſtus &

quum ſe in currum luminoſum ſuſtuliſſet, conflagrationem orbi intuliſſe, F ſed tenebras potius teterrimas offudiſſe dictitatur: at inde factum eſſe conſtat, vt in caſtris ſacroſanctis plerunque nihil rectè atque ordine conſtitutũ eſſe videatur. Primùm vix decimus quiſque ordines ducentium decumana porta ingredi exiſtimatur: deinde laxiſſimè quidam tendẽtes, vix gregario militi locum veſtigialem relinquunt. Adde quòd nec manipulos recenſere, nec cohortes ipſi concenturiare nouerunt. Quid quòd plures ſtationes obtinent, qui vni ſatis eſſe nequeunt? Quid ſi etiam omnes eas deſerentes, longiſſimè per vrbes expatiari videntur, hoſtilis ipſi incurſus & populationum ſecuri? nec minus ſtipendia illis procedunt, quàm ſi ab ſtatiuis pedem tráſuerſum non diſcederẽt. G Iam illud cuiuſmodi eſſe dicemus, quòd qui plurium vicem gerunt, ii immunes plerunque ſolent eſſe, vt ne [a] vitem quidem ſaltem centurialem in ſpeciem teneant, cuius metu munifices in opere milites contineant? Quid, qui perpetuam immunitatem habent, regum & principum latera indecorè ſtipantes, æterna animi deſtinatione à ſtatiuis caſtris domini emanſitantes? qui, ſi diſciplina caſtrorum valeret, pro caſtris ipſis vigiles excubare deberent. Hæc fierent ſi in [b] auguſtali ordines & vacationes non venirent? ſi non atra inauſpicataq́; [c] Celæno cõtactu ſuo H fœdiſſimo res puriſſimas atque ſanctiſſimas quotidie contaminaret? Etenim per Chriſtum ipſum ſacerdotii cõditorem, vtrum qui ſcelerata porta in eccleſiam caſtrenſem irrupiſſe ſe ſciunt (de quibuſdam loquor, nõ de plurimis) in eccleſiam ouantem & cœleſtem admiſſum iri ſe putant? num commercium aliquod ſuperis eſſe ſperant cum iis qui [d] cothurnatis flagitiis ſe ſacraq́; Chriſtiana conſcelerare non timent? Proinde videamus quidnam habet ſimile hodiernus antiſtitum ſtatus, & ſacræ ciuitatis procerum, cum Chriſto ciuitatis eius conditore, & comitatu ipſius. Nónne tu ſimul vt in vniuerſum cleri noſtri faciem cultúmque conſideraris, dicere cogeris I ſponſam (vt ita dicam) ſponſo nuncium remiſiſſe, ſuáſque ipſum ſibi res eã habere iuſſiſſe? Ille paupertatis aſſertor, & ærumnoſorum ſignifer, cohorte etiam pullata ſemper ſtipatus erat: hi opibus circunfluentes, & deliciis ocioq́; torpidi, conſpicui in aula volunt eſſe ſericato lautoq́; comitatu. atq́; inter hos (ſi ſuperis placet) [e] hieroduli quidam videntur, homines ſacrę ſeruituti mancipati, quos ne in publicum quidem prodire moribus deuotorum conuenit, niſi operam interim religioni & pietati nauare videãtur. Ille cum nihil poſſidere viſus eſt, tum ſuos omneis aſſeclas omnium fortunarum poſſeſſione deiecit: hi vnde illi deiecti ſponte deceſſerát, quum eo- K rum ſint ſucceſſores, velut interdicto recuperatorio opulentam etiam bonorum poſſeſſionem repoſcunt. Auſpice igitur Mercurio contracta ſponſalia, non pronuba pietate, nec charitatem nec reuerentiam coniugii ſacroſancti retinẽt, nec ad frugem aliquam bonam ſalutaremq́; perueniunt. Age quánam tandem ipſi cauſa ſe ſacroſanctos eſſe volunt? nempe quòd homines inſignibus Chriſti amicti, inter arma orthodoxa inuiolabiles ferè ſemper fuerunt: non aliter atque caduceatores hodie paludati inter acies ſancti commeant. Si igitur geſtamina & exuuiæ Chriſti ſacroſanctos eos ac reuerendos

Teb⁹ ſacris & nundinatione ſacrilega. Vulgus ſacerdotum fraudatur ære dominico ab iis qui pollẽt auctoritate & potẽtia.

a Vitẽ tenentes Cẽturiones, milites in opere faciundo & caſtris muniendis cõtinebant.

b Auguſtale dicit tabernaculũ imperatoris in caſtris.

c Celæno hic pro ſacrilega nũdinatione accipitur. vna eſt harpyiarum.

d Cothurnata ſcelera dicũtur ea ſcelera quæ à principibus cõmittuntur, quæ maiora ſunt illis quæ à priuatis & popularibus perpetrantur. in tragœdiis enĩ perſonæ regiæ & grãdes inducuntur.

e Hieroduli ſunt monachi ſacram ſeruitutẽ ſeruientes.

A rendos faciunt, nonne cultus & habitus Christicolis absonus profanos eos facit, quod quidem in ipsis est? O stultam hominum opinionē. Atqui si veneranda cruce quasi claua [a] Herculis Alexicaci, si lituo summoueri se turba ab eis æquis animis patitur, pullata iuxtà & purpurata, si magistratibus & honoribus fungentes, fasces eis ciuiles & prætextas summittunt, & quidem cum summa animi æquitate, ampliora vtique ea insignia existimare debebant, quæ [b] Teletarches ipse Christus cerimoniis suis consecrauit, & quibus etiam sceptra regum summitti nonnunquam constituit, quàm fa-B stum luxu conspicuum, qui proceres tantum & potentatus decet, & quo vno suspici se maximè diuites à plebecula volunt. Quòd si cæteri hominū ordines exemplo ab eis prodito exuere dei reuerentiam & pontificale obsequium in animum inducerent, consecratáque à maioribus patrimonia, sacrosancta non haberent, nec piaculum esse putarent eos viros violare quos Christus dominus noster delicias suas appellauit: quid istis tandē fieret, queis citra culturam & semētem (vt aiunt) omnia nasci videmus? Erubescant igitur aliquando, erubescant inquam, & caueant ne animos saltem militareis & feroces exoluant religione: & quandoquidem ipsi sacra profa-C nis permiscuerunt, videant etiam etiamq́, ne eorum licentiam vulgus hominum, albam (vt dicitur) amussim esse interpretetur, quæ discrimen sacri profaniq́ sustulisse iam videtur. Sed quandò in opulentia regia & redditibus opimis summa eorum felicitas sita est: quæro quo tandem titulo ea se possidere credant: neque enim quolibet titulo fructus suos faciunt. Atqui vt omnia genera rerum legitimè quærendarum recenseant, nullum (vt opinor) aliud inuenient quo iustè atque innocenter hæc possidere possint, q̃ pro donato. At hoc titulo possidenti, non satis est rem sibi esse donatam opinari, sed reuera donatam esse oportet: alioquin eam vsu facere suam ipse D non potest, quum titulo careat. Mitto quòd, siquid mei iudicii est (vt vtar antiquo verbo sententiam dicentium) hæc non eis donata dici debent, sed [c] fideicommissa: quod verbum nō modò fidem bonam, sed etiam necessitatem rerum restituendarum agnoscit. id quod si non in omnia, certè in ea sacerdotia valet, quæ [d] fiducia contracta aut deferuntur aut conferuntur. Sed quoniam prisca iam seueritas vetustatem non posse perferre creditur, vt id quod dictum est prætereā, certè [e] peculiari se titulo seu fideicommissum seu donatum tenere non negabūt. Quod si fateantur, num etiam tum fructus ita suos facient, vt & helluari, & obligurire, & per luxum profusissi-E mum absumere ex animi sui vel libidine vel sentētia possint? Nisi verò nō peculiare esse potest, quod à domino seruus, & clericus seruus accipit, in eo loniam ipse dominicam sua sponte asscriptus. Accipit autem in Frācia, aut à domino protinus, paracleto suffragatore, quod rarum est, aut à [f] summo domini atriensi, quod frequenter euenit. Quod autem secus quæritur, id est sacrilega [g] indicatione, id à prædone possessum, in ius transire non potest. sic fit vt nihil peculii habeant quod non sit profectitium, & vt calendarium factitare debeant, & diurnum. nisi si fortasse antistitum actus lege Euangelica tabularum conficiendarum necessitate solutus potest esse, quū

B

[a] Hercules Alexicacus dictus est malorum depulsor, q̃siq; generis humani protector: quo noie Christus ꝓpriè significatur.

[b] Teletarches, Christus sacrarū cerimoniarum auctor.

Amussis alba.

[c] Fideicōmissū, verbum est iuris.

[d] Fiducia est quę vulgo cōmenda dicitur. Est eñ fiducia verbum iuris antiqui.

[e] Peculiaris titulus à dominio differt.

[f] Summus Atriensis dñi est, cuius omnes alij quasi vicarij sūt, hoc est Pōtifex Ro.

[g] Iudicare rem idē est quod rem venalem facere, & ei p̃cium statuere. indicare venditoris est, vt meccari & liceri emptoris.

Cœnobiarcha vulgo abbas dicitur.

antiſtes aut cœnobiarcha nunquam officio perfunctus eſſe videatur ante- F
quam omnia penſa familiæ exegit accuratè. Neque enim antiſtites promi condi penus dominicæ cenſentur eſſe, & ſummæ rei familiaris diſpenſandæ præeſſe, & non vniuerſi actus cui præſunt, ratio ad nummum eis conſtare debet. Nam quòd placita maiorum, inferiores & minutulos actus pontificalis liberalitatis & muneris eſſe voluerunt, id ideo factum eſſe clarum eſt, quòd vt vicariorum olim errata atrienſes præſtabant, ſic ob illorum iſti tenentur vel perperam vel negligenter tranſacta, vſqueadeo vt eorum reliquamenta, horum fide ſtare credantur grauiſſimis ab auctoribus. Quo- G
niam verò hæc meminiſſe nequeunt qui bonam partem ætatis inter aulicos agunt omni lege ſolutos (etiam ſi legitimam ipſi perſonam ad ſtandum in eo conuentu maiorum inſtituto habere non putantur) de ſummo ſanè iure decedamus, & de ſuo ac domeſtico & contubernali tantum actu, tabulas eos proferre poſtulemus. Fac igitur (quoniam id mediocre eſt) in paginam acceptorum decem eſſe millia aureorum relata: quãtulam igitur eius ſummæ partem expenſam domino ferre poſſunt, qui nihil aut parum in vſus pios vertunt? Age recitentur expenſorũ nomina, proh ſuperi immor-

In aulicos ſacerdotes

tales, in cupedias, in delicias popinales, & in luxum menſarium, in equi- H
tium numeroſum & elegans, in inſtrumentum lautum epiſcopii, in ſupellectilem, in vaſa argentea, in veſtem ſtragulam & peripetaſmata, in ſtipendium cohortis honorariȩ ſericatorum & calamiſtratorum, in auiarium venaticum & accipitrarios, in venationis miniſterium inſtrumentúmque, in ferculorum ſtructores, in ſcurras, in ludios, in acroamata, in thymelicos, in eos quos à cauillis habent & à voluptatibus, in deliciarum mille nomina. Adde etiam, ſi placet, in aleam, & in ea denique quæ non niſi ſubditi- tio nomine in rationes referuntur, & quæ iis contribuuntur quæ feriatos

In luxum pontificalem.

oblectant, & animi cauſa vel morigeris vel aliter obſequioſis expenſan- I
tur. In his nominibus ita conſumptam acceptorum ſummam inuenies, vt vix decima pars in erogationes pias & in rem dominicam ſuperſit. Et hactenus ita loquor homo obliuioſus, quaſi in libros coẽmundos nihil attribuatur, & in eos quos antiſtites noſtri (credo) à ſtudiis habere ſolent. Certè multi ſunt eiuſmodi, multi inquam ſunt, queis omnino decebat bonis interdictum eſſe, & curatores vt furioſis dari, aut aliàs mẽte captis. id quod nullo iure pontificio ſatis cautum eſſe mirum eſt. Ecquæ enim eſſe maior dementia poteſt, quàm ſi ſeruus per nequitiam peculium dilapidet à domino profectum ſeueriſſimo, qui vitæ & necis horrendæ liberam pote- K
ſtatem habeat? Quomodo igitur helluones ſacri patrimonii, paria cum rationibus domini facient ad extremum, qui nihil nunc penſi habere videntur quo minus ampliſſimorum ſacerdotiorum redditus in delicias & nugas & faſtum ab eo ordine abhorrentem prodigant? atque ita prodigant, vt non ſibi tantum damnoſi & exitiabiles eſſe, ſed etiam conſpicua luxurie periculum & errorem contuentibus creare videantur? Nam qui eos nec dei nec legum vident eſſe meruentes, ſenſim & ipſi plerunq; ſacræ legis exuunt reuerentiam. Niſi verò putamus prægrandes à maioribus

Expenſare eſt expenſum ferre in rationibus facticiãdis.

noſtris

A nostris vberesq; possessiones, non modò gentilitiis hæreditatibus detractas, sed etiam iuri humano & commercio exemptas, vt libidini & voluptati sacerdotali seruirent: opimaq; prædia optimo eos iure ac nulli vectigalia tenere voluisse, eorum vt asseclis cincinnatulis prælautoq; cultu nitétibus stipendia pensitarent: aut prædia & prætoria coëmpta magno, atq; ædificata, propinquis relinquerent? Dominus noster è prouincia iamiam decessurus palàm vociferatus est se viam esse & veritatem. num igitur aut ipse aut eius è vestigio sequaces, hæc exempla prodiderunt? nuncubi in ea via quã inie-
B runt, harum rerum vestigia reliquerunt? Ecquando autem hæc vestigia in montem ferre sacrum visa sunt? postremò ecquis hanc [a] viam secuit, eorũ quidé quos decreta pontificia [b] inter diuos referédos esse censuerunt? Verũ (o superi boni) quonam modo Christi imitatores esse possunt, qui & parés ipse charitatis, & assertor summittentium se animorum fuit, si familiæ domini benignè non faciunt, aut si animò [c] sublimipeta eminere super cæteros & suspici omni modo gestiũt? O religioné neglectam, o mores euersos & præposteros. Hi fartores & cupedinarios, & luxus voluptatisq; institores adiuuant, quos frugalitatis & continentiæ auctores esse decebat, vt do-
C mestica parsimonia quæsitis, egentium & destitutorum multitudini opitulari possent. Quòd si ii qui profana patrimonia vel hæreditate vel iusto mãcipio acceperunt, conficiendarum rationum lege non sunt soluti (id enim responsis eorum cauetur qui diuini iuris prudentes fuisse perhibentur. nec ratione caret. Nam quis nostrum non precariò possidet quicquid habet, & vectigale possidet? Sed nos exitiabili errore ducti, aduentitia nobis omnia esse credimus, & omni præstatione libera, quæ titulo quocunq; ciuili parauimus.) Si igitur profanæ facultates, & omni religione puræ, ita tamen affectæ sunt primigenio iure, & ita [d] in fide summa positæ rerum omniũ con
D ditoris, qui quiduis quocunque tempore pignerari pro potestate potest (vt vnicuiq; mortaliũ accepti debeat & expensi ratio apud deum constare, nisi [e] nexum ad extremũ vult inire) quid iis fiet seruis nequã, qui nihil non habent peculiare, & nulla nõ in parte peculii [f] cõturbare noscũtur? vtrũ verba pro rebus creditori eidem & domino sperant se redditurós? At is nomina se exacturũ fœneratoria acerbitate prędixit. Nunc auté homines centesimo comite feroces, opibusq; æmulis regiæ opulentiæ, maxima tum pecunia miseri appellabuntur. Num igitur debita tunc transcribere licebit, aut expromissores dare? quos? Nullus enim præstò erit qui expensum sibi ali-
E quid ferri velit, eorum quidé quibus dominus fide sua dari iussit: nec dominus acceptum feret, quicquid non in pias aut honestas erogationes expensum est, atq; in rem suam versum, & in pauperum. Age quónam tandem modo rationes suas domino approbabunt, qui omnia vel pleraq; nõ Christo, non paracleto, non sanctis innocentibusq; suffragiis, sed Mercurio, sed commercio, sed sacrilegę ambitioni accepta retulerũt? Restat vt vel [g] alogistiã meditétur, si obtineri in eo iudicio potest, aut addicti vt protinus nó

a Secare viam dicũtur ii qui p locũ inuiũ primùm ingrediũtur, quales sunt auctores cuiusq; sectæ.
b Inter diuos relatis vulgo canonizari dicuntur.
c Sublimipetæ sũt summa honorum fastigia appetentes.
d In fide esse est qđ feudũ vulgo dicitur.
e Inire nexum dicebantur olim debitores, qui cũ soluendo æri alieno non essent, creditoribus vincti addicebãtur lege. xii. tab.
f Conturbare verbũ est iuris antiqui, & significat pecuniã dissipare, & propriè ad seruos pertinet qui cũ rationibus heri sui paria non faciunt, sed reliquamenta trahunt, pecunia peculiari per nequitiã consumpta.
g Alogistia est cũ necessitas reddendarum rationum remittitur à principe. vulgo quittus dicitur vel abolitio.

ducantur,ſed trahantur. O cimmerias huius vitæ tenebras, quæ plerunque F
trans nebulam præſentis ſenſus non cernit. Fit autem neſcio quomodo vt
mens humana vel aulicis delenimentis vel voluptariis titillata,vltra id non
proſpiciat quod adeſt,vel quod inſtat. Inteſtinos enim oculos præſtringũt
fulgetræ quædam micantes imaginariæ felicitatis, quæ per aſſentationum
(vt ita dicam)nubila,ſalutationumq́ꝫ illiberalium, eliduntur, in illa rapida
tempeſtate tollentis eos fortunæ. Accedunt ambitio & cupiditas oculorũ
meræ [a] ſuffuſiones,quæ veras rerum ſpecies eos videre non ſinunt, imagi-
nes ludibundas oculis obtendentes, viſus ludificatriculas. Qui ſi ad ſeceſ- G
ſum ſtudiorum annos ſaltẽ vitæ iam vergentis ac decliuis compararent,at-
que [b] oraculorũ conſpiciliis ſacrorumq́ꝫ ſpeculaminum vterentur: futura
ſanè vt præſentia certiſſimè contuerentur. Supradicti verò erroris germana
eſt præteritorum obliuio ſurrepens. Etenim qui futuram animorum con-
ditionem non prouidentes,in deliciis vitæ præſentis libenter acquieſcunt:
(ſi tamen in hac vita deliciæ eſſe poſſunt)ii meminiſſe nequeunt arbitrum
eundem & creditorem deum ex [c] edicto ſuo perpetuo ius dicturum eſſe
interminatum,vt [d] Caſſianam quidem ſententiam horrere debeamus, niſi
planè ſtupidi & capti mẽte ſimus. Nam quum edictum tot præconiis tam H
minacibus proditum,tot actuariis exceptum, tot ſcribis tam grauibus per-
ſcriptum,tot teſtibus claſſicis obſignatum habeamus & probatum (quorũ
etiam partim nõ dubitarunt [e] capite cauere quæ repromiſit dominus,aut
interminatus eſt,partim omnibus fortunis oppoſitis fide ſua eſſe iuſſerunt)
quid cauſæ eſt quin ſcientes prudenteſq́ꝫ impingamus in offenſionem eius
à quo prouocatio non eſt, ſicut nec apud eum deprecatio,ſimul ac in iu-
dicium ventum eſt?immò verò quid aliud quàm viui videteſq́ꝫ(vt dicitur)
ab hoſte teterrimo obtorta gula trahimur?Cur igitur nos hæc veritatis in-
uolucra,maieſtatem etiam ſapiẽtiæ,ſi ad manum aſpicias,præferentia,quaſi I
viſa quædam per nebulam(vt aiunt)primi ſomni concepta, deſpicari per-
gimus?niſi verò hæc deſpicari non videmur, qui iuſtitiæ diuinæ ſeuerita-
tem non timemus,cum illis tot [f] oraculis intentatam quotidie lectitandis,
tum rerum euentibus prodigioſis & minacibus diſtrictam, ad quæ nõ ani-
maduertimus,nimirum tanquã ad inculcatas ſanctiones antiquatæ iam le-
gis aut obſoletę auribus occaleſcentes. ſed ſcilicet hoc illud eſt, omneis ra-
tiones noſtras in benignitate & miſericordia herili repoſitas habemus. Hac
ſpe deterrima mãcipia hilariter vitam ac nequiter agimus. Quin igitur ac-
cingimur ad eam benignitatẽ quoquo modo prouocandã? Videamus per K
ſuperos immortales,ne contemptus hic ſit potius diuinitatis,quàm medi-
tatio quædam veniæ conſequendæ. Commenta certè ſunt iſta veteratoris
ſpiritus,qui primæ noxę ſuaſor & impulſor,in hanc errorum [g] odyſſeã ge-
nus humanũ deduxit. quanquam impudens eſt atque improba noſtra hæc
deprecatio,nõ cauſam perorandam meditantium, ſed diſſolutã miſericor-
diam

a Suffuſio oculorum morbus eſt humor cõcret' in loco pupillę. b Oraculorũ cõſpicilia ſunt interpretamẽta acriũ enarratorũ ſacræ ſcripturæ. c Perpetuum edictũ eo tempore factũ eſt,quo ius prætorium ad certam & fixã formulam redactũ eſt. antea enĩ quotannis immutabatur. Hic ſignificatur lex euangelica, q̃ nũquã immutari poteſt. d Caſſius fuit Romę iudex ſeueriſſim',vnde Caſſiana iudicia apud Ciceronem. e Cauere capite eſt cum vades caput & vitam,nõ ſolum bona obligant. His autem verbis Martyres & Chriſti Cõfeſſores ſignificantur. f Oracula intelligit ſacra ſcripta quæ quotidie commemorantur in eccleſia quaſi ad refricandam quotidie memoriam legis. g In Odyſſea Homeri errores Vlyxis deſcribuntur mirabiles,quare hic metaphoricè pro magnis ac varijs erroribus ponitur odyſſea.

A diam oscitanter implorantium: qui quidem ex vinculis sceletum & delictorum vnicuique nostrum causam esse dicendam sciamus, iudiciúmque semel subeundum prouocatione abscissa. Nunc quandò vnumquenque blandiri ignauiæ ac iniquitati suæ iuuat, videamus quo iure, qua actione, qua formula [a] cernere eam hæreditatem possimus, quam Christus dominus noster testamento illo suo in procinctu nuncupato, sequacibus sui reliquit. Si quis (inquit) vult post me venire, tollat crucem suam. Hæredes suos futuros tollere crucem quemque suam, & se sequi è vestigio iussit: alioquin

B indignos hæreditate sua pronunciauit. Quibus verbis quid aliud agit, nisi eis qui in [b] album æternæ prouidentiæ referendi sunt, præscribit, vt per ea vestigia quæ ipse inter mortales agens impressit, æternam beatitudinẽ inuestigandam habeant, vt per huius seculi ærumnas atque inculpatæ vitæ salebras ad summam tranquillitatem & securitatem transeant? quæ legitima pars est hæreditatis quam Christus ipse familiæ suæ spopondit, & adeundam reliquit. Hanc hæreditatem si summo & legitimo iure (quod ius [c] quatuor tabularum appellare possumus) adire iam nequimus (quandoquidem diuorum & beatorum reliquias quasi ossa gigantum heroúmque

C miramur, quorum similes nullos edunt ætates iam effœtæ) at certè libentes faciamus vt [d] formula quadam indulgentiore æternam bonorum possessionem aut petamus, aut postulemus. Id enim sanè esto perinde ac si legitimo & antiquo iure inter hæredes censeremur, siue summum ius dominus, id est euangelicum, seculis infirmioribus remisit, siue potius ita nunc credi ex vsu vitæ delicatioris est. Sed videamus quæso vt secundum tabulas bonorum possessionem petamus, quandoquidem nec iniustas eas tabulas nec inductas aut irritas esse nouimus. Neque verò bonorum possessores erimus aut hæredes, & non commoda incommodáque

D hæreditaria iure in nos transibunt. siquidem bonorum appellatio in vtrãque partem valet, etiam indulgentiore iure, quod prætorium vocant. Ita fit vt nec hæredes esse Christi, nec bonorum possessores queamus, si præsentis vitæ deliciis perfrui laboramus. At nos velut [e] agnatione quadam infirmioris naturæ, & posthumæ licentiæ, nec iam eam legem ferentis quam deus immortalis sanguine Christi sui charissimi sanxit, testamentum diuinum & æternum [g] ruptũ iri, nobis diro errore persuademus, aut irritum tandem quoquo modo factum iri. Quasi verò dominus idem & pater ad hæreditatem impios liberos seruósque contumaces admissurus sit, nec

E alios olim obsequentiores & bonæ frugi quæsiturus, in quos caducas partes transcribere hæreditatis suæ possit. tametsi id testamentum quonam modo rumpi potest, quum in eo nullus præteritus sit? etiam si [f] primis ceris pauperes instituti sunt, & ab eodem gradu exhæredes facti diuites sarcinis præpediti. Quare qui supplicia impiorum euitare, & superûm præmia mereri concupiunt: hoc videre debent, & præcipuè antistites, quibús

a Cernere hæreditatem, est verbũ ad eos pertinẽs q hæreditatẽ iure .xij. ta. adeunt.

b In albũ æternæ prouidẽtiæ relati sunt, q vulgo à theologis prædestinati dicũtur.

c Quatuor euangelia significat.

d Formula indulgẽtior est ius prætoriũ, quod plus habet æquitatis, & minus iuris stricti ac rigidi, vt bonorũ possessiones à Prætoribus introductæ præter ius ciuile antiquum. Vtitur hic verborum varietate, q̃ Iurisconsulti in testamentorum tractatibus vsi sunt.

e Alludit ad ea testamenta quæ rumpũtur agnatione posthumorũ hæredũ. Agnasci, ẽ post nasci, & agnascitur hæres defuncto, cum posthumus in lucem editus est.

f Primæ ceræ dicuntur quos Iurisconsulti primos gradus institutionum vocant. Erant enim ceratæ tabulæ testamentorum.

g Rumpitur testamentum, si liberi prætereantur in eo, hoc est nisi nominatim hæredes aut exhæredes fiant.

cum nunc nobis res eſt, ne per redundanteis opes vitam delicatam tradu- F
cant:ſed vt ſeruatoris noſtri exemplo, qui ærumnoſam ſuis vitam preſeri-
pſit & indigam,ſarcinas & ipſi ſuas [a] mulis(vt dicitur)Marianis conuehant:
quod nihil aliud eſſe puto,quàm inter cruciatos & [b] furciferos dominum
ſigniferum è veſtigio ſequi. Huc adde charitatem comitem fideliſſimam,
digitum tranſuerſum à viro bono non diſcedentem.adde [c] animi æquita-
tem in ſpem ſemper intentam, quaſiꝗ; viatici largam benignámque ſuppe-
ditatricem:iam intelliges nullum eſſe hoc mollius vehiculum,etiam ſi per
prærupta & confragoſa, via nobis incunda ſit. Quis autem hæc reputans, G
compotes eos mentis exiſtimare poſſit, qui quum vni pontificatui vix
queant ſatis eſſe,alterum etiam addere vel plureis non dubitant? Quis non
mente captos ſacerdotes iudicare,qui modum [d] vtriuſque paginæ nullum
eſſe arbitrantur, quum ipſi maximè inita atque ſubducta ratione actum
ſuum domino probare teneantur? At nunc pontificatui cœnobiarchiam
quaſi coniugem adiungere, tam ſolenne apud nos cœpit eſſe, vt mancus
pontificatus aut cælebs alioquin eſſe videatur, perinde atque ſi ſemiuirum
coniugem eſſe contendas, qui vxori pellicem non admouerit. Ego enim
hæc in pleriſꝗ; ſacerdotibus tam inter ſe diſſidere cenſeo, quàm coniugem H
& pellicem in hominibus profanis, etiam ſi de hac re iuriſprudentium an-
tiquorum reſponſa [e] annos ferre(vt dicitur)hac ætate non videntur, mun
do iam pręcipiti.Quanquam quid aut confidentius admitti aut amentius
poteſt,quàm eum diem nón extimeſcere, quo dominus noſter ſententiam
laturus eſt de cuiuſque meritis,iiſdé ipſis [f] conſcriptis & aſſidentibus,& vi-
tę diſſimilitudiné iſtis exprobrantibus, quos poteſtatis in nos ſuę auctores
nobis laudant?In quo admirari ſubit hominũ vęcordiam, vel dirum quen
dam furoré,qui [g] ſucceſſorio iure putant ad ſe à Chriſti pediſſequis pote-
ſtaté,non etiam ſanctitatis & continentiæ & ſubmiſſorũ ſpirituum neceſ- I
ſitaté,tranſmiſſam & delatam.Enimuero palmarium illud(credo)apud deũ
inuentum, fiducia contracta antiſtitia retinendi quę inter ſe aliàs collidun-
tur titulis diſſidentibus: videlicet quaſi perpetuæ [h] fiduciæ nõ inſtar plenũ
habeant tituli legitimi,quod ad fruenda quidé ſacerdotia pertinet,aut qua-
ſi impoſtura fieri poſſit diuinitati.Quid enim refert, mádati, an negociorũ
geſtorũ,an quaſi ex contractu teneantur,cum vtraque actio [i] bonam fidé
agnoſcere debeat?Proh dei hominumꝗ; fidem,gratum id eſſe prouidentiæ
credam, vt qui virilem operam implere non videntur,ter aut quater,& vl-
trà antiſtites appellentur? & qui tres ciere ſacros canones nequeunt, ternis K
ſæpe [k] lituis turbam doctorum ſummoueant? Illi ne vt fiduciaria legiti-
mis antiſtitia cõiungant,quaſi in hominum penuria ſinguli multorũ pro-
uincias obire nunc cogantur, quum tot graues viros,doctrina & moribus
commédabiles,primorum(vt ita dicam)digitorũ ſuctu vrſino more vitam
tolerare videamus?Pręclarum verò exemplum,& in vniuerſum ad religio-
nis

a Muli Mariani qui ſint, docet Feſtus, & Plutarch' in Mario.

b Furculę ſont quib' viatores pedites ſarcinas ſuas gerũt,alio vocabulo ærumnę appellãtur à Feſto.

c Animus æquus omnia in bonam partem interpretat: & prouidentię diuinæ eſſe cenſet, quicquid ſecus accidit, in bonumꝗ; tandem ceſſurum: quare nihilo deſtitui ſibi videtur.

d Vtraque pagina rationum ſignificat accepta & expenſa.

e Annos ferre vina vetera dicũtur, cum nondum à vetuſtate deteriora facta ſont, & adhuc ſeruari poſſunt.

f Cõſcripti ſunt ſenatores ſũmæ curiæ, quos ſuper xij. ſedes ſeſſuros in iodicio dominus dixit.

g De iure ſucceſſorio tractatus eſt in Pandectis ſob titulo de ſucceſſorio edicto.

h Fiduciæ ſont quæ commendæ vocantur.

i Alludit ad actiooes booæ fidei.

k Lituus baculus eſt incuruus,qualis eſt qui antiſtitibus præfertur.

A nis orthodoxæ decus atque incrementum pertinens, homunculos bonarum artium ignaros, titulosis & multorum versuum appellationibus insignes haberi & augustos: quum interim docti viri, ac vitæ sanctioris ornamentis præditi, puris nominibus nuncupati, ac capite tantum censi, cum sugillatione cultus diuini, egentes vitam trāsigant? Profectò si verè res humanas æstimare possemus, nos magis monstrificos istos esse quàm Geryones illos in fabulis decantatos iudicaremus. Concionator quidam perlepidus & facetus cauillari non pridē ita eos solebat, vt diceret huiusmodi istos
B sibi videre, quales sunt quæ in ædibus sacris mutulares statuę pilis aut columnis imponuntur. vt enim illic simulacra quædam velut oneri cedentia videmus, quæ vel mutulorum vicem sustinent, vel extra abacos mutulorū proiecta sunt, eamq́ speciem intuenti præbent, vt magnopere niti operi ferendo atque insudare videantur, quum re vera sensu sint carentia, ac nihil ipsa facie nitentium saxeam adiuuent firmitatem: ita Atlantes istos sanctos Atlantes.
summis scapis columnarum in fano domini superpositos, titulosa quidem illa amplitudine, appellationumq́; maiestate, venerandorum senum instar sanctitatemq́; præferre moris est, speciemq́; luculētam præbere grauissimo-
C rum patrum, sanctuarium domini fulciētium, & verò cælum (vt ita dicam) sustinentium. Stupidam autem eorum ignorantiam, aut incuriam dissolutam intuētibus, patere nihilo eos vtiliores statuis lapideis esse, quod ad munia quidem sacrosancta piè ac religiosè obeunda pertinet, simul ad maiestatem legis diuinæ inter homines religiosè & accuratè conseruandā, quod firmamentum est ipsum maximum ædium diuinarum. Proinde vt monstra hominum immania antiquitatis sensus nunquam cælo delapsa esse censuit, sed terrigenas eos & poetæ & sacri vates appellauerunt, vt gigantū nomen indicat, & ad perniciem mortalium editos esse perhibuerunt, eorum Gigantes.
D internecionem aut diuinæ ipsi potentiæ, aut heroicis ærumnis ideo dedicantes: ita nos precari sperareq́; debemus summum quendam pontificem cum Senatu purpurato quamprimum exitiurum, qui diuino numine instinctus, cum ob alia in re ecclesiastica constituenda promerita, tum verò ob hunc ipsum laborem, Herculis Alexicaci appellatione nobilitari velit. Quin & ipsum iam esse credere fortasse debemus. etenim qui nunc summæ rei Christianæ præest, lætis auibus renunciatus, tantam etiam alioquin Leo.x.
expectationem sui excitauit, vt insignem omnino ac nobilē facturus pontificatum suum clarissimis institutis putetur. At verò istos esse gigātes elo- Lætis auibus renunciari, est felicibus auspicijs pōtificē creari.
E gio grauissimo illius sapientis apparet, qui in Parabolis symbolicis inquit, Vir qui aberrauerit à via iustitiæ, in conuētu gigantum requiescet. At nos viam iustitiæ eam demum esse diximus, quam Christus nobis præiuit inter mortaleis agens. Ipse enim præmonstrator fuit viæ ferentis in cælum. Ipse eorum fuit Hercules portentorum, quæ ne virtus quidem heroica conficere aut superare potuit. Porrò gigantum pedes in draconum volumina desiisse fabulæ tradiderunt: quo figmento prisci significare voluerūt nihil rectum istos homines, nihil arduum cogitare, sed omneis eorū actus, omneis animi sensus humi serpere, vel verius deorsum vergere ad inferos. Hæc de-

decora, hæc monſtra, ex religione recta & clariſſima, & in cœlum ſemper F
intenta, tolli, cum optimus quiſque hodie & grauiſſimus primi, ſecundi, &
vltimi ſacerdotum ordinis poſcit, & hoc vnũ in votis habet, tum verò in-
tereſt exempli in vniuerſum, rectè atque ordine conſtitui rem clericam &
eccleſiaſticam, ne reliqui ordines in poſterum tam grauiter opinentur de
ordine ſanctiſſimo ſacerdotum, cuius omnia facta, dicta, ſignificata, ma-
gnopere pertinent ad exemplum. Atqui neceſſe eſt vt noſtræ memoriæ an-
tiſtitum licentia luxu diffluens & conſpicua, ſtultitiam priſcis exprobret,
qui diſciplinæ tenaces euangelicæ, voluptatem ac diuitias procul ſummo- G
uerunt à contubernio ſuo: aut vt eorum ſanctimonia impietatis iſtos inſi-
mulet ac manifeſtos reddat, qui fortunæ magis quàm veritati litare cupien
tes, religionem orthodoxam (quantum in eis fuit) in inſulas relegarunt de-
liciarum neſcias. Quis enim eſt hodie quin ſciat & prædicet eò ſeueritatem
eccleſiaſticam, ſanctitatem, maieſtatem decidiſſe, vt quos diſciplinę exacto-
res eſſe ſeueriſſimos oportebat, omniumq́; officiorum arbitros & pręitores
ad pietatem religionemq́; pertinentium, ii remiſſiorem vitam & licentiæ
atque incuriæ plenam non modò amplecti, ſed etiam fouere tueriq́; videan
tur? Hoſce autem homines quis credat, quum hoc faciant, [a] fidem bonam H
rectamq́; agnoſcere? Quin & eò iam veniſſe nos puto (dicã enim quod ſen-
tio) vt ſine culpa fortaſſe is ceſſare nequeat, qui neglecta cõſtituturus, con-
uulſa reſtituturus, incondita digeſturus ab omnibus exiſtimatur. Fit enim
mirè interdum, vt publica expectatione, bonorumq́; & grauiorũ opinione
futuri, maior multo grauiórque perſona ſummos honores gerentibus im-
ponatur, quàm vt munere ſuo tranſlatitia induſtria obeundo perfuncti eſſe
videantur. Quis autem neſcit haud ita pridem [b] ſelectos lapides ſanctuarii,
ita vel diſperſos vel diiectos fuiſſe, vt collapſa eccleſiæ maieſtate, ipſa iam
dei ſponſa veluti fidei coniugalis oblita, non modò à ſponſo diuertiſſe, ſed I
etiam nullo pudoris reſpectu, per triuia, per plateas euagari licenter videre-
tur, merereq́; prouinciatim? Quis paſtores ipſos veluti fugitiuos, non dico
gregis deſertores, ſed etiam factos abactores non meminit? Quid? ipſos prę-
ſulum [c] coryphæos nónne ita pręposterè ſe atque impurè geſſiſſe vidimus,
vt quos ad compoſiti decoriq́; ſtatus habitum & ſpeciem formare chorum
decebat, & eam ſaltationem docere quę emmelia dicta eſt ab emendati mo
tus & pacati compoſitiq́; concinnitate, pyrricham illi ipſi (o ſummam indi
gnitatem) præire, id eſt [d] armatam, non dubitarent, à ſanctitate prorſus ordi-
nis abhorrentem? Itá ne verò qui ad ſacra & ſpiritalia certamina prodeun- K
tium ſummi [e] vnctores erant, & qui tum pii fortaſſe belli auctores eſſe de-
bebant pro aris & finibus ſacris in profanos & impios populos decernen-
di: iidem ipſi laniſtæ Chriſtianarum virium videri maluerunt, vt ad inter-
necionem nominis ſacroſancti inter ſe confligerent? Quum hæc igitur ita
eueniſſe conſtet, atque eas res ab illis fuiſſe geſtas, vt alter vir ingenioſior q̃
religioſior,

a Fidẽ bonam agnoſcere, verbũ ẽ iuris, ſed hic per alluſionẽ dictum eſt eos taxando qui certã perſuaſionẽ doctrinæ euãgelicę non habent.

b Selecti olim dij dicti ſunt, & ſelecti iudices, hic ſelecti patres ſignificant ſummi pontificis comites & aſſeſſores.

c Coryphæus eſt chori princeps, qui alio nomine chorodidaſcalus dicitur, q̃ſi chori magiſter: & quicunque ſummus eſt in aliquo ordine, is coryphęus dicitur. Chorus autem ſaltantium & canentium cœtus erat, vnde præſules dicti.

d In bellatores pontifices.

e Aliptæ vnctores erant, qui athletas certaturos vngebant, & magiſtri ac præceptores athletarum dicebantur, auctore Ariſtotele.

A religiosior, de calice iræ domini, alter vir vehemens & acer, etiam de furoris bibisse hausisseq́ visus sit, vterq; autem dum animo suo nimium obsequitur, fas nefasq́ miscuisse, hic eo amplius pollutorum sacrorum religione au gustum & sacrosanctum verticem obstrinxisse compertus sit: consentaneū est vti ꝑ, vt [a] Leo, qui diuino (vt credimus) numine, [b] illis de medio sublatis, & fortasse de cælo tactis, subinde in locum eorum suffectus est: is nunc orbe propemodū tranquillo & composito, architectonica iam ratione dominici diuersorii maiestatē instaurare laboret, priscis etiam [c] modulis aut certè pristinis adhibitis. nam & ipse suffectus statim nutantem sanctuarii compagem celeri manu stabiliuit. sic enim res nata ferebat, vt structorum manibus adhibitis, præsentissimi consilii [d] tibicine fulciret, atq; ordinis interim amplissimi concordia veluti consibularet. Proh superi immortales, qui status ille fuit, qui decor rei clericæ, quę religionis reuerentia, quū omnia propè in hoc orbe quà sacra quà profana, vęcordiæ frenis regerentur, fatali inclinatione mundi? quum [e] primigeniæ noxæ suasor, à Christo quondam deiectus animorum possessione, immò verò scissa gaudens discordia palla, vltro citro commeans, furoris faces vtrobique suggereret, & Romæ quasi
C in arce religionis incendium misceret? & hinc senatus stultitiæ & temeritatis (vt ingenuè fatear) illinc peruicaciæ inusitatæ ac fanaticæ frontem fronte conterentes, vt ille [f] prophetes inquit, decreta futilia impiaq; perscriberent in æde Bellonæ coacti? quum cleri magister sanguinarius, effractis timoris diuini repagulis, [g] feras (vt ita dicam) in populum contumacem illū quidem (neque enim inficias eo) sed tamen populum domini, immitteret, & Gallorum partes earumq́; fautores diris execrationibus deuouens, scelere plusquam tragico orbem penè totum religione solutum, in deuotos con citaret? Id quod cum in religionē à populo (vt assolet) & pia nobilitate tra-
D heretur: mirum est quòd ii qui decretis vtrinque interfuerāt, vel eorum auctores fuerant, religione alligari sese non intelligebant: qui vtinam iam planè [h] exoluti sint, tanto pietatis vulneri [i] cicatrice nunc obducta Leonis prudentia. Enimuero si (quod ominari nolim) religionis ipsi vertici aliquid acciderit, vel sacri senatus pius ille impetus ita relanguerit, vt extemporali semiruti fani recōcinnatione acquiescere in animum induxerit, nec [k] sarctū ac tectum cōntuberniū domini præstare ad prisci perpetuiq́; edicti formulam contenderit (duntaxat quantum ferre ratio huius ætatis potest, neque enim ad viuum vlcera in corpore tam delicato resecāda censeo) quid aliud
E quàm inani expolitione, aut tectorio quodam speciosi concilii, perlucentē ruinam interlitam esse temerarius rumor cauillabitur? Cuiusmodi culpam

a Leo, decimus.
b Cōpellat duos pontifices quibus successit Leo decimus.
c Modulos appellat mediocritatē & parsimoniā à priscis institutā, vt quisque sacerdotū vno sacerdotio acquiescat, quod quidem suppeditare necessaria ꝓ dignitate cuiusq; ordinis possit.
d Tibicinibus fulciuntur ædificia ruinā minantia, fibulis autem adstringūtur parietes q ab ędificio distrahuntur, vulgo claues appellant.
e Primigenia noxa, peccatū est primi parentis.
f Prophetem Ezechielem significat. c. 3. Ecce dedi frōtem tuā duriorē frōtibus eorū. g Feras io populū immittere, est à Romano more tractū, qui feras in caueis alebāt, quibus interdū homines dānatos obiiciebāt: interdū hoīes bestiarios cū eis depugnaturos conducebāt in amphitheatro ad oblectationē populi. Has Nero rebus iam suis desperans voluit caueis emittere, & per vrbē Romā laxare, vt populū lacerarēt. Hic autē feræ ꝓ populis efferatis metaphoricè ponūtur, qui in Gallos à pontifice Iulio concitati sunt vt Franciam popularentur. Hic autē significare videntur cōcilia duo Romanū & Pisanū, studio magis cupiditatis & vindictæ q̄ charitatis ac pietatis indicta. h Exolui religione, est ita conscleratū animum sacra satisfactione expiare, vt vltio diuina amplius impendēre non videatur. huic opponitur alligari religione. i Hic intelligitur consilium à Leone indictum, quod pietatis speciem præferebat. k Sarcta tecta Romæ prætores locabant & exigebant, & redemptores præstabant ex formula edicti prætorij, vt Budæus in Annotationibus dicit.

reprehensam esse ab Ezechiele scotino vate puto, capite decimotertio oraculorum suorum. Quid vinea domini? nonne ita degenerauit in labruscas, vt primo quoque tempore repastinanda videatur, & ex situ & carie negligentiæ, pastino quodam restituenda censuræ? Certè manum poscit ipsa & flagitat solertis & industrii vinitoris, qui palmites fructuarios & munifices à pampinariis & inanibus internoscat. Nam quum vel inscitia vel incuria pampinatorum, maxima adhuc quæque vitis ita in materiem inanem frondesq; eluxuriauerit, vt agricolæ non fructui sed stirpibus consuluisse videantur: factum est vt immunes pampini plurimis singuli [a] statuminibus non modò impedati, sed etiam impediti, omnia latè occuparēt, vitibúsque rectè exputatis & frugiferis locus in vinea non esset, aut ita certè locus præumbratis esset, vt statumine eas vel nullo vel infirmo vinitores adminicularentur, nec fructus eorum in solem prodire, & exemplo esse posset. Atque in hac deformitate culturæ, & pœnuria fructuariorum palmitum, subsidiarii nunc rari submittuntur, qui quidem spem certam proximi fœtus polliceri existimentur. Hæc igitur animaduertere etiam etiamq; summū domini villicum necesse est, & falce canonicæ censuræ ad eum modum circuncidere quem vnaquæq; stirps ferre posse videatur, vt in [b] restibili vineto eam faciē agnoscamus, quæ non abhorrere dicatur ab ea forma quam dominū eiusq; operarios vineæ colendæ prudentes olim instituisse notum est. Neq; non eadem deformitas in agricolatione cernitur, & cæteris in partibus familiæ domini. Iam primum [c] latifundia iis villicis committuntur, quorum delicatæ manus & ociosæ, callo nunquam obduruerunt stiua in sulco tenenda præsularis disciplinæ. Deinde operarum decurias in agrum inductas videmus partim liberè licenterq; spatianteis, partim opus arbitrarium nollo sub monitore facienteis. Horrida verò culturæ facies, quum in [d] centuriali fœcundoq; aruo videas grandiores glebas obiacentes, ac scamna quædā cruda nullo vomere iterata doctrinæ probabilis, quæ agricola remissus & præuaricator trāsmisit insubacta. Eiusmodi esse scimus sacerdotes quosdā primarios omnium artium imperitos & rudes, nullo animi ornamento excultos, nulla crate rerum aduersarum aut molestarum aut laboris occatos & subactos, vt ad frugem aliquam bonam vitæ sanctioris peruenirēt, qualesq; Homerico verbo [e] inertia terræ pōdera nos appellare possumus. Hic est enim ferme habitus, hæc similitudo quorūdam sacerdotum, de quibus nunc loquimur, qui in circunfluenti opulentia saginati, ocioq; ac securitate marcentes, & velut in cœno voluptariæ vitæ luxusq; redundantis obruti, vt inertes in aruo sulci qui limo obducti sunt, ne semen quidem sibi creditum reddunt, nedum fructum afferūt cum fœnore multiplici. Deus immortalis, cuiusmodi antistites eos esse, aut sacerdotes dicemus? quid animi habere, quid pensi & cogitationis credemus? quam æternorum bonorum segetem ipsi ex hac sui aliorumq; cultura demessum ire sperant? [f] Laudēt ipsi vnum tantum harum rerum auctorem, eorum quidem qui [g] publica religione

F (beside line 1) · G (beside "tur: factum est…") · H (beside "quem vnaquæq;…") · I (beside "li fœcundoq;…") · K (beside "te marcentes…")

Vinea domini.

a Statomina sūt adminicula vitium. hic pro sacerdotiis accipiuntur, quæ singulos palmites, id est sacerdotes alāt & sustentant.

b Restibile vinetum est vinea renouata: quæ hic pro constituta ecclesia & moribus atque institutis reformata ponitur.

c Latifundiū fundus est latè patēs: hic pro sacerdotio copioso & opulento ponitur, & episcopatu latè patēti.

d Centuriale aruū fundus est centū iugerum: quo noie grande sacerdotium significatur.

e Inertia terræ pondera. Iliad. 18. ἀλλ' ἧμαι παρὰ νηυσὶν ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης.

f Laudare auctorem est citare & prodere, verbo iuris antiquo. g Publica religione consecrati sunt quos canonizatos vocant.

A religione consecrati leguntur,& ego dabo manus.Inferorúm ne igitur supplicia plebeculæ terricula esse credũt,& ea quæ de æterna beatitudine scripta sunt, [a] argumenta theatrica? Quam spem autem tandem salutis habere possunt,qui cum sint principes sacerdotes,& in puppe gubernacula tenentes,meridie in scopulos impietatis impingunt? & quũ splendore vitæ prælucere familiæ dominicæ debeant,erroris illi nobis & hallucinationis caliginem tetram ob oculos offundunt? Atqui in hac ætate quidquam à via veritatis deflectere, nihil aliud esse puto,quàm impingere in scopulum meri-
B die,id quod inquit [b] Esaias sacrorum vatum Homerus. Etenim per deum perq́; veritatem ipsam,possunt ne aliquo tempore mortales cognitam magis veritatem,amplius compertam atque comprehensam tenere, manibus etiam palpare,& ad manum contueri,quam nobis habere diuinitus contigit post omnium errorum præstigias explosas, post redditam religioni orthodoxę plenam tranquillitatem? Heu pietas,heu prisca fides.maiores illos nostros senatus & equitum populiq́; consensu consecratos,& inter diuos relatos,certa & explorata veritatis persuasione dimouere nemo ne admotis quidem & exercitiis cruciatibus potuit,quum tamẽ adhuc omnia erro-
C rum caligine permixta viderentur, nec ea [c] fide abducere,in quam semel [d] sacramento dicto venerant, cum omnia adhuc passim bellis intestinis arderent.Nos in [e] veritatis contubernio nati, vberibus sapientiæ lactati, in gremio(vt ita dicã)doctrinæ supernæ educati,sed deliciis secularibus coaliti & deprauati,ad solem conniuemus,oculos caliganteis ad nebulas detorquentes,quas è terra inferneq́; exortas ipsi nõ ignoramus. Qui si veritatem satis animaduerteremus,non ipsam modò mortalium cõtubernalem dum sacris operantur, sed quæ se totam nobis indulget hauriendam, in cordisq́; recessus penitus admittendam [f] sanctifico illo crustulo quo animos hu-
D manos veritas ipsa Christus quotidie pigneratur & vendicat : superi boni quàm ex alta contemplationis specula fastum & opulentiã non iam [g] secularem,sed vix etiam lustralẽ contemneremus? Quàm ridiculos esse istos, quàm miseros iudicaremus, qui immaneis titulos suspicientes, [h] optimos propemodum maximos appellari sese gestiunt? Sed quis iam sacris operantium satis [i] hoc agere,satis inquam videtur? vt antiquo verbo sacrificali loquar.Equidem magnopere ipse admirari soleo, cum me in penetralia animaduersionum abstrusi,tantam humani animi acrimoniam tam vehementer hebescere ad veritatem comprehendendam,& memoria tenẽdam.Quũ
E enim humanarum legum sanctiones vel minantes supplicia,vel spondentes præmia, ita vel hortando vel vetando imperii sui maiestatem retinere videamus,vt strenuissimus quisq́;,vel æterni nominis cupidissimus,præ cupiditate referendi præmii vel palmaris vel compẽdiarii, rationem propemo-

a Argumẽta theatrica sunt fabulę comicę & tragicæ.
b Esaias sacrorũ vatũ Homerus. Esaię cap. 59. Impegimus meridie quasi i tenebris, in caliginosis quasi mortui.
c Abducere fide militẽ, est ita perpellere, vt in diuersa castra & diuersas partes trãseat.
d Sacramento dicere est nomen dare militię imperatoris Christi.
e Veritas contubernalis ẽ hominũ,quãdo corpus Christi in æde sacra situm est.
f Sanctificum crustulum est eucharistia,q̃ aĩos sanctĩficat.
g Secularia dicuntur ea quæ ad corpus & vitæ tẽpus pertinent,quib[us] spiritalia opponuntur.Secularia igitur sunt quæ gręcè βιωτικὰ vocantur.Seculare etiam dicitur quod centum annorum intercapedinem habet:lustrale,quod quinque annorum. hic autem alludit ad vtranque significationem secularis.nõ enim secularis propriè(inquit)est factus qui sæpe ad quinquennium non protenditur, cum summi honores sæpissime breues sint. h Optimus maximus cognomentum est Iouis. i Hoc age,dicebat pręco in sacris faciendis,quod significat,ad hoc solum animum aduerte.Auctor Plutarchus in Coriolano.Plautus in Persa, Hoc age,opúsne est hac tibi empta? Id est animaduerte,& intentus esto in hanc rem.

dum nullam temporariæ lucis habere exiſtimetur: prudentiſſimus autem F quiſque, ac ſui amantiſſimus, ita minacibus edictis obtemperet, vt non niſi vęcordes homines, aut lucis tædio capti, in fraudem quoquo modo capitalem incidant: ᵃ quî fieri poſſe dicemus vt tot Chriſtianę legis capita homines ſanæ mentis pro nihilo penè ducant? Quippe cum humanæ leges, quæ quidem aliquid vetent, minaces tantummodo eſſe ſoleant ſiquid ſecus dolo malo admiſſum ſit: lex charitatis & innocentiæ, qua nemo non æquali ſorte tenetur, non minis modò horrendis, & inauditis antea, ſed etiã præmii & operęprecii centuplicata pollicitatione, atque adeò ſexcentupli- G cata ſancta eſt: & nihilo ſecius mens humana ſpiritalibus auribus capta, pollicitationes iuxtà atque interminationes diro ſtupore publicè priuatimq́ꝫ tranſmittit. Videlicet ſic natura comparatum eſt ob capitale principum parentum admiſſum, vt cordatiſſimi ad ſenſu percepta mortales, ad intelligibilia, atque in ſpe aut expectatione poſita, excordibus ſimiles ſint. Quod futurum prouidens vates deo plenus, in funebri carmine, quas threnodias vocant, quũ funere elatam eccleſiæ maieſtatem in vniuerſum queribunda voce cecinit, tum ſigillatim animæ cuiuſque Chriſtiano ſacraméto initiatæ, huiuſcemodi mulctam lamentatus eſt. Ait enim eccleſiam, vel animam H humanam, quæ quondam diuinæ diſciplinæ tenax, templum domini dicebatur, & ſcamnum pedum eius (quippe cuius mores & inſtituta è veſtigio ſequebatur) obrepéte ſenſim rerum caducarum deſiderio, ᵇ de cælo ita eſſe detractam, vt quæ prius in rerum æternarum contemplatione cæleſti vita præſumpta, inter ſuperos agere videbatur, & in imaginaria diuinitatis intelligentia acquieſcere, nunc cælo delapſam, in caligine multiplici erraticorũ affectuum eſſe merſam, propemodum vt dominus in obliuionem ſui ſanctuarii veniſſe videatur: ac ne id quidem modò, ſed etiam regnum hierarchicum, & principatus eius atq́ꝫ ordines mirificè diſtinctos deſcriptóſque I euertiſſe, aut certè ipſa contaminaſſe: eorum etiam caſtella ac propugnacula diſturbaſſe, cornu principatus cõfregiſſe, & brachium ſuum quod prius ei porrigebat ad hoſtem propulſandũ, retrorſus reduxiſſe, poſtremò in eo regno omnia vaſta igni flammiſq́ꝫ reddidiſſe. Quibus verbis myſticè exauditis, quid aliud quàm Chriſtum intelligimus, vt eccleſiæ, ita animæ ſacris ſuis initiatæ ſponſum, infenſum eidem ſponſæ, ex contubernio ipſam ſuo depuliſſe, id eſt ex innocentiæ & ſanctitatis ſtatu, atque adeò ex editiſſimo ᶜ theoriæ gradu ignominioſè deieciſſe, quaſi ſtupri compertam? atque eam ob rem illico factum eſſe, vt hoſtiles copiæ peruigiles excubias agétes, eccleſiæ vel animæ præſidia ſatellitio diuino vacua nactæ, pro arbitrio ſuo irrũ- K perent, & præſidiaria manu in poteſtatem redacta, arce etiam religionis potirentur, vel animi principatu? Ita quum principes ordines hierarchiæ, & mentis atque intellectus humani principatum, aduerſarii humanæ naturæ potentatus velut in deditionem acceperint, à quibus nunc res ſumma vel eccleſiæ vel animæ magna ex parte regitur, quum ſubeunte rerum fluxarũ amore, pietas & ratio depulſę, rerum perdiderint habenas: quid ſupereſt, niſi vt ambitione & cupiditate & libidine omnia vtrobiq́ꝫ ardere videantur? Qua

a In præceptorum Chriſti cõtemptores.

Threnodiæ.

b De cælo detracti dicunť qui é magna gloria exciderunt: ſicut in cęlo eſſe dicũtur, qui omniũ ore celebrantur. Hic autem appoſité ea locutiõe Budæus vſus eſt.

c Theoria, ſtat⁹ eſt animi auctoré ſuũ quęrentis, & cõtempta humilitate terrenarũ rerum, ad cęleſtes ſemper ſuſpicientis. Verbũ à Triſmegiſto inuentum, vt auctor eſt Lactãtius:

A Quas obres Threnodus ille vates lamentabili carmine dolorem suum testatur, [a] multiplici tropo orationis inculcatum. Dolet enim atque mœret ipse salutem comploratam generis humani sibi videri, ob fractam ab clero huius ætatis [b] tesseram (vt ita dicam) hospitii atque amicitiæ, inter diuinam pridem humanámque naturam in ara cruciata Christi sanguine [c] confarreatæ, vnde adoream æternam sperare mortalibus, & in cælestium collegiũ cooptari licebat, si iure gentium stetissent quod Christus promulgarat. Ecquis est autem obsecro, qui si statum ecclesię, motum, flexum, habitum, af-
B fectiones denique corporis & animi, & [d] sessiones ipsas æstimet, quales nõ pridem vidimus, vllam rationem haberi oraculorum, aut omnino sacrorũ monumentorum iudicet? quasi verò non monodias veras in funus animarum entheus ille vates, sed planè næ nias effatus sit. Non pontificiam iurisdictionem ita degenerasse cernimus ex charitate prisca, vt vbi æqui boniq́ & benignitatis sinus solebat esse, ibi litium officina capturarumq́ improbiorum nunc esse videatur? Inde illa [e] formularum aucupia, & rituũ pontificiorum cautiones ad circũscribendam familiam domini concinnatæ. Inde mulctarum compendia præsulibus enata, acceptorum paginas lucu-
C lenter augentia. Indidem sacrilegæ nundinę earum rerum quę in commercio humano sine piaculo esse non possunt. Mitto nunc [f] tesseras non modò venales, sed etiam venales, impunitatem scelerum, & solutionem sacrarum legum sordida benignitate largiẽtes. Itaque sacrosanctos canones melioribus annis factos, vt iis velut regulis vita clericorum dirigeretur, & velut patrum præscriptis posteri formarentur, iam in amusseis plumbeas euasisse quis non videt? quales olim fuisse canones Lesbię structurę tradit Aristoteles. Nam vt canones plumbei & molles non structuram operum tenore æquabili dirigunt, sed ex structorum commodo & libidine flexiles, structuræ
D accommodantur: sic [g] canones pontificii ex vsu ecclesię antistitum flexibiles plumbei & cerei facti sunt, vt iãdiu instituta maiorum & sanctiones põtificiæ non moribus regendis vsui esse, sed (propemodum dixerim) argentariæ factitandæ auctoritatem accommodare videantur. Quotus enim quisque qui gratias factas annalium legum, & collidentium inter se sacerdotiorum æstimarit, vacationes istas legum, & non solutiones vocarit? nec istos non vna aut altera lege aut munere, digna aliqua de causa, sed planè sacramento solutos esse contenderit? Hæc cum finium Christianorum luculentis dispendiis expiata sæpe sciamus fuisse historiarum testimonio, numine
E non obscurè iram suam in suos distringente: mirum est sanè, atque vtinam non dirũ, quòd sacrosancti potentatus solutos se esse omni lege confidunt, propterea quòd institutis pontificiis principes sacris inaugurati, è cælo iura petunt, ne de maioribus quidem sceleribus capitis causam dicentes. Miseri ipsi quidem, si apud [h] supremum disceptatorem mitiore transigi conditione censent: scelesti & deplorati, si illic omnino non disceptari sperant.

a Multiplex tropus orationis est oratio multiplici schemate, id est significãs & repetens qđ meminisse omnes magnopere oportebat. b Tesseram. Moris fuit apud priscos, vt hospites, id est externi amici tesseras hospitij seruarent, vt ius hospitij etiã ad posteros trãsiret. tesseram enim secũ ferentes hospitiũ liberi, agnoscẽdos se præbebant. cũ autẽ hospitiũ renunciare volebant, tesseras frãgebant. c Confarreare est cõtrahere & sancire aliquid sacrificio intermedio. à farre verbũ ductũ, quo antiqui in sacris vtebantur. ad id autẽ alludit adorea verbũ, quæ gloriam significat, cum adoreum sit far. d Et sessiões ipsas. Sessio vocabulum est allusionẽ habens ad concilia huius ætatis, speciosiora scilicet quàm religiosiora. e Formularum ancupia, Rescripta cancellariæ Romanæ hic significari puiem. f Tesseræ venales sunt syngraphæ indulgẽtiarum. g Taxantur fortasse pontificij iuris libri captionum pleni, Sextus liber, & Clementinus. h Supremus disceptator est extremus & summus iudex Christus.

Qui si aliquãdo recordari possent diuino tribnnali apparere toruum illud F
satellitium Minois & Rhadamanthi, pœnas, furias, erinnyas & [a] alastoras,
eas ipsas animas captantes, quas in reatum impulerunt: certè quãuis animo
excæcati & væcordes, tamen toto corpore cohorrescerent. Solenne tamen
regibus Franciæ ferè fuit, rerum suarum summam iis hominibus credere,
[b] quorum secus vel consulta vel admissa ipsi vindicare nequeant. Nostra
ætas vidit vnum in rerum actu summo liberoq́; præfectum, qui à vinea do-
mini procul agens, rationes imperii nostri ex sententia animi sui perputa-
bat, inscitè aut incommodè circuncidens: in quo actu aulicum omne mi- G
nisterium ei subseruiebat. Hic vir quidẽ haud improbus fuit, animiq́; hand
degeneris, sed regendis fatis intentus, [c] anginarium pyrum vorauit: vnde
Franci propemodum strangulati, ne queri quidẽ aut expostulare sunt ausi,
quoad inter aulicos simul & viuos agere ille desiit: qui etiam ipse cum in
opulento fastu sese ingurgitauisset, haustum inde [d] calicem erroris patriæ
exitiabilis, nonnullis suorum amicorum successorumq́; ptopinauit: cuius
vtinam manibus omniumq́; supradictorum summus ille iudex secus ad-
missorum gratiam ad extremũ fecerit. Sedenim (quod dicere cœperamus)
status ciuitatis orthodoxæ è sede seueritatis & disciplinæ conuulsus, manũ H
quandam [e] Pæoniam poscit, vt aptè & placidè in eam reponatur, luxataq́;
ecclesiæ membra in artus suos aliquando redeant: sic fiet vt principes eccle
siæ non auro obryzo, non argentea supellectili, non opimis obuentioni-
bus, non numerosis titulis opum suarum magnitudinem metiantur, quæ
gazas regum prouocare, non diuitias priscorum antistitum æmulari viden
tur, sed bonis interioris hominis, sed copia doctrinæ, sed iis animæ Christo
desponsæ dotibus, quæ in cordis scriniolis tanquam in gazophylaciis my-
stici fani conduntur. Etenim qui ad superos viam non modò affectare, sed
etiam aliis sternere muniréque volunt existimari, quíque id omni titulo o- I
mníque functione munerum suorum profitentur: ii Christum diuinitatis
emissarium, ac salutis humanæ sponsionisq́; magnificæ sequestrem, neces-
se est vt sequantur, qui eam viam primus secuit & aperuit: & sequantur, si
non euestigio, vt maiorũ illi gentium pontifices olim fecerũt, at certè pro-
spectu quàm longissimo, modò ne obliquo, aut etiã diuersissimo. Hæc via
cum vnica sit (vna est enim tantum veritas) eam quoquo modo ingredien-
dum nobis est. nam & ipse præmonstrator supernè delapsus, non modò il-
lac ire, sed etiam venire eos iussit, quos in numeros æternos delectus sui re-
tulit. Nunc verò cum ab hac via principes nostri orbis ordines profani iu- K
xtà atque initiati diuersissimè expatientur, quid inde sequatur, nemo pręter
eos non videt: qui & oculis & auribus capti sunt, nec oraculorum prædi-
cta, nec concionatorum monita exandientes. Quæ (malum) autem insania
est hanc errori publico indulgere patientiam? Egó ne vt credam fidem eos
bonam agnoscere, [f] qui sub exuuiis domini nostri, aram & sacra tenentes,
& ipsum denique dominum exosculautes, eiusdem ipsius placita & institu
ta floccipendant, eísque è diametro opposita pugnantiaq́; amplectantur?
Asseclæ & comites Christi dum inter homines agebat, quibus ille decedẽs
è prouincia,

[a] Alastoras hic intellige dęmones naturæ humanæ infensissimos, & assiduos captatores & reis & damnatis infestissimos. Alastores enim sunt pœnę & furię stygiæ.

[b] Hic epi & cardinales significãtur, qui pro rebus male gestis puniri à regibus sine piaculo nequeunt.

[c] Anginariũ pyrum hic significare puto summi apicis ambitũ, & peruicacẽ petitionẽ cũ certa spe potiũdi.

[d] Calix erroris hic significare videt opinionẽ ptinacẽ Italicarũ rerũ, vel cũ certa pernicie regni psequendarũ.

[e] Pęõ medic⁹ deorũ est: vnde Pæonia manus ꝓ certa & auxilij pręsentarij dicta est.

[f] In prauos Christi asseclas episcopos.

A è prouincia, velut compertæ fidei ministris prouincias detulit, quoad in illis fuerunt, nauiculariam solicitam factitantes, & procellis agitati, nihil sui habuisse, nihil vnquam sibi possedisse traduntur. Istos autem qui illorum prouinciis successerunt, eadem cum illis potestate præditos (id quod ipsi gloriabundè prædicant) proh superi, non pudet argentariam facere, opulentiamq; redundantem omni ope veudicare & cumulare. At ab huiuscemodi bonorum possessione illi inter diuos relati eorum ipsorum auctores cupidè se abdicabant, disciplinam ipsi parentis sapientiæ & veritatis consertis
B (vt aiunt) digitis retinentes. Ecquid autem esse abhorrentius, & magis dissentiens ab innocentia & simplicitate discipulorum Christi potest, quàm sacerdotem ad altare sacra facere, & interim comitatū eius sericatum, comptulum, calamistratum, versicoloribus insignem, machæra succinctum, altera manu capulo ferri subnixum, altera accipitrem gestātem, sauctuarium dominicum stipare, & oberrare mensæ sacræ summoto clerico ministerio, gesticulatione gaudentem proterua & profana? At huiuscemodi spectaculi indignitatem oculis sæpe detortis exorbere obmurmurātes cogimur. Itaque eò iam indignitatis atque insolentiæ ventum esse populus vociferatur,
C vt quos hieronomos esse decebat, hoc est sacræ disciplinæ & institutiouis magistros & exactores, auctores ipsi fuerint dissoluendæ atque explodendæ continentiæ. Vnum eius rei remedium præsentissimum esse certum est, si in coustituēda aliquādo re clerica & ecclesiastica, opimorum redditnum circūfluentia ad certum quendam modum decentemq; circuncidatur, pro captu & dignatione cuiusque, [a] isonomia quadam decenti & commoda longo interuallo relata, ad rationem geometricam, qua ius optimatum regitur. Hæc enim sentina degrauans exhaurienda est omnino primo quoq; tempore, ne sacrosancta nauis pessum eat tandem, coorta quadam tempe-
D state maiore. Hoc autem Leonem decimum poutificum verticem, & symphoniacorum domini [b] chorostatē, præstare, cum moribus eius & doctrinæ, tum verò auspiciis initi ab eo pontificatus conuenit: vt & ipse & amplissimus purpuratorum patrum Senatus, tanquam in naui Apostolica iam expeditiore sedentes, cauere turbæ nauticæ [c] celeusma videantur. Absit enim, absit iuquā, vt quod de Iulio siue iure siue iniuria creditū est, superis eum & mortalibus fucum factitare cogitasse, & concilii obtentu frustrari bonorum & sapientium expectationem piam, id de eo quoque suspicemur pontifice maximo, qui difficillimo tempore, & rebus propemodū perdi-
E tis & profligatis, omnium seniorū suffragiis renunciatus esse dicitur, [d] prerogatiua tribu doctrinæ suffragantium, & indoli magnæ spei atque pontificiæ, idque iis comitiis in quibus nec vitium vllum obuenisse fama est, nec [e] obnunciationem vllam extitisse, aut [f] intercessionem cuiusquam, quæ conspiranti patrum volūtati posset quoquo pacto incommodare. O præ-

Hieronomi.

a Isonomia est æqualis bonorum distributio.

b Chorostates est q chorū symphoniacū docet, moderaturq;.

c Celeusma, adhortatio est remigū & nautarum, quod caui à symphoniacis seruis moris erat apud antiquos.

d Prærogatiua trib9 erat cui sorte obtigerat in comitiis Romanis, vt prima suffragia ferret in creandis magistratibus, & eam sæpe reliquę sequebantur assentiētes ei.
e Obnuociare dicebantur augures quando aliquid se vidisse malum ac scæuum, id est sinistrum renunciabāt, ob idque vitiū dissoluebantur comitia. & hæc obnunciatio vitiabat creationē magistratuum. hic autē metaphoricè obnunciatio ad famam transfertur quæ creationē Leonis secuta est. f Intercessio erat tribunorum, qui intercedere poterant ne comitia haberentur, est enim intercessio quam vulgo oppositionem vocant.

ſentiſſimam vim numinis,quam ſuffragia ineuntes patres (vt vocantur)re- F
uerendiſſimi,hauſiſſe repentè credũtur. Verùm id præcipuè homines tum
ſtupebant, morem tanto interuallo relatum [a] ſeruandi de cælo: atque id
eo tempore, quum id minimè futurũ quiuis exiſtimaret. Adde quòd eius
eſt,ſi cuiuſquam, pontificii iuris conſtitutio, qui literarum ſtudium quod
iamdiu à publica quidem beneficentia per pontificũ inſcitiam incuriamq́
frigebat,memorabili in omne æuum exemplo excitatum ire dictitatur. At-
qui ego hunc decimũ, claris olim rebus actis decumanũ fore ſpero: quan-
doquidem veteres omnia decumana,magna eſſe cenſuerunt. Is igitur cum G
deo beneuolente labantem ſacroſancti ordinis maieſtatem confirmabit, &
priſcum decus ac dignitatem clero populoq́ reſtituet. Verumenimuero vt
redeam ad id quod dicere inſtitueram, quum tranſlatitii & penè vulgares
priſcæ ætatis cenſus,ingentes hodie & penè inuſitati exiſtimentur, mundo
iam vergente ad pauperiem,ego demiſſi animi & anguſtæ mentis eſſe arbi-
tror,toto(vt dicitur)pectore incumbere ad comparandas opes, quum ea in
re gloriam aut famam in poſterum nemo poſſit aſſequi, ac ne voluptatem
quidem niſi per tranſennam ſentire. Nam vt hians auaritia ingentia lucra
cum ſumma deuorat voluptate, ſic raptim deuoratorum ſaliua nunquàm H
in os recurſat: vt cibus etiam ſuauiſſimus in ingluuiem trãſmiſſus inexple-
bilem,nullo delectat edentem reguſtatu: quo fit vt auaritiam ferè intendi
videamus pro portione quęſtus. Quare in literata innocẽtia,vt olim,ita ho
die,& verioris voluptatis & ſolidioris gloriæ maius & copioſius argumen
tum eſſe cenſeo. Siquidem homines ingenio mediocri prædití, in ſapientia
inquirenda omnibus veſtigiis monumentorum quæ maiores reliquerunt,
quum in dies maiora ea inueniant,atque impreſſiora,voluptate quoq́ ſen-
ſim fruuntur acriore,etiam ſi inuentis illis haudquaquam acquieſcãt: quũ
rerum humanarum captus implere auidam mentem intelligendi nequeat. I
eademq́ eſt ratio vnicuiq́ in memoria ingenii ſui atque induſtriæ proden-
da,qua nulla hodie nec eminentior nec diuturnior poteſt eſſe gloria. Aua-
ris autem & quæſtuariis quid aliud immodici quæſtus faciunt, niſi curarũ
aceruum anxietatumq́ exaggerant? adeò qui magnarum opum congeries
ſtruunt, malorum quoque ſibi & perturbationum(vt aiunt)iliadas pariũt.
Eant igitur [b] philoplnti diuitiarum amore perditi, quos Chriſtus vt Craſ-
ſianos non Chriſtianos limine ſuo repulit: vitæ ſuæ inſtitutum admirẽtur
ſi lubet vt beatum. Studium etiam literarum irrideant vt inane & ieiunum,
duntaxat non quæſtuoſum,quæ Philologia nuncupatur. Nos enim nobis K
perſuaſimus,iis incrementorum gradibus quibus multi hodie ad ſummas
opes vel honores ſummos vngulis(vt dicitur) omnibus arrepentes euadũt,
aſcenſum in cælum non arduum eſſe, vt vulgò dictitatur, ſed præcipitem
potius,ac vergentem deorſum. Mitto quòd Chriſtus pauperum ſe vindicẽ
& aſſertorem, diuitum reiectorem frequenti concione profeſſus eſt. Non
dico quòd [c] interpoli humanitate per Chriſti ſacramentum, poſt eiuratũ
mundi

a Seruare de cælo dicebãtur & nonnunquã obſeruare augures, qui ſi quod vitiũ obtigiſſet, ſtatim obnunciabãt, & comitia dirimebãt: vt docet Cicero de prouinciis conſularibus. hic autem metaphoricè accipitur pro eo quod ẽ rationẽ habere eius quod Deo placitũ eſſe ſciamus: nec in creãdo pontifice ambitioni aut cupiditati ſeruire, ſed ſancto ſpiritui ſeſe dedere.

b Philoplutus dicitur diuitiarum ſtudioſus.

c Interpolis humanitas dicitur natura humana ex carie veteris ignorantiæ & ſceleris inueterati renouata, & baptiſmali aqua niteſcens: quo ſacramento homines milites Chriſti fiunt, & mundo ac faſtui ſeculari amicitiam renunciant, & mancipatu dæmonis eximuntur.

A mundi fastum in purifica perfusione lustralis eius aquæ qua natura humana sibi natalibúsque restituitur, alia prorsus studia hominum esse conuenit, quàm vt ad temporarium aliquod bonum spectare videantur. Ista non ad normam veritatis, non ad exemplum Christi, non ad canonem vitæ per innocentiam agendæ nunc exigimus: scimus hanc rationem licentia temporum ita explosam esse, vt aures iam non habeamus ferendæ veritati. Vt omnia hæc transmittam: nónne etiam sensus humani iudicio longè videntur aberrare, qui titulosis nominibus aucti, & nomenculatura vel ho-

Natalibus restitui verbum iuris, hic pro innocẽtiæ & puritati primę restitui dictum est.

B norum vel sacerdotiorum vel prædiorum feroces, quasi his cothurnis fortunæ in viros prægrandes euaserint, pusilli tamen esse quasiq; ridiculi grallatores vulgò intelliguntur, vtpote qui nullis aut paucis bonis suis atque animi locupletes esse noscantur? Atqui hoc ferè huius ætatis fert conditio in Francia præcipuè, vt homines singulari ignorantia præditi, sæpe etiam ingenti luxu perditi, summis ac multis honoribus præditi sint. Nam & illi ipsi si aut oculis aut mente quoquo modo cernere germanam huius vitæ beatitudinem possent, veràsque diuitias, haud dubiè suam sortem deflerent vt inopem & egentem. Cuius rei inter prudenteis compertæ & confessæ,

C auctorem tamen laudabo tum scriptorum omnium opiniosissimum, tum rerum humanarum æstimatorem callentissimum. Nam vt Tiresias olim Thebanus, qui vtrúque humanitatis sexum vicissim habuisse traditur, idoneus iudex esse visus est apud quem Iupiter & Iuno disceptarent vtrius sexus maior esset voluptas: sic Solomon, qui ditissimus idem sapientissimúsque fuisse elogii sacri auctoritate creditur, vnus est (vt opinor) omnium qui hoc possit rectissimè iudicare, & in cuius sententiam pedibus omnes ire debeamus. At is in eo libro qui auctore incerto (vt multi opinantur) inscribitur Sapientis sapientia Solomonis, ita de sapientia loquens cap. (vt

Solomon.

D opinor) septimo inducitur, Antiquiorem eam sceptris habui, ac solio regio: & diuitias nihil esse duxi cum ea comparatas. Et rursus, Venêre autem mihi bona omnia vnà cum illa, & innumerabilis opulentia in manibus eius. sic enim verti debuit ille locus: etiam si honestas pro opulentia eo in loco & alibi in eodem libro sæpenumero legatur. magis mirum est totum eum librum admirabili ac recondita doctrina plenum, ab ignaro interprete versum esse. quo apparet quantam ignominiam irrogarint diuo Hieronymo ii qui eam traductionem eius esse asserunt. Ignorantiæ autem interpretis omnino hoc tempore, hac literarum claritate, hoc pontifice non

Interpretis lib. Sapientiæ errata.

D. Hieronymus Sapientiã Solomonis non vertit.

E ferendę, vnum aut alterum dare specimen satis erit. Primùm in eodem capite ita legitur. τροπῶν ἀλλαγὰς, καὶ μεταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους, καὶ ἀστέρων θέσεις. Dedit (inquit) mihi deus vt scirem solstitiorum vicissitudines, & mutationes temporum, annorum orbes, & stellarum situs. In ea autem editione quam ignari literarum græcarum sacrosanctam esse contendunt, vt iure recepto comprobatam, ita legitur, Vicissitudinum permutationes, & consummationes temporum, & morum mutationes, diuisiones temporum, & anni cursus, & stellarum dispositiones. Ex quibus verbis nullus sensus

Vulgata editio bibliorum.

C

cohærens elici poteſt. quid enim morum mutationi cum temporum conſummatione? Quis autem non percipit interpretem præter abſurdam interpretationem, & cæſurarum confuſionem, etiam æquiuocatione deceptum in verbo tropon, quod ſola accentus diſtinctione ſolſtitiorum & morum ſignificat? Apud Origenem 7. homilia in Leuiticum, quæ ab Hieronymo verſa eſſe dicitur, ita legitur, Permutationum viciſſitudines, & conuerſiones temporum, anni circulos, & ſtellarum diſpoſitiones. Sequitur in eadem editione: Vim ventorum, & cogitationes hominum, διαλογισμοὺς ἀνθρώπων: quod ego ſermocinationes vertiſſem, hoc eſt diſputandi rationes. Quid? illud quale eſt capite ſecundo, vbi Epicureorum ſententia reprehenditur, qui interitum animæ cum corpore aſſerebant: in qua ſententia Plinius ſecundus fuit. ὅτι αὐτοσχεδίως ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα ὡς οὐχ ὑπάρξαντες. ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγος σπινθὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, οὗ σβεσθέντος τέφρα ἀποβήσεται τὸ σῶμα, id eſt, quia temere geniti ſumus, & poſthac erimus velut non exiſtentes: quoniam fumus eſt ſpiritus in naribus noſtris, & modica ſcintilla in motu cordis noſtri, qua extincta corpus euadet in cinerem. Interpres noſter vel ignorantia, vel ſupina emendandi exemplaris inertia lapſus, ita tranſtulit, & eum ſecuti ſacri interpretes ita legunt: Quoniam fumus afflatus eſt in naribus noſtris, & ſermo ſcintillæ ad commouendum cor noſtrum, quia extinctus cinis erit corpus. videlicet quaſi non ὀλίγος σπινθὴρ, ſed ὁ λόγος, auctor libri ſcripſiſſet. Illud non minus ridiculum capite duodecimo, Deuoratores ſanguinis, & auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluiſti. Vbi auctores pro obtruncatores verſum eſt ignorantia linguæ. καὶ αὐθέντας ψυχῶν ἀβοηθήτων ἐβουλήθης ἀπολέσαι. & obtrūcatores animarum deſtitutarum perdere voluiſti. Hoc enim loco αὐθέντης idem ſignificat quod αὐτόχειρ, licet aliquando auctorem ſignificet. Eodem capite. Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis nos. σὺ δεσπόζων ἰσχύος, ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις. καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς. Sic verti vere potuit, Tu potentiæ imperitans, ex bono & æquo iudicas, & cū multa indulgentia regis nos. Quis enim vnquam epiiciam tranquillitatem vertit? Hæc obiter adnotata ſufficiunt ad id quod nunc agimus. Sed Solomon rurſus de ſapientia loquēs capite viii. eiuſdem libri, μύστις γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ αἱρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ. id eſt, Initiatrix eſt enim ſciētiæ Dei, & inuentrix operum eius. qui locus iidē oſcitanter ab interprete trāſactus eſt. Proinde ſi Solomon omnium rerum humanarum diuinarumq́; intelligentiſſimus, ſapientiam initiatricem ſcientiæ dei, operūmque eius inueſtigatricem appellauit, & regiam opulentiam præ ſapientiæ poſſeſſione aſpernabilem eſſe dixit, atque etiam cum ſapientia omnia bona ſibi obueniſſe quaſi comitatum eius affirmat: quanto magis compendii ſtudium poſthabere debemus ſtudio literarum? ſiquidem hoc ſtudium perducere nos ad intelligentiam ſapientiæ poteſt. Intelligētia autem admirationē ciere ſolet, & admiratio deſideriū eius inueſtigandę. at inueſtigatio adeptionem parit, & adeptio (vt quidam vocant) fruitionem.

ita fructus

A ita fructus adeptionis beatos facit, in suprema sorte humani fastigii constitutos, quam Democritus Euthymiam vocauit, quasi dicas felicem & rectam animi constitutionem. cuius hanc summam maximè esse dico, vt res omneis sensiles & caducas altissima mente calcemus, intelligibiles & æternas semper animo voluemus. Id enim demum est humani sacramenti intelligentiam tenere, quum animum celsum & sublimem in rerum humanarum æstimatione, demissum & supplicem in æterni boni postulatione seruamus. Hæc illa est humilitas, apud priscos posita ignominiæ loco, à

B Christo autem auctore manans: cuius propria est illa functio in animo, vt quisque optimè sese noscat: quod dictum antiquitas veritatis imprudens, auctori tamen deo consecrandum putauit. De hoc animi habitu cum innocentia coniuncto dici illud verissimè potest,

Euthymia

Nosse seipsum.

Ingreditúrque solo, & caput inter nubila condit.

Sperati porrò summi boni atque etiam promissi pignus hic nullum malus habere possumus, quàm illam euthymiam, donum haud dubiè diuinum, quo vitam illam cælestem quodammodo præsumunt quibus id diuinitus datum est: qui orbis est ex omnibus numeris humanæ felicitatis aptus, in

C sese semper vergens, id est in bona & sua & animi, non in externa pronus: aliud nec principium nec finem alium quærens in hoc sæculo quidem, quàm in sese diuinitus positum. Hæc est in vita humana summi boni medulla, quam veluti thesaurum in sacrario sapientiæ conditum, tot philosophorum classes omnem lapidem molientes (vt est in prouerbio) inuenire nequiuerunt. Existimabant enim non ex deo sed ex sese ita aptum sapientem esse, vt in eo planè situm esset an ipse talis esset. Nos autem ex sacris monumentis accepimus arbitrium tantum nostri iuris esse, rectam autem firmámque animi constitutionem muneris esse diuini, sed ita promiscui,

D vt nulli rectè atque ordine id petenti negetur. Huius summi boni formam habitúmque describens ille sapientum (vt ita dicam) Plato, in parabolis ita inquit, Beatus homo qui inuenit sapientiam. Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitiæ & gloria. Ex quibus verbis patet beatitudinem huius seculi in inuentione sapientiæ à prudentibus positam esse. nec immerito. Longitudo enim vitæ atque anni viuendi in dextera eius, & in sinistra eiusdem opulentia & gloria. Quibus verbis Solomon significauit sapientiam & bonorum æternorum conciliatricem esse, quam ipse vitam appellat: & eorum bonorum quibus hæc vita censetur, quæ in sinistra sapientiæ eiusdémque dei esse dicuntur, vt auctor est Aretha in Apocalypsim

Liberū arbitrium.

Summum bonum.

E hunc locum enarrans. Atenim hæc de sapientia in confesso sunt apud omneis qui se probatæ & veræ persuasionis tenaces videri volunt. quis enim negare audeat quæ oraculorum instar habent? Sed quę nos hodie studia literarum vocamus, nihil eò pertinent. Quid enim literis priscis cum studio sapientiæ, quæ à Christo genus ducit? Quare sapientiæ oracula in rem nostram vertere non possumus: quibus per Mæandros multiplices secularium scriptorum discendi curriculum auspicantibus, ad nullam vnquam metam labor euasurus est, ac ne ad legitimam quidem aliquam aut frugiferam

Anthypophora illis respondēs qui literarum seculariū studiā damnant, vt nihil ptinēs ad veram philosophiam.

ſcientiam peruenturus: quippe qui numeroſæ aut diſertæ orationis aucupio ſenſus omneis accommodãtes, in luto ſemper hæremus lectionis illecebroſæ & blandientis, ex eorum (vt arbitror) numero, quos grandiloquus ille vates Ezechiel cap.xxiii. Chaldæorum pigmentis & Babyloniorum lenociniis nimium captos eſſe teſtatur, earum rerum vſu animum polluiſſe vociferans, rebúſque diuinis commentandis atque animaduertendis ineptum reddidiſſe. Quo loco ego aſcenſores equorum appellatos ab eo eſſe ſuſpicor, qui eloquentiam vel metricam vel numeroſam atque oratoriam, figuríſque diſtinctam, nimiopere concupiſcunt, oratione proſa & pedeſtri non contenti ſenſa mentis & conceptus ſimpliciter indicare. Huic inertis ſegnitiæ patrocinio atque anthypophorę nunc vt obiter reſpondeam, ſymbolicum illum concionatorem excitabo, qui cap.vii. concionis ſuæ ita inquit: Luſtraui vniuerſa animo meo, vt ſcirem, & conſiderarem, & quærerẽ ſapientiam & rationem, & vt cognoſcerem impietatem ſtulti, & errorem imprudentium. vel vt græcè legitur, Circuiui ego & cor meum vt cognoſcerem & conſiderarem & quærerem ſapientiam & calculum, & vt cognoſcerem impii amentiam & moleſtiam, & erraticum circuitum. Dico igitur eos qui ad philoſophiam hodie ſtudium ſuum collaturi ſunt, ſapientius eſſe facturos, ſi non à rudimentis literarum ſtatim ad eam trãſierint, ſed velut guaui ac ſtrenui indagatores, per omnia omníſque diſciplinæ monumenta ſapientiam veſtigauerint: non vt ii ſolent hodie, qui ſapientiam quęſtui habere inſtituentes, temporis compendia ſequuntur doctrinæ diſpendio, quæ numeroſiſſima pars eſt ſtudentium in omni genere diſciplinæ. Vt enim aues in locum arduum ſubuolaturæ, non à ſolo protinus eum locum rectis lineis petunt, ſed volatu verticoſo eò commodius euadunt & facilius: ſic animus humanus ad contemplationem ſapientiæ melius per cochleam iuſtæ diſciplinæ ſcandere & intelligentius poteſt, quàm ſi protinus àb infimo genere doctrinæ ad ſummum genus diſcendi compendio euaderet, ſcanſilem diſciplinarum ſeriem tranſiliens. Hoc modo Solomon encyclopædię gyro luſtraſſe ſe omnia ingeniorum monumenta ſignificat, vt ego quidem interpretor: nóſque hortari videtur, vt per omnia philoſophiæ ſecularis & priſcæ dogmata, veſtigia ſapientiæ ſiqua ſunt (vt certè multa ſunt) colligere non grauemur, ac lucum ſaltúmque opacum & abſtruſum in quo ipſa ſtabulatur magiſtra, iuſta & perpeti indagine accuratáque cingamus. ſic fiet vt quum ad ſtudia ſanctiora & monumenta ſacroſancta peruenerimus, & velut ad cubile veritatis & ſapientiæ propius acceſſerimus, iacentem quidem illam, ſed inuolutam, certius agnoſcamus. Hac via & ratione cum & commodior eſt & certior ſapientiæ indagatio, tum verò quum ad ſpeculandam ipſam ex edito euaſeris, vberior eſt multo conſtantiórque contemplatio: nec tam facilè de gradu intelligentiæ & perſuaſionis certæ deiicietur, qui molli aſcenſu & anfractuoſo euaſerit, quàm is qui rectà per arduum aſſiliit vel arrepſit. Etenim per deum immortalem, quid aut præſtantius eſſe ad doctrinæ maieſtatem putamus, aut ad compertæ veritatis fiduciam firmius & ſtabilius, quàm quum

per

Marginal letters: F, G, H, I, K

Quonam modo philoſophi rationẽ ſtudiorũ inſtituere debeant.

Solomon Encyclopędiã nouit.

A per infima mediáque studia ad culmen speculaminum subuectus sis, nosse vel angustas porticus, in quibus Stoici sessitando & soritas aceruando ærumnosas contriuerunt ætates: vel excipulas amœnas ab illo versuto animarum aucupe in hortis concinnatas, in quibus Epicureorum animi omni abstersa religione, voluptate ad extremum vitæ deleniti sunt: vel erraticas & expatianteis ambulationes Peripateticorum, qui tantam vim disserendi in nugis consumpserunt: vel denique copiam vbertatémque dicendi in Academia illa à Platone nobilitata, odoranda tantum, non etiam tra- B ctanda aut propius aspicienda veritate profusam? vt nunc eos omittam qui nihil constituendo, & de omnibus addubitando, annos bonos perdiderũt, quasi in Labyrintho philosophiæ commentandum esse constituissent. Sed quandò harum rerum omnísque priscæ doctrinæ cognitio, vel oratione prosa vel metrica traditæ, sine Latinæ linguæ peritia comparari non potest, quæ etiam ipsa Græcæ linguæ adiunctione fit longè adminiculatior: hic discendi cursus certis mansionibus distinctus sit necesse est, quarum modum & rationem vel hominum propositum, vel ingenium, vel fortuna temperat. Quare qui hunc orbem doctrinæ quodam rectæ rationis cir- C cino ita circunscripserit, vt vel augere vel contrahere pro re nata, aut ingenii captu, aut vitæ denique instituendæ necessitate nouerit: is si intra eum orbem ita includat eloquentiam, vt per omneis eius partes æqualiter fusam teneat, quasi in corpore sanguinem: is demum mihi videbitur ad sapientiam inuestigandam vberrimum quoddam viaticum atque etiam amplissimum attulisse. Neque nunc de eloquentia illa mirifica loquor rerum omnium tractandarum arbitra, quam fusiorem esse ampliorémque volunt quàm vt vlla circuncurrente linea præstitui aut definiri possit. Hoc ego instrumentum philosophiæ ex opibus (vt ita dicam) Chaldæorum atque D Aegyptiorum coactum, præstantius esse arbitror ad vitam hanc etiam per voluptatem (honestam quidem & probabilem) transigendam, quàm diuitiarum cumulos quálibet opulentos, non Stoicis ipsos a confectariis, sed aulicis (vt nouimus) auctariis acernatos: adde etiam (si placet) & ad futuram vitam per gloriam illam adipiscendam: quæ mortuorum apud posteros memoriam in perpetuum renouat, cum in manibus hominum libri eorum semper versentur viuantq́; id est ingeniorum morúmque simulacra tempore non peritura. Contrà autem diuitiæ etiam Persicarum aut Lydiarum æmulæ, quum in vita vel auaris anxiam solicitudinem, vel profusis E ignominiam, liberalibus etiam interdum stultitiam ab assentatoribus pariant: quid post mortem conferunt, nisi si (quod rarum est) in pias largitiones erogationésque misericordiæ exhauriantur? Omnium (vt opinor) diuitũ, Crœsi & Midæ nomina multo decantatissima fuerũt: at ille calamitate & summo atque ignominioso vitæ discrimine magis quàm diuitiis inclaruit: hic auribus asininis non aureis insignibus innotuit. Ex eo enim in

Sectæ philosophorũ

Encyclopædia.

Eloquentia.

a Confectaria sunt argumenta Stoicorũ, quasi perfecta, efficacitérque conclusa, vt vult Nonius: quanquã & cõsectaria nõmin° probabiliter dici possunt, à consecutione & serie partium argumenti deinceps illatarum. Argumentatio est captiosa minutatim gradatimque id quod vult efficiens per interrogationes: quare à Græcis sorites quasi acerualis vel coaceruata dicitur: ad quod hic auctor alludit in verbo aceruatos.

prouerbium venit, quòd multos [a] otacuſtas, id eſt auricularios & emiſſarios haberet, rumorum captatores, & ſermonum delatores, cuiuſmodi habere ſolent principes mali qui ſtimulante conſcientia ſecuri eſſe nequeunt. Pythius Bithynius longè ditiſſimus hominum priuatorum fuiſſe memoratur, de quo ſuperius diximus: is tamen munificẽtia inuſitata magis quàm opibus celebratus eſt, qui platanum auream vitémque illam inſignem Dario Regi donauit: Xerxis copias, id eſt ſupra decies centena millia hominum epulo ſuſcepit, & inſuper frumentum & ſtipendium exercitui quinque menſium pollicitus eſt, vt maximo ex quinque filiis vacationem militiæ impetraret. Ob quam poſtulationem à Xerxe indignante hac pœna barbarica mulctatus eſt, filium vt ſuum occiſum in duas partes diſſectum aſpiceret, cum inter ambas corporis partes ab vtraque viæ parte diſiectas exercitus pertranſiret: qua calamitate maximè Pythius fortaſſe nobilitatus eſt. Quî igitur fieri poteſt vt diuitiæ felices in hac vita poſſeſſores ſui faciant, aut nobiles in poſterum? Mihi quidem diuitiæ nihil aliud quàm tragicum [b] choragium videntur eſſe, ad vſum temporariæ ſcenæ à fortuna accommodatum. Quid enim eſſe dicas aliud vitam adminiſtratiuam, & in publico rerum actu poſitam, quàm ſcenam quandam hominum perſonatorum, operam ſuam & induſtriam populo oſtentantium, ludos (vt ita dicam) edente diuina prouidentia? Hoc igitur choragio, [c] ſi rectè atque ordine actum quiſque ſuum peragant. Sin ſecus eueniat, futurum eſſe dico vt malè ac damnoſè cum eis fortuna egiſſe videatur, quæ vt choragus temerarius & præpoſterus, eam ipſis perſonam impoſuit, vel impegit potius, cui ferendæ non erant. Eorum igitur qui honeſtiores perſonas gerunt, cum plurimos in actu ſuo conturbare videamus (vt appoſito verbo vtar) eorum tandem errata nedum reliquamenta præſtent neceſſe eſt ii velut fortunæ ac temeritatis [d] miniſtri, qui nulla publicæ charitatis ratione ducti, quum eos promouerent, [e] fide ſua etiam ipſos eſſe iuſſerunt. Sic enim fert ratio ſupremi ac [f] poſthumi ratiocinii, etiam ſi iure moribus conſtituto fide eorum eſſe non ſolent apud homines. Tandem autem appello non ſeculum vnum & alterum, ſed luſtrum vnum fortaſſe aut ſummum tria. Vita enim in potentatu diuturna eſſe non ſolet. Tandem igitur ratio cuiuſque functionis & actus à Chriſto ſummo diuinitatis (vt ita dicam) inſtitore, & generis humani creditore atque etiam fœneratore centeſimario repoſcetur. Etiam ſi Galliæ moribus (proh miſera populi conditio) omnia atriẽſium errata, conturbamenta, reliqua, atque ſecus admiſſa, & quæcunque promi condi præmordent, ſuffurantur, compilant & interuertunt, [g] mediaſtini luunt. Nam quum ſint ipſi ad omnia mandata non modò expoſiti, ſed etiam dicto audientes, quicquid actores vel vicarii, promi vel ſupprimi non modò delirarint vel conturbarint, ſed etiam quicquid acciderint, circunciderint, ſuppilauerint, tametſi reſpublica ab ipſis actoribus

a Otacuſtas) Crœſus & Midas otacuſtæ.

Pythius Bithynius.

Diuitias eleuat.

b Choragiũ inſtrumẽtum eſt ſcenicis neceſſarium. hic ꝓ bonis fortuitis accipitur metaphoricè, cũ fortuna ꝓ chorago. i. ſuppeditatore chori intelligatur.

c Hic figura eſt q̃ Anantapodotõ dicitur, oratio vno mẽbro defecta, ſed aliqd ſubintelligendum reliquit, vel ornamenti gratia, vel emphaſeos.

d De magiſtratib⁹, & iis qui indignos promouent.

e Fide mea eſſe iubeo, id eſt ſponſor eius fio. verbum eſt Iuriſconſultorum priſcorum.

f Poſthumæ rationes ſunt quæ poſt mortem redduntur in ratiocinio diuino.

g Mediaſtini ſerui ſunt quibus viliora miniſteria per atrienſes & actores imperantur, vt plebs pullata in Francia.

A bus idoneis & locupletibus suum seruare possit, tamen præstare solent. Et si peculium non habent(o morem iniquissimum) [a] nexum statim ineunt. sic magnis reis apud nos licet [b] ob noxam plebẽ dedere, & aliis super alias pecuniis imperatis succidaneam culpæ suæ subdere. Expeditius enim id esse visum est, quàm aut reos istos cothurnatos, aut eorum fortunas pignerari: qui si crimen fateri aut culpã agnoscere cogerentur, sacra vtique [c] opertanea in vulgus efferrẽtur, quibus nemo non initiatus esse solet eorum qui nutu oculi summa queque circũagunt, quique linguis fauere norunt in ar-
B ticulo, aut diris obstrepere iis quibus collibuit. Quæ causa fuit vt nonnulli aliquando inter reos recepti, patronos potentes inuenerint, à quibus impendenti supplicio & penè præsenti erepti, [d] quæsitores etiam ipsos subindè fortunis euerterunt. O magnam, o beatam, o memorabilem gloriam illius [e] Briarei, qui non modò legibus reos, & populi votis, sed etiã Ioui & summæ curię raptim potuit excutere. Ob id(credo) facinus rectè manes eius cõditos existimare debemus. Is ille fuit cui nullum vnquam fortuna præter summum & vltimum obsequium negauit, quem Quæstorum ærarii natio vt deum [f] Aesculanum summa veneratione coluit. Eius enim præsentis-
C simo numine seruati sunt non pridem mancipes argentariam factitantium, quum ob repentinas quorundã diuitias opulentissima factio inuidia summa flagraret. Vt autem luculentius potentiæ suæ specimen ederet, reis primùm ampliatis, mox codicillos veniales nouo exemplo inuito ac frementi principi extudisse dicitur, atque ita formulam temperasse, vt nec deprehensi rei crimen agnoscere cogerentur, & iudices rei compertæ & conuictę, summi illius Curionis amicos, inter reos in posterum recipere vetarentur. [g] Quo velut euerriculo omnium delationum atque animaduersionũ, tantam impunitatis fiduciam feroci hominum generi instaurauit, vt legi-
D bus hodie non teneri ea factio existimetur, cui princeps omnia concredidit, vt pro qua sponsor semel & probitatis expromissor interuenit petasatus ille Curio. Iure igitur moribus nostris constituto, nõ modò magnis reis sed etiã sceleratissimis licet [h] sordes suas in caput populi & in oculos ordinum excutere, atque eo amplius feras in plebem immittere, si earum fremitum in cauea sustinere nequeant: quo nullum vnquam atrocius scelus Nero dicitur excogitasse, nec tamen peregisse. Quid enim est aliud feras in plebem immittere, quàm [i] Volones profligatissimos, nullo stipendio sed fide tantum auctoratos, per rura palanteis, bacchanteis, grassanteis, plebecu-
E lam tributis exhaustam obterenteis, circumagere? nisi verò eos circũagere non videntur, qui stipẽdio fraudatis(o scelus ter capitale) liberũ permittunt diripiendi arbitrium. At verò iure [k] perpetui edicti, quo edicto ad summũ tribunal propediem ius dicetur, noxa caput sequetur. certè ordinũ ductores

a Nexũ ineunt plebeij si indictum tributum nõ soluerint. i. in carcerẽ cõijciũtur.
b Ob noxam dedere, iuris verbum est: vt noxæ dedere, quod idem est.
c Opertanea sacra procul ab oculis populi fiebãt, nõ in aperto vt alia sacrificia.
d Quæsitores sunt illi qui criminalibus iudicijs p̃sunt, quasi inquirendi criminis p̃sides.
e Briareus aulicorũ. Briareus ẽ gigas qui Hecatonchir à centũ manib⁹ dictus est, habens capita quinquaginta, quasi tantũ viribus pollẽsquãtũ alij quinquaginta, vt auctor ẽ Homerus.
f Aesculanus de⁹ & Argẽtinus dicti sunt æris & argenti. i. locupletandorũ hominũ potestatem habentes.
g Quo velut euer.) Euerriculũ (inquit Cicero) omniũ malitiarum iudicium de dolo malo. Quo exemplo hic euerriculum delationum dictum.
h Sordes dicuntur status reorum. antiqui enim rei criminum facti sordidam vestem induebant quoad absoluerentur. alludit igitur hic ad ambiguam sordiũ significationem.
i Volones sunt milites voluntarij, quos vulgo fortunipetas vocant, nullo stipendio certo militantes.
k Perpetuum edictum lex diuina & immutabilis in eos qui indignos promouent.

qui causas rerum male gestarum haud ita pridem dederunt, non modò addicti fortasse, sed etiam vincti dabuntur stygiis lictoribus, Gordiiq́ nodo constricti, id est eo scelere quod ante diem extremum soluendum non curauerint. Hi sunt enim ipsi qui noxam luculentã nocuisse noscuntur, quos nunc plebis suspirantis miserescere non subit. qui, si leges valerent in aulicos, actus vtique eorum quos potentiæ suæ ampliandæ præficiunt institores, aut quos transuersi ipsi acti propinquitatis amore promouent, noxis omnibus solutos liberosq́ præstare cogerentur. Nunc quum impune id faciunt, potentiæ suæ blandiuntur, nec quantũuis in rebus secularibus consi- G derati, videre hoc mentis oculis hebetibus & noctuinis queunt, versuram se facere ingenti dispendio. Deus enim fortunatis hilaritatem sæpe, consceleratis & impiis impunitatem sæpissime fœneratur. Hoc est cur gaudeant, cur felicitate & potentia sua fruantur maximi curiones Franciæ, quamobrem sese sortemq́ suam illam splendidam admirentur, & nos ciuili iure viuenteis, atque in ordinem redactos, ex edito ipsi loco & legibus inaccesso despiciant. Quidni enim sibi placeant, quibus diuinitus datum est vt boni iuxtà ac mali meriti homines quos visum sit, in illas [a] Macarõ insulas euocent quasi in coloniam suam, quas ipsi beatorum putant sedem esse perpe- H tuam? Insulas istas ego actus primarum & secundarum partium in rerum publicarum administratione esse censeo, in salo & iactatione ambitionis & cupiditatis sitas. Hac enim ratione tãtum hominum beatores esse possunt, vt Fauonio inconsulti fauoris quos velint vel homines vel familias ex obscuris natalibus in locum illustrem sinuatis velis prouehant: contraq́ quos oderint, aut qui eorum placitis & institutis incõmodi esse videantur, aquilone quodam transuerso procul ab emporio honorum disiiciant, aut omni aura efferentis sese famæ suppressa, in vadis destitutos consenescere sinant: & verò si maior aliqua eos transuersos egerit offensio, insigni aliquo I naufragio fortunis omnibus vt euertant. Dictata sunt ista aulicæ iurisprudentiæ, quam curia illa profitetur, non [b] summo iure, non ex æquo & bono iudicans, sed [c] iure moribus illis constituto, atq́ ciuili aduerso ex diametro: cuius tamen interpretes sunt maximi curiones & coryphæi, ad quorum mores & placita aulici quidam [d] recocti iuris illius consultissimi responsa sua temperãt. Huius curiæ illud esse institutum dicitur, vt de rebus omnibus sacris, profanis, bellicis ac pacatis referatur, de paucis ex cõsilii sententia statuatur: vt in [e] maximorum curionum non modò sententiam, sed etiam nutum ac voluntatem eatur: nec pedibus tantum transeatur, vt olim K fieri solebat in Romano Senatu, sed & manibus & vultu assensioni atque etiã assentationi scitè asseruiatur. Illud sanè memorabile post aliquot hosce annos contigisse dicunt, vt quum ferè omnia decreta per discessionem facta sint de rebus quidem arduis, nullum tamẽ per dissensionem aut diuisionem sententiarum factum sit. vsqueadeo vel pedarii in sententiam principũ transilire didicerunt, vel ipsi potius sententiarum principes censendi ansam consultis præciderunt. Quo minus miremur tam claros exitus rerum nostrarum extitisse, quas in superos & mortales mirificè suscepimus. Superi boni,

[a] Macarõ id est beatorũ insulę (alludit autẽ ad Elysios campos) in q̃s aĩas boni meriti antiqui trãsire existimabant, & beatorũ insulas esse dicebant, vt auctor ẽ Seruius.

[b] Sũmum ius est ius diuinum. summũ ius etiã est ius strictũ. hic autẽ allusio est ad vtrunq́ significatũ.

[c] Ius aulæ morib[us] constitutũ.

[d] Recoctos aulicos vocat in aula veteratores & cõsummatos. verbũ est Horatianum.

[e] In auctores cõcilij Gallici.

A boni, quàm erit illustre, quàm splendidum, quàm memorabile ad posteritatis opinionem, rebus bene consultis à quibusdam qui sese vtriusque vertices iuris existimari volebant, factum esse, vt liberi parentem, inofficiosum quidem, sed parentem tamen, & gens pietatis amantissima, summam arcē sedemq; religionis inuaderent! ob idque piaculum maiestatem clarissimæ prouinciæ, pristinosq; spiritus, subitò dei numine decidisse, vt Galli absterſa præsentis animi crista, lepores esse sibi galeati viderentur, plusq; in calcaribus spei quàm in ensibus ponerēt! Equidem haud libens summum in re-

B rum administratione locum mereri velim, si tantum ipse munus quoquo modo obire possim, vt simile aliquod dedecus aut portētum auspiciis meis accidisse aliquando proderetur. Præstare enim arbitror nomen viri probi & honesti memoriæ prorsus eximi, quàm malè & incommodè posteris innotescere. En propter quod ciuilis vitæ tranquillitatem, studiorum amœnitatem, & denique vitæ æternæ cōtemplationem posthabere debeas, vt in oculis vel auribus vniuis prouinciæ, per [a] theatrum aulicum, cum strepitu comitū clientūq; transuehare, aduersis sæpissime [b] cuneis, gradibus, & orchestra. tametsi vt maximè secundo populo te ostentes, tamen si transeun-

[a] De conditione in aula præpotētium.

[b] Per cuneos populus, p gradus equites, per orchestrū Senatus intelligendus.

C tis gloriæ speciēs celeritatem, hoc quidnam est aliud, quàm veluti plausum inanem per transennam mereri? Nam vt illud mittam, quòd grandi plerūque ætate, quòd versatili scena, quòd lubrico ac præcipiti ferè proscenio prodeunt, certè quum alii actores recenti gratia flagrantes subiciunt, necesse est exacti veteres vt facessant in cuneos aut in ordines, aut inter theatricū ministerium turpiter vt subseruiant. At istis de cælo sic deturbatis, confestim tartarus ipse bis patet in præceps tantum, tenditq; sub vmbras,

Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.

Etenim quum latinè loquentium consuetudo eos olim [c] in cœlo esse di-

D ceret, qui omnium ore celebrarentur præ potentia, vel rerum egregiè gestarum gloria: ego quidem tragicos istos reges & temporarios, quum ex flagrantissimæ gratiæ præcipitio deciderunt, in tantum frigus delabi video, vt penè exemptos ex memoria credas, è numerisq; expunctos hominum nominatorum. Ita fit vt in tartarum rigentissimum ruisse videātur, cum ii qui nullo iam famæ plausu excipiuntur, latinè frigere dicantur. Quanta est autem eorum sublimitas, quanta eorum admiratio, quantusq; omnium suspectus, quum velut fortuna succollante tolluntur: altero tanto maior est deorsum altitudo, quū ab eadem ipsa destituti, insultātium oculorum conie-

[c] In cælo esse, id est omniū ore in aula celebrari.

Frigere in aula.

E ctu (sic enim euenire iis assolet) velut quodam fascino exarescere videntur. Tot enim miseros homines oculorum radiis lancinari necesse est, quot in hominum ipsi aspectus obuiam incurrerint, dum quisq; ob præteritam obseruantiam non liberam sed obnoxiam, pœnas sibi deberi insolētiæ putat. Sed fateamur sanè, vt sunt humana, eos esse felices: tantummodo hoc exigamus, vt actus ipsi suos rectè ac decorè peragant, & quisque eorum videat quid sui sit muneris, quam personam sustineat, quantum ab ea oneretur. Nunc autem cum ita mores inclinatos esse videamus, partim vt ambitio & cupiditas, partim dissoluta disciplina grauitatem & honestatem è medio

ſuſtulerint,quis eos felices exiſtimare poſſit? Nam quomodo non miſer eſt F
ſe poteſt,qui [a] in cothurno vel prætexta vel comitis perſonam vel ſuppa-
raſitantis induit,vt latus cingere maximi curionis, & officioſus eſſe poten-
tibus videatur? At hoc factitari ab ornatiſſimo quoque videmus, vt qui id
non faciat,is aut abſurdè verecundus eſſe,aut refractarius,aut aduerſis pla-
citis prouidentiæ natus exiſtimetur. [b] Quid qui in pontificio cultu,& ſa-
croſanctæ dignationis habitu ſcurrileis actus imitantur, & velut in tragico
amictu [c] mimos & planipedes actitant? (nam id ita vſitatũ eſt,vt qui paulo
modeſtiores ſunt,& decori retinentes,ii & aliis inuiſi ſint, & magnam lau- G
dem à nobis hac vna virtute mereantur) num etiam illos felices eſſe dice-
mus? Neq; verò alienam ipſi perſonam, ab illoq; ſuo faſtigio abhorrentem
libentes & cupidi induunt, & eos ſortis ſuæ ornatuſq; non pudet: neque
non eos ſortis ſuæ aut pœnitet aut pudet, & non ſunt planè miſeri. Et hi
ſunt, quos hodie propemodum ſolos diuites eſſe diximus. Ita patet quid
ſequatur,ſi paulo argutiores eſſe pergamus. [d] Linguis enim fauere neceſſe
eſt cum ad ſacroſanctos ventũ eſt. Quare multo mihi fortunatius eſſe eorũ
inſtitutum videtur, qui [e] literis ſe totos, quàm qui opibus dederunt com-
parandis,duntaxat quibus Solomonis voti liceat eſſe compotes, vt nec ma H
leſuada egeſtate euſque vrgeantur, quò ſecus de virtute atque honeſtate
iudicent: nec rurſus diuitiis redundantibus in cogitationes vaneſcant erra-
ticas aut impias. Nam quum literarum peritia ad oblectationem frui, &
vitæ per virtutem ac decus agendæ tanquam inſtrumento vti ſolent : tum
eo amplius poſt huius vitæ curſum memoriam ſui in æuum prorogare hac
eadem facultate poſſunt. Quanquam hæc fortaſſe naucifacienda ducerem,
niſi etiam præſtantis doctrinæ adminiculis vti bonos & graueis viros ita
exiſtimarem,vt contra temerarios caſus celſi ſemper & recti eſſe pergerent,
& aduerſus fortunæ infeſtioris impetus animo præſentiore confirmaren- I
tur,ſicut ad humanas iniquitates eoſdem ita ſe compoſitos collectoſq; te-
nere par eſt,vt quicquid obuenerit,velut decretum prouidentiæ æqui bo-
ni faciant. [f] Eſt autem is tenor ſtudiorum mea ſententia tenẽdus, vt à car-
ceribus diſcendi per ſpatioſum illud ſtadium diſciplinarum quæ liberales
dicuntur,ad metam ſecularium literarum perueniant, & in flexu ne com-
mittant,vt aut acquieſcendum eſſe, aut diutius hærendum putent, ſed quò
curriculum totum peragãt,rurſus à meta ad carceres & ad emiſſarium,de-
nuo aliud ſpatium non currant,ſed ingrediantur & incedant : quod pronũ
iam ipſum eſt,& ſpei bonæ plenum,ſalubriſq; voluptatis.etenim cum in eo K
eſt ſpatio exhauſti iam laboris orbicularis fructus præſentarius, quum ve-
lut [g] indagine cinctam veritatem tenebunt, tum etiam multo maius præ-
mium futurum æternúmque ſperatur. Eſt enim ea demum vera ratio phi-
loſophandi,non fallacem ſtudiorum amœnitatem, non inane nomen bea-
titudinis perſequens,ſed recta & honeſta via veram & ſolidam gloriã haud
inauſpicatò peteſſens. Hanc viam quærendæ doctrinæ ſummum illud par
amicitiæ

a In cothurno, id eſt in tragica perſona,omnia grauia ac ſublimia decẽt.cothurn⁹ hic ꝓ primaria dignitate ponit. ſemper enĩ perſtat in ea metaphora quã initio ſuſcepit perſequẽdam de choragio & ſcena loquẽs.

b De aulicis antiſtitibus qui decorũ dignitatis nõ ſeruant.

c Mimi & planipedes genera ſũt comœdiarũ in quib⁹ perſonæ viles,& act⁹ ipſi Idecori ſunt, & ſcurriliter laſciui.

d Linguis fauere eſt ſilentiũ tenere.

e De his q ſe totos ſtudiis literarum dederunt.

f Quis tenor ſtudiorũ tenendus ſit.

g Indagine cinctæ feræ dicuntur quę intra ſeriem arrectarũ plagarum incluſę ſũt. alludit autem ad indagationem veritatis per veſtigia Chriſti,& monumenta ſacrorum ſcriptorum.

A amicitiæ Gregorius & Basilius Græci, & eorum ætati suppares Hieronymus & Augustinus cũ tenuissent, & ante eos omnes Cyprianus & Lactantius, & deinde Hilarius, aliiq; multi antesignani partium Christianarũ, maiorumq; gentium theologi, quorum hodie responsis ad interpretationem diuini iuris vtimur, ad extremum iudicio iam solido ad sacrosanctum ipsi studium sapientiæ, quasi ad buleæ Themidis oracula venerunt, quam consiliatricem latinè appellare possumus. Scire enim auebant homines ingeniosi quo modo viam inire possent ad propositum finem, quasi in patriam B ferentem, quam ciuitatem amplissimam esse constat nomine Vranopolin, superis hominibusq; communem, duntaxat qui nihil in se impiè aut perfidè admiserint. In ea porrò regiam esse sapientiæ, quam prouidentiam antiqui Latini, vt Græci pronœam vocitare voluerunt: in qua numeris omnibus scientiæ atque intelligentię beatissimę animi humani simul cum omni ministerio & stipatu diuinitatis fruuntur, cum ordinibus illis scilicet cælestibus inenarrabili ratione descriptis. Hos Esaias prophetiæ decus, argentũ & aurum suum ad Christi obsequium cultumq; testatur attulisse: quo verbo tum rerum intelligẽtiam nullo errore concretam, sed ad puritatem ex- C coctam, tum eloquentiæ nitorẽ splendoremq; significat. Has enim illi prisci opulentas facultates in scribendis eloquendisq; rerum diuinarum enarrationibus consumpserunt. Verùm hoc iis probare nõ possumus, qui ignorantiæ patrocinantes, eloquentiam vt curiosam, à sacrisq; studiis alienã, recusant, ob id semper inuisam inertiæ, quòd forulis omnibus antiquæ bibliothecæ excutiendis, ac diu multumq; discendo, nullum ad quæstum ab ingenuis comparatur. At nos philosophiam argẽtea supellectili sacris operantem, augustius & amplius sapientiæ litare contendimus, quàm si samiis aut plumbeis sacra libamina auspicetur & peregerit. Quis enim in sacris, fi- D ctilibus vasis aut stanneis vsus est, quum idem ipse argẽteo instrumento nõ careret? Illud verò rursus summopere videndum, ne quod sanctuario domini vsui esse potest, id in simulacra impietatis conflectur, aut in vsus voluptatis, aut alioqui ne inquinetur. Quocirca ego miserabilem eorũ esse sortẽ contenderim, qui quum magnam iam partem laboris exantlauerint, vel in flexu acquiescunt, vt diximus, quasi pensum encyclopædię confecerint: vel diutius adhærescunt in humanioribus, literis animo iam senescente, nimio vtique venustatis eloquentiæ, ac leporis amore capti & irretiti, eorum planè similes, qui apud Homerum in diuerticulo viæ ad patriam ferentis, aut E Lotophagorũ sodalitate, aut Sirenum cantu deleniti, patrię meminisse nõ possunt. Nam quid est aliud socios nauim in patriam tendentem egressos, Vlyxis in patriam festinantis, & viæ peragendæ semper instantis, reminisci noluisse, quàm in vita huius seculi voluptatem illectricem saluti prætulisse? Vlyxes autem nobis quidam fuerunt, ii quos ante diximus, orthodoxæ persuasionis, id est collimantis philosophiæ vindices, non palliati illi quidẽ Vlyxes, sed pastophori, qui multa & varia eruditione, vt temporibus quisq; suis, imbuti, quum omnia penè genera philosophandi partim pererrassent, partim præteriissent, salutem suam tandem anxiè sociorúmque perquire-

Basilius & Nazianzenus & alij Christiana rũ partium antesignani.

Bulea Themis.

Vranopolis, cælestis ciuitas interpretat.

Prouidẽtia eadẽ & sapiẽtia dicitur quã Græci pronœam & sophiã appellauerunt.

Eloquẽtia ignaris tũ inuisa.

Samijs vasis non litandum.

Ad Lotophagos hę rere.

Vlyxes.

Pastophori sunt sacerdotes sacris gestaminibus induti.

bant:quæ nihil eſt aliud quàm aditus in patriam. Talis enim ſtatim Vlyxes F
ille decantatus deſcribitur à poeta. Atque vt ille vir heroici ſpiritus, & po-
Polytrop°. lytropus ab eodem Homero dictus,id eſt multifaria ingenii dote, multipli
ci morum cognitione, verſatiliq; ſolertia præditus, inferos adiiſſe dicitur:
ſic qui in cœlum mente ſcandere,ad plenamq; contemplationem diuina-
rum rerum euadere cogitat, commodius mihi facturus eſſe videtur ſi ve-
nienteis annos in rerum humanarum intelligentia bona ex parte contriue-
rit,& maturo iam ſacris diſciplinis ingenio, ad veram philoſophiam ſe cũ
omni commentandi apparatu contulerit. Quod mihi perinde eſſe videtur, G
atque ſi quis ex Floralium ſpectaculo ad Eleuſinia myſteria transeat,& ve-
luti immigret. Quicquid enim à vetuſtate ſacrorum noſtrorum exorte di-
ſcimus,id ego prægredientem ac præcurrentem diſciplinam eſſe iudico,ad
veram & theologicam philoſophiam nos deducentem. Et eam ob rem à
Propędeumata. Græcis propędeumata dicta, id eſt ea documenta quæ præſciſcere nos o-
portet priuſquam accedamus ad rerum grandiorum arcanarumq; cogni-
tionem. Hoc porrò labore exhauſto, velut cõfecto ſex dierum labore, tum
Lectio ſacroſancta. demum ſabbatiſmum domino dicare moribus Chriſtianis conuenit,& ſan
ctuarium ſapientiæ iam feriatos adire. Ibi videre eſt hiſtoriam mirificam, H
euentus varios, carmina pluſquam heroica & cothurnata, conciones pa-
negyricas,orationem figuratam ac verſicolorem, tropis diſtinctam,& for-
mis ſentẽtiarum,omninóque locutionem humano captu auguſtiorem at-
que ſublimiorẽ. Adde ſymbola Pythagoricis multo argutiora,dicteria ſen-
tentioſa ª ſcotinis inuolucris ſenſuum implicata, vt profanas aures fu-
giant,ambageſq; omne genus multipliciter inuolutas. Quid dicam omnem
rerum naturam non humano ſed diuino ingenio indicatam & apertam?
omneis hominum mores,omneis ſenſus humanos brutoſq; explicitos? res
omnino capaces præſtantiſſimarum mentium,dignaſq; quibus non modò I
toto(vt dicitur)pectore incumbere,ſed etiam quibus illiqueſcere toto cor-
pore atque intabeſcere debeamus. Huius vltimæ & ſummæ commẽtatio-
nis maieſtati,poëtica & oratoria oratio, copiaq; omnis diſſerẽdi, eloquen-
diq; ratio,concedat neceſſe eſt, vt humani captus altitudo ingenii ᵇ faſces
diuinis ſummittat monumẽtis & oraculis. Et quidem ita ſe feciſſe vir ſum-
mæ doctrinæ Gregorius Nazianzenus clara voce teſtatur: cuius auctoris
exemplum imitari percupidè debemus, ne literarum cognitione ſeculariũ
quaſi bacillo arundineo nixi, in veritatis cognitione & viæ philoſophicæ
progreſſu grauiter cõcidamus. Sed citetur teſtimonium locupletiſſimi au- K
ctoris veritatis,& in literis ſecularibus in primis eruditi: qui velut in literis
diu multumq; negociatus & feliciter, inuento tandem vnione, & ſummi
boni teſſera, peragrandi finem facere conſtituit, eumq; liceri fluxarum re-
rum contemptu,atque in eo vno poſtea acquieſcere. Sic autem ille ait,

Μοῦνον ἐμοὶ φίλον ἔσκε λόγων κλέος, ὃν συνάγειρα
Ἀντολίη δύσις τε καὶ Ἑλλάδος εὖχος Ἀθῆναι.
Τοῖς ἔπι πόλλ' ἐμόγησα πολὺν χρόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
Πρηνέας ἐν δαπέδῳ Χριστοῦ προπάροιθεν ἔθηκα.

ª Scotina ſcripta, Heracliti dicta ſunt, quaſi tenebroſa, & intellectu difficillima Huiuſmodi autẽ ſunt ꝓphetarũ oracula,& Solomonis ſymbola magna ex parte. Symbola autẽ ſunt dicta myſtica.

Memorabilis loc°

ᵇ Minores magiſtratus Romę maiorib° obuiã procedentes, faſces ſuos ſummittebant.

Gregori° Nazianzenus.

Εἴξαντας

A Εἴξαντες μεγάλοιο θεοῦ λόγῳ, ὅς ῥα κελεύει
πάντα φρενὸς βροτέης στρεπτὸν πολυειδέα μῦθον.

Sola fuit cordi nobis facundia,quantam
Orbis eoa manus simul,occiduúsque coegit
Tractus,& illustres Græcorum gloria Athenæ:
Sed simul ac tandem multo peperisse labore
Contigit,ante pedes Christi afflictam ipse reliqui.
Cedit enim summi sermoni numinis omne
B Humanæ mentis varium ac versatile verbum.

Quibus verbis intelligimus virum illum summo ingenio præditum, summè studio literarum deditum, multam ac diuturnam operam eloquentiæ & poëticæ dedisse: ad quarum rerum amorem tota mente ferebatur: sed quum tandem venisset ad studium sacræ philosophiæ, & sacramentum salutis humanæ intelligere cœpisset,cuius fuit vnus Christus interpres & antistes,illico ipsum illa omnia literarum ornamenta in conspectum domini abiecisse,videlicet agnoscenté & animaduertentem,quicquid in literis gręcę philosophiæ ac philologiæ vidisset,longè id abesse à diuinis oraculis,at-C que à sermone ipsius diuinæ sapiẽtiæ. Sacra enim scripta omnem haud dubiè elocutionem mentis humanæ vincere intellexit,quálibétque figuris distinctam orationem, ac multiplici eloquio elaboratam, tamen præ diuini sermonis vi ac fulgore obscurari atque elanguescere. Ego quidem certè in ea sum opinione,vt existimem tropos oratorios multo sublimiores efficacioresq́; in sacra lectione inueniri,quàm in priscorum Græcorum Latinorúmve monumentis:posseq́; oratoriam phrasim fieri ea lectione multo locupletiorem. Sed id persuaderi iis vix potest, qui humanorum scriptorum lepôre ac suauitate capti,horridi statim & refractarii styli lectione deterren-D tur. Neque verò concinnitatem eloquentiæ in sacrosanctis libris requirere, sed vim sublimitatémque sententiarum consectari debemus: etiamsi haustos inde sensus,in scripta venustiora transferre, & pigmentis externis reddere floridiores,nec ius nec fas prohibet. Præstantissimæ enim gemmæ, argento potius crassiusculo quàm auro includuntur obryzo, ne thecæ nitentis aspectus,quoquo modo pertinere aut accedere ad æstimationé tam preciosæ rei videatur. Et alioqui deus arcere profanos voluit ab oraculis suis, qui orationis pigmenta,& elegantiæ lenocinia,non sensus arcani & mystici nucleum eliciendum putant. Hic autem existit illa Theophrasti querela
E de breuitate vitæ,quæ velut in tyrocinio philosophiæ sanctioris flagrantes animos destituit. Iamprimum Talthybius ille cœlestis Esaias præconio vrbano & eleganti,ac figuris illuminato,aduentantis sapientiæ & veritatis sacramentum vociferans, sacrisq́;(vt ita dicam)leporibus diuinisque salibus conditus & iucũdus,à quo tandem satis explicari per totam vitam potest? Hunc sequitur(vt ita appellem)Idæus, Troiæ captiuitatem fatidico pręconio atque lamentabili municipibus suis pronuncians: cuius explicatio mirificam quandam enarrationem commẽtationémque poscit. Hos duos sequitur numerosa turba vatum (quos salutigeros propriè appellare possu-

De sacrosanctis scriptis.

Quare verborũ phucũ respuãt res sacræ.

Esaias.

Hieremias

mus)res cœlestes entheis rapsodiis effata humano captu omnino maiori- F
bus. Horum enim vocibus altiloquis quidem & canoris, sed parum in hoc
mundi strepitu exauditis, humanæ conditionis sacramentum prouidentia
in omne æuum deprædicauit. In vniuersum autem sacros illos vates camœ

Quid sit per Satyrã dicere, ex Festo intelligi potest.

nas quasdam altiores esse dixerim, arcana cælestia per satyram cantitantes,
corúmque vaticinia eodem pertinentia, citharam quandam augustam esse
& cælestem, paracleti plectro varios in modos numerósque pulsatam, cu-
ius psalmata percipere eorum est demum, qui aures à cantu profano feria-
tas, quod rarum est, sacrisq; carminibus initiatas habent atque dicatas. Iam G

Solomon trismegistus.

verò ipse trismegistus (sic Solomonem voco) antistes sapientiæ, germanæq;
philosophiæ parens, nonne tribus libris cum eo qui sapientia Solomonis
inscribitur, omnia philosophiæ placita figuratè complexus est? Ita philo-
sophum ab incunabulis instituens, vt affectibus ad obsequiũ redactis, men-
tem tandem in arce Mineruæ, & in ipsius (vt ita dicam) contubernio sapien
tiæ iam sese indulgentis benignius collocet. Id est autem summum bonũ,
quod annos plus mille humana philosophia omnibus indagãs naturæ ve-
stigiis, non antè, quàm sese indicante sapientia & prodente, inuenire potuit.
Sed parentem eius penè omisi lyricum illum vatem omni quamlibet he- H
roico vate longè sublimiorem: cuius poëmata humanarum diuinarumq;
rerum descriptione argumentosa, ipsum (vt ita dicam) Mercurium inter-

Mercurius est Christus.

pretem postulant: quem ego Christum interuentorem diuinæ atque hu-
manæ naturę propriè esse censeo, cœlitus ipsum ad genus hoc mortale de-
lapsum, mandataq; cælestia deferentẽ humanitatis habitu. Hic est enim ser-
mo, hoc verbum, hæc ratio, quibus diuinitatis principium summum, arca-
na sacramenta mortalibus enarrauit: quo etiam ipso antè vsus erat idem pa
ter vniuersi architecto, naturæq; conditore: ob idq; à summo Euangelista

Logos, filius dei.

a Baptisma significat, quo nota originalis eluit.

b Mancipiũ nõ tm̃ hominem seruũ, sed etiam mãcipatum & possessionẽ significat.

logos Græco verbo vocatus est. Ecce tibi in sermone (vt aiunt) ipsa sapien- I
tia, quæ genus humanum næuo illo primæuo innitum, [a] purifico rore ve-
lut aquula smectica, id est emaculatoria, lauit, atque è conditione obno-
xia, Orciq; adeo longo nexu & [b] mancipio exemptum, natalibus restituit.
Hæc libris quatuor didascalicis (quæ Euangelia vocantur) bona ex parte fi-
guratis, philosophiam quam olim Socrates è cœlo in terram deuocarat, è
terra rursus in cœlum supraq; cœlos omneis erigit. Etenim quæ ille symbo
licus concionator ambagiosè & allegoricè de sapientia dixerat, ipsa de sese
sapientia proloquitur apertè & luculenter, tametsi griphos illa quidem in-
terim ex cœlesti symposio allatos mortalibus proposuit, cæterùm nectar K
ambrosiamq; magnopere redolentes. Atque vt olim Prometheus ignem
æthereum è cœlo Mineruæ vsus consilio rapuisse dicitur, hominibusq; de-
disse: sic dei sapientia ignem æternum charitatis humano generi commu-

c Pseudophilosophia est gẽtilium sapientia.

Christus Ianus geminus.

nicauit, cuius scintillas quasdam [c] pseudophilosophia in disputationum
suarum fomitibus asseruabat, è Iudæa vtique quasi è ciuitate cœlesti quo-
quo modo petitas. Hunc ignem æternum nostra ætas extinctum atque etiã
oppressum penè vidit, æditiuorum sanctuarii non tantum negligentia, sed
etiam vecordia. Christus autem, id est veritas & sapientia, velut Ianus quidã
geminus,

A geminus, vtriusque naturæ particeps, vtrunque testamentum diuinitatis,
instrumentumq́; vtrunque indagandi summi boni coniunxit, finem æui
prisci cum principio renouati mundi connectens, dierumq́; ipse antiquorũ
instaurator, innocentiæ ferme priscę mortales restituit. Iam verò sapiẽtiam
sequitur è vestigio suus ille [a] hypophetes Paulus, vir ad vnguem diuinæ
manus factus, atque inter omnes veritatis emissarios lectissimus, eius fani
sapientiæ architectus, [b] cuius formã symbolica [c] graphide antistes ille sa-
pientiæ Solomon quondam delinearat. Idemq́; sacra sapientiæ iis gentibus
B impertiuit, quæ antiquissimo decreto mysteriis arcebantur vt indignæ ac
profanæ. Hic est qui classico prædicandæ veritatis edictum alterius natalis
in Asia & Græcia tam strenuè & sublimiter, quàm clarè atque exaudibili-
ter promulgauit, vt qui mundi aut dæmonis mancipio hæreditario tene-
bantur, velut altero matris enixu ingenui nascerentur, priscaq́; noxa soluti.
Quid ille liber vnus Euangelii Iohannis? nonne sacrarium penè totum ve-
ritatis continet? Hic est ille seruus domini [d] recepticius, qui sapientiæ ipsi
super cœnam incumbens, haustam diuino numine sapientiam, inenarrabi-
li libello posteritati tradidit. Eiusdem Apocalypsin, id est annales rerũ nõ-
C dum gestarum, quid aliud quàm Parcarum commentaria esse censeas? Illic
enim effusa vaticinia omnem seriem fatorum, omnia prouidentiæ calenda-
ria in posterum continent, etiam si Oedipo (vt aiunt) coniectore indigent.
Iob autem alumnus ille sapientiæ, institutionem sacrorum continet athle-
tarum: qui liber vnus dramaticus veluti spectaculum quoddam visendum
est, philosophus consummatus & absolutus edens specimen sui. In eo for-
tuna plagis multiplicibus sæuiens, æquanimitas nusquam instanti vrgenti-
que aduersariæ manus dans ac succumbens, velut in campo tolerantiæ &
aduersitatis, infestissimę committuntur. Quo ex agone tandem æquus ani-
D mus velut hieronices, certaminis victor verè sacri, agonothetæ dei iudicio
meruisse præmium pronunciatur. Iam libri quinque Mosis (vt rem à capi-
te, quod dicitur, arcessamus) cum sapientiæ architecturam, atque opificis
naturæ primordia, temporis incunabula, vitæ tyrocinium continent, rursus
lustrationem orbis, sacrorum cerimoniarumq́; ritus, religionisq́; natales &
pietatis mirificè descriptos: iuris etiam gentium elementa, legumq́; funda-
menta complectuntur, quibus humani mores diuinitus conformati sunt:
tum verò in illis prouidentiam planè est agnoscere, ex altissimo sinu diui-
nitatis se proferentem, summi etiam boni adipiscendi rationem humano
E generi indulgentissimè exordientem. Certè quidem Geneseos liber histo-
riam quandam admirabilem refert, & ænigmaticam pollicitationem pro-
uidentiæ, augustioris cuiusdam fastigii natalem hominibus, immortalita-
temq́; beatissimam mortalibus parturientis. In his autem libris res arcanæ, à
profanisq́; mẽtibus abhorrentes, ita proditæ sunt diuina solertia, vt ad pro-
sopopœiarum varietatem, figurarum nouitatem, affectuum mirificam ex-
pressionem, accederet sublimitas sententiarum atque sensuum gemina ter-
geminàque, diuinis ingeniis interpretum enucleanda. Super omnia verò est
beatę iamiam futuræ vitæ, si sapimus, securitatisque sempiternę, & summo

a Hypophetę dicebantur qui ꝓphetis & fanorũ antistitibus subseruiebant, eorũ interpretes quæ antistites dixerãt.
b Templũ à Solomone conditũ typus fuit ecclesię cõstituendæ.
c Graphis lineamenta formarum significat.
d Recepticius seruus est quẽ mulier i dotẽ accedere noluit, sed sibi recepit, & retinuit ne marito subesset. alludit aũt hic ad id qđ dominus de Ioh. euãg. dixit velle se illũ manere ad redditũ suum, quasi à facto cõmuni receptum.

bono acquieturæ æſtimatio,mirificè illa quidem in iiſdem multifariamq́, F
ſed è medio ſumpto ſermone adumbrata. Tanta ſpe interim animos támque certa perfundens ac pignerans, duntaxat fide bona lectitantium, res omneis vt temporarias calcare tantiſper deſpicereq́ cogat. His aliiſq́ ſacroſanctæ diſciplinæ monumẽtis(nonnulla enim prętereo prudens)videre eſt per nebulam captus humani ingenii,quæ præmia eos maneant,qui calcatis fortunis temporariis & caducis,in expectationẽ ſummi boni ſpes omneis rationéſque contulerunt. Sed quum tot anſas certiſſimę doctrinæ nobis dederit prouidentia,mirum eſt quòd ſapientiam tenere quaſi lubricam,fluxam,euanidam,non poſſumus. Quid igitur in cauſa eſſe dicamus? vtrum G
quòd ſpes præferuida in diem longiorem ſibi ſtipulari nequit, at ſapientia labores & moleſtias repræſentans,præmia & lætitiam in futurum pollicetur?an potius quòd acreis ſenſus ad ſenſu percepta & concreta, hebetes ad intelligibilia & abſtracta nobis natura dedit? Primum hoc dico, ſtudii ſapientiæ fructum etiam non aſpernandum in hac vita repræſentari. Deinde ſummi boni expectationi non magis annos quàm annum, nec dies quàm diem,nec horas quàm horam cedere, vt viceuerſa(o præcipitem & abruptum vitæ ſitum)ſummi mali timori atque horrori. Semper etiam nos excubare ipſa ſapientia iuſſit,& ad omne momentum diei & noctis,accerſentis nos fati præſtolari [a] vadimonium. Vt autem his copiis doctrinæ ſacræ in corde hominis inſtructis,& tanquam in procinctu ſtantibus, non regna, non poteſtates,non diuitiæ comparantur aut adminiſtrãtur:ſic omnes animi ſenſus ſuapte natura petulantes & contumaces, ita ad obſequium rationis rediguntur, vt homo pacem & conſtantiam ſecum ſeruare poſſit: quod ſummum ipſum eſſe bonum,quum philoſophia priſca in vniuerſum cenſuit,tum verò Chriſtus ſapientiæ auctor,parens & conſtitutor,extremũ elogiũ condens,legati loco quamampliſſimi comitatui ſuo reliquit. Quanta igitur animi alacritate,quàm ſtrenuè,quàm conſtanter incumbere ad ſupradictorum librorum lectionem debemus,& eo amplius ad eorum philoſophorum,qui amplis ſuis diſertiſque commẽtationibus,res figurarum inuolucris conditas,in lucem eruere piis enarrationibus ſcriptionibuſq́ contenderunt? Nam quicquid laboris in literis & ſtudiis ſecularibus conſumpſerimus,eius laboris largiſſimum fructum in illa lectione demetemus, ſi quidem defecato(vt dicitur)ingenio,ſi perpurgata mente, ſi lotis denique pedibus ad id ſtudium acceſſerimus.Illud enim literarum ſtudium,vt rudimentum diſcendi exiſtimare debemus,hoc vt progreſſum & faſtigium. Et K
quidem ex hoc ſcientiæ fonte perenni atque inexhauſto,quanuis magnifica,quanuis copioſa,quálibet ſublimis manare poteſt oratio, ſi modò nobis [b] ſtipendia quidem implere in vtroque eorum ſtudio contigerit, in hoc verò demum præmia ſperare operę nauatæ & emeritæ.Quid autem gentilitia ſcripta ad intelligentiam ſacroſanctæ doctrinæ conferãt, malo quum aliis,tum diuo Hieronymo credi ad magnum tunc oratorem Romanum ſcribenti,quàm mihi hoc arrogare,vt demonſtrare nitar. Tum primum autem perueniſſe nos ad illam euthymiam,philoſophiæ antiquę vt decantatã

[a] Vadimoniũ fati eſt mors,cum fatum hominẽ vadatur.i.ad certũ diẽ adſtringit,q̃ ſe ſiſtat ad iudiciũ diuinum.

[b] Implere ſtipẽdia eſt tot annos in aliquo ſtudio pſtare,quot opus eſt ad doctrinam aſſequendam.

A sic incognitam sentiemus, animos (vt ipsi aiebant) humanos beata vndique
securitate imbuẽtem, quum fiducia compertæ veritatis, laborum omnium
rationem constare nobis intelligemus. Hanc euthymiam Esaias vates ele-
ganti metaphora fiduciæ contubernium appellauit, in quo animus huma-
nus à rerum humanarum lectione & commentatione emeritus, rerum cæ-
lestium & æternarum contemplatione pascitur, delectatur, fruitur. Sed sci-
licet tot tantásque res non capiunt angustiæ cordis humani, nisi curis tur-
bulentis vacui, nec [a] alias res agentis. Quantum est autem in ea medita-
B tione intelligere, philosophiam ante Christi aduentum velut planum quen
dam fuisse, vel præstigiatorem ingeniis humanis variè illudentem, cuius
Dædalea commenta [b] atheos & voluptarios, aliáque portenta sectarum
excitauerunt! id quod Paulus ille [c] vranognomon assertórque orthodo-
xiæ, testatus est ad Colossenses scribens. Nos igitur germanam philoso-
phiam religiosè adire venerabundíque debemus, vt quum à lectione gen-
tilitiorum scriptorum quasi à voluptariis fabularum argumentis ad sa-
pientiæ & veritatis fanum semel accesserimus, veluti studio iam serioso
vernantes, senectutem priscæ ignorantiæ paulatim exuamus, ac nouum
C quendam & instauratitium hominem libentes induamus. Hæc enim vna
est disciplina humanæ naturæ magistra, quæ hominis gubernacula excul-
pere stolidis sensibus potest, & intellectui ac menti tenenda porrigere &
moderanda, etiam si naturæ vi atque imperio appetitus est [d] proreta.
Quare homines qui non bonis tantum externis, sed etiam æternis stu-
dent, hoc videre etiam atque etiam oportet, vt quod nautæ prudentio-
res facere dicuntur, vt sacram quandam ancoram ad extremum salutis
subsidium habeant: hoc ipsi imitari contendant, contráque turbidio-
rum affectuum æstus, & iactationes fortunæ, lectione sacra velut anco-
D ra passim ac semper vtantur. Hoc enim retinaculo, ac rationis subsidio,
sæuiente tempestate ita nos firmare conuenit, ne transuersi in scopulos
noxiæ alicuius offensæ, aut in vada curarum externarum vento quodam
cupiditatis repentè rapiamur. Proh deus immortalis, éstne aliquis tam
aduersis placitis prouidentiæ natus, duntaxat eorum qui Palladis [e] sa-
cramento bona fide dixere, qui quum hæc animo accuratè reputaue-
rit, desultoriámque fortunæ vicissitudinem perpenderit, ac vitæ huma-
næ breuitatem: non Crœsi & Midæ diuitias, Tantalique (vt aiunt) talenta
pro nihilo ducenda præ solida philosophantium felicitate iudicet? & eos
E qui opum externarum possessione in medio posita, quasique inter ho-
mines cupiditate & auaritia præditos controuersa, ad vltimum vitæ
diem fortuna disceptante contendunt, non dico de precaria possessio-
ne rerum, atque in fortunæ mancipio ditionéque posita, sed de asini
(quod Græci dicunt) vmbra, vel litigare vel laborare, vel sese miserè affli-
ctare? Ego verò etiam (id quod iidem Græci in prouerbio dicunt) omnes
istos thesauros non in cellulis cordis, sed in promptuariis Fortisfor-
tunæ & temeritatis conditos, carbones tandem rectè existimanti visum
iri contenderim. In quibus enim bonis maximè mens humana nimia

D

Euthymia. Vide Esaiam ca. 32.

a Alias res agere significat nõ satis attẽtũ esse.

b Athei philosophi quidã dicti sunt q omnino esse deũ negabant.

c Vranognomon dicitur qui rerũ cælestiũ cognitionẽ habet, vt Paulus in cælũ raptus habuit.

d Proreta est qui in prora nauis regit. i. in primore parte nauis, vt gubernator ĩ puppi clauum tenet.

e Dicere sacramẽto est in militiã asscribi.

De contẽnẽdis diuitiis præ studio sapientiæ.

ſui diffidentia imbuta, iure gentium & ciuili cótra naturam recepto, para- F
re ſibi præſidium ſubſidiúmque conſueuit, eorum bonorum affluentium
ope non tam adiuuari diuites plerúque, quàm aduri quis non videt? Num
quis hoc neſcire poteſt, quoſdam aliquando væſana ſtimulante cupiditate
per fas nefaſq; cenſus ſuos auxiſſe? cuius ordinis eſſe dicuntur, quos exente-
ratores reipublicæ vocant: & eos ipſos tamen, vt fuit aliquando reipubli-
cæ noſtræ conſtitutio, religioſè adiri oportebat, ſi quid æqui boniq; à prin-
cipe (o ſummam indignitatem) impetrandum haberes. Hoc genus exagitat
hiantis auaritiæ peruigil & inquies cogitatio quæſitis iam ſemper aliquid G
acquirendi: ob quod eam priſci poëtæ [a] Alecto vocauerunt, nomine ſanè
appoſito & congruenti, furiarum vnam eſſe dictitantes, quas inter miniſte-
rium Orci dedicauerunt. & ego beatos eos putem, quos conſceleratis ani-
mis ditatos eſſe ſciam? Sed ſint vel fuerint tam hominum feliciſſimi, quàm
omnium fortunatiſſimi atque opulentiſſimi eſſe vel fuiſſe noſcuntur: num
ideo eorum illi ſortem ſuſpicere & æmulari debent, qui à philoſophia di-
dicerint, iis tandem cum Orco rationem eſſe habendã? Mitto nunc [b] ſpin-
trias aulicos (vt ita appellem) improbè ingenioſos, ex genere [c] æruſcato-
rum: qui rerum noxiarum inuentores, acuti & ſolertes videri populari pau- H
perie non verentur, dummodo in aula innoteſcant, nihil penſi habentes.
Iam verò [d] Siſyphidas illos quàm beatos eſſe dicemus, qui ethelodulię
mancipati (ſic enim appellatur ſpontanea ſeruitus) ſaxum illud ambitionis
irrequieto labore ſubuoluunt, non modò humeris & ceruice, ſed etiam
præcordiis & vertice? Saxum inquam illud prægraue & aſperum, quod in-
terdum ab aulæ ſummo gradu in medium relabitur, & nonnunquam ad
vltimum, tam præpoſtera plerunque fortunæ improbitate, vt in illa ſcho-
la ima ſummis ingenia non modò permixta videamus, ſed etiam ſuperpo-
ſita. Miſeram vitæ ſortem, atque vt cætera ſuauem eſſe fateare, eo quidem I
certè grauem ingenuis animis, & propemodum enecantem, quod am-
bientium natio, quaſi ex hiſtrionio genere oriunda, ſemper perſonata vi-
detur & geſticulatrix eſſe. Hæc autem moleſtia ambitus comes, ſenſus
etiam degeneres & obnoxii, actúſque per omnia illiberaliſſimi, introſpi-
cienti patent: iis qui primore rerum aſpectu acquieſcunt, non item pa-
tent. Siquidem vt aulicæ potentiæ ſtrepitus & faſtu & comitatu frequen-
ti beatus, vibranti quodam fulgore oculos contuenteis præſtringit, &
præ admiratione ſui coronas circunfuſas ſummouere ſpecie luculenta vi-
detur: ſic ſi trans ſplendorem inanis [e] tectorii perſpicere poſſis, vel li- K
beros eorum actus intra ſcenam populo iam non ſeruientes videre, ibi
tum ibi triſtia omnia, ac lurida anxietate ſcatentia apparent, prorſus vt te-
tri [f] ergaſtuli ſpeciem illic videas ingenuis & candidis moribus inacceſ-
ſi. Verùm (o lubricum ambitionis errorem) quid illud eſſe dicam, quòd
cordati alioquin viri, nec cupiditate tranſuerſi, quum id quod diximus, &
dicant

a Alecto quaſi irrequieta & nunquam deſinẽs interpretati poteſt.

b Spintrię ſunt inuentores rerũ nouarũ & iniquarũ.

c Aeruſcatores ſũt cogendarũ vndiq; pecuniarũ artifices.

d Siſyphidę ſunt homines honores ambientes, à Siſypho q apud inferos lapidẽ vrgere in mõtis verticem dicitur, q idẽ eidem ipſe in imũ reuoluitur. q̃ allegoria ambitio ſignificatur.

e Tectoriũ op⁹, vt ex Vitruuio & Plinio nouimus, parietũ erat expolitio directuras arenati & marmorati cõtinẽs, & ſuper id colores inducebantur: cuius operis ratio tempore noſtro omninò exoleuit, & pro eo tantum albariũ remanſit in vſu. accipitur autem metaphoricè pro ſplendore rerum ſuperficiario, vt apud Iuuenalem pro fucamento. f Ergaſtulum locus eſt in quo mancipia vincta opus faciunt: quod hic ad aulam appoſitè transfertur.

A dicant & sentiant, vinculaq́; ergastuli excipulosa prouideāt: fit tamē, si propius adire detur, in ea se scientes prudentesq́; vt induant, quum tamē id ipsi maximè fugitare videantur? Vtrum quòd immemores in re præsenti fiūt? an potius insinuantes in locum illecebrosum, oculis & sensibus & mente capiuntur? vtrum stulta fiducia freti, quasi exuendi nexus rationem teneāt, periculum facere incognitæ rei volunt? & eas plagas inire, quæ mihi tenaciores Vulcaniis illis vidētur, quæ Martis Venerisq́; stuprum irretiuisse dicuntur? quas Homerus in [a] Odyssea tradidit nec oculis perceptas, nec so-B lutiles, nec vi quātalibet fuisse eluctabiles. Scilicet ille est error æternus mētis humanæ, quæ [b] carceres ambitionis transiliens, non percipit ita pronū esse id stadium ad medium vsq́; spatium, & inde ad metam sensim arduū, vt illic nullo [c] sufflamine procurrentes bigæ contineri, hic vrgeri ad metam nulla contentione possint. tum demum aurigans altior iam spiritus sera intelligentia docetur nullum modum aut finem ambitionis esse, quum semel rationis frenos momorderunt cupiditas & elatio præceps, quasi [d] Aethon & Podargus equi duo iugales. His enim bigis Genius ille lucifugus (quem appositissimo, nisi fallor, nomine [e] Laoplanum appello, quasi C mundi totius popularem impostorem) sapientes multos huius seculi per theatrum Reipublicæ administrandæ plausibili specie transuehit, & sæpe transuersos rapit. Sed vt apud Homerum Vulcanus Martem & Venerem irretitos, omnium deorum oculis subiecisse narratur, vt de iis quisque superûm sentētiam ludicram & cauillatoriam ferret, illiq́; in rebus Veneris deprehensi, pœnas stupri pēnderent, in cōplexu obscœno & pudendo omniū dicacibus oribus expositi: sic in cęcis illis interdū laqueis videmus homines antea existimatissimos, nō modo [f] Satyriscorum iocis ludibrio haberi, sed etiam bonorum grauiumq́; virorum calculum atrum mereri. Etenim qui D ad honores assumpti, quos obnixè ambiuisse noscuntur, nihil iam pensi habere manifestò reuincuntur, quàm sibi constanter factisq́; suis congruenter loquantur: aut ita se in plerisq́; rebus agendis gerunt, nihil vt quicquam laborare videantur, quàm conuenienter pristinæ vitæ degant, qua magnopere antea probabantur: quid aliud quàm fateri atque etiam profiteri videntur, se quæ olim rectè, quæ grauiter, quæ constanter egerunt, non virtuti & probitati, sed ambitioni perditæ & cupiditati dedisse? An etiam fortasse secundæ res acrioribus (vt ita dicam) [g] specillis explorant mētes hominum, & inde ortum illud dictum, Magistratus ostendet virum, vt inquit Aristo-E teles? O sensus inops plerunque humana prudentia, quum eo se abundare maximè arbitretur! Visendum verò spectaculum, [h] pseudocatones irretitos videre vel [i] Roscios aulicos aduerso omnium cunctorum graduúmq́; rumore se in dies magis ac magis in maculas implicanteis, quum interim tristeis frontes atterētes dictitent summopere iis plagis extricare se cupere,

a Vide Homerū in octauo Odysseę.

b Carceres sunt repagula. i. principiū curriculi, vnde cursores prodeūt signo dato: vel in Circensib⁹ ludis aurigæ, quibus Prætor signum dabat.

c Sufflamen lignū erat quod per rotas traiectū in locis decliuibus inhibebat cursus ne incitati⁹ voluerentur quàm op⁹ esset.

d Aethon, ardens: Podargus autem à pernicitate dictus est: q duo, quibus bigas suas iungit Hector apud Homerū, hic metaphoricè pro cupiditate flagrante, & celeritate præcipiti ponuntur.

e Laoplanus dæmon, id est popularis impostor. f Satyriscus diminutiue à Satyro deriuatur.

g Specilla sunt quibus medici explorant vlcera sinuosa. h Pseudocatones vulgo hypocritæ vocantur.

i Roscij sunt artifices aulicæ simulationis. Roscius enim summus fuit histrio: cuius generis artificium simulatione constat, & alienæ personæ in theatro imitatione. Sic isti qui taxantur, simulatione vultuum bonos & comes sese ostendunt, cum re vera alij sint.

planis illis triuialibus omnino improbiores humi decumbentibus, qui qui- F
ritatu ſubdolo viatores ludificari ſolent, fidem hominum implorantes vt
manum ſibi porrigant. Itaque illud iam priſcum nũc omnium ore in iſtos
vſurpatur, [a] Tollat eum qui non nouit. Ego quidem certè in [b] ergaſtulo
piratico [c] ad ſcalmum alligatus eſſe malim, quàm in illis plagis deprehen-
ſus, omnium ordinum probra impudenter obaudire. Sed prçclarum illud,
quòd ibidē vidimus, [d] Cynicos & Momos triduo Harpocrates factos: tan
ta vis eſt medicati calicis quem [e] Circe illa Dædala curionum magiſtra, iis
aliquando propinat, quos ad ſacra ſua opertanea intromittendos cenſuit. G
At verò modeſti & graues, vt apes exarmatæ, aſpernabiles, virtute tantum
& probitate macti hactenus iuſſi ſunt eſſe. Itaque valeant iſti: omnéſque in
Ariſtippea ſchola philoſophantes, quos ego non philoſophos, ſed [f] ſo-
phophilos voco, non amorem aut morum aut ſapientiæ, ſed ſcitam quan-
dam vafrámque amicitiam profitentes: quorum eſt illa [g] cyria (vt dicitur)
doxa, id eſt placitum in primis ratum approbatúmque, amicitiam citra ad-
uerſam fortunam vltra aras colendam eſſe, qualem illam fuiſſe Theſeiam
fabulantur ad inferos vſque cum fortuna ſequacem. Docti enim & probi
iſtorum vitam offenſatricem eſſe intelligentes, execrari & auerſari debent: H
alioquin philoſophiæ fructum quónam modo ſperare poſſunt, qui gra-
tuitam ſibi operam & ſtatariam poſcit? Qui autem in caſtris ambitionis &
cupiditatis indecorè ſtipendia æráque merent, non ſtatiuis illi manſioni-
bus, ſed [h] Nomadum moribus gaudent. Quomodo autem tranquillita-
te animi gaudere, aut omnino rationem quandam certam & probabilem
ſequi poſſunt, id eſt humanam vitam agere, quos immodicis affectibus ob-
ſequentes, nunquam ſecum (vt dicitur) viuere, nunquam apud ſe eſſe no-
uimus? Age quando eorum ſenſus vacare rationis poſtulatis credemus,
eiúſque monitis auſcultare, qui in ea officina opificium exercent, in qua I
feſto profeſtóque, noctu & interdiu non ceſſatur? Nuncubi autem ſecuri
& alacres animo ſunt, qui nullum portum tutum, atque à iactatione &
tempeſtate curarum remotum reſpiciunt? Hoc quum in omneis valet am-
bitione perditos, tum verò exitiabile propè eſt iis quorum vitæ inſtitutum
ſeceſſum ac ſecretum ſibi poſcit, quales ſunt qui aris adſcripti, ab aula non
abnoctant. Iam primùm aulicæ ambitionis comites ſunt, neceſſitas colen-
di eorum qui primos curionum ordines ducunt, & ſtudium ſeſe illis ven-
ditandi per omnia obſequia. Has ſequitur timor offendendi eorum qui
gradu aut ſtatu dimouere ac deiicere poſſunt, aut ad maiora ſenſim aſpi- K
rantes deturbare & percellere. At hæ ſunt [i] remoræ quædam tenaciſſi-
mæ omnium actionum à ſeueritate atque integritate proficiſcentium. Ea-
démque officii fungendi auocamenta in eos quoq; valent, qui [k] procul ab
aula ciuileis ordines regentes, fauonio quodam aulico impleri actionum
ſuarum vela & proceſſuum cupiunt: id quod nullo non tempore factitari
à ſolertiſſimo

a Ex Horatio ſumptũ: Nec ſemel irriſus triuiis attollere curas Fracto crure planum. epiſt. lib. 1.

b Ergaſtulũ piraticũ eſt triremis in qua vincti remiges ſunt.

c Ad ſcalmũ alligati ſunt q̃s dicũt in triremi vinctos eſſe.

d Per Cynicos & Momos hoĩes palàm obtrectantes ſignificãtur ꝓpemodũ cõuiciũ ĩis facientes q rerũ potiũtur. p Harpocrates ĩ intelligunt qui obmutuerũt. Harpocrates enĩ ſilentii erat index in ſacris.

e Circe Dædala. i. aulica curia.

f Sophophilus eſt q ſapienter amat: nõ q ſapiẽtiã amat, vt Philoſophus.

g Cyriæ doxæ Epicuri apud Ciceronẽ ĩ Finibus eſt mentio.

h Nomades certas ſedes non habent, paſtoritiã vitam ſemper agentes.

i Remora piſcis eſt echeneis Grçce dictus, qui carinis nauium hærens, earum curſum retinere creditur: quaſi remora pro impedimento ac retinaculo ponitur.

k Hoc dictum eſt in magiſtratus vrbanos qui aulicis ſe venditant.

A à folertissimo quoque ambientinm constat, ex qno fordere cœperunt & fastidiri mores planè ciuiles & vrbici. Hoc genus iam olim feueritatis aciem obtudit in omni parte administrandarum rerum, atque in omni ordine ferè maiestatem integritatis imminuit. Neque enim aliter incorruptus honos integritatis & officii vnicuique vel curiæ vel ordini constabit, quàm si inter hos & illos erunt cõmercia dirępta. O venefica beneficia, quæ à præpotẽtibus manãt! adeò nõnullos videas pridie ferociter probos, mãdataq; potentiæ aulicæ ingenuè abnuenteis, postridie ita in obsequium compositos, vt

B [a] in nassam curionum beneficentiæ, ceruices prius inflexas inseruisse non dubiè iudices. Certè nulli crimini virtus adumbrata minus inficiando esse potest. Quis enim non intelligat eos inter metum ab illis, & pudorem ab his atque ab honestate, versare sententias, & in omneis partes vacillabundè torquere, ne in alteram partem magis vergant, quàm vel ambitioni institutæ vel honestati conuenit? Solẽne est autem rerum potientibus, cuiusque ordinis decus vel aulici vel cinilis, vno vel altero auctoramento ita sibi obstringere, vt in omni parte Reip. virtus libero motu vel habitu versare se nequeat: [b] vsqueadeo administratiuę vitæ & [c] prætextatæ ratio, moribus

C hominum iniquè cõparata est, nisi virtus sibi semper instans, aduersus insidias eiuscemodi excubet. Ita fit, vt toga ciuilis in vniuersum, modum suũ vel classem supergressa, & alienæ culpæ contagione vel imbuta vel aspersa, maiestatem retinere sui honoris vix putetur. Hæc causa viros cætera egregios, in offensionem sæpe iudicii popularis primorúmque impegit. Hi autem & huiuscemodi errores sunt eorum hominum, qui Mineruam sapientiæ præsidem potentemque, nõ [d] in Athenæo (vt ita dicam) sed in Larario venerantur & colunt. Nam Athenæum, id est ædem Mineruæ, ego instrumentum vtrunque fidei nostræ esse puto, in quo nos sapientiam quærere

D oportet, & venerari repertam: nõ vt ii homines faciunt, qui sensu humano freti, omnia sibi consulta domi, id est in suopte sensu esse cõfidunt, quos erroris luculenti freno se & alios sæpe rexisse compertum est. Vt igitur viris prudentibus & doctis ad rerum publicarum administrationem accedere, & honores magistratúsque gerere ac petere interdum laudabile est & magnificum, contraq; hæc omnino repudiare & auersari, inertis fortasse aut ignaui animi iure existimetur esse (id enim fert omnino ratio disciplinarũ ciuilium) sic toto (quod aiunt) cœlo (vt apposite loquar) errare mihi videntur, qui se ambitioni vecordi quasi equo effreni furentiq; vehendos permi-

E serunt. ii sunt autem qui nullo certo vitæ degendæ atque instituendæ consilio feruntur, sed quò eos cunque impetus tulit, & quà fortunæ temeritas aditum præbuit & transitum, inconsulto feruore rapiũtur. Atqui huiuscemodi nubigenas illos fuisse crediderim, quos poëticæ fabulæ Centauros nominauerunt, homines quosdam semiferos, in equos desinenteis. Quo figmento quid aliud quàm eos homines significari putemus, qui ex humanis ac compositis sensibus in ferociam tandem equinam degenerãt? cuiusmodi illos esse videmus, qui rebus secundis insolescentes, mox è potestate rationis exeunt sensibus moderatis. Tum ciuilitatis ac pristinę sortis obliti,

[a] In nassam Igressi pisces retrocedere nequeunt. Sic hules probi beneficijs aulicorũ inescati, & semel auctorati, vltrà sui iuris nõ sunt, sed obsequi ijs cogũtur à quibus ornati sunt & adiuti.

[b] Arduũ est hodie integritatẽ seruare in administratiua vita.

[c] Prætexta insigne est magistratuum: quare prętextati pro magistratibus exaudiuntur.

[d] Minerua i Athenęo non in lario colenda.

Centauri.

eos qui in ſuo ordine ſeſe continent,aut qui moribus municipalibus æquo F
animo viuunt, & eo acquieſcunt quod ſors ciuilis tulit, & nataliũ modus,
aſpernantur,& velut à ſe propulſant ferino calcitratu. Hos ſtimulat nõ cal
car æmulæ virtutis ad decus aliquod eximiũ ſecundo rumore comparan-
dum(quod incitamentũ eſſe ſolet generoſis mentibus ad publica munera
capeſſenda,aut ad ſuſcipienda magna egregiaq́ facinora) ſed inanis quædã
aura vel popularis vel aulica,qua proceſſus ſui vela ſinuari futiles homines
gaudent atque triumphant:ob id fortaſſe Centauri appellati,quaſi inani au
ra inſtincti,nec ſolidam ipſi nec verã gloriam conſectantes. Quin & ipſis pa G
rentem eſſe ainnt euanidam quandam nubem, eorum(vt interpretor) indi-
cem vanitatis,ipſam pro Iunone Ixioni eorum genitori ſuppoſitam ludi-

Iuno.

brio memorabili. Eſt enim Iuno dea præſes(vt antiqui voluerunt) legitimi
veriq́ potentatus atque honoris. Proinde valeant iſti [a] Ixionidæ literarum

a Ixionidæ Cẽtaurorũ germani & ſimiles.

ſtudii & philoſophiæ deriſores, & in amplexus ſe effundant vitæ ſibi dea-
matæ. Nos enim literarum amore præoccupati, [b] riuales eorum eſſe ne-

b Riuales ſunt q eandem rem amant.

quimus,vt imaginario rerum ſecundarũ fructu certiſſima bona mutemus,
quæ à philoſophiæ amœniſſimo ſtudio manare didicimus. Vt autem hede-
ra proceriſſimam quãque arborem complexa,nõ antè eam dimittit, quàm H
ſenſim exuctam & viuido humore exhauſtam ad tabem necemq́ perduxit

Ambitionis tenaciſſimus amplexus.

nexu tenaciſſimo: ſic ingenia præclariſſima quæ ſeſe prorſus ambitioni de-
derunt,non antè, quàm aliquid eis ſecus accidit, ab eius contubernio len-
to tenaciq́ explicantur. Id adeò facile eſt ex euentu iudicare. Quem enim
vnquam iſtorum vrbana officia reducem habuerunt libero vltro citróque
commeatu? Quíſnam autem veſtibulo iſtius ambitionis aliquo caſu exa-
ctus, ita poſtliminio in ciuilem vitam rediiſſe viſus eſt vnquam, vt non
exulare magis in vrbe,quàm aulica prouincia deceſſiſſe vulgò exiſtimare-
tur? Solenne tamen illis eſſe conſtat,qui mordicus poſtes aulæ, fibuláſque I

c Lar deus eſt domeſticus: itaq peregre redeuntes larem familiarem ſtatim ſalutare ſolebãt.

d Sũptũ ex Horatio, Quære peregrinũ vicinia rauca reclamat.i. quære peregrinos nõ vicinos quibus fidẽ facias. nos enim fidẽ tibi non habemus,vt qui te probè nouimus eſſe planũ & impoſtorẽ,mendacemq́. Vide Horatiũ ad Sceuã lib.1. Epiſtolarum.

prætorii omni ope retentant, vota clara identidem [c] Laribus in reditum
nuncupare, quaſi vrbanæ vitæ deſiderium vltrà ferre non poſſint. Sci-
licet hic regibus labor eſt, aut ea voluntariorum comitum inopia pre-
muntur,vt inuitos iſtos promiſſis ingentibus aut precibus retentent! Vi-
delicet Gallia tam inops eſt virorum, aut reges noſtri non habent vnde
præmia ſequacibus ſui perſoluant,vt vnus & alter muneris obeundi in ſan
ctiore conſilio aut in ſenatu caſtrenſi & viatorio neceſſitate teneantur?
O vaniſſima ſemper ambitio, in mendaciis tam apertis fidem tuam labefa
ctas! Ecquis eſt hodie tam in rebus aulicis peregrinus, aut omnino in mo- K
ribus hominum iudicandis tam minimè malus, tam hebes, tam corydon,
tam ſtupidus, quin ſtatim querulis iſtorum verbis illud prouerbiale re-
clamet, [d] Quære peregrinum? Eſt enim clarior iſtorum [e] Callipida-
rum fruſtratio, quàm vt quenquam non ruſticum fallere queat,aut quo-
quo pacto latere. Num eos quotidie pedatim diſcedentes inde videmus,
quò

b Callipidæ in aula vaſa ſemp colligẽtes,ſed nunquã abeuntes. Callipides hiſtrio fuit tragicus, vt auctor eſt Plutar.in apophtheg.laconicis: cuius meminit Tranquil.in Tyberio,& Cicero ad Atticum prouerbialiter,vt hic.

A quò ſingulatim ipſos feſtinare videramus? Quòd ſi per detrectationem ſta-
tionibus ſuis vel ſacris vel profanis non abſunt, quî conuenit, quum quo-
tidie commeatum flagitare ſe dictitent, nunquam impetrare eos poſſe? vel
quum in dies ampliora munera ſibi ſuiſq́; impetrare noſcatur, non ſumma
eos animi æquitate muneribus aulicis aſſeruire? De iis, vt arbitror, ſilendum
eſt (ne ſacroſanctam exiſtimationem lædamus) qui auguſtam illam [a] cau-
ſiam non vitæ ſanctitate, non illæſæ famæ commendatione, non probabili
aliquo conſilio mereri, ſed aulici ambitus decennali ſeruitute, ſed ampliſſi-
B mi honoris ſugillata reuerētia, ſed faſtus & inſolentiæ ſpiritu inſtigante ali-
quando viſi ſunt. O rem præclaram, & Chriſtianis inſtitutis congruentem,
honorem ſacrificum aulicis officiis mereri. Abſit autem vt id aut dicam
aut ſentiam, quod quidam incommodè faceti cauillātur, aulam ſolere Gal-
licam [b] ſcurras albatos raſoſq́; circunferre, qui etiam ludibrio haberi ſe nec
ignorent, nec ægrè ferant. Illud certè præterire nequeo, quod vidimus, nō-
dum planè comploratis pontificibus [c] epitaphios illis agonas in aula qua-
ſi parentalia certamina ab iſtis excitari, non ludicros, ſed capitales, tam ad-
uerſo rumore, vt puderet nos audire. Vtinam autem huius culpæ rei arceſ-
C ſerentur, qui in omni vitæ parte vitium aut peccandi licentiam profitētur.
Sed quid illis futurum eſt, qui frontem præ ſeueritate obducere non deſi-
nunt, & turpium facinorum exempla prodere non erubeſcunt? & poſt hæc
etiam ſimulatio fallere nos ſperabit? [d] Mitto nunc [e] ſectoriam eorum im-
probitatem, qui exuuias ſacras non modò viuentium ſed etiam ſtantium
ambulantiumq́; petūt, quandoquidē magnorum virorum auctoritas huic
crimini vt aliis obtenditur. Reuertar ad illos purpuræ candidatos, qui ob-
ſcuris ſæpe natalibus orti, & nullo ingenii ornamento prædīti, regibus æ-
quales videri, eorumq́; amici maximi vocitari cupiūt. Quid enim eſt quod
D tantopere iam admiremur beatulas illas [f] cauſias, quæ ſordere in Francia
præ multitudine geſtantium, eorumq́; leuitate vidētur, qui ne in ſacroſan-
ctis quidem & viſendis geſtaminibus auguſti vel venerādi eſſe poſſunt? Pri-
dem id decus, vt eximium & opimum, [g] regalibus tantum extis promitti
videbatur, vt decebat: nunc minorum etiam honorum auſpiciis & ple-
beiæ fortunæ nō negari videtur, ex quo [h] inauratis cornibus hoſtiæ paſſim
litare cœperunt. Quis enim hos iam magnopere ſuſpiciat, qui haud ita pri-
dem vnum viderit [i] dibapha purpura ferocem æmula candoris beatiſſi-
mi, quum cohortem ipſe purpuratam quocūque poſt ſe traheret, inter eos
E tam eminens, quàm inter galeritas vpupa? Species igitur nunc eadem & di-
gnatio, auctoritas ad populum non eadem. Neque verò in vniuerſum ho-
noribus auctoritas ſua reſtituetur & maieſtas, priuſquam ſordidis aut puſil
lis ingeniis ſummæ decora virtutis petere fas eſſe deſierit, & ſacroſanctos

a Cauſia geſtamē capitis regiū ſolis calorē arcēs: & plerunque purpurea erat. hic ꝓ galero purpureo ponitur.
b Albatos ſcurras appellari puto epiſcopos q ſcurrilē leuitatē in verbis & geſtu ꝑferunt. Albati enim ſunt candida toga īduti.
c In cōpetitores ſacerdotiorū factioſe dimicātes. Agones epitaphij dicebant certamina nouendialia quæ in honorē exequiarum ī funeribus fiebant: qđ hic trāſfertur ad cōpetitorum ambitū, & quandam quaſi dimicationem eorum qui exuuias ſacras petūt.
d In eos qui ſacras ſibi ꝓuincias petunt ante tempus deceſſionis. e Sectores hic appellātur metaphoricē ij qui ſacerdotia viuentiū vt iamiam moriturorū ambiūt. ſectores enim ſunt ꝓpriē hodie qui cōfiſcationibꝰ diteſcūt, quaſi prædā ſequētes. f De galeris purpureis. g Sacrificantes olim exta aſpiciebāt, ex quibus ij qui extiſpices dicebātur, futura ſacrificanti prædicebāt. Regalia autem exta dicebantur, ex quibus regnum portēdebatur: ad quem morem nunc alludit. h Victimas inauratas ſignificare puto precium tanti honoris cum venalis eſſe cœpit. i Purpura dibapha dicitur quæ bis tincta eſt vt eius intenſior ac flagrantior ſit color, quæ hic galerum cum legatione ſignificare poteſt.

amplissimosq́; ordines rerum nostrarũ summa nundinari, capitale esse cœperit: quod vtrunque nobis videre vtinam mox contingat. Summa autem disputationis eò pertinet, vt intelligatur eorum gloriam qui summum bonum in loculis conditum esse putant, vel fascibus aut infulis ᵃ maiorum auspiciorum adhærere, mortuis illis superstitem esse nõ posse, iisdemq́; sæpe morientibus, aut gradu potentiæ deiectis (quod mortis instar ciuilis putatur esse) pro sperata gloria infamiam agnasci, aut certè perpetuam ignominiam. Eius rei quum innumera sunt antiquitatis documenta, tum verò recentia proferre nunc exempla possemus, si id ad rem pertineret. Quotum enim quemq́; vidimus aut meminimus istorum integra persona atque ᵇ integro statu decessisse (vt iuris verbo loquar) qui nihil non viuentes honori tribuerunt? Porrò autem vt fugacissimus semper splendor est gloriæ pigmentis adumbratæ: sic veræ, eminentis & expressæ claritas, nulla carie, nullo situ vetustatis exolescit. Et est eiusmodi gloria non in æs aut in auro incisa, vt illorũ: sed stylo exacuto & splendẽti impressa cedrinis in tabulis, quæ carie non intereunt, & quæ restibili traducum natura prodantur in omne æuum. Atqui huiusmodi est gloria, non opum congestarum, nõ vitæ per summos honores indecorè transactæ, sed rerum egregiè vel gestarũ vel scriptarum, quæ in alios aliósque traduces propaganda, æternitati dedicata quodammodo videtur. Porrò autem vt sine aqua & igni sacrificium aut consecratio non rite peragitur: sic sine stylo & eloquentia, nullius aut principis aut populi gesta ad posteros inclarescere possunt, æternæq́; memoriæ commendari & consecrari. Proinde etsi antehac memoria nostra quidam homines, officinæ magistratuũ honorumq́; præfecti, cupidè fecisse noscuntur, vt viri tum studiosi & literati, tum innocentia modestiaq́; prædit, parũ plausibile nomen in adytis aulicis habuerint, quasi ab actu rerum reiectanei: contraq́; imperiti & procaces, & in tenebris perspicaces, vel earum rerum emaces quæ in commercio proborum pudentiumq́; nunquam fuerunt, plerasq́; Reipub. partes nominũ suorum fama, læta, tristi, ancipiti, euariante replerent: non ideo relanguescere studiosorum hominum iogenua contentio debet, aut philosophantium. Est enim, est abunde philosophis, geminos illos fructus sperare, Enthymiam & Euthanasiam, res duas quammaxime mortali expetendas. Illam scilicet beatam & constantem numeris omnibus securitatem, duntaxat quod ad bona corporis & fortunæ pertinet: hanc hilarem animi, ac spe bona perfusam in morte æquitatem. Illis autem ᶜ perditè ambitiosis, quódnam esse maius supplicium potest in vita per aulicam gesticulationem agenda, quàm hominem in corde conditum, qui non nisi veritati seruire potest, ab homine externo conspicuóque diffidere, qui scenæ tantum ipse ac populo se ostẽtat, ad oculósque theatri quasi ad speculum non afformat, sed affingit? Quis enim istos ᵈ Chamæleontes ignorat, reconcinnantes sese identidem ad mores aulicæ potentiæ, vt tabulas olim suas clarissimus ille pictor Apelles reformare solebat ad vulgi iudicium? Est autem id natura comparatum, mentem malè sibi consciam, cum homine externo ac vultuoso diffidere, hominémque etiam hominis pudere,

F G H I K

a Auspicia maiora, maiores honores & magistrat⁹ significãt. nullus ẽm magistrat⁹ inauspicatò creabatur.

b Integri status non decedit, cui post mortẽ crimina obijciuntur.

Vera gloria & expressa.

Eloquentia publicè necessaria.

c Contra simulationem aulicam.

d Chamæleon ꝓ homine subinde mutabili ponit, quia chamæleõ pauidissimũ aĩal idẽtidẽ colorẽ mutat & formã, vt auctor est Arist. l. iiij. de hist. aialium: & sic ipse vtitur in primo Ethicorũ, & in 4. de partib⁹ aialium. Plin. lib. 28.

A pudere,quum vi veritatis cæca intus tormenta admouentis, fateri quisque cogitur apud acta rogitantis conscientiæ suæ, se non eum esse hominem, quem vultus profitetur. Atqui isti quos solertes aulicos & veteratores appellari videmus, quum per omneis vitæ actus personati ludiorũ more videantur,non intelligo quídnam affirmare possint seriò se in Repub.aut bona fide egisse.Certè in iis quæ ad verum fiunt,locus præstigiis nullus est:& vt bona fides se ad manum aspiciẽdam & contrectandam præbet, ita simulatio se vultuum inuolucris multiplicibus occulit,& versicoloribus. Pròh B superi immortales , quid est, si hæc impostura & fallacia non est? Si enim compositi istorum vultus cum cordis motu turbulento dissident,quónam tandem modo insontes esse possunt?Atqui hoc poscit veritas, quam nobis Christus non modò in terris agens præiuit,sed etiam lege promulgata præscripsit,vt quandò natura sympathiam esse inter mentem & frontem eius indicem censuisset,summopere id videremus, ne homo qui in fronte eminet,& toto se promit aspectu:simul [a] is sermo qui in ore versatur,& in anres se insinuat:ab eo homine eoq; sermone dissiderent, qui extra præcordia caput non exerentes,interiores vocantur. Quid autem totos dies precamur C & à deo petimus, nisi vt fiat voluntas eius in cœlo & in terra? At id quid aliud significat,nisi nos docet & hortatur,vt corpus cum animo congruat? materia à forma non discrepet?homo ipse interior & exterior idẽ sit?Quid igitur iis hominibus facias,quid cum iis disseras,qui aulicarum cerimoniarum antistites esse volunt,& simul probitatis opinionem atque etiam sanctitatis aucupari?Proinde qui vtilitatis aut potentiæ assequendæ nimium studiosi,ad istorũ mores se afformare cõtendũt,vt summis curionibus industriã suam probent:ii nõ modò literis & honestati salutem,sed etiã Christo & veritati vt dicant necesse est.Ita sequitur,si Stoicis consectariis eos vrgeD re pergas,vt hanc ab inuitis confessionem exprimas,ad gloriam se & beatã vitam comparandam non supernate via,ærumnosa quidem ipsa & confragosa,sed infernate plaustraria & militari progredi. Et hanc autem & illam ineuntibus viam, vadimonium tandem ad summum tribunal obeundum est,quod in incertũ diem cõstitutum,nullis nec opibus nec fascibus [b] cõperendinari potest. Quando igitur tandem ipsi aliud semper agentes (vt dicitur)causam sibi dicendam meditari videntur? qui aduentante sæpe summi & vltimi imperii viatore,& interdum lictore, diem vel perendinum vel crastinum iamiam dicturo,consilia de ineundis(o cæca mens hominũ) hoE. noribus nouis agitant? En cur disciplinarum cultum,cur literarum elegantiam,humanitatem,lepôrem,amœnitatẽ homines abiicere debeant,& philosophiam denique ipsam flocipendere,rerum humanarum diuinarumq́ interpretem,tranquillitatis ac securitatis parentem, quod summum in hac vita bonum est:ex qua non opes vulgares & aspernabiles sperare & parare, sed velut ex cornu Amaltheæ summa omnia possunt haurire & copiosa. Quid enim non inuenias in pandectis illis germanæ philosophiæ? Sed scilicet hæc homines in terram in eiusq; viscera cernui & intenti, [c] Alcinoi (vt dicitur)apologum esse credunt,aut [d] Arimaspea carmina,res illa quidẽ

a Sermo interior & exterior ponit̃ ab Aristotele.

b Cõperendinari vadimoniũ dicebatur,cum dies iudicio cõstitutus, in perendinũ diẽ id est tertiũ reijciebat̃.

c Alcinoi apologus apud Homerum.

d Arimaspea carmina.Aristeas Procõnesius poeta antiquior Homero, vt auctor est Eusebi[us] in decimo de præparatiõe euãgelica,scripsit historiã carmine de Arimaspis hyperboreis ad q̃s ocissimo accessit:sed eius animã creditum est è corpore exire vagariq; solitã, & vicibus in corpus redire:qđ ex Herodoto videtur sumptũ lib. 4. qui Melpomene dicitur.

viſendas,ſed à nullo viſas enarrantia:eoſq; [a] Phæacas eſſe putant, qui ani- F
mi bonis capti,eò ſpes omneis ſuas referāt,quò nemo viuus acceſſit,& vn-
de nemo rediit. Sic plagiarius ille dæmonarches lucifugis emiſſariis animos
humanos ſolicitās,à doctrina philoſophiæ abducit, & velut ex Iouis quō-
dam liberatoris præſidiis,ſic à præceptis Chriſti deductos & abſtractos, au-
lico nexu adſtringit,vt omni religione liberet. Inde illa præclara [b] axioma-
ta aulicacademiæ, In eos ſemper mores vergere,in quos aula prona ſit. Cor-
pore & anima aulicæ potentiæ aſſeruiendum eſſe ei quidem, qui aliquo in
numero eſſe velit. Fortunatos magis quàm probos obſeruandos aque co- G
lendos eſſe. Eum demum rectè in officina aulica perpolitū eſſe,qui omneis
numeros ſimulationis teneat. Impudētiam & diſſimulationē præſentiſſima
duo numina viris acribus & induſtriis eſſe. Odia & ſimultates in loco po-
nendas eſſe,viciſſimq́; reſumendas. Nunquam offenſionem condonandam
niſi fortuuatis eſſe. Inimicos in articulo oppreſſos ad internecionem pro-
culcare. Tum illa [c] plutacademica in æde Plutonis inter oracula cōſecra-
ta, Qui rem facere velint,diuinis præceptis aliquantiſper obaudiēdum eſſe.
Tanti eſſe vnumquéque,quantum poſſidere videatur. Qui pauperiem fu-
gere per fas nefaſq; neſciant,iis ſuperos non dubiè iratos atque aduerſos eſ- H
ſe. Malè de ſe hæredibuſq; mereri, qui religioſè rem ampliat. Strenuiſſimi
cuiuſque hominis atque ingenioſiſſimi eſſe, penates ſuæ gentis architecta-
ri vel promouere quàm poteſt ampliſſimè,in eiſq; rem augere q̄ cumulatiſ
ſimè. Qui in hac vita inter armentarios cenſi ſint, in futura etiam ſubulcos
fore. Primarum enim claſſium homines in altiſſimo quoque ordine cælitū
pro portione beatos ac diuos fore credunt. His & huiuſcemodi proloquiis
& enunciationibus homines in Plutonis porticu philoſophantes, dogma-
ta mirifica adſtruunt,in quorum aſſiduis commentationibus ego nullam
erroris intercapedinem & vacationem eſſe puto. Etenim quum timor do- I
mini auctor nobis eſſe debeat omnium rerum expetendarum atque fugien
darum(nam abſq; eo digitum tantum exere,& peccabis,vt inquit ille)quō-
nam modo rationis habenis regūtur, qui plus fortunæ & temeritati caſuū,
quàm veritati atque pietati tribuunt? in quos inuehens [d] Eſaias ſacrorum
vatum facilè princeps,fortunæ eos menſam appoſuiſſe teſtatur,ac ſuper eā
libaſſe. Aut quî conuenit eam vitam hallucinatricem nō eſſe atque offen-
ſatricem,quæ per denſiſſimā caliginem rerum humanarum ingrediens(quā
vitam aulicam eſſe dico) nulla prælucente face ſapientiæ nec doctrinæ ſa-
lubris,rapidè promouetur? Atqui ſapientiæ præcepta & monita nemo ſa- K
tis ſine oraculis nouit: & eorum oraculorum antiſtes eſt philoſophia. Ita
patet [e] ſine philoſophis aut ſine philoſophia vitā rectè inſtitui ac commo
dè non poſſe. Quum enim mens humana, quæ principatum animæ tenet,
iudicium rerum facere ſine ſenſibus corporeis emiſſariis ſuis nequeat: illi
autē partim ſuapte ſtoliditate hallucinantes,partim ab noxio genio, circu-
latore

a Phæaces hic ꝓ credulis & ſtultis ponūtur. Alcinoo eīm Corcyræ Regi & eius populis phæacib[us] Vlyxes Leſtrigonas & Cyclopas & alia mōſtra à ſe confiċta narrabat, & iis oia vera eē perſuadebat. vnde Iuuenalis, Tā vacui capitis populū Phæaca putauit. b Axiomata aulicacademiæ. Axiomata dicūtur ꝓpoſitiones maximè ratæ,q̄ ita certæ ſint, vt demōſtrari nequeant: ſed ex iis demōſtrentur aliæ. Hæ ꝓpoſitiones principia diſciplinarū ſunt, & latinè poſtulata & proloquia dicūtur, vulgò maximæ appellantur. c Plutacademica ꝓloqa. Plutos græce opulētiam ſignificat. Ide plutacademicā appellat philoſophiā,cuius fines ſint bonorū & malorum diuitiæ & paupertas. à Pluto autem, id eſt diuitiis, Pluto deus dictus eſt, vt latine dis. alludit igitur ad Plutonis fanum, vt ſignificet illius philoſophiæ dogmata ad orcum tandem tendere. d Memorabile dictum Eſaiæ, Eſaiæ cap.65. e Philoſophiam homini eſſe neceſſariam.

A latore ipso & [a] archiplano solertissimo, circunuenti, rerum sensilium species falsò ad eundem principatum deferat: fit vt mens in arce humani corporis sedens, nec cauendas res nec admittendas iudicare probè, sciteq́ possit agnoscere. Accedit, quòd prouidentia, quos in [b] album illud suum atq; æternum retulit, eos fortunis interdum euersos, alioqui quoque malè mulctatos exercet, & per tolerãtiam insontem & inculpatam ex sententia sua probat: istos autem fortunatos, & temeritatis alumnos, arbitrio suo ipsorū & prudentiæ permittit, cui nimium ipsi confidunt. Quos genius ille im-
B postor excipiens, præstigiisq́ allectos sibi mancipans, ideo quietos à molestiis, & sartos (vt dicitur) & tectos ab omnibus tuetur incommodis, incautiores vt eos securitate inoffensa in dies efficiat. Scit enim in huiuscemodi homines liberam sibi cum volet manuum iniectionem fore. Inde ille stupor humani iudicii euentus rerum admirantis, atque in errorem sæpe eorū renoluti & implicati, qui negant prouidentiam. Superi, vestram [c] fidem: adeó ne erroris perpetui nebula nos offudit tenebrarum ille præses, veritatem rerum vt cernere ne sole quidem illustrissimo possimus? Adeó ne Geryones ille tergeminus, [d] superbia cupiditas & voluptas (tres aduersariæ po-
C testates è terra & inferis enatæ) infestus est ætati nostræ, vt sapientiæ præcepta toties inculcata, memoria fideli complecti, & compressis (vt dicitur) manibus retinere nequeamus? Nonne omnia quæ videmus, à deo prædicta sunt? An alterum tandem Herculem expectamus post [e] Christum Alexicacum, qui monstra hæc è terra atque ab inferis ad hominum perniciem emissa, conficiat? An vt iterum ad Troiam magnus mittatur Achilles? & iterum Christus humanitatis decus redeat, oculisq́ nostris conspicuus occurrat? [f] O cæli & terræ omniumq́ animorum conditor optime ac maxime, omnium seculorum illustrator & insignitor, omnium errorum explo-
D sor, & morum emendator: qui regnis & prouinciis præstites genios & consiliatores, eorumq́ rectoribus prouidè statuisti, quiq́ principum mentes freno tuæ prouidentiæ regens, flexanimo sæpe numine à studio rerum noxiarum & exitiabilium, ad honestissimū quodq́ propositum saluberrimumq́ detorques: erit ne seculo nostro tempus, quãdo homines suo magis ac proprio censu, & dotibus à te profectis, quàm fortuita possessione rerū fluxaq́ publicè censebuntur? Neque enim ante id tempus futurum videtur vt solidæ germanæq́ virtutes in Francia elucescant, quam tu in deliciis habere existimaris. Atqui antehac raras prodeunteis in publicum videre nobis li-
E cuit: etiam si in vmbraculis secessus & priuatæ vitæ latuisse credimus. vnde factum hisce paucis annis, vt per omneis ordines illa quæ dicuntur catorthomata, apud nos requirerentur, id est præclara quædam virtutis exempla, numeris omnibus officii publici absoluta, quasi officia in administranda Repub. ad amussim virtutis directa & emendata. Nam cum in paucis familiis seminarium beatorum haberemus atque copiosorum, quid mirum est si inuisa publicè virtus, ab iisq́ è proscenio exacta, qui [g] choragium nostrū

[a] Archiplanus dicitur dæmon planorum omniū impostorūq́ caput.
[b] Relati in albū æternæ prouidentiæ, prædestinati.
[c] Fides auxiliū significat, vt, diį vestrã fidē, apud comicos. fides etiam persuasio & certa de aliqua re, vt fides catholica. Hic autem alludit ad fidem, id est pietatē diuorum.
[d] Ex epistola Iohānis cap. 2. Omne qđ est in mundo, &c.
[e] Christus verè fuit Hercules Alexicacus.
[f] Exclamatio cōtra iniquitatem temporum.
[g] Choragiū, instrumentū scenicum. hic autem metaphoricè pro magistratibus regni ponitur. sine enim magistratibus homines in mediū quasi in prosceniū prodire nequeūt & documentū sui dare. semper enim perstat in metaphora superius suscepta.

in poteſtate ſua improbè tenuerunt, poſt ſcenam latere voluit: aut [a] in cuneos ſe ſtipare promiſcuè ſeſſitantium? quandò nec ei [b] ſtare in medio licebat per temporum iniquitatem, nec [c] in ordinibus ſedere promptū erat per ſordes omnia nundinantium. Falſò igitur literarum ſtudioſos nonnulli criminantur vt vmbratili vita marcentes, vt in luce atque celebritate torpentes, vt rebus gerendis honoribuſq; inutiles. Nam qui in ſolem prodire, & aulam interuiſere ſine contemptu ſui literarumq; ſuggillatione nequibant, non inuiti faciebant fortaſſe, vt in exhedras & porticus, & in omnia virtutis & philologiæ diuerſoria ſe conferrent, quaſi in præſidia quædam philoſophiæ amœniſſima. Neque enim tum innocenter actuoſum eſſe, nec gratuitò licebat, integraq; exiſtimatione in publicū prodire, vt quidem erat hominum opinio. At verò iidem ipſi ſi mox fortaſſe edictū principis exierit (pauliſper enim ariolari iuuat) vt homines iam non prædiis, non ſupellectili, non aliis pignoribus obnoxiis fortunæ, ſed cultu atque ornamento ingenii, & mundo (vt ita dicam) non muliebri, ſed virili cenſeantur, in quibus nihil licet fortunæ pignerari: iidem inquam ipſi caput illico prolaturi ſunt non abiectum, non abditum, non demiſſum, ſed aduerſus fortunæ & temporum iniquitatem vt conditum, ſic erectum, quos nonnulli opinione falſa ducti, gaudere nunc putant [d] blattarum contubernio: & qui tum non neſcii eorum improbitatis qui fatorum vim modumq; in Francia temperabant, boni tamen conſulebant ſtudio ſe literarum, auocamento Reipub. amœniſſimo, diſtineri: ii ſi aditus publicos patere virtuti ſenſerint in poſterum, ad profeſſionem ſui non inter [e] proletarios, ſed inter mente cordeq; cenſos continuò coibunt, omniq; inſtrumento vitæ ciuilis per virtutē agendæ: tumq; illi claſſici fortaſſe ludibrio habebuntur, qui nullum teſtem locupletem aut fide dignum eſſe credunt, qui non idem copioſus ſit, opibúſque circunfluens. Neque verò philoſophia lucifuga eſt, neque iners, neque ocii gaudens veterno, neque deſidioſè ſellularia, vt multi criminantur: neq; non ipſa [f] rebus gerendis vacare poteſt, & foreſia induere, prætextataq; videri, cum tempus ita tulit, & decus eam ad id prouocat: ſed diſſimulationē, ſed fœdam aſſentationem, ſed [g] deſultorias amicitias, anniuerſariaſq; morū mutationes auerſatur: nec ſub comico vultu tragicas ſimultates occulit: quibus rebus noſtro tempore in aula maximè quæſita eſt auctoritas, & retenta. Quemadmodum autem Socrates olim philoſophiam è cœlo in vrbes deuocauit, & coëgit de rebus ad ciuilitatem pertinentibus diſputare, ſic philoſophos quoſdam rebus gerendis idoneos, in forum ingredi aliquādo & in publicum prodire decet, induſtriamq; ſuā approbare in Repub. egregiè ac ſtrenuè adminiſtranda. Quòd ſi interdum ſtudioſi homines in celebritatem vel ciuilem vel aulicam non prodeunt, non ob id deliteſcunt, ſed velut ex [h] conſpicilio honeſti receſſus iactationes atque æſtus ambitionis obſeruant

F G H I K

a In cuneos ſe ſtipare, priuatæ vitæ ſe reddere.

b In medio ſtare, i. actu rerū eſſe inter aulicos.

c In ordinib' ſedere, i. magiſtratu eſſe municipali & munere aliq́ fungi.

d Blattarū contuberniū, tenebroſa loca ſunt, & nulla luce illuſtrata. propter quod Vergil. eas lucifugas appellauit.

e Proletarij dicebātur hoīes inopes, & nullo cēſu i. claſſes redacti. hic p trāſlationē dicunt̄ pletarij qui nulla dote al. nulla ingenij ac ciuilis prudētię facultate cēſent̄, & cōmēdabiles ſunt.

f Philoſophi reipu. adminiſtrādę nō inepti, & gerēdis magiſtratib' accōmodari.

g Deſultoria amicitia dicit̄ nec vera nec cōſtās ſed tēporitm̄ ſeruiēs, & ex vſu & cōpēdio amātis inſtitura, ob idq; mutabilis & varia p cōditione tēporū. h Cōſpiciliū nō tm̄ oculare ſubſidiū ſignificat, ſed etiā feneſtrā clatratā & minutis cācellis obiectā vnde i. vias pſpiciūt hoīes q ſeſe ē via videri nolūt: q̄ſi obſeruatoriā feneſtrā. Hic autē metaphoricè pro priuata vita ponitur in receſſu acta, vnde homo ignotus vel in publicū raro pdiēs velut ex occulto res geſtas corū inquirit & adnotat q adminiſtrationi rerū præfecti ſunt.

A obseruant, & in eos homines perspicaci æstimatione inquirunt, quos fortuna famaq; omnium oculis auribusq; exposuit. Quis enim eo tempore libens in rerum actu versaretur, cum quidam [a] ob redundáteis opes, nec innocéter quæsitas, nec sine publica calamitate, beati & primarii homines atque etiam summæ sortis haberentur: qui si nunc ad calculum seuerè reuocarentur, talentum vnum auri [b] puri, probi, sui (vt fuit olim in sermone) demonstrare nequirent? quũ viri ingeniosi, & cultu doctrinæ elegantis perpoliti, aut quacunque eximia facultate cõmendabiles, à comitiis aulicis ex-
B plosi, & tanquam sexagenarii de ponte deiecti esse dicerentur? quum fœcũda virorum bonorum doctrina fugeretur, totoq; orbe accerseretur quod priuatim fructuosum, in vniuersum luctuosum esse ab omnibus cernebatur? quum re nulla magis homines crescere, quàm cothurnatis facinoribus tragicisq; ausis cœpissent, non legum constitutionumq; conniuentia (quas multas sanè & præclaras habemus) sed præpotentium hominum coitione, qui omnia præsidia reip. constituendę occupauerant? quum in sinus priuatos & exiguos amplissima respublica clarissimáque cessisset, quæ in capite [c] redimito, grandi quidem illo & augusto, sed infirmo, iamq; nutanti, sede-
C re non poterat? quum inopes repentè facti diuites, mutationem fortunæ fastu & improbitate sermonis profiterentur? quum ii ferè soli opima decora ab optimo principe ferrent, quos nobis malorum omnium sementem fecisse nobilitas nõ obscurè ferebat, & populus obmurmurabat? quum summæ cupiditatis & licentiæ omni lege pudoreq; solutæ virus, lenta contagione manans, omneis penè bonos mores & honestos paulatim imbuisset? deniq; cum in ea quæ à cura rerum humanarum diuinarumq; curia (vt opinor) appellata est, ita sibi quisque gẽtilibusq; curaret, & solicitus esset, vt maximus quisque curio maxima incuria maiestatis publicæ ac diuinę teneri credere-
D tur? iiq; maximè negocia reipublicæ populoq; facesserẽt, quos caput & fortunas opponere pro populo decebat, ac vitæ etiam discrimine intercedere ne quid grauius aut turpius in remp. decerneretur? Hæc enim omnia cum nostra ætas & meminit & vidit, tum verò aliàs plerunque imperii nostri felicitati incommoda fuerunt. Cumulus autẽ indignitatis fuit, quum [d] iam eò ventum esset, vt [e] nauclerus tantæ nauis fatali incuria, vel fiducia potius inconsulta, nec in prora, nec in puppi sederet: ac ne impendente quidẽ tempestate nautarum officia vicesq; recognosceret: nec qui ad clauum sedebãt, rerum communium iacturam ad se pertinere magnopere arbitrarentur, do-
E cti iam olim ex naufragio fragmentum arripere: certumq; etiam nauclero ipsi esset extremam potius necessitatẽ expectare, q̃ nouo supplemento proram puppimq; propemodum iam inanes explere. Quum charitate frigente, hiante maximè auaritia, ardente inuidia & simultate, languente pietate, exolescente sceptrorum pristina maiestate, iam nec superi nec mortales extrema deformitatis exempla ferre possent. Hæc & huiusmodi alia ideo frequentius in hoc opere meminisse mihi subiit, quòd homines ipse queribũdos idẽtidem memineram, eas res ætate nostra Franciæ contigisse, quæ gentem bello paceq; clarissimam, in ordinem degenerum socordiumq; popu-

a Iosigois indignitas l aulicis rerũ actibus.
b Purum probũ suũ aurũ dicebant quod sacrorũ cẽ cõferebat. Purũ erat quod spurco actu quæsitum non fuerat. Probum, quod obryzum suũ quod propriũ conferentis esset, nõ alieno admixtum.
c Redimitũ hic diadematũ itelligendũ puto.
d Nouissima tẽpora regis Ludouici significãtur.
e Nauclerus nauis, latine nauicularius dicitur, i. nauis dñs, cuius periculo nauis agit, & cui est summa potestas. Hoc in regẽ Ludouicũ dictũ, qui in demortuorũ magistratuũ locum plerũq; nullos sufficiebat, nec in eos regia seueritate inquirebat, quos summo rerum actui præfecerat.

lornm coegiſſe videbantur: ſiue id culpa vnius contigit, ſiue fatali inclina- F
tione rerum. Atqui maior eſſe nulla potuit indignitas, ꝙ ſumma nobilita-
te & doctrina à gubernaculis inclytę gẽtis deiectis, quaſi floſculis regiæ co-
ronæ decuſſis, homines haud clara ſorte natalium ortos, ſumma infima &
media in poteſtate habere, qui nec ius nec fas nec æquũ bonũq; noſſent, nec
bonis æquiſq; omnino bene cuperent, triaq; tantum illa verba fari poſſenr,
do, dico, addico: quum regni opulentiſſimi bona, quibus collibitum eſſet
ita dilargirentur, vt ſibi neceſſitudinibuſq; ſuis belliſſimum quicque recipe
rent, reliqua præcerperent. Vnde contigiſſe videmus, vt in gurguſtiis quidá G
nati educatiq;, domos ac ſtirpes architectati ſint grandiorum penatium æ-
mulas: quæ triduo excitatæ, publicoq; diſpẽdio expolitę, haud ſcio an mox
collapſuræ ſint, ſi ſummus tandem Iupiter in membranas cæleſtes reſpe-
xerit, vt eſt in Græcorum prouerbio, id eſt, ſi merita cuiuſque ex actis diui-
nitatis & commentariis ſupernis recognouerit. Nuper autem quum res no
ſtræ in eo ferè ſtatu eſſent, proh ſuprema prouidentia, quódnam nobis do-
cumentum tuæ potẽtiæ, fluxæq; felicitatis dediſti? Nam quum hæc poſtre-
ma ſimul ſcriberentur à nobis, ſimul liber ſub prelis impreſſorum ſupra di-
midiam partem exactus eſſet, ecce calendis Ianuariis [a] ſublato rege Ludo- H
uico (cuius vtinam cum manibus deus gratioſè & clementer egerit) tanta
vno die mutatio rerum facta, vt qui prius digito cœlũ attingere poſſe ſpe-
rabant, protinus humi ſerpere, demiſſoq; animo viderentur, nec funebribus
lachrymis (vt aſſolet) ſed veris & intus obortis lugere & deplorare. vſque-
adeo occaſus ille multis ſalubris (vt quidem nunc ſpes eſt vniuerſorũ) pau-
cis eſſe maleficus & noxius viſus eſt. [b] ſideratos eſſe diceres, qui ante triduũ
omnia ad ſe cum fortuna trahebãt, vt ferè eſt ſolẽne in viciſſitudine huiuſ-
cemodi rerum. In vniuerſum autem is erat habitus animorum & vultuum,
diuturnas vt ſordes reip. excuſſas eſſe crederes, vt in luctu [c] hilaria ſanè fe-
ſtiua celebrare videremur. Secutus eſt vnus & alter dies per munificẽtiam I
& benignitatem trãſacti iam diu deſuetas, quum rex nouus idem primuſq;
[d] Franciſcus, ſed regere iam diu eruditus, ac populo chariſſimus, tyrocinių
regni faciens, ingenii ſui ſpecimẽ ordinibus præberet ſalutatũ coeũtibus.
In quo ſceptrorum auſpicatu, quum ipſe intẽtiſſimẽ obſeruarẽ, verba mul
ta audiui feliciter ominoſa, ſignaq; adnotaui: quæ ſi ratum nobis auſpiciũ
non faciant ad id quod publica vice optamus & ſperamus, non video quid
poſthac mentes humanæ augurari debeant, aut quando nobiſcum proui-
dentia in gratiam reditura ſit. Certè in funere [e] tripudium ſoliſtimum fuit, K
& feſta frons reipub. quicquid inde pręſagiendum fuit. Nam & ante triduũ
[f] fulmen læuum per totam propè Frãciam extiterat, quod antè nemo me-
minerat eo tempore ne in vno quidẽ loco accidiſſe: omninoq; ea tunc ho-
minum cõſtans erat opinio, hactenus expiata noſtra eſſe peccata, Franciciq;
regni maieſtatem ſuo genio reſtitutá. Poſt id prodigium vna & altera nox
interceſſerat:

Iuppiter I membranas ſuas reſpicit.

a Mors regis Ludouici duodecimi.

b Siderati dicuntur q velut aſtro aliquo pcuſſi repentẽ exareſcunt, vt arbores quæ vento noxio afflatæ retorreſcũt

c Hilaria feſtũ diem ſignificant nõ abſimilẽ illi quẽ pridie quadragenarij ieiunij ineuntis vulgus celebrat.

d Franciſcus rex.

e Tripudium ſoliſtimum auſpiciũ erat lętum, quo ſtatĩ à pullarijs nunciato Conſules aciẽ inſtruere ſolebant, vt videre eſt apud Liuium libro decimo. ſignificat & lætitiam populi pedibus ſupplodentis, & veluti ſaltantis. tripudium enim à terra pauienda, id eſt ferienda dicitur.

f Prodigioſum fulmen.

A intercesserat: venit ad me homo mihi & affinitate coniunctus, & amicitia summa deuinctus, [a] Franciscus Deloinus, regius cósiliator in prima & honoratissima decuria curiæ centenariæ, inter primos Iurisconsultorum his & literis & studiis maximè & fauens & incumbens. Is quum me in hoc opere valde intétum offendisset, cuius finem vrgebam, ne impressores opus accelerantes mihi anteuerterent, institit mecum hac de re contendere, non tam quòd à me ea de re dissentiret, vt postea intellexi, quàm vt mecum disserendo, ab nimia me auocaret scribendi contentione. incaluerat enim mi-

a Francisc° Deloinus.

B hi animus præsentiũ tunc rerum indignitate meditanda. tum velut [b] proludens, quum ponè stans vidisset quæ scribebam, Ohe (inquit) odiosè facis atque refractariè, qui tempori & fortunæ animum accommodare non labores. Quid enim tantopere studium hoc sapientiæ aut liberalis omnino doctrinæ exosculare, quod frigere nunc in aula tu quereris, ignorantiæ patrona? Inania enim nunc nomina videmus doctrinæ & virtutis algere, & studia literarum damnosa amátibus sui esse. Quid mirum? inquam, quum & ea quæ de superis inferisq; traduntur, quæq; tot sacris monumentis, tot oraculis, tot sanctarum animarum elogiis contestata sunt, vix tertius quisq;

b Proludere est p̃ludiũ certaminis alicuius facere, & certamen auspicari.

C istorum non arguméta tantum dramatica esse putet, si quidem hominum mentes ex habitu gestuq; serioso, non ex sermone tantum specioso æstimétur: tantum abest vt huius temporis aula doctrinæ & virtutis amore teneatur. Tum ille, Quin igitur Budæe vtilitati consulis? eorumq; exemplis admoneris, qui magno ætatis oleiq; dispendio ingenium atque animum literarum studio excolendũ censuerũt? præsertim quum tu ipse clamites Gallica ingenia stare in hac scena non posse, nisi alios hellanodicas (sic enim, vt arbitror, appellatis ingeniorum iudices) Frácia nostra nacta sit. An tu aliter censes, inquam, qui scias quosdam rerum arbitros, nostratium hominũ in-

Hellanodicæ.

D genia [c] laudare non solere nisi more fascinantium? à quibus cum beneficii loco peteretur vt [d] linguis tantum fauerent, vt quondam solebat in sacris Harpocrates: non satis illi quidem habuerunt, quos meritos non nescirent, testimonio suo fraudasse, nisi etiam eos premerent apertissimé. Quando igitur (inquit) inanis studiorum messis hactenus ferè decoxit in Francia, & nunc maximè ingeniorum [e] flos esse tibi frugiperdus videtur, quin aliud interim consilium ipse capis è re nata? & à studiorum cultu damnosaque obseruantia ad colendos mores huic ætati placenteis contentionem istam animi cum omni instrumento atque ornamento eius transfers? Sanè

c Laudare more fascinantium. i. animo malefico & venefica lingua.

d Linguis fauere, est silere.

e Flos frugiperdus.

E verò, inquam, quasi liberum sit & integrum animo Mineruę auctorato iam quinque & viginti stipendiis, abrupto nunc mentis impetu, & penè præcipiti, ad Iunonis transire præsidia, positáque doctrinæ & philologorum candida, in candida protinus ambitus & petitorum videri: hócne est decori & honestatis rationem habere? etiam si eo cultu permultos omni arte ac facultate liberali defectos, ad horrea vsque summa videmus copiosos esse factos. Quid ni est? inquit ille, Serò Phryges sapiunt:

Omnis Aristippum decuit status, & color, & res.

Valeant, inquam, ista inter eos qui ad rem faciendam attentiores esse solét,

magisq́ quàm nos, solertes: ego Aristippeos istos versicolores non probo. F
Quotus enim quisque honestatis & constantiæ studiosorum faceret, vt in
quibus partibus consectandis militareis annos, & veniente vitæ partem vi-
gentemq́ cõtriuisset, earum postea partium causam, hominum aut tempo-
rum iniquitate damnaret? Quid si igitur in his statiuis diuinum numẽ ver-
sari libentius atque præsentius existimaret, num etiam tum ille cum fortu-
na in diuersa præsidia transiret? Atenim Forsfortuna humanarum rerum
arbitra, maiora illic supplementa & vberiores commeatus suggerit: & sug-
gerat sanè, num ideo tu malis, aut quiuis bonorum & grauium, inter [a] Au- G
tolycos illos centuriari, qui comitum turba clientumq́ lautorũ stipatu nos
summouent, q̃ inter destitutos Aristides censeri, qui composita & insonti
fortuna acquiescunt? Equidem quod ad me attinet, nec Aristippeum placi
tum versabilis philosophiæ probo, vt aliũ atque alium vtilitatis causa sub-
inde me faciam, nisi si salua tueri id modestia possim & constantia: quod
quemadmodum fieri possit, non video: nec Pythagoricam illam [b] metem-
psychosin agnosco, vt repentè alium me quàm literarum amantem es-
se velim: aut nunc [c] anthropolatres esse possim, qui prius [d] phileleutherus
fuerim. Nec enim Vertũno tam benigno natus sum, vt ab hoc vitæ institu- H
to, quod certa ratione ac meditata probaui, ad aliud ab eo diuersissimum
transeam: nec si maximè cupiam, liberum esse id mihi sinent ii qui sciunt
summis illis Aristippeis Democritum Gelasinum me semper esse voluisse.
Sed vide (inquit) vt ita rationem istam tuam subducas retinendi literarum
amoris, ne ad manticam (quod aiunt) res tibi reditura sit. Ad manticam au-
tem? An putas prouidentiam tantum de philosophia permisisse fortunæ,
quam vitæ instituendæ atque degendæ magistram nobis dedit, vt ad ino-
piam subsidiorũ vitę redigere eam possit? Nihil agis mi Francisce, etiã si ma
gna tua apud omneis auctoritas, apud me maxima semper fuit. Neq; enim I
quod tibi in consiliis grauissimi viri iidemq́ doctissimi factitãt, vt in tuam
sæpe sententiam transeant, doctrinæ id eximiæ & existimationi tribuentes,
id ego nunc imitabor in hac controuersia, quę in meo magis foro quàm in
tuo disceptatur. Iamprimum non semper iisdem præcentoribus [e] horta-
menta canentur in Francia, vt omnem spem in posterum [f] vectores abiice-
re debeant, aut iacturam studiosi facere exanclati iam laboris. adest tempus
fortasse, quod multi non prouident, quum in studia literarum incubuisse
laudis summæ loco ponetur. quare etsi aura fauoris istorum [g] Aeolorum
nos prorsus destituit, non continuò est cur vela processus huius literarii si- K
namus ipsi reflaccescere, quę Fauonio spei bonę in portum quendam certũ
& hospitalem consilii fixi ac meditati feruntur: deinde (id quod rei caput
est) cum omneis opes nostras, omneis spes & copias non in [h] ædem Satur-
ni, sed in arcem Mineruæ congessisse nos meminerimus, quid est quamob-
rem magnopere angamur ne in dispendium tandem loculariũ studiorũ
cursus exeat? mirum verò quin in compendium quęstumq́ luculentũ. At-
qui ego præclarum esse puto, ne strigmenta quidem clarissimi certaminis
seruare voluisse, nedum oleum & operam nos doleã in eo perdidisse: tantũ
abest

a Autolyci solertes.
b Metempsychosis ẽ animarũ in alia atq; alia corpora trãsitus.
c Anthropolatres, hominib[us] honorẽ diuinũ exhibẽs interpretatur.
d Phileleutherus sui iuris retinentissimus, & libertatis amans.
e Hortamẽta sunt celeusmata nauiarũ à symphoniacis canioli solita.
f Vectores sunt priuati & populares q officiã ĩ naui regenda nõ obeũt.
g Aeoli i aula.
h Aedes Saturni, ærariũ erat Romę, q̃re hic metaphoricẽ p lucro & stipendio publico accipitur.

A abest vt locularia ista commoda respiciam, & est diuinæ benignitate vnde studiosam ætatem tolerare possimus, non modò ex horto, sed etiam è macello. Sed fac esse improbiorem fortunam, quid tum? subsidiũ rei familiaris â parsimonia nõ sordida aut pudenda, sed honesta & liberali petemus. hoc enim præstabilius esse putamus, q̃ vt fortunatorum fastui philosophię nũc alumni lenocinari sustineant. Equidem ex literarum studio didici philosophiam suffugium esse tutissimum atque amœnissimũ inter optimam conscientiam destitutis, & iniquissimam fortunam. habet enim, habet inquam
B illa tolerantiam æquanimitate conditam pro [a] anodyno calamitatum. Hic amor, hæc amœna nobis mansio, hoc studium iucundissimum, quàm prudenter â nobis susceptum, nunc non disputo, quandò istis lucripetis approbare id nequeo, constanter quidem certè & obnixè retentum. Mirum verò (vt nunc ex æquo tecum procul ab arbitris & familiariter agam) nisi tu aliquo ambitionis illicio captus es, qui hoc mihi consilium serum & indecorum afferas, quanquam aliud fert fortasse vitæ tuæ ratio, quæ in celebritate summorum virorum versans, & ostentationi necessariò subseruiens, libera prorsus esse & intacta ab ambitione non potest: ad quam alioquin quoq;
C procliuũ esse te animaduertisse videor, natura magis q̃ iudicio. quare mea quidem causa licet de hoc negocio in vtranque (vt aiunt) vt conquiescas: facilior autem hac de re ratio est cum iis qui doctrinam & literarum peritiam quæstui passim habendam esse censent. nam ego â studio philosophię honorarium fortasse esse petendum, non idem operæprecium duco, si tamen ipsa per sese non satis putatur esse. Est enim, est huiuscemodi philosophia, multa vt in ea plerunque desiderentur, sed pauca flagitentur. In quo vitæ instituto, minimo iure fortunæ bona nostra possidemus, & decessionis diem cessisse è prouincia â deo nobis iniuncta nũquam non existima-
D mus: æquitas autem animi, & mens paucis contenta, reliquiq; affectus animi comites philosophiæ, in quo alio vitæ genere æquè inueniuntur? Super omnia est obfirmata semper ratio aduersus supremam necessitatem, animiq; præsentia excubans ad obeundum æquanimiter vadimoniũ mortis. [b] Philosophiam semper vocamus non vanam, non tumidam, non disputationibus rerum naturalium elatam commentatricem, non mantica & squallore insignem, ac sese populo venditantem: sed sapientiæ illum amorem quem Græci [c] vranoscopum dicunt, quasi in cœlum semper arrectum, earum rerum indagatorem, quæ non persuasione gentium â maioribus tradita, non
E commentis & speculaminibus humanarum mentium cõstant, sed quæ elogiis diuinis & oraculis testata sunt, humanum captum excedentibus. Vt autem qui peregre proficiscuntur, quum ad vrbes aliquas sermone hominum celebratas venerunt, eos quos appellant [d] xenagogos adhibent, qui eos ad loca vrbium earum memorabilia deducãt, resq; visendas cuiusque loci demonstrent, quo modo hodie Venetiis vrbe inclyta factitari videmus (quotus enim quisq; id non facit eorum peregrinorum qui cognitionis cupidi, succisiuas horas rebus agendis detrahunt?) sic homines in hac vita peregrinanteis, studio literarum vti decet quasi quodam xenagogo, si iis quidem

a Anodyna medicamenta, q̃ doloris sensum auferunt.

b Philosophia proprié appellata.

c Vranoscopus amor sapiẽtiæ.

Memorabilis locus.

d Xenagogus est peregrinorum deductor.

ipſi natalibus orti ſint, aut aliàs idonei qui eas res viſant & ſpeculentur, quę F
cognitu quàmaximè dignæ exiſtimantur. Quanquam huiuſmodi inſtitutio, quam antiqui [a] liberalem ideo appellauerunt, quòd & ciues ciuiliores, & homines humaniores facit, ad vitam iſtam valet quaſi peregre tranſigendam hilarius & commodius. [b] philoſophia autem illa ſublimipeta (quã ob id docti & pii viri vranophrontem vocauerunt) nõ modò xenagogos, ſed etiam eo amplius pſychagogos Chriſtianis eſſe ſolet. eius enim ſtudiũ animas à cogitatione rerum ſub ſenſum cadentium concretarumq; abductas, ad ſublimium & cæleſtium rerum ſpeculationem ſubuehit, mirificiſq; G
eius ſtudii illectamentis eò tandem perducit, quò animæ ſuapte natura & conditione vergunt. Hoc vnum ſtudium ſoli deo ſe probat, nec vt alia ſtudia literarum, populo ſe venditat. Agedum Franciſce, compone nunc cum hac tranquillitate vitæ aulicam turbulentiam, iſtorumq; beatorum obnoxiam obſeruantiam, ad quam tu me hortaris: & aude quanuis argutus & diſertus, vnum vltrà verbum addere. Iamprimum (quãdoquidem tu mihi, vt dicitur, bilem concalefeciſti) in illa [c] conuenarum ciuitate, vel apolidum potius, qui ſine lare, ſine ſedibus viuunt: quónam tandem pacto rectè vita inſtitui poteſt? Niſi verò componi rite penates poſſunt, & vitæ ratio rectè H
atque ordine in eo loco conſtitui, vbi colluuies ambitionis, cupiditatis, ſimulationis, impoſturæ, curioſitatis delatoriæ, fraudis veteratoriæ, inuidiæ faſcinatoriæ, ſuperbiæ titanicæ, faſtus deniq; & impotentiſſimæ inſolentię, diuerſorium habet, & commune conuenticulum: vbi nunquam ſupremis curis locus eſt, nunquam rebus vltimis conſulere vacat, in æternumq; proſpicere. Viſendus verò conuentus, in quo ſtropharum opifices, noxiarum rerum (vt vocantur) ſpintriæ, nec dicendi cenſendiq; artifices, nec iuſti iniuſtique prudentes, primas ſæpe & ſecundas ſumma indignitate ferunt. Hic
eſt enim aulicarum rerum ſtatus, aut certè fuit memoria noſtra, vt eſt opi- I
nio conſtans inter prudentiores: qui quãdiu futurus ſit, in manu eſt prouidentiæ. Ecquis eſt autem honeſtatis amans, & compoſitæ vitæ, qui non modò ſine moleſtia, ſed etiam ſine rubore poſſit in eo comitatu videri, in quo omniũ ſententiis iri moris eſt in potentiorum laudem, dignorum iuxtà indignorumq;? in quo rumorum aucupes, criminum conſarcinatores, auræ temerariæ captatores, aſſentandi artifices, blanditiarum magis q̃ eloquentię gnari, in omnem obſequendi neceſſitatem ſeſe induſtriamq; ſuam potentię venditantes, diuini cultus vel neſcii vel negligentes, hominũ viuentium inter diuos relatores: officioſi & comes, atque etiam elegantes acreſq; eſſe di- K
cuntur: veritatis autem tenaces, curam honeſtatis atq; integritatis antiquiſſimam habentes, liberalioris inſtitutionis retinentes, pudori in primis conſulendum eſſe atque exiſtimationi ducẽtes, aut ruſtici aut tardi aut ſocordes iudicantur? Quis enim aut edictorum cœleſtium prudens, aut interdictorum metuẽs, non prorſus ineptire inter aulicos ſemper viſus eſt, aut etiã delirare? Quare in eo licentiæ & erroris gurgite demerſi, nec in cœlũ poſtea ſuſpiciunt, nec vnquã inde ita exiſtunt, vt emerſiſſe videantur. id quod clariſſimis quotidie exemplis innoteſcit. Prorſus quidem (inquit ille) ſi ita in ambitum

[a] Liberales artes cur dictæ ſint.

[b] Philoſophia vranophron pſychagogoſq;. vranophron dicit nihil niſi cœleſte meditans, pſychagogus quaſi deductor animæ dicit. ſignificat etiam flexanimum. fuit etiã olim epithetum Mercurij animas ad inferos deducentis.

[c] Conuenæ & Apolides in aula. Apolides nulli[*] ciuitatis ſunt.

Elogium vitæ aulicæ.

Crimina aulici conuentus.

A ambitum & fastum sese ingurgitarint, vt regressus ipsis ad vitam ciuilem postea liber non sit, aut sui obliti sint: cuiusmodi nonnullos helluones honoris & pecuniæ nouimus, quorum hians perditáque cupiditas quærendo intenditur. At verò liberaliter homines instituti, & literarum studio perpoliti, certos cuiusque rei numeros esse sciunt, intra quos tantum moueri modestia dictante didicerunt. Tibi verò Gulielme eo facilius ansam cupiditatis atque ambitionis porrigo, quòd te in re ferè nulla immodicum animaduerti, præterquam in literarum studio, à quo nec rei vnquam

B familiaris iactura reuocari, nec valetudinis incommodæ tædio potuisti. Vidi enim te & misertus sum annos plus septem ita infirma valetudine, vt velut Dioscuri alternis viuus mortuúsque viderere. Itaque libentius te in eum (vt ita dicam) campum immitto, in quo te longius latiúsque non exspatiaturum scio, idq; maximè vt istam Philologiam amicam tuam & sedulam contubernalem crimine magno liberes. Scio enim medicos amicósque mulctam sæpe tibi capitalem interminatos, nisi eius amore propè dixerim insano, interdiceres tibi primo quoque tempore, qui te lenta tabe exugere exesséque compertus est. Quandiu enim quæso hanc fœminæ

Dioscuri Castor & Pollux.

C mihi affinis & dilectæ pellicem in thalamo & geniali interdum lecto retines? Quam vsqueadeo deperire videris o coniugum omnium virorúmque ingratissime atque inuenustissime, vt non vxoris blanditiis, non suauiis eam vnquam posthabueris: etsi tot te illa pignoribus perquam tibi charis vinctum tenet & obstrictum, quippe quæ bis trium te liberorum iure decennio reddiderit & auctum & ornatum, cum etiam alioqui tibi sit è sententia. Illi verò tibi sæpe commentanti aures obtundunt iucundo quiritatu, vnica cum sorore lusitantes, pueriliterque supplositantes tripudio quodam veluti solistimo. Quid si igitur (inquam) moderationis frenos in illa

D vitæ licentia momorderim, atque inter indomitos illos hominum affectus, philosophiæ iugum proterue excusserim, num tu præstò eris auriga cum voles, qui mihi moderere? Sed fac me tecum sentire, & in hac re quoque auctore te, vt in plerisque aliis, vti velle: quî fieri tandem id posse putas, vt qui moribus municipalibus non modò imbutus est, sed etiam in iis ita callum obduxit, adeò contraxit habitum, planè vt fingi denuo aut reformari non possit, qui etiam, vt in prouerbio est vernaculo, iam maduit, & contractus est: is vt ad aulicos ritus nunc afformare sese, aut certè assimulare ementirique aulicum hominem possit? Hoc enim perinde esse puto, atque

E si me natura verecundum, iubeas exuto statim pudore frontem acriter perfricare ad summam impudentiam. quod quemadmodum tueri possis, ipse certè non video, præsertim qui me à teneris (quod aiunt) vnguiculis noueris. Verùm esto, frontem quoquo modo perfricare potero: etiám ne sermonem ita affingere, vt fronti iam duriori sermo quoque adulterinus commentitiúsque subseruiat? Hæc aliis quàm prona sint nescio, mihi certè habitus illos gestúsque & flexus corporis sermonísque non teneri, nec alioquin etiam gnaro figuratæ istius aulicæq; vrbanitatis, siquando inter illos Logodædalos loquor aut flexiloquos, identidem solœcismum

admittere contingit,etiam ſi lepidus eſſe aut diſertus loquitando mediter. F
non enim numeros aſſequi poſſum aulicæ iſtius elegantiæ,quæ ſuam quan
dam palæſtram habet,anniuerſaria mutatione menſtruáque euariantem:ſi-
ne cuius peritia moueri, aut proloqui nemo non inconcinnè poteſt, ri-
ſúmque(vt opinor)in circulis ciere. Iam verò veſtem illam ancipitem,au-
lico vtique homini penula magis neceſſariam, an tu habilem eſſe cenſes
philoſophiæ alumnis? Quid? cothurnis illis aulicis quemadmodum pares
eſſe poſſumus? Theramenes illos à te intelligi volo, qui ita temperare offi-
cia,ita iura amicitiæ interpretari nouerunt, vt inter ſimultates exercenteis G
ipſi vtrinque gratiam ſummam ineant, quum neutris plenum germanúm-
que officium exhibeant.Hæc & alia permulta eius inſtitutionis documen-
ta,quum nec tenere ſatis poſſim, ingenii fortaſſe refractarioli vitio, nec in
ore ſedeant Romanæ affecto mancipatoq; facundiæ,per me licet vt alii na-
tura ſciti & elegantes, illuſtreis ſe & beatos faciant in vita tenebricoſa: me
verò lubentem curia illa nunquam tenebit, quum etiam ſi maximè cu-
piam,ne longo quidem vſu ſuum facere & perpetuum poſſit. Quin & vt
imperare mihi poſſim iſtos Fortisfortunæ conciliatores colere, ſtipare,&
eorum faſtidia perpeti (neque enim aut turpe eſſe credo eos homines ob- H
ſeruare,quibus apud principem gratia flagrare ſplendereque contigit, ſi nō
eoſdem ad populum & ordines infamia atque inuidia flagrare videamus:
nec ita me hebeti ingenio eſſe puto,vt nō id efficiam,ſi velim, quod omni-
bus obuium eſt & pronum)vt igitur iſtos beatores hominum liberali qua-
dam obſeruantia proſequi poſſim, non tamen eorum riualis eſſe velim, vt
eam quoque vitam adamem, quam ipſi confertis(vt dicitur) manibus am-
plexantur. ſiquidem vt eſt hodie & plerunque aulicarum rerum ſtatus &
facies, vix tertius quiſque hominum rationem habere futuræ vitæ atque
æternæ videtur. Vſqueadeo væſanus ille amor honorum & diuitiarum,ex- I
cordes homines immemoreſq; reddit. Prorſus certè(inquit ille) ſi quidem
eſt nimius.tibi enim hac de re aſſentior,vt meminiſti ſæpe me tecum diſpu
tare ſolitum.etenim cum in corde hominis religioni noſtræ auſpicatò ini-
tiati, perſidere amor rerum diuinarum debeat, atque etiam deus ipſe huma
næ animæ ſponſus quaſi in thalamo ſic in corde cum pacta ſibi anima ac-
quieſcere (hoc enim poſcit Chriſtiani hominis ſacramentum in prima lu-
ſtratione ſuſceptum) is certè cor habere non videtur,qui mentem ad captū
rerum cœleſtium natam, ac dei conſortium, ad commoda fortunæ & ex-
terna ita transfert,vt nunquam apud deum, ac ne apud hominem quidem K
ipſum homo eſſe videatur,id eſt ſua negocia & propria æternaq; curare,ſed
alias res agere,de externis vt antiquioribus præcipuè laborare. Etenim ſce-
lerati illi ſpiritus, Orci emiſſarii, earum ſæpe rerum ſequeſtres(vt videtur)
atque interuentores,quæ in aula tranſiguntur,ambitionis & cupiditatis affe
ctibus velut vncinis cardiulcis corda hominum etiam doctiſſimorū è ſede
ſua euellūt,vt exemplis luculentis poſt memoriā tuam meamq; cognitum
eſt.adiiciunt enim ſubdoli inſtinctores ſuauitatem quærendi, & voluptatē
honores aſſequendi,cum quibus velut catapotiis,quæ anodyna vocāt me-
dici,

Cothurn° vtriq; pedi aptus eſt: ob id ad hominem transfertur qui ſe ancipitem inter duas factiones pbet: q̃ nomine Theramenes Athenienſis dictus eſt.propter eandē cauſam Theramenes aulici qui & cothurni dicūtur.

Curia aulica excordes homines facit.

Cardiulc° cor euellens.

Anodyna catapotia.

A dici, hamus ille cardiulcus, id est eximendo cordi aptus, nullo sensu voratur. At verò philosophia vitæ instituendæ magistra, cordatos homines reddit, humani etiam ipsa alioquin animi excitatrix ad virtutem capessendam. Istos autem aulicæ disciplinæ alumnos, hamo iam deuorato, & pernicie intus grassante, videmus futuri æui securos, malis suis indormire somnum Epimenidis: nec autè, quàm [a] vadante in crastinum viatore mortis, quicquam summæ & vltimæ curæ animo agitare: tunc trepidos illos videas, vel verius stupidos, disiecta vasa sua velut in tumultu colligenteis: B & vt serò fortasse quoquo modo resipiscenteis, sic nondum [b] Adrastiæ legis formulam intelligenteis, qua formula causam ipsi ad summum tribunal dicturi sunt. Hæc est enim iustitiæ summæ seueritas, ex bono illa quidem atque æquo iudicans, sed nequaquam ex [c] iure gentium nato, non ex humani sensus placitis, non è principum ordinum huius seculi responsis. Cuius interpretationem deus idem & homo sacris quatuor voluminibus eorúmque appendicibus enarrauit, iis quidem qui aures non audiendæ tantum, sed exaudiendæ etiam & hauriendæ æquitati sortiti sunt. Philosophia verò è contemplationis specula aduentantem mortem prouiC dens, cuius [d] diem cessisse homini iam inde ab auspicatu viuendi spirandíque intelligit, vix vnquam opprimi aut occupari morte necopinata potest. Compositos enim penates illa suos seruans, in procinctu semper excubat, quasi nunquam non illo imminente tumultu, quem in horam incertam prædixit is imperator, qui pro vigiliarum tessera Herculis ærumnas militibus suis dedit. Ipse enim Christus [e] verus fuit Hercules, qui per vitam ærumnosam omnia monstra superauit & edomuit. Hæc & alia huiuscemodi philosophiæ dictata mihi excidisse putas, qui me inescatum illiciis aulicorum cauillaris? Cuius rei suspicionem ita à me abesse velim, D vt tamen hanc esse sententiam meam intelligas, aulicam vitam sapienti non statim vt Sphingem quandam exitialiter ambagiosam, præsumpta in vniuersum atque in omne tempus opinione, fugiendam esse aut auersandam: sed eam instituendæ vitæ rationem vel ætate hominis, vel sorte oblata, vel necessitate temporis temperari, vel commoditate debere. Atque vt tanquam obsignatis iam literis tecum agam, qui modò philosophiam nec inertem ad res gerendas esse dicebas, nec solifugam: nunc ipse pedem efferre eam extra pomœria vetas, atque adeò propemodum extra limen ædium priuatarum, videlicet quasi ad solem & puluerem E caligaturam, aut quasi conuenarum illum sermonem aspectúmque non laturam. Vide igitur vt constanter hæc tibi & congruenter dixeris. Mihi quidem multa ferre videtur ciuilis & humanioris institutionis ratio, multa temporum conditio, multa ingenium cuiúsque & captus, & naturæ dexterioris aptitudo ad hoc ad illud genus vitæ versatilis, quum res hoc familiaris postulauerit. quæ omnia obseruare debent (vt opinor) literarum studiosi, ne studium ipsi ignauum, animi tantum & voluptatis instituisse causa, non etiam ad subsidium vitæ accommodasse videantur. Hoc quum Cato, cum Brutus ille Ciceroni probatus, cum Seneca, cum alii

Philosophia cordatos facit.

a Vadari qd sit, docuit Budę in Annotationib.

b Adrastię legis meminit Plato in Phędro, & Plutarch. ἐν τῷ περὶ ἱμαρμένης lex est ineuitabilis.

c Ius gentiū est qd ĩ sensum cōmunē cadit, ex quo cōmercia manauerūt & imposturæ.

d Vigilate, inqt dominus, quia nescitis diē neq; horā.

e Christus verus Hercules ait, Qui vult post me venire, & reliqua.

Philosophia loco & tempore ad res gerendas prodire ex vmbraculis debet.

permulti literarum eruditione præditi factitarunt, vt à ſtudiorum ſeceſſu ad celebritatem rerum adminiſtrandarum tranſirent: tum etiam publicarum hodie rerum intereſt magnopere: quin & ad priuatarum imaginum claritatem, & nominis cuiuſque gentilitii illuſtrationem, id ipſum ſuapte vi maximè valere ſolet: etiam ſi nunc friget temporum iniquitate, vt tu antea queſtus es ipſe. Proinde vt Craſſus orator ille nobilitatus elogiis Ciceronis, in eiuſdem auctoris dialogis inquit, ſe quum honores antiquo more prehenſandi ſingulorum peteret (ſic enim tum ferebat ambiendi ratio) ſolitum eſſe à ſe Scæuolam ſocerum ſuum iuriſconſultum grauiſſimum dimittere, cum ei ita diceret, ſe aliquantiſper eſſe velle ineptum: ſic ſi olim aut propediem tempus exiſtat, quum viri doctrina eleganti perpoliti, inter aulicos agere honeſtè ac commodè poſſint, cur non etiam libentes faciant vt quod moribus ciuilibus conuenit, pace philoſophiæ ad aliquot annos verecundè ſuſcipiant, ad aliũdque inſtitutum vitæ non migrent, ſed commeent? id quod ſi fieri per occaſionem oblatam bona philoſophiæ venia nequit, quid cauſæ eſt tandem quin literarum ſtudioſi, vt caudices marcidi, tantum in tenebris fulgeant? Enimuero Budæe, vt philoſophiæ ſtudioſi circunferre philoſophiam manſionatim nequeunt: ſic ab literarum ipſi amore quaſi quodam Lyſania comite nunquam derelinquuntur, qui moleſtias omneis inſuetæ vitæ diſcutit. Peractis autem ſtipendiis honeſtæ ambitionis, quæ nullo ipſa certo numero pręfiniũtur, ſed alia quadam ratione modum ſuum ſortiuntur: tum demum philoſophia receptui canens, iterum ſibi reddit homines, quaſique natalibus, ſic ingenio reſtituit, quos aut ambitio ciuilis, aut cupiditas non improbata in claris ingeniis, liberali ſeruituti ac temporariæ mancipauerant. Quòd ſi refractaria illa vitæq; infenſa philoſophia viri gaudentes ſtudioſi, inexpiabili odio diſſidere cum ratione ciuili aulicáque perſeuerarint, quid aliud quàm in mantica Cratetis (vt aiunt) extremum fati vadimonium expectare dicentur? Hæc eſt mea hac de tota diſputatione ſententia, quam tu fuſius ipſe (vt opinor) atq; eloquentius dixiſſes: ego cenſentis more & deliberantis, vt in curia ſumma ſolemus, non exornantis more dixi. Quaſi verò (inquam) tu leuiter hanc artem dicendi attigeris, in qua tibi iam par eſſe non poſſum, vt video: vt niſi te ſtudiũ iſtud iuris nimiopere teneret, in quo tu matutinas horas pomeridianaſq; collocas (nec immeritò, ferè enim primarii viri eo ſtudio inclaruerunt) ſcribendi nobis occaſionem facilè prærepturus fueris. Vnus tu autem à regno hoc condito inuentus es, qui modum in ea re tenere poſſis, quæ modum nullũ nouit, annos & dies vt præſtituas ſtipendiis cupiditatis æra in comitatu principali merentis: & rurſus cum emeritã ipſam quoquo modo ſenſeris, velut cauſariæ aut veteranæ miſſionem à ratione vt imperatrice poſtules. Quis verò poſt hominum memoriam miſſionem antè ab aula poſtulauit, q̃ vno ipſe aut altero ſtipendio ære dirutus fuit? quaſi verò ratio ambitionẽ & cupiditatem exauctorare poſſit, quas liberum arbitriũ ſacramento ita obſtrinxit, vt nõ milites illæ quidem, ſed deuotæ potius dici debeant. Cedo nunc vnum igitur quem vel in præcipiti canitie miſſionẽ impetraſſe

Marginal letters beside the text: F (line 1), G (line 9), H (line 18), I (line 28), K (line 37).

Marginal notes: Lyſanias comes, triſtitiæ diſcuſſor. — In mantica Cratetis philoſophari. — Contra aulicos q rationem & honeſtatẽ receptui canentẽ non audiunt.

A petrasse fateamur: nam multos numeris expunctos ipsi nonimus, qui nunc falsò inter causarios voluntariósque profitentur, periti autem rerum nouerunt missioné eos detrectanteis exauctoratos esse, quibus frustra fucum ipsi factitare nituntur. Proinde Deloine aut tu ex sententia animi non loqueris, aut parum nosse videre naturam & pellaciam eius belluæ, quam vulgus hominum Curiam, perspicaciores antem Androsphingem vocitant, cuius ambages dissoluere si aulicarum rerum homines consultissimi nequeunt (quotus enim quisque, vt dixi, explicare semel ab eis se potuit?) Andro-sphinx.
B quo modo temerarium non est eam rem arbitrii nostri futnram existimare? Mitto nunc quòd si eius vitæ dies atros ac candidos numeres, multis partibus maiorem illorum numerum inuenies, etiam si eos tantum spectes, qui potentiæ successu obseruantiam omnium ad se trahnnt, nedum si vnum è multis consideres, quibus angustè & incommodè tentorium habere in castris tumnltuariis illis non statiuis necesse est, in quorum manipnlis similes nostri si sacramento adacti sint, centuriari solent. Atqui (inquit) sic existimo, virum literarum verè studiosum, honestatis amantem, & dei metuentem, nunquam ita depreheńsum, ita indagine quamlibet apta,
C nexa, arctáque cinctum esse, quin liberum arbitrium à philosophia vindice hominum & assertrice, commonefactum & excitatum, eas plagas (vt aiunt) ipsi summissurum sit, quibus nonnulli perditè ambitiosi circunclusos esse se fingunt, nullo interlapsu exitúque relicto. Hic etiam tu autem delicias facies, & fortuita hospitia angustáque causabere, homo credo vitæ vagæ & peregrinæ insolens? ceu verò nesciam Italiam te & vrbem Romam non semel adiisse difficillimo tempore, partim animi causa, partim cum potestate, cum tu liberam legationem suscepisse dicerere visendæ Italiæ gratia, quam tu admirabare: tum in ipso etiam aulæ Franci- Liberũ arbitrium.
D cæ comitatu pridem munia obiuisse. Sed rursus quòd me illicio aliquo inescatum esse dicebas, qui soles omnia concitatius in huiuscemodi eloqui, num tandem tibi videor aut grauitatem magistratus mei imminuisse, aut anteactæ vitæ opinionem, qualis est cunque de me, cuiuis homini aut causæ aduerso rumore addixisse? Addidisti etiam, me tibi esse visum ad ambitionem pronum, non tam proposito quàm ingenio. Nam etsi ambitionem honestam claris ferè ingeniis aut cognatam esse video, aut agnatam, gestientis tamen ambitionis culpam, quam turpem semper esse censui, haud libenter agnoscam: & tamen ioculari hac tua reprehensione Agnatum est, quod post natũ est.
E admonitus, vereor ne quid imprudens in ea re admiserim, vt est humana conditio, aut ex statu constantiæ & grauitatis alicubi exciderim, vt imminuisse aut maiestatem aut dignitatem huius magistratus atq; ordinis videar. Amabo te mi Budæe, si quid in me tale animaduertisti, obiurgato me strenuè, ac pro ea amicitia quã iam tot annos colimus. nosti enim me nihil vnquam antiquius bonorum & grauium existimatione habuisse, dũtaxat secundum rectam conscientiam, cuius deus vnus & solus explorator est. Cum autem iudiciũ tuum nunquam aspernatns sim: tum verò maximè intelligo tibi me notum esse, vtpote cui in vsu familiarissimo indicare me

Locus animaduertẽdus.

quàm ſimpliciſſimè ſoleam. ſimul illud memini, ſæpe te mecum ita eſſe F
collocutum, nihil vt commodius eſſe poſſe diceres viro in magiſtratu conſtituto, ad magnóſque honores aſpiranti, quàm ſi amicum ſibi vnum delectum ac probatum, adhiberet caſtigatorem, aut certè emiſſarium & ſubauſcultatorem, qui ad ſe velut iure ſuo referret cuiuſmodi eſſet populi de moribus eius actibúſque iudicium: quæ actio eius motúſque, cunctorum plauſum frigúsve, quæ aduerſum rumorem ordinum, quæ bonorum & grauium calculum mereri videretur. ſic enim futurum eſſe vt iure improbari non poſſet, qui omnium propè arbitratu ſeſe emendauiſſet. Hoc au- G
tem cum pauci animaduerterent, hactenus factum eſſe vt egregii ſæpe viri ſummos ſtatim honores adepti, ad populũ (vt dicitur) & ordines offenderent, ſuarum ſcilicet ipſi inconcinnitatum ignari, quæ per ora tot hominum magno ſtrepitu peruulgantur. Quod verò ad me attinet: vt ambitionis ſuſpicione vindicare me non admodum laboro, ſic hoc deprecari peruelim, ne me cupiditas tranſuerſum egiſſe, aut extra numeros probitatis & honeſtatis extuliſſe videatur. Nec enim mei obliuiſci ipſe poſſum, nec perſonæ quam mihi cum literarum ſtudium flagrantiſſimum, tum verò collegium grauiſſimum ampliſſimúmque impoſuit, in quod non pœnitendis H
(vt opinor) auſpiciis ipſe adoptatus ſum. Sed quid ego hæc tecum nequicquam? qui me propemodum ab incunabulis & crepundiis nouiſti, & cui me iam tot annos explorandum bona fide ad manúmque aſpiciendum præbui: vt notiores animi mei ſenſus omnes ei ſacerdoti eſſe non poſſint quem à confeſſionibus religioſis habeo, quàm tibi Budæe mens mea pernotuit. Ibi tum ego renidens, Equidem (inquam) Deloine videor te non leuiter commouiſſe: cuius rei indices ſunt malæ iſtæ tuæ pleniores, inſolito rubore ſuffuſæ: id quod niſi vt facerem, in mentem mihi veniſſet, nunquam iſti facundiæ vtique par eſſe potuiſſem. Etenim quis tibi hoc concedat, vt I
mihi te ſemper Scæuolam, & quum voles etiam, vt ſubinde Craſſum præbeas? Vt enim ſi quid in foro tuo poſſim (tuum autem voco, in quo primaria eſſe auctoritate te dicunt homines doctiſſimi) ſed vt ſiquid ad intelligentiam enarrationémque iuris veſtri ciuilis comminiſci aliquando & afferre in medium poſſim, quod ex ea penu prompſerim quæ vobis iuriſprudentibus vſualis eſſe non ſolet (cuiuſmodi nonnulla in Annotationibus noſtris ſcripſimus in Pandectas editis, & iterum fortaſſe ſcribemus, ſiquando eò animum retulerimus) id totum iudicio tuo tuiꝗ ſimilium ſubmitto: ſic te viciſſim decebat amicitiæ ſaltem iure, doctrinæ mihi faſces in K
ea re ſummittere, qua in re non ætatulam quidem (quod vehementer doleo) ſed ætatis bonam partem te ſtimulante contriui, etiam ſi vi maiore ingenii tu in eadem ipſa re nos ſuperare videare. quippe ius hoc poſcere amicitiæ noſtri, vt inter diſſerendum ſimulata interim & affectata vel infantia vel inſcitia, ab amico vinci te patiare: cum ſi nihil de contentione remittas, poſſis animum eius ægritudine non leuiter ſauciare. Itaque quandò te nihil mihi (vt videbam) condonaturum, vincere alia ratione non poteram, nõ inuitus ipſe feci vt acriore altercandi velitatione te è ſtatu peruicacis facun

Offendere ad populũ Ciceroni ẽ nõ populariter agere, nec populi plauſum mereri.

diæ

A diæ depellerem: quæ copiosius ipsa mihi semper videtur atque compositius verba vobis iurisconsultis non vsitata fundere, quàm vt è libris tantum iuris haustam esse quis eam credat. Quanquam haud admodum lubens facio vt eam tibi facultatem tantam concedam, homini in aliis studiis occupatissimo, quam omnium difficillimè artium comparari cōtendere tecum soleo. Sedenim id penè muto quod nuper de te affirmaueram. Ambitiosum esse te natura dicebam, non proposito: nunc natura ab ambitione abhorrere te, vel verius ab ambitu, dico, non item fortasse proposito. Nemo B est enim omnium quos noui ingenio & doctrina præditos, qui minus te prehensare homines, aut colere potentes, & omnino numeros implere ambitus iusti atque efficacis aptus sit. siquidem oportet eos qui hoc scitè facere volunt, quo iure quáque iniuria morigeros se spondere postulantibus, ad festiuósque vultus semper esse fictos & compositos, etiam si probi viri esse animo obfirmauerint. Alioquin frustrari nemo potest aut deuorare molestiam adeuntium, æqua, iniqua, expedita, perplexa, improbè postulantium, quorum in odium & iurgium etiam incidas necesse est, quasique in campo & inter comitia offendas atque impingas si quid æqui boníque C non obsequiose dixeris. Ita qui ritus eius disciplinæ tenere velit, hunc necesse est duplicem quam vocant philosophiam & ancipitem nosse, vt exotericus ipse sit & esotericus, necidem intestinus homo sit & externus. Sermo tantum speciosus & vrbanus, ac vultus blandus & festiuus inter se non discrepent. Ad hanc autem disciplinam, & alias quas homines ambituros percallere oportet, cum parum te docilem semper animaduerterim, miror cur tibi in mentem venerit Aristippi meminisse, quem omnis (vt inquis ipse) decuit status & color & res: quasi versabile mihi sit, & tibi cum voles futurum sit ad ista ingenium. Quo modo antem tu non ineptam sententiam D hanc tueris contra tuum institutum, qni quum non ignores illic hominum indicia atque etiam proposita ferè esse corruptissima, eis tamen suadeas in eo connentu esse viuendum, qui in simplicitate & candore morum spes omnes suas repositas habeant? Neque enim mihi ludibundi sunt oculi, qnibus in occursu & in circulis isti vennstuli gratiosi esse didicerunt: nec lepôres illos vrbanitatis anlicæ noui, quibus pro illecebris logodædali ad aucupandam famam scitæ comitatis & emerendam vtuntur. Quum ille rursus sermonem excepisset, egóque non defuturus sententiæ meæ mihi viderer, amicóque in eo non cessurus: ecce tibi nuncius regię mortis, qui E disputationem nostram abrupit consternatione subita. Post aliquot autem dies cum eum domi offendissem ociosum (interuisere enim sæpe inuicem solebamus) continuò vt assedimus, Ecquid (inquit) Budæe aliud tibi in mētem venit de disputatione nostra? an in sententia permanes? Vides enim triduo eam mutationem rerum factam, vt iam alius omnino sensus publicę mentis existat, diuersíq; mores esse inolituri putentur, vt ferè omnia circumagit & plurima inuertit regni noui exortus. Certè vox famæ publicæ iucundissima ad aures omnium ferme ordinum venit natali huius regni. Atqui eò (inquam) penè euasimus, vt non facundia tantū tibi huius dispu-

Alludit ad exotericā disciplinā & acroamaticā cuius meminit Cicero in quinto de Finib⁹, & Gel. lib. vndeuicesimo.

tationis palmam, ſed etiam rerum euentus fortaſſe daturus ſit. nam ſi feſtis F huius principatus auſpiciis, rerum gerendarum progreſſus reſponderit, erit vtique cur virtus & doctrina exeant ex vmbraculis, & ferre ſolem, vt dici-rur, puluerémque non renuant. Id adeò licet ex præteriti & præſentis temporis contentione æſtimare. Quum enim antè orba reſpublica ſummis magiſtratibus eſſet, maximáque munia partim vicariis operis obirentur, partim omnino nō obirētur, primùm nihil nec rectè ſatis nec ordine (id quod neceſſe erat euenire) fiebat, deinde velut abdicatis vel abrogatis magiſtratibus, informis ac deſtituta Reſpub. iniuriis inteſtinis externiſq; expoſita & G obuia iacebat. Cuius indignitatis cauſam nunc magnopere non inquiro. id tantum dicam quod fama circunfert, in duas ipſa ſententias diuiſa: Partim hominum culpam à vertice ipſo arceſſebant, qui bona magis voluntate, quàm ſtrenua & cordata ſolertia fuiſſe à multis exiſtimatur. Partim ad actores ipſos rerum, diſpenſatoréſque copiarum, ſummum crimen referebant, qui hebetes iam oculos domini non verentes, nec ab auribus eius magnopere metuentes, quas obſirmatæ obaudientiæ cera obſtructas eſſe confidebant, in libera adminiſtratione ſummæ rerum remiſſi fuiſſe dicuntur, & in tumultu ſecuri (ſic enim homines tum ſobrii loquebantur) aut nimium ſeſe in arduis conſulentes, vt prudentes dictitabant. Commune au- H tem vtriſque crimen ab hominum ſermone illud erat, quòd orbę rerum ſummæ tutores vt ſuſpecti poſtulari non poterant, cum honorarii ex diadematico genere adhibiti nulli eſſent, qui cuſtodes ſaltem adminiſtrantium in ſpeciem eſſe viderentur. Ex qua rerum deformitate (vt parciſſimè loquar) ſecuta eſt ea Frācici nominis ſuggillatio, quæ ſine inſigni mutatione rerum diſcuti non poterat. Affuit igitur precibus non publicis, ſed populi duntaxat, vt ſperamus, tutelare numen Franciæ, quum Calendis Ia-

Franciſcus Calēd. Ianuar. Rex appellatur.

nuariis Rex ſocer fato functus Franciſcum nobis Regem æquo animo re- I liquit, vt filiam quoque ſuam Reginam relinqueret. Prôh ſuperi immortales, quid hic primum, quid poſtremum exequar? Iampridem Calendę Ianuariæ quid non polliceri ad inſtaurandam rei Franciçæ formam ac dignitatem videntur? quo die ſtrenæ vice, aurea (vt antiqno verbo loquar) fortuna ad eum regem tranſiuit, qui & corpore & animo implete vices ſummi imperatoris poſſit, vt ſi qùis vnqnam maiorum. Deinde nominis eius omen nonne certam ſpem præmonſtrat illuſtrandæ gloriæ noſtræ, cum à condito hoc imperio Franci nunc primùm de ſuo vocabulo denominatum habere regem cœperint? Iam verò manus illę cinctrices ſummo- K rum magiſtratuum, nonne militum mentes afflictas inſolita ignominia, humíque propemodum ſerpentes ordinum omnium animos, triduo ita erexerunt, vt altiores etiam priſtinis eorum ſpiritus excitarint? prorſus vt magnificum quoddam atque amplum huius regni principium fuerit hoc maximè nomine. Nullum enim auſpicatius eſſe poterat (vt quidem eſt hominū iudicium) quàm vt pacis bellíque artes, longo ſummorum magiſtra-

Cancellarius Franciæ.

tuum interregno conſopitæ, ſtatim velut è ſomno diuturno expergiſcerentur. Quare Cancellario primo quoque tempore dicto, viro eximiæ doctrinæ

A ctrinæ & industriæ, cum in purpura summa probatæ, tum aliàs principi ipsi spectatæ & cognitæ, quid aliud quàm veluti iustitium diuturnum solutum esse visum est? Est enim ille magistratus inter togatos summus: cuius domus (quod Nomophylacium dicitur verbo prisco) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorum asylum, flagitiosorum scopulus, æquitatis officina, ara supplicum, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet. Atqui (inquit ille) cum de eo magistratu in Annotationibus tuis loquerere, originémque eius à Minois tempore repeteres, nul-

Nomophylaciū.

B lis propè finibus munia eius circunscripsisti, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerum munerúmque traheret, cum principis vices propemodum impleret, præsertim vt est hodie ratio gerendi eius honoris. nūc, vt video, partes eius magistratus tanquam nomophylacis tantùm exequeris, quasíq; antistitis cuiusdam æqui & boni, & viuæ legis indulgentiæ, cuius interpretationem à benignitate principali postulaturi, nomophylacium velut oraculum quoddam clementiæ principalis suppliciter adeunt. quem magistratum quandiu desiderauimus, tamdiu æqui boníque oraculum obmutuisse creditur. quod nunc quum luculento aditu princeps patefecerit,

C & alias quoque partes inaneis in Rep. constituenda repleuerit, vtique imperium iuri & legibus, & dignitatem suam imperio, & regnum denique ipsum sibi, restituisse dicetur, si tamen prouidentia expectationi nostrę subscripserit. Sed perge porró. Omnia enim hæc quæ nunc dicis, in causam meam vertam, quasi non tibi aqua, sed mihi iam soli fluat. Quid mea refert? inquam, quum iamiam tibi hęrbam porrecturus sim, quod ad controuersiam quidem ipsam, non quod ad me pertinet. Iuuat etiam me victum à te in publica lætitia fateri. ita te superiorē fecit nō tua tantùm facundia, aut mea mala causa, sed euentus felicior: cuius vtinam expectatio ita

D nobis satisfaciat, ne tibi rursum huius rei quam coniectura iudicauimus, controuersiam olim ipse referre possim. Equidem (inquit) non video Budæe quid vltrà causaturus sis: omnia nunc vides ex sententia animi tui contigisse. Cancellarius is est factus, quem tu maximè exoptabas, non tua magis causa, quàm omnium qui in literarum studium spes suas contulissent. Is est Antonius à Prato, vir non modò literarum amore captus, sed etiam literarum amantissimus: qui cum doctis in vniuersum & ingeniosis, nimirum fautorem se præbebit, & apud hunc nostrum Augustum, alterum Mœcenatem: tum verò proprius & æternus tibi erit suffragator, vtpote

Antoni⁹ à Prato Cācellarius.

E qui iamdiu (vt nosti) omnia tua causa cupiat. id quod etsi tibi auditum compertúmque esse non dubito, ipse tamen tibi fidem facere vberiorem debeo, quícum ille pridem dudúmque familiarius sermonem his de rebus factitauit. de quo hoc tibi tantum dicam, quoniam parcus esse soleo (vt nosti) in laudibus hominum viuentium. Hunc (nisi fallor) habebis imitatorem, & (quod maius est) æmulum Guidonis à Rupeforti, summi illius viri, cuius tu memoriam (vt arbitror) illustrissimam apud posteros reddes clarissimo aliquo elogio, vt quidem te semper affici erga illius manes video, siquando in sermone mentio eius incidit. Prorsus (inquam) rectè opi-

Guido à Rupeforti.

naris, si quidem ipse aliquid possim dicendi facultate. neque enim est aut F
fuit vnquam hominum quisquam cui secundum parentes plus me debere existimarem, etiam si nihil est aut fuit quod ei acceptum referre possem, vt qui eo tempore mortuus sit, quo mihi absenti & propemodum inuito optimè cupere ac magnificè cœperat. Ita fortuna, cui nihil adhuc præter ocium literarium debeo, obstitit ne illius beneficia calendarium meum implerent vel augerent. Tu enim nosti frustra me ab eo nunciis & literis eius chirographis accersitum, cum ego quidem valetudinem tum mihi incommodissimam excusarem, ille autem existimaret per detrectatio- G
nem valetudinarium me esse, & falsò causarium, & iterum me admonens ægrè ferret ignauo me literarum studio animum maioris fortunæ despondisse. Eo me ille maximè nomine increpitans (o virum summa laude dignum) quòd eam ignominiæ notam & literis & suo tempori inurerem, quasi docti homines neglecti tum viderentur & abiecti, cum tamen eo tempore nulla arte homines memorabili prædíti, opima interdum decora opinione doctrinæ temeraria ferrent. Gratum est autem mihi quòd eius viri nunc memoriam refricas, nunquam non viris bonis iucundissimam: cuius vtinam tam verè imitatorem hunc Antoninm spoponderis, quàm H
ego libenter hanc stipulationem ab eodem ipso fecerim, si liceat. ad quod etiam eum suapte sponte animatum esse fama est. id quidem certè decet. In vtroque enim eorum, ingenii ac fortunæ partes ita æquæ fuerunt, vt vtri plus debuerit ille, hic nunc debeat, vix constituere possis. Ille summo magistratu honorificentissimè delato non petenti, accersitus, statim eò euasit, vnde altius subuehi non poterat. hic nihil non facilè & scansim assecutus est, quò togæ prætextæ aspirare ius fuerit. verùm ille præstantissimi ingenii ornamentis instrnctus, & fortunæ adminiculis erectus, quum fato concessisset, memoriam sui magistratus clarissimam reliquit atque I
testatissimam: hic eandem sortem adeptus, quid in extremo eodémque summo vitæ actu sit gesturus, quod fastigium laudis anteactis vitæ partibus additurus, adhuc in expectatione est. Quare (quod est in prouerbio prisco) hic magistratuum vertex, qualis sit ipse vir, mox ostenderit. Nunc quoniam tu tantopere me vrges, causam haud dico quin doctrinæ & virtuti ex secessu prodeundum sit, & generosa ambitione documentum sui dandum, vel in atrio regiæ, vel in aula interiore, si pateant eis aditus: non etiam si inter miscellaneam turbam possint quouis modo irrumpere aut arrepere. Hoc tamen exigam, vt doceas, cæteris in partibus rempublicam K
ita esse constitutam, vt illis velut matronis quibusdam pudicis & honestis, tutò & sine pudoris suggillatione sese proferre liceat in publicum. Scilicet (inquit) ab armatis istis metuis, qui nescio qua fama excitati, primas & secundas parteis suas hoc rege sperant fore. Ego autem accinctos viros ita rerum potituros arbitror, si non plus armis quàm consilio tribuant. cuius rei argumentum duco ab ipso loricatorum vertice, quem omnium votis expetitum princeps rei summæ militari præfecit. Nempe ducem (inquam) Borbonianum dicis? Illum ipsum (inquit) superi boni quem

Dux Borbonianus magister equitum.

A ni quem virum, quantum principem, quàm magnum futurum ductorem, si numini diuino (vt speramus) res Franciæ cordi fuerint! Atqui (inquam) memini quum auspicando regno princeps Cancellario statim creato, hunc Magistrum equitum absentem tum dixisset, vt votis hominum & famæ flagitauti satisfaceret: quanta omnium lætitia, quàm certa spes, quámque magnifica expectatio per omne genus hominum excitata sit. Quis enim rei summæ constitutionem non speraret, qui censuram militarem, magistratum desitum & penè obliteratum, reuocatam videret? De-
B inde cuius prudentiæ fuit, quàm rectę voluntatis, regem vt primo quoque tempore, sic non tumultuariè, non propere, eum ducem ense quidem illum Dictatorio, verùm illi hæreditario cingere, quem claris documentis cognitum, fama iamdudum auguratrix, & prærogatiua vota omnium ordinum designauerant? Magnum erat per se censuram armorum, quasique regimen restituisse morum militarium. Nomen enim ipsum eius honoris multum habet reuerentiæ ad disciplinam rei militaris vtcunque retinendam: sed maius multo fuit ei duci iniungere, qui generis splendore augustus, moribus generosis insuper venerandus, belli pacisque artibus æ-
C què pollens, in prætexta, in paludamento visendus, in consessu, in procinctu cordatus, domi & militiæ, in vrbe & sub signis gratiosus, Martis (vt ita dicam) & Palladis suffragia tulisse videbatur. Atque equidem Deloine nunc in memoriam mihi venit eius temporis quod hisce annis vidimus, quum tu rebus afflictis mœstus, tanquam præsciscente animo diceres, te viam primam salutis videre, si dux Borbonianus summæ rei militaris admoueretur. Nam quum auctoritas multum, tum morum maiestas plurimum, in ductoribus exercituum valent: quibus hic dono quodam Palladis præditus est. Eum verò omneis virtutes habere dictitabas hu-
D ius regni tutelares, aut certè præ se ferre: quas esse, pietatem in primis aiebas, & religionis reuerentiam, prudentiam, continentiam, liberalitatem, magnanimitatem, & consulendi peritos prudentésque solertiam, quæ regum maximorúmque ducum summa laus semper fuit. Addebas seuerum simul & clementem esse, eo temperamento, vt nunquam iracundus nisi in animaduertendis indignitatibus aut sceleribus videretur: & cum firma ac decora corporis constitutione natura præditus esset, ad naturæ commoda accessisse educationis disciplinam dicebas sub socru fœmina cordatissima, quæ numeros omneis memoria teneret instituendorum princi-
E pum: quippe quæ regis filia eadem & soror, regnum olim secundo rumore administrasset. Itaque quum eum regem habeamus, qui cum specimen sui tum aliàs, tum in decursione militari, & simulacro splendidissimo pugnæ iustæ factitauisset, ad regnum statim assumptus est, & mox magistrum equitum gentilem suum dixit, eum virum (vt vno verbo absoluam) quem fata rebus nostris alleuandis debebant: cuius si ætas maior indoli responderit, ne Momus quidem Aesopi inueniet quod in eo reprehendat, eadémque prouidentia princeps reliquas reipublicæ partes consti-

Tutelares regni virtutes.

tuturus eſſe videatur: non inuitus faciam vt in tuam tandem ſententiam F
tranſeam, & viris ſtudioſis etiam auctor ſim vt in ſpem accingantur capeſſendæ reipublicæ. Quippe ſi ad lineamenta præſcripta ætatis florentiſſimæ princeps regni ſui curſum viridem peragere contenderit, haud periculum erit ne virtus aulicæ ſuperbiæ vt dudum mancipetur. Abſit enim vt hoc rege, his proceribus, his conſultis, qui rerum potituri eſſe exiſtimantur, virtus & doctrina tam turpiter in aula ſeruientes, cultúque indecoro cernantur, quàm olim Hercules in Lydia. Vidimus quam indolem futuræ maieſtatis princeps in tyrocinio, id eſt nondum Rhemis inaugura- G
tus, oſtendit, quanto honore, quantis liberalitatibus Cæſarem (vt ita dicam) ſuum, ſororis ſuæ virum, ducem optimum, & regiæ indolis, proſecutus ſit, quos viros ſummæ rerum ſecundum ſe præfecerit, quanta pietate parentem olim indulgentiſſimam, nunc officioſiſſimam colere & obſeruare inſtituerit: vt ſi ad huius auſpicatus præſcriptum vniuerſam ipſe formam principatus delinearit, ſpondere auſim apocataſtaſim quandam inſignem priſcæ Francorum gloriæ extituram. Francia quidem certè tantarum rerum expectatione excitata, animos illos alacreis denuo iam ſuſtulit, quos haud ita dudum tacta de cœlo abiecerat. Exiſtimant enim o- H
mnes ſupplicationibus populi cataractas cœli apertas eſſe, & lucem nobis redditam. Cuius ſpei cum omen haud aſpernandum habemus à nomine Franciſci Regis ductum, tum velut repromiſſore deo acquieſcimus: qui ſignis & oſtentis clariſſimis lætitiam nobis publicam ratam feciſſe exiſtimatur. His tam magnificis, tam regiis rerum adminiſtrandarum primordiis ſi hoc quoque acceſſerit, vt literis & doctrinæ honos habeatur à principe & primoribus, haud ſcio an nihil ſit quod addi ad regni amplitudinem poſſit. Id quidem certè fidenter affirmauerim ad poſteros memorabile maximè fore, nos ex obſoleta & triſti ſocordiꝗ facie regni, nulla I
aut diurna certè tantum temporis intercapedine in magnificentiſſimam regni ſpeciem atꝗ alacerrimam tranſiuiſſe, vnámque tantum noctem confinium fuiſſe ſceptrorum ſquallentium atꝗ nitidiſſimorum. vſqueadeo numen aliquod benignũ repentè nos circumegit, velut theatro quodam verſatili: quod vtinam benignitate diuina fauſtè & feliciter regi, rectoribus, nobiſꝗ regendis eueniat. Vidimus dudum Gallici nominis Genium antea ſemper cultum ac nitidum, planipedis habitu in theatrum tot finitimarum gentium ſub choragis imperitis & bona ex parte puſillis inductum. Iidem (vt ſpes eſt) videbimus propediem in cothurnum priſtino altiorem excita- K
tum, ſi modò qui ſummam rerum tenebunt, hoc intelligere, intellectumꝗ meminiſſe poterunt, Mineruæ ꝗ̃ Bellonæ nùmen maius ac præſentius ſemper ab Alexandro Magno Romaníſque ducibus exiſtimatum eſſe, qui imperia ipſi maxima ac clariſſima omnis æui condiderunt. Vt enim magiſter equitum dux ſummus, & Polemarchi creati viri decora multa militiæ meriti, quaſi optiones eius allecti, bellicis in rebus ſpeciem quandam magnificam & tanto imperio dignam præbebunt, rectè atꝗ ordine conſtituentes omnia:

Apocataſtaſis, reſtitutio rerũ & inſtauratio periodica in priſcũ ſtatum.

Planipes comœdia argumẽto & actione humilis, nihil ſplẽdoris habens. Cothurnᵘ grauitatẽ ac ſublimitatẽ ſignificat. Polemarchi ſunt ꝗs mareſchallos vocãt.

A omnia: sic in rebus pacatis consiliarios adhiberi necesse est earũ rerum administrandarum prudentes, quæ procul à classicis transfigũtur, aut ipsos bellicarum rerum consultos quasi quosdam Nestores vtraque facultate pollere: id quod fieri nequit si literatos oderint, aut spreuerint. Magno enim errore regibus olim nostris ac summæ nobilitati persuasum est, Galliæ campos naturam, Martis (vt aiunt) orchestram esse, nõ etiam Musarum odeum voluisse, in quo regum ac ducum gesta clarissimè celebrantur. Qua de re quoniam multa in præcedentibus libris diximus, non necessarium hic habeo longius rem prosequi. Proinde fastigium principale nihil generosius instituere, nihil augustius velle potest, quàm vt rebus bellicis quasi in tumultu constitutis, literarum studiosos excitare quamplurimos contendat, partim à consiliis ei futuros, muneraq; togata ac ciuilia obituros, partim res nostras monumentis literarum illustraturos: id quod Alexander Magnus quũ maximè exoptaret, vix assequi potuit: ob quod Achillem felicem identidẽ appellabat, cui contigisset ipsi post mortem Homerum præconem rerum suarum habere. Reges autem nostri ne Chœrilos quidem suarum rerum scriptores habuerunt, vt qui nihil existimarent literas pertinere ad memoriã sui suorumq; æternitati prodendam. qua temporum incuria factum, vt res eorum gestæ, & instituta patria, auctorum silentio sepulta sint, vel ita memoriæ prodita, vt auctores pudendos magnarum rerum laudare vereamur. Quam gentis nostræ ignominiam si reges & proceres satis æstimare potuissent, præclarè cum viris literatis hactenus actum esset. Verum enimuero quandò ea quæ ad hunc principatum pertinent nunc primùm ineuntem, non tam in commendatione ac laude posita sunt, quàm in coniectura atq; expectatione, sustinendum nobis vlterius iudicium ad progressum vsque rerum magnifico iucũdoq; omine incohatarum: ne si quid secus acciderit D (quod ominari nolim) aut in rebus secundis a que plausibilibus proceres mandragoram (vt fit) biberint, præproperè ipsi occasionem res inexploratas laudãdi admirandiq; arripuisse videamur. Quod quum dixissem, & ille annuisset, dirempto hoc colloquio sermonem alium quæsiuimus. Eam autem disputationem nostrã simul animi causa huic operi attexendam esse duxi, simul vt monumentum esset æternum (vt spero) amicitiæ nostræ. Deloinus enim & Budæus insigne par amicorum in hac vrbe existimatur esse.

Odeum locus est choro & symphoniacis destinatus.

B, C (margin letters)

Finis libri quinti & vltimi, Gulielmi Budæi Parisiensis, Consiliarii Regii, supplicúmque libellorum in Regia magistri, de Asse & partibus eius, diligenter cum reliquis ab ipso authore antequam vita defungeretur, & recogniti & aucti. In typographia Michaëlis Vascosani, pridie Idus Nouemb. M. D. XLI.

IODOCVS BADIVS LECTORI S. D.

Voniam intellEximus huius operis lectionem negocia multis in locis exhibere iis qui non satis exercitati in lingua Latina sunt, operæprecium me facturum putaui, si glossemata quædam & scholia adnotarem in marginibus, ad subleuandum legentium laborem: id quod fecisse mihi uideor, quantum quidem assequi intelligentia potui, nisi quòd transmittenda quædam esse duxi, & coniecturæ relinquenda: ut quisque pro captu exaudiret, quæ planè indicari enarrariq; non debent: & quòd serò hic mihi animus incessit. Nam in prioribus quaternionibus quædã explicanda censui, nec tamen adscribenda duxi, auctore operis (qui tum aberat) non conniuente, quæ serie chartarum nunc tamẽ mutata, sed literario ordine in indice reponenda his adiecimus: non quidem omnia, sed quæ difficiliora uisa sunt. Multa enim mihi uel prima lectione conspicua, nonnullis sunt obscura: & quæ illis euidentia, mihi fortassis ignota: quæ utcunque se habent, boni consule.

Pronaum, limen est & frons templi. 19.D.

Cella autem interior est pars ædis sacræ in quam ingredi non cuiuis licebat. ibidem.

Musæum ædes est Musis sacra. ibidem.

Album est tabula in qua nomina iudicum in foro Romano proponebantur, qui anno quoque causas iudicaturi essent. Erant enim plures iudicum decuriæ uicibus iudicantes. ibid.

Reiicere ex albo significat iudicem ut suspectum & iniquum recusare & auersari. ibid.

Critica seueritas dicitur propter criticos, id est poematum iudices, qui sibi eam auctoritatem sumebant, ut quos uisum esset, in ordinem poetarum redigerent, uel numero eximerent, & eximium poetam pronunciarent. 15.H.

E numeris eximant, metaphoricè dictum est, uerbum à militia tractum. Est enim eximere è numeris milites, ex manipulis expungere & reiicere, stipendioq; priuare. licet eximere numero aliud significet. 16.B.

Basilicanas ambulationes uocat quæ in palatio fiunt ingenti mentiendi licentia, & noua comminiscendi. ibid.F.

Statiua habere, est quod uulgo dicunt campum tenere, hoc est castra stataria metari. ibid.H.

Iudicem ferre, est arbitrio alicuius permittere litem. uerbum antiqui iuris. ibid.

Stylo exigere est scribendo assequi, & latinè explicare. ibid.12.

Mancipes societatum sunt magistri & capita quarumcunque factionum, metaphora sumpta à redemptoribus aut publicanis. 17.B.

Optiones pro adiutoribus & subministrantibus accipiuntur. Verbum est à militia ductum, quo Plautus in Asinaria utitur. ibid.C.

Astes Mineruæ dicitur quæ lateri astat, quasi socia & custos sapientis. Præstes, quæ præcedit quasi dux. Sic præstites dii homini nascenti assignabantur ab antiquis auctoribus, Macrobio, Festo, & Martiano. ibid.F.

Cercopum, id est lucripetarum appellatione ii significantur inter aulicos qui in Reip. administratione priuatũ compendium sequuntur, & publicas opes in suum lucrum uertunt: quo nomine Quæstorum & Præfectorum ærarii natio significari uidetur, quorum uersutias & commẽta principes & populus uidentes, tamen intelligere nequeunt. Cercopes latinè lucriones appellati sunt. Inde, ut mihi Budæus ipse indicauit, Cercopon hedra apud Herodotum in septimo, hoc est impostorum & lucripetarum sedes, & inde natum apud Græcos prouerbium. 17.h. uersu.6.

Obnunciare, & uitium obuenire, uerba sunt tracta à more comitiorum Ro. Obnunciãtes enim Augures, id est affirmantes infaustum aliquod signum è cælo sese obseruasse, probibebant ne magistratus eo die crearentur. 18.B.

Vitium autem obuenisse dicebatur, quando ostentum aliquod creationem uitians apparuerat. Vtitur his uerbis Cicero in secunda Antoniana. Hic autem metaphoricè accipiuntur. Obnunciare enim eos intelligit, qui nocere iis uolentes quos publica fama commendat, clàm eis detrectant, quasi uitia in eis compererint: & sic eos à beneficiis arcent principalibus.

Præterire uerbum est antiquum. Et præteriti Senatores dicebantur, quorum nomina tacebantur in recensendo Senatu. Et præteriti candidati in comitiis apud Ciceronem & Plinium leguntur, quorum ratio in comitiis non habebatur, & qui repulsam tulerãt. Hic pro iis accipiuntur, quorũ fama supprimitur ab iis qui nouerunt eorũ merita & uirtutẽ. 18.B.

Seruare de cælo, ibidẽ, uerbum est augurale, sed metaphoricè accipitur pro eo quod est ex sententia animi sui homines probare uel improbare obseruato diuino mandato. Hoc est rationem cælestium rerum habere, nec affectibus inseruire, & amori uel odio obsequi.

Prærogatiuum suffragium dicitur, ut prærogatiua tribus. In comitiis enim Romanis prærogatiua tribus dicebatur, cui sorte obuenerat ut prima rogaretur, hoc est suffragium ferret. Sic prærogatiuum suffragium dicto loco dicitur eorum hominum sententia qui primi censere iubentur à principe de unoquoque præficiendo. 18.G.

Amare à lenone, antiqua est locutio, & significat amare prostitutam meretricem, non mulierem impudicam quidem, sed delectum tamen amatorum habentem, nec se cuiuis permittentem. 19.E.

Cernere hæreditatem uerbum est antiqui iuris, sed apud Ciceronem frequens, & significat adire hæreditatẽ. 19.H.

Donatiua uenialia dicuntur, quæ uulgo indulgentiæ uocantur, metaphora à donatiuis imperatoriis sumpta. 20.D.

Motorii actus dicuntur allusione comœdiarum priscarũ. Comœdiæ enim motoriæ dicebantur quæ turbulentæ erant. Quæ autem quietiores, eæ statariæ uocabantur. Alludit igitur ad Reip. summam quæ turbulẽtis actibus administrata est propter tumultuosa bella. 21.E.

Pyrrhica saltatio est armata. ibid. F.

Choragus, chori hoc est saltantium primus est, & dux choreæ. Choragi autem Pastophori intelliguntur antistites &

pontifices res bellicas tractantes. Paſtus enim ueſtis eſt ſacerdotalis, & Præſules dicuntur quaſi præſultores ſeu præſaltantes. Indecorum autem eſſe oſtendit & abſonum ſacerdotes choragos eſſe ſaltationis armatæ, hoc eſt in conſilijs ſuſcipiendorũ bellorũ præſidere, & rerũ bello gerendarũ principatũ habere, & ueluti claßicũ pugnaturis canere. 22.F

Haſtæ amentatæ dicuntur quæ anſula & habenula instructæ ſunt. Amentum enim eiuſmodi eſt habenula, qua uelites id eſt leuis armaturæ milites in prima acie ſtantes, & anteſignanos præcedentes, iacula ſua concitabant, pugnamq́; hac iaculatione committebant, quod latinè uelitari dicitur, quaſi pugnam iritare & incipere. Haſtas autem amentatas mutuari metaphoricè dicitur pro eo quod eſt dictatas orationes uel ſentẽtias à uiris doctis accipere, & pro ſuis uti, quaſi iaculo ab alio ſumpto brachiũ ſuum accommodare. & digitos amento inſerere, eſt alienis orationibus reſpondere, non ſua ſed corrogata Minerua. Perſtat autem in metaphora propter uerbum uelitari, quo paulò antè uſus eſt. 22.G.

Catonis animo ferre, eſt mortem ſibi conſciſcere ob iniquam fortunæ arbitrium, & incommodum ſummæ rerũ euentum. Ciceronis autem ſtomacho ferre eſt partim tempori inſeruire, partim in ſeceſſum ſtudiorum ſe conferre, & incommodarum rerum ſolatium quærere, ut Cicero poſt Cæſaris uictoriam fecit. 23.C.

Adumbrare placita principũ ijs quæ paucis placita ſunt, hoc ſignificat, cum quid paucis libuit & utile eſt, id ut nullo refragante aut reclamante fiat, diplomatibus à principe elicitis, & in omnes regni partes dimißis, edictalem auctoritatem ei rei accommodare, ut ſub umbra & prætextu regij nominis ipſi animo ſuo obſequantur, & nullus in eos obloquatur, ne in regem obloqui uideatur. 25.B.

Fucum facere ordinibus ſignificat ita aſtutè & callidè agere in adminiſtratione ſummæ reipublicæ, ut proceres & nobiles & magiſtratus oppidani & populus falli ſe, & ſimplicitati ſuæ impoſturam fieri non intelligant. 25.C.

Arbitri oculati rerum ſanctiore præiudicio tranſactarum, ſunt illi qui ad ſpeciem tantùm & prætextum in conſilium adhibentur, ut res non ex paucorum libidine, ſed conſultò agi uideantur, cum tamen ipſi in conſilium admiſſi non cenſere iubeantur ab ijs qui conſilio principis præſident, ſed uel aſſentiri ijs quæ ipſi ſecretiore conſilio ſtatuerunt, uel adeſſe tantùm rebus decernendis: non autẽ ſentẽtiam dicere, utpote cum ad res iam antea decretas & præiudicatas uocentur. Arbitrari enim oculariter tantum, hoc eſt, ſpectare, non etiam uocaliter, eis datum eſt. ibidem.

Tranſlatitium eſt id quod uſitatum iam eſſe cœpit, & cuius multa ſunt exempla. ibidem.

Paludati duces ſunt ad bellum iam accincti, & in expeditionem exeuntes. 25.E.

Togati ſunt qui pacis tantùm artes nouerunt. Infulati ſunt antiſtites. ibidem.F.

Diras imprecari dicitur populus ſub paucorum regimine uexatus, cum abrupta patientia eorum improbitatem execratur, & eos pœnis æternis deuouet. Verbum eſt antiquum, quo infauſta & exitialia rerum euenta imprecari ſignificabant. 25.G.

Vultus ſordibus excußis ferocem præferentes ſecuritatem, his uerbis ij homines ſignificari uidentur, qui cum aliquando rei peculatus eſſent, & in ſummum diſcrimen adducti propter infamiam interuerſæ publicæ pecuniæ, cum præpotentis alicuius aulici ſuffragatione ampliati eſſent magis quàm ex reis exempti: langueſcentibus tamen criminationibus, conniuentia principum & curiæ ſummæ uelut abſoluti, ſuperbiores ſolito facti erant. In ſordibus enim eſſe dicebantur olim qui rei publici criminis erant. ibi.

Hæc hactenus. reliqua ſuis marginibus adſcripſimus, ex inſtituto plurima prætergreßi, & uſi uocabulis fortè non ſatis protritis, ſed ab auctoris ſtylo minus degenerantibus, ut rudiuſculus lector explanationis ſubinde explanationem deſideret, cum ſint qui neſciãt qui ſint rei peculatus, qui ampliati, qui reis exempti, quod ſummum diſcrimen, quæ interuerſa pecunia, quibus modò ex Annotationibus Budæi uſus ſum: è quibus etiã nuper nunc pauca ſunt addita. Verùm non planè cæcis ſed paulùm cæcutientibus hanc faculam præferre conſtitui. Vale.

Rerum & uocum in hoc opere insignium partim signatarum tantū, partim etiam explicatarum, index alphabeticus.

A

opera

Logodædali

Odyssea

Pro donato

Veneti

FINIS.

Errata sic repone.

Folio.67. F.ad marginem, Notæ nummorum. ibi.G. versu 9 in contexto sic lege ac distingue, nota est denarij nummi, add. ta. à dex. lat. virg.trãsuersa. eadẽq; &c. Fol.136. C.versu.5.magnum.

